MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI NO : 474
FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI NO : 11

YENİ TÜRK EDEBİYATI ANTOLOJİSİ

V

HAZIRLAYANLAR

MEHMET KAPLAN

İNCİ ENGİNÜN BİROL EMİL ZEYNEP KERMAN

EDEBİYAT FAKÜLTESİ BASIMEVİ
İSTANBUL / 1989

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

T 818.08
YEN

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

YENİ TÜRK EDEBİYATI ANTOLOJİSİ

V

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
KÜTÜPHANESİ
9826
FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883
MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI NO : 474
FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI NO : 11

YENİ TÜRK EDEBİYATI ANTOLOJİSİ

V

M. NACİ, BEŞİR FUAD, N. NÂZIM, A. RASİM, H. RAHMİ, E. H. TEPEYRAN, ALİ KEMAL, RECEB VAHYİ, Ş. VASFİ, ELHAC İBRAHİM, M. NURİ

HAZIRLAYANLAR

MEHMET KAPLAN

İNCİ ENGİNÜN BİROL EMİL ZEYNEP KERMAN

EDEBİYAT FAKÜLTESİ BASIMEVİ
İSTANBUL / 1989

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883
MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

MUALLİM NACİ

I — ŞİİRLER

1. Kuzu 3
2. Şâm-ı garîbân 5
3. Nusaybin civarında bir vâdî 8
4. Kıt'a 10
5. Lisan-ı Fâtih'ten 11
6. «Terakkî» serlevhalı mecmua-i mevkûte için yazılmıştır 11
7. Kim hayrette değil 11
8. Anlatamam 12
9. Görün 12
10. Henüz 13
11. Köylü kızların şarkısı 13
12. Üdebâ-yı zamâne 14
13. Şebnem 16
14. Çiçeklerim 16
15. Allah'tan ümîd 17
16. Hakîkat-efsâne 18
17. Vecd 20
18. Münacaat 20
19. Bir küçük çocuğun kabri üzerine muharrerdir 23
20. Victor Hugo'nundur 24
21. Sonnet 43 25
22. Sonnet 63 26
23. Sonnet 91 26

II — EDEBİYAT GÖRÜŞÜ VE TENKİT

1. Demdeme'den 28

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2. Mütercem'den 31
3. İntikad'dan 34
4. Istılâhât-ı Edebiye'den 39

III — HÂTIRAT VE MEKTUPLAR

1. Medrese Hâtıraları'ndan 46
2. Ömer'in Çocukluğu'ndan 48
3. Muhaberât ve Muhâverât'tan 76

IV — TİYATRO

1. Mûsa Bin Ebu'l-Gazan yahut Hamiyet'ten 85
2. Zâtü'n-nâtıkeyn'den 88

BEŞİR FUAD

I — FİZYOLOJİ

1. Kalb'den 93
2. Beşer'den 96

II — EDEBİYAT GÖRÜŞÜ VE TENKİTLER

1. Victor Hugo'dan 100
2. Voltaire'den 102
3. İntikad'dan 104
4. Gözyaşları'na takrîz 109
5. Mektûbât'tan 111
6. Ağla hey gözlerim ağla 113

III — EDEBÎ VE FELSEFÎ YAZILAR

1. Soytarı'dan 118
2. Sokrat'ın nutku 123

IV — ASKERLİK

1. Mütalâa 125

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

NÂBİZÂDE NÂZIM

I — ROMAN VE HİKÂYE

1. Karabibik 131
2. Zehra'dan 151
3. Hasba 160

II — EDEBİYAT GÖRÜŞÜ VE TENKİT

1. Mustafa Reşid'e 174
2. Kâriînime 176

III — ŞİİRLER

1. Valide ninnisi 178
2. Ud 179
3. Anadolu Hisarı'nda 180
4. Bir tasvir 181

AHMED RASİM

I — HATIRAT VE DENEME

1. Şehir Mektubları'ndan 185
2. Külliyât-ı Sa'y ve Tahrîr'den 207
3. Muharrir, Şair, Edîb'den 213

II — HİKÂYE VE ROMAN

1. Meşâkk-ı hayat'tan 215
2. Endîşe-i hayat'tan 220
3. Mektep Arkadaşım'dan 222
4. Tecrübesiz aşk'tan 226
5. Kitabe-i gam'dan 228
6. Fuhş-ı atîk'ten 230

III — TENKİT

1. Şekavet-i edebiye'den 237

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR

I — ROMAN VE HİKÂYE

1. Şık'tan 241
2. İffet'ten 256
3. Mürebbiye'den 268
4. Metres'ten 284
5. Tesâdüf'ten 311
6. Nîmetşinas'tan 326
7. Şıpsevdi'den 338
8. Kuyruklu yıldız altında bir izdivaç'tan 369
9. Gulyabani'den 386
10. Cadı'dan 400
11. Hakka sığındık'tan 413
12. Son Arzu'dan 437
13. Tebessüm-i elem'den 443
14. Efsuncu baba'dan 459
15. Ben deli miyim?'den 477
16. Tutuşmuş gönüller'den 486
17. Billur kalb'den 496
18. Muhabbet tılsımı'ndan 513
19. Kokotlar mektebi'nden 525
20. Utanmaz adam'dan 537
21. Kadınlar vâizi'nden 548
22. Katil bûse'den 557

II — TİYATRO

1. Hazan bülbülü'nden 562

EBUBEKİR HÂZIM TEPEYRAN

I — ROMAN

1. Küçük Paşa'dan 571

ALİ KEMAL

I — HATIRAT

1. Ömrüm'den 585

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

RECEB VAHYİ

ŞİİRLER

1. Gazel 609
2. Bir asker lisânından 609
3. Gazel 610
4. Çalışalım 611
5. Çiftçi şarkısı 615
6. Kuşcağız 616
7. Kazlar 617

NİLÜFER'DEN

1. İstanbul'dan mektuplar 621
2. Ağlar mısın güler misin? 625
3. Dişi arslan 627

ŞEYH VASFİ

1. Gazel 631
2. Gazel 631

ELHAC İBRAHİM

1. Eskiler ve Yeniler 635

M. NURİ

1. Tezkire 639

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ÖNSÖZ

Yeni Türk edebiyatı antolojisinin bu beşinci cildi bir öncekinin devamı mahiyetindedir. Daha önce Namık Kemal nesli, ihtilâlciler ve ıslahatçılar olarak iki ayrı ciltte toplanmıştı. Tanzimat sonrası edebiyatımızın ikinci nesline de IV. ve V. ciltlerde yer verilmesi düşünülmüştür. Namık Kemal'den sonra insanı psikolojik meseleleri ve içinde yaşadığı toplum şartlarına göre iki ayrı bakımdan değerlendiren edebiyat Batı'nın iki güçlü akımının tesiri altındaydı. Osmanlı Türkçesine «Hayalîyûn» ve «Hakıkîyûn» adlarıyle çevrilen iki akım veya görüş, Batı'nın romantik ve realist, hattâ natüralist temayüllerine dayanıyordu. Antolojilerin IV. cildine Recaizade Ekrem, Abdülhak Hamid ve Sami Paşazade Sezayi ile birlikte, onları taklit eden gençler alınmıştı. Bu şahsiyetler yer yer gerçekçi edebiyata dahil edilebilecek eserler yazmışlarsa da, duyuş ve ifade ediş tarzı bakımından romantik akımın bizdeki temsilcileri idiler. Edebiyatımızın gelişmesine derin tesirleri olmuştu. Ancak onların karşısında, özellikle tilmizlerinin işleye işleye okuyucuyu bıktırdığı «gözyaşı edebiyatı»na karşı da çok kuvvetli bir tepki doğmuştu. Ayrıca romantik edebiyatın cevaz verdiği dil hataları da onlara karşı olanların sayısını arttırıyordu. İşte bu ciltte hem Recaizade Ekrem ve Hamid'in temsil ettikleri edebiyata karşı çıkanların, hem de şuurlu olarak Batı'nın realist akımını tercih edenlerin eserlerinden seçmeler yer almaktadır.

Muallim Naci (1850-1893), Recaizade Ekrem'in tam karşı kutbunda, onun muarızı olarak yer alır. Onun bu tavrı, kendisinin doğrudan doğruya eski edebiyat taraftarı olarak yorumlanmasına da yol açmıştır. Muallim Naci'nin eserleri incelendiğinde, onun şiir zevki bakımından belki biraz eskide kaldığı, ancak diğer yazılarında, özellikle hâtıratında zevkle okunan rahat ve güzel bir dile sahip olduğu görülür. Onun romantiklerden, parnaslardan ve Emil Zola'dan yaptığı tercümeler ise sanıldığı kadar eskide kalmadığını, kendini yenileştirdiğini ve Batı edebiyatına verdiği önemi açıkça ortaya koyar.

Muallim Naci, devrin realist anlayışını savunan Beşir Fuad'ın da arkadaşıdır. Hayatını hazin bir intiharla bitiren Beşir Fuad (1852, 1853-1887) asker menşeli bir yazardır. Bizde pozitivist düşüncenin ilk örnek-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

lerini veren ve realist edebiyatın gelişmesinde en mühim rolü oynayan Beşir Fuad, Türkiye'de Batı edebiyatına dair ilk monografiler olan *Voltaire* ve *Victor Hugo* adlı eserleri kadar, mektupları ve tenkit yazılarıyla da romantiklere karşı cephe almıştır. «Gözyaşı edebiyatı» na kesin bir son veren odur. Beşir Fuad'ın ortaya koyduğu bir sanat eseri yoktur. Onun bu eksiği yine asker menşeli bir yazar tarafından tamamlanır: Nabizade Nazım (1862-1893). Nabizade, realizm-natüralizm karışımı bir görüşün ilk gerçek örneğini veren yazarımızdır. *Karabibik* ve *Zehra* adlı romanlarında, toplum ve mekân şartları ile irsiyetin insan üzerindeki tesirlerini ele alır. Bu görüşe göre, insanlar dış ve iç şartlar kadar para ve cinsiyetlerinin de esiridirler. Aynı çizgi Ebubekir Hazım Tepeyran'ın (1864-1947) *Küçük Paşa*'sıyla devam eder. Böylece köy ve köylü, edebiyatımıza müstakil eserler ve şehir hayatıyla karşılaşmalar suretiyle girer.

Bu cildin büyük kısmı Cumhuriyet yıllarına kadar yaşamış ve yaşadıkları bütün dönemlerde eser vermeye devam etmiş olan Ahmed Rasim (1864-1932) ile Hüseyin Rahmi Gürpınar'a (1864-1944) ayrılmıştır. Hayatlarını kalemleriyle kazanan ve pek çok eser veren bu iki yazarın âdeta ortak özelliği, eserlerindeki yapı ve kompozisyon gevşekliğidir. Bu noksana rağmen onlar çok canlı hayat sahnelerini tesbit etmişler ve devirlerinin folklorik özelliklerini de aksettirmişlerdir. Roman dünyamızın önemli adlarından olan Hüseyin Rahmi Gürpınar'dan bir hayli metin seçilmiştir. Bunlar onun romancı olmaktan çok eşsiz portreler, geniş durumlar ve hayat sahneleri ressamı olduğunu gösterecektir. Ancak Hüseyin Rahmi'nin daha az bilinen bir cephesi makalelerinde ortaya çıkacaktır. Romancının edebiyat ve hayat hakkındaki görüşleri bu makalelerde anlatılmıştır.

Devrin edebiyat polemiklerine çok karışmış, bilhassa hâtıratı ile edebiyat tarihimizde bir yer kazanmış olan Ali Kemal'in bu eserinden alınan parçalar, o günün edebiyatı hakkında bize bilgi vermektedir. Bu cilde Şeyh Vasfi ve Elhac İbrahim Efendi'den örnekler seçilmesi, bu kişilerin devrin münakaşalarında sık sık adlarının geçmesi dolayısıyladır. Yoksa zaman zaten bu kişileri çoktan tasfiye etmiştir. Ancak edebiyat tarihlerinde isim olarak yaşamaya devam etmeleri, onların eserlerine karşı bir merak uyandırmıştır. Bu kitaba alınan metinler onlar hakkında duyulan merakı giderecek türdendir.

Tanzimat'ın ilk iki neslinden sonra, Servet-i Fünun'a geçmeden önce, özellikle çeviri sahasında eser vermiş birçok yazar vardır. Merhum hocamız Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın «Ara Nesil» adını verdiği bu yazarın bir kısmı romantik, bir kısmı realist akımın tesirindedirler. IV. cilde

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

onlardan romantik akımı temsil edenler alınmıştı. Bu ciltte realist akımı benimseyenlere yer verilmiştir. Receb Vahyi, özellikle Rusçadan yaptığı şiir tercümeleriyle edebiyat tarihimizde yeri belirtilmesi gereken şahsiyetlerdendir. Onun adı unutulmuşsa da eserlerinin kendisinden sonraki nesil üzerinde tesiri olduğu kesindir.

Nilüfer dergisinden alınan metinler ise, İstanbul dışında, Bursa'da başlamış olan güçlü bir kültür faaliyetinin örneklerini vermek amacıyladır.

Nihayet öteki ciltlerde olduğu gibi bu cildin sonuna da metinlerde geçen şahsiyetlerin ve roman kahramanlarının isimleri, eser ve yer adlarını gösteren bir indeks eklenmiştir.

Başlangıçta on cilt olarak düşünülmüş olan *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi* maalesef planlandığı gibi tamamlanamamış ve antolojiyi hazırlayan heyetin başkanı, fikir babası ve yol göstericisi Prof. Dr. Mehmet Kaplan bu cilt matbaada iken vefat etmiştir. Ancak bütün hazırlıklar kendisi hayatta iken yapılmıştı. Antoloji ciltlerinin önsözlerini, metinler basıldıktan sonra, onları bütün olarak görüp kaleme alan merhum Hocamız'a bu cildin önsözünü yazmak nasip olmamıştır. Hocamız'ın aziz hâtırasını bu vesile ile yine anıyor ve kendisine bir defa daha rahmet diliyoruz.

Antolojinin basımındaki büyük gecikmeden sonra, eserin Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi yayınları arasında çıkmasını sağlayan Yayım Kurulu üyelerine, özellikle Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız'a teşekkür ederiz. Daha önceki ciltlerimizde olduğu gibi, bu ciltteki metinlerin derlenmesinde de büyük yardımlarını gördüğümüz İstanbul Belediye Kütüphanesi ve Hakkı Tarık Us Kütüphanesi ilgililerine ve kitabın baskısında emeği geçen İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi matbaasının personeline ayrıca teşekkür borçluyuz.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MUALLİM NACİ

I — ŞİİRLER

1. Kuzu 3
2. Şâm-ı garîbân 5
3. Nusaybin civarında bir vâdî 8
4. Kıt'a 10
5. Lisan-ı Fâtih'ten 11
6. «Terakkî» serlevhalı mecmua-i mevkûte için yazılmıştır 11
7. Kim hayrette değil 11
8. Anlatamam 12
9. Görün 12
10. Henüz 13
11. Köylü kızların şarkısı 13
12. Üdebâ-yı zamâne 14
13. Şebnem 16
14. Çiçeklerim 16
15. Allah'tan ümîd 17
16. Hakîkat-efsâne 18
17. Vecd 20
18. Münacaat 20
19. Bir küçük çocuğun kabri üzerine muharrerdir 23
20. Victor Hugo'nundur 24
21. Sonnet 43 25
22. Sonnet 63 26
23. Sonnet 91 26

II — EDEBİYAT GÖRÜŞÜ VE TENKİT

1. Demdeme'den 28
2. Mütercem'den 31
3. İntikad'dan 34
4. Istılâhât-ı Edebiye'den 39

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

III — HÂTIRAT VE MEKTUPLAR

1. Medrese Hâtıraları'ndan 46
2. Ömer'in Çocukluğu'ndan 48
3. Muhaberât ve Muhâverât'tan 76

IV — TİYATRO

1. Mûsa Bin Ebu'l-Gazan yahut Hamiyet'ten 85
2. Zâtü'n-nâtıkeyn'den 88

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1

KUZU

Bilsem şu kuzu neden gam almış
Her nâlesi kalbe dağ-zendir
Feryâd ederek koşar nedendir
Sütsüz mü refîksiz mi kalmış

xx

Ey süt kuzusu nedir bu nâliş
Kim oldu sebeb bu infiâle
Mâder vererek sana nevâle
Pehlûsunu etmiyor mu bâliş

xx

Yoksa sürüden cüdâ mı kaldın
Firkat mi bu ıztırabı dâ'î
Kalmışlara bakmıyor mu râ'î
Bî-hem-reh ü bî-nevâ mı kaldın

xx

Bîhûde mi böyle türktâzın
Vardır bu melâl içinde ümîd
Mâderdir eden ümîdi tevlîd
Geçmez mi o mihrbâna nâzın

xx

Ümmid iledir bükâ-yı etfâl
Süt vermede bî-emel mi mâder
Herkes bir ümîde hizmet eyler
Ümmid iledir cihânda her hâl

xx

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Sen olmasan ey hayâl-i ümmid
Kabil midir izdiyâd-ı ömrüm
Sâyendedir imtidad-ı ömrüm
Binler yaşa ey nihal-i ümmid

xx

Gel gel! Kucağımda eyle ârâm
Amma seni vâliden de bekler
Bîhûde mi çektiği emekler
Koş koş! Anı bari eyle hoşkâm

xx

Zannım memeyi dehâna aldı
Zira işitilmez oldu efgân
Şâd eyledi derdmendi dermân
Feryâd edecek daha ne kaldı

xx

Zânûların eylemiş nihâda
Teshîli rızâ için zemîne
Pistandaki şîr-i şekkerine
Fıtrat anı eylemiş fütâde

xx

Eyler memeyi başıyle tehzîz
Dünbâle ise hemîşe cünbân
Doymaz bunu seyre çeşm-i insân
Yârab bu ne vaz'-ı hikmet-âmiz

xx

Seyret şu telaşı, bak şu şevke
Şâdi-i dem-i visâldir bu
Ey körpe kuzu! Ne hâldir bu
El gıbta şu hâlete, şu zevke

xx

Lâkin! Bu zaîf pâk-zâda
Kasap nasıl kıyar bilinmez
Esrâr-ı hafiyye var bilinmez
Etvâr-ı tasarruf-ı Huda'da

xx

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İnsan gibi var mı hiç gaddâr
Gaddarlık olsa eyler ihyâ
Dem urmada merhametten ammâ
Yanında rahîm gerek hunhâr

xx

Bil kadrini ey garîb masum
Ömründe bu en güzel zamandır
Kassab-ı felek adû-yı cândır
Eyler seni an-karîb ma'dum

xx

Bilmem kim olur benim şefîkim
Ben şimdi senin şefikin oldum
El-kıssa senin refîkin oldum
Kûy-ı ademe çıkar tarîkim

xx

Kurbânına köhnedir bu âlem
Kan içmediği zamânı göster
Kim yaptı bu hâkdânı göster
Hayretzede olmasın mı âdem?

xx

Düşmez bu kuyûda kalb-i âgâh
Madem ki âkıbet fenâdır
İndimde Huda bilir fedâdır
Bir lahza safâya mâ-sivallâh

Ateşpâre, Konstantaniyye 1303/1885-86 s. 15-19

2

ŞAM-I GARİBAN

Geh bir ovada sefer-güzinim
Bîgânesi şâh-ı sâye-perver
Geh bir leb-i cûda hoş-nişinim
Perverdesi bîd-i sâye-güster

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Cûlar gibi sû-be-sû revândır
Bilmem ne zaman mukîm olur dil
Nakkâd-ı garâib-i cihandır
Hikmet görerek hakîm olur dil

xx

Gâhi çıkıyor be-vakf-ı dih-hâh
Bir şehr-i cesîme şâh-râhım
Akşam oluyor da olmuyor gâh
Bir karye müsâdif nigâhım

xx

Esnâ-yı seferde çeşm-i im'ân
Gördükçe mevâkı-i latîfe
Bulmaz mı tabiatta insan
Bir hâhiş-i celse-i hafîfe

xx

Bir dağ eteğinde şöyle durdum
Çekmişti kenâra şemsi kûhsâr
Sevdim o güzel yeri oturdum
Teşkîl ediyordu bir çemenzâr

xx

Düşmüştü şevâhık-i cibâlin
Tâ nısf-ı fezâya dek zılâli
Hâlâ o cibâlin, ol zılâlin
Pîş-i nizârımdadır hayâli

xx

Eylerdi güzergehin zer-endûd
Yer yer görünen ziyâ-yı mevvâc
Âheste-revişle zıll-ı memdûd
Bir yandan anı ederdi târâc

xx

Ettikçe letâfetin temâşâ
Kalsın der idim o hâl-i câvîd
Çok sürmedi ol nezâre hayfâ
Gittikçe azaldı nûr-ı hurşîd

xx

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tenhâ bırakıp beni nihâyet
Mihr oldu nihân, sular karardı
Etrâfını kaplayınca zulmet
Seyyâh-ı garîb fikre vardı

xx

Mahfûf-ı gam oldu şâd gönlüm
Ebr altına girdi âftâbım
Yârânını etti yâd gönlüm
Oldu mütezâid ıztırâbım

xx

Çoktan beri dil misâl-i sayyâd
Âvâre-i deşt-i ibtilâdır
Var mı, acaba beni eden yâd
Yârân dediğim de bî-vefâdır

xx

Düşsen dahi bir refîk-i hassa
Eyler seni dağ-dar-ı firkat
Âlemde kusursuz hülâsa
İnsâna kemâl eder refâkat

xx

Bin kıssa-i bî-kesân yazılsa
Bilmez bunu şahs-ı hâne-perverd
Bir beyt-i edeb-nişân yazılsa
Anlar anı ârif-i cihân-gerd

xx

Tenhâ mı seyâhatim, değildir
Var bir de refîk-i ter-zebânım
Güftârı güzide tab'ı nâdir
Kimdir? Kalem-i dakîka- dânım

xx

Kalsam ne zaman hazin ü bî-yâr
Tenşit-i dile inâyet eyler
Verdikçe dimağa hiddet efkâr
Ben söylerim, ol kitâbet eyler

xx

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Fahr-i acemâneden masûndur
İbrâz-ı hakîkat etmek ister
Bilmekse garaz ne erganundur
Elhânına dikkat etmek ister.

Ateşpâre, Kostantaniye 1303/1885-86, s. 22-26

3

NUSEYBİN CİVARINDA BİR VADİ

Yine râhı bizim süvârînin
Tuttu dâmân-ı kûhsârânı
Hele manzûrum oldu pâyânı
Bunca gün gezdiğim şu sahrânın

xx

Vast-ı âsmânda mihr-i bahar
Azametle ziyâ-nisâr olmuş
Kûh u deşte eşi'a-bâr olmuş
Eylemiş kâinatı şaşaa-zâr

xx

Dâmen-i kûha doğru gittikçe
Bir güzergeh göründü nûrânî
Geliyor bang-ı âb-ı cûşânî
Gûş-ı tahsîne dikkat ettikçe

xx

Akıyor nûr, gördüğüm dereden
Âb ü eşcârı berk berk olmuş
Zîr ü bâlâsı nûra gark olmuş
Vâdi-i Eymen olmasın görünen?

xx

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bu mudur vâdi-i şerîf-ı Tuvâ
O nümâyiş kimin tecellâsı
Bu ise nerde şimdi Musa'sı
Yâ denilse nedir o nâr-ı Hudâ

xx

Yuvalarda durur iken hâmûş
Gelerek şevk-i nâza murgâne
Başlamış âşıkâne elhâna
Yine tutmuş cihânı cûş u hurûş

xx

Ferş olunmuş kenâr-ı nehre çemen
Yeni çıkmış şükûfeler yer yer
Görünür her birinde reng-i diğer
Ediyor hande rû-yı dehre çemen

xx

Ediyor meşk sâye-endâzı
Taze evrak-ı sebzi eşcârın
Arada ihtizâzı envârın
Eyliyor arz nakş-perdâzı

xx

Cevelânile âbı hoş-cereyan
İki üç cedvel eylemiş peydâ
Bulunur gâh, gâh olur yektâ
Ederek nûr-ı şems ile lemeân

xx

Su letâfetle sîm-i sâf-âsâ
Kayadan muttasıl akıp şarlar
Sanki zencir-i nurdur parlar
Olur ehl-i cünûna cezbe-fezâ

xx

Mâ-ı cârî taraf taraf çağlar
Bâd-ı hôş-bû eser hafif hafif
Çağladıkça sular latîf latîf
İki yandan sadâ verir dağlar

xx

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Vecde gark etti kalb-i hassâsı
Bu temâşâları bahârânın
Hissi bîdâr olunca insânın
Galeyan eylemez mi sevdâsı?

xx

Giderim şi'r-hân olup ederek
Aks-i nağmemle dağları gûyâ
Lahn-ı Dâvûd'u andırır bu sadâ
Böyle vâdiye bir Kelîm gerek

xx

Bî-hûdâne muvâfakat ediyor
«Evvibî» emrine henüz cibâl
Dere âhengimizle mâlâmâl
Bir halâvetli nağmedir gidiyor!

xx

O safâsız, susuz bevâdîden
Gerçi geçmiş idik misâl-i safâ
Geçmeğe neş'e olsa da rüfekâ
Geçemem ben kolay bu vâdiden

xx

Sığmıyor cisme cân safâsından
Bu ne âheng-i rûh-perverdir
Bilse zevkim ne zevk-i hoş-terdir
Raks ederdi cihan safâsından

Ateşpâre, Konstantaniye 1303/1885-1886, s. 68-72

4

KIT'A

Ey hakîkat görün ki insânlar
Anlasınlar nedir safâ-yı hayât
İstitâr eyledikçe sen böyle
Biz cedelsiz yaşar mıyız heyhât

Füruzan, İstanbul 1303/1885-86, s. 5

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

5

LİSAN-I FATİH'TEN

Mülk-i mevrûsum nedir? Dünyâ değil kâfi bana
Hangi fikr-i bî-sükûn fikrim kadar cevlânlıdır
Şân ü cândan istesem dünyâyı tecrîd eylerim
Feyz-i tecdîdimle millet canlı, devlet şanlıdır
Kesti sayt-ı savletim (Hunyad)ların dermânını
Kahramanlar! Baş kesin şemşîr-i kahrım kanlıdır
Saf-şikâf-ı saf-deran unvanlıdır her fârisim
Her piyâdem saf-şikâf-ı saf-deran unvanlıdır
Etmemek mümkün müdür âlem teveccüh gönlüme
Şark ü garbın vâkıf-ı efkârı bir Osmanlıdır
Baktığım her yerde bir vech-i hakîkat seyreder
Dîde-i haydar-nigâhım ol kadar im'anlıdır
Keşf-i hikmet san'atımdır, feth-i kişver âdetim
Seyredin âsârımı davalarım burhanlıdır.

Füruzan, Istanbul 1303/1885-86, s. 910

6

«Terakki» serlevhalı mecmua-i mevkute için yazılmıştır

Şübbân-ı vatan! Sa'y edin ısrar ile yoksa
Mevhum kalır bizde müsemmâ-yı terakki
Davanızı ispat edin âsâr ile yoksa
Bir fâide vermez kuru dava-yı terakki

Füruzan, Istanbul 1303/1885-86, s. 14

7

KİM HAYRETTE DEĞİL

Perişan vasl ü hicranında dil, dildâr hayrette
Devâsâzın bırakmış hâlet-i bîmâr hayrette

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tecellîden nedir maksûdu yârin ben de hayrânım
Tecellî-dîde ser-gerdan, tecellî-zâr hayrette
Niçin makhûr-ı dest-i ibtilâdır, bî-haber mağdûr
Nedendir gadre meyli tab'ının, gaddâr hayrette
Niçin bir câna kıysın tîg-i zulmü bir cihângîrin
Cihân hayrette, cân hayrette, cân-âzâr hayrette
İlâhî hikmet-i icâdı kim kimden suâl etsin
Müessir perde-pûş-ı kibriyâ, âsâr hayrette

Füruzan, Istanbul 1303/1885-86, s. 17

8

ANLATAMAM

Gönül nasıl alınır dilsitâna anlatamam
Gönül nasıl verilir bî-dilâna anlatamam
Vefâ-fürûşî-ı şûhâneden de muztaribim
Bu ıztırabı o ârâm-ı câna anlatamam
Beyân-ı maksad için yâre tercümânım var
Belâya bak ki anı tercümâna anlatamam
Bu fehme, bir de şu erbâb-ı vehme bak da acı
Cihânı anlarım amma cihâna anlatamam
Atılmışım iki lâ-yüfhemin miyânesine
Zemîne anlatamam, âsümâna anlatamam

Füruzan, İstanbul 1303/1885-86, s. 25

9

GÖRÜN

Çıkın şu savmaadan zâhidan! Cihânı görün!
Nasıl güzel geçiyor âlemin zamânı görün!
Bilin batâlet ü gayret nedir, ne hâsıl eder!
Bakın şemendöfere! Bir de kârvânı görün!
Çalışmayıp oturanlarda züll ü ye'se bakın!
Oturmayıp çalışanlarda izz ü şânı görün!

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

«Cihân lisanla döner» derler, öyledir sevinin!
Ne irtikâ ediyor milletin lisânı görün!
Biraz mülâhazanız yok mu? Dinleyin, okuyun!
Ne söylüyor ukâlânın sühanverânı görün!

Füruzan, İstanbul 1303/1885-86, s. 27

10

HENÜZ

Ne cehâlet bu ki andan umarım dâd henüz
Eridim ben dil-i cânân ise pûlâd henüz

Hilkatinden beri âdem dem urur safvetten
Ne tuhaf! Rûy-ı zemîn mel'anet-âbâd henüz

Bunca yıldır beşer ümmid-i saadetle yaşar
Şu garîbânı eden olmadı is'ad henüz

Beşeriyyet nerede? Sulh-ı umumî nerede?
İtilâf etmiyor âbâ ile evlâd henüz

Derde bak âlemi irşâda koşarken fikrim
Nâmımın peyrevidir şöhret-i ilhâd henüz

Yek-dil olsak da hakîmâne geçinsek ne olur
Bizde ol hissi Hudâ etmemiş icâd henüz

Ukâlâ nâle eder halk ise hep öyle gider
Galiba Hâlik'a aksetmedi feryâd henüz

Füruzan, İstanbul 1303/1885-86, s. 28-29

11

KÖYLÜ KIZLARIN ŞARKISI

— Nişanlı kız —

Tepeden nasıl iniyor bakın
Şu kızın nişânlısı şanlıdır
Yaradan nazardan esirgesin
Koca dağ gibi delikanlıdır

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Fese bak fese ne güzel de al
Ne de hoş belindeki morlu şal
Demedim ya ben sana bak da kal
O kadar da bakma ziyanlıdır

Ne kadar kızardın aman aman
Neden öyle başına çıktı kan
Beri gel bayılma a kız heman
Yüreğin de pek halecanlıdır

Yakışıklıdır seviyor cihan
Anı ben de pek severim inan
Benim olsa bari şu kahraman
Olamaz ne çâre nişanlıdır

Ne darıldın Ahmed'in oynaşı
Darılır mı adama kardeşi
Sana benziyor şu dağın başı
Ne zaman bakılsa dumanlıdır

Somudup oturma darıl da git
Bizi ihtiyâra şikâyet et
Beni istemekte olan yiğit
Daha şanlıdır daha anlıdır

Füruzan, İstanbul 1303/1885-86, s. 33-34

12

ÜDEBÂ-YI ZAMÂNE

Derler sana bir fırka edîbân-ı sebuk-ser
İcâz budur bak ne demiş şâir-i ekber

Ulviyyeti seyret bu ne üslûb-ı mu'şaşaa
Olmuş mu desem ebr-i şafak bir kıza bürka

Monşer buna denmez mi jeni etmeli insâf
Hûrşîd ile hem-şaşaa mehtâb kadar sâf

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Pardon size arzeylediğim sehv-i lisândır
Dersem ki hatâ eylediğim bunda yalandır

Mehtâb kadar sâf demek böyle beyâna
Fikrimce olur doğrusu pek sâde-dilâne

Sen dinlediğin anda şu mudhik kelimâtı
Başlarsın ibâ etmeğe bir menhec-i âtî :

«Elfâzına baksam bu sözün kaidesizdir
Mânâsına baksam o dahi fâidesizdir

Üslûb-ı frengane deyip halt-ı kelâme
Yazmakla ne olmuş bir iki safsata-nâme

Üslûb-ı cedîd biliriz şîvesi şeydir
Üftâdesi mey-nûş ise de düşmen-i meydir

Lafzında galat çokca ise tarz-ı nevîndir
Mânâsı dahi yoksa var a sihr-i mübîndir

Dîvânece sözler mi demektir edebiyyat
Âsâr-ı terakki diyoruz biz buna heyhat»

Sen her ne desen anlar ederler yine isrâr
Artık o zamân başlamalı gülmeğe nâ-çâr

Yâdigâr-ı Naci, İstanbul 1314/1896-97

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

13

ŞEBNEM

Ben fikre dalıp duruyorum. Çemenzarda dest-i taravet-nâk-ı leyl ile ezharın üzerine oturtulmuş olan benzi uçuk şebnem de karşımda inci gibi parlayıp yanıyor.

Yağmur yağmadığı, hava açık olduğu halde bu katârat-ı mühteze nereden geliyor?.. Havadan?

Evet! Bu katârat şu şekl-i dil-firibi almazdan evvel havada mevcut idi.

Bu akşam sema pek sade ve hoş-nümâ! Ya bu sirişk-i âteşînim nereden geliyor?.. Gönlümden!

Evet! Gözlerimde mahsüs olmazdan evvel gönlümde mevcut idi.

İnsanın kalbinde bir rikkat vardır ki anda âlâm ve ahzan titrer durur.

Bazen bir nevaziş bile insanı pür-heyecan, gözyaşlarını rîzan eder.

Sully Prudhomme

Mütercem, Konstantaniye 1304/1886-87, s. 113

14

ÇİÇEKLERİM

Sevimli çiçekler! Ne duruyorsunuz? Bir an evvel açılınız!

Pek ihtiyarım, bir nefes evvel açıldığınızı görmek isterim.

Hemen şüküfte olunuz ki letafetiniz sabahımı pür-tebessüm etsin, bûy-ı latîfiniz akşamımı ta'tir eylesin.

Açılmanız ferdaya kalacak olursa bence pek gecikmiş olur. İhtiyarlara göre her nefes nefes-i vâpesin sayılır. Ne bilirsiniz! Bugün sizi ibtisâma teşvik eden şu güneş yarın belki benim tabutum üzerine pertevendâz olur.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Cihana yadigâr-ı Hindistan olan müntakım kolera işte yine geliyor. Açılınız! Bari şu hevâ-yı semen-nâki güzel kokularınızla mümteziç olarak teneffüs edeyim.

Çiçekler! Bizim gibi siz de belâdan âzâde olamazsınız. Muzır kurtlar üzerinize üşüşürler. Şiddetli rüzgârlar eser. Daha neler olur! Ben ki bunca sene yaşamış bir pîr-i cihan-dîdeyim, açılmadan solmuş ne kadar gonca gördüm!

Korkmayınız, sizi koparmam! Bir sâl-hurde değil miyim? Sizden güzel bir demet yapıp da hangi dilbere takdim edebilirim? Başımda çiçekten tac ile tezeyyün sevdası da kalmamıştır.

Muharebat-ı zâide ve nazariyat-ı bî-faide ile pek yoruldum. Zîr-i sâyenizde olmak üzere âmâde edilecek son habgâhıma çekilsem de artık hâb-ı câvide dalsam!

Dünyaya veda edeceğim saat burada, yanınızda hülul ederse muhtıra-i şebab olan revâyıh-i latîfeniz beni o saatte dahi nağme-perdaz-ı aşk edebilecektir!..

Beranger

Mütercem, Konstantaniye 1304/1886-87, s. 124-125

15

ALLAH'TAN ÜMİD

Ey hakikatini kimsenin anlayamadığı, yanılmadıkça vücudunu inkâr edemediği mebde-i kâinat! Madem ki beni icad eden, yarın ifna edecek olan sensin, yine sen teselli-bahş-ı kalb-i hazinim ol!

Madem ki bilinmek istiyorsun, niçin bir takım zihinleri varlığında şüpheye düşürüyorsun? İnsanları böyle bir imtihan-ı iman mevkiinde bulundurmaktaki hikmetin acaba nedir![1]

İbrethane-i kâinat, nazarında bir perestişgâh-ı vâsiden başka bir şey değildir.

İnsan nefsine müracaat ettiği zaman onda da seni buluyor. Hayatı sensin. Müteellim olması, ağlaması, sevmesi hep senin âsâr-ı tasarrufundur.

---

1 Encümen buradan bir fıkra tayyetmiştir. (Not metne aittir.)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

En âli zekâ, en büyük şeref senin vücud-ı vâcibini isbat etmek, mukaddes nâmını âleme yâdettirmektir.

Jüpiter, Mesih gibi bin nâm ile yâdolunsan yine birsin. Her dest-i niyaz sana doğru vâki olunmaktadır.

Evlâd-ı arzın en hakîri bile sefalet içinde iken biraz saadet yüzü görmeğe başlayınca sana arz-ı şükrana şitab eyler.

Bütün kâinat senin vahdetini, azametini ilân eylemektedir. Kuşlar yuvalarında nağme-perdaz-ı hamdindir. Bir damla yağmur için binlerce mahluk hem-âvâz-ı takdisindir.

Hiç bir şey yaratmamışsın ki hayretle temâşâya şâyân olmasın. Bizim için âlem-i vücudda her ne lâzımsa âmâde etmişsin. Cihan perestiş-kârındır. Manevî tebessümlerin yüzümüzü güldürdükçe huzurunda zânû-zen-i şükran oluruz.

Lâkin ey Rabbü'l-âlâ! Bilmem ki âlemde şer ve elemi erbab-ı fazilete dehşet verecek derecede çok yaratmaktaki hikmetin ne olmalıdır!

Nasıl oluyor da kâinatı tutmuş olan envâr-ı mukaddesen içinde, böyle ümid-i icabetle leb-cünban-ı tazarru bulunan erbab-ı derdi dem-beste-i hayret edecek umûr-ı müdhişe zuhura gelip duruyor!

Mütehayyirâne seyretmekte olduğumuz şu zavallı dünya birçok mehâsin ve mesâvisiyle beraber vüs'at-âbâd-ı gaybdan meydana atılıverdiği zaman keşki daha ziyade merhametine mazhar olması iradene muvâfık düşseydi!..

Alfred de Musset

Mütercem, Konstantaniye 1304/1886-87, s. 131-133

16

HAKİKAT-EFSANE

Mürûr-ı zaman ile cazibe-i cemali bir dereceye kadar kuvvetten düşmüş olan bizim Hakikat Hanım bir gün çırçıplak olduğu halde meydana çıkıvermişti.

Kendisine tesadüf eden pîr ve civan manzarasından mütevahhiş ve girizan oldular. Bî-çare Hakikat kimsenin iltifatına mazhar olamadı. İlti-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ca edecek bir yer bulamadı. Sokak ortasında kaldı. Fena halde üşüdü. Tiril tiril titremeğe başladı.

Hayran hayran, lerzan lerzan etrafına nigeran iken bir de mükemmel giyinmiş, takmış takıştırmış, her ne giymiş, her ne takmış ise güzel yakıştırmış da gezmeğe çıkmış olan Efsane Hanım -ki ne mal olduğu olur olmaz dikkatle keşfedilemeyecek derecede parıl parıl parlayıp gözleri kamaştırmakta idi- bittesadüf karşısına çıkıvermesin mi?

Birdenbire Hakikat Hanım'ı o halde görünce dedi ki :

«Vay! Hakikat Hanım'cığım! Siz misiniz? Sabah-ı şerifiniz hayır olsun! Canım efendim! Bu ne hal! Böyle sokak ortasında yalnızca çırçıplak ne yapıyorsunuz?»

Hakikat şöyle cevap verdi :

«Ne yapacağım! Görüyorsunuz ya! Tiril tiril titreyip duruyorum. Gelip geçenlerden benim için bir sığınacak yer bulmalarını rica ediyorum. Kimse ricamı kabul etmiyor. Herkes benden kaçıyor. Artık iyice anladım ki zavallı ihtiyar Hakikat bundan sonra saadet göremeyecektir».

Bunun üzerine Efsane Hanım şu yolda beyan-ı mütalaa eyledi :

«Merak etmeyin. Çaresi bulunur. Siz benim küçük hemşiremsiniz. Öğünmek gibi olmasın, ben her nereye gitsem fevkalâde bir hüsn-i kabule mazhar olurum. Siz niçin olmayasınız».

«İki gözüm Hakikat'ciğim! Hiç böyle çırçıplak meydana çıkılır mı? Niçin böyle ediyorsunuz? Bu âkılâne bir hareket değildir.

Geliniz, birleşelim. Bir libas içinde bulunalım. Birlikte gezelim, ayrılmayalım. İkimiz de istifade ederiz. İkimiz de hüsn-i kabul görürüz».

«Sizin şeref-i refakatiniz erbab-ı marifete beni sevdirir. Ne urefa beni reddeder, ne süfehâ sizden tevahhuş eyler. Birlikte bulunursak nezd-i âlemiyânda makbul oluruz.

Daima sizin ulviyetiniz benim şetaretime bürünmeli, benim şetaretim sizin ulviyetinizle mümtezic görünmelidir. Böyle olursa her yerde birbirinden ayrılmaz iki güzel hemşire olmak üzere telâkki olunuruz. Herkesten riayet görürüz. Anladınız mı? Sevgili hemşireciğim!»

Florian

Mütercem, Konstantaniye 1304/1886-87, s. 142-144

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

17

VECD

Dilberim! Nigâhım nigâhınla hem-âgûş oldukça, tasvirim âsümanî renk olan âyine-i dîde-firuz-ı çeşminde cilve-ger bulundukça sanıyorum ki âlem-i latîf-i esîre suud etmişim de orada teneffüs ve tenezzüh ediyorum.

Sanıyorum ki cihan-ı bâlâ da dil-hahım üzere cevelan ede ede bir ziyâ-yı rebiî neşriyle serâpâ semayı pertevlere garkeyliyor.

Hâl-i galebe-i vecdimde rakik ve hazin bir sadâ-yı dil-nişinin öpmekle doyamadığım dudaklarından âheste südûrunu hissettikçe gûyâ firdevs-i berînde çalınır bir saz-ı mukaddesin bizim küremizden çok latîf olan sâir kürât-ı hikmet-âyâta mevcâmevc aksedip giden âvâzı, her telinin bir türlü güzel ihtizâzı gûş-ı pür-cûşuma geliyor da kendimi âfâk-ı tasavvurun haricinde başka bir âlem-i ruhânî içinde müstağrak-ı safâ olmuş buluyorum. Seninle ikimiz muânikâne, mütevâcidâne raksederken o mini mini ayakların küçük küçük mevceler gibi şevk-efzâ bir surette hareket ve sür'at gösterdikçe tâir-i âteş-bâl-i aşkın —bir ergânun-ı ilâhînin temâdî-yi nagâmatından müteheyyic olmuş âşık tavrıyle— etraf-ı cemâlinde tayeran ve deveran eylediğini görüyorum da küre-i zeminin tam meşrebimce dönmekte olduğundan şüphem kalmıyor.

Sen sevda-bahşana bir tebessüm edecek olursan her bir nazar-ı ihya-eserin en yalçın kayalara heyecan, en metin haralara can verebilir. Gözlerim gözlerinden iktibas-ı envâr edip durdukça her bir hayal bir hakikate münkalib olmak istidadında bulunur.

Sevdiğim!.. Gel bana!

Schiller

Mütercem, Konstantaniye 1304/1886-87, s. 145-146

18

MÜNACAAT

Vakt-i gurub hulul etmiş. Artık şehryar-ı şaşaa-bar-ı nehar gerdune-i zafer-şiarından kemal-i azamet ve vakarla iniyor.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Vech-i rahşanını nazarlardan nihan eden sehâbe-i tâbân âsümanda bıraktığı memdud ve zer-endud izleri muhafaza etmekle beraber in'ikâsat-ı erguvanî-renk ile âfâkı müstağrak-ı envar eyliyor. Küre-i kamer ise kubbe-i firuze-fâm içinde muallak bir fânus-ı zerrin gibi kenar-ı ufukta cünbüş-nümâ oluyor. Pertev-i latîfi çemenzar üzerine bî-tâbâne düştüğü halde perde-i cihan pûş-ı leyl dağ başlarını örterek sath-ı sahraya doğru meylediyor.

Bu saat, tabiatın hulul etmekte olan gece ile uzağa gitmekte bulunan gündüz beyninde iktisab-ı şevk-i cedid ve hâlik-i leyl ü nehara doğru ref-i ruy-ı ümid ederek bir lisan-ı belig ile kudret-i fâtırasına karşı mütehayyirane arz-ı ta'zimat-ı mukaddese eylediği saattir.

O zaman tabiat, kâinat tarafından pişgâh-ı Allah'a takdim olunmuş bir kurban-ı mutie döner.

Kâinat bir taabbüd-hâne-i bî-kerandır. Küre-i zemin anın mihrabı, asüman ise kubbesidir.

Tamamiyle müşahede edemediğimiz zulmet-ârâ kevakib-i lâ-yuhsa-ki şu künbed-i lâciverdî derununa bir nizam-ı bedîî üzere serpilmiştir-teabbüd-hâne-i münevverimizin mukaddes kanadilidir. Reside-i nefes-i vâ-pesin olan nehar-ı mu'ciz-âsar tarafından gark-ı renk edildiği halde gurub-ı âfitabdan tulua kadar hafif bir rüzgârın eb'ad-ı küre-i nesime doğru parça parça sevkedip gezdirdiği latîf bulutlar dahi o teabbüd-hanenin buhurat-ı mukaddesesidir ki tabiatın da perestiş etmekte olduğu mabud-ı azama doğru suud eder gider.

Lâkin bu teabbüd-hanede hiç sada yok.

Şehenşah-ı kâinatın medayih-i kudsiyesini kendisine doğru ilâ edecek heyet-i erbab-ı tertil nerede? Her şey sâkit. Bu sükût-ı umumî içinde yalnız gönlüm söylüyor. Sada-yı kâinat benim hiss-i derrak-ânemdir.

Bu dil-cû sada-yı mütevali, eşia-i âhır-ı nehar ile ecniha-i rüzgâr ile bir buy-i zî-hayat gibi kıbel-i rahmana doğru teâli ederek serâir-i kâinatı gûyâ ve rabbü'l-âlemîne arz-ı ubudiyet için benim ruhumu tabiata ilka eyler.

Şuracıkta yalnız olduğum halde Mevlâ-yı mükevvenatın bir nigâh-ı rahmetini istid'a yolunda fezâ-yı bî-müntehâyı Allah âvâzesiyle doldurmaktayım.

Kibriya-gâh-ı rahmet-penahından âheng-i umumî-i kâinatı işitip duran Huda elbette benim azametine karşı cümleden ziyade hayran ve nam-ı âlem-girini anmakta cümle ile yek-zeban olan idrak-i âcizimin zemzemesini de işitir.

Tebcilât-ı bî-nihaye sana ey zâtının ve mâsivâsının asl-ı akdesi olan vücud-ı vâcib!

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Sen ki bir nazarla eb'ad-ı nâ-mütenahîyi mezahir-i âsâr-ı kudretinle mâlâmâl edersin, Hâlık'sın, mürebbi-yi âvâlimsin, ruh-ı kâinatsın ilâhî!

Böyle bin nam ile yad olunduğun, hiç birisiyle de bihakkın tarif olunamadığın halde sana cidden iman edenlerdenim.

Senin sözünü işitmediğim halde dahi kelimat-ı imaniyemi kâinata karşı ziver-i zeban-ı îkân eder dururum.

Feza-yı hayret-feza nazar-ı ihlâsımda bir muarrif-i azametindir. Bana küre-i arz nümune-i ihsanını, sair kürat-ı encüm dahi şaşaa-i nur-ı bîpayanını gösterir.

Senin vücudun kendinden olduğu halde bütün mahlûkatın vücudu sendendir. Her şeyde görünürsün.

Kâffe-i kâinat senin suret-i maneviyeni musavverdir, benim ruhum ise kâffe-i kâinatı mutasavverdir.

Fikrim tecelliyât-ı rengârengini temâşâ ile her şeyden seni istidlâl ederek her yerde sana teabbüd eyler.

Fikrim kendi kendinin pereştişkâr-ı hayranıdır. Mâ-yi pâk içinde aks-i hurşid-i rahşan görüldüğü gibi kendisinde de seni görüyor.

Ey hüsn-i etemm ve ihsan-ı azam sahibi! Bu iman da sana takdime şayan addolunacak bir şey değildir. Her yerde seni ararım, seni severim, senin âşığınım.

Ruhum az bir zaman haricte deveran için kânun-ı meknun-ı hikmetinden sıçramış bir şerare-i cevvale-i aşktır ki derd-azmâ-yı hicran olalı asl-ı nurânisine avdet arzu-yı şedidiyle sûzan olmaktadır.

Teneffüsüm, tefekkürüm, teveddüdüm hep seninledir. Gıtâ-yı vech-i cemilin olan âlem-i şehadet çeşm-i hakk-bînime göre şeffaftır. Tabiatın en gizli köşelerinde seni keşfederim. Hangi mahlûkunu takdis etsem seni takdis etmiş olurum.

Âlem-i tenhaîde gezinişim sana daha ziyade takarrüb içindir. O âlemde vakta ki perde-cünbanî-yi şafak bir ruz-ı nev-zuhurun telvin eylediği heva-yı nesimîyi şak edip yüksek dağların tepelerini leali-yi lâmia ile tezyin etmeğe başlar, bana öyle gelir ki arş-ı azamın aralanıp bir mecrâ-yı nur açılıyor da âleme envar-ı kudsiyeni saçmağa başlıyor.

Vakt-i zevalde güneşin ziya-yı hayat-bahşına müstağrak olunca havâssımın en ziyade kesb-i kuvvet ettiği şu zamanda dahi hisseylediğim hep senin fazl ve hikmetin, hep senin avn ve kudretindir.

Gece, kavafil-i kevakibi istediğin gibi ru-be-rah ve âlem-i hâbideyi mestur-ı perde-i siyah ettiği zaman azamet-i latife-i leyli tefekkür eyleyerek tenha kalınca bu sükûn, bu sükût, bu zulmet içinde ruhum sana daha ziyade mütekarriben teabbüdle meşgul olur.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

O şeb-i târikde beni bir ruz-ı ruşen-i derunî tenvir eylediği sırada bir sada-yı ruhanî işitirim ki meali daima ümid-var bulunmamı tavsiyeden ibaret bulunur.

Evet! Daima ümid-var-ı ihsanınım. Sen her yeri mevcudiyetinle doldurduğun halde benim eyyam-ı hayatımı bu cihan-ı fâninin eyyam-ı ma'dude-i elem-âmiziyle hem-hesap etmezsin zannederim.

Seni her yerde Hâlık ve hâfız görüyorum. İcada muktedir olan idama tenezzül etmez.

Şâhid-i şanın, mutmain-i ihsanın olduğum halde hayat-ı ebediye eyyam-ı nâ-ma'dudunu bekliyorum.

Zulmet-i mudhişe-i mevtin beni ihatası ruhuma hevl-endaz olamaz. Fikrim bu zulmetin ilerisindeki nuru da görüyor.

Mevt beni sana takrib eden derecatın en âlisidir. O seninle benim aramızda zevalini müştakane arzu edegeldiğim bir hâildir. Şu dakika-i zevale sür'at-i hulul ihsan eyle. Eğer bir sırr-ı ser-besteye mebni te'hir-i telâki buyurulacak ise sada-yı feza-peyma-yı istigasemi işitmeğe olsun tenezzül et.

Kihan ü mihan, hasılı bütün cihan mülteci-i sâye-i sıyanetindir. Benden hiç bir zaman ayrılmayan iftikar için senden başka bir zahîr-i kadîr yoktur. Fakîrini inayetinle igna eyle. Cismimi nan ile, canımı ümid ile besle. Zulemat-ı havas içinde husuf haline gelmiş olan fikrimi in'itaf-ı nazar-ı şefkatinle münevver kıl. Vicdanımı güneş şebnem cezbeder gibi daima kendi tarafına cezbet.

Lamartine

Mütercem, Konstantaniye 1304/1886-87, s. 146-152

19

BİR KÜÇUK ÇOCUĞUN KABRİ ÜZERİNE MUHARRERDİR

Ey salhurde sarmaşık! Ey nev-civan çemen!
Ey türlü türlü nebâtat-ı mevc-zen!
Ey mâbed-i ilâh ki oldun hudâ-nümâ;
Feyzinle aklı ettin uluhiyyet-âşinâ!
Ey nâlezen mekes ki olursun sadâ-resân
Ezhâr içinde uykuya dalmış iken şubân

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bî-çârenin muârız olursun ferâgına;
Söylersin anlaşılmayacak söz kulağına!
Ey bâd! Ey kavâfil-i emvâc-ı bî-karâr!
Ey kâinat içindeki elhân-ı bî-şümâr
Orman! Ki hep gelip geçen erbâb-ı intibâh
Bir fikr ile eder seni arâyiş-i nigâh!
Ey meyveler ki velvele-i rüzgâr ile
Eylersiniz sukût yere inkisâr ile.
Ey âsmân-ı turfa-nümâdan edip şitâb
Bir tarz-ı dil-firib ile sâkıt olan şihâb!
Ey nev-bahar şevki ile eyleyip zuhûr
Âfâkı türlü nağme ile inleten tuyûr!
Ey köhne hâitin arasından çıkıp müdâm
İnsanda vehm ü vahşeti müzdad eden hevâm!
Ey muttasıl yetiştirip etraftan hevâ
Emvâc-ı bî-nihayeyi cûşân eden fezâ!
Ey hûşeler yetiştirici hâk-i feyz-nâk!
Ey inciler nisâr edici bahr-ı sîne-çâk!
Ey mûcid! Ey tabiat-ı muciz-nümâ ki sen
Her şeyi eylemektesin ihrâc sîneden!
Sensin çeken o şeyleri hep sîneye yine;
Sensin vücûda mucid ü merci her âyine!
Yapraklar! Ey şükûfeler açmış gusûn-ı ter!
Dallar içinde kuş büyüten âşiyâneler!
Artık kesin gürültüyü dalsın hayâline;
Bir parça terk edin çocuğu kendi hâline!
Rahatsız olmasın uyusun tıfl-ı nâ-tüvan!

Victor Hugo
Âfâk, nr. 2, 1 Muharrem 1300/12 Kasım 1882, s. 34-35

20

VICTOR HUGO'NUNDUR

Öldürme ey avâlimin Allahü Ekberi
Nûrunla keşf-i râh-ı savab eyleyenleri.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Muslih bulunmasa bu efâzıl miyânede
Bilmez misin neler olacaktır zemânede.
Kim celb eder nigâhını erbâb-ı şirretin
Sıyt-ı bülendi olmasa ehl-i adaletin
Mahv eyleme cihândan ümid-i selâmeti
Kaldırma yeryüzündeki ehl-i fazileti.
Yarab değil mi doğruya muhtac hâkdân
Kâfi değil midir sana bunca ferişteğân.

Envar-ı zekâ, nr. 13, 1300/1884, s. 387
Ateşpâre, Konstantaniye 1303/1885-86, s. 81
(Tazarru adıyle)

21

SONNET 43

Gözlerim kapalı olduğu vakit, açık bulunduğu zamana nisbetle daha güzel görüyor. Gündüz akşama kadar şuraya buraya in'itâf ile iştigal eden nazarım, ben ser-i nihâde-i bâlin-i hâb olunca, rüyada senin hüsn-i dide fürûzunu mütehayyirâne temâşâya başlayıp, zulmet-i leyl içinde nûr-ı nehâra kıyas kabul etmeyecek bir fürûg-ı diğere müstagrak oluyor.

Ey hayali, hayalleri bir derecelerde münevver eden dilber! Mademki hayalin mestûr bulunan gözleri bile cemâlinden aydınlığı artacak olan bir rûz-ı rûşende, hakiki şeklinle görünecek olsan ne şaşaalı, ne hayret-efzâ bir levha-ı temaşa teşkil edeceksin!

Hakikat! Gece öyle bî-tâbâne yorulmuş iken rüyada lâyıkıyla seçemediği hayal-i cemalinin tenviriyle bu kadar parlayan gözlerim gündüz müşahede-i didârına imkân bulacak olsa kim bilir ne kadar kamaşacaktır!

Yüzünü görmeğe muvaffak olamayacağım ne kadar gündüz var ise hepsi benim için karanlık gecedir! Bilakis rüyada yüzünü görebileceğim ne kadar gece var ise hepsi benim için parlak gündüzdür.

Terceman-ı hakikat, nr. 2103, 30 Haziran 1885

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

22

SONNET 63

Bir gün gelecek ki sevdiğim benim şimdiki halime girecek, dest-i bîpervâ-yı rüzgâr kendisindeki kuvvet ve letâfeti istirdâd edecek.. Bir gün gelecek ki zaman, hararet-i gariziyesine noksan vererek cebîn-i hemvârını birçok hutut-ı cildiye ihdâsıyla buruşturacak, sabah-ı safâdâr-ı şebâbı mesâ-yı kudûret-âsâr-ı ömre münkalib olacak, sâyesinde sultan-ı hubân olduğu ezhâr-ı mehâsin-i dilberâne bahâr-ı nâpâyidâr-ı cemalinden hiç bir eser bırakmamak üzere pejmürde olup gidecek.

Öyle bir günün hulûlünde hançer-i zaman-ı gaddâra mukavemet edebilecek bir halde bulunmak için şimdiden hazırlanıyorum. O hançer-i sinîn âkıbet sevdiğimin nihâl-i hayatını kat'edebilse de hatıra-ı dil-nişîn-i melâhatini kalb-i âlemiyândan elbette fekkedemeyecektir.

Dilberimin nûr-ı hüsnü daima sevâd-ı hazz-ı şiirimden berk vuracak ve bu sâyede sevdiğim bir şebâb-ı câvidâniyi hâiz olduğu halde ilelebed yaşayacaktır.

Tercüman-ı hakikat, nr. 2109, 7 Temmuz 1885

23

SONNET 91

Halkın bir sınıfına asalet, diğer sınıfına marifet, yine bir kısmına servet, diğer kısmına kuvvet medâr-ı mefharet oluyor. Birtakımı yeni modaya muvafık esbâba, diğer takımı terbiyeli kilâba malikiyetle mübâhi bulunuyor. Kimisi şahin-i bâlâ-pervâzım var, kimisi de atım güzel koşar diye kuruluyor.

Herkesin meşrebine göre memnuniyet-i mahsusasını mucib olur bir medâr-ı tesellisi vardır, ama bunların içinde benim şu bahtiyarlığımı icap eden mazhariyete kıyas kabul edecek hiç bir medâr-ı teselli yoktur. Bir saadet-i fevkalâdeye nâilim ki bana câmi-i saadât-ı cihan dense şâyândır.

Senin hüsn-i teveccühün beni ashâb-ı asaletten ziyade i'lâ, erbâb-ı servetten ziyade ignâ eder. Sâye-i iltifâtında en mükellef elbise giyen-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

lerden ziyade zarafetim, şahinlerden, sâfinât-ı ciyâddan ziyade şetâretim vardır. Bu devlet-i intisap beni her türlü saadetle kâmil-yâb eyler.

Hiç bir ariza ikbâlimi idbâra tebdil edemez, meğer ki sen beni mahrûm-ı nigâh-ı lutf eyleyesin, o halde efrâd-ı beşerin en bedbahtı ben olurum!

Mesud-i Harabâti, *Tercüman-ı hakikat*, nr. 2111, 9 Temmuz 1885

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1

DEMDEME'den

Çok mudur olduysa mihrinden süveydâ gark-ı nûr
Sen kesildim ben ne var olsam serâpâ gark-ı nûr
Azm-i sahrâ ile olsun vâdî-yi Eymen gibi
İntişâr-ı pertev-i hüsnünle sahrâ gark-ı nûr
Şevk-i rü'yetten nasıl berk-i cihan olmaz Kelîm
Sîne pür-âteş nazar-gâhında Sîna gark-ı nûr
Aks-i hüsnünde gökler de nûra gark olmaktadır
İn'ikâsından olur mâhın merâyâ gark-ı nûr
Gözlerim hâriçte seyreyler misâlin gönlümün
Her şeb-i mehtâbda oldukça deryâ gark olur

Bu gazeli âlem beğense Ekrem Bey beğenmez. Çünkü benimdir. Buna birçok şâirlerimiz tarafından vaktiyle nazireler söylenmişti. Ekrem Bey o adamları sevmez. Çünkü benim gazelimi tanzir etmişlerdir.

Gazel-i mezkûra Tahir Bey tarafından dahi nazire söylenip *Elhan*'a yazılmışken sonradan çizilmiş olması rivayeti de zikrolunan müddeayı teyit eylemektedir.

Bir müteallim elbette mualliminin mizacını bilip ona göre hareket eder. Zavallı Tahir Bey de —ne yapsın?— üstad Ekrem'i darıltmak istemediğinden *Elhan* müsveddesini müşarünileyhe —içindeki «gark-ı nûr» naziresini çizdikten sonra— takdim etmeği muvafık-ı şîme-i itaat bulmuş. Bu suretle hazret-i üstada bir cemile arzetmiş olmuş. Eğer Tahir Bey böyle bir ihtiyat-ı meşreb-şinâsânede bulunup da mecmuasını —hâvi olduğu «gark-ı nûr» nazîresini çizmeksizin— takdim etmiş olaydı —kendi tabiri vechile— gözleri «sürh hokkasına dönmüş» olan Ekrem Bey'den kim bilir ne çin-i cebin görürdü.

Vâkıa Tahir Bey âsâr-ı tabiattan olan :

Gece mehtâba karşı gülşende
Oturup seyrile tabiatı ben
İktisâb-ı neşât eyler iken
Nezdime geldi bir büt-i gül-ten

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Parlıyordu lebinde bir hande
Venüs inmiş zemîne zannettim
Hayret ettim de nezdine gittim

manzumesinde —Ekrem Bey'in bunu tenkit ettiği sırada «Ve bir de hiç kimsece kabil-i inkâr olmadığı ve meşâhir-i şuâramızın :

Kaldı orada esîr-i hayret
Ne tâb-ı güzer ne fikr-i avdet

gibi binlerce sözleriyle de müeyyed olduğu üzere (hayret) vukuf ve sükûnu icap eder bir hal iken siz onu (Venüs) zannettiğiniz mahbubeye sokuluvermek için bir sebep gösteriyorsunuz ve ibtidâ-yı emrde, mahbube sizin yanınıza gelmiş ve henüz çekilip gitmemiş olduğundan zuhul ederek :

Hayret ettim de nezdine gittim

diyorsunuz.» demesinden de anlaşılacağı üzere —kendi nezdine geldiğini söylediği mahbubenin nezdine gittiğini beyan etmek gibi gülünç bir serâsimelik göstermiştir, fakat yine Ekrem Bey tarafından «tabiat-ı şairanenizde gördüğüm istidad-ı fevkalâdeye sitayişhan...» gibi büyük büyük iltifatlara mazhar olur. Çünkü mecmuadaki «gark-ı nûr» gazeli nazîresini çizmek gibi bir dirayet ibraz ile cenab-ı üstadın mizacına hizmet etmiştir.

Tahir Bey'in —böyle geleni gideni farketmeyecek kadar mağşuş bir fikir ile şiir söylemekte devam ettikçe— üstadına yazdığı mektub-ı manzumede sarfettiği :

Eş'arımı görseler ger anlar
Derler hezeyân ana serâser

mazmununu tahakkuk etmiş göreceğinde şüphe yoksa —böyle, bir şair için pek büyük züll addolunacak müdahenelerde bulundukça— tabiatında istidad-ı fevkalâde görenler bulunabilir ve buna gözlerin sürh hokkasına dönmüş olması mâni olmaz.

Bâlâda gösterdiğim «gark-ı nûr» gazeli filhakika âdi ise Ekrem Bey'in *Nağme-i seher*'deki :

Hiç eser kalmazdı dilde yâreden bir şevk ile
Sarabilsem sîneme bir şeb seni merhem gibi

beyti gibi ancak âşık-ı ömre peyrevlik edenlerin ağızlarına yakışabilecek bir sözü hâvi bulunan gazelden de âdi midir?

«Gark-ı nûr» gazeli filhakika değersiz ise yine *Nağme-i seher*'deki :

Çektim ol mehpâreyi âgûşa sardım sîneme
Oldu mîzâb-ı safâ cismimdeki mûlarına

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

beyti gibi erbâb-ı edeb lisanından cereyanına imkân tasavvur olunmayan bir sözü hâvi bulunan gazelden de değersiz midir?

«Gark-ı nûr» gazeli filhakika münasebetsizse yine *Nağme-i seher*'deki :

Anılsın neş'e-i zahmınla bîhûş olduğum eyyam
Serâpâ çâk olur cism-i zaîfim yâda geldikçe

beyti gibi müştehiyâne bir sözü hâvi olan ve zamanıyle erbabı tarafından suret-i münasebede tanzîr edildiği asrımız şuârâsının malumu bulunan gazelden de münasebetsiz midir?

«Gark-ı nur» gazeli filhakika letafetsizse de yine *Nâğme-i seher*'deki :

Ser-mest-i gamım âhla cûyâ-yı elestim
Elbet feleği aksine gerdân ederim ben

beyti gibi bî-huşâne bir sözü hâvi bulunan gazelden de letafetsiz midir?

«Gark-ı nûr» gazeli filhakika ma'yub ise yine *Nağme-i seher*'deki :

Yok kimseden ihtirâzım «Ekrem»
Dîvâne-i bî-hicâb-ı aşkım

beyti gibi .....den başka bir yerde söylenemeyecek ve Ekrem Bey'in akl-ı kâmil ashabından olduğu iddiasında bulunanları şerm-sâr edecek bir sözü hâvi bulunan gazelinden de ma'yub mudur?

«Gark-ı nûr» gazeli filhakika edibâne değilse yine *Nağme-i seher*'deki :

Ben ol şeydâ-yı aşkım mest-i küstah-ı elestim kim
Elimde câm-ı sahbâ meclis-i âdâbdan geçtim

beyti gibi (Baba Tahir-i Üryan)ın bir beytinden mütercem zannolunacak kadar lâübaliyâne bir sözü hâvi bulunan gazelden de küstahane midir?

Demdeme, İstanbul 1303/1885-86, s. 6-12

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2

DOĞU VE BATI EDEBİYATI

Her türlü âsâr-ı garbiyeyi âsâr-ı şarkıyeye tercih ile dirayet-füruşluğa özenir bir hayli şık beylerimiz bulunduğu malumdur. Bunlar garp âsâr-ı edebiyesini dahi alel-ıtlak şark âsâr-ı edebiyesine tercih ederler. Bir Arabın, bir Acemin, bir Türkün semere-i fikri olan bir eser-i edebî Avrupa üdebâsından birinin eserine müreccah veya muadil olmak bunlarca daire-i ihtimalin haricindedir. Meselâ Victor Hugo'nun söylediği iki beyti tanzir edecek veya ondan daha rengîn söz söyleyecek bir şairimiz bulunmasını tasavvur etseler bile bulunacağını tasdik edemezler.

Acınacak hallerdendir ki beylerimizin bu fikri şark ve garbın âsâr-ı edebiyesini tetebbu ve mukayeseden husule gelmiş bir temyiz-i sahîha müstenid değil, «bizde hiç bir şey ilerlememiştir» iddiasında bulunanlarımıza tıflâne ittibadan neş'et eylemiş bir hükm-i taklidîden ibarettir.

Geçenlerde bunlardan birisiyle görüştük. Edebiyattan bahis açıldı. Âsâr-ı garbiyeden tercüme ettiğimiz parçaları pek ziyade beğenmekte olduğunu söyledikten sonra «bizde de böyle âli şeyler yazar edibler yetişse!» yollu bir arzû-yı vatanperverane izhar eyledi.

Kendisinin bu arzusuna iştirak ile beraber elimizdeki İslâm âsâr-ı kalemiyesi nazar-ı dikkatten geçirilecek olsa içinde hayli âli sözler bulunabileceğini, bunları görüp anlayanlarımız garbiyûn âsârını mütalaa ile de iştigal eyledikleri halde fikirlerine bir kat daha vüs'at-ı vukuf gelmek tabiî olduğunu beyan ettiğimiz sırada tercüme olunan parçalarını en ziyade takdir etmekte olduğu Prudhomme'un şu fıkrasını kendisine arzeyledik :

«İnsanların, hakikatini anlayamadıkları Huda hakkında söyledikleri sözleri işittikçe Cenab-ı Hakk'ı bilişimizin derecesini düşünüyorum. Bakıyorum, hep bir nokta-i marifette duruyoruz, hiç ilerleyemiyoruz.»

Beyefendi Fransız şairinin bu sözünü de pek beğendi. «Bir de şuna bakınız!» diyerek fıkra-ı âtiyeyi gösterdik :

«İlâhî! Ne büyüksün! Senin hakkında tavsifâtımız nihayet buluyor. Ömrümüz âhır oluyor. Halbuki henüz evvel-i evsafında bulunuyoruz. Hiç ilerleyemedik».

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bir mealde olan iki fıkranın birini beğenip diğerini beğenmemek bir şeye —cihet tayin etmeden— hem güzeldir, hem çirkindir, demek gibi pek açık bir tenakus olacağı için beyimizin bu fıkrayı da tahsin eylediğine hükmediyorsunuz ya! Evet! Bunu da beğendi, fakat kâili kim olduğunu sordu. «Şark üdebâsından biridir» dedik. İnanmak istemedi. «Zannetmem. Ha! Olabilir. Bunlardan birisi bir Avrupa edibinin fikrinden iktibas ile böyle bir şey yazabilir. Buna diyeceğim yok» tarzında beyan-ı mütalaadan sonra mütefekkirâne sükût etti.

O, «bu da bir Fransız şairinin sözü olmalıdır. Prudhomme'un dediğine pek benziyor. Bir Fransızın değilse yine mutlaka Avrupa üdebâsından birinindir. Öyle ya! Böyle parlak sözleri ancak Avrupalılar söyleyebilirler. Biz de bunları elimizden geldiği kadar onlardan kaparız. Sonra hurdefüruşluğa çıkarız» gibi mülâhazalarda bulunadursun, biz önümüzdeki kâğıtlardan birini daha alarak âsâr-ı şarkıyeden olmak üzere şu parçayı da beyefendiye irâe eyledik :

«Herhangi tarafa kulak veriyorsam hayrete delâlet eder bir sual âvâzı işitiyorum. Herkes haddince hayretzededir. Bana, tarîk-i aşkta dûçar-ı hayret olmamış bir adam gösterebilir misin?»

Öteki fıkralardan daha şairane olduğu için değil, mealce onlarla hemen duşâduş geldiği için beyimiz bunu da beğenmeğe mecbur olduysa da âsâr-ı şarkıyeden olduğunu tasdikte tereddüt gösterdi.

Onun üzerine bizde tahammül tükenir gibi oldu da kendisine dedik ki :

«Şark âsârından olduğunu inkâr edemeyeceğiniz şu beyitlerle âşinalığınız var mıdır? :

Ez her tarafî ki gûş kerdem
Âvâz-ı sual-i hayret âmed

Yek dil binümâ ki derreh-i ô
Ber-çehre ne hal-i hayret âmed[1]

Biraz bozularak «Hayır!» cevabını verdi. Âsâr-ı garbiye müreccahı beyefendinin henüz Hâfız Divanı okumamış olduğu anlaşıldı.

Yine dedik ki: «Şu beyti olsun tanımaz mısınız? :

Meclis temam kişt û be-ahır resîd ömr
Mâ hemçünân der evvel-i vasf-ı tu mândeîm[2]

---

1 Kulak verip dinlediğim her taraftan hayret sorusunun sesi geldi.
Onun yolunda olan bir gönül göster ki yüzünde hayret ifadesi olmasın.

2 Meclis tamam oldu ve ömür sona erdi. Biz hâlâ senin tavsifinin başında kalmışız.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Beyimizin daha *Gülistan* da görmemiş olduğu meydana çıktı, çünkü bu sualimize sade bir sükût ile mukabele eyledi. Zavallı bu defa daha ziyade bozuldu.

Böyle bir beyefendinin gösterdiğimiz fıkralardan hangisi beyt-i Sadi'nin, hangisi Hafız'ın beyitlerinin tercümesi olduğunu farkedememesi müsteb'ad olmadığından bunları tayin eyledikten sonra Prudhomme'un fıkra-i ma'ruzesi Sadi'nin beytinden alma gibi bir şey olduğunu da söylemeğe cesaret ettik.

Beyefendi birdenbire «Prudhomme'un o fıkrası Sadi'nin beytinden alma olduğu ne malum? efendim! Ne bilirsiniz, belki bilâkis Sadi andan iktibas etmiştir!» demesin mi?

Bize hayret geldi, zira beyin Sadi'yi bilmediği gibi âsârını beğenmekte olduğu Prudhomme'u da hiç tanımadığını anladık. Gülerek dedik ki :

«Ne söylüyorsunuz? Mösyö Jön Türk! Sadi altı yüz bu kadar senelik bir adamdır. Prudhomme ise muasırlarımızdandır, muasırlarımızdan! Anlıyor musunuz? Altı asır evvel gelmiş geçmiş olan Sadi asr-ı hâzırın Prudhomme'undan nasıl iktibas etmiş olabilir? Deli misiniz? Keşki vehmettiğiniz gibi mütekaddimînin müteahhirînden iktibas-ı marifet etmesi mümkün olsa da dünyanın bizden sonra hâsıl edeceği terakkiyattan hemen şimdi iktibas ve istifadeye başlasak! Ne âlâ şey!»

«İnsan bilmediği şeyi de biliyor zannedecek hilkatte bir mahluktur. Bir şeyi evvelâ kendi bilip bilmediğini anlamalıdır da onu herkese bildirmeğe sonra kalkışmalıdır. Ne Sadi'yi, ne de Prudhomme'u bilmeyen bir adam hangisinin hangisinden iktibas etmiş olduğunu nasıl bilecek? Ne şarkı, ne de garbı anlamayan bir bey âsâr-ı şarkıye ve garbiyeden hangisinin râcih olduğuna ne ile hükmedecek? Anlaşılıyor ki meselâ Hâfız'ın bir sözünü tercüme edip de Alfred de Musset'ye isnad ederek size göstersek tahsin-hân olacaksınız. Voltaire'in bir eserini İbn Sina'nın olmak üzere arzeylesek beğenmeyeceksiniz. Tercih temyiz ister. Bir adamın bilmediği bir şeyi yine bilmediği diğer bir şeye tercihe ne hakkı olabilir?»

«Siz esere bakmıyorsunuz, nâma bakıyorsunuz. Bu halde size söz beğendirmek kolay olur. Üdebâ-yı şarkıyûnun hemen kâffe-i âsârı şeref-i takdirinizi kazanacağında şüphe etmeyiniz, çünkü bunları size karşı Avrupa üdebâsına isnat edivermek güç bir şey değildir.

İzahatımız bu dereceyi bulunca yanımızda bir-iki de müstemi'-i mütebessim bulunduğu cihetle gayet sıkılmış olan genç beyefendi artık duramayarak meclise veda eyledi.

Mütercem, Konstantaniye 1304/1886-87, s. 17-23

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

3

BEŞİR FUAD BEYEFENDİ'ye

Efendim!

Bir zamandan beri gittikçe tevessü etmekte olduğu çeşm-i iftihar ile görülmekte olan matbuat-ı Osmaniye âlemine bir başka ârâyiş vermeğe başlayan âsâr-ı kalemiyenizden bu kere neşrolunan *Victor Hugo* unvanlı iki cilt bilhassa celb-i nazar-ı dikkat etmiştir.

Bu eserin umum tarafından öyle ehemmiyetle telakki olunması zann-ı âcizâneme göre şu günlerde gazetelerimizde edebiyat-ı Osmaniyeye dair yine birçok lakırdılar dermiyan edilmekte olmasına ve bu lakırdıların kısm-ı küllîsi yâveden ibaret bulunmasına mebnî maksadları erbab-ı dikkate göre celî bulunan birtakım adamların neşriyatından artık usanan halkca edebiyata dair birkaç doğru söz işitmek için bir iştiyak-ı tabiî hâsıl olmasına zamîmeten Victor Hugo gibi on dokuzuncu asrın eşher-i eâzımı olan bir adamın tercüme-i haline tamamiyle vukuf herkesçe bir emel-i mahsus hükmüne girmiş bulunmasından ileri geliyor.

Şu ciltlerin neşrinde isabet buyurdunuz. Bunlarda alelumum edebiyata, alelhusus o zata dair malumat-ı müfide veriyorsunuz.

Teceddüt sâyesinde şimdi gerek edebiyatı ve gerek öyle büyük zevatı nazar-ı ehemmiyetten sâkıt-ı itibar edecek kadar gaflet-zede hiç bir gencimiz bulunmadığından bu kitabınızın erbab-ı şebab arasında fevkalade rağbet-yâb olacağı vâreste-i irtiyâbdır.

Mukaddimede Victor Hugo'nun sâl-i ömrünü seksene îsal eden 1882 sene-i milâdiyesinde tabir-i şairâneniz vechile «Nurlar içine garkolmuş bir büyük salon» da edib-i müşarünileyhin o sinne vâsıl olması münasebetiyle izhar-ı meserret için içtima eden efkâr-i muhtelife erbabının şair hakkında Fransa nâmına ne derecelerde arz-ı ta'zîmat eylediklerini göstermek istediğiniz sırada «Umum tarafından bu derece mazhar-ı ta'zim ve ihtiram olan bu ihtiyar daima böyle bir muamele görmüş müydü? Ne gezer!» diye sözü edibin evâil-i ahvaline intikal ettirerek o zamanlar neşreylediği âsâr aleyhinde gazetelere neler yazıldığını ve kendisinin bayağı izale-i vücudu vâcib eşhastan addolunduğunu enzar-ı itibara arzeyledikten sonra «Şu ifrat ve tefritin sebep ve hikmetini ise fıtrat-ı

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

beşerde aramalıdır» sözüyle bahse yine bir reng-i diğer vererek «Victor Hugo bir müceddid idi, ekseriyet-i beşer ise daima teceddüde hasımdır» diyorsunuz da ekser-i nâssın teceddüt aleyhinde bulunmaları esbabını izah zımnında bir muhakeme-i hakîmâne yürütüyorsunuz ki, buna bence hiç bir diyecek olmadığından arz-ı takdir-i mahsus ile iktifa etmek hatırıma geliyor ve bu suret çok dinleyip az söylemek kaidesine muvâfık gibi görünüyorsa da hazır söz açılmışken —velev hâsılı tahsil kabilinden addolunsun— müsaadenizle biraz da ben söylemek istiyorum.

İfadenize nazaran vaktiyle Fransa üdebâsı kudemâpesend ve bittabi onların ağızlarına bakan erbab-ı mütalaa dahi bu fikirden gereği gibi hissemend olduklarından Victor Hugo bunlara galebe ile kendi meslek-i edebîsini tervice muvaffak oluncaya kadar pek çok müşkilâta tesadüf etmiştir.

Tabiîdir ki böyle müceddidler öyle olurlar. Halkın hüsn-i kabulüne mazhariyet nokta-i nazarından bakılınca mucidlik müceddidlikten kolay görünüyor, zira icadda eski bir fikrin mahviyle onun yerine yeni bir fikrin ikâmesi suubeti o kadar olmadığı halde tecdidde bilakis bu suubet tamamiyle mevcut bulunuyor.

Bir fikir evvelden hiç yokken onu müfekkireden çıkarıp meydana koymak icad, bir fikir evvelden mevcut olduğu halde onu tarz-ı âhara dökmek tecdiddir.

Bahsimiz tecdidde olmasıyle icaddan bundan ziyade dem urmağa lüzum görmem, binaenaleyh tecdid ve teceddüde hasr-ı kelâm etmeğe mecburiyet görürüm.

Medrese Hâtıraları unvanlı mecmua-i âcizânemde münderic «Yaşamak İçin Ölmeli İmiş!» serlevhalı bendin evâhirinde onu beyan-ı efkâr etmiştim :

«Bir büyük adamın neşrettiği doğru bir fikrin birdenbire mazhar-ı kabul-ı âlem olamaması evvelden o fikrin hilâfına harekete alışmış olan halkın noksan istidadından ileri gelir. Beş-on ehl-i idrakin fikr-i mezkûru işitir işitmez hüsn-i telakki ile mümkün olduğu kadar tervicine dahi çalışmaları tesir-i seri gösteremez. Belki de onların böyle bir teşebbüste bulunmaları ekseriyet için medar-ı hande-i istihza olmaktan başka bir şeye yaramaz, fakat mürur-ı zamanla o fikrin bir hakikatten ibaret olduğu anlaşıldığı halde onu kabulden istinkâf edecek hiç bir âkıl bulunamayacağından fikrin sahip ve nâşiri olan zat hakkında fevkalâde bir teveccüh-i umumî peyda olur. Herkes nâmını tebcil ile yâdetmeğe başlar. Halbuki şu muvaffakiyetin zaman-ı husulünde o zat dünyadan gitmiş bulunur. İşte ekser eâzımın hayatta iken kadri bilinmediği halde ba'de'l-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

memat ammenin takdirine mazhariyeti bu zemin ile olur. Bundan anlaşılır ki bir fikrin kabul veya reddedilmesi ve sahibinin kıymeti bilinip bilinmemesi ahkâm-ı zamaniyedendir».

«Ezmine-i maziyenin kısm-ı küllîsi ekser eâzıma kadri bilindiğini göstermeyecek bir halde geçmiş. Şimdi ise bir zamandayız ki cihan-ı insaniyyetten redd-i hakikat istidadı mintarafillah mahvedilmektedir. Vaktiyle o kıymeti bilinmeyen büyükler şu zamanda zuhur etmiş olsaydılar ömürleri ne kadar kısa olsa neşrettikleri efkâr-ı sâibenin kabul-i umumîye mazhar olduğunu görmeden ölmezlerdi. Zamanımıza diyecek yok. İş eâzımdan olmada!»

Şu mütalaat-ı âcizanem dahi zannederim ki «insanların çoğu hasm-ı teceddüddür» müddeasını bir dereceye kadar olsun şerhedebilir.

Bunu şurada irâda cesaret edişim bu bâbda sizinle daha evvelden hem-fikir olduğumu göstermek maksadına mebnidir, yoksa bilirim ki o müddea erbab-ı akla göre zaten izahtan müstağnidir.

Victor Hugo ne bahtiyar edibmiş ki tuttuğu meslek-i edebîyi kuvve-i kalemiyesiyle tervice muvaffak olduktan sonra bunun kabul-i ammeye mazhar olduğunu dahi doya doya görmüş!

Eski olsun, yeni olsun bir fikrin kabul veya reddi hususunda gösterdiğiniz kaideyi de pek doğru bulurum.

«Ne bir fikri yenidir diye kat'iyyen reddetmek caizdir, ne de kabulden müsaraat göstermek. O yolda bir fikri tervic edenlerin delâilini dinlemeli, düşünmeli, muhakeme etmeli : Eğer nefsü'l-emre muvafık, muhassenat ve rüçhanı derkâr ise kabul etmeli, değil ise reddetmeli», buyuruyorsunuz. Ne parlak hakikat!

İşte bu «iki kere iki dört eder» in bir başka türlüsüdür. Fakat bu hakikatten göz yumanlar her millette bulunduğu gibi bizde dahi hesapsızdır.

Böyle bir hakikatten i'râz etmemek meziyetini hâiz olmak için insanda kuvve-i mümeyyize olduktan başka bir de bî-garazlık fazilet-i âliyesi bulunmak lâzım gelir. Bizde ise kuvve-i mümeyyize istemediğiniz kadar nâkıs, garazkârlık dahi gördüğünüz kadar ber-kemal! Şu halde red ve kabulü gösterdiğiniz kaideye tevfikan yürütebilmek bizce muhal!...

Burası «çi-faide ki cemiyet-i beşeriyede daima ifrat ve tefrite inhimak görülür», «hayrü'l-umûr efsetuha» ahkâmına riayet eden pek az bulunur diye siz de müteessifen itiraf ediyorsunuz.

Öyle ya! Victor Hugo bir zaman makduh-ı âlem iken muahharen neden en memduh bir adam olmuş? İşte bundan!

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Edebiyat-ı Osmaniyenin haline bir kere atf-ı nazar-ı dikkat buyurulsun : Tarz-ı atîk muhafazakârânı var, tarz-ı cedid tarafdârânı var, fakat ortada garazsız bir mümeyyiz yok!

Kimisi tarz-ı atîki medh ile tarz-ı cedidi kadh ediyor, kimisi tarz-ı atîki kadh ile tarz-ı cedidi medhediyor ama bu kadh ve medh için esbab-ı hakıkiye gösterebilen parmakla gösteriliyor.

Bu neden? Kalb-i temyizden, kesret-i garazkârîden! Mesela evvelce : «Şu geçen o dil-şiken olmasın yine gönlümün halecanı var» diyen makduh olduğu halde ondan acemicesine alma olarak :

Bak bak şu geçen o dil-şikendir.

diyenin bilakis memduh olması gibi gülünç haller neye hamlolunabilir? Ya idraksizliğe, ya garazkârlığa değil mi? Başka bir mahmil-i sahih bulunabilirse gösterilsin de idraksizliği, yahut garazkârlığı kabul etmeğe biz mecbur olalım. Bunu gösterebilecek bulunmadıktan başka biz şunu gösterdiğimiz halde insaf edip de «hakkın var» diyen bile pek nâdir bulunur.

Eski âsâr-ı edebiyemiz içinde zamanımızın sahih addettiği efkâra karşı çirkin görünecek şeyler çoksa da bunların güzelleri de yok değildir. Hattâ o kadar güzelleri vardır ki bugün bizim için onlara hüsnen tefavvuk edebilecek eserler vücuda getirmek şöyle dursun, bunlara birer nazîre peyda eylemek dahi hemen istihale derecesindedir.

Yeni âsâr-ı edebiyemizin dahi güzeli de var, çirkini de. Âsâr-ı cedidede gördüğümüz çirkinliklerin en fenası mânâsızlıktır. Bî-mânâ söz söylemekte eslâfı çok geride bıraktık. Buna terakki denilip denilemeyeceğini bilemem!

Vâkıa eslâf-ı üdebâ-yı Osmaniye şîve-i hayal-perverîde taklit ettikleri Acemleri bile hayrette bırakacak dereceyi bulmuşlar ama bizim kadar mânâya bîgâne durmağa tenezzül buyurmamışlar.

Yeni itibar olunan eş'arımız içinde mânâsızları o kadar çoktur ki bunları herkes görmüş olacağı cihetle şurada bir iki misal iradına lüzum görmekte mânâ yoktur.

Bu belâ pek fena!Gide gide yâve-gûluk hepimize sirayet ve taammüm edecek olursa biz ediblerin eslâfa ne derecelerde tefavvuk etmiş sayılacağımızı hayal ediniz!

Bu gidişle bir zaman gelecek ki milletin erbab-ı iktidarı tarafından yapılacak mükemmel lisan-ı Osmanî dictionnaire'leri açılıp «şiir» kelimesine bakıldığı vakit ez-cümle «mânâsını kâilinin dahi anlamadığı söz»

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

tefsiri görülecek? Bu dictionnaire'lerin «şair» lafzını nasıl tarif edeceklerini tahayyül buyuruyor musunuz? Gülmeyiniz; teşekkür ediniz ki şu zamanın şairlerinden değilsiniz. Bahtiyarsınız, çünkü o şair tarifi sizin hakkınızda sâdık olmayacak.

Zaten sizin alel-ıtlak şairliğe tenezzül etmeyeceğiniz «hele bir zûhaddeyn düsturunda gördüğüm ulviyeti en âli, en latif, en beliğ addolunan eş'arda bulamadığımı itiraf edersem bu cür'etimi bir kat daha büyük bulursunuz» demenizden de anlaşılıyor.

Evet! Tabiat ne ile ülfet ederse ondan lezzet alır, nede ulviyet bulursa onu âli tanır.

Âlemde herkesin meşrebi bir başka şeye mâildir. Kabiliyât mütehâleftir. Mesela siz bir şaire zû-haddeyn düsturunun ulviyetini tefhim etseniz onu tasdik etmekle beraber bir şi'r-i âlide bulduğu letafeti ne kadar arasa düsturda bulamaz. Bilakis siz düsturunuza nisbetle o şiiri sâfil görebilirsiniz. Zaten öyle bir düstur ile şiir beyninde hiç bir münasebet yoktur zannederim, binaenaleyh bunlardan birini seven zatın diğerini o kadar sevememesi tabiîdir. Şiir ile mütevaggıl bir adamın riyaziyat ile iştigali olsa bile bunda şairlik kadar maharet gösterebilmesine, bilakis riyaziyat ile mütevaggıl bir adamın şiir ile iştigali olsa bile bunda riyaziyattaki iktidarına müsâvi bir iktidar peyda edebilmesine bir beyine yalnız bir akıl vermiş olan tabiat müsaade etmez sanırım.

Şiire o kadar hüsn-i teveccühünüz olmadığı halde nev-residegânımızın istifadesi için Victor Hugo'nun tercüme-i hali arasında edebiyatımıza dair bazı mülâhazat irad etmeniz sizce tenezzül sayılabilirse de bu sa'yiniz edebiyat unvanı altında bin türlü saçma neşredilmekte olan böyle bir zamanda halkımızın bu bâbdaki efkârını bir dereceye kadar olsun tashihe hizmet edeceği cihetle hakikaten şâyân-ı şükr ü sitayiş görülür.

Muvaffakiyetinizi tebrik ile beraber hisse-i âcizâneme düşen şükranı hâlisâne ifaya müsaraat eylerim.

Intikad, Dersaadet 1304/1886-1887, s. 2-12.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

4

ISTILAHAT-I EDEBİYE'den

LAFZIN VEZİN İLE KEMAL-İ İTİLÂFI

Lafzın vezin ile kemal-i itilâfı nazmın nesirden fark olunmayacak surette külfetsiz olmasıyle husule gelir. Bu yolda olan nazmın nesirden farkı yalnız mevzuniyet olur. Hattâ nesir suretinde yazılacak olsa evzan ile ülfeti olmayan tabiat nazım olduğunu hissedemez. İşte asıl nazm-ı tabiî budur. En latif şiirler bu türlü nazımlar içinde bulunur. En güzel fikirler bu üslûpta manzum olmak için hasret çeker. Mahfuzumuz olan nümunelerden bazılarını gösterelim :

Mesâri

Yârab bu âferîn ne tükenmez hazinedir
Bu neş'enin sonu elbette ser-girânlıktır
Kenârın dilberi nâzik de olsa nâzenîn olmaz
Münasebetle olan iftira ne müşkil imiş
Harf-i recâ zebânım ile âşina değil
Allah saklasın bunu hüssad işitmesin
Nâbi

Taklid-i zağ kebk-i hırâmanı güldürür
Âdeme cübbe vü destar keramet mi verir
Künc-i istiğna gibi bir gûşe-i râhat mı var
Gül mevsimidir defter ü dîvana bakılmaz
Himmetim şehbâzı alçaklarda pervaz etmeli
Şeyhülislâm Yahya

Vakt-i şâdî de gelir mevsim-i mihnet de geçer
Feyz-i ezelî merd-i külehdâra mı mahsus
Şeyh Galib

Âşıkın hâl-i dil-i zârını Allah bilir
Hâyide suhan merd-i suhandâna yakışmaz
İbni Neccar Şeyh Rıza

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Taze gül yaprağıdır bâd-ı seherden incinir
Vâizin nâr-ı cehennem dediği firkat imiş
Usulî

Can mürgü âremide değildir remîdedir
Âb ü hevâ olunca bir hâkten ne bitmez
Hayalî

Mücerrebdir ki bârân mübtelâ-yı ıyd-ı kurbandır
Bâzârda kâlây-ı maarif satılır mı
Vâsıf-ı Enderunî

Fasl-ı bahar mürg-i hoş-âvâzı söyletir
Çeşm-i mestin nice gûyâları hâmûş eyler
Bu bâğın gonca-i ra'nası muhtac-ı bahar olmaz
Fıtnat

Bu bezmin bâde nuşu mest olur amma harab olmaz
Şeyhülislâm Bahayî

Hezar ahbab olan ehl-i televvünden vefa gelmez
Mürüvvend-mend olan nâ-kâmi-i düşmenle kâm almaz
Ragıb Paşa

Âlem-i fânide resm-i zendegâni böyledir
Erbâb-ı dile sıklet-i nâdân ne belâdır
Âşinâya âşina bîgâneye bigâneyiz
Cevrî

İnsan-ı kâmil olmağa sa'y eyle âdem ol
Bâki

Efendi! Genç beye hizmet eylemek güç imiş
Sâbit

El ıyd-ı ekber eyledi ben mâtem eyledim
Halim Giray

Rûzgârın önüne düşmeyen âdem yorulur
Bâki

Ebyat

İzhar-ı kîn şiar-ı dil-i zârımız değil
Ağyar ile cidal bizim kârımız değil
Nâbi

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ne kasr-ı dil-keş-i gülşen ne sahn-ı bağ ararız
Şu tengnâda hemen gûşe-i ferağ ararız
Ragıb Paşa

Dünyayı bir safâya veren rind-i bî-nevâ
Kemter meta-ı zevkını dünyâya vermemiş
Cevrî

Gınâ-yı kalbe sebeb devlet-i kanaat imiş
Cihanda cây-ı ferah gûşe-i feragat imiş
Fıtnat

Miyan-ı lücce-i mihnette çâre-sâz kaldık
Biraz müsaade-i rûzgâra muhtacız
Sâbit

Muhit-i daire-i aşktan huruc muhal
Ne çare kabza-i takdir-i girdkârdayız

Mücerrebân-ı umûrun kelâmı gerçek imiş
Yalan dedikleri dünyayı böyle bilmez idim

Ben senin âb-ı hayat-ı lebinin teşnesiyim
Tâlib-i çeşme-i hayvan isem insan değilim
Avni Bey

Ashab-ı tabiata göre kemal-i itilafı hâvi bir mısra, bir beyit nazmetmek o kadar güç bir şey değildir. Fakat bu tabiîlikte beş beyitli bir gazel söylemek hakikaten müşkildir. Ekseriya böyle tabiî olarak söylenilen söz vezne gelmez. Vezne gelen söz böyle tabiî olmaz. Zihnimizde kemal-i itilâfı hâvi üç-dört beyitten müteşekkil bir manzume aradık. Müşarünileyh Avni Bey'in bir neşidesinden olan ebyat-ı âtiyeyi bulabildik :

—Söz—

Söz kâlbüd-i kadr-i beni Âdem'e candır
Söz vâsıta-i râbıta-i âlemiyândır

Söz bir nefes-i sâzec-i bî-renktir amma
Bir hem-zen-i sûret-kede-i kevn ü mekândır

Yârab bu ne hâlet bu ne te'sir ki bir söz
Revnak-şiken-i ma'reke-i seyf ü sinandır

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yârab bu ne kudret ki ser-a-pâ-yı memâlik
Ferman-ber-i şemşîr-i cihangîr-i zebândır

Bir nazmın bu kabilden addolunması devr-i ıslah-ı edebiyat denilmeğe istihkak gösteren zamanımızda tecviz edilmemekte olan müsamahattan sâlim bulunmasına mütevakkıftır. Yalnız tertib-i elfazca olan tabiîlik kifayet etmez. Meselâ Bâki'nin durub-ı emsal-i Osmaniye sırasına geçmiş olan :

Görelim âyine-i devran ne sûret gösterir

mısraı tertib-i elfaz cihetiyle nesir gibi olduğu halde (görelim) bizce tecviz olunamayacak bir imaleyi şâmil olduğundan yine bizce nazm-ı tabiî misallerinden addolunamaz.

—İstitrad—

Bu mısra zamanımızda söylenilmiş olsa (görelim)e bedel (bakalım) denilirdi. Bâki muasırlarından Nev'î'nin kezalik durub-ı emsal-i Osmaniye sırasına geçmiş olan ve Bâki'nin mısraı gibi imaleli olmadığından bizce de nazm-ı tabiî misallerinden ma'dud bulunan :

Bir veche nâzırız görelim Hak ne gösterir

mısraı da bu müddeayı isbat eder şevahiddendir. (s. 28-32)

Nazım-Nesir

Bu namlarla ikiye taksim olunan «söz» ya beliğdir, ya değildir. Beliğ ise nazım olsun nesir olsun «edebiyat»tan addolunur. Değil ise kezalik nazım olsun nesir olsun edebiyattan addolunmaz.

Nakkad-ı belâgat sâni-i hakîmin insanlardan pek çoğuna ihsan buyurmamakta olduğu «zevk-i selîm»dir. Sözün beliğ olup olmadığını «miyar-ı edebiyat» denilmeğe şâyân olan bu kuvve-i celile tayin eder.

«Şiir» edebiyatın en güzel parçalarıdır. Bu halde şiir edebiyattan bir kısm-ı has olmuş olur.

Edebiyattan addolunmayan söze şiir denilememek lâzım gelir, çünkü herhalde şiir mefhumu edebiyat mefhumunda dahildir.

Hakikatte bir sözün şiir nâmını alabilmesi evvel emirde edebiyattan ma'dud olmasına tevakkuf eder, manzum olmasına değil.

Olabilir ki bir söz manzum olur da edebiyattan ma'dud olmaz. Ona şiir denilemez. (Zî-ruh) mefhumunda dahil olmayana (insan) denilebilir mi?

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Madem ki söz edebiyattan sayılabilmek için beliğ olmak lâzım geliyor, madem ki söz manzum olmakla beliğ olmak lâzım gelmiyor, şiir denilecek sözün mutlaka manzum olması iktiza etmez.

Meselâ Fuzulî'nin zamanı hükkâmından şikâyet yollu söylemiş olduğu «Selam verdüm, rüşvet değüldür deyü almadılar!» sözü beliğdir, binaenaleyh edebiyattan ma'duddur. Buna şiir demek isteyenlere de hak verilebilir. Fakat Sabit'in :

Çerb ü şîrîni yiyip âşık eder hamd ü senâ
Hisse yok mu o söğüşten bize bir pâre meded

beyti bin parça olsa şiir nâmını alamaz. Nasıl alabilsin ki bir kere edebiyattan ma'dud olamaz.

Böyle sözlere denilse denilse «nazım» denilir. Halbuki yukarıda beyan olunduğu üzere manzum bir sözün edebiyattan ma'dud olamaması câizdir. Edebiyattan ma'dud olamayan söz ise hiç bir vakit şiir olamaz.

Kemal Bey'in «Âsâr-ı edebiyeye zâde-i tabiat diyenler hafâyâ-yı kalbe ne büyük vukuf göstermişler! Her müntesib-i edebin vicdanına müracaat ederim : İnsanın yazdığı şeyler sevilişte evladıyle beraber değil midir?» sözüne bakılsın. Pek sevimli bir şiir değil midir?

Biz de her müntesib-i edebin vicdanına müracaat ederiz : Sâbit'in şu beytine şiir diyip de Kemal'in bu sözüne şiir dememek muvafık-ı insaf mıdır?

Edebiyat denilen beliğ sözlere tabiat derece-i belâgate göre az çok müncezib olur. Bu incizabı hâsıl etmeyen sözler daire-i edebiyata giremez. Edebiyat içinde tabiatın en ziyade müncezib olduğu sözler şiirdir.

—İstitrad—

Meşâhir-i şuara-yı Arabtan İbnü'r-Rumî'nin hicvinden hazer üzre bulunan vezir Kasım bin Abdullah şair-i müşarünileyhi bir gün meclisinde tesmim ettirmiş idi.

İbnü'r-Rumî tesmim olunduğunu hissedince meclisten çıkmak üzere kalkar. Kasım ile beyinlerinde şu muhavere cereyan eder:

— Nereye gidiyorsun?
— Gönderdiğin yere!
— Bizim pedere selam söyle!
— Cehenneme uğrayacak değilim!

İşte İbnü'r-Rumî'nin bu son cevabı manzum olmamakla beraber erbab-ı zevke göre kendisinin pek çok berceste mısralarından şairane bir söz addolunur.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Edebiyat beliğ sözler ise şiir en beliğ sözlerdir. Şiir edebiyatın en müntehab parçaları olduğundan her şiir edebiyattan ma'dud olduğu halde her edebiyattan ma'dud olan söz şiir olamaz.

Şiir hem nazım hem nesir kisvesinde tecelli edebilir. Bir söze manzum olduğu için «şiirdir» denilemeyeceği gibi mensur olduğu için «şiir değildir» de denilemez. Şu kadar var ki ekseriyet üzere tabiat manzum olan şiire mensur olan şiirden ziyade meyleder. Mesela latif bir fikir nesir ile şiir denilecek surette ifade olunsa, yine o fikir nazım ile kezalik şiir denilecek surette beyan edilse tabiat nazma nesirden ziyade müncezib olur. Bu da nazımdaki o tabiat-nevaz âheng-i mahsustan ileri gelir. Kafiye ise nazmın ziver-i cazibe-efzâsıdır. Bunun içindir ki kafiyeli nazım kafiyesiz nazımdan ziyade sevilir.

Zannederiz ki şiirin öteden beri bazı kuyûd-ı saire ile beraber «mevzun, mukaffa söz» diye tarif olunması beyan olunduğu üzere tabiatın kelâm-ı manzumu, kelâm-ı mensura, kafiyeli nazmı kafiyesiz nazma tercih etmek istidadında bulunmasından neş'et etmiştir. Yoksa şiirin mutlaka mevzun, mukaffa olması için lüzum-ı hakiki yoktur. (s. 122-125)

SEHL-İ MÜMTENİ'

Söylenilmesi kolay göründüğü halde pek güç olan sözdür.

Sehl-i mümteni'in en büyük zîneti külfetsizliktir. Gayet tabiî ve revan olduğundan onu işiten «ben de böyle söz söyleyebilirim» der. İşte o zaman ona yine sehl-i mümteni' kabilinden olan:

Zann etme ki şöyle böyle bir söz
Gel sen dahi söyle böyle bir söz

hitab-ı imtihanîsi vârid olur. Çalışır, çalışır, külfetli bir söz söyler, bu suretle sehl-i mümteni'in zıddını meydana getirmiş olur.

Sehl-i mümteni'e müncezib olmayacak tabiat yoktur. Fakat onu vücuda getirecek tabiat az bulunur.

Osmanlı şairleri arasında sehl-i mümteni söyleyebilecek kabiliyette bulunanlardan biri meşhur Nabi'dir. Ez-cümle şu beyitleri o kabilden addolunmaktadır:

Oldu sermâye-i hayret bana bîm ü ümmid
Bilemem eyleyecek girye midir hande midir

Şöhreti mâl iledir ma'bed-i İslâmın da
Câmi-i köhne-i bî-vakfa cemaat gelmez

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yûsuf gibi enva'-ı mihen çekmeğe mevkuf
Âsân değil ihvâne veliünniam olmaz

Evliyâ-yı niamın âdet-i dirînesidir
Kendi evzâ'ını itbâına isnâd etmek

Yok bî-garaz muamele ehl-i zamânede
Kimse ibâdet etmez idi cennet olmasa

Sehl-i mümteni nazma tahsis edilmemelidir. Nesirde daha iyileri bulunur.

Acemde Şeyh Sadi'nin ekser âsârı sehl-i mümteni olmak üzere telakki ediliyor. Hakikat! Bir Osmanlı bile kuvvetlice Farisî tahsil edince «bir *Gülistan* da ben yazsam mı?» gibi vâhimelere düşebilir. Halbuki o *Gülistan* şimdiye kadar bülegâ-yı İran tarafından dahi tanzir edilememiştir. (s. 225-227)

Istılahat-ı edebiye, İstanbul 1307/1890

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1

GÜLGÛN

Musahabet-i câriyesi şiire müteallik olan bir mecliste bulunanlardan biri münasebet getirerek Eski Nailî'nin :

Tenim nizar görüp kaçma ey remide gazal
Tasavvur et ki heyulâ-yı rûh-ı Mecnun'um

beyt-i meşhurunu okuduğu sırada, Nailî'yi mefkud ve mevcud şuarâ-yı Osmaniyenin hemen kâffesine tercih edeceği gelmekte olduğunu söylemiş ve beyt-i mezkûru hâvi olan gazelin matlaını dahi şu vechile okumuştu :

Hemişe kâviş-i efsus ile ciğer-hûnum
Garib kuhkenem seng-i râh-ı gülgûnum

Huzzârdan bazıları matlaın mısra-ı sânisini biraz muğlak bulmakta olduklarını beyan ile, mânâsını o zattan istîzah ettiler.

Nailî-pesend efendi «kuhken» «hâfirü'l-cebel» mânâsına vasf-ı terkibî olarak Şirin'in âşığı olan meşhur Ferhad'ın lakabıdır, dedikten ve Ferhad'ın nîru-yı aşk ile deldiği dağa «Bisütûn» denildiğini ilâveten söyledikten sonra «gülgûn» «gülrenk» demek olduğu halde bu mısrada «hunîn» mevkiinde irad olunduğunu iddia ile mısraın «zavallı Ferhad gibi bir âşığım. Tarîk-i hunînin, yani aşk yolunun taşıyım. O yolda yuvarlanır dururum» mazmununda olacağını beyan eyledi.

Bu tevcih üzerine hiç bir şey diyen olmadı. Besbelli «gülgûn»un «gül renkli» mânâ-yı umumiyesinden başka bir mânâda dahi istimal olunduğunu bilen bulunmadı.

Yalnız o zamana kadar söze karışmamış olan abâ-pûş bir sarıklı «müsaade buyurursanız ben de birkaç söz söyleyeyim» diyip cümleden «hay hay» mukabele-i nazikânesini gördükten sonra şu vechile ifade-i meram etti :

Ferhad ve Şirin hikâyesini yazan şuâradan hiç birisi, biçare Ferhad'ın ömründe bir kere olsun ata bindiğini söylemiyorsa da, Şirin'in bir râkibe-i rüzgâr olduğunu hepsi söylüyor. İşte o fettânenin daima binip gezdiği al ata «Gülgûn» alem-i mahsus olmuştur. Nailî'nin mısraındaki «Gülgûn»-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

dan da murad bu olmalıdır. Nailî o mısrada kendini Ferhad'a, sevdiğini Şirin'e, onun râkib olduğu atı da Gülgûn'a teşbih etmiştir.

Gülgûnun bu mânâsı bilindiği halde, kanlı yol tasavvuruna hiç hacet kalmayarak mısraın mazmunu anlaşılıverir.

Şirin'in diğer talibi ve Ferhad'ın rakib-i galibi olan Husrev'in de bir yağız atı varmış. Ona da «Şeb-dîz» derler. Gerek Gülgûn, gerek Şeb-dîz şuârâ-yı Osmaniye âsârında, alel-husus Acem eş'arında çokça irad olunur kelimâttandır. Ez-cümle Şevket'in şu beyti Gülgûn'ludur:

Behak u hûn-ı kuhken mestâne migalted
Hayal-i sagar-ı mey kerde nakş-ı pây-ı Gulgûnra[1]

Saib'in de şu matlaı Şeb-dîz'lidir :

Her kesi kıymet nedaned nâle-i şebhizra
Husrevi bayed ki daned kadr-i in Şebdizra[2]

Nâmını bilmediğim bir şair de, bunların ikisini şu matlada cemmetmiştir:

Şebdiz-i ahem ez felek-i nilgun gozeşt
Gulgun-ı eşkem ez kemer-i Bisütun gozeşt[3]

Bilmem lüzumundan ziyade mi söyledim? Öyle olduysa bile elbette afvedersiniz.

Hocanın bu ifade-i habîranesinden cümlemiz memnun olduk. Fakat evvelce mısraa mânâ veren zat biraz da gülgûn oldu.

Nihayet kendisinde bu kadar vukufun vücudunu hayal bile etmediğimiz hocaya, şu taliminden dolayı hepimiz birden arz-ı şükran ve itiraf-ı noksan eyledik. Hoca ise kemal-i tevazu ile bir âyet-i kerime meali olmak üzere «Her bilenden ziyade bilen bulunur» diyerek, bize bir ders-i marifet daha verip memnuniyetimizi taz'îf eyledi.

Medrese hâtıraları, İstanbul 1302/1884-85, s. 134-139

---

1 O, Gülgûn'un ayağının nakşını şarap kadehinin hayali yaptığından beri Ferhad'ın toprağına ve kanına mest bir şekilde yuvarlanmaktadır.

2 Gece uyumayanın iniltisinin kıymetini herkes bilmez, zira Şebdiz'in kıymetini ancak Hüsrev bilebilir.

3 Ahımın Şeb-diz'i mavi renkli gökleri aştı. Gözyaşımın Gülgûn'u Bisütun kemerinden geçti. Gülgûn ile kan renginde olan gözyaşım manasına da telmih edilmektedir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2

ÖMER'İN ÇOCUKLUĞU

SEKİZ YAŞINA KADAR

Bizim Ömer diyor ki :

Kıztaşı dört yol ağzından Sofular'a doğru inilirken (İbn-i Melik) Hazretlerinin medfun bulundukları yüksek mezaristan sağda bırakılarak biraz daha gidilince yine sağda bir akar çeşmeye tesadüf olunur.

O civar ahâlîsini bunca zamandan beri sâir uzak çeşmelere mürâcaattan müstagnî ettiği için gurur getirmiş gibi mütecellidâne durmakta olan bu çeşmenin hemen karşısında, hayli uzun bir sokak görülür ki Nureddin Dergâhlarından birine müntehî olur. Dergâhın sol cihetine meyl ile orada incelen yoldan ilerleyecek adam kendini imtidâdı ötekinden ziyade olan Çelebi Sokağında bulur. Bu sokağın müntehâsındaki taş mektebin önünden sola dönülünce görülecek yokuş cadde Saraçhanebaşı'na çıkar.

Bir gün, o yokuştan iniyordum. En sevgili uzun hırkam arkamda idi. Bu hırkayı, içinde dışında ikişerden dört cebi olduğu için pek severdim. Cepler, yemiş ve ufak tefek oyuncak koymağa ne kadar iyi gelirdi! Diğer hırkalarımda ikiden ziyade cep bulunmazdı. Nöbet-i telebbüs dört cepli hırkaya gelince yüzüm gülerdi. Yüreğimde o derece sevinç hâsıl olurdu ki hemen ellerimle hırkanın göğsüme gelen iki cihetini okşamağa ve «Oh...Oh...» diye diye odanın içinde raks ederek dönüp dolaşmağa başlardım.

İni ine mektebin hizâsına geldim. Bir iki adım daha atarak eve gitmek üzere Çelebi Sokağına saptım. Birdenbire karşıma kuyruğu kesik bir köpek çıktı. Havlayarak üzerime hücum etti. Beni mektebin duvarına sıkıştırdı. Göğsüme doğru pençelerini atmağa kalkıştı. Ben ağlayıp haykırmağa başladım. Bir taraftan da kendimi kurtarmağa çalışıyordum. Şaşırmıştım. Kimden istimdâd edeyim? Sokakta köpek ile benden başka kimse yok. Caddeden de geçen bulunmuyor.

Besbelli feryâdım işitilmiş. Mektebin karşısındaki konağın alt katında bir pencereden iri bıyıklı bir ağa başı göründü. Bir yâhud iki kere «Oşt...» dedi. Köpek benimle uğraşmakta devam ediyordu. Nasılsa bir aralık önünden savuşarak kaçmağa yeltendim. Arkamdan yetişti. Omuz-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

larıma doğru sıçradığını hissettim. Feryâdı arttırdım. Bu hâli pencereden seyretmekte olan ağa lütfen bir kere daha «Oşt...» diye bağırdı. Hayvanın pençeleri sırtımdan sıyrılarak indi. Korkumdan dönüp arkama bakamıyordum. Sesim de kesilmişti. Hem ağlıyor, hem koşuyordum.

«Selâmeti buldum» diyecek kadar koştuktan sonra, soluk soluğa denilecek bir halde durdum. Arkama baktım. Köpekten eser yok. Bir parça kendime geldim. Köpeğin bir şey yapıp yapmadığını anlamak için, sağ elimi sevgili hırkamın ensesine doğru uzattım. Ense yok! Meğer, köpek hırkanın yakasından tuttuğu gibi, eteğine üç dört parmak kalıncaya kadar yırtmışmış.

Hırkayı sırtımdan çıkardım. Bîçârenin haline baktım. Gözlerimden yeniden yaş boşandı. Ne hazîn manzara!.. Ne büyük me'yûsiyet!

Hırka koltuğumun altında olduğu halde, eve vasıl olduğum zaman bakıye-i bükâ olarak içimi çekmekte idim. Vâlide beni o hey'ette görünce telaş ile

— Sana ne oldu oğlum? Ne ağlıyorsun? Hırkanı neye çıkardın? Vah vah! Nedir bakayım söyle! diye izhâr-ı teessür etmeğe başladı. Hırkayı koltuğumun altından aldığı sırada dedim ki:

— Köşe başında kuyruksuz bir köpeğe rast geldim de... Üzerime atladı.

Vâlide daha ziyâde müteessir görünerek beni kucakladı. İşte, asıl o vakit ağlamağa başladım. Bir felâketzedeyi en ziyade gamgüsârı ağlatır.

Bu vaka bana o köşe başını hiç unutturmaz.

Şu ağaya ne dersiniz? İnsaniyetli adam değil mi imiş? Sükût etmedi. İnsaniyetsiz adam değil mi imiş? Yardıma koşmadı.

Be hey ağa! Gözünün önünde bir köpek âciz bir çocuğu paralamağa çalışıyor. O köpeğin kuduz olmak ihtimâli de var. Çocuk ağlıyor, feryâd ediyor, istimdâd ediyor. Ortada zavallıyı kurtaracak kimse de yok. Sen pencereden «Oşt» demekle iktifâ ediyorsun. İnsan değil misin? Yüreğin köpek yüreği midir? O, senin nazarında belki köpek yavrusu kadar ehemmiyeti olmayan çocuğun, bir gün olup da seni muhakemeye çekeceğini düşünecek kadar da mı beynin yok? Korkma! İsmini bilsem de yazmam. Senin beni vikaye ettiğin kadar ben de seni vikaye edebilirim. Şurasını da söyleyeyim. Sen, o zaman bana gerçekten insancasına bir muâvenette bulunmuş olaydın, ben seni şimdi böyle mi yazardım?...

Bilmem bu muâhezede haksız mıyım?

Ah! İnsan böyle gafil olmasa da daima herkese iyilik etse ne kadar kazanacak!

Yine bir gün eve avdet ederken Saraçhanebaşı'ndan Kıztaşı'na giden sokakta bir takım yük hayvanlarına rast gelerek duvar dibine iltiçâ et-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

miştim. Yanımda kır sakallı bir zât peydâ oldu. Elimden tuttu. «Korkma oğlum» diyerek vücudunu bana siper etti. Hayvanlar geçtikten sonra tebessüm ederek «Haydi şimdi git oğlum» dedi.

İhtimâl ki o zât vefat etmiştir. Fakat iyiliği benim gönlümde yaşıyor.

Geri dönelim.

«Çeşmenin hemen karşısında» dediğim sokağa girilerek sol baştaki hânenin bahçe duvarı takip edilince, iki katlı bir ev müşâhede olunur ki, kapısının önü basamak taşlarıyla haylice terfi edilmiştir.

Bugün üzerinde -70- numarası görülmekte olan bu evin vaktiyle içerisine girilse, alt ve üst katlarında dört oda ile iki sofa ve arka cihetinde yedi sekiz ayak merdiven ile çıkılır, genişçe bir bahçe bulunduğu görülürdü.

Bundan bir müddet evvel o evde sâkin olanlar şunlardan ibaretti :

Peder — Ali

Valide — Fatimetü'z-Zehra

Büyük oğul — Mehmed

Küçük oğul — Ömer

İşte bu Ömer benim.

Pederin kırkaltı yaşında olduğu halde irtihalinde, ben tahminen sekiz yaşında idim. Kıyafeti hâlâ gözümün önündedir: Orta boylu, geniş omuzlu, kaviü'l-bünye, büyücek başlı, değirmi çehreli, kalınca kara kaşlı, ela gözlü, irice kara bıyıklı, beyaz tenli, mehibü's-sima.

Başına giydiği büyük Tunus fesinin üzerine büyücek bir yemeni sarar. Geniş göğsünü güçce kapayabilen kaytan ve sırma işlemeli çuha yelekteki düğmelerin kısm-ı küllîsi hemen yaz kış çözük bulunur. Yeleğin üzerindeki sade çuha saltanın kolları biraz kısadır. İri dolgun bilekleri daima göze çarpar. Belinde, âlâsından, zemini beyaz çiçekli bir Acem şalı görülür. Bunun sarı zeminli bir eşi de omuzunda yahud kolunda bulunur. Ekseriya mendil makamında kullanır. Beldeki şalın içinde mestur olan, mahfazalı, iri Corci Piryol saatın, sırma örme işlemeli, ortası düğmeli kösteğini yeleğin kısm-ı âlisindeki düğmelerin birine iliştiriverir. Dizlerinden bir parça aşağı inmekte olan çuha şalvarın alt taraflarını Ahıska tozlukları setretmiştir. Ayakları Galata kârı, az üstlü, zarif kırmızı yemenilere alışıktır.

Üzerinde eski değil, rengi tagayyür etmiş bir şey bulunmaz. Pek yakışıklı, dolgun vücutlu bir Osmanlıdır. Bununla beraber, şişman denilecek bir halde değildir. İstanbul'da doğmuş büyümüş, fakat kendisini bilmeyenler İstanbullu zannetmezler. Saraçhane halkından Ali Bey'i tanıyanlar henüz az değildir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ahlâkına dair de birkaç söz söyleyeyim :

Terbiyeli bir İslâm ehl-i beyti içinde yetişmiş, hüsnü'l-hulka bir adamın kalbî hissiyatı nasıl olur? Pederin kalbî hissiyatı da işte öyledir. Kimseye fenalık etmemiştir. Fakat pek çok kimselere iyilik etmiştir. Doğruluk, mertlik, kendisine pederi Ahmed Ağa'dan mevrustur. Biraz hadîd görünür. Lakin nâbemahal hiddet etmez. Gazabını tahrik eden hususat mutlaka terbiye-i İslâmiyeye, insaniyete yakışmayacak şeylerdir. Yüreği aile muhabbetiyle meşhun olmakla beraber hiç bir vakit şımartıcı muamelede bulunmadığından hane halkı te'sir-i heybeti tahtında bulunur. Bu te'sir, döğüp söğmek gibi bazı esbab ile hâsıl olmamıştır. Kendisinin halinden tabiî bir surette vücuda gelmiştir. Dünyada kimseye muhtac olmamak kadar bahtiyarlık olamayacağına kani olduğundan, işleriyle meşgul olmayı pek sever.

O evden başka, bir de Saraçhanebaşı'nda ufak bir dükkâna mâliktir. Kendi dükkânında saraçlık eder. Sabahleyin erkenden dükkânına gider. Akşam üstü doğruca evine gelir. Ömründe işret etmemiştir. Günde bir iki lüle tütün içer. Ona da ibtilâsı yoktur. Hatta bazı kere tütün kesesini dükkânda unutur. Evde zaten tütün bulunmadığından, o gece içmeyiverir.

Kazancı öyle bir iki ev daha idare edebilecek raddelerde olduğu halde, büyücek bir hane edinmek, hizmetçi tutmak, halayık almak gibi fikirlerde bulunmaz. «Bu evi kendim yaptırdım, severim. Kalabalığımız yok. Bize kifayet edip gidiyor. Dükkân da kendi malımız. Çalışıp kazanıyoruz. Güzel güzel geçiniyoruz. Cenab-ı Hakk'a şükredelim. Bize verdiği nimetlerin kadrini bilelim. İçimizde yabancı bulunmasın. Hizmetçi, halayık derdi çekilmez. Kendi işinizi kendiniz görün. Allah yardım eder. Merak etmeyin, hizmetçili, halayıklı evlerde bu saadet bulunmaz.» der...

Evine o kadar güzel bakar ki, vâkıf olan aileler gıbta ederler. «Keşke bizim de öyle bir babamız olsa.» derler. Her şeyin iyisinden satın almak merakı olduğundan, evde her türlü havaicin âlâsı bulunduktan başka, biz, çocukların arzu edebileceğimiz yemiş vesairenin envâı da dolaplarda durur.

Pirinç, yağ gibi şeyleri daima toptan iştirâ eder. Hatta, komşulardan bazılarının nazar-ı dikkatini celbetmemek için bunları eve akşamdan sonra getirtir... O küçük ev, bir büyük saadethane hâlindedir. Orada insan hakikaten mesud olur. Fakat sahibinin rızasına muhalif harekette bulunmamak şartıyla. Mesela kendisinin izni olmaksızın komşuya gitmek mümkün değildir...

Bu zat emsâli addolunacak adamlara kıyas olunamayacak bir derecede vâkıf-ı ahvâl-i âlemdir. Ne beyhûde şeylerle iştigal eder ne de iştigal edenleri sever. Zamanını ciddiyât-ı müfideye sarfetmek ister. Geceleri

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

lüzum olmadıkça bir yere gitmek âdeti değildir. Bununla beraber bir yerde yangın olsa, o tarafta bildiği varsa, mesafe ne kadar uzak olursa olsun derhal giyinir çıkar. İmdada koşar. Bu hareket yiğitler beyninde öteden beri âdetmiş.

Hâtır-ı nişânımdır ki, bir kış gecesi yatmış, uyumuştuk. Bir aralık sokaktan bekçi geçti. Bilmem hangi tarafta yangın olduğunu haber veriyordu. Yatağın içinde gözlerimi açtım. Pederin acele ile giyinmekte olduğunu gördüm. Birader de uyanmıştı. Vâlide diyordu ki:

— Çıkmasanız iyi olmaz mı? Baksanıza pencerelere, kafeslere.

Peder cevab vermedi. Meğer o tarafta ehibbâsından birinin hanesi varmış. Pencereler, kafesler seraser kar ile mestûr idi. Ben korkmağa başladım. Birader benden on yaş kadar büyük olduğundan, onun yüzünde pek de korku alâmeti görülmüyordu. Peder, vâlidenin yaktığı muşamba feneri alarak aşağı indi. Biz evvelce ayağa kalkmıştık. Peder sokak kapısını kapadığı sırada, biz vâlide ile beraber köşe penceresine koştuk. Vâlide camı açtı. Kafes yekpâre kar halinde idi. Kafesi tahrik etti. Karın kabası döküldü. Pederin fenerle gitmekte olduğunu gördük. Peder avdet etmedikçe tekrar yatmak olur mu?

Aradan ne kadar vakit geçtiğini bilemiyorum. Avdet etti. Karşıladık. Üstü başı kar içinde olduğu gibi bıyıkları da buz tutmuştu. Kendisi o zaman gözüme pek heybetli göründü.

Ekseriya geceleri dahi dükkâna müteallik işlerle meşgul olurdu. Ehibbâsı burasını bildiklerinden pek nadir olarak ziyâret-i şebânede bulunurlardı.

Mahalledeki ehibbâsından Behçet Beyefendi —ki henüz ber-hayat ve bizim için bir medâr-ı mübâhâttır— bazı leyâlîde pederle musâhabet etmek üzere gelirdi.

Behçet Bey edib, zarif, hoş-gû bir zattır. Peder kendisini pek severdi. Böyle zatlara «Baba dostu» derler. Pederleri vefat etmiş oğullar bunları garip ve hazin bir hisle severler. Manevî amca tanırlar.

Bizim bir de maddî amcamız vardı ki, Bursa'da tavattun etmişti. Arasıra İstanbul'a gelir, bizde misafir olurdu. Pederin büyüğüdür.

Bir defa yine gelmişti. Bir gece —pederle birlikte mi yoksa yalnız mı pekiyi bilemiyorum— bir yere gitmesi lazım geldi. Amcam beni daima taltif etmekle beraber akşamları geldikçe yemiş de getirdiğinden muhabbeti gönlümde yer tutmuştu. Binâenaleyh, elimden geldiği kadar hizmetinde bulunmak isterdim. O gece muşamba feneri yakarak kendisinin kunduralarını çevirmek üzere merdivenin altbaşına indim. Ben bu işle uğraşmakta iken, o da odanın kapısından çıkmışmış. Feneri çarpık tut-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

muş olmalıyım ki, birdenbire tutuştu, Hiç hatırıma gelmemiş olan bu iştial beni şaşırttı.

Amcam «At elinden oğlum at.» diyerek yanıma koştu. Beni kucağına aldı. O yetişinceye kadar ben feneri fırlatmıştım. «Korkma arslanım korkma!» diyordu. Yukarıdan bir şamdan tuttular. Benzim uçmuşmuş. Amcam yüzüme bakarak kahkaha derecesinde gülmeğe başladı. Halecanımı tadil için daha birçok sözler söyledi. Bir yandan da gülüyordu. Ben ise hizmet edeyim derken kabahat etmiş olduğumdan kendisinin yüzüne bakmağa bile cesaret edemiyordum. Beni kucağından indirmiş olaydı kemal-i süratle vâlidenin yanına kaçacağımda şüphe yoktu.

Amcamız Mehmed Tâhir halkan pedere müşabih idi. Hulkan ise beynlerinde hayli tefâvüt varmış. O biraz lâübâlî olduğundan İstanbul'da birçok işe girip çıktıktan sonra Bursa'ya giderek orada kalmış. Burada bulunduğu sıralarda öteye beriye ettiği borçların çoğu peder tarafından tesviye olunurmuş. Pederin ise irtihâlinde birkaç bin kuruş alacağı bulunmakla beraber yalnız altmış kuruş kadar vereceği çıktı.

Vefat edeli bir hafta kadar olmuştu. Bir sabah dülger kıyafetinde bir hıristiyan evin kapısını çalıyordu. «Nedir?» denildi. Müteessirâne bir tavırla o kadar alacağı olduğunu söyledi. Derhal parasını vererek «Hakkını helâl et» dediler. Adamcağızın gözleri doldu. Birkaç ay mukaddem evin bahçe cihetine bir oda ilâve edildiği sırada merhumun pek çok insaniyetini gördüğünü itiraf etti. «Helâl olsun» diyerek gitti. İyi adama herkes acır. Bahtiyar addolunmasın mı o insan ki gaybubeti milletdaşı olmayanları da müteessir eder?

Birdenbire vâlidenin gözlerinden yaş boşandı. Birader ile bende ise o vakitler herşeyden ziyâde ağlamağa kabiliyet vardı. Binâenaleyh biz de o anda vâlide ile hemhâl olduk. Mâtem teceddüd etti. Bir de vâlide «Ah benim yetim kalan evlâdım!» diye beni tutup bağrına basmasın mı? Bütün bütün bittim! İşte o zaman üçümüz birden bir surette ağlaştık ki Cenab-ı Hak ile bizden gayrı herkesin nazarından nihan olan bu manzara-i heyecan deryâ-yı merhamet-i ilâhiyeyi elbette hurûşân etmiştir. Evet hiç şüphe etmem!

Niçin ketmedeyim? Şu satırları yazarken yine ağlıyorum. Belki de o zaman bu kadar ağlamamışımdır!

Ey mevt ü hayat hâliki! Hakikaten o hazîn ağlayışlarımıza mı merhamet ettin de bizi sonradan dahi bunca in'âmâtına lâyık gördün? Bizim makbûl-i bargâh-ı celâlin olacak nemiz var? İstersen yaparsın. Muktezâ-yı hikmetin olmak üzere pederini elinden aldığın bîçâre bir yetimi ölünceye kadar hatta öldükten sonra da mesud etmek için feyz-i kabûlüne lâyık olacak surette ağlatırsın! Sana intisabın en büyük medarı yine senin

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kemâl-i kudretine karşı izhar olunan kemâl-i acz imiş!... Otuz senedir nazar-ı itimadım bu nokta-i istinad üzerindedir. Diyorlar ki, bir damla gözyaşı mucib-i saadet-i ebediye olabilir.

Pederin vâlidesi benim tevellüdümden bir ay kadar evvel vefat etmiş. Hayatında kullanmış olduğu beyaz mavili alaca bir asâ evin altında bir köşede dayalı dururdu. Ben bunu bazı kere «Kadınninemin değneği!» diye oradan alarak omuzlar, askercesine oynardım.

Birgün mahalle çocuklarından Nâil'i vâlidesi bizim eve getirmişti. Kadınlar konuşmağa başladılar. Benden büyücek olan Nâil ile biz de kadınninemin değneğini yerinden aldıktan sonra bahçeye çıktık. Bilmem nasıl olmuş, beynimizde bir münâzaa zuhur etmiş. Ben Nâil'in başına bir asâ indirmişim. Çocuk ellerini başına götürdü. Ağlayarak feryâd etmeğe başladı. Bana bir korku geldi. Asâyı elimden bırakıverdim. Şaşkın şaşkın bakmakta iken vâlidelerin bahçe merdiveninden çıkmakta olduklarını gördüm. Bütün bütün korktum. Nâil'in alnından kan akmakta idi. Vâlidesi meraklandı. Dargın dargın yüzüme baktı. «Ah! Ah!» diyerek oğlunun başından fesini çıkardı. Bir de baktık ki asânın indiği yer yumurta gibi şişmiş. Anlamalı kadınninemin değneğindeki dehşeti! Kızılcık sopası mı imiş neymiş!... Vâlide beni iyice azarladıktan sonra şiddetle kolumdan tutarak aşağı doğru çekti götürdü. Galiba kulağımı da çekti. Ben de ağlamağa başladım. Biz ileride, vâlidesi ile Nâil geride. Vâlideler söylenir, biz ağlar. Öyle bir alay ile merdivenden aşağı indik.

Ertesi gün asâyı aradım. Yerinde bulamadım. Vâlideye sormak işime gelmezdi. «Yine kimin başını yaracaksın!» diye çıkışacağını biliyordum. Birkaç gün merakta kaldım. Nihayet asânın kırılıp ateşe atılmış olduğunu öğrendim. Öyle bir yâdigâr bu suretle vakud-ı nâr oldu. Ben de ibret aldım. Bir daha öyle hallerde bulunmadım.

O bahçede bir de merkad vardır. Bunun sahibini oraya kendi elimle defnettim. Sahibi bir ispinoz kuşcağızıdır ki bir müddet kafeste beslemiştim. Pek sevimliydi. Bir gün kafesin içinde tüylerini kabartmakta olduğunu gördüm. Ertesi sabah bîçareyi cansız buldum. Kemâl-i teessürle alıp bahçeye götürdüm. Ba'de-t-tedfîn başı ucuna bir de alâmet vazeyledim.

Pederin koç, koyun beslemek merakı olduğundan, duvarları seraser latîf asmalarla müzeyyen olduğu halde zemininde bir kiraz ağacıyla iki yâhud üç vişne fidanından başka birşey bulunmayan bahçeye mevsiminde arpa ekerdi. Bir gün yalnızca bahçeye çıktım. Ekilen arpa bir karıştan ziyâdece büyümüş zemine letafet vermişti. Temâşâ ile meşgulken aşağıdan biraderin sesini işittim. Diyordu ki :

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Ömer! Bak bu keçi yavrusuna! Ne kadar güzel!

Ben :

— Gerçek mi ağabey?

Diye izhâr-ı teşevvuk ettim. Merdivenden de acele ile inmeğe başladım. O aralık birader kucağında parlak siyah tüylü bir oğlak olduğu halde zuhur ederek :

— İnme! İnme! İşte getiriyorum, dedi. Bende ne sevinç!

Biraderle şu kelimeleri teâti eyledik :

— Bunu nerede buldun ağabey?

— Varna'dan dayım yollamış. Bir tavukçu dükkâna getirdi. Babam da bana «Al şunu eve götürüver» dedi.

— Bana mı yollamış?

— Sana ya! Ben oğlağı ne yapayım?

— Kuzum ağabeyciğim benim kucağıma ver!

— Sen kaldıramazsın.

Birader son cümleyi söyler söylemez oğlağı arpanın içine doğru salıverdi. Ben hemen koştum. Sevmeğe başladım. Yavrucak pek cüz'î otladıktan sonra yeşillik içinde yanüstüne yatıverdi. Yorulmuş mu, yoksa orası zevkine mi gitti anlayamadım. Oğlak kadar sebük-ruh mahluk pek az bulunur. Duruşu, bakışı bir hoşuma gitti ki tarif edemem. Hemen ben de yanına yatarak tekrar okşamağa başladım. Bu manzara-i mâsumâne gözönünden gider şeyler midir?... O şirin hayvancağız bana nice günler arkadaş oldu.

Peder her sene bize bir yahud iki kuzu alırdı. Bunları, biraderle kendimize alıştırır, arkamız sıra gezdirirdik. Hiç bir kuzuyu o oğlak kadar sevdiğimi bilmiyorum.

(Fındık) namında bir de kedim vardı. Kuyruğu, kulakları kesik, karalı beyazlı boynu kırmızı kurdelalı tuhaf bir şey olduğundan pek severdim. Fakat oğlağın muhabbeti ona da galebe etmişti.

Yine bahçede cereyan eden vukuattandır ki bir gün birader üzümleri olmağa başlamış olan asmaların birine merdiven dayamış, üzerine çıkmıştı. Onu görünce ben de heveslenerek yavaş yavaş irtikaya başladım. Birader üzüm koparmakla meşgul olduğu sırada ben merdivenin ikinci veya üçüncü kademesinden aşağı tekerleniverdim. Alnım büyücek bir taşa rastgeldi. Ettiğim feryâdı işiten birader hemen yetişerek beni kaldırdı. «Vâlide Ömer'in alnı yarıldı!» diye haykırarak beni vâlideye götürdü. Kan burnumun ucundan akmaktaydı. Vâlide pek ziyâde telâş etti. Biradere bir hayli söz söyledi. Alnımı sardıktan sonra beni de minderin üzerine yatırarak üstümü örttü. Uyumuşum. Uyandığım vakit pederi başımın ucunda buldum. Mecruh Ömer'in öyle yatışı kendisinin kalbini

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

rikkate getirmiş olmalı. Hâlâ o yaranın eseri sağ kaşımın üzerinde zâhirdir.

Bahçenin bir köşesindeki kümes Varna'dan gelmiş yahut peder tarafından iştira olunmuş hindiden, tavuktan, ördekten hâlî kalmazdı. Bir aralık kümesin sekenesi üç ördekten ibaret kalmıştı. Bunları bazen gezsinler diye salıverirdik. Bîçareler bir gün yine gezinirlerken kaybolmuşlar. Her taraf arandı. Nereye gittikleri anlaşılamadı. O gün de nasılsa bahçe duvarının bir kısmı yıkılmışmış. Akşam üstü peder avdet edince duvarın yıkıldığı, ördeklerin kaybolduğu kendisine haber verildi. Derhal bahçeye çıktı. Arkası sıra biraderle biz de çıktık. Peder duvar yıkıntısını muayene ederken «Vığır vığır» yollu bir ses işitildi. Dikkat ettik. Ördekleri taşların altında gördük. Peder hemen üzerlerinden taşları öte tarafa atmağa başladı. Birader ile ben de elimizden geldiği kadar yardım ettik. Ördeklere hiç bir şey olmamıştı. Üçünü de sâlîmen çıkardık. Yanlarına, üzerlerine düşmüş olan taşlar bunlar için mahsûs yapılmış gibi bir kovuk teşkil etmişti. Peder dedi ki :

— Sübhân-Allah! Bakınız Allah'ın öldürmediği ölmüyor. Üstüne duvar yıkılsa da ölmüyor. Demek ki bunların hiçbir tarafına taş dokunmamış! Allah Allah!

Hâlâ o hendeseye hayranım.

Komşularımızın içinde benden bir buçuk iki yaş kadar büyük bir Makbule Hanım vardı ki arasıra bizim eve gelirdi. Birlikte oynar eğlenirdik. Ekseriya beni, gerek binâ, gerek bahçe cihetiyle bizimkinden hayli büyük olan kendi hanesine davet ederdi. Ben vâlide beraber bulunmadıkça mümkün değil gitmezdim. Bir defa vâlide ile birlikte gitmiştik. Biz Makbule ile bahçeye indik. Oyuna dalmışız. Hayli vakit geçmiş. Vâlide «Yabancı yer değil ya? Varsın hemşîresiyle biraz daha oynasın!» diye beni bırakmış, avdet etmiş. Bir aralık bilmem kim söyledi. Vâlidenin eve gittiği kulağıma değdi. Artık bir dakika bile durmadım. Makbule ile vâlidesinin beni alıkoymak için söyledikleri sözlere bakmayarak hemen avdet eyledim.

Diğer bir mülâkatlarında Makbule'nin vâlidesi vâlideme demiş ki :

— Canım hanım! Bu çocuğa tenbih mi ediyorsunuz? Bir türlü durduramadık. Makbule'm de kendisini ne kadar sever! Aramızda teklif mi var? Bizim ev sizin.

Vâlide şu cevabı vermiş :

— Eksik olmayınız. Biz sizi belki akrabadan ileri tutarız. Ben Ömer'ime daimâ gidip hanım kızımla oynamasını teklif ederim. Hiç «Gitme» diye tenbih eder miyim?... Ne bileyim işte o da öyle bir çocuk. Her

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

zaman dizimin dibinde bulunmak ister. Kusurunu affediniz, bir parça vahşidir hanım teyzesi!

Bizim Topkapı semtinde hakiki teyzelerimiz de vardı. Ehl-i servetten idiler. Peder hayattayken bize pek ziyâde ikram ederlerdi. Onların hanesinde bile vâlidesiz kalacak olsam tavahhuş ederdim. «Bana şayed bir şey derler!» endişesiyle muztarib olurdum. Halbuki kendilerinden pederin irtihâline kadar fevkâlâde addolunacak derecelerde nevâzişten başka bir şey görmedim.

Demek ki ben kendi evimde oturmak; velev cüz'i olsun kimseye bâr olmamak istiyormuşum. «Benim vücudumdan şikâyet eden bulunmasın!» diyormuşum.

Şimdi de bu hal bende maaziyâde mevcuttur. Pek teklifsiz olmadığım bir sıddıkımın hanesinde misafir olmak istemem.

Bu halin bir çok şiâbeti de vardır. Yalnız bir nümune arzedeceğim.

(Kiracı) denilen zatların istikrâ ettikleri haneleri ne kadar bîkaydâne bir surette kullandıkları meşhurdur. Kiraya verilmiş evi olanlar işin iyisini bilirler. Halbuki ben müstecir bulunduğum vakitler daha ziyâde dikkatli davranmağa mecbur olurum. Tabiatım beni icbâr eder. «Hane sahibi benden müştekî değil; müteşekkir olmalı!» fikrinde musırrım. Elimden geldiği kadar bu neticeyi istihsale bil-farz çalışmayacak olsam bî-huzur olacağım şüphesizdir. Vicdanen istirahatimi temin için çalışmayayım mı? Hakikatte kendim için çalışıyorum demek olur.

Bu misal ihtimal ki bârid görünür. Mazur tutulsun. Bu eseri bir kira evinde mukim bulunduğum halde yazdığım için birdenbire hatırıma o geldi. Maksadım şikâyet değil. Elhamdülillah kendi evimiz de var. Olmasa da ne beis olabilir? İnsanda yürek olmalı!

Makbule pek latif bir kızdı. Yâhûd bana öyle görünürdü. Zaten iş görünüştedir. Hakikati-çocuklar şöyle dursun-ekseriyet üzere çocuk babaları bile göremezler.

Bir peder oğlunu seve seve büyütür. Bin belasını çekmiştir. Oğul «Fâil-i muhtar» denilecek dereceye gelince babasını beğenmez olur. Yalnız beğenmemekle de iktifa etmez. Belki de babasına isyân eder. Belki de onu helâk döşeğine düşürür. İşte vaktiyle oğlunu canı gibi sevmiş olan o pedere şu halde hasm-ı canı kim olduğunu sormalı. Göstermeğe iktidarı kalmışsa kimi gösterir?

— Oğlunu!

Magbun peder! Mel'un oğul!

Makbule'yi seviyormuşum. Henüz hatırıma garib bir teessürle beraber gelir. Vefat edeli hayli zaman oldu. En ziyade mahmur gözleri hayalimde berhayattır. Bizi birlikte mektebe başlattılar. Mektebimiz elyevm

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

açıktır. Saraçhanebaşı'nda Haffafhane Caddesine sapılarak, Fatih'e doğru gitmeli. Münhedim deve hanına karib, solda bir taş mektep görülür. İşte o! Ona «Feyziyye Mektebi» derlermiş. Ben orada hatm-i Kur'an ettim. Pederim ile birader de orada okumuşlar. Pederin, biraderin, benim, mektepte okuduğumuz yazma mushaf-ı şerîf hâlâ nezdimizde mahfuzdur.

Yine komşularımızdan, benden az küçük bir de Cevriye vardı. Onu sevmezdim.

Evde bana mahsus olan ufak dolabın içinde yemişlerim dururdu. Bunda bazen şekerle memlû, mahud şekerci bardaklarından da bulunurdu. Bir gün ben mektepte iken Cevriye gelmiş, dolabı karıştırmış. Bulduğu bir bardağı giderken almış. Mektebden avdetimde, bardağın ne olduğunu sordum. Valide dolabı muayene ettikten sonra «Bilmem oğlum» cevabını verdi. Münfail oldum. «Cevriye gelmişti. Çocuk bu ya, belki o almıştır.» dedi. İnfialim tezayüd etti.

Meğer bîçare kızcağız, yolda giderken bardağı düşürmüş, kırmışmış. Yanında bulunan validesi teessüf etmiş. Bardağın tazminine karar vermiş. Bir gün geldiler. Öyle bir bardak getirdiler. Ertesi gün biz de valide ile onların hanesine gittik. Varır varmaz valide bana dedi ki :

— Öp hanım ninenin elini! Suçunu bağışlasın!

Öptüm. Bunun bir tarziye olduğunu sonradan anladım. Meğer bardağı getirdikleri zaman ben Cevriye'yi görünce:

— Dolabı kim karıştırdı bakayım! diye çıkışmışmışım. Bu tarziye onun içinmiş.

Zannederim ki Cevriye'nin yerinde Makbule bulunsaydı bir şey diyemezdim.

Cevriye'nin babası asâkir-i şahane kolağalarından Halil Efendi bir gece pederle görüşmeğe gelmişti. Ben o günlerde sülüs yazısı karalamağa başlamıştım. Efendi bana iltifat eti. Yazdığım karalamalara baktı. Pek beğendi. Gülümseyerek dedi ki :

— Getir sana ben de bir satır yazı yazayım. Bakalım hangimiz daha iyi yazıyoruz. Beybaban söylesin.

Hiç unutmam. Kendisine hokka, kalem ile beraber bir tabaka sarı kağıt takdim ettim. Şu satırı yazdı:

Yâ haliyye'l-bâl kad-belbelte bi'l-belbâli bâl.

Bunu benim okuyamayacağımı bildiği için bir kaç kere de okudu. Ahenk-i inşadı pek hoşuma giti. İhtimal ki ömrümde birinci defa olarak işittiğim mısra budur.

O kağıdı çok zaman sakladım. Teessüf ederim ki muahheren zayi ettim.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Sabahları bizi kalfa alır mektebe götürürdü. Boynumdaki süslü cüz kesesine baktıkça sevinirdim. Mekteb, hususiyle hoca efendi gözümün önüne geldikçe keyfim kaçardı. Pek korkardım. Nasıl korkmayayım? Hoca efendinin önünde ileriye doğru uzatılmış olan iki üç arşın tulündeki sopalar başı ucunda asılı olan kayışlı falakalar dehşetliydi. Bu falakaların bir de zincirlisi vardı.

Hoca efendi beni takriben üç sene zarfında iki defa falakaya koşturdu. Ayaklarıma üçer değnek vurdu. Vurduğu yerde gül bittiğini görmedim. Fakat hiç şüphe etmem ki hicab ve ıztırabdan çehrem gülgûn olmuştur.

İstediğim vakit Kıztaşı helvacısından para vermeksizin şekerli leblebi, kestane vesaire alırdım. O zaman dükkânın sahibi Salih Ağa namında bir adamdı. Tebessüm ederek bana istediğim şeyi verirdi. Peder kendisine tenbih etmişmiş. İftihar ederim.

Bir gün her nedense mektebe gitmedim. Ertesi gün gitmek mümkün mü? Korku bırakmıyor. Hoca efendi «Dün nerede idin» derse ne cevap vereyim? Yine gitmeyeceğim. Gidemeyeceğim. Valide bu halimi pedere söylemiş. Sabahleyin peder dedi ki:

— Haydi bakayım! Keseni boynuna tak. Bugün seni mektebe ben götüreceğim.

Ne denir? Hemen hazırlandım. Bir taraftan da pederden korkmağa başladım. Çünkü birkaç gün evvel akşamüstü dükkândan avdetinde, yukarıda tarif ettiğim çeşmenin karşısındaki köşe başını dolaştığı sırada, ben kendisini köşe penceresinden gördüğüm gibi süratle aşağı inerek sokakta istikbal ile:

— Baba! Bana ne getirdin?

dediğimde beni şidetlice bir surette azarlamış ve kapıdan girince bir daha öyle yaparsam döğeceğini söylemişti.

Beni bu harekete sevkeden neydi bilmem. O zamana kadar öyle bir şey yaptığım yoktu.

Pederin yanı sıra beyne'l-havfi ve'r-reca değil, beyne'l-havfeyn yürümeğe başladım. Acaba beni götürüp de falakaya mı koşturacak! Ya kendisi de döğerse!...

Mektebin bulunduğu sokağa girdik. Bütün bütün yüreğim titremeğe başladı. Peder hiç bir şey söylemiyordu. Kapıya sekiz on adım kalınca birdenbire dedi ki:

— Şimdi seni hoca efendinin eline vereceğim.

Ben ağlarcasına bir tavr-ı müsterhimâne ve hazin bir sesle dedim ki.

— Bana yazık değil mi babacığım?

Dikkatle yüzüme baktı. Hemen anladı, Ömer'ini kucağına alıverdi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kapının parmaklığını açarken yine dikkatle yüzüme bakarak dedi ki:

— Korkma oğlum! Ben seni döğdürmem.

Hoca efendi bizi görünce:

— Buyurun Ali Bey! diye beşâşet gösterdi.

Hoca efendi ayağa kalkmaktan müteezzî olacak surette maluldu. Zannederim ki çocukları mektepten saat on biri geçmeksizin azad etmemesinin esbabından biri de kendisinin bu haliydi.

Peder beni kucağından indirdi. Hoca efendinin elini öptükten sonra yerime gittim, minderime oturdum.

Hoca efendi pederi yanına aldı. Koca şakirdiyle mütebessimen konuşmağa başladı. Ben keseyi boynumdan çıkardım, dersimi açtım, ama gözlerim onlardan ayrılmak istemiyordu. Pederin evvelce ettiği vaad ile hoca efendinin o zamana kadar görmediğim tebessümünden teselli bulmakla beraber pek de emin olamamakta idim.

Peder biraz oturduktan sonra kalktı, gitti. Bende korku teceddüd etti. Artık hoca efendiye doğru bakamıyordum. Hele o müdhiş günü selametle geçirdim. Akşam üstü eve büyük bir sevinçle avdet ettim.

Sonra peder, benim kendisinden ne surette istirham ettiğimi valideye nakl ile demiş ki :

— Bana yazık değil mi babacığım! deyince yüreğim yandı. Az kaldı çocuk gibi ağlamağa başlayacaktım.

Şimdi mektebin önünden geçtikçe teessürüm tazelenir. O sopalar, o falakalar ne idi?

Bundan bir hayli zaman evvel yine oradan geçiyordum. Yeşil sarıklı bir efendi mektebin kapısından girmek üzereydi. Yüzüne bakınca belki yirmi seneden beri kendisini görmemiş olduğum halde hocazâdemiz ..... Efendi olduğunu tanıdım. Bize hüsn-i hat talim ederdi. O bana doğru bakmadı. Bakmış olsa da tanıyamazdı. Mektebe girerek kendisiyle biraz konuşmak hatırıma geldi. Kapıya doğru bir iki adım attım. Yine tereddüd ettim. Kendi kendime:

— Bir mekteb darü'l-musahebe olamaz. Haydi birkaç dakika için oluversin diyelim. Kendisine ne söz bulup da söyleyeceğim? «Ben falanın oğluyum. Mektebinizin pederiniz zamanında yetiştirmeğe çalıştığı çocuklardanım. Hey gidi zamanlar!» diye lâkırdıya başlamak elbette soğuk düşer. «Pek güzel. Nasılsınız bakalım! Ne memuriyette bulunuyorsunuz?» derse «Çok şükür, iyiyiz»den sonrasını getirebilir miyim? Kendisine vesile-i mülâkat olmak üzere bir hediye takdim etmeliyim ki sıkılmayayım.

Dedim. Yoluma devam ettim.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Zannederim ki mektebimiz bir hayli zamandan beri başka hale girmiştir. Bizim vaktimizde müdhişti. Falakaya koşulan büyücek çocukların tabanlarına şiddetli değnekler indikçe bizim gibiler için titrememek imkânda değildi.

Bir defa biradere bu halden şikâyet ettim. Korkmakta olduğumu söyledim. Bana biraz teselli verdikten sonra gülerek dedi ki:

— Onun kolayını bizim amca bulmuş. O da on yedi on sekiz yaşına kadar bu mektebe devam etmiş. Sen bizim amcanın hikâyesini bilmiyor musun. Pek kurnazdır pek! O bizim peder gibi temkinli değildir. İşte bunun için bir yerde oturamıyorlar ya! Bak sana o hikâyeyi söyleyeyim.

Birader böyle dedikten sonra bir kere kahkaha ile güldü. Ben ne söyleyecek diye dikkatle yüzüne bakmağa başladım. Dedi ki:

— Hoca efendinin başı ucundaki kayışlı falakayı bilirsin ya! İşte bizim amca bir gün onu koparmış kaçmış. Ama bak nasıl yapmış: Hoca efendi abdest almağa gideceği vakit, evvelâ önündeki sıranın üzerine bir mendil yayar. Ondan sonra başından kavuğunu çıkarır, onun üstüne kor. Sade takke ile gider. Bir gün yine böyle kavuğunu çıkarmış, oraya koymuş. Abdest almağa çıkmış. Bizim amca hemen koşmuş, evvelce hazırladığı bir kuşu kavuğun altına koyuvermiş. Yine gitmiş, yerine oturmuş, güyâ dersine çalışmağa başlamış. Hoca efendi gelmiş, başına giymek için kavuğunu yerinden kaldırır kaldırmaz içindeki kuş pırrrr diye uçmuş. Hoca efendinin pek ziyade canı sıkılmış. «Bunu kim yaptı?» diye çocuklara sormuş. Bizim amcayı gülmekte olduğu halde göstermişler, «Yine mi Tahir? Getirin, yıkın!» demiş. Büyük çocuklardan birkaçı kendisini yakalamışlar, hoca efendinin huzuruna getirmişler. «Aman hoca efendi! Ben yapmadım! Günahıma girmeyiniz!» diye yalandan yalvarmağa başlamış. Hoca efendi dinler mi? Muttasıl «Yıkın» dermiş. Gittikçe hiddeti artmış. Nihayet bunu yıkmışlar. O kayışlı falakaya koşmuşlar. Seyret şimdi bizim amcanın kurnazlığını! Meğer evvelden başına geleceği biliyormuş. Kayışı keserek balmumu yâhud çam sakızı gibi bir şeyle yapıştırmışmış. Ayaklarını sarstığı gibi kayış kopuvermiş. Gözünün önüne getir: Mektebin kapısı falaka değnek yerine ne kadar yakındır! Oradan bir kere fırlamış. Falakanın iki ucu tutanların ellerinde kala kalmış. Kapıdan yıldırım gibi çıktığını görmüşler. Tahir'i bir daha bulabilirsen bul!

Ben, bizim amcanın şu maharetine hayran oldum. Birader mülahaza yollu dedi ki:

— İşte öteki zincirli falaka galiba bu vakadan sonra meydana çıkmış.

Birader beni bazen ziyâdece taltif ederdi. Söyleşir, gülüşürdük. Güreştiğimiz bile olurdu. Bir gece pederin yanında oturmadık. Başka bir

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

odada söyleşmeğe başladık. Benim hatırıma amcamın vakası geldi. Dedim ki:

— Ağabey! Amcamın hikâyesini bana bir daha söylesene ne olur?

Gülerek dedi ki:

— Bir hikâye kaç kere söylenir? Bir kere söyledim ya! Elverir. Bizde hikâye bir değil. Başkaları da bulunur.

Ben başkasına da razı oldum. Şu vech ile söyledi:

— Hoca efendinin yanındaki pencereden bakılsa karşısında uzun bir sokak, bu sokağın müntehasına yakın sol tarafta da hâlî bir arsa görülür. Hoca efendinin hanesi bu arsaya nazır olduğundan, oraya süprüntü döküldüğünü istemez. Mektebde yerinde otururken ara sıra başını çevirerek oraya doğru bakar. Bir gün yine böyle baktığı esnada birisinin küfe ile oraya süprüntü dökmeğe geldiğini görür. Derhal iki üç büyük çocuk gönderir. Herifi getirtir. Bîçare bir doğramacı kalfasıymış. Hoca efendi buna bir çok darıldıktan sonra getirenlere yıkılmasını emretti. Başka bir iki çocuk da hemen falakayı indirdiler. Getirenler küfe sahibinin kollarından tuttular. Herif işin fenalaşacağını anladı. Kendi lisanınca yalvarmağa başladı. Hem boynunu bir tarafa eğerek hem hoca efendinin yüzüne bakarak:

— Aman ağa, kölen olam! diyordu. İnsanın hem güleceği hem acıyacağı gelirdi. Bir daha oraya süprüntü dökmeyeceğine beş on kere yemin etti. Tövbeler yine başka. Kötek yemekten böyle kurtulabildi. Küfesi arsada kalmıştı. Hoca efendi :

— Bunu götürün döktüğü süprüntüyü yine küfesine doldurun oradan def'edin.

Tenbihiyle herifi yine evvelki çocuklara teslimen gönderdi.

Bunların reisi ve en tuhafı ..... Bey'di. O söz söylerken karşısında bulunan için gülmemek mümkün olmazdı.

Avdetinde beye:

— Nasıl oldu? diye usûl ile sorduk. Arsada ne kadar süprüntü varsa hepsini herifin küfesine doldurttuğunu, bir kaç kere de şişman ..... Efendi'yi küfenin üzerine bindirip iyice çiğnettiğini, hele kendisini mektebe getirirlerken bunlara ne yolda yalvardığını bir surette nakletti ki kahkahamızı bir türlü zabtedemedik. Öteden değnek patırtısıyla karışık şöyle bir ses geldi :

— Mehmed, şimdi ha!

Meğer hoca efendi bize dikkat ediyormuş. Bu korkunç nidânın üzerine ne gülme kaldı, ne bir şey. Hemen başlarımızı eğdik, derslerimize çalışmağa başladık. Az kaldı bir belâya çatacaktık.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Birader hikâyeyi bitirdikten sonra dedi ki:

— Ben orada neler çektim! Sen yine ehven zamanına rast geldin. Şükret kardeşim!... Hoca efendi bana, derslerini öğretmekliğim için, birtakım acemi çocuklar gönderirdi. «Öğretemem» diyemezsin. Ben bunlardan usanmış olduğumdan işin kolayına bakardım. Müstaid bir çocuğu çağırır, onu okutmakla meşgul olurdum. Hoca efendi burasını sezerdi. O çocuğu dersini vermek için kendi huzuruna çağırırdı. Bana yine bir acemi çocuk gönderirdi. Derdi ki:

— Dersini öğret de onunla beraber sen de buraya gel!

Burası beni bitirirdi. Bilir misin? Dersini öğrenmek ihtimâli olmayan öyle bir çocukla hoca efendinin huzuruna gitmek tehlikelidir.

— Niçin öğrenmedin? diye onu döğmez.

— Niçin öğretmedin? diye seni döğer. Çocuğun dersi de ne? Bir yahut iki kelime. Meselâ «ve cealnâ»[1] elinde cüz de yok. Yalnız bir yaprak var. Onun da birkaç yeri yırtık. «Ve cealnâ»nın iki tarafına balmumu yapıştırılmış. Bir ağızdan:

— Vav üstün ve. Cim üstün ce

Kaç kere tekrar eder! Bir de çocuğa:

— Yalnız sen oku bakalım!

dersin. Başlar:

— Vav üstün ve.

İşte o kadar. Alt tarafı yok. Bazı kere onu da unutur.

— Vav üstün ve.

yerine:

— Başı ne?

der. Şimdi ne yaparsın? Böyle bir çok uğraşılır. Hâsılı : Çocuk dersini öğrenemez. Hoca efendi de :

— Getir onu buraya diye emreder.

Ben dedim ki :

— Hoca efendi bunun için seni hiç döğdü mü ağabey?

Birader sözüne şöyle devam etti :

— Kaç kere!... Huzuruna öyle şakird götürmenin usûlü vardır. Gidince şâkird oturur. Cüzünü yâhud yaprağını hoca efendinin önündeki sıranın üzerine kor. Kalfa da onun yanı başına gayet tetik bir surette diz çöker. Çünkü şâkird yanıldıkça mutlaka değnek kalfanın omuzuna iner. Dediğim gibi gayet tetik durmalı. Hemen değnek inerken fırlayıp kaçmalı. Başka türlü hiç kurtuluş yoktur. Kaçarken insanın ayakları oraya uzatılmış olan sopalara ilişirse tekerlenmek de vardır. O vakit

1 Biz yaptık, kıldık, ortaya koyduk.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

değnek omuza değil, sırta iner. Her halde değnek yemeden kaçmak mümkün değildir.

Bu sırada birader biraz hiddetlenir gibi görünerek dedi ki :

— Bu nasıl şey Allah aşkına! Biz buraya okumağa mı geliyoruz, yoksa dayak yemeğe mi? Yarabbi sen bilirsin!

Bu sözler beni mektebden soğutmaktaydı. Sabahleyin kalfa evin kapısını çalınca yüreğim oynamağa başlardı. Sonraları biraderin dediği haller benim başıma da geldi. Fakat bin'nisbe hafifti.

Birader sözünü şu fıkra ile itmâm eyledi :

— Tahammül olunacak şey değil. Pedere şikâyet ettim. Artık öyle çocuk okutamayacağımı söyledim. Peder bir gün gitmiş, dediğimi hoca efendiye söylemiş, mümkünse bu hizmetten afvolunmamı rica etmiş, hoca efendi demiş ki :

— Biz ona kendi istifadesi için şâkird veriyoruz. Şikâyet mi ediyor? Okudukça zihni açılır. Teşekkür etsin!

Ne tuhaf cevap! Yüz elli kere «Vav üstün ve» demekle, bigayr-ı hakkın değnek yemekle zihin mi açılırmış?

Birader bana okuyup yazmak cihetlerince pek çok muavenette bulundu. Uhuvvete bir de hakk-ı ta'lîm ilâve eyledi. Parmaklarımı ihtimam ile düzeltir, kalem nasıl tutulmak lâzım geleceğini güzel güzel tarif ederdi. Mektebimizde bizim gibi çocuklara kat'iyyen Türkçe ders verilmezdi. Kuran-ı Kerîm'i hatmetmiş olduğum halde mektepte Türkçe bir kelime bile okumamıştım! Halbuki birader bana evde «İlm-i hal» ve «Birgivî Risalesi» okuturdu. Bir parça Türkçe okumağa o sayede alışmıştım.

Bir aralık, evde elime Türkçe basma bir kitap geçti. İbrahim Edhem (Kuddise sırruhu) ile oğlunun hikâyesini şamildi. Hatırımda kalan hülasa-i meali şudur :

Müşarünileyh İbrahim Edhem, ilham-ı ilahî ile Belh padişahlığını terkederek ve derviş kıyafetine girerek Mekke-i Mükerreme'ye gitmiş, mücavir olmuş. Belh'ten ayrıldığı vakit pek küçük bir oğlu varmış. Büyüyünce validesine pederini sormağa başlamış. Validesi müşarünileyhin Belh'ten ne suretle çıktığını hikâye ettikten sonra, şimdi Mekke'de bulunduğu haber alınmakta olduğunu söylemiş. Çocuk pederini görmek arzusuyla kalkmış, Mekke'ye gitmiş. Orada bir takım dervişler görmüş, pederinin nerede olduğunu sual etmiş.

— Şu tarafa doğru gitti. Bekle. Şimdi gelir, demişler.

Biraz sonra o taraftan arkasına bir yük odun yüklemiş bir dervişin gelmekte olduğu görülmüş. Beriki dervişler çocuğa :

— İşte aradığın geliyor! demişler.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Çocuk koşarak babasını istikbal etmiş. O da oğlunu tanımış. Birbirlerine sarılmışlar, öpüşmüşler, ağlaşmışlar.

Bu hikâyenin içinde İbrahim Edhem ile oğlu taraflarından muhataba suretinde yazılmış şiirler de vardı. İbrahim Edhem lisanından söylenilen parçadan yalnız şu beyit hatırımda kalmış :

Beni dervişlere sordun
Ne yerde olduğum bildin

Oğlu tarafından yazılan parçadan ise, galiba dört mısrada bir tekerrür etmekte olan :

Odun çeken babacığım!

mısraından başka bir şey derhatır edemiyorum.

Bu hazin vaka beni fevkalade müteessir etmişti. Şimdi daha ziyade ediyor. Bir aralık o mısraı vird-i zeban edinmiştim. Hatta peder bazen :

— Nasıl oğlum? Söyle bakayım. der. Bana :

— Odun çeken babacığım! dedirir, mahzuz olurdu.

Sonra nerede kaldığını bilmediğim ve şimdiye kadar başka bir nüshasını görmediğim bu kitapta Muhammed Bin Hanefiyye Hazretlerine mensub diğer bir hikâye daha münderic idi. Bunun neden ibaret olduğunu hemen bil-külliye unutmuşum. Galiba gazâya müteallikti.

Ara sıra beni peder de okuturdu. Bir gece :

— Mushaf-ı şerifi al da buraya getir. dedi.

Aldım. Öpüp başıma koyduktan sonra mahfazasından çıkardım, yanına götürdüm. Kendisi de kemal-i tazim ile aldı, öptü, başına koydu.

— Dersini bul.

diye mushafı bana iade etti. Bu mushaf, yukarıda hâlâ nezdimizde mahfuz olduğunu beyan eylediğim mushaftır.

Açtım, buldum. Dersim Sure-i Târık imiş.

— Oku Ömer'im, dedi.

Taavvüz ve besmeleden sonra, sure-i şerifenin evvelinden heceleyerek bir iki kelime okudum. Pek iyi okuyamıyordum. Kendisi ağır ağır okumağa başladı. Ben de onunla hem-zeban oldum.

— Ve's-semāi ve't-tārık. Ve mā edrāke me't-tārık. En-necmu's-sākıb[1] kelimat-ı mübarekesini yedi sekiz defa tekrar ettik. Ben artık oraya kadar dürüstçe okumağa başladım. Ezberlemiştim.

---

1 Göğe ve gece ortaya çıkana and olsun; gece ortaya çıkanın ne olduğunu sen bilir misin? O, ışığıyla karanlığı delen yıldızdır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Galiba dersim o kadarmış. Surenin alt tarafını okuduğumuz hatırıma gelmiyor. Pederin o mukaddes kelimeleri teşkil eden sadası henüz kulağımdadır.

Sekiz on defa okudum. Peder :

— Aferin oğlum! Daha güzel okumağa gayret et. İnşallah siz benim gibi kalmazsınız. Kur'an-ı Kerim'in manalarını da güzelce anlarsınız. dedi.

Valide ise sirişk-i meserret dökmeğe başladı. Ben bir pedere, bir valideye baktım. Gönlümü garib bir his istila etti. O, ne sürur ne de hüzündü.

Öpüp başıma koymak resm-i tebcîlini icradan sonra mushafı tekrar mahfazasına vaz ile yerine götürdüm.

Peder ekseriyet üzere cuma akşamları Kur'an-ı Kerim okurdu. Biradere de böyle yapmasını emrederdi. Şeriat-ı garraya, mukaddesat-ı diniyeye ihtiram-ı tammı vardı. Mesleğinde sabit şâibe-i televvünden katiyen berî idi. Onun için herkes kendisini muhterem tutardı. Saraç esnafının itimad-ı küllisini kazanmış olduğundan orta sandığının tevliyetini istemediği halde kendisine vermişlerdi. Bu sandıktan her sene bahar mevsiminde esnaf için bir ziyafet-i umumiye tertip eylerdi. Esnafça kıra giderler, tenezzüh ederlerdi. Birinde biraderle biz de bulunduk. Esnaf takım takım oturmuşlardı. Peder arkadaşlarını memnun etmek için hemen hiç oturmadı. Gezinir, et'ime vesâire tertibatına bakardı.

Kendisi meşâyih ve dervişan ile ihtilât üzre bulunduğu halde alelade bir tarîkata intisab etmemiştir.

Bu ihtilâtın sebebi kendisinin dükkânında kalfa bulunan Hacı Ali Efendi idi. Bu zatı tanıyan şeyhler, dervişler dükkâna uğrarlardı. Peder, Hacı Efendi'yi ziyâde sevdiğinden zâîrlerine de ikram ederdi.

Hacı Efendi pek hoş bir adamdı. Çalışkan, halûk, beşûş. O vakitler Fatih civarında kâin (Kubbe Tekke)nin şeyhi bulunan Hamdi Efendi'nin müridlerindendir. Sonra ona damad olmuştur.

Şeyh efendi latif bir zattı. Ara sıra dükkâna gelir, otururdu. Hacı Efendi'ye latifeler ederdi. Mesela kendisinin orada durmakta olan ayakkabılarından birini eline alarak altını öpüverirdi. Hacı Efendi telaşla :

— Aman şeyhim. Ayaklarınızı öpeyim! derdi. Şeyh efendi tebessüm ederek :

— Muhabbeten. Onda bir şey yok. buyururdu.

Bazen dahi celde başında işiyle meşgul bulunan Hacı Efendi'nin yanına sokularak başındaki kara sarığı çözer, bozardı. Hacı Efendi gülümseyerek bir eliyle sarığını düzeltmeğe çalışırdı.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Hacı Efendi'yi sonradan çok takdir ettim. Kendisi için bir tekkede rahatça oturup vakit geçirmek pek kolay olduğu halde çalışkanlığı tercih etmişti. Hem derviş hem şeyh hem saraç kalfasıydı.

Helvayî Dergâhının şeyh vekili olduğundan haftada bir defa pederden kemâl-i tevazu'la izin alarak gider, ifâ-yı vazife ederdi.

Ba'dehu Küçükmustafapaşa kurbünde vâki Kara Sarıklı Dergâhına asaleten şeyh oldu. Orada medfundur.

Meşayih-i Kadirîyeden hâlâ Zincirlikuyu semtinde dergâhı bulunan Abdülhalim Efendi dahi pederin muttasıl dükkân komşusu idi.

Zâhiren bir tarikata intisap etmemek hususunda biz dahi eser-i pedere iktifa eyledik. Bununla beraber e'izze-i kiram hazerâtına ve tarikat-ı sahihalarına, belki pederimizden ziyade tazîm ederiz. Fakat bizde bir tecelli vâki oldu. Mesnevî-i Şerif okuduk. Gönlümüzü cezbetti. En ziyade Mevlevîleri sevdik. Binaenaleyh en ziyade emirü'l-aşıkîn Mevlânâ Celaleddin Hazretlerine intisab-ı kalbî peyda eyledik. İttihad-ı manevîye nazaran Hazret-i Mevlânâ'yı sevmek, kâffe-i evliyayı sevmek demek olduğundan eminiz. (Kaddesallahu Teala esrarahum)

Validemiz de bizimle hem-meslektir. Şu kadar var ki, biz ümmetin usatından isek, o sâlihatındandır. Cenab-ı Hak, sıdk u safadan bir gönül terkip etmiş de ona ihsan buyurmuş.

Valide Varnalı olduğundan bir aralık ziyaret-i vatan arzusunda bulundu. Dayımız Ahmed Ağa zaten daima ticaretle İstanbul'a gelir giderdi. Bizde misafir olurdu. Peder valideyi, biraderi, beni kendisine tevdi ederek Varna'ya gönderdi. O zaman ben yedi yaşındaymışım. Kırk gün kadar Varna'yı, bağlarını gezdikten sonra, yine dayımızla beraber İstanbul'a avdet eyledik.

Varna'da bir saraç Ömer Ağa vardı ki, ahalinin şahadeti ile sâbit olacağı üzere, pek iyi bir adamdı. Peder onunla gaibane muhabere ederdi. Birbirlerine hediyeler gönderirlerdi. Varna'da bulunduğumuz esnada, refikası bizi bid-defaat hanesine davetle pek çok ikramlar etti.

Bu ev bir yokuş üzerinde bulunduğundan, memleketin Kumluk cihetine nazaret-i kâmilesi vardı. Ben zaten deniz seyahati gibi deniz temâşâsını da pek severim. Oradan körfez ile karşıki dağları, bağları, Galata burnu ile açığını seyrediş ziyadesiyle hoşuma gitmiş olmalı ki, İstanbul'a avdetimizde Varna'nın hayalimi işgal etmekte olan mevâki-i latîfesinden biri de Ömer Ağa'nın hanesiydi. Benden büyük olan oğlu Süleyman Efendi'den pek çok iltifat gördüm. Hâtır-ı nişânımdır ki, bir gün yine bu eve davet edilmiştik. Gittik. Süleyman Efendi de oradaydı. Bahçede sair ağaçlar olduğu gibi bir de elma ağacı vardı ki, kemale gelmiş olan meyveleri evin önü açık sofasından devşirilebilirdi. Bu ağacın altında gezinmeğe baş-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ladık. Bir aralık Süleyman Efendi kayboldu. Meğer sofaya çıkmış. Ağacı sarsmağa başladı. Bir de baktım ki elma ile karışık zerdali dökülüyor. Birdenbire elma ağacından zerdali dökülmesine bir mânâ veremediğimden hâsıl olan memnuniyetim hayret-âmiz oldu. Sonradan anladım ki Süleyman Efendi ağacı salladığı sırada beni ziyâde taltif için bir yandan da avuç avuç zerdali dökmüş. O manzara bana pek eğlenceli göründü. Hakikaten beni başka bir suretle bundan ziyâde memnun etmek mümkün değildi.

İstanbul'a avdetimizde bizim Fındık görünmedi. Birkaç gün geçti. Yine yok. Mükedder oldum. Vâlide bu kediyi aranmağa başladı. Hele bir gün bulundu. Ne kadar sevindim!

Biz azîmet edince o da ihtiyâr-ı gurbet etmişmiş. Kendisini perişan bir halde buldum. Birkaç gün bakıldı. Hele kendine geldi. Boynunu yine bir kırmızı kurdele ile tezyin eyledim.

Avdetimizi takip eden günlerin birinde şöyle bir vak'a cereyan eyledi:

Mahalle çocuklarından birkaçı ile ellerimizde birer el fıskıyesi olduğu halde mahut çeşmenin başına gittik. Yalaklardan su alarak öteye beriye doğru fışkırtıp oynamağa başladık. Kıztaşı cihetinden bir ihtiyar adam peyda oldu. Gele gele hizamıza geldi. Başında beyaz arâkiye, üzerinde beyaz sarık, arkasında da yine beyaz bir cübbe. Kanburu çıkmış bir şahs-ı latîf. Birkaç adım ilerleyince arkadaşlarımdan bir haşarı fıskıyesini ihtiyarın kanburuna doğrulttu. «Etme!» demeye kalmadı. Sıktı. İhtiyar hiddetle döndü. «Vay mel'ûnlar» dedikten sonra yerden taş almak için eğildi. Hepimiz birden kaçtık. Ben kaçarken sağ ayağımın topuğuna büyücek bir taş indiğini hissettim. İhtiyar gittikten sonra yine çeşme başında birleştik. Fıskıyelerimizi yeniden doldurduk. Topuğum ağrıyordu. Arkadaşlarımdan birinin beline de daha büyük bir taş tesadüf etmiş. «Vay belim!» diye haykırdığını işitmiştim. Asıl kabahat sahibi olan çocuğun başına hiç bir şey gelmemişti. Beli ağrıyan ile bana bakıp gülmeğe başladı. Biz hiddetlendik. Beli ağrıyan fıskıyesini çevirdi. Şiddetle haşarının yüzüne sıktı. Ben de ona peyrev oldum. Diğer çocuklar da bize uydular, bil-ittifak haşarının üzerine su yağdırmağa başladık. O da bize doğru bir iki el fıskıye sıktı ise de ric'ata mecbur oldu. Tabanı kaldırdı. Biz takip ettik. Birer fıskıye daha boşalttık. Kaçarken üstünden başından sular akmaktaydı. Evine girdi. O tufan-ı belâdan kurtuldu. Biz muzafferen avdet eyledik. El-cezâ'u min cinsi'l-'amel[1]

1 Ceza suçun cinsindendir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Varna'ya gitmezden evvel bizim sokaktan bir muhallebici geçerdi. Bazı kere ondan muhallebi alırdım. Avdetimizden sonra geçtiğini görmemiştim. Bir gün pencereden bakıyordum. Bir sâil geçiyordu. Dikkat ettim. Bizim muhallebici olduğunu tanıdım. Bir müteessir oldum ki, tarif kabul etmez. Valideye söyledim.

— Sadaka ver oğlum!

diye bana para verdi. İndim. Kapıyı açtım. Çağırdım. Parayı avucuna koydum. Dua etti. Zavallı!

Sonra bana galiba birader söyledi: Bîçare bir hastalığa dûçar olmuş. Zaten cüz'i olan sermayesini bitirmiş. Bu hale gelmiş.

Pederin müteallikatından ..... Hanım bir gün bizim eve gelmişti. Yanında bulunan benden büyük oğlu ile benden küçük kızı giyinmiş kuşanmıştılar. Hanım bir yere misafirliğe gideceğinden bahs ile beni dahi alıp götürmek istediğini söyledi. Valide :

— Pederinden izinsiz nasıl olur?

yollu özürler dermiyan etti ise de hanımın ısrarı üzerine muvafakat göstermeğe mecbur oldu. Bense :

— Gezmeğe gideceğiz!

diye sevindim. Hanım bayramlık elbisemi sandıktan çıkararak bana kemal-i itina ile giydirdi. Bir kadın üç çocuk birlikte çıktık gittik.

Ayasofya semtinde bir konağa girdik. Mefruşat vesairesi mükemmeldi. Kibardan birinin konağı olduğu anlaşılıyordu. Bir yahut iki gece kaldıktan sonra bir gün hane sahibesiyle bizim hanımın oğulları, bir de ben sokağa çıktık. Bir hayli gezdik. Avdet edeceğimiz sıralarda ben bir dükkânın önünde çağla bademi görerek bilmem kaç paralık almak istedim. Beyler yanımda azıcık durduktan sonra yürümeğe başladılar. Ben satıcıdan çağlayı alıp parasını verinceye kadar onlar hayli ilerlemişler.

Süratle yürümeğe başladım. Ama ilerde beyleri göremiyordum. O vakte kadar Ayasofya semtini hiç görmemiştim. İçime bir korku geldi, koşmağa başladım. Beylerin hangi sokağa saptıklarını bilmiyordum. Konağı bulamam. Kendi kendime hiç olmazsa Saraçhanebaşı'nı bulmak da benim için muhal. Şimdi ne yapayım?.. Bir köşe başında ihtiyar bir kadına tesadüf ettim. Ağlayarak dedim ki :

— Aman hanım teyzeciğim, beni anneme götür!.. Anneme!

Verdiği cevaba bakınız :

— Ben senin annenin nerede olduğunu ne bileyim!

Daha ziyade ağlamağa başladım, tekrar yalvardım.

Kadın bu defa hiç cevap vermedi, İlerleyiverdi.

Yine koşmağa başladım. Darca bir sokağa girdim. Baktım ki beyler kol kola vermişler gidiyorlar. Bizim bey arkasına bakmaksızın :

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Ömer! diye nida ediyor.

Bunlara yetiştim. Yine ağlaya ağlaya dedim ki:

— Beni bıraktınız da... Ben annemi isterim!

Bizim bey gülerek:

— Bu akşam da buralıyız. Yarın gideceğiz.

Cevabını verdi.

O gece de konakta kaldık. Ertesi sabah erkence çıktık. Nerede ayrıldığı hatırımda değil. Hanım kerimesiyle kendi evine doğru gitti. Biz bey ile Saraçhanebaşı'na geldik. Geçerken genç bir saraç beni gördüğü gibi dükkândan aşağı atladı. Kucağına alacak gibi bir vaz'da tuttu.

Meğer peder, valide pek ziyade merak etmişler. Benim kaybolduğum mahallede şöhret bulmuş. Peder bir gün eve gelirken mahalle çocuklarının :

— Ömer kaybolmuş. Kayığa binmiş de denize düşmüş.

Diye söyleştiklerini duymuş. Bütün bütün dağdar olmuş.

Zaten bütün saraçlara :

— Bizim Ömer'i nerede görürseniz alın, bana getirin.

Diye tenbih etmişmiş.

Beni tutan saraç doğruca pederin dükkânına götürdü. Peder beni görünce :

— Vay Ömer'im!

Diye yerinden kalktı. Hemen kucağına aldı.

Biraz sonra elimden tuttu. Yavaş yavaş Fatih'e doğru çıktık. Ramazanmış Fatih meydanı kalabalıktı. Pederim benim elime birçok yirmilik verdi. Orada durmakta olan fukaraya üleşdirmekliğimi emretti. Birer ikişer hepsine dağıttım. Bir parça dolaştıktan sonra eve gittik. Valide pederden ziyade sevindi. O gece bir leyle-i meserret oldu.

Yine bu hanımla Merkez Efendi Hazretleri'ni ziyârete gitmiştik. Kadınlar bazen müşârünileyhin çilehaneleri addolunan meşhur kuyuya inerlermiş. Bizim hanım da bu arzuda bulundu. Aşağıda bir kafeslik vardı. Oraya indik. Bizi bir zenciye istikbal etti. Hanım ve yanında bulunan sair kadınlar ferâcelerini, yaşmaklarını çıkardılar. Biraz oturduktan sonra kalktılar. Zenciye elinde yanar bir mum olduğu halde öne düştü. Ancak bir kişi geçebilecek kadar dar, gayet karanlık bir güzergâha girdik. Önümde kadınlar olduğu gibi ardımda da vardı. Okuya okuya ağır ağır ilerlemeğe başladık. Önüm sıra mumun şulesi azıcık görünüyordu. Bir dönemeç geldi. Aydınlık gözümün önünden kayboldu. Zulmet-i kesîfe içinde kaldım. Az kaldı çıldırıyordum. Bereket versin bir iki adım daha attıktan sonra ışık görünmeğe başladı. Vara vara kuyunun dibine vardık. Bunun içinde su azdır. Birçok ufak taş vardır. Bunların bir haylisi mu-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

şamba ve vesaire içine vaz'olunmuştur. Bazı metalibe vusûl için oradan taş alan zat bunu öyle mahfazalı olarak lüzumu kadar yanında tuttuktan sonra getirir, kuyuya bırakır.

Biraz dua ettikten sonra döndük. Bu defa ben zenciyenin ardından ayrılmadım. Selâmetle çıktık. Garip haller!

Karanlıktan pek sıkılırım. Bu hal bende evvelleri daha ziyadeydi. Mehtabsız gecelerde aydınlıksız uyumak elimden gelir şeylerden değildi. El-yevm Hariciye Nezâret-i celîlesine şeref-bahş olan devletlü Saîd Paşa Hazretleriyle bundan sekiz dokuz sene mukaddem memuren icra ettiğimiz bir seyahatte bir akşam üstü Diyarbakır köylerinden birine inmiştik. Ocaklı bir yer odası gösterdiler ki, ancak sakfına karib yağlı kâğıttan ibaret ufak müdevverce bir pencereden ziya almağa çalışıyordu.

Paşa Hazretleri mütevazıların büyüklerinden yahut büyüklerin mütevazılarından oldukları gibi, beni de ziyadece sevdikleri cihetle yanlarından ayırmak istemezlerdi. O geceyi orada birlikte geçirmemize müsaade buyurdular. Ocağın bir tarafına kendi kır döşeklerini yaptırdılar. Diğer cihetine de ben kendi pırtımı yerleştirdim. Onlar uyumak üzere yattılar. Yorgunduk.

Benim bir çantam vardı ki içinde bulunan şeylerin en mühimleri mum ile kibritti. Halimi bilmez miyim? Karanlıkta kalmak istemem. Bu çantada iki de ufak kitap bulunurdu. Bütün bütün mütalaasız vakit geçirmek istemezdim.

Zaten yanmakta olan mumu söndürmek lâzım geldi. Bizim çantanın mumunu yaktım. Onu söndürdüm. Kitapçıklarımın birini okumağa başladım. Biz böyle pek çok yerlerde kalmış olduğumuzdan, mevkiimizin vahşeti bana o kadar tesir etmiyordu. Bir hayli okuduktan sonra iyice yorulduğumu anladım. Paşa hazretlerini rahatsız etmekten de ihtiraz ederdim.

Mumu söndürünce odanın ne hal kesbedeceğini düşündüm. Kitabımı çantanın içine, kibritleri de mumun yanına koydum. Azıcık yattım. Kendi kendime :

— Neredeyiz?

dedim. Birkaç saniye sonra mumu söndürdüm. Ortalığı karanlık istila etti. Kalktım, mahut pencereye doğru baktım. Heyhat!

Uyumuşum. Bilmem ne kadar zaman sonra uyandım. Paşa hazretleri uyuyorlardı. Kendimi öyle bir zulmet içinde gördüğüm gibi bana bir fenalık geldi. Hemen hazırlamış olduğum kibrite müracaat ettim. Çaktım, çaktım yanmaz. Orada rutubet ziyadeceymiş. Nihayet kibrit tükendi. Mumu yakamadım. Meyus olunca mecnun gibi oldum. Hemen ayağa kalktım. Söylenerek kendimi odanın ortasına attım. Meğer orada bir sandık

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

varmış. Onun üzerine uğradım. Hâsıl olan patırtıdan paşa hazretleri uyandılar. Ne istediğimi sual buyurdular. Pek tabiî bir surette dedim ki :

— Ziya istiyorum efendim ziya!

— Niçin böyle yaparsın? Yatsana!

dediler. Ben daha ziyade sıkılmağa başladım. Emekleyerek gittim. Odanın bil-iltizam açık bırakmış olduğumuz kapısını buldum. Kendimi dışarı attım. Azıcık durdum. Bir tarafta bir aydınlık eseri gördüm. Oraya doğru yürüdüm. Biraz gittikten sonra kendimi geniş bir ahır içinde buldum. Sekiz on kadar hayvan yem yemekle meşguldüler. Bir kandil de batıp çıkıyordu. Ben bu kandilin tâ yanına gittim. Oldukça teneffüs ettim. O ahır bizim yattığımız odadan çok iyiydi.

Bu harekâtımı paşa hazretlerinin ağaları duymuşlar. Bir mum yaktılar, getirdiler. Neyse uzatmayayım. Yine gittim, yattım.

Peder bir ıyd-ı adhanın ilk günü sabahleyin namazdan avdetinde kendisiyle valide için âmâde bulunan iki kurbandan birini zebhetti. Dinlenir gibi biraz durdu. Diğerini zebhetmeksizin vücudunda bir takatsizlik hissetmekte olduğunu beyan ile yukarı sofaya çıkarak minderin üzerine uzandı. Humma imiş. Döşeğe yatmağa mecbur oldu. Tabibler getirildi. Baktırıldı. Müfid olmadı. On bir gün sonra irtihal eyledi. Edirnekapısı haricine defnedildi.

Keyifsizliği esnasında bir gün beni döşeğinin yanına çağırdı. Eliyle yanağımı okşadı, sonra bir kolumu dirseğime kadar sıvadı. Dikkatle baktı. Yanımızda bulunan valideye hitaben :

— Ne kadar zayıf. dedi. Valide :

— Çocuk. Cevabını verdi.

O yakışıklı yüz sapsarı olmuştu. Gözlerinin beyazında da sarılık görülüyordu.

Birdenbire başı ucunda asılı bulunan büyük kamayı istedi. Valide kalktı, getirdi, verdi. Peder sol eliyle kının aşağı tarafından tutarak sağ eliyle kamayı güçlük çekerek sıyırdı. Biz mütehayyirâne seyrediyorduk. Kamayı havaya doğru kaldırarak bir parça oynattı :

— Ben şehit olmak isterdim!

Dedi. Valide ağlamağa başladı. Ben de ağlayarak kalktım, aşağı indim.

O bayram tesadüfî olarak dayımız İstanbul'da bulundu.

Peder irtihalinden bir gün evvel dayımızı yanına çağırarak kimlerde ne kadar alacağı olduğunu, hattâ bâlâda zikrolunan dülger kalfasına kaç kuruş vereceği bulunduğunu söyledikten sonra şu veçhile vasiyet etmiş :

— Ben vefat ettiğim gibi Edirnekapısı haricine götürün. Validem Fatma ile validemin validesi Şerife Zehra'nın kabirleri oradadır. Beni de

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

onların yanına defnedin... Vücudum ağırcadır. Götürenler zahmet çekerler. Kuvvetli arkadaşlarımdan (İsimlerini tasrih ederek) ağaları çağırın. Onlar beni götürüverirler. Sen de bulunursun... Oğullarımla hemşireni al, Varna'ya götür. Birlikte oturun. Onlar burada kendilerini idare edemezler. Ev ile dükkânı kiraya verirsiniz. Oğullarıma babalık et. Senden başka kimseleri yok demektir...

Kendisi keyifsizken beni yine mektebe gönderirlerdi.

Bir gün erkenden mektebe gitmiştim. Yemek yemek için öğle vakti avdet ettim. Sokağın köşesini dolaşınca bizim kapının önünde bir kalabalık gördüm. Telaşla ilerledim. Yaklaşınca kalabalığın arasından hayal meyal pederin tabutunu gördüm. Kapının önündeki yüksek yere vaz'olunmuştu. Dünyaya geleli öyle bir yürek acısı hissetmedim. Feryat ve bükâya başladığım sırada karşıki evin kapısı açıldı. Aralıktan bir kadın göründü.

— Buraya gel oğlum buraya gel!

Dedi. Gittim. Beni aldı, yukarı götürdü. Bu ev üç katlıdır. İkinci katında sokağa nâzır bir odaya çıktık. Orada bulunanlarla beraber pencerelerden baktık. Tabutu götürüyorlardı. Şimdiye kadar öyle fâci bir manzara görmedim. Gözümün önünden gitmiyor. Tabut köşe başını dolaşıncaya kadar muttasıl yaş akıtmakta olan gözlerimle takip eyledim. Ah babacığım!

Şimdi kendi kendime diyorum ki :

— Oradan beni baktırmamalıydılar. Maksatları beni avutmak değil miydi?

Mamafih onları mazur tutarım. Hangi yabancı kadın bulunabilir ki böyle meraklı bir temâşâdan keff-i nazar etsin de bir çocuğu avutmakla meşgul olsun?

Bu komşumuzun minnetdarıyım. Tabutu ihata etmiş olan kalabalığa doğru ziyade ilerlemiş olaydım belki daha fena bir hale gelirdim.

Sonra beni evin arka cihetine götürdüler. Oradan bir parça deniz görünüyordu.

— Ömer, hele bak, kayıklar nasıl geçiyor!

Yollu sözlerle yüreğime su serpmeğe çalıştılar.

O geceyi bizim evde nasıl geçirdiğimizi tarife çalışmak faydasızdır.

Bir iki ay sonra evin üst katına bir kiracı koyduk. Terbiyeli bir hanımdı.

Mektebe devam ediyordum. Bir gün yine öğle vakti mektepten eve gelirken çeşmenin üst tarafındaki evin kapısı önünde uzun boylu bir kadın gördüm. Cumbadan diğer bir kadın ona hitaben dedi ki :

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— İşte çocuk gidiyor hanım! Sizi götürsün.

Bana hitaben dahi dedi ki :

— Oğlum bu hanımı al da size götür.

Kadın yanıma takıldı. Beraber eve geldik. Bizim kiracıyı arıyormuş. Halbuki o vakit kiracı evden çıkmıştı.

Birlikte içeri girdik. Evde yalnız valide vardı. Yukarı çıktık. Kadın sofanın kenarına oturdu. Valideye kiracıya müteallik suâller îrad etmeğe başladı. Bir taraftan da ayağıyla tahta döşemeye vurarak ahenk tutuyordu.

Valide bunun deli bir şey olduğunu anlamış. Dedi ki :

— Hanım! Onlar şimdi bizde oturmuyorlar. Şurada başka bir eve taşındılar. Çocuk size gösteriversin.

Canım sıkıldı. Acıkmıştım. Valide bana gizli bir surette işaret etti. Hemen kadının önüne düştüm. Kapıdan çıktık. Yukarıda söylediğim Nureddin Dergâhı'na doğru gitmeğe başladık.

Dergâha karib sağda bir çıkmaz sokak vardır. Bu sokağın başından bakılınca müntehasında iki ev kapısı görülür.

Sokağın başına gelince ben durdum. Kadın da durdu.

— Burada mı?

Dedi. Ben kolumu uzatarak parmağımla :

— İşte şu!

diye dipteki kapılardan solda olanı gösterdim. Bizim kiracı orada mıydı? Ne gezer!

Kadın sokağın içine girip de ilerlemeğe başlayınca ben hemen oradan dönerek süratle eve avdet ettim. Valide ile sofra başına oturduk. Kadına hangi evi gösterdiğimi sordu. Tarif ettim. Muhaveremiz şu yolda uzadı :

— Aferin oğlum! Sokağın başından dönüverdin.

— Ben ondan korktum. Gözlerine baksanıza bir kere!

— Öyleyse onu buraya niçin getirdin? Hiç adam bilmediği deli bir kadını kapıdan içeri sokar mı?

— Ben ne bileyim! Çeşme üstlü hanım «Götür» dedi.

— Sakın bir daha böyle şey yapma. Ya evden çıkmayaydı! Ağabeyin de burada yok! Ne yapardık?

— Bir daha yapmam anneciğim!.. Ben onu aldattım gitti.

Bu esnada kapı şiddetle çalınmağa başladı. Valide kalktı. Köşe penceresinden baktı. Dönerek bana dedi ki :

— Yine o kadın gelmiş! Şimdi ne yapalım oğlum?

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kadın muttasıl kapıyı çalıyordu. Ben de kalktım, validenin yanına giderek baktım. Kadın kendi kendine söylenmeğe başladı. Derken kapıyı tekmelemeğe de başlamasın mı! Kapı zıngırdadıkça biz de titriyorduk. Bir kere pencereye doğru baktı. Biz hemen çekildik. Yine söylenerek çekildi gitti.

O bir büyük tehlikeydi!

Bâlâda söylediğim çıkmaz sokağın müntehasında solda bir hane vardır. Bunda iki bacı kadın otururlardı. Bir gün oraya gitmiştik. Ben sofada «Çingene çingene!» diyerek gezmeğe başladım. Bu münasebetsiz kelimeyi nasılsa suiistimal etmişim. Küçük bacı kadın elinde koca kırmızı bir biber olduğu halde üzerime yürüdü. Odanın içine kaçtım. Kapıya kadar takip etti. Zannederim ki bu ana dek en ziyade korktuğum dakika o dakikadır. Büyük bacının minnetdarıyım ki yetişti beni kurtardı.

Bu bacı kadınlar kemal-i salah ile meşhurdular. Velînimetleri o vakitler Sofular civarında kâin Alaeddin Tekkesi'nin post-nişîni olan ve ittikâ-yı tam ile müştehir bulunan münzevi Nureddin Efendi imiş.

Bu zata cümlenin hüsn-i teveccühü olduğundan her taraftan kendisine nefes ettirmek üzere dergâha birçok çocuk getirirlermiş.

Bu çocuklardan bazılarına hediye vermek âdetiymiş. Hattâ bir defa biradere de güzel bir fincan ile bir zarf ihdâ buyurmuş. Ortanca kardeşimiz Ahmed —ki bir yaşını ikmal etmeden intikal etmiş— bu dergâhın kabristanında ârâm-güzin imiş.

Ömer hâtime olarak yine diyor ki :

— Pederin irtihalinden bir sene sonra vasiyeti vechile dayımız bizi aldı, Varna'ya götürdü. Muahharen Varna'dan İstanbul'a olmak üzere hicretimiz tekerrür etmiştir.

Bu hâtıraları niçin yazdığımı sorsalar, belki de hiç bir cevap vermeğe lüzum görmem. Arzu ettim, yazdım. Diyelim ki: Bu da bir nevi çocukluktur.

Ömerin çocukluğu, Sünbüle, cüz 3, İstanbul 1307/1889-90

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

3

NACİ'DEN MİDHAT'A

Hazret-i Midhat!

Külfetsiz söyleşmeğe muvafakatiniz memnuniyetimi arttırdı. Bu mektubunuzu evvelkilere nisbet kabul etmeyecek derecede lezzetle okudum. Pek şirin olmuş! Sade ifade ile hikmet söyleyen lisanları öpeceğim gelir. Bunlar sanayi-hane-i cihanda temâşâ etmekte olduğumuz yed-i kudretten çıkma makinelerin en güzellerindendir.

Şuraya bir de fıkra-i şairane ilâve edeyim mi?

Ya öyle bir lisan, goncaya bile teşbihinde dil dolaşacak kadar güzel bir dehanda, o dehan da ayn-ı âşıkaneyi temâşâsında hayran edecek derecede dil-firib bir çehre-i tâbânda bulunacak olursa şairliği bendenizden gasbedercesine takınmağa şitab etmez misiniz?

«Etmem» deseniz de inanmam. Zira itiraf buyurursunuz ki bunca senelerden beri bir beyit bile söylememiş olduğunuz halde geçenlerde nasılsa bir kuvve-i müşevvike ve mücbire ile bir hayli eş'ar daha söyleyen siz imişsiniz. Aferin kuvve-i galibe-i aşka! Şiirden müteneffir koca bir hakîm-i hürriyet-peresti şair edivermekte hiç güçlük çekmemiş. Nasıl? O zaman istediğiniz gibi söz söyleyebiliyor mu idiniz? Yoksa tecelligâh-ı melâhat olduğuna bilâ-tereddüt iman eylediğiniz başka birisinin mizac-ı nâzikine göre söz bulmak için vezin ve kafiye esaretini cana minnet bir büyük nimet mi addediyordunuz?

O zaman kendinizden geçmek derecelerine gelmiş, âdeta elden gitmiş olduğunuzu ikrar edişinize nazaran şu ikinci sualime bir «evet» ile cevap vereceğinizi muhakkak görüyorum. Hâiz olduğunuz kuvvet-i hikmet yine öyle bir levha-i letafet karşısında nâ-çâr itiraf-ı mağlubiyet etsin de sizinle o vakit söyleşelim.

Darılmayınız. Şimdi de pek güzel söyleşiyoruz. Fakat sizi öyle bir halde görecek olursam bir hakîm-i hürrün tuhaf bir suret-i esaretini dahi seyretmiş olacağımı düşünüyorum da onun için evvelki şairliğinizin avdetini temenni eder gibi oluyorum. Mülâhaza buyuruyor musunuz? Öyle hem-hal olarak birleşmiş olsak ne kadar tatlı müşâfeheler ederdik! Bilirsiniz a! Derler ki :

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Şairim sözlerimi dinleyecek gûş ararım
Âşıkım hâlimi fehmeyleyecek hûş ararım

Âlemde her türlü insanın kendine hem-zeban araması tabiî değil midir?

«Madem ki hem-zeban aramak tabiîdir, siz niçin aramıyorsunuz da hâlâ inzivayı tercih ediyorsunuz? Yoksa siz tabiî bir adam değil misiniz?» yollu bir itirazda mı bulunacaksınız? Bendeniz «merdüm-girizim» dedimse «hem-zeban aramam» demiş olmadım ki itirazınıza sükûttan başka cevap bulunamasın. Malumunuzdur ki ağzına geleni söylemeği sühandanlık bilir bir herife «hem-zeban» demezler. Benim hem-zebanım o adam olabilir ki söylediğimi anlar, söylediğini anlarım. Kendisiyle teati-i efkâr edebilirim. Vereceği fikirlerden istifade ederim. Yoksa söyledikçe canımı sıkacak; söylediğimi anlamayacak beyhude gûyan-ı zaman ile nasıl hem-zeban olabilirim?

Sakız'dan *Tercüman-ı hakikat*'inize takdim eylediğim âsâr arasında bir de «Mehtab yahut Âlem-i âb» serlevhalı manzume vardı. Onda şu kıt'alar mevcuttu :

Sâgar gibi bir nedîm varken
Hem-dem arayışta var mı mânâ?
Bir herze-vekîli dinlemekten
Tenhâ oturuş değil mi evlâ

Bir nev-sühan-ı latîf-meşreb
Kalsın mı refîk-i nüktedansız?
Bir taze zeban-ı aşkı Yârab
Öldür de bırakma hem-zebansız!

Kıt'aların birincisi nasıl hem-demlerden müteneffir olduğumu, ikincisi ise bir hem-zeban-ı muvâfıkın didarına ne kadar müteşevvik bulunduğumu göstermez mi? Bir yerde ki arzu ettiğim gibi bir refik bulunmaz, bendeniz orada münzevi bulunurum.

Kalemce vazifemi ne yolda telâkki ettiğime dair yazdığım fıkrayı, daha doğrusu fıkranın gösterdiği telâkkiyi beğenmişsiniz. «Her memur vazife-i kanuniyesini sizin gibi telâkki edecek olsaydı ıslahat ve terakkiyat-ı matlubemiz kendi kendisine husule gelirdi» buyuruluyor. Güzel ama vazife-i kanuniyeyi bendeniz gibi telâkki edenler bin türlü müşkilâta tesadüf etmezler mi? Cenab-ı Hak vazife-i kanuniyesini hakkıyle telâkki ettiği halde duçar-ı ıztırabât olmaz memurlar yaratmağa da kadirdir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Buna diyecek yok. Fakat bendeniz o memurlardan olarak yaratılmamışım. Hezar efsus!

Vâkıa memuriyetim de Sakız'daki mahud mümeyyizlikten ibaret gibi bir şeydir. Aman hatıra geldi! Bakınız ne garip bir memuriyetim daha vardır! Bir zaman Yenişehir Fener'e gitmiştim. Orada ne işim vardı? Bilir miyim? Ne ise gitmiştim. Az kaldı gelemiyecektim. Sebebini mi soracaksınız? Rica ederim. Sormayınız. Uzun gider. Şehirde bir hayli müddet kalenderâne (cerrâhâne değil. Bendeniz ömrümde eşhas-ı cârreden olmak sefaletine tenezzül fikrini hatırımdan geçirmedim) vakit geçirdikten sonra hiç ummadığım bir tarafın tensib ve iltimasıyle açık yeşil sarıklı, soluk sarı abâlı bir cinayet kâtibi olmıyayım mı? Geliniz sizinle beraberce bir «Sübhan-Allah» çekelim. Bu teklifimi garip görmeyiniz Çünkü bilmem nedendir Naci'nin cânilerle uğraşması münasebete alamayacağı itikadatında bulunacağınızı zannediyorum. Bu memuriyeti ifa esnasında -cinayetçilik nedir bildiğim cihetle- pek sıkılırdım. «Ben bu işin recülü değilim» diye çekilmek de fena! Bizi o memuriyete koyan bir-iki günlük velinimeti hemen utandırmalı mıyım ya? Çalakalem çalışmalı. O vakit mahkemelerde ayrıca müstantikler de yoktu. İstintak işi de bendenizi tazyika memur idi. Başladık erbab-ı cinayeti istintaka! Meselâ bir herifin iki oğlu varmış, bir de kızı. Oğullarından birisi bilmem ne için hemşiresini öldürmüş. Şöyle olmuş, böyle gitmiş. Artık bizim zavallı kalem her gün sahifeler dolusu istintaklar yazıyor. Bense :

Tahlîsine yok mu bir duâcı?
Câniler içinde kaldı Nâci!

beytini lânet yerine okuyup duruyorum. Bunu istintakat arasında nefes almağa meydan buldukça okurdum. Cevap veren olmazdı. Gayet de münasebetsiz bir söz ile mukabele olunurdu. Meselâ önümde duran, kim bilir kaç kâtip eskitmiş olan köhne çekmecenin üzerine henüz bıraktığım istintak evrakına atf-ı nazar eden reis beyefendi âmirane yüzüme bakarak derdi ki: «Efendi! Siz galiba şimdiye kadar bulunduğunuz kalemlerde bol bol kâğıt bularak istediğiniz gibi müsvedde yapmağa alışmışsınız. Öyle olmaz. Bu kadar seyrek yazı yazılmaz. Ona kâğıt mı yetişir? Hâsılat olmuyor. Kaç aydır maaş alamıyoruz. İdareli davranmalı birader efendi idareli!»

Bu terbiyeye karşı bendenizin cevabım bîçarenin halini tasvir edecek bir beyit uydurmağa çalışır gibi yüzüne dikkatli dikkatli bakıp gülümsemekten ibaret olurdu. Hakikaten yazıyı seyrek yazarım. Mektuplarım buna birer şahittir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bu da belâ-yı diğer değil mi? Eli kalem tutmağa başlayalı sık yazı yazmamış bir adam seyrek yazmaktan nasıl vazgeçsin? Yapamam. Vazgeçerim öyle kâtiplikten!

Tekrar istintaka başlayınca reis beyin tekerrür-i tekdir-i nâzikânesine meydan vermemek için gayet sık yazmağa iltizam ederim. Hiç kabil mi? Bir de iki-üç satır yazdıktan sonra bakardım ki kelimeler, satırlar yine alelâde seyrek düşmeğe başlamış. Yazıyı tekrar sıklaştırırdım. Fakat yine devam edemezdim. El-hâsıl böyle yazıyı sıklaştıra seyrekleştire elimdeki kâğıdı bitirirdim. Yazılarımın ıttıradsızlığına hayran kalırdım. Kendi kendime derdim ki: «Reis bey şu mahkemeyi idare edebilse dahi ben kendimi idare edemeyeceğim. Vaktiyle:

Kalem olmaz olur olmaz ele gerden-dâde
Oldu seyret yed-î îcâz-eserim dâm-ı kalem

diyen ben değil miydim? Vay giden yed-i îcâz-eserim vay! Henüz kaleme sık yazı yazdırmak iktidarını hâiz değil. Ah! Hiç bir yed-i îcâz-eser böyle saçma istintaklar yazmakla mı uğraşır? Öyle bir el istintak değil, istintakı mucip olacak ef'ali men edecek, halka insanlık öğretecek yazılarla meşgul olmalıdır. Her neyse bakalım şu mahkemeden yakayı nasıl kurtaracağız!

Akşamüstü kalemi bıraktığım gibi dışarı fırlayıp «Köstem» nehr-i tîre çehresinin kenar-ı intizam-ı nâdidesine doğru revan olurdum. Yolda fazilet-i vefadan bî-behre bazı hoş-endamân-ı şehre tesadüf ederdim. Onlardan mahmur mahmur nigâhlar! Bizde memdud memdud ahlar! O zaman artık «câniler içinde kaldı Nâci!» şikâyetine bedel hatırımdan :

Böyle hûn-rîzâne tevcih-i nigeh bilmem neden
Galiba zanneyliyor Nâci'yi câni gözlerin

gibi şeyler geçmeğe başlardı.

Kitabette devam müyesser olmadı. İstifa ettim. Zaten o istintaknâmeleri yazarken neler düşündüğümü reis bey keşfedebilseydi bendenizi fena halde gözden düşürüp çoktan azlettirirdi ya! Bereket versin keşfedemiyor idi de geçinmeğe çalışıyorduk.

Nasıl istifa etmeyeyim? Bir zaman sahra-yı pehnâ-yı hayalimden sade güzeller güruhu güzar ederken müstantık olalı katiller alayı geçmeğe başladı. Tahammülden zerre bile kalmadı. Evvelki âlemime avdet eyledim!

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Aklım o yegâne mah-veşte
Fikrim tarab-ı demâdeminde
Âlem yine eski keşmekeşte
Gönlüm ise kendi âleminde

Yok mu ya? İşte bu hal o zaman dahi tahakkuk etti. Hiç bir merdümgirizden müstantık mı olur? Mahkeme reisiyle azasıyle görüşmekten bî-zar olan bir adamı erbab-ı cinayetle güreştirmek istiyorlar!

O aralık bir de kerametim zuhur etmişti! Bu keramet bendeniz istifa ettikten iki-üç gün sonra maiyetinde bulunduğum zatın İstanbul'a avdeti lâzım gelmesinden ibaretti. Gûyâ Naci artık Yenişehir'den ayrılmak zamanı geldiğini keşfetmiş de onun için memuriyetinden bil-istifa gitmeğe hazırlanmış. Bu kerametin râvileri ez-cümle Ramazan-ı şerifte bir mescidde beş-on gün Mesnevî okuttuğum cihetle reviş-i mestanemin hakikatini bilmek irfan-ı hakiki sahibi olmağa tevakkuf eder bir nevi melâmiliğe hamlederek hakkımda hüsn-i zan peyda etmiş olan bir takım mutekidân-ı ümmet idi. Halbuki kerametimden bendenizin haberim yok!

«Keramet abâda mı, babada mı? derler, ihtimal ki bu kerametin zuhuruna bizim abâ dahi hizmet etmiş olsun.

Keramet üç nevi imiş. Birincisini hem sahibi hem de halk bilirmiş. İkincisini yalnız sahibi bilir halk bilmez imiş. Üçüncüsünü halk bilirmiş de sahibi bilmezmiş. Keramet hakkındaki bu taksimi Varna'da çocukken sade-dil bir dervişten işitmiştim. Yenişehir'de kerametim zâhir olunca herkesten ziyade bendenize hayret geldi. Bî-çare derviş-i mukassimi yâdeyledim.

Anlıyorsunuz ya? Kerametim üçüncü nevidenmiş. Çünkü halk bildiği halde bendeniz bilmiyordum. Eğer haber vermeseydiler ölür giderdim de şu keramet-i zâhiremden katiyyen haberdar olmazdım.

Sizin Tuna'daki mektupçunuz ne güzel adammış! Bir gayret-i hayrhâhâne ile nazım ve nesirde terakkinize himmet edermiş. Bizim Sakız'daki mektupçumuz öyle değildi. Bize bir şey öğretmedikten başka kendisi dahi öğrenmezdi. Meselâ Kalem efendilerinden biri bir müsvedde yapmış, nihayetinde «istibka-yı teveccühat-ı celilelerine vesile ittihaz kılındı» demiş de mektubu beye arzetmiş değil mi? Derhal tashihe uğrardı. Müsvedde mektubî odasından kalem odasına avdet edince ibarenin «istibka-yı teveccühat-ı celilelerinin temennasına vesile ittihaz kılındı» yolunda tashih buyurulduğu görülürdü. Mektubî beyin kalemi sürh-efşan olduğundan müsveddeler deli alacasına döner, kalemdeki açık gözleri hayran ederdi. Hakkında «kaleminden kan damlar» dan başka bir sıfat-ı mâdiha bulamazdık.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Sizin mümeyyiziniz nazım ve nesrinizi takdir yolunda epeyce bir kıt'a söylemiş. Bizim mektupçumuz öyle bir kadr-âşinalıkta bulunmadı, bilâkis bendeniz onun kıymetini bildiğim cihetle hakkında şu kıt'ayı söyledim :

Yazdığım şeyler bütün parlak düşer dermiş beğim
Bence parlaklık anın rengiyle kırtasındadır
Parlatırdım şimdi tahrirat-ı bî-mânâsını
Olmasa mudhik öyle yanlışlar ki imlâsındadır

Tuhaf değil mi? Sizinle bendenizin tecellilerimiz beyninde bayağı bir zıddıyet olduğu gittikçe tebeyyün ediyor. Bendeniz de öyle müşevviklere tesadüf edecek kadar mesut yaratılmış olsaydım elbette hisse-i ilmiyem şimdikinden beş-on kat ziyade olurdu. Her ne öğrendimse mücerret kendi kendimi teşvik ile çalışarak öğrendim. Daha doğrusunu söyliyeyim : Müşevvikim Allah idi. Ya bendenizi esbab-ı tahsiliyeden mahrum olarak büyüten kimdi?...

Ne garip şey! Düşündükçe çıldıracağım gelirdi. Hazret-i Kelimulah'ı «In-hiye illâ fitneteke»[1] demiş olmasından haklı görürdüm.

Akranımdan öylelerini bilirim ki vesâil-i tahsiliyeleri her vech ile âmâde olduğu halde okumaktan, çalışmakdan bil-külliye müteneffir idiler. Bir onlardaki garabet-i zevke, bir kendimdeki şiddet-i şevke bakarak ve dediğim esbabın suret-i taksimindeki hikmet-i hafîyeye akıl erdiremeyerek donar kalırdım. Dünyada en ziyade acıdığım şey arzu ettiğim gibi mahalline sarfetmeğe muvaffak olamadığım istidad-ı Huda-dâdımdır. Zavallı kabiliyet-i fıtrıyem o kadar şevk-i inbisat gösterir, o kadar çarpınırdı ki bendeniz gibi kendisine riayet etmez bir insafsızdan ayrılıp başka bir vücuda intikal etmek istiyor zannederdim. Cenab-ı sâni bir kuluna bu kadar şevk-i terakki verir de niçin etrafını nâ-kabil-i mukavemet mevâni ile ihata eder?... Bilmem!...

Diğer bir kuluna taslit-i mevâni eylemez de niçin şevk-i terakki vermez?.. Yine bilmem!...

Ya niçin şevkin birazını ötekinden alıp berikine, esbab-ı muvaffakiyetin de birazını berikinden alıp ötekine vererek bir itidal olsun hâsıl etmez?... Hele burasını hiç bilmem hiç!...

Yazdıkça teessürüm artıyor. Artık bu bahsi kapayayım.

Şiirin şâyân-ı muhabbet olan nevi bendenizce de lafzen ve mânâen muntazam olanıdır. Şiirin böylesinden nasıl nefret edebilirsiniz ki bu hal

1 O, ancak senin fitnendir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sizin gibi bir hakîm-i hassas olmağa değil, hissiz halk olunmuş bulunmağa tevakkuf eder? Bir şair nazm-ı rengînini size arzetsin de mukabele-i müteneffirâne görsün, ne olmaz şey! «Şâm-ı garîban», «Kuzu», «Nusaybin civarında bir vâdi» gibi manzumelerim dünyada söz söylendikçe iftihar etsinler ki sizin takdirinizi kazanmak derecesinde bir şeref-i azîme nâil olmuşlardır.

Nesri nazımdan ziyade sevmekte dahi fikrinize iştirak edebilirim. Çünkü buyurduğunuz gibi efkâr nesren daha ziyade vüs'atle, hürriyetle tasvir olunur. Fakat bir türlü inkâr edemem ki nazım ile güzel tasvir olunmuş bir fikir bendenize nesir ile tasvir olunandan daha ziyade tesir eder. Bazı ekâbir-i ümmetin birçok nesr-i âşıkaneyi kemal-i sükûn ile dinledikleri ve fakat bir beyt-i sevda-perverâneyi işitir işitmez mağlub-ı vecd olarak raksetmek derecelerine kadar vardıkları târihen müsbittir.

«Eser beni bu kadar teshir ederse ya onun müessiri ne kadar teshir edecektir?» buyuruyorsunuz. Korkarım ki müessiri görecek olsanız o kadar sevmezsiniz. Böyle mevkilerde «Tesme'u bi'l-muîd hayrun min enterâhu[1] sözü irad olunsa münasebetsizlik edilmiş olmaz sanırım.

Hâfız'ın seng-i mezarıma nakşedilmesini vasiyet ettiğim beytini beğenmiyorsunuz. Hakkınız vardır. Onu şimdi bendenize dahi beğendirmek güçleşmiştir. Beyti şimdiki Naci beğenmemişti. Mütalaa edebildiği âsâr-ı şarkıyeden aldığı fikir üzerine derd-i aşk ile ölüp gitmek gibi bir heves-i acîbe düşmüş olan mürşidsiz bir çocuk beğenmişti. Sâib'in beyti ise zaten efkâr-ı hakîmâne ashabını güldürecek âsâr-ı gafilânedendir.

İnsanlar hakkında ne zaman mı hüsn-i zannım vardı? Münzeviyane yaşadığım zaman! Evet! O vakit insanlar denilen agreb mahlûkları sâfiü'l-kalb, yekdiğer hakkında hayır-hah, müteâvin.... şeyler zannederdim. Bu hüsn-i zan ile beraber kimse ile görüşmeyişim bir nokta-i itiraz olmak üzere mi görülüyor? Pek güzel! Bu hal ile nerede yaşadığımı unutmadınız ya? Varna'da! O Varna'da ki hiç bir kimsenin ihtar ve teşvikiyle değil, ancak bir meyl-i tabiînin sevkiyle *Tuna* gazetesine ufak tefek varakalar yazıp göndermeğe başladığım zaman bunları gazetede okuyanların birçoğu bir mektep muallimine böyle şeylerle uğraşmak yakışmayacağını beyan ile hevesimi, kalemimi kırmağa çalışmış, hele Fransızca okumağa başladığım vakit erbab-ı taassubun kıl ü kâli büsbütün çoğalmıştı.

Demek oluyor ki fikrimi hakkıyle terbiye edecek adam göremediğim için ihtiyar-ı inziva ediyormuşum değil mi?

---

1 İşin erbabını dinlemen, onu görmenden daha iyidir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bu sözüm Varnalılar hakkında mevcut olan hüsn-i zannıma münâfi düşmedi zannederim. Hüsn-i zan ettiğim her adamla görüşmeğe neden mecbur olacağım? Olabilir ki bir adam hadd-i zatında şâyân-ı ihtilat ve ülfet bulunur da bendenizin işine yaramaz. (Şu «bendeniz» tabirini yazdığıma pişman oldum. Bir daha yazmayacağım. «Ben» vesselam) Ben arzu ettiğim terakkıyat-ı fikriyenin husulüne vasıta olabilecek insan arıyordum. Yoksa beni fikrimden döndürmeğe çalışacak adamlarla görüşmekten hiç bir faide beklemiyordum. Fikrimin mahdud kalmasına yardım edecek adamla görüşeceğime evimde yalnız oturur da bir kitap okurum. Hiç olmazsa tabiatımı sıkacak dırıltılardan vâreste kalmış olurum.

«Kûşe-i inzivanın mezardan pek az farkı vardır» diyorsunuz. Onda şüphe mi edilir? Fakat ihtilâttan hiç bir faide umulmayan bir yerde kûşe-i inzivaya çekilmek ganimet sayılmaz mı? Kûşe-i inzivaya veda ettiğim gibi Varna'ya da veda edip İstanbul'a gelmeliyim ki âkılâne bir hareket etmiş olayım. «Niçin öyle yapmadınız» mı diyeceksiniz? Bunun cevabını yukarıda verilmiş bulursunuz.

Müstaid bir genç tasavvur ediniz ki her şeyi öğrenmek istiyor da hiç bir şeyi istediği gibi öğrenemiyor. Çünkü vasıta bulamıyor. Dünyada her saadete nâil olmak istiyor da bu gidişle hiç bir şeye nâil olamayacağına hükmediyor. Yine meyus olmuyor. Çalışıyor çalışıyor. Bir haftada öğrenilebilecek kolay bir şeyi sekiz ayda öğreniyor. Yahut öğrenmekten kat'-ı ümit edip kalıyor. İşine yarayacak kitapları olsun edinmek şöyle dursun, bunların isimlerini bile kimseden haber alamıyor. Sıkılıyor sıkılıyor! Mevâni denilen belâlarla ölünceye kadar çarpışıp şu halde en büyük belâ olan hayattan kurtulmak tedbirine müracaat edeceği geliyor. Acımaz mısınız?

İşte bana :

Gaddârî-i çarh-i kîne-verden feryâd!
Etmez beni hiç kayd-ı gamından âzâd!
Etsin de bana zemâne cüz'î imdâd
Bak var mı imiş yok mu imiş istîdâd!

Tarzındaki şikâyetleri bihakkın ettiren bu hallerdir.

«Çarh-ı kîne-ver» demişim. Çarhın ne kabahati var? diye bir itiraz daha edecek olursanız memnun olurum. Fakat şu şartla ki halimi güzelce gözönüne getirerek suç sahibi kim olduğunu tayin etmelisiniz. Çarh dediğimiz şey kîne-ver değilse mutlaka bir kîne-ver var ki beni gaddarâne tazyik ile mecbur-ı feryad ediyor. O kimdir? Tanır mısınız?

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

«Bak var mı imiş yok mu imiş istidâd» dediğim için beni beyhude iftiharı sever bir adam olmak üzere mi telâkki edeceksiniz? O kadar büyük bir haksızlıkta bulunmaktan sizi hikmetiniz men etmez mi? Evet! İstidadım vardı ve vardır. Kendinde var olan bir nimeti yok göstermeği zarafet addeden tevazu-füruşan-ı zamaneden değilim ki arz-ı tevazu edeyim derken yalan söyleyeyim.

İnsanlara düşman değilim. Bilâkis cümlesinin hayr-hâhıyım. Fakat görüştüğüm, dost ittihaz etmeğe çalıştığım bir insan hüsn-i fikrimi takdir etmeyecek olursa pek müteessir olurum. Bu da bir tecrübesizlik eseri, öyle mi? Ne eseri olursa olsun ben böyleyim. Henüz tabiatımı tagyir edebilecek bir kuvvete mâlik olamadım. Mücerreb ve müsellemdir ki insan en çok sevdiği bir adamdan göreceği vefasızlıktan en ziyade müteessir olur. Bir muhibb-i istikametin erbab-ı sakâmet nezdinde menfur olduğunu çok gördüğüm gibi bu yolda olan dostları da az görmedim. «Men cerrebe'l-mücerreb, hallet bihi'n-nedâmâ»[1] hükmünden tegafül eylediğim için pek çok nedametlere tesadüf ettim.

Gazeteciliğe olan hevesimi mektep hocası bulunduğum halde *Tuna* gazetesine konulmak üzere Varna'dan Rusçuk'a varakalar göndermek ilhamına mazhar oluşum isbat eder. Mecâlislerinden memnun olduğum adamlar ile yaşamağa başlamak saadetine nâil olabilsem bende merdümgirizlik mi kalır? Merdümgirizlerin birinci nâsıh-kâr-ı azmûdesi ben olurum. Lâkin zannederim ki ne siz bana öyle sadık dostlar bulabilirsiniz, ne de ben şu merdümgirizliğimi terkedebilirim efendimiz.

Muhaberat ve muhaverat, İstanbul 1311/1893-94, s. 77-109.

1 Denenmişi deneyene pişmanlıklar gelir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1

MUSA BİN EBU'L-GAZAN YAHUT HAMİYET'ten

Yandı kül oldu hânümânlarımız
Nerde evvelki kahramanlarımız

Göz önünde nihân değil dediğim
Hep hakîkat yalan değil dediğim

Ceng-i âdâda etmedikçe sebât
Var mı râhat ümîd eden heyhât

Nef'i yoktur bükâ vü efgânın
Kârıdır âh ü girye nisvânın

Vermesin merd olan sebâta halel
Dökelim kanımız dumu'a bedel

Bezl eder merd-i Haydar'ı meslek
Kanını katre-i ahîreye dek

Millete züll değil mi hâkim iken
Olma mahkûm düşmen-i pür-fen

Şehri teslîmden ne hâsıl olur
Ömrümüz vakt-i mevte vâsıl olur

Âteş-i gayz-ı düşmenân sönmez
Bu bir âteş ki bir zaman sönmez

Geçse Gırnata düşmenin yedine
Çan asar en şerefli mabedine

Öyle yerde yaşar mı merd-i gayûr
Kalmamış bizde hayf ferd-i gayûr

Ne demektir vatan nedir nâmûs
Anlayan kalmamış hezâr efsûs

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Şunda üç milyon ehl-i islâmız
Neye gâlib sayılsın a'dâmız

Bu kadar muktedir iken cumhûr
Neden olsun esârete mecbûr

Vuralım mı bu iktidâr ile biz
Kendi şemşîrimizle gerdenimiz

Kalalım mı yezîd elinde esîr
Her yer olsun mu Kerbelâ'ya nazîr

Gelemez şehre hasm-ı bed-güher
Nefs-i vâpesin giderse meğer

Şehri teslîmden ibâ ediniz
Yine ey gâziyân gazâ ediniz

Öyle züll-i girân içinde hayât
Ettirir her nefes recâ-yı memât

Çekilir mi bu ibtizâl bu neng
İşte şemşîr işte arsâ-yı ceng

Edelim hasmı müzmahil geliniz
Tutmuyor mu kılıç tüfek eliniz

Hasma olsun mu pâymâl benim
Gözlerimden sakındığım vatanım

Surre-i tîğ zafer-şi'ârındır
Avn-ı Hakk ehl-i ıztırârındır

Çekin a'dâya seyf-i ikdâmı
Parlatın âfitâb-ı İslâmı

Refte refte adû zevâl bulur
Kar güneşten erir erir su olur

Yine heybet-nümâ-yı ceng olayım
Size ben pişvâ-yı ceng olayım

Kendimi dâhil-i hisâb etmem
Çünkü ölmekten içtinâb etmem

Sanmayın nefsimin gamın çekerim
Başka şeydir kebâb eden ciğerim

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Böylelikle biter mi gāilemiz
Kalacak hasm elinde âileniz

Niçin olsun benât-ı beste-nikāb
Bezm-i a'dâda sâkiyât-ı şarab

Böyle hârî-i milleti çekemem
Ölürüm ben bu zilleti çekemem

Kalb-i mecrûhum olsa âhenden
Göremem milletin zevâlini ben

Derd derd-i devâ-pezîr değil
Öldüren başka tîg ü tîr değil

Bir zaman eylemişti ehl-i sefer
Seyf-i İslâmı zîb-i tâk-ı zafer

Sebebi ittihad-ı millet idi
Düşmene lerze-bahş-ı dehşet idi

İnhidâmı o ber-terîn tâkın
Eseridir fesâd-ı ahlâkın

Bozulunca kıvâm-ı milliyyet
Ne memâlik kalır ne hürriyyet

Dil ki nevmîd-i hâl-i devlettir
Tâlib-i devlet-i şehâdettir

Hasma yekten atılmadır fikrim
Şühedâya katılmadır fikrim

Şimdi gönlüm hayâta düşmendir
Ölmek elbette bin kat ehvendir

Gerçi ben kendimi tebâh ederim
Bâri ibkā-yı nâm eder giderim

Peyrevim pür-dilân-ı eslâfa
Nâmım olsun hediyye ahlâfa

Musa bin Ebu'l-Gazan yahut Hamiyet, İstanbul 1299/1881-82, s. 21-26

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2

ZATÜ'N-NÂTIKEYN'den

Gāsıb-ı hak biraz utansa idi
Kendini âdem oğlu sansa idi

Yerlere geçmeği görüp vâcib
Şahsın eylerdi ortadan gāib

Zâlimi ser-nigûn eder nâgâh
Müntakımdır azîz olan Allah

Nice zâlimler eylemiş pâmâl
Etmez ihmâl ederse de imhâl

Gözün açsın o hâsir-i dareyn
Uyumaz hak, uyur mu hûn-ı Hüseyn

Biz Hüseynîler ittihad edelim
Rûh-ı cedd-i Hüseyn'i şâd edelim

Bana râci'se böyle bir tezkîr
Size âittir intihâb-ı emîr
(s. 11-12)

Kim kıydı Zübeyr-i bî-misâle
İnsan kıyamaz o nev-nihâle
Geldikçe şemâili hayâle
Göz ırak oluyor sirişk-i âle
İnsaf! Kim ağlamaz bu hâle
Sad hayf o cemâle, ol kemâle
Tâlibdi bu yolda intikāle
Müştâk idi kurb-ı zü'l-celâle
Azm eyledi âlem-i cemâle
Enfâs mı etti âh ü nâle
Yarın bırakıp giden Zübeyr'im

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tutmuştu Hicâz'ı iştihârı
Erlik, iyilik idi şiârı
Âli idi tab'-ı zî-vakārı
Pür-sûz idi şi'r-i âbdârı
Olmuştu ulüvv-i iktidârı
Fahr-ı Arâbın büyük medârı
Eyvâh ki ömrünün bahârı
Gösterdi bu reng-i inkisârı
Ezmez mi beni hayat-ı bârî
Kalb eyledi ye'se kalb-i zârı
Ümmidimi var eden Zübeyr'im

Tehdîd ü hücûm-ı Şâmiyândan
Havf etmedi bir zaman Zübeyr'im
Göğsünde gulûm-i hûn-feşândan
Arz eyledi sad-nişân Zübeyr'im
Hür gitti bu dâr-ı imtihândan
Şân-âver-i hânedân Zübeyr'im
Hicrin ile geçti în ü ândan
Velâde-i nâ-tüvân Zübeyr'im
Al sevdiğini götür cihândan
Bir lâhza için uyan Zübeyr'im
Gönlümde uyandı nâr-ı hicrân

Bin tîg-i ecel-nümûn içinde
Ceng eyledi kahramân Zübeyr'im
Kalsam yeridir cünûn içinde
Düşmüş yere yâr-ı cân Zübeyr'im
Pîrâhen-i lâle-gûn içinde
Yatmış uyuyor civân Zübeyr'im
Sen yatmadasın sükûn içinde
Ben etmedeyim figān Zübeyr'im
Gördüm seni hâk ü hûn içinde
Lâzım mı bana cihân Zübeyr'im
Lâzım mı bana cihân-ı bî-cân (s. 31-34)

Zatü'n nâtıkeyn, İstanbul 1307/1889-90

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883
MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

BEŞİR FUAD

I — FİZYOLOJİ

1. Kalb'den 93
2. Beşer'den 96

II — EDEBİYAT GÖRÜŞÜ VE TENKİTLER

1. Victor Hugo'dan 100
2. Voltaire'den 102
3. İntikad'dan 104
4. Gözyaşları'na takrîz 109
5. Mektûbât'tan 111
6. Ağla hey gözlerim ağla

III — EDEBÎ VE FELSEFÎ YAZILAR

1. Soytarı'dan 118
2. Sokrat'ın nutku 123

IV — ASKERLİK

1. Mütalâa 125

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883
MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1

KALB

> Kalb-i beşerin derin tarafında gizli bir safa ve cefa, zevk ve gam, meserret, hesapsız elem deryası vardır.
>
> Stein Hoer

Kalb! Ne kadar mühim, ne kadar kesretle istimal olunur bir kelime! Bu kelime telâffuz olunduğu vakit zihnimizde ne kadar çok fikirler, teessürat, ihsas hâsıl olur, bize ne kadar çok hâtıralar yâdettirir! Ömrümüzde her ne suretle olursa olsun onun hissedâr olmadığı, iştirak eylemediği bir an var mıdır?

Sevdiren, ağlattıran, ümit ettiren, kin bağlatan hep kalb değil midir?

Hayatımızın ahvâl-i mütenevvi'asında derûnumuzu tahrik eden şeyi irâe ve imâ için onun nâmını binlerce zikretmedik mi?

Bununla beraber bu kadar mühim olan ve bütün hayatımızda en büyük bir vazifeyi ifâ eden şeyin hakikat ve mahiyeti nedir? sualini nâdiren nazar-ı mütalâaya aldık veya hiç almadık. Vâkıa bu sualin cevabı vehle-i ûlâda göründüğü kadar kolay değildir. Zira bu sualin irâdında nazar-ı itinaya aldığımız noktaya göre meydana çıkan ihtilâf ve mübâyenetin hesabı yoktur!

Şâirlerin eş'ârında kalb en mutena bir vazifeyi diyemezsek de en mutenalarından birini ifâ eylediğinden bu sualin onlara irad edilmesine hak ve selâhiyetleri müsellem olmakla şâire soralım. Şâir bize şu cevabı verir: «Kalb güzel ve ülvî olan şeylerin kâffesini câmi ve derûn-ı beşerde husûlü mümkün ve mutasavver olan kâffe-i ihsas-ı âliye ve gaybiyenin merkezi ve yalnız zevk ve sürûr değil, hattâ her nevi gam ve elemi bile muhtevîdir». Şâir bazen hüsn ü letafet ve bazen derd ü elem veya arzu ve iştiyak hakkında olan nağme ve ebyâtı kalbinden fışkırttığını söyler. Kahramanları metîn veya necîb bir kalbe, müşfik kadınları rakîk bir kalbe mâlik tasvir eder ve hasta veya münkesir bir kalb ile âşıkları veya felâketzedeleri meydan-ı ma'rekeye kor.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Şâire göre kalb olmadıkça ne şiir ve ne de meziyet-i beşeriyye mümkündür. Velhâsıl o ufacık ve diri olan şeyin rûy-ı arzda en mühim ve en muazzam bir şey olduğunu beyan etmekten ictinab etmez.

«Bî-hadd ü pâyân olan kâinatta tabiatın en güzel incisi, onun şulefeşan olan tacında en zî-kıymet pırlantası, ukûl-ı beşeri hayrette bırakan şeylerin en âlisi, hâlâ ve zamanda enfes-i âsâr, galeyana gelen kalbdir; mestolan kalbdir!»

Bu kadar kesretle ismi yâdolunan ve herkesin beht ü hayretini mucib olan kalbin hakikati ne olduğunu teşrih ve ilm-i menâfiü'l-âzâ ile mütevaggıl olanlara sual edecek olursak şu kuru cevabı alırız: «İçi boş bir adale ettir ki, kanı yukarı ve aşağı itip vücudun âzâ-yı muhtelife ve müte'addidesine tevzi ve taksim eder». «Ey, ötesi?» diye vâki olan sualimize karşı onların ağzından «ötesi hiç!» sözünü alırız. Şairden işittiğimiz şâirâne tarifât ile henüz zihnimiz dolu olduğu cihetle zarurî tabibe müracaata mecbur olup «insanın kalbi hasta veya münkesir olursa olamaz mı?» sualini irad eder ve ondan «hay, hay!» cevabını alınca sevinerek «öyle ise, aşktan ve kederden hasta veya münkesir olan kalbin yalnız delik bir et parçası olmayacağı bedihîdir» deriz. Lâkin tabib bizim bu bâbdaki tasavvurat ve hayalâtımızı hedmeden şu cevabı verir: «Yanılıyorsunuz, hasta kalb olur, lâkin aşk ve muhabbetten değil, disâmlarının istihale-i reddiye marazından yani kalbin içinde bulunan bir nevi tabiî süpapların hal-i sıhhatten hal-i maraziye tedenni ve tahavvül eylemesinden münkesir yani münşak kalb de vardır, lâkin bu hal gam ve kederden değil, cidarlarının marazla tagayyür etmesinden ileri gelir». Biz gittikçe dar bir köşeye sıkıştırıldığımızı görünce «lâkin meserret veya ağrı hissettiğimiz vakit kalbimizin muztarib olduğunu, halecana geldiğini inkâr edemezsiniz ya? Umumen söylendiği vechile bir büyük teessüre duçar olduğumuz zaman bütün kanımız kalbimize hücum etmiyor mu? Dehşete düştüğümüz veya intizarda bulunduğumuz vakit kuvvetli kuvvetli vurduğunu işitmiyor muyuz? Bir büyük korku veya sıkıntı kalbimizi tazyik ettiği vakit hareketten kaldığını hissetmiyor muyuz? Bir tarafımız ağrıdığı vakit acısı yüreğimize işlemez mi? Vücudunu her an bize doğrudan doğruya bildiren bir şeyi nasıl inkâr etmek isteyeceksiniz?» diye mukabelede bulunuruz. Lâkin böyle mukabele-i şedîde gören zat asla fütur getirmeyip kemal-i sükûnetle bize der ki: «Ağrı veya ıztırabı kalbinizde hissettiğinizi mi iddia ediyorsunuz? Eğer kalbinizin mevkiini lâyıkıyle bana irâe eylemeniz hakkında sizi tecrübe ve imtihan edecek olursam vereceğiniz cevabın hata olacağında hiç şüphem yoktur. Bu tecrübeyi pek çok kere icra ettiler ve bir cenazenin teşrihinde hazır bulunmayan veya diğer su-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

retle kesb-i malumat etmeyenler kalblerinin mevkiini lâyıkı vechile tayin ve irâe etmekten daima âciz kaldılar. Binaenaleyh oraca olan teessüratın farkına varamazsınız. Bu mevki'i lâyıkıyle bilseniz bile yine kalbinizde o mahud hissi ve teessüratı duymanız mümkün değildir. Çünkü kalbin gayr-i hissî uzuvlardan ma'dud olduğu müsellemdir. Kalb gerek dahilinde ve gerek sath-ı hâricinde vuku bulan şeylerden hiç bir şey duymaz. Yara vesair elemlerden hiç bir şey hissetmez ve en mühim kalb hastalıkları bu uzuvda hemen hiç ağrı ve sızı hissettirmeksizin icrâ-yı hükm edebilir. Kalbin tatil-i hareketi hakkında olan fikriniz türrehâta müstenidir. Zihni tahrik eden bazı ahvâlin neticesi olarak yürek çarpıntısı, sadırda tazyik, teneffüste zorluk, göğsünüze iğne batırıyorlarmış gibi sür'atle gelir geçer sızılar ve buna mümâsil sâir şeyler hissedebileceğinize veya ettiğinize iştibah yoktur. Lâkin bunlara sebebiyet veren kalb olmayıp cümle-i asabiyedir ve kalbin seri veya ağır, şedîd veya hafif darâbânıyle bu ahvâle iştirak eylemesi bu ıztırabların makarrı veya müsebbibi olmasından ileri gelmeyip, asabda hâdis olan âdete mugāyır ahvalin neticesi olarak kalbin cümle-i asabiyeye tâbi olan harekâtının muhtell olmasından mütevelliddir ki, kalbin ahvâl-i mezkûreye iştiraki bil-vasıta olmuş olur. Kalbin neresini dilerseniz istediğiniz gibi muayene ediniz, bir siyak üzere olan fiil ve hareketiyle kanı yukarı ve aşağı cevelan ettiren ve bundan başka bir vazifesi olmayan ciltlerle adalâttan yani bir âlet-i mihanikiyye, bir âdi makineden başka bir şey bulamazsınız.

Schmit Von Luick

Envar-ı Zekâ, nr. 15, 1300/1884, s. 401-402

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2

BEŞER'DEN

MUKADDİME

İngiliz hükemâ-yı benâmından Herbert Spencer[1] nâm zat *Terbiye-i akliyye, ahlâkiyye, bedeniyye* unvanlı eserinde insan için bilinmesi lâzım gelen malumatın derece-i ehemmiyetlerini tedkîk ederek bunları takdimü'l-ehemm alel mühim[2] kaidesine ittibâen, şu vechile beş sınıfa taksim etmiştir.

Birinci sınıf : Vikâye-i nefse ait olan malumattır ki bunlar miyânında ilm-i vezâifü'l-azâ pek büyük bir ehemmiyeti hâizdir.

İkinci sınıf : İhtiyacâtımızı tedariğe medâr olanlardır ki ulûm-ı riyaziyye, ulûm-ı tabiiyye vesairenin bu bâbda pek büyük dahli vardır.

Üçüncü sınıf : Aile idaresine ait olan malumatı hâvi olup çocukların terbiye-i akliyye, maneviyye ve cismaniyyeleri hususunda bilinmesi lâzım gelen mevâd bu meyânda dahildir.

Dördüncü sınıf : Vezâif-i milliyyeyi ifâya elzem olan malumatı teşkil eder.

Beşinci sınıf : Zevkıyyât ve tezyinâta müteallik malumattır ki edebiyat ve sanayi-i nefîse bu sınıf aksâmındandır.

Tarih-i beşer tedkîk olunursa görülür ki insanlar takdîmü'l-ehemm alel mühim kaidesine riayet etmeyip aksini iltizam etmişlerdir.

Elyevm kabâil-i vahşiyyenin zevkiyyat ve tezyînata cidden nâfi olan şeylerden ziyade ehemmiyet verdikleri bu bâbda güzel bir delildir.

İklimin tesîrât-ı şedîdesine tahammül eden ve bunu tadile çalışan vahşiler süs için yüzlerini, bedenlerini iğneleterek bundan mütevellid olan ıztırabı ihtiyar ederler.

Pek çok seyyahların meşhûdâtıyla sâbittir ki kabâil-i vahşiyye indinde boncuk vesaire gibi ziynete müteallik mevâd itibar hususunda pamuk ve yün kumaşlara fâiktir.

---

1 Herbert Spencer, 1820-1941 İngiliz filozofu.

2 Pek mühim olanı mühim olandan üstün tutma.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Nil'in menba'ını keşfeden Captain Spek[3], maiyetinde bulunan Afrika'lıların hava güzel olduğu vakit keçi pöstekilerini giyerek süs taktıklarını ve azıcık hava bozulmağa yüz tutunca pöstekilerini acele çıkarıp sarıp sarmalayarak koltuklarının altına aldıklarını ve yağmurun altında tiril tiril titrediklerini hikâye ediyor ki şu hal isbat-ı müddeamıza pek vâzıh bir delildir.

Herbert Spencer tahsil hususunda da öteden beri bu kaidenin câri olduğunu beyan ederek diyor ki: «Gerek ezmine-i sâlifede ve gerek hâlen insanların refah ve menâfi'ini müstelzim olan ulûm ve fünûn ikinci derecede bırakılarak şaşaalı ve nazar-ı dikkati celbeden sanâyi bunlara takdim ettirilmiş ve ettirilmekte bulunmuştur. Yunan-ı kadîmede başlıca musika şiir, belâgatle Sokrat'a gelinceye kadar insanların ef'âl ve harekâtınca tesiri olmayan bir felsefe talim olunuyordu; sanâyi ve hırfete tatbik olunan malumat pek dûn bir mertebede kalmıştı. Bu hal el-yevm İngiltere darülfünûn ve mekteplerinde de mevcuttur. İnsanlar çocuklarının fikirlerini, elbise hakkında olduğu gibi, mer'î olan modaya uydururlar.»

İnsaf mıdır ki meselâ İskender-i Rûmî'nin tarih-i tevellüd ve vefatını, nedimiyle olan musahabetini, Çin hükûmetinin mıkdar-ı nüfusunu, Cenûbî Amerika memâlikinden birinin mesâha-ı sathiyyesini ezberleyelim de bedenimizin ahvâline muttali olmaya çalışmayalım?

Tecvîz olunur mu ki güneşin terkîbâtını, ecrâm-ı semâviyyenin hareketini, kamerde heva-yı nesimî olup olmadığını tedkik edelim de vücudumuzun terkibâtını, nasıl hareket ettiğimizi, hevâ-yı nesîminin hayatımıza lüzum ve tesirini öğrenmeğe cehdetmeyelim?

Lâyık mıdır ki merkez-i arzdaki derece-i harareti hesaba kalkışalım da vücudumuzdaki hararetin suret-i husulünden bî-haber olalım?

Revâ mıdır ki zihinlerimizi mevzûn ve mukaffâ ebyâtla dolduralım, tesirât-ı kalbiyyeye dair birtakım evhâmât-ı şâirâne ile fikirlerimizi taglit edelim de bu uzvun vazifesi neden ibaret olduğunu bilmeyelim?

İşte hakkü'l-insaf «hayır» cevabından başka bir suretle mukabele olunamayacak bu yolda birtakım sualler daha vardır ki ilm-i vezaifü'l-azânın hiç olmaz ise mebâdisini tahsile bizi mecbur eder.

«Beşer» denilen mahluk meçhullü bir muâdeledir ki bunun halli kadar insan için mühim bir şey yoktur. O muadelenin hallini deruhde eden ilim ise ilm-i vezaifü'l-âzâdır. Gerçi bu ilmin şimdiye kadar hallettiği mesâil, halli matlûb olanlara nisbeten pek azdır, ancak bu ilmin cidden

---

3 Captain Spek, John Hanning: İngiliz seyyah 1827-1864. Hint okyanusundan hareketle Nil'in kaynağı olan Gondokora'ya vardı.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

teessüs ve teşekkülünden beri mürûr eden müddet-i cüziyye nazar-ı ehemmiyete alınacak olur ise hâsıl eylediği netice pek büyüktür.

Galien[4] zamanından bed' ile on altıncı asır evâsıtına gelinceye kadar yalnız teşrih nazar-ı itinaya alınıp uzuvların ef'âli şekl ü vaziyetlerinden istidlâl olunuyordu. Gerçi bu tarihî velyeden iki asırlık bir müddet zarfında Fallope[5], Graaf[6], Malpighi[7], Redi[8], Leeuwenhoek[9], Glisson[10] Haler[11] gibi meşâhir teşebbüssât-ı vâkıalarıyla ilm-i vezâifü'l-âzânın hâl-i hâzırına bir çığır açmışlar ise de bu ilim on sekizinci asır evâhirinde Laplace[12] ile Lavoisier'nin[13] hikmet-i tabiiyye ve kimyaya dair vâki olan keşfiyâtıyla ve Bichat'nın[14] bedenî aksâm-ı unsûriyyeye taksim eylemesiyle[15] mehd-i vücuda gelmiş ve on dokuzuncu asrın bâis-i fahr ü mübâhatı olan Claude Bernard[16] gibi bir dâhinin sa'y ve ikdâmıyla perverde olarak sinn-i rüşde ermiştir.

Tekrar edelim: İlm-i vezâifü'l-âzânın henüz halledemediği pek çok mebâhis vardır, fakat teessüsünden bu âna kadar mürûr eden yüz sene kadar bir müddet-i kalîle zarfında istihsal eylediği netâyic-i azîme eslafın vukuflarına nisbeten bir umman halini almıştır.

Beşer unvanıyla neşreylediğimiz şu esercikte bu bâbda size verebileceğimiz malumat o bahr-ı bî-pâyânı gayet uzaktan kuş bakışı seyrettirmekten, yani gayet küçük mikyasta bir haritasını irâeden ibaret kalacaktır ki şu halde birtakım mebâhis-i dakîkadan sarf-ı nazar olarak yalnız şekl-i umûmîsi, mevâdd-ı esasiyyesi gösterilecektir.

Gerçi bu gibi mebâhis-i mühimme hakkında hâme-rân olmak bir büyük iktidara mütevakkıf olduğu cihetle bu yolda ihtisası olan zevât tarafından kaleme alınmak daha enseb ve karilerce fevâidi mucib olacağı

---

4 Galien, Claudius Calenus. Grek doktor, 130-200.

5 Fallope, Gabriel Falloppia veya Falloppio. İtalyan anatomist, 1523-1562.

6 Graaf, Reinier de. Hollandalı fizyolojist, 1641-1673.

7 Malpighi, Marcello. İtalyan doktor ve anatomist, 1628-1694. Araştırmaları için ilk defa mikroskop kullandı.

8 Redi, Francesco. 1626-1698. İtalyan tabiat araştırıcısı ve şairi.

9 Leeuwenhoek, Antony van. 1632-1723. Hollandalı tabiat araştırıcısı.

10 Glisson, İngiliz hekimi 17 y.y.

11 Haller (1708-1777).

12 Laplace, Pierre-Simon. Matamatikçi, fizikçi ve astronom. Fransız, 1749-1827.

13 Lavoisier, Antoine-Laurent de. Fransız kimyacısı, 1743-1794.

14 Bichat, Xavier. Fransız anatomist ve fizyolojisti, 1771-1802. Anatomie général'in yazarı.

15 O. Cadiat, *Cours de physiologie, page 2-3* (Not metne aittir.)

16 Bernard, Claude. Genel fizyolojinin adını koyar. Fransız fizyolojisti, 1813-1878.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

gayr-ı münkir ise de ilm-i vezâifü'l-âzâ hakkında mücmel bir fikir verecek ve pek ıstılâhât-ı fenniyyeye boğmayıp istimali zarurî tabirâtı izâhla herkesin anlamasına müsait olacak surette bir eser vücuda getirmeğe her nasılsa şimdiye kadar zevât-ı mûmâ-ileyhüm tarafından rağbet buyurulmadığından «hiç yoktan kösenin sakalı iyidir» darb-ı meselini der-hatır ederek kemâl-i aczimle şu eseri tahrire cüret eyledim. Deruhde olunan bir vazifeyi, alâ-kadri'l-istita'a hüsn-i ifâya çalışmak farzolunduğunu bildiğim için elde bulunan beş on parça mehaza kanaat etmeyip ilm-i vezâifü'l-âzâda ihtisası olan etibbâya müracaatla vukū bulan tavsiye üzerine ihticâca sâlih bir iki mehaz daha tedarik ettik. Deruhde ettiğimiz vazifeyi ifaya sarf-ı makderette kusur etmeyeceğiz; vâki olacak kusurları hüsn-i niyetimiz affettirmeğe medâr olur ümidindeyim.

İlm-i vezâifü'l-âzânın mebâhisini anlamak için başlıca teşrih, kimya ve hikmet-i tabiiyyenin hiç olmazsa mebâdisini bilmek lâzımdır. İlm-i teşrih tedris olunan mekâtib pek mahdud olduğundan evvel emirde bu ilmin mebâdisine dair bazı malumat-ı mücmele verip sırası düştükçe lüzumu nisbetinde izâhât itâ edeceğiz. Kitaba dercolunan eşkâl-i müteaddidenin ikmâl-i nevâkısa hayli yardımı olacaktır.

Kimya ile hikmet-i tabiiyye müteaddid mekteplerimizde talim ve tedris olunmakta bulunduğu ve şayet bunlara dair malumât vermek istesek yazacağımız eserin hacmini taz'if ve belki teslîs etmek lâzım geleceği cihetle biz karilerimizi mezkûr ilimlerin mebâhis-i esasiyyesine âgâh addedeceğiz. Şayet haklarındaki hüsn-i zannımıza müstahak olmayanlar bulunur ise onlara da, beyhude zihin yormamaları için, bu eserin alt tarafını mütalâadan sarf-ı nazar buyurmalarını tavsiye ederiz.

Fi 24 Muharrem sene 1303/3 Kasım 1885

Beşer, İstanbul 1303/1885, s. 3-11.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

II — EDEBİYAT GÖRÜŞÜ VE TENKİTLER

1

VICTOR HUGO'dan

DÖRDÜNCÜ FASIL

Avrupa'da Romantizm usulüne pek çok mânâlar verilmişse de bu mesleğin reisi olan Victor Hugo'nun itirafı mucibince hürriyet-i edebiyattan yani kudemânın açtığı çığırdan mutlaka çıkmamak mecburiyetini kabul etmemekten ibarettir.

Klasikler ile Romantikleri mülkümüzün üdebâsına tatbik etmek istersek Veysî'ler, Nâbi'ler, Nef'î'ler ilh. ile zamanımızda muma-ileyhümü taklit edenler Klasik; Şinasi'ler, Ziya Paşa'lar, Kemal Bey'ler ile bunların mesleğine iktida edenler Romantik addolunur.

Romantizm evvel emirde Fransa'da zuhur etmedi, râh-ı terakkide Fransa'nın kat'eylediği mesâfâta yetiştirdiği dühâtın hayli tesiri olduğu gayr-i münker ise de bu hale mevki-i coğrafisinin de pek çok dahl ve tesiri oldu.

Almanlar ve İngilizler gibi hâdim-i terakki iki büyük kavmin arasında bulunduğundan şark ve garbında bulunan komşularında husule gelen terakkiyatı Fransa istiare ederek şimdiki mertebesini ihraz eylemiştir.

Fransızlarda edebiyat hususunda henüz bir inkılâp ve teceddüd görülmediği bir zamanda Almanya'da Goethe'ler, Lessing'ler, Schiller'ler zuhur etmiş; İngiltere'de dahi Shakespeare'ler, Byron'lar kesb-i şöhret eylemişlerdi.

Fransa'da gerçi Victor Hugo tarz-ı cedîdin bânisi addolunmakta ise de, bundan evvel Chateaubriand, ondan sonra Madame de Staël ve daha sonra Lamartine tarz-ı cedîd üzere eser kaleme almışlardı. Victor Hugo gerçi bunlardan sonra başladı, ancak min-küll-il-vücûh diğerlerine takaddüm edip meslek-i cedîdin müdafaa ve tervici hususunda hepsinden ziyade ibraz-ı himmet eylediğinden müşarünileyhe reisü'l-müceddidîn nazarıyle bakılmaktadır.

Michelet ile Augustin Thierry tarz-ı cedîdin müverrihleri, Lamartine, Musset ve Théophile Gautier şairleri, George Sand ve Balzac hikâye-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

nüvisleri idi. Balzac'ı Romantik miyanında ta'dad edişimiz Klasiklere tebaiyyet eylemediğindendir, yoksa hakikat-i halde Balzac hakikîyûndandır, meslek-i hakikiyun Emile Zola'nın iltizam eylediği tarîkdir ki edebiyatı fenne tatbik etmekden ibaretir. İleride Romantikler ile Hakikiyûndan bahsedeceğiz.

Romantikler Klasiklere galebe çalıncaya kadar bir hayli zahmet çektiler, âdeta meydan muharebeleri verdiler. Bu muharebe yalnız lisanen tarizden ibaret değildi; âdeta yumrukla, tokatla vuku'buldu, hattâ birkaç düelloyu bile tevlid etti.

Mübahasat-ı edebiye ve fenniyeyi bu derece ileri götürmek, delâil-i mukni'e yerine müşâtemeye kalkışmak veya muamelât-ı şedideye cür'et etmek ne kadar âdâb-ı medeniyeye muhalif bir hareketse tab'-ı beşerde bu gibi harekât-ı nâ-becâya inhimak o kadar ziyade olduğu teessüfle görülmektedir.

Açılmış olan herhangi bir mübahasede isbat-ı müddea için icap eden delâil ve berâhini serdeylemekte bir taraf aczini görünce sadedden çıkmayacak, mertliğe yakışmayacak birtakım vesâit-i mekruheye müracaatla muarızını iskâta çalışmayacak munsif mübahaseler tesadüf etmek her kula müyesser olur saadetlerden değildir.

Klasikler cevaptan âciz kalınca kanun-ı münazaraya riayet etmemeğe, birtakım muamelat-ı vahşiyane ve dessâsaneye müracaat ettiler, Romantikler de kendilerini müdafaaya mecburiyet gördüler.

Sanayi-i nefîsenin terakki ve tevessü'ünü arzu eden ne kadar hünerver, ressam, heykeltraş, şair varsa hepsi Victor Hugo'nun tarafını iltizam edip Klasiklerin muhacemat-ı şedîdesine şeci'âne göğüs gerdiler.

Klasikler tarz-ı cedîd tarafdaranına «vahşi» nâmını vermekte, bunlar da Klasikleri «mumya» ismiyle tevsim eylemekte idiler.

Mukaddemâ söylediğimiz vechle bazı mecmualar ile neşrolunan eş'ar ile mübarezeye başlanmıştı, lâkin bu mübarezede tarafeyn yekdiğerinin muvacehesinde bulunmadıkları için yalnız kalemen ta'rizat ve tecavüzat ile iktifa olunmakta idi. Şuarâ-yı Yunaniyeden meşhur Homiros'un tasvir eylediği bazı kahramanlar gibi uzaktan müşateme ediyorlardı.

Tiyatroda ise tarafeyn-i muhâsımîn yanyana, göğüs göğüse, yumruk yumruğa gelir, birtakımı ıslık çalmakta iken diğer taraf el çırpıp alkışlar, böyle bir mecliste herkes mübareze için hazırlanmış olduğundan bunun neticesinde bir tarafın galibiyeti tahsinlerle, diğer tarafın mağlubiyeti yuhalarla ilân olunabilir.

Victor Hugo, İstanbul 1302/1885, s. 59-64

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2

VOLTAIRE'den

Voltaire ta küçüklüğünden tarih-i vefatına gelinceye kadar bütün zihnini, fikrini, sa'y ve ikdamını bir nokta üzerine sarfetti; daima bir hedef-i maksuda müteveccihen hareket etti: O nokta, bu hedef serbestî-i vicdana, muhakemat-ı aklıyeye ve binaenaleyh her nevi terakkiyata hâil ve mâni olan bevâtıl-ı hıristiyanîyeyi ve bu hurafatı kabul etmeyip kudret-i fâtıranın insanlara en mutena mevhibesi olan akıl ve zekâlarını istimal etmek isteyenlere cani nazarıyle bakıp bunları işkenceye koşmak, ateşte yakmak gibi bin türlü mezalim-i vahşiyâneyi irtikâb ettiren taassubu hedm ve tahrib ile terakkıyat-ı medeniyeyi zincir-i esaretten kurtarmak idi.

Voltaire'in âsârı baştan âhirine kadar tedkik olunsun; daima Voltaire'in o noktayı istihsale sa'y eylediği, bilâ-ârâm o hedefe doğru ilerlediği müşahede olunur. İşte Voltaire ta küçüklüğünden beri ittihaz eylediği bir meslekte devam ve bu devama deha ve ikdam inzimam ederek asrını terbiye etmek ve asrında mesdud gibi olan ebvab-ı terakkıyi istikbal için meftuh bırakmak gibi bir netice-i azîmeyi istihsal eyledi —Hugo'nun dediği gibi— bugünkü günde lâyemut bir şöhrete nâil oldu. Vâkıa ömrünün ekser eyyâmını Kemal Beyefendi'nin :

Bedbaht ana derler ki elinde cühelânın
Kahr olmak için kesb-i kemal ü hüner eyler

beytine mâsadak olacak bir surette geçirdi, ancak hâsıl olan neticenin büyüklüğü düşünülür ise Voltaire'in zararlı çıkmadığı âşikârdır. Evet, bir insan terakkıye, âlem-i insaniyete bir hizmet ederse hizmetinin mükâfatına elbette nâil olur.

Muasırları o hâdim-i insaniyetin meziyetini takdir edemeseler bile ihkak-ı hakkı daima mütekeffil olan zaman, lutfa karşı nankörlük gören, o hâdim-i terakkının hukukunu ahlâfına tanıttırır; bir surette ki bir dâhinin meziyetini takdir etmeyip aleyhinde bulunanların ahfadı o dâhinin nâmını hürmetle yâdederler ve gösterdikleri haksızlıktan dolayı ecdadlarını muateb tutarlar.

Victor Hugo, Voltaire için «Mazi kendine lânet etti, müstakbel ana senâ-han oluyor; bu da kendisi için büyük bir şereftir!» diyor; vâkıa mü-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

rûr-ı zaman ile envar-ı efkâr tezâyüd ve bilakis agraz-ı şahsiye, sıfıra müntehi olacak derecede tenakus eylemekte olduğundan, hâlen mergub olup âtiyen merdud olmaktan ise muasırlarından bidayeten sâdır olan bir haksız hükmü mahkeme-i istikbale istînaf edip feshettirmek, hak kazanmak her vechle müreccahtır. Bir insan için muasırlarına yaranmak pek kolaydır; bunun için efkâr-ı câriyeye tâbi olmak, ekseriyete temelluk ve tabasbusta bulunmak kâfi ve zaten celb-i menfaat dahi bu mesleği kabule dâîdir. Halbuki insan kendini istikbale beğendirmek ister ise zamanında câri olan efkârı tedkik ve muhakeme edebilmek ve bunların nik ü bedini fark ve temyîze kadir olup muasırlarınca meçhul ve binaenaleyh meziyet ve hasenâtı gayr-i maruf bulunan hakâyıkı bulup ortaya koyabilmek gibi her aklın kârı olmayan bir iktidar ve istidad-ı fevkalâdeye mâlik olmalıdır. Bundan maada bu hakayıkı neşr ve işâa yolunda menâfi-i şahsiyeyi feda edebilecek bir hamiyet ve efkâr-ı cariyeye muhalefetten dolayı gelecek her bir beliyyeye âmâde olmak gibi bir cür'et lâzımdır ki bunlar da her insanın harcı, her yiğidin mutadı değildirler. Bu sebebe mebnîdir ki ne kadar duhât gelmiş ise hepsi istikbal için çalışmış, bu sebeple şöhret-i ebediyeye nâil olmuş, halbuki ne kadar mahdud fikirli adamlar gelmiş ise nîk ü bedi temyizden âciz olduklarından cümlesi efkâr-ı zamana tâbi olmuşlar, zulmet-âbâd-ı nisyanda kalmışlar; bunlar miyanında münzevî pîr (Pierre l'Ermite) gibi, Torquemada gibi bazı adamlar vâkıa ibkâ-yı nâma muvaffak olmuşlarsa da bunların şöhreti milyonlarca adamın kanına girmek gibi âlem-i insaniyete karşı ihanetten mütevellid olduğundan nâmları lanetle yâdolunmaktadır ki bu yolda yâdolunmaktansa hiç kaale alınmamak bin kat müreccahtır.

Voltaire'in düşmanları husumetlerini mezara kadar götürdüler: Akvam-ı vahşiyede bile mevtâya hürmet olunurken kemiklerini tabutundan çaldılar, ifnâ ettiler (ki bu vahşeti irtikâb ve tecviz eden papas taraftarânından birisinin cenazesi hakkında şayed bu yolda bir muamelede bulunula idi, papasların dünyayı velveleye verecekleri, böyle bir hareketi irtikâb edeni diri diri ateşte yakmakla da kanaat etmeyip hattâ öyle bir hareketi tasvib edenler aleyhinde de halkı katliâma davet edecekleri bir emr-i celî idi! İşte taassubtan tevellüd eden adalet bu kadar olur!) ne oldu? Voltaire'in şan ve şöhretine, birkaç kereler cellat vasıtasıyle ihrak-bin-nâr ettirdikleri âsârının eyâdi-i itibarda dolaşmasına, günden güne revacının tezâyüdüne halel getirebildiler mi? Ne gezer! Mürtekib oldukları şu hareket-i denaetkârâne nefret-i umumiyeyi üzerlerine davet etmekten başka bir neticeyi tevlid etmedi!

Voltaire, İstanbul 1304/1887, s. 114-119

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

3

İNTİKAD'dan

Muallim Naci Efendi Hazretlerine

Hazret-i Muallim!

Victor Hugo'nun tercüme-i haline dair yazmış olduğum bir eserden dolayı iltifat-ı muallimânelerine mazhar oluşum bence ümidimin fevkında bir saadettir.

Gerçi hakkımda mebzul buyurulan iltifatları «Topal eşekle kervana karışmak isteyen» bir muharriri teşvik maksad-ı mürüvvetkârânesinden neş'et etmiştir, ancak sizin gibi muktedir bir edibin teşvikâtına nâiliyet de az bahtiyarlık değildir.

Her şey teşvik sayesinde terakki eder. İkdam ve gayreti teşvik muhafaza ve tezyid eder. Medeniyet-i cedidenin hemen zamanın murabba'ıyle mebsuten mütenasip denecek surette bir sür'at-i fevkalâde ile terakki ve intişar eylemesi yine o nisbette tezâyüd eden teşvikin semeresidir.

İnsanların ef'al ve harekâtınca teşvikin tesir ve ehemmiyetini hâiz olan bir şey varsa o da «tenkid»dir. Terakkıyat-ı ciddiye bu iki kuvve-i müessirenin iştirak ve hüsn-i istimaliyle hâsıl olur.

İnsanların hatasını tenkit meydana kor, fikirlerindeki sakâmeti tenkit tashih eder, evham üzerine müesses olan hurafâtı tenkit tahrib eder, dermiyan olunan fikirleri hadde-i tedkikten geçirerek sevabını kabul ve aksini reddeden tenkittir.

Tenezzülen teşvik buyurduğunuz, bu tenezzülü bir derece daha ileri götürüp de eser-i âcizânemin muhtevi olduğu fikirlerden savâb görmediklerinizi tenkit buyurursanız «El ihsanü bi't-tamam»[1] kaidesine riayet etmiş olursunuz, ben de sizin gibi bir mürşid-i kâmilden istinare ve istifaze ederek cidden müstefid olurum.

İntisabım olmadığı halde edebiyat ve şiir hakkında bazı mütalaat beyanına cür'et etmiştim. Bu mütalaatın tasvib buyurulup buyurulmadığı hakkında beyan-ı efkâr olunursa minnetdarınız olurum.

---

1 Bir iyilik yapacaksan tam yap.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Mütalaat-ı mezkûre miyanında ulûm ve fünûnun şiire rüçhanını, şairlerin bunlardan behremend olmaları lüzumunu, ulviyet ve letafetin hakikatte aranılması münasip olduğunu, bir fikrin hakikate mukâreneti nisbetinde mergub ve hakikatten mübaadeti nisbetinde merdud olması lâzım geleceğini, mesela bir şeyin hakikat ve mahiyetine vukuf mümkün iken bu bâbda kesb-i ittilâ etmek külfetini ihtiyar etmeyip de o şey hakkında sırf kuvve-i muhayyileye güvenerek fikirler sarfetmek veya teâli ettireceğim iddiasıyle hakikati tagyir ve tahrif etmek câiz olmayacağını iddia etmiştim. Şu iddialarım ne suretle telakki buyuruluyor? Burasını lutfen izah buyurmanızı rica ederim.

Edebiyat-ı cedide vü atîkaya dair beyan buyurdukları mütalaat arasında «Vâkıa eslâf-ı üdebâ-yı Osmaniye şîve-i hayal-perverîde taklit ettikleri Acemleri bile hayrette bırakacak dereceyi bulmuşlar ama bizim kadar mânâya bîgâne durmağa tenezzül buyurmamışlar» ibaresi görülüyor.

Bendeniz mübalâgatı tasvib etmediğim gibi mânâsız söz söylemekte ne mânâ olduğunu da anlayamam. Zaten efkârın suret-i mutlakada atîk ve cedîd olarak tefrikini tecviz etmem, belki sevap ve hata namlarıyle ikiye taksim olunması cihetini iltizam ederim.

Ulûm-ı riyaziyede gördüğüm ulviyeti eş'arda göremediğimi itiraf etmekliğimden şair olmağa tenezzül etmeyeceğim istidlâl olunmak istenilmiş. Halbuki gerek bihakkın şair ve gerek mütefennin olmak bir büyük iktidar ve kemale mütevakkıf olduğundan o gibi merâtib-i âliyeye teâli etmek istidad ve kabiliyeti benim gibi âcizlerin harcı değildir. Binâberîn ben ne şair ve ne mütefennin nâmına kesb-i istihkak edebilirim, bize verilecek nâm «muhib» unvanından ibaret kalır. Bence fen, şiirden âli olduğu için tabiî meyl ve muhabbetim şiirden ziyade fennedir.

Bendeniz esasen şiir aleyhinde değilim, şiirin, mübalâgata, evhama, hayalâta hasrolunması aleyhindeyim. «En parlağı, en büyük yalandır, doğrusunu bul beni inandır» ve «Aldanma ki şair sözü elbette yalandır» kavillerini teyid eder yolda söylenen şiirler elbette merduddur; fakat bendeniz bu yoldaki eş'ara şiir demem, hezeyan derim. Bendenizce asıl şiir cemiyet-i beşeriyenin tehzib-i ahlâkına, tenvir-i efkârına hizmet eden manzumelerdir. Gerçi şiirin hurâfatı tecviz etmemekle beraber sırf hakîmâne olmayan ve mücerred hakîmane olmadığı için merdûdiyeti lâzım gelmeyen kısımları da vardır, ancak cemiyet-i beşeriyeye en ziyade hizmet eden eş'ar neşr-i hakikate, halkı irşada medar olan manzumeler olduğu için bunların aksam-ı saire-i şiire rüçhanı nezd-i malumanelerinde müsellemdir zannederim. (s. 13-16)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Muallim Naci Efendi Hazretlerine

Hazret-i Muallim!

Te'kid buyurulan iltifatınıza teşekkürler ederim. «Teati-i efkâr» tabir-i tevazukârânesiyle âcizlerini irşad buyuracaklarına dair tebşir-i âlileri bendelerini cidden minnetdar etti. Dürüst ifade-i merama muktedir olamadığım halde hakk-ı kemterânemde mebzul buyurulan lutf-ı âlülâlin farîza-i şükrâniyetini bihakkın ifadan âciz olduğum vâreste-i kayd ü izah bulunduğundan cevabnâme-i malumânelerinin muhteviyatına dair mütalaat-ı nâcizânemin arzına ictisar eylerim.

Lisanımız hakkında beyan buyurulan mülâhazat-ı aliyyeleri o derecede muvâfık-ı hakikattir ki hiç bir sahib-i idrak tesliminde tereddüt göstermez. Âlet-i temyizlerini hüsn-i istimal etmek kabiliyetinden mahrum kalanlar miyanında efkârınızı kabul etmeyenler bulunsa bile «ilm-ül-elsine» diye tercüme edebileceğimiz «Linguistique» nâmıyle maruf olan fenn-i celîlin netâyici reyinizi tasvib edip dururken, bunların kabul edip etmemelerinde ne tesir olur?

Zaten kelimat bir şahsın müfekkiresinde tevellüd eden efkârı şahs-ı âhara tefhim için istimal olunan işarattan başka bir şey değillerdir. Her kavmin kendine mahsus işaratı vardır, diğer kavimde müstamel olan işaratı tamamiyle kabul etmek mecburiyetini dâî hiç bir sebep yoktur. Fikir bir halde bulunmayıp daima tevessü ve tezâyüd ettiğinden eskiden mevzu olan işaratın yeni fikirleri ifhama adem-i kifayeti görülünce müceddeden işarat vaz'ına lüzum görülür, diğer kavimlerde o fikirlere mahsus işarat bulunduğu surette alelekser az veya çok tahrif ile kabul olunur; nitekim Rumların «filosofya»sını Arapların «felsefe» yaptıkları gibi. «Filosofya» demeyip de felsefe diyen Araplara galat ediyorsun demek caiz olmadığı gibi bizim de Arapçadan ya sair lisanlardan az veya çok tahrif ile ahzeylediğimiz kelimeleri ne suretle almış isek o yolda istimal eylemeğe hakkımız derkârdır. Avrupa lisanlarında me'huz olan kelimelerin hemen kâffesinin asılları münhariftir. Bu lisanların kelimelerin asıllarını irae eder dictionnaire'lerine müracaat olunduğu surette mezkûr kelimatın ne derecede inhirafata uğradığı görülür. Ez-cümle «hüsn» mânâsına olan «Bellitatom» kelimesini Fransızlar «beauté», İngilizler «beauty» ve İtalyanlar «belta» ilh. haline koymuşlar, bundan dolayı hiçbir zaman duçar-ı muaheze olmamışlar. Latincenin bu lisana nisbeti ise Arapçanın lisanımıza olan münasebetinden ziyade değilse az da değildir. Bu tahrif meselesi yalnız kelimat-ı me'huzeye münhasır değildir, bir lisanın esasen kendi malı olan kelimat bile mürur-ı zamanla değişir, mânâsı, imlâsı, telaffuzu tebeddül eder, lisanların kendilerine mahsus hayatları vardır: Do-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ğarlar, yaşarlar, nihayet ölürler. Bir kararda kalmak elsine-i meyyiteye mahsustur. Binaenaleyh mademki bir kavim kendi kelimatını bile tağyir ediyor, diğerlerini asliyle kabul ve muhafaza etmek mecburiyetinde neden bulunsun? Bir fikri tefhime mahsus maruf bir işaret bulunsun da, varsın aslı ne olursa olsun, aslına gerek mânâ ve gerek lafzen müşabehet ve münasebeti olup olmamasında hiç bir beis yoktur, hattâ «galat-ı meşhur lugat-i fasîhadan yeğdir» kaide-i umumiyesi dahi bu fikri te'yid eylemektedir. Bir terkibin fasahata muvafık olup olmadığını mürekkep olduğu kelimatın aslen mensup oldukları lisanların kavâidine tatbikan halletmek istenilmesi lisanımızın kavâidi henüz mazbut olmayışından neş'et eylemektedir. Elsine-i mevcudenin hiç birisi kavâidini diğer bir lisanın kavâdine tevfik etmedikleri halde bu hali lisanımız için tecviz etmek elbette iltizam-ı garâbet olur.

Kavâidin istimale tâbiiyeti ise zarurîdir, çünkü insanlar lisanlarını kaide tahtına almak lüzumunu hissetmezden pek çok zaman evvel natıkıyet hassasıyle hayvanat-ı saireden temeyyüz etmişlerdi. Elsinede mevcut olan şâzlar, istisnalar zabt-ı kavâidde istimale tebaiyet mecburiyetinden ileri gelmiştir. Sarfiyyûn ve nahviyyûn elsineyi ne halde bulmuşlarsa kavâidini ona göre zaptetmekten başka bir şey yapmağa kadir olamamışlardır. (s. 35-38)

Bu âlemde hiç bir şey yoktur ki nazar-ı dikkat ve hayreti celbedecek birtakım mesâil-i âliyeyi câmi bulunmasın!

Bir şair bir bahçeyi vasfeder, bu bahçe üzerine nazar-ı dikkat ve rağbetimizi celbedebilir ve belki bizce o ana kadar mektum kalmış olan bazı letafetlerine bizi âgâh eder. Halbuki bir âlim, şairin ehemmiyet vermeyip de ayağının altında çiğnemekte olduğu otun cüz'i bir parçasını alır kendisi için bu kadarı kâfidir. Hurdebîni çıkarıp o parçanın birtakım hücerâtı hâvi olduğunu bize irae ettikten sonra bunların tevellüd ve hayat ve iştimâlâtı bahsine girişecek olursa tekevvün-i hayata, mebhas-ı câvidana taalluk eden mesail-i kâffesi gelir ki bunları halle kalkışmak isterse belâgati sayesinde âlemi hayrette bırakan şairdeki hayret ve istiğraba hadd tayin olunamaz. Hurdebinin nasıl eşyayı büyük gösterdiğini ve insan için rü'yet ne yolda vâki olduğunu izah da caba!

Tabiatı tedkikten hâsıl olacak netayicin ulviyeti ve kitab-ı kâinatı hecelemekten insan için hâsıl olan fevâid-i azîme şu suretle sâbit olduktan sonra ulûm ve fünûnun miftahı olan ulûm-ı riyaziyenin ulviyetini meydana koymak hâsılı tahsil kabîlinden olursa da yine söylemiş bulunalım:

Voltaire «Ulviyet-i sarfa muhassenat hususunda her şeye tefavvuk edendir» diyor. Ulûm-ı riyaziye olmazsa diğerleri vücut bulamayacağı,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

her bir davâsı yakînen sâbit olduğu cihetle sıhhat hususunda dahi ulûm-ı saireye fâikdir. Marangozdan tutun da ecram-ı semaviyyeyi rasad eden âlime varıncaya kadar ifâ-yı vazife hususunda ulûm-ı riyaziyeden istimdada mecburdur. Mesâhalarında bir milimetrenin biri vâhid-i kıyasî addolunan hücerat-ı hurdebiniyenin eb'adını ulûm-ı riyaziye sayesinde tayin ettiğimiz gibi yazıhanemizden çıkmadan bir parçacık kâğıt üzerinde güneşin kaç... geldiğini hesap edip bulmak veya ziyası iki yüz senede bize gelen ecram-ı semaviyenin bize olan buudunu mesâha etmek için dahi yine bu ilme iltica ederiz. Yine o ulûm-ı celile-i riyaziye sayesindedir ki o ana kadar hiç bir râsıdın müsadif-i nazarı olmayan Neptün seyyaresini Le Verrier bulmak ve ol anda bu seyyarenin mevkii neresi olduğunu tayin etmek için bir tabaka kâğıt ve bir parça mürekkepten başka bir fedakârlıkta bulunmamış ve hattâ yazıhanesinden çıkmak şurada dursun pencereden kalkıp semaya bakmak külfetini ihtiyara bile mecbur olmamış! İşte ulûm-ı riyaziyenin bu gibi bedâyi-i azîmeleri durup dururken şiirin bununla ulviyet yarışına çıkması bülbülün şahinle pençeleşmek arzusunda bulunuşuna benzer. (s. 70-72)

İntikad, Dersaadet 1304/1886-87

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Edîb-i selâset-perver!

Muziplikten ne vakit vaz geçeceksin? *Gözyaşları* gibi selâset-i ifadesi letafet-i beyanı gıbta-bahş olan bir esere takrîz yazmağa beni icbâr edişini cem'ü'l-ezdâd ve kıyas biz-zıd tarîkıyle eserinin meziyetini daha parlak, daha vâzıh bir surette enzâra arzetmek maksadından başka bir şeye hamletmek mümkün olabilir mi? Bu muziplik değil mi?

Kudret-i edebiyyen zâten karilerce malum olduğu gibi eâzım-ı üdebâmızın âsârın hakkında yazdıkları takrîzler o kudreti tanıtmağı tekeffül etmişler; mesâil-i edebiyyede reyleri hüccet tutulan öyle büyük edîblerin hüsn-i şehadetine mazhar olmuş bir kalem hakkında ben ne diyebilirim?

Binaenaleyh bu bâbda beyan-ı mülâhazât etmekten ise bir müddet-i cüziyye zarfında, sa'y u ikdâmın sâyesinde, iktitâf ettiğin semerât-ı fenniyyenin zekâ ve istidâdının mertebesini takdîr edemeyen akıllara hayret verecek bir derecede olduğunu ve hissiyyât-ı terakki-perverâneni bil-fiil isbât eylediğini görüp de müteşekkir olmamak müstahîl bulunduğunu kemâl-i memnuniyyetle beyân-ı kâfi görüyor isem de şurasını ilâveden kendimi men'edemiyorum :

Guded-i dem'îyyeye vâsıl olan katrenin gözyaşı halinde sudûrunu: «Efsûs ki guded-i dem'iyye dahi dimagdan telgrafla aldığı şiddetli emirler üzerine beni tarda mecbur olur» sözleriyle ifade etmişsiniz ki böyle hem hakikate muvâfık, hem cemiyetli ve hem de gayet tabiî bir teşbîhi hâvi olan ifadeler her edîbin kalemine müyesser olur şeylerden değildir. Muhibb-i hakikat olanlardan hiç bir kimse tasavvur edemem ki bu sözünü takdir etmesin!

Vâkıa sermayeleri hayal ve binaenaleyh eserlerinde hakikat bulmak beyabanda menba keşfetmek kadar müteassir olan bazı hayalperestân «dimag» tabirini hoş görmeyip: «Hissiyât-ı âşıkanenin kalbde kopardığı fırtına seylâb-ı gamı cûş u hurûşa getirdi» yollu saçmaları tercih etmek isterler ve belki hakikati hayale fedâ etmekte kendileriyle hem-hal olmak istemediğin için aleyhinde vızıldarlar ise de bunların ne ehemmiyeti olabilir? Hakikati kendine rehber ittihaz etmekteki heves ve arzunun derece-i metanetini âsâr-ı fi'liyyesi irâe ediyor. İfadendeki isabet ve nükteyi fark ve temyîzden âciz şeb-perre tab'ânın iltizâm-ı zalâm eylemesi mihr-i mü-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

nîr-i hakikatten istinâre eylemek hususunda gösterdiğin şevk ve gayrete halel îrâs edemeyeceğinden eminim!

«Bakalım deverân daha ne hâle koyacak» kelâm-ı hikmet-beyânı -ki katrenin deverânına dair makalene hâtime çekmektedir- o derecede manidârdır ki muhibb-i meâni olup da bu cümleni alkışlamamak mümkün olamaz!

Muvaffakiyetini hâlisâne tebrik ederim. Bu sa'y u ikdâm ve istidâd ü zekâ sende var iken günden güne daha âli, daha nefis eserler yetiştireceğine emniyet-i kâmilem bulunduğunu beyan eylerim, mîrim!

Beşir Fuad

Mustafa Reşid, *Gözyaşları*, İstanbul 1304/1886-87, s. 14-17

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

5

İstanbul, 18 Mayıs 1303

Birader*,

İki mektubunuzu aldım, aylar geçti cevap vermeğe muvaffak olamadım; elbette şu teehhür vefasızlığa hamlolunmuştur; hamletmekte de mazursunuz. Ancak bu aralık hususî birtakım işlerim zuhur etti. Âdeta vakit bulamadım diyebilirim. Bundan maada *Beşer* nâm eser-i âcizinin de takdim olunacağını arzetmiştim; tab'ı bir-iki güne kadar yetişecek gibiydi; bugün yarın derken tâ bugüne sürdü. Arîzamı eserle birlikte takdim etmek emeli, teehhürü mucip olan esbab-ı saireye munzam oldu. *Beşer*'in birinci cildinin tab'ı hitam bulup neşrolunduğundan bir nüshasının takdimiyle mektuplarınızın cevabını ber-vech-i âti arz ve itâ eylerim.

Muallim Naci Efendi'nin Ekrem ve Hamid Beyefendiler hazerâtı aleyhindeki tenkidatına ne mânâ verirsiniz? sualine cevaben derim ki : Ekrem Beyefendi *Takdir-i Elhan* unvanlı eserinde Naci'nin aleyhinde bulunmuştu, Naci de mukabele etti; ortaya bir mubahase-i edebiye (?) çıktı. Birtakım zevzekler ağızlarına gelen hezeyanı söylemek için ortaya atıldılar. Bu sözler miyanında şâyân-ı itibar yüzde iki söz bulunsa bile doksan sekizi ta'rizat ve müşâtemeden ibaret kaldığı için, zannederim ki kârilerce bir istifade hâsıl olamadı.

Zaten mubahasenin tarz-ı cereyanı hakkındaki mütalaatımı «Üdebâdan İstirham» unvanıyle *Saadet*'te neşreylediğim fıkracıkta anlamışsınızdır. Hayret Efendi'nin ulûm ve fünûnu tezyif maksadıyle yazmış olduğu makaleye ne mukabele eylediğim sizce malumdur. Abdülhak Hamid Beyefendi hakkındaki tenkidat bahsine gelince bunları Selâhi Bey yazıyor. Şimdi bu edibler hakkındaki mütalaatımı arzedeyim.

Ekrem Beyefendi hakikaten ve cidden edibdir. Naci de böyledir. Yalnız beyinlerinde olan fark (zann-ı âcizâneme kalırsa) şudur ki : Ekrem Beyefendi'nin vukufu edebiyat-ı şarkıyeden ziyade garbiyeye ait olup, Naci hakkında kaziyye-ber-aksdir. İkisi de değerlidir, fakat her biri başka bir yol tutturduğu için, günden güne yekdiğerinden tebâüd ediyorlar. Beyinlerinin telifi mümkün olamıyor. Naci tarafdârarı için Ek-

* Selânikli Fazlı Necib

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

rem Bey hiç, Ekrem Beyefendi'yi iltizam edenler için Naci solda sıfır addolunuyor. İki taraf da hakikat-i hali görmek veya itiraf etmek istemiyorlar, işin içine hubb-ı zâtî (amour-propre) karışıyor. Bu zatları yalnız kendi hallerine de bırakmak istemiyorlar. Birtakım fikri mahdud behresi mefkûd kimseler ortaya atılıp kargaşalıktan istifade etmek ve (itikadlarınca) şöhret-şiar olmak emeline düşüyorlar.

Bu iki edibin eserlerini tedkike muktedir değilim, söylediğim hissiyatımdır. Naci bugünkü günde (Avrupa edebiyatına nazaran) klasiklerin reisi olabilir, yahut Kemal Bey Hugo addolunursa, Ekrem Bey Lamartine olur.

Bence bir söz nefsü'l-emre muvafık olmak lâzımdır; ne tarzda söylendiğini pek de aramam. Fakat herkes bu bâbda benimle hem-efkâr olmak lâzım gelmez. Ben âsâr-ı kalemiyede yalnız selâset, vuzuh, sadelik isterim.

Abdülhak Hâmid Beyefendi hakkındaki tenkidat manzûr-ı âlileri olmuştur. Bu tenkidâtı tamamiyle okuyamadımsa da göz gezdirdiğim bazı mahallerini doğru buldum çünkü Ekrem Beyefendi hazretleri de âlem-i hususîde itiraf eylemekten çekinmedikleri gibi, Abdülhak Hamid Beyefendi'nin ekser ifâdâtı muakkad, ibarelerinden mânâ çıkarmak muhaldir. Selâset dururken bu tarzı neden ihtiyar ettiğini düşünüyorum, hiç bir sebeb-i makul göremiyorum.

Mamafih şu kusur Hamid Beyefendi'nin «Mev'ize» gibi selîs, efkâr-ı âliyeyi câmi âsârıyle sâbit olan kudret ve meziyet-i edebiyelerini ihlâl edemez. Abdülhak Hamid Beyefendi büyük şairdir, edibdir; hatalarını görmeğe hakkımız yoktur diyerek bir münekkidin ağzı kapatılamaz zannederim.

Mektubat, İstanbul 1305/1887, s. 41-44

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

6

AĞLA HEY GÖZLERİM AĞLA

Edîb-i eşher Mustafa Reşid Bey *Gözyaşları* unvanlı eserinin mukaddimesinde gözyaşlarına dair bazı mütalâat-ı fenniyye serdeylemiş ve bu eser hakkında taraf-ı âcizîden bir takriz yazılmasını talep etmişti.

Eserin müsevvedâtını okuduğum vakit edîb-i şehîrin tevsî-i vukuf hususunda sa'y ve ikdam eylemekte olduğunu görüp hakikaten mahzûz olmuştum. Ancak hakikati münafi'-i zevk-i selîm addeden bazı üdebâmızın Reşid Bey gibi «hasîsa-i zevk-i selîm ve meziyet-i irfan ile temeyyüz etmiş hakāyık-perveran-ı edebden» bulunduğu saadetlû Ekrem Beyefendi'nin şehadetinden müstedell olan bir zâtın lisan-ı hakikâte meyil göstermesi hayaliyyûn nazarında âdeta bir irtidad-ı edebî tarzını alacağını tahmin ederek takrizimde :

«Vâkıa sermayeleri hayal ve binaenaleyh eserlerinde hakikat bulmak, beyabanda menba keşfetmek kadar müte'assir olan bazı hayalperestan hakikati hayale feda etmekte kendileriyle hem-hal olmak istemediğin için aleyhinde vızıldarlar» demiş ve böyle vızıltıların ehemmiyeti olmayacağını beyan ile tetebbuda devam eylemesini tavsiye eylemiştim.

Tahminim doğru çıktı; lâkin teessüf ederim ki onu doğruya çıkaran Ekrem Beyefendi gibi bir edib-i âlî-kadr oldu. *Gözyaşları*'nın mukaddimesine edilecek itirazın mîr-i müşârünileyh tarafından sâdır olacağını keşfedebileydim, ya yukarıda söylediğim sözleri «Selâmün aleyküm kör kadı» derecesine vardırmaz veya o bahsi hiç kāle almazdım, çünkü haklarında hürmet-i mahsusada bulunmayı kendime vazife bilirim.

Ekrem Beyefendi edîb-i şehîrin bazı ıstılâhat-ı fenniyyeyi hâvi mukaddimesini okuyunca : «Risalenin başında bir takım ıstılâhat-ı garîbe(?) ve tabirat-ı nâ-şinîde(?) ile imlâ olunmuş o koca dîbace-i hace-i irâcenin ne işi var? Habîs!» diyerek sahib-i eseri meşkinin baş tarafını mürekkep dökerek karalamış bir mektep çocuğu gibi tekdire başlamışlar ve meydan-ı edebiyatta falakaya yatırmak istemişlerse de, yine tahminimiz vechile, bunların Reşid Bey'e gürültüye pabuç bıraktıracak derecede tesiri görülmemiş ve *Gözyaşları* musavviri hürmet-i mahsûsasını ibraz etmek için üstadının ellerini öperek zevk-i selîm şehadetnâmesinin yedinden istirdad olunmamasını temin etmekle beraber mualliminin haksızlığını da sükût ile geçiştiremeyip karşılık vermekten kendini men'edememiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Her ne hal ise, eğer Ekrem Beyefendi hazretlerinin tevbih-nâmelerinde sahib-i esere edilen tarizlerin bir kısmı müdafaa eylediğim meslege taarruz olmaya idi, bunlardan bahse lüzum görmezdim. Fakat o tarizlerin vuku'u beni şu müdafaa-nâmeyi yazmağa mecbur etti :

Ekrem Beyefendi hazretleri : Fizyoloji bilinmedikçe gözyaşından bahsolunamayacağı iddiasıyle meydana çıkabilecek muteriz mütefenninlere bir cemile ibraz etmek için mi bu iltizam-ı mâlâyelzeme düştünüz?» istifhamıyle tahrik-i hâme-i tezyife şüru' edip Reşid Bey'in «fizyoloji gözyaşı hakkında henüz son sözünü söylememiş ise de bu mâyinin gözlerin medar-ı aynda sühûletle dönmesi için şiddet-i lüzumu ve fıkdanı halinde birçok emrâz-ı aynıyyenin zuhur edeceği beyn-el-etibbâ müttefikün-aleyhdir» fıkrasını naklederek :

Bu fıkra «suret-i ciddiyyede telâkki görecek olsa, âlemde ağlamak ne olduğunu bilmeyen ve en müessir fâciâta bile tebessüm-âlûd bir nazar-ı lâkaydâne ile bakmağa meluf olan hande-perestan-ı bî-dîlânı hiç olmazsa tıbben lüzumuna mebnî arasıra azmayiş-i girye-i nâ-be-hengâma sâik olmakla zâhiren olsun hâiz-i tavr-ı insaniyet göstermeğe sebep olabileceği için bütün bütün faideden hâli değilse de...» mütalâasını ilâve buyurmuşlardır ki, bununla hem ilm-i vazâifü'l-âzâya ait mesâilin kendilerince Çin lisanı kadar meçhul olduğunu ve hem de fizyoloji bilmeden gözyaşından bahsedenler dûçâr-ı hata olmaktan vâreste bulunmayacaklarına dair meydana çıkabilecek muteriz mütefenninlerin iddiasını teyid eder bir delil irâe eylemişlerdir.

Üdebâ bir meselede hüküm vermek için «zevk-ı selîme göre böyledir» deyip keyfî bir surette o meseleyi halle kalkışırlar. Biz zevk-i selîm ashabından olmadığımız için keyfimizi mîzan-ı sahîh bilmek hak ve imtiyazına mâlik bulunmadığımızdan, her iddiamızı delâil ve berâhîn serdiyle isbat etmek mecburiyetindeyiz. Binaenaleyh yukarıdaki iddiamızı isbat edelim :

Ekrem Beyefendi'nin yukarıda aynen naklettiğimiz ibaresinden ne anlaşılıyor? İnsan göz ağrılarına mübtelâ olmamak için aralıkta ağlamak mecburiyetindedir. Anlaşılmıyor mu? Bu hükmü nereden çıkarmışlar? Reşid Bey ibaresinde gözlerin medâr-ı aynda suhûletle dönmesi için gözyaşlarının şiddet-i lüzumunu beyan ediyor, ağlamalıdır diyor. On altı punto ile dizilmek lâzım gelse iki sahifeyi imlâ etmeyecek kadar küçük olan mukaddimeyi Ekrem Beyefendi hazretleri zihinlerinde büyütüp, bir koca dibâce-i hâce-i irace yapacaklarına, âharı (ce)li dört kelimeyi bir yere getirmek için sarfettikleri zamanı Reşid'in mukaddimesindeki şu : «Velhâsıl dimağın her nevi şiddet-i taharrükünde guded-i dem'iyye ifrazâtını tezyid ederek seyelan-ı dümu' vâki oluyor» fıkrasını anlamağa

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

hasretselerdi, itirazın meâl-şinâsâne olmasını *Takdir-i Elhan*'da kendileri beyan edip dururken takrizlerinde aksini iltizam etmezlerdi.

Ekrem Beyefendi zevk-i selimlerine yedirip de bir parça tetebbuât-ı fenniyyede bulunmuş olaydılar bilirlerdi ki :

Üst gözün dış köşesinin fevkında, ağızda bulunan salya bezlerine müşabih bir bez vardır ki, «lâyenkat'ı» tedricen gözyaşı ifraz eder. Bu gözyaşı mücerred sıkleti sayesinde aşağı doğru akıp göz kapakları açılıp kapandıkça bunu gözün iç —yani burun tarafındaki— köşesine kadar yayar : Anâsır-ı mihânikiyyeye vâkıf olanlarca malumdur ki, delk ü temas olan yerlerde hararet hâsıl olur, gözyaşı bu harareti bel'ederek gözü iltihaptan muhafaza eder. Karniyeyi kurumaktan men ile şeffafiyetini muhafaza eden yine gözyaşıdır. İşte aled-devam infiraz eden bu gözyaşı makineye verilen yağ kabîlinden olarak vazife-i mahsusasını ifa ettikten sonra, yine bir başka vazife ifa eder. Bunun için göz açık bulunduğu vakit kapakların teşkil ettiği kavsin burun tarafında dirsek peyda ettiği noktada alt ve üst kapaklarda iğne deliğinden küçük bir delikçeğiz vardır, gözyaşı bu delikten girip burun tarafında bir keseye ve oradan dahi mecâri-yi mahsusa ile burnun içine vâsıl olur. Teneffüs ettiğimiz havanın rutubeti derece-i kifâye değildir. Ağızdan nefes aldığımız vakit ciğerlerimize giden hava salyamızın buharâtıyle derece-i kifâyede kesb-i rutubet ettiği gibi burundan nefes alındığı vakit de gözyaşı buradan geçen havayı tartibe hizmet eder. İşte gözyaşının vazife-i mühimmesi evvelen gözü delk ü temasın tesirat-ı muzırrasından vesaireden muhafaza etmek; saniyen teneffüs olunan havaya rutubet-i lâzımeyi vermektir. Bu vazife-i esasiyyenin ifası için göz kapaklarından bir damla yaşın harice akmasına lüzum yoktur. İşte Reşid'in bahsettiği gözyaşı hal-i tabiîde lâyenkatı' infiraz etmekte olan gözyaşıdır. Gözleri muhafaza için ağlamağa ihtiyac yoktur, bilâkis, bir uzva kan faaliyet nisbetinde hücum eylediğinden ağlamaktan göze iltihap gelebilir. Çok ağlayan adamın gözlerine kan geldiğini elbette görmüş ve «Ağlaya ağlaya alîl oldu» denildiğini işitmişsinizdir.

Ağlamak, infiraz eden gözyaşı mecrâ-yı mahsusundan geçemeyecek surette çok olup da göz kapaklarından taştığı vakit olur. Bu ise dimağ ve daha doğrusu nihag-ı şevkî aksâmından olan hadebe-i halkaviyyenin bir tarz-ı mahsusta taharrüşünden ileri gelir : hiddet gibi, keder gibi, sürûr gibi ahvâl tezyid-i infiraz-ı dumû'a bâdi olacak derecede hadebe-i halkaviyyeyi tahriş eylediği gibi; sıcak çorba içmek, keskin hardal yemek, göze bir toz kaçmak, gözünü bir noktaya —alelhusus parlak bir şey üzerine— dikip bakmak ve âlâm ve evcâı mucib olan sair hâlât dahi aynı tesiri icra ederler. Gözyaşı yalnız başına hiç bir şeye delâlet etmez, çünkü

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

bir şahsın gözünün kenarında müşahede olunan damlanın hudûsuna sebebiyet veren ahval o kadar çoktur ki, bunun ne suretle zuhur eylediğini anlamak için birtakım emârât daha lâzımdır. Lisan-ı hâlin ifade eylediği bir cümle veya kelimede gözyaşı âdeta bir harf demektir. Diğer alâim-i vechiyye vesaire mevcut olmadıkça haddizatında gözyaşı hiç bir şeyi tefhim etmez.

Kâffe-i alâimiyle girye mutlak surette ne ihlâs ve hakikatin tercüman-ı sâdıkı olabilir, ne safvete delâlet eder, ne de safvet-i mümeyyize-i insaniyedendir.

Gözyaşları hulûsa delâlet eylediği gibi birçok müraîlere cerr-i menfaat için de âlet olabilir (Fransızcada müstâmel «dümû'-ı timsah» tabiri elbette malum-ı edîbâneleridir); ağlamak insanlara mahsus bir meziyet olmayıp hayvanatın birçoğu ağlar, hattâ yılanlarda bile guded-i dem'iye vardır. Ağlamak mutlak surette kemâlât-ı insaniyeden de değildir. Çünkü henüz aklı kemale ermemiş olan sabîler, ateh getirmiş ihtiyarlar, cıvık sarhoşlar, bazı emrâz-ı asabiyeye müptelâ olanlar, sinn-i rüşd ü kemale ermiş aklı başında, sıhhati yerinde olan adamlardan ziyade ağlarlar; hattâ bir yaşta iki sabî bulunup da biri gürbüz, diğeri müstaskı olsa birincisi aralıkta ağlarsa, ikincisinin zırlaklığından geçilmez. Munsifâne düşünürseniz, teslimde tereddüt etmezsiniz ki bir masum sabînin çehresi bir tebessümle tezeyyün ettiği vakit gayet hoş göründüğü ve bu hal sevildiği halde, yine o çocuk çehresini somurtup, dudaklarını sarkıtıp «Ve!!!» diye bağırarak çehre mosmor kesildiği vakit çirkin bir levha teşkil eder. Aman hatıra gelmişken söyleyeyim :

Beyoğlu'nda kitapçı Lorenc Vikayl'de iki fotoğraf var : Birinde birçok çocuklar ağlıyor, diğerinde hepsi gülüyor. Bunlara bakınız da ağlamak ile gülmenin beynindeki farkı görünüz.

Hattâ hükemâ-yı kadîme bile insanı hayvanat-ı saireden tefrik için dıhk-ı tabiîyi sıfat-ı mümeyyize addederek «dahhak-ı bittab'» diye tarif etmişler, «bâki-i bittab'» dememişler!

Vâkıa bazı ahvalde bir damla gözyaşı pek beliğ, pek manidar, pek müessir olabilir; ancak tebessümde öyle tesirler yok mudur?

Esasen takdir olunan hazin hissiyat ise bunun vücudu daima gözyaşının zuhuruna bâdi olmaz, nitekim burasını «insan vardır ki ağladığı zaman gözlerinden yaş yerine ateş akar da görülmez» tabiriyle teslim ediyorsunuz; madem ki insanın gözyaşı dökmeksizin fevkalâde hazin olması mümkündür, bu halde o yaşın vücuduyle adem-i vücudunun ne farkı olur?

Ben daha ilerisine gideyim : İnsan tebessümü dudaklarından bırakmadığı halde de bâtınen ağlayabilir. Hem pek meyusâne girye-bâr olur da sairleri aksine zahib olabilir. Âlem-i insaniyetin sû-i ahvâlini görüp

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

tezyif ve istihza tarîkiyle ahval-i beşerin ıslahına hizmet eden eâzım bu yolda ağlarlar. Nümunesi Voltaire!

İşte görülüyor ki, gözyaşından bahsetmek için fizyoloji bilmek ve kitab-ı kâinatı tetebbu etmek de lâzımmış. Hissiyat-ı beşeriyeden bahseden bir edib için fizyolojinin lüzumu bir marangozun hendeseye ihtiyacı gibidir. Bir mühendis bir masa yapamadığı halde hiç hendese okumamış olan bir marangoz kullanışlı masa, iskemle yapabilir, fakat sanatında mertebe-i kemale varmak, akran ve emsaline tefevvuk etmek, yapacağı işlerde erbâb-ı dikkat ü vukufun gözüne ilişecek bir noksan bulundurmamak isterse, sanatına taalluku olan sair hususat ile beraber, lüzumu nisbetinde hendese bilmek de lâzımdır. Hendesenin ismini bilmeyen bir marangoz görenek sayesinde bir muvâzi çizmesini, bir daire resmetmesini bilir, bu da malumat-ı hendesiyyedendir; yalnız bunları kitapta esbab-ı lâzımesiyle öğreneceğine, ustasından görmüştür. Ancak bu yolda tedarik olunan derme çatma malumat hiç bir vechile matlub derecede olamaz. İşte bu kabîlden olarak fizyolojiye ait bazı hususat-ı basite vardır ki, ayrıca fizyoloji okumağa hacet kalmaksızın insan bunları dikkat sayesinde bulabilir, nitekim dişlerin çiğnemeğe, gözün görmeğe, kulağın işitmeğe ilh... hizmet ettiklerini bilmek gibi. Ancak yine de bu mebâhisin dekâyıkına girişilecek olursa, o zaman kendi tedkikatıyle kanaat edenler için «ya duralar veya saçmalıyalar» dır.

Ekrem Beyefendi gibi bir üstad-ı edebden en metîn, en hakimâne fikirler beklenirken kaziyyenin ma'kûs olması muhibb-i terakki ve hakikat olanlardan ağlatmadık kimse bırakmaz; ancak Ekrem Beyefendi'nin girye-âmiz şeyleri pek sevdiğini itiraf ve *Gözyaşı*'nın bedâyi'-i ulviyye erbâbınca en samimi nakdîne-i mükâfat, en hayat-nevâz câize-i takdir olmak üzere telâkki olunduğunu beyan eylemelerine nazaran mîr-i müşârünileyh hem takrizleri sevdikleri yolda olmak ve hem de cümlemizi ağlatarak şimdiye kadar Reşid Bey'e yazdığı takrizlerin mükâfatına birden nail olmak emeliyle bil-iltizam o yolda idare-i efkâr eylemiştir mülâhazası vârid-i hâtır olmakta ve bu cihet makul görülmekte ise de bizi ağlatmak için bu kadar özenip giryeden hoşlandıklarını ve bunu bedâyi'-i ulviyye erbabınca en samimi mükâfat olduğunu beyan eyledikten ve bir de fazla olarak «ağlamak göze şifadır» gibi teşvikatta da bulunduktan sonra, bizim için birkaç damla gözyaşını dirig etmek şiâr-ı insaniyete muvafık olamayacağından diğerlerine nümune-i imtisal olmak üzere işte ben ağlamağa başladım :

Hi! Hi! Hi! Hi! Hi!

Saadet, nr. 606, 5 Kânun-ı sâni 1887

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

III — EDEBÎ ve FELSEFÎ YAZILAR

1

SOYTARI'dan

BİRİNCİ PERDE

Mösyö De Saint-Vallier (Louvre sarayında bir gece ziyafeti, süslü erkekler ve kadınlarla memlu müzeyyen salon, büyük şamdanlar, musıka, raks, kahkahalar, — Altın sahan ve mineli tabak taşır hizmetçiler, zadegân bey ve hanımlar takım takım sahne üzerinden gelir geçerler. Ziyafet nihayete yaklaşmış; şafak pencereleri aydınlatmakta, ortalıkta oldukça serbestlik var; ziyafet biraz cünbüş rengini kesbetmiş. Mimarî, mefruşat ve melbusat Birinci François zamanı usul ve modasında).

BİRİNCİ MECLİS

Kral — (Titien'in tersim ettiği kıyafette) — Mösyö de La Tour-Landry

Kral — Kont, ben bu işin üstesinden geleceğim. Esnaf karısı, asalet yok ama fevkalâde güzel!

Mösyö De La Tour - Landry — Kendisine pazar günleri kilisede rastgeliyorsunuz değil mi?

Kral — Saint-Germain des Prés'de. Her pazar oraya gidiyorum.

M. De La Tour-Landry — Kız nerde oturuyor?

Kral — Bussy çıkmaz sokağında.

M. De La Tour-Landry — Cossé konağının yakınında mı?

Kral — Evet, büyük duvarın bulunduğu yerde.

M. De La Tour-Landry — Ha, bildim, ey, arkasına düşüyor musunuz, efendimiz?

Kral — Daima yanında vahşi bir acuze var, kızın ağzını, gözünü, kulaklarını muhafaza ediyor.

M. De La Tour-Landry — Sahih mi?

Kral — En garibi şurasıdır ki akşamları bir adam karanlıkta görünmeyecek derecede gayet iyice bürünmüş olduğu halde hafiyyen eve giriyor.

M. De La Tour-Landry — Siz de öyle yapsanıza!

Kral — O! başkasına hâne mesdud.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

M. De La Tour-Landry — Zât-ı haşmetmeâbları arkasına düştüğü vakit kız bir işarette filanda bulundu mu?

Kral — Bazı bakışlarından istidlâle göre benden pek de müteneffir değil zannederim.

M. De La Tour-Landry — Âşığının kral olduğunu biliyor mu?

Kral (Bir işaret-i menfiye ile) — Yünden ma'mul bir uşak setresi ve boz bir elbise ile kıyafetimi değiştiriyorum.

M. De La Tour-Landry — Bu kadar sahih ve pâk bir aşk ile sevdiğiniz dilber bir mahalle papasının kapatması olacak zannederim.

(Birkaç asılzade ile Triboulet girer)

Kral (M. De La Tour-Landry'ye) — Sus! geliyorlar. Aşk hususunda muvaffak olmak isteyen dilini tutabilmelidir. (Bu sırada yaklaşıp son lakırdıları işiten Triboulet'ye dönerek) Öyle değil mi?

Triboulet — Aşk entrikası, nezaketi hasebiyle, ancak sır denilen mahfazada emin olabilir!

İKİNCİ MECLİS

Kral, Triboulet, M. de Cordes, M. De La Tour-Landry, birtakım asilzâdeler (Asilzâdeler gayet müzeyyen elbiseler giymişler, Triboulet Boniface'ın tersim eylediği kıyafette) Kral geçmekte olan bir sürü karıya bakar.

M. De La Tour-Landry — Madame De Vendosme pek latîf!

M. De Cordes — Madame D'Albe ile Montchevreuil de pek güzeldir.

Kral — Madame de Cossé üçünü de bastırır.

M. De Cordes — Madame De Cossé! Efendim, yavaş söyleyiniz (Sahnenin içerisinden geçmekte olan Mösyö de Cossé'yi gösterir. Mösyö De Cossé kısa ve karınlı olup Brantôme bunun için «Fransa'nın en şişman dört asilzadesinden biri idi» diyor) kocası işitiyor.

Kral — Kimin tasasında?

Mösyö de Cordes — Gider Madame Diane'a haber verir.

Kral — Kimin vazifesinde? (Sahnenin içerisine doğru gidip geçen diğer karılar ile görüşür).

Triboulet (Mösyö de Cordes'a) — Diane De Poitiers'yi kızdıracak. Tamam sekiz günden beri bir kere kendisiyle konuşmadı.

Mösyö De Cordeş — Kocasına iade edecek mi dersiniz?

Triboulet — Zannetmem.

M. De Cordes — Babasının afvını ödedi. Alıp verecek kalmadı.

Triboulet — Hazır Saint-Vallier'den bahsederken hatırıma geldi, bu garip ihtiyarın böyle nâdide, gayet latif ve emsalsiz güzel bir kızını,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Cenab-ı Hakk'ın yeryüzüne ihsan eylediği bir meleği Adliye reisi gibi bir kanbur ile karmakarışık gelin döşeğine koymaktan maksadı ne idi?

M. De Cordes — İhtiyar budalanın biri...Kendine afvı geldiği vakit ben bizzat maktelinde idim... Kendisi ağır tavırlı, benzi uçuk bir ihtiyar. Şimdi senin yanında durduğumdan ziyade kendisine yakın idim... «Kralı Allah saklasın» lakırdısından başka ağzından bir şey çıkmadı... Şimdi büsbütün çılgın.

Kral (Madame De Cossé ile geçerek) — İnsaniyetsiz! Gidiyorsun ha!

Madame de Cossé (İçini çekerek) — Kocam beni Soissons'a götürüyor.

Kral — Ey necm-i tâbdâr! En büyük zâdegân, bütün Paris halkı, zekâvet-i âliye ashabı, iştiyak ile memlu olan nazarlarını size hasrettikleri, bil-cümle şairler en güzel beyitlerini sizin için inşâya hazır, umum bahadırlar en müdhiş darbelerini yolunuzda istimale âmâde oldukları zamanda, bütün kadınlar nur-efşân-ı melâhat olan o güzel gözlerinizden zevcelerini, sevgililerini ihfâya çalıştıkları şu saatte bizi terketmeniz lâyık mıdır? Bir âfitab-ı hayat-bahşa olan cemalinizin gaybubetinden sonra bir daha güneş doğacağına ümitleri kalmayan bu kadar dük, prens, kral ve imparatoru zulmet-i ye's içinde bırakarak bir ufk-ı diğerde eşi'a-pâş olmanız şânınıza yakışır mı?

Madame de Cossé — Kendinizi teskin ediniz!

Kral — Hayır, hayır, tam balonun en eğlenceli bir vaktinde âvizeyi söndürmek gibi böyle bir teşebbüs-i garib asla görülmemiştir!

(Mösyö de Cossé girer)

Madame de Cossé — Efendim, işte bizim kıskanç herif! (Acele kralın yanından gider)

Kral — Canı cehenneme gitsin! (Triboulet'ye) Her ne ise, yine karısına bir kıta söyledim ya! Geçende söylediğim beyitleri Marot sana gösterdi mi?

Triboulet — Sizin beyitlerinizi ben okumam. Daima kralların söyledikleri beyitler pek fenadır.

Kral — Edepsiz!

Triboulet — Şiir söylemek adi adamlara yakışır. Dilberlerin yanında herkes vazifesini muhafaza etmelidir efendim, siz onlarla muaşaka ediniz, Marot nazım söylesin. Kafiye ile uğraşan kral mesleğine muhalif harekette bulunmuş olur.

Kral — Ah! Güzeller için şiir söylemek insanın gönlüne ulviyet veriyor... Nefsime mahsus olan kuleye şiire alâmet olmak üzere, kanat taktıracağım.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Triboulet — O zaman âdeta değirmene döner.

Kral — Şurada Madame De Coislin gözüme ilişmemiş olaydı sana bir güzel dayak attırırdım. (Madam De Coislin'e koşup harfendazlık ediyor gibi görünür).

Triboulet (kendi kendine) — Haydi git! Nefsini ona sevkeden rüzgâra da tâbi ol! M. De Cordes Triboulet'ye yaklaşıp sahnenin iç tarafında vuku bulan şeylere nazar-ı dikkatini celbederek)

İşte öteki kapıdan Madame de Cossé geliyor. İmanımı bahsederim ki kral alsın diye mahsusen eldivenini düşürür.

Triboulet — Bakalım!

(Kralın Madame De Coislin hakkındaki dikkatini hiddetle gören Madame De Cossé, filvaki, elindeki çiçeği mahsusen yere düşürür. Kral Madame De Coislin'i bırakıp yerden çiçeği alır ve Madame De Cossé'yle pek tatlı bir mükâlemeye tutuşur gibi görünür)

M. De Cordes (Triboulet'ye) Söylemedim mi?

Triboulet — Şayan-ı hayret!

M. De Cordes — İşte kralı yine istirdad etti!

Triboulet — Karı kısmı derece-i nihayede kesb-i kemal etmiş bir şeytandır. (Kral Madame de Cossé'nin beline sarılıp elini öper, Madame de Cossé gülüp şenlikle işvebazlık eder. M. De Cossé birdenbire dipteki kapıdan girer; M. De Cordes Triboulet'nin nazar-ı dikkatini celbeder. M. De Cossé durup kral ile karısına gözlerini diker).

M. De Cordes (Triboulet'ye) — Kocası!

Madame de Cossé (Kocasını görerek hemen kendisini kucaklamış bulunan krala) — Ayrılalım! (Kralın elinden kurtulup kaçar).

Triboulet — Şu şişman kıskanç herif buraya ne yapmak için geliyor? (Kral dipte bulunan büfeye yaklaşıp kendine içki doldurur).

M. De Cossé (Gayet dalgın bir halde sahnenin önüne doğru ilerleyerek kendi kendine) — Ne söyleşiyorlardı? (Kendisine gûyâ bir sözü varmış gibi işaret eden Mösyö De La Tour-Landry'ye telaşla yaklaşarak) Ne var?

M. De La Tour-Landry (Suret-i hafiyyede) — Zevceniz pek güzel! (M. De Cossé dönüp kezalik yine kendisine söyleyecek bir şeyi varmış gibi görünen M. De Cordes'un yanına gider).

M. De Cordes (Yavaş) — Beyninizi tırmalayan nedir? Niçin vira etrafınıza bakınıyorsunuz? (M. De Cossé bunu hiddetle terkedip Triboulet ile karşı karşıya bir köşeye çöker. Bu esnada M. De Cordes ile De La Tour-Landry kahkaha ile gülerler).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Triboulet (M. De Cossé'ye yavaş) — Efendi, gözüme pek çangal mangal görünüyorsunuz! (Bir kahkaha salıverip arkasını döner. M. De Cossé pür-hiddet çıkar).

Kral (Geri gelerek) — Ah! Ne kadar bahtiyarım! Hayır, benim yanımda Hercule, Jupiter âdeta zelîl bir hodbin kalır! Olimpos çingene çergisi gibidir!.. Şu karılar pek güzel, pek latif! Ben bahtiyarım! Sen?

Triboulet — Hayli. Baloda bulunanlara, raks ve muaşaka edenlere bıyık altından gülüyorum; ben, muaheze ediyorum, siz, mütelezziz oluyorsunuz; siz bir kral gibi bahtiyarsınız, ben de bir kanbur gibi.

Kral — Validem beni sürurlu bir günde güle güle doğurmuş olmalı! (Çıkan M. De Cossé'ye bakarak) Yalnız şu M. De Cossé ziyafetin tadını bozuyor. Sana nasıl geliyor?

Triboulet — Harikulâde hayvan!

Kral — Aman! Ne beis var, şu kıskanç heriften maada her şey, hoşuma gidiyor. Her bir şeye kudretim yetişiyor, her bir şeyi arzu ediyorum, her arzuma nâil oluyorum! Triboulet! Dünyada ne büyük lezzettir, yaşamak ne iyi şeydir! Ne saadettir!

Triboulet — Efendimiz, biraz sarhoşsunuz zannederim!

Kral — Lâkin, şurada... Güzel gözler, güzel kollar görüyorum!

Triboulet — Madame de Cossé mi?

Kral — Gel, bizi gözet! (Şarkı çağırarak)

Şen pazar gelince
Paris olur şâdân!
Kız beyaz olunca...

Triboulet (Şarkı çağırarak) — Mest olur hep merdân!

Çıkarlar. Birkaç asilzade girer.

Victor Hugo

Soytarı, Envar-ı Zekâ, nr. 19, 1300/1884, s. 442-446

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2

SOKRAT'IN NUTKU

Sokrat'ın efkâr-ı hakîmânesi asrında mer'î olan putperestliğe mugayir görülerek kendisi münkirlikle itham ve idamına hükmolunmuştu. Bu hüküm mahkemede kendisine tebliğ olunduğu sırada şu nutku irad eylemiştir:

«Atinalılar! Mizanınız noksan olduğu için hakkımdaki isnâdata havale-i sem-i itibar eylediniz. Bana iftira edenler şehir hakkında fena söz söylemek arzusunda bulunanlardır.

«Sokrat gibi bir hakîm ve fâzılı idam ettiler!» diyecekler — Benim hiç bir değerim yoksa da göreceksiniz ki sizi ta'yib etmek emelinde bulunanlar bana hakîm ve fâzıl unvanını vereceklerdir — Biraz vakit sabretmiş olsaydınız vesâtetinize hâcet kalmaksızın matlub hâsıl olurdu. Zira benim ihtiyarlığımı görüyorsunuz; ömrümün çoğunu geçirdim, mevte yaklaştım. Ben bunu hepinize hitaben söylemiyorum. Ancak idam hükmüne reyi munzam olanlara! Yine o zatlara derim ki «İhtimal ki size tesir edecek ve kendimi mahkûmiyetten kurtarabilecek söz bulamadım sanırsınız. Heyhat! Öyle bir zandan ırak olunuz: Benim mahkûm oluşum size karşı söyleyecek söz bulamadığımdan değil, vakar ve haysiyetimi feda etmeği irtikâb eylemediğimdendir. Kendime lâyık görmediğim bir takım ahval ve harekâtta bulunmağa tenezzül etmediğim için mahkûm oldum. Ben hür olan bir adama yakışmayan şeyleri yapmağı veya söylemeği münasip görmedim. Kendimi bu suretle müdafaa eylediğimden dolayı hiç bir vakit nâdim olmam. Bu yolda müdafaada bulunup ölmeği, diğer suretle hareket edip de yaşamağa her vechle tercih ederim. Biz ne divan-ı adalette ve ne de mevki-i harbde herçi-bâdâbâd ölmekten kurtulmak emelinde bulunmalıyız. Meydan-ı muharebede silâhını atarak kendisini takib edenlerden istiman eyleyen bir adamın ekseriya hayatını kurtarması muhakkaktır; bundan başka tehlikelerin kâffesinde dahi birçok yollar vardır ki her bir şeyi işlemeği veya söylemeği irtikâb eden bir adam hayatını kurtarabilir». Atinalılar! Müşkilât ölmekten kurtulmakta değil, töhmetten kurtulmaktadır. Zira töhmet ölümden daha seriü'l-harekedir.

Şimdi ben ihtiyar olduğum ve ağır yürüdüğüm için bu ikisinden batîü'l-hareke olan (yani mevt) bana yetişti. Lâkin beni itham edenler,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

çevik ve şedid oldukları için onlara yetişen seriü'l-hareke olan töhmettir. Bu mevkii hepimiz terkediyoruz: Ben sizin tarafınızdan idama mahkûm olarak gidiyorum, siz de hakikat tarafından cinayetle, adaletsizlikle müttehem olarak gidiyorsunuz. Ben cezamı çekeceğim. Siz de sizinkini!

Lâkin ben, ey idamıma hüküm veren adamlar! İleride olacak şeyi şimdiden size ihtar ve beyan etmek isterim. Benim vefatımdan sonra siz bana çektirdiğiniz cezadan pek büyük bir ceza göreceksiniz; çünkü siz bunu icraat ve harekâtınızdan mes'ul olmaktan kurtuluruz zannıyle yaptınız; lâkin yanıldınız; zannınızın bütün aksi vâki olacağını bilmelisiniz. Az evvel istisna ettiğim adamlardan sizin görmediğiniz pek çokları vardır ki sizi mes'ul tutacaklardır. Onlar benden daha genç ve dinç oldukları cihetle size pek çok cansıkıntısı vereceklerdir. Birkaç kişiyi idam ederek herkesin gözlerini korkuturuz itikadında iseniz, bu itikat bâtıldır. Bu suretle kendinizi muhafaza edebilmekliğiniz ne mümkündür, ne de âlicenâbane bir harekettir. En âlicenâbane ve en kolay bir harekette bulunmak isterseniz, iffet ve kemalin derece-i gâyesine varmak için nefsinize emrediniz.

Atinalılar! Şimdi sizden şunu rica ederim : Benim çocuklarım büyüdüğü zaman iffet ve kemale tercihan servet veya sâireyi tahsile heves ederlerse, benim sizi tekdir ettiğim gibi, siz de onları tekdir ediniz! Hakikatte bir şey değillerken kendilerini bir şey zannederlerse, asıl iktisab olunması lâzım gelen şeyleri bırakıp da hiç bir işe yaramadıkları halde kendilerini adam yerine koydukları için, ben sizi nasıl ta'yib ettimse, siz de onları öyle ta'yib ediniz! Eğer bu yolda hareket ederseniz benim çocuklarım hakkında icrâ-yı adalet etmiş olursunuz.

Şimdi gitmenin vaktidir : Ben ölmeğe, siz yaşamağa! Fakat bu iki takdirden hangisinin müreccah ve evlâ olduğunu Cenab-ı Hak'tan başka kimse bilmez».

Envar-ı zekâ, nr. 14, 1301/1884, s. 394-395.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

IV — ASKERLİK

1

MÜTALÂA

Rusya'nın mes'ele-i zâilede istimal eylediğini beyan ettiğiniz hud'a o kadar gariptir ki, biz buna imkân veremiyoruz. Öyle odundan asker sevketmek lâzım gelseydi, bunların tüfeklerini de mutlak bizim Eyüp oyuncakçılarına sipariş etmek icap ederdi ki, şu halde mahud hud'a cümlemizin malumu bulunmak iktiza edecekti. Eğer odun tabirinden muradınız, Rusya neferâtının ekserinin ferasetten mahrum olduğuna işaret ise, bir diyeceğimiz yoktur. Avrupa'da doksan milyon nüfusu olan bir devlet, askerini çok göstermek ister ve iktiza eden elbise vesaireyi bulursa, ağaçtan heykel imaline hacet kalmaksızın birçok köylü toplayıp darü'l-harekâta sevketmekten âciz değildir.

Rusya'nın umum nüfusu yüz yedi milyona karîbdir. Bir devletin, muharebe vukuunda silah altına alabileceği efradın mikdar-ı gayesi, nüfusunun yirmi beşte biri itibariyle hesap olunur ki, bu hesaba nazaran Rusya'nın 4.280.000 asker çıkarmağa istidadı bulunduğu zâhir olur. Gotha sâlnâmesinin Rusya için 4.000.000 asker irae etmesi de nüfus üzerine yürütülmüş bir hesaba müstenid olmak lâzım gelir. Ancak, mukaddemki makalemizde esbab-ı mûcibesini ber-vech-i tafsil beyan eylediğimiz vechile, Rusya bu istidattan tamamiyle istifade edebilmek için vaktiyle tedbir-i lâzımeyi ittihaz edemediğinden bugünkü günde nihayet 2.700.000 asker silâh altına alınabilir. Bu mikdar, hadd-i gayedir ve techizat vesaire için iktiza eden vesâitin vaktiyle tedarik edilememesinden ve esbab-ı sâireden nâşi silâh altına alınacak askerin mikdarı tenâkus edebilir.

1871 tarihine kadar Rusya senevî 100.000 nefer asker alıyordu. Bu tarihten sonra beş sene mütemadiyen 145.000 ve 1876 senesinde 175.000 ve ilân-ı harb senesinde dahi 190.000 nefer asker aldı.

1874 tarihinde neşrolunan kur'a nizamnâmesinin hüküm ve tesiri görülecek kadar zaman mürûr etmiş olsaydı, Rusya 2.339.000 kadar asker çıkarabilmek iktidarını hâiz olacaktı. Nizammâmenin mevki'-i icraya konulduğu tarihten daha üç sene geçer geçmez, ilân-ı harb vukua geldiğinden, Ayastefanos muahedesi akdolunduğu vakit, Rusya ancak

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

39.000 zabit, 1.648.000 nefer silâh altında bulundurabilmiştir. Bunların miyanında yalnız 934.000 mikdarı harekât-ı harbiyeye iştirak edip, mütebakisi Rusya memâlik-i vesîası dahilinde mevâki'-i lâzımenin muhafızlığında kalmıştır. Mesele-i zâileden beri Rusya senevî iki yüz bini mütecaviz asker aldığından, sekiz-dokuz sene evvel bir milyon yedi yüz bine karîb asker çıkaran bir devletin, şimdi bir harb vukuunda silâh altına alabileceği asâkirin mikdarı iki milyonu tecavüz edeceğinde şüphe edilemez.

Rusya askerini mevki-i harbde gördüğümüz cihetle bunların ekseriyet üzere pek şecâatle muttasıf olmadıklarını ve muvaffakiyetleri hemen her zaman kesret sâyesinde vukua geldiğini bilirsek de bir «pöh» demekle kaçırılacak kadar cebîn olmadıkları da malumumuzdur. Hattâ 7 Teşrin-i sani tarihiyle Maçka mevâkii üzerine icra eylediğimiz keşf-i taarruzîyede Bergos (Burgaz) mevki'inde bulunan iki bölük ileri karakolunun Abdullah Bey alayına karşı ettikleri müdafaanın parlaklığını da unutmayız. Üzerlerine yürümekte olan bir alayın avcıları yüz hatveye takarrüb edinceye kadar bir el silah atmaksızın kemal-i metanetle bekleyip de bu mesafeye gelince ateşe başlayan o iki bölükten vâkıa ancak yirmi-otuz kişi canını kurtarabilmiş ve ileri karakolunda bulunan bir kuvve-i cüz'iyenin böyle şedîd bir müdafaada bulunması ve kendini tehlikeye koyması askerlik nokta-i nazarından afvolunmaz bir hata addolunur ise de, herhalde müdafaanın kahramânâne olduğunu inkâr edecek bir asker tasavvur olunamaz.

Rusya'nın üzerimize sevkettiği dokuz yüz küsûr bin askere karşı Bosna ve Hersek, Yunan hududu, Bağdat vesair cihatta bulundurulması zarurî olan askerden başkaca olarak, Anadolu ve Rumeli darü'l-harekâtlarında altı yüz bin asker bulundurabilmiş olaydık, muzafferiyet bizde kalacağından şüphe yoktu. Hattâ bazı kumandanlar tedbirde kusur etmemiş olsaydılar, o zaman mevcut olan kuvvetle dahi Rusya'nın def'-i tecavüzüne muvaffak olunabilmek mümkündü.

Muharebeden evvel, Rusya ile muharebe etmeğe muktedir olup olamayacağımızda fikirlerde mübâyenet vardı. Ben «Muharebe edebiliriz ve muvaffak da oluruz» diyenlerle hem-efkârdım. Hitâm-ı muharebede fikrimi tebdil etmedim, mağlubiyetimizin sebeb-i müstakili sû-i tedbirden ibaret olduğunu gördüğümden, bilâkis zehâbımın savab olduğuna dair itminan-ı tam hâsıl ettim.

Mütarekeden sonra elçilikle Rusya şark ordusu kumandanının nezdine gitmiştim. O zaman şark ordusunda erkân-ı harbiye riyâsetini hâiz ve hâlâ Rusya'nın Harbiye Nâzırı bulunan general Vatofski «Siz, bizle yalnız başınıza muharebe edemeyeceğinizi bilirdiniz. İngilizlerin muâ-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

venetine güvendiğinizden harbi kabul ettiniz. Gördünüz mü, İngilizler ümitlerinizi boşa çıkardılar» demesi üzerine, ben de mukabeleten, «Biz İngilizlerden muâvenet olarak tüfek ile sargıdan başka bir şey beklemezdik. Bu intizarımız boşa çıkmadı. Bizim sizle muharebe etmeğe ve muzaffer olmağa muktedir bulunduğumuzu muharebenin edvâr-ı muhtelifesini tedkik edenler teslimde tereddüt etmezler. Bizim mağlup, sizin galip oluşunuz ise tedbirde kusurumuzun semeresidir» demiştim. Yine böyle derim.

Tercüman-ı Hakikat, nr. 2581, 19 Kânun-ı sani 1887

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

NÂBİZÂDE NÂZIM

I — ROMAN VE HİKÂYE

1. Karabibik 131
2. Zehra'dan 151
3. Hasba 160

II — EDEBİYAT GÖRÜŞÜ VE TENKİT

1. Mustafa Reşid'e 174
2. Kâriînime 176

III — ŞİİRLER

1. Valide ninnisi 178
2. Ud 179
3. Anadolu Hisarı'nda 180
4. Bir tasvir 181

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

I — ROMAN VE HİKÂYE

1

KARABİBİK

Karabibik bugün erken kalkmıştı. Tarlasına harım çevirmek için dün Matırlı tepelerinden kestiği pırnal fidanı dalları harman yerinden koca bir yığın halinde durmaktaydı. Sağ elinde ağzı çentikli bir tahra bulunmakta olup geçen seneden beri nadaslı duran tarla içinde ağır adımlarla bu yığına doğru yürümekteydi. Ayağında iri, kalın pençeli, sökük yemenileri kemal-i zahmetle sürüklemekte, lime lime, rengi, cinsi belirsiz, muhtelif renkte yamalı dizliğinin deliklerinden iç donunun toprak rengine mâil olan rengi görünmekte, bir eski istibdal neferinin kim bilir kaç sene evvel hediyesi olmak üzere mâlik olduğu ceketi tutar giyilir yeri kalmadığı halde ve bedenini ihatadan âciz kalmakla beraber, yine sırtında bulunmakta; bu ceketin altında kirli gömleğinin göğsü, yakası büsbütün açık kalarak kayış gibi sert ve siyah olan vücudunun göğüs ve bağır kısımlarını hep açıkta bırakmaktaydı. Çenesinde beyazlı siyahlı olmak üzere isbat-ı vücud eden tek tük kıllar dik ve seyrek bıyıkların da inzimamıyle müdevver, gayet esmer, ufarak gözlü olan çehresinin heybetini arttırmakta ve bu hey'et-i acîbe insanda tuhaf bir korku uyandırmaktaydı.

Tarlayı otlar bürümüştü. Karabibik burasını babası Koca Osman'ın mirası olmak üzere ele geçirmişti. Tarla o zaman on iki dönümken dört dönümünü Kara Durmuş'a satarak vaktiyle bedel-i naktî vermişti. Şimdiki halde sekiz dönümden ibaret kalan bu toprak parçasına bile tarla komşusu olan Yosturoğlu göz dikmekte ve bu sebeple aralarında ara-sıra münazaat vukua gelmekteydi. Otuz iki dönüm tarlası olanların da el ayası kadar toprağa göz dikmesi münasebetsiz değil mi ya? Kendisi şu kadarcık tarla sayesinde ancak akşamları bir kaşık çorba içecek kadar mal kaldırabiliyor, elinden bu da çıksın da açlıktan mı ölsün? Zaten Yosturoğlu'nun babası da bu toprak hırsından ölmemiş miydi? O vaktin behrinde de babası, himdi kendisi gibi ötekinin berikinin damına tarlasına göz koya koya herkesin canını yakmıştı.

Karabibik yaprakları budanmış fidanlardan bir kucak alarak tarlasının Yosturoğlu tarafındaki anına doğru yürüdü, hâlâ tahrayı sağ elinde tutmaktaydı.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Güneş ufk-ı şarkîyi teşkil eden tarafta, gûyâ denizden çıkıyormuş gibi bahr-ı sefidin donuk, durgun sathından doğru yükselmekteydi. Temre ovası gecenin ayazı içinde uyuşmuş, çiğlenmiş kalmışken güneşin henüz mâil ve zayıf olarak intişar eden şuaatının tesiratı sayesinde ısınmağa başlamıştı. Arkada Mira silsile-i cibâlinin sekiz yüz metre râkımı bile tecavüz eden sivri, çıplak tepeleri karla mestur bulunmaktaydı. Mevsim şubat ibtidaları olup, Karabibik'ten evvel davranmış olanların tarlalarında yarım karış kadar yemyeşil ekinler baş kaldırmıştı. Karabibik her sene şimdiye kadar tarlasını sürmüş, harımını kaldırmış da bir karış da ekin almış bulunurdu. Fakat bu sene kör olası hastalıktan göz açabilmiş miydi ya? Sol böğrüne doğru bir tarafına kim bilir nasıl bir kurt musallat olmuştu da İnhal'deki hekim kendisine üç ay, tam üç ay damdan dışarı çıkmağa izin vermemişti. Üç ay bu! Dört dıvar içinde tam üç ay oturduğun var mı senin? Hem de acı macı, tuhaf tuhaf ilâçlar da yutmalı. Hekim haa! Seni üç ay dört taş arasında hapsetmekten başka elinden ne gelir! İşte o kurt hâlâ hu tarafta, mah! huracıkta durup oturur.

Karabibik fidan dallarından bir tanesini sol eline aldı; ortasından avuçladı, sol kolunu uzatıp dalı şâkulî bir vaziyette tuttu. Bir kere şöyle yukarıdan aşağıya baktıktan sonra sağ elinde tutmakta olduğu çentikli kör tarha ile dalın aşağıya gelen kalın tarafını sivriltti. Tepesinin de fazla kısmını uçurdu. Tuttu dalın sivri tarafını tarlanın anı üzerinde dün açmış olduğu deliklerden birisine sokarak ayağıyle bastı; dalın budağına tahranın tersiyle de hızlıca vurdu. İkinci bir dalı da bu suretle yontup düzelttikten sonra bir adım kadar ötede olan deliğe yerleştirdi. Harımın direklerini teşkil edecek olan bu parmaklığı uzatıp gitmeğe başladı.

Bu sırada çiftçiler birer ikişer tarlalarına gelmekteydi. İki tarla ötede Çetecioğlu Mustafa bu sene mahsulünü kaldırdığı tarlayı nadas etmekle meşguldü; çiftini koşmuş, öküzlerin gayet batî olan yürüyüşlerini sür'atlendirmek, hayvanları doğru yürütmek için kaba, çatallı sesiyle arada sırada garip garip emirler vermekteydi. Daha öte tarafta Boduroğlu Ahmet, harımının dün kim bilir hangi yezid tarafından bozulan tarafını yapraklı dallarla örtmekteydi. Sol tarafta Hatib'in yemyeşil duran tarlasına Kara Ömer'in eşeği girmiş, nazik yaprakcıkları yolmaktaydı. Kara Ömer ise beri tarafta Koca imamın tarlasını nadas eden Deli Ali ile lakırdıya dalmıştı.

Hatib'in ekin ortağı olan Karakahyaoğlu Ali Çavuş, öteden seğirterek elindeki kalın boynuz dalıyle eşeğe bir âlâ sopa atmağa, eşek de bu dayağın tesirinden can acısıyle tarla içinde koşmağa başladı. Ali Çavuş'un hiddeti daha ziyadeleşti. Küfürün bini bir paraya. Kabahat eşekte değil, sahibi olan eşekte. Herkesin bir sene üstüne alın teri döktüğü ekinleri bir

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

saat içinde eşeğine yedirmek isteyen adam tenbel tenbel gezmemeli, rastgeldiği ağaca masal söylememeli oğlum.

Kara Ömer atıldı. Eşeğini öldürmek mi istiyor. Ekinini çok seven adam tarlasına harım etmeli. Hayvan bu! Aklı mı var? Ali Çavuş hâlâ bağırıyordu :

— Seni gidi kâfir hayvan! Mah hoyrat olana hoyratlık!

Kara Ömer koşup Ali Çavuş'un karşısına dikildi. İki adam soluk soluğa bir müddet birbirinin yüzüne baktılar. Kara Ömer bir müddet sonra dedi ki :

— Tarlana ni şekil harım etmiyon?

Ali Çavuş Kara Ömer'in yüzüne doğru bağırarak dedi ki :

— Ni hal edelim? Mah! Alan hoykada durup oturur.

Kara Ömer temashur ederek :

— Ni hal edelim? Alan hoykada durup oturur. Hele honun kubatlığına bak.

Deli Ali aralarına girdi. Kara Ömer burnundan soluyarak merkebine doğru gitti. Merkep bu sefer Yosturoğlu'nun ekinlerine dalmıştı.

Karabibik tarlasının bir anını bitirmişti. Teşkil ettiği harım direklerinin aralarına aşağıdan yukarıya doğru yapraklı zeytin, pırnal dallarından dikenler falanlardan örgü yapmaktaydı. Hele bak! Eşeklerini, hayvanlarını salarlar da ümmet-i Muhammed'in ekinlerini çiğnetiverirler. Na böyle üç gün harım etmeğe uğraşmalı. Bu hayvanları hergele etseler yavuz değil mi? Mah! Aygır gibi kızanı da alanda durup oturur. Hey Rabbim hey!

Karabibik yorulmuştu. Koynundan tütün kesesini çıkardı; dolma gibi bir cigara sardı, fakat ateşi yoktu. Deli Ali'ye bağırarak dedi ki :

— Ehey Deli Ali! İspirto var mı?

Deli Ali başını kaldırarak dedi ki :

— Ko!

— Musta'ya ünle görelim.

Deli Ali Çetecioğlu Mustafa'ya ateş diye ünledi. Mustafa sapanı toprağa derince gömerek öğendireyi boyunduruk tahtasına dayadı. Taze sürülmüş toprak içinde kemal-i zahmetle yürüyerek geldi. Üç çiftçi birleştiler, birer cıgara tutuşturdular. Tarla kuşları Mustafa'nın sapanı altından henüz kurtulmuş olan kaba çığır üzerine kümeyle konarak buldukları tohumlara gaga çalmaktaydılar. Güneş epiyce yükselmiş, hava ısınmıştı. Fakat Köyiçi cihetindeki boğazdan doğru Temre vadisi serin bir rüzgâr dökmekteydi.

Deli Ali demekteydi ki :

— Yay geliyo... Gündönümünden geri yaylaya çıkarız haa?..

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Karabibik sol böğrünü tutarak işmizaz ile dedi ki :

— Hay kâfir! Mah hoykada oturup yatır.

Mustafa ile Deli Ali merhamet alâimi gösterdiler. Mustafa dedi ki :

— Sapan geçmeden harım ediyon.

Karabibik içini çektikten sonra :

— Koca imam öküzlerini erte gün verecek... Bugün vimedi kim..

Deli Ali aklına bir şey gelmiş gibi tehalükle dedi ki :

— Dur be! Koca imam kıyınçasını everiyomuş.

Diğer ikisi birden taaccüple :

— Sarı Simayili haa?

Deli Ali bunların henüz haberdar olmadıkları bu havadisi vermiş olmasından böbürlenmeğe başladı. Kendisine her vukuata vâkıf adam tavrı vererek dedi ki :

— Köşkârlı Yusuf aanın beslengisini alıyyo.

Karabibik bu havadisten hiç hoşlanmadı. Çünkü onun başka bir hesabı vardı: Sarı Simayil'e kızı Huri'yi vermek arzusundaydı; bu tezevvüç sayesinde Koca imamın öküzlerini bedava kullanabileceğini hesap etmekteydi. Sarı İsmail elden çıktıktan sonra bu öküzler de başkasının malı olacak, başkasının olmasa da yine her zamanki gibi parayla kullanmak lâzım gelecek.

Deli Ali itâ-yı havadiste devam etmekteydi: Sarı Simayil Yusuf ağanın beslengisine öteden beri göz koymuş; yaylada, kuyu başlarında, otlakta gizli gizli konuşurlarmış, hani şu âşıkdaşlık yok mu? Hattâ bir gün kendisi, Deli Ali Köşkârlar'da Kızıl Hüseyin'in damına giderken mah şurada Uzun Mehmed'in tarlası köşesini döneceği sırada boynuzun dibinde onları, beslengi ile Sarı Simayil'i konuşurlarken görmüştü. Hey kuzum hey; buna gençlik derler. Kendisi de gençliğinde zavallı Zeyneb'i böyle tarla köşelerinde, harım kenarlarında, ağaç altlarında kollamaktaydı. O vaktin behrinde böyle harımsız tarlalara eşek salmazlardı. Mah işte bak! Sakalı ağardı fakat gönlü kocamadı, hâlâ köyün taze kızları suya, çamaşıra giderlerken imrenmektedir.

Çetecioğlu gülmekteydi. Fakat Karabibik Koca imamın öküzlerini düşünmekteydi. Güneş yükselmiş, ova ısınmıştı. Henüz taze kabartılmış topraklardan keskin bir toprak kokusu gelmekte, ekinlerin üzerinden hafif hafif dumanlar çıkmaktaydı.

Solda Temre köyünün sakafları satranç haneleri gibi birbirine merbut harımlardan teşekkül eden tarlaların gerisinde latif bir tablonun hududunu teşkil eylemekteydi. Ön tarafta Kum köyünün yığınları arkasından doğru açık mavi renkli bir sath-ı mai görünmekte ve bu sathın ortasında gayet enli bir parlak yol enzar-ı temâşâyı almaktaydı. Sağda dal-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yanın râkid, beyaz sathı harımlar ve ağaçlar arasından parça parça görünmekte, arkada Mira silsilesinin yüksek tepeler üzerine kara kara bulutlar yığılmaktaydı.

Boduroğlu Ahmet Kara Ömer'e bağırarak diyordu ki :

— Hey Kara Ömer! Baka sapana. Harımı kaldıra mı? Het! Kum tepeleri üzerinde çatlak, kaba bir ses avaz avaz bağırmaktaydı: «Birinti vamış. Koca öküzler! Camısların sütü kesildi mi? Mah işte onlar mah ho yakaya seğirtip oturur. Pırtıyı develere ni hal urdular? Hokta kızana bir çift bırakılı mı?»

Mustafa Deli Ali'ye dedi ki :

— Gene Deli Yusuf ünleyip oturur.

Karabibik kendi kendine sormuş olduğu bir suale cevap vererek dedi ki :

— E gayrı ni hal idelim, kader değilmiş.

Herkes işinin başına gitti. Karabibik harımını ikmal ile uğraşmaktaydı. Fakat şu öküz hesabı bir türlü zihninden çıkmıyordu. Koca imamdan gündeliği yarım mut zahîreye istiare ettiği öküzler gibi bir çift öküze kendisinin dahi mâlik olması halindeki saadeti düşünmekteydi. Ah bir çift bir çift! Bu hayvanları ne kadar sevecekti. Yazın yaylaya çıkarken eskisi gibi «malsız» olarak gitmeyecek, bir çift güzel öküzü önüne katarak köy halkının arasında sevincinden şarkı ünleye ünleye yürüyecekti. Bu saadetin hulyasına dalmış olduğu cihetle işinde makine gibi habersiz devam etmekteydi. Fakat ufk-ı hayalatı üzerinde bir karaltı peyda oldu: Para! Bunun için yirmi mecit olsun lâzımdı. Ah bu yirmi mecidi nerden bulmalı? Tüccar Anderya'ya koşmalı. Fakat Anderya'ya olan borç da çoğaldı. Daha geçen gün herif bir salkım çetele gösterdi. Çetele artıyor. Lâkin çare yok bu isteği de yerine getirmeli. Günde yarım mut bu!

Deli Yusuf hâlâ çatlak, kaba sesiyle bağırmaktaydı :

— Ulan Hasaaaaan! Halangil'e gitti buban, halangil'e gitti buban. Ulan kıvrak varıvı... Dehey!

Karabibik elinde bulunan yapraklı zeytin dalını harım direklerinin arasına içerden dışardan iliştirmekteydi. Tarlanın Yosturoğlu tarafındaki an harımı yerden iki karış kadar yükselmişti. Çetecioğlu Mustafa ikinci dönümüne başlamıştı. Sol eliyle sapanın koluna dayanmakta, sağ elindeki övendireyle arada sırada tenbelliğe başlayan hayvanları dürdüştürmekteydi. «Dihey!» «Hele bah hele bah» «huuut kâfir» «Hadi oğlum» gibi teşvik ve tekdiri ifade eder nidalar ve ibarelerle toprakta derin, enli çığır açmaktaydı. Sapanın her bıraktığı yolluk üzerine kümeyle tarla kuşu konarak buldukları tohumu yemekteydi. Boduroğlu Ahmet Kara Ömer'in eşeğini kovaladıktan sonra gelmiş, harımının bozuk yerlerini takviye ve

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

tahkim ile iştigal etmekteydi. Karakâhyaoğlu ise bin bir küfürü bir ipliğe dizerek damına doğru dönüp gitmekteydi.

Karabibik bir çift satın almağı zihnine koymuş, karar vermiş gitmişti. Fakat şimdi mesele öyle bir çift bulmaktaydı. Karabucak köylü Durali, üç öküzden fazla olanını satmak istiyordu. Fakat bu da pek zayıftı. Bir deri bir kemik, hem de on iki mecit istiyordu.

Kadıkum köylü Sarı Ali kızı Ayşe'nin de satılık bir hayvanı vardı. Ama bu da hastaydı. Temreli Andonoğlu'nun öküzleri ise pek yavuz, ama pek tuzlu: Çiftine otuz mecit istiyordu. Ni hal itmeli?

Karabibik bu meseleyi zihninde evirip çevirmekte ve fakat hiç bir hall-i sahîh bulamamaktaydı. Bir taraftan da Anderya'daki çetelerinin yekûnunu toplamağa çalışıyordu. Bilemem bundan kaç gün evvel yarım okka tuz için Anderya'nın mağazasına gittiği zaman bilmem ne kadar çentik saymıştı. Kırk mı, elli mi bilemiyor gayrı kim. Ah hocalar gibi yazıp okuma bilmemek ne kadar fena. Mah işte ne kadar borç vardır insan bilmez ki; keşke kızan iken mektebe gitseydi! O vaktin behrinde de köyde bir hoca var mıydı ya?

Bu sefer pırnal dalını örgü çubuklarına iliştirmekteydi. Çetecioğlu Mustafa boğuk, çirkin sesiyle acîb ve garip nağmeler çıkara çıkara bir şarkı söylemekteydi ki, ne olduğu belli olamadığı halde nakaratı örs üzerine son düşen ağır bir çekiç sesi gibi etrafı çınlatmaktaydı: Bas gidelim!

Deli Yusuf hâlâ olduğu yerde kaba sesiyle bağırmaktaydı. Gûyâ bir cemaat-i kesîreye söylüyormuş gibi elleriyle havada birçok mahrekler resmetmekte, sağa sola dönerek gûyâ sözlerini her tarafa işittirmek istemekteydi. Sürekli bir kahkahadan sonra dedi ki :

— Hey köflüler! Hep öleceğiz. Davarı it gözleyi durur şuuuut!

Deli Yusuf'un nutku her zaman böyle bir «şuuut» ile nihayet bulurdu. Zavallı deli bulunduğu tepeden ağır ağır inerek gözden kayboldu. Şüphesiz deniz kenarına doğru gitmiştir. Ya denizde açıklardan geçip giden gemiler nutkunu dinlemek şerefinden mahrum mu kalsınlar?

Akşam üstü Karabibik damın kapısından girdiği zaman kızı Huri tenbel tenbel uzanıp yatmaktaydı. Huri'nin yaşı otuzu geçmiş olduğu halde henüz kendisine bir koca zuhur etmemişti. Gayet esmer, gözleri patlak ve çipil, sağ bacağı topal, dudakları küçük, vücudu etine dolgun, ayakları hem iri, hem nasırlı, elleri küçük ve nazik, saçları kara ve dizlerine kadar uzundu. Ahlâk cihetinden ise bazı fazailiyle beraber birçok da nekayisi mevcuttu. Meselâ gayet tenbel olduğu halde gayet merhametliydi. Kibri epeyce ziyade, câhil, odun gibi kaba ve fakat çocuklara muhabbeti ziyadeydi. Bu hal ile bir dikkatli valide olmağa müstait ve kabildi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Karabibik'in ilk ve son evladı Huri'den ibaret kaldı. Huri'nin anası vaz'-ı hamli müteakip bir humma-yı tifoiden gürleyip gitmişti. Çocuk o zaman pek cılız ve hastalıklı bir haldeydi. Komşu Halil Hoca'nın karısı Gülsüm hatun Huri'ye süt vermişti. Şimdi Gülsüm hatun bunak kocakarının birisidir. Fakat Huri'yi öz vâhit kızı gibi sever. Sütbabası Halil Hoca'nın elli dönüm bir tarlası, bir çift öküzü, bir çift camısı, bir sıpası, birisi yaylada birisi burada iki kârgir damı ve rivayete göre elbisesinin kim bilir neresinde saklı birkaç bin kuruşu vardır. Fakat hiç evladı yoktur. Huri'yi kendisine bir evlat, bir vâris olmak üzere sevmektedir. Kim bilir belki ölmezden evvel bu malların birazını Huri'nin üstüne çevirtir. Hattâ geçenlerde Huri Gülsüm'ün ağzından bu ümidi okşar birkaç söz de işitmiştir. Ah sahi çıksa, sahi çıksa!

Huri babasının içeri girdiğini gördüğü zaman toplanmadı bile. Hâlâ miskin miskin uzanıp yatmaktaydı.

Karabibik'in girdiği yer kerpiç şeklinde çamur parçalarından teşekkül etmiş dört duvar arasında sıkışmış sekiz arşın boy, beş arşın en ve üç arşın yükseklikten ibaret bir mahallin üstü hal-i tabiîsinde çam gövdelerinden mürekkep çatı üzerine bir karış kalınlığında yağlı toprak çekilmekten ibaret bir sakf ile örtülmüş ahır gibi yer odası idi. Pencere nâmına hiç bir deliği olmayıp hava ve aydınlığı sade duvarın birisinde ocak nâmıyle açılmış olan geniş isli, kurumlu bir büyük delikten almaktaydı.

Bu ocağın gûyâ bacası olan dört kerpicin irtifaı hâsıl olan dumanı çekemediğinden ve hele lodos havalarda şu karanlık, rutubetli, dar ahırın içi ocakta yanan pırnal ve çam dallarının kesif, pis kokulu dumanıyle boğulur kalırdı. Bu duman tavanın kütüklerini simsiyah etmiş, duvarın topraklı cidarlarını kalın bir kurum tabakasıyle setreylemişti.

Odanın zemini adi kuru toprak olup şurasına, burasına Karabibik'in kim bilir kaçıncı karın akrabasından beri tevarüs edegelen fersude, renksiz bir iki kilim parçası atılmış, bir köşeye bir iki kırık, murdar toprak çukal, bir iki tahta kaşık, bir iki kırık tabak, diğer bir köşeye içi yayla unu ile dolu bir teneke, darı unuyla dolu bir yayık, bir yufka saçı, bir sacayak, yağ, bulgur gibi bazı erzak kapları falan yığılmıştı. Ocağın karşısındaki duvar tarafında da iki ot yatak, iki yün yastık, iki yorgandan ibaret bir yığın üzerine Huri'nin iki kattan ibaret olan elbisesi darmadağınık bir surette atılmıştı.

Karabibik içeri girer girmez homurdanmağa başladı: Teneşiredek böyle tenbel tenbel yatıp durmalı ya. Hım! Yufkanın üçünü dördünü lüp lüp yutup durur da koca bubasına bir el yordamı bilem etmez daha ni vaktacak bu tenbel kızı besleyip oturmalı?

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Karabibik hiddetle kıza doğru gitti, ayaklarıyle dizlerini kakıştırarak dedi ki :

— Iıı! Derlem görem. Mah işte gun batıp oturur. Aş vaa mı bilmem gaari.

Huri şu muacciz adama enzar-ı hadîdane atfederek dedi ki :

— Ni hal idelim?

Karabibik burnundan soluyarak zahîre köşesine doğru gitti. Ocak bomboş durmaktaydı. Karabibik buna kızdı: Yavız Yavız! Ocağa bir tutam odun bilem tığışdımamış. Nasıl aş itmeli himdi? Köşede akşamki yufkanın esmer, taneli hamuru bir çamçak içinde durmaktaydı.

Karabibik hiddetle dışarı çıktı. Dama yakın bir yerde bulunan pırnal dalları yığınından bir kucak aldı getirdi. Evvela bunların irice ve kalıncalarından iki tanesini başbaşa gelmek üzere ocağa mâilen dayadı. Aralarını daha ince dallarla doldurdu. Koca bir çırayı bir kibrit ile tutuşturup bu çatı için soktu. Kuru dallar birer birer tutuşmağa başladı. Evvela hafif hafif çıkmakta olan mavi bir duman gittikce ziyadeleşti. Ocak bu dumanı bir türlü çekmiyordu. Bacadan dışarı çıkmağa fırsat bulamayan duman cereyanları hızla geri dönerek damın içinde birtakım helezonlar teşkil etmekteydi. Köylüler bu hale pek alışkındırlar, gözleri bile yaşarmaz.

Huri bön bön bakmakta ve genç pırnal dalları ateş içinde çatır çatır yanmaktaydı.

Karabibik şöyle bir tarafta duran ağaç testiyi yokladı ki içinde bir damla bile su yoktu. Hiddet topuğunu aşmaktaydı. Bir ağaç kütüğünden bir kulplu ve emzikli olmak üzere âli toprak testiler şeklinde yapılıp dip tarafından içi oyularak muahharan bu dibi bir ağaç tıkaçla iyi kapanmış olan şu testiyi omuzlayıp dışarı çıktı.

Huri açlık tesiratına mağlup olanlara mahsus bir ihtiyaç sâikasıyle yerinden kalktı. Közlenmeye başlayan parçaları bir pırnal dalıyle bir tarafa çekip yaydıktan sonra üzerine sacayağı koydu. Bunun üzerine de tozlu yufka saçını yerleştirdi. Saç ısınıp kızmaktayken kendisi de küçük bir yufka tahtası üzerinde küçük bir el oklavasıyle yufka açmağa başladı. Bu sırada Karabibik dolu testi ile geldi. Huri taze su ile hamuru ıslata ıslata açmaktaydı.

Fakat o kadar acemice hamur açıyordu ki açtığı yufkanın yenilebilip yenilemeyeceği şüpheliydi. Bir iki tane değirmi, büyücek yufka açmıştı. Bunlardan bir tanesini kızgın saçın üzerine yaydı, bir taraftan da açmakta devam etti. Saçtan ekşi ekşi hafif bir koku gelmekteydi. Bu koku biraz sonra yanık kokusuna tahavvül etti. O zaman Huri yufkayı altüst etti ki, evvelce saça gelen taraftaki özler kabarmış, yanmış ve bazı taraftan delinmişti. Yufkanın öbür yüzü de bu suretle piştikten sonra diğer

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

bir yufkayı serdi. Arkasından bir daha bir daha sekiz tane yufkayı pişirdikten sonra saçı kaldırdı. Yerine bir çukal koydu. Bu çukal ile bir pilav pişirdi. İşte akşam yemeği de hazırlanmış oldu.

Güneş batmış, damın içini karanlık bir duman basmıştı. Ocağın cansız parıltısı karşısında o yemeği kemal-i iştiha ile yediler. Hele Huri tenbel olduğu kadar oburdu. Üç tane yufkayı peşkir gibi katmer katmer bükerek birbiri üzerine önüne yığmış, pilav çukalını da kendisine doğru pek ziyade çekmişti. El kadar bir yufka parçasını avurduna tıkadıktan sonra iki kaşıklık kadar pilavı da birlikte yutmağa çalışırdı.

Karabibik hem yiyor, hem de öküzlerini düşünüyordu. Huri ise pilav yenilip bittikten sonra yarın çukalı nasıl temizliyeceğini düşünmekteydi.

Dışarda çoban köpeklerinin sesleri ayyuka çıkmaktaydı.

Karabibik Huri'ye hitap ediyormuş gibi bir surette homurdanarak

— Bu kez vimedi ki hal?

Huri alık alık Karabibik'in yüzüne baktı. Karabibik hasbıhalinde devam ile:

— Bu kez Huri'yi goşarım...

Huri hâlâ iştihalı iştihalı yemekteydi. Karabibik bu sırada birdenbire kızına dedi ki:

— He Huri! Hayvan pidahliyacaaaaız. Hım? Yavız mı?

Huri alıklaştı. Bu fikrin babasının kafasına hangi rüzgârla estiğine taaccüp etmekteydi. Ellerinde avuçlarında mangır bile olmadığı halde? Bu istiğrab ile dedi ki:

— Ni şekil?

Karabibik omuzlarını silkti: Adaaaaam!... Bu sefer de borç itmeli... Gayri bundangeri borc edilmez. Hayvanlar insanı besler gider. Borçlardan da kurtulunur. Allah kerim.

Huri bu fikre pek iştirak edemiyordu. Fakat bir erkekten iyi düşünebilecek değil a. Belki babası daha akıllıdır.

İşe karar verildi. Yarın erkenden Karabibik İnhal'e gidecek. Anderya lâzım olan parayı vermekten imtina edecek olursa, Huri müracaat edecek. Nasıl olursa olsun, yalvara yakara o parayı ele geçirecekler.

Pilavın son kaşığı da Huri'nin midesine indi. Sıcak yufka ile lapa halinde olan pilav Huri'nin midesinde ağır bir yük gibi durmaktaydı.

Yemek bittiği halde ikisi de hayalleri içine dalarak on dakika kadar yağlı, kırıntılı yemek tahtası etrafında oturup kaldı.

Karabibik kimin öküzlerini almak daha kârlı olduğunu düşünmekteydi. Andonoğlu'nun öküzlerine çıkışamıyordu. Durali'nin öküzü ise hem bir taneydi, hem gayet zebun. Sarı Alıkızı'nın hayvanı da hasta. Başka tarafta satılık hiç bir hayvan bilmiyordu. Andonoğlu'nun hayvanları bir

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

türlü zihninden çıkmıyordu. Fakat fiatını da gözüne kestiremiyordu. Durali'ninkiyle Ayşe'ninkini birleştirmekten başka çare yoktu. Fakat Andonoğlu'nunkinden de nasıl vazgeçmeli? Nice yavız hayvanlar ya!

Gece ilerlemişti. Fakat sairleri gibi bunlar da zamanın suret-i mesahasından gafil bulundukları cihetle saatin ne raddelerde bulunduğunu bilmiyorduysa da her halde dünya kararmış, yıldızlar çıkmıştı. Beymelek köyünde hiç bir damdan çıt bile işitilmiyordu. Herkes derin bir uykuya varmıştı. Sade civardaki çoban köpekleri tek tük havlamaktaydı. Ocaktaki dallar keyifli keyifli yanmakta ve damın içerisini donuk bir aydınlıkla tenvir etmekteydi. Duman biraz açılmıştı.

Huri sofrayı kaldırdı. Karabibik koynundan bir ufak çıkın çıkardı. Bu çıkından on kadar taze kahve tanesi aldı. Bu taneleri ufacık bir el tavasının içerisine koydu. Bu tavayı ateşe tutup silke silke kahve tanelerini kavurmağa başladı. Odanın içine hafif bir kahve kokusu yayıldı. Taneler biraz kavrulunca bunları kaba, küçük bir el değirmeninde çekti. Bu iri taneli kahveyi bir teneke cezve içinde sade olarak pişirip kalın bir sigaranın dumanları içinde löpür löpür içti. Bu sırada Huri eski bir kilim üzerine eski, ince bir ot yatakla tek bir yün yastık ve ince, kirli, yüzsüz bir alaca yorgandan ibaret olan yatağını sererek içine bile girmiş, uzanmıştı.

Karabibik kahvesini, sigarasını da içip bitirdikten sonra o da yatağını eski bir kilim üzerine serdikten sonra yalnız üzerindeki ceketini çıkararak içine girdi.

Huri horuldamaktaydı: pıfff, puufff Pıffff, pufff... Khihihihihi khahe!

Arkası üstü yatmış, yorganı yarı göğsüne kadar çekmiş, başı yastığın kenarına dayanmış, boynu kısalmıştı.

Karabibik gözlerini ocaktaki aleve dikerek öküzlerini düşünmeğe başlamıştı: Kalın, vahşi bir köpek sesi kâh uzaklaşıp, kâh yaklaşmaktaydı. Dışarıda epeyce kuvvetli bir mehtab bütün ovayı nura boğup denizde sâkin bir şecer-i nuranî peyda eylemekteydi. Beymelek köyünün birbirine onar dakika kadar mesafede bulunan üç kısmının hiç birisinde dahi gûyâ hayattan eser hissolunmamaktaydı. Fakat Andıraki limanına doğru uzaklarda, sarp tepelerin yamaçlarında tek tük Yörük ateşleri parıldamaktaydı; hava-yı nesîmînin sair taraflarında el parçası kadar bile buluttan eser olmadığı halde Mira dağlarının yüksek sivri tepelerinde kara kara kar bulutları yığılmakta ve alçaklarda derin bir sükûnet hüküm sürdüğü halde, o yükseklerde fırtına, kar, tipi hüküm sürmekteydi. Temre köyünün haneleri semanın açıkça siyah renkli parçası üzerine mürtesem düşerek güzel bir mehtab levhası teşkil eylemekteydi. Arasıra bazı cihetlerden

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

beş on çakal bir ağızdan bağırmakta ve bu hileli gürültüye civardaki köpekler tarafından uzun uzun mukabele olunmaktaydı.

Saat biri geçmiş olduğu halde henüz Karabibik uyuyamamıştı. Ya Anderya borç vermezse?

Tam bu sırada denizde bir mil kadar açıkta Pirgos kulesi hizasından doğru bir müteharrik nokta-i muzîa peyda oldu. Aheste revişle sahile muvazi yürümekte olan bu nokta İzmir'le Mersin arasındaki iskelelere işlemekte bulunan bir vapurun feneriydi. Gecenin ve denizin sükûtuyla mehtabın revnakı içinde saatte beş buçuk altı mil kat'etmek üzere yürüyen bu vapur Hilda nâmındaki küçük kabak gibi havuzda bile sallanır, kamaraları pis ve dar bir İngiliz vapuru idi ki saat ikide Fenike iskelesine varacaktı.

*
**

Ertesi gün Karabibik yatağından sıçrayıp kalktığı zaman güneş henüz doğmak üzereydi. Kalkar kalkmaz dolma gibi bir sigara tutuşturdu. Ocak sönmüş, koru bile geçmişti.

Huri hâlâ horul horul uyumaktaydı. Karabibik kızını ayağıyle sarsarak :

— Het! Huri! Zıbla görem... Gün çıkıyyo be? Dihiy... diye bağırdı. Huri gözlerini yarı açarak bir şeyler homurdandı. Sağ yanından sol yanına dönerek babasına arkasını çevirdi. Karabibik'in şu tenbel kızla uğraşacak vakti yoktu. Eski püskü ceketini arkasına taktığı gibi kapıdan fırladı.

Hava epiyce ayazdı. Terbi-i sâniye yaklaşmış olan ay garp ufkuna doğru inmeğe başlamıştı.

Karabibik dağ eteğiyle uzun bir çit arasında mümted olan dolambaçlı, tozlu yol üzerinde hızlı hızlı yürümekteydi. Burunbeymelek köyünün ilk tarlasına vâsıl olduğu zaman yolu bırakarak harımsız olan tarlalardan vurdu. Tarlalar içindeki izlerden birisini tutturarak gitmekteydi. Deliyusufgillerin boynuzunun dibinden geçtikten sonra Kocadut'un altından da geçti.

İki tarla sonra mer'aya vardı. Beş on adım sonra ise Temre çayının çakıllı kuru yatağına vâsıl oldu. Bazı tarafta altı yüz yedi yüz metre arza kadar vâsıl olan bu kuru yatak bazı pek selli zamanlarda tekmil suyla dolup çay âdeta bir deniz halini alırdı. Fakat bu mevsimde su en ziyade beş altı metreden ibaret bir arz ile yarım karış kadar bir umkda cereyan etmekteydi. Suya varınca Karabibik yemenilerini çıkardı. Canbur cunbur geçti gitti. Bu sefer yolu bitmez tükenmez tarlaların içinden geçmekteydi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İğrile büküle gide gide bir harıma vardı. Takip ettiği iz harımı bu noktada bir gedikten geçmekteydi. Geçti. Sol tarafında ağaç parmaklıklı bir tarla, sağ tarafında büyük bir mer'a bulunmaktaydı.

Birkaç harım dolaştıktan sonra Temre köyüne giden yolu buldu. Bu yolda birkaç yüz adım attıktan sonra iğri büğrü, taşlı bir sokakta yürümeğe başladı. Bu sokak uzayıp gitmekte ve iki tarafında kerpiçten, hep bir tarzda inşa edilmiş birer katlı evler hâlâ uyuşukluğu içinde arz-ı endam etmekteydi.

Sokakta tek tük bazı erkenciler işleri başına gitmekteydi.

Melaksuzoğlu Anderya'nın mağazası hemen şuracıktaydı. Sokağın sağ tarafında beyaz badanalı, tahta balkonlu, pencereleri camsız, çerçevesiz bir ev Anderya'nın meskeni ve altı da mağazasıydı.

Temre köyü Hıristiyan köyü olup ekseri ahalisi ticaretle iştigal ederler. Haneler hep kerpiçten veya toprak harcıyla moloz taşından olup cümlesinin de dahilî ve haricî tertibatı hemen birbirinin aynıdır. Altları mağaza, üstleri ikişer oda. Bazen bu odaların ön tarafı bir dehlizden ibarettir. Pencereler hep çerçevesiz ve camsız olacak. Çünkü bu mevkiin havası yazın nihayet derecede sıcak ve kışın gayet mutedildir. Sakfları adi oluklu kiremitlerle örtülüdür. Fakat yeniden yeniye bazı zenginler Marsilya kiremidi kullanmağa başlamışlardır. Her evin de ayrıca bir küçük bahçesi olmak kaidedendir. Bu bahçelerde herkes soğan, sarımsak gibi bazı sebze ekerler. Sair sebzevat hep kilise bahçesinde yetiştirilir. Bu kilise Karabibik'in girdiği caddenin nihayetinde bulunmaktadır.

Köylüler bu kilisenin tâ Hazret-i İsa zamanından kalma olmasını iddia ederler. Fakat kulağı delik olan Sarı Simyanoğlu bunun daha eski bir bina olduğunu iddia etmekteydi. Bu civarı gezmiş olan bir İngiliz lordunun pederine verdiği malumattan naklen, Sarı Simyanoğlu bu kilisenin kadîm Likya hükûmeti zamanından kalma bir Apollon mabedi olduğunu rivayet eylemekteydi. Gûyâ şimdiki Temre köyü ol zaman Mira nâmıyle meşhur ve cesîm bir şehir olup bu mabed de işbu şehrin tam ortasındaymış. Fakat sonradan kim bilir bundan kaç bin sene evvel, Kaş tarafından doğru Temre çayı azîm bir sel getirerek Mira şehrini kum ile örtmüş de bu suretle Apollon mabedini de gözden nihan eylemiş.

Hattâ otuz sene evvel Papazoğlu Ligor ile Andonoğlu Meis adasından bu civara hicretle tavattunları sırasında mezkûr mabedin kubbesini keşfetmişler ve peyderpey toprağı kazarak meydana çıkarmışlar.

Sonradan da bazı tamirat ile kilise ittihaz etmişler. Hâlâ işbu binanın birçok kısmı zîr-i zeminde medfun ve mestur imiş!.. Temre ovasında zîr-i zeminde bunun gibi pek çok bina eserleri görülmekte olması Sarı Simyanoğluna hak verdirmektedir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Köy içindeki cesîm kârgir tiyatronun bakıyye-i âsârı da Sarı Simyanoğlu'nu tasdik etmektedir.

Bu kilisenin, aksam-ı külliyesi zîr-i zeminde muhtefi olan, yunma kalker taşından mamul bir duvar ile mahsur yetmiş beş dönümlük bahçesi papasın himmetiyle güzel bir sebze bahçesi haline konulmuş olduğundan bütün Temre köylüleri bu bahçeyle idare olunabilmektedir.

Karabibik tenha sokakta bir aşağı bir yukarı gezinmekteydi. Düşüncesi gayet dar olan kafasında öküzler yer etmişti. Ne olursa olsun bugün kendisine yirmi mecidin lüzumu var. Hele bir kere Anderya meydana çıksa.

Gezintiyle bir yarım saat kadar vakit geçirmişti. Fakat henüz Melaksuzoğlu'nun hanesinde ses sada işitilmiyordu.

Karabibik bir baş kiliseye doğru uzadı. Sola gelen sokağa saptı. Birkaç hane aşırı köy hekimi Linardi'nin kapısına kadar geldi. Kapı açıktı. Başını içeri soktu.

Henüz uyku sersemi bir kadın avluda tuvaletini yapmaktaydı. Tombul, orta boylu, ablak çehreli, sarı saçlı güzelce olan bu kadın Linardi'nin karısı Eftalya idi. Karabibik'i görünce sırıtarak bağırdı ki :

— Ne ister Karabiberik?

Karabibik yılıştı. Ağzı kulaklarına değecek derecede dedi ki :

— Seni görmeee geldim.

Eftalya şuhâne bir kahkaha koyuverdi. Linardi göründü. Karabibik'e âşinalık etti. Yine kurtlar orasını kemiriyor muydu? Acı macı ilâçlardan almağa mı gelmişti? Hayır hayır sabahleyin Anderya'yı görmeğe gelmişti de, henüz pek erken olduğundan... Ha ha bir sabah «promenadı». Karabibik bu «promenad» kelimesinde alıklaştı. Anderya Antalya'ya gittiği zaman, hani şu tarlasını Sarı Simyon'dan kurtarmak için gitmişti ya, canım mah huradaki tarlasını.. İşte o zaman Antalya'da udel mi ne karabiberdir bir yerde yatmıştı. Onun adı da baramana mıydı, paramana mıydı neydi, of canım böyle eciş bücüş şeyleri nasıl da hatırda tutmalı.. Hekim bundan mı bahsediyordu bilmem ki.

Eftalya tuvaletini bitirmiş, güzel gözlerini Karabibik'e dikmiş, onu dinliyordu. Linardi gülmekten kırılıyordu. Canım dabarana falan değil... «promenad» promenad. Yani Karabibik'in anlayacağı sabahleyin şöyle bir «piyasa». Karabibik hâlâ alık alık bakınmaktaydı. İşte bunlar hep aklının ermediği yeni icat şeyler. Ay oğul, okumuşluk başka şey, adam böyle çelebi sözler öğrenir.. Hey gidi câhillik hey!. Kendisi, Karabibik, çocukken şimdiki gibi okumak yazmak olsaydı, hey gidi hey... Hoca olur, dünyayı konyayı öğrenirdi. Ay gayri ne yapalım... İşte böyle.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Karabibik vücuduna yapışmış olan kurdu çıkarmak için kendisini Linardi'ye göstermeğe geldikçe Eftalya'yı görüp hoşlanmaktaydı.

Eftalya da Karabibik'e karşı pek serbest davranmakta, onunla açık açık şakalaşmaktaydı. Karabibik'in olanca aşkı şu birkaç dakika içinde mahsur bulunmaktaydı. Bir çirkin tebessüm, bir iki bayağı nükte, içinden doğru gelen kısa bir çığlık. İşte ömrünün romanı bundan ibaretti.

Eftalya gayet dar karîhalı, terbiyesizce, saf-derun, gördüğü erkeğe hemen meylediverecek derecede şedidü'ş-şehve bir kadındı. Linardi kendisini İzmir'de sokağın birisinde bulmuş, peşine takmış, getirmişti. Üç seneden beri birlikte bulunmaktaysalar da hemen bir günleri dırıltısız geçmiyordu. Linardi karısının pençe-i tahakküm ü tehekkümü altında zebun kalmış, ondan izinsiz bir adım bile atmamak derecesine kadar gelmişti.. Köy delikanlılarıyle birlikte Akdam'da, Çayağız'da, Benlikuyu'da, Dalyan'da falanda bazı serbâzâne muaşakalarından haberdar olduğu halde bile sesini çıkaramamıştı.

Karabibik bunlardan ayrıldı. Ağır ağır hatveleriyle Anderya'nın mağazasına doğru yürüdü. Hay kâfir şeytan... Mağaza hâlâ kapalı. Karabibik bu sefer kilisenin önüne kadar geldi. Barba Yani dükkânını açmaktaydı. Biraz onunla laf attı. Bugünlerde alış-veriş de kesat... Şu güzelim zeytinin batmanını on sekiz mangıra bile almıyorlar... Anderya yeni dükkânını açalı artık kendisine, Barba Yani'ye iş kalmamıştı. Halbuki Anderya bari yavız bir mal satsa yüreği yanmaz.

Kendisi hâlis Midilli zeytini satıyor, Anderya ise çürümüş kokmuş Sömbeki zeytini getirtmiş.. Hele bir kere şu peynirin çeşnisine bak.. Hım?.. Anderya çatlasa böyle bir mal getirtemez.. Ya bir de şu kahvenin güzelliğine bak. Her bir tanesi fındık gibi yavrum...

Karabibik bütün şu tafsifâtı kemal-i dikkatle dinlemekteydi. Ey a oğul! Şimdi Temre'de Anderya menşur... Aldı yürüdü.. Hem o çeteleyle veriyor...

Yani omuzunu silkti: Hım? Çeteleyle haa... Dolandırıcı herif.. Alimallah... Yavız yavız.

Karabibik bir iskemleye oturmuş, sigara içmekteydi. Barba Yani şikâyet-i hasûdânesinde devam etmekteydi. Çok yavız.. Herkesi soy soğana çevir.. Zengin zengin haa!.. Kendisi de istese..

Karabibik omuzunu silkti. Yani itiraz etti: Vallah değil.. İşte meydana çıksınlar... Vâkıa çeteleyle vermek âdeti değildir. Fakat iki mangırlık şeye sekiz mangır da almaz... Öyle değil mi?

Karabibik öküzlerini düşünmekteydi. Anderya'dan para alamazsa acaba şu heriften... Hım? Bir türlü cesaret edemiyordu. Yani tezgâhı kirli bir paçavrayla silmeğe başladı. Hem siliyor, hem de söyleniyordu: Daha

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

dün Meis'ten gelen kayıkla kendisine nah şuradaki basmalar gelmişti; arşını on bir meteliğe âlâ bir kumaş... Halbuki Anderya bundan da fenasını on beş meteliğe bile nazla veriyor.

Karabibik karar vermişti, öküz almak niyetini filanı Yani'ye açtı. Hikâyesinin sonunda dedi ki: «Gelecek harmanda veririm».

Yani faizi merak etti. «Üç mecide yirmi metelik» kendisine eğlence geldi. Bu kadar az şey mi olur? Kime olsa mecid başına on meteliğe bin nazla ancak verebilir.

Pazarlığa giriştiler. Vur aşağı tut yukarı mecid başına dokuz meteliğe yirmi mecide karar verdiler. Bu borcun faizi ayda 56 kuruş 8 para demekti ki re'sü'l-mal ile birlikte Karabibik Yani'ye 22 mecidi ile on kuruş yani cem'an 527,5 kuruş borçlu kalacaktı.

Fakat bir kere de Anderya'ya müracaatla şerâiti daha ehvense ondan istikrazı düşündü. Bu fikrini Yani'ye sezdirmemek için bir çare bulmalıydı. Anderya'ya müracaatını hissedecek olursa Yani'nin para vermeyeceğini biliyordu.

Yani hemen kesesini çıkarmış mecidiyelerin siliklerini seçmeğe başlamıştı. Fakat Karabibik hiç bir bahane, hiç bir kaçamak yolu bulamıyordu.

Köylüler birer ikişer sokağa dökülmüşlerdi. Köyiçli İmamoğlu Yusuf dükkânın önünden geçti. Karabibik bu fırsattan istifadeyle dükkândan fırladı. Konuşa konuşa Yusuf'un tarlasına kadar, tâ Küçükkum'a kadar geldi.. Yusuf iki üç karış kadar boy atmış olan zümrüt renkli ekinine bir nazar-ı memnuniyetle bakmaktaydı. Güneş Akdeniz sathından çıkıp yükselmiş, Temre ovasından hafif hafif beyaz buharlar kalkmağa başlamış. Mira tepelerine korkunç bulutlar toplanmıştı. Tarla sahipleri teker teker işlerinin başına gelmekte, şurada burada mer'alar içinde sürüler yiyecek aramaktaydı.

Yusuf pek memnun görünmekteydi. Bıyık altından bir şarkı mırıldanmakta ve arada sırada bazı ufak taşları ayıklamaktaydı. Denizde açıktan doğru bir ufak yelkenli tekne Adersan burnu istikametinde gitmekteydi.

Karabibik hiç bir şey söylemiyordu. Sade Yani'nin yirmi mecidi ile Anderya'dan alacağı cevabı düşünmekte ve behemehal bunun gibi yani İmamoğlu gibi kendi tarlasını kendisi, öküzleriyle süreceğini, nadas edeceğini, yaylaya hayvanla gideceğini tasavvur eylemekteydi; ah ne sevinç!

Yusuf tarlanın ince bir izinden yürümekte, Karabibik de ardısıra gitmekteydi.

— Hayvan sâbiyim

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Ni şikil?

Karabibik tasavvurât ve teşebbüsâtını İmamoğlu'na açtı. Yusuf yuvarlak ufak gözlerini dikmiş, kemal-i hayretle dinlemekteydi: Karabibik öküzler sahibi olacak.. Ey sonra.. Pekii para?

Karabibik tedbirlerini izah etmekteydi. Anderya'dan veya Yani'den yirmi mecid.. Faiz çok olacak ama.. Ne çare.. Gelecek harmanda ödemek mümkün. Durali'nin hayvanıyle Ayşe'nin hayvanını birleştirecek.. Artık budan böyle göğsünü gere gere gezecek.. Günde yarım mut bu!..

Yusuf gittikçe hayretini arttırmaktaydı. Karabibik'in iki öküzü bulunacak haaa? Ne büyük vukuat!.. Bütün Temre ahalisi şu vukuatla hiç olmazsa bir hafta kadar meşgul olacak.. Yusuf, Durali'nin satılık hayvanını beğenmedi.. Pek zaif.. İhtiyar, bir gözü kör.. Karabibik omuzlarını silkmekteydi: E gayri ne çare! Günde yarım mut bu!.. Karabibik'in bu kararı Yusuf'un zihnini işgal etmekteydi.. Artık tarlasına ehemmiyet vermemeğe başladı. Birlikte Temre köyüne doğru geldiler. Yolda bu meseleyi enine boyuna münakaşa ettiler... Fakat Karabibik kararından dönmedi.

Anderya karşılarına çıkıverdi. İkisi birden etrafını aldılar. Karabibik niyetini uzun uzadıya anlatmağa başladı. Anderya hiç dinlemiyormuş gibi yürümekteydi : Akdam'a bir kayık gelmişti, içinde bazı siparişler var, onları almağa gidiyordu.. Bunlar da peşine takıldılar. Anderya işmizaz tavırları göstermekteydi.

Köyün nihayet evlerinden kurtulup birinci su sarnıcına geldiler. Sarnıcın arkasında sarı bir köpek yatıyormuş, bunları görünce havlayarak üzerlerine doğru seğirtti; şöyle beş on adım kala durdu; avaz avaz havlamağa başladı. Karabibik diyordu ki :

— Gelecek yayladan evvel...

Yusuf neticeyi pek merak etmekteydi : Acaba Karabibik öküz alabilecek mi? Beraber gelişi sade şu merakını hal ve def'etmek içindi.

Anderya da diyordu ki :

— Olamaz olamaz... Çeteleler birikti. Mah oracıkta mağazanın rafcağızında durup oturur.

Bu gayretin sonunu getirmek müşkil görünmekteydi. Biraz sonra Anderya şimdiye kadar kendisine hiç bir şey söylenmemiş gibi Karabibik'e dönerek dedi ki :

— Mah yay geldi... Yaylaya çıktıklan.. Yüz deve odun isterim.. Yüz deve.. Altı çetele sileceğim...

Karabibik bunu istiksar etti : Yüz deve yükü odun altı çeteleye mi? Vay insafsız vay. Hey oğul geçen yay pazarlık böyle miydi?

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Anderya omuzlarını silkti : Canı isterse, çetele birike birike bir gün fena olacak. Kaş'a çağrılacak.. Tarlası satılacak.. Damı satılacak..

Kaş'a çağrılmak köylüler için mezara çağrılmaktan beter gelir. Çünkü Kaş'a çağrılmak demek merkez-i kaza olan Kaş'ta mahkemeye davet olunmak demekti.. Tüccar alacaklarını istifâda biraz müsamahalı davranırsa mahkeme vazifesini günü gününe ifa eder. Hem oraya kadar sürüklenmek, hanlarda birçok masraf etmek.. günlerce işten güçten kalmak köylülerin gözünü yıldırır.

Kaş sözünü işitince Karabibik'in ödü koptu.. Altı çeteleye yüz deve yükü odun çekmeğe razı oldu : E gayrı nitmeli?

Akdam'ı geçtiler.. Papazoğlu'nun tarlasına bir kayık yanaşmış, beklemekteydi. Soğuk kükürt suyunun keskin kokusu güneşin hararet altında etrafa yayılmaktaydı.. Suyun kenardaki sazlara temas ettiği mahaller donuk gümüş renginde bir ince yosun peyda eylemiş bulunmaktaydı. Suyun yüzünde küme küme «meke»ler yüzmekteydi. Üç dört tane de yabani Macar ördeği oradan oraya konmakta ve şöyle biraz ileride de bir «yeşilbaş» sazlığın içinde çırpınmaktaydı. Anderya mallarını muayene etti : İki top alaca, üç top ince fındıkî sopalı ensiz basma, bir çuval Tiryeste şekeri, on tane hasır, beş tane çalı süpürge, bir küp zeytinyağı, bir varil Kıbrıs şarabı, beş bardak hurma tatlısı. Anderya'nın yüzü gülmekte ve mallarını öve öve göklere çıkarmaktaydı : Zeytinyağı Ayvalık'ın birinci malıydı.. Bal gibi bal.. Hele alacanın dayanıklığı.. İki kişi çekişseler zorla yırtabilirler.. Bu mallar hem en birinci, hem en ucuz.. Barba Yani'de böyle güzel ve ucuz mal var mı? Ne gezer.. O hep halkı soymağa bakar.. Hey gidi insafsızlar hey!

Karabibik'in bunların hiç birisine ehemmiyet verdiği yoktu, o sade Anderya'yı nasıl kandırmalı diye düşünmekteydi.. Fakat herifin de kanacağı yok ki.. Canım borcu da çok..

Bir hayli daha uğraştı. Mümkün değil. Çar ü nâ-çar Yani'ye müracaata karar verdi. Yine hep birlikte döndüler. Yusuf merakından çatlayacaktı.

— E gayri Yani'ye mi? Hım?

Karabibik parmağını dudaklarına götürdü : «Suuus!». Anderya duyup da istirkap etmesin diye korkmaktaydı. Çünkü hep işi onunlaydı; gücendirmek hiç işine gelmezdi.

*
**

«Diiiih.. Ha gözüm ha... Çic çic çic çic!.. yürrüüüüü! Hüüüüüü!.. Dah dah dah!»

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Karabibik birinci dönümü bitirmek üzereydi.

Sağa sağa kaçmağa çalışan Benekli'yi övendirenin burunuyla yola getirmekteydi. Yüreğinde bir sevinç duymaktaydı. Sapanın sapına kemal-i gururla sarılarak, kuvvetli demirin açtığı çığır üzerinde ağır hatveleriyle yürümekteydi. Harımın yanına kadar yaklaştı... Hayvanları harmanlayıp ikinci dönüme geçti.. Hem yürüyor, hem şarkı gibi bir şey mırıldanıyordu : Bas gidelim, yavrum da bas gidelim!

Etrafta çiftçiler işleriyle meşguldüler. Yanı başında Deli Ali Koca imamın tarlasını nadas etmekteydi.. İki erkek arada sırada birbirlerine seslenmekteydiler : Hey Deli Ali! Köşkârlı Yusuf onu hal etmiş? Kerses'e gitmiş. Beslengisini almağa, Sarısimayil'i ni vagıt everiyo? Yaydan geri..

Artık Karabibik Huri'yi Sarısimayil'e vermekten kat'-ı ümid etmişti.. Fakat buna da artık lüzum kalmamıştı. Çünkü işte kendisi de çift sahibi, mal sahibiydi.

Bundan geri kızını yalvaran alsın.. Zaten Yosturoğlu'nun yeğeni Hüseyin Huri'ye göz koymuştu ya... Karabibik o kadar ahmak mıdır? Hüseyin'in daima kendi damı etrafında dolaşmasındaki hikmeti anlamıyacak mı ya.. Hey kuzum hey buna gençlik derler.. Kendisi de vaktiyle —o zaman böyle ihtiyar değildi, sakalı falan yoktu. Canım insan da ne çabuk kocayor— işte o zaman Huri'nin anası Sıdka'yı böyle kovalıya kovalıya almıştı.. Ya Sıdka da kendisinden ne kadar kaçar dururdu. Hele bir kere hiç hatırından çıkmaz, Karabucak köyünün yolunda, mah horada, tiyatronun yanı başında rastgelmişti; şöyle üzerine doğru yürüyünce kadın «Aman anaaaa!» diye çaylak gibi bağıra bağıra koşup kaçmıştı. Ey ayol! Buna naz derler. Karılar erlere böyle naz ederler.

Bu hâtırat Karabibik'in neşesini arttırdı. Şarkıyı yüksek sesle söylemeğe başladı.

Deli Yusuf'un zurna gibi çatlak sesi uzaktan doğru işitilmekteydi : «Yire batası! Dün gün ni şikil gelmedim.. İreceb'i yola salacaklamış.. Şşüüüt». Karabibik Deli Ali'ye seslendi :

— Genem Deli Yusuf ünlüyyo..

— He, he.. İreceb'i uğratacaklamış diyyo.. Senin habarın vâ mı?

— Dün gün Yosturoğlu diyyodu. Eskere gidiyyomuş..

— Adalya'dan çağırmışla.. Muayana olacâmış..

Karabibik Yosturoğlu'nun yeğeni Hüseyin'i düşünmeğe başladı.. Gelecek sene Hüseyin esnâna dahil olacaktı. Kızını bırakıp gidecek demekti. Kim bilir kaç sene kalacak. İhtimal dönüp gelemeyecek. Ni hal itmeli? Huri de artık kocamaktaydı..

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Harımın deliğinden Huri göründü. Damda canı sıkılmış, şöyle gezmeğe çıkmıştı.. Babasının yanına geldi, öküzlere hayran hayran bakmağa başladı.

Baba kız birbirine hiç bir lâkırdı söylemiyorlardı. Gûyâ iki yabancıymışlar gibi davranmaktaydılar. Arkadan Hüseyin de görünmesin mi? Karabibik vâkıfâne gözlerini kırptı : Hey kuzum hey.. Kızının peşinde dolaşıyor.. Sanki o farkına varmaz mı sanıyor? Ni hal idelim.. Yalvarsın da alsın..

Huri başını arkaya çevirdi. Bir saatten beri Hüseyin'in kendi peşinde dolaştığını hissetmişti. Fakat Hüseyin'in şu musallatlığından bîzar olmuyordu. Hattâ kaç günden beri şu yapışkan âşığın takibatına alışmıştı. Bu takibattan vâkıa hoşlanmakta değildi, lâkin şikâyet edecek derecede müz'iç de görmüyordu.

Hüseyin yakışıklı bir babayiğitti.. Yüzü, elleri güneş altında kayış gibi sertleşmiş ise de tenasübü kaybolmamıştı. Bâ-husus kaşı gözü güzeldi. Huri'den nedense hoşlanmaktaydı. Henüz gençliğin galeyanlı çağında bulunmakta olup hevesâtını memnun etmeğe mecburdu. Sarısimayil'in nişanlısına yani Köşkârlı Yusuf Ağa'nın beslengisine göz koymuş idiyse de kız buna hiç yüz vermemişti. Koca imamın kayınçası Sabire vâkıa kendisine biraz meyletmişse de Koca imam babasına hasımdı; kızı kendisine vermeyeceği malumdu. Hevesini bir tarafa mutlaka tevcihe mecburdu; tesadüf yolunun üzerine Huri'yi getirmişti.. Huri'den hoşlanmıştı. Artık onun peşinde dolaşmaktaydı.. Huri'yi babasının yanında görünce gerisin geri döndü gitti. Huri onu mutlaka harımın bir köşesinde saklanıp durduğunu biliyordu. Gidip şu pusudan geçmeğe gönlünde bir heves, bir arzu bulmaktaydı. Biraz durduktan sonra hiç bir lakırdı söylemeden yürüdü. Filhakika Hüseyin izini beklemekteydi.

Huri Hüseyin'in önünden geçti gitti; şu intizardan memnun oldu. Arkadan Karabibik bir tebessüm göstermişti; ateş alaflanmış. Ha görem ha..

Göreceği möreceği pek adi bir şeydi : Ertesi gün Huri Hüseyin için taleb olundu. Yosturoğlu ile Karabibik arasında vâkıa bir burudet var idiyse de kızı da ihtiyarlamaktaydı. Hem Yosturoğlu zengindi, nasıl koyup atmalı?

İşte karar verildi. Hüseyin ile Huri nikâhlandılar. Bir salı gecesi Yosturoğlu'nun evi önüne birçok köylü delikanlılarıyla kadınları toplandı. Hüseyin bir hayvan üstünde davul zurna ile civar köyleri akşama kadar dolaştı. Şerbetler içildi. Yemekler yenildi. Akşama gerdek yapıldı. Hüseyin ile Huri'nin muaşaka romanı bu suretle hitam buldu.

Zaten köylülerin muaşakası işte hep bu suretle netice-pezir olur.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

***

Karabibik'in murdar hastalığı yine azmış, bu gece sabaha kadar gözlerine uyku girmemişti. Sabahleyin hekimin kapısını çaldı. Kapıyı Eftalya açtı; Karabibik'i görünce sevindi. İçeri aldı. Linardi hastalarını dolaşmağa çıkmıştı. Eftalya Karabibik'e bir kahve pişirdi, geldi, şöyle yanına oturuverdi.

Karabibik bu tonbul vücudun hararetini hissetmeğe başlamıştı. Tuvalet kokuları içinde bir zevk-i garip duymaktaydı. Gözleri Eftalya'nın gözlerine tesadüf edince yüreği hoplamaktaydı. Eftalya Karabibik üzerinde bu tesiratı görünce onu daha ziyade tahrike başladı. Karabibik keskin lavanta kokularıyle gaşyolacak dereceye gelmişti. Eftalya'nın sıcak sıcak nefesi yüzüne vurmaktaydı. Damarlarında bir ateş gezinmeğe başladı. Boğazında öksürüğü kurumuş, gözleri önüne bir sis perdesi gerilmişti.

Asabi penceleriyle Eftalya'yı yakaladı. Eftalya bir çığlık kopardı, şu müz'iç yükün altında çabalanmaktaydı, nihayet silkinip kurtuldu, karşı duvara arkasını dayayarak hızlı hızlı nefes almağa başladı.

Karabibik'in vücudu zangır zangır titremekteydi. Eftalya şu istiğrâbı güle güle temâşâ etti. Karabibik yalvarmağa başladı, fakat ne söylediğinin farkında değildi. Taş yürekli karı bu dillere karşı kahkahadan bayılıyordu. Karabibik kapıdan çıkarken Linardi diyordu ki : Anladın? Bir kaşık akşam, bir kaşık sabah!»

Karabibik yüzünü gözünü buruşturarak çıktı gitti; arkasından Eftalya'nın sürekli bir kahkahası kulağına kadar vâsıl oldu.

Hikâyeler, (haz. Aziz Behiç Sevengil), Ankara 1961, s. 63-98.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2

ZEHRA'DAN

KISKANÇLIK

Subhi'nin validesi Münire Hanım eski kafada bir kadındır. Oğlunun ve gelininin istirahati uğrunda düşünmediği çare yoktur. Bu sırada ev hizmetinde Nazikter'e yardım etmek için, Sırrıcemal namında bir cariye aldı.

Sırrıcemal bir «timsal-i cemal» idi. Kafkas neslinin hüsn ü ân ile en ziyade meşhur olan şubesi efradından olduğunu yek nazarda en müşkülpesend gönüllere bile teslim ve tasdik ettirmekteydi.

Endamı gayet levendâne olup «kadın» denildiği zaman hatıra ne mânâ gelirse o mânânın tamamen şekl-i mücessemiydi.

Uzun boylu, iri yapılı olan bu vücudu öyle kaba saba bir şey sanmamalıdır. Bu iri yarılığı ile beraber bünyesi gayet nerm ü nazenin idi.

Beli ince, göğsü geniş, omuzları geniş, gerdanı uzunca, çehresi beyzî, kaşları, kirpikleri, saçları gür ve kara, rengi penbemsi beyaz, elleri, ayakları, ağzı ufak, reftârı dilpesend, gamzeleri dilfirib, hâsılı bir dilber-i ârâm-şikâr idi.

Zavallı Münire! Sevgili evladıyle gelini arasına böyle bir nazenîn-i cemal koymaktan tevellüt edebilecek âfâtı hatırına hayaline bile getirdiği yok. O sade iki evladının hizmetleri artık bundan sonra kemal-i intizam ile görülecektir diye dünyalar kadar sevinip yatıyor.

Daha Sırrıcemal görülmek üzere yalıya geldiği gün Zehra'nın yüreği hoplamıştı. Vâkıa kendisi de hüsün ve tenasüpçe Sırrıcemal'den aşağı kalmazdı. Fakat kıskanç kadın infiâlât-ı vicdaniyesi içinde Sırrıcemal'i kendisinden kat kat güzel bularak hem haset, hem kıskançlık damarları harekete gelmişti.

Münire Sırrıcemal'i ilk nazarda beğenip de gelininden dahi «istifkâr» eylediği zaman bîçare Zehra'nın sanki başından aşağı kaynar sular dökülmüştü. Dudaklarına kadar gelen bir-iki kelimeyi bir türlü telaffuz edemeyip dili tutulmuş gibi mebhut kaldı.

Münire Sırrıcemal'in temâşâ-yı cemaline dalmış olduğundan gelininin şu ıztırab-ı vicdanîsine vâkıf olamadı. Fakat güzelliği derecesinde

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

fatîn ve zeki olan Sırrıcemal'in nazarından o «sekerat-ı hissiyat» hafî kalmadı.

Eksériya tesadüfün ilcaatı önüne durulamaz. Bu kabîlden olarak ne Zehra'nın, ne Sırrıcemal'in hissiyatı Sırrıcemal'in şu yalıda alıkonulmasına mâni olamadı.

İşte o günden itibaren Zehra bil-külliye değişti. İzdivacından evvelki tab'-ı huşunetini daha ziyade şiddetle ele aldı.

Subhi bu tahavvül-i hissiyattan bî-haber kalmamıştı. Hattâ validesine birkaç defa işi çıtlatmak istediyse de Münire bu yolda terbiye görmemiş olduğundan validesi nezdinde bir tesir-i nâfiz icra edemedi.

Karısını eskisinden daha ziyade iltifat ile idare etmeğe karar verdi. Fakat hırçın kadın bu suretle dahi tadil-i hissiyat etmedi.

Huşûneti bir dereceye gelmişti ki önüne kim rastgelirse haşlar, eline ne geçerse kırardı.

Bazen gündüzleri akşama kadar odasına kapanıp yanına kimseyi kabul etmez, bazen saatlerce ağlar, saatlerce dalgın dalgın oturur, bazen günlerce ağzına lokma koymazdı. Yalının bahçesinde ağaç altlarında oturup akşamlara kadar düşündüğü, bazen deli gibi kendi kendine söylendiği olurdu. Bu hallerin hiç birisi Sırrıcemal'in nazar-ı ıttıla'ından dûr kalmayıp bîçare kız huzuruyle şu bahtiyar ailenin rahat ve huzurunu bozduğuna nihayet derecede müteessif olmakta idi.

Bazen günlerce ne Zehra'nın, ne Subhi'nin gözüne görünmemek için aramadığı vesileler, düşünmediği çareler kalmazdı.

Zavallı kız! Hüsün ve cemal ve terbiyece Zehra'dan aşağı kalmadığı ve belki ahlâken ona faik bulunduğu halde bile yine kendisini hanımının bir çâker-bendesi ve beyinin kemter bir hizmetçisi sayacak derecede ulüvv-i ahlâk ve hissiyat sahibi idi.

Subhi kendisini Zehra'ya tercihan zevceliğe intihab edecek bile olsa yine hanımının saadeti için kendi rahatını, kendi hevesâtını, hâsılı kendi saadetini fedaya hazırdı. Fakat bu fedakârlığından Zehra'nın haberdar olmasını ve kendisine fedakâr gönüllere lâyık surette muamele etmesini de arzu ederdi. İşte bu da garip bir tesadüf!

Bir gün Subhi İstanbul'a, işinin başına inmiş ve herkes odasına çekilmiş olduğu bir zamanda Zehra deniz üstündeki sofalardan birisinin açık penceresi önünde boy kanapesine uzanmış, gözünü suların akıntısına aldırmış, dalmış gitmişti.

Nazar-ı tahayyülâtı önünde garip bir manzara tecelli etmekteydi : Sık bir orman içinde ve latif bir ağaç gölgesinde ötesinde berisinde açmış allı, sarılı, beyazlı kır çiçekleriyle müzeyyen iki karış boyundaki çayırların içine yuvarlanmış, yekdiğerini der-âgûş etmiş iki vücut gör-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

mekte idi. Birbirini nazlı cilveli buselere garkeden bu muhabbet eşinin başucundaki ağaçlar içinde iki kuş gizlenmiş terane-i âşıkâne ile yekdiğerine ilân-ı muhabbet etmekte idi. İki âşığın buseleri ormanın sükût-ı amîki içinde aks-endaz olmakta ve bu sadâ-yı dil-firib kuşların nagâmatına karışmakta idi. Güya «Hüsn» ile «Aşk»ın cismaniyetleri aşağıda hem-sîne-i visal iken ruhaniyetleri de başlarının üstünde zemzemeperdaz-ı ülfet olmaktaydı.

Zehra bu levha-i latîfeyi göz kırpmaksızın, hafif bir halecan-ı şirin içinde temâşâ etmekteydi. Hafızasında bu levhaya benzer manzaralar taharri edip durmakta ve pîş-i hâfızasından geçen elvah-ı rengârenk içinde bazı latif tablolar görmekte idi.

Biraz ileri yürüyünce nazlı nazlı akar, sazlı sahillerine şıpıl şıpıl dokunarak süzülür gider berrak sulu bir dere gördü ki büküle büküle gittiği sırada iki âşık-ı mes'udun çıplak ayaklarına temas ederek geçip gitmektedir.

Çayır içinde ayağının sesi işitilmeksizin yürümekte devam ediyor ve gittikçe onlara doğru yaklaşıyordu.

Bir noktaya kadar gelmişti ki buradan kendisi onlara görünmeksizin onları güzelce görebilmekteydi.

Aman Rabbim! Ne cinayet, ne dehşet, ne alçaklık!

Bunlar Subhi ile Sırrıcemal'in ta kendileri idi.

Zehra tehevvürle bir kere haykırınca kendisini ayakta buldu ki ta karşısında da Sırrıcemal boynunu bükmüş yüzüne bakıp duruyor.

Zehra hayalin hakikatle içtimaı demek olan şu vaziyet-i garîbeden sıkıldı. Hâlâ o tehevvürüyle Sırrıcemal'i baştan aşağı öyle bir süzdü ki bu nazardaki tabir-i nefret ü hakaret bîçare Sırrıcemal'i kahretmiş gitmişti.

Fakat kızcağız metanetini kaybetmedi. Hanımının karşısında pûlâd gibi dikildi durdu.

Zehra şu miskin cariyenin hayalini olsun tırnaklarıyle boğup gebertmediğine müteessif olmakta ve azası zangır zangır titremekte idi.

Bu lehva hemen bir dakika kadar imtidad etti. Nihayette Zehra'nın sabır ve tahammülü kalmayarak karşısında duran Sırrıcemal'in vaz' ve sükûnetini de bir tahkir addederek kemal-i tehevvürle dedi ki :

— Karşımda zebani gibi ne duruyorsun... Haydi yıkıl git!

Sırrıcemal derunî bir ah etti fakat gitmedi durdu.

Zehra buna daha ziyade kızdı. Kızın üzerine doğru yürüyerek bağırdı ki :

— Daha duruyor musun?

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bu sözler Sırrıcemal'in gözlerinden yaş getirdi. Bugün canını dişine almış da öyle gelmiş gibi yine yerinden kımıldamadı.

Zehra tehevvürünü zaptedemiyordu. Fakat asabı gayet yorulmuş olduğundan geri geri gidip kanape üzerine düştü. Gözlerinden yaş boşandı.

Sırrıcemal şu eser-i zaaftan memnun oldu. Koştu, hanımının ayaklarının dibinde diz çökerek o dahi yaş dökmeğe başladı.

Gözyaşları Zehra'nın fikrine bir sekînet vermişti. Vukuatı bu sekinet-i hatır içinde muhakemeye yol bulmuştu. Tahayyülatından Sırrıcemal'in mes'ul olması lâzım gelmeyeceğini düşünüyor, fakat içinden doğru ses veren bir hissin iğfâlâtından da kurtulamamakta idi. Sırrıcemal ne kadar berîü'z-zimme olsa yine güzel olarak bu hane içerisinde bulunmasını, hakkında bir kabahat saymakta idi. Âdeta bir an geldi ki kızın gözyaşlarını bile sahte addederek kızmağa başladı. Fakat ne kadar olsa kadınların hissiyatı böyle aşk ve rekabet meselelerinde yanılmaz : İşte Zehra dahi hasedi, kıskançlığı ile beraber bu işte Sırrıcemal'in masum ve mazlum olduğunu tasdik eylemekte idi. Vâkıa kendisini ıztırabâtında haklı göstermek için bu hükm-i vicdanîsini mektum tutmağa çalışmaktaydı. Ah kadınlar! İkisi de ağlayacakları kadar ağladılar. Zehra iyiden iyiye kesb-i sükûnet etmişti.

Sırrıcemal gözlerini sildikten sonra ayağa kalktı. Titrek bir sesle dedi ki :

— Hanımcığıma ıztırap veriyorum. Ben bu evden gidersem hanımcığım rahat olacaksa razıyım, beni çıkarın.

Zehra sanki gönlünün aks-i sadasını işitmiş kadar memnun oldu. Fakat bir cariye önünde işin burasını itiraf etmeği kibrine yediremeyip dedi ki :

— Deli sen de!.. Sen bana ne yaptın ki... Hatırıma anam gelmişti de... Haydi haydi git.. Hem bir daha ben çağırmayınca gelme...

Sırrıcemal boynunu bükerek mutî'âne çıktı.

Sırrıcemal gittikten sonra Zehra yine kanapeye otururak deminki vukuat-ı garîbeyi düşünmeğe başladı.

O levha-i hayal, hâlâ gözünün önünde gibi durmakta idi. Fakat dizleri dibinde zavallı Sırrıcemal'in giryesini de duymakta idi.

«Ben bu evden gidersem hanımcığım rahat olacaksa» sözü kulağında tanîn-endaz olmakta idi.

«Rahat olacaksa», «rahat olacaksa»! Ah ey hodgâmlık!

Bir sadâ-yı gaybî kulağına «def'ediver, def'ediver» diye fısıldamakta idi.

Oh! Mümkün olsa, tahakkuk etse!

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

«Mümkün olsa», «tahakkuk etse», işte iki mukaddime-i arzu ki Zehra kadar kıskanç bir kadının fikrine sünûh ettiği zaman büyüye büyüye bir emr-i vâki hükmüne geçmesi pek kolaydır. Olanca malını Sırrımecal'in bu evden def'olup gitmesi uğrunda sarfedecekti. Bunun üzerine Zehra muhtelif vasıtaların istimaline, elinden geldiği kadar çalışmağa başladı.

Artık gece gündüz Sırrıcemal'in her halini nazar-ı teftiş altında tutmakta.

Gün geçtikçe Zehra Sırrıcemal'de ilk alâmet-i teessürleri görmeğe başladı: Kızcağızın gittikçe hüznü artmakta, gittikçe düşünceli görünmekte idi. Olanca neşesi kaçmış ve âdeta reng-i nazar-pesendi uçmuştu.

Bu hale karşı Zehra'nın sevincine hadd ü pâyân mı olur? Zavallı Sırrıcemal'in hali âdeta bir hasta idi. İnsanlardan kaçar, saatlerce bir noktaya gözlerini dikerek durur, pek az yemek yerdi.

Subhi'ye gelince : Karısının hırçınlığı zamanlarında onu kendi haline bırakmağı hayırlı görerek o yolda şakk-i şefe etmezdi.

Zehra'nın Sırrıcemal'e karşı olan muamele-i kâhiresi vâkıa yüreğini sızlatmakta idiyse de karısının hissiyâtını daha ziyade tahris etmiş olmamak için sesini bile çıkarmamakta ve kendisini âdeta hiç bir şey görmemeğe, işitmemeğe alıştırmakta idi.

Bir hayırlı tesadüfe muntazır bulunmakta idi. Bazı günler işinin başında bile şu ahval-i elîmenin hâtırasıyle muazzep olmakta idi.

Zavallı Sırrıcemal'e acımaktaydı. Biçarenin hiç bir kabahati olmadığı halde dûçar-ı kahr ü hakâret olmasını tecviz edememekte idi. Fakat nasıl sahâbet edebilsin?

Kızcağızın hüsn ü cemal-i bî-bahasına munzam olan hüsn-i ahlâk ve uluvv-i cenabına mukabil mahza kendi yüzünden uğradığı şu felâkete karşı iktidarsız, tesirsiz, hükümsüz kalmaktan pek müteezzi oluyordu. Lakin ne yapsın? Şimdiye kadar henüz Sırrıcemal'i yakından dikkatle bir temâşâ etmemişti. Fakat şu sıralarda kızcağız nazar-ı dikkatini celbe başlamıştı.

Şu kızcağızda olan sabır ve tahammül karısında bulunsaydı ne kadar bahtiyar olacağını düşünmekteydi.

Sırrıcemal daima nazar-ı tahayyülü önünde nemli gözleri, bükük boynu ile arz-ı endam etmekteydi. Fakat bu hal-i mahzûnâne içinde de letafetine, cemaline hiç bir halel gelmemekteydi.

Bu hayal-i mahzun gözünün önünden ayrılmamağa başladı. Önceleri Subhi bu hali Sırrıcemal'e olan merhametine isnad etmekteydi. Fakat gün geçtikçe hayatının başka bir surete girdiğini hissetmeğe ve kendisini

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

levm ü tevbihe başladı. Hissiyat-ı tabiiye cereyanı önüne sedd-i mümanaat çekilemez.

Bir gün geldi ki Subhi gönlünde Sırrıcemal için bir meyl-i şedid bulmağa başladı. Bir hayli zaman kendisini şüpheler içinde avutmağa çalıştıysa da muvaffak olamadı. Bu neticenin tahakkuku zavallı çocuğun istirahat-i fikri için bir darbe-i indıras oldu.

Zehra kadar müvesvis, Zehra kadar kıskanç bir zevce karşısında perende atmak ne kadar müşkil olacağını derhal takdir etti.

Ne kadar fâci bir komedya oynamağa mahkûm olmuştu! (s. 73-90).

YANGIN

Artık Subhi'nin bundan sonraki yaşayışı tam serseriyâne, tam bîmekânâne bir hale münkalib olmuştu. Firuzağa tulumbacı kahvelerine dadanmış, on beş yirmi gün içinde tulumbacılarla «hall ü hamur» olmuştu.

Arkadaşlarının tazyiki üzerine «sandığa» «omuzdaş» yazılmağa karar verdi. Reis İnce Hasan'a müracaat etti. Arnavut hanındaki yatağını orada birisine satmış, yani yataksız kalmış olduğu cihetle «kefaletsiz» omuzdaş olamayacaktı. Arkadaşlardan üç kişi çapkınlık etmeyeceğine, münasebetsiz hallerde bulunmayacağına kefil olarak hele Subhi'yi «koğuşa» kabul ettirdiler. Subhi'ye bir kat yeni tulumbacı elbisesi verdiler. Gündüzleri kahvede hizmet ederek para kazanmağa başladı. Zaten kahve parası «sandık parasından» çıkacak idi. Hasta olursa... veya ez-kaza «kodese» girerse «sandık parasından» beslenip tütün içeceği de bir tesliyet idi.

Reis Subhi'yi «artçı» tayin etmişti. Fakat daha ilk tecrübede Subhi bu vazifenin uhdesinden gelemeyeceğini kestirdi. «Öncülük» tecrübesi de muvaffakiyetsizlik gösterdi.. İnce Hasan içinden kızmakta idi.

Subhi cılızlığı, çelimsizliği cihetiyle ne «hortumcu» olabilecekti, ne «borucu». Çar ü nâ-çar «kökenci» Dursun'u artçılığa alıp Subhi'yi kökenci yaptı. Subhi'nin vazifesi ehvenleşmiş idiyse de tehlikesi artmıştı. Çünkü borucu ile birlikte damlara çıkmak, ateşe herkesten yakın bulunmak mecburiyetinde idi.

Bir gece koğuş ahalisi bir idare kandilinin zayıf aydınlığı içinde horul horul uyumaktalarken «köşklü» narayı atarak uyandırdı; Tatavla'da yangın olduğunu haber verdi.

Subhi gözlerini uğuşturarak kalktı, başı beyni kazan gibi idi. Omuzdaşlar giyinmekte, öteye, beriye seğirtmekteydi. Subhi de nâ-çar giyin-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

meğe mecbur oldu.. Tam dizliğini çekmekteyken «ikinci reis» Subhi'ye dedi ki :

— Haydi bakalım kökenci ..Fırla... Reise haber ver de sandık kaldıralım.. Subhi homurdanarak yemenileri çekip fırladı. Hava gayet soğuk, rüzgâr şiddetli, sokaklar karanlıktı, Uyku sersemliğiyle reisin evini güç bela buldu... Reise «bir oğlu olduğunu» haber verip döndü.

Sandık koğuşun önünde hazırlanmış hortumcu yola çıkmış, fenerci fenerini yakmış, «takımlar» toplanmış, «nâzira» hayvan gitmişti.

Subhi de «köken ipini» omuzladı. İnce Hasan geldi. «Hazır ol zeybek!» «Zeybek takımı alesta!» diye bağırdı. Reis müteakiben «yakın gel!» emrini verdi. Takım kollara yanaştı. «Al zeybek» kumandasında öncülerle artçılar bir elde sandığı omuzladılar.. Fenerci öne düştü... Subhi omuzdaşlar arasında gitmekte idi.

Sandık «koyun ayağı» gitmekte, şuradan buradan «misafirler» gelmekte idi.

Fenerci «yalama var» diye haykırdı. Takım dikkatli yürümeğe başladı.

Bozahane yokuşunu bu gidişle çıktılar. Subhi hem koşuyor, hem Urani'yi düşünüyordu. Boğaziçi'ndeki, Beyoğlu'ndaki yaşayışıyle şu tulumbacılık ömrünü mukayese etmekteydi. Kıyafetinden utanmakta, eski hâtıralara hayıflanmakta idi.

Taksim meydanında takım değiştirildi.. Geriden, Beyoğlu caddesinden bir sandık söktü. Herkesi bir çarpıntı aldı. Reis «takım açtırdı», sandık kuş gibi uçmakta idi. Neferlerden bıçkın Salih «yaman gider Beyoğlu pevruz a ali!» diye bir nara attı. İş kızışmış, arkadaki sandık takibe başlamıştı.

Subhi bu gidişe hiç alışkın değildi. Bacakları kuvvetten düşmekte, nefesi nefesine yetişememekte, geri geri kalmaktaydı. Halbuki arkadaki sandık «ateş gibi» gelmekteydi. Halecan artmış, tehlike yaklaşmıştı.. Koca Firuzağa sandığının «gebe» kalması tasavvuru cümleyi titretmekteydi.

Subhi'nin artık tab ü tüvanı kesilmişti. Fakat arkadaki sandık gelip çatmak üzereydi. Şimdiki «misafir takımı» reisi kızdırmakta idiyse de şu halde «takım değiştirmek» de tehlikeli idi. Reis kırbacını havada şaklatarak küfür etmekte, herkes kavgaya hazırlanmaktaydı.

Bıçkın Salih Subhi'ye dedi ki :

— Tetik davran omuzdaş.. Sandığa dikkat et..

Bu hızla meşatlığın önüne kadar gelmişlerdi. Arkadan gelen sandık kaybolmuştu. Bu hal Firuzağa sandığı için daha büyük bir tehlike demekti. Çünkü kaybolan sandık arka sokağa sapmıştı ki ileride öne çık-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ması mümkündü. Bu hal ise sandık için bir tahkir olup mutlaka bir kavga lâzımdı.

İnce Hasan biraz nefes alarak takım değiştirdi. «Keçe külaha» takım açtırdı.

Subhi sanki yığılıp kalacağım zannediyordu. Halbuki sandığı bırakmak da mümkün değildi. Pangaltı'ya kadar geldikleri halde bile arkadaki sandık zuhur etmemişti. Artık tehlike geçmiş, sandık koyun ayağına yatmıştı. Subhi nefes almağa başladı.

Yangın yeri dar bir sokak içinde ahşap bir evdi. Ateş alt kattan zuhur etmiş, tavana kadar sarmıştı. Yan taraftaki evin de saçağı ufaktan tutuşmuştu.

Sokak hıncahınç dolmuş, ortalık feryad ve girivv içinde kalmış, Tatavla sandığı işe başlamıştı. Bir taraftan sakalar su taşımakta, bir taraftan şuraya buraya eşya taşınmakta idi.

Sandık indi, hortum takıldı. Borucu bir ev aşırı bir dama çıktı. Subhi köken ipini açıp bir ucunu kökene bağladı. İpi kangalladıktan sonra fırlatıp yukarı borucuya attı. Kendisi de derhal dama çıktı. İkisi birlikte ipi tutup hortumun ucunu yukarı aldılar. Subhi kökenden hortumu zapta çalıştığı sırada borucu Ali boruyu iki eliyle kavramış sağ elinin baş parmağıyle borunun ağzını tıkayarak su beklemekteydi.

Aşağıda ise sandık ağız ağza dolmuş, işlemeğe başlamıştı. Ali suyun tazyikini hissedip de parmağını çekince hışım ve şiddetle çatlaya çatlaya parmak kalınlığında bir su fışkırmağa başladı. Bu su alevin içine girince derhal tebahhur etmekte ve ateş üzerinde hiç bir tesir göstermemekteydi. Subhi bu manzarayı ömründe görmüş değildi. Beş, altı arşın yakında şiddetli bir ateş yalım yalım alev salarak kıvrıla büküle havalanmakta ve ucundan kesif bir siyah duman sütun sütun zeban-gîr olmakta idi. Hava insanı bunaltacak derecede kızmış, borucu ile Subhi buram buram ter dökmeğe başlamıştı, alev bunlara vurmakta idi. Rüzgâr biraz yatışmış, her taraftan tulumbalar üşüşmüş olmakla yangının söndürülebileceği memul idi. Civar damlardan hep yangın alevlerine doğru beş, on boru sıkılmakta idi.

Subhi gözünü alevden ayırmıyordu. Dumanlar içinde milyonlarca kıvılcımlar uçuşmakta, üzerlerine kıvılcım yağmakta idi. Alev yeniden yeniye bazen tahtalara sirayet ettikçe evvelâ şerare halinde zuhur eden ateş büyüye büyüye alevlenmekte, bu suretle yangın azıp tevessü etmekte idi. Ali en ziyade bu noktalara dikkat etmekte idi. Nerede yeni bir ateş görürse boruyu oraya tevcih eylemekte idi.

Subhi sıcaktan bunalacak hale gelmişti. Yüzü gözü cayır cayır yan-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

makta idi. Arada sırada hortumun dikiş deliklerinden fışkıran su ile yüzünü gözünü ıslatmakta idi.

Ateş gittikçe ilerlemekte, bu tarafa doğru yürümekte idi. Aşağıdan İnce Hasan avaz avaz bağırıp aşağıya çağırmakta idi. Karşı taraftaki büyücek evin sahibi Firuzağa sandığını evine istemekte idi. İnce Hasan buradan beş, on mecidiye ümit etmekte idi.

Ali boruyu sökmüş, Subhi ipi kökene bağladıktan sonra sağa sağa hortumu aşağıya bırakmağa başlamıştı.

Borucu damdan inmiş, Subhi yalnız başına kalmıştı. Hortum aşağıya inmiş ve artık Subhi de serbest kalmıştı. Halbuki hiç kimse farkına varmadığı halde bu hanenin arka tarafındaki saçak bir hayli zaman evvel ateş almıştı.

Subhi damın bacasına seğirtti. Fakat ateş tavanı sarmış olmakla alev içinden geçmeğe mecbur idi.. Subhi tavan arasında duman içinde kalmış, sağını, solunu şaşırmıştı... Oraya buraya saldırmakta idiyse de bir türlü yolu bulup da çıkamıyordu. Feryadın da hiç faidesi yoktu; çünkü aşağıda hüküm süren kargaşalık, gürültü, patırtı arasında feryatlarının işitilemeyeceği zâhir idi.

Subhi hâlâ çabalanıp durmakta idi, fakat teneffüsü de güçleşmiş, başı dönmeğe başlamıştı.

İnce Hasan Subhi'nin gecikmesinden şüphelenmişti.. Neferlerden iki tanesini çatı arasına çıkardı.. Bunlar da göz gözü görmeyecek derecede kesif bir duman içinde kaldılar.. Supi!.. Supi!.. nidasına gayet boğuk bir sesle «aman yetişin boğuluyorum!» cevabını aldılar. Hal ve mevki pek tehlikeli idi.. Bir taraftan da alev sarmakta idi..

Subhi artık hayatından kat'-ı ümit etmişti.. Şu hal-i yeis ve hâtırnak içinde bile Ürani'yi düşünmekteydi. Sevdiğinden şu suret-i feciada ebediyen mahrum olacaktı. Gözünün önünde Urani'nin hayali gelmiş, kendisine enzar-ı terahhum atfetmekte idi. Fakat bîçare kızı da bir alev sarmaktaydı. Uzun kara saçlarının uçları tutuşmuştu bile. Subhi kendi halini unutup sevdiğini kurtarmağa can atmıştı.. Fakat heyhat her taraf alev, her taraf ateş.. Ürani yanıp kül olmuş, cihanı bir lehib-i dehhaş sarmıştı. Subhi kendini kaybetmiş bayılmıştı. (s. 309-321)

Zehra, Konstantaniye 1312/1896.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

3

HASBA

Gözünü açtığı zaman vapurun içinde bir sükûn ve sükûnet hüküm sürmekteydi. Pervane muntazaman dönüyor, kuvvetli bir sabah güneşinin parlak huzmeleri kamaranın penceresinden ta gözlerinin içine giriyordu.

Geceki şiddetli sallantıdan bîzar olan yolcular rahat rahat sabah uykusu çekmekteydiler. Behzad birkaç defa sağına soluna dönmek suretiyle tekrar uykuya niyetlendi ise de muvaffak olamadı. Kamara arkadaşını taciz etmek korkusuyle sigara da içemiyordu. Bir çeyrek kadar imtidat eden tahammülü gayete erince kalktı. Giyinip tuvaletini de icra eyledikten sonra yukarı güverteye çıktı.

Vapur saatte dokuz, on mil süratiyle Kıbrıs sahilini takip etmekteydi.

Deniz râkid, hava sâkin, güneş kuvvetli, mevsim teşrin-i evvel sene 130., saat iki. Hafif fakat biraz serin lodos Behzad'ı güverte üzerinde hızlı hızlı yürümeğe mecbur etti. Hem geziniyor, hem de İstanbul'u, İstanbul'da yolunu bekleyenleri düşünüyordu.

Memuriyet-i muvakkate ile dört, beş aydan beri o sevimli dostlardan ayrı düşmüş, nehrü'ş-Şeria vadilerinde, Taberiye gölünün cehennemî iklimi derununda bunalmış kalmıştı. Sevgili zevcesi Münire'den, mini mini oğlu Şevki'den üç, dört aydır bir kâğıt parçası bile alamayarak merakından ölüm azapları çekmekteydi.

Vapurun şu betaatine kızmakta, mümkün olsa hemen kanatlanıp uçmak istemekteydi.

Yarım saat kadar sonra İngiliz mi, Amerikalı mı bir kadın geldi. Boyu levendâne, etvarı serbâzâne, genç, güzel. Güvertenin yan parmaklığına şöyle arkasını dayayarak etrafı temâşâya başladı.

Behzad'ın nazar-ı dikkati bu güzel kadına teveccüh etmişti. Sabahın feyz-i bîdarı zaten latif olan bu çehreye o kadar taravet ve letafet vermişti ki tulua sine açmış bir nev-reste gülde de ancak bu kadar taravet ve letafet tasavvur olunur.

Güzel kadın Behzad'ın enzar-ı müştakâne vü harîsânesinden zerre kadar bîzar olmaksızın temâşâ-yı subh-gâhîsinde devam etmekteydi. Arada

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sırada Behzad'a doğru enzar-ı lâkaydâne atfettikçe o parlak kara gözlerinin nezâresine karşı Behzad'ın olanca tâb-ı mukavemeti sanki mahvolup gitmekteydi.

Behzad birkaç dakika güya benliğinden tecerrüt etmiş gibi her türlü kayd-ı tefekkürden mahrum kaldı. Önündeki güzel tablodan başka hiç bir şey gördüğü, hiç bir şey düşündüğü yok. O tablo canlı olmayıp da yerinde mıhlı kalmış olsaydı şu hal-i istiğrakın devamından korkulabilirdi. Bereket versin ki tablo yerinden kımıldadı da Behzad kuvâ-yı fikriyesini istirdad etti.

Bu intibah üzerine hatırına her şeyden evvel İstanbul geldi. Hafızaya zînet veren bu havâtır-ı muazzeze üzerine bir parlak şöhret sisi çekmeğe çalışmak suretiyle hissiyatının vukua gelen şu kasd-ı zebun-firîbânesine lânetler okudu. Hemen koştu, kıç üstündeki salona kapandı. Mücrimler gibi yüzünü setretmekte, hissiyatını boğup öldürmeğe uğraşmaktaydı. Ardı sıra o canlı levha da salona girdi. Bu kadın aşk ve heva ifriti tarafından Behzad'ın hissiyat-ı mukaddesesini ihlâl ve iğvaya müekkel bir şeytan mıydı neydi? Behzad orada da barınamayıp kamarasına, yatağı içerisine iltica etti. O hayal-i dilberi hafızasından tardedecekmiş gibi eline bir kitap aldı. Ne gezer! Aman Yarab bu ne alçak gönül!

Sürekli bir çıngırak birinci kamara yolcularını sütlü kahveye davet etmekteydi. Behzad midesinin feryatlarına cevap vermekle gönlünün isyanına tebaiyet arasında mütehayyir kaldı. Nihayet âcizlere muaveneti daha müreccah görerek sofra başına geldi. Bereket versin ki şeytan hücumlarını sofraya kadar ilerletmemişti.

Birinci sınıf yolcuları dün akşamdan yani Beyrut'tan beri yekdiğerini görüp tanıyamamışlardı. Şu sabah kahvesi kısm-ı küllîsini bir araya getirmiş oldu.

Evvelâ mevki-i şerefte yani kaptan sandalyesinin solunda ak sakallı, irice yapılı biri, genç bünyeli bir efendi oturmaktaydı ki isminin Galib Bey olduğunu ve Yafa'dan İstanbul'a avdet etmekte bulunduğunu Behzad sonradan tahkik etti. Galib Bey'den başka Türk olarak sade kendisi bulunmaktaydı.

Diğer yolcular iki ihtiyar İngiliz ile, ticaret seyyahı olduğunu seyahatlerinin an'anesiyle anlatıp durmakta olan bir İsveçliden ibaretti.

Sofrada Behzad Galib Bey ile musahabete koyuldu; tesadüfe bakınız ki akraba dahi çıktılar: Behzad'ın teyzesinin kocası Galib Bey'in kayınpederinin biraderiymiş. Şu tesadüften ikisi de gayet memnun oldular. Şimdiye kadar bu karabet iki tarafça da meçhuldü. Galib Bey hemen kalktı, bir hususî kamarada bulunan zevcesi Aliye Hanım'ı şu hayırlı tesadüften haberdar eyledi ve mukabeleten teşekkürler ve selâmlar getirdi. İkisi

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

birlikte yukarı salona çıktılar. Bu sırada Galib Bey'in yanına koşa koşa sevimli bir kız çocuğu geldi. Galib Bey'in tarifatına nazaran bu kızcağızın ismi Şahinde olup henüz on iki yaşındadır. Dar-ı dünyada tek bir evlatları olduğu için gerek Galib, gerek Aliye bunun meftunudurlar.

Şahinde'cik epeyce tahsil görmüş, terbiyeli, biraz da oynak, afacan bir yavrucaktı. Behzad ile Galib muhabbeti ilerlettiler. Biribirine tercüme-i hallerini anlattılar: Galib şimdi bir elli yaşında olup on sene kadar Paris'te bulunmuş ve dört seneden beri Yafa'da bir büyücek memuriyetle istihdam olunmuştu da bazı esbabdan dolayı bu memuriyetten istifa vererek İstanbul'a avdet etmekteydi.

Behzad ise kırkını geçkin bir şey olup taşralarda birçok memuriyetler verdikten sonra on sene evvel teehhül ederek İstanbul'da yerleşmişse de arada sırada böyle bazı muvakkat memuriyetler vermekteydi.

Galib ile Behzad musahabete koyulup gittikleri müddette Şahinde güverte üzerinde koşup oynamakta ve bazı bazı bunların yanlarına gelerek laübaliyane konuşup gitmekteydi.

Behzad şu mini mini kızdan hoşlanmağa başladı. Kız da Behzad'dan hoşlanmıştı. Yanlarına geldikçe Behzad'a tevcih-i sual ile öteden beriden sormakta; Behzad ise kızcağızın lepiska saçlarını okşamaktaydı. İşte bu suretle ikisi arasında bir itinas ve itilaf mukaddematı peyda oldu.

Behzad Şahinde'ye «Hasba» vasfını pek münasip bulmuş ve bu tabirden Şahinde de hoşlanmıştı.

Bugün akşama kadar Hasba'yla Behzad ülfeti arttırdılar. Hele Galib ile sıkı fıkı dost oldular. Ertesi sabah Hasba yataktan fırladığı gibi Behzad'ı aradı; güverte salonunda buldu. İki dost karşı karşıya oturdular. Dereden tepeden konuşmaya başladılar. Şahinde uslu akıllı lakırdı söylemekte, Behzad dahi karşısında bir büyük kadın bulunuyormuş gibi davranmaktaydı.

Behzad Şahinde'nin kendisini göstermeğe başlamış olan güzelliğine asıl bugün dikkat etmeğe başladı.

Bu cemal-i mesturun üç, dört sene sonra ne yaman bir sebahat-i serbaz olacağını tahmin etmekte ve daha şimdiden o kara kirpiklerin saye-i şeb-rengi içinde muhtefî gibi kalan kara gözlerdeki hararet-i cazibenin pek çok tahammülleri cam gibi eritmeğe kifayetini teslim eylemekteydi.

Vapur hâlâ engindeydi. Akşama doğru belki Rodos dağlarının görülebileceği tahmin olunmaktaydı. Hava bugün de pek güzel devam ediyordu. Behzad'ın artık İngiliz karısından havf ve ihtirazı kalmamıştı; çünkü kendisini Hasba ile işgal etmekteydi.

Fakat bu işgalden de şüphelenmeğe başladı; çünkü Hasba'yı birkaç dakika gözden kaybedince arzu etmeğe başlamıştı. Ertesi sabah âdeta Ş-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

hinde'yi kendisi aramağa mecbur oldu. İşte asıl bu mecburiyetin sebebini gönlünden sorduğu zamandı ki kendisinden korkmağa başladı. İstanbul'a varabilmek için daha beş gün lâzımdı. Bu müddet zarfında ise gönlü pek çok yol alabilecekti. Evlâdı yerindeki bir çocuğun âşığı olmaktan haya etmekteydi. Fakat gönlünün şimdiki gidişi Hasba'ya karşı sevdaperverâne bir yürüyüşten başka bir şey değildi.

Behzad bu gidişten tevehhümde haklıydı. Ne olursa olsun gönlünü yolundan çevirmek lâzımdı. Daha mukaddimede olan muhatarayı savuşturmak için Hasba ile artık itilâfı kesmeliydi. Halbuki daha ilk tecrübesinde kat-ı irtibatın adem-i imkânını değilse bile müşkilâtını gördü, anladı.

Hasba bir dakika peşini bırakmıyordu ki. Hattâ o bıraksa bile Behzad'ın gözleri onu aramaktan geçmiyordu ki. Vapur daha ertesi günü Sakız'a doğru takarrüb etmekteyken Behzad'ın gönlü dahi hedef-i maksuduna âdeta takarrüb etmiş sayılabilirdi.

Behzad hemen takarrür üzere bulunan bu neticeye karşı gönlünü ta'yib ve tahkirden başka hiç bir yere kadir olamamaktaydı.

Halbuki gönlü gemini azıya almış sert başlı harun bir hayvan gibi delicesine alabildiğine koşmaktaydı. Az zaman içinde pek çok mesafe kat' etmiş, gözüne hiç bir muhatara görünmeyerek gitmekte bulunmuştu. Behzad artık gayret dizginlerinin adem-i tesirini görünce inan-ı ihtiyarını tesadüfün yed-i idaresine terkediverdi. Yani âdeta evladı makamındaki Hasba'nın âşığı oldu, gitti.

Eğer Şahinde ahval-i kalbiyeye vukuf yaşlarında bulunmuş olsaydı babası ve belki büyükbabası yerinde olan Behzad'ın kendisine karşı gösterdiği evza'-ı âşıkane vü meftunânenin farkına varırdı; halbuki Hasba henüz bu dakikalara kadar sevk-i zihn edemiyordu. O yalnız Behzad'dan hoşlanmış, onun şakalarına, hikâyelerine alışmıştı.

Vapur hele İzmir'e vardı. Behzad'ın ilk işi karaya çıkıp bir aktarma imkânının tahkiki oldu. Fakat iki üç güne kadar İstanbul'a vapur olmadığını tahkik ettiği gibi, Galib'in ısrarlarına ve bâ-husus Şahinde'nin ricalarına karşı yine bu tehlike beşiğinde kalmağa mecbur oldu. Güya aktarma vesilesiyle Hasba'dan ayrılmakta gönlü için bir çare-i necat ü halas görmekteydi.

Vapur İzmir'den ertesi akşam hareket edeceğinden bu geceyi ve yarını dışarıda eğlenceyle geçirmekle olsun teskin-i hissiyata çare aradı. Galib ile birlikte café concert'lere falanlara başvurdularsa da Behzad'ın gözü gönlü hep vapurda yani Hasba'daydı. Nihayet gece saat altıda kendisini vapura attı ama mini mini maşukası çoktan uyumuş gitmişti.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kamara salonunda yarım saat kadar gezindikten ve bir saat kadar da gözleri Hasba'nın kamarası kapısına matuf olarak melûl melûl oturduktan sonra yatağa girdi.

Yatak içindeki vaziyeti tefekküre pek müsait olduğundan halini düşünmeğe başladı. Yaşı kırkı geçkin, sakalına kır düşmüş, bâ-husus altı yaşında bir çocuk babası olduğu halde on iki yaşında bir çocuğa divanece gönül vermek hiffetini yaşının muktezası olmak lâzım gelen metanet ve mekânete şeyn ü âr görmekteydi. Bâ-husus neticeyi düşündü: Ne olacak? Haydi bu muhabbetteki ciddiyet kesb-i kuvvet etsin. Peki bu muhabbetten ne ümidi olacak? Hasba ile bekâm olmak mı? Heyhat! Tefâvüt-i sinni hesaba katmasa bile o visale ermek için hiç olmazsa üç sene beklemek lâzım gelecek. Ya o kadar müddet bu nokta-i muhabbet üzerinde sebat ve devam göstermek bâ-husus her muhabbete sine açan kalbi için mümkün mü? Daha iki gün evvel bir İngiliz karısına karşı peyda ettiği hissiyat meydanda duruyor. Beklemek de lâzım olmasa... Ya sevgili zevcesini, elmas oğlunu nasıl feda etmeli?

Fakat bu muhabbetten de nasıl geçmeli? Hasba'cığı nasıl unutmalı? İşte bu mütalaat zavallı adamda birçok hissiyat-ı mütenakıza vü mütegayire uyandırdı. Bu muğlak meselenin içinden nasıl sıyrılıp çıkacağında şaşırdı kaldı. Beyin üzücü tasavvurat ve tahayyülat içinde saat sekize doğru uyudu gitti.

Sabahleyin uyandığı zaman kulaklarını bir girye-i elemnâk tırmaladı. Salonda birisi için için ağlamaktaydı. Bu tanîn-i hazini Hasba'sının sesine pek benzetti. Yüreği hopladı. Derakab giyinip kendini dışarı attı. Filhakika Şahinde salonda piyanonun yanıbaşındaki koltuğa oturmuş, başını kollarına dayamış, ağlamaktaydı. Behzad'ın olanca hissiyat-ı âşıkane vü meftunânesi diline toplandı. Yüreği kabardı. En nazik, en nevazişli kelimat ile kızcağızı tesliyete başladı; bir taraftan da eliyle Hasba'nın lepiska saçlarını okşamaktaydı.

— Yavrucuğum! Seni kim darılttı söyle bana, canın neye sıkıldı? Yüzüme baksan a! Bak dostun geldi.. Ben geldim. Hani her gün çıtıpıtı dil döktüğün dostunu unuttun mu? Haydi bakalım. Ver elini bana. Güverteye çıkalım hava alalım.. Birazdan dışarı çıkar, seninle beraber gezeriz, dolaşırız. Haydi bakayım, yüzüme bir gül, hah şöyle.

Şahinde Behzad gibi bir dostun şu nevazişli sözlerinden latif bir tesliyet bulmuştu. Behzad'ın bir elini mini mini elleri içine alarak bir müddet yüzüne bakakaldı. Bu nazar-ı masumane Behzad'ın gönlüne bir halecan verdi. Vücudundan bir ra'şe geçti.

Şahinde artık giryeyi bırakmıştı. Âşığına latif bir hande gösterdi. Behzad sendeledi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Gözlerinde biriken katreler kendilerini serbest bularak yanağından sakalına doğru tekerleniverdi. Behzad bu yaşları göstermemek için başını çevirmek istediyse de Şahinde'ye göstermiş gitmişti.

Şahinde dedi ki :

— Siz niye ağlıyorsunuz?

Behzad sükût etti. Şahinde latif bir şeker-hand daha göstererek dedi ki :

— Demek beni bu kadar seviyorsunuz haa? Teşekkür ederim dostum. Ben de sizi severim.

Behzad'ın elini öptü. Mini mini elleriyle onun gözyaşlarını kurutmağa uğraşmaktaydı. Behzad bu iltifat-ı masumane vü tıflâneden pek memnun oldu. Küçücük maşukasına bir nazar-ı müteşekkirane atfetti. İkisi birden elele yukarıya çıktılar. Bu andan itibaren Şahinde'yle Behzad'ın dostluğu kesb-i kuvvet eylemiş oldu.

Bugün Galib, Behzad, Şahinde birlikte şehri dolaşmağa çıktılar. Çarşıdan bazı şeyler aldılar. Galib Şahinde'yle Behzad'ın arasında husule gelen itilaftan memnun olmaktaydı.

Akşam oldu. Vapur hareket etti. Şahinde güverte üzerinde koşup oynamakta, Galib'le Behzad dahi bir sandalye üzerinde tatlı tatlı görüşmekteydi.

Behzad bağtaten dedi ki :

— Benim hatırıma bir şey geliyor.

Galib dedi ki :

— Ne imiş o?

Behzad biraz tereddüt gösterdi. Fakat yine cür'etkârane dedi ki :

— Hasba'yı İstanbul'da bir leylî mektebe versek.

Galib tasdikkârane başını sallayarak dedi ki :

— Bu fikir beni de birkaç gündür işgal ediyor. Ama hangi mektebe vermeli?

Behzad'da yine bir tereddüt görüldü. Bir türlü cesaret edemiyordu.

Yine Galib dedi ki :

— Siz öyle bir mektep biliyor musunuz?

Behzad tereddüdü ber-taraf ederek dedi ki :

— Her türlü şerait-i matlubeyi hâiz bir mektep var. Talebesi hep İslâm kızlarından ibaret. Fakat ayda bir kere izin...

Behzad'ın asıl bâis-i tereddüdü olan nokta bu noktaydı.

Şahinde'yi bu mektebe koymak onun mahrumiyetine alışmak ve binaenaleyh aşkından kurtulmak demekti. Fakat bir taraftan da mahrumiyete birdenbire rıza göstermek de büyük bir cür'et sayılırdı.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Galib bilâ-fütur dedi ki :

— Ne zararı var? Kızım rahat etsin, tahsil görsün de..

İşe karar verildi. İstanbul'a varıldığının haftasında Şahinde bu mektebe konulacak. Senede otuz lira ve hîn-i duhulde iki kat elbise, bazı eşya ve edevat iştirası gibi ufak tefek şeraitle mükemmel bir mahall-i tahsil bulunmuş oluyordu.

Ertesi gün Behzad bu kararı Şahinde'ye açtı.

Şahinde önceleri bunu bir latifeye hamletmek istediyse de ciddiyeti hakkında teminat alınca ağlamağa başladı. Hem ağlıyor, hem de karardan dolayı Behzad'ı ittiham ediyordu.

Behzad afacan Hasba'yı iknaa o kadar uğraştı fakat muvaffak olamadı. Kızın artık Behzad'a emniyet ve muhabbeti zail olmuştu. Bu andan itibaren Behzad'a karşı soğuk bir kayıtsızlık tavrı takındı.

Evvel-emirde Behzad bu dargınlığı geçici bir iğbirar-ı tıflane olmak üzere telakki ettiyse de zannında hatasını anlamakta teehhür etmedi; Hasba'sı kendisine cidden gücenmişti. Çünkü kızcağız serbest serbest gezip oynamağa alışmış olmakla mektep kahırlarına ve hele bir aylık mahbusiyete dayanmayacağını daha Behzad nakl-i karara başladığı zaman hüküm ve tahmin eylemişti. Bu fikri anasına babasına verenin ise Behzad olduğunu yine onun ifadesinden anlamıştı.

Behzad akşama kadar Şahinde'nin hissiyatını eski yerine getirmeğe beyhude uğraştı. Mümkün değil eski teveccühü, eski iltifatları bulamadı.

Damla kadar bir çocuğun teveccüh ve iltifatını hayatı için azam-ı tebşirat ve deva-yı necat addetmek derecesindeki züll-i tenezzülü nefsine yedirememek mertebesine kadar sevk-i zihne muktedir olduğu halde nefsini o zülden tenzihe bir türlü imkân-ı cesaret bulamamaktaydı.

Akşama kadar Şahinde'nin peşinde dolaştı. Hattâ Galib'in tavassutuna bile müracaat etti. Kabil değil afacan Hasba mütarekeye bile yanaşmadı. Yarın sabahsa yekdiğerinden ayrılacaklardı.

Behzad bu geceyi bir şiddetli azap içinde geçirdi.

Vapur saat dokuzda İstanbul'a varıp Fındıklı açıklarında demir attığı zaman Behzad hâlâ gözünü kapamamıştı.

Şahinde'nin iğbirarından ziyade yarınki iftirak-ı muhakkaktan tedehhüş etmekteydi. Bu sevgili çocuktan kolay kolay ayrılmak mümkün olmayacak. Hele bir kere Şahinde leylî mektebe girdikten sonra hasret-i firkate alışıncaya kadar ne işkenceler çekeceğini, kim bilir ne akabeler, ne felâketler geçireceğini tahmin ve hesap eylemekteydi. Ya kalbinde bu muhabbet-i ma'yubâne olarak karısının ve bâ-husus evladının yüzüne ne yüzle bakacak. Bu hissiyatını harice işrab ettiriverecek olursa bundan kim bilir ne fâci neticeler çıkacak. Acaba acaba bu muhabbet Behzad'ı

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

herçi badabad noktasına kadar sevkedip de şimdi çocuğu addettiği Hasba'yı karşısında zevce sıfatıyle görmek arzu ve hattâ derecesine kadar cesaret mi bulacak? Behzad bu hesabat ve ihtimalatın her cihetine sevk-i enzar-ı mütalaa ederek mazisini, halini, âtisini şaşırmış kalmıştı. Hesap ile, tahmin ile bu meselelere bir hall-i takribî olsun bulmaktaki aczini görünce herkesin yaptığı gibi o da işi cereyan-ı tabiîsine yani tesadüfün sevkiyatına terketmeği evlâ gördü. «Yarın olsun hayrı gelsin» hükmünü rehber-i hareket ittihaz etti. Aklınca diyordu ki :

Gün doğmadan meşime-i şebten neler doğar.

Saat onu falanı geçmişti ki kuvâ-yı hissiyatı ağır bir gevşeklik içinde bunalıp kaldı; ıztıraplı bir uykuya daldı, gitti.

Rüyasında hep Hasba ile bugünkü maceraya dair hayalat ile uğraşmaktaydı. Kâh Şahinde'yle barışıp tatlı tatlı muhabbet ediyor, kâh onun şiddetli azarlarını çekiyor, acı sözlerini dinliyordu. Hattâ bir keresinde Şahinde'den mükemmel bir de dayak yedi. Bu karışık hayalat arasında da sık sık uyanmakta ve fakat ne nevminden, ne de yakazasından haberdar olamamaktaydı.

Zavallı Behzad!

Sabahleyin saat ikiyi geçmişti ki Behzad gözlerini açtı. Hafızasını, gönlünü yokladı. Yine efkâr ve hissiyatını eski merkezinde buldu.

Vapur muvakkat demirini almaktaydı. Behzad yatağı içinde doğruldu. Saat-ı iftirakin hulul etmek üzere bulunduğunu demirin gürültüsünden haber almaktaydı. Vapur kalkıp Tophane önüne kadar gelecek ve orada yerleşince iftirak tahakkuk edecekti. Kalktı, eşyasını topladı. Yüreği kabarmış, bir bükâ meyl ü hâhişi gelmişti. Sık sık başını kamaradan çıkarıp salona enzar-ı tecessüs sevketmekteydi. Fakat Hasba henüz meydanda görünmüyordu.

Neden sonra Galib göründü. Ailesinin hazırlığına yardım etti. Bu sırada Şahinde de salona çıktı. Gayet süslenmiş, cemal-i masumanesi bu süs içinde daha ziyade parlamıştı.

Çatık kaşlı dargın çehresiyle Behzad'ı ezip geçtikten sonra merdivenlerden sıçraya sıçraya yukarı güverteye çıktı. Behzad bir «ah» çekmekten kendini alamadı. Hemen de gözlerinden yaşlar boşandı. Tenha bir köşeye çekilerek kemal-i havf ü ihtiraz içinde haylice yaş döktü. Bu yaşta şu kadarcık bir çocuğun elinden çektiklerine ağladı, hem de bu giryesinden utandı.

Mufarekat lâzım geldi. Vapura akrabadan birisi istikbal için gelmişti. Bâ-husus bu adam karşısında her türlü hissiyatını ihnak ve ihfaya lüzum-ı kat'i vardı. Nakl-i eşya gürültüsü esnasında nasılsa Şahinde'yi bir

yerde rastgetirebildi. Ellerini yakaladı. Çocuk kaçmak istediyse de zaptetti. Kemal-i yeis ü istirham tavrıyle diyebildi ki:

— Allahaısmarladık mini mini meleğim! Beni hatırından çıkarma. Fakat lânet etme.

Lepiska saçlarını okşadıktan sonra koyuverdi. Hasba kafesten kurtulmuş bülbül gibi kaçtı, gitti.

Behzad, Galib Bey'le de veda etti. Galib mahall-i ikametini zaten Behzad'a bildirmişti. Behemehal sık sık görünmek ricasiyle birbirinden ayrıldılar.

*
**

Behzad evine geldi. Zevcesi Münire'nin âgûşuna düştü. Oğlu Şevki'yi bağrına bastı. Bir müddet bu iki kutb-ı cazibe-i saadet arasında muallak kaldı. Hangi tarafa teveccüh etse gönlü için bir necat ve felâh melazzı görmekteydi. Bu halde bile yine Hasba'nın hayali gözünün önüne geldi. Bu hayali güya görmemek için gözlerini kapadı.

Münire'nin uzun kara saçları arasına ihtifâya çalıştı. Fakat o mini mini hayal-i muakkibi hafızadan tarda bir imkân bulamadı.

Aradan bir hafta kadar geçti. Behzad'ın ümidi artmağa başladı. Bir haftalık iftiraka tahammül daha şimdiden büyük bir mukaddime-i zafer demekti. İş haftaları taaddüd ettirmek, aylara çıkarmaktan ibaret kalmıştı. Fakat dokuzuncu günü müddet-i iftirakin on güne iblâğına kadar gönlünde sebat ve metanet bulamadı.

O gün yani iftirakın dokuzuncusu bir cumaya tesadüf etmişti. Gûyâ gönlünü artık serbest bularak kemal-i sürur ü cünbüş ile evden çıktı. Kâzım'ın kıraathanesine gidip beş-altı aydır mahrum kaldığı «Tıngırtı» ile teşnîf-i âzân etmeğe karar verdi. Bu kararını icra dahi etti. Gelmez olaydı.

Daha kemanın ilk ihtizazı asab-ı hayaliyesini de ihtizaza getiriverdi. Hele:

Küçücüktür sevdiceğim yaramaz
Ayıp değil kendi düşen ağlamaz

şarkısı hissiyatını tamamiyle eski vaziyetine getirmiş oldu. Bu çocuktan kurtulmağa imkân yok vesselâm.

Kendisini kıraathaneden dışarı attı. Nereye gittiğinden haberi olmadığı halde yürüye yürüye, birtakım sokaklardan sapa sapa gitmekteydi. Aklı başına geldiği zaman kendisini Lâleli câmi-i şerifinin önünde tramvay yolu üzerinde buldu ki, ayakları itiyatlarına tebaiyeten kendi-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sini oraya yani hanesi tarafına getirmişti. Fakat bu haliyle eve girmek istemedi.O gün akşama kadar sokaklarda serseriyâne dolaştı.

Akşam eve geldiği zaman yarın mutlaka gidip Hasba'yı görmeğe karar vermişti. Ertesi günü fil-hakika bu kararını da icra etti.

İş, Cihangir'e kadar yürümekten ibaretti.

Galib bir iş için çıkmıştı. Fakat Behzad hareme kendi ismini verdiği zaman behemehal içeri buyurması rica olundu. Muntazam döşeli bir selâmlık odasına oturtuldu. Kahveyi içerken de kapı açılıp içeri Şahinde girdi.

Hasba gayet kibarâne giyinmişti. Kibarâne bir temennayı müteakıp karşı tarafta bir koltuk üzerine şöyle bir ilişti.

Behzad hemen yerinden sıçrayıp minimini mâşûkasının ellerini ellerine almak istiyordu; fakat çocuğun etvâr-ı teklifkârâne vü mekînânesi cesaretini kırıp bırakmıştı. O da bir vaz'-ı teklifkârâne vü mekînane aldı.

Gûyâ teklifli iki yabancıymışlar gibi musahabeye başladılar. Aman Yarab! Hasba'cık ne çıtıpıtı diller döküyor, ne tatlı tatlı gamzeler ve edalar gösteriyordu! Gûyâ «büyümüş de küçülmüş»tü.

Şâhinde mektep bahsini hiç açmadı. Sade Behzad'ın bir sualini serrişte ederek kendisine bir piyano hocası aramak istediğini söyledi. Ama bunu öyle bir sada ve bâ-husus eda ile söyledi ki, çocuğun kendisine karşı hâlâ beslemekte olduğu adâvetin şiddet ve kuvvetini Behzad bu sada ve edadan takdir eyledi. Biraz sonra da Şahinde'nin validesi bir çarşafa bürünmüş olduğu halde geldi. Hal ve hatır sualinden filandan sonra mektep bahsini açtı.

Şahinde'nin benzi kül gibi oldu. Bu renk biraz sonra ateşîye tahavvül etti. Kaşları çatıldı. Burun delikleri açılıp kapanmağa, göğsü kalkıp inmeğe başladı. Kibirli Hasba «düşmanı» karşısında izhar-ı mağlubiyete bir türlü tahammül edemiyecekti. Enzâr-ı hışm ü gazabını hep Behzad'ın üzerine havale etmekteydi. Ya şu hiddet ve gazap halinde ne kadar dilber, ne derece güzel oluyordu.

Her şey hazırlanmış; elbise, çamaşır, çorap, mendil, yorgan, yüz yastığı, tuvalet takımı gibi mektep idaresi tarafından taleb olunan eşya alınmış olup, iş çocuğu mektebe teslimden ibaret kalmışsa da, çocuğun muhalefet ve mümanaat damarlarını teskine henüz muvaffak olunamamış. Buna olsa olsa Behzad'ın muvaffak olacağı düşünülmüş de bugün de Galib Bey kendisini taharriye çıkmış.

Hırçın Hasba'nın istikbali bu suretle kendi yed-i himmet ü inâyetine terkolunuyor demekti.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Behzad için ne müşkil bir vaziyet! Bir kere bu işe rızasıyle kızcağızın hiss-i advân ü nefretini bil-külliye kendi üzerine celb ve davet etmiş olacak, ikna ve ırzaya muvaffak olsa, kendi kendini azab-ı firkate mahkûm etmiş bulunacak. Bu vazifeyi kabul etmese öte tarafı gücendirecek; bundan başka Şahinde'nin saadet-i istikbaliyesini tehlikeye koyacak.

Ne tarafa baksa tehlike görmekteydi. Düşünmeğe başladı; Şahinde'nin olanca intizarı Behzad'ın dudaklarında toplanmıştı. İstikbali ve hiç değilse iki üç senelik ömrü şu iki dudağa muallak durmaktaydı.

Behzad bu tavassutu reddedecek olursa anası babası tarafından hiç bir tehlike tasavvur etmiyordu. Nasıl olsa bir iki katre gözyaşı sâyesinde onları teslim-i silaha mecbur edeceğine kat'iyyen emindi.

Şimdiki halde kendisini ihya edecek veya öldürecek olan hükmün karşısındaki dudaktan çıkacağına mütmaindi.

Ah kabul etmese Behzad'ı ne kadar sevecekti.

Evza ve enzârıyle bu hissiyatını Behzad'a ifhama çalışmaktaydı.

Behzad o mânâları anlamadı değil. Vicdanıyle mücahede etmekteydi. Nihayet kemal-i tereddütle dedi ki :

— Siz merak etmeyiniz hanımefendi! Minimini dostumuz benim göstereceğim delilleri reddetmeyecektir. Kandıracağımı ümit ederim.

Şahinde'nin gözlerinden yaşlar boşandı. Birdenbire kalktı, kaçtı gitti.

Aliye bir telaşla kızın arkasından seğirtti. Behzad beht ü hayret içinde kaldı. Bu çocukla barışmak mümkün değil. Fakat bir kere de iknaı deruhte etmiş bulundu. Nasıl ikna edecek!.. Zavallı Behzad düşünmeğe başladı. Aliye Şahinde'yi bir türlü teskin edememişti. Kızcağız bir mindere yüzükoyun kapanmış, hüngür hüngür ağlamaktaydı.

Aliye Behzad'ı oraya götürdü. Behzad tesliyet için münasip bir söz bulmakta müşkilata uğramıştı.

Vapurda yaptığı gibi saçlarını okşamaktan, «yavrucuğum! Bak dostun geldi. Ben geldim. Hani her gün çıtıpıtı dil döktüğün dostunu unuttun mu? Haydi bakalım.. Ver elini bana.. Böyle ağlamak sana ayıp değil mi?.. Bak benim canım yok mu? Ben de senelerce mekteplerde okudum.. Senin gibi yüzlerce hanım kızlar var.. Bir kere içeri girsen bir daha çıkmak istemezsin.. Anacığını, babacığını bütün bütün kaybedecek değilsin ya.. Ayda bir kere çıkmak ağır geliyorsa, on beş günde bir kere.. İstersen haftada bir kere çıkarsın; bu bizim elimizde.. Sık sık biz gelir seni mektepte görürüz.. Haydi bakayım cesaret kızım.. Hamhalat, camcahil mi kalacaksın? Çalgı öğreneceksin.. Mektepte ne kadar eğlenceler bulacaksın ya minimini dostum» diye diller dökmekten bir faide göremedi. Hasba inat ve israr göstermekteydi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bugünlük bu kadar tazyik kâfi görüldü. Fakat kabul zamanı da gecikmekteydi. İki gün sonra Behzad, Galib, Aliye hücumu tekrar ettiler. Bugün Şahinde'de zaaf eserleri görüldü. Tâbiyeyi değiştirerek taltif ve teşvike başladılar. Üçüncü hücumda çocuk hah ü nâ-hah teslim bayrağını çekti. Bu muvaffakiyetin olanca şan ve şerefi hep Behzad'a atfolundu; halbuki bîçare adam hakikatte kendisini mağlup ve makhur saymaktaydı.

*
**

Şahinde mektebin tâlibatı içine karıştı. Önceleri bil-külliye tevhiş etmemek için haftada bir kere eve getirilmekteydi. Fakat birkaç hafta sonra çocuk mektebe ve bâ-husus arkadaşlarına ısındı. Artık bu ihtiyat dahi lüzumsuz kaldı. Fakat işte Behzad için bu hal bir vesile-i ıztırab oldu. Şimdiye kadar ne ise maşukacığını görmek mümkün oluyordu. Bundan sonra ise heyhat!

Behzad hemen her gün mektep civarında dolaşmağa başladı. Hem dolaşır, hem de görülmekten korkardı. Birkaç defa mektebe uğrayıp akrabalığı cihetiyle mülâkat odasında Şahinde ile görüştü. Artık Hasba kendisiyle barışmıştı. Her defasında Behzad'ın getirdiği hediyeleri kemal-i memnuniyetle alır, müteşekkirane ellerini öperdi.

Fakat mülâkat taaddüd edince Behzad'a cesaretsizlik geldi. Mektep tarafından dûçar-ı itiraz olmaktan korkmaktaydı. Sade mektep etrafında dönüp dolaşmakla tehvin-i iftiraka çalışmağa başladı.

Pek pek bazı izin günleri Galib'in hanesine uğrayıp Hasba'sını görmekteydi. Bu mülâkatlarda dahi esrar-ı derûnundan renk vermek havfiyle muazzep olmaktaydı.

Akrabalığın tahakkuk ve şuyuu iki aile arasında bir itilaf ve itînası mucip olmakla, bazen Behzad familyaca Galib'de misafir kalır, bazen Galip yine familyaca Lâleli'ye gelirdi.

Galib Behzad'ın Şahinde hakkında beslemekte olduğu hissiyatın farkına varmakta pek çok teehhür etmedi. Bu sırrı daha İzmir'deyken keşf ü istişmam eylemişti. Fakat bu keşf-i vukufu Behzad'a sezdirmekten begayet ihtiraz eylemekteydi. Şahinde bir kere mektebe girdikten sonra, bu muhabbetin sönüp gideceğini ümit etmekteydi. Filhakika da ümidi tahakkuk etti.

Şahinde mektebe gireli beş aya tekarrüp etmişti. Behzad'ın hissiyatına da kesel gelmişti. Artık Behzad mektebe pek seyrek uğramağa başlamış, ay izinlerinden bir ikisini ihmal bile edebilmişti.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Şu muvaffakiyet gerek Behzad için, gerek Galib için bir büyük bahtiyarlıktı.

Hele aylar on ikiye bâlig olunca, Behzad gönlünü âdeta âzâde-ser bulmağa başladı. Mamafih yine emniyet edemiyordu; çünkü yine ne zaman Şahinde'yi görse hissiyatı gençleşmekteydi.

Fakat üç-dört ay sonra Behzad Hasba'yı unutmuş gitmişti. Aman ne sevinç veyahut ne kayıtsızlık.. Çünkü sevinç dahi hâlâ o muhabbete bir kurbiyet gösterecekti. Dosdoğrusu Behzad Şahinde'yi düşünmüyordu bile. Artık hissiyatı mecrâ-yı aslîsini bulmuş, sâkinâne akıp gitmeğe başlamıştı.

Bir taraftan da Şahinde tahsilinde terakki göstermekte, hele cemal ve zerafeti artagitmekteydi.

⁂

Şahinde mektepte dört sene kaldı. Yaşı da on altıyı geçmiş ve artık âlem içine karışmak çağlarına kadar basmıştı. Görücüler kapıyı aşındırmağa başladılar. Kızın kısmeti de ne kadar açıktı. Taliblerin hemen kâffesi de şerâit-i matlubeyi hâiz bulunmakta olup, iş sade Şahinde'nin intihab ve ihtiyarına kalmıştı.

Bu talibler içinde birisi gerek Galib'in ve gerek Behzad'ın mahzar-ı intihab ü itimadı olduğu gibi, Şahinde'nin de nâil-i tahsini oldu. Söz kesildi. Nikâha karar verildi. Nikâhta vekâlet için Şahinde Behzad'ı intihab etmez mi?

Behzad'ın Şahinde lehindeki ihsasatı üç seneden beri hâl-i sükûn u hafâda durmaktaydı. Behzad bu hissiyatın âdeta telef olup gittiğine bile hükmetmişti. Fakat şu vekâlet meselesi hükmündeki hatasını meydana çıkarıverdi. Meğer o sevda bil-külliye ölüp gitmemiş. İşte bugün bile gönlünde Şahinde için bir meyl-i teveccüh hissetmekteydi.

Henüz iş işten de geçmemişti. Bir cür'etle gönlünü mutmain etmek hâlâ mümkündü. Fakat bu cür'etin netâyicini de düşündü. Ne olacaktı? Haydi Şahinde Münire üzerine Behzad'a varmağa rıza göstersin. Bu hal temin-i saadete kâfi miydi? Ne gezer!.. Belki!.. Belki değil, muhakkaken bir büyük felâketi müeddî olacaktı.. Böyle bir cür'etin herkesce suret-i telâkkisini de hesaba katınca kendisinden utanmağa başladı.

Vekâleti adem-i kabule ise gönlü razı olmuyordu. Hiç olmazsa şu suretle olsun sevdiğine karşı son vazife-i hamiyetkâriyi ifa ile müteselli ve müftehir olmağa karar verdi.

Nikâh günü geldi. Behzad helecan içindeydi. Hele vekâleti alırken, helecanından söz söyleyemiyordu.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Sizi vekil ettim!

İkrarını aldığı zaman, kulağı uğuldamakta, derinden doğru kulağına bir sada-yı muğfilâne gelmekteydi.. Bu sadaya kapılmış olsa ne olur.. Kim bilir kim bilir.. Hayır hayır! Behzad tehlikenin üzerine doğru kemal-i cesaret ü metanetle yürümeğe karar verdi.

Şahinde'nin, eline teslim edilmiş olan hayat ve istikbalini mahall-i mev'ûduna olduğu gibi teslim edecek vesselâm. Âdeta bu cesaret ve metanetinden dolayı kendisini tebrik etmekteydi.

«Aldım kabul ettim» takrir-i mükerreri Behzad'ın bütün âmâlini mahv ü harab edecekti. İşi bu perseye getirdikten sonra ric'atin de faydası olmayacağını biliyordu. Çar ü nâ-çar o takriri verdi.

Hikâyeler, (haz. Aziz Behiç Serengil, Ankara 1961, s. 133-160).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

II — EDEBİYAT GÖRÜŞÜ ve TENKİT

1

Kardeşim!

Şu inzivâ-hâne-i ıztırab içinde bir enîsim varsa o da hayalindir. Hayalin bana emânettir, sen de Allah'a emanet ol!... İnsaniyeti senin, benim gibi görenler içinde Diyojen'ler filanlar gibi yaşamak isteyecekler bulunmaz. Bizim cihet-i nazarımız başka, onlarınki büsbütün başkadır.

Bizce insan kendisine vedî'a olan o kıymetli hayatın hakkını —bihakkın— ifâ etmelidir yani, tarifine mutabık olarak, «yaşamalıdır».

İşte ben insaniyete bu noktadan baktığım cihetle hâlimden hiç memnun değilim. Aman mektup gönder. Mektubun geldikçe bana bir ümit geliyor. Ya kendin gelsen! Mutlaka beşâret gibi gelirsin, beşâret gibi değil hayat gibi gelirsin.

Vâkıf-ı hâlimsin, çektiğim azâbın derecesini elbette takdir edersin.

Arkadaşlığının gönlüme bıraktığı hiss-i hürmet gittikçe inbisâta geliyor, bana mektup gönder kardeşim, mektup gönder. Hem mektupların uzun olsun ki okumakla cevap yazmakla biraz müsterih olayım.

Mesudlar için dakikası milyonlar değen zamanların ben tez geçmesini temenni ediyorum.

Halbuki zaman sürat-i tabiîyesini hiç ihlâl etmiyor.

Ah o senin canıma ârâm veren tesliyetlerinden mahrum kaldım, ümidsiz kaldım. Ne

Çehre-i matlûb nâ-peydâ, taleb-ger nâ-ümid
Kalmasın nevmîd Yarab! böyle bir fikr-i sedîd

ne,

Mukîm-i kuşe-i ye'sem, zebân-ı men hâmûş
Bedîn sükût geh Yarab! helâk hâhim şud[1]

feryadı faide vermiyor!

---

1 Üzüntü köşesinde oturmaktayım, dilim susmuş. Yarabbi bu sessizlik içinde helâk olup gideceğim.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

..... Ahvaline dair bu seferki mektubunda verdiğin izâhâta taaccüb ettim. Bilemem zaman mı değişti, ben mi fikrimi değiştirdim, bilirim ki zaman değişmedi, kezalik katiyen bilirim ki ben de fikrimi değiştirmedim.

Benim bildiğim cihanlar dönse de insan fikrinden dönmemelidir yel değirmeni gibi rüzgâr ne taraftan eserse o tarafa dönmek şân-ı insaniyet değildir.

Maksadım: Ben anı sâbit fikirli zannederim, doğrusu taaccüb ettim!

İtaat noktasına gelince, bu babda fikirlerimiz ayrılacak. İtaat olur ama hürriyet-i vicdana taarruz olmazsa, Galile akrabasının sözüne katiyen itaat etmezdi. İşte bu cihetlerle muhakeme edersen Hakkı'nın hakkını teslime mecburuz. Onun yerinde ben de olsaydım o yolda hareket ederdim. Ama öbür taraftan mukabele görecekmiş ve hattâ görmüşmüş onlara ehemmiyet vermek -meşrebimce- hürriyet-i vicdânı pâ-yı tahkîr altına almakla müsâvidir.

..... Baki : beka-yı teveccühün, sebât-ı meveddetin kardeşim!

(*Bedâyi'ü'l-inşâ*, kısım-ı evvel, cüz 1, İstanbul 1302/1886, s. 44-47).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2

KARİİNİME

İşte size «millî» bir hikâye takdim ediyorum. Okuyup hükmünüzü de vereceksiniz; fakat ben size takaddümle kendi efkârımı arzedeceğim. Bakalım benim hissiyatımla sizin ihtisasatınız ne dereceye kadar tevafuk edecek.

Evvelâ bazı zevatın tereddütlerini bertaraf etmek için şunu söyleyeceğim ki bu *Hasba* gibi şairleri de yani *Zavallı kız, Bir hâtıra, Hâlâ güzel* dahi birer hikâyedir. Frenkçe buna «nouvelle» derler ki vak'a diye tercümesi belki daha muvafık bulunur.

Hikâye ile romanın farkı vardır. Roman bir vak'anın alettafsil hikâyesidir ki, âzâ-yı vak'a ile eşhas-ı vukuat üzerine kariînin teveccüh ve hissiyatını celb ve cem'e her şeyden ziyade dikkat olunur.

Hikâye ise o vak'anın sadece nakil ve rivayetinden ibarettir; tafsilata tahammülü yoktur.

Âdeta hikâye bir romanın hülâsası demektir. İnfialat-ı şedîdeye de tahammülü yoktur. Ne söylenecekse birkaç sahife içinde söyleyip bitirivermelidir; fakat her hülâsada olduğu gibi bunda da marifet vukuatın canlı noktalarını tefrik ve intihaptadır.

Evvel-emirde burası anlaşıldıktan sonra sıra *Hasba* hakkındaki mülâhazatımı arza gelir.

Hasba küçük bir kızdır; fakat güzel bir kızdır. Bu güzellik bir mütehassis kalbi gıcıklamaktan âciz kalmayacaktır. Kalbin tahassüsü için de bir had, bir sin tayini pek müşkildir; bunu gerek tecrübe ve gerek yine tecrübeye müstenit olan fizyoloji tasdik ediyor. Bu halde Hasba'yı sevebilmek için mutlaka bir sinn-i münasip tayin olunamaz. O cazibeye genç bir gönül nasıl tutulursa güngörmüş bir gönül de o yolda tutulabilir, mâni yok.

Bu hale göre kırkını geçmiş olan Behzad'ın on iki yaşındaki Şahinde'yi sevmesine de bir mâni gösterilemez.

Evet! Behzad kırkından sonra saz çalmağa yeltendi, fakat mazurdu; çünkü âsâbı ne yaşta olursa olsun, bir saz telinin en hafif ihtizazından teessür-yâb-ı infial olabiliyordu.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bu muhabbete karşı Şahinde'yi mütehassis göstermek çocuğun çağına nisbetle belki nâ-be-mevsim düşerdi; bu cihetle onu bu münasebetsizlikten tenzih ettim.

Neticeye gelince: Bunun daha başka hangi suretle olmasını arzu ederdiniz?

Ben, aklımca, başka surete cevaz vermedim: Çünkü iki şerden ahyerini intihabı daha makul bir hareket saydım. Behzad ya ailece pek muhtemel olan bir felâkete razı olmalıydı, ya gönlünü ezip çiğnemeğe.

Behzad'ın yerinde ben de olsaydım, onun yaptığı gibi, ikinci ıztıraba göğüs gererdim.

Vâkıa ben de Behzat gibi şâyân-ı sena bir kahramanlık göstermiş olamazdım; fakat istikbalimi bir âfet-i felâketten kurtarmış olurdum.

Değil mi ya?

Hikâyeler, Ankara 1961, s. 133-135

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1

VALİDE NİNNİSİ

Yavrucuğum! Uykuya dal nâz ile
Cünbüş-i kehvâre-i i'zâz ile.
Yat uyu ey tıfl-ı safâ-perverim!
Zevkıne dünyamı feda eylerim.
Vâlideni sanma dalar gaflete,
Uyku girer mi nazar-ı dikkate?
Dal yine ezvâk-ı hayâlâtına;
Haydi meleklerle mülâkatına!
Gönlümü sevgin uyutur, ben seni;
Ben seni taltif ederim, sen beni.
Sen de büyürsün çocuğum bir zaman
Sen de bilirsin ne yamanmış cihan!
Gâile-i âlemi çekmek muhâl
Şimdi uyu nâz ile âsûde-hâl.
Sonra ararsın bu güzel ânı sen
Nerde bulursun acaba anı sen?
Boy büyüdükçe büyüyüp gâile
Lâzım olur âdeme bir aile.
(Gâileli olsa da dünyâ yine
Aileni sevmeli her âyine)
Canlı bebekler çıkarak meydâna
Sonra oyuncak atılır bir yana.
Hubb-ı ıyâl ve veledin vârisi
Hubb-ı vatan; yani safâ bânisi!
Hubb-ı vatan ruh-ı cihandır desem
Zerre kadar bunda hata eylemem.
Hubb-ı vatan fikre ne revnak verir
Âdeme mahiyyetini bildirir!
Şâhreh-i ma'rifete gitmeli
Kâ'be-i umrâna şitab etmeli.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ömr-i cehûlâne yaraşmaz bize
Kim bakacak öyle hamiyyetsize?

8 Kânun-ı sani 99
Heves Ettim, İstanbul 1302/1885, s. 14-16

2

UD

Ey nağme-i rikkat-âver-i ruh!
Oldun yine hayret-âver-i ruh.
Şîven ne lisan-ı ruh-edâdır;
Ruhum o lisana âşinâdır.
Sen câna gelirsin âsmândan
Cânın heyecanı işte andan
Ey nağme-i dil-firib-i sevdâ
Te'sîr-i acîbin oldun peydâ!
A'sâbıma ra'şe düştü senden
Bilmem ki elektirik misin sen?
Çıkmakta maiyyetinde bin âh
Ayyûka kadar sadâ-yı «Allah!»
Allah için olsun ey muganni!
Bir beste-i muhrik et taganni.
Kıl destini perdelerde çâlâk
Ötsün bu gidişle güm güm! eflâk!
Çâk olmalı gayri pirehenler
Meydana döküldü sîne-zenler.
Allah! o ne lerze perdelerde
Sâmân u mecâlim âh nerde?
Mızrâbını mutrib oynat oynat
Hep gönlümü böyle oynatıp yat.
Sürsün bu safâ-yı hüzn-bahşâ
Kalsın bu nevâ-yı rikkat-efzâ!
Gaib olacak bu şevk u lezzet
Bir kerre geçer ele bu fırsat.
«Fırsat ki hevâ-yı tîz-perdir
Ermek ana bir dahi hünerdir»

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

«Fırsat dediğin dem-i seherdir
Gûyâ ki sabâ-yı hoş-eserdir».
«Efsûs! Ölür ol nesîm-i nâfi
Bir gaflet-i yek-dem ile zâyi!»

4 Teşrin-i evvel sene 99
Heves ettim, İstanbul 1302/1885, s. 25-27

3

ANADOLU HİSARINDA

— Mezarlık —

Bu sükût-ı belîg ve hüzn-i fasîh,
Hutbe-i bî-makal-i ruhânî,
San'at-ı kudreti eder tavzîh!
Bu ne ulvî cihan-ı nurânî
Ne neşât ü safâ-yı vicdânî!

—

Bu ne vahşet içinde ünsiyyet
Bu ne zulmet içinde nûr-ı bekâ!
Bu fezâ-yı semâda bin hayret
Nice bin âfitab-ı fikr-ârâ
Yağdırır nur hey'etinde safâ!

—

Taş değil gördüğün o seng-i harab
Şair-i mu'ciz-i tabiattır.
Ne belîgâne eylemekte hitab
Sanki bir nüsha-i fasahattir
Mütehaccir misal-i ibrettir!

—

Her giyah-ı zemîni başka zebân
Her avuç hâki bir diğer âlem
Her varak bin kitab ile yeksân.
Bu füyûzâtı fikr edip her dem
Mütehayyir mi kalmasın âdem!

—

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Burada münzevi sükûn u edeb
Burada câ-nişin demek azamet.
Zâhir olmuş kemal-i kudret-i Rab.
Sanki bir kâinat-ı pür-hayret
Berk urur her taraftan hürriyyet.

—

Uğradıkça sabâ bu firdevse
Geçemez der-akab safâsından.
Başlayıp her şükûfeyi lemse
Bir tarâvet alır temâsından
Hisse almak diler hevâsından.

—

Ne kadar nazlı nazlı gitmededir
Hele bir atf-ı dikkat et dereye.
O da ilân-ı hayret etmededir.
Sanki meftun gibi bu makbereye
Göksu hasret çeker bu meşcereye!

—

Servler ihtizâz ettikçe
Nağme-i dil-firib olur peydâ
Ebediyyet içinde gittikçe
Kaybolur mevc-zen olup o sadâ
O ne kudsî hevâ ne tatlı nevâ!

5 Kânun-ı sani 98
Heves ettim, İstanbul 1302/1885, s. 43-46

4

BİR TASVİR*

Ey melek yavrusu! Koş oyna biraz
Eyle şûhî-i şetâret ibrâz.
Doymadın gitti henüz otlamaya
Heves et oynamaya, atlamaya

* Bir kızcağız bir eliyle taze ot dolu olan dâmenini tutuyor, diğeri eliyle de otlamak hevesinde bulunan bir kuzucuğu okşuyor.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Dâmenim çîde-i destimle dolu
Fart-ı hubbunla da gönlüm memlu.
Zevkıne gerçi fedâdır şevkım
Yürü kim şevkile gelsin zevkım.
Ey benim körpe kuzum! Ârâm et
Bu nigehbânını da hoşkâm et!
Meleyip gönlümü mahzun etme
Hüzn-i vicdanımı efzûn etme.
Bilirim ben de belâ-yı zehri
Doğmadan içtiğim âb-ı zehri.
Kurtuluş yok gidilir bir yoldur
Yine esbâb-ı tene'üm boldur
Gussayı vermeliyiz biz bâda
Niye lâzım getirirsin yâda.
Hele bak gök ne kadar hande-feşân!
Ebr-i dil-keşte hırâmân, nâzân.
Çemen-i taze güler, gonca güler
Salınır şâh-ı gül ser-ber-ser.
Gülelim biz de bu dem şâd olalım
Elem-i dehrden âzâd olalım.
Ele bir kerre geçer fırsat-ı ömr
Bîhûde zahmete yok takat-i ömr:
Sıçrayıp koş, yürü ey rûh-ı revan
Dem-i eşvak u ferahdır bu evân

1 Şubat 99

Heves ettim, İstanbul 1302/1885, s. 55-57

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

AHMED RASİM

I — HATIRAT VE DENEME

1. Şehir Mektubları'ndan 185
2. Külliyât-ı Sa'y ve Tahrîr'den 207
3. Muharrir, Şair, Edîb'den 213

II — HİKÂYE VE ROMAN

1. Meşâkk-ı hayat'tan 215
2. Endîşe-i hayat'tan 220
3. Mektep Arkadaşım'dan 222
4. Tecrübesiz aşk'tan 226
5. Kitabe-i gam'dan 228
6. Fuhş-ı atîk'ten 230

III — TENKİT

1. Şekavet-i edebiye'den 237

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1

ŞEHİR MEKTUBU

Sulara gideceğim diye gece erken yattım. Evin sokağa nâzır olan odaları biraz hava aldığından şu mevsim-i germa-germ-i huy-âverde çekiliyor. Zaten kendi kendime uyandığımı bilmem. Ya simitçi, ya börekçi, ya sebzevatçı beni erkenden uyandırır. O gece de fena halde dalmışım. Odanın içinde

— Kuru!.. diye bir nara tanîn-endaz olunca sıçradım. Şaşırmışım. Neuzibillah! Ben kuruyu işittim a, alt tarafını da uydurdum. Kuruçeşme'de yangın var zannettim. Saate baktım beş. Teessüfler ediyordum. İnşallah çabuk söner diyordum. Bir de o sada biraz öteden aksetmesin mi? Kim imiş biliyor musunuz? Dondurmacı. Herif gece yarısı :

— Kuru kaymaklı! diye bangır bangır bağırıyor. O ne dehşet efendim!

Sabaha kadar uyuyamadım. Zaten maksadım bizim Boğaziçi muhbir-i bîkararını bulmak için verdiğim kararı erkence meydana getirmek, evde bulup sıkboğaz ederek bir güveç âlemi yaptırmaktı. Güneş çıkar çıkmaz ilk trene bindim. Soluğu Köprü'de aldım. Meğer pazar günü imiş! Benden evvel gelenler varmış. Yukarı salona çıktım. Mahşerullah : Kadın, madama, matmazel, dam, mis, leydi, kokona, dudu, hepsi mevcut. Fakat ne garip manzara!

İnsan çiçeklikte oturuyorum zannediyor. Şapkalardaki çiçeğin hadd ü hesabı yok. Bazısı menekşe sepetini ters giymiş gibi içi çiçekli, dışı sade, bazısı koca ortanca, menekşe, gül, yasemin vazosunu bizim dolmacı zenciler gibi zib-i hâme-i itibar eylemiş, kabarık, dallı budaklı görünüyor. El-hâsıl rengârenk bir temâşâ-yı latif!

Bir yer bulup oturdum. Hava sıcak. Lâkin kısmette olanın kaşığında çıkar derler. Bize de daima kısmet olan hava bu sefer yelpazeden çıktı. Meğer iki şişman madamın arasına oturmuşum. O terliyor, beriki terliyor. O yelpazeyi sallıyor, beriki sallıyor, tarafeynden kurtulan hava-yı muattar yalnız benim yüzüme çarpıyordu. Karşımda bıyığı, sakalı matruş, kalın gözlüğü, ihtiyarlığıyle gayr-i mütenasip derecede şık, vakur bir İngiliz ile inadına hoppa, züppe, kalkık, ucu sivri, pomadalı bıyıklı, ya-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

nağı kızarıncaya kadar perdaht edilmiş, hafif mavi gözlüklü, cingöz, son modaya göre giyinmiş, dik de bükme yakalı, parmağında üzerine «souvenir» filan yazılı üç-dört yüzük bulunan, yarım frak mı, jaket fransez mi nedir haniya insanın ne önüne, ne ardına hayrı olmayan şeyden giymiş, pike yelekli, görülmeyecek derecede ince kordonlu, paçası az bol pantalonlu, kırmızı beneği olan çoraplı bir Büyükdere mösyösü oturuyordu.

Paris'ten atlayıp, Viyana'dan geçip, Berlin'e atf-ı nazar edip, İtalya'nın Milano, Roma, Napoli şehirlerini haritada gördükten sonra Londra'ya bir ah-ı tahassür yollayan, Amerika'nın Washington, New York, Philadelphia gibi bilâdını «exposition» zamanlarında reh-nümalarda okuyan, seyahati yalnız bizim İzmir'i görerek Kordon'da aşağı yukarı gezmekten ibaret bulunan bu şık mösyö, galiba o İngiliz ile âşina olmalı ki bana doğru gözlüğünün yanından baktıktan sonra pis bir fransızca ile dedi ki:

— Karşıdaki mösyö bu iki et balyası arasında nasıl hava alacak?

Bu cümle ağzından çıkar çıkmaz İngiliz gözlerini gözlüğünün üzerine çıkararak baktı. Leb-i nuşin-i bî-rengini büzdü. Fakat sağ tarafımdaki madama lisan bilir takımdan imiş. Birdenbire hitab ederek sağlam bir fransızca ile:

— Yelpazelerimiz emirlerine tâbidir

dedi ve bana dönerek:

— Mösyö şişmanlığımız sizi ta'ciz etmiyor değil mi? tarzında beyan-ı teveccüh eyledi.

Ne dersiniz? Mösyö o sıcak havada bu tekdir-i nâzikâne üzerine ne terledi, ne kızardı. Herif, mahud biracı Bomonti'nin buz takımı gibi.

Artık zaman geldi. Madamaya iltifatından dolayı orta bir fransızca ile teşekkürler ettim. Yanlarında bulunmak şerefine nâiliyetimden dolayı ne derecede bahtiyar olduğumu tarif edemem. Kadınlar ne şekil ve tenasüpte bulunurlarsa bulunsunlar şayan-ı hürmettirler, bâ-husus sizin gibi zarif, nâzik, terbiyeli, güzel, asil, mültefit madamların iltifatı, hüsn-i nazarıyle benim gibi muhtacînin bu vechle vâye-dar-ı mefharet olması tabiîdir gibi cümleler sarfettim. Derhal elimdeki sigarayı yere attım. Madam sigara içmekliğimi musırrâne teklif etti. Kemal-i tevazu'la bir sigara daha tellendirdim, mendili yere düştü. Acele eğilerek aldım, takdim eyledim. Bana gülerek, o çiçekli başını eğerek: Mersi dedi. Bir muhabbet, bir musahabe ki anlatamam. İsmimi sordu, söyledim. Memuriyetimi sordu. *Malumat* gazetesinin seyyar muhabiriyim diye cevap verdim. Mesele değişti. Gazetecilik üzerine bahisler açıldı. Fakat ayıp imiş! Ben madamın ismini soramadım.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Madam öyle atılacak madamlardan değil. Şişman ama malumatlı. O frenk mukallidini bile bozdu. Otuz sekiz, kırk var. Tenasüb-i endamı hoş. Sözleri latif. Lâkin muttasıl terliyor. Ben de terlesin diye dua ediyorum. Arnavutköyü'ne gelinceye kadar şeref-i musahabetiyle mütelezziz oldum. Heyhat ki orada bendenize veda ederek ayrıldılar. Ayrılır ayrılmaz garip bir hadise-i havaiye husule geldi. Solumdaki madam yelpazeyi salladıkça sol tarafım serinliyordu. İngiliz sırtını güneşe vermiş olduğundan madamın kalktığını görünce münhal olan o mahallin önüne geldi dikildi. Yerin ateşi geçsin diye bekledi. Vapur Bebek'e gelirken oturdu. Şık mösyö hâlâ İngilize o pis fransızca ile cinaslar söylüyor. Ne dersiniz? Mösyö bana da sulanmasın mı? O mahud lisan ile:

— Mösyö! Ettiğim iyiliği unutmazsınız zannederim demesin mi? Patlayacağım. Şık frenkçik karşımda korlu mangal gibi duruyor. Ona da:

— Teşekkürler ederim, dedik.

İngiliz Bebek'e çıktı. Velhasıl şık mösyö «Summer palas» mı diyorlar ne diyorlar oraya gidecekmiş. O da Tarabya'ya indi! Biz de Büyükdere gazinosunda oturanlara hande-zen olarak Mesar burnuna vardık. Çıkar çıkmaz bizim muhbirin nasılsa karar ettiği Hidayet'in Bağı'na düştük. Eteğine sıkı sıkı sarıldım.

Beni görünce güldü.

— İsabet! Ben de güveci hazırladımdı diyerek cebinden koca bir kâğıt çıkardı. Meğer hazırladığı güvec değil, Sarıyer güveçlerinin tarifi imiş. O oturdu, ben acıktım. Tuzunu, biberini, baharını anlatırken susadım. En nihayet vakit, saat gelmiş olmalı ki Hidayet'in o şakırtılı bağından kalkarak eve gittik. Hakikaten güzel bir güveç yiyerek Çırçır'a yollandık.

Çırçır'da kendi kendime :

— Ah! Direktör! Gel de bizim şu sükûnumuzu gör. Biri seyyar, biri bî-karar, fakat burada şimdi ötüyorlar derken muhbir :

— Canım sıkıldı, Hünkâr suyuna gidelim demesin mi? Yallah! Kalktık. Yokuşun başından merkeplere binerek çıkmağa başladık.

Ben ne türlü bir tehlike üzerinde olduğumu biliyordum. Ah bizim bî-karara uyduk. Tam yolun ortasında bizim dâbbe-i bî-mecal yuvarlanmasın mı? «Attan düşen ölmez eşekten düşen ölür» derler ama bu mesel her vakit doğru çıkmıyor. Hayvanı oraya bıraktık. Ayaklarımla çıktım.

Hünkâr suyu hıncahınç. Kalabalık. Güç halle birer iskemle bulduk. Oturur oturmaz elinde tepsi tutan seyyar garsonlardan biri buz gibi bir kahve verdi. Dumanı üstünde bir şişe su getirip fırladı. (s. 96-103)

AKŞAM PİYASALARI

Akşam piyasaları şık kaçıyor. Belki iftara doğru uzar korkusuyle ikindi üstü traş olan ne kadar mini mini, yosma, fesi kalıplı, yakalığı temiz, paltosu düzgün, pantalonu ütülü, potini boyalı, zülfü perişan, gözleri mahmur, neşe ve handeden mehcur, elleri gant'lı bey, beyzade, efendi, efendizade varsa cümlesi Vezneciler'den Osman Baba Dergâhı'na kadar sebilhane bardakları gibi diziliyorlar. Aralarında sarışın, kumral, beyaz, kâfurî beyaz, az esmer, âdeta esmer, buğday renkli, koyu esmer, biraz kahve karışığı, sarı üstüne beyaz, saçı siyah bıyığı kumral, gözleri mai, turresi kara, iri ayak, minyon el, bücür, bodur, kısa, orta boy, iri boy, yağız, lâgar, etine dolgun, balık etli, az mülehham, çıkık karın, şişman, hıraman, nev-eda, nev-nihal, nazik endam, paytak, bükük bacak, omuz sallayan, yan giden, bir karış gerdan, marnel, dik, yatık, feliksfor yakalıklı, düz, bağlama, reng-âmiz gravatlı, bastonlu, şemsiyeli, şemsiyesiz, ipek mendilli, Hüsn-i intihab mağazasında düzinesi on dört-on beş paraya alınan çiriş kolalı yağlıklı, belde kuşak, toka, askılı, kordonlu, kordonsuz, fularlı, fularsız, öksürüklü, öksürüksüz, nezleli, başağrılı, gülünç, mütebessim, mahzun, âşık, alâkalı, yanık, tutuk, müptelâ, firkatzede, kâmran, dargın, kavgalı, kazalı, belâlı da bulunuyor. Ya arabada gidenlere ne dersiniz? Aman Allah! O vaziyet-i iptilâ-cûyâne! Mutlaka sola yaslanılacak, fes alnın saçlardan ayrıldığı mahallin biraz aşağısına doğru inik, kalıplı duracak, eğer bıyıklar maşalanmamış, briyantinlenmemişse iki de bir de kıvrılacak, sol bacak karşı tarafa dayandığı halde sağ bacak bükülü durup şayet arabanın içine birinin... onun nazarı girecek olursa lostrin potin görünecek. (Ah! Yaz olsa iskarpinin yırtmacından ipekli çorap da görünür). Öyle bir tavır alınacak ki yanıyorum mânâsı işrab edilmek istenilse karşı karşıya gelince göğüs âdeta körük gibi işleyip, gözler kapanıp açılacak ve derununa hâmız-ı fahm karışmış olan hava-yı har dudakların bir kere açılmasıyle hoh! diye dışarıya çıkacak. Eğer maksud bir mısra-ı berceste ise isimsiz kartvizit kâğıdı üzerine meselâ :

Yandım âteşlere ey meh seni gördüm göreli

gibi bir şey yazılıp arabaların tekabülünde atılacak. Böyle olmayıp da seni vefasız, seni yalancı demek matlub ise gözler nîm süzülmek hareketiyle kelle sallanacak, yok bu da nâ-be-mahal düşüp de (sana bir şey söyleyeceğim) hitabı kasdediliyorsa sağ elin şehadet parmağı dudaklara dokunur dokunmaz iki üç defa hareket edecek, olur a, musannifin fikri böyle değildir de biz böyle anlamışızdır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Sana ey cânımın cânı efendim
Kırıldım küstüm incindim gücendim
Benim nev-reste-i bağ-ı bülendim
Kırıldım küstüm incindim gücendim

şarkısının mazmunu sarfedilecek. Bundan kolayı yok! Baş, hafif bir hareket-i devriye ile öte tarafa çevrilip taraf-ı diğerde bulunan gözün kuyruğuyle bakılacak, bu da harita da var : Teşekkür ederim bandırası çekilecek, ya el fese kadar gidip düzeltme bahanesiyle pat çakılacak veyahut Mahmutpaşa kahvecilerinin bağırdıkları kesme! nevinden bir boyun bükümtüsü gösterilecek. Gönül âlemi bu! Neler olmaz neler olmaz? İşin içinde geleyim mi, gelmeyeyim mi de vardır. Bunun için de evvelâ sol göz kırpılacak. Anlaşılmadı mı ne dersin makamında kafa silkinti suretiyle sallanacak. Sana hasret kaldım yerine avuç koklanacak. Kıskanıyorum mânâsına mendil ısırılacak. Bayıldım efendim, bu ne zerafet bu ne letafet nüktesini sarfetmek için birdenbire arabanın arkasına yaslanılacak. Aman göremedim, eyvah! kaçırdım işaretini vermek için dahi memelere kadar pencerelerden sarkıp bakılacak. Ne yapalım? İnsan alâkadan usanmazmış. Birini bırakıp diğerine gönül verirmiş : Eskisi görülünce müstehziyane gülünecek, tazesine, pek yenisine tesadüf edince gülümsememek şartıyle öne doğru ağır, ama pek ağır eğilmek hareketi icra edilecek; yayaları sormayın. Onlar pastra, çimdik, elleme, omuz vurma, mendil kapma, şemsiye çekme, yolu kapama, yüz kızartma, elmasım, iki gözüm, ah canım, şen benim olsan, ben senin olsam, ne de şık, varda destur gibi sözlerle dem-güzar oluyorlar. Bir eğlence, bir eğlence ki tarif kabul etmez. (s. 126 - 130)

SAHNE-İ ÂLEMDE BİR GECE

Nazarım o derece âsâr-ı telâş ile çırpınıyor ki üst kat locaların birinden çıkıp diğerine sokulur sokulmaz o âşiyân-ı muhabbetten pırrr! diye uçarak yandakine, daha ötekine giriyor, muttasıl sevdavî bir nigâh, mübtelâ bir mağz-ı şûride, süzgün dîdelerle ağlamış bir surat, kımıl kımıl oynayan soluk bir dudak, yutkuna yutkuna mahrekinden oynamış bir gırtlak, düşüne düşüne hasır çöpüne dönmüş bir gerdan, üzüle üzüle sine ile hançere arasında çökmüş bir oyuk, ayıla bayıla damarları çıkık, parmakları kuru bir el, sallana sallana izâm-ı fıkarîsi eğilmiş bir sırt, tepine tepine yassılanmış iki ayak, ağlaya ağlaya ıslanmış bir mendil, koklana koklana yıpranmış bir çiçek, yazıla yazıla hırpalanmış bir nâme-i muhabbet, saklana saklana çürümüş bir mandolina, bin kilogram bâr-ı giran altında ezile ezile belirsiz olmuş bir hiss-i âşikâr, şakşakadan pancara

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

dönmüş bir iki avuç, laklakadan kurumuş bir dil, öksürükten âzürde bir ciğer, heyecandan pejmürde bir kalb, inkisar-ı iştihadan bî-mecal bir mide, çiftetellide hoplamadan baygın bir göbek, Ârif'in komikliğine gülmeden hali kalmamış bir adam, kuvâ-yı maddiyeye esir olmuş lâyetecezza bir kaşınma, dediğim numarada kalıplı bir fes, bildiğim gustoda bir yakalık, sevdiğim tarzda bir gravat, istediğim gibi bir palto, giydiğime benzer bir ceket, bir tek düğmesi kopuk bir yelek, yandan cepli bir pantalon, potini eski, lastiği yeni bir pabuç, üzeri ipekli baş parmak tarafı yırtık bir çorap, triko bir don, al tavanlı yandım ah bir fanila, biri yüksek, biri alçak iki omuz, darâbat-ı hicrandan çürümüş bir göğüs, şıkır şıkır oynar bir çift kol, fıkır fıkır kaynar bir gövde, kara, sarı, ter, pala, poş, bükme, kırma, kıvırma, biri aşağı, biri yukarı, maşalı, fırçalı, kozmatikli, sivri, uçları küt, yayık, dik, yumuşak, kıranta, kırçıl, kır, ak, hiç yok bir bıyık, nev-hat, nevresm, alagrek, favori, çatal, matal iki çatal, top, kaba, tahta, seyrek, kösemsi bir sakal, çatık, az açık, enli, düz, ince, elifî, öne düşük, kalkık bir kaş, yanak döğen, uzun, kıvırcık, dökük, arpacık, felâket-zedesi müjgân, alabros, yandan nadaslı, kıvır kıvır, perişan turralı, müzellef, arkadan bombeli birtakım saç, iri, ufak, memeli, yapışık, sayvanî, dikili, yekdiğerine eş iki kulak, gül, karanfil, güdük, tırnak arıyor. Perde henüz inik, beş uzuvdan mürekkep bir orkestra, beş kişiden müteşekkil bir ince saz takımı arada sırada terennüm ediyor. Her locaya bir havagazı memesi muallak yanıyor, sigara dumanları top top olarak tavandaki borudan büküle büküle harice akıyor. Sahnenin ön tarafı fırdolayı memeli, bankalar hıncahınç, yukarıdan bakılınca gelincik tarlasında beş on dal papatya bitmişe benziyor. Muhtelif sesler :

— Haniya sucu!

— Simit!

— Ne âlâ portakallar!

— Onluğa mandalina!

— 18 inci piyango numaraları.

— Şehir mektubu altıncı.

— Sucu be!

— Geliyor!

— İki tane! Yok.. yok... portakal.

Sımah-ı dikkat neler işitmez? Gönüllerde dönen sadaları bile duyar:

— Bu gece minyon Virjini de var. Sahih mi?

— Ma parole! *Sabah*'ta ilân var idi... Bak bak! 6 numaraya! Muharrirleri de gelmiş...

Çın! Çın! Perde açılacak.

Tararam tararam tat tiri rit tit tam

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tat tam, tit tam, tit ti ti tam tat ti ti tam...

Ne gülünçlü oyun! Karı koca mırnav! Erkeğin fendi kadını yendi. Ne!... Maazallah! Kadınlık bu! Budala kunduracı! Bu levhayı niye asarsın?.. Asacak şey bulamadın mı? Git. Hattatın birine :

Her seherde besmeleyle açılır dükkânımız
Okçularbaşındadır pîrimiz üstadımız

diye bir şey yazdır... Zâmanede şair mi yok... Hamdolsun eskisi, yenisi, nev-hevesi çok, komediyi kim dinler? Lâdese kim ehemmiyet verir?

Ah! Kantolar! İşte Violet, üç karış gövde, bir topak saç, avuç kadar yüz, kara kaş, kara göz, kuzu gerdanlı, ince belli, ufak elli, tarak ayak. Kısıla kısıla çıkan sesiyle haykırmak istiyor. Oynuyor âdeta zıplıyor. El şakırtılarından hazzediyor. Soldaki locadan birine sık sık bakıyor. Mini mini kurnaz kimseye çaktırmıyor. Diyorlar ki bu «soubrette» büyüdükçe bir âfet olacak!

Ah! Kantolar! İşte Virgini minyon.. Aman ne minyon! Gözler süzük, kalın kapaklar altında nim-hâbide. Saçlar buruşuk, ufak bir gîsûbende esir, fikri kayd-ı naz ile fırıl fırıl dönüyor, yanakları pudralı, bütün nâsiyesi kireç ocaklarının zemin-i sefidini andırıyor. Bu da hafif gerdan, o kollar, kâh kalbe, kâh sineye dokunuyor.

Ah! Kantolar! Matmazel Flora ah! Bu Balkan kızı. Sahihü'l-bünye. Lepiska saçlarını toplamış, mai-yeşil gözleriyle, henüz acemi nigâhıyle bir şeyler arıyor. Kolları daima mukavves. Hay hay hay! Dey dey dey!

Serhoşum arkadaş dilim dolaşır

diye iki tarafa yıkılıyor. Ne kadar komik! Hücum-ı handeden katılacağız. Fakat bu da çiçek! Viva! Çak Flora!

Bakın kimler çıkıyor? Matmazel Amelya! Hâlâ ötüyor. Alın düz, göz kenarları buram buram. Nazarı yeni çıkmış soba ateşi gibi sönmeğe meyyal, yanaklar tebessümat-ı duradur-ı felekten pür-çîn, dudaklar zevk-i handâ hand-ı leyalden pürüzlü.

Bu çatık kaş, gözü mükâhhal kim? Bu kavuniçi fistolu kim? Pirûz Hanım mı? Şimdi Minyon ile beraber düettoya çıkacak! İncesaz gıcırdıyor.

Ben hâlimi arzeyledim a güzel sana
Ey âşıklar himmet edin râm olsun bana

diyoruz, fakat Minyon'dan vakit mi var? Hepimizin elinden alıyor:

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kendi hâlimde gezerken dîvâne oldum
A benim tonbul çobanım sana kul oldum

diye dûş-be-dûş-ı vuslat alıyor. (s. 136-142)

ÇALGIDA BİR GECE

Beyazıt'ta Teravihi kılıp mahyacının keşide-i silk-i berhava kıldığı üç çifte piyadeyi de seyrettikten sonra nâzân, hırâman Direklerarası'na şitaban olduğunuz var mı? Ne o? Koca meydanda geçecek yol bulamadınız mı? Buranın her tarafı çamur değil a. Biraz da yandan gelin. Serpintiyi, zifosu, dam aktarmasını, oluk damlamasını, duvar yaşlığını, kundura pastırasını hesap eden sokağa çıkmaz. Gelin gelin. Kâğıtçılar kaldırımına çıkın. Burada olsa olsa dükkân altlarına, bodrumlara düşüp bacağınız kırılır, incinir, şemsiyeniz takılıp çıt diye şikeste-tab-ı gaflet olur. Ya Köprü'den geçseniz ne yapacaksınız? Yine burada denize düşmekten masûnsunuz. Hele biraz daha yürüyün. Parke kaldırım. Vezneciler hamamı. Ay! Yeniçeriler, dayılar hâlâ ayakta. Vay! Fonoğrafçı dükkânı. Gelsin Yakomi'nin bası, allının allısı, Ayvaz'la nısf-ı şebin muhaveresi, Afet'in kantosu, Vasil'in taksimi, Muhsin-i nüktedanın hicazkâr kürdîsi; mahallebiciler de artık çok oluyorlar. Söyle beybabaya vire bir tabak tavuk göğsü, versinler! Vah! Vah! Başı sarılı, benzi uçuk, ağlamış çehreli bir kişi var. Bunlar ne duruyorlar? Anladım. Hamdi Bey'in eczahanesi. Amân! Bu geçen ne biçimsiz herif! Salapurya gibi ayağıyle az kaldı çiğneyecekti... Of! Omuz başım! Al bir kakma daha! Canım bu arabalarla halimiz ne olacak? Caddeyi kaplamışlar, ah!! Uh!!! Hayalî Kâtip Salih! Sahte sakal oynuyor. Matmazel kâğıt Amelya bir perde, Matmazel deve derisi iki perde kanto söyleyecekmiş. Haydi! Bir sürü insan! Çare yok. Arasına katışacaksınız! Osmanlı Tiyatrosu, Sefih Tahsildar'ı oynayacak. İşitiyor musunuz? Amerika'dan deniz canavarı gelmiş. Hem canlı, hem sağ imiş. Ah! Sahne-i âlem handehane ile karşı karşıya. Bir tarafta Mis Karola, bir tarafta Mösyö Pati! Her taraf çaycı! Buyrun beyim! Buyurun efendim! na'raları, iskemle takırtılarıyle beraber cevv-i semaya perrân. K. Hasan ne kadar şık olmuş! Saçlarını dökmüş, kapının önünde duruyor. Galiba Firaklı nâmeleri okuyacak! Oturmaz mısınız? Hacı Reşid-i bînevayı bırakıp nereye gidiyorsunuz? Çalgıya mı : Diyorlar ki bütün nagâmat-ı musikiyemiz buraya birikmiş. Fakat ne kadar kalabalık! Çıkarın çantaları. Kapının yanındaki bankalara üçlükleri teslim edin. Alın markaları. İleriye, ileriye! Oh! Hele yer bulabildiniz... Musiki-şinasânımız istedikleri kadar iddia etsinler, herkes bir telden çalar. İşte saz takımı. Kemanî Memduh : Zayıf sivrikoz fes, tütün dumanından gözleri ağrımış

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

da siyah gözlük takmış. Enli kaytan bıyık. Yağızın açığı. İnce gerdan. Güleç yüzlü. İşte Boğos : Kondurma fes. Nîm-alabros gîsu, o da esmer, kalın dudak. Okurken ağzı sulanır gibi meyyal-i iştiha. Acaba yanındaki kim? Ay! Karakaş imiş! Altı üstü bir fes. Kâküllerini dökmüş, az lihyedar, gözleri fırıl fırıl. Şimdi kanunîmize bir harf atacak, defteri önünde. Sağlam alış-veriş ister. Şemsi Efendi perde atlatacağım diye tıngırdıyor. Fakat kim dinler? Udî Selim hâlâ falso nevâda zır zır! Seatik'i sormayın. Gözleri kapalı, sabûr, mütehammil, ne olacak diye mütefekkir. Ahmed Bey unutmayayım diye sol kulağına yakı yapıştırmış. Memo'nun dördüncü beytiyle girişe hazırlanıyor. Yahu! Bu ne kıyafet! Dört yüz fesin dört yüzü de ayrı. Paltolu, ceketli, latalı, cübbeli, sakallı, bıyıklı, beyaz, habeşî, esmer, zenci, çopur, bodur, şemsiyeli, bastonlu, hepsinden birer ikişer nümune var. Bakın şu murdar deryadile, hem uyuyor, hem dinliyor! Yanındaki esnemek üzere dehen-güşâ, Garsonun biri bin paraya! Havagazları salkım söğüt fanuslar içinde dumandan hâledar. Derin bir gürültü kıraathanenin duvarlarına vurduktan sonra, ön art kapılardan fırlıyor. Artık dinleyin. Size bir rast faslı! Deve katarı gider gibi bir enîn-i pes. Beş taş oynar gibi köşeden köşeye kaçar bir iki çarpma, tavlada kapı alır gibi bir durak, bilardoda «sur dessus» denilen tarzda kayma bir taksim, alaca kumaşı andırır bir ara nağmesi! Dinleyene ne mutlu! Herkes küme küme olmuş. Musiki bahsi öne sürülmüş, Pisagor'un gamından, Aristo'nun damından, Beyazıt hamamından, gözlük camından, ötekinin piyasada hırâmından, Dede Efendi'nin hüzzâmından, birinin sahne-i âleme sık sık devamından, hâlâ yılbaşı akşamından, önümüzdeki şeker bayramından, aşkın ekdar ve âlâmından, dekadanların sâat-ı semen-famından, top atanların dîde-i bâdâmından, tontonların çarh-ı bî-ârâmından, Köprü'nün son vapur hengâmından tutturarak İzmir gazetesinin muhbir-i perdebîrûnunu, Abdürrezzak'ımızın vefatı haber-i küduret-nümûnunu, Osmanlı tiyatrosunun derununu, sahne-i âlemin maymununu, Hayalhane'deki Matmazel Eleni'nin çehre-i gülgûnunu, (et-tekrar...) kavlince yine Kadıköy tontonunu, on bir numaranın dümeni kırılarak Haydarpaşa'ya uğrayayım derken saat ikide güç hal ile Kadıköy'üne düşebildiği bahanesine terdifen konuşuyorlar. (s. 145-149)

VAY LÜFER VAY

Vay lüfer vay! diye koca Balıkpazarı'nı inim inim inleten balıkçılar meğer ateş püskürdüklerinden bağırıyorlarmış. Lüfer sözünü duyup da bir parça olsun dönüp bakmayacak İstanbullu farzedemem. Bu mâhi-i lezizi sevenlerden biri de ben olduğum için hafifçe sokularak:

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Arkadaş! Kaça veriyorsun der demez elindeki zıpkını çevalyeye saplı duran kıvırcık, palabıyık, iyice şehlâ, kırçıl, yırtık dudakları küfre âmâde, maydanoz turralı, bir eli böğründe asılı, madrabaz, onlara mahsus olan fiyakalı bir dikizden sonra :

— Yirmiye!!! cevab-ı müdhişini verdi, refiki beni mandapisiye getirmek için :

— Vay lüfer va...y! diye bir nara attıktan sonra yanaşarak:

— Al efendi al! Sonudur. Tabiriyle beni koltukladı ama ben o koltuğa gelemedim. Mübahase başladı: O yemin eder, balığın gözüne and içer, ben indiririm. Her ne hal ise otuz kuruşu vererek iki buçuk okka kadar aldık. Eve gönderdik.

Uşak lüferleri götürürken üç, dört sene mukaddem sayd-ı bahrîye olan merakımı düşündüm. O iri lüferleri nazarımda küçülte küçülte çinekop, sarıkanat, koruk lüferi, lüfer, kofana diye söyleniyordum. Serde balıkçılık var a, yüz balıklarını yunustan tutturarak falyanos, orkinos, kılıç diye saydım. Dip balıklarına intikal ederek poçita, altı parmak, torik, palamut, kestane palamudunu hatırlarken lâkerdayı da unutmadım. Hain trakonyanın muazzebliği zihninden çıkar mı? Levrek, ispendek, kefal, ilarya, دونوس؟, sidikli ilarya (çocuklar için medar-ı müdafaa olur diye yazdım), pulanurya, has kefal, uskumru, koloridya, kolyoz, lipari, barbunya, tekir, izmarid, istrangilos, kancur, kıraça, istavrit, kahpe gümüş, kalkan, pisi, kırlangıç, gelincik, iskorpit, mezid, kaya, dişli kaya, hurma kayası, kömürcü kayası, minekop, ispari, karagöz, saragos, çurçur, lapina, kikla, horozbina, zargana, mercan dahi birer birer göz önünden geçti. O ne heves idi? Kâh saçma ile sahilde dolaşır, kâh adi olta, yünlü, seğirtme, yemli, zokita, çapari, ماڑیا? ile uğraştıktan fazla dalyan da, alamanalarda, igrıpta, manyatta, kılıç ağında, fanyalı ve torluda, pisi, uskumru, istrangilos çevirmesinde, çökertme, germe patırtılarında, uğraşırdım. Livarda balık saklamak, sepetle yeme çıkmak, tonozda araştırmak, seğirtme ile sürtmek, kepçe ile yakalamak, kakıç kullanmak, çamçakla kayığı temizlemek, zokaları cıvalamak, mazgal etmek, mesinaları tecrübe etmek, katların bozukluğunu düzeltmek, kulaç ile iskandil etmek sabahlara kadar ayazda durmak, üşümek, uykusuz kalmak hep benim işim idi. Şimdi o üç-dört seneden beri böyle avlardan mahrum kalan, lüfere hasret çeken benim gibi bir adama akşam taamını beklemek biraz güçcedir.

Vay lüfer vay! O gün nereye gittimse bu sada kulağımdan çıkmadı. Saat on bir buçukta eve gelerek vay lüfer vayın hızıyle:

— Balık geldi mi diye sorduk.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Aşçıbaşındadır dediler. Ellerimi birkaç uğuşturduktan sonra yukarıya çıktım. Anam lüfer: Izgarada cayır cayır nar gibi kızarır mı? Kızarır kızarmaz zeytinyağ, limon, hardallı salça içine atılıp da istirahati için bir müddet bırakıldıktan sonra salata yaprakları arasına gömülüp bu libas-ı ahzara pek ziyade mütenasip olan maydanozla üzeri örtülür mü? Hem efendim: Koca kayık tabağın içine yatırılan o iştiha-âveran-ı deryadan çıkan rayiha-i latifeye hiç bir taamın kokusu rekabet edemez. Bâ-husus on kişinin çaşni-bahş-ı kâm-ı lezizi olan o beyaz etin lezzeti hiç bir balığın lezzetine uymaz. O kurnaz lüfer etinin ne kadar tatlı olduğunu bildiği için tutulurken ettiği naz, sonra yaptığı kurnazlık avcısını fevkalâde tahris eylediğinden insanın çiğ çiğ yiyeceği gelir.

Vay lüfer vay! diye bağıran o balıkçı benim yerimde olaydı beraber sofrada bulunaydı, herif alabildiğine aşçıya küfrederek :

Vay lüfer vay! diye belki ağlardı, çünkü bizim balıkçılarımız balığı tanıdıkları gibi pişirmesini de bilirler. Bizim aşçıbaşı ise lüferi palamut zannederek parçalamış, kızgın tavaya sokarak kupkuru çıkarıp sofraya yollamış aman efendim, çıldırmak işten değil. Vehleten evden de palamut aldıklarına hükmederek sofradakilere:

Lüfer varken palamut yenir mi diye çıkıştım. Biçareler balık almadıklarını beyan edince gözlerim dört açılarak parça parça edilen mahlukun bizim lüferler olduğunu anladım.

Şimdi aşçıyı döğmeli mi, döğmemeli mi? Ben o hiddetle mutbağa inerek biraz söylenmek için kapısını açtım, aşçıbaşı meşgul, herife tabağı göstererek:

— Bu nedir? diyince hiç tavrını bozmayarak:

— Balık dedi. Artık kızmışım:

— Bu ne balığı? Aşçı yine o tavrıyle:

— Bilmem!

— Sen ne bilirsin? diyince hiddetimi o zaman anladı. Lâkaydlığını bırakarak:

— Ben tava istiyorsunuz zannettim. Bileydim, papas yahnisi yapardım, diyerek bir özür diledi ki kabahatinden büyük olsa gerek. Fakat asıl kabahat bende imiş. Ben o balıkları bizim siyahî dadıya tevdi etmeliydim.

Lüferin zuhuru bizim için mukaddime-i serd-i eyyamı ihtar eder. Sonbahar yürüyor. Kestaneciler bağırıyor, dondurmacıları, avcıları sahlepçiler istihlâf etti. Sabahleyin uyumak kabil değil. Sabaha iki saat kala sokaklar arasında ufak fenerleriyle:

Sahlep! diye bağıran esnafta acaba biraz insaf yok mudur? Herif alabildiğine:

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Sütlü! dedi mi birinci hecenin keskinliği pencereleri oynatarak aded-i ihtizaz şiddeti ile kulaklara çarpıyor. Kestaneciler ne ise! Onlar gündüzleri seyrediyorlar. Eyvah! Unutuyordum. Bu kış gecelerinde (Leyal-i tetebbu) bendini yazan muharrir için bozacı, mısır buğdaycı, simitçi gibi üç tane muazzip daha var. Bakalım Leyal-i tetebbu sahibi bu üçünün velvele-i dehşet-medarından nasıl âzâde kalarak (Terbiye-i medeniye) bahislerini ileriye sürecek? Eğer hanesinde arka odada otururşa belki bir şey yazabilir. Ben bile lüfere hasret çektiğim o leyle-i yelda-yı iştihada arka odaya çekilerek şu mektub-ı sûziş-üslûbu tahrirde güçlük çektim.

Size okkada hafif, boyca cüce, simaca köse, milletçe musevî, gözleri mai, on dokuz kilogram, doksan iki santimetre fetanet-i mücessemenin üzerimde hâsıl ettiği tesiri ve bu mahluk-ı nâdirin bir hafta temâdi eden musahebetimiz esnasında muttali olduğum ahval ve ahlâkı hakkında malumat vereceğim. (s. 175-181)

KOMEDİ BİR PERDE

Bir fasıl

(Perde açılır açılmaz bir bahçe. Bahçenin sağ tarafında bir kitap peykesi. Üzerinde yeni, eski şiir mecmuaları. Biri setre pantalon galoş kunduralı, az kalıpsız fesli, saçlı sakallı, siyah gravatlı, şemsiyeli, diğeri zafer fesli, sıfır kalıplı, makferlanlı, dik yakalı, şanjan gravatlı, yanar döner jileli, paçası bol, diğer yerleri dar, oluklu pantalonlu, lostrin iskarpinli, baston-küşa iki zat konuşuyorlar).

Dekadan

Top atan! Böyle midir teşbihat
Edebiyata sığar mı? Heyhat!..
Kara gözlü güzelim âhular
Seni zincire çeken gîsûlar
Ve arak mahşere dek bir mestî
Ve bütün ellere girmiş desti
Bunu Jean Jacques Rousseau görse utanır
Belki Victor Hugo da saçma sanır
Sizde (goût) kalmadı yoktur (poésie)
(Palpitation de coeur) almaz mı sizi?

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Top atan

Dekadan! Pek hoş olur bastonla
Şurada oynar isek garsonla
Bunu (Reinach) beğenir mi acaba?
Hayli mudhik geliyor şimdi bana
Dekadanlıkta olur mu böyle
Size pek hoş geliyor mu söyle
Penbe atlaslı yeşil rüyalar
Mai canfesli sarı hülyalar
Müphemiyet ile meşkûkiyet
Bizi de etti karîn-i hayret

Dekadan

Ve bu söz Voltaire'e ait olacak
Kritikten ne zaman kurtulacak
Acaba var mı Fuzulî burada
Duruyor Ruhi-yi Bağdad şurada
Bizdedir varsa güzide üslûb
Lâciverdî-yi edebden mahbub
Zerdî-yi çehre-i fark-ı hâme
Penbe-i behre-i şark-ı hâme

Top atan

Top atanlar dekadanlardan imiş
Dekadanlar top atanlardan imiş
Şehir mektupçusu böyle yazdı
O da vaktiyle biraz haylazdı
Dekadanlarla iyi eğlendi
Şimdi de ortaya çıktı kendi
Şehir mektupçusu böyle gidiyor.
Size gül bizlere bülbül mü diyor?
Acaba maksadı ne? Bir tenkid
Sizi etmekte hatadan teb'îd

Dekadan

(Serieux) olmadı bu ey top atan
Mai gözlükle beni müfte satan

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İktidarın var ise ey gümrah
Yazmalı penbe, yeşil, mai, siyah
Tirşe renginde karar etmelidir
Sonra Bonmarché'ye dek gitmelidir
(Méditation) (Les Nouvelles) başka eser
Görmedim bunları amma ne keder?
Elverir ki dekadan oldum ben
Ve eminim... Rafadan oldum ben

Top atan

Sende var mı araba sevdası
Şımarık bir çocuğun hulyası
Bana gel eyle refakat güzelim
Üsküdar'a geçelim, eğlenelim
Demem artık sana hopla! çocuğum
Aklını başına topla çocuğum!
Kitapçı (Birdenbire görünerek)
Top atanlar, top atanlar size bum!
Dekadanlar, dekadanlar size bum!

(Şair-i şirin-eda kebabcızade Nidâ) (s. 289-293).

BELEDİYEYE DAİR

Patlıcanlar morara morara kadife rengini aldı. Çenesine güvenen, sırtına küfesini katan sokakta :

— Kemer patlıcanlarım diye bağırıyor... Filvaki güzel sebzedir. Misafir ağırlar. Biraz hazmı batîdir ama doyurur. Bıktırmaz. Her şeye karışır, türlüye girer, dolma olur, şişe dizilir, ezim ezim ezilir. İmam bayıldı suretinde görünür. Fakat tavası dehşetlidir. Nerde ise çıkar. Gün doğusu onun nefha-i hanüman-sûzudur. Ne de kolay yemektir. Biraz çalı çırpı, talaş, yonga, bakkaldan yüz dirhem yağ, sütçüden bir kâse yoğurt aldın mı misk! Evde bir meşguliyet peyda olur. İki diş sarmısağa havan işlemeğe başlar. Delikli kap sahanlıktan iner. Birer birer, alaca biçim kesilip dilim dilim doğranır. Zehiri çıksın diye tuzlanır, bir kenara çekilir. Odunun kurusu ortaya, yanına mevadd-ı müştaile yerleştirilir. Gelsin yelpaze, kürek, puf, puf. Alev aldı mı tava üstüne boca zeytinyağı. Oh! Ne cızırtı. Yağ fıkırdar, daha yanmadı. Çıtırdar. Biraz daha hışırdar. Ha ha. Fakat odadaki toramandan vakit mi var? Yine ağlıyor.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Hu! Sen ocağa bak. Ben oğlana meme vereyim.

Derken bir feryat!

— A dostlar! Yetişin.

— Ne oldu?

— Yanıyoruz. Tutuştuk.

Şangır! Komşular yanıyoruz. Paldır! Dostlar tutuşuyoruz. Güldürrr! Eyvahlar olsun!

Su! Yağma mı var? Kuyu tam on sekiz kulaç. Hem de mutbakta. Hangi kabadayı çekecek. Ta geçen seneden beri kurumundan durulmayan bacanın gözü dumanlanmış. Ateş püskürüyor. Of dedikçe deliklerinden alev fırlıyor.

— Mahalleli! Komşular!

Kim kime? Yandakiler Sarıyer'e gitmiş. Üst baştakiler düğünde. Alt yerdekiler deniz kenarında, Kantarcınınkiler Çengelköyü'nde. Köşedekiler tebdil-i havada.

Vay vay! Kule görecek, işaret çekecek, köşklü gidecek, tulumbalar kalkacak, gelecek, su bulacak, hortumu tutacak, basmaya başlayacak da yangın sönecek! Ha babam ha!

Tehlikenin en büyüğü var. Hacı nine, o tınazlar gibi kadın şap diye sofanın ortasına yığılmış. Eyvahlar olsun! Diri diri yanacak. Hizmetçi semaveri kucaklamış kaçıyor. Anası şaşırmış. Oğlanın kundağını çözemiyor. Ortalığı duman bürüyor.

Çareler yok. Yanacak. Alev yandaki evin kaplamalarını yakıyor. Ha aldı! Bak bak! Kiremitlerin arasından duman çıkıyor. Sardı!.. Camların bile rengi döndü. Haydi! Koşuşuyorlar. Yarım saat sonra ortalık dümdüz. Kızgın bir virane tütüyor. Kâfir baca! Sallanırda yıkılmaz, ortada sipsivri kalmış. Tavaya bakın. Yangın bakırı derler a. Yamrı yumru!

Tuhaf adamlar da vardır. Durup durup söylenirler :

— Bir şeye acımadım! Bu taraftaki saçağın altında bir kırlangıç yuvası vardı. Galiba yavruları da yandı.

— Zavallı kedi! Tavan arasında kalmış. Bağıra bağıra gitti.

— Lâkin ne alev! Ev değil kav imiş. Üzerinden geçen kuşlar kebap olup düştü.

— Neden çıkmış!

— Patlıcan tavası yapıyorlarmış. Yağ tutuşmuş.

— Söndürememişler mi?

— Kadın kısmı ateşi görünce şaşırır.

— Fakat Sulumanastırınkiler yetişmiyeydi yok mu ta Yedikule'ye kadar dümdüz olacaktı.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Halk malum a. El arkada gezinir. Kimse bacanın kurumunu görmez. Öyle ya! Akşam Dışkalpakçı'ya çıkıp da dayılık edecek değil a. Acaba devair-i belediye hâne sahiplerini veya kiracıları mecbur edemez mi? Memur yollayarak ocaklarını süpürtmeğe icbar edemez mi? Hay hay! Selâmet-i umumiye namına hükûmet her şeyi cebreder. (s. 370-374)

SEMBOLİZM

Meğer sembolizm pek eski bir şube-i edebiye imiş. Haniya Mösyö Henri Hans bile meşhur konferansında sembolizmin kıdemi hakkında tafsilat-ı muknie vermişti, hatırlıyor musunuz? Fakat benim inatçı kafam olur olmaz tafsilâta kanar mı?

Ben evvelâ bir şeyi daire-i hayal içinde yürütüp tabiata bittatbik anlayıp gördüğüme kani olurum. Onun için Henri Hans'ın konferansındaki kıdem bahsine kolay kolay inanmamıştım. Meğer sembolizmi iyiden iyiye anlamak için konferanslara değil, Kâğıthane'ye gitmekliğim icap ediyormuş. Baht ve kader bu sefer de beni bilmediğim bir manzara karşısında bulunduracakmış. Şöyle ki: Al aşağı ver yukarı üç mecidiyeye bir araba pazarlık ettik. Beygirlerin rengi kula cinsine ve rengin güneşten atmış kısmına mensup idi. Arabacının fesi biraz kırmızı, ceketi sarı, pantalonu siyah, benim rubalarım yani elbise-i atîkam siyahımsı, arkadaşımınki nohudî ile kahverenginin birbirine karıştırılmasından husule gelmişti. Köprü'den geçtik. Deniz mai, sema parlak mai, fakat refikim pür-telâştı. Yol uzadıkça sıkılıyordu. Anladım. Birini görecek? Zavallı âşık, hem eski yolda âşık, şûride-dil (Mecnun'a döndüm yerim dağ oldu) diyenlerden, bir (bağrı yanık âşıkınım cânıma kıyma) şarkısına vurulanlardan (nerde olsa âşık-ı bî-çare cânânın arar) gazelini okuyanlardan. Bakıyetü's-selef-i uşşak. Titriyor. Tam Kâğıthane tepelerine varınca ceplerinden bir şeyler çıkarmağa başladı; dikkat ettim; al, mor, kenarı yeşilli, ortası beyaz, simsiyah benekli, ortası kızıl, yanları beyaz mendiller. Aman ne oluyorum? Hatırıma neler geliyor. Al mendil ha. Tevekkeli yangın olunca kuleye kırmızı sepet asmazlar?

Zavallı oğlan yanıyor. İşaret çekecek. Lâkin nereden yanıyor. Dudağından değil a. Mutlaka yüreğinden. Bunu nasıl bildirsin? Hazır elde ortası kızıl mendil var. O geçerken bandıra gibi gösterir. İş anlaşılır. Öyle ya siyah mendilin ne lüzumu var? Çaktım.

Ben de kurnaz âşıklardanım ha! Öyle olur olmaz makineleri yutmam. Kaç kişi uğraştı da kimi sevdiğimi bulamadı. Buldum diyenler de oldu ama hatalarını safvet-i kalbiyelerine bağışlayıp güldüm. Her ne ise gelelim bahse: Eğer bu siyah mendili ağlar gibi gözlerine tutarsa, geceleri

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

derdinle ah edip giryan giryan veya daha doğrusu horul horul uyuyorum demektir. Pek âlâ mor mendil neci diyeceksiniz, değil mi? Bu hususta hâlâ müteredditim ama (ah! İnsan sembolist olmalı imiş) diyebilirim ki eğer mor kelimesini kalbedecek olursak (verem) çıkar. İşte bu mendil de senin nâr-ı hasretinle verem oluyorum, oldum, olacağım mânâlarını ihsasa âlettir. Nasıl? Ey kariin! Buluşlarım makul değil mi? Durun. Daha dinleyin! Benekli mendili cebime sokayım! Bundan ne çıkar? Hakikaten çetin ceviz! Artık düşündüm, taşındım. Tam yokuştan inerken birdenbire hatırıma gelen bir nükte üzere dedim ki benekli mendil gırbal sembolüdür yani bu mendil gösterilince öteki (ciğerim delik delik oldu, eleğe döndü) mazmun-ı bedîîni anlayacak. O anlayacak ama ben de anlayayım diye iyice yoruldum.

Kenarı yeşil ortası beyaz mendili hepimiz anlayabiliriz: Sana teslim oldum. Ümidim ber-kemaldir. Lutfet.

Artık vuku-ı hale göz ucuyle mutazır olmak zamanı hulul eyledi. Araba derya-yı bîkeran-ı gubar içinde uçuyor. Aman uçuyor deyişimden başka bir şey anlamayın. Kâğıthane'ye inen korkuluklu yolun sağ tarafı uçurum gibidir münasebeti olduğu için söyledim. Piyasa meydanını geçtik. Derenin kenarına doğru süzüldük. Ben demedim mi? Derhal refikim bir eliyle al mendili çıkardı. Diğer eliyle de siyah mendili gözlerine yapıştırdı. Karşıdan çaktılar. Bir işaret koptu. Bir remz-i âşıkâne! Nasıl biliyor musunuz? İki gözünü birden kırptı. Bu peki mânâsına değildir. Karagözlü olduğu için iki gece sonra demektir.

Artık bu cevab-ı hayr üzerine etrafı yeşilli ortası beyaz mendil pirayebahş-ı dest-i ümit oldu. Gezdik, dolaştık. Tozlara battık. Ne yüzümüz kaldı, ne rubamız. Bütün gece çamur tükürdüm. İşte Kâğıthane'yi tetebbudan hasıl olan mütalaam bundan ibarettir. (s. 578-582)

KARA ANNENİN HOTOZU

Benim uzaktan bir bacım vardı. Bacı diye çağırmazdım da Kara anne derdim. Aramızdaki muhabbeti sormayın. Ağzımdan bir Kara anne çıkar çıkmaz onun ağzından da :

— Yavrum diye bir hitab-ı âşıkâne fırlardı. Zavallı Kara anneciğim! Şimdi kara topraklar altında, her neyse! Gelelim maksada. Kara annemin hotoza pek ziyade merakı vardı. Hotoz dediler mi, Kara annem tencereyi, kepçeyi, kaşığı, tabağı, maşayı, ocağı terkeder, odasına koşar, o zamanın en moda renklerinde olan al bir gaz boyaması çıkarır, aynanın karşısına geçer. Gelsin artık tuvalet! Fakat o vakit tuvalet kelimesi nerede? Şık, şıklık bile meşhur değil. Hem bu kelimeler nereden gelecek?

İltisak şimendiferleri yok. Messagarie maritime, Firesine vapurları canları istedikleri zaman uğrar, eski edebiyat-ı cedide şöyle böyle meydanda, sembolün adı değil, hayali bile pirâmen-i gerd-i hâtır olmamış. Hey gidi vakitler hey!

Kara annem, bir buçuk saatte aynanın önünden ayrılır. Aşağıda et tencereye yapışmış, pilavın altı tutmuş, çorba taşmış, kedi kilere girmiş, kuru köfteleri devirmiş, reçel kavanozlarını çevirmiş, mahallebi tabakları üzerinden yürümüş, hamur tahtasının altında kemikler kemirmiş, kimin umurunda? Kara annem al hotozu kıvırcık saçları üzerine kondurmuş a. İşin letafeti burada.

İnsan çocukluk hâtıratını unutamıyor. Geçen gün Kâğıthâne'de hotoz görür görmez Kara annem yâdıma geldi. Ah! Sağ olaydı da şimdiki hotozları göreydi? Ah! Sad hezar ah! Ben o şevk-i tahassür ile o kadar dalmışım ki hattâ kadının biri başında bir şey var zannıyle el aynasını çıkarıp bakındı. Ben bu hali görür görmez Kara annemi bütün bütün hatırladım. Ayna, hotoz benim Kara annem demektir! Şimdi bu iki kıyafeti, bu iki tuvaleti kritik edeceğim!

Kara annemin hotozu yüksek, iki üç bükümlü, tepesinin ortası mahrutî bir çıkıntı ile müzeyyen, başın mesaha-i sathıyesinden biraz ufak, sağa ziyadesiyle meyyaldi. Gûyâ hotozun lisan-ı hali mutbakta ateşin karşısında al al oldum, aynaya bakıyorum kendimde sevilecek bir şey görmüyorum, gerçi saçlarım kıvırcık sünbülü (sünbülî değil) biçimde, kıvır kıvır, gözlerim kara, rengim siyah, fakat al ki al muhaffefidir. Soğan, sebzevat ayıklamaktan şarha şarha, sade ellerim mi? Gönlüm de öyle. Onun için bana bakma şu al hotozuma bak da beni al, derdi.

Gördüğüm hotoz böyle değil. Kestane karası saçlar bağa, demir, kemik, fildişi toplu, iri toplu, menekşe gülü, iğnelerle firkete, üç dişli, taraklarla toplanmış, çîredesti-yi nezaketle tertip edilerek ensenin yuvarlaklığı kaybedilmemek şartıyle bir nısf-ı küre çevrilerek uçları mütesaviyen her tarafa dağıtılmış, yalnız turra, zülüf namına ön parçalardan bir parça ayrılarak alna doğru sarkıldığı halde yine kıvrılarak bükülmüş. Artık bu ser-i latife ne türlü bir hotoz ister? Kadın bunu pek güzel bulmuş. Fakat Kara annenim hotozu gibi al değil, kırmızı da değil, koyu âteşî diyeceğim geliyor. İşte böyle ipekli bir şey. Onu İngilizlerin basık, yansız, tepesiz şapkaları gibi dilim dilim birleştirmiş, öyle bir hüsn-i imtizaç vücuda getirmiş ki, baş bu serpuş-ı latîfi yüzdeki hüsn-i gubar-âlûdu (pudralı güzellik mânâsınadır) bozmadan kabul ederek nasiyenin açıklık üzerinde beliren kaş, göz, kirpik, burun, ağız gibi mütemmimât-ı cemal o renge, o biçime has bir tenasüp içinde kalmış, lisan-ı hali de Kara anneminki gibi beni al demiyordu. Diyordu ki «ben öyle içe-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

risi boş, puf böreği kelli değilim. Gerçi yaşmağın delâletiyle zahiren öyle görünürüm. Lâkin... Bir kere de bana sorun. Bütün rişte-i serâir benim alnımda müctemîdir. Eğer bu başa ben baskı olmasam o saçlar perişan olur, dağılır, dökünür, sıkı fıkı durmaz, benim olmadığım zamanlarda onun ne hallere girdiğini görmelisiniz. Rengim âteşîdir, mizac-ı dil-âvâresi daima beni intihab eder. Yakıp kavurmam. Yanılıp kavrulmak isterim. Bak yanındaki hanıma, bahar gibi, sarı gülü fiyongolu, sağdan sola doğru kabara kabara tenezzül eden yan zülüfleri arasında gizli krizantem taklitleri orasını bahçeye döndürmüş. Baktıkça gönül açılır. Öteki arabadaki hafif havaî, beraberindeki açık krem feraceli cicilere bakın. Başlarındaki hotoz değil, birer heva-yı mütekâsif-i zarif. Eflâtunî, mühtez birer balon. Sahibem hüsünce onlara benzemez. Bir kere sevmesin derhal yanar mahvolur. Ah! Aşk ve sevdadan pek korkar. Nümayişlerinden bile titrer, onun için enzarındaki şua-i istihfaf sizi rencide eder. Naziktir. Dikkatli bakmayın, şüphelenir, gönlü büyüktür; sevecek birini görse bile acaba daha güzeli bulunmaz mı diye meraka düşer; müşkülpesenddir. Mutlaka kendi gibi bir nâdire-i cemal arar. Hiç bir kıyafet, tuvalet lisan-ı muahezesinden kurtulamaz; vefâ-âşinadır; her baharda buralara gelir; sitemkârdır; tebessümlere çin-i cebin ile mukabele eder; dil-âşûbdur; herkese kendisini sevdirir. Şairedir; lisan-ı ehl-i dili bilir; Edalıdır; kaçar gibi görünerek yaklaşır; dudaklarında gezinen hande-i istihza en büyük iltifatıdır; mürüvvetmenddir; fakat rahm ü şefkatinden haberdar etmez.

İşte Kara annemin modasıyle şimdiki moda arasında fark. Bir hotoz ama nâtıka-i zî-meâli insanı günlerce düşündürür. (s. 617-621)

TİYATROCU ABDİ

Bizim tiyatrocu Abdi hakikaten tuhaftır. Sade tuhaf değil, tuhafların da abdîsidir. Hele saraka etmek hususunda gösterdiği etvar-ı abdiyâne taklit kabul etmez. Hatta Kel Hasan ile aralarındaki farkı tayin etmek isteyen şuârâ-yı zamaneden birine :

Hasan'ın pek güzel değil oyunu
Abdi'ninkidir ben anı n'eyleyim

dedirtmiştir. Şehir uşağı, oldukça kurnaz, ustura gibi kayış tutar, dil-baz, şakrak olduğundan başka yüzündeki garaib-i mudhikeyi tâ göbeğine kadar indirmiş. Endamı iri, beyni soytarı, dehen-i teng-hâyide edası maskara, gözleri kapkara, kellesi kudretten matruş, oldukça mahalle

terbiyesi görmüş, Zuhurî arttığı, Ortaoyunu kırıntısı, Hamdi müstahlefi, kendi tuhaflığına kendi güler, fakat oldukça dilber, âdeta kırma, santral, Boyabad servisi, çınar irisi, yarma, dal budak, kestane suyunda haşlanmış istakoz enseli, eski hovarda, olanı biteni çakar, hoş-meşreb, vakte, zamana göre hikâye düşürür, fıkra söyler, cinas ve mazmuna can atar, bâhusus mürtecil, hele hele.. söyleyeyim mi, söylemeyeyim mi? Haydi şimdilik dursun, haline göre kabadayı, bir adı Memiş, bir adı Maçula, bir adı Baba, bir adı Kelebek, bir adı İbiş, bir adı Gamsız, ne olursa eyvallaha kâil böyle merd-i kâmildir. Fakat nedense benden birisi hazzetmiyor, bir zaman sevişirdik ama şimdiler konuşmuyor, dargın kırgın, rencide-dil, o yosma çehresi asık, o güzel gözleri nigâh-ı mürde gibi süzgün, yüreği urgun, takılıyor, harf atıyor, hattâ evvelki gün Göksu'da kendisine iltifat eden birine beni göstererek :

— Şehir mektupçusu var, yazar, diye serzeniş etti. Sade bu kadarla kalsa iyi! Bahsi uzattı. Kendi tuhaflığını hatırladı. Hatırladı da zihnen kendi ihtiraatından olmak üzere bir zemin hazırladı. Bütün sahil-nişînana beni birer birer takdim ederek, hakkımda söylemediği söz kalmadı. Ne zararı var? Yine bizim Abdi'mizdir, elbette yine bir ziyafete gelir, bir faka uğrar, yine ona bir değirmen çevirtiriz, gerçi ununu elemiş, eleğini asmıştır, lâkin ne çare mukteza-yı hilkat arada tozuyor. Bizi tahkire kalkışıyor, ah olmalıydınız ki görmeli idiniz? O ne komik, o ne tuhaf manzara idi. Kenar dilberi serpintileri andırıyordu, haniya sürtük, dürtük zeybekler yok mu onların dişisi değil de dişlisi, bana :

— Senin şehir mektuplarını... larım diyor, ben onun için katı bir şey yazmadım ki. Bizim mektuplar kaşağı değil ki cilde sürünsün; çıngırak değil ki boyna takılsın; boru değil ki ötsün; duman değil ki gözlerini bürüsün. Bizimkiler âdeta bir tütsü. Tesir etmezse nüshasını yazarız. O da fayda vermezse büyüsünü çözeriz. Baktık ki yine hastalık devam ediyor, bildiğimizi söyleriz. Kayda, sicile müracaat ederiz.

O istediği kadar sulansın, utansın, utanmasın, ağır ağır, perde perde, fasıl fasıl, kanto, komedi, dram anlatırız. Bütün tuhaflıklarını ayrı ayrı şerhederek bu mudhikin ne yaman bir bedia-i nâdire olduğunu izaha çalışırız. Çalışırız ama yine biz darılmayız, yine gider, kendini seyrederiz. Varsın o hiddet etsin, hakkı da vardır. Safi sinirdir. Siz onun lüp lüp olduğuna bakmayın. Çabuk zayıflar, daracık sahnelerde sıçraya sıçraya bu hale geldi. Evvelden gürbüz delikanlı idi. Saçı sakalı oyunlarda ağardı. Güldüreceğim diye kederle sabah ettiği geceleri bilir misiniz? İrticalâtı dâd-ı Hak olduğu halde yine sanatına bu kadar düşkündür. Ah! O *Malumat* gazetesi! Ortaoyununu haram etti. Elbette o da buna bir oyun edecektir. Mama'da sahneye tıktılar. Şimdi insaf edin. Abdi kız-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

masın mı? İçip içip sızmasın mı? Beni görünce bağırıp çağırmasın mı? Benden ona ruhsat! Ne yaparsa yapsın.

Güzel ne ederse gönül çeker

Aman ne kadar tuhaf! Dün yine Değirmenci nâmında şarkılı bir komedya oynuyordu. Hasbanın don ile arz-ı endam edişi neler hatıra getirdi! İnsan gülmeden çatlayacaktı. Kalabalık mı kalabalık! Sıcak mı sıcak! Göksu Mama gibi açık değil ki. Terden, kahkahalardan oturulmuyor!

Hiç dikkat buyuruldu mu? Abdi komedyalarında ilaçtan bahsedildikçe ağzına tavukgöğsü, gırtlağına ekmek kadayıfı, göğsüne muhallebi, midesine baklava, ikinci midesine nazlı aş, hançeresine sütlaç gibi şeyler sararım diye bizi tatlı tatlı güldürür. Galiba dün acı bir şey yemiş ki, beni görür görmez mülâtafayı bırakarak saldırdı. Neler, neler? O dana kapaması biçimli çehresiyle, o âhu gözleriyle, o ceylan bakışıyle, o tosun edasıyle güzel güzel, tuhaf tuhaf, latif latif kinayeler attı. Söz söylemeğe kıyılmaz ki, bilhassa mukabele edilmez. Efendim! O ne sözler, o ne buluş, o ne tekerlemeler. Hak vergisi vesselâm. Zannederim ki artık barışırız. Bana sarmaz, bana darılmaz, kuzu gibi halîm durur, derede, tepede yine buluşuruz, sohbet ederiz. (s. 738-742)

ÇOCUKLUK HATIRATINA DAİR

Yer altında babamın bıyığı! Nedir o bil? diye küçükken dadımızın veya komşu Habibe Molla'nın söylediği bilmeceyi halletmek için ne kadar zahmet çektiğinizi hatırlıyor musunuz? Eski kadınlar çocukların teşhiz-i ezhanı için bu gibi muammalara müracaat ederlerdi. Ah! Şimdi o kadınlar nerede? Bâ-husus o zeki çocuklar ki bilmece söylenir söylenmez kaşını çatarak parmaklarına bakarak birdenbire:

— Pırasa! derler ve huzzârı dehâ-yı fevkalâdelerine meftun ederlerdi. Şimdi onların hepsi büyüdüler, bıyıklı sakallı oldular. Başka bilmecelerle iştigal ediyorlar. Ah! İnsan nasıl teessüf etmez. O zekâlar söndü. Söndü de fitili kalmamış lambaya döndü. Hele (yer altında kınalı çivi)nin havuç, (yer üstünde babam başı)nın lahana, (kapısını vurdum güm dedi, içeriye girdim bum dedi)nin hamam, (masal masal matitas, kaynanamın başı taş, çukura düştü çıkamaz, pır pır eder uçamaz)ın pire, (gidi gidi, gidiver. Şu kediyi tutuver, ne tatlıca eti var, tutulmağa niyeti var)ın balık, (ben giderim o gider, önümde tin tin eder)in sakal, (yer altında kazan kaynar)ın karınca, (çat burada, çat kapı arasında)nın süpürge, (ne yerdedir ne gökte cümle âlem içinde)nin ayna, (sürdüm kustu,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

çektim küstü)nün kahve, (bir küçük fıçıcık, içindedir turşucuk)un limon olduğunu bilenler sinnen hayli ilerlediler. Haniya yolda bir kadınla bir erkek giderken, şahne-i şehr çevirmiş de kadına da sormuş ki bu yanındaki erkek kim. Kadın almış, canımın canı canımın can pâresi bu yiğitin anası, kocamın kaynanası demiş. Acaba o erkek kimmiş sual-i mukadderine vehleten :

— Kardeşindir diyenlere keloğlan diye annesi, (fesleğenci kızı fesleğenci kızı fesleğen ekersin, fesleğen biçersin, fesleğenin yaprağı kaçtır? Beyoğlu, beyoğlu yazı yazarsın kitap okursun, bizde dekadan kaçtır), (Anne bulgur sıktı beni kızdım anne geleyim mi), (Ayşe kız balıkları nettin) masallarını dinleyenler bile ihtiyarladılar. Karagöz'de Bekri Mustafa'dan korkanlar Büyük Müslim'de nara-zen, Yalova safasından memnun olanlar piyasada harf-endaz, Kanlı kavak'ta ağlayanlar romancı, Hamam oyununda terleyenler nezleli, Ferhad ile Şirin'i dinleyenler dağ deviren, Karagöz'ün beyliğinde tuvalet yapanlar şık,bahçe davetine gidenler dekadan, şairliğini seyredenler top atan olup Zuhurî kolunda tekerleme, Balıkpazarı'nda gözleme bekler oldular, hey gidi zaman hey! Ne de çabuk geçti. Daha dün ceviz oynuyorduk.

Var bir zaman ki taze peşiman eder seni
Ben şimdi söylemem o zaman söylerim sana (s. 907-909)

Şehir mektubları, Konstantaniye 1316/1901-1902

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2

MOZAİK

Madem ki muhtelif renkte taşlardan, cam parçalarından, mineden levhalar, safîhalar, döşemeler yapmak sanatına «mozaik» diyorlar, biz de sahn-ı vesi-i tabiattan kopardığımız yahut onun bir köşesine dikip yetiştirdiğimiz ezhardan bunun enva'-ı mülevvenesini vücuda getirebiliriz. Fakat bu sanat-ı yek-rûzede tertipten ziyade renge dikkat etmelidir. Mesela yalnız sünbül enva'ında:

Mai rengin: çini, parlak, gök, solgun, soluk, hevaî, koyu mai;

Kırmızı rengin: koyu, parlak, kan kırmızı, turuncu, kırmızı ile la'l, tatlı, koyu al, penbe, açık, soluk, tatlı, parlak penbe, penbemsi, et rengi, erguvânî, şarabî, vişne çürüğü, morumsu erguvanî, koyu mor, koyu menekşe, soluk kırmızımsı;

Sarı rengin: düz parlak, nohudî, koyu altın, portakal sarısı, penbemsi, parlak, gümüşümsü,

Beyazın : düz krem, penbemsi, süt, gümüşî beyaz, mürekkebatı ile siyah, siyahımsı, leylâkî, sadefî, lacivert renkler mürekkebatı bulunduğu gibi lalelerin:

Beyazlı penbe, eflatun, esmerimsi, kan kırmızısı, limon sarısı, maimsi, mor, morumsu, kırmızı, kanarya sarısı;

Zerrinlerin tatlı sarı, düz altın sarısı vesair türlü mülevveni vardır.

Karanfil de rengince bunlardan aşağıya kalmaz. Mesela: Beyaz üzerine penbe, kenarları kırmızı, la'l, koyu erguvanî, beyaz, esmerimsi, arduvaz, kenarları kumral erguvanî, ebrulî, kibritî sarı, yumurta, kanarya sarısı, samanî, leylakımsı, sarı, koyu krem, kırmızı, al, gül penbesi, mor, siyah, kırmızı ebrulî, ünnabî, kül, hevaî, arduvaz maisi, biruzî, bakır, sarı, yeşil ebrulî, nohudî ile karışık açık al, koyu siyahla karışık erguvanî, düz beyaz, vanilya moru, tuğla kırmızısı, ebrulî la'l altınsarısı, kavuniçi ile eflatun, et rengi vesair elvan mevcuttur.

Bu renklerden mürekkep bir demet karanfilin nazar-ı temâşâya arz edeceği zarafet ve taravet fevkalâde olacağı gibi bahçelerde bu renkleri muhtevî saksı veya köklerin teşkil edeceği manzara-i bedia dahi görülecek şeylerdendir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Çiçek merakının zevk ve neşat-ı ruh nokta-i nazarından ne dereceye kadar müfid olduğunu tarife ihtiyaç yoktur. Güzelce tarhedilmiş, yetişmiş bir bahçede yarım saat oturmak kifayet eder.

Bu merak bizde kadîmen mevcuttur. Hattâ muharrirîn-i Osmaniyeden müteveffa Vizintal Efendi Tarihçe-i ezhar'ında diyor ki :

«Agusburg'da[1] Mösyö Henri Hervard'ın güzel bahçesine ilk lale soğanı milâdın 1559 senesinde İstanbul'dan celbolunarak garsedilmişti. Kurun-ı vustada Avrupa'da pek az çiçek nevi bulunduğu halde miladın on yedinci asrında dünyanın her tarafından çiçek celbolunmağa başlanmış ve Felemenk erbab-ı ticareti daima seyahat-i bahriyede bulunmaları hasebiyle her gittikleri yerde buldukları ezhar-ı latifeyi Avrupa'ya idhal eylediklerinden çiçek ticareti fevkalade tevessü ederek hattâ bazı çiçeklere müsrifâne bir merak sarmıştı. Bâlâda beyan ettiğimiz vechle birinci lale, Almanya'da tarih-i mezkûrde ilk defa çiçeğe geldiği gibi 1634 senesinden 1637 sene-i milâdiyesine kadar mezkûr çiçek pek ziyade mazhar-ı itibar olarak tek bir lale soğanı 1300 İngiliz lirasına kadar satılmıştı.

On sekizinci asr-ı miladîde laleden sonra sünbül revac bulmuş ve bu çiçek de lale gibi Asya'dan Dersaadet'e, Dersaadet'ten Avrupa'ya nakledilmiştir. Mahaza payitaht-ı saltanat-ı seniyyede çiçekçilik Avrupa'dan evvel büyük bir terakki görmüştü. Osmanlılar her nereye gitmişlerse orada buldukları fidan ve çiçek envaını İstanbul'a getirerek bahçelerini tezyin ederlerdi. Eyüb'deki fulya bahçeleri işte o zaman merakının zamanımıza kadar devam eden tatlı bir yâdigârıdır. (Gül, şebboy, karanfil ve envaı soğan çiçekleri İstanbul'da pek ziyade mebzul olup rivayet olunduğuna göre merhum Ebussuud Efendi'nin bahçesinde[2] isimleri mukayyed altı yüz nevi karanfil mevcutmuş. Karanfil ile şakayık ve şebboy miladın on sekizinci asrında Avrupa'ya idhal edilmiştir).

Bizde hâl-i hâzırda mevcut bulunan karanfillerle envaı hakkında gayetle münakkah malumat itâsına bezl-i mürüvvet eylemiş olan rüfekâmızdan bir zat diyor ki :

---

1 Almanya'da Bavyera hükûmeti dahilinde 80-90 bin nüfuslu bir şehirdir.

2 Kadîmen tedvin edilmiş bir kitab-ı muteberde bu bahçe hakkında âtideki tarif-i muhtasar manzûrumuz oldu :

Ebussuud bahçesi Karaağaç yalısına muttasıl sanevber (çam) ağaçlarıyle müzeyyen güllü ve bülbüllü bir bağdır. Ebussuud Efendi meşhur tefsirini bu bağda telif etmiştir. Karaağaç yalısı Sütlüce civarında leb-i deryada olup Karaağaç korusuyle çevrilmiş bir yalı idi. Defterdarzade İbrahim Paşa'nın bahçesi idi. Ebussuud bahçesinin ittisalinde Bezirgânbaşı bağı nâmıyle meşhur ve müteaddid kâ'alarla müzeyyen diğer bir yalı vardı. (Notlar metne aittir).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bu rivayet sahihdir. Müsteşrikîn-i mütekaddimeden meşhur Hammer İstanbul'da gördüğü bir bahçeyi tasvir ettiği sırada diyor ki :

Çiçekler ile tezyin edilen zemin, fanuslarla tenvir edilmişti. O suretle ki çiçekler de elvan-ı acîbe ile fanuslar gibi rengârenk in'ikâsât-ı ziyaiye içinde pertev-nisar-ı letafet oluyor, fanuslar da ikinci bir çiçek zemini gibi envar ediyordu.» (s. 122-127)

BİRİNCİ MAHİTAB

Saat üçe kadar konuştuk, gülüştük. Çocukları yağmur duasına çıkarsak, bu sene kar yağdı ama tutmadı gibi şitaî musahabat ile demgüzar olduk. Hakkımız da var. Şundan yaza kırk, kırk beş gün kaldı, hâlâ telgrafnâmelerde Transilvanya'da kar, İtalya'da üç kişinin incimadı, İsviçre'de kurtlar ve emsali haberler yazılı. Hele evvelki günkü ra'd ü berk, sulusepken ile karışık dolu kimde hulul-i baharı ümit etmeğe takat bıraktı. Bir esnedim, bir daha esnedim. Elde şamdan, ağır ağır yatak odasının yolunu tuttum. Merdivenlerden çıktım. Ay! Sofada aydınlığa benzer bir açıklık var. Pencerelerin gölgeleri döşemeler üzerine düşmüş, köhne mermerler üzerinden tîz-ab ile silinmiş müressemata benziyor.

Acaba? Bu mahitab mı? Gözlerime inanayım mı? Mumu söndürdüm. Evet. Mahitab. Gül renginde bir ziyâ-yı zaif duvarların badanaları üzerinde lekeler bıraktı. Pencerelerden az parlak, fakat çokça açık mai bir seyyale-i berrak giriyor. Nazar, bu derîçelerin camlarından harice kadar in'itaf ederek bir, iki yüz adım ötede sekiz-on arşın derinlikte bulunan kavak, söğüt, kestane ağaçlarıyle üç-dört yüz adım mesafede bulunan binaların cephelerini, damlarını, hattâ oluklarını tanıyor, yalnız ötede bulunan az kaba işlenmiş, mahaza gâyetle ince harîrî kumaşları andıran bir hâil-i şeffaf hissediyor. Bu sis değil, ziya-yı kamerin henüz hava içinde muallak duran zerrat-ı mâiyeye nüfuz ve intişarından mütevellid gayr-i mer'î, gayr-i mahsüs bir hadise-i tayfiyye.

Pencereyi sürdüm. Sema ulvî. Bütün kevâkib eb'ad-ı nâ-mütenahîye çekilmiş, yalnız bir-iki sehâbe etraf-ı kamerde perran, beyaz, dağınık iltivaât-ı müşaşaa ile bir nev-arus-ı sefîd-i câmenin iki tarafa dağılan kollarını andırıyor.

Teşbihime ne gülüyorsunuz? İnsan asıl böyle gecelerde daha ziyade şairane düşünür.

Nigâh-ı mütehayyir ne tarafa bakacağını bilemiyor ki. Geniş bir saha-i derya. Üzerine gökten gubar-ı sîmîn yağıyormuş gibi havası müh-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

tez, lerze-dâr. Şevâhık-ı cibalde kenar-ı ufku tersim eden fasılalar daha rûşen. Kamer görünmese incilâ-yı sehere ihtimal verilecek, o rütbe açık, o rütbe tatlı mai, o rütbe hâtır-nevaz.

Bu dağlar ne güzel dağlarmış. Sath-ı mâilleri süzgün, düz, az dumanlı; vadileri koyu sincabî renklerle mâli.

Rûy-ı deryada kimseler yok. Dalgalarını mücellâ bir firaş-ı üstüvar üzerinde uyutmuş teneffüs eder gibi kabarıp iniyor.

Ses işitilmiyor. Yalnız tâ uzaklardan, yüzlerce fersah mesafeden gelirken bir mâni'e tesadüfle durmuş, homurdanmağa başlamış bir şeyin ukûs-ı tehevvüratı gibi bellisiz, bî-meal, ne şarıltıya, ne de horultuya benzer zayıf, fakat kalın, ağır bir velvele var.

Ses işitilmiyor mu? İşte üç tane dan dan. Bir tane din din. Saat üç buçuk. Ses işitilmiyor ha. İşte bir dükkân kepengi. Yırtılıyor mu, parçalanıyor mu anlaşılmıyor. Tahta kesen buharlı bıçak gibi asaba dokunarak indi. Ses işitilmiyor mu? Alın size tiz olduğu kadar acı bir tren düdüğü. Galiba marşandiz.

Hava serin ise de latif. Cirm-i kamer, buhardan müteşekkil bir vasıtanın içinde mahsur, yine nur-ı ârızı bulanık, oldukça uçuk, fakat sevimli, çoktan beri görülmemiş solgun benizli bir perestide-i ruh kadar iştiyak-âmûz.

O sevinçle saat dört buçuğa kadar pencere önünde, rutubet-i etraf arasında kalmışım. (s. 155-158)

HALİÇ

Dün akşam ağır ağır Köprü'den geçiyordum. Yine birkaç günden beridir eşi'a-i zertârı kesif bulutlar altından bir türlü nüfuz edemeyen güneş bilmem ufkun hangi noktasından gurûb etmişti. Her taraftan dâmen-i sütre-i leyal birden uzamakta, Şirket'in sona kalmış bir-iki vapurundan çıkan siyah dumanlarla Haliç vapurunun toprak renkli dumanı mevcedâr bir tezad-ı suud teşkil etmekte idi.

Oh! Ortalık tenha. Kâh bir yük arabası tahtaları, süvar-ı tâziyânedârını titrete titrete geçiyor, kâh, şişik çantalı biri mutlaka Tünel'e yetişmek emeliyle hızlı hızlı yürüyor, arada sırada şişman bir madam eteklerini kaldırmış, ilerliyor. Kendine vird-i zeban ettiği için uykusunda bile:

— Suludur, Yafa'nındır!

nidasıyle bağıracak, ihtimal ki akis suretiyle bütün oda halkını uyandıracak kalın enseli portakalcı küfesini sırtlamış, o tenhayî-i şâm arasın-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

da dalgın dalgın haykıra haykıra gidiyor. Gecikmiş yetişemezsem merak ederler teranesini muttasıl mırıldayan, şemsiyesi koltukta, boyunbağı dönük bir diğeri Üsküdar vapuruna baka baka koşuyor. Köprü'de piyade yollarını kapayarak yemiş sergisi açanlardan biri sepetini başına almış, muntazam hatvelerle yürüyüp yanındaki dükkân ortağıyla konuşuyordu.

İnce bir düdük, kalın, sert bir ses nazar-ı dikkatimi Halic'e doğru celbeyledi: Bir istimbot, arkasına üç mavna takmış, suların akıntısına rağmen zorlana zorlana çekiyor, bir sandal geleni geçeni Cibali'ye çağırıyor. Fakat ne manzara? Haliç, ufkunu örten bulutlar, gittikçe karartan zalâm içinde bile güzel. Tâ uzaklarda beyaz bir yelken yavaş yavaş siyaha bürünüyor, dört-beş fener sönecek gibi açılıp kapanıyor, sevâhil kısmen koyu gölge haline girmiş gemilerle, direklerle yer yer girintili, çıkıntılı binalarla mahdud. İçerilere doğru bakıldıkça derin bir gār-ı buhar-nisardan nişan veriyor. Nigâh-ı temâşâ sevâhili bırakıp da yükseldikçe her biri bir zirve-i letafete zeria-bahş-ı ruhaniyet olan maâbid-i mukaddesenin heyûlâ-yı azamet-medarı görünüyor, nur-ı nazar-ı velinimet-i azamı, eltaf-ı seniyye hazret-i hilâfet-penahî ile daima rûşen duran Dârüşşafaka'nın gazları yanmış, her penceresi birer dîde-i şükran ü mahmidet gibi parlıyor.

*
**

Bu panorama Tepedelenlizade Kâmil Bey kardeşimin bir tablosunu ihtar etti. Mütehassisâne durdum. Sergide teşhir ettiği zaman pek ziyade beğendiğimi unutamamış, bana hediye etmişti. Evimde her ne zaman durup baksam mürtesem olan o şâm-ı sanatkârâneden bir şeyler duyarım. Onu gördükten sonra Halic'in gece güzelliğini takdir etmeğe başladım: Yanyana üç dört mavna, bâdbân-küşa, fakat hulul-i şebden nîm hissedar, ufak dalgalı bir deniz, Unkapanı köprüsünün fenerleri, esmeriyeti biraz şeffaf bir hevâ-yı naz koyula koyula Sultanselim, Fatih camilerine sarılmış birer ihram-ı kibriya-nümûdu andırıyor.

Bu yerler güzeldir, hakikaten güzeldir. Nazar, suları üzerinden in'itaf ettikçe tepelerden ka'rına dökülen sutûh-ı zarîfenin eşkâli içinde yüzer. Çeşm-i hayal mâverâ-yı letafetine kadar süzülerek, iki cânibdeki i'vicacattan dolaşarak Bahariye önlerine doğru geldikçe bu medhal-i zarîfi husule getiren sahn-ı sa'dâbâddan bir türlü ayrılamaz. O hal-i istiğrakında oralarda denizi, toprağı mütemevvic, bir suver-i rebiî icad ederek vadilerinde, yamaçlarında, tilâl-i mürtefiesinde, düz yerlerinde çiçeklerle, hazâretlerle kurulmuş bir baharistan-ı daimî görür.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

O cûybâr-ı dil-cû elbette sevimli, dil-ârâm ve latiftir. Gûyâ bütün ensal-i melâhatin ukûs-ı nazra-pîrâsı burada yıkanmış, taranmış, her biri bir şemme-i takat-rübâ-yı eda bırakarak çekilip gitmiş gibi suları berrak, havası muattardır. (s. 207-210)

Külliyat-ı sa'y ve tahrir, İst. 1325/1909-1910,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

3

MİDHAT EFENDİ'Yİ NASIL TANIDIM?

Mektepten çıktktan sonra *Tercüman*'a fisebilullah makale yetiştirmek derdine düşmüş, hattâ *Ceride-i Havadis*'te de fisebilullah muharrir bulunmuş olduğum halde gene o mübarek gazeteye yazı yazmaktan kendimi alamamıştım. Fakat ilk zamanlarda zarfı idarehanenin kapısından verirdim.

Bir gün Ebussuud caddesinin başındaki bakkal dükkânında hem karnımı doyurdum, hem de kapıyı gözetlediğim halde kimsenin zuhur etmeyişi üzerine gemi azıya alarak içeriye daldım. Eşikle beraber iki ayak bir merdiven, ondan sonra toprak, rutubet kokulu uzun, darca, loş bir medhal üzerinde dik, pis, sekiz on ayak bir merdiven, daha çıkınca diğer bir merdivenin daralttığı koridora açılır, karşılıklı iki oda karşısında kaldım.

Merdivenin başındaki oda kapalı idi. Oraya varır varmaz kapı açıldı. Uzun boylu, iri kemikli, esmer yüzlü, saçları kırpık, alnı geniş, bıyıkları, sakalı tuvaletsiz, sırtında basma bir mintan, ceketsiz, fessiz, yeleğinin düğmeleri çözük, belde kırmızı bir kuşak, pantalonlu, kolları uzunca, ayakları büyükçe biri çıktı. Beni görünce durdu. Gayet serbest bir tavırla:

— Kimi istiyorsunuz? dedi.

— Zarfı uzattım.

Okuduktan sonra :

— Midhat Efendi hazretleri benim! deyip zarfı yırttı. Bizim makaleyi çıkartıp göz gezdirdi. Ben bu kıyafette bir Midhat Efendi görünce galiba mütehayyir kalmıştım, halbuki hayalimde ona ben ne kıyafetler vermiş, ne tuvaletler yakıştırmış idim. İmzamı görmüş olmalı ki:

— Ahmed Rasim, siz misiniz?

— Evet, bendenizim.

— Geçenki makalen gayet iyi idi. Hangi mektepten çıktınız?

— Darüşşafaka'dan...

— Ya!... Gel bakayım.

Karşıki odaya geçtik.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Nereye devam ediyorsunuz?

— Telgrafhaneye!

— Süphanallah!

İşte bu süphanallah benim zihnimi bozdu. Çünkü bunda muharrirlik istidadı olan bir gencin elde maniplatör, tarator döver gibi taktaktazen olduğuna bir nevi teessüf mündemiç idi.

İlk görüşüm olduğu için her tavrına, her haline dikkat ediyordum. Bellisiz kekeme gibi söylüyor. Ekseriya önüne bakıyor, dudaklarını bıyık ve sakalıyle kaldırıp indiriyor, pehlivan gibi oturuyordu.

Yazılarını kim tashih ediyor?

— Kimse!

— Aferin!.. Bak oğlum, burası yazı ocağıdır. İstediğin kadar otur, istediğin kadar yaz. Şimdilik her makalene bir mecidiye vereceğim, harçlık edersin. Al bakalım siftah et.

Muharrir, Şair, Edip, 1924, s. 300-301

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1

MEŞAKK-I HAYAT'tan

Saat dörtte birader yine resm-i vedaını icra ederek çıktı. Tefekküratı dünkü düşüncelerinin aynı idi. Fakat bu günkü hissiyatı arasında görülen mahkuriyet biraz daha kesb-i şiddet etmişti. Kadıköyü iskelesine geldiği zaman uzaktan yine köyün menâzır-ı mestûresini gördü. Gözlerinde bir meyl-i incizab husule gelmiş olduğundan derhal orayı mütalaaya başladı. Seyahat-i hayaliyesi arasında hanesini gördü. Bu sefer de başka türlü bir teessür ile mükedder oldu. Bir insan ne kadar cahil olursa olsun mutlaka hissiyat-ı medeniye ile mütehassis olur. Beş seneden beri teşekkül etmiş bir aileyi fikr-i hayal-perestîsi ile bozduğuna hükmeyledi. Lâkin o çehre! O çirkin çehre!

Kocasının eşkâl-i umumiyesi onun için bir hayal-i muakkib haline girmişti. Vapura bindiğinden bile haberdar olamayacak derecede müstağrak-ı efkâr olduğundan ilk hareket onda bir intibah-ı hususî peyda eyledi. Yine köyün menâzır-ı seriasını görüyor, mes'udiyet-i insaniyenin tahassüsat-ı fikriyedeki intizama vâbeste olduğunu düşünüyordu.

Yanında oturan iki kadın mükâlemelerini hızlandırdılar. Kulağı içinde yavaş yavaş akisler peyda eden şu sesler onun için oldukça mühim efkâr-ı hususiyeyi hâvi idi. Nazar-ı dikkatini bu iki kadına atfeylediği zaman bunların siyah çarşaflı, kalın peçeli olduklarını ve yalnız birinin elinin damarlı, zayıfça, buruşuk olmasından ihtiyarca bulunduğunu, diğerinin henüz safahat-ı hayatı ihtar eden o katmerlerden azade olduğunu gördü. Vücudunu bir hareket-i batîe ile çevirerek gûş-ı dikkatini açtı. Genç olduğu sadasından âşikâr olan kadın ihtiyara hitaben :

— Filvâki, ben sabrettim. Tahammül ettim, fakat ben de insanım. O her akşam içer, ölü gibi gelir. Ben evde onu beklerim. Söylesem üzerime hücum eder, döver. Aldığı parayı kumarhânelerde yer. Ben üzerime bir çarşaf alacak olsam onu çok görür» dedi.

İhtiyar göğüs geçirir bir surette:

— Öyle ama kızım kadınlarda bir hal bulunacak ki o da her şeyin sonuna kadar tahammül etmektir. Ben pederinin nice dayaklarını yedim. Benim malımı, mülkümü sattı, yedi. Ben yine sabrettim. Fakat bir zaman geldi ki benim kadınlığımı tasdik ederek utandı. Ondan sonra ra-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

hat ettim. Eğer dünyada rahat oturduğumuz yerde hâsıl olmuş olsaydı sonra rahatın da itibarı kalmazdı. Kocanın güzeli, çirkini olmaz. Sen hanım ol da onu sarhoşluktan geçir» diye cevap verdi.

Firdevs bu sözler üzerine bütün bütün gûş-ı dikkatini açtı. Hattâ ikisinin de yüzüne bakmağa başladı. Genç melâl-i derunundan dolayı peçesini açtı. Sarışın, mavi gözlü, çil yüzlü, zayıfça, benzi soluk, saçları kıvırcık, dudakları hemen beyaz denilecek raddede renksiz bir kadın idiyse de onlarca şirin vasfına lâyık mütebessim bir çehre sahibi idi. İhtimal ki sarılığı derd-i derunundan mütevellid ıztırabattan nâşi idi. Kadın anasının son sözü üzerine:

— Ben boşanmasını istemiyorum. Lâkin sizin yanınızda oturacağım» dedi.

İhtiyar genişçe bir nefes aldı. Hattâ :

— Gördün mü kızım! Beni de memnun edersin. Peki! Benim yanımda oturun. Bak ben damadımı nasıl yola getiririm» dedi ve bir tavr-ı mahsus ile vapurun kenarına yaslandı.

Asıl muhakeme Firdevs'de olduğu malumdur. Kocanın çirkini olmaz sözü bir suret-i garibede kulağına çarpmıştı. Hele o genç kadını her akşam kocasından dayak yemeğe müheyya olduğunu işittiği anda bunu bir suret-i mükemmelede tedkik ederek:

— Benimkinde bu hal yoktu ama kendini sevmiyordum diye bir netice-i müteredditde ile hüküm verdi. Bu hükmü o anda bir takım nukat-ı muzlimenin tenevvürüne sebebiyet verdi.

İhtiyar kadın kızını yola getirdiğinden dolayı memnun olduğu halde gûyâ onun asab-ı şiddetini tahfif için hitabete başladı. Bu başlayışı bir ah ile ibtida ederek:

— Kızım! Bir kere babanın yüzüne bak! Ben ona vardığım zaman tamam on yedi yaşındaydım. Mahallemizde herkes beni güzel diye oğluna almak isterdi. Meğer kader ve kısmet böyleymiş. Baban çiçek bozuğu olduğu gibi sermayesi dahi yoktu.

Firdevs bu söz üzerine bir kere titredi. Yine dinlemeğe başladı. Kadın hitabetinde devam ediyordu. Diyordu ki :

— Anamdan, babamdan kalan paramı onun eline verdim. Buna ne için mecbur oldum. Tek beni geçindirsin, ben kimseye muhtaç olmayayım, rahat edeyim diye. Yine senin anan var, baban var. Ya benim kimsem yok idi ya!

Firdevs kendi derdine mâlik bir kadının eyyam-ı hayatını dinliyordu. Bunun için gûş-ı canını dikkatle açarak muhakemat-ı ahîreye intizara karar verdi.

— Beni aldığının üçüncü ayı sertleşti. İçmeğe, ben onu sevmeyeceğime, o beni sevmemeğe başladı. Sen doğdun. İki aylık iken bana bir da-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yak attı ki on beş gün yatakta kaldım. Fakat yine tahammül ettim. Sabreden kazanır. Sonraları o da aklını başına aldı, şimdi ikimiz de rahat ediyoruz.

Firdevs artık sabredemedi. Kulak ahbaplığı olmak üzere:

— Valide hanım! Maşallah! Çok sabırlı imişsiniz» dedi.

İhtiyar gülerek başını salladı. Firdevs'e hitaben:

— Sabretmeyeydim ne olacaktım. Başka bir erkeğe varacak değil miydim? Benim taliim ondan da dayak yedirirdi. Kızım erkek kullanması, ev idaresi pek güçtür» dedi.

Artık tefekkür zamanı hakikaten hulul etmişti. Kadın dayak meselesini bir suret-i hakîmanede muhakeme etti. Kendi kendine dedi ki:

— Dayak yemek, kadına yakışmadığı gibi hiç bir kimseye de yakışmaz. Fakat kocası sarhoş olan kadın bu misilli ahval ve harekâta tahammül ediyor, hattâ hem çirkin, hem de bed-mest olan erkeğine kemal-i tehâlükle sarılıyor. Ben ise beş sene zarfında muamelat-ı nâzikâneden maada bir şey görmedim. Lâkin o çehre benim için o derece dâî-i nefret ki şu iftiraka razı oldum. Ya benim de varacağım erkek böyle sarhoş veyahut bed-hû ise. O zaman hayatım bir işkence içinde kalacak. Binaenaleyh tedbirli davranmam icap ediyor.

Son cümlesi onun için tedkiki pek ziyade arzu edilecek bir cümledir. Firdevs de bunun farkına vardı. Lâkin tedkikatını vakt-i ahara bıraktı. Vapurun Köprü'ye yanaşması hasebiyle müşterilerde görülen tehâlük, kendini biraz işgal eyledi.

Köprü'ye çıkınca Galata tarafına doğruldu. Karaköy kapısından tramvaya binerek Tophane'de indi. Garip bir teselli ile dem-güzar oluyordu. Fikri pek muzlim olmadığı gibi netice-i kararı dahi pek müsterihâne değildi.

Yalnız, bîkesliği kalbinde bir elem-i manevî suretinde bulunarak hayat-ı adiye ile hayat-ı zevciye arasındaki fark-ı azîmi düşünüyordu. Erkeğe şiddet-i ihtiyacını harekât-ı müstakilane için arzu ediyor, hiç olmazsa mükâlemat-ı adîdede bulunarak istirahat-ı fikr ü vicdanına hâdim sözler işiteceğine itimat eyliyordu.

Hele iki günlük seyahat-ı müstereddidâne asabına başka bir rehavet vermişti. Manen kesb-i zaaf ettiği gibi âlâm-ı maneviyenin kuvâ-yı maddiye-i vücuduna îras ettiği hiffet dahi hey'et-i umumiye-i cismanîsini haleldâr etmişti. Bu da bir meşakkat-i hayatiyedir.

Hayat esasen bir meşakkat-i dünyeviye daha iyisi senelerce süren bir mücadele-i nefsaniye olduğu halde bunun teşdidine hâdim vesâit ve vesâile teşebbüs etmek veyahut dâî-i meşak işlere girişmek insanı bütün bütün zebun eyler. İşte Firdevs de zebun olmuştu. Salıpazarı caddesini geçerek Cihangir'e çıkacak yokuşu tırmanmağa başladı. İşte size bir ız-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

tırab-ı zî-hayat ki gideceği haneye yaklaştıkça muztarip oluyordu. Kendi bile ıztırabatına hayret ediyor, hattâ:

— Kocamın taht-ı nikâhında bulunduğum zaman ne kadar serbest idim diyerek beyan-ı teessüf eyliyordu.

Yokuşun müntehi olduğu mahalde boyası mahvolmuş, biraz haraba karib bir hanenin önünde durdu. Kemal-i tereddüt ile kapı halkasını salladı. Bir müddet sonra bir daha salladı ise de derun-ı haneden hiç bir hareket işitemedi. Yalnız yanındaki haneden bir kadın:

— Kimi istiyorsunuz? diye seslendi. Firdevs acele ile:

— Nuriye Hanım'ı! diye cevap verdi. Halbuki komşu kadın:

— Onlar şimdi burada değildir. Misafirliğe gittiler diye hitab etti. Firdevs az kaldı bayılacaktı.

Gece! Müdhiş zaman! Hululüne üç-dört saat kalmıştı. Bu devri imrar etmek elzem, fakat nerede? Kapının önünde durduğu bir-iki dakika müddet zarfında dimağında bir azab-ı ruhanî hâsıl oldu. Mahvolmak azab-ı hissiyata duçar olanlar için pek ziyade ehemmiyetsizdir. Bin meşakkatle çıktığı yokuşu inmeğe başladığı zaman kimsesiz kaldığını bir daha hisseyledi.

İki gün içinde üç defa tedarik-i mesken fikr-i mühimmiyle iştigal eden bu kadın devr-i hayatının yirmi üçüncü senesine vâsıl olmuş olduğu halde henüz bu gibi efkâra bîgâne nazarlarla bakıyordu. Hele kavâid-i meşrua-i medeniyenin en mühimmi olan teşkil-i aile fikr-i esasîsini şimdi teyakkun etmeğe başlayınca derunundan ne derece muztarip olduğunu anlatacak bir sada ile:

— Eyvah! diye hızlıca bağırdı. Eyvah! nida-yı teessüfü başka bir erkeğe varıncaya kadar kapı kapı sürüneceğini anladığından neş'et ettiği gibi, hane-ber-duşâne bir surette gezen bir kadına kimsenin dest-i izdivac uzatmayacağını da bildiğinden inbiâs eylemişti.

Aile kelimesindeki inbisat-ı tabiîyi büyülttü. Hem yokuşu iniyor, hem de o kelime-i mübarekenin nâtık olduğu meâni-i dakîkayı şerh ediyordu. Menakıb-ı vicdaniyenin en mahrem, en gizli yerlerini dinliyor, harekât-ı muhtelifesiyle sokakta yürüyordu. Meşakk-ı hayatın daha mebâdisinde bulunduğu halde çektiğinden gına getirmiş, hevesât ve âmâli fena halde zedelenerek o cihette dahi makhur kalmıştı.

Şimdi nereye gidecekti? Yeis ve mecburiyet sâikasıyle nereye gittiğini bilmediği halde yine Tophane'ye kadar indi. Galata'nın o kalabalık caddesinden bir hareket-i acûlâne ile geçerek Karaköy Köprüsü'ne vâsıl oldu. Kadıköyü vapurunun dumanını nazarıyle takip etti. İçinden evvelsi akşam yattığı haneyi hatırladı. Fakat biraz sonra Eyüp vapurlarının birine girdi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Vapur memuru Eyüp diye bağırdığı zaman yerinden kalktı, İskele caddesini takip ederek Taşcılar'ı geçerek sola döndü. O sokakta kırmızı boyalı bir hanenin kapısını çaldı. İlk darbeyi müteakıp kapı açıldı. Firdevs kemal-i mes'udiyetle girdi.

Kendisini karşılayan hemen otuz yaşlarında, oldukça latif çehreli, biraz vakur, esmer renkli fakat endam-ı mütenasib sahibi bir kadındı. Gülerek:

— Safa geldiniz. Hoş geldiniz diyerek çarşafını aldı. Kemal-i iltifatla merdivenlerden yukarıya çıkardı.

Evin derunu gayet temiz olduğu gibi içinden rû-nüma olan intizam-ı tam dahi sahibesinin hakikaten kadın olduğunu isbat ediyordu. Zaten tavrı, sözü hanımlığını bir kat daha ıyan ettiği gibi on yaşında henüz nev-reside bir kerimesi dahi etekler öperek misafirine lâzım gelen hürmet ve muhabbeti ibraz eyledi.

Kadınlarımızın birbirleriyle görüşmeleri mutlaka ev muamelâtı üzerine olacağından istifsar-ı hâtır meselesini hane meselesi takip eyledi. Sahibe-i hane:

— Bey nasıldır? diyince Firdevs sararark:

— Ben de bilmem diye cevap verdi. Kadın bu sözden birdenbire müteheyyiç olarak:

— Ayrıldınız mı? Yoksa dargın mısınız? zemininde bir sual irad etti. Bunun üzerine Firdevs:

— Evet, ayrıldık.

— Sebebi?

— Ben istemedim.

— Allah! Allah! Â kardeşim! Beş seneden beri geçindiğin halde şimdi neden istemedin?

— Hazzetmiyorum.

— Sana kocanın çirkinliğinden ne zarar? Bizimkiler güzel de ne yapıyorlar. Vallahi teessüf ettim. Vah! Vah!

— Firdevs bu teessüften hakikaten hisse-mend oldu. Zira hemen bir meyl-i mahsusa kapılıyordu. Fakat evin sahibesi:

— Ben on iki senedir neler çekiyorum, biliyor musunuz? Sen akşam üstü kocanın yüzünü görürsün, ona derdini anlatırsın. Ben ondan da mahrumum. Gece saat ikide gelir. Ya merdiven başında düşer kalır. Onu kaldırmak kabil değil. Ya yukarıya çıkar. Yapılmış yatağına yatar. İşte benim gördüğüm koca! Ne hacet? Bu akşam yine görürsün, dedi.

Meşakk-ı Hayat, Konstantaniye 1308/1891-1892, s. 41-52

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2

ENDİŞE-İ HAYAT'tan

Köşede duran lambanın etrafa aksettirdiği ziya, odayı kısmen tenvir etmişti. Ziya, menbaındaki parlaklığı kaybede ede intişar ettiğinden her tarafını iyiden iyiye tenvir edememişti. Kıyılarına doğru serpilen zıll-ı hafif ile, pencerelerden nüfuz eden zalâm-ı kesîf acîb bir tezat hâsıl etmiş, iskemlelerin, duvara asılmış eşyanın gölgeleri bir suret-i garibede uzanmıştı.

Kapıdan girilince sağ tarafta ceviz bir karyola orayı hemen istilâ edercesine kaplamış olduğundan ilk nazar-ı dikkat ona mün'atıf olur.

Duvarlar, meşher-i esliha gibi âlât-ı mütenevvie ile müzeyyen olup birkaç da yağlıboya tabloları vardır. Bu levhalardan biri bir mütefekkireyi, diğeri bir kır âlemini, diğeri de elinde nur-ı hakikate delâlet eden ve elinde bir meş'al tutan bikr-i fazileti musavverdir.

Oda içinde biri erkek, diğeri kadın iki vücud görünüyordu. Âlem-i menâmın vekayi-i durâduru kadının çehre-i cemîlini birtakım alâim-i ıztırab ile buruşturmuş, göz kapakları arada sırada gelen ihtilaç sebebiyle nîm açılmış, dudakları birbirinden ayrılarak âlâm-ı kalbiyenin bir nefes-i âteşîn halinde hurucuna müsait bir vaz'-ı hazin almış, burnu gayr-i ihtiyarî çektiği ahlara bir mahrec-i mutasavvıt olduğundan delikleri kabarmış, bir eli karyoladan aşağı düşmüş, saçları yüzüne gözüne dökülmüş, manzara-i vechiyesi ta'b-ı nefsanîyi tasvir edercesine büzülmüştü.

Erkek, bir hande-i şâdînin tesirat-ı latifesiyle çehre-i besîmini bir kat daha güldürmüş, bahtiyârâne bir surette uyuyordu.

Gecenin sükûn-ı müdhişi, bu iki vücudun pâs-bân-ı esrarıdır. Nazar-ı şeriat burada bir cinayet görüyor. Nazar-ı hikmet bunu muhakeme ediyor. Şu mahkeme-i sükûn-âverde verilen hüküm pek korkunçtur. Lâkin mücrimler hâlâ bî-haber. Onlar uykuda!

Aceb ekseriyet-i beşer bu hale kāil midir?

Ah! Şeb-i visal! Bunun ilk lezzet-i hayat-perverini kim inkâr edebilir? Efkâr-ı âşıkane bunu yıllarca şerheder, mülâhazat-ı şairane hakkında büyük büyük kasideler söyler. Hissiyat-ı hakîmâne arsetip gibilerine mübah gösterir. Lâkin...

Iztırab!

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yarab! Sen bu ateşle mi fânileri yakacaksın?

Çeşm-i hikmet-âşina onun menâzır-ı mahûfesinden korkar.

Dikkatle bakın:

Kadının çehresi değişiyor. Bir humreti müteakıp bir sufret-i heyecan kâim oluyor. Darâban-ı kalbi göğsünü kaldırıyor. Bir ihtilac-ı asabî ile sıçrıyor. Sevine sevine dönmeğe çalışıyor. Sadâ-yı ıztırab ile fekk-i dehan ediyor. Parmaklarını topladı. Avucunda sıkıyor.

Şu levha-i müessire nazar-ı ibrete çarpıyor.

Kadın irkildi. Delikanlının yüzüne çarpan nefes-i âteşini onu müteessir kılıyor. Bir bû-yı meşam canını dolduruyor. Bir cazibe-i meçhule onu yanındaki cisme merbut kılıyor. Lâkin bir kuvve-i dâfia derhal onu «manyetize» olmuş bir zî-ruh-ı nâimin harekât-ı ric'atkârânesi gibi geriye sevkediyor.

Bu bir ıztırab-ı derunînin alâim-i evveliyesindendir. Zaaf-ı nisvan buna tahammül edemez.

Kulağınıza şiddetle çarpan of! sadası o kalb-i pür-heyecanın mahsulüdür. Bu uyku değil bir azab-ı kabr!

Kadın yine dönüyor. Yine çehresi mütebeddil, mütegayyir, muztarib, terlemiş. Bâr-ı giran-ı ıztırab onu mahvedecek. Acaba bu ıztırabı neden?

Kavânin-i maneviye denilen hissiyat-ı âliye yanılmaz. Onun her bend-i müessir ve hâkimi insana bir hutbe-i beligadır. Onu çeşm-i manevî okur. Dimağ irâe-i hükm eyler. Her zî-ruh-ı âkıl buna münkaddır.

Her lemha-i basar, bir endişe-i hayata delâlet eder. Göz! O tercüman-ı manevî! Hissiyat-ı kalbiyenin iki memerr-i teessür-perveridir. Bir sirişk orada bir güzergâh-ı muhterik bırakır. Bir ıztırab, onda belli başlı bir eser hâsıl eder.

Göz! O nâkil-i seri! Mahsüsât-ı hariciyeyi uzv-ı hâkimi bildirir. Müteessir, muğber, memnun, şâd olur.

İşte bir ihtilaç daha! Kadın yavaş yavaş uyanıyor. Göz kapakları arasından fırlayan şu ilk nazar-ı mütehayyirane ıztırabı anlatır. Bir damla yaş, şu ifademizi tasdik etti.

Çehresinin şu anda aldığı alâim-i ıstıbar, hayretini gösteriyor. Doğruluyor. Söyleniyor:

— Ben neredeyim? Ne gördüm? Ah! Rüya imiş!

Endişe-i Hayat, Kostantaniye 1308/1891-1892
s. 3-8

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

3

MEKTEP ARKADAŞIM'dan

Bir kurban bayramı haftası idi.

Sular âleminin henüz kesb-i germî ettiği bir zamana müsadif olduğundan sabahleyin erkenden kalktım. Köprü başına gelerek saat iki buçukta Mesar burnuna gidecek olan postanın hareketine muntazır oldum.

Müddet-i intizar bir saat kadar imtidad edeceği cihetle gazete mütalaasıyle iştigali tensib ederek ve arada sırada yalnızlıktan dolayı iyice eğlenemeyeceğini düşünerek yine o melâl-i derunu tazelemekte iken bir sada:

— Bonjur! İyi ki tesadüf ettim. Ben de arkadaş arıyordum! diye aksetti. «Bonjour» tabirinin delâlet-i vâzıhasıyle dahi taayyün eder ki bana selam veren gayet lâübali bir arkadaşımdır. Bonjur'u frenkliğe heves ettiğinden değil belki kesret-i istimalinden dolayı sarfetmişti. Ben de bilmukabele ayağa kalkarak ve işi bildiğim kadar alafrangaya dökerek:

— Bonjur! dostum dedim ve elini elime alarak sıktım. Bu tarz-ı musafaha ikimizi de tebessüme mecbur etti. Zira arkadaşım benim âdât-ı milliyeden maada hiç bir âdete tebaiyet etmemek fikrinde musır olduğumu pek ala bilir.

Musafaha hitam bulduktan ve derhal yetişen garsona bir kahve ısmarladıktan sonra söze başladık.

Arkadaşımı size takdim edeyim. Bu takdimim biraz uzun sürecekse de hikâyat-ı vâkıası için elzemdir.

Arkadaşım orta halli bir familyaya mensuptur. Henüz kırk günlük şîr-hâr iken pederi validesini bırakmış, Tekfur dağına giderek teehhül etmiş. Orada dahi durmayarak vatanı olan Kıbrıs'a avdet eylemiştir.

Çocuk kul cinsi bir validenin âgûş-ı himayetine sığınarak zulm-ı pederden âgâh olmadığı, validesinin gözyaşlarını, melâlini, hüznünü, teessürünü duymadığı halde büyümüştür. Fakat bu hayatı biraz daha tafsil edersek hey'et-i içtimaiyemizin bir kısm-ı meçhulünü irae etmiş oluruz.

Valide Çerkes ise de İstanbul'a geldiğinde pek küçük olduğundan mensup olduğu konakta kibar âlemlerimize mahsus olan hüsn-i terbiyeye mazhar olmuştur.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Zeki, fatin olduğu gibi hüsn-i idare ve âmiziş için kocasına elinden geldiği kadar muavenet etmiş ve hattâ cihaz nâmına getirdiği eşyayı zevcine teslim ederek yedirdikten ve servet-i mevcudesi olan dört-beş yüz lirayı dahi uğruna sarfettikten sonra şu felâkete uğramıştır.

Erkek, kadının safvet-i kalbinden istediği kadar istifade etmiş, kadın erkeğinin her zaman gösterdiği etvar-ı mütebessimâneye aldanmış olduğundan aralarında niza ve nifak denilen ev gürültüsü vuku bulmamıştır. Bâ-husus servet-i beytiyenin mahvı esnalarında kocasının teşvikiyle, görümcesinin konağından iki odalı bir haneye çıkarak orada doğurmuş, kırkını çıkarmadan zevcinden iftirak haberini alarak meyus kalmıştır.

Kimsesiz! Evet, bu hayat, nisvan için tahammül-fersadır. Terbiyetgâh-ı evvelîsine avdet onun için biraz mümkün olamıyordu. Zira kucağındaki tıfl-ı nevzadın velvelesi o koca konak halkını bîzar ederek muamelat-ı bârideye hedef olurum diye korkuyordu. Maîşet belâsının hemen her türlü istinattan mahrum olanlar üzerinde gösterdiği âsâr-ı zebunkeşâne bîçare valideyi de ezecek derecedeydi.

Düşünmek, şu hal-i pür-ıztıraba çare bulmak kuvvet-i müfekkireye vâbestedir. Halbuki kadın bu kuvvetten bütün bütün mahrumdur. Zira o perveriş-yâb olduğu mahalde yalnız hidemat ve hüsn-i harekât nâmına terbiye görmüştür. Genç yaşta bir kadının kucağında bir de çocuğu bulunduğu halde bu tarîk-i hayatta ne suretle hatve-endaz-ı ikdam olacağı halledilecek mesaildendir. Kadın bunu aklı erdiği kadar halletti. Kucağındaki mahluk-ı bî-haberi musibet-i hayat değil belki bir gencine-i istikbal olmak üzere telakki ederek iki ay sonra görümcesine müracaat etti. Başka bir erkeğe varıncaya kadar muhafaza edilmesini rica eyledi.

Görümce, zaten gelinini sever, kardeşinin etvar-ı hainânesinden nefret eder bir kadın olduğundan anasıyle çocuğuna konakta bir daire-i mahsusa gösterecek kadar hüsn-i muamele göstermiştir. Çocuğun halası olduğu gibi kendi familyasına mensup olan bir ailenin de refahiyet-i matlubeyi ihraza selahiyetini düşünerek gelini taltifat ve tesliyat-ı adîde ile şifa-yâb etmiş, kadın da o taraftan böyle bir rû-yı kabul görünce sefil olmadığına itikat ederek çocuğunu büyütmeğe hasr-ı nefs eylemiştir.

Halbuki kadın mazhar olduğu şu saadetten maada çıktığı konaktan dahi muavenet-i lâzimeye nâil olarak tâ çocuğun dokuz yaşına kadar validelik şefkat ve merhametini ibzalden geri durmadı.

Çocuk validesinin bilcümle mehasin-i tabiiyesine vâris olarak büyümüştür. Tahammül, sükûn, onun en birinci nümayiş-i ahlakıyesi olup o sinne gelinceye kadar halasının gözü gibi muamele görmüş, fakat zavallı hâmiye bir müddet sonra vefat edince o himayet dahi mahvolmuştur.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Valide, bu felâket üzerine dahi sabır ve tahammül göstererek görümcesinin sağlığında iktisab edebildiği servet ve çıktığı konaktan tahsis edilen maaş ile geçinebilmek çaresini düşündü. İlk hareketi oğlunu müessesat-ı maarifimizden birine kaydettirmek oldu.

Çocuğun mektebe duhulüyle beraber devamı o derece şedid bir verziş, o derece muannidâne bir sa'y ve amel ile intiha buldu ki müddet-i tahsiliye hitamında terbiye-i asriyeye muvâfık bir insan olduğu halde çıktı.

Benim arkadaşlığım mektep arkadaşlığından ibtida etmiştir. Mektep âlemi hâtıratının ne kadar leziz, ne kadar ruh-perver olduğu malumdur. Mektebe hîn-i duhulümüzde ikimiz de küçük, ikimiz de bir sınıfta olduğumuzdan hikâyât-ı tufulânemizi birbirimize söyler, dinleriz. Derse beraber çalışır, müzakere ederiz. O beni, ben de onu severdim.

Hele bir takımda bulunuşumuz bu muhabbeti bir kat daha takviye etmişti. Kâğıt, kalem, mürekkep, hokka nâmına hiç bir teklifimiz yoktu. Kitaplarımızdan birini temiz saklar, diğeriyle çalışırdık.

Daha o zaman beyaz, zayıf çehreli, gözleri parlak, alnı geniş, biraz geveze, ekseriya parmakları ikinci boğumuna kadar mürekkepli, gâh bıyık yerlerinde, dudaklarında teraküm eden mürekkepten çekilmiş bir hatt-ı siyah bulunur; gâh keten urbasının önü damla damla lekelerle âlûde olurdu. Onun bu hali bulunduğu sınıfta «kirli kâtip» unvanıyle çağrılmasını intaç etmiştir. Benden gayrı ona kim kirli kâtip derse kızar, hiddetinden kıpkırmızı kızarır idiyse de yine ağzından fena söz çıkmazdı. Hiddeti ziyadeleşirse hırsından ağlar, tehevvürünü, hiddetini, şiddetini bana anlatarak teskin ederdi. İşin daha garibi var. Arkadaşlarımız onunla istihza ederken benim ona şiddet-i intisabımı bildiklerinden ikimizi de katıştırırlar. O zaman ben de o da kızararak müdafaata başlardık. Fakat nasıl? Ekseriya o bana teveccüh eden taarruzata, ben de ona söylenen sözlere mukabele ederdim. Gûya hukukumuz nâ-kabil-i taksimmiş gibi birimize târi olan ziyandan her ikimiz de müteessir olurduk.

Size garip bir vak'a anlatayım. Bu vak'a aramızdaki münasebetin en büyük bir levhasını teşkil eder.

Ziya halîm, ben biraz yaramazca idim. Bunun için ekseriya duçar-ı mücazât olur idiysem de hafif idi. Bir gün sınıf zabitine adem-i itaatte bulunmuşum. Acaba bu adem-i itaat nedir diye mi sual ediyorsunuz? Adamcağıza temenna etmemişim. Akşam üstü «evâmir» defteri okundu. Benim ismim de. Kabahatim de zikredildi. Müdür beş gün habsime karar vermiş. Bu ceza o ana kadar gördüğüm cezaların hiç birine makîs olamaz. Bu müdhiş, hem benim için ilk olduğu cihetle bütün bütün korkunç idi. Sınıf arkadaşlarımdan ayrılmak, dolap kadar karanlık ve mektebin en

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ücra bir mahallinde ihtilattan memnu olarak oturmak, sıcak yemek yememek biraz güçce idi.

Beni derhal ayırdılar. Ziya'nın gözleri yaşlandı. Mahbese götürdüler. Mahbes altı gözden ibaret olup her birinde bir mücrim yatar. Beni de birine tıktılar. Elime bir kuru ekmek, yanıma bir bardak su bırakarak gittiler.

Aradan yirmi dört saat geçtiği halde mahbesin kapısı açıldı. Yanımdaki hücreye biri girdi. Bu Ziya idi. Ben ne yapmışsam o da onu yapmış. O da benim gibi duçar-ı mücâzat olmuştu. Meğer Ziya bana bir cemîle-i refakat-perverî göstermek istemiş de onun için böyle bir kusurda bulunmuş. Çocukluk âlemi bu ya. Ben de memnun oldum, hattâ kendi kendime:

— Arkadaşlık böyle olur diye sevindim.

Ziya'nın derece-i zekâveti vasat dereceyi geçer fakat o zekâveti tenvir eden fart-ı tefekkür çocukluğunda bile ona mühim mühim meseleler öğretmiştir.

Mektep arkadaşım, Konsantaniye 1311/1895-1896, s. 4-13

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

4

TECRÜBESİZ AŞK'tan

Tam iki sene evveldi. Genç Mekteb-i Sultanî'den âlülalâ şehadetnâmesiyle çıkarak Mekteb-i Mülkiye'nin bidayet-i teşkilindeki sınıflardan birine girdi. O zaman daha nev-reside bir hakîm olup zihni, fikri hâli denecek raddede idi. Lâkin kuvve-i fikriyesi bir madde üzerine münhasır kalacak olursa onu aylarca takip ederek kendi kendine uğraşır, tâ o zamandan beri tedkik-i tabâyi-i beşeriye hakkında yazılan eserleri tetebbu ederdi. Bu tetebbu ne derece bî-tarâfâne olursa olsun insandaki nahvet-i fıtrıye tecelliyat-ı mahsusasını kaybedemediğinden hakîm-i şehîr Büchner'in mütalaatını beğenemedi. Darwin onu biraz tadil etti. Huxley'in terbiye-i fikriyesini tedkik eyledi. Yine dereke dereke Büchner'e düşerek bir daha okudu. Kabil değil kendiyle telif edemedi. Terketti. Edebiyata bîgâne nazarla bakarak ekonomi, hikmet gibi tasarrufat-ı mahsusa-ı insaniyeyi talim eden mebahis-i mühimmeye kuvvet verdi. Fakat burada dikkat edilecek bir madde var ki o da bu tetebbuun matlub olan derece-i ciddiyede bulunmayıp okumak nâmına bir hevesten ibaret olduğudur.

Mektepte bulunduğu müddetçe ekseriya çok gezer, menâzır-ı latifeden hazzeder, nükteli sözleri severdi.

Alâim-i vechiyesi bir nevi cazibe-i latife ile meşhundu. Alnı açık, çiziksiz, kaşları ince, az kalkık, gözleri mütebessim, ağzı ufak, bıyıkları henüz bitmiş, başı biraz büyücek fakat o vechi beğendirecek surette câmiiyet-i hüsne mâlik, boyu orta, omuzlarının ve göğsünün vaziyeti düşük olmayıp mütenasip bir halde idi. Bu hey'et-i uzviyenin şiddet-i zindegânîsine delâlet eden enzar-ı manidârı, alnında arada sırada hâsıl olan ve fikr-i ta'miki tebyin eden çatıklık, dudaklarının söylemek istediği tahassüsat-ı mutasavvıta tarzındaki edaları bu gencin tehî-dimağ olmadığını anlatacak âsâr-ı zâhiriyedendir.

Tarz-ı tekellümü sade idiyse de letafet ve edâ-yı isma' gibi nâtıkaca matlub olan evsafı hâiz olduğundan takriratında dinleyenlere kelâl gelmez, yalnız garabet-i fikr gibi sâmiînini tarize teşvik edecek parçalar bulunurdu. Genç şu müddet-i tahsiliyeyi dahi ikmal edince artık serbest bulundu.

Anasının vefatı henüz üç-dört sene olmuş idi ki pederi dahi onu takip ederek ailece bir perişanlık hasıl oldu. Lâkin hala nâmına mevcut olan

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ihtiyar bir kadın gencin kızkardeşini derhal birine tezvic ederek taksim-i miras meselesini kemal-i muvaffakiyetle ikmal etti. Gencimiz birdenbire iki bin liralık bir yesâra nâil oldu.

Bu nâiliyet onun için bir devr-i mahsus-ı hayatın inkişafına sebebiyet verdi. Bazı mesail-i aileden dolayı halasına da, kardeşine de darıldı. Kınalıada'da pederinden kalma hânesine çekildi. Bir Rum hizmetkârı ile bir Arap aşçısı evin erkân-ı içtimaiyesini teşkil ediyordu.

Serveti ayda yirmi-yirmi iki lira kadar bir vâridat husule getirdiğinden müreffehen yaşabilecek derecede idi. Hattâ evinin bir odasını kâmilen kütüphane haline koyarak şu tarzda tetebbuata devam etmeği kararlaştırdı. Fakat genç henüz şu âlem-i inzivanın hissiyat ve âmâli üzerine tahmil edeceği bâr-ı giran-ı melâli bilmiyordu. Bir anda husule gelen geçici bir heves üzerine şu karar-ı zaîfte sebat etmeği musib gördü. Henüz hâtır-güzarı olmayan ilcaat-ı saireden bî-haber bulunduğundan zihnen âlem-i hulyanın cihat ve mümkinat-ı vâsiasına kadar tefekküratını terakki ettirdi.

Gencin mektepten çıkıp da Kınalı'ya yerleşinceye kadar geçirdiği hayat avdet ve azimet hususunda müterediddid kalanların haline benzeyecek derecede idi. Eyyam-ı şebab öyle mütalaalar, tetebbularla geçecek bir devr-i dûr-endîşî olsa hakikaten mes'udiyet-i fikriye hayallerinin tuluuna ihtimal verilebilir. Fakat henüz on dokuz, yirmi çağında bulunan ve terbiye-i asrıyenin bir kısmını gözü önünde bulunduran âteşîn, zeki, hattâ feylesof olmağa sâî bir genç için bu misillü kararlardan nükûl pek kolaydır.

Tecrübesiz Aşk, Konsantaniye 1311/1895-1896, s. 10-14

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

5

KİTABE-İ GAM'dan

Bu karlı havada yine ben oralarda idim. Rüzgârın durduğu bir zamanda ikimizin de sevdiği tepeye kadar çıktım. Orası vahşet-âlûd. Etraf bembeyaz. Soğuk. Çamların dalları buz tutmuş. Mehib fakat boğuk bir inilti var. Derin, ruh-nevaz bir hâtıraya müstağrakım. Nice defa beraber seyrettiğimiz ufukları kalın, kesif sisler bürümüş. Arada bir tarraka. Dalın biri, üzerine tahammül eden bâr-ı meşakkate dayanamıyormuş gibi kırılıp asılıyor. Kimseler yok. O ağaçlar arasında bizi görüp gizlenecek olanlar da çekilmiş. Gözyaşlarım donuyor. Saçlarım, parmaklarım, yüzüm sızlıyor. Bu acılar senin âlâm-ı hicranına benzemiyor. Seninki hayatfüruz iken bunlar takat-güdaz bir şiddete mâlik. Sensiz olduğum için bu havâli-i dil-nişin bana soğuk görünüyor. Ekseriya sâyesine iltica ettiğimiz ağacı bulmak imkân haricinde, hepsi yekdiğerine benzemiş. Yollar kapanık. Ben dîvâneler gibi geziniyorum.

Allah! Semaya bakmak kabil değil. Tabiatın en korkunç velvelesi o aktar-ı baîdeden düşüp geliyormuş gibi gözlerimi yere indiriyorum. Cezire sallanıyormuş gibi bulunduğum yerde iki tarafıma ihtizaz ediyorum. Benden, bir de bu âsâr-ı tabiiyeden başka bir şey yok. Arasıra Marmara'nın üzeri karışıyor. Süreksiz bir tipi ufku takrib ede ede tâ pîş-i enzarıma kadar getiriyor, bir an oluyor ki ben de dahilinde bulunarak bir yeri göremiyorum. Sert, geçici bir rüzgâr beni de döndürüyor. Ben de o girdibad içinde kalıyorum. Bazen güneşin ziyası en kesif bir bulutun hatt-ı fâsılından sızarak arza doğru dökülüyor.

Koşmak mümkün değil. Her lahza düşüp bir tarafın kırılmak ihtimali mevcut. Gülerek, yekdiğerimizi aldatarak çıktığımız, indiğimiz yokuşu kemal-i ihtiyat ile takip ettim. Evlerin panjurları kapalı. Piyano sesleri bitmiş. Yalnız rüzgârın aralıklarda hâsıl ettiği sadalar, kopuk bir kanadın iki tarafa çatmasından mütehassıl çatırtılar işitiliyor.

Geceyi o bildiğin yerde geçirdim. Bütün seni konuştuk. Taklidini yaptılar. Fakat kimsenin sana benzemek ihtimali var mı? Seni başka bir surete temessül etmiş görmek mümkün mü? Bir gün beraberce kaldığımız odada yattım. Ada'da seni ihtar edecek yalnız orası kalmış. Orada seni

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

doya doya hayal ettim. Artık seninle beraber idim. Ne şedaid-i tabiat, ne ta'ne-i ağyar hâil-i tefekkür oluyordu. Gûyâ udunun tanîni oralarda gizlenmiş gibi bir şeyler duyuyordum.

Kitabe-i gam, İstanbul 1315/1899-1900, s. 28-30

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

6

FUHŞ-I ATİK'ten

Artık ekşiye, tatlıya karışmağa başlamıştım, yani gazete muharriri olmuştum.

Bir gün matbaada otururken hizmetçi geldi, dedi ki:

— Sizi biri görmek istiyor.

— Kim?

— Biri!.

— Haydi anla da gel!.

Gitti geldi.

— Bir hapishane gardiyanı!

— ..?.. ne münasebet?.. Gelsin!

İri boylu, sarışın bir adam. Elindeki kâğıdı verdi. Açtım. Bizim Faiz'den. Beni Galatasaray hapishanesine çağırıyor!.. Dün akşamdan beri mahbus imiş!

Fena halde sıkıldım. Mahbes, Faiz, ikisi de birbirine yakışmaz!..

Sordum:

— Neden mahbus olmuş?

Gülümseyerek:

— Gençlik... Şeytana uymuş!..

— Ne yapmış?...

— Sarıyer'de basılmış!..

Biraz ferahladım... Derhal kalemi, kâğıdı bırakarak gardiyanla beraber yola çıktım. Gardiyan yolda bana dedi ki:

— Siz nöbetçi komiserini görün, görüşmek için izin alın...

— Olur!..

Yarım saat sonra, ben komiserin huzurundaydım. Patı çaktım:

—... Akşam Faiz Bey nâmında bir arkadaşımı getirmişler... Müsaade ederseniz görüşeceğim...

Komiser önündeki birtakım evrakı evirdi, çevirdi, en nihayet bir tanesini dikkatlice okudu..:

— Ha... Şu!..

Dedikten sonra:

— Gel! diye haykırdı. İçeriye giren bir zabıta neferine:

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— İçeride, akşam gelmiş, canım.. şu.. Sarıyer'de basılan Faiz Bey var.. (Beni göstererek) Beyle beraber git, görüşecekler..

Yürüdük, zaten gardiyan da bekliyormuş... O, önden koştu, ben alt katta biraz yürüdükten, bir iki eşik atladıktan sonra bir kapının önünde durdum, gardiyan açtı. Bir buçuk metre eninde, dört-beş metre boyunda bir aralığa girdim.. Bu aralığa cepheden iki kapı açılıyor, sol tarafta, duvara muttasıl, iki kişi istiab eder bir yazıcı odası bulunuyordu. Gardiyan, bu kapıların birinden girdi, bir dakika sonra Faiz ile beraber göründü.

Zavallı arkadaşım, hicabından elleriyle yüzünü örtüyor, ağlıyordu. Son derecede müteessir oldum.

Biraz sükûnet bulduktan sonra bana dedi ki:

— Kardeşim, şimdi bizim eve git. Vâlideye benim bu akşam sende kalacağıma dair bir yalan söyle... Oradan da ağabeyimi bul, o böyle şeyleri bilir, beni buradan çıkartsın!..

— Peki! dedim, ayrıldım.

Dediği gibi yaptım. Ağabeyini buldum. Mübarek maymuncuk gibi... Komiser dedi girdi, meclis dedi girdi, mutasarrıf dedi girdi. Hapishane kapısını açtı. Faiz'i çıkardı. Akşam da oluyordu.

Biliyorsunuz a. Faiz o gece bende olacak, a.. Vâlide de ziyaret için Eyüb'deki kapı yoldaşına gitmişti, gece saat alaturka ikiye, üçe kadar serbestim.. Bir gazino veya meyhanede oturabiliriz. Galata'ya indik. Faiz'in ağabeyi bizi:

— Kadıfeli'ye gidelim, orada biraz otururuz. Ben son vapurla giderim, diyerek Mumhane sokağına, şimdiki Viner Bank Frany'nin yanındaki şu son zamanda Dore nâmını almış olan dükkândan içeri soktu. Girdik ki, mahşerallah!.. Garsonlar mekik gibi işliyorlar. Büfeden saçları son derecede kıvırcık, kabarık biri fırladı. Sakızlı şivesiyle:

— Buyurum efendüm.. (Garsona dönerek) Pandali!.. Beylerime yer bul!.. Buyurum efendüm!..

Garson önümüze düştü. Bizi sağdaki dar, dolambaç bir merdivenden çıkartarak yukarı kattaki odada bir masaya oturttu. Rıhtım henüz yapılmamıştı. Oda tamamen sahil üzerinde bulunuyor, limanın her tarafını görüyordu.

Ağabeyi, Faiz'e sarıyordu. Biçâre kızarıyor, sıkılıyor, terliyordu.

Masaya yerleştik. O kıvırcık saçlı, yüzünde, yüzünden büyük âsâr-ı tebessüm olduğu halde ellerini uğuşturarak ağabeye doğru geldi:

— Hoş geldiniz, safa geldiniz... Üç şişe mi?

— Hayır.. Bir şişe düz, ama.. Bilirsin a, Hiristo!

— Ve, ve.. kaloyni.

— Ha.. kaloyni... İki kadeh de bira...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Hiristo döndü, bağırıyordu:

— Ena bukali duziko ... ke diyo bires!..

Hoş, sevimli, kanı sıcak bir adam!.. Yine bize doğru eğildi:

— Lüferaki, firesko...

— Yap...

— (Arkasına dönerek) Ena lüferaki!.. (Garsona) Kitaksi, Pandali!. Ena lüferaki, firesko!..

Burası Maksud'a, hele Sirkeci'deki Madam'ın, Çatal sakal'ın birahanelerine asla benzemiyordu. Hem kalabalık, hem de pür-velvele.

— Bankus!...

— Oriste!...

— Amesos!...

— Tora!...

— Buyurum efendim.

— Diyo bukalı mastika... ke triya duziko!...

Gibi harc-ı âm Rumcalarla beraber kadeh, bardak şakırtıları, iri iri konuşmalar birbirine karışıyor, limandaki vapur, mavna, kayık, sandal hareketleri nazarı okşuyordu.

Sefalı bir yer!... Faiz'in ağabeyi diyordu ki:

— Ben burayı pek severim... Geceleri daha kalabalık olur... Ekseriya güzel sesliler bulunur... Tek tük saz da gelir... Fakat garsonlar hesapta sokuştururlar... (Şimdiki Abid hanının sokağını işaret ederek) Orada da Todoraki'nin meyhanesi vardır. Biraz basıktır ama... Rakısı daha güzeldir!.. Buraların kavgaları da çoktur... Dört köşeden kopan buralarda birleşir...

Fakat ben istiyordum ki Faiz başına gelen kazayı anlatsın. Ağabeyi de iki de bir de :

— Anlat bakalım, nasıl oldu?

Diye sıkıştırıyordu. En nihayet Faiz benim yüzüme mânâlı mânâlı bakarak başladı:

O senin Şadi Bey'in, haniya Üsküdar'da basılan beyin nârına yandım.

— O da var mıydı?

— Asıl o... Ama o patırtıda sıvıştı. Ben yakalandım.

Derhal sordum:

—Döğdüler mi?

— Hayır... Fakat o kadar tuhaf, o kadar tuhaf bir baskın ki tarif edemem...

— Anlat bakalım...

— Anlatıyorum a!.. Ben sana, matbaaya geliyordum. Eminonü'nde seninkine rastgeldim. İlk sözü, 'Sarıyer'de bir eğlenti var, gelir misin?'

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

oldu. Koluma girdi. Bana önde giden üç çarşaflıyı göstererek : 'Bunlar da beraber!' dedi. Bunun üzerine hiç gitmez olur muyum?

— Desen a!.. Külâhımı bile atarım!

Başını teessüfle salladı:

— Dedim ve attım!.. Köprü'ye doğru yürümeğe başladık. Kadınlardan biri dönüp dönüp bize bakıyordu. Biri uzunca boylu, diğeri ondan kısa, daha tonbulca idi. Şadi bana dedi ki: 'Biz son vapurla gideceğiz. Ben evi biliyorum...' Pek alâ!.. Başka ne denir? Köprü'de bunları vapura binerken de biraz seyrettik. Vakit geçirmek için Galata'ya geçtik. Filip'te birkaç kadeh parlattık. Bana anlattı: Bu kadınlara Kadıköyü'nde Kurbağalıdere'de tesadüf etmiş. Orada konuşmuş. Her ne kadar kendilerinin kim olduklarını saklamış iseler de Şadi biliyormuş.. Gayet zengin, büyük bir aileye mensup imişler...

Ağabeyi güldü, dedi ki:

— Kurbağalıdere'de gezdiklerinden belli!..

— Ne bileyim, öyle söyledi. Hem de öyle olacak.. Gayet şık, muntazam giyinmişlerdi.

— Giyinirler!.. Sonra?

— Son vapura bindik. Git bire git. Mesar burnuna vardığımızda gece olmuştu. Sarıyer'e doğru yürüdük. Dar bir sokağın başındaki evin kapısı önünde durduk. Şadi çaldı. Kapı açıldı. Sakallı bir adam.. Bize 'buyrun' dedi. Yukarıya çıktık. Sofada hanımlar bizi karşıladılar. Odaya girdik. Masa kurulmuş, mezenin enva.. Fakat biz vapurda da birkaç tane atmıştık. Zaten bilirsiniz. Tahammülüm yoktur... Bira ne kadar içersem içeyim, kendimi kaybetmiyorum...

— Korkarım...

— Hiç korkmayın.. Ben üçüncü kadehten sonra olduğum yerde sızmışım. Sonra kadınlar anlatıyorlar... Beni uyandırmak mümkün olmamış... Koluma girmişler, sedir minderin üzerine uzatmışlar...

— Epeyce açıkgöz imişsin!

Yüzüme gülerek baktı..

— Evet, o zaman değil ama sonradan daha ziyade, açıkgöz oldum! Meğer ben uyurken evi basmışlar, nasıl olmuş bilemiyorum. Yalnız uykumun arasında tartaklandığımı duyar gibi oldum. Biri bağırıyordu: 'Kalk.. Haydi bakalım. Küçük bey.. Zampara bey' diyor! Buna bir başka ses daha:

'Aç gözlerini sevdiceğim bahtım uyansın'

şarkısını ilâve ediyordu. Başımı kaldıramıyordum ki.. En nihayet iki kişi beni kapınca doğrulttular. Kendime gelir gibi oldum. Bir de ne bakayım.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Oda hıncahınç dolu! Karşımda bir sarıklı, ellerinde fener tutan poturlu bir-iki genç. Gülüp duruyorlar.. Sordum: 'Ne var?' Polis dedi ki: 'Basıldınız..' Hâlâ anlayamıyordum. İmam atıldı: 'Yediğin haltın sonu!' Zaten uyku beynime sıçramıştı. Birdenbire hiddetlendim. 'Senin yediğin halt benimkinden büyük!' diyerek üzerine saldırdım, polis beni tuttu :

— Bravo!

— Yok ama.. Eğlenmeyin!

— Eğlendiğimiz yok... Alay ediyoruz!

Faiz bize kızdığını bildirmemek için gülümsüyordu.

— Evet.. Anlıyorum, alay ediyorsunuz. Edilmeyecek hal de değil.. Her ne ise, İmam bunun üzerine ağzını açtı: 'Çapkınlar, edebsizler, kabahatlerini bilmezler, utanmazlar, burasını ne zannettiniz' diye bağırıyor, ben de dilimin ucuna ne gelirse söylüyordum. Biri beni arkamdan itti. Baktım çopur bir herif. Yakasından yakalayınca köşeye yasladım...

— Oooo! İş büyüyor...

— Çaresiz.. dedim a... Uyku beynime sıçramıştı. Bütün bütün zıvanadan çıktım. Artık ne yaptığımı bilmiyordum. Bereket versin polis bir terbiyeli adam.

Hattâ imama: 'Sen ağzını bozdun, o da bozdu' diyordu. Bir de evden çıkalım ki... Sokak iki taraflı..

— Ne?

— Bütün Sarıyer ahalisi iki keçeli durmuş, seyrediyor. Çocuğundan tut ak sakallısına kadar cümlesi mevcut..

Önümüzdeki iki kişi gaz tenekesi çalıyor, bir ala ala heydir gidiyor! Arada bir fener yüzüme kadar yükseliyor, bir ala ala hey daha!

— Şadi nerede?

— Yok!.. O kaçmış.. Ben, kadınlar! Yolda yerli beyler onlara yaklaşıyorlar:

— Elmasım, bir gece de bize buyurun.

— Rahatsız oldunuz ama kusura bakmayın ,yine bekleriz inşallah gibi sözler söylüyorlardı.

— Alay fena değil..

— Dahası var.. Kısa boylu, şalvarlı, bastı bacak biri, fesini kaşlarına kadar çekmiş, bıyıklarını ağzının içine almış, iki elini açmış, bağıra bağıra:

'Allahümme berden

'Kendini sakın, kelden, körden'

diye bir sürü uydurma dualar okuyor, etrafındakiler de 'amin' yerine güm diye sesler çıkarıyor, mabadini gaz tenekelerine bırakıyorlardı!

— Desen a.. Rezalet kopmuş!

— Hem de sunturlusu... Biz böyle gidip dururken...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Nereye?

— Karakolhaneye! Nereye olacak?.. Ne diyordum? Ha!.. Gidip dururken akşam bize kapıyı açan sakallı yanıma sokulup da önceden kuvvetli bir:

— Tuu!..

Dedikten sonra:

— Hani bunlar sizin haremlerinizdi!.. Gezmeğe geldinizdi!.. Ah!.. O Şadi edebsizini bir elime geçirsem!.. Ben de inandım da bizim küçük eve buyurun, dedim. Vay namussuzlar, edebsizler, ırzsızlar... Bana da mı lolo!

Diye bangır bangır bağırmağa başlamasın mı?

Faiz burada bize öyle bir bakış baktı ki, âdeta tevârüd kabilinden olarak ağabeyiyle beraber ben de bilâ-ihtiyar:

— Haydi Derviş Mahmud, baklayı ağzından çıkar, dedik.

— İstersen çuvalıyla dök. Tenekelerin gürültüsünden işitiliyor mu ya.. Evlerin pencerelerinden sarkıp bakanlar mı istersiniz, uğurlar olsun beyler, hanımlar diyip el çırpanlar mı!.. Bin rezaletle karakolhaneden içeriye kapağı attık. Yarım saat kadar bekledik. Halk dağıldı. Bizi komiserin karşısına götürdüler.

Ne inkâr edeyim; doğrusu hüsn-i muamele etti. Oturttu. Hattâ isimlerimizi yazıp çizdikten sonra bana:

— Başka bir şey sormayayım, hal malum!

Dedikten sonra bizi getiren polise: 'İki araba bul da, beyi, kadınları ayrı ayrı bindir, Büyükdere karakoluna götür' dedi.

Polis:

— Ahali ayaktadır. Biraz sabretsek iyi olur, deyince:

— Öyle ise kadınları içeri odaya al. Bize de birer kahve söyle!

Emrini buyurdu. Sigara da ikram etti. Fakat söz arasında:

— Gençlikte böyle şeyler olur... Sizin bir de arkadaşınız varmış. Öyle mi? Diye sorunca durdum. Anladı:

— Resmen sormuyorum. Zaten sizin için takibat yapılmaz... Ben bile buradan salıverirdim ama ne yapayım ki ahaliyi ayaklandırmışlar... Sonra türlü türlü laf çıkarırlar... Ben polis efendiye tenbih ederim, sizi Büyükdere'de salıverirler. Arkadaşınızı sorduğumun sebebi (gülümsüyordu) benim biraz evvel telaşlı gördüğüm Şadi Bey mi idi, onu anlamak için... dedi.

Bunun üzerine inkâra lüzum görmedim:

— Evet!..

— Onun böyle falso işleri çoktur!.. Sağını, solunu gözetmez... Siz bu kadınlara nereden tesadüf ettiniz?.. Bunlar eski metalardır! Zabıtaca da mukayyettirler!..

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Bana bunları zengin, kibar bir aileden..

— Evet... Evet... Kibar, vezir ailelerindendirler... Allah için... Yakıştı kel başa şimşir tarak!..

— Kel mi?

Komiser kahkaha ile güldü:

— Bunlar iki kardeştir... Birinin başı keldir, peruka takar. O zaman, o yan bastı herifin:

«Allahümme berden

Kendini sakın kelden, körden»

diye dua etmesindeki hikmeti anladım.

Faiz'in ağabeyi gülmeden kırılıyordu. Dedi ki:

— Buraya ne vakit geldiniz?

— Gece.. Büyükdere komiseri izinli imiş. Bizi yine geldiğimiz arabalara bindirdiler. Hasanpaşa karakoluna, oradan da Galatasaray'ına yolladılar. Sabaha yakın idi. Beyaz sakallı bir komiser, jurnali okur okumaz :

— Komşular kıskanmış olacaklar!.. Baskının yasak olduğunu Yenimahalle komiseri bilmiyor muymuş?

Dediyse de iş işten geçmiş bulunuyordu. Bana:

— Emanet para, saat, kıymetli neniz varsa bırakın. Sonra içeride çaldırırsınız der demez, baktım ki bizim hanımlar birer birer söküldüler.

İhtiyar komiser onlara:

— Siz buranın acemisi değilsiniz.. dedi. Karşısında duran polise de:

— Hanımları yerlerine götür.. Gel! Beyi de mer'iyyü'l-hâtır odasına misafir et!

Dedikten sonra:

— Ne yapalım, Bey oğlum, başa gelen çekilir, nasihatini verdi.

Dedim ki:

— Benim geldiğim zaman çıktığın oda mı?

— Ta kendisi!.. Yukarı çıkıp da görmeliydin! Ne mer'iyyü'l-hâtır bir oda... Kırık bir kanapeden maada oturacak yer yok.. Öyle kokuyordu ki.. Akşamdan bir sarhoş getirmişler.. Midesinde nesi varsa boşaltmış.. Köşeye uzanmış yatıyormuş, karanlık.. Ne mum var, ne gaz!.. Bereket versin, ortalık ağardı da biraz ışık görebildim.

Ağabey vapura yetişmek için kalktı. Biz de davrandık. Faiz uykusuzluktan, asabiyetten, mahcubiyetten dolayı cidden yorgundu. Eve geldiğimizde ancak bir lokma yemek yiyebildi. Ben vâlideye başı ağrıyor diye zavallıyı erkenden yatırdım.. Daha yatağı uzaktan görür görmez gözleri kapanıyordu.. Meğer o zevkin humarı da uykusuzlukmuş.

Fuhş-ı Atik, Dersaadet 1340/1922, s. 245-259

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1

ŞEKAVET-İ EDEBİYE'den

Terakkıyat-ı fikriyemiz ıslah-ı lisanımıza menûttur. Sa'y-i akîmleri, vâzıhan anlayamadıkları «sembolizm»in muhitimizde inkişafına inhisar eden bazı üdebâ ile «Akşam», «Orman» gibi iki manzume-i nev-eda neşriyle zu'mlarınca itilâ ve iştihar ediverdikten sonra, aylar, senelerce ebkem kalan bir takım müflisîn-i şuârânın zihniyet-i edebiyelerini bu işteki ehemmiyeti hakkıyle takdirden pek cüda görüyorum.

Bize, evet «estetik»ten, «sembolizm» den evvel ekseriyetin anlayabileceği, vâzıh, makul, ciddi bir lisan-ı ilm ü edeb lâzımdır. Lisan bu çoraklıktan, lugazlıktan, bu rekâket-i cehaletten, bir sürü hoppaların bâziçe-i keyfîleri olmak felâketinden kurtarılmalıdır. Millete talim ve tedris edilecek pek çok hakayık-ı ilmiye, fenniye ve edebiye var. Bütün bu hakikatler bu kuş dili tarz-ı tebliğiyle anlatılamaz...

Milel-i müterakkıye arkasından şehrah-ı medeniyette koşabilmek için bir karış yolumuz yok.. Sanayimizi, edebiyatımızı, mahsûsat-ı milliyemizi ecânibe anlatıp sevdirmekte ve hattâ kendi aramızda anlatmaya vasıta olabilecek sehlü't-tahsil bir lisanımız yok. Doğru söyleyenlerin nasâyıhını takdir ve teslime kâfi iz'anımız yok. Nefsimizden başkalarında ilim ve irfan vücuduna tahammül götürebilecek kadar ahlâkımız yok... Bütün bu felâketlerin önünde, bâdi-i tedennimiz olan seyyiâtı seçebilecek gözümüz yok... yok... yok...

Kafasında vâzıh efkâr-ı ciddiyeye mâlik bir âlim, bir edib, bir şair, hâsılı her hangi bir sahib-i kalem bu sermaye-i dimagîsini ondan mahrum bulunan hem-nev'ine anlatabilmek için lâzım olan sade, ıyan, revan lisan-ı tefhimi bulur. Ne dediklerini, ne diyeceklerini bilemeyerek «estetik»in, «sembolizm»in nevâhi-i kesafet ve akametinde setr-i cehalete uğraşanların beyinlerinde ortaya dökecek sermaye-i fikrîleri olmadığı için bu zavallılar bir rekâket-i müebbedeye mahkûm kalırlar. Anlayamaz ve anlatamazlar...

Anatole France zamanın iştibahları içinde, yalnız bir noktada yani «sembolizm» aleyhinde, bilâ-tereddüt, ulu orta yürüyerek diyor ki :

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

«Muzlim bir lisanla efkâr-ı müşkile beyanına uğraşan bir mekteb-i edebînin muvaffakiyetinden katiyen ümid-vâr değilim...»

İnanınız efendilerim... Metin bir tahsil ve terbiye görmüş âlim bir dimağın sözleri de sağlam ve gün gibi ruşenâ olur. Kudret-i tefekkür lisana da fasahat, kuvvet-i beyan ve vuzuh bahş eder. Türkçemiz, Avrupa lisanları derecesinde mütekemmil değilse de mahrumiyet-i ilmiye, fenniye ve edebiyemizi izaleye hiç yaramayacak kadar kabiliyetsiz de değildir. Terakkiye müstenittir. Fakat bugün onu Çinceye çevirmeğe uğraşanların sû-i kasdları, cahilâne tahripleriyle bitiyor. Şivesini, letafetini, kuvvetini, vuzuhunu bütün mahsûsat-ı milliyetini kaybediyor. Bîçareyi kimimiz Fransızcaya, kimimiz İngilizceye, kimimiz Acemceye benzetmeğe uğraşıyoruz. Halbuki o, Türk kalmak şartıyle bizim olabilir. Türklüğün en büyük mümessili odur. Çünkü her şey ondan doğacaktır. Bir milletin hayatı lisanının varlığıyla tev'emdir. İkisi beraber yaşar, beraber ölür. Lisanı ölmüş milliyeti pâyidar olmuş bir millet gösterilemez.

Lalo'nun *Hissiyat-ı Bediiye* eserinde:

«Or il y a eu de tous temps et dans tous les pays des esprits clairs et des âmes maladives. (Binaenaleyh her zaman ve her memlekette efkâr-ı vâzıha ashabı bulunduğu gibi marîz ruhlular da olmuştur).

Fakat şimdi bizde, râyet-i teceddüd açmak isteyenlerin çoğu ervah-ı marîze... Tahrib-i lisanı terakki zanneden cühelâ... Her terakki, tekâmüle vâbestedir. Tekâmülün ise bir kaide-i tabiiyesi, bir seyr-i makulü vardır. Ahmet Bey, Mehmet Bey, Nusret Bey, hâsılı keramet-i edebiyeleri kendilerinden menkul, ortada fol yok yumurta yok iken kendilerini dâhi zannetmek marazına mağlup, üç-beş kişi birkaç makale, hikâye, fantazya, manzume ile lisan yapamazlar. Yaptık, yapıyoruz zannediyorlarsa aldanıyorlar, gülünç oluyorlar. Lisan denilen şeyi yazanların, yalnız kendileri değil, okuyacakların ekseriyeti de anlamak meşruttur.

Şekavet-i Edebiye, İstanbul 1329/1911, s. 117-120

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR

I — ROMAN VE HİKÂYE

1. Şık'tan 241
2. İffet'ten 256
3. Mürebbiye'den 268
4. Metres'ten 284
5. Tesâdüf'ten 311
6. Nîmetşinas'tan 326
7. Şıpsevdi'den 338
8. Kuyruklu yıldız altında bir izdivaç'tan 369
9. Gulyabani'den 386
10. Cadı'dan 400
11. Hakka sığındık'tan 413
12. Son Arzu'dan 437
13. Tebessüm-i elem'den 443
14. Efsuncu baba'dan 459
15. Ben deli miyim?'den 477
16. Tutuşmuş gönüller'den 486
17. Billur kalb'den 496
18. Muhabbet tılsımı'ndan 513
19. Kokotlar mektebi'nden 525
20. Utanmaz adam'dan 537
21. Kadınlar vâizi'nden 548
22. Katil bûse'den 557

II — TİYATRO

1. Hazan bülbülü'nden 562

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

I — ROMAN VE HİKÂYELER

1

ŞIK'tan

MUKADDİME

Bu eser ilk defa 1305 te basılmıştı. Şimdi 1335 te yani tamam otuz sene sonra ikinci kere tab'ediliyor.

Kariler bu yaşlı hikâyede şimdiki Hüseyin Rahmi'nin ibtidaî, nahif, cılız fakat ileride mebzul meyve vermeğe müstaid bir fidanını göreceklerdir. Bu çelimsiz fidan mukavim bir sâk oluncaya kadar, yirmi yıl istibdadın mühlik boralarıyle hırpalandı. Bazen köküne yakın budandı. Hayatını, özünü muhafaza için muhtaç olduğu maddî, manevî gıdaları bulamamak tehlikelerine düştü.

Bu *Şık* romanı matbuat caddesine attığım ilk adımımdır. Binaenaleyh bunun kendimce heyecanlı bir tercüme-i hali vardır. Eserin tarih-i tahriri, neşrinden iki-üç sene kadar da evveldir. Birinci kısmı hemen mektepte yazılmıştır. Zaten birçok cümlelerindeki beceriksizlik, acemilik, âdeta çocukluk, bazı fikirlerdeki büyük safvet, okuyanlara bu hakikati söyler.

Şık'ın yazılmış nısfını büyük bir zarfa doldurarak Ahmed Midhat Efendi'ye gönderdim. Efendi merhumun eserlerini okurum. En büyük meftunu, hayranıyım. Fakat henüz kendisini vechen tanımakla müşerref değilim. Ne mizaç ve ahlâkta bir zattır? Onu da bilmem. Eseri gönderdikten sonra bana müdhiş bir nedamet geldi. Hiç öyle büyük bir adama böyle çocukça, budalaca, saçma yazılar gönderilir mi? Eyvah.. Ben ne yaptım!..

O gece yeisimden, mahcubiyetimden uyuyamadım. Düşündükçe hicabımdan terler döküyordum. Eserin hüsn-i kabul göreceğine binde bir ihtimal vermiyordum.

Ertesi günü arkadaşlarımdan biri elinde bir *Tercüman-ı hakikat* nüshasıyla karşıma çıkarak:

— Müjde.. Eserin beğenilmiş. Ahmed Midhat Efendi hazretleri seni matbaaya davet ediyor.

— Alay etme.. Ben zaten mahcubiyetimden yerlere geçiyorum.

— Vallahi alay değil.. İşte nah.. Al oku..

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Gazeteyi aldım. Birinci sahifenin ortasında: «Muhabere-i aleniye» sernâmesi altında şu satırları okudum:

«Matbaamıza gönderilen *Şık* unvanlı hikâye el-hak takdire şayan görülmekle muharriri Hüseyin Rahmi Beyefendi'nin lutfen idarehanemizi teşrifleri rica olunur».

Gözlerime inanamıyorum. O vaktin merci-i üdebâ ve şuarâsı *Tercüman-ı hakikat* matbaasından böyle bir davet vukuu aklımın alacağı bahtiyarlıklardan değil.. Arkadaşlarım beni tebrike başladılar. Ben hâlâ bu hakikate inanamıyor, rüya görüyorum sanıyorum.

Küllî aczimle Ahmed Midhat Efendi gibi bir hakîm-i zamanın huzuruna çıkmak da nefsimce pek mühim bir mesele idi. Bütün cesaret ve cerbezemi toplamaya uğraşarak, matbaaya gittim. Efendinin orada bulunmadığını, kendisiyle Galata'da Sıhhıye dairesinde görüşebileceğimi söylediler.

Karantina dairesinde büyük bir halecanla hazretin huzuruna çıktım. Gür kaşlı, kara sakallı, iri yarı, heybetli bir zat.. Beni görünce ilk suali şu oldu:

— Kimsin sen çocuğum?

— *Şık* muharriri Hüseyin Rahmi..

Ah korktuğuma uğradım. Efendinin yüzünde derhal bir itimatsızlık tebessümü belirdi. Tabir hiç aklımdan çıkmaz. Bana pek müstehzi gelen bir sada ile:

— Oğlum senin ağzın daha süt kokuyor. Bu roman usta işi.. Senin ne kalemin, ne selîkan, ne tecrüben ve ne de görgün henüz bunu yazmağa müsait değil.. Bu hakikat görünüyor. Sen böyle bir şey tasvirine özenebilirsin. Fakat bu işi yalnız başına başaramazsın. Sana bir yardım eden var. Pederin midir? Ağabeyin midir? Arkadaşın mıdır? O kimdir? Söyle..

O yazılarda bana hiç bir ferdin bir tek kalem yardımı yoktu. O tarihte Yanya'da bulunan pederim Said Paşa'ya her hafta mektup yazardım. Epeyce diller dökerdim. Pederim mektupları görüştüğü bazı zevata okuduktan sonra fotoğrafımı göstererek:

— İşte bu satırları yazan bu çocukcağızdır, dermiş, O zevat da mektuplarla fotoğrafı mukayeseden sonra:

— Hayır ihtimal yok. Bu çocuk şu sözleri yazamaz. Sizi aldatıyorlar paşa..

Cevabını verirlermiş. Pederim onların bu iddialarına nihayet kanaat getirerek bana şu nasihatleri yazmıştı:

«Oğlum Rahmi, bana yazdığın mektuplarda bir usta kâtip selîkası var. Başkasının yazdığı satırların altına imza koymak münasebetsizliğine

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

alıştığını istemem. Cümlelerin hatalı, pürüzlü olsun, zararı yok. Bence matlub olan senin samimi ifadendir».

Bu cihetten zaten yüreğim yaralı... Koca Ahmed Midhat Efendi'nin aynı ithamı karşısında küçüldüm, büzüldüm, hiç bir söz bulamadım. Nihayet gözlerimden dökülen iki katre, hazin bir cevap yerine geçti. Bu saf, samimi, masumane ağlayışım efendiye dokundu. Hemen:

— Ağlama.. Ağlama, inandım. Fakat böyle güzel başlayan eserlerin bazen sonu ibtidasına uymayıverir. Bunu tamamla. Sonra neşredelim, dedi.

Bin halecan, üzüntü, ümitsizlik içinde hikâyemi bitirdim. Efendi ibtidası kadar sonunu da beğendi. Artık haftada birkaç defa Karantinahâneye devama, fıkralar, makaleler de yazmağa başladım. Beni takdiren veled-i manevî edindiğini gazetesiyle ilân etti.

Matbuat pazarına dökülen isimlerin o elîm, meçhuliyet ve revaçsızlık devresi olan çetin ibtidayı görmedim. *Şık, Tercüman*'a tefrika edildi. Efendinin pohpohlarıyla birden tanındım. Yazdıklarım revaç buldu.

***

O zamandan beri hiç okumamış olduğum bu hikâyenin sahifelerini otuz sene sonra şimdi gözden geçirirken; uzak, biraz paslı, dumanlı fakat sisli bir tulu gibi münevver, şen, mesut, kaygusuz bir mazi aynasında gençliğimi görüyorum. Ne saf-dilâne satırlar, ne ibtidaî hikmetler, ne çocukça tuhaflıklar, ne basit tasvirler...

Eserin tufulâne şetaretini bozmamak için cümleleri bütün safvetleri, haşivleri, bazen rabıtsızlıkları ve kabalıklarıyle bırakıyorum.

O zaman bu hikâyenin nâil olduğu rağbet hayretimi celbetmiş, sebebini efendiden sormuş ve şu cevabı almıştım :

— Oğlum senin kafandan daha çok şeyler doğacak gibi görünüyor. Eserin en büyük fazileti okuyanları kahkahalarla güldürmesidir.

Meşhur Molière *Le Médecin volant* adlı piyesini genç yaşında yazmış. Bir fransız münekkidi bu eser hakkında beyan-ı mütalaa ederken: «İşte bu *Médecin volant, Médecin malgré lui*'nin taslağıdır» diyor. Bu *Şık* hikâyesindeki Şâtırzade Şöhret Bey de kendisinden on yedi sene sonra doğan *Şıpsevdi* kahramanı Meftun Bey'in nüvesidir.

***

Şimdiki ihtiyar ben; genç, toy, acemi Hüseyin Rahmi'nin ne kadar kusurlarını görüyorum. Emin olunuz, zamandan büyük bir muallim,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

telkin-i hakâikde ondan daha muktedir bir müderris yoktur. Yaşayan görüyor ve öğreniyor...

Okuyunuz efendim okuyunuz. Gençliğimin ihtiyarlığımdan çok neş'eli ve daha güldürücü olduğunu göreceksiniz.. Çünkü ben bile kendi kendime bayıla bayıla güldüm.

20 Kânun-ı evvel 335, Heybeliada

BEYOĞLU'NDA BİR METRES

Şık denilince elinde gant'ı, cebinde kartı olan fakat üstünde nakdi bulunmayan nazenin derhal bastonuyla, kostümüyle, gözlüğüyle nazarlarda tecessüm eder!

Âleme karşı şu hey'etle arz-ı endam eden bir genç, zamanımızda ahlâkına fesat karıştırmış, hoppalığı pek azıştırmış olmakla itham edilerek nazar-ı istihfaf-ı umumîye uğruyor.

Halbuki bu ithamlar bazen haksız yere sâdır oluyor. Çünkü eline gant giyenlerin, cebinde kart taşıyanların cümlesini şıktır diye tezyife kalkışmak icap etmez. Asıl şayan-ı muaheze olan şıklar esasen hiç bir meziyet ve fazilete mâlik olmayıp her hareketleri birer adi mukallitlikten ibaret kalanlar, her gören veya işitilenleri de azîm teessüfle beraber bir hande-i gayr-i ihtiyarîye mecbur edecek birtakım garaib-i ahvali câmi bulunanlardır.

Bu bâbda güzel bir nümune olarak erbab-ı mütalaaya işte bizim Şâtırzade Şöhret Bey'i arzedeceğiz.

Şâtırzadeliği eski bir hanedan nâmına mensup veyahut sair bir esasa müstenit bir isim zannetmeyiniz. Şöhret mâhza böyle bir unvanla yâdolunmağı arzu ettiği için garaibden olarak isminin yanına bir de Şâtırzâde'lik ilâve eylemiştir!

Şöhret Bey şıktır. Ama nasıl şık? Bu kelimenin su-i mânâ cihetiyle ne kadar tevsiine imkân varsa, işte öyle şıktır. Malum a? Şıklık yalnız kıyafetle olmaz. Tab'en, ahlâken de şık olmak icap eder. Kıyafette görülen müfrit şıklık bazen tabiata karışan müfsidetin alâim-i hariciyesi demektir. Bir erkek pudra, düzgün, allık, kırmızılık gibi zenâne mahsus olan vesait-i tezyiniyeyi istimalde kadınları geçerse, onun ahlâkından şüphe edilebilir. Cenab-ı Hak kadını kadın, erkeği erkek olmak üzere halk buyurmuştur. Her sun'undaki hikmetine bizi hayran eden o sahib-i kudret en büyük bir kemalini de kadınla erkeği yekdiğerine karşı pek cazip bir şekil ve vücutta yaratmakta göstermiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tarih-i tabiî görmüş olanların malumlarıdır ki, kadın erkekten yalnız cinsiyeti fârik alâim ile değil, teşekkülât-ı uzviyece dahi küllî tehâlüf eder. Nisvânın hilkatlerinde görülen nezaket, vücutlarının birçok kısımlarındaki o nev'e mahsus olan letafet niçin o kadar nazar-firibdir? Kendilerine eş olmak için yaradılan erkeklerin nazar-ı rağbet ü meftuniyetlerini celbetmek hikmetine mebni değil mi? Üstad-ı tabiat her iki cinse de kendine mahsus bir başka letafet vermiş. Bir güzel kadının rü'yet-i vücudu değil, bazen tasavvuru bile nasıl bir erkeğin asabına gerginlik getiriyorsa, keza bir erkeğin daha irice ve tüylüce olan vücudu kadın üzerinde aynı tesiri hâsıl eder. Bir tabiat sahibi erkek nasıl bıyıklı bir kadından hoşlanmazsa, keza tabiat sahibi bir kadın da düzgünle, rastıkla letafet-i recüliyesini tebdile çalışan bir mahluktan hoşlanmaz.

İşte bizim Şâtırzade böyle korseli, pudralı şıklardandır. Modaya merakı pek ziyadedir. Fakat kudret-i maliyece olan düşkünlüğü öyle mükemmel terzilerin dükkânlarına yanaşmağa müsait olmadığı cihetle sokak içlerinde, tenha yerlerde işleyen sünepe terzilerin başlarına belâ olur. Çünkü bir pantalona biçilip dikilme hakkı hem üç çeyrek mecidiyeden ziyade vermez. Hem de pantalonu bacağına giydikten sonra meşhur Mir'in makasında olan fevkalâdeliği bunda göremediğinden dolayı bîçâre terziye bir söylemediğini bırakmaz. Nihayet getirdiği kumaşı ziyan etmiş olduğunu vesile ederek üç çeyreğin yüz parasını daha kesmeğe kalkışır.

Meselâ bu sene dar elbise giymek moda değil mi? Bizim Şâtırzade kostümünü o kadar darlaştırır ki, diğer şıklarınki hakikaten onun yanında bol kalır. Yakalıkların enlileştiğini görünce ertesi günü kulaklarının uçlarıyle temas edecek kadar enli bir yakalık diktirip takar! İşte her süsü böyle benzetme veyahut benzetmeyi de aşarak moda olan şey her ne ise, onun ifratını yapıp âleme gülünç olmaktan ibarettir.

Elde meraklı çok! Sokakta buna tesadüf edenler aklından zoru olup olmadığını anlamak için dikkatle yüzüne baktıkça zavallı Şâtırzade «işte bugünkü kıyafet ve süsümün mükemmeliyeti halk üzerinde matlub tesiri hâsıl etti. Herkes kostümüme, cemalime hayran oluyor» diye sevinir. Ve zaten deli Corci gibi raksa karib hoppalıkla yürümek mutadı iken bugün zıp zıp sıçramak derecelerine varır.

Şâtırzade süse, intizama olan merakı nisbetinde simaca sakîldir. Zaten çirkinlerin süse, nizama itinaları güzellerden ziyade değil midir? Bazı çehre züğürtleri vardır ki, süslendikçe çirkinlenirler. İşte bizim Şöhret de bunlardandır. Fakat bu hali günde birkaç def'a saçlarını tarayıp tuvaletini «à la mode» tanzim etmesine asla mâni olamaz. Şöhret kendini çirkin mi zanneder sanıyorsunuz? Heyhat! Kendi siması hakkındaki kanaat-i vicdaniyesine müracaat edilse küre-i arzın beş kıt'asında

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kendi gibi bir sahib-i cemal daha bulunabileceği meşkûk kalır! Onun çirkinliği yalnız şunun bunun birer hükm-i vâhimesinden ibarettir. Noksan onun hüsnünde değil, öyle hükmedenlerin temyiz-i hüsn ü kubh hususundaki sehv-i hislerindedir.

Şöhret Bey der ki : «Bana çirkin diyenlerde asla tabiat yoktur. Bu bîçareler musikiden en güzel bir parça dinleyip de hiç bir letafet hissetmeyen ve en meşhur bir ressamın icazkâr fırçasından çıkan bir levha-i tasvire bakıp da hiç bir şey anlamayan dağîlere benzerler. «Estetik» ne olduğunu bilmeyen böyle adamlar güzellikten, çirkinlikten ne anlarlar? Benim hüsn ü ânım hakkında bir hüküm verebilmek salahiyeti ancak sanayi-i nefîse erbabına ait bir keyfiyettir».

Şâtırzade'nin şu sözleriyle sanayi-i nefîse erbabının enzar-ı takdir ü hayretine arzeylediği vech-i şirinini hele bir görelim:

Efendim şık'ımda renk esmer, çehre insanların orangutan neslinden azman olduğunu iddia eden bazı hükemânın sözlerini tasdik ettirecek derecede kaba ve uzun! Alt çene ileri doğru çıkık! Kara kaşların her biri ikişer parmak enliliğinde! Burun fransızların «aquilin» tabir ettikleri şekilde yani gaga-vârî, ufacık siyah gözler gayet çukurda! Boy sırık, endam nahif! Sinnen yirmi beş-yirmi altı tahmin olunabilir.

Şöhret Bey bundan birkaç ay mukaddem Beyoğlu âlemlerinin birinde —kendi tabirince— bir «conquête» yapmış yani bir kadının gönlünü celb ile birbirine ilân-ı muhabbet etmişler. Şık, madamın hanesine gelip gitmeğe başlamış, münasebeti ilerletmişler, muhabbeti koyulaştırmışlar. Malum a? Bu gûnâ koyulaşan muhabbetlerin kıvamı para ile gelir! Halbuki bizim Şâtırzade

Sanma o mestâne nigâhı aşktandır
İnan vallah ki açlıktandır!

tavsifine mâ-sadak olacak «tırıl» şıklardandır. Vâlideden, pederden kibar olmadığı gibi, kendi sa'y ve gayretiyle kazanmak meziyetinden de külliyen mahrumdur. Vâkıa kendisi (..) kalemine devam ederse de, bu devamı yalnız bir sözden ibarettir. Kaleme niçin böyle seyrek geldiğinin sebebi kendisinden sorulsa, aldığı yüz elli altı buçuk kuruş maaşı o büyük zekâ ve irfanıyle mütenasip bulmadığı için olduğu cevabını verir.

Şâtırzade münasebet-i âşıkâne peyda eylediği madamın hanesine yirmi gün kadar devam eder. O aralık nasılsa eline geçirebilmiş olduğu beş-on lirayı bu devamı esnasında yiyip bitirir.

Metresiyle geçirmiş olduğu bu yirmi günlük ömr-i sefihane şık'ın kalbinde ölünceye kadar izalesi nâ-kabil tatlı bir eser bırakır. Lâkin ne

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

çare ki, bin türlü müşkilâtla ancak tehiyye edebilmiş olduğu o beş-on altının bitmesi şık'ı sevgili metresinden bir iftirak-ı mecburiyeye uğratır.

İftiraktan iştiyak hâsıl olacağı malum. Şık bu ateş-i iftiraka çok vakit tahammül edemeyeceğini anlar. Fakat ne yapsın? Metresiyle kendi beyninde olan rabıta-i muhabbet paradır. Onsuz emele vusul mümkün değil.

Para bulmak için pek çok yollar düşünür. Hayli teşebbüslere kalkışır. Hep muvaffakiyetsizlik tarafı yüz gösterir. Nihayet validesinin elmas küpelerini çalıp satmak ve bu suretle muhtaç olduğu akçayı tedarik etmek ciheti aklına gelir. Bâdi-i emrde bu suretle akça tedariki şık'a kolay görünürse de sonradan işin fenaya netice vereceğini düşünür. Zira şık'ın validesi İstanbul'da bir eşi daha bulunmaz cerbezede ve kadınlarca eli bayraklı tabir edilen derecenin pek fevkinde edebsiz bir kadındır. Maazallah küpesinin uğradığı kazayı haber alırsa, bu kadın neler yapmaz? Sonra validesinin elinden yakayı Şık nasıl kurtarabilsin? Kim bilir bu sirkatin icrasını müteakip ne türlü rezaletler meydan alacaktır?

Fakat diğer cihetten şık'ı bu sirkate icbar eden arzuya galebe edebilmek de müşkil. Şık bir-iki gün bu sirkati irtikâp edip etmemek beyninde müteredditkalır. Fakat nihayet «ben birkaç gün daha metresimle birlikte yaşayım da isterse ondan sonra kıyametler kopsun» der, niyetini icraya karar verir.

Bir gün validesinin evde bulunmadığını fırsat sayar. Hatunun sandığını kırar. Küpeleri çalar. Kuyumcu çarşısında mezada verir. Küpelerin alt sallantılarından bazıları düşmüş ve bir tanesinin orta yerindeki pırlanta taşın dibi iğne ile karıştırılmış olduğu kusur bulunarak bunlara bin kuruştan ziyade para veren olmaz. Eğer bu kusurları bulunmamış olsa, bin beş yüz ve belki de iki bine kadar değerleri bulunduğu Şık'a söylenir.

Şık bu mikdar paraya da maal-memnuniye rıza gösterir. Küpeleri satar. Paraları cebine koyduktan sonra metresinin Pangaltı'daki hanesine can atar. Şâtırzade'nin metresi Madam Potiş piyasa aşüftelerinin en bayağılarındandır. Madam Potiş su-i halce vardığı ifrattan dolayı medeniyet-i hâzıra-i âlemin esâfil-i nisvâna melce olarak açık bıraktığı fuhşiyyat mahallerinin pek çoklarından bile tardedilmiştir.

Bu gûnâ sefîhane maîşete alışmış bulunan kadınlar ne kadar sefalet ve zaruret çekseler yine sanat-ı rezilâneleri haricinde meşru bir iş tutmağa muktedir olamazlar. Madam Potiş avladığı Şöhret Bey gibi müşterilerden tehî kaldıkça bazı geceler aç yatmak zaruretlerine kadar düşerdi.

Şöhret Bey tab'an apdal denecek kadar sade-dil, Madam Potiş ise böyle Şöhret tabiatında bulunan insanları istediği gibi idare edecek mertebede sanatının ustasıdır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İbtida-yı münasebetinde Madam Potiş Şık'ın her halini tedkik etmiş, o zavallının dünyada en ziyade özendiği şeyin alafrangalık olduğunu ve her tavır ve hareketini frenkliğe tatbike uğraştığını, fakat o maîşete bu düşkünlüğü, bu arzu-keşliği nisbetinde Avrupa âdâtının büsbütün cahili ve bîgânesi bulunduğunu anlamıştı.

Madam, Şöhret'in bu haline vâkıf olunca zavallıya metreslikten ziyade mürebbiyelik etmeğe başladı. Alafrangalık vesilesiyle Şık'a her bir meramını icra ettiriyordu.

Bu nazlım gayet uzun boylu, şişman, çilli ve kırmızı çehreli, sima ve endamca bî-letafet, tatsız tuzsuz, otuz beşini geçkin bir kadındır. Anasl Fransız bulunduğu için lisan-ı mâderzâdını gayet fasîh ve o milletin kadınlarına mahsus latif bir şive ile söylediğinden o tekellüm ettikçe Şöhret hayran olup kalırdı.

Avrupa âdât ve etvârının meftunu bulunan Şâtırzade böyle güzel Fransızca konuşan metresini koluna takıp da Beyoğlu'nun kendi gibi şıklara mahsus mahâfilinde dolaşmağı kendine en büyük bir şeref addederdi.

Şöhret'in vürûdunu görünce Madam Potiş güyâ fevkalâde sevinmiş gibi birtakım sahte yaygaralar, çırpınmalar yaptı ki, zavallı Şık, sevgilisi tarafından bu kadar mütehassirane bir hüsn-i kabul göreceğini hatırına getirmemişti.

Karı Şık'ın boynuna sarılarak bir buçuk aya karib bir müddetten beridir hiç gelip kendini sormamış olduğu için sitemlere, muahezelere başladı. Şık kendini tebriye için bin türlü yalanlar bulup söylüyordu. Bu yolda birtakım mülâtafalar filan olup bittikten sonra, nihayet bir buçuk ay süren bu uzun iftirakın acısını çıkarmak üzere bu akşam mükemmel surette eğlenmeğe karar verdiler.

Nerelerde ve nasıl gezeceklerine dair bir program tertip olundu. Programın tertibinden sonra beyinlerinde şöyle bir muhavere başladı :

Şöhret Bey-Madam! Gerek şaşaa-i cemaliniz ve gerek etvar-ı nâzikânenizle bu gece Beyoğlu'ndaki kadınların cümlesine tefavvuk edecek ve bundan dolayı kadın refakatiyle çıkan diğer erkeklere karşı beni haklı bir iftiharda bulunduracaksınız! Fakat bu kadar mükemmeliyetle beraber bir noksanımız var ki, ona dikkat edenlerin içinde bizi ayıplayanlar bulunabilir.

— Sevgili Şöhret! O noksanımız nedir? Söyle. Eğer husulü mümkün bir şey ise itmamına çalışmaktan geri durmayız.

— Noksanımız sokağa çıktığımız vakit zinciri elimizde, gâh arkamız sıra bizi takip eder ve gâh ton ton önümüze geçer zarif bir köpeğimiz bulunmamasıdır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Madam Potiş herkesin sokakta kendilerini ta'yibe kadar varacağı noksanları köpek olduğunu anlayınca hemen bir kahkaha salıvermek ister fakat yine kendini zapteder. Çünkü bu sözünden Şöhret'in ne kadar alafrangalık meftunu ahmak bir herif olduğu karının nazarında bir kat daha sübut bulur. Madam Potiş Şöhret'in bu sözlerine gülmek değil, bilâkis bu yoldaki fikirlerini tasviple, kendine istifade kapılarını açmış olacağını hesap eylemişti. Bunun üzerine derhal cevap verdi :

— Benim güzel Şöhret'ciğim! Alafranga âdâtının her bir dekâikine nasıl da vâkıfdır! Öyle ya! Her bir süsleri mükemmel olarak sokağa çıkan bir erkekle kadının yanlarında bir zarif köpek bulunmaması Avrupa'ca pek büyük maayibden sayılır!! Allah göstermesin niçin herkesin nazar-ı ta'yibine uğrayalım? Elbette güzel bir köpek tedarik eder de öyle sokağa çıkarız.

DROLE

Yukarıdaki bâbın nihayetinde görülen muhavereden sonra Madam Potiş bir mahalden âriyeten bir güzel köpek bulup yarım saate kadar avdet etmek üzere Şöhret'i evde bırakır, sokağa çıkar.

Birçok yerlere müracaat eder. Fakat kendisine bir gecelik köpeğini âriyet verecek bir dost bulunmaz. Veyahut daha doğrusu Madam Potiş'in dostu olan kadınlar da kendisi gibi ipsiz sapsız, âvâre gürûhundan bulundukları cihetle iâre edilecek köpek hiç birisinde mevcut görülmez. Şimdi nasıl etsin? Birkaç kuruşa bir köpek bulup satın alacak kadar da madamda para yok. Şimdi bir köpek bulamadan mı dönmeli? Veyahut seksen mahalleye müracaat eylediği halde kimse kendisine bir gecelik köpeğini inanıp vermemiş olduğunu Şöhret'e karşı itiraf mı etmeli? Hiç Madam Potiş Şık nazarında kendi haysiyetini tenzil demek olan böyle bir itirafta bulunabilir mi? Hem bundan başka Avrupa'da köpeksiz sokağa çıkmak maayibden sayıldığını da bir kere söylemiş bulundu. Şimdi bunun hilâfında hareket uygunsuz düşecek...

Behemehal buna bir çare, bir tedbir bulmalı. Karı düşünür, taşınır nihayet bazı akşamları ekmek vermekte olduğu ve daima kapısının önünde dolaşan bir köpek aklına gelir. Bu köpek sokak köpeklerinin bodur cinsinden olduğundan, diğer arkadaşları gibi cesamet-i nev'iyesi tamamen inbisat etmemiş, cüssece onlardan biraz küçük kalmıştı. Madam Potiş kendi kendine der ki: «Ha tamam! Kolayını şimdi buldum. Bu hayvanın zayıflığı bazı madamların gezdirmekte oldukları narin yapılı, ince bacaklı köpekleri pek andırıyor. Bunun başına canfesten bir âlâ başlık dikip geçiririm! Ucuna bir de kordon rabtederim. Bu ipekli başlığı giydikten

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sonra bizim köpek Şöhret'ten daha yakışıklı, daha şanlı olur. Hangi cinsten olduğunu kimse farkedemez.»

Madam Potiş zihnen bunu kararlaştırdıktan sonra, kendiyle hem-sanat bir komşusunun evine girer. Bazı soğuk kış gecelerinde araba hayvanlarının başlarına geçirdikleri fanila başlıklar gibi göz ve kulak mahalleri açık bulunmak ve hayvan arzu eylediği vakit ağzını istediği kadar açabilmek üzere al canfesten köpeğin başına göre bir başlık biçip diker. Buna bir buçuk metre tûlünde kalın kaytandan bir de kordon takar. Bu ameliyatın hitamında ev sahibesi bulunan kadına der ki :

— Dostum bu yakınlarda budala bir Türk yakalamış olduğumu biliyorsunuz ya? Bu gece işte bu zavallı herife bir küçük komedi oynayacağım. Bu bâbda biraz sizin de muavenetinize muhtacım. Bu diktiğim başlığı alınız. Haniya bazı akşamları ekmek verdiğimiz daima bizim kapıların önünde dolaşan bir köpek yok mu? İşte onu evin avlusuna çağırıp bunu güzelce başına geçiriniz. Ortalık karardıktan sonra köpeği bizim eve getirip bırakınız. Komedi oynayıp bittikten sonra, buna dair size pek çok eğlenceli havadis veririm.

Madam Potiş bu tenbihin icra olunacağına dair dostundan bir vaad-i kavî aldıktan sonra doğru hânesine avdet eder.

Kendisini merdiven başında istikbal eden Şöhret'e beşüş bir çehre ile der ki :

— Şöhret'ciğim biraz geç kaldığım için beni affet. Pek çok yerleri dolaştım. Köpek çok, fakat hiç biri matluba muvâfık değil! Hânelerine gittiğim dostlarımın her biri «illâ bizim köpeği al, başka yerden alma» diye çok ibram ettiler. Hatırlarını kırmamak için her birine bir yalan söyleyerek savuştum. Hiç ben öyle âdi hayvanları peşime takıp da sokağa çıkar mıyım?.. Aman Şöhret! En sonra zengin bir dostumdan bir köpek buldum. Lâkin bu hayvan köpek değil, âdeta bir antika! Bu köpek «Karlin» cinsindenmiş, elli seneden beridir ki bu cinsin nesli münkarız olmuş! Şimdi nâdirattan olarak yalnız Balear adalarında bulunabilirmiş! Bilirsin ya! Bir şey nedret peyda ettikçe kıymeti artar. Bazı ehl-i merak yüz-yüz elli liralık âlâ cins atlar ile bu köpeği tırampa ederlermiş. Bu kıymetdar hayvanı bize şimdi gönderecekler. Köpek cinsinden anlayan kimselerin bu gece mutlak bu hayvanda gözleri kalacaktır.

Şöhret böyle nevâdirden addedilen bir köpekle sokağa çıkıp âleme karşı azamet satabileceğinden mütevellit fart-ı memnuniyetle müteşekkiren hemen Madam Potiş'in ellerine sarılıp öperek dedi ki:

— Teşekkür ederim sevgilim! Sen nasıl emsali az bulunur bir nâdire-i devran isen köpeğin de öylesini intihap ettin değil mi? Bu akşam

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

metresimle köpeğime nazar-ı hasedle bakmadık kimse kalmayacak! Bu gece benden bahtiyar insan var mı?

Akşam üzeri Şöhret'le metresi ikisi birden aynanın karşısına geçip tuvaletleriyle iştigale başladılar. Şık yağlandı, tarandı, pudralandı. Madam Potiş «jupe relevée en panier volumineux (kıçı kaba sepet şeklinde kabarık fistan) denilen biçimde bir fistan giydi. Koca memelerinin biçimsizliğini gidermek için karı korseyi o kadar sıkıştırdı ki, vücudundaki kan hep suratına hücum ederek çehresi mosmor kesildi. Zaten iri bulunan kıçının üzerine bir o kadar daha kıçlık ilâvesiyle balona döndü.

Bu moda ne kadar acaip âdettir! Ona tatbik-i kıyafet eden kadınların ekserisi güzel olmaktan ziyade çirkin olurlar. İki kadına yaraşırsa sekseni sevimsiz, garip bir şekil ve sima peyda ediyor.

Nedir o, o korseyi sıktıkça sıkıp göğsü cumba gibi dışarı fırlatarak bel tarafını incelte incelte nihayet kopacak gibi bir hale getirdikten sonra, vücudun ondan aşağı kısmı birdenbire kalınlaştırmak, vücudun letafet-i tabiîyesini bu kadar biçimsiz bir hale koymak ile de kanaat etmeyip de beli içeri çökertip ve ondan yukarısını mümkün olduğu kadar kavislendirerek «kambre» dedikleri reftar-ı acib ile yürümek ne olacak? Göz alışmayıp da insan böyle bir kıyafeti, böyle bir tuhaf yürüyüşü birdenbire görmüş olsa mutlak bir müddet gülmekten kendini alamaz zannederim.

Ya bizim hanımefendiler dahi bu kıyafete imrenip de feracelerinin yakalarını bedene yapıştırarak belin ortasını incelttikçe inceltip omuzlarını kuş kanadı gibi meydana çıkarmadılar mı? Bunlar da «kambre» dedikleri reftar ile pek güzel yürümeğe başladılar!

O canım vücutlar inceltile inceltile, sıkıştırıla sıkıştırıla haniya yukarı tarafı enli, ortası ince, alt tarafı yine kalın bir nevi mezar taşları yok mudur? İşte tıpkı onlara benzetildi.

Hayır hayır hata ettik. Bizim hanımlarımız ne bunlara ve ne de hiç bir şeye benzetilemeyecek bir hale geldiler. Çünkü moda denilen şeyin bütün küre-i arz üzerinde yegâne akademisi Paris'tir. Paris'te modayı tadil ve ıslah gustosu dahi en büyük aktrislerde veyahut «demimonde» denilen nazeninlerdedir. Bunlar moda yapacakları zaman kadınların gündüzlük, gecelik hallerini, tiyatrodaki, bahçedeki, arabadaki veyahut salonlardaki evzâını nazar-ı dikkate alırlarsa da, şarkta ferace ve yaşmak altında gezen bir sınıf kadın bulunduğunu tahayyül bile etmezler. Sonra bu moda İstanbul'a gelir. Bizim çarşılı Ermeniler veyahut Ermeni kadınları onları hanımlarımıza tatbik etmek isterler. Yakasından kesip yenine, eteğinden çıkarıp peşine eklemek suretiyle moda karikatürüne benzettikten sonra, bir de o kıçı kaba sepet şeklinde kabarık fistanları bellerini

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

oyup daralttıkları feracelerin içine doldurunca artık bu halin bir şeye teşbihine imkân kalır mı?

Güzel ve şık olmak için beyler, hanımlar kendilerini her neye benzetmek lâzımsa benzete dursunlar, biz gelelim Şöhret'le Madam Potiş'e: Bunlar bir saat kadar süsleriyle uğraştılar. İkisi de zu'mlarınca güzel oldular. Şöhret metresinin yüzüne bakıp bakıp da «ah ne kadar koket oldun!» diyerek sarılmağa davrandığı esnada çat çat kapı çalındı. Madam Potiş açmağa şitab ederek gördü ki, komşu kadın «Balear» adalarına mahsus «Karlin» cinsinden kıymetdar köpeği al canfes başlığı ile getirmiş. Madam Potiş Şöhret'e işittirecek kadar yüksek bir sada ile kadına dedi ki :

— Efendiniz Mösyö Tomson'a şu lutuflarından dolayı teşekkürümü arzediniz. Sakın merak buyurmasınlar, sevgili köpeği hüsn-i muhafazaya dikkatte asla kusur etmem.

Köpeği getiren kadın çıkıp gittikten sonra Madam Potiş kıymetdar kelbi Şöhret'in nazar-ı hayretine takdimle dedi ki :

— Bak Şöhret bak! Hiç böyle nadide hayvan gördün mü?

Şöhret al canfes başlıklı köpeği nevâdirden bir şeyi tedkik eden bir bilgiç tavrıyle uzun uzadıya hayretle muayeneden sonra :

— Hakikaten madam görülmedik bir hayvan! Fakat acaba ismi ne imiş?

— İsmi Drôle'dür. (s. 11-32)

ÇEKİRGE DANSI

Muzika *Faust* operasından güzel bir parça çalmaktayken dans hocası Mösyö Tirel cenapları şevke gelerek bu havanın yeni bir vals olduğunu haber verdi. Bu valsten istifade etmek yani kalkıp oynamak lâzım geldiğini söyledi. Cümleten kalktılar. Oynamak için bahçenin tenha bir mahallini aramağa başladılar. Mösyö Tirel'in karnı doymuş, sırtı urba görmüş, şimdi de canı eğlence istiyor ve gördüğü ikramın şükrânesini eda için dans hocalığı vazifesini ifâya kalkışıyordu.

Gezindiler, bakındılar, dans meşki için nihayet bahçenin şimalinde bulunan çukur havuzun yanındaki düz mahalli intihap ettiler.

Dans hocası Mösyö Tirel dedi ki :

— Paris'te şimdi «çekirge dansı» nâmıyle bir yeni oyun icat olundu. Şimdi bütün kibar salonlarında bu oyun meşkediliyor. En evvel size bunu öğreteyim.

Madam Potiş gûyâ bundan pek memnun olmuş gibi iki ellerini birbirine çarptıktan sonra :

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Teşekkür ederiz Mösyö Tirel! Henüz bu oyunu İstanbul'da bilen yok. En evvel biz öğreneceğiz değil mi?

Tirel — Henüz bilen yoktur madam!

Potiş — Gördün mü Şöhret? Böyle bir dans hocasına mâlikiyetimiz ne büyük bir bahtiyarlıktır...

Tirel — Bu oyunu becermesi biraz zordur ama sizin her türlü güç hünerleri icraya kabiliyetiniz bence müsellemdir. Pekce durunuz. Çokça sıçrayınız, iş olur biter.

Şöhret'i istilâ etmiş bulunan hüzün, çekirge dansının sevinciyle zâil olmadı. Karşıdan parlak düğmeli bir zabit geçtiğini görse kendini tevkif için zaptiyeler, polisler geliyorlar zannıyle titremekten nefsini men'edemiyordu. Mamafih gücü yettiği mertebe bir sahte neş'e göstermeğe çalışarak, çekirge dansını öğrenmekle bu gece her halde bahtiyar olacağını anlattı.

Sarhoş raks hocası şâkirdlerinin bu mühim dans hakkında bir derece daha nazar-ı dikkatlerini açmak üzere dedi ki :

— Mucidi bu oyunu kavâid-i hendesiyeye tatbikan icat eylemiştir. Esnâ-yı raksta el, ayak veya tekmil vücut ile havada tersimi farzedilen hudut ve kavisler yekdiğerleriyle bir nisbet-i muayyenede bulunacaklardır. Bundan evvelki dans mucitlerinin hiç biri bu şerîtaya riayet etmemişlerdir. İşte dansın güçlüğü bundan ileri geliyor.

Bu sözünden sonra Mösyö Tirel çekirge dansını oynamak için şakirdlerine lâzım gelen vaziyeti vermek üzere dedi ki :

— Şimdi ikiniz de yüzyüze gelip kollarınızı omuz hizası istikametinde yukarı kaldırınız. Biriniz elinin parmaklarını diğerinin parmaklarının arasına geçirsin!

Şakirdler şu tarif edilen vaziyeti aldılar. Sonra hoca talimatında devamla :

— Birinizin sağ, diğerinizin sol bacağı arza amud duracak, diğer bacaklar havaya kalkacak ve bu bacak aralarında hâsıl olacak zaviye tam bir kâime olacak. Haydi bakalım evvela dansın şurasını öğrenelim de sonra diğer cihetlerini meşkederiz.

Haydi bakalım ayaklar yukarı..

Şakirdler hocanın tarif ve kumandası vechile ayaklarını kaldırmağa başladılar.

Mösyö Tirel — Daha kalkacak! Daha kalkacak!

Şakirdler daha kaldırmağa gayret ettiler.

Mösyö Tirel — Daha! Daha! Daha!

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Eğer ortalık aydınlık olaydı da Şöhret'le Potiş'in çehrelerinin sıkıntıdan nasıl morarmış olduğunu görür ve zavallılara gülmekten ziyade acırdınız.

Mamafih bîçareler daha ziyade kaldırmak hususunda son derece gayret göstermektelerken bir cayırtı işitildi! Sakın bunu başka bir şey zannetmeyiniz, Şöhret'in pantalonu ağ tarafından ayrılıyordu.

Mösyö Tirel — Biraz daha gayret, biraz daha!

Şöhret boğuk bir sada ile :

— Artık kalkmıyor!

Mösyö Tirel — Gayret! Gayret!

Şöhret — Mümkün değil!

İnsafsız Tirel «Nasıl mümkün değil efendim? Daha yarım kâime bile olmadı» hiddetiyle şakirdlerinin havadaki ayaklarını yakaladığı gibi bacaklarını birbirinden ayırırcasına bir şiddetle yukarı doğru çekiverince, bîçareler, tek ayak üzerinde muvazeneyi kaybederek can acısından müteHassıl birer feryad ile yere devrildiler.

Hristo'nun dans hocalığını su-i istimalde bu kadar ileri varmış olmasından dolayı Madam Potiş'in pek ziyade canı sıkıldı ama Şöhret'in yanında herife bir söz söylemek mümkün mü? Bunun dans hususundaki her emrini icrâya kendini mecbur görüyordu.

Şakirdlerin yüzleri bahçeye ferşedilmiş küçücük keskin taşlara tesadüfle henüz acemi bir hacamatcı ellerinden kurtulmuş gibi bir hale geldi.

Bu hareketinden mahcup olması lâzım gelen Mösyö Tirel cenapları bilâkis küstahâne bir tavır alarak dedi ki :

— Ya ben sizin iki yaşında çocuk gibi ayakta duramayacağınızı ne bileyim?

Şöhret hocanın bu sözünden utanarak iki yaşında bir çocuk olduğunu gösterir bir sür'atle yerden fırladı. Mendiliyle yüzünün kanlarını silerek dedi ki :

— Pardon Mösyö Tirel! Boş bulunduk!

Dans hocası tarifâtında devam ederek:

— Peki şimdilik ayaklarınızı o kadar kaldırmayınız. Zararı yok; belki ileride buna kabiliyet peyda edersiniz. Şimdi başka tarifâta gelelim. Ben tralalala! dediğim zaman birer ayaklarınızı yukarı kaldıracaksınız. Tralalala! kumandasını işittiğiniz anda o kaldırdığınız ayakları indirip diğerlerini yükselteceksiniz. Hop! dediğim zaman Şöhret Bey'in sağına tesadüf eden cihete olanca kuvvetinizle sıçrayacaksınız. Anladınız mı?

Şakirdler — Anladık.

Mösyö Tirel — Haydi bakalım başlıyorum.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tralalala! Tralalala! Tralalala!
Tralalala! Tralalala! Tralalala!
Tralalala! Tralalala! Tralalala!

Çup! Çünkü âşık âşığa üçüncü sıçrayışlarında kendilerini havuzun içinde bulmuşlardı.

Vâkıa havuzun umku, içinde adam boğulmak tehlikesini akıllara getirecek derecede değilse de, dibi gayet yosunlu bulunduğundan bizim dans şakirdleri çup diye içine düşer düşmez hacıyatmaz gibi kâimen duramadılar. Ayakları kaydı. İkisi birden boylu boyunca derhal suya uzanıverdiler. (s. 156-162)

Şık, 2. tab'ı, Dersaadet 1336/1920.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2

İFFET'ten

ÇİNGENELER

O esnada harabeler ittisalindeki kıptî kulübelerinden bir küme kuş gibi kopan irili ufaklı, erkekli dişili bir sürü çingene çocuğu kollarıyle çırpına çırpına bağıra bağıra, oynaya sıçraya çayırlığın ortasına döküldü. Çayırın orasına burasına konup kalktıktan sonra bize doğru koşuşmağa başladılar. Yanımıza yaklaştılar. Hepsinin yüzünden masumane bir çingenelik, tufulâne bir neşe akıyordu. Aglebinin ne bacağında don var; ne ayağında kundura. Cümle-i telebbüsleri diz kapaklarına kadar kısa ve ne kumaştan olduğu bellisiz murdar birer entariden ibaret. Yakalar açık; meşin gibi göğüsler tâ göbeklerine kadar küşade. Bunları çarpan sam-ı kader zavallıları öldürmemiş fakat sefaletin her türlü şedâidine karşı bir kuvve-i mukavemet için sanki vücutlarını simsiyah yakarak aşılamış. Artık bunlar için serd ü germ-i rüzgârdan korku; endişe kalmamış... Bu etfal-i sefile kendileri için hudud-ı hayat demek olan o çayırın nemnâk otları üzerinde donsuz bacakları, çıplak ayakları, yok hükmündeki yırtık entarileriyle fenn-i tıbbın hıfzı's-sıhha-i etfal hakkındaki vesayâsının butlan-ı ahkâmını gösterir surette oynaşıp koşuşuyor idiler. Koca hakîm-i mecnun Jean-Jacques Rousseau!.. Çocukları nevâziş-i gûnâgûn-ı medenî üzere büyütmeyip dâye-i tabiatın dest-i ihtiyarına terkederek yetiştirmenin daha hayırlı olacağını ispat sadedinde ciltler doldurmakta meğer külliyen haksız değilmiş.. Sıcak fanilalar, yumuşak kumaşlar, kaba döşekler içinde hamam gibi sıcak sobalı odalarda yine soğuktan bitteessür türlü emrâza uğrayan... Niâm-ı gûnâgûn ile perveriş gördükleri halde fakrü'd-deme duçar olan zengin çocuklarını düşündüm.

Bu çocukların içinde en sivriceleri görünen ve güneşten yanmış mısır püskülü rengindeki saçları altından aşağıya dağılmış bulunan kırmızı entarili zayıf bir kız, ellerini o kavme mahsus olan bir eda ile birbirine vurup göbeğini çalkayarak refikalarına dedi ki :

— Penbe, Şöhret, Naile, haydi kızlar şu beylere biraz keriz edelim!..

Bu teklif üzerine dört kız ikişer ikişer karşı karşıya geçerek gözler süzüp omuz kırarak şu aşağıdaki şarkıyı oynak, şevk-engiz bir makamla söyleyip raksa başladılar :

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Çiçeği takmış yandan
Severim seni candan
Boşan da gel alayım
Seni miskin kocandan
Ah tralam tralam
Trelelli yala lam

Evet!.. Gel keyfim gel!.. Hudâ-yı nâbit dağ çiçekleri gibi güneşe, yağmura, boraya maruzen kale duvarları arasında yetişen; masumane neşeleri, handeleriyle —yabanî çiçeklere mahsus terbiyeden âri— bir bû-yı sade neşreden; her hallerinde hayatın şekl-i tabiîsi görünen; ana ve babalarından kayd-ı ferda; endişe-i istikbal gibi sözleri asla işitmemiş olan bu Penbeler, Şöhretler tabiatın her türlü handelerine vâris bu kır çiçekleri, rüzgâr-ı serd-i sefaletin kulaklarında öttürdüğü ıslıkları oyun havası zanneden bu küçük çengiler omuzlarını o kadar kırık dökük titretiyorlar; pâ-yı rakslarını bestenin âhengine tatbikan o kadar tîz alıyorlar; nakarat olan trelamlarda o kadar hoş göbek atıyorlardı ki, o hali görüp, o göbek atışlardan kabaran emvac-ı şevk içinde kalıp da vücudunun her noktasında insanın bir heves-i raks hissetmemesi kabil değildi. Zihnimi istilâ etmiş olan sehab-ı gumûm hep dağıldı. Tesir-i şevk ile ben de oturduğum iskemlenin üzerinde dalgalanmağa, kahkahalarla gülmeğe başladım, doktor da kahkahalarda bana peyrev olarak dedi ki :

— Gül şair bey! Gül! Çünkü bu güzel havayı böyle kıbtî yavruları içinde geçirmemizin yegâne mükâfatı ancak bu kahkahalar olabilir!..

— Ne var? Fena mı? Kasvet-i hayat ne olduğunu bilmeyen şu neşeli çocuklar işte neşelerini bize de sirayet ettirdiler. Beyoğlu'na gideydik sanki ne görecektik? Şişli'deki gazinoların birtakım hileli meşrubatı bize yutturmak için edecekleri temennaları mı? Derme çatma orkestraların can-hıraş ahenklerini mi? Sahte vakarlı şıkların bıyık bükmelerini mi? Düzgünlü madamların kırıtmalarını mı? Neyi? Yoksa canın heva-yı safî yerine toz yutmak mı istiyor? Bak şu çocuklar ne güzel oynuyorlar. Demek ki şurada sur altındaki kıbtî kulübelerinin her biri birer mekteb-i raks imiş...

Refikim istihza ile :

— Her dediğiniz ayn-ı hikmettir efendim. Zararı yok. Bugün de buraya kıbtî usul-i maîşetini görmeğe gelmiş olalım.

— Vay sen kıbtîlerin usul-i maîşetlerini şâyân-ı tedkik değil midir zannediyorsun? Bunların âdât ve ahlâk ve tarih-i hususîleri hakkında Avrupa ukalâsı ciltler dolduruyor...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Zannetmem ki Avrupa ukalâsı içinde böyle güzel bir havayı kıbtîler için feda edecek bir akıllı bulunsun!

Kızlar raksı bitirdiler. Dördü de karşımıza bir sıraya dizildiler. Sol ellerini koltuklarına dayayarak sağ ellerini birer şive-i kıbtıyâne ile bize doğru sallayıp gövdelerini titreterek :

— Beyler! Keriz ettik. Hani kızların bahşişi? demeğe başladılar.

Dördüne de ayrı ayrı ikişer onluk verdik. Meğerse bu kadar para onlar için mucib-i meserret-i azîme olacak bir ihsan imiş! Sevinçlerinden kahkahalar ile yatıp yuvarlanmağa başladılar. Çocukların adedi ondan ziyade olduğundan para almayanların hisse-mend-i menfaat olmak ümidiyle alanlara karşı gösterdikleri arsızca temelluklar, yaltaklanmalar, hâsılı ettikleri çingenelikler karşımızda hakikaten görülmeğe sezâ bir levha teşkil etti.

Bu meserret arsızlıkları bittikten sonra o kuş kümesi yine çırpına çırpına çemenzar safasına doğru havalanıp gitti.

Doktor kopardığı kahkahalardan bakıyye olarak vechinde henüz hafif bir tebessüm bulunduğu halde dedi ki :

— Bu neşeli fasıl da bitti. Saat ona geliyor. Burada daha oturacak mıyız?

— Biraz şöyle sura doğru çıkalım.

— Peki.. Birkaç mezar taşı okuyup bir iki mezarlık kuşu nağmesi dinlemeden avdet edersek şu gezintimizin şairiyeti itmam edilmemiş olur değil mi?

Doktor her teklifime mu'teriz göründüğü halde hiç bir sözümü kat'iyen reddetmiyordu. Kıbtîlerin sur dibindeki hanelerine doğru yola çıktık.

Kıbtîler kadın, erkek, genç, ihtiyar, çoluk çocuk hep aile aile kapılarının önüne çıkıp Edirnekapısı'na doğru uzanan o sokağın ortasına yayılmışlar. O kulübelerden ve bunların sekenesi olan o zî-hayat muzahrafattan intişar eden ağır bir koku, bazı kapıların önünde iki taştan ibaret olarak çatılıp akşam nevalesi için üzerlerine birer siyah tencere oturtulmuş olan ocaklardan çıkan dûd-ı sefalete karışarak havaya dağılıyor... Sinn-i hereme vasıl olmuş buruşuk gâv-sâle renginde yanık yüzlü, abûs çehreli —bellerinde şal taklidi enli kuşakları bulunan hırkalı, şalvarlı kocakarılar hürmet-i aileye iddia-yı istihfaf eder birer tavr-ı âmirâne ile arkalarını duvarlara taşlara dayayıp oturmuşlar, bunların refik-i hayatları olup senelerin bâr-ı meşakkı altında o sefalet dumanları içinde kararmış, kadîde dönmüş ak bıyıklı koca çingeneler ellerindeki kısa çubukları fosurdatarak şecere-i siyahlarının filizleri makamındaki— tozlar içinde boğuşan o murdar, üryan çocukların oyun esnasın-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

da en dâderâne birer muhataba suretinde yekdiğerine karşı istimal eyledikleri tabirat-ı galîzeyi istima' ederek tebessümler gösteriyorlardı. Ders-i edebi maymun oynatmakta görmüş, neşve-i şiiriyeyi süpürge toplamakta bulmuş olan siyah parlak gözlü, genç tüvânâ çevik yanık kıbtîler tuluu göbek ata ata istikbal eden, gurûba mânilerle veda eyleyen, İstanbul sokaklarını sadâ-yı neşeleriyle dolduran, şakaklarında sarı çiçekler takılı genç kızlara o sefalet tebessümlerine... sevda-perestâna baygın nazarlarla bakıp şairiyetin Sulukule'ye mahsus olan nükteleriyle zeban-dırazlık etmekte idiler.

Orası garâib-i âşıkânesi, sefalet-i maîşetiyle saatlerce tedkike şâyân bir mezbele-i hayat idi. Doktor durmadı, yürüdü. (s. 117-124)

AÇLIK

Sabri o saate kadar belki elli defa yoklamış olduğu ekmek çömleğini bir daha karıştırdı. Yine içinde bir şey bulamayınca geldi, başını dizime koydu. Yaşlı gözlerini meyusâne yüzüme tevcih ederek :

— Ablacığım ekmek isterim, dedi.

Beynimizde şu muhavere başladı :

— Kısmetinin senden esirgediği ekmeği ben sana nasıl verebilirim?

— Kısmet nedir abla?

— Açları teselli etmek için uydurulmuş bir kelime! Onun mânâsını sen şimdi anlayamazsın. Belki büyüdüğün zaman öğrenirsin...

— İnsan açlıktan kaç günde ölür?

— Ne bileyim yavrum?.. İşte biz iki gündür aç duruyoruz, daha ölmedik!

— Hüngür hüngür ağlayarak «Ölünceye kadar böyle aç mı duracağız? Ben ölmek istemem... Annemin öldüğünü de istemem... Senin öldüğünü de istemem... İstemem... İstemem... Ölmeyelim... Bir parça ekmek bulalım... Bu gece de aç kalırsak belki sabaha ölürüz değil mi abla?»

Bir dehan-ı masumiyetten açlığın tesirat-ı muharribesine, vücudun derece-i mukavemetini istîzah hakkında irad olunan bu sualleri karşısından dinleyen valide.. iki evladıyle aç kalan o bahtsız kadın ciğer-pâresinin tehâşi-i mevt ile söylediği bu sözlere takat gösteremedi. Bir ah-ı can-sûz çekti, bayılıverdi.

Sabri validesinin gözlerinin karası kaybolup da bir ölüden daha sarı, daha renksiz bir çehre ile yere uzandığını görünce :

— İşte annem ölüyor. Bir parça ekmek bulursam belki dirilir... diye evden hemen sokağa fırladı... Ben ne yapacağımı şaşırdım. Bir lokma

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ekmek bulunmayan bir hanede bayılanı ayıltmak için milhlerden, eterlerden ne bulunur?

Bir parça sirke bile yoktu. Derakab testiye koştum. Bir bardak su ile bîçare kadının imdadına şitab ettim. Suyu yüzüne serptim. Kuşağını, esvabının düğmelerini çözdüm. Pencereleri açtım. Vücudunu uğuşturmağa başladım. Ellerim, her tarafım tiril tiril titriyordu. Benim de bayılmama ramak kalmıştı.

Validem inleye inleye... sayıklaya sayıklaya biraz kendine geldi. Gözlerini açar açmaz Sabri'yi sordu. «Biraz dışarıya çıktı, şimdi gelir» dedim.

Yarım saatlik bir müddetten sonra filhakika çocuk geldi, geldi ama aman Allahım ne halde geldi!.. Kan terlere batmıştı. Sol ayağının topuğundan zırıl zırıl kanlar akıyordu. Elinde üç tane körpe hıyar vardı. Çocuğun o halinden ürktüm. Ateş gibi parlayan gözleri, ürpermiş saçlarıyle hayvanat-ı müfterise yavrusuna benzemişti. Halecanından tıkana tıkana dedi ki :

— Ekmek çalamadım. Fakat bostandan işte bu hıyarları aşırdım... Kaçarken bahçıvan gördü.. Arkamdan birkaç taş fırlattı... Bir tanesi ayağıma geldi.. Kanıyor... Hem de pek fena ağrıyor.

Bu itiraf-ı müdhişe karşı dizlerimin bağı çözüldü. Düşmemek için duvara dayandım... Ah! Keşki açlıktan öleydim de dokuz, on yaşındaki o masumun derece-i mezemmetinden bî-haberâne o fi'l-i menhusa sülûkunu görmeyeydim. Kardeşim sirkatin «elifba»sına başlamıştı. O günkü hareketi yalnız ahlâken bir mukaddime-i sukût olmaktan ibaret değildi. Kanunen de müstelzim-i ceza idi. Çünkü ettiği fenalık nefsine inhisar etmeyip işin içinde hakk-ı âhara tecavüz vardı. O yaşta bir çocuk hıyar çalarak karnını doyurmağa alışırsa, elbette sinn-i büluğa vusulünde def'-i ihtiyaç için bir kuyumcu dükkânı soymağa kalkışır... Ayağından akan o kanlar o günü, mütecâsir olduğu fiilin bir ceza-yı sezası demekti. Acaba bu cezadan mütenebbih olur mu? Zannetmem. Bugün bir acemi hırsızdı. Fakat yarın ustalaşarak o gibi cezalardan mehma-emken nefsini koruyabilmek melekesini peyda edeceğini anlayıp gide gide bu hususdaki cür'eti mütezâyid olur.

Binaenaleyh çocuğu te'dib lâzımdı. Lâkin her eserin izalesi ancak müessirinin mahviyle mümkün olabileceği nazar-ı takdire alınırsa, iki gündür aç duran bir çocuk, biri validesi, biri hemşiresi, diğeri de kendisi için üç hıyar çaldığından dolayı ne yolda bir cezaya müstahak görülür?

Karınlarını tıka basa doyurduktan sonra her biri bizim gibi açların senelerce iaşesine kifayet edecek birçok giranbaha tablolar, antikalarla müzeyyen bulunan yazı odalarına kurulup da kokulu tütünlerin duman-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ları içine önlerindeki mücella kâğıtlara lâ-yuadd nazariyat-ı ahlak dizip döken koca filozoflar, ağlanacak şeyleri gülünç göstermek için redâet-i beşeriyeyi kendilerine sermaye-i istihza edinen romancılar bu sârık sabî hakkında tayin olunacak mücazatı sizden sorayım?.

Düşündüm. Düşündüm, çocuğu darba değil tekdire bile bir türlü dilim varmadı. Ayağından akan o kanlar sanki kalbimden sızıyormuş gibi derûnen vecâlar hissediyordum. Ben de aç, o tesir ile ben de bî-tab, bî-mecal-i tefekkür bulunduğumdan def'-i elem-i cû' için sirkate mücâseret eden bir masumun şu hareketini müstelzim-i ceza göremiyordum. Perişanî-i zihnim bu bâbda dûr u dırâz muhakemâta da müsait değildi. O saatte pişmiş bir et parçası görsem, sirkatimden kimsenin haberdar olamayacağından da emin bulunsam, kanunun memnuiyeti icabından ziyade midemin sızılarına ehemmiyet vererek ihtimal ki ben de çalardım. Hattâ o mesrûk hıyarlar benim gözüme de pek yeşil, körpe, pek iştihaengiz görünmeğe başlamıştı. Fakat çocuğa büsbütün müsait ve gevşek görünmemek için yalnız dedim ki :

— O hıyarları gözüm görmesin... Nereden çaldınsa götür sahibine iade et.. Bacak kadar boyunla hırsızlığa mı başladın?

O halîm ve mutî çocuk o gün külliyen değişmişti. Sanki bir kaplan yavrusu kesilmiş de üzerime atılacakmış gibi bir şiddet-i nazarla yüzüme bakarak dedi ki :

— Herifin yanına tekrar gideyim de beni döve döve öldürsün mü? Ayağımın halini görmüyor musun? Hem bakalım buradan oraya gidip gelecek halim kaldı mı?

— Oh olsun!.. Müstahak olduğun cezaya pek çabuk uğramışsın. Böyle fena fiilde bulunanlar elbette cezasına da uğrarlar...

Sâir vakitlerde en ufak tekdirlerime karşı bile önümde terler döken o mahcup çocuk bugün dik dik yüzüme bakıyor, söylediğim sözlerin mânâsını bile anlamamış gibi görünüyordu. Çocuğu tekdirden evvel o saatte bana teveccüh eden mühim bir vazife vardı. O da derhal hıyarları elinden alıp bunları sahibi olan bahçıvanı bularak hemen teslim etmek, icap eden azarı dinlemekti. Fakat ahlâkı buhrana düşüren esbab insanın vücuduna da bir kesel, zihnine bir atalet, muhakemesine bir uyuşukluk getiriyor. Bilmem o aralık insana neler oluyor? Basiret-i ahlâkı üzerine bir kâbus çöküyor. İnsan iyiliği de, fenalığı da biraz farkedebiliyor... Lâkin hüsn-i amel ciheti mümteniü'l-mürur bir hâr-ı zâr gibi görünüyor. İnsan o tarafa adım atmak istemiyor, orada tasavvur ettiği müşkilâtın iktihamına imkân göremiyor. Cihet-i seniyye ise bir uçurum gibi insanı cezbediyor. Her sû-i hareketin bir âkıbet-i vahîmesi varsa da bu netice pek uzak görünüyor. Onu işlemekten hâsıl olacak hazz-ı nefsanî ise pek

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yakın, belki de ani bulunuyor. Ekseriyetle nefse mahrumiyet emreden bir fi'l-i sâibin mükâfat-ı baîdesine intizardan ise vakt-i cezası pek muayyen olmayan bir hareket-ı redie icabına kapılmağa insan daha müstait bulunuyor.

İki günlük açlığın tesiriyle o yeşil yeşil, körpe hıyarlar benim gözüme de pek iştiha-engiz göründüğünden olmalıdır ki, kardeşimi tekdirde pek ileri varamadım. Mabad-ı muamelenin nasıl olması icap edeceğini pek düşünmeyerek çocuğu orada bırakıp bir hareket-i gayr-i iradiye ile hemen yukarıya, validemin yanına çıktım.

Bedbaht hatun kendi baygınlığını unutarak bir şefkat-i müfrite ima eder süzük, ezgin bir nazar-i istîzahla yüzüme baktı. Bu bakışla aşağıda Sabri ile neler konuştuğumuzu anlamak istediğini bana ifhama uğraşıyordu.

Şimdi ne yolda idare-i lisan etmeli? İşin doğrusunu söylesem hiç şüphe yok ki, validem bir daha bayılacak. Belki de bu defa kendisini ayıltmak bir emr-i asîr olacak... Hakikati ketmetsem Sabri'yi fiilinde cesaretlendirmiş olacağım gibi o hareketine nev'ama ben de iştirak etmiş bulunacağım. Ben bu müdhiş tereddütler içinde iken validemle nazarlarımızın ilk telâkisinde benim çehrem ne renklere girdi, onu bilemiyorum. Fakat onun yüzü bir ölüden ziyade sarardı. Onu gördüm. Zavallı kadın yeni bir felâket vuku bulduğunu anlamıştı. Yalnız nazarıyle istîzaha uğraşıyor, fakat ağzından bir söz kaçırmaya o da benim gibi korkuyordu. Tesir-i sefaletle bazen her türlü hissiyatımızda öyle bir intibah ve sür'at-i teferrüs peyda olurdu ki, şakk-ı şefe etmeksizin birbirimize yalnız birkaç bakışla pek derin mânâlı sözler ifham eder, kenarında dolaştığımız girdabların umkundan haber verirdik. Bu defa yine öyle oldu. Birbirimize karşı fekk-i dehan etmedik, fakat pek çok şey söyledik. Validemin karşısına geçip oturdum. Aramızdaki o dehşetli göz «pandomima»sı devam ediyordu. Nazarlarımızın ifâdât-ı sâkitânesinde bazen dehşetli şerareler peyda oldukça vâlidem metanetini kaybedip bayılmamak için istikamet-i nazarını birkaç saniye kadar tebdile mecbur oluyordu. Bazen de bil-ıztırar ben de önüme bakıyordum.

Bu hal-i elîm içinde sekiz, on dakika geçirdik. Sabri henüz yukarıya çıkmadı. Besbelli bîçare çocuk o da ne harekette bulunacağını tayin ile meşguldü. Kim bilir o anda ne can-güdaz tereddütler, ne müdhiş tufulâne mülahazalar içinde bulunuyordu? Birkaç dakika sonra pat pat merdivenden çıktığını işittik. Elindeki üç hıyarla beraber topallaya topallaya odadan içeri girdi.

Doğruca validesine tevcih-i hitabla beşûşâne bir çehre ile dedi ki :

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Bakkaldan veresiye üç tane hıyar aldım. Birer tane yiyelim, elbette açlığa faidesi vardır.

«Aman yalanımı meydana çıkarma» istirhamını işrab eder bir nazarla göz kuyruğuyle bana bakıyordu. Ben de sözünü ne tekzip, ne tasdik... zaten benim tekzibime de hacet var mıydı? Ayağından tahtalara bulaşan kanlar hakikati bir belâgat-ı müdhişe ile anlatıyordu. Keyfiyetin beni büsbütün meyus eden ciheti çocuğun sirkate cür'etten sonra çehresine sahte bir beşâşet vermek, validesini aldatmak için muvâfık yalanlar uydurmak gibi ahvalde gösterdiği mukaddime-i maharet idi... O güne kadar kardeşimin tehzib-i ahlâkına taalluk eden hususâtta hiç bir kusurunu nazar-ı müsamaha ile geçmez; en ufak, en masumane maayibini nazar-ı muhakemesi önünde hurdebînler ile büyültüp tahlil ederek gözüne sokmağa uğraşırken, o saatte sirkat gibi bir fi'l-i menhûsun derece-i mezemmetinden bahsedemiyordum. Çünkü meselenin teşrihine girişmekten ürküyordum. Karnı tok, sırtı pek bir çocuk hüsn-i ahlâk hilâfına cür'etlerde bulunursa, velileri onu derece-i kabahatine göre cezalandırabilirler... Fakat ben bu selâhiyeti kendimde göremiyordum. Karnını doyuramadığımız bir çocuğa «açlıktan geberinceye kadar bekle, sakın bir şey çalma» nasıl diyeyim?.. Sabri'yi mazur görüyordum. İşte bir defa daha tekrar ediyorum, çünkü ben de açtım. Çocuk hakkındaki ilk şiddetim yavaş yavaş zâil oldu. Zannederim ki o anda validem de aynı muhakematla meşguldü. Yalnız göz pandomimasıyle birbirimize ifham-ı meram ediyorduk. Hakikati şifahen beyana mecalimiz yoktu. Gözümüzün önündeki bir felâket-i bedihiyyenin böyle bir mesturiyetle geçiştirilmesinde ikimiz de bir nevi garip teselli buluyorduk.

Çocuk odanın bir köşesine oturdu. Dışarıdan beraber getirmiş olduğu ekmek bıçağıyle hıyarın birini soymağa başlayıp bir nazar-ı tecessüsle ikimizin de yüzüne tuhaf tuhaf bakarak dedi ki :

— Ben hakkımı yiyeceğim. İsterseniz siz de payınızı yiyiniz. Adam başına bir tane düşüyor!

Evet kardeşim hakkını yiyecekti... Bahçıvandan çaldığı hakkını.. O haktan bizim de payımız vardı. O aralık validemle telâki-i nazardan bile bize dehşet ârız oldu. Başlarımızı muhalif cihetlere çevirdik. Birbirimizin artık yüzüne de bakamıyorduk. Odayı bir sükût-ı mahûfe istilâ etti. Birkaç saniye sonra bu sükûtu Sabri'nin ağız şapırtısı, çiğnediği hıyarın hışırtısı ihlâle başladı. Odaya latîf bir salatalık kokusu yayıldı. Kuvve-i şâmmem burnumdan mideme intikal eylemiş zannettim. Çünkü o râyihayı şiddetle hisseden burnum değil, midemdi. Bu râyiha-i münteşire tesiriyle âdeta sermest oldum. Gözlerim süzüldü. Gûyâ koku yutmakla insan doyarmış gibi bilâ-ihtiyar birkaç defa yutkundum. O ser-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

mestî haliyle gözlerim karardı. Her tarafımı duman bürüdü. Artık ne validemi, ne kardeşimi göremiyor, bir şey seçemiyordum, yalnız bir şey hissediyordum ki... o da salatalık kokusu idi. Ben öyle nim-bî-hûş iken bir aralık o latîf râyihanın burnuma pek yaklaştığını, onu müteakıben dudaklarıma soğuk soğuk bir şeyin temas eylediğini hissettim.. Külliyen gayr-i iradî bir halde ağzım açıldı. Kendimi toplamağa uğraştım... Sabri'nin :

— Ablacığım yutkuna yutkuna bayılıyor gibi oluyorsun.. Şunu ye! diye ağzıma bir dilim salatalık tıkıştırdığını gördüm. Ağzıma giren o lokmayı yutup yutmamağı düşünmeğe vakit olmadan midem şiddetle cezb ve bel' eyledi. (s. 188-200)

TELLÂL KADIN

Dün valideme ilâç içirirken kapı çalındı. Koşup açtım. Siyah kuron çarşaflı, orta yaşlı bir kadın içeri girdi. Gayet mütebessim bir çehre ve tatlı bir sada ile :

— Hanım kızım, kadınlık hali bu ya! Sıkıştım. Bir kapı çalmak iktiza eyledi. Önüme en evvel sizin kapı tesadüf etti. Beş, on dakika içeri girmeme müsaade eder, aradığım yeri bana gösterir misiniz? dedi.

Böyle bir ihtiyaçla kapı çalan bir kadına rû-yı kabulden başka ne gösterilir? Kadını içeriye aldım. Aradığı mahalli kendisine irae ettim. Oraya girerken gözlerini süzerek acîb fakat mânâlı bir nazarla yüzüme baktı.

— Ah!.. Yaradana kurban olayım... Kusursuz yaratmış! diyip gireceği yere girdi. Bir temiz havlu çıkardım. Kadının çıkmasına intizaren beş, on adım açıkta elimde havlu ile ayakta durdum... O kadın öyle mânâlı bir nazarla yüzüme niçin baktı? O sözü neye sarfetti? Böyle kılığı, kıyafeti düzgün, sözü sohbeti yerinde bir kadının bizim mahallede ne işi vardı? Beni bir düşünme aldı. Kaderin bana gösterdiği en ufak cilvelerin ednâ vesile ile rencine tahammül getirilmez mesaibe tahavvülündeki istidad-ı seriini bildiğim için eyyam-ı hayatımın bahara tesadüf eden sabahlarında çehrem, meşamme-i ezvak cennetinden bû-yı safa getiren nesimin nevâzişine uğradığı zamanlarda bunu sevk-i cereyanına tutulacağım bir sarsar-ı şedidin mukaddime-i iğfali zannederim. Kim bilir belki yine aldanıyordum? Belki o kadının bakışında bir sû-i niyet... sarfettiği sözlerde tefsir etmek istediğim suret-i mânâ yoktu. İhtimal ki bizim eve girişi beyan ettiği sebepten hariç bir fikirle vuku bulmamıştı... Kadın dışarı çıkıncaya kadar zihnimden burada tasrih edemeyeceğim, yekdiğerine mübâyin bin türlü fikirler gelip geçti. Kapı açıldı. Ka-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

dın çıkıyordu. Ben de olanca kudret-i tedkikimle yüzüne, etvarına, sözlerine dikkat etmeğe hazırlandım... Nihayet çıktı. Vechinde sinniyle mütenasip düşmeyecek şûhâne bir tebessüm vardı. Kerratla badana üstüne badana sürülen kağışamış, pürtüklenmiş bir duvar gibi senelerle düzgün süngerine yalatılmış olan o simadaki katmerlerin arasında ateşli bir hayat-ı sefîhânenin bütün metaibi gizlenmiş, bütün fazail-i nisvaniyenin yine o süngerle o çehreden silinmiş olduğunu gördüm. Göz uçlarında, ağzının etrafında peyda olmuş bulunan hututu, o hayat-ı güzeştesindeki vur patlasın âlemlerinin birer şi'r-i rezailini okur gibi birer birer okudum. Derhal anladım ki bu kadın evvelden mal iken hasbe's-sin dellâl olmuş... Bu teferrüsüm üzerine «aman Allahım sen bizi muhafaza buyur... Beşeriyetin bu çirkâb-ı rezaili nasıl olmuş da bizim evimizden cereyana bir mecra arıyor» dedim. Havlu elimde bulunduğu için tebdil-i muameleye imkân kalmamıştı. Şaşırdım. Hâtır-nevazlıkla me'lufiyetim hasebiyle bir sevk-i tabiî beni levâzım-ı nezaketi ifaya sevketti. Götürdüm, havluyu eline verdim. Ellerini bura bura sildikten sonra havluyu burnuna götürüp baygın baygın koklayarak dedi ki :

— Oh!.. Oh!.. Gençlik kokuyor... Taravet kokuyor... Bu ne sabr-şiken râyiha? Yavrum bu havluyu sinende mi kuruttun?

Tutturduğu şu mukaddimeden sözü nereye getireceğini anladığımdan pürhalecan kesildim. Cevaba kudretim kalmadı. Benim bu sükûtumu ettiği o bî-edebâne iltifatların hüsn-i tesirinden mütevellid bir mahcubiyet eseri zannedip sadasını ağzından çıkan kelimelerin aded-i tevârüdü nisbetinde tatlılaştırarak dedi ki :

— Çatkın durma öyle!.. Vallahi içime baygınlıklar geliyor... Maşallah!.. Çok güzel gördüm, fakat senin gibi bu kadar akla zarar verene tesadüf etmemiştim.. Hele kaşlara bak!.. Mübalağasız bin kese değer... O ahu gözler iki bin... Yüreklere hançerler sokan o edana ise baha biçmekten âcizim... Acaba baha-yı hüsnüm o kadara çıkar mı? diye hiç merak etme.. Hele kendini bâzâr-ı rağbete çıkar... ol mezat bin liradan başlamazsa bana da Fettan Raziye demesinler... Nazlım elimden ne mallar geçti?.. Ben para edecek metaı yeknazarda anlarım. Senin hilkaten mâlik olduğun hazine-i hüsnün yanında sigortalı hanlar, kubbeli hamamlar kaç para eder? Vallahi bir bakışını Beyoğlu'nun bütün iradlarına değişmem!.. Hele sen şöyle benim arkama bir düş de çarşı içine... şık bir kupa ile Şişli'ye, Kâğıthane'ye doğru çıkalım!.. He de he! Eğer bütün mirasyedilerin gönlünü sevdaya, keselerini yağmaya vermezsek tu diye yüzüme tükür... Bir nigâhına bin esir bulunur. Her târ-ı zülfün bir âşıka kement olur. Ya! Nazlım!... Bu güzelliğin mahfaza içinde mahbus duran pırlantalara benziyor. Onu açmalı... Göstermeli... İsteyene değer-i fiatıyle

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

takdim etmeli... Sen sözümü dinle de bak ne kadar beylere tac-ı ser olursun... Burada böyle bin türlü mihnet içinde kapalı otura otura halin ne olacak? Gençliğimde pâk-dâmenliği bir marifet zannederek ben de böyle senin gibi utanır, sıkılırdım. Gönül bâzârgâhına pek geç çıktım. Ya böyle benim sana dünyayı, Konya'yı anlattığım gibi bana işi anlatan, önüme düşen, yol gösteren olmadı. Hepsini yavaş yavaş kendi akılcığımla buldum... Buldum ama n'eyleyeyim?.. Pek geç kalmışım... Al sevda ver sevda derken ömrümün ikindi ezanı okunuverdi. Evveli sümüğümü atmadığım heriflere şimdi iştiyakımı ifham için göz sözüyorum. Nazar-ı rağbetlerini türlü naz ü niyazlarla celbe uğraşıyorum da görmemezlikten, anlamamazlıktan gelerek: «Vah! Vah! Raziye pek yorulmuşsun... Gözlerin belerekalmış.. şaka değil... yaşın iki otuza varıyor diyorlar... O süzdüğüm gözleri ihtiyarlık baygınlığı zannediyorlar... İnsan kocayor ama gönül kocamıyor kızım... Şu halimle yine pek çok gençleri cebimden çıkarırım ya! El'an gözlerimin derd-i âhını çeken pek çok üftadelerim var.. var ama hepsi de köhne zanpara.. Gönül öylelerine tenezzül etmiyor yoksa...

Bârân-ı mel'anet gibi çehre-i ismetime karşı yağan bu sözlerin her biri zehr-gîn birer ok olmuş da maneviyet-i nisvâniyeme onulmaz rahneler açıyor zannettim.

Karıyı ondan ziyade dinlemeğe tahammülüm kalmadı. Fakat şiddet-i ye's ü hicabımdan iki çenem birbirine kilitlenmişti. Karının üzerine yürüyüp tepelemek, pek çok şey söylemek istediğim halde bunların birine muktedir olamayıp yalnız :

— Hanım yanlış gelmişsiniz... Aradığınız ben değilim. Haydi durmayınız, evimden çıkınız.. diyebildim.

Karı o gürûh-ı nisvana mahsus olan şıllıkça bir kahkaha salıverdikten sonra gözlerini gözlerimin içine dikip dedi ki :

— Bana iyi bak kızım. Fettan Raziye hareketinde hata etmez.. Sekiz aydır ben senin tedkik-i ahvalinle meşgulüm... Sen her türlü ilim ve hünerde yekta «İffet» Hanım değil misin? Müteveffa pederinin ismi Şakir Efendi değil mi? Ölüm derecesinde hasta bir validen yok mu?.. Dahasını da söyleyeyim mi? Hal ve vaktiniz de pek düşkün... Akşamdan sabaha hemen yiyeceğiniz yok gibi... Şimdi söyle bakalım hep bu dediklerim yalan mı, doğru mu?

Artık başım büsbütün döndü. Etrafıma bakındım. Evimizin arka cihetinde bulunan bostandan bizim sofanın penceresi önüne fasulye sırıkları dayamışlar, hemen onlardan birini çekip içeriye alarak onunla karının üzerine yürüyüp :

— Sen bu evden çıkacak mısın?.. Yoksa başını gözünü yararak çıkarayım mı? dedim. Bu nâgehanî hiddetimden karı birdenbire afalladı.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Fakat yine derhal kendini toplayarak merdiveni ikişer üçer basamak atlama ile inip kendini ev altına dar attı. Ben artık kendisini takibe lüzum görmeyip merdiven başında durdum. Çarşafını filan düzelttikten sonra bir elini sokak kapısının zenbereği üzerine atıp aşağıdan lâübaliyâne bir sada ile bana dedi ki :

— Kabahat bende oldu. Birdenbire pek açıldım... O baygın gözleri görür görmez sabır ve ihtiyata mecalim kalmadı. Fakat merak etme... Senin gibi ehl-i perdelerin çoğunu gördüm. Öyle hiddete ne lüzum var yavrum!.. Ben buraya kendi hesabıma gelmedim... Beni «Nermi» Bey gönderdi. Nermi'yi bildin ya? Geçen sene Göksu'da o yürek yakıcı gözlerini süze süze mecnuna çevirmiş olduğun Nermi'yi?.. Ateş-i sevdandan bîçâre oğlan tâ-be-sabah yandım Allah diye bağırıyor. Elin evladı cayır cayır yanıyor... Senin güzel gözlerin varsa onun da kasa dolusu lirası var... Hepsini senin uğruna sarfetmek için senden ufak bir haber bekliyor... Konak... Köşk... Yalı... At... Araba... Sürü ile uşak, cariye... Hasılı her türlü debdebe bir emrine bakıyor... Kurulu düzen bir daireye gideceksin. Bugün yanımda elli lira «kapora» var... (Entarisinin yan cebini şıkır şıkır döğerek) İşte paralar burada duruyor.. Bir ufak muvafakatin üzerine sana bugün ellisini de bırakabilirim... Beni celbe lüzum gördüğün vakit... sokağındaki bakkala bitişik eczacıya Raziye Hanım nâmına bir tezkirecik gönder. O tezkire benim yedime vâsıl olur... Haydi şimdi elinden o fasulye sırığını bırak da sana verdiğim bu ana nasihatlarının büyüklüğünü o güzel kafanla uzun boylu bir düşün bakalım!...

Ne hallere girdiğimi tarif edemem. Henüz elimden bırakmamış olduğum sırığı karının üzerine tekrar havale ederek :

— Hınzır kaltak hâlâ burada duruyor musun? diye merdivenden aşağıya atıldım. Bu ikinci hücum üzerine karı kapıyı açıp sokağa çıkarak bağıra bağıra :

— Sen deveci, ben hancı iken elbette seni bir gün bizim derbende düşürürüm. Geç olsun da güç olmasın. Sen o .... sokağındaki eczacıyı unutma... Çünkü şurasını kat'iyen bil ki bugün sopa ile kovduğun Raziye'yi bir gün rica ve minnetle davet etmeğe mecbur olacaksın... Fettan Raziye senin zannettiğin kadar çiğ bir kadın değildir. Feleğin değirmeninde çok un öğütmüştür. Kovulunca gider, çağrılınca gelir... Bu son sözlerime iyi dikkat et... Anladın mı işim?... «Aman İffet bu ne hiddet?» diye deccal merkebi gibi her teli bir hava çalarak, her uzvu başka türlü raksederek çıktı, gitti. (s. 207-216)

İffet, 1. bsk., 1898.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

3

MÜREBBİYE'den

J'aime (seviyorum)
Tu aimes (seviyorsun)
Il aime (seviyor)
Et mon frère vous aime (Biraderim de sizi seviyor).

Talebesi Nezahat Hanım'ın müfred üçüncü şahsı böyle taz'ifen hem bir de mef'ul-i sarîh ile tasrif eylemesi Matmazel Anjel'in istigrabından ziyade memnuniyetini mucib oldu. Bu memnuniyeti talebesinin öyle bir tasrif-i basitte zamir-i fâil yerine bir isim istimal eylemek, buna bir de mef'ul ilâve etmek gibi az vakitte Fransızcada gösterdiği terakki istidadından ileri gelmiyordu. Matmazelin asıl sevindiği cihet çocuk ağzıyle bir erkek tarafından kendisine şu suretle ilân-ı muhabbet edilmesiydi.

Mahaza mürebbiye bu sevincini sezdirmeksizin çocuktan daha ziyade tafsilat alabilmek maksadıyle sahte bir hiddet tavrı göstererek pek az âşina olduğu Türkçesiyle dedi ki :

— Yok... yok... yanlış.. Fena conjuguer yaptı. Et mon frère vous aime. Bu nasıl «bête» lâkırdı? Kim dedi böyle?.. Kitap dedi?

— Hayır matmazel... Kitap demedi... Ağabeyim Şem'î Bey söyledi!..

— A... Şem'î Bey... O çapkın böyle demiş?.. Daha başka bir şey söylemedi?..

— Söyledi... Bana bu cümlenin analizini de öğretti. Burada kardeşim «sujet», aime fiil imiş.. «Siz» de «complément direct» oluyormuşsunuz. Ağabeyim «sen matmazele böyle söyle, eğer dediğimi güzelce anlatabilirsen bugün mutlak «bon point» alırsın dedi.

Nezahat Hanım'ın «bon point» a derece-i istihkakını tayine henüz vakit olmadan matmazel Anjel'in diğer şakirdi küçücük Vahib Bey elinde mini mini bir «grammaire» ile koşa koşa geldi. Mürebbiyesinin yüzüne bakıp tufûlâne bir tebesüm gösterdikten sonra :

J'adore (perestiş ediyorum)
Tu adores (perestiş ediyorsun)
Il vous adore (O size perestiş ediyor)

diye «adorer» fiilini arada bir mef'ul tasrihiyle tasrife başladı. Altı yaşında bir çocuğun dehan-ı masumânesinden perestiş etmek fiilinin sıyag-ı

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

muhtelifesini işitmek matmazelin pek hoşuna gitti. Kendini tutamayıp Fransız kadınlarına mahsus şûhâne bir kahkaha salıverdikten sonra «O size perestiş ediyor» cümlesindeki «o» zamirinin merciini anlamak üzere çocuğa sordu ki :

— «Il» kim?

Vahib Bey bu sual-i mukaddere karşı verilecek cevap ve o cevap esnasında alacağı tavrın kendine evvelce mükemmelen talim edilmiş bulunduğunu ima eder bir hal-i tufulâne ile yerlere kadar eğilip perestişkârane bir «reverence» yaptıktan sonra :

— «Il...» İşte o... Enişte beyim, Sadri Bey!

Biri ağabeyisine, diğeri eniştesine vekâleten bu iki çocuğun daha pek de kuvvet-i mânâlarına vâkıf olmadıkları ef'al-i franseviye ile mürebbiyelerine ilân-ı muhabbet eylemeleri husus-ı mühimmi matmazel Anjel'in pek o kadar istigrabını mucib olmadı. Çünkü bu hal kendisi için malumu ilâm kabîlinden idi. Matmazelin o hanedeki çocuklara mürebbiye tayin edildiği bir ay müddetten beri gerek Şem'î, gerek Sadri Beyler odada, sofrada, salonda, bahçede Anjel'e tesadüf ettikçe sevdaperestâne baygın bakışlarıyle «aimer», «adorer» fiillerinin bugün çocuklara öğretmiş oldukları gibi yalnız zaman-ı halini değil, bütün sıyag-ı maziye, müstakbele ve şartıyesini ve belki de hiç bir lisan ef'alinde bulunmayan her türlü gramer haricindeki garabet-engîz zamanlarını göğüs geçirerek çekmişlerdi. Rüzgâr zuhur edince deryânın temevvüc edeceği, şafak sökünce güneş doğacağı nasıl basit hadisat-ı tabiiyeden ise Şem'î ile Sadri'nin gözlerinin karası külliyen kayboluncaya kadar süzgün nazarlar ile bakışlarından mürebbiye bu iki genç tarafından yakında kendine ilân-ı muhabbet edileceğini işte öyle anlamıştı. Hattâ yalnız anlamak ile de kalmayıp şem'-i hüsnü etrafında peyda olan bu iki pervane-i aşkını yekdiğerine çarptırmaksızın idare edebilmek için mahirâne bir de plan tertip etmişti. Anjel'in planı pek derindi. O kadar ki bazen en mahir sayyadın bile şikâra tevcih eylediği tüfenkle kendi kendini vurması kabîlinden olarak kız, perestişkârlarının pâ-yı gafletleri önüne kazdığı, üzeri her biri aşkın bir reng-i nazar-firibini gösteren çiçeklerle mestûr hufre-i sevdaya kazaen kendisinin tekerlenmesi ihtimalinden korkuyordu. Mürebbiye, gönlünde şimdilik ne Şem'î, ne de Sadri için bir istidad-ı sevda görmüyor, ikisini de sevmiyordu. Fakat sevmekten muhafaza-i nefse itina ile kendini sevdirmeğe uğraşmak gibi gönül âteşbazlığının pek de tehlikeden sâlim bir oyun olmadığını çocuklara okuttuğu gramer kavâidinden daha vâzıhen biliyordu. Anjel'in nazariye-i sevdası, bu emrdeki maksadı külliyen başka idi. Kız mürebbiyelikten ne kazanabilecek? Mâhiye dört beş lira... Bu miktarda parayı kalbinde beslediği tûl-i emellerin husulü için hiç kâfi gör-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

müyordu. Nezdinde mürebbiyelik vazifesini ifaya davet olunduğu aile pek zengindi. O hizmetten alacağı parayı taz'if, teslis, belki de terbî' etmek için yalnız çocuklara kavâid ve lisan okutmak değil, hâne derûnundaki genç beylere aşkın en hurde-sûz nüktelerinden dersler vermek lâzım geleceğini, bu suretle kendine mühim bir irad yolu açılabileceğini düşünmüştü. Matmazel bir ameliyat-ı mühimmeye şüru'dan evvel işin enini boyunu hesap eden mahir bir mühendis gibi «exploiter» edeceği gönüllerin sevdaya derece-i istidadlarını tedkik ederek her birinin nabzına göre şerbet vermeğe, fakat mahkûm-ı muhabbeti olacak zavallılarda aşk denilen maraz-ı müdhiş bir inbisat-ı tam ile ateşgîr oluncaya kadar birine ettiği iltifattan diğerinin haberdar olmasına be-gayet itina etmeğe, teshirine uğraştığı gönüllerin bir kere inan-ı idarelerini eline geçirdikten yani ateş saçağa sardıktan sonra üftadegânı beynine bir hiss-i rekabet ü kıskançlık düşürüp, bu halde hem mahzuz, hem de nakden müstefid olmağa karar vermişti.

Matmazelin tertip ettiği bu dehşetli feth-i kulûb programında evin en küçük beyinden en büyük efendisine karar bütün rical-i hâne dahildi. Sevmek ve perestiş etmek fiillerinin bâlâda gördüğümüz suver-i acîbesi Dehri Efendi'nin ... karyesindeki yalısında ... bahçede yeşilliklerle mestur denize nâzır bir kameriye derûnunda tasrif ediliyordu.

Mürebbiye şakirdlerine ders vermek için ekser zaman-Boğaziçi'nin ruh-fezâ mai seması altında küçücük bir kubbe-i hadra teşkil eden bu kameriyeyi intihab ederdi. Kameriyenin derûnunda fıstık dalından ma'mul müdevver masanın bir tarafına kendi geçer, karşısına da çocukları oturtur, ders kitaplarını, defterleri, hokkayı, kalemleri bir nizam-ı mahsusla masanın üzerine yerleştirir, şakirdlerine orada her gün muayyen saatlerde biraz gramer okutur, lecture'den ders verir... «caligraphie» meşkettirirdi. Çocuklar vazifelerini tahrir ile meşgul bulundukları esnada kendisi güneşin nazar-rüba iltimaları altında mai ile altın renginin bütün derecat-ı elvanını gösteren mevcelerin su, sema, ateş gibi üç unsurun intisacından teşkil eyledikleri yol yol hârelere vakf-ı nazar ederek dalıp giderdi. Memleketini, Fransa'yı, orada geçirdiği hayat-ı sefihâneyi, şimdi miyânesinde bulunduğu aile nezdindeki sıfat ve vazifesini düşünürdü. Fransa'da «fille publique» denilen nâzeninlerden iken burada mürebbiyeliğe tayin edildiğine şaşar, «destinée» yani nasîb denilen şeyin bu yoldaki garaib-i ahkâmına, tuhaf cilvelerine mütehayyir kalırdı... Fransa'da «natüralizm» mesleğinin ser-âmedân-ı üdebâsı bu nevi kadınları hilkatin silsile-i hayvaniyesince en aşağı tabakadan bir mahlûk suretinde bittelakki, bunların nasıl yediklerini, nasıl içtiklerini, nasıl sevdiklerini, nasıl ayrıldıklarını, hâsılı bütün mahsusat-ı hayatiyelerini mû-şikâfâne tedkikat ile

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ibreten li-s-sâirin meydana koymağa uğraştıkları ve cemiyet-i beşeriyenin durmayıp akan cerihalarından biri de bu nevi kadınlar olduğunu gösterdikleri halde, işte o gürûhtan olan matmazel Anjel, has bahçenin baldıranı mezbelenin gül fidanı olur kabîlinden olmak üzere sevk-i kaderi daha doğrusu kendisini o sıfatla kabul edenlerin eser-i gafleti olarak Dehri Efendi ailesi nezdinde birkaç masumun emr-i tedris ü terbiyesine muallime tayin olunmuştu.

Anjel nîn-i tevellüdlerinde nüfus defterine yalnız valide ismiyle kaydolunan evlâd-ı tabiiyeden idi. Mahsul-i sefahat olan bu gibi çocukları ekseriyetle babaları kabul etmediği gibi, anaları da tehlikesinden havfen ıskat-ı cenine cür'et edemedikleri veya ettikleri halde muvaffak olamadıkları için, istemiye istemiye tevlid eylediklerinden validelerinin rızaları hilâfına dünyaya gelen bu müstaskal çocuklar temyiz-i nîk ü bed edecek bir sinne vâsıl olup da ortada nâmını taşıyacak bir «peder» bulamadıkları zaman cemiyet-i beşeriye içindeki bu mevkisizliklerinden tevellüd eden bütün felâketlerini validelerinden bilirler... Her bahtsızlıklarına sebeb-i yegâne, meydanda yalnız onu görürler. Validesine karşı bu nazar-ı husûmet Anjel'de de vardı. Fransa'da beraber bulundukları zaman bazı günler saç saça, baş başa dövüşürlerdi. Anjel validesini «babamın ismini söyle» diye sıkıştırırdı. Validesinin, o zavallı kadının ise dünyada katiyen bilemediği, düşünüp düşünüp de bir türlü kestiremediği bir şey varsa o da kızının bâis-i vücudu olan zat idi. Anjel'in ibrâmatından pek ziyade bîzar olduğu günler kadıncağız birkaç düzine erkek ismi saydıktan sonra: «Kimin kızı olduğunu ben ne bileyim? İşte bunların içinden babanı ara da bul» diye haykırırdı.

Anjel Paris'in mezbele-i fuhşu içinde fışkıda yetişen mantar gibi neşv ü nema bulmağa başlayınca daha kadınlık çağına girmezden birçok zaman evvel o da anasının sanatına sülûk etti. Henüz küçüktü. Fakat fuhuşta ırsen hâiz olduğu istidad hasebiyle o sanatta validesinden daha usta çıktı. (4-12)

II

Dehri Efendi Mülkiye mütekaidîninden altmış beş, yetmiş yaşında kadar bir zattır. Pederinden emvâl-i vefîreye vâris olduğu gibi bulunduğu müteaddid mutena memuriyetlerde hüsn-i idare vü tasarrufa riayeti sayesinde o emvâli hemen taz'ife muvaffak olmuş bulunduğundan şimdi vezir konağı denecek mertebe müdebdeb bir daireyi kemal-i refahla idareye servet-i hâzırası bol bol kifayet etmektedir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kendisinin ulûm ve fünûna muhabbeti bunlardan bazılarına da intisabı, Avrupa lisanlarından Fransızcaya bir suret-i ciddiyede, diğerlerine de sathien vukufu vardır. Bazı garâbet-i ahlâkı, lüzumundan ziyade hadid-mizac, tok ve doğru sözlü olması pek çok kimseleri gücendirir ise de tab'an müstakim, intizamperver, hukuka riayetkâr, âdât u ahlâk-ı milliyeden bazılarına müraatta ziyade mutaassıb bulunmak gibi diğer evsaf-ı bergüzidesi de cidden muktedir-i ahlâk olanlara kendini sevdirir..

Bazı felâsife-i kadîme resimlerinde görülenlere müşabih koskoca bir kafa, o vâsi cephenin altında uzun kılları birbirine karışmış akı siyahına galib bir çift gür kaş, hemen bir bıyık kadar kaba duran bu kaşlar ile cephenin çıkıntısından peyda olan karaltı içinde çukura gömülmüş sert nazarlı müdevver, ayrıca iki siyah göz... Tâ kulakların içinden fışkırarak iki yanağı hemen külliyen istilâ etmiş gümrah beyaz bir sakal Dehri Efendi'nin simasına büyükler için Sokrat'ın «karikatür»ü şeklinde bir heybet-i acîbe, çocuklar için korkunç bir umacı hali vermişti.

Zaten hâne halkından büyük küçük yanına her kim girse, vücudunda hafif bir lerze hissetmeksizin o simaya bakamazdı. Efendinin huzurunda söylenecek sözler ekseriya pek muhtasar ve onlara alınacak cevaplar da kat'iyü'l-müfad olurdu. Efendi bir defa siyaha beyazdır dedi mi, o iş geçmiş ola... Artık o siyahı beyazdır diye kabul etmekten başka çare yoktu... O şeye «efendim beyaz ama pek de o kadar bembeyaz değil, biraz siyahımtrak görünüyor» demek bile kimsenin haddi değildi.

Efendi kütüphanesine kapanıp da iştigalat-ı ilmiye vü tahririyesine başladı mı, lüzumlu lüzumsuz bir iş için yanına girilemezdi ama kendi canı istediği zaman dairesinden dışarıya çıkar, bazen yalının büyük divanhanesinde yakaladığı (kethüda) kâhya kadına «ekonomi politik»den mühim maddeler açar. Bahçede arasıra bahçıvanı ele geçirdikçe bîçareye «fenn-i kabâle»den bahsederdi. O mehib Dehri Efendi'nin, o ciddi adamın bazen mizacı o kadar hiffet peyda ederdi ki, sofada veya bahçede oynayan çocuklara karışır, onlarla beraber «saklambaç», «köşe kapmacası» oynardı.

Bu acîb halleri fart-ı zekâ taşkınlığından mı, yoksa o koca kafadaki cevher-i mazrûfun cesamet-i hariciye ile mütenasip olmamasından mı ileri geldiği kolay kolay kestirilemeyecek bir mesele idi. Dehri Efendi'nin ilk hareminden bir kızıyle bir oğlu olmuştu. Melâhat Hanım'la Şem'î Bey... Birinci zevcesinin vefatından sonra tuttuğu genç bir odalık da Nezahat Hanım'la Vahib Bey'i dünyaya getirmişti. Yirmi beş yaşında kadar bulunan ilk kerimesi Melahat Hanım kocada, on sekiz yaşındaki büyük mahdumu da leylî mekteplerden birinde bulunduğundan, mürebbiye Anjel küçüklerin yani Nezahat Hanım'la Vahib Bey'in emr-i tedris ü terbiyeleri için tutulmuştu.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Dehri Efendi'nin dört evladında da pederlerinin o koca kafası, çukur gözleri, bazı garâib-i ahlâkı birer derece-i mütefâfitede meşhud idi. Çocuklar pederlerinin saklambaç oynamak gibi bazı laübaliliklerine, iltifatlarına mazhar olmakla beraber büyüğü, küçüğü kendisinden korkarlardı. Çünkü peder efendinin hiç bir hususta şakası yoktu. Çocuklardan birinin bıçak, çakı, kalemtraş gibi âlât-ı kâtı'a ile oynadığını görse, derhal o kesici şeyi çocuktan alır, masumun elini birkaç yerinden kanatıncaya kadar çizer... Çocuğun kendi kendine kazaen yapacağı şeyi tenbih-i kat'i olmak üzere o kasden icra ederdi. Ateşle oynayanın elini ateşe sokar, ateşin acısına tahammül getirilmez, ne kadar can yakıcı bir madde olduğu çocuk nazarında bittecrübe sâbit oluncaya kadar o eli ateşte cızırdatırdı.

Efendi çocuklara ettiği bu mücazatın bazı mertebe tadilâtla diğer enva'ını efrad-ı aileden büyüklere tatbikten de çekinmediğinden, bu hallerden birkaçına müsâdif olan mürebbiye Anjel hâne içindeki erkeklerden yalnız Dehri Efendi'nin ismini muhtırasına kaydetmekte dûçar-ı tereddüt olmuştu.

Dehri Efendi'nin kendinden on sekiz, yirmi yaş kadar küçük bir biraderi vardı. Bu zat ailece umumen «Amca Bey» nâmıyle yâdedildiğinden, hâne halkından Amca Bey'in asıl ismi ne olduğunu bilmeyenler çoktu.

Amca Bey teşekkülât-ı bedeniyece Dehri Efendi'nin küçürek mikyasda nev'ama bir nazîr-i acîbi idi. Birinin istikamet, diğerinin i'vicac-ı kâmeti Amca Bey'in Dehri Efendi'ye nisbet-i müşabehetini devr-i ahîr-i istihalede bulunan bir kurbağa yavrusunun valideynine şeklen son takarrübü derecesinde bırakmıştı. Çocukların bacak aralarını hamam bohçasına çevirir mertebede eski validelerin bir âdet-ı sakîmeye riayetle oralara pamuklu bezler sıkıştırmaktaki taannüd-i câhilâneleri eseri olarak, Amca Bey'de bacaklar yılankavîleşmiş, bu inhiraf-ı kâmete amûd-ı fıkarîdeki inhinâ-yı tabiî de inzimam edince, iki nokta beynindeki en kısa bu'da hatt-ı müstakim denmesi tarif-i hendesîsine bir misal-i ma'kûs teşkil eder surette bu münhaniyet bîçare adamın kaddini eşkâl-i marufeden «âşık yolunu şaşırdı»ya çevirerek tûl-i kâmetin hemen rub'unu içine oynatmıştı. Amca Bey'in bu i'vicac-ı bedenîsi bi-sırr-ı kudret-i Huda ahlâkına da sirayet etmişti. Dehri Efendi'yle kâmetçe olan otuz santimlik bir noksanı beyinlerindeki nisbet-i müşabeheti pek o kadar açmamıştı. Çünkü cesamet-i kıhf ve hutut-ı simaiyeleri yekdiğerinin aynı gibiydi. Fakat ikisinin de ef'al ve harekâtına dikkat eden en sathî-nazar bir ehl-i tedkik kitle-i dimaiyece Amca Bey'in ötekinden (dimağı okkaya bindirmeğe müsaade olunursa) okkalarla noksanı bulunduğunu keşifte güçlük çekmezdi. Sanki

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kudret-i sânia rahm-ı mâderde teşekkül-i hilkatçe işe yarayan ve yaramayan ne kadar haslet varsa birinci evlada vermiş, ikincisine her şeyin âdisini, bozuğunu, zayıfını bırakmıştı.

Amca Bey her hareketinde büyük biraderinin halini taklit etmeği kendine sermaye-i ilm ü irfan edindiğinden Dehri, mukalledin zaten bir acîbe olmasına nazaran ucubetü'l-acaib olacağına şüphe yoktur.

Büyük biraderi taşra memuriyetlerinde gezerken küçüğü İstanbul'da servet-i mevrûsesini habbe-i vâhideye kadar yemiş, şimdi Dehri Efendi'nin cenah-ı lutf u atıfetine sığınmaktan başka çaresi kalmamış olduğundan, her emre eyvallah demek Amca Bey için artık bir zaruret-i hayat sırasına geçmişti. Bu münasebetle Dehri Efendi'nin Amca Bey üzerine olan nüfuzu biraderlikten pederlik derecesine çıkmış, ötekinin hâne derûnundaki mevki-i haysiyeti ise çocuklarla uşaklar beyninde bir dereke-i âdiyeye tenezzül etmişti.

Amca Bey'in birkaç karı alarak geçinemeyip boşaması Dehri Efendi'yi fevkalhad igzab etmiş ve bu hiddet neticesi zavallı Amca Bey'in ebedî bir bekârlığa mahkûmiyetini mucib olmuştu. İşte bu sebeple mürebbiye Anjel'in yalıya vürûdu herkesten ziyade Amca Bey'in gözlerini kamaştırdı, kāmet-i muavvecini bir güzel kadın tarafından nâil-i nazar-ı muhabbet olabilmesine bir mâni-i kavî zannederken, matmazelin o dilşikârâne nigâh-ı sevda-âşûbu mânâlı mânâlı arasıra kendine in'itaf etmesinden önüne atılan dane-i iğfale ağız açan bir mâhi-i bî-idrak gibi eğrile büğrüle kızın etrafında dolaşarak kalbinde türlü gülünç ümitler, halinde acınacak garabetler peyda olmağa başlamıştı.

Mürebbiye, Paris'in romancılarına taş çıkartan o psikolog, sakat bir vücutta sâlim bir kalbe nadiren tesadüf olunacağını bildiğinden, amcaya kancayı takınca bîçareyi istediği mühlike-i sevdaya doğru sevkedebileceğini anlamıştı.

Matmazel, Amca Bey'e kanburuyle mütenasip bir «zoka» tertip ettikten sonra hânedeki ufak tefek beylere de bir «çapari» hazırladı. Bazen çinekop iğnesine çurçur düştüğü gibi Şem'î ve Sadri Beyler için attığı bu çapariye vekilharc ve aşçıbaşı veya ayvazdan biri yakalanırsa vay haline! Maksat sayd-ı semek değil mi?.. İğneye birkaçı çengellensin de ne cinsten olursa olsun... İçinde ziyade nâ-hoş gelenler bulunursa onları tekrar suya atmak, eti latif, ekli hafif olanları da salamuraya yatırmak kendi dil-hâhına kalmış bir keyfiyet değil midir?

Garâib-i beşeriye nümûne-hânesi ıtlakına sezâ olan o yalıda Dehri Efendi, Amca Bey'den sonra gelen üçüncü acîbe, Melahat Hanım'dı...

Her ismi müsemmasına mâsadak zannedenler tashih-i zehab için Melahat Hanım'ı görmelidirler. İsmi Melahat fakat zevci için zî-hayat-ı fe-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

lâketti. İnsan bu kadını zevciyle bir arada görse Melahat kelimesinin uğradığı bu suiistimale mi, yoksa o bedbaht damadın haline mi, hangisine acıyacağını tayinde mütehayyir kalır... Melahat'i görenin «uzun servlerden uzundur boyu, ince fidanlardan incedir beli» şarkısındaki mübalağa-i tûl-i kâmet ü nahafetce olan gulüvv-i gayr-i şaireneyi istiksar etmeyeceği gelir.

Erkeklerde bile nadiren tesadüf olunan telgraf direği gibi ince, uzun bir vücudun üzerine kadınlarda hiç tesadüf olunmayan cesamette ve kutr-ı tavîli dikliğine gelmek üzere beyziü'ş-şekl bir kafa geçiriniz... Bu beyzî çehrenin üzerine de Çinlilerinkilere müşabih, o kadar çekik kaş, göz, ağız, burun resmediniz ki gûyâ Melahat Hanım lastikten yapma bir insan imiş de, iki kişi biri ayaklarından, diğeri tepesinden tutarak o lastiği son derece-i mukavimesine kadar çekip uzatmışlar, bütün azâ-yı vücud ile beraber hutût-ı simaiyede bu çekiliş nisbetinde bir resm-i münharif peyda ederek, bilâ-takallüs öyle kalmış zannolunsun... İşte o zaman Melahat Hanım'ın fotoğrafını diyemezsem de aslına pek benzer bir «kroki»sini nazar-ı hayalinizde tecsim etmiş olursunuz...

Tarif-i diğerle sanki Melahat'in hîn-i tevellüdünde ebesi bulunan kadın kendilerince mer'î olan âdet-i kadîmeye ittibaen nevzadın kafasını bir şekl-i latîfe koymak için iki şakağından şiddetle bastırmış, fakat maatteessüf ilk tazyikle Uzunköprü kavununa çevirdiği ser-i masumu her nasılsa çene altından ve tepeden sıkıştırmayı unutmuş... Sonra da çocuğu pederinin kucağına vererek «al işte bunun adını Melahat koy» demiş.

Tavan süpürgesine kadın esvabı iksa etmişler gibi Melahat Hanım pelerinli, kat kat dantelalı yeldirmesini giyip, pullu beyaz başörtüsünü de örterek bahçeye, koruya, bostana çıktığı zaman rüzgârın o kâmet-i tavîl, o endam-ı nâ-zîbâya verdiği temevvücattan ürkerek bütün vuhûş-ı tuyûrun kaçıştıklarını gören bahçıvan, efendiden fenn-i kabâl, tabakatü'l-arz dersleri dinleye dinleye zekâsına bayağı inbisat gelmiş olan o herif, bu halden bitteyakkuz bostana vaz'eylediği korkulukları Melahat Hanım'ın şeklinde yapmağa başlamış ve görülen nak'-ı azîmine mebni bu nümune bütün besâtîn-i mücâvire bahçıvanları tarafından kabul olunmuştu.

Bazı günler sabah vakti veya akşamüstü Melahat, zevci Sadri Bey'le kolkola koru gezintisine çıkarlardı. Rüzgârın şiddet-i vezânına maruz kaldıkları tepelerde zevcesinin o kâmet-i kıyametini tezyin eden kırmalar, sayvanlar, kurdeleler yılpır yılpır uçuştukça Sadri Bey :

— Melahat kolundan sıkı tutmasam şimdi havalanacaksın!

derdi. Sadri'nin bu sözden maksadı zevcesinin o beyzî kafası, her ucu bir tarafa uçan tecemmülât-ı libâsı, içinde türlü inhinalar peyda eden o ipince vücuduyle bir uçurtmaya benzediğini işrab olduğu halde, Melahat'te şu

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

nükteyi anlayacak kadar zarafet olmadığından bu «havalanmak» sözünü kendisine isnad-ı hiffet-i şûhî, atf-ı meyl-i hevâ-perestî olunuyor mânâsında bittelakki endam-ı tavîline hiç yaraşmayan istiğnâkârane bir edâ-yı işvebâzî ile :

— Elinden uçuveririm diye korkuyorsan sıkı tut... Melahat'ini kaçırma... «Kadıya yalan kadına inan olmaz»,... Canım isterse bir gün uçuveririm zahir, sonra Melahat'siz ne yaparsın?.. Elinde iken kıymetini bil!.. cevabıyle mukabele eder, bu soğuk cilve Sadri'nin damarlarındaki kanı buz gibi dondururdu.

Melahat şeklen bir kadından ziyade uçurtmaya benziyordu. Fakat hayt-ı pervazı bir ribka-i belâ gibi Sadri'nin boynuna geçirilmiş öyle bir uçurtma ki, değme fırtınalar ile inkisar-ı râbıtasına imkân tasavvur olunamaz. O yalıya damat olmazdan evvel Sadri'ye efendi denirdi. Beylik kendisine Melahat'in kāmetiyle beraber tevcih olundu. Fakir zade, halimü't-tab, terbiyeli, mütevazı olması, kable's-sıhriye bilcümle hâl ü şânı Dehri Efendi'ce malum bulunması, Sadri'nin o aileye damat olmasını intaç eden esbâbın başlıcalarındandır.

Damat intihabı emrinde fakrın esbab-ı tercihiyeden addolunmasına istigrab buyurulmasın. Her âkılın muhakemesi başka olur. Eğer ukalâdan her birinin tefekkürü, teferrüsü suret-i vâhide üzere olsaydı, dünyada hemen her ilim ve fen ve her hususiaki mesâlik-i hükemâ bir olurdu. Her şeyde bu kadar ihtilaf-ı ârâ, bu derece mübayenet-i nazar görülmezdi. İşte bu kāide-i umumiye hükmünce kimi zengin damat arar, kimi fakir... Âharın harekâtında gördüğümüz kendi fikir ve nazarımıza uymayan her şeye gülmemiz, şaşmamız lâzım gelse, ömrümüzün kısm-ı azamını gülmek, şaşmak ile geçirmek icab eder. Herkes düstur-ı hareketini kendi aklıyla tayin eyler. «Akılları mezada vermişler de herkes yine kendi aklını beğenip almış.» Bu meşhur meseldir.

Lâkırdı lâkırdıyı açar ama her açılan sûrâh-ı kelâma kalem idhali bahsi büsbütün çığrından çıkarır. Serde zevzeklik, kalemde serkeşlik olursa ne yapmalı?

Evet efendim... Dehri Efendi damadını fukaradan intihab etmişti. Buna sebep de gözü açılmadan yanıma gelsin, her şeyi burada görsün fikri idi. Sakat bir fikir ama aile efradından hangi babayiğit Dehri Efendi'nin karşısına çıkıp da «siz okuduğunuz kitaplarda yanlış görmüşsünüz.. İnsanlar analarından alelumum gözü açık doğarlar. Gözü kapalı doğmak kedi filan gibi bazı hayvanlara mahsustur. Mahaza arasıra insanlarda da gözü kapalı doğan olur ama onların gözleri yedi gün sonra açılmaz» diyebilecek?.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kable's-sıhrıye Sadri'nin o yalıya gidip geldiğini söylemiştik ya! Sadri bayram, kandil gibi eyyâm-ı mübareke vü resmiyede Dehri Efendi'nin eteğini öpmek fırsatını hiç fevtetmezdi. Böyle her ziyaret-i tebrikiye vü dâmen pûsîde, Sadri oda kapısından içeri girerken belini mümkün olduğu kadar kanburlaştırıp, bacaklarını diz kapaklarından birer zâviye-i hadde teşkil edecek mertebe kırdıktan sonra Amca Bey'in yürüyüşünü taklit eder gibi (çağanozvârî) yanpuru bir meşy ile koşa koşa gider o dâmen-i müfeyyizi yüzüne gözüne sürerek bittakbil, efendinin ettiği hafif tek temennaya mukabeleten —vücuduna vermiş olduğu o kargacık burgacık şekline asla halel getirmeksizin ayakları geri geriye işler ve sağ elinde de— bir temenna atış talimidir gider. O «tornistan» tavr-ı acîbiyle arka arka gide gide nihayet gidecek yer kalmaz. Arkası duvara dayanır. Yine o vaziyette bir müddet de ayakta durur. Nihayet Dehri Efendi bir iltifat-ı fevkalâde olarak «otur» emrini verir... Bu iltifata mukabil bir ikinci növbet-i temenna atış talimi daha olur... Nihayetü'l-nihaye Sadri şamandıra üzerinde tek ayak üstünde martı durur gibi boynunu bir tarafa büküp vücudunun hemen hemen onda bir kısmı temas edecek bir vaziyet-i muhterizâne ile sandalyelerden birinin ucuna ilişir...

Dehri Efendi Sadri'nin işte şu hallerinden terbiye-i fevkaladesine hükmeylemişti.

Sahib-i hâne ile damad-ı müstakbeli beyninde dereden tepeden söz açılır, fakat Dehri Efendi'nin musahabatındaki deresi tepesi bütün vâdi-i kelâmı ilm-i servet, kimya, hayvanat, nebatat, hele bunların cümlesine tercihan fenn-i kabâledir... Bunlardan oldukça derin derin bahisler açar. Rüşdiye tahsilinden başka malumat-ı beşeriye nâmına bir şey görmemiş olan zavallı Sadri ağzını açar, ıstılahat-ı fenniye iğlakatı içinde her bir kelimesi güm güm kafasına vurulur gibi edilen o bahislerin bir sözünü anlamaksızın bir hayret-i vâlihâne ile dinlerdi... Arada sırada «keramet buyurdunuz efendim... hiç işitmemiştim, aman ne tuhaf şey efendim» gibi cevaplardan başka bir mukabelede bulunamaz... Sadri'nin bu cehaleti de fakrı gibi Dehri Efendi'nin hoşuna gider.. Varsın biraz cahil olsun, mekteplerde birtakım yanlış malumat peyda edeceğine gelsin her şeyin doğrusunu benden öğrensin der... Dehri Efendi'nin huzuruna çıkmaya, şeref-i musahabesiyle müşerref olmağa başladığı ilk zamanlarda Sadri ile beyinlerindeki irtibat-ı muhabbet şu yolda ibtida eylemişti :

Dehri Efendi— Efendi oğlum ne tahsil ettiniz bakalım?

Sadri Efendi— İşte ala-kadri'l-istitâa... şundan bundan tahsil ettik.

— Şundan bundan ne demek?

— (Sadri sıkılarak) Sarf gibi, nahiv gibi.. Tarih, coğrafya, hesap... Mesela risale-i ahlâk gibi!

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Sarf ve nahiv dediğin şeyler... Arabî mi? Türkî mi? Farisî mi? Fransevî mi?

— Üçü dördü karışık efem... Bunlardan yalnız Türkçenin nahvini iyi göremedim, bir görene de tesadüf edemedim.

— Bunlar çocuk dersleri canım... Ulûm u fünûn-ı şettâdan neler gördün? Ve bilhassa bunlardan hangisine merak sardın? Hiç birine ihtisasın yok mu?

Sadri derin derin mülahazaya vararak :

— Yalnız birisine ihtisas peyda ettim. Fakat o da ehemmiyetsiz...

— Hangisine?

— İlm-i nebata efendim.

— Ehemmiyetsiz mi ya? Nebatat pek mühim bir ilimdir.. Nesc-i kureybî, nesc-i kureybî-i lifî, nesc-i kureybî-i viaîye dair olan yeni nazariyat hakkındaki mütalaatın derin mi?

— (Şaşırarak) Kurabiye mi buyurdunuz efendim?

— (Hiddetle) Kurabiye değil, Tissu utriculaire'in Türkçesini... Türkçesi mi ya Arapçasını söylemek istedim..

— Şu buyurduğunuz isimlerde şimdiye kadar hiç nebat işitmedim efendim.

— Bu söylediklerim nebat ismi değildir... Ben nebatın ahval-i ibtidaiyesinden suret-i nesc ü teşekkülünden şimdiye kadar tedkik edilebilen enva'-ı nesciyesinden bahsetmek istiyorum.. Bunları bilemedin.. Pek ala? Fasile-i futuriye yani mantar kısmında nasılsın?

Ooo! Sadri mantar kısmında birinciydi. Hele lakırdı mantarında... Efendinin bu nüktesine intikal ettiği için bîçare çocuk mahcubiyetinden kulaklarına kadar kıpkırmızı kesilmekle beraber, medîd bir tebessümden kendini men'edemedi. Efendi de hafif bir tebessüm göstererek dedi ki :

— Gülme oğlum... Böyle her şeye gülüvermekle iktifa etmemeli. Biraz da onların tedkik-i ahvaline uğraşmalı.. Mantarlar ilm-i nebatatın zatü'l-ilkah-ı hafiyyetü'l-müvellid-i tarafeyn!!! sınıfındandır. Ensiceleri yalnız hüceyreden mürekkeptir. Bazıları hücre-i vâhideden mensûc olur. Bir takımları da müctemi-i hücerât-ı adîdenin karışık bir surette intisacından müteşekkil bulunur. Tabiat ekonomisinde mantarların gösterdikleri tesirat pek büyüktür. Mantarlar fena bulmuş her şeyin bakıyye-i eczasını imha ederler. Uzviyet halinde bulunmuş olan şeyleri madenleştirirler ve mevâdd-ı uzviyeyi azot, amonyak, hâmız-ı fahm halinde mahveylerler... Küçük mantarlar da büyük mantarları âdeta eklederler.

— (Kemal-i hayretle) Mantarlarda bu gibi tuhaf haller olduğunu hiç bilmiyordum efendim... Hele bir mantar diğer bir mantarı eklederken hiç tesadüf etmedim...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Ben sana fen dairesinde idâre-i kelâm ediyorum. Mantar mantarı ağzıyle ısırıp, dişleriyle çiğneyerek yemez...

— (Gayet mahcup olarak) Malum efendim... malum... Onlar da birbirini fen dairesinde yerler...

— Ona ne şüphe!.. Her arazi ve mıntıkada mantar bulunur. Suret-i neşv ü nemâları mevâkiin ihtilafât-ı coğrafiyesiyle mütegayyır olmazsa da aynı nevi mantar muhtelif a'sâr ve edvarda, tesir-i hal ü mevzi ile şeklen pek çok tenevvü gösterebilir.. Mantarların elvânı beyaz, esmer, kırmızı, mai, morumsu olur. Yeşili bulunur derlerse sakın inanma ha!.. Bunların mürekkebat-ı kimyeviyesi nemâ buldukları mahal ve mekân muhitiyle münasebet üzere bulunur. Terkiben yüzde doksan su, mant, kabil-i ihtimar şeker, mevadd-ı azotiye ve bazen de ekledenleri tesmime sebebiyet veren pek kuvvetli bir madde-i semmiyeyi hâvidirler... Bu mantarlar yüzünden hayvanat ve ziraate ârız olan emraz lâyuaddır. Birçok şeyler üzerinde rutubet ve tesirat-ı sâire ile hâsıl olup da lisan-ı avamda ismine «küf» denilen şeyler bütün mantardır. Bunların «klostroma» denilen nevi istilâ ettiği koca bir gemiyi kaç senede çürütüp dağıtır...

— Aman efendim hayrette kaldım.. Ne fena şey imiş bu mantarlar.. Lutfen kulunuza şu malumatı ita buyurmamış olsanız... Çâkeriniz hâlâ.. Bende-hânenizin alt katındaki bütün eşyayı istila eden o mai şeye «küf» tür diyip gidecektim... Süphanallah bunlar hep mantar ha!.. (Bir eser-i zekâ göstermeğe çalışarak) Efendimiz... O halde haniya bazı tenbel kimselere «be adam nedir bu halin? Artık küfleneceksin» derler... Bu tabir yanlış... Badema onlara «mantarlanacaksın» demeli.. Doğrusu bu değil mi efendim?..

— (Büyük bir telaş ve hiddetle) O başka cihet, o başka cihet... O büsbütün başka bir keyfiyet... Mantarın da mahall-i istimali var, küfün de.. Enva-ı mezruâttan her nev'e mahsus bir nevi tufeylî vardır. Buğday sâkları tarlada henüz taze iken ârız olup da «cemre» «yanı kara» veya «külçer» tabir olunan hastalığı husule getiren şey «ostilago» isminde bir nevi mantardır. Yine buğdaylardaki hamz-ı yek-nem-i hadid» in (!) sebeb-i zuhuru «poççina graminis» isminde bir nevi tufeylî-i habîsdir. «Protüs porada vestan» yerelmasında «erizifatokari»nin asmada zuhuruna bâdi olduğu hasarı bilmeyecek kadar bîgâne-i ilm ü irfan mısın?.. Mantarlar sınıfından birçok tufeylî insanlara, hayvanata da ârızdır. Bunların «odium albikan» denilen nevi çocuklarda «dâ-i câversiye», «sulak» daha doğrusu senin anlayacağın «külleme» hastalığını husule getirir...

— Aman Yarabbi!.. Neler öğreniyorum... Çocuklar «külleme» olur mu efendim?.. Bendeniz külleme yalnız asmalarda olur zannediyordum..

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Asmalarda olan insanlarda olmaz mı cahil?.. Yalnız çocuklarda değil, büyüklerde bile olur. Ağzı burnu yara bir çocuk gördüğün vakit kendini sakın!.. Sâridir. Bir çocuğun ki ağzı burnu yaradır.. Lâ-şek o küllemedir!. Ekseri emzikle büyütülen çocuklarda olur... Anaları tenbel, dikkatsiz bulunur.. «Dâ-i câversiye» zuhura gelir. İpek böceklerindeki «moskardin» hastalığını kim husule getirir?..

— (Bir istical-i fevkalâde ile) Hiç şüphe yok efendim mantarlar...

— Hangi nevi mantar?

— (Düşünerek) Demin buyurduğunuz... (porostos ustornokoş) nevi...

— (Gülerek) «protüs prado vastan» demek isteyeceksin...

— Evet efendim evet... Mantarların işte o «protestan» cinsi efendim...

— (Hiddetle) Ağzına yaraşmıyor... Mantarlarda din ve mezhep olmaz.. O söylemek istediğin «protüs proda vastan» nevi yer elmasına ârızdır.. Sen lakırdıyı nerenden dinliyorsun? Her sakallıyı baban mı zannedersin? İpek böceklerindeki moskardin hastalığının sebeb-i zuhuru olan mantarın nevini bil, sana koca bir aferin var...

— (Mahcubiyetle) Mantarcılıkta o kadar mütebahhir değilim, nasıl bileyim efendim?

— Öyleyse iyi dinle... «Butiris basiyana»

— Butiris bastiyani!..

— (Gazapla) Hangi «bastiyani»?

— (Şaşırarak) Fener'deki... Şey şaşırdım afvedersiniz efendim...

— Yoook.. İşte bu dikkatsizliğe kızarım... Vâkıa mantarlardan, mikroplardan bazılarına insan ismi verirler... verirler ama bu şeref herkese müyesser olmaz.. Buna müstahak olmak için gayr-i malum nevden yeni bir mikrop veya mantar keşfetmeli... O zaman şey-i mekşuf ism-i kâşifine nisbet edilir.. Meselâ min gayr-i haddin şimdi bir mikrop keşfine muvaffak olsam ona «Dehri mikrobu» denir. Ben de bihakkın bununla iftihar ederim. Benim artık ta'b-i pirî yakama çöktü. Evvelki gibi çalışamıyorum... Sen gençsin, çalış, durma çalış da bari ismin böyle bir şeye alem olsun. Ben bir zaman «mikrokozm»a çok çalıştım. Rumca bilir misin?

— Pek az... Rumcadan bildiklerim «tikanis kaloyise.. polikale.. pupayis... aftospiyos» kabilinden şeyler efendim...

— Öylesi makbul değil... «Elenika»sını bilmez misin?

— (Mahcubiyetle) Hayır efendim...

— A yavrum sen de hiç bir şey öğrenmemişsin ki bütün vaktini boş geçirmişsin! Rumca bilmiyorsan «mikrokozm» tabirinden bir şey anlayamazsın... Dur ben sana anlatayım... «Mikro» küçük... «kozmoz» da dün-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ya.. demek... Şimdi bu sıfatla mevsufu birleştir bakalım Türkçede ne mânâ çıkacak?..

— (Biraz mülâhazadan sonra) «Küçük dünya»

— Hay babanın canına rahmet...

— (Biraz münfailâne) Peder bendeniz ber-hayattır efendim...

— (Gözlerini açarak) Ber-hayat olsun... Rahmet-i ilâhiyeden kim müstağni olabilir? Bahsimiz nerede idi?

— Küçük dünyada...

— Küçük dünya neresidir sen bilir misin?

— Avustralya kıt'ası...

— Değil... Böyle câhilâne cevaplar verme.. Fesini önüne eğ de şöyle feylesofâne bir düşün bakalım... Küçük dünya neresidir?

— (Tefekkürat-ı amîka ile derunî söylenerek).. Küçük dünya Avustralya kıt'ası değil... Evet aklıma gelir gibi oluyor... Bu isimde İstanbul'da bir meyhane olacak.. Fakat nerede idi o meyhane? Samatya, Yenikapı, Langa, Uzun Odalar, Balat, Balık pazarı, Galata, Perşembe pazarı, Kömürcü sokağı, Yüksek kaldırım, Voyvoda, hay kâfir mahalle hay.. Neresiydi o?.. (Cehren) Efendimiz hâşâ min huzur buyurduğunuz isimde İstanbul'da bir meyhane olacak galiba, fakat mevkii bir türlü aklıma gelmiyor..

— Bilemedin hey gafil-i dünya!..

— Efendim kulunuzun dünyaya dair lisanımızda bildiğim terakib işte şunlardır: Eski dünya.. yeni dünya.. denî dünya.. fâni dünya.. yalan dünya..

Dehri Efendi yastık üzerinde gümüş enfiye kutusunu eline alır. Orta parmağıyle altına üç mevzun fiske vurduktan sonra kapağını açar. İçinden aldığı bir tutam enfiyenin bir kısmını burnunun bir deliğine, kısm-ı mütebakisini öbür deliğine enfiye-keşâna mahsus bir maharetle yerleştirdikten sonra tekrar baş ve şehadet parmaklarını burun deliklerine tıkayıp enfiyeyi kafasında matlub olan nikata kadar ite dürtüştüre bil-irsal der ki :

— İşte bildin... Fâni, yahut yalan dünya...

— Yalan dünyanın bir ismi de küçük dünya mıdır efendim?

— Dur acele etme anlatacağım... Felâsife-i kadîmeden Eflatun ve onun mesleğine nîm tâbi sofiyûndan bir güruh ve Zenoniler bu dünyayı asgariyette âdeta bir portakal... üzerindeki mahlukatı da hurdebinî mantar addederlerdi. İşte küçük dünya oradan geliyor...

— Efendi hazretleri yine mi mantar?

— Ya ne zannettin şaşkın kafadar?

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Dehri Efendi'nin hep bu mantar daha doğrusu martavallarını Sadri malumat edinmek kasdıyle ez-dil ü can dinleyerek arada bir sadedilâne izhar-ı istigrab eylediğinden efendi gitgide bu çocuğun musahabesinden pek ziyade mahzuz olmağa başlamıştı.

Dehri Efendi'deki kemale Sadri'nin hayreti arttıkça efendinin de mahzuziyeti izdiyad bula bula birinin şaşkınlığı, ötekinin coşkunluğu nihayet beyinlerinde sıhrıyeti intac etti. Meselâ Sadri hıyar fidesi yetiştirmek, ağaç aşılamak gibi amelî bahçıvanlık nevinden bildiği birkaç şey ile kendini ilm-i nebatatta mütebahhir zannederek Dehri Efendi'ye karşı malumat-furûşluğa kalkışır, efendi de bir mantar bahsi açar, bîçareyi mebhut ederdi.

Efendinin büyük oğlu Şem'î sinnen on sekiz, on dokuz vardır. Boyu posu yerindedir. Kafa, kaş, göz, bütün hutût-ı sima pederinin aynı... Fakat zekâ o zekâ değil... Peder efendinin zekâsı frenklerin tabirince vâkıa «hâric an-il merkez» bir zekâ. Lâkin mahdum beyinki büsbütün «madumü'l-merkez» vasfına seza.. Şem'î mekâtib-i âliyeden birine devam eder. Evine haftada bir gece gelir. Fakat ne fayda? Mektebe devamı gecelerini orada geçirmekten ibaret kalır.. Kalın kafasına bir şey dank demez ki.. Ama çalışmaz mı? Çalışır.. Haddi var da çalışmasın.. Gittiği mekteb-i âlide falaka değnek yok ama yalıda var.. Efendi babasının başucunda asılı.. Şem'î'nin gelmesine bir gün kala çelik gibi âlâ birkaç da kızılcık değneği hazırlanır. Geldiği akşam dersini bilirse kendisine baklava börek, bilmezse kızılcık sopası ikram olunur. Şem'î pederinin taamdan ziyade taban tarafından ikrama merakı olduğunu bildiği için mektepten yalıya gelirken vapurda bile dört tarafına bakmaz çalışır.. Zavallı çocuk ne yapsın?.. Cenab-ı Hâlık kuvve-i muhakeme denilen şeyden kendisine zerre nasib etmemiş. Ezberlediğini papağan gibi ezberler. Papağan yine medlûlünü bilmeyerek öğrendiği kelimat ve cümleleri bazen bittesadüf makam-ı münasebette irad ederek insanı güldürür.

Şem'î ise bu hususta papağandan da bedbahttır. Malumat-ı müktesebesinden hiç birini ne vesile ile olursa olsun hüsn-i istimal edemez. Mektepte basma-kalıp ezberlediği hendese davalarından bir harfin yeri değiştirilse bîçare çocuk hiç o davayı görmemişe, okumamışa döner. Mikyas-ı şekl ilk öğrendiği mikyasta, kara tahta yine o eski tahta, hatta tahtanın vaziyeti bile vaziyet-i kadîmesi üzere olmalı ki çocuk şaşırmasın. Ne yapalım? Yalıdaki yazı tahtası mekteptekine benzemez. Bu müşabehetsizlik çocuğun zihnini altüst eder. Ekseriya netice falaka muhabbetine çıkar. Fakat Şem'î tahsildeki istidatsızlığı kadar desâis-i âdiyeden bî-nasib değildir. O kızılcık değnekleri epey zihnine küşayiş vermiştir. Mektepten yalıya gelirken kırlarda ya nadide bir yaprak veya tuhaf bir mantar arar.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Aradığını bulmağa muvaffak olursa bunu doğru peder efendiye takdim ile hangi fasileden olduğunu sual eder. Dehri Efendi oğlunun bu tahsil merakını takdiren nebatı elinde evirir, çevirir. Fakat alelekser bir kulp bulup takar. Kütüphanesine bil-müracaa bütün nebatat kitap ve atlaslarını yerlere döker. Bu taharriyâtı günlerce sürer. Bazen Şem'î gider öbür hafta avdetinde hâlâ pederini meşgul bulur. Bu sayede Şem'î bir iki hafta imtihan felâketinden ve onun neticesi olan dayak muhabbetinden kurtulduktan başka bütün yalı halkı da rahat eder.

Bu taharriyat-ı medîde ve tahkikat-ı amîka neticesi olarak o nebata «erborium multikatum» kabilinden bir isim takılır. Bu suretle mesele faysal-pezîr olmuş olur. Fakat kırlardan diğer nâdir bir mantar buluncaya kadar yine Şem'î'nin dayaktan bahtı açılır...

Yalı halkından hal ve şanı şâyân-ı tezkâr biri daha varsa o da kâhya Eda Hanım'dır. İsmi Eda, ünvanı Hanım. Fakat kendisi erkeklik ile kadınlık beyninde yani mutavassıtü'n-nev'eyn bir mahluk-ı acîbdir. O dairedeki erkeklerden farkı yalnız selamlıkta başörtüsüyle gezmesinden ibarettir. Şaban Ağa isminde bir de zevci vardır. Lakin hangisi karı, hangisi koca belli olmaz ki... Bazı zaman karı horoz gibi zevcinin tepesine biner... Herifin karıdan ödü kopar. İkisi de sinnen ellilik vardır. Fakat Eda sert kıyımdır.. Yanından geçenin genzine kaçar.. Vasf-ı cemaline hiç girişmeyeyim.. Kakanoz mu kakanoz! Yaradan'a kurban olayım...

O beygir kuskunu kaşları, o kedi kuyruğu saçları ne ben yazayım, ne de siz okuyunuz...

Fakat Eda kendini peri-peyker zanneder. Bazen aynada bir kendine, bir de kocasına bakarak :

— Ah ben sana düşecek karı mıydım? diye hayıflanır da zevci Şaban'dan :

— Hakikat sen dipsiz bostan kuyularına düşecek bir karıymışsın ama nasılsa bana düşmüşsün...» cevabını alınca «haydi oradan tahta kurusu rayihalı berif» mukaddimesinden tutturulan kavga ekser yirmi dört saat devam eder.

Eda kocası hakkında böyle tabirat-ı tezyifiye istimal eder, sırası gelince herifi dişi hayvanattan bile kıskanır..

Yalı halkından büyük küçük herkes Eda'dan korkar. Zavallı Amca Bey'le Şem'î'nin kızılcık değneğiyle tedibleri icab etiği zaman falakanın bir ucunu Şaban Ağa, diğer ucunu da zevce-i muhteremesi tutar. (s. 44-73)

Mürebbiye, 2. bsk., İstanbul 1927

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

4

METRES'ten

GEVEZE BİR MODİST

Korsenin arkadan bir bağını modist, diğerini Meryem Dudu sıkı sıkıya çekince ömründe ilk defa bu moda cenderesine giren Safvet Hanım'ın vücud-ı mülahhamındaki fazla-i luhûmun bir kısmı göğsünden yukarı çenesine doğru fırlar, kısm-ı diğeri hemen birbirine girerek sıkışır. Biçarenin çehresi kıpkırmızı kesilir. Gözleri büyür. O can acısıyla :

— Aman Madama etim kemiğim birbirine geçti. Şimdi bayılacağım biraz gevşetiniz...

Modist-Hanımefendim bütün hayatınızda birinci defa olarak korse koyursunuz?

Safvet Hanım — Evet... evet...

Modist — Anlıyorum... Vücudunuz terbiye görmemiş, henüz nizamını bulmamıştır... Korse olmayınca hiç mezur alabilirim?.. Arkanızdaki en son numaro korsedir... Artık bundan öteye battâl şey olamaz!..

Safvet Hanım — Aman gevşetiniz bitiyorum.

Modist — Hanımefendim bana inan olunuz. Biraz dişinizi sıkınız. İlk önce böyle birden zorluk duyarsınız. Fakat bir iki günden bütün etleriniz kemiklerinize sıkışarak naturel biçimine oturur. Vücudunuz mum gibi dilberleşir... Artık korseye alışırsınız. Anı sırtınızdan hiç çıkarmak arzu etmezsiniz. Şimdiyecek ah ben ne vücutları biçime sokmuşum! Ne hanımlar tanırdım ki büstlerinin üzerinde etler çepeçevre mumbar gibi sarkardı. Ah işte bu marifetli ellerim, o fazla şeyleri hiç etti. Modist dediğin biraz da doktor olmalıdır. Bendeniz vücutların naturasını örgenmişimdir. Omuzdan aşağı kemiklerin adını birer birer ihbar ederim. Hâsılı hani şöyle yarım medisen gibi bir şeyim işte. Efendim Osmanlı hanımlarının kabahati hamur işine çok düşkün olmaktır. Börek idi, baklava idi, hoşafla beraber pilav idi, eh insanı böyle şeyler yağlandırır. Şişirir. Vücudunun letafetini düşünen biraz da boğazına sabır olmalıdır.

Safvet Hanım — (Bir zucret-i ifade ile) Aman madama biraz gevşet tıkanıyorum.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Modist — He bilirim... şimdi pumonlar sünger gibi birbirinin içine geçmiştir. Hatırınız için işte iki numaro geri ediyorum. Duymuşunuz? Frenklerin bir «mesela»sı vardırsa şöyle derler. Le corset rend au corps de la femme la beauté de forme, souvent négligée par la nature.

Bunun tradüksüyonunu edeyim size?.. Bunu Osmanlıcaya dönder edince şöyle olur : «Korse naturun çok defa feramûş buyurduğu letafeti karının cismine iade eder». Ah efendim kökünden düşünülürse bu ne derin laftır? Korse icad olmaya idi bugün gördüğümüz o svelt biçimler, o «kanbre» vücutlar acep hasıl olur idi? Korsenin istuvar'ını tanırsınız? Mezur üzerine korse etmede Fransa milletler içinde en ileri kademeye ayak atmıştır. Evvelki siyekli'lerde karılar bu şimdiki korseleri bilmez idiler. O zamanki korseler cisimlerini bazı katı şeylerle sıkıştırmaktı. Bu katı şeylerin altından vücut büstünün ahkâmı kendini gösteremezdi. O şeyler baline gibi, ince çelik parçası gibi nazik olmalı, vargel olmalı, eğilir bükülür olmalı ki sıkışık olmakla beraber vücut biçimini dışarı versin... Hâsılı o katı şey büst'ün eşkâline kendini prete eder olmalı... Anlatabiliyorum acep?.. Tevarihin lafına göre sonradan bu katı ecsamlı korselerin yerine tenbel harcı denilen alaparassöz korseler çıkmıştır. Bu korselerde daha balina işin içine girmemiştir. Bunlar pek senpl şeylerdi. Vücudu modere olarak sıkar idi. Yalnız sırtın üzerinden ara araya kopçalanır idi. Andan öteye kutilden, bezden, ipekten korseler çıktı. Dikişsiz korseler ilk defa olarak 1832 senesi İsa tarihinde Barl Dük'te Verli tarafından fabrike edildi. Sonradan sonraya korselere baline girdi. Çelik girdi. Hasılı bugün haryetimize dokunan o koket biçimler ortaya çıktı. Modistlik sanırsınız ki bayağı bir iştir? Biraz doktor olmalı, tevarihe aşina olmalı, hasılı bu işi eden karılar leb deyince ondan leblebi çıkar olduğunu anlar takımdan olmalıdırlar. Hanımefendim şimdi biraz rahatlandınız?

Safvet Hanım — Bu cenderenin içinde rahat etmek kabil mi?.. Fakat ne ise şimdi deminki kadar rahatsız değilim.

Modist — Vücudunuz korseye yanaştıkça daha alışırsınız... Sizde hazm derler ne derler? Bu korsenin dijestiyon üzerine tesiratı olacaktır. Yeni korse koyanlar ilk günlerinde çok taam edemezler. Yedikleri de midelerine sinmez. Sanki bilirsiniz turp gibi içerde oturur. Sızılar, ekşimeler duyarsınız... Doktor Buviye daha başkaları korsenin pumonlara, mideye tesiratı hakkında broşürler yazmışlar, çok boş laflar etmişlerdir. Adam onlara kim kulak asar ki?... Çocuğu kundağa, karıyı korseye sokmayınca olur?... Doktorların bildikleri de acep bir şeydir? Doktorum deyi ortaya çıkmış öyle cahil herifler vardır ki «klaviköl» kemiği neredir? deyi imtihana çeker isem göğsünü bırakıp bacağını gösterir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bana Pangaltılı Hezar derler... Üç caddede dükkânım işler. Tertip ettiğim deriden ve çelikli korseler ile ne kadar eğri büğrülerin boslarını hiç etmişimdir. Sanki bilirsin ki (makasa) iğneye dokunan parmaklarımda letafet perileri oturmuştur. Pek çok beyden hanımdan ahbabım müşterim vardır. Ah hanımefendim. Sırtınızdaki korse o geniş «hanş»larınızın üzerine öyle bir güzelim oturuş oturdu ki ressamlar görseler kıskanacaklardır. Kendinizi görmek için hemen 'psişeye' koşunuz.

Safvet Hanım — (Gülerek) Pisişe nedir?

Modist — Vargel büyük endam aynanız yoktur?

Safvet Hanım — Endam aynamız var ama varıp gelmez öyle yerinde durur....

Modist — Ben sizde o kadar tuvalete merak görmüyorum. Böyle güzel sıfatınız olsun da psişeniz vargel olmasın.. Hep bunlar taaccübümü davet eder şeylerdir. Size baktıkça hâryetim artıyor. Beğinizi sizi bu halde temaşa edecek olursa 'asure' ederim ki amurunuzdan divane olacaktır.

Bahse beyinin ismi girdiğini görünce Safvet Hanım'ın korse tazyıkıyla zaten gülgün olan çehresi bir o kadar daha humret peyda ederek :

— Sus Madama sus!.. Beni bu belâlara sokan hep o beyim değil mi? Bakalım koca sayesinde daha ne dertler çekeceğim? Kendime kalsa hiç böyle şeyler giyer miyim? Zoruma ne oluyor ki vücudumu yısa boca bu demirli mengenenin içine sokayım? Fakat şimdi beyim beni mutlak korse giy diye sıkıştırmıyor. Bir zaman kayınanamla kocam alafranga kıyafetinde gezmem için çok söylediler. Artık bıktılar bir şey söylemiyorlar. Ama ben tavırlarından anlıyorum ki alafrangalaşmaz isem sonra iş fena olacak.

Modist — Anlıyorum... Hakikat fikrime dank diyor... Hep bu şeyler beyinizin ibramâtı gibidir?

Ah 'mega' neler duyorum? Şimdi şundan çıkıp giderken biri bana Hezar kaç yaşındasın der ise, yirmi dokuz idim, şimdi şu konakta bir yaşıma daha girdim otuz oldum cevabını edeceğim. Çünkü böyle şey işitmemişim. Ben pek çok Osmanlı konaklarına girerim. Oralarda rastlandığım şeyler hep hanımların son moda süslenmek istemesi.. Eh oldukca beylerin kendi hanımlarının bu fikirlerine karşı gelmeleridir. Burada ise onun aksini görüyorum.

Meryem Dudu — (Modiste hitaben) Bizim beyefendiyi tanırsın?

Modist — Eh şöyle beş dakika göz göze geldik...

Meryem Dudu — Eğer gördüğünde dikkatli olaydın son sistem alamod bir şey olduğunu anlar idin.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Modist — Merakta olma dikkat etmişim... Kostümünün «kup»u dikkatimden kaçtı zannedersin? O makas «Pariz» terzilerinin de tutumudur. Burada «Şapo» koyan Rumlar, İtalyanlar terzidirler sanki?

Meryem Dudu — He babanın canına rahmet!.. Ben leb dedim sen şıp deyi leblebiyi çıkardın!.. Bizim Hami Bey dört sene Pariz'de oturdu.

Modist — Deminden sana Hezarım demedim?

Meryem Dudu — E kardeş anladım ki Hezarsın.. Bizim bey Pariz'e gitmezden bu hanımla evlenmişti. Tekrar buraya döndüyse fikrini de kökünden dönmüş bulduk. Ben beyin oda hizmetçisiyim. Sabahları buyyonunu, ala kok öfünü, sütlü kahvesini hep ben ederim... Beni yeniden ekzersise koydu «servis hazırdır buyurun» demek nasıl olacağını, «kuver»in sofra üzerine nasıl oturtulacağını, tepsi tabak nasıl tutulur olduğunu bana ta elifden talime başladı. Şimdiki halimden memnundur. Bazan bana iltifat olsun deyi «Mari, elin işe o kadar yatmıştır ki Pariz'e gitsen en menşur bir resturan'da servant'lık ederek geçinebilirsin» der. Ben de bu lafları iltifat deyi dinlerim işte. Lafın kuyruğunu kaçırdım ne diyordum? Ha bey Pariz'e gittiğinde bu hanımla evlenmişti. Ondan avdet buyurduysa bey «şeker» olmuştu. (Hatırınız kalmasın gelin hanım) hanım ise bunda «şap» kalmıştı. Hiç şapla şeker birbirine kaynar? İşte o gün bugün çalışıyor ki hanım da biraz şekerlensin.

Safvet Hanım — Ben böyle korselerin içinde sıkışa sıkışa mı şekerleneceğim?

Modist — Bu hanımı aldıklarında görmediler ki böyle şişmandır?

Meryem Dudu — Kız iken pek narin vücuddu. Çok güzel idi. Bey Pariz'de iken hanım da burada şişmanlandı. İşte böyle battal oldu.

Modist — Beyi görsem söylerim. Hanıma böreği, pilavı yasak etmeli... Tenbellikten kurtarmalı, evin içinde çokca in bin ettirmeli. Bu yolda ben çok «ka» görmüşüm. «Kazzaz»ların Agavni iki sene evvel ne battal bir karıydı? Kocası Onnik onu az vakitten keçi boynuzuna çevirdi. Görünüyor ki gelin hanımın beyi de biraz tenbeldir.

Meryem Dudu — Hasılı efendim şimdicik bir türlü birbirine uymuyorlar. Hanım eski kafada gidiyor. Bey opera söylüyor...

Modist — Hiç ummazsın ki bir müddet sonra beyinlerine uygunluk gelsin?..

Meryem Dudu — Aklım ona yatmıyor...

Modist — (Korsenin tazyikiyle ağlar gibi bir çehre peyda eden Safvet Hanım'ı dikkatle süzerek) Beyi hanıma fena bir şey emr etmiyor. Alamod urba koysun diyor. İncelsin zariflensin arzu ediyor. (Safvet'e hitaben) Müslümanlığın müsaadesi vardır. Öyle ise siz de bu beyden tat-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

lîk olunuz. Ayırd olunuz. Sırtı cübbeli bir babaya varınız. Yok ama lafımın kusuruna kalmayınız.

Safvet Hanım — (Hiddetlenerek) Ah dilin tutulsun. Kocamdan neye boşanayım? İşte böyle bağıra çağıra bu belâ berzah şeyleri giymeye elbette alışırım.

Modist — Kendi keyfine a hanımefendi... Ah hani ki alışasın. Kendime bir yağlı müşteri daha bulmuş olurum. Şu yetmiş numaro korseyi vücuduna uyduruncaya kadar yetmiş türlü derde girdim.

Safvet Hanım — Kocamdan boşanırsam o benden sonra alacağı kadınların hiç birisiyle geçinemez. Onun derdini benden başka kimse çekmez.

Modist — Beni meraka koydunuz? Beyiniz o 'sivilize' çalımıyla beraber size cefa ediyor?

Safvet Hanım — Ah kokona nasıl anlatayım?

Modist — A şaştım... Küçük dilim büyük kesildi. Şu hoşur vücudunuza bakan kim der ki cefa içinde böyle şişmanlanmış olasınız!.. Beyin derdi size yaramış.. Cefalandıkça üste gelmişsiniz.

Safvet Hanım — Benim şimdi zayıf vaktim. Bey Paris'ten yeni geldiği zaman vücudum bunun iki misli idi.

Modist — O zaman bana korse için «komand» ede idiniz, acaba ne patron üzerine makas uracaktım? Ne biçim derddir ki sizi böyle zayıflandırmış?

Safvet Hanım — Derdimi söyletme... Yalnız şuna emin ol ki beyin ezgisini benden başka bir kadın çekmez. Benden başka bir kadınla o yaşayamaz. Anlıyor musun?

Modist — Boş laf etmeyiniz hanımefendim. Bu kelâmınız düpedüz mefhumsuzdur. Karısıyla hır gür kesilen bir erkek metresiyle şeker kaymak olur. O da sizden sonra nikâhla evlenmez de bir metres alır... Şimdi Avrupa'da böyledir. Mariyaj ile vakit geçiren bir erkeği orada mum ile arasan bulamazsın. Kaç senedir Pariz'de moralist'ler «evleniniz, çocuk ediniz, yoksa Fransa'nın kalabalığı sönüyor» diye bangır bangır bağırıyorlar.

Safvet Hanım — (Mütehayyirâne) Metres nedir madam?

Modist — Ev bark yıkımı Allah'ın belâsı!..

Safvet Hanım — Ay hastalık mı bu?

Modist — He. Evet... Avrupa'dan gelme bir nev hastalık.. Ahlâk kolerası.. Frenk illeti..

Safvet Hanım — Frengi mi dedin? Aman evlerimize şenlik...

Modist — Doğru dedin.. Frengi illeti çok defa metresten çıkar. Fakat hanım metresin ne olduğunu sahihtir ki bilmiyorsun?

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Safvet Hanım — Yemin ederim ki bilmiyorum..

Modist — Okuman, yazmam, imlân filan yoktur?

Safvet Hanım — Yoktur...

Modist — Öyle ise altın gibi temiz bir hanımsınız.. Fakat size acıyorum. Bu toylukla başınız çok derde dûçar olacaktır. Şişmansınız ama sıfatınız pek güzeldir. Adeta size nadir bir (bote) diyebilirim. Beyiniz size ne cefa ediyorsa siz bana anlatınız. Ben de size sonra metres ne olduğunu beyan ederim..

Safvet Hanım gözleri yaşararak rikkat-âmiz bir sadâ ile :

— Madama sen çok iyi bir kadına benziyorsun..

— O kendi zâtlığınız hanımefendim.

Safvet Hanım muhterizâne etrafına bakınarak:

— Kayın anam da huysuzdur bey de. Dertleri çekilmez.. (İçini çekerek) Paris'ten geldikten sonra beyi bütün bütün değişmiş buldum. Nerede eski Hami? Nerede şimdiki Hami? Aralarında dağ kadar fark var. Evvelden huyu ne kadar yavaştı!.. Ne kadar halîm bir delikanlıydı. Şimdi adi bir vesile ile insanın yüzüne bağırıyor. Paris'ten gelenler nazikleşir, hizmetçilere bile iltifatla muamele eder derlerdi. Bizim bey bu hükmün aksini gösterdi. Her şeye kızıyor, hele bazan büsbütün ateş kesiliyor, içinde bir sıkıntı var ama ne olduğunu anlayamıyorum. Artık ne beni gözü görüyor, ne çocuğunu.

— Vay çocuğunuz da vardır?

— O Paris'e giderken karnımda idi. Şimdi üç buçuk yaşındadır.

— Mahdumdur? Kerimedir?

— Mahdum.

— Allah çok ömürler, güzel huylar versin.

— Amin.. Paris'e gitmezden evvel eve gelince kapıdan içeriye şetaretle girerdi. Odamıza çıkardık. Ah ne kadar eğlenir; ne şakalar ederdik... Hani o günler? Şimdi onlar bir varmış bir yokmuş oldu. Artık çehresinden düşen bin parça oluyor. Ağzını açıp bir söz söylese mutlak bir kusurumu göstermek beni acı acı (zevklenmek) için söylüyor. Karşısında ağzımı açmaya korkuyorum. Haddin var da dereden tepeden bir söz ucu bulmaya cesaret göster. O saat çehresini somurtarak: «Sus... sus... senin gibi «ümmiye» bir kadınla ne konuşulur?» diyor.

— Umûye? O ne laftır ki?..

— Ne demek olduğunu ben de bilmiyorum. Hoca hanıma soracaktım unuttum. «Ümmiye» zannederim ki «umacı» gibi bir şey olacak...

— Doğrusu çok güzel kalbin vardır hanımefendim. Kocam bana umacı diyeydi ben kederimden tazı gibi zayıflanır idim.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Ey kokona başa gelen çekiliyor. Ben «ümmiye» isem ne kabahatim var? Allah öyle yaratmış. Anası beni gördü de aldı. Ben «sahiden» umacı imişim gibi çehresini asıyor. Sedirin ta köşesine çekiliyor. Eline çarşaf kadar bir frenk ceridesi alıyor.

— Tan'dır? Figaro'dur? Nedir?

— Ben ne «tandırı» bilirim ne mangalı?

— Bunları örgenmeye gayretlen yavrum! Şimdiki hayat moda hayatı, enstrüksiyon hayatıdır. Örgenen ileri varıyor; örgenmeyen taklak kılıyor!..

— İşte o elindeki cerideyi ha okuyor... ha okuyor... O kör olası kâğıdın içinde böyle bitmez tükenmez ve vardır bilmem ki?.. Tatlı sözünü işitmekten geçtim. Artık kocamın yüzünü de göremez oldum. Elindeki ceride aramızı yüksek bir duvar gibi kapıyor. Artık bunda anlamayacak ne var? Bey, benim yüzümü görmemek için onu öyle tutuyor... O, okurken ben oda içinde gezinir, ufak tefek iş görürüm. Çocuk huysuzlanır. Onu döşeğine yatırır uyuturum. Sonra bir teneke kutusu dolusu cigara yaparım. O iş de biter. Saatlerle tentene örerim. Gayrı ondan da sıkılırım. Artık yapacak işim kalmaz. Nöbet uyuklamaya gelir. Uyuklarım... uyuklarım... uyuklarım... Arada bir gözümü açar bakarım ki hâlâ okuyor, sıkıntıdan avaz avaz haykıracağım gelir. Ne vardır madama o ceridelerde?

— Tekmil bu yuvarlak dünyanın havadisi onlardadır!..

— A! Yalan!.. Hiç dünya yuvarlak olur mu? İşte dümdüz gözümüzün önünde duruyor.

— Sahihini ister isen ona benim de pek fikrim yatmaz. Beyoğlu'nda Pazar Alman'a, Bonmarşe'ye hiç gittin? Onda rafa koymuşlar, üç ayak üzerine oturmuş, karpuz gibi yuvarlak bir şey vardır, işte o dünyanın «cümcüme»si imiş. Ben de bilirim ki dünya düzdür ama «savan»lar yuvarlaktır iddia ediyorlar. Besbelli ki bizimle mehtap ediyorlar. Aksisini isbata muktedirsin? Değil isen düz gördüğün şeye yuvarlaktır diyorlarsa «he» demeğe mecbursun. Evet o gazetelerde «kronik» vardır. «Fediver» vardır. «Politik» vardır. «Ticaret» vardır. «Roman» vardır. Hâsılı vardır oğlu vardır.

— Bu yuvarlak dünyanın bütün havadisini bizim beyden mi soracaklar? Azıcık da karısının yüzüne bakıp iki çift lakırdı etse olmaz mı?

— Görünüyor ki seni karşısında hitaba şayan bulmuyor. Öyle «Pariz» görmüş, «Siyans» okumuş, büyük «sosyete»lerde nutka oturmuş, hâsılı dünyanın dibine parmak urmuş bir «sivilize» ile konuşmak senin harcındır zannedersin? Paris'te oynanan bir «operet»in türküsünü kritike ederse, laflarına bahane bulursa sen o sözden ne anlarsın? Yoksa «Lon-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

şan»da Baron de Vinyi'nin attan düştüğünü hikâye ederse sen baronu tanıyabilirsin? «İllüstre»lerde resmine dikkat etmişsin?

— A tuhaf şey!.. Ben elin frenklerini nereden bileceğim?

— Öyle ise onun da seninle edecek bir lafı yoktur. Beyden şikâyetin bu türlü şeylerdir?

— Hele dur dinle. Ben uyuklarken bazan yüzüme bakarak: «Hanım böyle vakitsiz uyuklamak, bir düziye esnemek, beyinsizlik, ahmaklık alâmetleridir» der. Ben de artık kızarım. Acaba hangi beyinli adamı böyle saatlerle lakırdı etmeksizin oturmağa icbar etseniz, esnemeden uyuklamadan durabilir? Sizin okumanız bitmiyor ki cevabını veririm. Yine kaşlarını çatar. «İşte bak lakırdı etmesini biliyor musun? Ona okuma değil mütalaa» derler tekdirine kalkışır.

— He işte bu lafında haklıdır. O işe «mutalaa» derler.

— «Okuma» demek «mütalaa» demek değil midir?

— Tut ki çoklarına göre öyledir. Lakin «fines» meraklıları için hiç de öyle olamaz. Çocukların okumasına, hani şu karnından yüreğinden okursa, okuma derler, büyüklerinkine «mutalaa» tabir eylerler.

— Ben o kadar incesini bilmiyorum. Kendisiyle aramızda böyle bir kaç söz geçince, «bu mütalaa» fasılası bey için elinden cerideyi bırakıp frenkçe koca bir kitap almasına vesile olur. Yine çehreler çatılır, sözlere nihayet verilir... O kitabına dalar ben de uykuya..

— Sana bir «bon nuyi» ona da zavallı diyeceğim geliyor. Ne güzel karılık kocalıktır bu?

— Güzel çirkin işte böyle oluyor. Konakta haftada ancak bir veya iki defa kalır. O geceleri de böyle geçiririz.

— Kusur geceler nerede kalır?

— Bilir miyim? Sorulur mu?

— Merak etmezsin? Kıskanmazsın? Şeytan aklına vesvese bırakmaz?

Safvet Hanım penbe yanaklarından aşağı süzülen berrak iki katreyi çıplak, beyaz, tombul koluyla silerek :

— Merak ederim, kıskanırım, çıldırırım, şeytan aklıma türlü şeyler getirir ama elimden ne gelir madama? Merhum Şadi Efendi gelini olacağıma keşki bir hamal karısı olaydım da kıymetim biline idi...

Modist elleriyle yüzünü kapayıp hafifçe haykırarak :

— Şadi Efendi gelinisin?.. Şimdi ben onların yalısındayım?.. Çabuk söyle...

Safvet Hanım modistin bu telâşından şaşırarak :

— Evet Şadi Efendi'nin geliniyim. Burası onların yalısıdır. Ne var? Niçin çırpınıyorsun?

— Öyle ise adiyö! Hanımefendim...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Ay neye?

— Burası «modist»lerin mezarlığıdır. Kayın ananız hanımefendinin hep (aksata)sı veresiyedir. Üçe sekiz ilave etsek!.. Beşe yirmi beş koysak!.. İşin altından kalkmak kabil değildir. Modistlerin burada kaçı top attı? Kaçı iflasa çıktı! Bayzar Vartan'la beraber, Annik, Ahzabert daha öteki, daha beriki...

— Gelirken nereye geldiğini bilmiyor muydun?

— Hayır bilmiyor idim... Siz evvelden..... da oturur idiniz.

— Evvelden orada idik. Şimdi buraya geldik.

— Bana bir uşak geldi. Hami yazılı bir kart gösterdi. E ben ne bileyim ki o Hami merhum Şadi Efendi'nin oğludur? Peşine düştüm burayacak geldim.

— Merak etme. Kayın anamın (aksatası) veresiye ise benimki peşinedir. Neme lâzım on paranı kabul etmem.

— Böyle laf etmek terbiyesizliktir. Lâkin dar vakitteyim. Sermayemin bütününü buraya kapatamam. Şimdi büyük hanımefendi Taksim'deki Flora ile alış veriş ediyorlar değil mi? Eh ona niçin haber etmediniz? Artık gelmeğe biraz nazlanıyor sanırım. Hakkı vardır! Geçen gün bîçare kadın «Ah iflasa çıktım» deyi ağlayordu. Bu konağa bir kerre tutulmuş. Kaç senedir. Vermiş vermiş hâlâ da veriyor... Lafına bakılırsa daha hiç almamış... Hanımım safsın, meleksin de sana bu lafları ediyorum. Yoksa karşımda sen olmasan çantamı mezuramı toplayınca hemen adiyö eder idim...

Meryem Dudu — Benim aylıklarım da bir buçuk senedir üstüste bindi. Geçende hanımefendiyi etekledim. Versin deyi hemen «susta»ya durarak yalvar yakar oldum. «Yakında eda ederim,» deyi cevap etti. Yine bir çiftlik satılıyor. Ayvazın uzun kulaktan bana geçtiği fısa bakılırsa çiftlik satılmıyor. Sarraf zabtediyor. Hakkını alacak artaya kalanı bunlara verecekmiş. Ne olursa olsun tek beş on para da benim cebime girsin.

Modist — Bu familyayı pek zengindir deyi işitir idik. Bu kadar iraddan akardan gelen ne oluyor acep?

Safvet Hanım — Ana oğul su gibi harcediyorlar, vaktiyle öyle alışmışlar. Her taraflarından da zırıl zırıl borç akıyor. Zenginlikleri öyle bir kuru namdan ibarettir. İki çiftlik var işte onun biri de gidiyor. Kayın anam yaşlandıkça süse nizama daha düşkün oluyor.

Modist — Ah bilirim... İsimleri Firuze Hanımefendi'dir. İki yanağında birer gül oturmuş «pupe» gibi gezer.

Safvet Hanım — Benim sana anlattığım çektiklerimin yarısının yarısı bile değil... Hani sen de bana metres ne olduğunu anlatacaktın?

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Modist — Bir erkek bir karıya alâkalanıp da anınla hocanın yahut papasın haberi olmadan yani nikâhsız karı koca şeklinde yaşar ise o herife «aman» karıya «metres» derler. Yarım saatlikten tut da beş on seneliğine kadar metres vardır.

Safvet Hanım'ın çehresi gelincik gibi kızararak :

— Ha anladım kapatma...

Modist — Yağı, tuzu, biberi kendinden iç yakar, öyle bir kapatma.

Safvet — (Halecanlı bir sada ile) Acaba bizim beyin de var mıdır dersiniz?

Modist — O pâk yüreğinize yara urmak istemem. Lâkin mutlak onun metresleri olmalıdır. Siz tekine razı olunuz. Ben birkaçından korkarım...

Safvet Hanım çatır çatır arkasından korseyi çıkarıp atarak yarı çıplak bir vücutla bir sandalye üzerine yığılır... Hüngür hüngür bir bükâ-yı matem tutturur. Modist şaşırarak :

— Koca hanıma ağlama yaraşır? Sus ol efendim. Ben laf olsun deyi öyle bir söz ettim. Beyinizin metreslerini gözüm ile görmemişim. Kulağımla işitmemişim, iftira kabilinden bir cesaret göstermişim. O ki borçları çoğsa metresi ne ile tutacak? Metresler amanların sıfatlarına değil keselerine alâkalanırlar (s. 2-35).

II

Hami Beyefendi'nin emr-i tedris ve talimine müteaddid hocalar tayin olundu. Fakat çocuğun zaafı, çelimsizliği validesini pek büyük endişelere düşürdüğünden müteallime muallimlerin sözlerine tevfik-i hareket eylemesi değil hocalara küçük beyin evâmirine tebean bir nevi usul-ı tedris ihtira eylemeleri tenbih edildi. Şakird hiç sıkıştırılmayacak, isterse dersine çalışacak, istemezse çalışmayacak. Meselâ nasara ne kelime? sualine çocuk ism-i fâil derse bu yanlış cevap şöyle alkışlanacak : «Maşallah beyim! Subhanallah efendim! Bu ne zekâvet! Evet ism-i fâildir. Fakat şu da hatırınızda kalsın ki... nasara ara sıra da fi'l-i mâzi olur, diyecek şakird «nasara»nın fi'l-i mâziliğini katiyyen kabul etmeyerek bu tahtieden müteessiren ağlamağa başlarsa muallim derhal isti'fâ-yı kusur edecek ve «nasara» için dünyada bir şey olmak münasip ise onun da ancak ism-i fâillik olacağını itiraf eyleyecek. Rahle-i tedrise oturmazdan evvel şakirdi doktor dikkatle muayene ederek o günkü ahval-i sıhhıyesine nazaran ne kadar müddet derse tahammül edeceğini tıbben bittayin bu emirde hocaya talimat ve tenbihat-ı mahsusa itâ eyleyecek.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Muallimlerin hele Arabî hocalarının birçoğu bu şerait-i tedrisiyeyi bir türlü muallimlik haysiyetiyle tevfik edemeyerek terk-i hizmet eylediler. Sekiz on hoca tebdilinden sonra Firuze Hanımefendi mahdumuna nihayet aradığı gibi muallimler buldu. Bu sonraki hocalar her akşam baklavayı böreği bulunca «nasara»dan ziyade beyin mizacına hizmette kârlı çıkacaklarını anladılar. Bütün tasrifâtı şımarık taliblerinin rey-i hodserânesine havale ettiler. Kendileri var himmetlerini sofra başında teşmîr-i saidle kaymaklı baklavanın gücenmez bir tarafından yakalayıp her noktasına hulul edinceye kadar balı içinde muallimâne tedvîr ederek haydi selâmet ola mideye göndermek cihetine sarfa koyuldular. Ve bu usul-i tedrisi her şeyden tatlı buldular.

Hocaların tatlıya puf böreğine karşı bir kerre bu zaafları tebeyyün ettikten sonra Hami Bey irili ufaklı köle ve cariyelerini etrafına toplar, zavallı hoca efendinin gözlerini bağlayarak yalının o geniş sofalarında körebe oyununa kalkardı. Muallim yediği tatlılar burnundan gelinceye kadar koşar, bu yorgunluğun acısını o akşam ya revaniden ya muhallebiden çıkarmağa yemin ederdi. Sofra başına oturunca :

— Yine bugün derse bedel körebe oyunuyla vakit geçirdik. O kadar koştum o mertebe yoruldum ki karnım boş torbaya döndü.

Sözleriyle o akşamki taama derece-i istihkakını herkese tasdik ettirmek ister, badehu kollarını sıvar, sözlerini tasdik etseler de gık deyinceye kadar yerdi, etmeseler de.

Fransızca hocasının o yalıdaki sergüzeşt-i muallimânesi büsbütün başka türlü cereyan etmişti. Her şeyin hâlisiyetindeki makbuliyet minel-kadîm tecrübe edilmiş bir hakikat olduğundan ismini Pol'a, Piyer'e çıkararak başlarına «şapo» koyup gramersiz bir lisan (dibinden) bozuk bir aksanla hocalığa yeltenen yakası yağlı, havsız redingotlu şark frenklerine pek o kadar ehemmiyet verilmeyerek Hami Beyefendi'ye Fransız oğlu Fransız bir muallim taharri edilmiş ve böyle ayar-ı milliyeti tas tamam bir tanesi de ele geçirilmişti. Zavallı Mösyö Jan o yalıdaki hocaların dalkavuklukla muallimlik arasındaki mevki-i gayr-ı muhteremlerinden bîhaberdi. Henüz bir kelime Türkçe bilmiyordu. Kahya efendi tercüman vesaitiyle muallime, şakirdi Hami Bey'in ahval-i sıhhıye vü akliyesi hakkında bir mıkdar malumat-ı mütekaddimeden sonra çocuğu sıkmayarak gayet nazikâne tedris etmesi lüzumunu anlattı. Muallim cenabları silindir şapkasını bir sandalya üzerine ağzı yukarıya ters koyarak tenbih-i vâkıa tevfikan bütün beşaşet-i frengânesini ibzal ile derse başladığı günü muzip çocuk yanındaki küçük köleye parmağıyla şapkayı bil-irae pek lazımlı bir şeye benzetmiş ve teşbihdeki zarafete ikisi de gülmekten kırılmışlardı.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Hoca Türkçe bilmediği için şakirdinin sanayi-i teşbihiyedeki bu maharetine adem-i intikal ile o yalnız çocuğun siniri tuttu zannederek bir müddet dersi tatil eylemiş ve o kahkahalar arasında donuk bir çehre iraesiyle çocukların neşelerini bozmamak için kendisi de mümkün mertebe gülmekten geri durmamıştı.

Mösyö Jan bir gün sofaya çıkarak mendil ile gözleri bağlanmış Türkçe hocasının bir alay çocuğun ortasında sıçradığını ve curcunayı ayyuka çıkaran etfalin hocaya karşı yumruklarını birbirine vurarak :

— Ebeme pilav pişirdim. İçine... düşürdüm...

avazıyla bağırıştıklarını görmüştü. Ne pilavdan ne de içine düşürülenden bir şey anlamayarak o yalnız çocuklara vücut «egzersiz»i yaptırılıyor zannıyla bu ikinci vazife için hocanın ne mıktar fazla maaş aldığını merak etmişti.

Fransızca muallimi artık ufak tefek Türkçe kelimatı anlamak iktidarını peydâ edince Hâmi'nin arsızlığına tahammül getirememeğe başladı. Bazan hiddetlenerek :

— Yok sen profesör!.. Ben profesör!.. Yok ben çocuk sen çocuk... kabilinden anlaşılamaz tekdirlere kalkışırdı. Bir gün derste hoca şakirdine être fi'l-i iânesinin mazi-i gayr-ı mahdudunu sordu :

Hâmi : je suis été; tu es été, il est été ve ilaahire suretinde okumağa başladı. Hoca pür hiddet kesilerek Fransızca hiç böyle siga bulunmadığını bunun doğrusu j'ai été veilahire olduğunu biraz dürüştâne şakirdine ihtar etti. Hâmi hiddette hocasını birkaç kat geçerek kıpkırmızı bir çehre ile :

— Doğrusu benim okuduğum gibidir! Evet!.. je suis été dir işte!

— Ah mon dieu! Ben hata söylüyor?

— Hata söylüyor....

— Gramer kitap yanlış yazmış?

— Evet grameriniz bütün bütün yanlış yazmış!...

— Odiyö debet!.. Sen dokuz, on yaşta bir Türk çocuk biliyor o kadar ki Fransız grameriyenler bilmiyorlar böyle?..

— Çok laf yok... Doğrusu je suis été olacak! Anladın mı senyör patates?...

— Ben patates?

— Ben olacak değilim ya sen!. Baban da bayır turpu!

— Benim baba bayır turp?.. Bu bana dolu bir insult (hakaret).

— Hımbıl! Laf boş olacak değil ya elbette dolu olacak.

Fransız gözlerini dört açarak : Allons donc imbécile! tu désires que nous changions notre grammaire pour te plaire (haydi oradan ahmak!..

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Sana hoş görünmek için gramerimizi değiştirmemizi mi arzu ediyorsun?)

Hâmi «imbécile» hitab-ı muhakkarânesini işitince hemen balık gibi yüz üstü odanın ortasına upuzun atılarak ağlama ile harîk kulesi bekçilerinin niyyyy yaaaa vuuu... nida-yı velve-bahşâları beyninde medîd acı bir feryad kopardı. Çocuğun bu çirkin avazı fevkalade bir vec' veya büyük bir teessürüne delâlet ettiği yalı halkınca mücerrebdi. Güya hanenin bir tarafı vehleten parlayıvermiş gibi bu sadâyı işiten elinden işini bırakarak küçük beyin imdadına şitab etti. Odanın içi hemen yarım dakikada başları örtülü örtüsüz kadınlar, birçok uşaklarla doldu. Daha hakikat-i maddenin ne olduğu anlaşılmadan Firuze Hanımefendi :

— Evladıma ne yaptınız? Herifler karılar söyleyiniz bakayım? Yavrucuğuma ne oldu? istifhamât-ı acibesiyle kalabalığı yararak odaya girdi. Bir nara ile bütün yalı halkını başına toplayacağından emin olan Hami haykıra haykıra Fransız hocasına acaba ne ağza alınmaz şütûm-ı galiza fırlatmıyordu! Biri bu şütumu sem'-i dikkatle dinleyeydi bu kadar tabirat-ı müstehceneyi o yaşta bir çocuğun nereden ve nasıl öğrenmiş olduğuna hayret ederdi.

Firuze Hanım :

— Doktor nerede? Yavrum hiddetle tıkanacak? Bayılacak! Canım kahya efendiyi bulun. Ben ona çocuğun celalli olduğunu Frenge anlatsın demedim mi?

Hâmi hocasına söverken validesi kemal-i şefkatle alnından yanaklarından okşayarak :

— E yavrum! Eh gülüm! Evet. Evet dediğin gibi olsun meleğim. Oh, oh. Pek ala.

Kahya efendi yetişir. Doktor gelir. Küçük beyin teskin-i asabı için kordiyaller tertib olunur. Nihayet hoca ile şakird beynindeki sebeb-i ihtilâf anlaşılır. Hep çocuğa hak verildiğini, bütün ona itimad edildiğini görerek istigrab içinde kalan muallim o kalabalığa hitaben :

— Bu çocuk ayıp... ne vakit bir çocuk bağırıyor bu kadar adam geliyor. O ne söylüyor hep inanıyor, yalnız çocuk değil terbiye yok.. siz hep yok...

Hâmi Bey bağırarak :

— Imbecile onun kendisidir. J'ai été değil je suis été dir işte.

Kahya efendi hocanın kulağına :

— Mösyö Jan rica ederiz. Çocuk ne derse sen de öyledir de!.

— O... bu çok «drole».. Çocuk ne vakit diyor kahya efendi baba dört ayak vardır kulaklar yüksektir. Biz inanacak ki böyledir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Hanımefendi bir aralık ortadan kaybolup yine gelir. Mösyö Jan'ın eline hafiyen laakal on beş lira kıymetinde bir altın saat sıkıştırarak yavaşça :

— Rica ederim kuzum mösyö... sözünü geri al. Çocuğun dediğini tasdik et. Yavrumun kanı başına sıçramış.

Mösyö Jan saati görünce hiddetlenmekle kabul etmek beyninde muhayyer bir tavır ile :

— Yok madam efendim hanım!.. Siz böyle benim ahlak bozacak yerde ne vakit onun ahlak yapıyor daha iyi oluyor.

— Mösyö pek ziyade rica ederim.

— Her ne vakit bir karı yalvarıyor. Biz olur diyor.

Muallim çocuğun önüne giderek :

— Ben yanlış yaptı. Verbe être, passé indefini yok j'ai été fakat je suis été benim bu yanlış afeder.

Hâmi bu galebesinden mütevellid bir istihkarla :

— Ya ben sana demedim miydi? Mırmırık boza suratlı herif?...

Mösyö Jan Galile'ye engizisyon mahkemesi huzurunda sözünü geri aldırdıkları gibi bir çoğu hatırı için inkâr-ı hakikat ettikten sonra hemen kendini bahçeye attı. Orada cesim bir şemsiye gibi küşâde-cenah bir fıstık ağacının altında denize karşı nargilesini guruldatan Farisi hocasıyla gözlerini süze süze her yudumu göbeğine kadar çekerek kahve içen Arabî muallimine tasadüf etti. Bunlar gülerek Mösyö Jan'a hüsn-i kabul gösterdiler. Hami'nin bu densizliği onlar için yüz defa tekerrür etmiş ahval-i mücerrebedendi. Arabî hocası kahveyi yere bırakarak :

— Mösyö!.. Bu yalıda öyle muntazam ders okutmak yok... Çocuk ne derse öyle olacak... Yemekler güzel, hem bol, bana alâ yahni, kaymaklı nefis tatlılar, (Farisî hocasını göstererek) Murtaza Efendi için çilav, zerdeli hindi, sana mükemmel buyyon, lezzetli büftek bunları yemeli, badehu bu ağacın altına oturup kahveyi sigarayı da çekmeli... Dikkat olunacak nokta-ı mühimme yalnız ders esnasında çocuk masdara emr-i hazırdır dese zinhar zıddına basmamalı. Derhal tasdîk etmeli. Bak senyör cenabları bu konakta bir âdet vardır küçük beyle zuhur eden ilk münazaada hocayı ıtmâ' için eline bir altın saat verirler. İkinci patırtıda on lira, üçüncüde kapı dışarıya defederler. Biz Murtaza Efendi'yle saatleri ve badehu altınları aldık. Şimdi beyi gücendirmemeğe gayretle keyfimize bakıyoruz.

Farisî hocası marpucu ağzından çıkararak rehavetkârâne medîd bir tebessümle başını sallaya sallaya :

— Hiç böyle tuhaf püser daha görmemişim. Derse dikkati yoktur. Lâkin zekidir. Geçenlerde ister idi ki beni hiddete getirsin, ders esnasın-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

da iddiaya başladı ki «âmuhten» masdarı armuddan alınmıştır. Ve mânâsı da çok tatlı olmak demektir.

Arabî hocası-Vallah meseleye ağzım sulandı Murtaza Efendi.

— Ben saati koynuma koymuşum. Liraları keseye atmışım, bilirem ki gayrı kalan koğulmaktır. Amuhten'in muşmuladan iştikakını iddia etse daha redde mecalim yok. Cevap ettim: Beli beğim yahşi söylüyorsan. Pek doğru. Amuhtenin aslı armuddandır. Biraz daha büyür ise ebullugat olacaksen... Bu sözüme çok hoşlandı. Anasına medholunmuşum. Ertesi günü hanımefendi beni kapı ardına çağırdı: Tedrisinden memnunum Murtaza Efendi. Çocuğu güzel okutuyorsan, iltifatıyla beş lira ihsan buyurdu. Alıram liraları çekerem nargileyi, dahası mene gerekmezdi güyeyoglu!..

Mösyö Jan ancak yarı yarıya anlayabildiği bu garip sözleri dinledi. Kendi kendine :

— Je ferai autant que ces messieurs. Yani ben de bu efendiler gibi yaparım, dedi. Bir müddet sonra Hâmi ile beyinlerinde zuhur eden ikinci bir ihtilâf-ı mânâda muallim cenabları cebine on lira atarak Fransız lisanının kavaid-i esasiyesinden bazılarını inkâr etti. Beyefendinin keyfini yerine getirdi. Fakat maatteessüf üçüncü ihtilafta Mösyö Jan diğer hoca efendiler kadar deryâdil olamadı. Yalıdan koğuldu. Valizini bir hammala yükletip kapıyı çıkarken Hami'nin irili ufaklı köleleri, cariyeleri bütün hüddâm-ı lu'b u rezaleti yumruklarını birbirine urarak :

— Sen yok profesör! Ben profesör!.. Ben yok çocuk sen çocuk... yaygaralarıyla hace-i matrudu sokağa kadar bitteşyi' hakk-ı muallimânesinde şu son hürmeti de diriğ etmediler.

Milliyeten Fransız olan hocaların taannüdleri Mösyö Jan gibi bir kaçında tecrübe edildi. Artık o lisanı tedris için bir Rum muallim bulundu. Nikolayidi Efendi mizacgirliğinde Arabî, Farisî muallimlerini fersah fersah geçti. Elsine-i atika ve cedîdede adeta mütebahhir olan bu zat besbelli para kazanmak lisanını, âlimi olduğu elsine-i mürde kadar kuvvetli bilemediğinden bu müktesebât-ı ilmiyyesine rağmen müddet-i medîde tehî kese, boş mide orada burada sürünmüştü.

Öyle müferrah bir yalıda kendisine mükemmel bir oda tahsis edilerek çoktan beri mütehassir kaldığı sıcak çorbaya sulu pirzolaya kavuşunca şakirdinin hatırı için değil gramer kavaidi tebdil etmek, Eyfel kulesi muzika ile vals ediyormuş deseler, kuleyi oynarken gören ilk şahit kendi olduğunu iddiadan sıkılmayacak bir hale gelmişti.

Akşam üzerleri fıstıkağacının sâyesi altında Arabî hocası sigarasını, Farisî muallimi nargilesini içerek keyif çatarlar ve Nikolayidi Efendi kilercinin hazırladığı işret tepsisinden kadeh kadeh duziko'yu yuvar-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

layarak o nefis mezelerin emr-i intihabında saniyelerle yorulurken bu üç muallim o gün Hami Bey'in keyfi için yine ne kadar lisan kavaidi baltaladıklarını birbirine hikâye ederek gülüşürlerdi. (s. 82-101).

HABEŞ KALFA VE REVAİ

Hâmi Bey Paris'ten avdet edince validesini işte böyle bir taaffüf-ı acib halinde buldu. Şimdi yalıda hanımefendinin mahrem-i her-zârı, en sadık bendesi Nedime isminde genç bir habeş vardı.

Bir zenciye ile bir beyazın izdivacından mütevellid sütlükahve renginde bir dadı kızıydı... Nedime okuma yazma ve el hünerlerindeki istidadı, cerbeze-i kelâmiye, fesahat-ı iknaiyesi bilhusus mizacgirliği sâyesinde Firuze'nin celb-i teveccüh-i tâmmına muvaffak olmuştu. Hanımefendi sandık, sepetiyle beraber gönlünün anahtarlarını da bu kıza teslim etti. En ufak hususat-ı âdiyesinden en mühim umur-ı aşıkanesine kadar hep o nezaret ederdi. O surette ki Firuze'ye ilan-ı muhabbet edenler evvelâ Nedime'ye kendilerini sevdirmedikçe hanımın gönlüne fürce-yâb-ı duhûl olamazlardı.

O ailenin servet-i sahihası ne mıkdara tenezzül ettiğini Nedime bilir. Masarıf-ı mutâdeden hariç fevkalade bir lüzum üzerine kıymetdar eşyadan biri satılmak icab ederse onu gizlice çarşıya Nedime götürürdü. Bu habeş kız, hanımına para tedarik etmek için çarşafının, feracesinin altında koynuna koltuğuna sıkıştırarak bedesten, kuyumcular çarşısı mezadlarına ne kadar iğneler, yüzükler, altın küpeler, zarflar daha neler neler taşımıştı. Fakat otuz liraya sattığı bir şeyin yirmisini göstererek onunu der-ceb ile hanımın emniyetini suiistimalden çekinmezdi. Firuze'nin muâşakadan hali kaldığı zamanlarda ekseriya alım satım olmadığından Nedime daima bedestenleri, kuyumcuları dolaşmak için hanımını dâd ü sited-i sevdaya teşvik eder, ve en ziyade masarıfı mucib olan âşık bu kızın hükmünce hanımının gönlünde en uzun müddet fermanferma olmaya lâyık görülürdü.

Yalıya gelen kadın misafirler içinden hanımın huzuruna hangileri çıkmak, hangileri çıkmamak lâzım geleceği emr-i mühimmini Nedime tayin eder, ve hîn-i musahabede bir bahsi çok uzatmamalarını, bâis-i teessür olacak vadilere asla sevk-i kelâm etmemelerini nezaketle ihtar eyler, ve ihtar-ı vâki hilâfında çan-çenelik ile can sıkacak bir kadın olursa onu bir münasebetle odadan dışarı çıkarmanın kolayını bulurdu.

Bir kerre kadının biri kara hummadan vefat eden hemşiresinin suret-i mevtini ber tafsîl hikâye ile hanımefendiyi bayıltmış ve bu teessürden mütevellid buhran-ı asabiyi etibbâ bir ayda tedavi edememişlerdi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bu yalıda Nedime'den sonra erkân-ı vak'a sırasına gireceklerden biri de Şadi Efendi merhumun hemşirezadesi şair Revai Beydir. Girip çıkmadığı meslek kalmayarak dünyanın her türlü rüzgâr-ı germ ü serdiyle havalandıktan sonra nihayet o ailenin başına belâ kesilerek postu yalıya sermiş, kovmakla tahkirle oradan teb'îdi kabil olamamıştır.

Akşamları yarım okkaya yakın «dem» çeker, fakat mazallah sarhoşluğu hiç çekilmez. Gıdası yerini bulup da gözleri döndü, ağzı da çarpıldı mı, artık yanından kaçmalı. Hezeyanlarına tahammül olunmaz. Şiir nâmına yumurtladığı vezinden âri, kafiyeden mahrum birtakım herzeler, edebe taarruzda hezeliyat-ı Sururî'yi manzum ahlâk risalesi mertebesine ilâ eyler. O yalıda en ziyade zeban-ı hicvine doladığı da Firuze Hanımefendiyle mahdumu Hami Bey'dir. Bu ikisini zemm ü levme bir türlü doyamaz. Ayıklığında kelbiyundan bir feylesof, sarhoşluğunda külliyen mahrum-ı edeb bir zırzop kesilir. Meryem Dudu'ya dildâdedir. Karıyı tenhada yakaladıkça ağza alınmaz eş'ar ile ilân-ı aşk eyler. Dudu kızarır bozarır.

— Revani Bey o ne ayıp laflardır ki bana edersin? Ben senin ağzına sığar bir kaşığım aceb? tevbihiyle oradan savuşmak ister. Lâkin Revai :

Dudum Revani dedi beni tatlı buldu
Bak nasıl anladı şaştım lezzet-i lahmımdan

saçmasıyla mukabele eder.

Revai ellisini geçkindir. Fazl u irfanca kendinin alemü'l-insan bir kutbüzzaman olduğunu rastgeldiğine müftehirâne söyler. Nazariyatını bilumum tecrübe ile kendi kavlince artık müstagni kalmadığı bir meslek-i felsefî yoktur. Hizmetçi makulesi cühelâya karşı arada bir mutasavvıfâne sözler sarfeder. Ne dediğini galiba ne kendi anlar ne de bir diğerine anlatabilir. «Yağmur yağıyor» deseler «gözünden akan ondan başka bir şey midir?» sualini irad eder. Karşısındaki şaşırarak: Gözümden akan nedir?» diye sorarsa «bevl» cevab-ı gayr-ı nezihiyle muhatabını müstagrak-ı hayret eyler. Sonra artık meselenin tafsilat-ı fenniyesine girişerek: «Bir senenin günleriyle mutabakat-ı adediye teşkil etmek üzere insanın vücudunda ne eksik ne ziyade tastamam üçyüz altmış beş ve şu kadar küsur «çeşme» bulunduğunu ve bu menâbi-i bedeniyyenin her birinden «dem», «balgam», «safra» «sevda» gibi ahlât-ı erbaadan müteferri ma küsurât üçyüz altmış beş türlü mâyiât nebeân eylediğini ve Avrupa cehele-i etibbasınca bu ifrazattan gözyaşı, «bevil», «ter» vesaire kabilinden ancak birkaçı malum ve üçyüz bu kadarı o zavallılar için henüz gayr-ı

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

mekşûf olduğunu anlatır. Eğer muhatabını bu sözleri dikkatle istimâ edecek kadar şaşkın bulursa artık hiç ucu bucağı bulunmaz cihâta tevsî-i bahs eyler. Yeryüzünde mevcud enharın her biri bir renkte damardırdan teşrih-i meseleye girişir. Bu ihtilâf-ı elvanın esbabını hikâye eder. Menâbi-i asliyyenin süt, şerbet olmaları ihtimâlatından dem ururken küremizin cesametine nakl-i bahs ederek kutr-ı arzın 12, 732, 814 metro bulunduğu her ne kadar kütüb-i aidesinde mestur ise de bunun sekiz buçuk santimi bir hata-ı fâhiş olduğunu hiddetlenerek iddia eder. Eğer muhatabı erbab-ı iz'ândan ve biraz da asabîlerdense mesele buralara dökülmeden ya o, Revai'yi döğer yahut kendi ondan dayak yiyerek oradan çekilir.

Revai harabatî meşrebdir. Saçlarının erken ağarmış olmasından, ve derbederliğinden dolayı sinn-i hakikisinden on on beş yaş büyük gözükür. Başına geniş bir arakıye, arkasına koyu renkli bir entari giyer, beline koca balgami tokalı bir kemer takar. Kaç senedir makas tarak görmemiş beyaz saçları arakiyesinden taşarak yine taharet ve intizamdan mahrum lihye-i sefidine karışır, gece kendine loşça bir yerde tesadüf eden adam pek sağlam yürekli olmalıdır ki Hindî dervişânına benzeyen bu saçaklı babadan korkmasın. Zavallı Meryem Dudu gece bu umacıya rastgelmemek için kendi lisanından ne kadar bildiği dua varsa okur. Bu ihtirazları hilâfına yalının cinci meydanına nazire olan sofalarında bazan bu korkulukla göz göze gelir :

— Ah işte odur. Yine Revani'dir. A beyefendi birden görünce sizi tanıyamadım. İçime korku koydunuz. Fena saatten uzak olsunlar zannettim ki onlardan birine rastlandım. Sözleriyle beyan-ı dehşet eden dudunun bu son cümle-i acibesine sarhoşun verdiği cevap burada kabil-i tasrih değildir. Meryem'in korkusuna şimdi biraz da hiddet karışarak haykırır :

— O uzun dilini içeri çekersin? Beni sarhoş mezesi karılardan sandın? Cin, şeytan olsan yine sana çarpılmam.

— Dudu, ben seni mutlak bir akşam çarpacağım!..

— Sokağa çıktığımda köpekler peşimden hav ediyorlarsa ondan vicdanıma bir bulantı geliyor? İşte senin sözlerin de tut ki o kabil havlardandır.

— Dudu.. ben yalnız havlamam. Adamı yumuşak tarafından ısırıveririm.

— Sokağın köpekleri «oşt»dan anlarlar da sen anlamazsın? Sana «oşt» ederim.

— Oşt edersin ama gitmez isem ne yaparsın?

—Ağzımı icara koymamışım bağırırım.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Haydi bağır bakalım, ihtarıyla Revai duduya hücum eder. Dudu üst perdeden bir yaygara koparır. Av ile tazı gibi biri önde diğeri arkada bir firar, bir takiptir başlar. Zavallı Meryem kalabalık bir odadan içeriye kendini atabilirse ne ala!.. Atamazsa vücudunun yumuşak yerleri Revai'nin dendan-ı taarruzuyla kabarır. Garibi şurasıdır ki dudunun çabuk öfkesi geçer. Sarhoştan hanımefendiye şikâyeti pek ender vuku bulur. Dudu kapı yoldaşlarına Revai'den şu yolda şikâyet eder :

— Görünüyor ki bu herif o ak sakalıyla beni için yürekten idare fitili gibi yanıyor. İnsandan ziyade bostan korkuluğuna benzer. Bazı ileri geri laf ediyorsa abdaldır deyi tınmıyorum. Fakat ısırmasına can dayanıyor? Hanımefendimin (hatırası) vardır işte.. Öyle yerlerimi dişlemiştir ki günah çıkarırken papasa demekten âr duyarım. Revani Bey feylesofların «sinik» cinsindendir. Türkçede ona «köpek filosof» yoksa «filosof köpek» yahut ki köpoğlu filosof derler. Ne derler? İyi bilmiyorum. Diyojen de bu cins filosoflardan idi. Fakat böyle kimseyi ısırdığı tevarihte okunmamıştır. (s. 113-124).

BAYEZIT'TA YAZICILAR VE ESKİ MUHABBET MEKTUPLARI

Bu bir sıra yazıcı dükkânçeleri cidden şayan-ı temaşadır. En büyüğünün içinde bir insan iki kolunu açarak rahat rahat gezinemez demekle bunların vüsatsizliği hakkında bir fikr-i sahîh verilmiş olamaz. İstanbul tramvay arabalarından birini ortadan ikiye tefrik etsek bunlara kıyasen çok geniş iki dükkan vücuda gelmiş olur. Tarifi de izah-ı maksada pek kifayet etmez. Bunlardan ikisini belki de üçünü bir öküz arabasına tahmilen istediğimiz yere bissuhule nakledebiliriz demiş olsak bu dükkânlarla irice bir sandık, bir tahta balya, veya anbar beynindeki müşabehete nisbeten biraz yaklaşmış oluruz.

Bayezit cami-i şerifinin güvercinler kapısına karşı gelen acem kâğıtçı dükkânlarının arkasındaki sokakta, bu kâğıtçı dükkânlarının zahrını teşkil eden duvarın önüne tarif etmek istediğimiz yazıcı barakalarından sekizi onu birer sandık gibi yanyana bir sıraya dizilmiştir.

Kırmızı aşı boyasına sair renklere boyanmışları da vardır. Hemen cümlesinde menfez namına ancak iki karış murabbaında teker pencere ile bu pencerelerin za'fına müsavi birer kapıcık görülür. Pencere namını itada biraz semahat ettiğimiz bu deliklerin önünde bazan yazıcının hüsn-i tabiatına ihtimal ki vüsat-i kesbine dâl olacak birer toprak saksı, mevsimine göre feslegen, şebboy, kına çiçeği saksıları bulunur. Ba'dezzeval bu dükkânların tepesinde güneş kaynağı gibi Bayezıt meydanını rüzgâr inletse vaziyetleri hasebiyle yine bunların hissedar-ı hevâ olmaları ihti-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

mali yoktur. Hararet-i şems, mahrumiyet-i cereyan-ı hava bu dükkânçeleri birer hamam halvetine çevirdiğinden yaz günleri yazıcı efendiler göğsü bağrı çözerek, kolları sıvayarak nîm dekolte birer şekil peyda ederler. Yazıcılardan bazıları o sıcak halvetin içinde saatlerce bir müşteri vürudına intizaren artık bîtâb kalarak dükkânın vüsati nisbetinde bir istirahat-ı bedeniyye ile oraya uzanır uyuya kalır. Sahib-i dükkânın bu hâb-ı girânından bilistifade bir sokak köpeği kapıdan başını sokar fasulye piyazı, ciğer kebabı nevinden etime ile o sabah edilmiş kahvaltının peykenin tahtında duran bulaşık kaplarını bir güzel cilalar. Diğer bir kelb ziyafete iştirak için dahil-i dükkân olur. Köpekler beyninde kavga başlar. İlk hırıltılar pesten zararsız geçer. Keyfiyet-i av'ave, dişlemeye müncer olunca adeta dükkân sarsılır. Yazıcı efendi uyanır. Kendi uykusu esnâsında kilâbın böyle bulaşık temizlemek için peyke altına duhulleri vak'a-ı mükerreresinden bittenebbüh dükkânın bir köşesine evvelce dayamış olduğu sopaya hemen el atar. Bir iki pat, küt, av'avenin önü alınır. Yalnız amansız bir tarafına şiddetlice sopa yiyen köpeğin artık bilemem hangi makam-ı müessirden kısık kısık, keskin keskin, tizden kabadan karışık o av'ave-i tazallumü gittikçe uzaklaşarak işitilir. Bir müddet sonra işçi Kirkor tabaklarını almağa geldiği zaman yazıcı efendinin taamı ba'd-el-ekl bulaşıkları böyle tathîr emrindeki bu merakını takdir ile o zahmetten kendi kurtulmuş olduğu için kabını kacağını alarak sevine sevine gider.

Bu dükkanları bilhusus bunların mukîmânı yazıcı efendileri yukarıdan aşağıya yegân yegân tedkik eyledikleri esnada Dudu yavaşça dedi ki:

— İşte bak şu karşıda oturan geçende mektup okuttuğum ihtiyardır. Ona gitmeyelim pek zevzek bir heriftir.

Bu defa bir orta yaşlısını intihab ettiler. Saçına, sakalına kır serpmiş karaca kuruca simalı, ufak tefek vücutlu bir yazıcı efendi arkasını barakanın cidarına dayamış, dizlerini dikmiş yarı yatar yarı oturur, yarı uyur, yarı uyanık gibi gözler nîm mesdûd bir halde kendinden ha geçiyor ha geçmekte iken dükkânce-i tahririne iki vardakosta hanım takarrüb ettiğini o rehâveti, o yumuk gözleri arasından farkederek derlendi. Toplandı : «Buyurun efendim»i bastırdı. İçeriye evvelâ Dudu girdi. Artık dükkân dolmuştu. Safvet'e yer yok gibiydi. Yazıcı efendi telâşla hanımların altına birer kahveci iskemlesi sürdü. Yarı içeride yarı dışarıda oturdular. Ekşi ekşi ter, keskin keskin bekâr kokan bu kulübeciği yasemenlerden, leylaklardan yedi dağ çiçeklerinden müterekkib bir bûy-ı latîf bir hanım kokusu istilâ eti. Müşterilerin bu râyiha-ı meşâm-nüvazıyla gönlü açılan gözleri parlayan yazıcı bunlara nasıl ikram edeceğini ne diyeceğini bilmiyordu.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Dükkânın derununa iki yanlı kerevet yapılmış, üzerine ot minderler ferşedilmiş, daha üstüne kırmızı santrançlı soluk, kirli bir örtü serilmişti ki fabrikasından, destgâhından çıktı çıkalı su görmeden solan bir örtüye sürünmemek için Dudu mümkün olduğu kadar çarşafını toplamağa uğraşıyordu.

Kerevetin bir ciheti yazıcının oturmasına mahsus diğer ciheti de müşterilerin kuuduna tahsis edilmişti. Fakat Dudu ile Safvet kahveci iskemlelerini o kerevete tercih ettiler. Yazıcının önünde bir çekmece vardı. Bunun altı üstü biraz muayene edilse o hizmete, o istimale tahsisan bir marangoz elinden çıkmadığını görülür. Çekmece namını vermekte pek acele etiğimiz bu şey adeta bir gaz sandığıdır. Esas-ı imali nazarlardan setredilmek için üstüne, yanlarına muhtelif çeşidde muşamma parçaları mıhlanmıştı.

Bu çekmecenin üzeri galiba kahve tebsiliğinden mütekaid, boyaları cilâsı dökülmüş, eski rengi ne imiş kim bilir? Şimdiki hali paslı, siyah bir teneke parçasından başka bir şey olmayan bir tebsi derununu muhtelifü'l-elvân ve'l-eşkâl bir hokka, bir rîkdân, bir süngerlikten ibaret bir yazı takımı tezyin ediyordu.

Bu gaz sandığının açık tarafı öne, yani yazıcı efendiye doğru çevrilmişti ki yan yatırılmış kapaksız bir dolap gibi bunun içine yazıcı efendi, kirli çorap, mendilden tutunuz da aharın görmesinde beis olan ve olmayan eşyâ-yı hususiyesini tıkıştırmıştı. Dükkânın derûnu gazete ile kâğıtlanmış, mürur-ı zamanla bu gazeteler kirli sarı bir renk almış, tahtaların amudu ek yerlerinden parmak enliliğinde yol yol ayrılmıştı.

Yazıcı efendi kaleme aldığı muharrerâtın kayd-ı tevarihinde şaşırmamak için adi cep takvimlerinden müfrez on beş günlük küçücük bir sahifeyi yanı başına yapıştırmış, bazı muvakkithane pencerelerinde görüldüğü gibi senenin ta'dad-ı eyyâmı için duvar takvimi yerine böyle adi cep takvimlerinden kat-ı sahaif etmeği besbelli iktisada daha muvâfık bulmuştu.

Dükkânın en büyük medar-ı ziyneti kapıdan başlarını sokan müşterilere tamam karşı gelecek, onların en evvel enzarına çarpacak bir noktaya talik edilmiş, çerçevesi sinek tersiyle simsiyah kesilmiş bir levha idi. Avihte-i mevki-i ihtiram kılınan bu levhanın ne talik ne divanîye benzeyen girift bir hatt-ı acible yazılmış sutûr-ı zîb-hikmeti şu idi :

Felek bir elekdir eler yağmurun
Kuraklık olsa da ne gam çal tamburun
Ger yoğsa şu cihanda bağ-ı mamurun
Gül açmış ya ki açmamış ne umurun

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Nâzım-ı levhanın Aşık Ömer muktedileri kadar da feyzyâb-ı şâiriyet olmadığı görülüyor, fakat bu mesâri', fenn-i şiire revnak-bahş birer düstur-ı hikmet olmaktan ziyade o dükkânce-i tahrire muvâfık bir nevi ziynetti. Çünkü erbâb-ı müracaatın hemen cümlesi ümmi olduğundan bu levhanın onlar için tesir-i nazarîsi yalnız —nakş-i dâne-i fülfül bir varak— olmaktan başka bir şey değildi. Yazı denilen o pür hal, eşkâl-ı münharife-i acîbenin onlarca hiç bir medlûl-ı zihnisi yoktu.

Meâl-i levhaya gelince kailin kuraklıkta «tanbura» çalmak tavsiyesi yazıcı efendinin iki avucuyla alkışlayacağı bir fikr-i hakîmâneyi mutazammın idi. Zira barakanın damına mefrûş kiremitlerin tûlu çatının meyline bir türlü uymadığından yağışlı havalarda tanburayı tavandan elek gibi süzülen bârânın tımtım-ı nüzûlü çalar, binaenaleyh yazıcı efendiye artık Holden'in kuklaları gibi sade oynamak kalırdı.

Enamın mesalih-i tahririyesine küşade-bâb bu barakacağıza erbâb-ı müracaatın her nevi baş vurduğundan yazıcı efendi müşterileri içinden bal alınacak çiçeği artık nazra-ı ulâda tanımak melekesini peydâ etmişti. Kirli ensesini kaşıya kaşıya dükkândan başını sokarak Ürgüp'e Üsküp'e, Tosya'ya Amasya'ya çızıktırtacağı mektuba bir köy halkına alelinfirad selam sığdırmak gibi birkaç tabaka kağıda istiâb edemeyeceği zor anlaşılır, imlâya gelmez esmâ ve şöhret-i acîbe ta'dâdından ve mutavvelen tarif-i hissiyattan sonra tediye-i ücrette bir onluk nihayet yirmilikle sözü kısa kesmeğe bakan bir müşteri ile böyle içeri girer girmez revayih-i latîfeleriyle dükkânı ravza-ı bahara çeviren hanımlar beynindeki farkı görmek büyük bir zekâvete, uzun bir tefekküre muhtaç değildi.

Yazıcı efendi gaz sandığı önündeki mevki-i mahsusunda sağ dizini yere yatırıp solunu dikerek arkasını da biraz kanburlaştırdı. Bu haliyle emredilecek şeyi tahrire müheyyâ bulunduğunu anlatıyordu. Yazıcı müşteri hanımlara, müşteriler yazıcıya bir müddet bakıştılar. Filvaki mesele tarafeynce bir müddet dâ'i-i tereddüd olacak kadar nazikti. O kıyafette hanımların dükkâna maksad-ı duhulleri Bartın'a, Trabzon'a mektup yazdırmak olmadığı yazıcı efendice bir emr-i meczum idi. Fakat müşterilerin teshil-i ifadeleri için yazıcı tarafından ufak bir mukaddimeye, girizgâha lüzum vardı. Binaenaleyh dedi ki :

— Efendim dünyada her şey başa geliyor... Şimdi sizden evvel iki hanım geldi. Aşıkane uzun bir mektup yazdırdılar. Bunu yaldızlı çiçekli kâğıda beyaz ettikten sonra müsveddesini yaktırdılar. Bakınız...

Yazıcı peykenin örtüsünü sıyırdı. Filhakika bir avuç kadar kâğıt külü göründü. Dudu yazıcının bu sözlerinden alelhusus peykenin altında gördüğü kâğıt küllerinden cesarete gelerek :

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Bizim de imlâ ettireceğimiz şey tıpkısı buna benzer bir âşıklık maddesidir. Fikrine gelen lafları evvelâ bir kâğıda koyarsın. Onu yüksek sesle bir mütalaa edersin. Biz dinleriz. Hoşumuza gelirse çiçekli kâğıda geçirirsin. Artık kalacak «minüt»i o hanımlara ettiğin gibi kibritin alevine tutarsın. Yanar. Külünü de dışarı püf edersin.

— Pekâla!.. Nasıl emredersiniz öyle yaparım... Bende çiçekli kâğıt da vardır.

— Biz kâğıt almışız.. Sen minütü bakalım ne tertip yapacaksın?

— Minot nedir?

— İlk tertip fikrini âdi bir kâğıdın üzerinde koymazsın? İşte ona «minüt» derler.

— Ha müsvedde...

— He evet efendim «musedde»...

— Affedersiniz. Mektup kimden kime yazılacak?

— Bir hanımdan bir beyefendiye...

— Hanım zâtüzzevc mi? Bâkir mi? Seyyibe mi?

— Uzun etmeyiniz efendim.... Bu işin içinde ne bakır vardır ne kalay... Bir bey bir hanıma... defa hanım da o beye tutulmuştur.

— Affedersiniz darılmayınız efendim. Keyfiyeti tamamiyle anlayalım ki ona göre bir şey kaleme alayım...

— Keyfiyeti ta bitiminden anlamak merakındasın? İstiyorsun ki âşık maşukun biyografilerini hikâye vereyim? Hayır bu olamaz. Farzetki Piyer Jan'ı sevmiştir. Bundan öteye meydana isim koyamam. Böylece yazabilirsin?

— Hayır efendim anlatamadım. Bu mektubu yazdıran hanım kocalı mıdır? Dul mudur? Kız oğlan kız mıdır?

— Biz buraya istintak vermeğe gelmedik! Farzet ki öyledir. Farzet ki böyledir, evlenmiş evlenmemiş kadınların âşıklık mektupları başka nev yazılır?..

— Evet başka türlü yazılır...

Yazıcının bu cevabı üzerine dudu ile Safvet sâmitâne müzakere-i hal yollu teâti-i enzar ettiler. Bu istizahlarıyla herife ne dereceye kadar açılmak muvâfık olabileceğini tayine uğraşıyorlardı. Nihayet dudu :

Yalnız sana şu kadar diyebilirim ki hanım evlidir. Belaya benzer böyle bir muhabbete uğramıştır. Bu işin dibinden kıyak bir hır çıkacağını düşünemeyerek mektuba cevap etmeğe kalkışmıştır. Anlayabildin? Sen ki yazıcısın sana bir laf ederlerse sen ondan bin mefhum çıkararak sözü uzatırsın... Artık keyfiyeti bundan öteye kurcalayamayasın. Ziyade söz etmeğe korkarım...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yazıcı filhakika bu tuhaf müşterinin bir sözünden bin mânâ istihracına uğraşarak :

— Demek ki size beyden bir mektup geldi. Şimdi ona cevap yazdırmak istiyorsunuz?

— Yazıcı olunca böyle feraset olmalıdır. Evet anladığın gibi... Bize mektup geldi. Şimdi ona cevap vereceğiz.

— Öyle ise o mektubu görmeliyim ki ona muvâfık bir cevap yazabileyim...

Dudu ile Safvet mektubun yazıcıya iraesinde bir beis olup olmadığını istizâhan yine yekdiğerine bakıştılar. Zaten nâme evvelce de diğer bir yazıcıya okutturulmuştu. Resen gelen mektup görülmeyince cevabın suret-i matlubede yazılamayacağını ikisi de bitteslim mektubu çantadan çıkarıp verdiler. Yazıcı kaşlarını aşağı yukarı oynatarak, dudaklarını kıpırdatarak, arada bir bazı kelimât üzerinde tevakkufla gözlerini büzüştüre büzüştüre dakayık-ı mânâya nüfuz-ı nazara uğraştığını gösterir garip işmizazlarla nâmeyi baştan aşağıya kadar okuyup bitirdi. Hitam-ı kıraatında üç defa başını sallayarak :

— Güzel kâtip elinden çıkmış. Güzel güzel, çok güzel. Şimdi buna yine böyle güzel bir cevap ister değil mi? Baş üstüne... İstediğinizden alâsını yazmaz isem ,ben de o beyi hüngür hüngür ağlatmaz isem vereceğiniz para helâl olmasın... Yine hulusunuz doğru imiş ki bana geldiniz. Eğer bitişik yazıcıya gideydiniz size yeni romanlardan ezberlediği mektuplardan birini yazardı. Çünkü herifte hiç karîha yoktur hep basma kalıptır. Yeni romanlar malum ya açık Türkçedir. İşte yazacağı mektuplar: «Efendim geçen hafta sizi Göksu'da gördüm cemalinize uruldum, cayır cayır yanıyorum. Bu hafta yine gidip orada sizi bekleyeceğim» kabilinden şeylerdir...

Dudu şedîd bir tavr-ı itirazla :

— Hayır efendim. Bizim mektuba böyle adi laflar sokmayınız... «Göksu'ya gitmişim. Seni onda görmüşüm. Cemaline urulmuşum....» sanki bunlar da sözdür? Böyle lafı ben de ederim. Biz elenika temiz laf istiyoruz. Lafın temizi, yükseği, eder etmez anlaşılamayanlarıdır. Bize gelen nâmede o beyefendi çeşmelerimin suyu boşanmış havluyu sel basmıştır demiyor? Sen de ona karşılık: «Gönlümün havzının köşesi batlamış yukarıdan aşağı sel revan olmuştur.» dersin. Lâkin bunu böyle demezsin «elenika» tarzında beyan edersin.

— Siz merak etmeyiniz. İstediğinizden alâsını yazarım. Sizin bir diyeceğiniz var mı onu da söyleyiniz...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Ateşle, su ile daha neler ile muhabbet anlattırılmak âdet ise onları dizip dökerek sıralarsınız. Sonra sıkı sıkıya tenbih edersiniz ki o beyefendi bu keyfiyeti sırlı küp gibi içinde tutarak dışarı sızdırmasın..

— Başüstüne...

Yazıcı efendi kalemini maktaın üzerine boylu boyuna yatırarak kalemtıraşıyla çıt çıt ucunu bir iki defa bastırdı. Pürüzden kurtardığı hâme-i sihrkârını baş parmağının tırnağı üzerine nakl ile çatladığını yokladı. Yarık amîk, mevzun, mütenazırdı. Yera'a-ı çâlâkine bu suretle çeki düzen verdikten sonra yarım tabaka kâğıdı ortadan biraz mâilen katladı. Kalemi aldı ele girdi yola. Artık o zemin-i ebyazda alabildiğine cevelan edecekti. *Defter-i Aşk, Zenânname, Hûbânnâme* ve emsali âsâr-ı âşıkaneden kitab-ı hafızasında birçok ibareler mısralar vardı. Ezberlediği şeyleri benimseyerek artık mâl-i sarîh-i zihniyesi gibi istimal eyler, mevzû ile münasebet alsın almasın hep onları dizer dökerdi.

Gözlerini karşıki medresenin duvarına dikti. Kalemi kâğıda temas ettirmeksizin havadan bir iki defa oynattı. Bu hareketi tıbkı çevik bir atın bir meydan-ı vesî-i cevelâna salınıverileceğini hissederek eşinmesi kabilindendi. Müessir, keskin, dokunaklı bir sernâme arıyor, görür görmez okur okumaz, ilk nefeste Keşan tönbekisi gibi yine saracak sert bir tabir düşünüveriyordu. Elkab bir kerre bâlâ-yı sutûra heybet-ı mahsusasıyla oturdu mu artık nâmenin alt tarafı yürür. Yazıcı bir iki defa gözlerini kırpıştırdı. Hep medresenin duvarına bakıyordu. Düşündü, düşündü, döndü, medreseden mezarlığa sevk-i fikr eti. Mezar taşlarının fatiha-ı kitabeleri nedir? «Hüvelhallakulbâki» yahut «Ah minel mevt» değil mi? Hah işte tamam... Mâverâ-yı ufuktan bedr doğar gibi yazıcının zihni yavaş yavaş tenevvür ederek nihayet sernâme tulû eti: «Ah minelaşk!..» Yazıcı bu terkibi teşkil eden dokuz harfi kemâl-i aşk u şevk ile kâğıdın üzerine resmetti. Ahın «h»sini o kadar müdevver düşürdü, aşkın noktalarını öyle keskin çıkardı ki yazdığı şey nâme midir? Yoksa ketebe midir? Unutarak kâğıdı şöyle karşıdan tuttu. Yazıya bir nazar-endâz oldu. Hüsn-i hattına bayıldı. Yazıcının bu telâşlarından, kâğıdın üzerine güzel bir şey yumurtladığını Dudu bile anlayarak tebessüm-i sürûrunu ketmedemedi.

Çarşafı içinde, o kalın peçe altında Safvet sıkıldı. Yazıcıya biraz arkasını dönerek yüzünden peçeyi şöyle mâilen kaşlarının üzerine doğru nîm sıyırdı. Kocasını kıskanmak derd-i tahammül-sûzuna uğrayalıdan beri uykusuz geçirdiği leyâl-i ıztırabâtında iç sıkıntısıyla tütüne alışmıştı. Çantadan bir sigara çıkardı. Şem'alı kibritle yaktı. İçmeğe başladı. Genç kadın o sandık kadar dükkânın tavanına sigaranın dumanını savurmakta iken yazıcı «ah minelaşk»dan sonra kalemini kapıp salıverdi. Kilk-i revan, dürer-i beyânını püsküre püsküre bir sarîr-i pür ahenk ile

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

koşuyordu. Fakat artık yazıcı nazarını medresenin duvarından ayırarak çarşafın siyahlığı içinde beyazlığı penbeliği birkaç kat revnak peydâ eden Safvet'in dolgun, müdevver, saniha-pîrâ izârına dikmişti.

Yazıcı coştu. Karşısındaki bu al yanaklı tombul taze kadın geceleri tengnâ-yı firâşında ateş-i hırmanla kavrulduğu esnalarda rüyasında görmeğe uğraşıp da görmediği afetlerdendi. Arayıp da bulamadığı bu dilberlere karşı bazan bir adâvet-i dil-sûzâne ile *Defter-i Aşk*'tan şu :

Kıldı bir mertebe tab'ım nefret
Yanıma gelse eğer bir âfet
Her nigâhı bana cankeş görünür
Ruh-ı âli yanar ateş görünür

mısralarını haykıra haykıra okurdu. Yine bu mısralar kaleminin ucuna dolaştı. İçini çeke çeke Safvet'e bakarak «ruh-ı âli yanar ateş görünür» kelâm-ı mevzûnunu bir daha tekrar ediyordu.

Safvet'in şem'a-ı ruhsârından kandil fikrini parlata parlata yazıcı kâğıdı yukarıdan aşağıya karaladı.

Tatlı bir tebessüm, hafif bir öksürükten sonra «dinleyiniz hanımlar» ihtarıyla :

«Ahın meddini dört elif mıkdarını da aşırarak bütün heva-yı rieti ile çekip :

«Ah minel aşk! dedi. Yayılmış gibi orada bir mola verdi. «Aşk»ın elif lamdan sonra nefs-i kelimeden olan üç harfi (ayn)ını, (şın)ı, (kaf)ı şarrrrk... diye birbirine öyle bir çarpıştı ki Dudu ile Safvet mânâsını pek anlayamadıkları bu terkibin hakikaten re's-i nâmeye geçirilecek «şakrak» bir söz olduğunu teslim ile beğendiler.

Bütün incizâb-ı derûnuyla Safvet'e göz dikerek kelime-i aşkı kıra döke telaffuz eden yazıcı aşk ile şevk ile bir daha «ah minelaşk» dedikten sonra mâbad-i tesvîdinin kıraatine devam etti :

«Letafette lânazîr, güzellikte bîkusur, işvede yektâ, cilvede bîhemtâ lebleri anber, sözleri sükker, ruhleri gül, perçemi sünbül, gözleri mestan, nigâhı fettân, mu meyânım, serv-i revanım, mal ü menâlim, tende canım, gonca dehânım, yosma civanım efendim hazretleri.»

Hep bu renk renk elkâb yukarıdaki «Ah minelaşk»ın ta'biyetü'l-ceysi idi. Yazıcı efendinin kavalîb-i zihniyesinden birinci numara olan bu kalıb-ı muteber kendinden tahriri taleb edilen her muhabbetnâmenin bâlâ-yı sahifesini tezyin ederdi. Mayısta kökçülerin her bünye için bir devâ-yı müessir olduğu iddiasıyla şahtereden gelincikten tertip ettikleri tasfiye-i dem dârû-yı meşhuru gibi yazıcı da bu nigâhı fettan, mu meyân, serv-i

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

revân terkipleri reçetesini köre, şaşıya, topala, çolağa, uzuna, kısaya hep kullanırdı.

Yazıcı bu tabirât-ı garîbeyi yukarıdan aşağıya sayıp dökerek «yosma civanım» da karar kılınca Safvet Duduya, Dudu Safvet'e bakıştılar. Sonra her ikisinin de gözleri yazıcıya dikildi. Bu iki kadın o sözleri elhak pek ahenkli, pek sâmia-nevaz, pek manidâr bulmuşlardı. Herif, kendine in'itâf eden o enzâr-ı takdirkârâneden kilk-i sihr-beyânının tesir-i hayret-bahşâsını anlayarak halâvet-i sadâsını tezyîd ile kıraata devam etti :

«Cariyenizi dilsîr buyurduğunuz bir kıt'a lutufnâme-i vefa-allâmeniz vâsıl-ı dest-i muhabbetim olup meali okunup her kelimesi yegân yegân sencîde-i akl u iz'ân kılınıp dakayıkı tedkîk olundukta bizlere gönül bağladığınız bî iştibah anlaşılmış olmağla aşırı bir sevinçle bizim külhan-ı kalbimiz dahi (a)ev-gîr)-i nâr-ı aşk kesilerek bir sütun-ı ejder-misâl (bacâ-yı dilimiz) ateş püsküreerek nâire-i hevâ-yı muhabbetimiz kığılcımnisar haline gelmiştir.»

Dudu bir karış kadar boynunu yazıcıya doğru uzatarak :

Ellerin dert görmesin, güzel oldu. (s. 486-513)

Metres, Dersaadet 1315/1900

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

5

TESADÜF'ten

MAHALLE KADINLARI

Zavallı Gülsüm Hanım'ın öfkeden her tarafı sapır sapır titriyordu. Hemen çarşafı kavradı, eline tesadüf eden ucunu başına çekti. Kendini böyle yeise, halecana düşüren kitabı koynuna soktu, merdiven basamaklarını dört atlaya atlaya avluya indi. Sokağa fırladı. Arkasından kaynanasının, validesinin :

— Kızım çıldırdın mı? Böyle yelyeperek, yelken kürek sağını solunu görmeden nereye gidiyorsun?» yollu bağrışmalarına hiç ehemmiyet vermeyerek sokak kapısını var kuvvetiyle gümbedek kapadı. Acele ayağına geçirdiği nalınlar burkula burkula, sendeleye sendeleye köşebaşını döndü. Birkaç adım sonra hoca Nefise Hanım'ın kapı tokmağına yapıştı. Çat çat! Bütün asabiyet-i münfailânesiyle fasılasız bir çatırtı kopardı. Birkaç saniye sonra derûn-ı haneden, «perdesi» kadınla erkek beyninde bir sada :

— Böyle kapı çalan iz'ansız kimdir bakayım? A! Yüreğim hopadak yerinden oynadı. Camlar sarsılıyor, dur ayol dur... geliyorum...» sözleriyle bu çatırtılara cevap verdi. Fakat Gülsüm oralarda mı? Artık onun ne gözü görüyor, ne kulağı işitiyordu. Bu tekdirlerin bir kelimesini bile duyamadı. Biraz sonra evin içinde bir paldırtı oldu. Onu müteakiben deminki sada, gılzeti, perdesi birkaç derece yükselmiş olduğu halde şöyle işitilmeğe başladı :

— İlahî o kapı çalan elceğizin yakın vakitte teneşirlere gelsin emi? Sağlık selâmetle gelip de kapımı çalamaz olaydın? İşte düştüm. Kalçam boydan boya çürüdü. Benim yerinden zor kalkar bir kocakarı olduğumu bilmiyor musunuz canım?.. Ama ben bizimkine bin defa söyledim. Hacı, şu merdivenin üçüncü basamağı oynuyor. Şunu kendin mi mıhlarsın? Bir dülgeremi mıhlatırsın.. Çakdırıver, bunun üzerinden bir gün ya sen, ya ben yuvarlanacağız dedim. Kulağına artık söz girmiyor ki, alık gibi bir şey oldu. Şuraya oturur uyuklar, kahveye gider uyuklar.. (Üst perdeden haykırarak) Aman! Aman! Kaba etlerime iğneler saplanıyor a dostlar ne etim kaldı, ne budum, bittim.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kapı önündeki Gülsüm içeriden gelen bu son feryatları artık duyarak tokmağı bıraktı. Kulağını anahtar deliğine verdi, dinlemeğe başladı. Hânedeki mütazallımâne yaygara şöyle devam ediyordu :

— Bir yanım simsiyah çürüdü zannederim. Ah bu kimsesizlik ne zor... Sevabına bir ayna tutan olsa da görsem. Mangal başında pastırma diliyordum. Acı acı kapı vurulunca neye uğradığımı bilemedim. Hemen fırladım. Bu sabah da işte başıma bu kaza geldi. Verilmiş sadakalarım varmış. Yine Tanrım esirgedi. Ya maltalığa kadar yuvarlanaydım... A! Kedi pastırmaları yukarıda bire kadar yemiştir... Ya kaldırmağa vaktim oldu mu?... O canım pastırmaları soğan zarı gibi ince ince dilmiştim... Geh... pisi pisi pisi... Sarman yavrum geh, pisi pisi pisi gel oğlum gel... Pastırmalarımı yeme sakın.. Şimdi ciğerciden sana mancar alırım hu, Sarman.. Sana gel diyorum...

Dışarıdan Gülsüm Hanım en müessir sadâ-yı istirhamla :

— Hoca hanımcığım kapıyı aç. Şimdi şuraya düşüp bayılıvereceğim.

— İlâhî geber.. Beni bu hale soktuğun için her kim isen oraya düş de kalkamaz ol... Ben yerimden kımıldayacak halim olsa pastırmalarıma koşacağım... Şimdiye kadar kedi hepsini sömürmüştür.. Geh pisi pisi Sarman artık yediğin elverir. Biraz da Hacıbaba'na kalsın. Heriften kaç gündür bucak bucak kaçırırken bugün pastırmacıklarımı kendi elceğizimle dildim dildim de kedinin önüne koydum. Sarman geh pisim gel... yavrum.

— Kadıncığım aç ben geldim... Bilemedin mi? Komşun Gülsüm...

— A... Gülsüm'üm sen misin?

— Benim anacığım...

— A kız senin öyle kapı çaldığın yoktu. Ne oldu sana?..

— Ah bana olanlar oldu...

— Ne oldu? Ansızın kaynanan mı vefat etti?

— Ah ağzını öpeyim... Lâkin hani öyle şey... O yine bildiğin gibi oturuyor. Altına pösteki dayandıramıyoruz... Kaynanam sağ fakat başıma geleni bilsen?..

O aralık hoca hanım canhıraş bir feryat koparak :

— Gördüm mü şimdi benim başıma geleni?.. Sarman dilinmemiş büyük parçayı almış götürüyor. Seni gidi sarı çıyan, tamasız kedi seni. Yediğin içine zehir zakkum olsun inşallah... Bırak pastırmayı şimdi seni gebertirim.

— Hoca hanımcığım uğradığım derdi bilsen parmağın ağzında kalır..

Hoca hanım yine hiddetle :

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Neme lâzım benim şimdi el derdi. Pastırmam kedinin ağzında gidiyor.. Zakkum yiyesi, yediğini yemiş, yemediğini götürüyor. Ağzında koskoca «kuşgömü» parça.. Ulan bırak pastırmayı.. Bak söz dinliyor mu? Seni gidi kahpenin kedisi seni...

Dışarıdan müsterhimâne :

— A Nefise anacığım... dilediğin pastırma olsun... Sen beni şu meraktan kurtar da sana bir okka pastırma adağım olsun.. Kapıyı aç kapıyı...

— A Gülsüm kapıyı nasıl açayım?.. Buraya yığıldım kaldım.. Kalçam incindi.. Sancısı belime doğru vuruyor.. Galiba aşığım yerinden çıktı.

— Şimdi bana kapıyı açamayacak mısın?

Hoca hanım avaz avaz :

— Kedi helâya atladı... Pastırma da ağzında gidiyor. İlâhî hayvan seni sarmanlar götürsün...

— Telaş etme canım.. Elbette ağzından bir tarafa bırakır. O kadar koca parçayı bitirecek değil a!.. Kalanı şartlarsın yine yenir.. Pastırma bu... Ne olur?.. Köpek değil a bu kedi.. Kedinin ağzı pis tutmaz...

— A aa pencereye atladı..

— Canım sen kapıyı aç, ben onu tutar, ağzından pastırmayı alırım.

— Karı yerimden kımıldanamıyorum diyorum sana.. Galiba kalçamda büyük damar küçük damarın üstüne bindi.. Ay! Ay! Ay!.. Sızısı yüreğime çöküyor.

— A Nefise hanımcığım ne yapacağız böyle?..

— Karı bilir miyim ben?.. A Gülsüm'üm.. İyi aklıma geldi. Kahveye koş Hacıbaba'n orada.. Onun yanında anahtarı var... Söyle kendi de gelsin. Bu kalçamın bir çaresine baksın.. Haydi koş çabuk.. Kedi şimdi pencereden imamecilerin tahtaboşuna atlarsa pastırmayı hayvanın ağzından alırlar... Dilerler, dilerler, maşada kızdırıp yerler.. Biz kırk yıl pastırma sorsak, dava etsek, görmedik derler.. O aç gözlü kız, o arsız Seher bu yaz ne asmamda koruk bıraktı, ne de duvarımda kiremit.. Nasıl da mide bilmem ki kardeş.. Okkalarla koruk yedi. Karnı sirke fıçısına döndü.. O ekşi şeyi lâtilokum şekeri gibi yiyor.. A bana bak.. Hu kızım Gülsüm orada mısın? Yoksa gittin mi?

— Buradayım...

— Hacıbaba'n kahvede uyuyorsa sıkılma uyandır. O kaç zamandır orada uyumayı âdet edindi. Arkasını duvara dayıyor. Dizlerini dikiyor. Gözlerini kapıyor, kahvecinin kedisi Mestan bir köşede, Hacı öbür köşede uyuyorlar... Sen kahveye girmeğe sıkılırsan çırağa, o küçük Şaban'a işaret ediver. Uyandırsın... Anlat... Kalçamın halini anlat.. Emi?..

— Peki...

— Çabuk ol kız daha orada mısın?

— Buradayım... Lâkırdın bitsin diye bekliyorum...

— Sen benim lakırdıma bakma, o bitmez... Ben kendi kendime de söylenirim...

— Gidiyorum... (s. 2-12)

GELİN-KAYNANA KAVGASI

O akşam Rıfkı Efendi ber-mutad mahall-i hizmetinden hânesine avdet edince, zevcesini, kayınvalidesini köpürmüş birer hâl-i feveranda bulur. O ana kadar cereyan eden vukuattan, masaldan, hikâyeden külliyen bî-haber olan ve zihninde maîşet gailesinden başka bir düşüncesi bulunmayan o masum adam yemiş çıkını elinde, ekmeği koltuğunda her zamanki gibi gelir, dakk-ı bâb ile evinden içeri girer... Merdiven başından koparılan bir acı kahkaha kulaklarını tırmalar. Başını kaldırır, bakar ki zevcesi Gülsüm ağlamadan şişmiş, kızarmış, morarmış çehresiyle gülüyor. Bir asabiyet-i medîde ile vücudu sarsıla sarsıla kahkahalar salıveriyor. Karısının bu halini gören Rıfkı şaşırır. Biçarenin aklına başka şeyler gelir.. Alık alık sağına soluna bakınıp istizah-ı ahval edecek diğer bir çehre ararken, orta odadan kayınvalidesi başını uzatarak keskin, müstehziyâne bir sada ile :

— Buyurunuz bakalım Salim Beyefendi!.. diyince zavallı Rıfkı bütün bütün şaşalar. «Salim Beyefendi» kim? Bu akşam evdeki kadınlara ne olmuş?» «Acaba girdiğim hane evim değil mi?» istigrabıyle etrafına baktığı esnada, mangal üzerinde tencere kaynar gibi inkitasız fıkırtılar içinde göğsü kabarıp inen Gülsüm der ki :

— A (sahi) Salim Beyefendi buyurunuz... Ohhhh.. İyi saatte olsunlara yedirdiğim paralar âfiyet olsun. Öyle adını değiştirmek değil a ne yapsan nafile?.. Gittik. Bulduk. Düğünü bozduk ya! Adını değiştirmişsin, yaşını küçültmüşsün.. Daireni başka türlü söylemişsin... Bu hilelerin para etti mi? Nefise'ciğim eksik olmasın iyi saatte olsunlara bolca şerbet yaptı ama gönderdiğin çamaşır bohçasını da, ağırlığını da başına attırdı?.. Yüz seksen beş mecidiyeyi nerene sakladın bakayım?. Oradan kovuldun, kabul olunmadın da yine eski karına mı geldin?..

Bu türrehata muhatap olan Rıfkı şaşırdıkça şaşırıyor, hayretten hayrete düşüyordu. Yukarı çıktı. Şaşkınlıkla validesinin odasına girdi. Zavallı kötürüm karı da koparılan o kahkahalardan, işitilen sözlerden bir şey anlayamadığından istiğrabla etrafına bakınıp bakınıp :

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Salim Bey kim? Misafir mi geldi? İyi saatte olsunlara bolca şerbetler içirmişsiniz de bir bardak bana yok mu a utanmazlar? Kaç gündür içim yanıyor...

İhtiyar kadın bu sualleri beş on defa tekrar etti. Cevap veren bulunmadığını görünce avazı çıktığı kadar :

— Onlar nasıl lâkırdılar öyle? Bana da anlatın? feryadıyle haykırınca Gülsüm aynı âvâz ile :

— Anlayacaksın da ne olacak? Bir karış boyun mu uzayacak?.. Senin anlayacağın oğlun evleniyormuş?

Kocakarı pöstekisi üzerinde sarsıla sarsıla gülerek :

— Oğlum evleniyor muymuş?.. Bir ana için evladının ikinci mürüvvetini görmek birinciden daha tatlı olurmuş diyorlar.. Ohhhhh... Evlensin, evlensin.. İkinci gelinimi de göreyim...

Gülsüm — İkinci gelinin kadar kafana taş düşsün emi?..

Bu ikinci teehhüle Zübeyde Hanım bir memnuniyet-i şedide ile gülüp kendini salıverdikten sonra o akşam alel-gafle sehven kendi yakınına bırakılmış olan yemiş mendiline ıklıya sıklaya uzandı. Çıkını çekti.. Artık birinci gelinini de unuttu, ikincisini de.. Çıkından eline ne geçerse kabuğuyle indiriyordu. O aralık odaya Vefa geldi. Çocuk da vâlidesiyle pederi beynindeki mücadeleye hiç kulak vermeden çıkına yanaştı. Kocakarı mendili kucağına almış, Vefa'nın dest-i taarruzundan kurtarmak için yemişlerin üzerine âdeta iki kat eğilerek bir müdafaa-i can-sipârânede bulunuyor, oğlan şiddetli hamleler ile elini saldırarak elma, armut, ne yakalayabilirse alıyor, onu yiyinceye kadar kadın nine, torun beyninde muvakkat bir sükûn hüküm sürüyor, çocuğun elindeki bitince yine o hamelât, yine o gayyûrane müdafaat başlıyordu. Onlar böyle meşgul iken beri taraftaki kavga ayyûka çıkıyordu. Rıfkı Efendi, zevcesiyle kayınvalidesinin birtakım sitem-âmiz ve muhakkirâne kelimâtla kendine anlattıkları feci, mudhik hikâyeyi dinledi, dinledi. Biraz ayakları suya erdi. Garabet-i vak'ayı anladı. Artık kendini zaptedemez bir hale geldi :

— Durun ben size masalı, evlenmeyi, böyle evi soyarcasına öteberi çalarak Nefise Hanım'a götürmeği öğretirim...» tekdiriyle odunluğa iner, bir meşe sopasıyle yukarı çıkar. Ne taraflarına rastgelirse karısına da, kaynanasına da yerleştireceği sırada oğlu Vefa çığlık çığlığa eteklerine yapışarak :

— Babacığım bak. Hanım ninem boğuluyor. Ham bir muşmulayı çiğnemeden yuttu..» diye bağırınca, filhakika bakarlar ki, gözleri büyümüş, yüzü morarmış, boynu uzamış kocakarı kıkır kıkır kıkırdayıp duruyor. Hemen su yetiştirdiler. Semirtmek için tuğla parçaları yutturu-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

lan hindilere yapıldığı gibi boğazını sıvaya sıvaya muşmulayı mideye indirirler, Hanım nineyi hayata erdirirler.

Rıfkı Efendi anasını muşmuladan kurtardıktan sonra saf-dil zevcesiyle kayınvalidesine bir-iki odun aşkeder. Kesik kesik feryatla zavallılar birer tarafa düşerler. Kendi sokağa fırlar, doğru Nefise Hanım'ın evine...

Kıvrıldıkları yerlerde odunun acısıyle ana-kız inledikçe kötürüm karı kemal-i neşesinden kahkahaları salıverir. Salıverdiği yalnız kahkahadan ibaret olsa ne ise ne...

Gülsüm hiddetle kaynanasına:

— Hanımnine gülme öyle.. İşte sana yemin, gelip temizlemem. Kir içinde üç gün yatarsın...

Kocakarı kahkahaları kesmeyerek:

— Gelip temizleme.. neme lâzım.. Ben sizin ana-kız nasıl büyücü karılar olduğunuzu çoktan biliyorum. O hoca karıya gide gele beni böyle kötürüm ettiniz. Ben şimdi yerinden kımıldayamayacak yaşta bir karı mıyım? Bu illetimi ebeye muayene ettirdiğim zaman, hanım senin her tarafın sağlam, kocaya varsan doğurursun dedi. Öyle ya koca ekmeği meydan ekmeği. Kocam ölünce hemen birine varaydım, şimdi ben de evimin kadını olurdum. Yemiş çıkınları doğruca odama gelirdi.

Gülsüm — Hanımnine bak saçın kaç renge girmiş. Böyle acaip lâkırdılar söylemeğe utanmıyor musun?.. Artık senin kocaya varacak halin var mı?..

Kocakarı — Paçalığını Bitpazarı'nda mezada verip de kocana büyü yapmağa sen utanmıyor musun? Ben de bir hoca bulsam şu belimi okutacağım.. Azıcık ağrılarım geçsin, bacaklarıma kuvvet gelsin, hele biraz ayağa kalkayım, görücü gezip oğlumu kendi elimle evlendireceğim. Oğlum senin lâyığın mı? Sıska karı.. Bir kere git de aynaya bak. Oğlumu kıskanmadan neye dönmüşsün? Hırtlanba suratlı..

Gülsüm'ün validesi:

— Sus oradan kirli kukla sen lakırdıya ne karışıyorsun?.. İşte çıkın önünde duruyor. Hazır yemişler elinde iken patlayıncaya kadar tıkın..

Kocakarı bir elma yakalayıp kabuğuyle ısırarak:

— Tıkınırım zâhir.. Tıkınırım zâhir.. Oğlumun malı değil mi tıkınırım.. Size ne el karıları. Oğluma bir sözle yakın, bir sözle uzaksınız.. Ben de rüyasını gördüm. Oğlum kızını boşayacak.. Şöyle fıstık gibi, on altı yaşında bir kız alacak...

Gülsüm anasına hitaben:

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Anne sus.. Bu karının çenesini açtırma.. Şimdi onu bırak beni dinle.. Rüyada gördüklerim bütün çıkıyor. İşte sopaları yedik. Fakat bizimki öyle elinde odun, hiddetle sokağa çıktı, nereye gitti?

Anası — Nereye gidecek. Nefise'nin evine...

Gülsüm — Karıyı döverse...

Anası — Odunla insan okşanılmaz ya? dövülür... (s. 127-137)

BAKICI VE MÜŞTERİLER

Bir pazartesi günü ehemmiyetli ehemmiyetsiz birkaç müşteri savulduktan sonra kapının önüne mükemmel bir konak arabası geldi, durdu. İçinden yüzleri kalın peçelerle mestur siyah kuron çarşaflı iki hanım indi, hemen Sabbeyk, Hoşdem, bir-iki hizmetçi koştular. Bu birinci sınıf müşterileri tazimât-ı mahsusa ile yukarıya odaya aldılar. Çarşaflarını çıkarmalarını rica ettiler. Müşteriler yalnız yüzlerini açarak çarşaf vermediler. İkram olunan kahveleri de birer itizar-ı nazikâne ile içmediler. Bu hanımlardan biri tombalakça, orta yaşlı; diğeri narin, nahif, uzun boylu bir taze idi.

Müşterileri hemen yirmi dakika kadar beklettikten sonra Nefise bir koltuğunda Sabbeyk, diğerinde Hoşdem acîb bir eda ile geldi, kendine mahsus olan koltuğa oturdu. Ağır ağır, —kadın tabirince—, nâtıkalıca hal hatır sordu. Fakat o ağırlığı, o taazzumu içinde keskin bir nazar-ı tedkikle hanımları süzmekten hâli kalmıyordu. Genç hanımın galebe-i teessürle hafif hafif titrediğini gördü. Fakat hiç bir şey görmemiş gibi derhal tebdil-i nazar etti. Üç-dört dakika geçti. Müşteriler gûyâ izhar-ı halecandan korkuyorlarmış gibi ağız açmağa cesaret edemiyorlar, es'ile-i lâzime iradını hoca hanımdan beklediklerini imâen etrafa müteredditâne bakışıp duruyorlardı.

Nefise için o esnada vakit aynen nakit demekti. Binaenaleyh dörtbeş dakikanın bilâ-tekellüm beyhude mürûru kendisince bir ziyâ-ı azîm olacağını işrab eder gibi:

— Bir hâcetiniz mi var efendim?» sualini irad etti. Bakıcıya karşı olacak sual ve cevabı vaktiyle beyinlerinde hüsn-i tertib edememiş olduklarına nedametlerini gösterir nev'amâ birer serzeniş tavrıyle hanımlar yekdiğerine bakıştılar. Taze hanımdaki âsâr-ı halecan gittikçe artıyordu. Bu gencin halindeki nâ-kabil-i ketm teessürâta nazaran maddenin şedid bir sevda meselesi olduğuna Nefise intikal etti. Fakat kadınları açmak için vâdi-i diğerden söze girişerek:

— Bir kaybınız mı, yoksa hastanız mı var?» dedi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Nefise yeis ve keder envaının bir çehre üzerinde peyda ettikleri âsâr ve suver-i teellümâtı artık yekdiğerinden farkedecek kadar ilm-i sîmaya vukuf hâsıl etmişti. Bir kaybı yahut hastası olanların böyle kable's-sual tiril tiril titremeyeceklerini bilirdi. Evet bu genç kadını sarsan maraz, sevda sıtmasıydı. Fakat ne nevi sevda? Nasıl muhabbet? Bîçarenin halinde zerre kadar âşüftelik tavrı yoktu, o irtiâş-ı elîmi, o teessür-i şedîdi esnasında bile temkinine riayet-i fevkalâdesi, gelişi-güzel söze başlayıvermemesi, ağır bir aileye mensubiyetini, terbiyesini, cezm ve sükûnetini gösteriyordu. İn'itaf eylediği nukâta dikilip kalan iri siyah gözlerindeki o amîk mânâ-yı yeis ekseri en derin ecvâf-ı kalbiyesinden mecruh olan kadınlarda, evet, kocalarını nevmîdâne bir şiddetle kıskanan şikeste-emel hanımlarda görülür. Genç hanımın zaaf-ı siması, solgunluğu, gözlerinin altındaki maimtırak kavisler, pek çok leyal-i ıztırab geçirdiğini gösteriyordu. Binaenaleyh bu muhabbet meşru bir muhabbet... Fakat Nefise için muhabbetin meşruu, mezmumu yoktu. İstilâ ettiği insanı hoca hanımın tükenmez bir iradı haline koyacak kadar şedîd olması kâfi idi. Nefise'nin irad ettiği suale o mahzun tazenin refikası tombalakça hanım cevap vererek:

— Efendim, ne hastamız var, ne de kaybımız... Biraz başı havalanmış bir genç erkeğimiz var. Onun haline dair bazı şeyler sormak istiyoruz...

Nefise Hanım yine yaşlıya hitaben:

— (Taze hanımı bil-irâe) — Bu hanım kızım sizin neniz?

— Komşumdur efendim. Kendisi gayet sıkılmış, size gelmek istedi, bendeniz de refakat ettim. Fakat affedersiniz hoca hanım sizin için sormadan her şeyi bilir dedilerdi...

— Yalan söylemişler efendim. Dâiyeniz, okumadan, iyi saatte olsunlara sormadan bir şey bilemem. Ben de sizin gibi bir insanım... İsminizi doğruca söylerseniz, sualinizi sorarsanız, kendi usulümce size cevabını veririm. Fakat rica ederim. Söze hiç yalan katmayınız. Benim için beyhude yorgunluk olur. Kendinizi isminizle, resminizle haber verirseniz, cevabı da doğru alırsınız. Falınıza siz mi baktıracaksınız? (Genci göstererek) Yoksa bu hanım mı?

Müşteri hanımlar isim ve resimleriyle kendilerini bakıcı kadına anlatıvermekteki mahzurun derecesini tayin için istîzahkârâne birbirine bakıştılar...

Bu tereddütlere bir nihayet vermek için Nefise :

— Efendim çekinmeyiniz. Burada söylenen sözler âdeta bir kuyuya atılmış demektir. Buradan lâkırdı çıkmaz... Yok eğer emniyet edemez-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

seniz bir şey söylemeden çıkıp gidebilirsiniz. Ona da gücenmeyiz. Çünkü her türlüsünü gördük.

Genç hanım — Estağfurullah efendim, emniyetsizlik değil.. Böyle şeylere alışmadık da efendim...

Nefise birdenbire gözlerini kapadı. Yumruklarını sıkarak gerine gerine homurdanmağa başladı. Karının etrafındaki oyuncaklı, mercanlı avanesi elleriyle müşterilere sükût işareti verdiler. Odada Nefise'nin hafif iniltilerinden başka bir ses kalmadı.. Yirmi dakika sonra hoca hanım gözlerini açtı. Çatkın bir çehre, dik bir sada ile taze hanıma hitaben :

— Niyet sahibi sizsiniz... Aman halinize acıdım. Çekilir dert mi o?.. Sabahlara kadar beyiniz için gözyaşı döküyorsunuz. Kocanızı kıskanıyorsunuz. Hakkınız var. Hakkınız var. Bir fahişe, ayalinizi zaptetmiş... Zavallı delikanlı büyü içinde sımsıkı bağlı.. Gözleri o karıdan başka bir şey görmüyor. Vah hanımcığım vah!.. Ağlanmayacak koca değil ki levent gibi bir civan...

Ye's-i muhabbetle gaye-i tahammüle gelmiş o taze hanım için bu kadarcık söz kâfi idi. Bîçare kadın göstermek istediğini her türlü ihtiyata rağmen zabt-ı nefse artık muvaffak olamayarak bir seyl-i dümu ile kalktı, hoca hanımın dizlerine kapandı. Nefise'yi oturduğu koltukla sarsa sarsa ağlıyordu.

Hoca hanım taze müşterisinin vechinde gördüğü âsâr-ı ye's ü nevmîdîden, nev'-i keder ü muhabbetine bil-intikal fevkalâde bir cesaretle o kelimât-ı hâtifâneyi savurmuştu. Lâkin tetiği hemen sallapati çekilip hedefe eren bir tüfek gibi sözleri noktası noktasına gidip hakikate çarpmıştı.

Taze hanım, nazik, zayıf, yorgun bir sada ile:

— Hoca hanım derdimi anladınız. Devasını da elbette bilirsiniz. Aman efendim merhamet ediniz...

Nefise azametle boncuklu hizmetçilerine odadan çekilmeleri için bir işaret verdi. Hepsi çıngır çıngır dışarı çıktılar. Kendi müşterileriyle yalnız kalınca dedi ki :

— Kızım sen buraya kalbinde şüphe ile geldin. Şu çardaklı bakıcıyı herkes medhediyor, bir de ona başvurayım, bakalım ne olur? Ne hezeyan edecek göreyim» dedin...

Taze hanım kızardı, önüne baktı.

Nefise devamla :

— Kızım ayıp değil, cahilsin. Türlü türlü bakıcılar var. Akla gelmez dolandırıcılıklar ediyorlar. Bunların doğrusunu eğrisinden ayırmak müşkil... Ben öyle beşi bir arada lirayı göz önünde mendile bağlayıp da tenekeye, kurşuna tahvil eden hokkabazlardan değilim. Bu hakikatleri her

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

gelen hâcetçilere de anlatmam ha... Sana içim acıdı da onun için söylüyorum. Benim hilem hurdam yoktur. Canı isteyen baktırsın, istemeyen baktırmasın.... Zaten bu sanattan memnun değilim. Lâkin baş alamıyorum ki.. Şimdi yavrum hulûsla gönlünü, kalbini bana bağlayacak, içine şüphe getirmeden suallerime cevap vereceksen niyetine bakarım. Yok gönlüne bir türlü inanma gelmiyorsa nafile ne sen yorul, ne ben yorulayım. İşte bir daha söylüyorum. Bu evde söylenen sözler tıpkı bir kuyuya atılmış gibidir. Dışarı çıkmaz.. O ciheti hiç merak etme...

Taze hanım veleh-engiz olduğu kadar da, müsterhimâne bir tavırla :

— Efendim söylemesem de zaten size her şey malum olduğunu işte görüyorum. İçimden şüphemi def, bütün samimiyet-i derûnumla size rabt-ı kalb ettim. Sorunuz söyleyeyim efendim.

— İsminiz?

— Sâibe..

— Peder, validenizin isimleri?

— Safaî, Râika..

— Zevcinizinki?

— Mâil..

— Beyiniz sizde içgüveyisi midir?

— Evet..

— Çocuğunuz oldu mu?

— Üç yaşında bir kızım var efendim.

— Allah bağışlasın.. Mâil Bey'in çamaşırlarından bir şey getirdiniz mi?

— (Beyaz ipekli mendile sarılı bir şey uzatarak) Fildikos iç gömleğini getirdik efendim..

— Pek alâ.. Oraya sandalyenin üzerine bırakınız.. Başka bir şey soracak değilim kızım. Bir hafta sonra yine bugün teşrif ediniz. Size bir davet yapayım.. Niyetinizi söyleyeyim.

Hanımlar ayağa kalktılar. Genci yaşlıcasının kulağına eğilerek bir şey fısıldadı. Yaşlı hanım mahcubâne bir sada ile :

— Affedersiniz hoca hanımefendi, davet nezri ne kadardır?

Nefise bir tavr-ı istiğna ile başını pencereden bahçeye çevirerek :

— Kendimce ufak bir davet yapacağım.. Tütsü filan nezirleri beş lira..

Genç hanım hemen el çantasını açtı. Tanîn-i sâmia-nüvazı cihanı meshur eden o maden paraları görerek şakırtılarla sayarak konsolun ucuna nezr-i matlubu bıraktı. Nefise o küçücük sarı yığına göz kuyruğuyle bakarak :

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Bir talepte bilâ-tereddüt beş lirayı sayıveren bu hanımların birkaç yüz liralarını almadıkça içi rahat etmeyeceğini-derunî-birkaç defa tekrar etti.

Hanımlar, sofada etraflarını alan Sabbeyk'e, Hoşdem'e birer mecidiye sıkıştırarak kapıya çıktılar... Nefise haykırarak :

— Motoş'a söyleyin arabanın arkasından gitsin, konağı öğrensin.. Kızım Sabbeyk sen de buraya gel. Şu isimler aklımdan çıkmadan yazıver bakayım.

Sabbeyk küçük bir el defteri getirerek Nefise'nin dâm-ı tefeülüne düşmüş diğer zevatın esâmisi zîrine yeni müşterileri kaydetmek için kalemi yeşil bir Kütahya hokkasına batırdı.

Nefise — Kendi adı Sâibe.. Pederi Safaî, anası Râika, kocası Mâil...

Sabbeyk bu isimleri şöyle « سائبه », « صافائی », « رائقا », « ماعیل » eşkâlinde yanlış imlâ ile ba'de'l-kayd vâlidesinden sordu :

— Başlangıç ne aldın anneciğim?..

— Beş lira.. Ne istedimse hiç söylenmeden tıkır tıkır onu saydılar...

— Bunlardan ne umuyorsunuz?

— Doğrusu ben o tazeden birkaç yüz lira umuyorum.. Karı beyinin derdinden zayıflamış, hayal-i fenere dönmüş... Bu kıskanç karılar olmasa biz bakıcılıkla kolay geçinemeyiz... Deftere bak. Tezevvüçlerinden bir iki sene sonra ya kocalar karılarından, ya karılar kocalarından usanıyorlar. Haydi Nefise'ye iş çıkıyor. Yıl yılına birbirini sevenleri de var ama pek ender, binde bir... Böylelerine yarımşar okka sarmısak asmalı...

Hoşdem de bir yandan bu muhavereyi ağzı sulanarak dinliyor, ustasının kazancını kıskanan bir çırak gibi kendisi de bir gün ayrıca bir bakıcı evi açarak böyle çokca para kazanmağa muvaffak olup olmayacağını derin derin düşünüyordu.

Sâibe Hanım'ın ziyaretinden sonra o hafta çardaklı bakıcıya pek çok ehl-i hâcet geldi, gitti. Nefise'nin çekmecesi para ile doldu. Bu züvvâr miyanından biri hoca hanımı çıldırasıya memnun edecek bir bâb-ı istifade açtı. Karı sevinçten birkaç gece uyku uyuyamadı.

Sâibe'nin yevm-i vürûdundan iki gün sonra bakıcının kapısı önünde bir araba daha durdu. Bu, öteki gibi mükellef bir konak arabası değildi. Aylıkla icar edilir temiz kira arabalarından idi. Fakat içinden çıkan genç kadın o kadar şık, o kadar vardakosta, o kadar etvârı serbest, edası cazibeli nâzeninlerden idi ki, hizmetçiler tarafından kemal-i rağbetle Nefise'nin karşısına çıkarıldığı vakit hoca hanım o fıkırdak tazenin çarşaftan taşmış kıvır kıvır sarı saçlar içindeki çehre-i latîfine vâlihâne bir meftuniyetle bakıp bakıp da kendi kendine :

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Aman Rabbim neler yaratıyor!.. Vallah bir içim su!.. Bu sarı papa kanarya, acaba hangi kafesten kaçmış? Gördün mü yüzünden para kazanılacak müşteriyi?.. Bunun arkasında kim bilir kaç yüz sevdalısı vardır» dedi.

Bu taze yalnız değildi. Yanında, âlemin enzar-ı iştibahına karşı zâmin-i iffet olarak bu gibilerine terfiki mutad olan yaşlıca kadınlardan biri vardı...

Bu güzel hanım asla çekinme, sıkılma eseri göstermeksizin hoca hanımın elini aldı, şapır şapır öptü. Nefise de bu mültefit, bu ruh-nevaz müşterinin boynuna sarılarak :

— Gel yavrum ben de seni öpeyim...» iltifatıyle alnına bir buse kondurduktan sonra sordu :

— Bir derdin mi var iki gözüm bülbülüm?.

— Ah dert de söz mü hoca hanımcığım!.. (Göğsünü yumruklayarak) Burada bir ateş var.. Bu ateş sönmezse ben helâk olurum.

— Vah gülüm sana pek yazık.. Öyle ateşe mateşe ehemmiyet verme, daha gençsin.. Şöyle bir göz gezdirsen kendine bin meftun bulursun. Bir kere git aynaya bak.. Yazık değil mi o vücuda?.. Döğünme öyle..

— Nasıl döğünmeyeyim kadınım?.. Üç gecedir gelmiyor. Yemek içmek, yumuşak döşekte yatmak bana haram oldu. Kederimden kuru tahtalara uzanıp inliyorum. Gözüme bir şey gözükmüyor.. Ev tuttu, döşedi, dayadı. Hizmetçisi, aşçısı, işçisi, arabası hepsi mükemmel.. Kendi gelmedikten sonra neme lâzım benim bunlar?.. Ama ben biliyorum. Karısı göndermiyor. O sıska baston kıyafetli karısı... Çünkü onun adı hanım.. Benim adım kapatma.. Söyle hoca hanım söyle.. Daha gencim. Bu hakaretlerin acısını ben onlarda bırakmam değil mi?.. Sizi pek medhettiler.. Derdimi anlatsam kırk gün kırk gece bitmez. Benim şimdi sizden istediğim bir nikâh.. Mademki seviyor.. Mademki o da benden geçemiyor.. Bir nikâh etsin. Üzerimden o fena nâm kalksın. Ben de öteki karısı gibi hanım olayım.. Adım kötü fakat ondan başka erkek yüzü görüyorsam bu gözlerim sönsün..

— Hay Rabbim esirgesin, o güzel gözlerine öyle yemin etme..

— Ederim niçin etmeyeyim?.. Çiğ yemiyorum ki karnım ağrısın!.. Başka erkek görmüyorum. Zaten gözüme cihan gözükmüyor.. Seviyorum.. çıldırasıya, ölesiye seviyorum. Karısını bırakamazmış.. Ara yerde çocuk varmış.. filanmış falanmış.. Karısını bırakmasın. Bir kere bana nikâh etsin. Öteki bakalım ne olur?.. Karısında kalıp da beni yalnız bıraktığı geceler benim nasıl inim inim inlediğimi bilseniz yüreğiniz parçalanır. Ben kendini bu kadar sevdiğim halde ona bir başka kadın sahip olsun.. Ben böyle alargada ah ü zârla kalayım?.. Bu reva değildir. (Ne-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

fise'nin ellerine sarılarak) Hanımcığım seni canım pek sevdi. Niyetime bak. Onun gönlü de benim kendine olduğu gibi bana yâr mı? Doğru söyle... Nikâhımıza himmet et. Benim adım da hanım olsun...Vallahi kazandığımı getirir avuçla önüne dökerim...

— Sen onu seviyorsun. O da seni seviyormuş. Ara yerde ne eksik, bir nikâh değil mi? Merak etme yakında o da olur.

— Yardımınızla inşallah..

— Hay hay yosmam.. Böyle hayırlı bir iş için çalışmaz mıyım? İyi saatte olsunlar bir sözümü iki etmezler. Sen kalbinden niyetini tut.. Suallerime güzel güzel cevap ver.. Adın ne güzelim bakayım?

— Şöhret..

— Oh çok yaşa.. İsmin de kendin gibi şirin.. Şöhret'ciğimin niyeti hayır olsun. Babanın adı..

— Abdullah..

— Ananınki?

— Hacer..

— Sevgili beyinin ismi?

— Mail..

«Mail» ismini duyunca Nefise Hanım serâpa bir raşe geçirdi. Sabbeyk hemen koştu, anasının arkasını bir şeyler mırıldana mırıldana sıvadı. Şöhret şaşırarak sordu :

— Hoca hanım ne oldu?

Sabbeyk gûyâ üzerinde bir ağırlık varmış gibi esneyerek :

— Ötekiler sarstılar..

Nefise nasıl sarsılmasın? Nasıl titremesin? Mail ismini duyunca sevincinden kabil olsa ayağa kalkıp şıkır şıkır oynayacaktı. «Mail» iki gün evvel oraya gelen Saibe Hanım'ın kocası.. Tuzağa küme ile şikâr düştü demek.. Şimdi Şöhret'i söyletip Saibe'yi yolmak, Saibe'yi ağlatıp Şöhret'i soymak işten bile değildi. Her ikisinin de aynı bakıcıya müracaatları «tesadüf»ü Nefise için âdeta tükenmez bir menba-ı servet demekti.

Hoca hanım bir işaret etti. Sabbeyk'le Hoşdem dışarı çıktılar. Habeş kız sofada çıngıraklı kedi gibi başını sallayarak Sabbeyk'e :

— Tesadüf olursa da böyle olsun. Kısmet ananın ayağına geliyor..

— Kız yavaş söyle.. Ona gelen kısmet bize de demektir.

— Karısıyle cananesi arasında sıkıntıda kalan «Mail» Bey de buraya gelirse o zaman iş tamam olur.

— İnşallah...

Bu iki kadın koştular, diğer bir odada müstahzar duran büyükçe beyzî bir yeşil tepsinin birer kulpundan tutarak odaya getirdiler. Tepsi-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

nin ortasında yine zümrüdî içi şu dolu eski maden iri bir kâse, etrafında sapı kuşlu bir gümüş kaşıkla derûnlarında döğülmüş tarçına, kakuleye benzer birtakım süfûf bulunan kenarları tirfilli ufak ufak yeşil tabakcılar vardı. Tepsiyi getirdiler, hoca hanımın önüne koydular.

Şöhret gözlerini kâseye dikti. Bu sade suya çorbanın kimlere ikram olunacağına intizaren öyle istiğrabla bakıyordu.

Hoca hanım küçük tabakların birinden bir tutam toz alarak kâseye attı. Tarhana çorbası pişirir gibi kaşıkla karıştırmağa başladı. Suyu karıştırdıkça rengi yeşile tahavvül ediyordu. O esnada cezbe gelir gibi bir tavırla dedi ki :

— Şöhret'in ne ise hali öylece görünsün falı...

Türlü işmizaz ve takallüsat-ı vechiye ile kaşlarını, gözlerini oynatarak bir şeyler homurdana homurdana gâh âsâr-ı gazab, gâh tebessüm göstere göstere üç-dört dakika kadar suyu karıştırdı. Nihayet bir ayna gibi suya baka baka ber-vech-i âti gevher-nisâr olmağa başladı :

— Ben ne istiyorum bak ne görünüyor? Fatih taraflarında bahçe içinde penbe boyalı bir konak. İçi gıcır gıcır yeni hasır döşeli.. Bu konak kimin ayol söyleyiniz? Ay üzmeyiniz beni.. Ha? Ne dediniz? Safalar mı getirdiniz? Ay yok yok.. Saf saf Safaî Efendi mi? Doğru söyleyin.. Evet Safaî (Şöhret'e hitaben) Kızım Safaî Efendi kim?

Şöhret hayretten büyümüş gözleriyle hoca hanımı süzerek :

— Kim olacak Mail'in kayınpederi..

Şöhret'in yanındaki yaşlı kadın fart-ı istiğrabından iki tarafa sallanarak refikasının kulağına :

— Aman hiç böyle keskinini görmedimdi. Yeriyle yurduyle, ismiyle söylüyor..

Nefise :

— Üst katta mavi boyalı odada zayıf, uzun boylu, irice kara gözlü bir kadın var? Kimdir o? Bu kadın kimin nesi? Niçin öyle düşünüyor? Adını söyleyiniz.. söyleyiniz.. söyleyiniz canım (Nefise'nin çehresi morarır, ağzı köpürür) rica ederim...

Sabbeyk — Anneciğim söylemiyorlarsa zorlama.. Bak ne hale girdin?

— Ha ha.. Sa.. Saibe.. Safaî Efendi'nin kızı.. Mail'in karısı.. Tu utanmaz karı.. Nedir o kocana yaptığın büyüler?.. Ben onun hepsini bozarım. Herifi yanından ayırmamak için düzen düşünüyor.. Tombalakça orta yaşlı bir kadın var.. Evi oralara yakın.. Komşu, komşu, Saibe ile içtikleri su ayrı gitmiyor. Bu karı onun kilidi, küreği, eli, ayağı.. Bak bak Sarıgüzel taraflarında büyücü bir hocaya gidip geliyorlar. Keçe

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

külâhlı bir herif. Alimallah senin külâhını başına boynuna geçiririm. Büyüyü yaptılar, efsunladılar.. Muşambalara sardılar.. Bak o tombalak karı götürüyor.. Bırak onu.. A! Götürüyor.. Götürüyor.. İşte işte Çarşamba taraflarında büyük bir viraneye girdi.. A a mezarlığa yakın, ulu çitlenbik ağacının yanındaki battal kuyuya attı.. Zavallı Şöhret! Mail Bey gelmedi diye döğünüyorsun... O çıkın kuyuda durdukça sevgilin yanına nasıl gelebilir?

Şöhret meraktan saçları ürpermiş bir halde :

— Hoca hanımcığım bir kuyucu bulsak inip oradan çıkını alamaz mı?

Nefise :

— A kah kah kah.. İlahî cahil kız güldürme beni! Hiç büyücünün attırdığı çıkını kuyucu bulabilir mi?

— Canım kim bulabilirse o çıkarsın...

— Zor iş yavrum... Her yiğidin kârı değil... Bunu çıkarmak için çıkının ağırlığınca para gider. Saibe Hanım bu büyüyü kaça yaptırtmışsa şimdi zıddını bulmak iki kat para sarfıyle olur... Mail Bey'in kullandığı çamaşırlardan bir şey getirdiniz mi?

— Bir gecelik entarisi getirdik...

— Pek âlâ şuraya bırakınız...

Nefise Hanım Şöhret'i gayet ustalıkla isticvab etti. Mail Bey'le olan sevdalarına, münasebetlerine, suret-i maîşetleine dair pek mühim malumat aldı. Bu tafsilatı telleyip pullayarak bir-iki gün sonra gelecek Saibe Hanım'a keşf-i bit-tefeül suretinde satacaktı.

Mahud çıkını o akşam kuyudan çıkartacağını vaad ile Şöhret'ten on lira başlangıç aldı. Bir hafta sonra gelmek üzere Mail Bey'in dildadesi, reftarında can dayanmaz bir eda, kalbinde hoca hanımın keskinliğine büyük bir itimatla çıktı, gitti.

Bu güzel Şöhret'in ikametgâhını öğrenmek için arkadan Motuş'u saldırmakta ihmal vâki olmadı. (s. 149-179)

Tesadüf, Dersaadet 1316/1901.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

6

NİMETŞİNAS'tan

VAPUR İSKELESİ

Mevsim şubat. Hava hafif lodos. Beşi çeyrek geçe postasını icraya hazırlanan Ferah vapuru Kadıköyü iskelesinden fekk-i râbıtaya istical gösterir gibi hafif hafif sallanıyor. Vapurun bacası tüttüğünü, hele düdüğü öttüğünü, sallandığını uzaktan işiten, gören müşterilerde, «ha gitti, gidiyor» gibi bir telaş. Koşan koşana... Bilet kulübesinin önünde hanım, madam, kokona, poliçe... bey, efendi, mösyö, esnaf, köylü gibi ecnâstan müteşekkil bir izdiham...

Parmaklarının ucunda kuruş, çeyrek, mecidiye, geriden iki üç omuz üzerinden aşırılarak deliğe uzatılmış eller...

Sözün envaı. Türkçe, Rumca, Ermenice, Fransızca, ilh... Her lisanın incesi, kabası, terbiyelisi, terbiyesizi, düzgünü, doğrusu, muharrefi, bozuk şivelisi.. Her kafadan bir ses :

— Biletçi çabuk et. Kaçırıyorum.

— Ah burada sıkıstım kale... Ne içeride giriyorum, ne dışarda çıkıyorum. Ligora bire... Biz oturmadan o kaçacak...

— Biletçi hu ezildim, ayağıma da bastılar... Şu bilet parçalarını alıncaya kadar anamdan emdiğim süt burnumdan geldi.. Çeyreğin üstünü çabuk ver ayol.. Bir ben, bir Mestinaz, bir de Ferhat Ağa...

Biletçi — Hanım ben Mestinaz, Ferhat Ağa filan bilmem. İşte alınız çeyreğin üstünü. Bu kadar eder.

Hanım — (Sayarak) A... A.. A.. niçin? Niçin? Niçin? Hani bunun otuz parası?

— (Haydi çabuk ol biletimi ver)

Yanıbaşındaki sucu dükkânının camlarını tezyin eden resimlere, elvan şekerlere, pastalara, büsküitlere alık alık bakınırken elindeki simidi köpeğe kaptıran çocuğun feryadı :

— Anne simidimi hoşhoş kaptı gidiyor.

— Yavrum bak yarısı yere düşmüş önünde duruyor. Onu oradan al.. Şimdi onu da kaparlar...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Bankanın biletleri burada satılıyor... Lotarya piyango... Lotarya piyango... Lotarya piyango... Kazanan altı yüz bin frank alıyor. Haydi çekiliyor...

— İkdam, Sabah, Tercüman-ı hakikat, taze havadisler...

— Hanımlar, efendiler yürüyelim... Haydi yürüyelim, kuzum yürüyelim...

İskele memurunun bu tacili üzerine düdük de ötünce bilet kulübesinin önünde müterâkim halk parmaklıklı kapıya doğru hücum eder. Bu insan sağanağı o uzun iskelenin üzerinden birbirini iterek koşuşuyorlar. Onlar çekilip orası aralanır aralanmaz arkadan jimnastik adım yürüyen birkaç yolcu dökümtüsü de gelir geçer...

İskele memuru düdük öttürürken siyah çarşaflı, cücemsi, toparlakça, geçkince, paytak bir hanım ipek peçesini açmış, çarşafın üzerine iğnelemiş, bir elinde çantası, diğerinde şemsiyesi.. bileti de ağzına dişleri arasına sıkıştırmış... koşmağa pek müsait olmayan bacaklarıyle yürümekle yuvarlanmak arasında bir reftar-ı acîb ile geliyor... Arasıra kollarını kaldırarak memura anlaşılması muhal işaretler ediyor...

Memur — Haydi hanım..

Müşteri ağzındaki bileti uzatıp verdikten sonra :

— Aman memur efendi kaptana işaret et kalkmasın. Hasna Hanım geliyor, koşamaz de.. Acık beklesin... Bilmem benim saat bir türlü bu vapurların saatine uymaz. Ya yarım saat bu tahta iskelede şu güvercinliğin içinde beklerim, yahut işte böyle uc ucuna yetişeyim diye koşar koşar terler, sonra da vapurda bir alâ nezleye tutulurum.

Memur — Haydi hanım söyleneceğine koş..

Hanım — Duruyor muyum ayol. İşte koşuyorum. Bu uzun boylu iskele benim adımımla koşmakla biter mi?

Birkaç dökümtü daha gelir geçer. Hasna Hanım yine en geride kalır..

Memur — Hanım yürü, iskeleyi alıyorlar.

Hanım — Bundan ziyade nasıl yürüyeyim ayol..

Memur — Bak yolcular hep seni geçtiler..

Hanım — Onlar güçlü kuvvetli adamlar..

(Şemsiyesiyle kaptana işaret ederek) Kuzum oğlum bırakma beni... Oldu olacak... terledim terleyecek bari yetişeyim.. (Gelip geçenlere hitaben) A göremedim. Kaptan boruya üfledi mi? Çarklar dönüyor mu? Kuzum yavrum üfleme daha.. Nefesini bir iki saniye tut.. Yukarıdan üfler üflemez aşağıdan çarklar nasıl da çarçabuk döner? Ne kuvvetli nefes...

Bütün vapur halkının enzar-ı dikkati, elinde çantası, sallanarak, al çoraplı ayaklarında ruganlı iskarpinleri parıldayarak söylene söylene yuvar yuvar gelen bu son müşteriye dikildi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İskeleyi almışlardı. Vapur başını açmak üzere manevra icra ederken Hasna Hanım geldi, iskelenin kenarında durdu. Ne mümkün içeriye atlamak. Biçare kadın ne yapacağını şaşırıp etrafına bakınmakta iken kaptanın işareti üzerine iki çımacı hanımın birer koltuğundan yakalayınca vapura atlatıverdiler. Hasna Hanım yere basar basmaz :

— Hoppala işte yetiştim. Kaptan efendi artık üfle.. (Etrafına bakınarak) Ayol kadınlar tarafına nereden gidilecek? Tersim döndü. Bir türlü sağımı solumu bulamıyorum.

Çımacı — Şu merdivenden çık, yürü. Öteki merdivenden in...

Hasna Hanım — A başıma gelenler. Bu o, merdivenli vapur mu? Hep de buna tesadüf ederim. Bu, vapura binmek değil ya âdetâ kira evi gezer gibi bir şey... Merdivenden çık, salondan geç, üst kattan tekrar orta kata in...

Hasna Hanım böyle söylene söylene kadınlar tarafını bulur.. Fakat bakar ki her taraf dolmuş. Oturacak yer yok. Yine söylenerek :

— La havle.. Bu kadar yorgunluğun üzerine şimdi de ayakta durmalı?

Kadının biri — A bu kim? Kuyu çıkrığına benziyor.

Diğeri — Buna dalkavuk Hasna derler..

Öteki — Sahi.. İnsan sözünü işitmeden yüzüne baksa yine gülecek...

Daha öteki — Yavaş söyle kardeş, şimdi işitirse lakırdısını sakınmaz. Bir söz atar. İnsanı mahcup eder.

Hasna Hanım kalabalığın içine doğru üç dört adım ilerleyerek; ilişecek bir yer bulmak için etrafına bakınırken karşıdan :

— Hasna Hanım... Hasna Hanım buraya gel.

davetiyle kendine bir el sallandığını görür.. O tarafa doğru dikkatle bakarak :

— A Fatma'm sen misin? Yer var mı yanınızda?

— Gel gel.. Buluruz.

Hasna Hanım o cihete doğrulur. Fakat yürürken güzergâhına tesadüf edenlerden kiminin ayağına basar, kiminin kucağına yıkılır, kiminin çarşafını çiğner. Etraftan :

— Nasıl şey bu böyle! Koltuk yastığı gibi bir kadın. Yuvarlana yuvarlana gidiyor... şikâyetleri işitilir. Bin müşkilatla Fatma Hanım'ın yanını bulur. Fatma Hanım yanındaki diğer kadınları sıkıştırarak Hasna'ya güç halle bir yer açar.. Hasna oturduktan sonra biraz yorgunluk çıkarmak için başını Fatma Hanım'ın omuzuna dayayarak :

— Aman kardeş Fatma bittim.. Bak şurada abdest ibriği kıyafetli bir karı var, işte o bana kuyu çıkrığı dedi. Öteki hamamanası tuvaletli karı da dalkavuk nâmını taktı. Koltuk yastığı, daha hangisini söyleyeyim?

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Sen o terbiyesizlere bakma Hasna Hanım...
— Bakmadım a.. Onlara söz mü bulamazdım.. Lâkin onlarla yarışmaya tenezzül etmem. Nereye Fatma'm böyle?
— Lâleli'ye Didar Hanımefendi'ye..
— Deme Allah'ı seversen.. Ne iyi tesadüf bu?
— A siz de mi oraya?
— Öyle ya?
— Birlikte çıkarız..
— Olur... (s. 5-12)

II

Neriman bu düşünceleri arasında yine eski hanımı, merhume Nevber'i tahattur etti. O vefat etmeyeydi kendisi böyle başka kapılara gelir miydi? Men'i nâ-kabil iki katre-i teessür yanaklarından aşağı yuvarlandı. Bu hazin yaşları Fatma Hanım'a göstermekten ihtirazen mendilini çıkardı, yüzünü siliyormuş gibi yaptı. Katârat-ı ye'sini kuruttu.

Hasır döşeli, enli basamaklı merdivenden çıkarken dizleri kesiliyor, eliyle küpeşteye tutunmağa mecbur oluyordu.

Merdiven bitince, önlerine yine hasır döşeli geniş bir sofa çıktı. Karşıda iki kapının arasındaki duvar kısmına mevzu muvakkithanelerdekilere müşabih büyük bir yerli saatin muttariden işitilen sadâ-yı rakkasından başka o koca sofada hiç ses yoktu. Yol keçesini takiben yürüdüler. Şevkefza kalfa önden gitti, üzerleri hep pamuklu koyu renk perdelerle mestur beş altı kapıdan birinin perdesini kaldırdı. Evvelâ Fatma Hanım, sonra ötekiler içeri girdiler.

Beş pencereli geniş bir oda, devetüyü zemin üzerine yeşil yapraklar arasında al, beyaz, mor, güllü bir frenk halısı ferşedilmiş.. Orta yerde beyzîü'ş-şekl tablalı büyük bir sarı mangal.. Ateşin kenarına konmuş penbe çiçekli yaldızlı bir çay ibriğinin emziğinden hafif hafif duman çıkıyor. Odanın iki mukabil cihetinde geniş iki sedir, bunların arasında büyücek bir erkân minderi. Bu minder de sedirler de yumuşak, tüylü al battaniyelerle örtülmüş. Erkân minderinin ortasında yeni atılmış yünlü ufak bir şilte üzerine bir büyükhanım kurulmuş.. Kınalı saçlarının üzerine kenarı ufak ıtır yaprağı oyalı ünnabî bir kandilli yazmasıyle kundak yapmış. Kulaklarında yekdiğerine beyaz ibrişimle merbut pırlanta, ufak menekşe abdest küpeleri.. Belinde şal kuşak, arkasında koyu lacivert atlas kaplı vaşak kürk, altın kösteğinin ucu kuşağın ayrıca düğümüne merbut yan cebinde şalkeseli mineli saat. Parmağında pırlantalı kafes üzerine oturtulmuş taşı irice bir firuze yüzük. Yanındaki koltuk yastığının üzerinde

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

gözlük, mendil, birkaç kitap, bir avuç leblebi, kişniş şekeri. Bu yaşlı Hanım Talat Hanımefendi'nin halası Nuriye Hanımefendi idi. Yeni hizmetçilerin kapıdan girdiklerini görünce gözlüğünü taktı. Ağzına da iki üç leblebi attı. Gözlüğünü takıp da bir şey tedkik edeceği zaman ağzına da bir iki leblebi yahut kişniş şekeri atmak mutadı idi. Onları çiğnerken kuvvet-i tedkikiyede güşayiş buluyor zannederdi.

Sağ taraf sedirinin üzerinde Nuriye Hanımefendi'den on yaş kadar daha küçük görünen zayıfça bir hanımefendi oturuyordu. Bunun fanila entari hırkası biçimce bir kocakarı kıyafetinden ziyade vaktin modasına daha mütekarribdi. Başında siyah papazîden basıkça bir hotoz vardı. Alnın şakaklarının ziyade parıldaması hanımın genç iken süse, tuvalete merakı ziyade olduğunu ve henüz bu merakından külliyen feragat edemediğini gösteriyordu. Bu da Talat Hanımefendi'nin validesi Didar Hanımefendi'ydi.

Sol taraftaki sedirin ucunda sinni yirmi sekiz-otuz kadar tahmin olunabilen kısa boylu, nahif endamlı, saz benizli, iri siyah gözlü, ufak tefek bir hanım oturuyordu. Başından saçları taraz turaz kabarıp dağılmış, yakası palto biçiminde iri sedef düğmeli kumru göğsü hırkası, omuzundan aşağıya bir tarafa sarkmıştı. Bu derbeder taze de Talat Hanımefendi'ydi.

Kadınlar içeri girince Talat Hanım elinde dikmekte olduğu fes rengi ipekli kumaştan gecelik entarisini bıraktı.

Fatma Hanım, erkân minderinde oturan Nuriye Hanımefendi'den başlayarak sinleri itibariyle hanımları birer birer etekledi. Hayriye ile Neriman da aynı usule ittibaen etek öptüler.

Bundan sonra Fatma Hanım kendine irae edilen yere, sedirin ucundaki ufak mindere oturdu.

Hayriye ile Neriman ayakta kaldılar. Nuriye Hanımefendi leblebisini çiğneyerek gözlüğü altından, kuvve-i basariyesinin erebildiği bir kuvvetle Hayriye ile Neriman'ı süzdükten sonra Fatma Hanım'a hitaben :

— Dediğiniz ana kızlar bunlar mıdır?

— Evet kadınım...

— Kadın kadıncığa benziyorlar. İkisini de canım sevdi. İnşallah onlar da bizden hoşlanırlar.

— A ne demek efendim?.. Sizin gibi hanımefendileri nerede bulacaklar? Siz onları sevdikten sonra onlar da size dört el ile sarılırlar. Canla başla bakarlar. Zaten evvelce anlattım ya efendim. Bunlar bulundukları yerde hizmetçi gibi değildiler. Neriman'a evlat muamelesi edilirdi. Validesi Hayriye de kızının yanında düşer kalkardı. Allah sizlere ömür versin, evlere şenlik o konağın bir tanecik kızı, ananın babanın âdeta gözbebeği olan Nevber Hanım birkaç gün içinde fırladı gitti. Artık hepsinin

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yüreklerini acı bürüdü. Kızlarının vefatından sonra ne onlar Neriman'ın ağlamadan yüzüne bakabildiler, ne de Neriman orada kalmağa takat getirebildi. (Eliyle Neriman'ı göstererek) Baksanıza şu zavallı kızın haline, boynu armut sapına döndü. Ağlamadan gözlerinin etrafı halka halka çürüdü.

Bütün gözler Neriman'ın üzerine dikildi. Bîçare kız gözlerinden nebeâna vesile arayan yaşları zaptedebilmek için dudaklarını ısırıyordu.

Fatma Hanım devamla :

— Talat Hanımefendi'nin bir hizmetçi aradığını biliyordum. Geldim kendilerine, Kadıköyü'nde bir yerde bir genç hizmetçi var. Daha doğrusu hizmetçi de değil ya ahretlik, evlatlık gibi bir kız var. Beraber kardeş gibi büyüdüğü küçük hanımı sizlere bâki vefat etti. Kız acısından orada durmak istemiyor. Arzu buyurulursa size getireyim dedim. Bu sözümün üzerine kendileri de «Aman Fatma Hanımcığım, ben de öyle bir şey arıyordum. Bâ-husus terbiyeli, bir konaktan çıkacak. İsterim o kızı, sen hemen bana getir. Ben onu hizmetçi gibi tutmam, evlat yerine korum dedi. Ben de a hiç sizin o kadar evladınız olur mu? dedimdi de hattâ gülüştük...

Hizmetçilerin yanında Fatma Hanım'ın enine boyuna sözü bu kadar uzatmasından Nuriye Hanımefendi'nin biraz canı sıkılarak kaşları çatıldı. Neriman'a hitaben :

— Senin hizmet edeceğin hanım işte budur (Eliyle Talat Hanım'ı gösterdi). Bir kendisi, bir beyi, bir de dört yaşında bir çocuğu var. Odalarını toplayıp süpüreceksin, hanımın sandığına, sepetine bakıp yerleştireceksin, dikişlerini, söküklerini dikeceksin... İşte bu üç canı çekip çevireceksin. Kitap okur musun? Masal bilir misin?

Fatma Hanım — Okur efendim. Bilir efendim...

Nuriye Hanım — Bana ait hizmeti de uykum kaçtığı geceler döşeğimin başına gelip ya masal söylemek, ya hikâye okumak olsun.. (Hayriye'ye hitaben) Kadın sen de bu kızın validesisin değil mi?

Hayriye — Evet efendim.

Nuriye Hanım — Sen de orta hizmetinde bulun. Şevkefza'ya, Emsal'e yardım et. İcap eden yerleri sil, süpür. (Didar Hanım'ı göstererek) Gâh bu hanımefendiye bak, gâh bana bak. Bizim ayrımız seçimiz yoktur. Biz gelin görümceyiz.. Şimdilik biz sizden hoşlandık, siz bizden hoşlanırsanız otursunuz, olur biter. Uzak yoldan geldiniz. Belki yorulmuşsunuzdur. Aşağıya gidin de dinleniniz.

Talat Hanım — Müsaade buyurunuz efendim, birkaç şey soracağım..

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Nuriye Hanım — (Eliyle kaşlarıyle bazı işaretler ederek) Canım Kadıköyü gibi yerden geliyorlar. Belki yorgundurlar. Bunları şimdi uzun uzadıya karşında tutmada ne mânâ var?

Talat Hanım — (Neriman'a hitaben) Kızım adın ne?

— Neriman efendim.

— A ne güzel isim.. Ölen hanımını çok mu severdin Neriman?

— (Gözleri sulanarak) Severdim efendim..

— Onun vefatına pek teessüf ettim. Keşki ne o vefat edeydi, ne de sen buraya geleydin.. Lâkin benim senin gibi bir kıza ihtiyacım var.. Bana vefadar olursan sana kızım diyeceğim. Beye de öyle dedirteceğim. İstersen sen de bana anne, beye de peder diye hitap et.

Neriman sıkılarak bilâ-cevap önüne baktı. Fatma Hanım söze karışarak :

— Neriman kızım ben sana demedim mi? Hangi el kapısında insana ilk günü böyle muamele ederler?

Nuriye Hanım hiddetle ağzına bir, iki kişniş şekeri atarak :

— Hiç bir kapıda etmezler ama işte bu evde ederler. Didar Hanım görümcesi Nuriye Hanım'ın sebeb-i hiddetini hissederek hizmetçilere hitaben :

— Haydi aşağı gidiniz de dinleniniz..

Hayriye ile Neriman tekrar birer etek öperek çekildiler. Neriman eteğini öperken Talat Hanım :

— Haydi kızım git biraz rahat et. Ben birazdan sana odanı, dolabını, sandığını her şeyini gösteririm. Göreceğin hizmetlerin de nelerden ibaret olacağını anlatırım. (s. 42-50)

III

O tarihte Doktor Yasef kadınların en güzide bir hekimi idi. En ehemmiyetsiz bir nezleden, en vahîm emraza kadar en evvel onun hazakat-ı teşhisine müracaat edilirdi. Ayak teri ahzında hiç müşkilpesent değildi. Eline iki çeyrek de sıkıştırılsa ru-yı infial göstermemesi bâis-i iştiharı olmuştu. En büyük hazakati ahval-i nisaiyeyi tedkikteki nabız-âşinalığı idi. Kendi de onlar gibi çok söyler, reçetesini tertipten sonra birkaç tuhaf hikâye anlatıp hastayı güldürmedikçe o haneden çıkmazdı.

Doktor Yasef'le Nihat Bey'in haneye gelmeleri bir ana tesadüf etti. Nihayet Bey büyük bir halecan ve telaş içinde idi. Tayyar Ağa soluk soluğa kaleme gidip de :

— Hanım bayıldı. Evdekiler hep ağlaşıyorlar. Çabuk sizi istiyorlar. diyince, beyin dizlerinin bağı çözülmüştü. Teskin-i halecan için bir iki yu-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

dum su içtikten sonra Tayyar ile hemen kendini sokağa atmış, bir arabaya râkiben eve dar gelmişlerdi. Karısına ne olmuştu? Kendinin Neriman'a olan sevdası acaba yeninden yakasından bir patlak mı vermişti? Nihat bu aşkını o güne kadar kimseye ifşa etmemişti. Onu yalnız dilpesendi Neriman biliyordu. Kız gidip hanımına hikâye-i macera etmiş olmasın? Nihat düşünüyor, düşünüyor, buna ihtimal veremiyordu.

Yahudi doktorla birlikte yukarıya zevcesinin yattığı odaya çıktılar. Talat'ı döşeğine yatırmışlardı. Bîçarenin benzi pek sarı idi. Doktor keyifsizin nabzını, vücudunun bazı aksâmını muayene ettikten sonra müddet-i hamli sual etti. Vakit tamam gibiydi.

Nihat Bey bir nevaziş-i perestişkârane ile zevcesinin alnını okşayarak :

— İki gözüm Talatcığım ne oldun?

Zavallı kadın! Bu nevazişlerde bir samimiyet göremiyor, kendini böyle câli perestişkârlıkla oyalarken Nihat'ın gözleri derin bir iştiyakla Neriman'ı aradığını hissediyordu. Talat ölümüne razı idi, fakat kocasına hiç bir şey sezdirmeksizin onu maşukasıyle birlikte yakalamak, sonra ikisinin birden yüzlerine tükürerek ahz-ı sar etmek istiyordu.

Zevcine cevap vermek için, hasta hafifçe kaşlarını kaldırarak söz söyleyebilmek hususunda ima-yı zaafla :

— Bir şey olmadım beyim. Hafif bir baygınlık geldi, beyhude telaş ettiler.

Yahudi doktor sinnine nisbetle pek kırmızı ve zinde görünen çehresiyle gülerek :

— A bunda merak edecek bir şey yok efendim... Bir kadın aslından sinirli olursa gebelik zamanında bazı bazı baygınlık gelir. Çünkü vücut kuvvetten düşüyor. Benim anam bana anlatırdı ki, o bana gebe oldu ki ben onun karnında idim. Günde üç defa bayılırdı. Ben doğdum işte sağlam. Anam benden sonra yine doğurdu. Daima bayılırdı. Ama yine doğuruyordu. Böyle kadına «Aferim»... Kadının dünyada vazifesi doğurmaktır. Bir kadın ki doğurmaz o makbul değildir. Anlatırdım şimdi?..

Nuriye Hanım müstehziyane başını sallayarak:

— Aman Yasef Efendi, doğurması kolay mı? İnsan doğuruncaya kadar işte böyle oluyor, bayılıyor.Doğura doğura kadın kısmı kurada oluyor kalıyor. Sonra kocası adama «aferim karı ne iyi ettin de doğurdun» demiyor. «Bizim karı zayıfladı, çirkinlendi» diye üstüne bir daha evleniveriyor.

Doktor gülerek Nihat'ın yüzüne bakıp:

— Yok bizim beyefendi evlenmez. Onun gözlerinden bellidir ki hanımına çok seviyor...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Hekimin bu sözü Talat Hanım'a âdeta istihza gibi geldi. Hasna Hanım bir köşede oğunarak kendi kendine:

— Aman bunlar ne münasebetsiz sözler. Nuriye Hanım da hiç lakırdısını bilmez ki. Hekimi buldu ya karşısında artık ağzına geleni söyletir durur..

Emsal ile Şevkefza bir köşede fısfıs konuşuyorlardı. Hasna yanlarına giderek:

— Ne konuşuyorsunuz öyle?..

Emsal — Hasna Hanım nasıl ettin? Sen küçük hanıma Neriman hikâyesini anlatınca mı bayılıverdi böyle?

Hasna eliyle Emsal'i itti:

— Haydi çekil. Haydi çekil şimdi orasını hiç sorma.. Yüreğimden kan gidiyor. Ne dedim de söyledim..

Nihat hasta zevcesini fart-ı muhabbetine, şiddet-i sadakatine ikna için ne yolda izhar-ı teessür edeceğini bilemez. Yüzünü okşar, saçlarını sever, samimiyet-i teelllümünü beyana bir vesile add ile hastanın nabzını eline alır, saatini çıkarır, aded-i darabânı saymağa başlar.

Doktor gözlüğünün altından gülerek:

— Gördünüz mü beyefendi hanımını ne kadar seviyor? Burada hekim varken kendisi de doktorluk yapmak istiyor. Nabzı sayıyor..

O esnada Neriman döşeğe yaklaşarak ciddiyet-i teellümüne delâlet eder baygın, mahzun nazarlarla hanıma dalgın dalgın bakar. Kızın takarrübünü görünce Nihat'ın vücudunu hafif bir titreme alır. Bu lerziş-i sevda tabiî zevcesinin nabzında bulunan parmaklarını da sarsar. Bedbaht Talat kocasının ra'şe-i desti Neriman'ın ân-ı takarrübüne müsadif olduğunu görür. Hemen münfailâne elini çekerek:

— Aman bey doktor burada iken nabza bakılır mı? (Acı bir tebessümle) keyifsizliğimi o kadar merak ediyorsanız nabızlarımın dakikada ne kadar attığını hekimden sual ediniz.

Doktor — Efendim size çok seviyor. Nabızlarınızı kendi eliyle saymak istiyor. Bunun için beye darılmağa hakkınız yoktur.

Neriman'ın kendine karşı pek asık, pek dargın bir çehre ile durduğuna dikkat ederek ufak bir baygınlık da beyefendi geçirir.

Doktor Nihat'ta gördüğü alâim-i teessürü kâmilen zevcesinin rahatsızlığından mütahassıl zannıyle teselliye girişerek:

— Efendim merak etmeyiniz. Gebe hanımlarda bu başdönmesi, bu baygınlık bazı zaman plèthore sebepten ileri gelir. Bu plèthore fransızca bir lakırdı. Ben Türkçe tıb lugat baktım. Bunun için «İmtila-ı dem» ismini veriyor. Daha Türkçesi dolgunluk demektir. Demin içinde bulunan globüller çoğalıyor. Bazı defa gebelerde böyle oluyor. Ama çok defa bunun

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

aksisi oluyor. Zayıflıktan baygınlık geliyor. Eğer plèthore'dan baygınlık gelirse hastanın kolundan kan alıyoruz. Eğer aksisinden olursa acı, yahut çelikli ilaçlar veriyoruz. Bir daha hanıma baygınlık gelirse, bugünkü gibi korkmayınız. Hemen yüzüne soğuk su atınız. Burun deliklerinin altına sirke yahut alkali sürünüz. Kendisini uzun vaziyette yatırınız. Telaş etmeyiniz. Geçer. Efendim bu gebelik pek tuhaf şeydir belli olmaz. Hamile kadınlar arabaya binmemeli, vücudunu sarsacak surette atlamamalı, sıçramamalı, dikkat etmeli. Bazen en ufak bir sarsıntı çocuğun düşmesine sebep olur. Bazı kere de bakarsınız vücudu zayıf nazik görünür bir kadın merdivenden yuvarlanır fakat çocuğa yine bir şey olmaz. Dikkat etmeli, «à coucheur» usta hekimler daha bunun sebebini anlayamadılar.. Lâkin her natur bir olmaz. Dikkat etmeli, sarsılmamalıdır. Gebe hanımların kalbleri rahat olmalı. Bunları öfkelendirmemeli. Keder, üzüntü yaramaz. Sonra ihtinak-ı rahme benzer sinir hastalıkları gelir. Yahut «cataleptik» olur. Ziyade çarpıntı yapar. Aman dikkat ediniz hanımefendiyi üzmeyiniz.

Doktor sözü böyle uzattıkça beri yandan Nuriye Hanım Didar Hanım'ın kulağına eğilerek:

— Bu Yahudi pek ustadır canım. Baksana neler söylüyor! Bilmediği yok. İnsanın nabzını tutmadan yüzüne bakar bakmaz hastalığını anlar.. İnadına usta, inadına şeytan bir adamdır.

Doktor bir iki reçete tertip eder, hastaya yine baygınlık gelirse bu edviyenin nasıl istimal olunacağını anlatır. Vesâya-yı lâzimesini bil-itmam odadan çıkar. Sofanın ortasında Emsal kalfa tabibi durdurarak:

— Kuzum hekim Yasef Efendi. Azıcık şu küçük odaya gir de beni de muayene et..

— Ne var? Yine ne oldun kalfa hanım? Eski derdin mi tepreşti?

— Bilmez misin doktor, son küreğimin altında sancı...

— Yine o sancı mı? Yine yalın ayak taşlık yıkadın ondan oldun değil mi?

— Ah nasıl bilirsin doktor? Öyle ya taşlık yıkadım yalancı bakıcı gibi her şeyi anlarsın..

— Ayaklarını sıcak tut ben sana hardal göndereceğim onu ağrıyan yerlere yapıştırır. Daha olmazsa hamama git, boynuz çektir..

— Başka bir ilaç vermeyecek misin? Haniya geçenlerde bir şurup verdindi.

— O şurup galiba tatlı geldi. Yine istiyorsun? Merak etme. Bu sefer ilaca lüzum yok..

Emsal kendi kendine söylenir:

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Hanımlara olsa kutu kutu, şişe şişe ilaç gönderir.. Bana gelince insanın böğrünü ateş gibi yakan hardalı verir.

Doktor merdiven başına yaklaşınca bu defa Şevkefza önüne çıkarak:

— Kuzum doktor bana bakmadan gitme. Hastayım, kendimi beğenemiyorum.

— Ey sende mi hastasın? Senin zorun nerenden bakalım?

— Göğsümden, öksürüyorum. Geceleri sabahlara kadar öksürüyorum. Dilim hiç içeri girmiyor.

— Aman kalfa hanım bu ne tuhaf hastalık seninki böyle? Geceleri ağzın açık mı yatıyorsun?

— Pek öksürüyorum pek...

— Hırkanı çıkardın çamaşır yıkadın. Mutfakta cam açık kaldı bakmadın, öksürüğe yakalandın..

— Tıpkı tıpkı dediğin gibi oldu.

— Attardan ıhlamur aldır bu akşam kaynat, onu iç. Göğsüne, arkana sıcak havlu koy. Bir güzel terle bir şeyin kalmaz.

— A böyle ezbere ilaç olur mu ayol, ne nabzıma baktın, ne göğsümü dinledin.. Ihlamuru kaynatıp içecek olduktan sonra senin usta Yasef'liğin neye yaradı? Emsal'e hardal göndereceksin ya? Benim de nabzıma bak. Münasip bir ilaç gönder..

— Al lafı otur aşağıya.. Ihlamuru ha ben dükkânda kaynattırmışım, ha sen burada kaynatmışsın!..

— Canım haniya sen geçenlerde tatlı iyi kokulu bir ilaç vermiştin. O ilaç göğsümü iyi yumuşattıydı...

— Hep bunlar kokusu güzel tatlı ilaç içmek için hastalanıyorlar. Peki kalfa hanım peki.. Emsal'e hardal sana tatlı bir ilaç göndereyim. Fakat aşçı kadının elinden nasıl kurtulacağım?

Doktor merdivenden iner inmez doktorun yukarıdaki keşfi vechile aşçı kadın mutfaktan zuhur ederek :

— Hekim efendi ayo! Gel bu, aşağıdaki odaya gir de benim içini dinle.. Geceleri yatağına girince sol tarafında tık tık idiyo, (midesini göstererek) burada taş gibi bir şey var. Eğer geğirirse rahat ediyor, geğirmezse içini sıkıntı basıyo, gece döşeğinde çırpınıyo tepiniyo, bu benim derdimi anlarsa o zaman sana aferim usta hekim diyece.. Sen geçenlerde benim göğsünü dinledi. Karnını dinlemeli. Benim illeti orada. Gurul, gurul ediyor.

— (Gülerek) Aşçı kadın senin illeti anladım. Geçen gün tatarböreği yaptın. Üzerinde sarmısaklı yoğurt döktün. Yedin yedin yedin... sonra yalancı dolma yaptın... Onu da yedin... Üzerine üç bardak su içtin.. Şimdi karnın dünbelek gibi.. Sonra hastalandın...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— (Hayretle) Karnını dinlemeden bunları sen nasıl anladı ayo? Dinlediği vakit karnı sana lakırdı mı söylüyo? Gurgur ederker ben karnını dinliyo hiç bir şey anlayamıyo... Bazen teldolaptan yemek çalınıyo.. Kedi mi yiyi? Kim yiyi? Anlamıyo... Onları kim yiyi?

— Ben teldolaptaki yemekleri bilmem..

— Benim karnındaki yemekleri nasıl biliyo?

— Bu hekimliğe ait bir sanat.. Sana da mı öğreteceğim?

Doktor yürür. Aşçı kadın haykırarak :

— Ayo gelip bana baksana! Dinlesene...

— Ne seni dinleyeceğim? Senin hastalık ben biliyorum. Tatarböreği, yalancı dolma, pilav, makarna yeme. Çok su içme.. Limon kabuğuyle nane yaprağını suda haşla haşla iç...

— Ben börek pişirece, evin içinde herkes yiyece de ben yemiyece mi? Ben ilaç isterim. Şişeye koy da yolla..

— Peki peki sana da bir acı ilaç gönderirim..

— Aman acı olmasın.. Büsbütün bulandırıyo..

Doktor orta kapıdan çıkar. Tayyar Ağa boynunu büküp ellerini arkasına omuzlarına doğru götürerek :

— Şu'amdan bir sızı başlıyor, yavaş yavaş iniyor aşağıya... Şöyle bir tarafımı kaplıyor. Oradan da dönüyor, dolaşıyor, bütün vücudumda sanki bir piyasa ettikten sonra gelip kakılıyor. Diz kapağımın yanına... Çivi gibi oraya mıhlanıyor duruyor. Çok şükür yiyip içmem iyi. İştahım açık... Bu ağrılar ne olacak bilmem ki? Bazen hanımlar acele sokağa gönderirler. O ağrı gelir diz kapağımın yamacına kakılır. Gitmem demek olur mu? Ben bir uşak adamım. Giderim ama Allah bilir gayrı. Bir ayağımın üstünde keklik gibi seke seke giderim. Emsal Kalfa laf anlamaz. Onun dediğine bakılırsa şimendifer gibi bir işlimde ulaşmalı gelmeli.. İpeğin rengini beğenmezler, yoğurdun kaymağına kirli diye bahane bulurlar. Yumurtaların kabuğu tavuk tersi olmuş diye kafama çalmak isterler. Yumurta tazesi makbuldür. Kabuğundaki kire kim bakar? Fakat doktor şu ağrılarımın bir çaresini bul ne deva olursa olursa senden olur. Sen bir ruh verirmişsin insan onu bedenine sürünce sızılar geçer, anadan doğmuş gibi pir ü pak olurmuş... Şu hastalığı geçir...

— Olur.. olur.. Bugün işim var, başka hastaları dolaşacağım. Yarın, öbür gün, istersen daha öbür gün dükkâna gel de sana ilaç vereyim...

Yasef Efendi kendini kapıdan dışarıya dar attı. (s. 175-187)

Nimetşinas, İstanbul 1927

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

7

ŞIPSEVDÎ'den

HAYAT-I İÇTİMAİYEMİZ VE ALAFRANGA

Bazılarınca bu romanı alafrangalığı tezyîf maksadıyle yazdığım zannolunuyormuş. Bu büyük bir sû-i zehab ve hata-yı mahzdır. Alafrangalığa tebaiyyetteki züppelikle hakikat ve terakkiperestliği birbirinden ayırmak lâzım gelir. Türklüğümüz ve Osmanlılığımızca medar-ı şeref ve itilâ olabilecek şeyleri tezyîf hangi kalem-i hamiyyete yaraşır ki, buna ben cür'et edeyim.

Garp medeniyeti bize bir meş'ale-i intibah oldu. Bundan sonra da pişvâ-yı terakkimiz olacaktır. İstibdad bizde kaç senedir kütüphaneleri seddetti. Kulûb-ı etfâle muhabbet-i vataniye ilka eden, itilâ-yı fikre hâdim dersleri kaldırdı. İntizam-ı tedrisi bozdu. Bütün mektepleri birer mel'ab-ı sıbyân haline koydu. Bir milletin gıdâ-yı manevîsi, zâmin-i mevcudiyet ü terakkisi olan her nev'i neşriyâtı men'etti. Cerâid-i memleketi senâ-han-ı istibdad, müzevvir birer varakpâre-i erâzib şekline soktu. Hep bozdu. Tahrib, tagrib etti. Bu dest-i kahr ü tedmîre karşı yalnız bir şey tamamiyle mağlup olmuyor: Maarif. Gümrük memurlarının en şiddetli teftişâtına rağmen birçok hususî kütüphanelerde birer mevki-i ihtiram ve ihtifâ buluyor, refte refte hulûlüyle ezhan-ı şebâbı takviye ediyordu ki, bu da âsâr-ı ecnebiye idi. Bir şeye dikkat ediyordum. «İkbal», «Tefeyyüz», «Şafak» gibi parlak nâmlar, koca koca boyalı levhalarla tezyîn-i cephe eden millî kitapçılarımız ruhsat-ı resmiye ile münteşir yaldızlı kaplardan ibaret züyûf-ı kütüb karşısında sinek avlarlar, bîçare Arakel Efendi gibi en muteber, en namusluları defter-i iflâsı koltuğunda kapı kapı dolaşırlarken, kütüb-i ecnebiye satan dükkânlar karınca yuvası gibi işliyordu. Hem yalnız Bâbıâli civarında bunların adedi bir iken iki, üç iken dört oluverdi. Maarif-i memleket ilân-ı iflâs edince imdada maarif-i ecnebiye yetişti. Evliyâ-yı etfâlin enzar-ı rağbeti ecnebi mekteplerine döndüğü gibi şübbanımızın iştihar-ı tetebbuu da o cihete meyletti. Avrupa'nın hükemâsı, fuzalâsı, müverrihleri, üdebâsı, şuarâsı bizim millî erbâb-ı kalemimizden ziyade tanınıyor, okunuyor, garptaki bere-ket-i matbuat buradaki kitapçı camekânlarını da dolduruyordu. Türkçe lisan-ı şi'r ü edebin sahâif-i matbuatta memnuiyyet-i istimâline mebni lisan-ı

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

mâderzadını ihmal etmiş fakat yazdığını okutacak derecede kitabet-i Fransevîyede iktidar gösteren gençlere müsaif oldum.

Bu defa Avrupa'nın âsâr-ı muhalledesi şübbanımız üzerinde, evet maatteessüf itirafa mecburum, bir kısm-ı kalîl ancak bir kısım güzide şübbanımız üzerinde tesirât-ı mühimme gösterdi. Spencer'lerin, Ribot'ların, Riche'lerin, Poincaré'lerin, Le Bon'ların âsârını bunların kütüphanelerinde hattâ birer yâr-ı gayr-ı müfârık gibi daima ceblerinde görürdüm. Hep bu eserler bu heveskârân-ı ilmin adeta munis ruhu olmuştu. Çetin, muğlak meselelerden vuzuhla bahsettiklerini görünce fevkalhad münşerih olurdum. Terakki ve saadet-i vataniye nâmına tebcilen istikbal kendilerinin olduğunu bu gençlere tebşîr ederim.

Bu hikâyedeki alafrangadan maksat bu gayretverân-ı ezkiyânın meftûniyet-i terakkiperverânelerini tenkîd değildir. Zaman-ı istibdâdda şule-i müfekkire ve idrâkimiz bütün bütün sönmek üzere iken bunu kemâlât-ı garbîyeden buraya sıçrayan kıvılcımlar idame etti. Bugün iyi düşünen, yazan, hürriyeti müdafaa eden kalemler işte garbın bu kıvılcımlarıyla tenvîr etmiş dimaglardır.

O muzlim leyâl-i idbâr u bedbahtîmizde bize yâr-ı şefik, meded-res o hazâin-i fikriye, o kitaplar oldu. Düşünmeği, böyle roman mevzularında gezinmeği, sevdâ-yı hürriyeti onlardan öğrendik. Tarz-ı tefekkürümüzde, nesrimizde, şiirimizdeki son takallübât-ı edebîyemiz garptan esen rüzgâr-ı sihr ü marifetle husul buldu. Bugün memleketimizde ciddi hidemât-ı kalemiye, ilmiye ve fenniyede bulunmak isteyen hiç bir fert Avrupa lisanlarından birine, belki de birkaçına şiddetle vukuf ihtiyacından vâreste kalamaz.

Bu romandaki kahramanımız işte bu ümniyeyi zevzeklikle, züppelikle, hoppalıkla, cehaletle karıştırıp kemâlât-ı garbîyeden suret-i hakikiyede hemen hiç bir nasibi yok iken frenklerin kendilerinin de pek nazar-ı istihsanla görmedikleri birtakım tekellüfât ve garaib-i âdâtın burada mürevvici kesilenlerden, cehaleti, ifratperestliği hasebiyle alafranganın menâfiini de muzır tanıtmağa sebep olanlardan, hattâ alafrangada vücudu olmayan tuhaflıkları da burada icada yeltenenlerden biridir. Bu eser alafrangayı tezyîf değil bilakis onu su-i tefehhümden kurtarmağa hizmet edecektir. Daha doğrusu bu roman her maksada hizmetten ziyade halkı güldürmek için yazılmıştır.

*
**

Alafrangalık nedir? Bizim için bunun aksam-ı müstahsene vü medhûlesi var mıdır? Bunun âdât-ı milliyemiz üzerindeki tesirâtı ne olmuş? Ne oluyor? Ve ne olacak? Ve ne olması arzu olunur?

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İşte bundan sonra hayat-ı içtimaiyemizle revâbıt-ı kavîyesi bulunacak birkaç sual... Sürat-i terakki vü istikbalimiz bu meseleye verilecek cevaplarda mündemiçtir.

Bu kısa hikâyede bu kadar mühim suallere cevap vermek[1] fodulluğu iddiasında değilim. Böyle mesail-i azîme vü ciddiyeyi halletmek kudret ve salâhiyeti herkesten evvel zamana, istikbale aittir. Bekâya müstahak milletler her hatve-i terakkîlerini hayat-ı sermediyelerine feyz ve kuvvet verecek uzak ve ahenk-i ihtiyacâta tebaan atarlar. Teceddüdât-ı lâzıme tamam zamanında kendini his ve kabul ettirir. Bir milletin umûr-ı muazzama-ı müteceddidânesine taalluk eden her kârda daima tekdîr-i ukâla ile takbîh-i bülehâ çarpışmak âdettir.

Bu asırda milletlerin salâhiyet-i hayatları öyle mühim öyle nazik hattâ öyle sarîh faaliyete muallak bulunuyor ki, kavîler arasında bir zayıfın yaşayamaması kaide-i tabiîyesine karşı bir istisnâiyet-i bekâ tasavvur etmek zamanı artık geçmiştir.

Bu sene İngiltere'nin, gelecek sene Rusya'nın, daha öbür sene Almanya'nın himâyet-i züefâperestîsine atılarak; mevcudiyet-i kavmiyemizin devamını, birinin dostluğuyla diğerinin husumetini kazandığımız hulusları meşkûk bu büyük muhiblerimizden daima dilenerek yaşamak bir millet için bir hayat-ı siyasiye değil, bir ârdır.

Vüs'at-i memleketçe yirmide, otuzda bir kısmımızla müsavi olmayan Bulgaristan «ben böyle istiyorum» diyor. Bir mevcudiyet-i kavmiye gösteriyor. Avusturya «ben bunu böyle yaptım» işâ'asında bulunuyor. Yarab acaba biz de ne vakit «hayır sen onu öyle yapamazsın» cevabıyla meydan okuyarak hukuk-ı sarîhemizi müdafaa edebilecek bir kuvvete, bir şevkete sahip bulunacağız?

Gözü doymazların, âmal-i hasîsalarına, hakaretlerine hedef oluyoruz. Buna mahkûmuz. Çünkü kuvvete kuvvetle, ticarete ticaretle, iktisada iktisatla, maarife maarifle mukabele edilir. Bu hususta düvel-i mütehâbbe ile aramızdaki nisbet o kadar açıktır ki bu tevâzünü husule getirmek için sarfı icap eden zaman, mesai ve gayreti düşündükçe yeisten başdönmesine tutulmamak kabil olmuyor. Bu büyük milletler bizi birkaç suretle bel'etmek istidadındadır.

Bu hakikatleri maatteessüf henüz çoğumuz müdrik bile değiliz. Bazı sivri akıllılarımız da Fransız, İngiliz, Alman kadınlarıyla teehhül ederek mühlikeye karşı besbelli kısmen olsun bu suretle çare-cûluk gösteriyorlar. Bu milletler yavaş yavaş bizim elimizdeki şeylerin hepsini gasbediyorlar.

---

1 Bizim « فصول » yahut « فودول » tabirimizi Frenklerin pédant kelimesine mukabil buluyorum. (Not metne aittir).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bari fırsat düştükçe biz de onların kadınlarını alalım diyorlar. Himmetleri var olsun. Fakat eyvan-ı medeniyete bu suretle dehâletin menâfii kadar da mahzuru vardır. Aşağıda bundan bir nebze bahsedeceğiz.

Kuru bir fikr-i tezyîf hasîsesiyle sermaye-i hikâye ittihâz olunmuş zannedilen «alafranga» lâfzından bakınız ne mühim hakayık çıkıyor.

⁂

Alafrangalık sâlikîninin bizde birkaç nev'i var?

Tesadüf-i tâli'le mukbil bir aileden gelerek Fransızcayı zaman-ı sabavetlerinde öğrenmiş, refahla perverde olmuş, sonra Avrupa'da memuren veya diğer suretle bulunarak tevsi-i vukuf eylemiş olanlar ki bunlar memleketimizdeki alafranga sâlikîninin en asîl ve ser-firaz kısmı addolunabilirler. Bunların Avrupa'daki bâdi-i şöhretleri meziyet-i zâtiyelerinden ziyade sıyt-ı âileleridir. İçlerinde fasîh Fransızca konuşanlar, ata binenler, kumarda maharet gösterenler yani mutavassıt derecede bir salon adamı olmak evsafını ibraz edenler var. Fakat bir muahede esnasında bir kongrede menâfiimizi hakkıyla idrak ve müdafaa etmek liyakatini gösterebilecekler yoktur. Devletimiz daima bu yüzden pek büyük ve mühim zararlara uğramıştır. Fransızca alelâde konuşmak başka, ilim ve fazilet yine başka olduğu artık tebeyyün etti.

Diplomasi fennini ağızdan, bil-amel öğrenip siyasî kesilmenin artık zamanı geçti. Şimdi bunların felsefe, askerlik vesaire gibi hepsinin mektebi ve müddet-i tahsilesi var.

Avrupa'da olduğu gibi bizde her sınıf ilmin bir mektep ve mekseb-i mahsusu yoktur. Otuz sene evveli bir mahrec-i aklâmımız vardı. Sonra bir Mekteb-i Mülkiye'miz oldu.

Valimiz de oradan çıkardı, mutasarrıfımızı da, kaymakamımız da, edîbimiz de, şairimiz de, hey'et-şinânımız da, kimyagerimiz de... Evet bu zavallı memlekette her ilim ve sanat bize mevhûbdur. Birbirimize edîb veya şair-i mader-zâd deriz. Her şey bize Huda-dâddır. Kisbî cihetlerimiz pek zayıftır. İmtihana teftişe tedkîke gelmez. Haydi edîblikte, şairlikte, muharrirlikte üstad kesilip yekdiğerimizi aldatalım. Fakat ciddiyât-ı fünûnda, fenn-i iktisadda ,usul-i maliyede, siyasiyâtta ne yapacağız? Avrupa'da bir sene zarfında bu fünûn-ı mütenevviaya dair neşredilen âsârı insan görse bu bereket-i irfâna parmağı ağzında kalır. Evliya-yı umûr efendilerimiz acaba bunun bir fihristini olsun görebiliyorlar mı? Görseler de anlayabilecek içlerinde kaç kişi var? Evet yaralarımızı bundan ziyade eşmeyelim. Bizde mekteb-i siyasî divan efendiliği ve mektupçuluktur. Daha kestirme yollardan gelenler de var ya sözü uzatmamak için onları bahse katmıyoruz.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Menafi-i hususiye kaydı, riya, müdahane, huluskârlık en büyük marifetimiz diplomatlığımızdır. Çünkü dün âlet-i istibdad olan dimağlar bugün hâdim-i meşrutiyet kesildi. Bu iki zıt mahiyetin birinden diğerine intikalde çarçabuk eski su-i itiyaddan kurtulabilmek kabil midir? Madem ki o medîd istibdâd intihâ-pezîr oldu. Bu kısa komediler de geçer. Zaman her şeyin foyasını meydana çıkarmak kuvvetini hâizdir.

Evet şairliğimiz edîbliğimiz gibi diplomatlığımız da mevhûbdur dedik. Fakat sad-hazar hayf ki bugün Avrupa mühre-i siyasiyesine mevhûbatla cevap verilemiyor. Vatan mevhûbatla müdafaa olunamıyor. Bir millet mevhubâtla servet, kuvvet sahibi olamıyor.

Bu zadegân sınıfından alafrangalarımız Avrupa'dan memleketimize şıklık, kumar, dans, nâtıkaperdazlık gibi salon hünerlerinden başka bir şey getirmediler. Diğer suretle bir hassa-ı mümeyyize gösteremediler. Marifethane-i millîmizin tekmil şuabâtı işte tamtakır... Üdebâ-yı maarifften nişane-i tetebbu, mesaî ve zekâları olarak ciddi, hakiki bir nümune-i hüner getirdilerse gösterilsin... Alafrangadan bizim muhtaç olduğumuz şeyler yalnız o *pozlar*, *jestler*, *kostümler* değildir. Sathî taklid-i etvara maymunlarda bile istidad görülüyor. Bu o kadar ciddi bir vasıta-ı terakki addolunamaz.

Şu bahsettiğimiz zevâtın bu taklidleri öğrenmek için Avrupa'da israf ettikleri Osmanlı milyonları müesseseler küşadına, garpta ciddi talebe yetiştirmeğe sarfedileydi bugün belki bu hüsranda kalmazdık.

Alafrangalığın işte bu mebhasında vatan için mucib-i intibah derin bir ders, lâzımü't-tenkîd birçok ahvâl, bir romancı için birkaç cilt dolduracak mühim, mugaddi bir sermaye vardır. Fakat bu hikâyede alafranganın bu nev'inden bahsetmedik.

İkinci nev'i alafranga aileler bir Avrupalı kadınla bitteehhül Beyoğlu'nda ikamet eden nîm levantenlerdir.

Bu aileler bir müverrih, bir fizyolojist, bir psikolog bir hikâye-nüvis için cidden şayan-ı tedkîk bir tarafı Avrupalı diğeri Osmanlı iki yüzlü bir kumaştır. Yine tekrar edelim ki şu satırlarda kimse için bir kasd-ı tezyîf yoktur. İlm-i ensal-i beşere bir filiz de buradan dahil oluyor :

Unsuren zü'l-vecheyn bu ailelerden rical tarafı Türk olanı tedkik edelim :

Böyle sélection ile tesalüb-ı ırk ve ıslâh-ı cinsimize uğraşmaktaki himmetin derece-i ehemmiyetini tedkîk cihetini erbâbına terk ile bu meselenin yalnız hayat-ı içtimaiyemizce göstereceği tesirattan bahsetmek isterim.

Madam ya bir Fransız, ya bir İngiliz, ya Alman olacağından Türk zevcine karşı daima bir gurur-ı ırk ve tefevvuk-ı milliyet izharından geri durmaz.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Madam medeniyeten kendince farzettiği bu takaddüm-ı neseb fazlından dolayı bir zat-ı ekmeldir. Zevci ise onun yanında daima insanlığından mühim şeyler eksik bir mahluk-ı nâkıs ve hakîrdir. Zevc için her emre, her hakarete karşı daima vazî', daima mutî', daima hamûl bulunmaktan başka çare yoktur. Yoksa en âdi vesileler ile; Espèce de turc, Tête de turc hakaretleri hazırdır.

Çocuklar validelerinden daima mütefâhirâne, bâlâ-pervâzâne bir eda-yı tagallüb gördüklerinden tab'an ve hissen o tarafa mütemayildirler. Bir Türkle bir Avrupalı kadından mahsul çocuklar miyanında melek gibi latîf, melîh ve sevimlileri bulunduğu kabil-i inkâr olmamakla beraber tesalüb-i ırk terkibindeki fazilet-i fenniyeye rağmen çirkin, sıska, tıknefes, irin renkli, solucan gibileri de görülmektedir.

Bu etfâlin vecihlerinde alelekser iki muhtelif ırkın alâim-i cinsiye-i mutezâdesi vardır. Tekir anadan, boz babadan doğan alacalı kedi yavruları gibi burnu Almana, kulağı Türke benzer.

Analar frenkçe, babaları Türkçe, dadıları Rumca konuştuklarından bu tebelbül-i elsine içinde büyüyen yavrucuklar üç yaşında iken üç dört lisandan mütekellim görünürler. Fakat on yaşına gelirler de henüz başlıca bir lisandan bir eda-yı samimiyetle kudret-i tekellüm gösteremezler. Bu masumlar sâbit, muayyen bir isme bile mâlik değildirler. Babaları Cinan derse, anaları Jean diye çağırır. İki milliyetin şerait-i âdât u içtimâiyesi arasında kalan bu bîçareler büyüdükçe tesettür, teehhül devirlerinde bunların tarz-ı hayatlarına taalluk eden mesail-i mühimmenin müşkilâtı da beraber büyür.

Memleketimizdeki alafrangalığın işte bu nev'inden de tatlı zeminler, ruh-nevâz fikirlerle Pierre Loti'lere sermaye-i hikâye olacak ibret-âmiz mevzular çıkar. Tabiattan müstenseh levhalar görülür.

Mazallah ricâl-i memleketimiz tesalüb-i ırk himmet-i medeniyet perverânesiyle hep böyle nisvân-ı efrencle teehhüle râgıb olurlarsa şarkın letafet ve ismet-i mahremânesi içinde büyümüş, her biri birer dürdâne-i safvet ü iffet olan evlerimizdeki o, nur gibi Ayşe'lerimizi, Emine'lerimizi, Zehra'larımızı kimlere vereceğiz?

Pierre Loti'yi öbür cihet düşündürürse, bizi de bu cihet dagdâr-ı tefekkür eder.

Madamın Avrupa'da akraba ve taallukatı varsa her sene edeceği sıla-i rahmda zevcinin buradaki servetine göre bu vesile ile diyar-ı ecânibe kucak kucak paralar akar. Muvazene-i iktisadiyemiz bundan da rahnedar olur. Avrupa'dan buraya para çekmenin yolunu bulanlar takdîre sezâ vatanperver addolunurlar. Burada birbirimizin dişimizi, tırnağımızı sökerek kazandığımızı oraya gönderenler değil.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ÜÇÜNCÜ NEV'İ ALAFRANGALIK

Hikâyemizin kahramanı Meftun Bey işte bu çerçeveye girer. Bu üçüncü nev'i «tip»şehrimizde mebzûl değilse ender de değildir. Müsaid havalarda sokaklarda dökülen Beyoğlu mütenezzihîni içinde görülür. Alâmet-i fârikası yakalığının fevkat-tasavvur irtifâ'ıdır diyebilirim.

Mağlub-ı hiffeti olup da bazen «fır» diye döndüğü zaman fistan gibi açılan arabacıvarî «uzun ve an kloş» etekli redingotu, dar pantolonu, sivri potinleri, baston narinliğinde zarif şemsiyesi kendinin nev'i hemen zâtına münhasır modada teferrüde heveskâr bir şeydâ-yı zamane olduğunu gösterir.

Üzerinde darlığa, bolluğa, kısalığa, uzunluğa inceliğe, kalınlığa dair ölçüce nisbeti modaya taalluk eder neler varsa hep zevk-ı selîmce ve âdeten her nev'i mesâha-ı akliyeden taşkın ve bîrûndur.

O, yüksek yakalığının altında ekseriya plastron boyunbağının üzerindeki mevki-i müntehibi saatlerle tayin edilebilmiş iri iğne, elinde oku, çıplak bir aşk timsali kabilinden mitolojik bir süjedir. Yanılıp da iğnenin zarafetinden bahsetseniz «Mon cher voulez-vous écouter l'histoire de mon épingle?» (Azizim, iğnemin hikâyesini dinlemek ister misiniz?) cevabı hazırdır. Bu iğne sivri ucuyla Paris'teki fütuhât-ı âşıkanesinin hep birer hatıra-ı mühimmesini eşeler çıkarır. Söz, sâmi'in derece-i tahammülüne göre uzanır gider.

Etrafı şeritli, önü açıkça, levnen elbise ile mütebâyin bir yelek.. üst cebinde derece-i ayarı meşkûk bir sakma kordon ucunda vak'a-ı tarihiyesi gayet meraklı, mühim nevâdirden bir sikke.

Şık'ın üzerinde ağızlık, tabaka, gözlük, yüzük nev'inden hattâ gömlek yeleğinin düğmelerine varıncaya kadar neler varsa bunlar da kendi gibi acîb ve medîd birer sergüzeşt sahibidir. Tarihî, sınâî bir hatırayı, bir ehemmiyet-i mahsusayı hâiz olmayan bir şeyi üzerinde taşımaz.

Sağ elinin şehadet parmağı kökünden tırnağına kadar taşlı, taşsız, oymalı, harfli halkalarla müzeyyendir. Bunun sebebi sorulsa hep Paris'teki dildâdeleri yalnız o parmağına takılması şartıyla bunları birer hediye-i muhabbet olarak vermiş olduklarını söyler.

Şekil ve kıyafetçe belki Meftun'un birkaç nazîri bulunabilsin. Fakat garabet-i ahlâk, âdât ve etvarca bir müşabihini bulmak hemen muhaldir. Şövalyelikte Cervantes'in Don Kişot'u ne ise şark alafrangalığı âleminde de Meftun Bey işte odur. Garabette kahramanımız bir nâdire-i hilkat, bu hikâye ise nev'amâ Fransızların *fantaisie* (fantazi) dedikleri âsâr-ı keyfiye ve hayaliyeden gibidir. Bundan kimseye bir hisse-i tezyîf fırlamaz.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Sözü burada ne uzatalım. Sahaif-i âtiye-i hikâyemiz bu mîr-i garabet-semîrin tasvir-i zâtına hasredilmiştir.

Meftun dâü'l-frenc-perestîye mübtelâ bir mecnun mudur? Hayır. Göreceğiz ki o da değil... Bazı mahdud zamanlarda hûşyârî anları görülmesine nazaran seyrek nöbetli sıtma gibi aklı gelir gider takımdan olması akvâdır.

16 Kânun-ı sâni sene 1324 Aksaray

I

İspir kahvesini içmekle, biletçi hesabını vermekle meşgul iken hayvanların ifrazatından teşekkül eden buhayrelerden kalkan ta'affünatın, sineklerin içinde, güneşin altında dinleniyor gibi duran tramvaya tek tük müşteri binmeğe başladı. Evvelâ iki kadın bindi. Bunlardan biri erkeklerle kadınlar tarafını fârık tahta bölmenin kirli keten perdesini indirerek :

— Her zaman da bu perdeyi böyle açık bırakırlar. Ne zaman tramvaya binsem mutlak elimle ben kaparım. Bu tramvaycılar ne tenbel adamlardır. Yalnız tırınk tırınk para almasını bilirler. İş görmesini değil... Bunlar maliye ketebesi gibi veresiye çalışmazlarmış, aylıklarını peşin alırlarmış. Bizim mahallede bir biletçi var. Karısına bir kâtipten daha iyi bakıyor. Evceğizi bilsin, getirsin götürsün de varsın biletçi olsun ne var? Sanki ben benim kızı mümeyyize verdim de ne oldu? Senede dört defa aldığı aylığı tıraş parasıyla fotininin lostrasına yetişmiyor. Bizim paşalar bu tramvay direktörleri kadar olamıyorlar. Bak o nasıl ediyorsa ediyor hep bu çalışanların aylıklarını zamanında veriyor... Hanım duydun mu? Bizi idare etmek için buraya frenk getireceklermiş.

— Aman sus kardeş... kıyamete alâmet... Deccal çıkacak diyorlardı. Sakın bu işte o gelecek frenk olmasın...

— Yok canım deccal meccal değil... Bilhikmetillahi taala bizimkilerin aklı işe bir türlü frenkler kadar eremiyormuş...

Birinin kucağında kundak iki kadın daha bindi. Bu deccal bahsine iştirak ettiler. Beş dakikada söz sekiz on kalıba girdi. Hiç biri dinlemiyor hepsi söylüyordu.

Orta yaşlı fakat nisbet-i sinniyece olacak yaraşığı tecavüz eder derecede süslü bir hanım, pek ziyade modaya tebaiyyet merakıyla tezyîni garabet mertebesini de aşıracak gülünç bir hale getirmiş bir taze... bir Rum hizmetçi madmazel, bezenmeğe özenmiş lâkin şık olmaktan ziyade tuhaf olmuş guguruklu bir zenci kadın.. lekelenmiş, tırazlanmış, vücuduna

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

küçülmüş penbe atlas elbiseli dört beş yaşında bir kız çocuğu, ellerinde bohçalar, kutular, paketlerle tramvaya çıktılar. Bunlar binip ellerindekileri oraya buraya yerleştirdikten sonra dışarıdan, beyin redingotu vücuduna uzunca gelmiş, malûliyet sırrını örtmek için kulaklarına kadar koca bir fes giymiş sünepe bir uşak hanımlara birtakım eşya daha verdi. Tramvaydaki kadınlardan biri :

— A a kuzum bu ne kadar eşya, bunlar nereye sığacak?

Arap hiddetle : — Elbette bir tarafına sığacak! Bu koca trampoyu senin keyfi için mi yaptılar ayo?..

Kadın — Ey sözümü geri aldım... Ne öfkeli Arap bu!. Uysan kavga olacak...

Arap — Arap mı?.. Ağzını topla.. Benim adını sen mi koydu öyle?. Ben Pehlelizade hanımefendinin kalfasıyım beğenemedi mi?..

Diğer bir kadın — Kehlelizade mi diyor? O nasıl ad öyle... O dediğinden Arabın üstünde de varsa vay halimize... Bir topalı yedi mahalleyi dolaşırmış...

Bir diğeri — Sus kardeş sus... Arap öfkeli... Babalı mıdır nedir?

— Babalı mı?... O babalı ise biz de babalıyız... Dünyada hiç babasız insan olu mu imiş?..

Kucağında kundaktaki çocuğunu emziren kadın gibi etrafı koklayarak :

— Ay kardeş burnuma misk gibi bir şey koktu... Nedir o? Kadınlar pencereden dışarı bakıp :

— A.. şey bak... bak.. Şurada kanbur kahveci mangalı dükkânın önüne koymuş, ızgarada cızbız köftesi pişiriyor.

Kadının biri birkaç defa yutkunduktan sonra :

— Hay yetişmesin pişirmeğe... Sokak ortasında böyle şey mi olur? Koskoca cadde bu... fukarası var... gebesi var... aş ereni var... emziklisi var... Kokuta kokuta âlemi böyle imrendireceğine tâ dükkânın içinde pişirse de gizlice ziftlense olmaz mı?

Kadının biri emzikliye hitaben :

— İçin çekti mi kardeş?..

Emzikli sıkılarak önüne bakar. Diğer bir kadın onun tarafından cevap verip :

— A ne demek hiç emzikli olur da imrenmez mi? Söyle kızım... Söyle... İçin çekti mi?..

Emzikli biraz kızararak :

— Ne yalan söyleyeyim çekti.. Söylemesi kabalık böyle göbeğime kadar bir ezinti duydum...

— Vah.. vah, işte gördün mü? Zavallı tazenin şimdi sütü çekilirse?..

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Diğer bir kadın — Çekilir kardeş çekilir. Süleyman'ımı emzirirken tıpkı böyle benim de başıma geldi. Bana kokan da balıktı. İstemeğe utandım. Ertesi günü memem üfürdü, Hüd dağı gibi şişiverdi. (Eliyle göğsünü göstererek) Taş ölçerim hanım, koca koca fitiller işledi. Üç ay pay a pay hekim hoca gezdim. En sonra mahalsiz bir şeyden geçti, ya şimdi onu da anlatması uzun, sütüm de kaçtı... Allah rahmet eylesin, nurlar içinde yatsın o zamanlar benim oğlanı, Süleyman'ımı komşumuz Hacı Fevzi Efendi'nin gelini Safinaz Hanım emzirdi. Neler çektim neler?...

Öteki kadın — Ay öyle ise heriften bir parça köftecik isterim. Hatuna günah değil mi?

Kadın tramvayın penceresinden kanbur kahveciye seslenerek :

— Hu kahveci başı... kahveci başı... Baksan arslanım... Burada emzikli var. Köften misk gibi koktu. Şöyle bir çimdik... bir tadımlık verir misin?

Kanbur kahveci arkasında omuzdan iliklenir, yardan ayrıldım biçimde cakalı bir mintan... kollar dirseklere kadar dekolte.. Baş açık, saçlar gayr-ı muntazam, çenesi göğüs tarafındaki çıkıntıya temas eder surette vücudunu yanpuru, çağanozvârî ızgaraya doğru vermiş.. elinde maşa.. ateş üzerinde etrafına kokulu bir duman neşreden köfteleri, gözlerini nîm süzerek, dudaklarının müntehâlarında biriken salyayı yuta yuta bir itinâ-yı fevkalâde, bir edâ-yı mahsusla ara sıra alt üst ediyor. Karşısında yarım düzine kadar irili ufaklı köpek, köftelere karşı susta durur gibi birer vaziyet-i ihtiramkârâne almışlar. Maşanın ızgaraya her uzanışında kanburun kayr-ı memul bir ikramına intizaren köpeklerde gözlerini baygın baygın yumup açarak birer yutkunuş var...

Köftelerin râyiha-i iştihâ-âveri sâyesinde kadınlar tarafından kahveci başı, arslanım gibi iki hitab-ı temdîd ü takdirkârâneye mazhar olan kahveci bir gurur-ı mükrimâne ile hemen köftenin birini maşa ile kavrayıp cazırdaya cazırdaya tramvaya doğru uzatarak :

— Çeşnisi bedava.. imrenip de istemeyenin günahı boynuna... Şan olsun da kâr olmasın... köftem Aksaray'a nam verdi.. Gebelere.. emzikililere helâl ve âfiyet olsun.. Al hanım ye.. südün kaçmasın...

Kadın elini köfteye doğru evvela saldırıp badehu geri çekerek :

— A güzelim.. senin maşa ile tuttuğun o sıcak köfteyi ben elimle nasıl alayım? Bir lokma ekmeciğin yok mu? Üstüne koy da ver. Bir sevaptır ediyorsun bari tamam et...

Kahveci — Gücenme hanım... ekmeğim de var. Suyum da... İsterseniz kahve, çay, limonata da ikram edeyim.

Tramvaydan kadının biri :

— Bakınız herif bizimle eğleniyor.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Diğeri — Ne yaman kanbur felektir o ... Siz onun öyle yamrılığına yumruluğuna bakmayınız. İki karı boşadı. Kız kardeşini tanırım...

Kahveci yarım dilim ekmeğin üzerinde köfteyi tramvaya uzatarak :

— İçinizde kaç emzikli? Kaç hamile var? Allaha şükür köfte çok... Kaç tane isterseniz min gayr-i haddin takdim edeyim.

Kadının biri — A delinin zoruna bak. Karın doyuracak değiliz ayol...

Kadın köfteyi alıp dörtte bir kısım kadarını bölerek bir parça ekmeğin üzerinde emzikliye uzatır.. bir lokma da refikası olan hanıma vererek:

— Al Zehra koktu. (Diğer kadın'lara hitaben) imrenen varsa sıkılmasın, söylesin.. Buna yalnız emzikliler imrenmez ya... Emziksizlerin canı yok mu?

Etraftan imrenmek ima eden mahcubâne tebessüm gösterenlere de birer nebzecik tevzi'âtta bulunduktan sonra kadın mütebakısini de kendi ağzına atar. Hanımın biri siyah kadını göstererek :

— A kalfaya vermeğe unuttuk...

Guguruklu Arap iğrenmek tavrıyla yüzüyle buruşturup :

— Yok.. yok.. ben imrenmedi.. Marya mıdır? Keçi midir? Nedir? Kanburun kirli eliyle yaptığı bir köfteyi seksen parça edip de ben yer miyim hiç!.

Kadının biri yavaşça yanındakine :

— A a baksana kuzum bu Arabın guguruğundan büyük de kibiri var... Köfteleri beğenmedikten başka yiyenleri de tahrîr ediyor. Yok marya imiş... yok bilmem ne imiş.. elinin körü...

— Sus... sus.. Arap etrafa bulaşmak için çanak tutuyor, bahane arıyor.. Aşçı kadın mıdır nedir?.. Çalıp çalıp yiye yiye ete doymuş galiba da onun için nazlanıyor...

Sinniyle gayr-i mütenasib bir suret-i müfritede süslenmiş olan hanımın yanındaki soluk penbe elbiseli kız çocuğu densizce somurtup dudaklarını kıvıra kıvıra validesinin etèğinden çekerek :

— Anne ben köfte isterim.. Koktu.. Validesi yavaşça çocuğun kulağına :

— Ben sana şimdi çukulata alacağım.. Ne yapacaksın o pis köfteyi?

— Anne koktu isterim...

Kızın böyle arsızlandığını karşıdan gören Arap, avucu üstünden akçıl olan elini çocuğa doğru uzatarak :

— Bak tokata.. arsız kız ne kım kımlanıyorsun?.. Sen de mi emziklisin ayo?.. Kanburun köftesine imrenilir mi hiç?..

Kadının biri telâşla :

— A bak kardeş,. Hepimiz tattık da çocuğu unuttuk..

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— A sahi... Ne olur bir daha isterim. Kanbur cömerde benziyor... (Kahveciye hitaben) Baksana civanım...

Kanbur — Buyurun elmasım...

Kadının biri diğerine :

— Baksana şu musibete.. bir lokma ekmekle bir köftecik verdi. Şimdi terbiyesiz terbiyesiz arsızlanıyor...

Köfte isteyen kadın : — Kahveci birader. Köfteni hepimiz yedik de çocuğa vermeğe unuttuk. Şimdi mızmızlanıyor.. Şöyle yarım tanecik olsun daha verirsen büyük sevaba girersin...

Kanbur kahveci bu defa biraz kaşlarını çatarak dükkândaki çırağına hitaben :

— Ulan Sadık bir dilim ekmek al gel... parasız müşterilerin iştihaları arttı. Kendileri yemişler çocuğa tattırmağa unutmuşlar... Yavrucak şimdi mızmızlanıyormuş... Bak hanımlara sor. Köftenin üstüne kahve, nargile de istiyorlar mı? Lâleli'den tramvay bir ayak evveli imdada yetişip de buradaki kalkmazsa kasaba bir okka köftelik kıyma daha ısmarlamalı... Bu yetişmeyecek..

Kadının biri — Baksanıza zevzek kanbur neler söylüyor?

Köfte isteyen hanım — Bakma kardeş o öyle söyler... zevzektir ama kalbi pek iyi bir adamdır.

Bir dilim ekmeğin üstünde köfte gelir.. Çırak Sadık dilimi uzatarak :

— Ustam selâm etti, yeni gelmiş imrenenler varsa köfteyi ekmeğe sürtsünler sürtsünler de et niyetine yesinler... Köfte bitti tadamayanlar avuçlarını yalasınlar, dedi.

Kadın — Hoşt köpek.. Ustan öyle şey söylemedi sen uyduruveriyorsun...

Çırak ustasına bağırarak: — Usta... Selâmını söyledim.. Avuçlarını yalasınları anlattım. Hanım inanmıyor. Çakaralmazlıktan geliyor... Köfteyi kendi kapıyor da bana «hoşt» diyor...

Kanbur — Öyle ise kasaba söyle bir iki okka veresiye kıymalık göndersin... İşte herkes görüyor ki para ile satmıyoruz. Fisebilillah dağıtıyoruz... Mevludlarda şeker,... kandil gecelerinde su dağıldığını âlem bilir ama böyle kahveden köfte sebil edildiğini şimdiye kadar kim görmüş?

Çırak Sadık tramvayın içinde bir köftenin altı yedi kadına suret-i tevziini merak ederek oradan ayrılmaz. Pencereden içeri dikiz eder.

Kadın köftenin yarısını çocuğa verdikten sonra isteği olup olmayanları anlamak için etrafa şöylece hafif muhtasar bir nazar-ı istifsâr gezdirdikten sonra diğer yarısını da kendi ağzına atıverir. Kadının bu oburluğu diğer hanımlarca tebessümleri, kahkahaları, homurtuları bâdî olur. Çocuk köfteyi çiğnemeden yutup derhal validesinin eteğine sarılarak :

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Ama ben köfte isterim... Hiç doymadım ki...

Karşıdan zenci kadın çocuğa yine tokat işareti ederek kendine mahsus o dolambaç telaffuzuyla :

— Seni Allah doyursun... Ben bu Hasene kızın doyduğuna hiç gormadı... Köftecinin arkasındaki o kamburunu yese bu kız, yine doymaz yine doymaz... Vesile Hanım şamarı ur ağzına da sussun. Bu yumurcak..

Çırak ustasına bağırarak:

— Usta... çabuk... çabuk... dükkâna kaç... Hanımlar doymamış senin kanburunu yiyeceklermiş...

Kahvehanenin yanındaki peynirci dükkânından başını uzatarak (rob de şambr) gibi arkasına giydiği hadd-i zâtında beyaz iken şimdi buna bir renk verebilmek için insanı acze düşüren o kirli urbası içinde güle güle :

— Yok.. yok Arif'imin kanburuna dokunmasınlar.. O, onun semeridir... Yaraşığıdır.. Sonra bütün tuhaflığı kanburuyla beraber gider. Bizim Arif kanburu olmayınca kaç para eder ki?

Kanbur Arif zeybek oyunu oynar gibi mangal başından bir fırlar. Maşalı elini havaya kaldırıp belini kıvırarak :

— İşte bak buna kızarım. Köftem afiyet olsun. Lâkin pis boğazlığın lüzumu yok. Kanburuma sulanmasınlar. O benim babamdan kalma altın çekmecemdir. Hırsızlardan kurtarmak için üç bin liraya sigortaya koydum. Fakat sihirlidir. Efsunludur. Bizim moruk bana bu mirası bırakırken içinden bir altını bozdurup harcedemesin diye bedduada bulunmuş... Sırtımda bir sandık lira taşıyorum da yine züğürtlükten ölüyorum. Bugün nasılsa elime bir avuç kıyma geçti. Ona da seksen ortak çıktı.

Kamburum sigortalı
Sevgilim Tatavlalı

Bu beyti işte ben düzdüm. Şaire okudum. Bunun veznesi kafilesine uymamış dedi. Ben aftosla uyuştuktan sonra lafın veznesine kakulesine kim bakar imanım?.. Biz birbirimize uyduk a yetişir. Ben kanbursam sevgilim de tek gözlü... Pencerenin biri fırtınadan patlamış. Aftosumun benden evvelki sevgilisi muhabbetinin şiddetinden suratına bir tokat aşketmiş. Gözünün birini akıtmış... Sevda olursa da böyle olsun... Allah için herif karıyı seviyormuş. Sonra mahkemeye müracaat olunmuş... «Ta'til-i uzvuna sebebiyet verdiği cihetle» lafıyla herifi içeriye yanpalalamışlar... Galiba birkaç kuruş da ceza almışlar... Karının talii de kendi gibi biçimsiz... Eski hampası da benim gibi mangiz tutmaz imiş. Anha minha Bonmarşe'den iki çeyreğe sarı ela bir cam göz almışlar nazlıma takmışlar. Bu mesele aftosumun tek gözüyle beraber kapanmış bitmiş... Şimdi karıyla bazen aramızda şöyle muhavere geçer:

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Karı — Ben seni niçin sevdim bilir misin?
Ben — Niçin?
Karı — Kanbursun diye... beğendim..
Ben — Ulan kanburluk beğenilir mi?
Karı — Sebebi var...
Ben — Nedir?
Karı — Öfkelendiğin zaman suratıma kadar uzanabilip de öbür gözümü de sen patlatmayasın diye...

O, bir gözlü, ben tümsekli kimin kimi beğenmemeğe hakkı var? O tek aynalı olduğu için kanburumu daima yarım porsiyon görür. Ben de onun suratına dikiz ederken hörgücümü sakat tarafına doğru siperleyip sağlam cihetini temâşâ ederim. Aftosuma adıyla sanıyla Yek Çeşm Marika derler. Aval ara sıra şaşırır da beni «iki gözüm», diye sever.

Tramvaydaki kız çocuğu köfte talebindeki ısrarını derece derece arttırarak ne Arabın gösterdiği kara şamardan yılgınlık getirir, ne de validesinin çukulata, fıstık alacağı kabilinden ettiği mevâidden müteselli olabilir. Âdeta ulur gibi bir ağlama tutturur.

Kahveci tâbi'i Sadık kanbur ustasına :

— «Mumu»yu duyuyor musun ağlıyor... Köfte için matem ediyor..

— Ulan o nasıl çocuk o... Köpek yavrusu gibi uluyor... Haydi bir dilim ekmek daha al gel... İşte öteki tramvay da yokuştan gözüktü. Bir köfte daha verelim de kız doymazsa şimdi araba kalkacak ağlaya ağlaya gitsin.. Bizim Hacı efendiye söyleyelim.. Kandil gecelerinde Karakulak'tır diye fıçı fıçı yağmur suyu sebil ettireceğine köfte dağıtsın köfte... Bunun iştihalısı çok. Sevabı da elbette sudan büyük olur...

Çırak ekmeği getirir. Kanbur üstüne bir köfte daha koyup eline alır başı üzerinden birkaç defa çevirdikten sonra:

— Bu da tekmil yeminlerimin kefareti... Marika'nın tek gözünün selâmeti... uğruna gitsin...

Çırak köfteyi tramvaya uzatır... Mahalle karılarında bir sevinç gürültüsüdür başlar..

Kadının biri — A ne şen kanbur bu!.. Artık hovardalığı ele aldı. Galiba tekmil köfteleri bugün bize yedirecek...

Esas talep ağlayan çocuk için olduğu halde türlü şakalarla köfte yine tevzie uğrar. Hissesine isabet eden bir aşar köfte Hasene'nin dişinin kovuğuna bile gitmez... Bereket versin kızın bir ikinci uluma tutturmasına vakit kalmadan yukarıdan tramvay gelir... Bu bekleyen hareket eder. Kadınlar hep birden kanbur Arif'e hitaben :

— Kanbur köfteci hakkını helâl et kardeş... Köftenden hepimiz tattık...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kanbur — Kanbur köfteci mi? Haniya deminden kahveci başı... arslanım... civanım idim. Şimdi kanbur mu olduk? Zararı yok... Helâl olsun helâl anamın ak südü gibi helâl olsun. Dükkânı unutmayınız... Yine buyurunuz inşallah... Pazartesi perşembe günleri emziklilere köfte dağıtacağım... Haftaya uskumru ıskarası tel kadayıfı da var... Konuya komşuya haber veriniz...

Tramvay biraz uzaklaştıktan sonra çırak Sadık :

— Usta... usta... Tramvaydan bir ses geliyor duyuyor musun?

— Ne sesi o?

— Galiba aç gözlü kız köfte diye yine tutturdu.

— Kadınlar çocuk ağladıkça köftenin geleceğine kanaat getirdiler de zannederim ki ulutmak için kıza çimdik basıyorlar... Şu ızgarayı mangalın üstünden köftelerle beraber al da (kefareti budur) diye tramvayın arkasından fırlatıver.... (s. 39-58).

MEFTUN BEY

Yaş otuz, boy uzuna karîb, vücut nahîf, renk soluk, evzâ ve etvar gayet asabi, çehre uzun müddetten beri tuvalet sularının, pomataların, pudraların kesret-i istimaliyle ziyade yorgun.. Âdeta sepelenmiş deri gibi pul.. pul bir hal kesbetmiş, elmacık kemikleri fırlakça.. gözleri iri, müdever, pişmiş kelle gibi mürde-nigâh, donuk, sönük, akları siyahlarına galip...

En ziyade rahatsızlığı : Mideden sinirden çarpıntıdan...

Fikren hoppa.. malumat derme çatma, dirayet gayr-ı mevhûb, zorakî, hep savoir-vivre'den çalınma... Tavırlar, vaz'lar hep mukallidâne, hep sahte, soğuk...

Şikâyetleri : Gece sokaklara sopa vuran mahalle bekçisinden, av'ave-i kilâbdan, yekdiğerini takip eden bozacı sadalarından, tütün tabakasını, ağızlığını cebine koyup gecelik entarisi, şam hırkasıyla akşamları badettaam çıkagelen alaturka misafirlerden, incesaz takımından..

Tayip ettiği şeyler : Kaloş potin giyenler. Seyyar aşçıdan kuskus pilavı yiyenler. Âsâr ve cerâid-i Osmaniyeyi mütalaa edenler.

İtiyatları : Tırnaklarını alfranga bir nevi insan nalbadına kestirmek. Türkçe en sehlü'l-beyan kelimatı telaffuzda zorluk çekmek, bazan en zebanzed tabiratı unutmak.. söz arasında bahse münasebet alsın almasın Fransızca durûb-ı emsal irad etmek... Bir musahabede duçâr-ı kelâl olunca ıslıkla opera parçaları çalmak...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ekline tövbe ettiği yemekler : İşkembe çorbası, nohutlu yahni, patlıcan dolması, un helvası, bulamaç, pekmezli muhallebi, pirûhi, tatar böreği ilâ-âhirihi...

Sevdikleri : Fileler, biftekler, ragolar; sosisler, sufleler, tartlar, kompostolar... Kuşkonmaz... (fıkdanı halinde) enginar sapı, bazen kamışlık pırasa, omlet (yapılmazsa) kaygana...

Nefret ettiği meşrubat : Boza, harrub şerbeti, Maalkerâhe içtiği mâyi'ât: Kırkçeşme, Halkalı, Turunçlu, Keçe, Kayışdağı ila-âhiri... Arayıp da bulamadıkları: Mader, Bordo, Burgonya, Malaga...

Semti kışın Horhor, yazın Erenköyü fakat aklı Beyoğlu'nda. Kıraatından tavahhuş ettiği eserler: Evliya Çelebi seyahatnâmesi, Kavâid-i Türkiye, Sarf, Nahiv, Edebiyat-ı Osmaniye... Millî romanlar..

Edebiyatta hemen bir mesleği yok. Bu mesleksizlik de bir nevi mesiek addolunabilirse tuttuğu yol şöyle :

Bir muharrir, «sublime» (ulvî) daha doğrusu «vrai» (hakiki) daha âlâsı «cru» (apaçık) yani cascavlak olmak için kuyûd-ı ifade, şive, kavâid gibi eskal-i lisaniyeden tecerrüd etmek, bu ağırlıkları atmak, hafiflemek, kendi yazdıklarından başkasını beğenmemek, fakat âsâr-ı zâtiyesinin bir gün diğer bir muharrir tarafından medholunacağını hissedince ihtiyata riâyeten onun mahsul-i kalemîsini beğenmiş, hattâ lüzumuna göre her satırına, her kelimesine âşık olmuş, bayılmış gibi görünmek... Hangi örnekten olursa olsun bir muharrirle görüşüllünce icab-ı nezaket gözeterek yüzüne «Güzel yazıyorsunuz» medhinde bulunmak. Yanından beş on adım ayrılınca: «Imbécile il se croit un auteur» (Ahmak kendini bir müellif zannediyor) demek.

Türklük mahsûsâtıyla mütemeyyiz bir «orijinalité»yi kabul etmemek, böyle bir iddiada bulunanları âdi görmek.

Büyükada'da, Şişli'de oturur, bisiklete biner, lüzumunda vals eder, Chopin'i, Gounaud'yu, Bizet'yi, Verdi'yi tanır aileler tasvirinden başka Türkçede bir zemin-i hikâye bulunamayacağı fikrinde ısrar etmek...

Meftun Bey'e edebiyattaki mesleğini sorsanız vâzıh bir cevap alamazsınız. Sualinize karşı yüzünü buruşturur, sizi müstehziyâne enzârı altında ezerek süzer. «Edebiyatda meslek mi?» Of ne safdilâne sual»!.. Dünyada edebiyat var mı ki meslek olsun?..

Kırpılıp kırpılıp açılan gözlerinden üzerinize bin meâni-i müşevvika saçılır... Size, ruhunda galeyan eden büyük bir şeyler anlatmak için titrediğini görürsünüz... Bilâ-tekellüm, yalnız kaş göz kırpıştırmasıyla anlatmağa uğraştığı mealiyâttan yorulmuş gibi gözlerini yumar... Sonra yavaşça Fransızca bir mesel irad ederek : «A question hâtée, réponse pesée»

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

(Acele suale, ağır cevap verilmelidir.) Edebiyat mı azizim öyle şey var mı? Siz benim beğenmiş göründüğüm bazı âsâr hakkındaki takdiratımı ciddi mi zannediyorsunuz? Hatır için, hasbel-lüzum öyle görünüyorum... En büyük muvaffakiyet-i edebiye eserin bir hârıka-i san'at olmasında değildir. O eseri medhettirecek dostlar peydasındadır. Şimdi bendeniz muharrir refiklerimin cerbezelilerinden birkaçını yemlemezsem sonra benim neşrolunacak eserimi senâya şitab gösteren olur mu?

Anlatmak istediği şu hile-i edebiyesine terdifen öyle cevahir yumurtlar ki dünyada edebiyatın mevcut olmadığını fakat bu lem'a-ı dehanın, Meftun Bey'in der-dest-i tahrir bulunan bir eser-i ulvisiyle birlikte doğacağını biraz üstü kapalı size hissettirir, lâkin seneler geçer, bu eser-i behîn meşime-i icadında bir türlü pezirâ-yı husul olup meydana çıkamaz. Meftun edebiyat-ı atîkanın düşmanı fakat cedidenin de pek dostu değildir. Tarz-ı nevin-i edeb tarafdarânını da bin türlü nekâisle ittiham eder. Mesela «edebiyat-ı cedide kütüphanesi»nin sıra ile enzar-ı kıymet-şinâsâna vaz'eylediği âsâr-ı ber-güzide hakkındaki fikrini sorsanız gülümseyerek kulağınıza eğilir :

Mon cher! Entre nous (Azizim söz beynimizde) şu kırmızı kaplı kitapları mı soruyorsunuz? Bunların sahipleri zavallılara... şaşıyorum dâ-i televvüne uğramış zannolunan bu müellifîn-i kiram hazerâtı bilmelidir ki erbab-ı mütalaa bir kitabı kırmızı kabını şerbetlik şeker gibi ezip de şifa niyetine suyunu içmek için değil, muhteviyatını okumak için alır. Bu kitapların Türklük yalnız kaplarında görülür... Bu parlak rengi vech-i intihablarını anlayamıyorum... Bu pretasyon bana çok büyük görünüyor. Bendeniz yazacağım eserim için bir renk intihabını düşünsem öyle parlağını değil bir modest'ini arardım, bu al renk pek müddeiyâne oluyor. Hep Avrupa'da aşçı işçi kitapları «bibliotekroz»lar filanlar istisna edilince müellefât-ı ciddiyeden kırmızı kaplılarına pek tesadüf olunmaz zannederim. Zola, Bourget vesair en benâm muharrirlerin câme-i eserleri sarı, mavi, beyaz olarak görülüyor. Ekseriyeti böyle... Bu meşâhîrden, eserini akîde şekeri renkli bir kaba koyup da bunu kitabın revacı hakkında bir medar yahut fal-i hayr addedenini görmedim. Çünkü münderecât-ı eserinden emin bulunan bir müellif kabın rengine ehemmiyet vermez. Renkten istiâne-i rağbet ile göz boyacılığına kalkışmaz.

Sonra «edebiyat-ı cedide kütüphanesi» reng-i âteşîninden vücuduna bir hararet-i şedîde sirayet etmiş gibi yerinden kalkar. Beş aşağı beş yukarı gezinir... O kırmızı kütüphaneyi tezyîf için söz arar. Dokunaklı, ısırıcı bir söz. Meftun Bey için sözün en haklısı, ağızdan hîn-i sudurunda, muhatab üzerinde bir nevi alâyiş-i tesir gösterendir. Bir hakikate mutabakati isterse sûri, ani yahut ki hiç olsun...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İki elinin sürrelerini açıp kalçalarına yerleştirerek iki kulplu cesîm bir vazo şeklini alır. Badehu muhatabının yüzüne sert sert nazarlar fırlatarak:

— O kitapların rengine parlak dedimdi değil mi? Tab' makinasından yeni çıktıkları vakit belki... fakat kitapçı câmekânlarında müddet-i medîde güneşe maruz kalıyorlar, müvezziler aguşunda gezdirile gezdirile çok hırpalanıyorlar da bidayeten al olan o renk soluyor, kaçık mor ile sevimsiz bir galibarda arasında acîb bir levn alıyor.

Neye benziyor? Dur. Dur. Dilimin ucunda gözümün önünde.. Hay Allah müstahakını versin. Hah buldum. Buldum. İşportalarda gezen.. beyza-i surha.. evet soluk kırmızı paskalya yumurtasına.

Edebiyat-ı cedide kütüphanesi müellifîn-i kirâmının reng-i dehalarından şule-bâr olmuş zannedilen kırmızı zemin üzerine beyaz yazılarla âreste bu kaplar elbette görülmüştür. Her nakş-ı dilpezîrleri müessirlerinin zarafet-i tab'larına birer büyük delil olan bu kütüb-i nefîsenin kapları hakkında böyle dehan-küşâ-yı hezeyan olan Meftun'u bunların muhteviyat-ı edebiyelerine dair söyletmek lâzım gelse, artık kulakları tıkamalı. Tecavüzâtı dinlenmez.. Dinlense de söylenmez...

Meftun üdebâ-yı cedide ile bahse girişse türlü nikat-ı ihtilâf bulur çıkarır. Kendinin o zümreden olmadığını söyler. Cedideden değil, atîkadan hiç değil, Ay efendim ya sen nesin? Suali vârid olsa... o zaman gülerek:

— Üdebâ-yı cedide dediğiniz kimler oluyor? Onların hepsi elan «kelime» ile oynuyorlar. Benimkine nisbet edilirse «cedîd» nâmı verdiğiniz şey Çin edebiyatı kadar köhne kalır... Ben neyim size söyleyeyim mi? Ben öyle bir şeyim ki meslek-i müntesibe-i edebim bundan ancak bir asır sonra revac-yâb olabilecektir.

«Dekadizm», «Sembolizm» sönerken bunların şu'â-ı vâpesininden diğer bir meslek şule-bâr olacaktır. Bunun ismine ne denecek bilir misiniz? Haydi Türkçeyi Fransızca ile karıştırarak buna bir nâm vereyim... Efendim buna «hiçizm» denecektir... Çünkü hastalanan bir insan kendini tedavi ile uğraşır... Niçin?. Bir müddet sonra yine hastalanıp ölmek için... İnsanları belâhatten belâhete sevkeden şey netice-i kârdaki bu hiçliği derkedememekteki gabavetleridir.

Meftun pederinin vefatında on dört on beş yaşında bir çocuktu. O ailenin alafrangalığa merakı yoktu. Bu illet biraz Meftun'un amcasında vardı.

Pederi vefat edince çocuğun emr-i tedrîs ve terbiyesini deruhde ile yeğenini yanına aldı. İtham-ı tahsil için Paris'e gönderdi. Delikanlı orada ne tahsil etti? Askerlik mi? Tababet mi? Hukuk mu? Ticaret mi? Ziraat mi? Sınayi mi? Hayır bunların hiç biri değil... O bir kolay meslek ta-

kip etmek istiyordu. «Armut piş ağzıma düş» derecesinde sehl meslek ne olabilir? İnsan her ne tahsil etmek istese sermaye-i ilm ü irfanı bir sa'y, bir çalışma mukabilinde iktisab edebilir. Yeğeninin bir allâme-i cihan kesileceğine intizâren İstanbul'da birtakım vâhi ümitlerle ağzı açık bekleyen amcasını Meftun her hafta bir kâzip mektupla iğfal ederek o diyar-ı efrencîde duhulüne imkân gördüğü müesseselerden hemen dolaşmadığını bırakmadı. Fakat hep alargadan dolaşıyor, müfîd bir talip sıfatıyla hiç bir yere girmiyor, sâmi'în sırasında bulunabilecek müesseseleri, darülfünunları devrediyor, hiç kitap açmadan zahmetsizce kulaktan bir âlim oluverip meydana çıkmak istiyordu. Her ay bir çıkın para ile bir de uzun nasihatnâme gönderen amcasını iğfal için sahte şehadetnâmeler tanzimini göze aldırmağa kadar vardı. Zavallı adamı iğfalde bu suhulet-i muvaffakiyeti görünce müesseselerde sâmi'în sıfatıyla bulunmak yorgunluğunu da bertaraf eder gibi oldu. Gelsin kafeşantanlar, konserler, balolar, bu gece Folie Berger'de, yarın Olimpia'da, öbür gün Eldorado'da.. Artık okumaya değil, uyumaya bile vakit bulamıyordu. Aşk ve sevda Vezüv bürkânı gibi feveranda...

«Les Dessous de Paris» nâmıyla Paris'in üstünden başka bir de altı vardır. Buraları süfelâ kuyuları, cehennemleridir... Gece yarısından sonra Paris'in bütün esrar-ı elîme-i ahlâkı, ahvâli, seyyiatı, rezâili bu hufrelerde birer sahne-i cereyan bulur. Öyle acîb, garip, bazen müstekreh, müdhiş, mühlik vak'alara, zî-hayat levhalara tesadüf olunur ki, bu menâzırla ilk defa karşı karşıya gelenler nefretlerinden titrerler... Refakatlerine bir delîl, yahut tebdil bir polis memuru almadıkça ecânib bu kaza belâ kuyularına inemezler. Buralarda iki «sou» (takriben yirmi para)ya gecelenir. Bu ücret mukabilindeki hakk-ı beytûtet boylu boyunca uzanıp yatmak değildir. Bir masanın önünde baş iki elin arasına alınarak öyle oturmak vaz'iyetinde uyumaktır. Sabahları pek mihmannüvaz olmayan bu mağaralara bazen o kadar müşteri hücum eder ki, gelenlere oturdukları mahalde sızmak için bile yer bulunmaz.

Meftun parasız kalarak «Brasserie Morand»'da da bir iki akşam geçirmişti. Fakat bu sefilâne beytutetlerinin züğürtlükten olduğunu söylemez. Ben oralarda par curiosité (merak ilcâsıyla) daha doğrusu etüd yapmak için kaldım derdi. O gecelerin birinde yanıbaşındakilerden şöyle bir muhavere dinleyerek, defter-i hâtıratına kaydetmişti.

— İşte arkadaş iri bir pehlivan (kehle) yakaladım. Müsabakaya koydum. «Hayvanat-ı ehliye» semizlik müsabaka komisyonundan birinci mükâfatı bundan başkası kazanamaz. Bunun besililiğinden yetiştiği tarlanın kuvve-i inbatiyesi kemâlde olduğu anlaşılıyor. Benden yağlı içinizde kim var? Mahsulâtına güveniyorsan bir tane sen de tut döğüştürelim...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Meftun Paris'in altını üstünü dolaştı. Her yerini öğrendi, amcasından gelen meblağın muntazaman sarfı suretiyle bir maişet-i muttaride ittihaz edemediğinden, aybaşında zengin, nihayetinde iki cebi tamtakır bir züğürt olurdu.

Amcası yeğenine uzun, hakîmâne ve münşiyâne cümlelerle nasayih itâsından bıkmadı. Fakat Meftun kendi reviş-i hikemiyâtına pek muvafık bulmayarak yâve addettiği bu mütalaatı okumadan usandı. Ekseri : «Yavrum dünyada insan marifetin kadrini bilen ehl-i gûşiş ü ikdamdan olmalıdır ki...» kılıklı bir mukaddime ile başlayan nasâyih-i akîmeye tesadüf edince yeğen bey pür-hiddet:

— Of yine seni mi dinleyeceğiz? Nasihati ne yapayım? Paraya bakalım... İstihzalarıyle amcasının fikren ve hatten özene bezene yazdığı o canım mektubu okumadan bir tarafa fırlatır, zarftan çıkan «çek» i der cep ile bankadan paraları almaya koşardı.

Meftun Paris'in altını üstüne çevirdi, bütün mahall-i ilm ü edeble, edebin gayrı yerleri hep gezdi tozdu da amcasının nakden ettiği fedakârlıklara bahusus verdiği nasihatlara rağmen hiç bir şey tahsil edemedi mi? Etti... Bu hakikat nasıl inkâr olunur? Bir insan iyiden kötüden her gün iki şey öğrense dört beş senede bu kadar malumât eder. Kendini üzmeden, zihnini yormadan rüzgâr-ı suhûlet beynine lüzumlu lüzumsuz, müfid, muzır neler getirip tıkdıysa onları öğrendi. Az bilmek ve bildiğini gaye-i malumat-ı beşeriye binaenaleyh kendini de âlim-i kül zannetmek, bu nevi tahsil erbâbını hakikatten ziyade hayale, ciddiyetten ziyade tafrafuruşluğa sevkeder. Şarlatanlık bu gibi nâkıs malumatlardan çıkar, şarlatanlar işte böyle yetişir... Şarlatanlık da bir nev'i fendir. Bu fen tahsilden ziyade istidadla inbisat eder, bu mesleğin az çok bazı fününa müntesip olanlarla kızıl cahil bulunanlara kadar derecâtı vardır. Evet, şarlatanın da âlâsı, ednâsı olur. Şarlatanın en bâhir alâimi hiç bir hakikate karşı mülzem kalmak istemeyerek seksen dereden su getirmeğe uğraşmak, lisanen, kalemen her bahse atılmak, bilmediği şeylerden bilir gibi bahsetmek, setr-i cehalette büyük muvaffakiyet göstermek, bazı mebâhisini ömründe bir defa okuduğu hafazanallah yahut hiç okumadığı ulûmda, fününda ihtisas iddia etmek, iki kere dört eder kat'iyetiyle butlan-ı müddeiyâtı isbat edildiği halde asla kanaat getirmeyerek «hasmına ifham-ı madde edemedim ki», sözünden ayrılmamak, hasılı Nuh diyip de durmak, kaleminden çıkan bevâtılın hakayık-ı mahza olduğuna herkesi inandırmak emrinde sıkılmayı bertarafla her suret-i iknâiyyeyi mubah addetmek, münâzırînin mesrûdâtı ne kadar vâzıh, selîs, müsbet-i hakayıktan olsa yine anlamaz görünerek meseleyi safsatalara, iğlakata boğmak, nihayet hasmını usandırarak, nef-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ret ettirerek, iğrendirerek meydan-ı mübaheseden püskürtmek... Bedehu dönüp karilere bir tavr-ı muzafferâne ile:

— Gördünüz mü şiddetli bir ilzâmla hasmımın ağzına ot tıkadım? Mübaheseye tâb-aver olamadı. İşte kaçtı...

Demek... Bununla da kanaat etmeyerek şifâhiyatta muharrerâtta sırasını kollayıp kollayıp... «bu mebhasta zaten geçenlerde filan efendiyi ilzâm etmiş olduğumuz cihetle» ibaresini sıkıştırarak o meydan-ı safsatanın terlemez, kızarmaz bir kahramanı aolduğunu ilandan geri durmayıp bülehâyı iktidarına meftun, hakikatperestânı hande-i istihfafa, daha doğrusu istikrâha mecbur etmek...

Meftun bu şarlatanlık hasailinin cümlesine mâlikti, üdebâdan, şuârâdan, müverrihînden, ulemâdan, fuzalâdan, erbâb-ı fünundan en ileri gelenlerle bunların en meşhur eserlerinin isimlerini ezberlemişti. Her neden bahis açılsa bir fihrist cedvelinden ileri varmayan malumatıyla hemen söze atılır, râtib, yâbis lakırdı karıştırırdı. Hakikat öyle değildir diyenlere karşı bin maval okur. «Sizin aklınızda iyi kalmamış, Ben kat' iyen biliyorum ki keyfiyet dediğim gibidir» cevabını kendine bir siper-i müdafaa ittihaz eder. Redd-i türrehâtı için o bahiste akvali hüccet ittihazına salih kütüb-i mutebereden birinin sahaifi istişhâden açılıp gözüne sokulsa :

— Hakikat yine benim dediğim gibidir. Burada müellif nasılsa yanılmış... demek cüretine kadar vararak insanı çatlatır.

Meftun'un Paris'teki aksam-ı tahsiliyesinde taammuk etmediği cihetler külliyen mefkuddur dersek yalan söylemiş, hakkını inkâr etmiş oluruz. Kahramanımız ilk hevesle Paris'te bazı müesseselere devam zahmetine katlandığı esnalarda dinlediği derslerden, mebâhis-i ilmiyeden defterlere öteberi «not»lar zabtederdi. Fakat bu defatir sahâifinin kısm-ı küllîsini kuyudât-ı ciddiyeden ziyade «argo» lisanı ıstılâhâtı nev'inden hevaiyatla doldururdu.

Meselâ ciddi bir ilmin notlarına tahsîs edilmiş sahaif kenarında Paris külhanîleri lisanının züyûf-ı elfâzı görülür, tarihe, edebiyata ait müfid mühim mebâhisin etraf-ı sahâifinde âtideki ıstılâhât-ı garîbeye tesadüf olunur :

Nou-nou	süt nine
Moche	çirkin
Gôsse	çocuk
Nome	keza
Chigner	ağlamak
Parigot	Parisli

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Paf	duramayıp yıkılan sarhoş
Pègre	sârık
Petit noir	kahve fincanı
Frangine	hemşire
Gago	aval
Rupin	zarîf
Sauce	çamur, yağmur
Singe	usta
Taf	korku
Teuf-teuf	otomobil
Tube	yüksek şapka

Edebiyat kitap ve defterlerinin kenar-ı sahâifinde bu kelimeler ile teşkil olunmuş öyle cümle-i bî-edebâne vardı ki onlardan burada bir nu-munecik irâesine bile hicab-ı kalem mânidir.

Meftun'un Paris'te nazariyatını şu suretle defâtir-i tahsiline kaydettiği müktesebâtının cihet-i amaliyesini icrâda başı dönerek gözleri kararak pek ziyade taşkınlık gösterdiği bir sırada amcası vefat ediverdi. Meftun tahsilini ilerletebilmiş olduğu derecede bırakarak Dersaadet'e avdete mecbur oldu. Amcası, Meftun'un ve kendinden küçük bulunan biraderi Raci ile hemşiresi Lebibe'nin işlerini deruhde etmişti. Ama efendinin vefatıyla bu işler Meftun'a intikal eyledi. Meftun Paris'teki tenevvü-i tefennünü esnasında gûyâ ilm-i hukuk tahsilinden de geri duramamıştı. İstanbul'a gelince ailesinin veraset hususatına ait ve muhtac-ı rüyet bazı umûr-ı hukukiyesini tesviye için koltuğunun altına bir avukat cüzdanı sıkıştırarak mahkeme mahkeme dolaştı. Kendi kavlince her işi yoluna koydu ve ailesine şehrî yirmi yirmi beş lira kadar bir varidat temin etti. (s. 107-126).

MEFTUN BEY VE KASIM EFENDİ

Meftun Kaşıkçılar kâhyası Kasım Efendi hakkında tamik-i tahkikat için bir gün Erenköyü'nde yine bakkala müracaat etti. Bakkal uzaktan şık Meftun'un dükkâna müteveccihen vürudunu görünce çırağına hitaben :

—Apostol kırıta kırıta şu karşıdan belüren alafranga konağın beyi degul mü?.. Lağıbını kimse bilmez ama bu beyin bir gozi iyi, bir gozi kötü goruyor galiba... Çünkü gozlüğü tek kullanıyor... Tamakârlığından mıdır nedir? Gozine kenarsız tek bir cam sıkıştırıy... çifte gozlük kullansa daha yaraşıklı olur ya?.. Gozün birini kullanup otekini battala urmak

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

da moda mıdır anlaşılmaz a... Her biri bir türlü zariflik tutturmuş gidiyor... Bakkala borcunu versin de gozlüğü ne şekil kullanırsa kullansın o da bana derd degul ya!.. İşte başını dikti bu tarafa geliy... Alışa verişe her zaman uşağı gonderürdü. Bugun kendi gelmesi ne mânâ ola acep?.. Geçen gun gotürdüğün makarnanın yerli makarnası olduğunu anladılar mı ki dersin?.. Ulan yerli makarnayı Milan maraklı sandığa koy da gotür demedim miydi?

Apostol — Usta burada birlikte maraklı sandığı koymadık mıydı?

Meftun dükkâna girerek :

— Bonjur bakkal ağa!.

— Boncurnan hayırlı ola efendim...

Meftun muhterizâne nazarlarla etrafına bakınarak :

— Bakkal sizden küçük bir «renseignement» almak isterim...

— (İstigrabla) Yağlı Süleyman mı dedin?..

— Hayır... «renseignement» dedim... Hiç Fransızca anlamaz mısın?

— Fransızca ağnasam bunda bakkal mı olurdum ay efendim?.. Bankaya kâtipliğe girerdim... Bizim bildiğimiz Fransızca «bonçurna» bonçurnaya karşı gel. Mersi. Çok sevmem veresi... Mancen bol ola... İşte bu kadar.

— Senden bazı malumat almak isterim. Geçen gün öteki bakkala sordum, onun verdiği izahat kâfi gelmedi...

— Şu öteki şişman bakkala mı?.. O herif müşteri kandırmadan gayrı... ıvır zıvırdan başka ne bilir? Bir ağnayacağın varsa bana sor ki sana lâyıkıyla cevabını diyeyim...

— Şu aşağıdaki sokakta sarı köşkte oturuyor, Kaşıkçılar kâhyası Kasım Efendi diyorlar bir ihtiyar var, o zatı tanıyor musun?..

Bakkal iki elini yukarı kaldırıp red işareti vererek :

— Aman onu bağa sorma... O ömür törpüsü harifi bağa danışma ayahlarını öpeyim... Çok tamahkâra sataştım, fakat böylesine bulaşmadım... O müşteri degul, gonül azabı... vakti olsa şuraya oturup aldığı pirinci dane dane sayacak... Onun aksatâsından gelecek kâr benden uzak ola.. Hele Allah'a şükür ki her sene burada degüllar... Bu sene yeni galdılar...

— Köşk kendinin değil mi?

— Kendinin... Birisine faizlen para vermiş.. beşyüz lira... borçlu bu paraya karşılık rehin olarak o köşkü ihtiyara senin agnayacağın istihlâk etmiş... Daha Türkçesini istersen senedât kapusunda köşkü üzerine yıkmış, çevirmiş. Düpedüz feragatını vermiş... Gel zaman git zaman faiz üzerine konmuş... Bir okumuş efendinin bağa ağnattığına bakarsan faiz üzerine yühlene yühlene koskoca merkep olmuş... Bu hesaba merkebli faiz

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

derlermiş... Borçlu bu ağırlığın altından kalkamayınca ihtiyar da beşyüz lira ile bin liralık köşkü zabtetmiş... Var git işine gayrık... Bu sene Kasım Efendi kendi gelip de bu köşkte oturmayacaktı ya! İlk yazdan kiraya vermeğe savaştılar. Seksen liradan ağız kullandılar. Sen gel bin liralık berhaneyi beşyüze zabtet... İlk ağza kiralığına seksen lira taleb et... Bah a bah ihtiyarın kullandığı akla bah... Altı senede beşyüz lirayı yine geriye almak. Kasım Efendi için zengindir diyorlar. Böyle insan zenginlenip yağlanmaz da ben mi yağlanırım?.. Birkaç kiracı geldi, elli lira kadar verdiler. Seksene yanaşan olmadı. İhtiyar da inadının üzerine mum dikti öyle kaldı. Lafından bir para aşaya inmedi. Yaz ilerleyişin köşk boş duracağına kendim gider tebdil hava ederim fikriyle buraya geldi kaç adam sen de kaç... Kuyu suyu içtikten kelli, o havanın tebdilinden vücuda ne hayır gelir ki... Geçen gun bu Kasım bağa yine geldi. Lafıma dikkat et. Aklın öteki Kasım'a kaçmasın. O, teşrin-i evvelin tamam yirmi altısında gelir... O da soğukluk mereddir ya?.. Şimdicik onu laftan dışarı edelim. İki Kasım birbirinden ayrı olsun deyi birine efendi diyorum. Ağnayon a.. Efendi Kasım geçen gun baga buraya geldi. Şuraya oturdu. Beş parmağıyla ha hesaplar ha hesaplar... Laf demeğe vakit yok ki aklının içi bütün faiz dolu... Bir ara yüzüme bahtı. Parnahları durdu. Bakkal dedi : «Sermayeye lüzumun var mı?» Yüzde kaç faizle para kaldırıyon? Lafın dikkatinde oluyon a? İhtiyar beni karmanolaya sokacak. Yüz lira para verecek. İki senede beş defa senet değiştirecek. Faizin ağırlığıyla küt diye belimi kıracak... Sonra dükkânın malını merkebe yükletecek. Erenköyü' nden bakkal Bedros namı nişanı kalkacak.. Dostluğu ağnayon a... Bu ihtiyardan sen de para mı kaldıracaksın beyefendi?. Eğer istillak edecek emlâkin varsa ihtiyarın üzerine döndür. Geri alırım diye merakta olma... Anahtarları teslim et... Üzüntüde kalma gayrık... Onun üzerine geçen mal artık sahibine geri dönmez...

— Hayır para alacak değilim.. Bir çiftliğim var da Kasım Efendi iltizam etmek talebinde bulunuyor. Ondan dolayı hal ü şanını biraz anlamak, sözüne sağlam mıdır, değil midir, bilmek istiyorum... Kasım Efendi'nin bir oğlu var onu tanıyor musunuz?..

— Şöyle biraz tanıyorum ama derinden derine aşinalığım yok.

— Kasım Efendi pek zengin diyorlar. Aslı var mı acaba?

— Ona inan. Zenginliğe... zengin... Şu fasulye çuvallarını görüyon a. Ondaki lira bu bendeki fasulyadan bereketli imiş. On parnağıyla hesaplar hesaplar, yine bir türlü malının sayısını bilemezmiş...

— Sonra yine görüşürüz inşallah... Şimdilik «au revoir» Bedros Ağa...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Selâmetle efendim...

Meftun çekildikten sonra bakkal çırağına :

— Yine alafranga bir laf yumurtladı da gitti, ne dedi. Sen ağnayabildin mi Apostol?

Apostol, ustasının bu sualine yalnız uzunca bir sırıtma ile sâkitâne cevap verdi. Bakkal başını iki tarafa salladıktan sonra:

— Ben de durum da bu hımbıldan laf sival ettim. Onun Türkçeden ne haber var ki Frenkçeden ağnayacak... Birkaç sene evvel buralarda yalın kat urbalı bir Urum dolaşırdı. Keennehû o urum değil imiş de frenk imiş. Bakkalız ama Urumu, Ermeniyi frenkten ayırdederik... Marsilyalı ile Marsovanlıyı tanırıh asılının baga lüzumu yoh a... Türkçeyi de zararsız söylerdi. Bir gun bağa geldi. Medeniyet gunden gune ileri varıyor. Bundan sonra Fransızcanın bakkallara lüzumu olacak. Gel sana usta Boğos ucuz fiyatla frenkçe öğreteyim, dedi...

Öğreneceğimden degul ya hele bir yol ağzını yoklayayım dedim. Ne fiyat isteyon diye sordum. Sabahtan sabaha fasulya piyazıyla sardalya ile her ne ile olursa olsun karnımı doyur. Ona karşılık Fransızcayı su gibi edip ağzından aşağı akıtayın dedi. O, ekmek peynire de razı idi ya cehaletlik bu ya ben o zaman ehemmiyet vermedim. Fransızcanın böyle bir gun bakkallara çakkallara lüzumu çıkageleceğinden o zaman kimin haberi vardır. Dört beş sene evvel Fransızcayı ekmek peynire öğrediyorlardı. O zamandan şimdiyecek bu lisan kim bilir ne kadar ucuzlamıştı?.. Ne ise Apostol zevzekliği bir tarafa koyalım da işimize bakalım... Şu şimdi giden alafranga şık bey galiba evleniyor... Mürüvvetlenecek. İhtiyar Kasım'dan duğün parası kaldıracak zannederim... Sanki kurnazlık ediyo da bize açmıyor... Parası bol bulamaçmış gibi gozuküyor.. Biz adamın kıyafetine kanmayız canım... Samur kürklü altın kordonlu ne efendilerde mal katırdık. Sözüm oga sanki çiftliği varmış da Kasım'a iltizâmcılığa verecekmiş... Kaç oradan aman o laflara karnım toh... Kasım çiftlik işine girişmez... Havalar ya kurak gider. Ya sulak gider.. Çekirge olur. Böcek üşer. Mahsul işinin bin türlü derdi, hastalığı vardır. Kasım böyle alaca işe girişmez... Canım o şık beyin çiftliği olsa gozlüğü tek mi kullanır?.. Birkaç kuruş verir de öbür tekini de takınır canım... İş anlaşıldı ki o şık bey her ne sebeple olursa olsun Kasım'dan para kaldıracak... Bu genç herif bir yol Kasım'la para muamelesine girişirse gayrık elinden para alınmaz... Kasım onun avucunda bir şey koymaz ki o da bakkala versin... defteri getir. Borcu hesaplayalım... Yekun üç yüzü aşarsa... yarın sabah hemen şıkkın köşküne seyirt... «Ustam sılaya varacah. Paraları isteyo...» de...

*
**

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Meftun birer ikişer gün fasıla ile diğer bakkalı, kasabı ekmekçiyi saireyi yine birer defa dolaştı. Fevkalmemul işe yarayacak bazı malumata dest-res olurum hulyasıyla böyle tahkikat-ı mükerrereden bir türlü kendini alamıyordu. Fakat bu tahkikat-ı sathiyesi Kasım Efendi'nin hissetinden servetinden başka kendine bir şey öğretmedi. Meftun müstakbelde kendine kayınpeder etmeğe yemin eylediği Kasım'ın hıssetine cimriliğine dair esnafın şunun bunun dehan-ı takbihinden rivayât-ı mübalağâkârâne isnadat-ı acîbe işittikde ihtiyardan müteneffir olmayıp bilakis ona muhabbeti artıyordu. Hasaseti ne derece şedîd olursa olsun serveti de o nisbette ziyade olmak tabiî değil mi?..

Kayınpederinin bu iki sıfat yahut fazilet-i güzidesi öğrenildi. Hısset, servet... fakat bu servete yanaşmak için Meftun'a bir hatt-ı vasl hizmeti görecek Mahir Bey'in evsafını, meylini, inhimâkini, zaafını bir suret-i ciddiyede tahkiki lâzımdı. Bu ise bakkala, kasaba müracaatla kabil olmuyordu. Teshil-i maksad için Mahir'e prezante olunmak yahut suver-i aharla kendisiyle münasebet peyda etmekten başka çare yoktu.

Kasım Efendi'nin köşkü kendi hanelerinden iki üç köşk aşırıda idi. Oraya kısa boylu, tombalakça bir delikanlının girip çıktığını Meftun bazen görüyordu. Mahir Bey acaba o muydu?

Bir gün pencerenin önünde bekledi, Kasım Efendi'nin köşkünden o delikanlı çıkarken Eleni'yi çağırdı hemşiresiyle mektuplaşan delikanlının o olup olmadığını sordu. Rum kızından cevab-ı tasdîk aldı. Meftun kendi kendine :

— Bu ise iş kolay. Hımbılca bir şeye benziyor. Prezante olunmağa lüzum yok... Sokakta karşı karşıya tesadüf edince komşuluk hatır-nüvazlığına istinaden bir selâm veririm. İkinci tesadüfümde arzu-yı ülfeti biraz daha ileri götürerek bir iki söz de söylerim. Tanışmış oluruz biter gider.

Kasım Efendi'nin kendine tesadüf edersem gider onun da elini öpüveririm... İslâmlıkta komşu adeta yarım akraba sayılır... İhtiyarı kendime ısındırabilirsem iş daha yoluna girmiş olur.

O günden sonra artık Meftun'un işi pencere önüne oturup Kasım Efendi'nin mahdumu Mahir Bey'in haneden saat-i huruc u duhulünü tedkike münhasır kaldı.

Sabahları erkenden baba oğul evden birlikte çıkıyorlar. Şimendöfere koşuyorlardı. Birkaç defa Meftun da arkalarından şitab etti. Muhterem komşusu Kasım Efendi'nin elinde penbe biletle yer bulmak için üçüncü mevkie, ihtiyarlığından gayr-ı memul bir savletle can attığını görünce Meftun alargada dona kaldı. Çünkü bizim şık ikinci mevkie pek tenezzül edemeyerek birinci ile gider gelirdi.

Meftun Paris'teki terzisinden getirttiği elbisesi, zarif ganları, tepesi altın küreli bastonu, ipek çorapları, rugan iskarpinleri alelhusus tek

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

gözlükle üçüncü mevkie gidip bir bahçıvanla bir rençberin arasına sıkışamazdı. En samimi şikâyât-ı müteessirânesinde Fransızca söylemek mutadı olduğundan o lisanla dedi ki :

(Sıcak havalarda «menajeri» gibi kokan bir mahalle gidip yarım saat geçirmek aman ne müdhiş şey!..)

Meftun sıhrıyeti arzusuyla yanıp yakıldığı zatın şeref-i mülâkatına mazhariyet için üçüncü mevkie oturmağı velev yarım saatcik olsun Menajeri tabir ettiği o kompartımanlarda vakit geçirmeği bir türlü göze aldıramıyordu. Haydi kokuya, bir kasapla bakkalla gövde gövdeye, diz dize, omuz omuza oturmağa razı olsun. Haydi cüz'i, muvakkat bir müddet için her rahatsızlığa tahammül etsin... Lâkin eşten dosttan, daha fenası müstehzi düşmanlardan bazıları Meftun'u üçüncü mevkide görürlerse beyin birinciden üçüncüye bu sürat-i sukûtuna ne mânâ verirler? Milyonlara sahip Kaşıkçılar kâhyasına peyda-yı sıhrıyet için bu derekeye düştüğünü kimse bilmez... Bu hareketinin bir kurnazlık manevrasından ibaret olduğunu anlamaz... Hemen :

— Alafranga bey mangırı tüketmiş. Üçüncü mevkide gidip geliyor... Akşama sabaha Erenköyü'nden Haydarpaşa'ya yaya sefer edecek, derler.

Halbuki beyefendi mangırın tükenmesinden masuniyet, böyle bir netice-i müellimeden sıyanet-i nefs için bu dolaplara giriyor. Lâkin kime anlatırsın?

Meftun'u ayakları bir türlü üçüncü mevki vagonlarına yürütmedi. Yine birinciye atladı. Al kadife geniş minderlerin üzerine kuruldu. Fesini çıkardı, ayağını ayağının üzerine attı. Vücudunu biraz çarpıttı. Rahat, pek rahat bir vaziyet aldı. Bulunduğu kompartımanda kendinden başka kimse yoktu. Bilet memurlarının yekdiğerini takiben gelen müfettişlerin o küçücük mukavva parçasını dele deşe kalbura çeviren kontrolcuların iz'âcâtından kurtulmak için biletini yanı başındaki boş mahalle koydu. Memur müfettiş her kim gelse Meftun parmağıyla bileti bil-irae bir işaretle her zahmetten halâs olacaktı.

Tren gidiyordu. Bizim şık, vagonun hafif sarsıntılarına teslim-i vücud etti... Uyanık iken muhayyilesini, uykuda rüyasını hep Kaşıkçılar kâhyasının servet-i bî-nihayesi işgal ettiğinden seksen bin lirayı âlem-i mânâda olsun eliyle sevmek okşamak niyetine gözlerini kapadı. Dalmak istiyor, fakat pek dalamıyordu. O seksen doksan bin lira mürtefice bir yerden dökülüyormuş, beyninden aşağıya bir bârân-ı zer boşanıyormuş nev'inden kapıldığı şiddet-i hayal tamamiyle vürud-ı nevmine mâni olduğundan bulunduğu mahalden kendini kapıp soğuk suya atıvermişler zannolunacak ra'şeler içinde gözlerini açıyor. Fakat vehleten neye uğradığını bilemiyerek henüz nazar-ı vehminden zâil olamayan o altın şelale-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sinin bütün iltimâât-ı can-firîbine doğru yine arz-ı rû-yı taabbüdden kendini alamıyordu.

Tren Göztepe'yi geçti. Feneryolu mevkıfinde durdu. Girenler, çıkanlar inceli kalınlı borular, çanlar... «Tamam» feryatları hep bu gürültüler, Meftun'un altın rüyasını o güzel hulyasını ihlâl ediyordu. Azıcık yerinden doğruldu. Kendi kendine derin bir sada-yı şikâyetle :

— Of bu ne kadar gürültü!.. dedi.

Sonra birdenbire Kasım Efendi'yi düşündü. Dudaklarında acîb bir tebessüm peyda oldu. Servetini Meftun kendi saadet-i hayatı için esas-ı tahayyülât ittihaz ettiği o zat, yani Kaşıkçılar kâhyası şimdi, adam adam üzerine bir kompartımanda kupkuru bir tahta peyke üzerinde mahdumuyla yan yana yahut karşı karşıya bulunuyorlar, kim bilir ne kadar sıkıştırılıyorlar, ne kadar itilip kakılıyorlardı? Meftun enine boyuna oturduğu bir mahalde sıkılıyordu ya zavallı Kasım Efendi orada, üçüncü mevkide ne yapsın?... Dünyanın haline bakınız? Bîçare Kasım Efendi yemeyecek, içmeyecek, on para beş para için kasapla bakkalla bütün esnafla çekişecek her kiminle muamelede bulunsa birkaç para kırpmak maksad-ı seyyiesiyle zihni layenkatı imal-i desâisle meşgul olacak... Böyle üçüncü mevkilerde, müteaffin yolcular arasında gidip gelecek, hasılı istirahat, refah yüzü görmeyecek. Bu iktisadlar, varlık içinde bu zaruret, bu mihen, bu meşâk hep ne için? Ba'd'el-vefat vârislerine binlerle lira bırakmak için değil mi?.. Vârisler, onlar kimler? Onlardan biri de Meftun değil mi? Kerime hanımın hissesi tamamiyle Meftun'un demek... Kayınbiraderi de biraz alıkça görünüyor. İdare-i emvalde aczi, beceriksizliği tebeyyün ederse ona en yakın akrabadan vesayet edecek kim var? Yine Meftun...

Kasım Efendi demek bütün bu eziyetlere, mahrumiyetlere Meftun'a para bırakmak için katlanıyor...

Bizim şık dua eder gibi bir hiss-i şükranla ellerini kaldırdı. Gıyabî bir mevedded-i şedide ile :

— Ey mukaddes ihtiyar. Seksen bin lira nakit, ve bu mikdardan efzûn akar, sana da bana da yetişmez mi? Ahir zamanında, şu vakt-i şeyhuhetinde biraz rahat yüzü görmek için meselâ bu servetinden beş yüz lirasını yesen, vallahi yüreğime zerre kadar eser-i infial gelmez. Bunu senden esirgemem. Beş yüz lira, altı yüz lira hakkındır, afiyet olsun.. Hattâ bin lira da yesen yine gücenmem. Sana karşı olan minnetdarlığım yine haleldar olmaz, dedi.

Servet-i hâzırasından ihtiyar Meftun'un böyle bilâ-riya, samim-i kalbinden beş yüz, bin lirasını bahşeylemesi, o mıkdar-ı meblağın ahz u sarfına müsaade etmesi doğrusu can dayanmaz fedakârlıklardan, emsaline tesadüf olunamaz semahatlerdendi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Haydarpaşa'ya muvasalat olundu. Vagonların basamaklarından dökülür gibi halk dışarıya uğradı. Açıklı koyulu şemsiyeler açıldı. Çakıllar üzerinde bir çıtırtı peyda oldu. Ahali deniz cihetine doğru akıyordu. Birbirini itenler, fistanını bir eliyle arkadan kaldıran madamlar, çarşafını gelişigüzel salıverip süpürten hanımlar, o kalabalık içinde bohçasına, çantasına yol açmağa uğraşan adamlar arasında, barudî cübbeli âbânî sarıklı, eli zenbilli bir ihtiyar, yanında bir delikanlı yani Kasım Efendiyle mahdumu onlar da gidiyorlardı. Meftun seri adımlarla sekerek bu baba oğulun yanına yaklaştı. Onları yakından görmek, tedkîk etmek arzusuna bir türlü galebe edemiyordu. Bunlara sürtündükçe sanki seksen bin liranın maddiyetinden tayeran eden bu-yı ümid ü saadeti istişmam eder gibi oluyor, işmizâzât-ı vechiyelerini gördükçe, sözlerini işittikçe husul-ı maksadına işarât-ı adîde keşfeder gibi inşirahlara düşüyordu.

Biraz yürüdüler. İhtiyar elindeki zenbili oğluna uzatarak :

— Yavrum şunu azıcık elimden al. Pek terledim, dedi.

Mahdum bey pederinin bu ihtarını işitmemezlikten gelerek yürüyüverdi. İhtiyar bir tavr-ı infial ü inkisâr ile başını iki tarafa salladıktan sonra taşımağa mahkûm kaldığı zenbili sıkı sıkıya koltuğunun altına sıkıştırdı. Bir rû-yı mütevekkilâne ile tesrî-i hatevât etti. Lâkin koltuğundaki zenbillin sıkleti mahdumunun reddinden sonra sanki birkaç misli artmış gibi bîçarenin beli ziyade büküldü...

Mahdum beyin şu insafsızlığı Meftun'un canını sıktı. Binlerle lira bırakacak bir ihtiyar pedere bu muamele edilir mi? Merhametsiz evlat zenbili o zavallı muhteremin elinden alıp da vapura kadar götürüversen ne olur?

Bizim şık, oğluna karşı ihtiyarın hasbî avukatlığını etmekte iken arkadan konuşa konuşa gelen iki zatın muhaveresi sem'-i dikkatini celbetti. Şöyle konuşuyorlardı :

— Koltuğuna zenbil sıkıştırmış şu giden pîr-i fâniyi tanır mısın?

— Hayır pek tanımıyorum. Onlar galiba baba oğul. Bu taraflarda bu sene peyda oldular. Geçen gün oğluyla yol üzerinde bir tuhaf mücadele tutturdular. «Zenbili ben taşımam sen taşıyacaksın» davası. Oğlan topuz gibi güçlü kuvvetli bir delikanlı... Lâkin ne dersin zenbili taşımıyor. O yükü babasına bırakıyor.

— Taşımaz a!

— Niçin? İnsan o ihtiyarın evladı değil, yedi kat yabancısı olsa yine sinnine hürmeten elinden zenbili alır da taşıyıverir.

— Efendim, ihtiyar da taşı diye oğlunu zorlayacağına bakınız şurada irili ufaklı bu kadar hamal var. Onlardan birini çağırsın. Eline yirmi para versin de taşıtsın.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— A birader zavallının yirmi otuz para vermeğe belki vakt-i hâli müsaid değil.

— Vakti mi müsaid değil?.. O ihtiyara kim derler sen biliyor musun?

— Yoook...

— Ona adla sanla «altın babası» Hacı Kasım derler... Nakid seksen bin lirayı mütecaviz, hemen bunun iki misli de irâd ve akar.

— Deme birader...

— Ben demiyorum. Bunu âlem söylüyor. Bu kadar servet de yine yirmi para, on para vermemek için o zenbili inleye sıkılaya kendi götürür....

— Öyleyse taşısın, oğlana hak verdim...

— Kasım Efendi gözünü yumuverince bu cesîm servet iki evladına, evet bir oğluyla bir kızına kalacak... Oğlan hovarda şey.. babasına çekmemiş. İstanbul'a yalnız indiği vakitler, ikinci mevkile iner. Peder efendi beraber olunca iş değişiyor. Bu kadar parayı bu oğlanla, bu oğlana enişte olacak bahtiyar her kimse bu ikisi yiyecekler...

Muhaverenin bu noktasını istimâ eder etmez, Meftun'un boğazına bir şeyler tıkandı. Elini ayağını ra'şeler aldı. «Oğlana enişte olacak bahtiyar, o benim işte» feryadıyla o iki zatı susturmak istiyordu. Kasım Efendi'nin yani Meftun'un kayınpederinin halinden, servetinden böyle râtib, yâbis bahsetmeğe o efendilerin ne hakkı vardı? Hacı Kasım'ın serveti artık Meftun'un saadet-i hâline taalluk eder bir mesele demekti. Onun böyle yağlandıra ballandıra medâr-ı kelâm ittihaz etmelerine doğrusu damat bey tahammül edemiyordu. Kasım Efendi'nin serveti böyle ağızdan ağıza şâyi olursa belki kerime hanımın izdivacına diğer tâlibler zuhur eder. Meydana birçok müsabıklar çıkar. Böyle tehlikeli ihtimâlâtın men-i zuhuru için her halde tesrî-i emel lâzımdı.

Vapura girildi. Meftun yukarıya çıktı. Kayınpederle kayınbirader mevkisiz tarafa yürüdüler. Of bu yirmi otuz paralık cüzi bir masraf onları daima Meftun'dan ayırıyor, mâni-i tedkîkâtı oluyordu. Kasım Efendi makinelere yakın loşça bir yere oturdu. Zenbilini de yanına koydu. Siyah kaytanla boynuna geçirili koca pirol saatini sık sık koynundan çıkarıyor sonra parmaklarıyla bir şeyler hesaplıyordu. Besbelli zenbil maddesinden dolayı bir tekdîr-i muhakkaktan kurtulmak için mahdum bey pederinin yanına yanaşmıyor, alargada dolaşıyordu.

Meftun tenhaca bir tarafa çekildi. Başını dayayacak bir demir sütun buldu. Gözlerini kapadı. Kasım Efendi'nin liraları nazar-ı hayalinde yine bir «kaskad» teşkil ederek başından aşağı ılık bir «duş» gibi dökülmeğe başladı. Yavaş yavaş altınlar boğazına kadar yığıldı. Bu altın banyosunun suhunet-i latîfesi içinde Meftun'a bir nev'i istiğrak geldi. Vehleten kulaklarında çınlayan :

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Efendiler yürüyelim, sadası şıkı bu altın rüyasından uyandırarak vapurun iskeleye vusulünü anlattı. Meftun Köprü'de zenbilli ihtiyarı yine takip etti.

Baba oğul Bahçekapısı'nda tramvay cihetine hiç adım atmadılar. Kira arabalarına katiyen rû-yı iltifat atfetmediler. Balıkpazarı tarafına yürüdüler. Şık da arkalarından ayrılmadı... Gittiler gittiler. Köşeyi döndüler. Mısırçarşısı'na girdiler. Kasım Efendi orada birkaç dükkâna uğradı. Birtakım senedât ibrazıyla şehadet parmağını muhatabının gözüne sokar gibi bir meâl-i tehdîd ile sallayarak sert sert bir şeyler söylendi. Galiba yine faiz işleri olacak. Vapurdaki parmak hesaplarının netayici... Meftun da civar dükkânlardan, mercangûş, mürdesenk kabilinden şeyler sorarak vakit geçiriyordu. Mısır çarşısı'ndan çıkıldı. O cadde boyuna kat'edildi. Fincancılar yokuşunun alt başına muvasalat olundu. İhtiyarcağız şöyle kuvvetlice bir iki defa silkinip ön taraftan bağını tuttuğu zenbili güzelce sırtına yerleştirdikten sonra kendini yokuş yukarıya veriverdi. Kasım Efendi yokuşun köşe başlarını teşkil eden dönek mahallelerinde arkasını duvara veriyor, zenbile dayanarak gözlerini kapıyor, ayakta uyur gibi bir iki dakika yorgunluk geçirdikten sonra yine bir gayret-i müteceddide ile tırmanmağa başlıyordu. Üçe munkasım o koca dik yokuşun üst başına çıktılar. Meftun'da yorgunluktan, terden, tozdan ne tuvalet kaldı, ne gömlek, ne yakalık...

Şık kendi kendine :

— Ben bu ihtiyarı böyle üç gün takip etsem ya dıyk-ı sadre, ya halecan-ı kalbe uğrayarak terk-i âlem ederim, diyordu.

Nihayet Bayezıd'da Kaşıkçılar'a geldiler. Kasım Efendi alelade bir kaşıkçı dükkânına girdi. Burası milyonerin ticaretgâhı olacak. Çalışkan bir çıragın himmetiyle erkenden açılmış, süprülmüş.

Meftun dükkâna baktı. Kasım Efendi'nin servetine hased ettiği kadar tarz-ı maîşet ü hayatına acıdı, şimendöferde üçüncü mevkide gelmek, vapurda makinenin yanına otumak... Köprü'ye çıkınca zenbili dûş-ı pîrisine alarak yokuşları tırmanmak... Bir milyonere yakışır hayat mı bu?

Şıkın kalbine şüphe ârız oldu. Acaba Kasım Efendi zannolunduğu kadar zengin değil mi? Ona isnad olunan bu servet yalnız ötekinin berinin muhayyilesinde vücud bulmuş bî-esas zenginliklerden olmasın? Tahkikata yeniden germî verdi. Netice-i tedkikat, bu defa seksen değil, Kasım'ın birkaç yüz bin liralık bir zat olduğu müeyyeden zuhur etti. Binaenaleyh artık beyhudeye vakit geçirmek kadar budalalık olamazdı. (s. 246-272).

Şıpsevdi, İstanbul 1327/1912

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

8

KUYRUKLU YILDIZ ALTINDA BİR İZDİVAÇ'tan

MUKADDİME

Seyyare hemşireleri içinde küre-i arzımız tam nev-civanî çağındadır. Mâder-i umumîmiz fezâ-yı lâyetenâhînin zalâmı ve şemsin nurları arasında şetaretle yuvarlanarak vasıl olduğu ömrü hamdolsun bugüne kadar kemal-i âfiyet ve tendürüstî ile imrâr eyledi. Şimdi bazı müvesvisler vahîm bir hastalık -daha nikbînâne düşünenler- hemen gayr-ı mahsüs hafif bir nezle geçireceğini haber veriyorlar...

Bundan dolayı niçin telâş etmeli efendim. Mâderimiz zaman-ı hilkatinden beri olan o nâzenînâne reftâr-ı fezaîsinde bu gîsûdâr, bu oynak ve yoldan çıkmağa müstait hemşirelerinin böyle cilve-i takarrüblerine kim bilir kaç defa daha uğramıştır. Fakat üzerinde bundan mütevellid bir nişane-i âfet görmüyoruz. Emin olunuz bu defa da yine öyle olacaktır... Ne baş ağrısı, ne nezle hemen hiç bir şey hissetmeyeceğiz. Sözlerimin derece-i isabetini beş mayısın ferdâsında yine şu satırlara atf-ı nazar eylediğiniz vakit görecek, benim şimdi yaptığım gibi siz de o zaman bol bol güleceksiniz.

Hakikat böyledir de bu telaşlar, bu şâyialar, bu heyecanlar bâ-husus maruf, büyük imzalar altındaki o heybetli makaleler ne oluyor? diyeceksiniz. Ah efendim, insanların kabul-ı hakayıktaki taannüdlerini bilirsiniz. Bu emirde size mir gayr-ı haddin küçük bir nasihat vereyim mi? Benî nev'imizin korktuklarından ziyade korkmadıkları şeylerden havf ve hazer ediniz.

Tâ vâiz efendilerden tutunuz da erbab-ı fenne kadar insanların fuzalâsı, hükemâsı, ulemâsı da diğer karaeşlerini ihâfe meylinden kendilerini alamıyorlar. Bir hakikatperest olarak böyle söylüyorum. Fakat bir romancı sıfatıyla öyle demeyeceğim. Mesâlik-i saire erbâbı gibi sözün sıdka, kizbe ihtimalinden bahsedeceğim ki, bu da benim hakk-ı sanatımdır.

Hilesini evvelce meydana koyan bir hokkabaz gibi, size hakikati böyle açıkça söyledikten sonra yine korkarsanız artık kabahat bende değildir.

7 Nisan sene 1326/20 Nisan 1910.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

I

Bedriye Hanım bahçe üzerindeki küçük odanın penceresinden bitişik komşunun tahta kaplamasına yumruğuyla halecanlı helecanlı vurarak haykırıyordu :

— Kardeşim Emine neredesin?!.. Pencereye gel bak sana ne söyleyeceğim!..

Bir cevap alamayınca kendi kendine :

— Aman bu karı da ne miskindir. Kıyametler kopsa o kuytu odadan dışarı çıkmaz... İçeride haşrolur kalır...

Yumruklarının şiddetini taz'îfle :

— Emine Hanım azıcık pencereye gel... Bak neler olacakmış neler?... Dünyaya yıldız çarpacakmış.... Merakımdan bir yerde duramıyorum... A, bak karı ses bile vermiyor. (Yumruğu daha şiddetle indirerek) Ölü müsün ayol?... Azıcık kıpırda...

Emine Hanım yavaşça penceresini açıp başını dışarı çıkararak :

— Oğlanı yeni uyuttum. Vurma öyle hızlı hızlı.. Ev temelinden sallanıyor...

— A daha neler?... Benim yumruğumdan ev sallanır mı hiç?

— A nasıl sallanmaz? Tavanın aralıklarından pıtır pıtır tozlar dökülüyor... Bir iki gündür çocuk rahatsız. Ziyade huysuzlanıyor. Uyutuncaya kadar akla karayı seçtim.

— Haberin yok mu?

— Ne var? Yine Sıdkı karısını mı boşadı?..

— Ay yere batsın Sıdkı da karısı da... Bu öyle karı boşama filan keyfiyeti değil.. İş fena...

— Ne olmuş canım?.

— Ortalık çalkanıyor... Bursa'da sağır sultan duydu. Senin hâlâ bir şeyden haberin yok... Ah ne felâket...

— Ay yüreğimi oynatma öyle... Meraklanınca boğazıma bir şey tıkanıyor. Fena oluyorum. Evvelki kadar keder götüremiyorum... Pek acıklı bir şeyse söyleme rica ederim...

— Acıklının... acıklısı... Evlere, barklara şenlik... dostlar başından ırak.

— Etme... Bedriye etme... İşte yüreğim gümbürdemeğe başladı... Acaba Hacı baba Selamün kavlen mi geldi?... Söyle bayılacağım..

— Dünyaya kuyruklu yıldız çarpacakmış...

Emine Hanım «tu tu» diye birkaç defa yakasına tükürerek def-i halecana uğraştıktan sonra :

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Aman ben de korkacak bir şey zannettim. Ne kadar telaşcısın kardeş... Çarpacaksa çarpsın... Ne var? Kapımı kapar. Evceğizimde otururum. Bir yere çıkmam. Şimdi karılar, «nasıl çarpacakmış, bakayım?» diye sürü sürü seyre giderler... A gitmem, gitmem. İt köpek arasında çiğnenmeğe vaktim yok...

Bedriye Hanım asabî bir kahkaha ile :

— Emine kardeş sen ne kadar aptallaşmışsın? Hiç o koca (mefret), o saçaklı Râziye bu dünyaya çarpar da senin evin kalır mı ki, kapını kapayıp da içinde oturacaksın?..

— Hanım benim evime bir şeycik olmaz. O helâl para ile yapıldı. Kazasker efendinin Çarşamba'daki konağı yıkıldığı vakit onun kerestesiyle bina edildi. İçine kullandıkları yağhane direklerini sen görseydin şaşardın?... Bu dünya yıkılır da yine bizim evimiz yerinde durur. Büyük zelzelede ne kâgir binalar göçtü de evimizin bir kıymığı bile yerinden oynamadı... Tevekkelinin gemisi batmaz. Sen merak etme...

— Emine sen ne kayıtsız kadınsın! Vallahi korkudan bu gece gözlerime uyku girmedi.

— Korkma... hepsi yalan. Müneccim uydurması... Ne çarpacağı var, ne bir şey!.. (Küllü müneccim kezzâb) Hacı baban daima öyle söylemez mi? Geçenlerde de öyle dediler... Yine bir kuyruklu görünmedi miydi? Çarpacak dediler. Gökten ateş yağacak dediler... Bilmem daha ne haltlar ettiler. Hiç birinin aslı çıktı mı? Hay söyleyenlerin kemikleri çarpılsın inşallah.... O geçenki kuyruklu için bir ucu yerde bir ucu gökte dediler. Atiye Hanım'ın evinden gözüküyormuş. Bir gece akşam yemeğinden sonra oraya gittik. Şöyle Cerrahpaşa camisinin yanına doğru havada iri sorguç gibi bir şey gördük. İşte o imiş. Bu kadar lakırdı meğerse onun içinmiş...

Üst taraftaki komşu Emeti Hanım bahçe duvarının önünde dibi yukarı yani tersine vaz'edilmiş bir eski küfenin üstüne çıkarak kınalı saçlarını gösterip :

— A çocuklar nedir telâşınız? Vıcır vıcır yine orada ne ötüşüyorsunuz?

Bedriye Hanım — Kuyrukluyu konuşuyoruz Emeti Hanımcığım...

Emeti Hanım — Hangi kuyrukluyu?

Bedriye Hanım — A kaç tane var kadınım?

Emeti Hanım — Kaç tane istersin? Sokak dolusu var.

Bedriye Hanım — Biz, o, sokaktaki kuyrukluları söylemiyoruz canım... Gökteki kuyrukluyu konuşuyoruz. Birkaç haftaya kadar dünyaya çarpacakmış... diyorlar...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Emeti Hanım — Siz gökteki kuyrukludan korkmayınız, yerdekilerden korkunuz... Bu berikiler daha tehlikeli...

Bedriye Hanım istigrabla :

— Bu yerdekiler hangileri a kuzum?

Emeti Hanım — Hangileri olacak?... Guguruklarının tepelerine yalancı pırlantadan birer iğne iliştirip çarşaflarının eteklerini birer arşın yerlerde sürüyerek sokaklarda gezen kuyruklular...

Bedriye Hanım — İlahî Emaneti Hanımcığım kıyametler kopsa sen yine böyle gençlerle uğraşmaktan vazgeçmezsin... O zavallı hanımların kuyruklu olup da kime çarptıkları var?

Emeti Hanım hiddetle :

— Nasıl? Nasıl?.. Onların sadmelerine uğrayıp da az delikanlı hurdahaş olmadı?..

Emeti Hanım hafif hafif gülerek :

— Yıldız çarpıp da kıyamet kopacak diyorlar da bak bu kadın hâlâ ne düşünüyor?..

Emeti Hanım infial ile başını duvarın üzerinde biraz daha uzatarak :

— Düşünürüm zâhir... yeğenimin oğlu Behçet'e geçenlerde böyle yapma pırlanta iğneli kuyruklunun biri çarpmış da oğlan yeisinden kendini az kaldı bahçedeki dut ağacına asıyordu. Yazık değil mi? Yirmi ikisinde tosun gibi delikanlı...

Bedriye Hanım — Şimdi öyle şeyler düşünülecek zaman değil... Bu yukarıki yıldız çarparsa hepimiz tuz ile buz olacakmışız...

Emeti Hanım — Sus kızım içim fena oldu... Kim söylüyor onu?...

Bedriye Hanım — (Ulemâlar) kitapta yerini görmüşler...

Emeti Hanım — Sen sakla Rabbim cümle ümmet-i Muhammedi, bu Emeti kulunu da... Kıyamet alâmetleri... işte ben yine söylerim bu gökteki kuyruklu yerdekilerin şerlerinden zuhur etti... Geçen sene Dizdariye taraflarında bir paşanın katırı doğurdu dedilerdi de inanmadıydık. İşte bakınız doğru imiş... Demek ki vakitler yakın... Yapı da pek çoğaldı. İşte bu birkaç şey kıyamet alâmetidir. Biz büyük babalarımızdan, analarımızdan öyle işittik.

Emine Hanım'ın kızı Mebrure birdenbire odaya validesinin yanına girerek sorar :

— Anne ne konuşuyorsunuz?

— Yavaş kızım kardeşin uyanacak... Sanki bu dünyaya bir kuyruklu yıldız çarpacakmış da hepimiz tuzla buz olacakmışız... Gel bak dinle onu anlatıyorlar...

— Ay ben korkarım anne. Ne vakit çarpacakmış?..

— Bilmem, gel de sor...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Mebrure pencereden başını uzatarak!

— Bedriye Hanım teyze... kuyruklu bize ne vakit çarpacakmış?

— Önümüzdeki mayısın bilmem kaçında... Sabaha karşı çarpacakmış diyorlar.

Emine Hanım — Çarpacağını böyle günüyle saatiyle nasıl biliyorlar? Kuyruklu filan günde filan saatte çarpacağım diye bu dünyaya telgraf mı göndermiş?...

Emeti Hanım duvarın arkasından haykırarak :

— İnanmayınız... inanmayınız... Küllü müneccim kezzab büyülerine at nalı, tavşan başı... Yine büyük bir büyü yaptılar da onu tutturmak için bu koskoca yalanı ortaya kapıp salıverdiler.

Bedriye Hanım — Yalan değil... yalan değil... Ben kuyruklunun resmini gördüm...

Emeti Hanım — Ay nerede gördün?.. Aman... Aman bu zamane insanlarının yapmayacakları yok... Ne çabuk resmini çıkardılar?

Bedriye Hanım — Telgrafçıların evinde gördüm. Bilirsiniz ya? Onların oğlu İrfan frenkçe okur. Önüne bir büyük kitap açtı. İçinde bütün yıldızların, ayların, güneşlerin resimleri var...

Emeti Hanım — Ah tevekkeli değil Cenab-ı Mevla'nın esrarına ermek için böyle gökteki ayların, yıldızların resimlerini çıkarınca işte sonu böyle olur. Bize kuyruklusu da çarpar, kuyruksuzu da...

Bedriye Hanım — Bu kitabın içinde ne yok... Ne yok. Ne yok hanım... Birçok tekerlekler, yarım aylar, bütün aylar... Âşık yolunu şaşırdı gibi... endişe gibi çizgiler... üç köşeli, dört köşeli şekiller... Anasına babasına pay veren çiçeğine benzer bir şeyler... tente gibi, hristo teyeli gibi kıvrıntılar... Sümüklü böcek gibi, soğulcan gibi hayvancıklar... İrfan Bey hep onları adlarıyla sanlarıyla anlattı... O kitapta kuyruklu bir tane değil ki, dolu... Hepsinin zamanı varmış... Kimisi on senede, kimisi yirmi, otuz, kırk, elli, altmış, yüz daha bilmem kaç sene gelip bizim dünyanın yanından geçerlermiş...

Emeti Hanım teessüründen birkaç defa geğirerek :

— Aman aman geçsin.. kimseyi incitmeden geçsin... iki gözüm bizden ırak olsun.

Mebrure — Anne biz de gidip kuyruklunun resmine bakalım... Kedi kuyruğu gibi mi? Karaman kuyruğu gibi mi acaba?..

Emeti Hanım — Gecenin birinde gelip de çatarak evlerimizin damlarını gümbür gümbür başımıza indirirse, kedi kuyruğunu o zaman sen görürsün... Aman bu şimdiki tazeler.. Ne işitirlerse hemen görmeğe kalkan bu deli kızlar..

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bedriye Hanım — İrfan Bey kitaptaki birçok kuyrukluların içinden bir tanesini parmağı ile göstererek: «Gelip de bize çatacak diye korktuğumuz haspa işte bu» dedi...

Emeti Hanım — Kız nasıl şey tarif et?... Meraktan çatlayacağım.. Ben de gidip göreyim bari...

Bedriye Hanım — Ah nasıl tarif edeyim anacığım.... Deniz kızı gibi mi desem? Ankara keçisi mi? Yoksa Van kedisi gibi mi desem, işte öyle saçaklı bir kafa... Badem gibi çekik çekik gözler... O taranmış keten gibi beyaz nuranî saçlar... tâ topuklara kadar inmiş...

Emeti Hanım — Kız ihtiyar mı? Ak saçlı mı?

Bedriye Hanım — A ihtiyar zâhir... Adeta ak para... O kitapta yazıyor bilmem kaç yüz yaşında imiş...

Emeti Hanım — Bize dokunmasın da Cenab-ı Mevlâ daha uzun ömürlü etsin...

Mebrure — Anne ne olur biz de gidip görelim...

Emine Hanım — Gideriz. Görürüz. Gürültü etme. Haydar uyanacak...

Bedriye Hanım — Adı da var. Dur bakayım ne idi? Şey Halamın yıldızı...

Emeti Hanım — Ah çarçabuk kuyruklu ile hısım akraba oluverdiler... Onların halası ise iki gözüm benim de teyzem olsun bize dokunmasın...

Mebrure — Benim de büyük anam olsun...

Bedriye Hanım — Benim da kaynanam olsun bari...

Hep bir ağızdan birer kahkaha salıverirler. Gürültüden salıncakta Haydar uyanır... bir ağlama, bir yaygaradır başlar... Emine Hanım pencereden çekilip çocuğu sallayarak :

Uyandı oğlan a dostlar ninni
Haydi gidin hoşoşlar ninni
Benim yavrum uyuyacak ninni
Gülüşmeyin hanımlar ninni
E.. e... e.. ee....

Emeti Hanım — Kızım Bedriye kuyrukluyu kayınanana benzetme, eğer hırçınlığı ona çekerse mazallah bu dünya alt üst olur...

Bir ikinci kahkaha sağanağı başladığı esnada Emeti Hanım'ın başı birdenbire duvarın arkasından kaybolur. Sesi kesilir.

Bedriye Hanım Mebrure'ye hitaben : — A hatuna ne oldu? Birdenbire lakırdıyı kesti. Oradan kayboldu. (Haykırarak) Emeti Hanımcığım düştün mü? Ne oldun?

Emeti Hanım biraz derinden :

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Ah ne olacağım!.. Üstüne bastığım çürük küfenin dibi çıktı. Göğsüme kadar içine gömüldüm. Ne kalça, ne kuyruksokumum kaldı... Hep sıyrıldı. Hurd oldum şöyle hurd... Nene lâzım senin a alık kahpe küfeye çıkıp da komşularla çene yarıştırırsın...

Bedriye Hanım — A vah... vah gördünüz mü zavallının başına geleni?.. Evde kimse yok mu Emeti Hanımcığım?..

Emeti Hanım — Yok ya! Oğlan mektepte... Hayriyem de etekliğinin etrafına makina çevirmeğe Bedestanlıların evine gitti...

Bedriye Hanım, müteessifâne :

— A onlar gelinceye kadar ne yapacaksın küfenin içinde?

Emeti Hanım inleyerek :

— Ah ne yapacağımı bilir miyim yavrum?.. Kapana tutulmuş fare gibi bunun içinde oturacağım...

Bedriye Hanım — Şöyle biraz çalış çabala bakalım belki çıkarsın.

Emeti Hanım sağına soluna kıvranıp çıkmaya uğraşarak :

— Ah mümkün değil... Küfenin ağaçları böğrüme batıyor... Tıpkı kapana benziyor. İçine girmesi kolay da çıkması güç... (Ağlamaya başlayarak) Ne yapacağım ben şimdi?..

Emine Hanım salıncağın başında ninnisine devamla :

Pek yaramaz susmayor ninni
Ne desem uyumayor ninni.
Kuyrukludan korkmayor ninni
E yavruma e... e... ... ee..

Mebrure pencereden başını uzatabildiği kadar uzatarak komşuya doğru sarkıp :

— Bedriye Teyze yıldızın gözleri tarif ettiğin kadar (sahi) güzel mi?

Bedriye Hanım — Pek alımlı... tahrilli tahrilli... görsen?

Mebrure — Ya saçlar?

Bedriye Hanım — İpek gibi beyaz... uzun mu uzun... topuklarını dövüyor.

Mebrure — Ay bir kere görsem meraktan çıldıracağım...

Emeti Hanım küfenin içinden haykırarak :

— Orada vıcır vıcır ne konuşuyorsunuz? Ben bu berzaha bir kere düştüm. Bana oldu olacak. Burada bunalıyorum. Benimle de konuşunuz bari de, biraz eğleneyim... Sıkıntıdan patlayacağım...

Bedriye Hanım — O küfenin içinde ne kadar duracaksın?..

Emeti Hanım — Birisi gelip de beni kurtarıncaya kadar...

Bedriye Hanım — Ne vakit gelecekler?..

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Emeti Hanım — Allah bilir...

Bedriye Hanım — Kapı çalınırsa kim açacak?

Emeti Hanım — Ervahîler...

Bedriye Hanım — Hayriye Hanım'da anahtar yok mu?

Emeti Hanım — Var...

Bedriye Hanım — Eh öyle ise isabet... Fakat o gelinceye kadar anacığım sen üşüyeceksin...

Emeti Hanım — Yarı belimden aşağısı buz kesildi. Dondum zâti... Bütün yellerim kuluçlarım ayaklanacak...

Mebrure — Hanım teyze Halamın yıldızı sakallı mı? Bıyıklı mı?

Bedriye Hanım — Sakalı bıyığı belli değil ki... Yüzü gözü tüy içinde.

Emeti Hanım — Bedriye kızım kuyrukluyu Mebrure'ye pek medhetme... Baksana bıyıklı mı diye soruyor. Erkek zannediyor. Şimdiki tazelerin gönülleri pek arsız... Belki seviverir... Aya, güneşe âşık olan budalalar çok...

Mebrure muğberâne;

— Emeti Hanım'ın da söylediği lakırdıya bakınız... Ben onun için mi sordum?

Emeti Hanım birdenbire vaveylâya başlayarak :

— Ay gördünüz mü başımıza gelenleri?

— Ne oldun anneciğim?..

— Ne olacağım... Kız bugün yemek pişirdi. Sahanlara kotardı. Taşlığa dizdi, komşuya gitti. Bahçe kapısı açık kalmış. Kediler birer birer içeri giriyor. Bir şeye yanmam efendi baban sütlaç istedi. Bizim kız içine vanilya koydu. Yumurta sarısı çalkadı. Tabakların üzeri birer parmak kalınlığında sapsarı kaymak tutmuştu. O cânım yemekler bugün kedilere kısmet olacak... A işte bak... işte bak muhacirlerin kuyruksuz da girdi... Aman bir mundar kedi daha girdi. Uyuz mudur? Nedir?.. Kapları da yeni kalaylattıktı... Ah bugün bana olanlar kimseciklere olmadı... Hayriye'm de Bedestanlılar'ın evinde yıllandı kaldı. Şimdiye kadar seksen etek bastırılırdı.

Emine Hanım ninninin perdesini değiştirerek :

Bakın neler olacak ninni
Kuyruklular çarpacak ninni
Susun oğlum uyuyacak ninni

Emeti Hanım küfenin içinden :

— Çocuklar yanık yanık bir ses geliyor. O nedir?

Mebrure — Annem Haydar'a ninni söylüyor...

Emeti Hanım — Annenin sesi ne kadar yanıkmış.. Bana pek dokunuyor. Bizim sütlaçların ruhuna mersiye okuyorlar zannediyorum... Ke-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

diler şimdi içeride hepsinin canına okuyorlar... (Evin içerisine doğru kulak vererek) A... Bedriye kızım çat... çat. çat.. Bizim sokak kapısı çalınıyor. Sizin cumbadan bizim kapı gözükür. Baksana kim geldi? Bir yabancı olacak...

Bedriye Hanım cumbaya koşarak kendi kendine :

— A bakkal gelmiş... Kucağında kalıp kalıp sabunlar... (Cumbadan seslenerek) Ayol bakkal o kapıyı nafile çalıyorsun...

Bakkal — Evde kimse yoh mu ki?

Bedriye Hanım — Emeti Hanım evde ama zavallı kadın küfeye düştü. Sana kapıyı açamaz ki..

— Ne mırıldanıyon anlayamadım?

— Emeti Hanım küfeye düştü. Sana kapıyı açamaz, diyorum...

— Zabahlayın bunun burasında şahalaşmağa gelmedim. Dükkanda işim var... Haydi söyle ki çabuh kapuyu açsın...

— A... deli... İşim yok da sanki sabahleyin seninle şakalaşacağım. Hatun küfeye düştü, diyorum da inanmıyor...

— Baha bah kofaya mi düştü? Kocakarının kofada ne işi var canım?... Aman maassabirin....

— Duvarın kenarında küfenin üzerine çıkmıştı da bizimle kuyruklu yıldızı görüşüyordu. Sonra nasılsa içine gidiverdi.

— Kuyruhludan korkusundan mı kufanın içine kaçtı? Hele bir yol şu kocakarının ahlına bah... Kuyruhlu bu dünya ile dalaşıncah kufanın içine giremez diye mi belliyor ki?.. Adam divanelik de dürlü dürlü... Koca karılar can korkusuyla şimdiden kufalara kaçarlarsa gençler, tazeler nerelere tıkılmağa savaşacaklar?.. Kufaya girmekle bu belânın bir çaresi bulunsa bizim yumurta kufaları birer mecidiyeye satılırdı ya!. Hepimiz birer kufaya... fuçaya tıkılıp otururduh.. Benim için kufaya girmeğe ne iktizâ... Batahçı müşteriler beni çohtan kafese koydular gitti... Söyle Emeti kadına kufadan çıksın da kapıyı açıp bu sabunları elimden alsın...

— Aman alık musibet sen de... Söz anlar bir adam gibi ben de durdum da seninle çene yarıştırıyorum... Kadın küfeden çıkamıyor diyorum sana...

— Kedi yavrusu mu bu? Koskoca karı kufadan çıkamaz mı?

— Çıkamıyor işte...

— Ne olacah?... Ne zamana kadar kufanın dibinde oturacah...

— Kızı komşudan gelinceye kadar...

— Adam bırah sen de... maassabirin... Ahşamdan bozayı çoh içip kocakarı sarhoş mu oldu? Ne oldu? Ki kufaya düştü. Onun çıkışını bek-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

lemeğe vaktim yoh. Aç kapıyı ben sabunları size bırakayım da... dükkâna işime varayım...

Bakkal sabunları Bedriye Hanım'ın evine bırakıp kendi kendine :

— Bir kuyruhlu lafıdır çıktı... Kuyruhludan daha meydanda bir şey yoh a... Ondan evvel herkes gelip bana çatıyor... Bakkal duydun mu? perşembe gunu çatacakmış. Frenk gazetaları yazmış... Şık beyin biri de geçen gunu gazeteyi eline almış bağa gostoruyor... Bakkal bah dedi. Bahdım... Kağıdın üstüne trampo makası gibi birbirinin içine dolanıh çizikler çizmişler... Karpuza benzer yuvarlahlar oturtmuşlar... Onların aralarına birkaç da uzun telli çalı süpürgeleri dolandırmışlar... Şık beyi bağa sordu. Bu şehullardan ne anlayon? dedi.. Ne anlayacağım? Bu çalı süpürgeleriyle bu yuvarlahları süpürüp ortalığı temizleyecekler dedim. Şık guldu. Keenne o yuvarlahlar haşa.. sümme haşa... Bizim üzerinde oturduğumuz bu dünya imiş de o çalı sümürgeleri de kuyruhlular imiş... Hepsi birer şahal divane canım.. Avrupalı bir yuvarlah çizip de «işte dünya budur» derse herkes ona inanıyor. Ben şu fuşudaki gol gibi şıra hâlisdir diye bin yemin ediyorum da kimse inanmıyor... Sonra şık ağnattı. Bizim dünya şu çızgının üzerinden gidecek, kuyruhlu da işte buradan geçecek... Birbirine rastlayup horos gibi gagalaşacaklarmış. Töbeler olsun.. Gel de bu ıvır zıvıra inanabilirsen inan bahalım. İnsanlar birbiriyle tepişirler, boğuşurlar... Amenna... Her gun kaç tanesini goruyom. Hukumetlar birbiriyle cenkleşirler amennâ.. İcaponla Urusun yaptığı gibi... Şu yıldızlarla dünyalar da birbiriyle çarpışırsa şu bakkalların hali neye varacak canım?.. Kıyamet kopacak deyi borcu hesaba yanaşan yoh... Yaz deftere yaz deftere. Kuyruhlu çarpacakmış diye aç durulmaz ya... Herkesin yemesi içmesi yine yolunda... Bir tahım ohumuşların efkârıncah... goya, kuyruhlunun çekirdeği bize tohunmayacakmış da bizi saçına dolayıp goturacakmış... Kuru üzüm gibi kuyruhlunun çekirdeklisi... çekirdeksizi de varmış. Ben bakkalım ama bu guna kadar böyle olduğunu bilmiyorum. Çünküleyim alıp sattığım mal degul... Şık beyi bana o çızgıları, yuvarlahları gostardıktan sonra kıyamet kopacakmış deyi bir de diskur okudu... Sonra da perinçin, şekerin okkasını soruyor. Baha bah, kurnaza bah... Kıyamet, alâmet filan deyup de beni karmanyolaya sokacah.. Beş, on kalem mal dolandıracah... teslikattan sonra bir de bu kuyruklu çıkınca bakkallıkda iş kalmadı gayrık. Yağ, fasulya, pirinç satan çoğaldı.. Kalemde iş kalmayıcah herkes bakkallığa özeniyor.. Bittih... Eski müşterilerimden çoğu zimem defterine yanaşmıyorlar. Efendi eski borçlar ne olacak? deyi sorunca «biz kardonun dışına çıhdıh.. bize bir laf deme gayrık» deyip cevap ediyor. Biz evvelden müşteriye mal verirken kardo ile mi verirdih? Bunun ne içini biliyorduh ne

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

dışını... Bu kanunu koyan efendiler biraz da bakkal hakkını gozatmalı dagullar mıydı? Bırah canım bırah... Kimseye bir laf denmiyor ki.. «biz teslikat zade olduh» diyip lafın içinden çıkıyorlar.

Bakkal böyle söylene söylene gitmekte iken Bedriye Hanım yine bahçe üzerindeki odaya avdet etti. Duvarın arkasında küfede o, dam-ı ıztırabında zavallı Emeti'yi adeta uzun uzun ağlamakta bulunca sordu :

— Anacığım ne ağlayorsun?

— Ben ağlamayayım da kimler ağlasın kızım?

— Duvardan aşıp da seni kurtarayım bari...

— Ah bundan sonra beni kurtarmak kaç para eder. Olan oldu, biten bitti...

— Bir tarafın mı incindi?. Ne oldu?

— Ne olacak, aygır gibi kediler, bütün yemeklerimizi yediler, içtiler, çekildiler... Kuyruksuzun ağzı, burnu, bıyıkları bütün sütlaç içindeydi. Bizim soysuz Ceylan da yabancı kedileri dövüp evden koğacağına onlarla birlik oldu. Tıka basa karnını doyurdu. Bakınız incir ağacına çıktı yalanıp duruyor... Damarsız yezit... Muhacirlerin güdük kedisi kendi evlerinde hiç karnını doyurmaz... Konudan komşudan böyle hırsızlıkla.. avcılıkla geçinir... Kendi evlerinde ne yiyecek... Hanımları bulamıyorlar ki ona versinler... Pek avcıdır. Bizim bulaşık çukurunun başında bekler de her gün birkaç tane yakalar. Bizim Ceylan tutmaz, kör olası.. fareler gözünün önünden gelip geçerler. Hep yanında piyasa ederler de başını çevirip de bakmaz bile ... Ama böyle hazır yemek oldu mu lop... lop yutar.. Şu küfeden kurtulunca inşallah bu kediyi bekçinin eline vereyim de imarete attırayım. (s. 3-30)

İRFAN GALİB BEY

İrfan Galib Bey, yirmi iki yirmi üç yaşında, yeni nesl-i edebimizden, asabî, müşkilpesent, gururu, dirayet ve müktesebât-ı ilmîyesine galip.. tahsili İstanbul mekteplerinde, Avrupa medâris-i ilmîyesinde okunan ulûm ve fünûnun kütüb-i mahsusasından burada da imkân-ı tahsiline kani olduğu için fünûn-ı tabiîye ve felsefedeki taammük ve tebahhurunun kısm-ı mühimmini suret-i hususiyede mükteseb.. Hırs-ı iştihâr ile nâlân.. yirmi paralık resâil-i üsbûiyyeye bedava büyük kıymette satırlar ihdâsından yorulmaz. «Venüs bir tuhfe-i enîn gibi garâm-perverâne» yahut «münevveriyet-i vicdan-ı ruh u emelin bir âkise-i gûşişidir» kabilinden ulviyet-i tefekkürât içinde boğulmuş muzlim fakat büyük derin sözler.. bazen tutturur. Bu kâinat içindeki benliğim hadd-i mevcudiyetimle muayyen olmak lâzım gelir. O şey ki benden hariçtir, ben o değilim.

Fakat bence mahsûs olan bir şey nasıl benliğimin harici addolunabilir? Sonra kitapları önüne açar. *Rationalité, Réalité Conscience, Le moi et non moi* ve emsali kelimâtın ummân-ı tefsîrâtı içinde bunalır. Bir bahis üzerinde taammük ettikçe o şeyin zihnindeki eski vuzuhu da zâil olur. Büsbütün zulemât-ı müeddâ içinde kalır. Daha sonra en sade kelimelerin mânâlarını bile anlayamayacak bir hale gelir. Meselâ işte en basitü'l-meal olan bu «sade» tabiri öyle bir vasıftır ki bunu istimal ederken medlûlüne kendimizi vâkıf zannederiz. Halbuki hiç de öyle değil. Sade ne demektir? Acaba kâinatta bunun mâsadakı olacak bir zerre bulunabilir mi? Hesapta vâhidi, hendesede noktayı basit farzediyoruz. Bu sırf bir faraziyeden ibarettir. Hakikat değil. Küsûrattan müterekkib olmayan bir vâhidi tabiatta bulmak değil bu kat'iyeti zihin bile kabul edemez. Nokta da öyle.. Ulûm-ı riyaziyenin binası bu hakayık-ı ibtidâiyenin kat' iyen sübûtu esas üzerine tesis edilmek lâzım gelse ilm-i hesab vahidini nereden bulup tayin edecek? Kimyada ecsam-ı basite tabir edilen cisimler de böyle.. Bir cismin terkîben besâteti farzedilse bile havâss-ı sâiresi bulunur. Binaenaleyh basit olamaz.

İrfan memleketine müfid bir adam olmak için cidden çalışır. Fakat memleketimizde en gayretliler için bile ciddi tahsilin hemen mümteniü'l-husul olmasına mebnî bir kısım zamanını böyle bir nev'i letaif-i hikemiye ve fenniye ile geçirirdi. Müktesebât-ı ilmiyesinden mağrurdu. Birçok hususatta hem-sinni bulunan diğer gençleri sathî nazar addiyle gözlüğünün altından bir istihfâf-ı rahîmâne ile seyrederdi.

Ecnebi kitaplarından peydâ ettiği efkâr-ı cedîdeyi bu İstanbul'daki maîşetine tatbîk edebilmekte pek güçlük çekiyor ve hikemiyâtın, feylesofluğun, ilim ve irfanın esasını şikâyet zannediyordu. Hiç bir şeyden memnun değildi. Memleketinden, milliyetinden, ailesinden hemen her şeyden müteşekki idi. Hanesi halkının, mahalle ahalisinin, hâsılı bütün sekene-i pây-ı tahtın cehaletlerinden pek bîzârdı. Aksaray'daki evlerinin en üst katında intihab ettiği yazı odasının penceresinden Topkapı cihetlerine doğru bazen meyusâne, meraret-âverâne bakardı. Medîd ve adeta rehâsız görünen bir sefalet altında kağşamış, kararmış, çarpılmış evlerin, koyu koyu yosun tutmuş damların heyet-i umumiyesinden tereffü eden melâlden sıkılır, sonra duvarları, sathında, kiremitleri arasında biten dam korukları, kuzu kulakları, yapışkanlar ile adeta birer türbeye dönmüş, delikleri, kovukları kargalara, çaylaklara, baykuşlara âşiyan olmuş bu sakafların altında geçirilen o sefîl, o mağmum hayatı düşünür, gözleri sulanır, o teessür ile bütün sekene-i memlekete şöyle bir hitabede bulunurdu :

— Ey hemşehrîler! Niçin uyanıp bu gubar-ı sefaletten silkinmeğe uğraşmıyorsunuz? Kabahat herkesten ziyade kendinizde... Siz, sizi bu

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

cehalet ve tedenniye rabteden fikirlere zahîr ve tarafgir oluyorsunuz. Cidden tenvîr-i efkârınıza uğraşanlara ta'n ile onların ceyyid, cedîd, mugaddi mehasin-i ilkaâtını adeta cinayet addediyorsunuz. Onlar, sizin takbîhat-ı câhilânenizden korkmasalar, tel'înâtınızdan çekinmeseler, kaç zamandır artık kangrene, tefessühe dönen bu derin yara-ı tedenninin menbaını size pek büyük bir vuzuhla gösterecekler... Duyduğunuz her yeni fikre kızmayınız. Onları hüsn-i telakki için kudret-i idrak peydâsına uğraşınız.

Bu teessürle İrfan «Philosophie contemporaine» kütüphanesinin açık tirşe kaplı kitaplarını masasının üzerine döker, haftalarla çalışarak «kanun-ı tekâmül» e ait bir makale-i tavîle yazar, fakat neşr için gönderdiği gazetelerin hemen cümlesinden uzunluğu, vuzuhtan ziyade yeniliğe uğraşılmış bir üslûb-ı acîble yazılmış olması bahanesiyle reddedilirdi. Sonra «Kanun-ı tekâmül» makalesine lutf-ı kabul gösterilmeyen cerâidin sahifelerinde fikri üslûbundan hâyide ne bayağı yazılar görerek müteessir olurdu. Niçin böyle müfid, ciddi makalelerin râkıbı yoktu? Hiç bir metin esas-ı ilmîye taalluk etmeksizin hemen her gün fikren, uslûben aynı tarz-ı âmiyânede tekerrür eyleyen âdiyâtı bir itiyad-ı sakîme ittibâen okuyorlar, bu bayağı muharrerâtın kârileri yek nazarda münfehem olmayan bir terkîbe, yabancı gelen yeni bir şiveye, intikali bir kuvve-i dimagîye sarfına tevakkuf eden bir cümleye tesadüften adeta korkuyorlar.. Dimagın da muattal kalan bir uzv-ı diğer-i beden gibi dûçâr-ı za'f olacağını bilmeyerek malumatlarını tevsî, zihinlerini takviye edecek suret-i ciddiyede okumağa üşeniyorlar..

Halk hezeliyâta, iğrenç tuhaflıklara, birkaç kaba taklitle başlayan eserlere bayılıyordu. İrfan kanun-ı tekâmüle ait o nefis, mugaddi makalesine bedel hokkabaz çiçekçi oğluyla yardağı Salamon'un muhavere-i gayr-ı nezîhelerini andırır bir bayağılık yazıp göndereydi, kim bilir bunu okumak için nasıl kırılışacaklardı. Öyle ciddi bir makaleyi tahrîre günlerle uğraştıktan sonra bunu bir gazeteye kabul ettirebilmek için adeta hâmiler, mültemisler bulmak lâzım geldiğini İrfan anladı. Eserlerini gençlerin sadaka-ı kalemîleriyle yaşamağa uğraşan, kârileri mahdûd bir haftalık gazeteye göndermeğe başladı. İlk uzun makalesi muhtelif unvanlarla aksam-ı müteaddideye ayrılarak neşredildi. Bu birinci eserini kisve-i tab'a girdikten sonra o kadar âlimâne, müdekkikâne ve nefis buldu ki bir defa, beş defa, on defa okumakla doyamadı. Oda kapısını kapayarak her gün birçok defa okuyor, her okuyuşunda hazz-ı diğer duyarak adeta mestoluyordu. Yalnız imlâ ve terkîbce birkaç yerde göstermiş olduğu eser-i zuhûl ile nazar-ı tashîhinden nasılsa kaçmış bir iki mürettip sehvine pek canı sıkılıyordu. Bu hatalarıyla bütün kârileri enzârın-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

da cehline hükmedileceği havfından mütevellid büyük bir endişeye düşüyor, ne yapacağını bilmiyor ve o satırların içinden kazımakla, koparmakla bu kelimelerin bir imkân-ı imhâsını bulamayınca bütün bütün meyus oluyordu.

Makalesini neşreden gezeteyi kitapçı dükkânlarında çamaşır mandalıyla iplere asılmış, yahut yerlere serilmiş gördükçe İstanbul'un bu yeni hevâ-yı hürriyeti içinde kendi maneviyetinden, müfekkiresinden bir müessirenin, bir kuvvetin dolaştığını hissederek mağrur oluyor ve gelip geçenlere :

— «Şu risaleyi alıp tekâmül makalesini okuyunuz. Bakınız nasıl bir ciddiyet, ne büyük bir tedkîk, ne pâk bir emel-i terakki-perverâne ile yazılmıştır» diye bağırmak istiyordu. Her rastgeldiği âşinâsından bu yeni makalesi hakkında bir cümle-i takdîrîye işitebilmek için onun bunun ağzına bakıyor, o risalenin ismini söze katmak maksadıyla türlü zeminler, girizgâhlar buluyordu. Fakat heyhat hiç aldıran yoktu. Âlem-i intişâra öyle bir makale çıktığından haberdar olan bir ferde tesadüf edemiyordu. Sonra «nankörler» diye kârilere, o makaleden bî-haber kalan kârilere ta'n ediyordu. (s. 39-47).

MEKTUP

Birkaç gün geçer. İrfan kalemde oturmakta iken odacı gelir. Dışarıda siyah çarşaflı yüzü peçeli bir kadının kendisini görmek istediğini haber verir. İrfan istigrâbla odadan çıkar. Filhakika koridorun loşluğu içinde sımsıkı örtülü fakat temiz kıyafetli bir hanımın durduğunu görür. Sebeb-i ziyaretini sual eder. Kadın cevap olarak bir zarf uzatır. Bilâtekellüm döner gider. İrfan'ın merakı artar. Bir köşeye çekilir. Zarfı yırtar. İçinden şu mektup çıkar.

«Beyefendi».

Kuyruğu içinden mayısın beşinci gününün sonu ve altıncı perşembe sabahı mürur edeceğimiz haber verilen «Halley» yıldızı beni meraktan öldürüyor. Fakat bu merakımı sırf büyük bir korku eseri zannetmeyiniz... Nasıl olacak? İşte bunu görmek istiyorum. Kalbimde bir korku helecanı var. İnkâr etmem. Lâkin merakla karışık tatlı bir korku... Feza içinde iki âlem gümmm... diye birbiriyle nasıl müsademe eder? Aman Yarabbi.... Görülecek şey!.. Bakınız... Bakınız.. Daha şimdiden içime halecanlar geliyor. Bir şeyler oluyorum. Şimdi bu haber verilen tarihte, biz Halley'in o saçaklı, o pırıl pırıl, o pür-ihtişam dâmen-i nûrânîsi arasından geçecek miyiz? Aman ne şehrayin!.. Bayılırım... Gel keyfim gel... Oh.. oh.. Ne

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

safa.. Ne eğlence... En şaşaadar şuarâ kalemlerinin tasvirinden âciz kalacakları bir manzara-ı ulviyeyi herkes davetsiz, duhuliyesiz seyredecek... İşte müsavata bir misal... İlân-ı Meşrutiyet'imizden beri uhuvvet, müsavât var diye bar bar bağırıyoruz. Lâkin en âdi bir temâşâ için gelenlerden beşer onar kuruş alıyorlar. Bu parayı veremeyen oyunu seyredemiyor..

Beş kuruşun temin ettiği bir tefevvuku en ma'deletperver kanunlar bahşedemiyor. Öyle büyük günlerde meselâ gelecek 10 Temmuz yevm-i mübeccelinde fukara için de bedava oyunlar tertip edilse ne olur?. 10 Temmuz dedim de gördünüz mü 6 Mayısı unuttum. Kadın aklı bu efendim affedersiniz... İşte o günde ne olacaksa zengin fukara hep beraber olacak...

Ben ne kadar garabetperver bir kızım bilseniz!.. Ben «spor» delisiyim... Ah ne yapayım ki Cenâb-ı Hak beni kadın yaratmış...

Alp dağlarına gidenleri.. Mont Blanc'a çıkanları... Mısır'da ehramları gezenleri... Balbek harabelerinde dolaşanları.. balonlara binenleri... tayyarelerle uçanları gazetelerde okudukça ne kadar imrendiğimi size tarif edemem. Birkaç ay evvel şehrimizde kazazede olan Mösyö Beleriyo' nun Tatavla'da bir hâneye çarpan tayyaresi içinde ben de bulunmadığıma ne kadar teessüf ettim bilseniz... Bu sözlerime gülmeyiniz rica ederim Beyefendi... Ben yalan sevmem. Kendimi olduğum gibi yazıyorum. Ben tabiatta bir Türk kızı bulunabileceğine belki ihtimal vermezsiniz. Fakat size temin ederim ki ben varım... mevcudum.. Hem de böyle tavsif ettiğim gibiyim..

Ah ah.. Hep dertlerimi bu mektubumda size anlatmak istemem. Belki sonra hiffetime hükmedersiniz.. Bu kadar spor meraklısı olup da nereyi gezdiğim var?.. Hele o kapanık kış günlerinde.. evde patlarım alim Allah... Evde piyanom var.. Mandolinim var.. udum var... kitaplarım, nakış işler makinelerim, her şeyim var... Fakat bazen o kadar sıkılırım ki bunların hepsini pencereden bahçeye atacağım gelir... Of... Her gün dan dun piyano.. tımbır tımbır... ud... tıkır tıkır... makine.. usandım, bittim. İllallah artık..

Annemden izin isterim. Sokağa gönder diye yalvarırım... Gönlü olursa yanıma dadımı, lalamı katar. Yüzüm sımsıkı kapalı olarak Bayezıd'a kadar gönderir. Şöyle bir lam elif çevirip eve döneriz.. Lalam var dediğime gülmeyiniz sakın.. Ne saf adamdır bilseniz... Elinde büyüdüm. Pederim kadar severim. Fakat o da insafsızdır. Geçenlerde yine Bayezıd'a kadar çıktık. «Kumkapı'ya inelim, Makrıköyü'ne gidip gelme birer bilet alalım.. Az kırları dolaşalım.. Annem nereden duyacak?» diye o kadar yalvardım.. Kandırmak kabil olmadı.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Sokağa çıkmak için izin alamadığım günlerdeki halimi sormayınız artık... O bizim kapanık, yosunlu bahçemizde ağabeyimin bisikleti elimden neler çeker!.. Kendimi de, onu da bir duvardan bir duvara çarparak altımda gûyâ bir küheylan varmış gibi adeta manej yaparım... Ondan da bıktım mı ağaçlara salıncak kurarım... Bütün hıncımı onlardan alırım. Kayısı olsun, armut olsun bütün bu benden yaşlı ağaçların sakatlamadık kolunu, dalını bırakmam... Sıklet-i derûnumu bu suretle de defedemezsem ne yaparım bilir misiniz?.. Söz aramızda aman kimse duymasın... usulcacık yükün içinden tavan arasına sıvışırım.. Çatı kapağını açarım. Dama çıkarım... Oh... oh... Bütün İstanbul, tekmîl denizler tâ Adalar'a kadar ayak altında... Orada geniş geniş nefesler alıp biraz ferahlarım... Birkaç ay evvel muzip komşulardan biri beni damda görmüş anneme söylemiş.. Aman Rabbim işitmediğim lakırdı kalmadı... Meğerse bir kız için dama çıkmak pek ayıpmış... Bu memlekette kızlar için ayıp olmayan ne var acaba?..

Dama çıkınca aklıma şey gelir... Hani ya zuhurî oyununda Pişekâr kaplamasız paravanaya benzeyen o parmaklıktan evin tıkırrrrrr diye şakşağıyla kapısını açıktan sonra, hanımlar birer iskemleye basarak gûyâ üst kata çıkmış olurlar da :

— «A a a Samatya'da şimendöfer bir adam çiğnedi. Aman içim fena oldu» tarzında yaygaraya başlarlar... İşte bunu tahatturla gülerim. Beybabam beni çok sever. Beni bu dama çıkmak âdetinden vaz geçiremedikleri için şimdi tâ damın üstüne dört tarafı pencereli bir cihannüma inşa ettiriyorlar.. Ne isabet, ne isabet oluyor biliyor musunuz?.. Burası bana Halley yıldızını tedkîk etmek için rasathane hizmetini görecek. Ya beğim astronomi ile yalnız siz erkekler mi iştigal edersiniz?.. Evimizin içinde büyük küçük ne kadar dürbün varsa rasathaneme çıkaracağım... observation'a koyulacağım. Tarassudâtımı size mektubumla arzederim inşallah.... Yalan.. yalan böyle atıp tuttuğuma aldanıp da beni bir şey biliyor zannetmeyiniz... Ben bir yıldızın mevki-i semâvîsini bile ölçüp tayin edemem. Âlât edevât nerede? Büyükbabamdan kalma uzun bir dürbün.. Ağabeyimin çiftesiyle gökyüzü mü tarassud olunur! Fakat Halley hakkındaki merakım pek ziyade. Buna dair hususî malumat almak için size bu mektubu yazmağa cüret ettim. Lâkin bu cüretimi bir ben bilmeliyim, bir de siz... Ha gerçek unuttum. Bir de bu mektubu size getiren kadın... Çünkü peder ve validem sonra bana çok kızarlar. Kim bilir neler olur? Ne kıyametler kopar!.. Gazetelere yazı göndermeme bile müsaade etmiyorlar. Bana bir şey yazdırtmadıktan sonra beni neye okuttunuz? Âlemin kızları yazıyorlar bir şey olmuyor da ben yazarsam mı ayıp olacak? diye çok rica ediyorum. «Hayır, olmaz.. Hayır olmaz... Sana

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sahip olacak adam müsaade ederse o zaman yazarsın» cevabını veriyorlar... İşitiyor musunuz? Bana sahip olacak o adam — of.. şimdiden bu adamı hiç sevmiyorum... Çünkü daha adını bilmeden, yüzünü görmeden bu adamın arzusuna.. emrine tâbi bulunuyorum... Babamın sahâbetinden çıkıp onun nüfuzu altına mı gireceğim?.. Bu tâlib-i müstakbelimden büyük bir intikam almak istiyorum.. Biliyor musunuz nasıl?.. Bir gün yeldirmemi giyip ağabeyimin bisikletiyle bizim evin ahır kapısından dışarı fırladıktan sonra Samatya'ya doğru demiryolunu bir tutturursam iş olur biter... Bu kadın kim diye hüviyetimi tahkîk ederler.. Kimin kızı olduğum anlaşılınca beni almağa bir fert cesaret edemez... Ne kadar melekhaslet bir kız olursan ol.. ala mele-in-nas bir kere bisiklete binmek âlemi senden tenfîre kifayet ediyor... Aman Yarabbi ne memleket... Ne bêtise!

Beyefendi size böyle serbest serbest mektup yazışımdan beni terbiyesiz bâ-husus iffetsiz bir kız zannetmeyiniz.. Ben pek safım.. Herkesi de öyle sanırım. Beni biraz okutup yazdırttılar.. Fakat insafsızlar bu sermaye-i tahsilimi istimale hiç meydan vermiyorlar... Ben de diğer emsalim gibi gazetelere makale.. hele ah.. ah.. kadınlığa ait müfit mevzulara dair mini mini, süslü süslü kitaplar yazmak istiyorum. Böyle bir kitap kabı üzerinde acaba muharriresi (..... Hanım) diye ismimi görmek nasip olacak mı? Ay aman affedersiniz. Müellifler isimlerinin yanına böyle Bey yahut Hanım gibi elkâb koymazlar değil mi?.. Kusuruma bakmayınız acemilik...

Gazetelerde nisvan aleyhindeki makalâtınızı gördüm. İşte kadın hasmı bir bey dedim. Bu mektubu yazmağa cesaret ettim. Beni bir kadın değil, kendiniz gibi bir erkek farzeylemenizi rica ederim. O suretle dost olabiliriz. Bakınız sizin kadın aleyhdârlığınıza ben kızmıyorum. Benim de erkeklerden şikâyetime siz gücenmeyiniz.

Sizden Halley hakkında malumat isterim.. Size bu mektubu getiren kadın birkaç gün sonra cevap almaya gelecektir. Sizden, büyük ama büyük bir ricam var..

Benim kim olduğumu tahkîke kıyam etmeyiniz. Zaten bu hususta tedabîr-i mümkine ittihazından geri durmadım. Böyle bir tecessüse kalksanız da beyhude yorulursunuz zannederim.

Bu istirhamımın hilâfında ısrar ederseniz sizinle dostluğu kat'a mecbur olurum. Sonra karışmam ha.

İmza

Kadın doğduğuna meyus bir zavallı

Kuyruklu yıldız altında bir izdivaç
(s. 126-136)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

9

GULYABANİ'den

MUKADDİME

HANIM NİNEDEN MUHARRİRE MEKTUP

Bey oğlum!

Romanlarınızı seve seve okuyan kārielerinizden biri de benim. Hele bazılarını defaatle okudum. Ve el'an da canımın en sıkıntılı zamanlarında okur, size dua ederim. Fakat darılmayınız, bir iki şikâyetim var. Meşrutiyetimizden sonra daha güzel, daha eğlenceli eserler okumağa hazırlanırken, keyfiyet pek umduğum gibi çıkmadı. Usul-i tefekkürümüz değişti, lisanımız hemen bambaşka bir şey oldu, alafrangalaştı, inceldi. Bu tahavvül az çok sizin eserlerinizde de hissolundu. Eski hikâyelerinizle yenilerini tasvir, tasavvur ve üslûpça mukayese ederseniz bu farkı tasdike siz de mecbur olursunuz. Birçoklarınca belki bu bir eser-i terakkidir. Fakat bu bâbdaki bazı düşüncelerimin beyanına müsaade ediniz. Sizin en büyük ihtisas ve iktidarınız mahalle karılarını hele aileler arasındaki çeneleri düşük kocakarıları söyletmektedir. Millî ve hakiki bir felsefeyi tekmil üryanlığıyle o satırlarda gösterirsiniz. Serde kocakarılık var. Bendeniz de en ziyade o nevi tasvirlerinizden mahzuz ve münşerih olurum. Yeni vâdi-i edeb ve felsefeye kapılıp kaleminizle cidden lezzet ve letafet bahşettiğiniz size has olan o sırf millî ve samimi zeminlerden pek uzaklaşırsanız şahsiyet-i edebiyenizi kaybetmenizden korkarım. Bu hem sizin, hem de bizim için büyük bir zıya'dır. Her romanınızda mutlaka benim gibi bir kocakarı bulup söyletmenizi bir şerîta-i tahrir hükmüne koymak da istemiyorum, Lâkin kendinize has olan zeminlerden pek uzaklaşmamak daima en büyük endişe-i sanatınız olmalıdır. Bu zeminleri siz herkesten iyi bilir ve tayin edersiniz.

Beni vaktiyle okuttular. Biraz mürekkep yalattılar. Her eserinizden az çok münbasit olurum. Fakat benim bir merakım vardır. Sevdiğim hikâyeleri kendi kendime okumam. Hem-sinnim birkaç hanım nineyi etrafıma toplayarak yüksek sesle onlara okurum. Romanın onların saf müdrikelerini telezzüz eden açık, samimi noktalarında bu âcizenin de hazzıma pâyân olmaz. Fakat bir de maatteessüf her hanım nine Schon-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

penhaur'un dünyayı siyah gözlükle gösteren melâl-âver felsefesine ma' kes olan satırlardan meal-i istihrac edebilecek bir terbiye-i dimağiyeye mâlik değildir. İşte sizden bu ümmî hanımların daire-i musahabelerinde okunacak yani bu tandır küllerini neşelendirecek bir hikâye tahririni rica ediyorum. Müfekkireleri gibi eğlenceleri de pek mahdut olan bu zavallılara edeceğiniz bu hizmetin ecri büyüktür.

Bu eseriniz romanla masal arasında bir şey olmalıdır. İşte en büyük maharetiniz bu hikâyenizde görülecektir. Çünkü ya masalı şimdiki romanlar sırasına is'ad derecesinde bir sanat ibraz eyleyecek veyahut ki kadrini tenzil ve mâhiyetini kasretmeksizin romanı masal mertebesinde sadeleştireceksiniz. Kudret-i kalemiyenize güvenerek sizden bu hârikaya intizar ediyoruz. İlmî, fennî, içtimaî zeminlerden kaçacaksınız. Mevzuunuz esrarengiz cin, peri garâibi veya bir çarşamba karısı bir dev, bir gulyabani olacak... Vak'a o kadar merak verici bir maharetle tertip edilecek ki biz hep müştakânınız kocakarılar hikâyenin alt tarafı acaba ne çıkacak intizarıyle tandır başında titreşeceğiz. Zaten mütezelzel asabımızı bu merakla büsbütün lerzedâr edeceksiniz. İşte sizden bunu bekliyoruz. Rica bizden, lutuf sizden... Bâki çok dualar, senalar evlâdım.

Kârielerinizden
Bir hanım nine

CEVAP

Muhterem hanımefendi hazretleri,

Müştakânım siz hanım ninelerimi memnun etmek için muhale bir şekl-i imkân vermek cüretine kalkıştım. Fakat bu emr-i asîri ibtidâ-yı teşebbüsümde çektiğim müşkilâtı tarif edemem. Çünkü ömrümde cin, peri görmedim. İnsana gûnâgûn cilveler gösteren bu hayat şimdiye kadar beni bir dev, bir gulyabani, bir çarşamba karısının şevk-i rü'yet veya musahabesiyle müşerref etmedi. Böyle bir lutuf göstermedi. Tali'in bu müsaadesine mazhariyetlerini yeminlerle temin eden bazı kimselere tesadüf ettim. Bunlar cin, peri, cadı, hattâ gulyabani gördüklerini kemal-i ciddiyetle iddia ediyorlar. Fakat bu zevatın samimiyet-i ifadelerine rağmen sözlerine inanamadım. İçlerinde yalan söylemeyecekleri de var. Bu gibilerin ani bir vehm-i rü'yete uğramış olduklarına hükümde tereddüt etmem. Serbestî-i matbuatı müteakıben «spiritizma»ya ve ervah ile münasebâta dair birçok eserler neşredildi. Garâibe karşı daima bir teşnegî-i rağbet gösteren halk bu âsârdan bekledikleri şifâ-yı sadrîye eremediler. Arkadan «Nat Pinkerton» yetişti. Hârika-i ef'ali pek de peri

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

işinden geri kalmayan Amerikalı bu muhayyel hafiye üstazından sonra saha-i matbuata bir gulyabani de ben salıverirsem, zaten dağdağa-i siyasetle bî-tab düşen ezhan-ı kâîni büsbütün karıştırmış olmaz mıyım?

Hanımefendi hazretleri romanlar hakkında beyan buyurduğunuz muhtasar fakat müfid mütalaatın derin bir tetebbu mahsulü olduğu görülüyor. Kârielerimin içinde sizin gibi fâzılât bulunduğunu görmek âcizlerince hakikaten mucib-i fahr ü meserrettir. Tavsiyeniz vechile masalı şimdiki romanlar mertebesine is'adda yahut romanı -mâhiyeti bilâ-ihlal- masal derecesinde sadeleştirmeğe uğraştım. Meydana şu eser geldi. Bu hikâyede garâib ve fevkattabia hadisâta teşne zihinleri memnun edecek kâmet ve heybette bir gulyabani ile bir alay da cin ve peri var. Eserin hîn-i tahririnde bu mahlukat-ı acîbe ve mahûfe ile o kadar meşgul oldum ki, bazı akşamlar hane halkı hâb-ı giranda iken sükûnet-i leyliye içinde bana yazı odamda gürültüler, patırtılar oluyor gibi gelirdi. Kendi kendime :

— İşte periler geldi. Roman müsveddatı içinde haklarındaki tavsifâtımdan memnun olmadıkları sahifeleri alıp götürüyorlar» derdim. Sabahleyin kalkınca ilk işim tehâlükle müsveddelerimi ta'dad olurdu. Bütün kâğıtlarımı numara sırasıyle tamam bulunca «oh hele dokunmamışlar» diye geniş bir nefes alırdım.

Hikâyeme fennî, ilmî, içtimaî nazariyat karıştırmamamı tavsiye ediyorsunuz. Zaten dev, gulyabani, çarşamba karısı gibi muhayyile-i avam mahsulü garîbeler hudud-ı ilm ü fenne idhal edilemez. Bunların yakalarından tutup da bir ameliyathaneden, bir dârü'l-istihzardan içeri sokmak, bir «fizyolojist»in, bir kimyagerin, bir operatörün, bir âlimin, mütefenninin huzuruna çıkarmak kâbil olsa, hasebleri, nesebleri, asılları, fasılları, ıcıkları, cıcıkları hakkında malumat-ı kat'iye edinilir, beynennas leh ve aleyhlerinde deveran eden şâyiâta artık hâtime çekilirdi. İlim, mevzuatını zîr-i zemine inerek, göklere çıkararak, teleskoplarla, mikroskoplarla her yerde, her zerrede arıyor. Bu garîbelerin, bu yabanilerin aslı olsa elbette bunlardan birini çal yaka eder, üzerlerinde mikrobu aşı ameliyatı icra ettiği tavşanlar, fareler gibi kafese kordu.

Ah hanım nineciğim dürbünlerden, Kodak makinelerinden, her türlü takibat-ı fenniyeden kaçan gulyabaniyi ben, âciz bir romancı nerede yakalayıp da tavsifat-ı hakikiyesiyle nazargâh-ı istiğrabınıza vaz'edebileceğim? Bendenize pek müşkil bir vazife tahmil ediyorsunuz. Fakat güzel hatırınız için işte bu muhale saldırıyorum. Şu hikâyemde bu fevkattabia mahlukatla sizi görüştüreceğim. Memâlik-i sâire romancılarınca temin-i rağbet hususunda iktidar-ı edebî kâfi addolunur. Lâkin bizde mazhariyet-i revac için «haddam sahibi» olmak lâzım geliyor.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Erbâb-ı fen ve ciddiyetin enzar-ı tenkid ve ta'zirini celbetmeksizin sizi âlem-i maneviyetin kendimce olan serâirinde dolaştırdıktan sonra yine maddiyatımıza rücu edeceğiz. Roman bir mecma-ı garâib olmakla beraber, yirminci asr-ı medeniyetin zihinler için tayin ettiği ma'kulât dahilinde neticelenecek...

Hanım nine affedersiniz, beni çok sıktınız ama buna da eyvallah.. Peki dediğiniz gibi olsun...

Hikâyenin sizi lerze-i heyecana düşürecek kadar meraklı olmasını istiyorsunuz. Bazı sahifelerde eğer şiddet-i halecandan tandır mangalını devirmez veyahut bozayı üstünüze dökmezseniz her türlü tekdirinize razıyım...

Esnâ-yı tahrirde iyi saatte olsunlar rüyama girdiler. Bakalım ba'de'l-mütalaa size neler olacak?.. Bâki ta'zimat.

Hüseyin Rahmi

Hanım ninenin şu mektubu pîş-i tefekkürâtıma kendimce nârefte bir saha-i hikâyât açtı. «Garaib faturası» külliyatını tesise medar-ı teşvik oldu. Bu külliyat zeminine münasebet alacak mevzularda hikâyeler yazılacak, fakat «garaib faturası» yalnız *Gulyabani* ve emsali mahlukat-ı fevkattabiiyeyi temsile münhasır değildir. Garâbet-i ahvali «gûl»lerden, cinlerden efzun, binaenaleyh bu fatura adâdına girmeğe liyakatdar pek çok beni Âdem de vardır... (s. 3-11)

KORKULU BİR AKŞAM TAAMI

Taşlığın kapısına doğru koştum. Sımsıkı kilitli buldum. Alt katta her tarafın pencereleri kalın, sık demir parmaklıklarla mücehhez idi. Kaçmanın imkânı olmadığını gördüm.

Aman Allah'ım ben bir tuzağa tutulmuştum ama bu nasıl tuzaktı? O gece başıma neler gelecekti?

Bir müddet ağladım, sızladım, döğündüm, Ruşen kadın :

— «Yemek kotaracağım» diye savuştu, gitti. O tatlı dilli kalfa da meydanda yoktu. Odada bir başıma kaldım. Çaresiz bir belâya uğramıştım. Çırpınmanın para etmeyeceğini anladım. Ecelime tevekkülden başka bir selâmet yolu göremiyordum. Gözyaşlarımı sildim, kerevetin bir kenarına oturdum.

Artık akşam oluyordu. Dört duvarla mahsur bahçeye baktım. Rüzgâr ile oynayan ağaçların gölgeleri bile esrarengiz birer heyulâ gibi bana

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

dehşet veriyordu. Oda loşlaştıkça etrafımı ihata eden bütün eşyadan, her şeyden, minder üzerinde yatan kara kediden bile korkuyordum.

Acaba o zayıf kalfa bu şişman arap insan şekline girmiş birer peri miydiler? Böyle pür-esrar bir hanede her şey muhtemeldi. Yaradanıma sığındım, bildiğim duaları okumağa başladım.

Artık sular kararıyordu. Hâlâ gelen giden yok. Bir köşeye büzüldüm, titriyordum. Nihayet merdivende bir pıtırdı oldu. Aman Yarabbi kim geliyordu? Çeşmifelek kalfa elinde bir fiske şamdanla göründü. Tepeden tırnağa beyazlar giymişti. Saçlarının örgülerini çözmüş, omuzlarından aşağı salıvermiş, gözleri gündüzkü haline makîs olamayacak bir şiddetle parlıyordu.

Kapının eşiğinde durdu. Okur gibi bir şeyler mırıldandıktan sonra ağır bir telaffuzla :

— Haydi kızım gidelim. Ruşen'e yardım edelim. Yemek zamanı geldi. Arkamdan yürü. Kapı eşiği atladıkça destur de, ihtarında bulundu. Kalktım. Ben kapı eşiği atladıkça değil, onlardan birine basarım korkusuyle her adımda «destur» diyordum. Periler civciv gibi bu evin her tarafına ayak altlarına dağılmışlar mıydı?..

Taşlığı geçtik. Karşı cihette büsbütün karanlık uzun bir yola girdik. Ben «destur» kelimesini bir biri ardınca tesbih gibi çekiyor, taşları incitmeyeyim endişesiyle parmaklarımın ucuna basıyordum; iki tarafımızda eşya gibi yığın yığın karaltılar vardı. Bunların ne olduklarına ben dikkatle bakamıyordum.

Biraz daha yürüdük. Bacaklarıma doğru yumuşak yumuşak bir şey dokunmağa başladı. Korkudan dizlerimin bağı çözüldü. Bir iki destur dedim, durdum. Halecandan bayılacağım. Kalfa :

— Kızım neye yürümüyorsun?

— Ben uğradım galiba?

— Ne var?

— Ayaklarımı okşuyorlar.

Kalfa bir makam-ı mahsusla :

«Göklerin mâhı,
Diyarların pâdişahı

çekil» dedi. İki çenem birbirine vurmağa başladı. Sonra kalfa :

Eyle kerem
Destur mükerrem

kafiyesiyle mumu ayaklarıma doğru tuttu :

— «A.. kedi imiş korkma kızım» dedi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Eğildim, baktım. Filhakika o gündüzkü iri kara kedinin ayaklarımın arasına dolaştığını gördüm.

Yine yürüdük. Bir musiki-i mevhumun ağır temposuna ayak uydurur gibi bir nevi acib kadans ile gidiyorduk. Kedinin bacaklarıma her temasında tüylerim ürperiyordu. Nihayet geniş bir kapıya geldik. İçeriye baktım. Gayet büyük bir mutfak. Köprü kemeri gibi cesîm bir ocağın önüne Ruşen kadın «Fino» ile karşı karşıya oturmuş. Ocakta bir tencere kaynıyor. Arap da saçlarını çözmüş. Siyah yün gibi dağıtmış. Beyazlar giymiş. Bu acîb tuvaletin akşamdan sonra perilere karşı iltizam olunan bir nevi «etiket» olduğunu anladım. Sahanlığın üstünde bir kör kandil yanıyordu. Ablanın arkası bize dönüktü. Geldiğimizi görmedi. Fakat hâlâ bana alışmayan köpek hırlamaya başladı. Arap başını bize döndürdü :

— Destur tu tu... Ay siz misiniz? Ötekileri zannettim de korktum. Çünkü şeytan geldiklerini hissedince hırlar» dedi. Nalınları giyip içeri girdik.. Çeşmifelek kalfa ocağın başına yaklaşıp :

— Dadıcığım bu akşam yemek geç kalmış..

Arap teessüfle başını sallayarak :

— İyi saatte olsunlar, bugün onları gücendirdim mi? Ne yaptım?.. Bir türlü pilav kaynamıyor.

— Şerbetlerini, şekerlerini vermedin mi?

— İncirin köküne bol bol döktüm.. Şah nerede? Onun kaybolması iyi mânâ değildir. Bilirsin ya? Şah onlardandır. Onların köçeğidir.

— Bizimle beraber geldi. İşte burada...

Bu muazzam ismin kediye verilmiş olduğunu anladım. Biraz bekledik. Ruşen kadın Şah'la Şeytan'ın ayrı ayrı kaplarda yiyeceklerini verdi. Nihayet pilav pişti. Evvelce kotardığı yemek sahanlarını dizerek iki tabla tertip etti. Mutfağın bahçeye açılan kapısı önüne gitti. Oradan kordon gibi sarkan, ucuna tahta parçası bağlı bir ipi seksen Besmele ve destur ile birkaç defa çekti Sonra bize dönerek :

— Ötekiler çıngırağı pek seviyorlar. Geçen akşam yine böyle çekerken hep buraya üşüştüler.» dedi. Biz kendimize mahsus olan tablayı aldık. Mutfağın yanındaki yemek odasına girdik. Sofrayı kurduk. Ekmekleri siniye dizdik. Bol etli silme, patlıcan kızartması, pilav, bir de koca kâse kaymak gibi yoğurttan ibaret olan yemeği yedik. Hepsi pek nefis pişirilmişti.

Bade't-taam yine o uzun yoldan destur ile yürüyerek gündüz oturduğumuz odaya geldik. Cezveler sürüldü, kahveler içildi. Bu iki beyaz esvablı, çözük saçlının arasında ben kıyafetimle, her halimle pek yabancı kalıyordum. Dışarıdan gelen en ufak bir pıtırtıya ikisi de dikkatle kulak

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kabartıyorlardı. Dereden tepeden konuşuyorduk. O geçtiğimiz uzun yolda bir gürültü oldu. Şeytan başını kapıya uzattı, havlamaya başladı.. Ruşen kadın iki yanına sallana sallana :

Özüm doğru
Sözüm doğru
Korkutma bizi
Gözümün nuru

kafiyelerini makamla mırıldandıktan sonra dedi ki :

— Rabbim hayırlar versin. Bu akşam yine bir hiddetleri var.

Bu iki acîb kadının periler ile insanlar arasında esrarengiz birer mahluk olduklarına artık hükmettim. Dışardaki cinler kadar bunlardan da korkmağa başladım.

Şamdan tepsisi üzerinde bir yağ mumu yanıyor, koca odaya bu ziyasızlık, bir türbe mahafeti veriyordu. Hanımefendi bu cinli berhânenin acaba hangi köşesinde oturuyordu? Yoksa perilerin elebaşısı o muydu?

Dadıyla kalfa arasında bazı işaretler, işmizazlar teati olunduğunu hisseder gibi oldum. Fakat ziyanın kuvvetsizliğinden bunlardan vâzıh bir meal çıkaramıyordum. Biraz daha oturduk. Çeşmifelek kalktı. El şamdanını yaktı, Ruşen'e bakarak :

— «Sen bu kadına lâzım gelen şeyleri öğret. Ben gidiyorum. Geç kalmaya gelmez» dedi.

Odadan çıktı. Biz şimdi Ruşen, ben, Şeytan, Şah dört can karşı karşıya kaldık. Bu hayvanlar bile perilere karışmıştılar. Hele Şah onların çengisi köçeği imiş. Acaba bu hayvan bana bu gece ne oyunlar oynayacaktı?..

Bu akşam Ruşen'den ders alacakmışım. Bana talim edecekleri şeylerin icrası kolay mı? Beceremezsem çarpılacak mıyım?

Aşçı kadın Şah'ı uzun uzadıya öpüp kokladıktan sonra bana döndü :

— Ben de gidip yatacağım kızım. Çok uyanık durursan hoşlanmazlar. Gündüz bizim, gece onların.. Rahat bırakalım.. İstedikleri gibi gezinsinler.

Ağlayarak Arabın ayaklarına kapanıp :

— Aman ablacığım kurban olayım. Her tarafım zangır zangır titriyor. Ben bu evde yalnız başıma bir odada yatamam. Nereye gideceksen beni de beraber götür.

Kaşlarını çattı :

— Olmaz. Olmaz. Benim virdim, evrâdım var.. Geceleri çekerim. Yanıma kimseyi alamam...

— Allah aşkına..

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Nafile yalvarma olmaz. Hiç korkma. Onlar gece insan olan odaya girmezler. Ben şerbetledim. Şimdi senin boynuna bir nüsha takacağım. Bir şeycik yapamazlar. Hem evde en emin oda burasıdır.

Eliyle duvarı göstererek :

— Bak orada bir levha var. İçinde «El cinnü'l-ecinn[1]» yazılı. Onun semtine uğrayamazlar» dedi. Korka korka duvara baktım. Bir çerçeve asılı idi. Okuma bilmem ki ne olduğunu anlayayım.

— Aman kadıncığım perilerin başı için beni beraber götür. Ölecek-sem senin yanında öleyim.. Belki ağzıma bir yudum su verirsin.

Bir pıtırtı duyarak Şeytan yine havladı.. Ruşen kapıya doğru gâibe hitapla :

— Biraz müsaade edin efendim. İşte artık yatıyoruz. Konak sizin..

Bana dönerek sert bir sada ile :

— Yok.. İki gözüm onlar inattan hoşlanmazlar. Periler seni boğacak olduktan sonra benim yanıma gelmeye korkarlar mı? Niçin bu kadar titriyorsun? Onları kızdıracak bir fenalık mı yaptın? Suçun mu var?

— Hiç bir suçum, günahım yok. Mevlâ biliyor. Fakat onların hoşuna gidip gitmeyen şeyleri ben nereden bileceğim?..

— Dur hepsini anlatacağım, dinle. Mavili esvap giyme. Uçkurunu kıbleye karşı bağlama. Kapı eşiğine oturma. Kuşağını kör düğüm etme. Yatağını duvar kenarına yapma. Akşamları saç örgülerini çöz. Gözlerini bir bir üstüne yedi defadan ziyade kırpma. Seni korkuttukları vakit ayak baş parmaklarının tırnaklarını birbirine sürt... İki elinle kulaklarının memelerini tut. Bir demir bulabilirsen üzerine bas.. «Emret ya cin! Hazırım» diye bağır. Kalbini ferah, itikadını tam tut.. Bir şey olmaz.

Ben ra'şeler içinde, korkudan, hayretten açık bir ağız ile Arabı dinliyordum. Nihayet koynundan kaytanlı bir nüsha çıkardı. Boğazıma taktı. Bir iki defa okudu. Ve son nasihat olarak :

— Kasıkların çatlasa gece dışarıya çıkma. Onları rahatsız edersin. Gündüzler bizim, geceler onların. Yükte döşek var. Ser. Yat.

Son can-güdaz istirhamlarıma hiç ehemmiyet vermeden Ruşen abla bir tarafında Şah, diğerinde Şeytan çıktı, gitti. (s. 43-53)

MUAMMA İÇİNDE MUAMMA

Bir akşam yemekten sonra bir şey almak için orta kata çıktım. Duhul memnu olmayan odalardan birine girdim. Kulağıma derinden bir ses geldi. Bu bir kadın sadası, fakat ne Çeşmifelek'in, ne de Ruşen'in

1 Cinlerin cinni.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sesi değil, bütün bütün yabancı, o zamana kadar duymadığım bir âvâzdı.

Bu evde her ses, her pıtırtı, her gürültü perilere isnad olunuyordu. Bu ses de onların olacak. Lâkin bugüne kadar işittiğim peri sesleri birtakım şamatalardan ibaretken, bu vâzıhan bir şeyler söylüyordu. Ömrümde hiç peri lakırdısı duymadığım için ne söylediğini anlamayı merak ettim. Acaba böyle bir merakın hükmüne tebaiyet perilere karşı bir muhalefet midir? Bunları kızdırmayayım. Kalbim vurmaya başladı. Korkum pek halecan-âverdi. Fakat merakım da o nisbette büyüktü. Perilerin kendilerine mahsus lisanları mı vardır? Bu gelen sada bağırma ile söylenme arasında tuhaf bir tarzda idi. Bütün dikkatimle kulak verdim. Ay... Türkçe söylüyordu! Ses derinden geldiği için telaffuz olunan cümlelerin bazılarını anlayabildim ki işte şunlar idi :

— ... Benim adım Şefika... Şefika... Şefika... Anamınki Refika.. Refika.. Refika.. Babamınki Tayyar.. Yaklaşma ha salar.. Hurma dalı.. Aktı balı.. Yarın salı.. Deli karı.. Çıkar dilini.. Salla belini.. A.. deli deli tepeli, eski hamam küpeli.. Âlemin aklını mezada çıkarmışlar da yine herkes kendininkini beğenip almış.. Akılcığımı kimseninkine değişmem vallahi... Bana deli diyenlerin dilerim bâri Huda'dan tepeleri delinsin.. Ne haddine hele deli değilim de.. Kıllarını say emriyle hemen koca pöstekiyi önüne korlar.. Sonra seksen muamma sorarlar.. Bir hünsa varmış. Gâh erkekliği galip gelirmiş, gâh kadınlığı.. Bu hünsanın bir tarafı erkekle, öbür tarafı kadınla evlenmiş. Bu erkek kadın birbirine ne düşüyorlarmış? Elinin körü.. Yeme beni.. Yerim seni çörek otu, çömlek götü.. Manda.. Kı.. küt.. pat.. Geber yat.. Aman etme darılırım.. Gıdıklama.. Bayılırım.. dayanamam sarılırım..

.....

Bu saçmaları duyunca bütün bütün korktum. Entarim beyaz, saçlarım çözüktü. Büsbütün dağıttım. Perilerin gazablarını teskin için ceplerimde birçok kokulu otlar, tohumlar, özürlükler taşıyordum. Bunları etrafıma serptim. Böyle tehlikeli anlarda def'-i muhatara için bana öğretmiş oldukları « طوروقوشيه » duasını o mânâsızlık ve uzunluğuna rağmen okumaya başladım. Bu işittiklerim bir hakikat miydi? Yoksa ben de çıldırmış mı veya çıldırıyor muydum? O kadar sakındığım halde galiba üzerlerine uğramıştım. O sada-yı gaibin saçmalarını taklit için birdenbire içime bir heves doğdu. Ben de başladım : «Benim adım Muhsine.. Muhsine.. Muhsine.. Anamınki Rasime.. Rasime.. Rasime.. Babamınki Cafer yaklaşma ha ısırır. Çörek otu falan filan.. Aman etme darılırım.. Gıdıklama bayılırım.. Dayanamam sarılırım...»

Evet ben de işte böyle saçmalarken yine durdum. Aklımı başıma toplamaya uğraştım. Besbelli bu bir mukaddime-i cinnet idi. Ne oldu-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ğunu anlamak için kendimi, ahval-i zihniyemi bir tartmak istedim. Vukuat-ı maziyemden birtakımını tahattura başladım. Hep evvelden bildiğim şeyleri yine yerli yerinde cümleten aklımda buldum. Kendi zannıma nazaran henüz çıldırmamıştım. Fakat tecennün etmemiş olduğumu bir suret-i vâzıhada isbat için bu işittiğim saçmaların öyle aynen duyduğum gibi bir zihn-i meçhulden sudur etmiş olduğunu tahkik lâzımdı. Evet daha iyi işiterek def'-i şüphe etmek, galat-ı sem'e duçar olmadığımı anlamak istiyordum. Şimdi nasıl edeyim?.. Bu evde pek keyfî hareket etmeye gelmez.. Daima bir gözünü kör edeceksin. Bir kulağını sağır. Ben iki gözümü, iki kulağımı da kör, sağır ettim. Fakat bu garîbeleri duymaktan muhafaza-i nefs kabil mi? Eski hikâyelerde okunan peri sarayları gibi her delik, kovuktan bir türlü ses çıkıyor.. Elinde ise bunları işitme.. dinleme.. Haydi bakayım? Perileri gücendirmemeğe mi uğraşırsın.. Yoksa meraktan çıldırır mısın?..

Düşündüm.. düşündüm.. bütün damarlarımda galeyan eden merak hiss-i şedidine galebe edemedim. Köşkün iki dairesini birbirine rabteden bir geçit vardı. Elimde şamdanla oraya yürüdüm. Her adımda belki on destur ile nihayete kadar gittim. Müntehada önüme bir kapı çıktı. Yokladım. Sımsıkı kilitli idi. Kulak verdim. Bir şey duyamadım. Geri döndüm. Demin girdiğim odanın yanında bir oda daha vardı. Onun kapısını karıştırdım. Açıldı. Fakat bana edilen tenbihlere nazaran buraya girmek kat'iyyen memnu idi. Şamdanı içeri tutarak başımı uzattım : Bomboş tozlu, koca bir oda.. Bir « طوروتوشيه » duası daha okuyarak tekmil cesaretimi topladım. Zaten ben bu cinhanede ya çıldıracak veyahut bir gün perilerin hışımlarına uğrayarak geberecektim. Kokulu otlarımı serpe serpe içeri girdim. Ne peri vardı, ne cin.. Besbelli bana oyunlarını sonradan oynamak için ses çıkarmıyorlardı. Tekmil kuvâmı kulaklarıma topladım. O ses işitiliyor, şimdi daha vâzıh ve yakından geliyordu. Dinledim. Hep evvelce işittiğim saçmalara benzer şeyler. Bu ses köşkün hangi amâkından geliyordu? Cesaretimi biraz daha ileri götürerek bir pencereye yaklaştım. Mumu yere bıraktım. Camın kanadını açtım. Bahçeye baktım. Bahçeyi ortadan ayıran yüksek duvarın tamam üzerine nâzır bir odada olduğumu anladım. Ortalık yeni ayın ziyasıyla münevver, iri iri ağaçlar mehib âdeta mahûf birer manzara almışlardı. Orta katta bulunuyordum. Görebildiğim kadar köşkün cephesine bir göz gezdirdim. Şimdiye kadar dahilini görmemiş olduğum bu bölme bahçe pek esrarengiz bir yer, belki de perilerin daimî cevelangâhı, kumkuma mahalli idi.

Şimdi o ses bahçeden geliyor gibiydi. O saçmalar tekmil vuzuhuyle duyuluyordu. Dinledim :

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Benim adım Şefika.. Babamınki Tayyar.. Karaca özümün kartlaşlanmamışcası. Ocak kıvılcımlandırıcılarından mısın? Kapı gıcırtıcılarından mısın? Ne ocak kıvılcımlandırıcılarındanım. Ne kapı gıcırdatıcılarındanım.

(1) Bir berber, bir berbere, bre berber, beri gel berber demiş. Şu köşe yaz köşesi, şu köşe kış köşesi, şu köşe yaz köşesi, şu köşe kış köşesi.. Bir tarlaya kümekin ekmişler. İki kürkü yırtık kel kör kirpi dadanmış. Biri erkek kürkü yırtık kel kör kirpi. Öteki dişi kürkü yırtık kel kör kirpi. Kürkü yırtık erkek kel kör kirpinin yırtık kürkünü, kürkü yırtık dişi kel kör kirpinin yırtık kürküne, kürkü yırtık dişi kel kör kirpinin yırtık kürkünü, kürkü yırtık erkek kel kör kirpinin yırtık kürküne eklemişler.. Kör olası mel'unlar işte dersimi su gibi biliyorum.

Benden daha ne soracaksınuz? Dört deryanın deresini dört dergâhın derbendine devrederlerse, dört diyardan dört derd, dört dergâhtan dört dev çıkar.. Ben bu hesabı sizin kadar bilemez miyim zannediyorsunuz? Pireli peyniri perhizli periler teperlerse pireli peynirler de pırpır pervaz ederler.. Bana soracaklarınız işte bunlar değil mi? Sınıf geçmek gayretiyle çalışan bir şakird gibi ben bu imtihanı size her gün veriyorum.. Beni buraya kapadınız. Mal ve mülkümün üzerine oturdunuz. Hakkımı bu esaretten halasımı dava edince bu saçmaları tekrar ettirerek beni çıldırtmağa uğraşıyorsunuz. Rabbimden dilerim benden beş beter olunuz. Zebani.. Minare boyunla, ak sakalınla bu gece bana görünme, taşla kafanı yararım alim-allah.. Şeytan taşlanması sevaptır. Sen şeytanların ahu babasısın. Hani ya Salim? Hani ya Şevki? Şiş şişeyi şişlemiş, şişe keşişe şiş demiş!..

Çıldırmadığımı anlamak için kendimi bir iki defa daha yokladım. Bir berber bir berbere bir şey söylerken.. Aman beri gel derken sonra ortaya bir yaz kış köşesi çıkıyor.

Kürkü yırtık erkek kel gör kirpinin kürkünü.. Yine böyle kürkü yırtık dişi kel kör kirpinin kürküne dikiyorlar mı? Ekliyorlar mı? İnsanın zihni bu kel kör kirpinin dikenleri arasında tekerlenir, beyni karıncalanırken lakırdı pireli peynire dönüyor.. O zaman adama bir bulantı geliyor. Midemde pireler hora tepiyorlar zannediyorum. Ne münasebetsiz imtihan bu? Bu köşkün perileri de kaçık galiba.. Beni de böyle bir imtihana çekerlerse ne yaparım? Yok.. Yok böyle bir imtihana isbat-ı liyakat için bu dergâhta eskimeli.. Cinnette birkaç numara terakki göstermeli. Bu saç-

---

1 Def-i itibasla teshil-i kıraat için vâhid mânâsına olan (ر) kelime-i türkiyesine (ى) harfi ilâve edilmiştir. (رر) (b)nin fethiyle perukâr mânâsına gelen lafz-ı türkîdir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

malar boyuna devam ediyordu. Hemen mânâsız dil dolaştırıcı bu tekerleme hezeyanları arasında mânâlı sözler, tazallümleri de vardı.

Artık kayıtlılarından olduğum tımarhane mi? dârü'l-aceze mi, işte ne ise buranın sekenesinden henüz yüzünü görmediğim bir zavallı daha varmış. Düşündüm. Bunun hüviyetini keşfe uğraştım. Bizi getiren arabacının yolda söylediğini sözler aklıma geldi. Herif, o perili köşkte hanımefendi çıldırdı demiş, Ayşe Hanım da : «Hanımefendi İstanbul'da aklını bozdu da sonra oraya getirdiler» mukabelesinde bulunmuştu. Nerede çıldırırsa çıldırsın, bîçare kadını buraya kapamışlar. Kimse ile görüştürmüyorlar, yanından kuş uçurtmuyorlar. Acaba niçin? Bu kadının çıldırmış olduğuna şüphe yok çünkü o saçmaları ders diye ezberleyip de imtihan vermeğe uğraşması bunu ispat ediyor.

Kadıncağız malımın, mülkümün üzerine oturdunuz, diyordu. Sonra saçmalar arasında iki isim zikretti: Şevki ile Salim.. Bunlar kim? Bu evde hizmetçilerden başka erkek göremedim. Hanenin efendisi yahut beyi nerede? Arada bir kalfa ile ablanın ağızlarından beyefendiler tabirlerini işitiyordum, fakat köşkte bunların vücutlarına delâlet edecek bir emareye tesadüf edemedim.

Eğer o ses zannım gibi mecnun hanımefendinin ise bedbaht kadın: «Zebani, minare boyunla, ak sakalınla bu gece bana görünme. Sen şeytanların ahu babasının» diyordu. Demek bu köşkte minare boylu, ak sakallı bir ahu baba var. Bu ahu babanın dehşetinden bana Ruşen kadın da bahsetmişti. Muamma içinde muamma...

Bu köşkte biraz daha oturup insanların da, perilerin de sularınca gidersem çok şey öğreneceğim.Uzun müddet gaybubetle kalfa ile arabın şüphelerini celbetmemek için hemen camı kapadım. Şamdanı aldım. Yürüyeceğim esnada odanın boşluğu içinden kulağıma bir ses geldi. Fakat bu sada deminki işittiğimden büsbütün başka idi. İsmimle çağırılıyordum. Fena halde korktum. Sükût ettim, sindim. Dinliyordum. İsmim birkaç defa daha çağrıldı. Müteakiben bir testi yahut sürahi doldurulurken kabadan tize doğru işitilen gulguleye müşabih bir suret ile «Muhsine» lafzı yekdiğerine ulanarak odanın dört köşesini dolaştıktan sonra en ince perdesi hemen kulağımın dibinde tekerrür ederek söndü. Belimi duvara dayadım. Elimde mum zangır zangır titriyordum. İsmimin odayı çepçevre dolaşmasını, şiddet-i havftan dışarı fırlamış gözlerimle takip ediyordum. Fakat yalnız ses duyuyor, bu sadanın bâdisi olan cismin gölgesini bile farkedemiyordum. Perilerin cism-i latîf olduklarına işte o zaman inandım.

Uğradığım şu peri bana Ruşen ablanın tarif eylediği iki neviden hangisi idi? Hayırlısı mı, yoksa şeriri mi? Ben şimdi Karagöz'ün Kanlı kavak

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

oyununda insanların çarpıldıkları gibi nev'iyetimi kaybedip sakîl, kaba bir hayvana mı tahavvül edecektim? Yoksa çarpık endişeye, çağanoza dönüp kanbur zanbur bir şey mi olacaktım? Bana bin nasihat verdiler.. Ah deli kahbe ne dedim de böyle yalnız başıma... tenha.. tozlu odalara çıktım.. beni çarpsalar da hakları vardı...

Böyle büyük bir felâket-i tahavvüle intizarda iken vehleten kulağımın yanında kalın.. tok bir erkek sesi :

— Muhsine!

dedi. Ben de ne yaptığımı bilmez, ani ve derunî bir feverana tebean :

— Efendim!

mukabelesinde bulundum. O gaibden sada fakat bu defa biraz uzaktan yine duyuldu :

— İmtihan olacaksın... Dersini ezberle...

— Peki efendim...

— Dikkat et... Süflîlerin üzerlerine basma..

.....

Aynı nokta ve aynı vaz'da hayli müddet bekledim. Artık bir şey işitilmedi. Sağlam.. Bu gece perilere karıştım, gitti. Emirlerine muhatap oldum. Cevab-ı muvafakat verdim. Ruşen'in dediği işte şimdi tamamiyle oldu. İmtihan olacakmışım.. Dersimi ezberlemeliymişim... Hangi dersimi? Deminden duyduğum saçmaları mı? Demek ki ben âdeta mecnun mülâzımı yahut deli namzedi oldum. O saçmaları ezberleyeceğim.. İmtihanımı verdikten sonra ilm-i cinnetten şehadetnâme alacağım... Dergâhlarda çile dolduran dervişân gibi tecennünde dedelik mertebesi ihraz edeceğim.. Bu rütbeye erdikten sonra herhangi bir tımarhaneye müracaatla şahadetnâmemi göstersem derhal benim için bir hücre-i kabul açılacak!.. Düpedüz bil-istihkak divane.. şartıyla şurtuyla kaçık addolunacağım.. Fena değil.. Çeşmifelek ile Ruşen'in bu kadar müddettir eremedikleri bir mertebeye nâil olacağım.

Galiba periler bende cinnete daha büyük istidat gördüler.

«Süflîlere basma» diye bir ihtar vaki oldu. Bu süflîler kimler?.. Göze bir şey görünmüyor ki, basıp basmadığımı bileyim? Allah ü âlem bu süflîler Ruşen'in söylediği (eşirrâ-yı ecinniyân) olacak.. Bu uğradıklarım hayırlı neviden olmalılar ki, şerirlerden tahaffuz tavsiye ediyorlar... Ben bunların derece-i hayr ü şerlerini sonra anlayacağım...

İyi saatte olsunları kızdırmamak için emirlerine itaat lâzım.. Bu iyi saatte olsunlar tabiri onların neden alem-i hüviyetleri olmuş?.. Onlara böyle niçin deniyor? Maazallah fena saatte olsunlar dünyayı birbirine katarlar da onun için... Demek ki perilerin hayırsızına da, hayırlısına da pek güvenmemeli... Vakit geçirmeden dersimi ezberlemeli... Nasıl? Anamın

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

babamın ismini söyleyerek tayin-i hüviyetle derse girişmeli.. Sonra kapı gıcırdısından mı? kürkü yırtık kel kör kirpiden mi? Yoksa dört dergâhın bilmem kaç dedesinden, derbendinden, derdinden, deryasından mı?

Bu saçmaların en ziyade hoşuma gideni :

Aman etme darılırım. Gıdıklama bayılırım. Dayanamam sarılırım nakaratı idi..

Ben böyle söylene söylene elimde mumla odadan çıktım. Artık imtihanı mükemmel vereceğime şüphe kalmadı. Her adımımı attıkça «süflî»lerden birinin üzerine basacağım diye ödüm de kopuyordu..

Gulyabani, 1330/1916, s. 70-84

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

10

CADI'dan

HAK-GÛ BİR KOCA KARI

Fikriye Hanım'ın kinaye tarîkiyle ağzından çıkan bu sözlerin hükmü cidden husul bulur. Kılavuz kadın her gün gider, gelir. Yenge hanımla bir odaya kapanıp kapıyı sürmelerler. Saatlerce gizli konuşurlar. Bu müzakerat-ı hususiyelerine hiç bir gün Fikriye Hanım'ı kabul etmedikleri gibi bir müddet karar-ı kat'ileri hakkında da kimseye renk vermezler. Fikriye meraktan ölür.. Yengesinin elinde olsa kendini bir an evvel evden def'edeceğine şüphe yok. Fakat iş neye uzuyor? Demek halli icap eden bazı müşkilât, pürüzler var... Bu izdivacın husulü için gösterdiği her türlü mevâni berendazlık ve şiddet-i arzuya rağmen yenge hanımı bu isticalinde durduran zorluk acaba nedir? Kılavuz kadının ağzından kaçırmış olduğu şu : «Bu adamın düşmanı çoktur. İşiteceğiniz dedilere, kodulara bâ-husus garip rivayetlere ehemmiyet vermeyiniz». sözleri Fikriye Hanım'ın leyal-i tefekküratında, saat-ı mülâhazatında, rüyalarında daima tekerrür ediyor, müz'iç, heyecanâver tanînler ile nâ-kabil-i hal muvahhiş bir muamma gibi kulaklarında çınlayıp duruyordu.

Çok sürmez. Filhakika bu dediler, kodular, garip rivayetler başlar. Fikriye'nin merakı bu defa olanca kuvvetiyle dehşete tahavvül eder. Bakınız nasıl :

Yenge Emine Hanım'ın esrarengiz telaşları, müzakereleri neticesinde besbelli müşkilat-ı mevcudeye bir suret-i hal bulunur. Dayı efendiye mesele bir suret-i leyyinede anlatılır. Kılavuz kadının becerikliği sayesinde her şey yoluna girer. İş pişirilip kotarılır.

Günün birinde Fikriye Hanım'a, Naşit Nef'i Efendi ile akdleri icra kılınacağı haber verilir. Zavallı kadından sudur edecek cevab-ı kabul veya reddi istimaa lüzum bile görülmeyerek işe girişilir. Eksik gediği itmam için çarşıya, pazara gidilmeğe, akid hazırlıkları görülmeğe başlanır.

Yavm-i izdivaç yaklaştıkça yenge hanımın telaşı her gün bir parça daha artar. Gelen giden misafir kadınlar ile uzun uzadıya fısıltılara gi-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

rişir, Fikriye Hanım odadan içeri girince sözler değişir, bütün çehreler istiğrabkâr birer tavr-ı terahhumla evvelâ o zavallıya, sonra manidar ve hafî enzar-ı istîzahla birbirine dikilir. Herkes yekdiğerine baka baka dudaklarını ısırır...

Evet gizli bir keyfiyet var. Ortada bir şey dönüyor, Fikriye'ye büyük bir oyun oynanıyor ama nedir?

Yenge Emine Hanım'ın Fikriye'ye duyurmamak için gelene gidene karşı ettiği sıkı tenbihlere, gösterdiği tedbirlere, ihtiyatlara rağmen nihayet bir gün bu mühim sır patlak verir. Bunun ne olduğunu Fikriye de öğrenir. Pür-dehşet kesilir...

Bir gün eve Hasibe Hanım isminde eski dostlardan eli değnekli ihtiyar bir misafir gelir. Daha kapıdan girer girmez yenge Emine Hanım önüne çıkarak Naşid Nef'i Efendi hakkındaki rivayet-i acîbenin Fikriye Hanım'ın yanında kâle alınmaması hususunda talimat-ı lâzimeye girişir. Fakat misafir hanım değneğini titrek eliyle pür-hiddet bir savurarak :

— Baksana hanım sen bu eve gelin gelmezden yirmi yıl evvel ben bu aileyi tanırım. Yalnız Fikriye değil, hemen hemen onun anası da benim elimde büyüdü gibi bir şeydir. Dostlarımız öldüyse hatırları ölmedi. Ben bugün buraya Allah için birkaç söz söylemeğe geldim.

Yenge Emine, o saate kadar pişirmekte olduğu aşa bir kocakarının soğuk su katmağa kalkıştığını anlayınca öfke ile :

— Büyük hanım, bu hanenin ne kadar büyük ve kadîm dostu olursanız olunuz, şu saatte burada bir misafirden başka bir şey değilsiniz. Nasıl talimat verilirse o yolda hareket etmek üzere içeri kabul olunabilirsiniz... Yoksa...

Kocakarı arkasına giydiği geniş hırkanın kabarıklığı ile iki omuzu ortasında âdeta bir kaplumbağaya benzeyen başını teessüfle sağa sola döndürerek :

— Sözünü bitir bakayım!.. Yoksa kapı dışarı öyle mi?

— Evet... Maatteessüf öyle...

— Sen bana iyi bak hanım... Ben öyle senin gibi şımarık yeni hanımların talimatıyla hareket eden kocakarılardan değilim... Gözünü aç yavrum.. Hem sen karşımdan çekil. Fikriye gelsin.. Benim sözüm ona... Seninle bir işim yok...

— Bu evin hanımı benim... Fikriye'nin burada (esamisi) okunmaz... Sabahleyin bunakça lâkırdılar dinlemeğe de vaktim yok. Bir gürültü çıkarmadan şuradan selâmetle gidiniz... Haydi bakayım büyük hanım... Haydi..

Kocakarı müdhiş bir feveranla değneğini Emine Hanım'ın suratına doğru savurarak :

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Çekil karşımdan yelloz...

— Ay bu titrek halinde beni mi döveceksin?..

— Evet seni döveceğim. Öteye bile geçeceğim...

— Sen bunamışsın hanım... Yanlış yere geldin galiba! Burası kavga mahalli değil... Papucu büyüğe git de okun...

— Elhamdülillah ben bunamadım... Bu yaşında sen bunamışsın... Ne dediğini bilmiyorsun. Ben yanlış yere gelmedim. Hasan Efendi'nin evine geldim... O kocan olacak herifi elime bir geçirirsem evvelâ onu döveceğim.. Sana ne kadar yüz vermiş böyle... Dünya değişti. Ayaklar baş, başlar ayak oldu.. Şimdiki karılar kocalarına kumanda ediyorlar... Âlemin düzeni, nizamı bozuldu. Sen ıslah eyle Rabbim. Ne günlere kaldık!..

— Benim kocamla olacak muamelem senin ne üstüne vazife!.. Âlemin nizamından, intizamından sana ne? Bir ayağın çukurda, senin şurada üç günlük ömrün kalmış... Onun bunun dedikodusuna karışacağına istiğfarla, ibadetle meşgul ol..

— Haydi karşımdan çekil kadın. Senin nasihatine muhtaç değilim.. Ölüm yaşla, sıra ile değildir. Gençliğine güvenme. Kimin kalacağını bir Mevlâm bilir, onun işine karışılmaz... (Haykırarak) Fikriye neredesin kızım?.. Gel bu çaçeron yengenin elinden beni kurtar... Sana söyleyecek birkaç mühim sözüm var...

Zaten bütün bu muhavere-i şedîdeyi merdivenin camlı bölmesi arkasından dinleyen Fikriye Hanım bu davet üzerine meydana çıkar. Yengesinin gazûbane nazarlarına ehemmiyet vermeyerek gider bir tavr-ı ihtiramla büyük hanımın elinden öper... Kocakarı mukabeleten Fikriye'nin alnına bir buse kondurarak :

— Gel yavrum.. gel.. Merhume anacığın üç gecedir sıra ile rüyama giriyor. «Kızımın başını nâre yakıyorlar. Git kurtar...» diye yalvarıyor... Seni Naşid Nef'i Efendi isminde bir adama veriyorlarmış... Söz kesilmiş. Nikâh olmak üzere imiş... Bu adamın kaç karı boşadığını, ne belâlı bir herif olduğunu, ne korkunç bir mazisi bulunduğunu biliyor musun?

O saate kadar kendinden gizlemeğe uğraştıkları mühim esrara, artık ermek üzere bulunduğunu hisseden Fikriye hayr-hâhı bu kocakarının karşısında serapa kulak ve dikkat-i mücesseme kesilerek :

— Hayır bilmiyorum...

— Bilmiyorsun da öyle (netameli) uğursuz bir herife ne varıyorsun? Başın bacadan mı aştı?..

— Ben varmıyorum... Veriyorlar... Dayım, yengem dururken bu hususta bana söz düşmezmiş.. Tahkikat.. tedkikat bütün nîk ü bed onlara aitmiş...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Bu zamanda bir halayık bile istemediği bir yere satılmaz. Sen «varmam» diye direndikten sonra zorla nasıl verebilirlermiş bakayım?.. Ben sana duyduğumu olduğu gibi anlatayım da cesaret edebilirsen bu herife var.

Bu müdhiş kocakarının çenesini tutmak artık kabil olamayacağını büyük bir meyusiyetle gören yenge Emine Hanım, iki elini mütevekkilâne göğsüne kavuşturarak çaresizlik ima eder bir vaziyetle :

— Senin ifşaatına hacet yok, senden evvel ben söyleyeyim... Çünkü senin duyduklarını aynen biz de duyduk.

— (Fikriye'yi işaretle) Duydunuz da bu zavallıya niçin haber vermiyorsunuz? Bucak bucak her şeyi saklıyorsunuz?

— Büyük hanım inanılacak bir şey değil ki söyleyelim. Bir masaldan, bir hayalden, şunun bunun uydurmasından ibaret boş dedikodular...

— Nasıl boş dedikodu? Nasıl masal?..

— Naşid Nef'i Efendi'nin vefat eden ilk haremi Binnaz Hanım gûya cadı olmuşmuş da kocasının aldığı karıları boğmak için gece mezarlıktan çıkar, eve gelirmiş. Söyleyeceğiniz bu değil mi?

Kocakarı istiâzeten büyük bir telâşla hırkasının yakasını ısırarak :

— Öyle ya?..

— Bunca gün görmüş koskoca ak saçlı bir hanımsınız. Siz bu uydurma şeye inanıyor musunuz?

— Neye inanmayayım?.. Cenaze evde yattığı gece üzerinden kedi mi atlatmışlar? Ne yapmışlar? Zavallı hatun neuzübillah işte cadı olmuş...

Yenge Emine Hanım kocakarının bu safvetine karşı biraz yumuşayarak :

— Hanım nineciğim şimdi öyle cadıya, hortlağa pek inanan kalmadı... Üzerinden kedi atlatmakla bir cenaze cadı oluverse bütün mezarlıklar cadılarla dolar, diriler için artık hiç rahat ve huzur kalmazdı... Sizin gibi iyi kalblilerin safvetiyle eğlenmek için bazı bed-hahlar böyle şeyler uydurup arayıcı fişeği gibi ortaya salıveriyorlar. Birçok masumların da felâketlerine sebep oluyorlar... Bizim Fikriye Hanım da sizin gibi saftır. Her işittiği şeye inanıverir de işte onun için ben bu ciheti kendinden saklamağa uğraştımdı... Biz inceden inceye tahkik ettirdik. Naşid Nef'i Efendi pek mükemmel bir adammış. Böyle koca her zaman ele geçmez.. Âlemin akıl almaz birtakım uydurma herzelerine bakıp da bu kısmeti kaçırmayalım. Siz hakikaten ailemizin eski dostu, Fikriye'nin hayır-hâhı iseniz bizimle beraber ona nasihat veriniz de bu adama varsın.. Biraz gün görsün, safa sürsün... Haydi buyurunuz. Bir kahve içip dinleniniz...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yenge Emine Hanım kocakarıyı odaya alır. Baş köşeye oturtur. Eline kahveyi sunar... İhtiyar kadın muamelenin aldığı şu netice-i ikram ve nezakete mukabil tebdil-i tavr lüzumunu his ile der ki :

— Vallahi kızım, zannettiğiniz kadar saf bir kadın değilim.. Bu cadı lâkırdısını duyunca ben de hoppadak inanıverdim. İlk önce güldüm. Büyü tutturmak için uyduruyorlar, büyülerine tavşan başı dedim. Bunu bana komşum Hürmüz Hanım haber verdi. O, Naşid Nef'i Efendi'nin bıraktığı kadınlardan birini tanıyor. Şükriye ismindeki bu kadın frenk mektebinde okumuş, türkçe, fransızca, ingilizce her türlü dilden biliyor. Yazma, okuma, resim, nakış bilmediği yok. Uçanla kaçan elinden kurtulmuyor Başına gelenleri âdeta roman gibi koca bir kitap yapmış... Taşkasap taraflarında bir kocaya daha varmış. Bu Şükriye, Hürmüz'e cadı hakında pek fena şeyler anlatmış. Dinlerken tüylerim hep diken diken oldu. Bunlar ne masal, ne hayalat... Kadın kendi serencamını hikâye etmiş... Bu korkunçluğu kadar da acaip olan hikâyeyi işitince meraktan duramadım. Zaten işim gücüm ne? Bir gün Hürmüz'le beraber kalktık, Taşkasap'a Şükriye'nin evine misafir gittik. Kanı sıcak, fıkır fıkır, lâkırdıcı bir taze... Kadın bize izzet, ikram kıyamet, parça parça oldu. Nereye oturtacağını bilemedi. «İkramı, külfeti bir tarafa bırak da gel şöyle karşıma otur. Cadıyı anlat, meraktan helâk olacağım evlâdım. Çünkü bu Naşid Nef'i Efendi pek sevdiğim bir aileden kız istemiş.. Ben buraya keyfiyeti tahkike geldim. Hakikat her ne ise bizden saklama, olduğu gibi söyle» dedim. Şükriye Hanım bize cadı ortağını bir anlattı. Yetmiş yaşıma girdim, kızım, böyle acıklı, tuhaf şey işitmedim. Ben şimdi size ne söylesem mübalağaya hamledersiniz. Beraber geliniz, sizi oraya Şükriye Hanım'ın evine götüreyim. Kendi kulağınızla işitiniz. Kılavuz kadınların sözlerine inanmayınız. Naşid Nef'i Efendi ilkinden sonra şimdiye kadar tamam yedi karı almış.. Birini cadı boğmuş, altısı boşanıp canlarını zor kurtarmışlar. Artık zavallı adama İstanbul içinde hiç bir kadın varmıyormuş.. Bu cadı hareminden dolayı pek fena adı çıkmış.. Şükriye'nin kavlince efendi iyi ahlâklı bir zatmış.. Böyle uğursuz belâlı bir adamın ahlâkı ne kadar güzel olursa olsun para eder mi? Rabbim kısmet etmesin ya, şayet bizim Fikriye bu adama varacak olursa dokuzuncu karısı olacak.. Sonunda ya boşanacak, ya boğulacak.. Başka bir hayır beklemeyiniz..

Ertesi günü tahkikat için hep birlikte Taşkasap'a Şükriye Hanım'a gidilmeğe karar verilir.. (s. 25-37)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

HİZMETÇİ

Bu esnada hizmetçi kahve getirir. On üç, on dört yaşında kırmızı yüzlü, yahni yanak, erkek simalı bir Türk kızı.. Anadolu'nun bazı vilayetlerine müstevli maraz-ı cildîden dolayı başı yolunmuş, traş edilmiş, şimdi fırça gibi siyah saçlar fışkırmış. Şekl-i reculiyetini arttıran (alabros) saçların altından sarkan pazardan alınmış boncuk küpeler, kulaklarında sanki bu simanın nev'iyetinden, kadınlığından iştibah edilmemek için takılmış pek tuhaf yalancı birer vesika sureti irae ediyordu. Kızın üstünde küçük büyük ve erkek kadın efrad-ı aileye ait eşyadan birer nümune vardı. Kenarı kırmalı etekliğin küçük hanımın, parmak dikişli babayanî hırkanın büyük hanımın, yaşına nisbetle hayli hürmetli olan ayaklarının topuklarından yine iki, üç parmak kadar taşan terliklerin efendinin eskileri olduğunu anlamak büyük bir ferasete ihtiyaç göstermiyordu.

Kızcağız tepside dizili lebâleb dolu fincanları taşırmamak için ellerini ileri uzatıp, belini içeri, kıçını dışarı vererek âdeta terazi ile ipte yürüyen acemi bir canbazın tehlikeli, mutena adımlarıyle geliyor, bir kazaya mahal vermek korkusuyle, sağ ayağını atınca dilini ağzının sol ucundan dışarı uzatarak şiddetle ısırıyor, sol ayağını uzatınca aynı ameliye ağzının sağ tarafında vuku buluyordu.

Kızı bu fena huyundan vaz geçirmek için pek çok tekdir etmiş olan Şükriye Hanım bu defa yine hiddetlenerek :

— Ha!.. Nazikter... Dilini içeri sok.. terbiyesiz..

Bu kumandaya karşı bîçare Nazikter birdenbire durdu. Hasıl olan sarsıntıdan tabaklara birer parça kahve döküldü. Bu kabahat Nazikter'den ziyade hanımda idi. Çünkü kızın ağzında oynayan o dili, işleyen bir makinenin regülatörü gibi âdeta bir nâzıme-i hareketi idi. Ona dilini çıkarma demek kahveyi dök emrini vermekle beraber idi. Kızcağız odanın ortasında donakaldı. Melûl melûl hanımın yüzüne bakıyor, dilinin hareketine müsaade edilmedikçe elindeki tepsi ile bir adım daha ileri gidebilmek ihtimali olmadığını lisan-ı haliyle anlatıyordu. Şükriye Hanım öfke ile yerinden fırlayıp tepsiyi Nazikter'in elinden aldı. Birer parça dökülmüş kahveleri misafirlere dağıttı.

Hâzırûn Nazikter'in ismine mi, diline mi, küpesine mi, terliğine mi, hangisine güleceklerini şaşırdılar... Zavallı kız! Mahcubiyetinden şakaklarından aşağı nohut tanesi gibi ter dökülüyordu. Anadolu'da bir gün akşama kadar sırtında taş taşımış olsaydı, böyle İstanbulluvârî kahve vermek için attığı birkaç adımdaki güçlüğü belki çekmiş olmayacaktı.

Kızı dışarı savdıktan sonra Şükriye Hanım :

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Bizim efendinin işi yok. Âlem bize gülsün diye bunun adını Nazikter koydu. Hiç halat incelir mi kardeş? Bu kızın şöyle her bir kılı ayrı ayrı terbiyeye muhtaç... Uğraşa uğraşa bıktım. Ne yatmasını bilir, ne kalkmasını, ne yemesini, ne söylemesini... Azıcık bir tarafı ağrısa: «Iyş ana ben ölüyom» diye danalar gibi haykırmağa başlar. Def-i hâcete gittiği vakit yanılıp da nerede olduğunu sorsanız kademhanede gördüğü işi size adlı adınca söyler... Bazı şeylerin adını mümkün değil öğretemedim. Limona hâlâ sulu zırtlak der.. Senelerle çalış, kelini uyuzunu temizle, arla, pakla, adam et.. Tamam biraz işe yarayacağı vakit koca zamanı gelir... İstersen verme. Sen ne kadar ağır davranırsan o uşaktan, aşçıdan, arabacıdan kendine denk bir şey bulur.. Senin bu geç davranmanın mücazatı olarak gayr-i şer'i başgöz olur. Bu nevi kızları kullanmanın da işte böyle bin türlü derdi var. (s. 46-50)

ZİYARET-İ KABR

Eylül sonuna doğru güneşli, berrak güzel bir perşembe günüydü. Naşid Nef'i Efendi o günü vazifesinden erkence avdet etti. Çocukları giydirdik. Biz büyükler hep abdest aldık. İrfan kadın :

«Merhumeye helâli hoş olsun hayli müddet hizmetim var. Bunca senelik emekdarım. Ben de aileden sayılırım»... sözleriyle bu ziyarete iştirak etti. Hazırlandık. İhtiyar lala Hurşid Ağa kızı kucağına aldı. Oğlanın elinden tuttu. Önümüze düştü.

— Yalıların arkasındaki eğri büğrü, inişli çıkışlı sıçan yolundan gitmeğe başladık. Bakkal dükkânından atlasak karşıki sebzevatçının küfesine düşecek kadar dar olan çarşıyı yürüdük. Orası Hisar'ın yegâne caddesi olduğuna vaktiyle ehemmiyet verilmeyerek havaları yalı sahiblerine satılmış bu kuru köprü altlarından geçtik. Kahvelerin önüne geldik. Burası evvelce Hisar'ın muteber bir tenezzüh mahalli olduğu kahvehanelerin adediyle eskiden garsına himmet edilmiş büyük ağaçlardan anlaşılıyordu. Fakat şimdi sahil bulunmasına rağmen âdeta mezbele haline gelmiş ve kaldırımı o kadar bozulmuştu ki bu taşlar, hazret-i Fatih'in Hisar'ı inşası tarihinde ferşedilmiş zannolunuyordu.

Buranın mütenezzihîni hamallar, mavnacılar, bekçiler küçük iskemlelerin üzerinde kahve, nargile ile keyif çatıyorlar, arkasını ağaca vererek eylül güneşinin mutedil hararetiyle sal-hurde vücudunu ısıtmağa uğraşan ihtiyar bir hammal avucunda tuttuğu, yemeni sarılı eski fesinin içinde parmaklarının ucunu örümcek ayağı gibi gezdirerek bir şeyler avlanıyordu.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kahvelerden birinin camlı, dar bir dolap gibi uzanmış ucunda oraya nasıl sığdığına taaccüp olunan mor kürklü şişman bir efendi okumaktan yorulmuş olduğu elindeki gazeteyi sineklerin taarruzuna karşı yüzüne siper ederek kahvenin gürültüsüne, yedekçilerin şamatasına körlük ağır bir uykuya varmıştı.

Umumî helâların yamacındaki harap muvakkithanenin tel gerili penceresinden içeri baktık. En görülen şey ot minder üzerine serilmiş bir koyun pöstekisi ile şam alacası yüzlü iki eski yastıktan ibaret muvakkit efendinin firaş-i dervişânesi oldu.

Evvelâ, burasını, küçük bir limonluk zannettim. İçerisi saksı doluydu. Sardunya, limon yaprakları arasından akrep, yelkovan aradık... Nihayet, buranın bir muvakkithane olduğuna delâlet eden cephe duvarına birer şahid-i zûr gibi ikâme edilmiş iki yerli saat gördük.

Uçkurlar meydanda, bir el sigarada, diğeri istibra'da helâlardan uğrayan bazı zevat bu berg ü nihal arasından saati seçebilmek için pencere önündekilere göğüs vuruyorlardı.

Biz, çoluk çocuk, takuş tukuş yolumuza devam ettik. Biraz gittik. Bâruların önüne geldik. Kısa bir yokuştan indik. Sahile çıktık. Kablonun arkasında yalak taşı ta-be zemin aşınmış çeşmeyi geçtikten sonra Hisar bedeninde, sokağa açılmış nısf-ı daire şeklinde geniş bir delik gördüm. Büyük, küçük insanlar fare gibi büzülerek bu delikten girip çıkıyorlardı. Meğerse bu tarihî menfez yukarıki mahallenin memerri imiş... İçerisine baktım. Kale duvarları arasında kademe kademe kaldırımlı bir sokak.

Tezyinen karakolun önüne muhtelif mesafelerde dizilmiş otuz, kırk santim kutründe yuvarlak taşlar vardı. Bunlar hazret-i Fatih'e ait tarihî gülleler imiş.. Üzerlerine, mahiyet-i tarihîyelerine dair birer kayıt, birine kaba bir yed-i tersim ve kırmızı boya ile mütekabil iki hilâl ortasına birer yıldız resmedilmiş.. Yağmurdan boyalar akmış. Eşkâl birbirine karışmış, gülleler kıpkızıl kesilmiş...

Posta ve telgraf binasıyle fener kulesinin arasındaki bu tarihî mevkiin ufak bir sahası ehemmiyet-i mahalliye ile mütenasiben tathir ve tanzim olunmak lâzım gelirken, hırdavat yeri ittihaz edilmiş, telgrafhanenin çürümek için güneş ve havanın tesiratına terkettiği yığın yığın enkaz-ı edevatı yetişmiyormuş gibi öteki, beriki istimalden sâkıt sandal ve kayıklarının mantar kesilmiş iskeletlerini bu çürüklüğe teberru etmişler... Hele duvar dibindeki muzahrafat, paçavracıların bile almağa tenezzül etmedikleri kokmuş, lime lime amale şalvarları, çamaşırları ahalimizin, belediyemizin tabiatsızlığına, takâsülüne pek beliğ bir nümune gösteriyordu.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Zevcim Naşid Nef'i Efendi dedi ki :

— Burası leb-i derya... Bu kerih şeyleri buralara saçan bî-kayd eller biraz daha öteye fırlatsa acaba bileklerinden kopar mı? Bu duvarların her bir taşı bizim için birer cümle-i hikmet, beliğ birer yâdigâr-ı tarihîdir. Gönül ister ki şu burc u bâruların etrafını, azamet-i maziyemizi düşünmeğe buraya gelecek züvvarın müfekkirlerine inkişaf-ı sünuhat verecek, buy-ı şiir ihsas eyleyecek birer ravza-i dil-ârâ halinde görsün... İşte Avrupalı gelir, Türkün ruhunu bu mezbelede arar ve hakkımızdaki hükm-i müdhişi verir. Çünkü Avrupa'da bir demiryol makasçısının bahçesi, bir Fatih'in maneviyat-ı mehibesi uyuyan bu yerlerden pek lâtif ve dilnişindir.

Bu teseyyüb ve hürmetsizliğimize karşı Hisar'ın mazgallarından tarihin enzar-ı hışm ü takbihini üzerimize dikilmiş zannederek yürüdük.

Durmuş Dede tekkesinin önüne geldik. İrfan kadın binanın bodrum katındaki küçücük murabba pencereleri göstererek :

— A hanım bak bu ebniyeyi yapan kalfa şimdiye kadar hiç bir mimarın aklına gelmeyen bir icatta bulunmuş...

— Ne imiş o?

— Ne olacak... Bazı esnafın gazeteler ile ilân ettirdikleri gibi... Hem zarafet, hem metanet, hem ehveniyet...

— Nasıl şey imiş o?..

— Nasıl olacak... Ufak ufak maltız ocaklarını pencerelere geçirmişler, demir parmaklık yapmışlar..

— A sahîh... Ne tuhaf olmuş! dedim.

Efendi gülerek :

— İnşaatta bu gılâ-yı fiat devam ederse taarruz-ı haricîden masûniyet için artık yavaş yavaş külbastı ıskaraları parmaklık diye pencerelere mıhlanacak...

Hep gülüşerek yolumuza devam ettik. Durmuş Dede türbesinden sonra mezarlık başladı. Hemen insan boyu irtifaında bir sedd-i duvar üzerinde boyalı, yaldızlı, sade, pehleli pehlesiz, şebekeli şebekesiz mezarlar, denize nâzır saflar teşkil ile birbiri arkasına yığılarak gelene geçene, Boğaz'ın mavi sularına ve karşı sahilin i'vicaclarına, korularına sanki sâmitane bakıyorlardı.

Arkaya doğru birbirinden yükselen bu mekâbirin son zeminini yalçın kayadan tabiî bir duvar, bir dekor teşkil ediyordu. Bağırları oyulmuş taş ocaklarındaki cidarlara müşabih tabakat-ı haceriyenin sanki makta'ları alınmış gibi bütün damarları görünüyor, bu yamrı yumru amûdî kaya sathı üzerinde ağaç kökleri cesîm yılanları andırır dolanmalar, burguntularla uzanmıştı.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bu mezar taşlarına, altlarında yatanların hüviyetlerini nâtık yazılar hakketmişler.. Fakat bu âdet ölenlerin, fena-yab olmuş mevcudiyetlerinden daima bir şey kaldığını dirilere göstermek için bir teselli usulünden başka bir şey değil... Bu mermer kitlelerin rekzlerindeki her türlü itinalara rağmen altındaki çukurlar, âgûş-ı siyahlarına tevdi edilen vücutları hüviyet değil, bir nişane-i mevcudiyet bırakmayıncaya kadar karanlık ve ebedî faal dişleriyle yiyip hazmediyorlar...

Ortağım Binnaz Hanım, üzerleri mermer kapaklı bu kovuklardan birinde ebediyet-güzindi.. Fakat nasıl olup da ölümün umuma mahsus ve lâ-yetegayyer kaide-i müebbedesinden nefsi için istisnaya yol bulabilerek bu hacer-pareleri devirip beyt-i zevcine kadar geliyor, dirileri beht ü havf-ı azîm içinde bırakıyordu?

Biraz daha yürüdük. Kabristan duvarına bitişik dolap kadar dar bir kulübeciğin önünde bir tahta peyke üzerinde kuru yüzlü, tahminen ellilik bir adam oturuyordu. Yanındaki ağzı kırık desti ile teneke maşrapayı görerek çocuklar bunu sebilci zannıyla su istemeğe başladılar. Babaları şöyle cevap verdi :

— Evladım o sebilci değil.. Şirket vapurlarının bayraktarıdır.

Nesib-Ne yapar beybaba o?

Efendi-Burası burundur. İki taraftan gelen vapurlar birbirini göremezler. Bu baba elindeki bayrakla onlara işaret verir.

Nesib-Nasıl işaret verir beybaba?

— Eğer iki taraftan da vapur geliyorsa elindeki bayrağı kapalı tutarak yolun açık olmadığını anlatır. Vapur yalnız bir cihetten geldiği zaman bayrağı açık tutar.

Hakikaten işaret bayrağı, sapına sarılı olarak kulübenin yanında duvara asılmış duruyordu. Ama ne bayrak.. Ucu lime lime olmuş, ensice-i murabbaları bir kanaviçe bezi kadar seyrelmiş, düz kırmızı, son derece pejmürde bir şey..

Merak ederek efendiden sordum :

— Acaba Şirket-i Hayriye bu kırmızı işaret bezini kaç senede bir tecdid eder?

Efendi-Nasreddin Hoca'nın hesabı olacak...

Ben- Nasıl?

Efendi - Bu işaret bezi eskidikçe yenisinin itâ buyurulması hususunda besbelli bayraktar baba şirkete alel-usul bir istida takdim eder. İdare vapurlarca istimalden sâkıt eski bayrakların ay ve yıldızlarını söktürerek yalnız kırmızı zeminlerini bunlara ihsan eyler.

Zavallı işaretçi baba hayat-ı sade vü fakîranesi için lâzım olan gaz tenekesi dibinden yapma mangal, testi, pösteki kabilinden eşya-yı ibti-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

daîyesiyle mezardan pek farkı olmayan o tengnâ-yı ârâmına sokularak ölüler kurbiyetinde bir dirinin nîm-uhrevî maîşetle yaşayabileceğine bir nümune gösteriyordu.

Yolumuza devam ettik. Mezarlık seddi alçaldı. Mekâbirin ardındaki kayadan mehib duvar bitti. Oradan, buradan ağaçlar fışkırmış sırtlar başladı. Eşyaya sanki başka dil-firib bir manzara-i sanat u letafet veren şark güneşinin nurları, iltimaları altındaki bu kırlar, mezarlar, rıhtımı harap, kaldırımı bozuk, korkulukları yıkık sahil, bir kısm-ı sema yerlere serilmiş gibi uzanan kebudî deniz, karşıdan periler sarayı güzelliğiyle görünen beyaz Göksu kasrı ve uzaklarda bu levha-i garranın son planlarında kalan yeşil tepeler, ufuklar, ressamlara, kartpostallara bitmez tükenmez mevzular teşkil eden bu pür-şiir ü mehasin menazır içinde gidiyorduk.

Bu letafet-i bediayı sanki ölülerden kıskanarak diriler de bu sırtlara, hemen mekâbir aralarına sokulmuşlar, köşkler yaptırtmışlardı. Bütün bu bayırların en fevkinden İngilizliğin memleketimizdeki galebe-i tedrisine bir şahid-i zafer gibi Robert Kollej binası bir nazar-ı hâkimane ile bakıyordu.

Mezarlık arasından çıkan yokuşun önüne geldik. Sahile, kabristandan hemen birkaç arşın açıkta üstü kapalı ve bölmelere ayrılmış gayet çirkin manzaralı kârgir büyük bir helâ ile yakınına bir iskele inşa edilmiş, vinçler vaz' olunmuştu.

Bu iskeleye derunları cesîm taşlar, putreller vesair levâzım-ı inşaîye dolu büyük mavnalar yanaşmış. Eşya, vinçler ile merâkib-i bahrîyeden çıkarılıp karada bekleyen manda arabalarına büyük bir gürültü ile yükletiliyordu.

Zevcim, sokağın maden kömürü, sair döküntülerden ve orada nöbet bekleyen mandaların, beygirlerin hemen mütemadî ifrazat-ı müteaffinelerinden mütehassıl pisliğini irae ile dedi ki :

— Bu kadar ruhanî, şairane ve bil-husus kabristan olmak itibariyle vâcibü't-tevkir bir mahallin böyle bâsıra ve şammeyi takat-i hisden düşürecek mertebedeki şu mülevvesiyeti nedir? Bu sahilin iki başında yani Hisar ile Bebek'te umumî helâlar varken mekâbir önünde bevl-gâh inşası hangi sahib-i hayrın eser-i latifidir? Ben bu itirazı Amerikan mektebine mensup bazı zevata ettim. Bana : «Nefs-i kabristanı tebevvülden kurtarmak için oraya helâ inşa olundu. Bundan dolayı tariz değil teşekkür etmelisiniz» cevabını verdiler. Bu cevap vehle-i ûlâda makul görünüyor. Fakat biraz tedkik-i madde edelim. Bu «hayrat» mârrîn ve âbirîn için mi yapılmıştır? Hayır.. Yakında umumî helâlar varken müslim ve

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

gayr-i müslim hiç bir terbiyeli insan böyle menfur bir küstahlıkta bulunmaz. Bu helânın vech-i binası orada her gün müctemi bulunan amele içindir. Mektebin inşaat-ı munzamesine ne vakit hitam verilerek yapılar paydos edilecek? Amele dağılacak? Bu nokta-i mühimmeyi tayin Cenab-ı Hakk'a mahsustur. Çünkü Robert Kollej mektebi o tepeye konduruldu'ğu günden beri orada inşaatın eksik olduğunu Hisar'da gençten, ihtiyardan bilen kimse yok.. İngilizliğin mülkümüzde bir saha-i nüfuzu demek olan o mevki-i hâkimde mektep binaları taaddüd ettikçe ediyor. Mektep idaresi zirve-i Hisar'da hazret-i Fatih'in menkulât-ı tarihîyesinden olan öküz gönü (lejand)ını taklit ediyor galiba! Hikâye malum ya? Sultan Mehmed-i sani kable'l-feth, Rum imparatoru Konstantin'den bir öküz gönünün örtebileceği kadar bir yer talep eylemiş. İstihsal-i müsaadeye muvaffak olunca, gönü sovan zarı inceliğinde tabakata ayırarak el'an Hisar'ın mebnî bulunduğu sahayı kaplayacak bir vüs'atte bir mahal zaptetmiş.

Robrt Kolej idaresi de mevkiin bu mazhariyet-i tarihîyesinden istifade eder surette bir mektep mahalli ele geçirdikten sonra ilk tasarrufunun zira'-ı murabbalarını senelerin adetlerine darb ile tepeye yayıldıkça yayılıyor. Bugün o sahada vücuda getirilen inşaat kemiyet ve keyfiyeten çürük, kararmış tahta evlerden müteşekkil olan birkaç Rumeli Hisarı karyesi kıymetine tefevvuk edecek bir hale gelmiştir. İşte buna «conquête pacifique» yani feth-i muslihâne derler. Bu müddet zarfında bize, yani bu memleketin sahiplerine mensup, rüşdiyelerin, sultaniyelerin, hemen umum mekteplerin meşrutiyetzade bazı maarif nazırlarımızın maaş-şükran himmet-i teceddüt-perveraneleriyle isimleri değiştirilmekten başka binalarının birer karışı tevessü edemediğine hayret mi edelim, teessüf mü?

Bu tepedeki mektep bir Türk darü't-tedrisi olaydı mezarlığın önüne iskele inşasına Evkaf itiraz eder, Belediye müsaade vermezdi. Mezarlık kurbuna yapılan bu helâ için acaba neler söylenmez, ne lânetler yağdırılmazdı? Bu memlekette muazzez ve muvaffak yaşamak için Türk'ten gayri bir şey olmak lâzım geliyor. Mülkümüzde Alman, İngiliz, Fransız, Rus nüfuzu her gün bizi biraz daha kaplayarak boğuyor. Her birimiz pek sebebini bilmeyerek bu milel-i ecnebîyeden birinin tarafdarı, gâfilâne meddahı, mürevvic-i matlebiyiz. Onların ise meşkûk hayır-hahları, maksatları gâyeten hemen birbirinin aynıdır.

Naşit Nef'i Efendi böyle söylenerek gidiyor, biz de arkasından yürüyorduk. Yokuşun sol tarafında bir ayak kahvecisi, kabristanın içine iskemlelerini atmış, yüksek pehleli bir mezarın üzerini tezgâh ittihazıyle fincanlarını, cezvelerini, mangalını, maşasını dizmiş, «buyurun efendim»

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

nida-yı medîdiyle geleni geçeni o medfenler arasında, o makberezarda şurb-ı kahveye davet ediyordu.

Zevcim eliyle kahveciyi işaret ederek :

— Herifin biraz daha sermayesi olsa mezarın üstünde kazan kaynatacak ve buna da kimse bir şey demeyecek...

İrfan kadın şöyle cevap verdi :

— Merhume Binnaz Hanım geceleri yalıya gelip bizi korkutacağına bu heriflere biraz görünerek, mektep direktörlerinden bir ikisini çarparak kabristanı musallatlardan kurtarsa ya?

Efendi-Hürmet-i mekâbir ne olduğunu bilmeyen bu zavallı ceheleyi, Türklerin ölülerine değil, dirilerine bile itibar etmeyen frenkleri neye çarpsın... Gitsin de Evkaf'ta Şehremaneti'nde bu hususatın alâkadaranını çarpsın... (s. 144-159)

Cadı, İstanbul 1330/1914

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

11

HAKKA SIĞINDIK'tan

İŞİTİLMEDİK BİR VAK'A

İstanbul'da, Hoşkadem taraflarında İspanyol nezlesi yangın gibi hâneden hâneye savletle aile efrâdından üç dört cana kıymadıkça sönmüyordu. Hastalık zuhur eden evler ile imkân derecesinde ihtilâttan sakınılması hususunda etibbânın vesâyâsı, gazetelerin ihtarâtı bî-tesir kalıyor, bu nasâyihin zıddına hareketten mütevellid elîm vak'alar birbirini velyediyor, kimsede eser-i intibah görülmüyor, cahil kafalar hep bildiğine gidiyordu.

Hangi evde maraz zuhur ederse orada düğün varmış gibi bütün komşu kadınlar hemen ziyarete, iyadete, kendi tabirlerince hatır sormağa koşuyorlar ve «A! dostluk bugünde belli olur» nakaratıyla hastanın hizmetinde bulunuyorlar, bardağından içiyorlar, artığını yiyorlar, koynuna girecek gibi yatağına sokuluyorlar.

— Aman böyle yapmayınız, tehlikelidir.. diyecek kadar basiretkâr olanlara :

— Hanım, Allah sekizde verdiğini beşte almaz. Kırk yıl kıran olmuş, eceli gelen ölmüş... Zavallıcık evinde oturup dururken hastalık ona nereden geldi? Hastalık, sağlık Allah'tan... Rabbimin takdiri ne ise o olur. Hekimler ne bilirmiş? Kelin medarı olsa kendi başına olur. Onlar ölmeyecek mi? Bu sene İspanyoldan az hekim mi öldü? Ecele çare olmaz. O cahillere uyup da öyle söylemeyiniz. Rabbimin gücüne gider... Ona şirk koşmuş gibi olur.., diyorlardı.

Seksen hekimin vesâyâsını bir kocakarının bu Tandırnâme sözleri bî-hüküm bırakıyordu...

Hacı Ferhad Efendi Hoşkadem mahallesinde konak yavrusu güzel bir hânenin sahibidir. Yaşı altmışı geçmiş, yaşlandıkça hayata muhabbeti artmıştı. Hastalıktan korkar, efrad-ı ailesinin sıhhatleri üzerine de titrerdi. İspanyol nezlesinin mahalleye böyle şiddetle savleti efendinin merakını artırdı. Uykularını kaçırdı. Allah'a imanı pek kavî olmakla beraber, tedbirde kusur etmemeğe uğraşıyordu. Hânesinde takayyüdât-ı sıhhîyeye ihtimamı ziyadeleştirdi. Misafir kabul etmiyor ve evdekileri

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

hiç bir yere ziyarete göndermiyordu. Bu kararını şiddetli bir emir suretinde hâne halkına bildirdi. Fakat büyük, küçük hanımlardan, damat beylerden aşçısına, işçisine varıncaya kadar sekenesi on beşi geçen bu ev kalabalığına hep birden söz anlatması, her birini kendi havasına gitmekten men'etmesi kâbil mi? Efendiden gizli yine herkes bildiğini okuyordu.

Hacı Ferhad Efendi'nin hastalığa karşı böyle şiddetli tedbir ittihaz etmesi mahallede Tandırnâme allâmelerinden birkaç kocakarının gayretlerine dokundu. Çenelerini açtı. Diyorlardı ki :

— Zavallı efendi hacı olmuş ama daha tam bir itikad sahibi olamamış. Rabbimle zıd gidilir mi? Takdir bozulur mu? Onun iradesine karşı gelinir mi? (Parmaklarını tükürükleyip duvara yazı yazar gibi yaparak) İşte buraya yazdım, görürsünüz. Muhsine söylediydi dersiniz. Rabbime mütevekkil olmayıp da böyle itikadsızlık ettiği için bu mahallede en çok cenaze Hacı Ferhad Efendi'nin hânesinden çıkacaktır.

Bîçâre Ferhad Efendi Tandırnâme mahkemesinin istinaf kabul etmez böyle dehşetli bir hükmüne uğradı. Zaten Hacı Ferhad Efendi ailesi mahallede iyi bir göz ile görülmüyor, pek ağır dedikodulara hedef oluyor, küçüğü büyüğü lisan-ı tenkîd ü teşnî'ini bu eve uzatıyordu. Bu muahezeler bazı mertebe haklıydı. Lâkin fakir komşuların, kocakarıların ellerini havaya kaldırıp da :

— İlâhî o Hacı Ferhad denen herifin boyu devrilsin. Onu dört kollu ile hacılar götürsün. Kızlarının, damatlarının, torunlarının yaşları yerlerde sayılsın.

Beddualarıyla ta'n ve tel'înleri bazen hadd-i insaf ü insaniyeti geçiyordu. Bu nefret ve husumetin sebebi bugünün müzmîn dertlerinden biriydi. «Biri yer, biri bakar, kıyamet ondan kopar» darb-ı meselinin hükmü âşikâr oluyordu.

Hacı Ferhad Efendi devr-i Hamîdî'nin bal tutup da parmak yalayanlarındandır. Her devirde hâkim bir kuvvet vardır. Ona tebaiyet hikmet-i zamane sayılır. Vatanperverlik ve hamiyetini bu felsefeye uydurarak küplerini doldurmayı bilenler, bu memlekette müreffehen yaşarlar, bu hikmet-i idarenin zıddına gidenler dedikodular içinde boğularak asılırlar, kesilirler, sürülürler.. sürünürler.

Bugünkü Beyoğlu iradlarının bir kısm-ı mühimmi Sultan Hamîd lutuf-dîdelerinin taht-ı tasarrufundadır. Meşrutiyet fırtınasını geçirdikten sonra kedersizce mallarının sahibi kaldılar. Hele bu ittihad kaparozcularının veleh ve nefretten insana gaseyen getirecek yağmagerliklerinden sonra devr-i sultanî soyguncuları insaf ve salâhta âdeta birer velâyet pâyesine erdiler ve iade-i şeref ü insaniyet ettiler. İsterse kıyamet

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kopsun. Şimdi sigaralarını yaktılar. Köşe penceresine geçtiler. Hal mesud, istikbal me'mun, bu hengâmeyi seyrederek keyif çatıyorlar.

Onları bugün affettik, unuttuk. Lâkin tarih sayfalarına, beşeriyet-i âtiyeye gözyaşları döktürtecek ateşten, kandan, irinden, mel'anetten satırlar nakşettiren, bugün içinde kavrulduğumuz yangının kundakçılarından birtakımları da daha büyük servetlerin verdiği refah ve gurur ile pencerelerinden bu haşr u neşri seyrediyorlar. Aç halk birbirini didiklerken onlar tok, endişe-i ferdâdan âzâde, rahat ve huzur içinde lehlerine yeni bir inkılâp için fitne düşünüyorlar...

Öyleleri var ki İstanbul'un en çukur, en havasız, en karanlık mahallelerinden, en âdi evlerinden Taksim'in, Şişli'nin en âlâ, en muallâ, en muhteşem kâşânelerine fırladılar...

Zavallı gazeteci, sen bunlardan birinin bahriye ta'yînâtından her ay aldığı beş yüz çift ekmeği ne yaptığını düşünüyorsun... Bu kadar ekmeğe ne mikdar katık lâzım geleceğini hesaplasana... Belki yemiyor, satıyordu. O halde bu harp zamanının kepekli kuru ekmeğini irtikâb eden bir doymak bilmezin hasb-el-vazife elinden geçen milyonlarla sarı liraların cazibeleri önünde çevirmeyeceği entrika mı tasavvur olunur? Beş yüz ekmeğe, beş bin ekmeğe, beş yüz bin ekmeğe razı olalım efendi. Afiyetle yesinler... Ah sen hakikati bilsen, vücudundaki kan tahammülünden fazla fayrab edilmiş bir makina gibi damarlarını patlatır... Biz canımızı aç kurtlara, peynir tulumlarını kedilere emanet etmiştik, şimdi neye çırpınıyoruz bilmem!..

Evet Hacı Ferhad Efendi, yağmur yağarken küpünü doldurmuştu. Servet serveti cezbeder. Tâli' yardım etti. Zorbaların içinde kulaç attıkları yağma deryasından hânesine bir nehir akmaya başladı. İki kızı vardı, ikisini de birer zâbite verdi. Damatlarından biri levazıma yerleşti, öteki bilmem hangi komisyonda mühim bir mevki tuttu. Levazımdaki damadı kıymet ve kadr ve ehemmiyetçe reis İsmail Hakkı Paşa'nın yalnız iki gözü değil, bir çift eli ve tek bacağının mütemmimi, müttekâsı, bastonuydu. Onun levazım umûrundaki rüyeti, kâr-şinaslığı ve himmetiyle tek bacak reis artık topallamıyor, sekmiyor, aksamıyordu. Paşadan himmet, damattan gayret öyle bir ticarete koyuldular ki, milyonlar önlerinde taklak atıyordu. En büyük tüccarlar, Kamhi'ler filânlar yanlarında âciz birer gölge gibi kaldılar.

İkinci damat elinde tekâlif-i harbiye kamçısıyla bir ticaret evinden, bir depodan içeri girdi mi, hokkabazların tılsımlı değnekleri gibi bunun ucunu nereye uzatsa, önünde yüzlerle, fıçı fıçı yağlar, teneke teneke gazlar, çuval çuval şekerler, gazvilerle pirinçler, balya balya yünler, pamuklar, kumaşlar işaret ettiği tarafa akıp gidiyordu. Bu eşya miyanında

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

bazan levâzım-ı askerîyeye ber-vech-i lüzumu tasavvur olunamayan ponjeler, süreler, küpürler, dantelalar, yelpazeler, ajurlu ipek çoraplar, kolonyalar, lavantalar vesaire vardı. Bu zabit bir kâğıdın üzerine iki-üç rakkam çiziktirince piyasadaki eşyanın tekmilini kaldırabilmek kudret ve hârikasını hâizdi. Nasıl olup da İstanbul menkul ve gayr-i menkul bütün emvâliyle onların tasarruflarına geçmedi? Ve biz bütün sekene pencikli ispirleri olarak kalmadık, şaşılır.

Hacı Ferhad Efendi'nin Hafız İshak Efendi nâmında, bahçe duvarları muttasıl bir komşusu vardır. Servet ve refahta bu iki aile omuz öpüşürler. Hafız İshak hem mebus, hem iâşe heyetinin rüknüdür. Oğlunu, kardeşini, yeğenlerini, bazı haşerâtın etler, meyvalar üzerine kendi kendilerine canlanıp semirmeleri için yumurta bırakmaları kabîlinden, su başlarına, yiyinti noktalarına, yağma mahallerine yerleştirmişti. Bunlarda doymak bilmez bir açlık vardı. Kâinatın bütün gıda hissesini kendi midelerine çevirmek kâbil olsa, bî-perva buna cüret edecekler ve âlemin açlıktan öldüğünü, nasibin kendi lehlerine lutfettiği bir hadise gibi temâşâdan belki mahzûz olacaklardı.

İttihad ve Terakki idaresinin inkâr olunamaz bir gayreti, bir kadirşinaslığı, hezeleperverliği, efendiliği vardır. Çevirdiği tezvirât dolabının koluna yapışanları korur, gözetir, çapullara gark ve bazen tövbe yoksulu olmak derecesinde ihyâ eder. Hiç bir idare, bendelerini, gözdelerini taltifte bu mertebe-i ignâya varamamıştır. İşte bu sebepledir ki, mensupları onun uğruna kul, kurban olurlar. Hattâ bugün cemiyet çürüyüp dağıldıktan sonra onun kurmuş olduğu menfaat ağının kör düğümleri içinde kalmış olanlar ne tarafa dönmek isteseler, bütün bütün rabıtalarını kırmak mümkün olmaz. O büyük velinimetlerine söz söyletmezler. Çünkü damarlarında dolaşan kanları kuvvetini, hayatını oradan almıştır. Her biri bir suretle onun ebedî minnetdarı ve şükr-güzârıdır. O sâyede ne tulumbacılar efendi, bey, paşa, nâzır, mebus oldular. Ne hiçler adam sırasına geçtiler. Ne kanlı katiller cezadan muafiyet imtiyazıyla ser-firâz oldular. Masumları ezmek, eşirrâyı yükseltmek, kabahatsizlere ceza etmek, kabahatlileri mükâfatlandırmak cemiyetin baş düsturuydu. Hasan Sabbah'ın haşîşî gibi onun maneviyetinde mahiyetleri değiştiren bir iksir vardı. Bedhah bir manyetizmacı gibi gözleri, vicdanları, basiretleri bağlardı. En insaniyetperver, namuskâr, afîf adamları ahlâk uçurumlarına sürüklerdi, ve nasıl ki sürükledi. İttihadçıların hepsi insaniyetten bînasîb, vicdansız kimseler değildir. Buna şüphe yok. Fakat nasıl oldu da bu erbâb-ı fazl u irfan bilâ-itiraz ve lâ-muhakeme dört beş katilin peşlerine takılarak izlerinden gitmek günah-ı kebâirini işlediler? Bu kanlı yolun varacağı neticeyi göremediler?.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Duvar duvara bitişik bu iki komşudan başka hemen bütün mahalle kıtlığın insafsız, devasız, çaresiz elemiyle yanıyor, kavruluyordu. Bu iki müreffeh kibar aile reislerinin isimlerini tezyîn eden hacılık, hafızlık unvanları bir müddet birer paratöner gibi kendilerini dediden kodudan, düşnâmdan, kem-nazardan muhafaza etti. Biri ravza-i nebîye yüz sürmüş mübarek bir hacı, diğeri Kitabullahı zihnine nakşetmiş muhterem bir hafız-ı kelâm. Bunlardan hak ve insaniyete mugayir ne zelle sâdır olabilir? Evet, efendiler, bir müddet takdisi vâcib bu iki unvanın temin ettiği hürmetle yaşadılar, kötü dillerin kendilerine kadar uzanabilmesinden masûn kaldılar. Lâkin gitgide mahallede açlık arttı. Herkes, zor zar kendi yağıyla kavrulabilirken şimdi kimsenin ne yağı kaldı, ne suyu.. Ne seli ...Cazırtı başladı. Tenceresini, sahanını, halısını, mangalını satanlar sattı. Şimdi nöbet iç çamaşırlarına, dona, gömleğe kadar geldi. Zaruretle bunalan bazı aileler hasta evlatlarını, analarını, babalarını, kardeşlerini açlığın, ölümün aman vermez pençelerinden kurtarmak için, her gün en lüzumlu eşyadan birini götürüp haraç mezat satıyorlar ve ancak o günün gıdasını pek nâkıs olarak tedarik edebiliyorlardı. Okkası elliye çıkan sütün yevmiye yüz dirhemciği temin olunamamak yüzünden ne yavrular, ne hastalar ölüyordu...

Mahalle böyle bir maîşet cehenneminde yanarken Hafız İshak efendi'nin evine bilmem neredeki mandırasından güğüm güğüm hâlis sütler, teneke teneke kaymaklar, kâse kâse yoğurtlar geliyordu. Piyasadan çekilen şekerler, unlar, yağlar sanki saklanbaç oynar gibi bu iki hâneye gelip gizleniyorlardı. Her taraftan yok olan şeyler adi zamanlara nisbet kabul etmez bir mebzûliyetle bu evlere doluyordu. Herkesin gırtlaklarını dağlayan, dillerini kurutan «yok» lafzı bu aileler için bî-mânâ idi. Odunlar, kömürler manda arabalarıyla taşınıyor, o koca koca meşe kütükleri yarmakla bitip tükenmiyordu. Kıtlığın her tarafı birer iskelet gibi kurutup bitirdiği bu hengâmede, bütün bu şeyler hangi hazine-i gaybdan tedarik olunuyordu? İki konağın bütün odalarına kurulu soba bacaları daima tüter, fırıldaklar gırıl gırıl döner, âlem sancısını geçirmek için bir tuğla parçası ısıtacak ve hastasına bir çorba pişirecek kadar ateş bulamaz iken, bu Hacı ve Hafız efendilerin konakları kânûnlarda mutfaklarından tavan aralarına kadar ılık bir mayıs havasıyla meşbû bulunurdu.

Hacı Ferhad Efendi'nin kapısına her ay başında bir araba dolusu erzak gelirdi. Arabadan hâneye nakil esnasında şeker çuvallarından sokaklara dökülen kırıntıları, tenekelerden sızan yağları, ufak sandıklardan saçılan kuru üzüm ve incirleri, sepetlerden düşen yaş meyveleri kapışmak için mahallenin çocukları aç hayvan yavruları gibi çamurlara bulanırlar, arabanın altına, tekerleklerin arasına girerlerdi. Arabanın

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yanındaki neferlerin bazen hiddetli taraflarına tesadüf ederse boş mideli bu sefalet yavrularına iri çizmeleriyle tekme atarlar, o zavallıcıklar dayaktan evvel ağızlarındaki nimeti yemeğe uğraşarak o çamurlu bir yudum lezîz şeyi o acı tekmeye katık ederler ve bir lokmacık daha kapabilmek için sesleri çıkmaz, yalnız zayıf ve soluk yanaklarından akan yaşları görünürdü.

Bu kadar erzakı ne yapıyorlar? Nerelerine yiyorlar?.. İşte bütün mahalle açlarına merak olan budur. Gelen gidenleri eksik değildir. Sıkça sıkça ziyafetler verilir. Haremler, selâmlıklar hanımlar, beylerle dolar. Bu hacının, hafızın konaklarına hasırlılarla rakılar, kasalarla biralar taşınır. Yerler, içerler, söylerler, çağırırlar, eğlenirler, çalgı, cünbüş kıyamet kopar.

Onların eğlenceleri böyle ziyafet zamanlarına münhasır değildir. Bu iki mesut hânede daima düğün var gibidir. Piyano, ut, def, şarkı sesleri hiç kesilmez. İki ev de musiki meşkhânesine benzer. Komşularda hasta ve hattâ cenaze olduğunu nazar-ı insafa almazlar. Dünya yıkılsa onlar zevkleriyle meşguldür. Bunların evlerine gidenler, kapılarının önlerinden geçenler harp, kıtlık, hastalık felâketlerini unuturlar. Kendilerini bolluk, güllük, güneşlik, ferah-âbâd, neşe-fezâ bir memlekette sanırlar. Mahrumiyetler, ölümler, matemler içinde kıvranan mahalle halkını bîzâr eden yalnız bu çalma çağırma, bu dernek, bu ahenk değildir. Bu kibarların mutfaklarından etrafa, sokaklara taşan nefis yemek kokuları o zavallıların daima burunlarını sızlatır, ağızlarını sulandırır, gözlerini yaşartır. Enfes yağlarda kızartılmış hindiler, börekler, baklavalar, helvalardan tüten kokulu dumanın o açların iştihalarına verdiği işkence tarif olunmaz... Koklarlar, koklarlar, yutkunurlar.. Yutkunurlar, yutkunurlar, koklarlar.

Açlıktan sıkletlerinin hemen yarısını kaybetmiş, birtakımları insan şeklinden çıkmış bu sefaletzedeler samanlı, kepekli kerpiç gibi bir dilim ekmeği bulabilmek için saatlerce itile kakıla fırın önlerinde beklerler, bazı günler tehî-dest dönmek tehlikesine de uğrarlar iken, bu hacının, hafızın evlerindeki bu daimî düğün bolluğu, neşesi, eğlencesi nedir? Hürriyet, müsavat, uhuvvet diye herkesin ağzına bir parmak bal çaldılar. Meşrutiyet lafzıyla böyle eğlenmek için mi? Bizde taayyüşün kâide-i esasîsi : Evvelâ çatmak, sonra çalmaktır. Mutlakiyette de budur, Meşrutiyet'te de.. Çatılacak makama çatamayan, sıraya girip de çalamayan aç kalır. Daima kanunun fevkında ya bir hükûmet, ya bir cemiyet peydâ olur. Su başlarını zorbalar alır. Onlara eyvallah diyerek boyun eğer, kanunu, insaniyeti, insafı, vicdanı çiğneyerek gittikleri yoldan gidersen yaşarsın. Aksi halde iğrab-ı maîşetten mahallin olmaz. (s. 3-18.)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

HÂTİME

Bir sabah genç bir zat polis komiseriyle hususî mülâkat talebinde bulunur. Komiser kabul eder. İkisi birbirini ahval-i ruhîye müdekkiki nazarıyla inceden inceye süzerler. Bu dört zeki göz ilk telâkide anlaşır gibi olurlar.

Zâir orta boylu, zayıf, esmer, serî hareketli, tetik gözlü, gayet asabî, yirmi yedi, yirmi sekiz yaşlarında sevimli bir genç; arkasında, yeni içi dışına dönmüş, henüz havı üzerinde bir elbise... fakat temiz süpürülü, ütülü.. biraz tarazlanmış boyun bağısı, ayaklarında kaba iâşe potinleri, yıkanıp yıkanıp kalıplanmış fesi kendinin maîşeten refahta olmadığını gösteriyor.

Serî nazarı sâniyede odanın her tarafını dolaşarak söze başladı :

— Efendim size kendi kendimi takdim ediyorum. Muharrir Nüzhet Ulvi..

Komiser bir baş işaretiyle kısaca :

— Teşekkür ederim, dedi.

— Efendim siz bir zâbıta, daha doğrusu bir adliye memuru ve âdeta bir hâkimsiniz. Elinizdeki kanuna tatbîk-i hareket edersiniz. Fakat dünyada kanunun kurtaramadığı pek çok mazlumlar, masumlar bulunduğunu bilir misiniz?

Komiser cevap vermedi. Dik bir nazarla muhatabına baktı.

Nüzhet Ulvi devam etti :

— İşte onlardan biri de benim.. Ben bir cünha, belki de bir cinayet işledim. Size teslim-i nefse geldim. Beni adaletin pençesine vermezden evvel davamı dinlemenizi, lehime şehadet eden canlı vesâiki görmenizi insaniyet nâmına istirham ederim.

Bu son cümleleri söylerken Nüzhet Ulvi'nin sesi titriyor, siyah, zeki gözleri nemleniyordu. Bu samimi teessür karşısında komiserin de bu gibi davaları dinlemekten kanıksamış kalbine bir eziklik geldi. Muharrir mütezâyid bir teessürle söylüyordu :

— Biliyorum, kanun beni affetmeyecektir. Ben sizin vicdanınızda ufak bir melce bulmaya geldim. Kanun câniye mücâzât ederken bazen kalb-i beşeri de beraber ezer. Büyük mütefekkirlerin, pek hassas yüksek zekâların ağır cezalara karşı protestolarını, tuğyanlarını görüp okumuşsunuzdur. Allah, sû-i ef'âle münhemik, kusurlu, zayıf yarattığı insanların cezalarını çok defa yine öyle seyyiâta mâil benî nev'ine havale ediyor. Komiser bey bu adlî hayatınızda şâhidi olduğunuz fecâyiden vic-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

danınızı titretmiş olanları yok mu? Kanun onu mahkûm ederken kalbiniz hiç bir suçlu için :«Vah zavallı!..» merhametiyle, şefaatiyle haykırmadı mı? Kurtaramadığınız masum bir mücrim için müte'ellim olduğunuz vâki değil midir? «Seyyiât seyyiâttan doğar» derler. Emin olunuz her zaman öyle değil... Bazen hasenâttan seyyiât ve seyyiâtten hasenât doğuyor. İşte benim cürmüm de fenalık şeklinde bir iyiliktir. Efendim bu dünyada mesutlar var. Bedbahtlar var. Eğer siyyânen herkesi mümkün mertebe aynı hale yaklaştırmak isterseniz, mesutların saadetlerinden lüzumu mikdar çalıp, bahtsızlara ve o zavallıların meşakkından alıp ötekilere hakça taksim etmek lâzım gelir. Lüzumundan fazla doyanların adedi ne kadar tahdid edilirse, açların mikdarı da o nisbette azalır. Emin olunuz komiser bey, cinâyât-ı beşeriyenin çoğunda, bi-iştirak ve bî-cürm görünen diğer insanların da mücrimler kadar dahl ve tesirleri vardır... Heyet-i içtimaiyenin güzel çiçekler işlenmiş kanuniyet kanavasına yalnız yüzünden bakmamalı, istihkâr-ı menfaat, bî-taraflık, insaf, hakkaniyet gözüyle inceden inceye onun tersini de tedkîk etmelidir ki, işlemenin yüzündeki göz aldatan o imtizac-ı elvânı husule getirebilmek için ipliklerin uçları nerelerden dolaştığı ve şeklin tersine ne kör düğümler, ne karışıklıklar, ne çirkinlikler, ne kabalıklar bulunduğu anlaşılsın.. İşte ben sizi insaniyet ve adalet-i hakikîye nâmına, bu işlemenin tersini görmeğe davet ediyorum. Görünüz, işitiniz, düşününüz. Sonra beni istediğiniz adalet zebanisinin eline teslim ediniz...

Gencin halindeki galeyan ve sözlerindeki samimiyet komisere tesir etti. Lâkin ciddiyet-i resmîyesini bozmayarak sordu :

— Beni nereye davet ediyorsunuz?

— Bendehânenize... Tenezzülen birlikte iki şişe bira içmeğe...

Komiserin kaşları birden çatıldı. Karşısındaki bu sinirli genç bir maceraperest, bir cüretkâr, bir nîm-dîvâne olabilirdi. Başkasına ziyafet çekecek kadar bir sia-ı hal içinde bulunmadığı kıyafetinden anlaşılan böyle bir ahvali meşkûk ve meçhulün bira davetine hemen icabet edemezdi. Buna sıfat-ı resmîyesi de mâni idi. Sertçe bir çehre ile cevap verdi :

— İşret mutadım değildir. Davetinizi kabul edemem. Fakat ne kadar müddet isterseniz burada size hasr-ı zamanla davanızı dinleyebilirim.

Pek intizar etmediği böyle bir cevabın nâhoş tesiriyle Nüzhet Ulvi, yerinden kalktı, yürüdü. Niyazkâr ve müteellim bir tavır ile komiserin önünde durarak :

— Komiser beyefendi hazretleri bendenizi tanıyamadınız. Fakat hayli zamandan beridir zihniniz bu hakîr ile meşgul oluyor...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Komiser muhatabının yüzüne bu defa daha dikkatle baktı. Kafasında derhal şafak attı. Bu şeytan genci kaçırmamak için yerinden fırladı. Oda kapısının önünü keserek :

— Anladım, dedi. Abdal Veli vak'ası...

— Evet...

— Fakat hakkâk Yakup'a mühr-i Süleyman'ı kazdırtan sünepe bir ihtiyardı?

— O kayınpederimdir...

— Demek siz soyca bu işte medhaldarsınız?

— Hayır o zavallının bir şeyden haberi yoktur. Ben ona öyle bir şey kazdırmasını sipariş ettim. Bu mühr-i Süleyman damgasını ne işte kullanacağımı bilmiyordu. O günü Beşiktaş'ta işi varmış. Oradan geçerken hakkâk Yakup'u görmüş. Ona hakkettirmiş.

— Demek bugün buraya teslim olmaya geldiniz?

— Evet... Lâkin arzettim ya bir şartla...

— Böyle bir meselede mücrim şart dermeyanına selâhiyetdar mıdır?

— Hayır, fakat o mücrimi siz yakalayamadınız. O kendi ayağıyla geldi. Böyle bir mücrimin vicdanınızdan şefaat beklemeğe hakkı olamaz mı? Davamı dinleyiniz. Hükmünüzü sonra veriniz. Kaçmıyorum. Kaçmayacağım. Emin olunuz. Size meskenimi, ailemi haber vereceğim. Bundan sonra her dakika sizin yed-i zabtınızdayım.

— Abdal Veli'ye bu kadar maharetle velâyet rolü oynatan, istediğini öldüren, istediğini dirilten zattan korkmaya, şüpheye benim de hakkım vardır. Şimdi siz bana bir şart teklif ediyorsunuz. Teklifinizi kabul etmez isem ne yapacaksınız?

Nüzhet Ulvi kemal-i mutavaatla boynunu bükerek :

— Hiç bir şey yapmayacağım. Teslim oldum. Buyurunuz, hükm-i nizam, lâzıme-i adalet neyse icrâ ediniz...

— İşte tekrar söylüyorum ben sizden korkarım. Siz pencereden de kaçar, damdan da firar edebilirsiniz. Size kapı baca olmaz.

— Komiser efendi ben cani, hırsız, gözbağcı, cin, peri değilim..

— Yaptığınız şeyleri ancak gözbağcı, cin, peri yapabilir. Tehditnâmenizden sonra Hafız İshak Efendi'nin konağından çıkan üç cenazenin, bu üç cinayetinizin hesabını adalete nasıl vereceksiniz? Bu suretle buraya gelip teslim olmanız da, ihtimal ki, neticesinden akıl ermez şeyler çıkacak bir sanîadır.

— Benim ne adalete, ne kendi vicdanıma karşı vermeğe medyun olduğum bir hesabım, günahım yoktur. Davamı dinlemeden, beni isticvab

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

etmeden aleyhimde hüküm vermeyiniz. Bazı davalar hükkâm önüne çıkmadan yangın söndürülür gibi bastırılmalıdır. İşte bu da öyle... On bir yaşında bikri izale edilmiş bir kızın kendinden küçük iki yetim kardeşini beslemek fedakârlığıyla bir lezzet-i cinsîye duymaksızın fuhşa hasr-ı vücud ettiğini mahkeme huzurunda teşhirden insaniyet için ne şeref me' muldür? Komiser beyefendi, defter-i hâtıratınızda yegâne kalacak bir vak'a karşısındasınız. Muzahrafâtı akıtmak için neden kapalı lağımlar yapıyorlar? Çünkü o levsiyâtın açıktan cereyanı enzârı iğrendirir. Sıhhat-i umumîyeyi ifsad eder. Meayibimizi, rezâilimizi, denaetlerimizi saklayan cidarları, duvarları ortadan kaldırırsak insanlığımızdan, kendi kendimizden istikrâh ederiz. Değil yalnız cemiyet-i beşerîyeden, en yakın akrabamızdan, hattâ kâbil olsa kendi nefsimizden gizleyecek adiliklerimiz, fena fiillerimiz vardır. Ben iki masumu kurtarmak için insaniyet gösterdim, kendimi feda ettim. Şimdi mukabeleten sizden insaniyet bekliyorum. Sonuna kadar davamı dinlemeden aleyhimde bir hüküm vermeyiniz. Her davanın şevâhidi, vesâiki olur. Onları buraya getirmek uyamayacağından lutfen sizin oraya gelmenizi istirham ediyorum.

Delikanlının sözlerinden öyle müessir bir samimiyet feveran ediyordu ki, komiser emniyetsizlik gösterdiğine şimdi nedametle başını önüne eğdi. Bir müddet düşündü. Sonra cevap verdi :

— Peki teklifinizi kabul ediyorum.

Nüzhet Ulvi makam-ı teşekkürde zabıta memurunun elini öpmek istedi. Fakat komiser el vermedi. Delikanlı minnetdarâne bir sada ile :

— Şimdi bendenize müsaade buyurunuz. Akşam beşte gelir, zat-ı âlinizi buradan alırım.

— Gideceğimiz yer uzak mı?

— Hayır... Buraya on dakika sürmez.

Komiser gülerek :

— Aradığım keklik bu kadar yakınımda imiş de haberim yok...

— O keklik artık vicdanınızın kapancasına düşmüştür. İstediğiniz anda onu adalet kafesine tıkabilirsiniz.

***

O gece Selimpaşa yokuşunda, dört, beş odalı bir evceğizde, fakîrâne lâkin temiz ve tabiatça tertip edilmiş bir meze sofrasının başında komiser Şinasi Bey'le Nüzhet Ulvi karşı karşıya tenha, samimi bir meclis-i sohbet kurmuşlardı.

İlk bira kadehlerini ellerine alınca Nüzhet Ulvi misafiriyle toka ederek :

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— İnsaniyetin halâsı şerefine...

Komiser gülerek :

— Öyle olsun...

Bardakların yarışır muhteviyatını döktükten sonra evsahibi :

— Sözüme güldünüz?

— İnsanların hangi şeyden halâsını temenni ediyorsunuz?

— Yine insanlardan...

— Kavî, zayıf meselesi...

— Evet...

— Fakat bu, tabiatta var.. Bütün hayvanât arasında şiddetle hüküm-fermâ bir kanun...

— Öyle ama hayvanların dinleri, peygamberleri, kütüb-i münzileleri, müretteb kanunları, adalet nâmına mahkemeleri, meşrutiyetleri, müsavât, hürriyet iddiaları yok. Kavî, zayıfa tesadüf edince parçalayıp karnını doyuruyor... Bu kanun-ı tabiatı tashihe uğraşmak budalılığı hiç bir hayvanda görülmüyor. Cemiyet-i beşeriye zaman-ı teşekkülünden beri birtakım fenalıkların zebunudur. Kanunlar bir kısım-ı kalîlin saadetlerini temin nokta-i nazarından tanzim ediliyor. Çünkü umumun birden refahına ihtimal görülemiyor. İnsanların kısm-ı kesîrini hemen hayvanlara yakın ağır, uzun mesâi içinde çalıştırıp bunaltmak suretiyle kısm-ı kalîl ü güzidesine rahat, refah ve türlü türlü sefâhetler temin ediliyor. Kanunların, beşeriyetin bu refahtan bî-nasîb cefâkâr kısmının ta'dîl-i meşakkına uğraşır gibi görünmesi ustalıklı bir sanîadır. Fenalığın en mühim kısmı daima ibkâ edilmek suretiyle kanun tanzîme çalışıldığı yani hâkim sınıflar samimi olmadıkları için mesele düzelemiyor. Şimdi gözleri açılan mahkûmlar, hâkimler ile mevkilerini değişmeğe uğraşıyorlar. Bakalım iş ne dehşet alacak?.

Nüzhet Ulvi'nin bu sözlerinden çıkacak felsefe ve neticeye intizaren komiser bilâ-itiraz merakla dinliyordu. Birer bardak daha bira içtikten sonra hâne sahibi devam etti :

— Bendeniz müteehhilim. Biri kız, diğeri oğlan iki çocuğum var. Yani aile babasıyım. Maîşetçe kimseye muhtaç olmamakla beraber, hasbe'z-zaman dardayım. Muharrirliğe sülûküm pek de kendi arzumla değildir. Bir iş tutmak için sermaye ister. Bir memuriyete girmek için büyük bir hâminin iltiması lâzım. Bende ikisi de yok. Muharrirlik benim gibileri için açık bir kapıdır. Bu kapıdan ben de daldım. Alâ-külli hal geçiniyordum. Eski mahallemizde kapı bitişik bir komşumuz vardı. Gümrük müstahdeminden Sefer Efendi. Bu adam birkaç zaman evvel bura-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

daki küçük evini sattı. Aldığı paranın üzerine bir mikdar daha ilâvesiyle Sarıgüzel taraflarında daha geniş ve güzel bir mesken edindi. Bu mahallede iken kendisiyle komşu gibi değil, âdeta hısım akraba deresinde bir samimiyet ve teklifsizlikle görüşürdük. Bu zatın Huriye, Nuriye, Mustafa isminde üç evlâdı vardı, benimkilerle beraber mektebe giderlerdi. Gece, gündüz bizim çocuklar onlarda, onlarınki bizdeydi. Birbirinden ayırt etmezdik. Sefer Efendi ailesi Sarıgüzel'e nakl-i hâne eyledikten sonra biz de evi değiştirdik. Horhor'dan buraya geldik. Maişet gailesi bizi o derece bunalttı ki, evvelden o kadar sıkı fıkı görüşürken mahallelerimiz ayrıldıktan sonra iki aile birbirimizi unuttuk. Sefer Efendi vefat etmiş. Evleri yanmış. Bir vîrâneye taşınmışlar. Valideleri de vîrânede rahmet-i Rahmana ermiş. Çocuklar sokak ortasında kalmışlar. Biçâre yetimler Horhor'daki evde bizi aramışlar, bulamamışlar. Başka akrabaları da yok. Boyunlarını büküp Fatih cami-i şerifi civarına çekilerek orada kendileri gibi bî-mesken, bîkes, tesadüf, zavallılara nasıl bir melce lutfeylerse, kaldırım üzerinde, ağaç kovuğunda, dükkân bodrumunda yatan etfâl-i sefile güruhuna karışmışlar. Son akrabası olan pederinin vefatıyla sokakta kalmış bîvâye fakat meslek-i sefalette tecrübedide Emine isminde bir küfeci kızı Sefer Efendi-zâdelere dilenme talim etmiş. Avuç açarak geçinmeyi öğrenmişler, komiser beyefendi. Haniya belediye? Haniya insaniyet? Haniya şefkat-ı umumîye? Haniya harîkzedeler için toplanan iâneler? Üşenmeden yarın akşam o semtleri bir dolaşınız. İstanbul'dan vücutları kaldırılan sefil köpeklerin mevkilerini kimlere terketmiş olduklarını görürsünüz. Bir gün Fatih taraflarından, yangının, sefaletin, zaruretin, açlığın her adımda bir karşıma çıkan matemli levhalarıyla gözlerim, gönlüm karara karara pür-teessür ve dalgın geçerken önüme soğuktan morarmış kirli, mini mini bir el uzandı :

— Efendi, çocuklarının başı için bu yetime on paracık... diyordu.

Yüzüne baktım, bir paçavra parçasına sarılı, hayatın daha mebâdi-i inkişafında, fakat o yaşta avurtları çökmüş, neşesiz, kadîd, hazîn bir sima... İnsaniyete karşı müşteki, serzenişkâr o küçük siyah gözler muhatabını müteessir etmek için aralık dudaklarının üzerine damla damla hüzün akıtmasını öğrenmiş, o büyük boyunun üzerinden bana bakan masum lâkin büyük bir dilenci kadar celb-i merhamet sanatkârlığını peydâ etmiş o gözleri gözlerim hemen ısırdı. Bu küçük dilenciyi ben tanıyordum. Hem de yakından. İyi tanıyordum. Aman yarabbi kimdi? Benim öyle sefil bir çocukla ne tanışıklığım olabilirdi? Birdenbire aklıma geldi :

— Nuriye sen misin? istifhamıyla haykırdım. Havada ince bir yağmur vardı. Muşambamın kapişonu başıma geçiriliydi. Yalnız burnumla

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ağzım görünüyordu. Sesimden çocuk da beni tanıdı. Utandı, korktu. Soluk yanakları penbeleşti. Titriyordu. Kaçmak istedi. Bileğinden yakaladım. Yok, hayır... Ben dostum Sefer Eefendi'nin kızı Nuriye'nin eline bir onluk vererek oradan savuşamazdım. O yalnız babasının değil, biraz da benim kızımdı. Kirli yanaklarını okşayarak hemen sordum :

— Haniya ablan Huriye?

O, kim bilir ne zamandan beri yüzüne değmemiş bu sıcak dest-i şefkatin tesiriyle ağlayarak cevap verdi :

— Burada...

— Küçük kardeşin Mustafa?

— Öldü...

— Nerede öldü?

— Sokakta...

— Açlıktan mı?

— Hem açlıktan, hem de boğmaca öksürüğünden... Ablamla dilendik, küçük kardeşimize akdardan ilaç aldık ama iyi olmadı. Hava rüzgâr ve soğuktu. Yatacak yerimiz yoktu.

Mustafacık gittiyse bu iki kızı kurtarmak benim için bir vazife-i insanîye idi. Lâkin ben kendiminkileri yoluyla besleyemiyordum. Bunlara nasıl bakabilecektim? Allah kerim dedim. Nuriye'ye :

— Haydi beni Huriye'nin yanına götür.

Nuriye biraz düşündü. Bu teklifimi kabule bilmem küçücük aklından nasıl mâniler geçiyordu. Parmağını dudaklarına götürdü. Tufûlâne bir mülâhazadan sonra :

— Peki arkamdan geliniz, dedi.

Yürüdük. Cami avlusu ve haricinin ne kadar kuytu yerleri, mahfil merdiven altları, medrese, türbe gibi müştemilâtın izbe duvar araları varsa hep oraları beraber dolaştık. Huriye'nin niçin böyle gizli yerlerde yurt tuttuğuna ben şaşırıyordum. Hayli dolaştık. Kızı bulamadık. Oradan Deveoğlu tarafına yangın yerlerine indik. Şimdi buralardaki baca içlerine, muhterik mescitlerin minare merdivenlerine, arsalarda ağızları açık kalmış mahzenlere bir bir bakıyorduk. Huriye'nin niçin buralarda bulunabileceğine gittikçe hayretim artıyordu. Kızın izini oralarda da keşfedemedik. Yine Fatih camiine döndük. Bu sefer helâlar tarafına gittik. Helâ duvarlarının haricî bir kıvrımında Huriye'ye rastgeldik. Keşki gelmeseydik. On altı, on yedi yaşında, gözlerinden yeni büluğunun ateşleri saçılan bir küfeci oğlanı kızı köşeye sıkıştırmış, tecrübe-i cinsîyeye yeni başlamış pek genç bir horoz çırpınmaları ve yılmaz, yorulmaz hamlelerle üzerine saldırıyor, Huriye var kuvvetiyle bu âşıkâne savletleri def'e uğraşarak :

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Olmaz... olmaz... Geçen defa da beni aldattın. Para vermedin... Peşin isterim... diyordu.

Bu levha karşısında başım döndü, maneviyetim bulandı, insanlığım sarsıldı. Ahlâkımızı düzeltmeğe senelerle uğraşır, muvaffak olamayız. Fakat ifsada pek kısa anlar kifayet ediyor. Birincisi için tabiatta güzel misaller, modeller bulmak, sonra onları nefsimize tatbik etmek ne müşkildir. Ve, bu ne az semere verir uzun mesaiye muhtaçtır... İkincisi için her tarafta sû-i emsâl dopdoludur. Fesad kendi kendine oluyor. İyi ahlâk ve terbiye insandan insana zor geçiyor. Lâkin taaffün-i ahlâkî ne çabuk bulaşıyor, memleketleri, ırkları berbad ediyor, bitiriyor. Yumruğumu kaldırdım. Hemen genç horozun üzerine yürüdüm. Bu parasız zanparanın gözü kızmıştı. Yumruğuma meydan okuyarak bana döndü :

— Efendi sen ne karışıyorsun? Ben bu kızı seviyorum. Biz birbirimize nişanlandık, yakında o benim karım olacak, dedi.

Küfeci oğlanı bu müdahalemden pek muğber oldu. Ağlıyordu. Ensesine bir şamar patlatarak onu defettim, kızı kolundan yakaladım. Şaşırdı. Beni birdenbire tanıyamamışken şimdi bildi. Mahcubiyetinden, ârından kızardı. Afalladı...Şimdi bu postala, bu küçük sefalet fahişesine ne muamele yapmak lâzımdı? Onu dövüp öldürmeli miydim? Yoksa af mı etmeliydim? Huriye kumral saçları, iri tahrirli elâ gözleriyle maddî, manevî o levs, o süfliyet içinde yine güzeldi. O anda insanlığım bana:

— Bu iki sefil yavruyu kurtar! hitabıyla bağırıyordu. Evet ilk yapılacak şey oydu. Ötesi sonra düşünülecekti. Babalık âmiriyetiyle kızlara bağırdım :

— Haydi bakalım önüme düşünüz...

Hiç ses çıkaramadılar. Derhal emrime itaat ettiler. Birkaç zamandır ülfet etmiş oldukları o hayat-ı sefilenin çekilmez mihnetleri, mahrumiyetleri, ıztırapları yanında belki kendilerine hoş gelen zevkleri de vardı. Böyle sokaklarda sefil, zelil fakat hür bir hayata alışmış, o serseriliğin tadını tatmış çocukları hânelere alıp da muntazam maîşet ve terbiye boyunduruğu altına sokunca memnun olmazlar. Kapısını aralık bulunca kafeslerinden kaçan kuşlar gibi, ilk fırsatta firara kadem basarlar... Onları önüme katım. Semte doğru gidiyorduk. Yürürken derin bir düşünceye daldım. Başıma pek büyük bir dert aldığımı anlıyordum. Sokağın ve tabaka-i süflîyenin her türlü levs çirkâbıyla kirlenmiş, aşılanmış bu iki musâbı, deşilmiş bu iki ufûneti evime götürüyordum. Onları haremime sokacaktım. Yaşça hemen onlara yakın nur gibi pâk, masum iki evlâdım vardı. Ben haneme kolera, veba ve belki daha müdhiş bir şey sokacaktım. Zihnime fenalık geldi. Sokak ortasında durdum. On-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

lar da durdular. Dimağımı saran dehşetli endişelerden bî-haber, mahzun, mütehayyir yüzüme bakışıyorlardı. Çehrelerinde öyle bir masumiyet, nazarlarında ana baba himayesine öyle hazîn bir ihtiyaç meâli vardı ki bir türlü :

— Haydi çocuklar nasibin sizi atmış olduğu kârîze dönünüz, pişman oldum, sizi himaye edemeyeceğim, diyemedim. Tekrar :

— Yürüyünüz... emrini verdim.

Yolumuza devam ettik. Eve geldik. Refikama vak'ayı tekmil fecaatiyle anlattım. Çehresi fena çatıldı. Lâkin o da bu mağdur-ı tâli', bu masum bîkesleri kollarından tutup sokağa atamadı. Karı koca bizim yüreklerimiz böyle bir muameleye mütehammil değildi. Bu hayırın sonundan ne felâket çıkarsa çıksın, vazife-i insaniyemizi nihayete kadar ifâya karar verdik. Bizim çocuklar, Vefa ile Melek, mektepten geldiler. Sefer Efendi-zâdeleri, bu eski arkadaşlarını o mundar halde görünce şaşırdılar. Fakat yine feveranla boyunlarına atılmak istediler. Men' ettik. Çünkü ötekiler bitli ve uyuz idiler. O zavallılarda maddî-manevî, sârî her şey vardı. Onlar da temizlenip tamamiyle paklanıncaya kadar öyle taşkın meveddet derâgûşlarına müsaade etmedik... Zevcem onları çabuk tathîr ve tedavi etti. İkisini de bizimkilerle beraber mektebe verdik. Refikamın en derin endişesi, Huriye'deki sukût-ı ahlâkînin cismen ve zihnen olan derecesini anlamak ve bu kanser üzerinde devamlı bir kal' ameliyesi yapmaktı. Kızcağızı ebeye, tabibe gösterdik. Maateessüf, cebir görmüş, bekâreti kalmamış ve hattâ uzunca bir istimalden bazı sızıntılar, iltihaplar, tahrişlerle malûl kalmış olduğunu anladık. Bu nâ-bâlig masumcağızın hûn-ı iffetini kimden dava edecektik? Tâli'siz kız heyet-i içtimaiyemiz içinde kadınlık şerefinin mühr-i iftihar u tasdikinden mahrumiyetin kendisi için ne büyük bir felâket olduğunu bilmiyordu. Zevcem onu ufak ufak isticvablar ile itiraflara davetle şu hakikatlere ermiş :

Karlı, soğuk, uzun kış gecelerinde gökyüzü tavanından başka sığınacak meskenleri, me'menleri olmayan irili ufaklı, bâliğ, nâ-bâlig sefil çocuklar cami avlularında kuytu yerler, vîrânelerde rüzgârdan mahfuz duvar dipleri, köşeler, baca içleri, mahzenler intihabıyla topladıkları tahta ve kâğıt parçalarından ateş yakarak etrafına dizilip ısınırlar ve sonra o haretin kenarında yorgansız, yastıksız, nemli topraklara uzanıp uyurlarmış. Ateş sönüp gecenin ayazı artınca, ısınmak için birbirlerine sarılmak ihtiyacını duyarlar ve bu sıkı derâgûş anında hariçte sönen ateş kalblerinde parlayarak kızlar oğlanlara metres olurlarmış. Ana baba muhabbeti sıcaklığından mahrum bu sefil sokak evladlarının başka bir kalbde melce aramaları ve o nîm-uryan erkek dişi vücudların birbirlerine şiddetle temaslarından hissiyat-ı cinsiyenin erken uyanması tabii

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

değil mi? Huriye ilk âşığından bahâ-yı bekâreti olarak sekiz kuruş mihr-i müeccel aldığını ve pek hoşlanmadığı bu muamelede küçük kardeşlerini beslemek ihtiyacıyla berâ-yı ticaret devam ettiğini ve Mustafa'nın hastalandığında çok para lâzım olduğunu bütün safvet ü samimiyet-i tufûlânesiyle anlatarak zevcemi ağlatmış...

Sanki vak'ayı birinin söylemek, ötekinin dinlemekten hararet-i gîriziyeleri arttı. Bardaklarını doldurdular. Birer sigara yaktılar. Komiser bey :

— Bu meskensizlik sefaleti Galata, Beyoğlu cihetinde çoktur. Yalnız çocuklar değil, büyükler de vardır. Oraya buraya, kuytu yerlere, bodrum merdivenlerine köpekler gibi kıvrılıp kıvrılıp yatarlar. Altları çamurdur. Üstlerine yağmur, kar yağar... Böyle serserileri bir zamanlar toplar toplar sürerdik. Fakat nereye? Her halde babalarının çiftliklerine değil... Çok defa aç yatarlar. Lâkin fırsat bulunca çift yatarlar. İnsanlar ve hayvanlar için meyl-i cinsînin icbârı herşeyden kuvvetli, her ihtiyaçtan bî-amandır. On, on iki yaşında çok fahişe bilirim. Bunlar hep karın doyurmak ihtiyacıyla fuhşa o kadar erken başlamışlardır.

— Müsaade buyurursanız çocukları çağırayım. Hikâyelerinin bazı kısımlarını kendi mazlum ve masum ağızlarından dinleyiniz...

Nüzhet Ulvi gitti. Beş dakika sonra arkasında bir sıraya dört çocukla avdet etti. Resm-i takdime başlayarak :

— Sefer Efendi-zâde Huriye Hanım, hemşiresi Nuriye, bendezâdeniz Melek ve biraderi Vefa Nüzhet...

Çocukların hepsi takdim sırasıyla komiser beyle el tutuştuktan sonra karşıda bir sedire dizildiler. Dördünün de yüzleri, gözleri, kıyafetleri o kadar temiz ve tavırları terbiyeli idi ki, ev sahibesinin o iki uyuz sokak çocuğunu az vakitte kendininkilere benzetmekteki mesai ve muvaffakiyetini takdir etmemek mümkün değildi.

Huriye on bir yaşında pek güzel bir kızdı. Kendinde büyüyüp küçülmüş hâli vardı. Sefalet ona türlü acılar tattırmakla beraber çocukluğa ait çok zaaf, densizlik ve nakîselerini de tashih etmişti. Nüzhet Ulvî :

— Haydi kızım Huriye sergüzeştinizi muhtasaran beyefendiye anlat.., emrini verdi.

Kızcağız pek mahzun bir eda ile başını önüne eğdi. Sonra dalgın nazarını hâzırûn üzerinde dolaştırdı. Müellim hâtırâtını toplamaya uğraşır gibi düşündü. Küçük hemşiresi dokuz yaşındaki Nuriye'nin yüzüne baktı. İki yetim ketm-i teessürde gösterdikleri büyük gayrete rağmen gözlerinden yuvarlanan birkaç iri damlayı zabta kâdir olamadılar. Bu öyle ciddi bir hüzündü ki, daha dinlemeden sâmi'lerin de gözleri sulandı.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Küçük ömrünün bu yeisli hikâyesini Huriye'ye defaatle hikâye ettirmişlerdi. Çok oynadığı bir piyeste maharet peyda eden bir sanatkâr gibi bu fecî sergüzeşti nakilde ona meleke gelmişti. Ağır.. dalgın, meyus fakat büyük adam gibi edeb, erkân ve selâsetle başladı :

— Efendim, babamla annem kul cinsiydiler. Biri selâmlıkta, öbürü haremde Zülfikar Paşa'nın konağından yetişmişler. Babam annemi çok sevmiş. Paşadan istemiş fakat paşa vermemiş. Çünkü kendi almak niyetindeymiş. Annem pek güzel bir kadındı efendim. Sonra babamla gizlice söz birliği etmişler, Konaktan kaçmışlar.. Nikâhla birbirini almışlar. Paşa ikisine de gazap etmiş. Bir habbe vermemiş. Babam gümrüğe girmiş. Çalışmış. Ev bark düzmüş. Dünyaya biz gelmişiz. Ben.. (eliyle göstererek) bu Nuriye, ölen en küçük kardeşimiz Mustafa'cık...

Mustafacığın ismi anılırken iki hemşire birer ağlama hıçkırığı geçirerek, ellerinin tersiyle gözyaşlarını sildiler. Bu ufak matemden sonra Huriye devam etti :

— Babam büyük bir ev aldı. Horhor'dan Sarıgüzel'e taşındık. Bahçemiz güzeldi. Cumbamız, cihannümâmız vardı. Bu iki evimizi ne güzel döşettik efendim. Her gelen beğenirdi. Babam her zamandan çok para kazanıyordu. Yiyip içeceğimiz boldu. Biz mektebe gidiyorduk. Birdenbire babama bir hastalık geldi. Durup dururken beti benzi kaçıyor, bayılıyordu. Kalb hastalığı diyorlardı. Annem hekimle gizli gizli konuşup çok ağlıyordu. Bir gün üstü örtülü teskere içinde eve babamızın ölüsünü getirdiler. Gümrükte iş görürken düşmüş, ruh teslim etmiş efendim. Babamı yıkadılar. Tabuta koydular. Hocalar, adamlar geldi. Kapının önünde dua ettiler. Aldılar götürdüler efendim. Tabutun arkasından annem haykırdı, bayıldı. Konu komşu toplandı. Ayılttılar. Yine bayıldı. Babam mezara gitti, illetini anneme bıraktı. Durup durup şimdi o bayılıyordu efendim. Annem hastalandı. Döşekten kalkamıyordu. Komşu hanımlar nöbetle gelip ona çorba pişiriyorlardı. Bir gün yangın var, bütün İstanbul yanıyor, dediler. Yangın yürüdü, yürüdü, bizim mahalleye kadar geldi. Kıpkızıl alevler öyle koşuyorlardı ki, insanlar önlerinden zor kaçıyorlardı. Can cana, baş başa idi. Herkes kendi eşyasını kurtarmaya uğraşıyordu. Bize hiç bakan yoktu. Biz üç çocuk annemizin yatağı etrafına toplandık: «Haydi anneciğim kaçalım. Yanacağız» diye yalvarıyorduk. Annem yine babam için ağlıyordu : «O öldükten sonra bana hiç bir şeyin lüzumu yok. Ev de yansın.. Cayır cayır içinde biz de yanıp kurtulalım» diyordu. Mustafacık anasının boynuna sarıldı: «Anneciğim... anneciğim.. Ben yanmak istemem. Pek korkuyorum. Haydi kaçalım» diye yalvarıyordu. Annem oğlunun ricasına dayanamadı. Mustafa'yı bağrına bastırdı. «Sen korkma yavrucuğum haydi kaçalım», dedi. Mustafacık baba-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ma pek benzediği için annem onu çok severdi. Annem döşekten zorla kaktı. Bir yorgana sarıldı. Biz de ellerimize bir iki yastık, keçe parçaları aldık. Bize yakın büyük bir bostan vardı. Herkes oraya kaçıyordu. Biz de onun bir tarafına sığındık. Çök sürmedi. Bizim ev çıra gibi tutuştu. Odaların yandığını,duvarda babamın resminin alevlerin içinde kaybolduğunu uzaktan görüyor, çırpına çırpına ağlıyorduk. Ertesi günü oldu. Bizim yanımızda bir iki kırpıntıdan başka bir şey yoktu. Biz birdenbire fukara olmuştuk efendim. Mustafacık : «Anne fukara olmak ne demektir?» diye soruyor, annem : «Haniya akşamüstleri bizim kapıyı çalan üstü başı parça parça dilenci baba yok mu, işte biz şimdi öyle olduk» diyordu.

Yangın gündüz yandı. Gece yandı. Ertesi günü oldu hâlâ yanıyordu. Biz, İstanbul'da hiç ev kalmadı zannettik. Çünkü etrafımız göz alabildiği kadar vîrâne olmuştu. Yalnız bacalar gözüküyor, her yandan dumanlar tütüyordu. Bilmiyoruz kaç saat olmuştu. Biz hiç bir şey yememiştik. Evde babamızın getirdiği pastırmalar, peynirler, tereyağları, kuru üzümler, incirler vardı. Hepsi, hepsi yandı efendim. Mustafacık karnım aç diye ağlıyor, annem üzülüyordu. Biz yanımıza hiç para da almamıştık... Üç kardeş bizim küçücük kumbaralarımız vardı. Babam her gün içine para atardı. (İçini çekerek) Onlar da yandı efendim. Benim, Nuriye'nin mor tafta bayramlıklarımız, işlemeli pelerinlerimiz, Mustafacığın maren yakalı esvabı, ruganî potinleri hep.. hep kül oldu efendim. Belediyeden kuru ekmek dağıttılar. Bir parça zeytin verdiler. Biz çok açtık. Kapışa kapışa yedik. Annem yemedi efendim. Açtı ama içi almıyordu. Üç gün... dört gün.. beş gün oldu. Biz hâlâ vîrânelikte idik. Yangının kızgınlığı gitti, şimdi donuyorduk. Nereye gidelim efendim. Bir yerimiz yoktu ki. Bazıları camilere, medreselere taşınıyorlardı. Annemizin kımıldanacak hali yoktu. Hem hasta, hem aç, hem üşüyordu. Zayıfladı görseniz... Bir akşam, üzerine birdenbire fenalık geldi. Bizi ayrı ayrı çağırdı. Kokladı öptü. Gözünün yaşları bizim yüzümüze bulaşıyordu. Lâkırdısı anlaşılmıyor, sesi böyle incecik iplik gibi çıkıyordu. Vîrânelerde daha kadınlar vardı. Bana oradan bir komşu çağırınız dedi. Gittik. Bildik bilmedik : Hanım, annemiz pek hasta, sizi çağırıyor, dedik. Bir kadın geldi. Annem onun kulağına bir şeyler söyledi. Hatun mendilini çıkardı. Hem annemin hem de kendisinin gözyaşlarını sildi : «Ah hanımcığım elden ne gelir? Benim başımda da var dört tane...» dedi. Bu ne demekti? Biz anlayamadık. Kadın gitti. Yine geldi. Anneme bir ufak kâse çorba getirdi. Annem yemedi. Bize içirtti. O kadın ara sıra gelip anneme bakıyordu. Bilmem kaçıncı gelişiydi. Annemin artık benzi kaçmış, kaçmış sesi kesilmişti. O kadın ötekilere :

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Hu yetişiniz bu zavallı kadın gidiyor.. diye haykırdı.

Birkaç kadın daha geldi. Annemin etrafına dizildiler. Pamuk buldular. Ağzına su damlattılar. Annemin vücudu birdenbire birkaç defa kımıldadı. Biz iyi oldu kalkıyor sandık... Sonra çok üşüyor gibi dudakları titredi, titredi. Yüzü balmumu gibi oldu. Gözleri aralık kaldı. Artık hiç kımıldamadı. Kadınlar annemin çenesine bir mendil bağladılar. Baş ucunda okudular. Sonra yorganı yüzüne kadar çektiler. Her tarafını örtüp gittiler. Mustafacık «Anneme ne oldu? Ben koynuna gireceğim» diye ağlıyordu. Başa çıkamadık. Yorganı kaldırdı. Girdi. Annesini öptü.. öptü... Biz de sarıldık öptük. Annemin yüzü buz gibiydi. Artık o bize sarılmıyor, öpmelerimize hiç cevap vermiyordu. Bize darıldı sandık. Ağlaşmaya başladık. Kadınlar gördüler koştular. Bizi oradan çektiler. Annemizin yanına salıvermiyorlardı. Meğerse annemiz ölmüş. Hiç görmedik. Ölü nasıl olur bilmiyorduk efendim. Sonra babamı koymuş oldukları gibi bir teskere getirdiler. Annemizi içine yatırdılar. Götürdüler. Bir daha görmedik. O, ahirete gitmiş. Oraya gidenlerden ne haber gelirmiş, ne mektup efendim... Biz üç çocuk sokak ortasında kaldık. Komşularımızın her biri cami içlerine, medreselere, çadırlara, oraya buraya dağıldılar. Bize birkaç gece sıra ile baktılar. Ellerimize yalnız kuru ekmek veriyorlardı. Nihayet :

— Bizim kendi çocuklarımıza bakmaya kudretimiz yok. Bunları belediyeye teslim edelim, dediler..

Belediye neresiydi? Orada bize ne yapacaklardı? Korktuk. Bir sabah erkenden üçümüz Fatih camiine doğru kaçtık. Orada.. burada gezindik. Birkaç saat sonra karnımız açıktı. On paramız yoktu. Cami meydanlığının bir köşesine çekildik. Ağlaşıyorduk. Yanımıza bir dilenci kızı geldi. Lime lime üstü başı leş gibi kokuyordu. Bize: «Ne ağlıyorsunuz?» dedi. «Anamız, babamız öldü, evimiz yandı. Sokakta kaldık. Karnımız aç. Paramız yok» dedim. Güldü. «Üstünüz başınız tertemiz hem de yeni.. Onları satınız. Kaç gün sizin karnınızı doyurur.» dedi. «Onları satalım da çıplak mı kalalım» dedim. «Bunları satar, eskisini alırsınız. Hem giyinirsiniz, hem de size çok para kalır. Kaç gün karnınız doyar...» dedi. «Biz esvabımızı satmayız» dedik. Kız gitti. Öğlen oldu. İkindi oldu. Açlıktan bayılıyorduk. Mustafacık çok ağlıyordu. O kız şeytan gibi yine önümüze çıktı. Şöyle konuştuk:

O — Hâlâ aç mı oturuyorsunuz?

Ben — Evet.

O — Açlıktan öldükten sonra bu güzel esvaplarınız neye yarayacak? Burada her gün açlıktan kaç kişi ölüyor. Geliniz bakınız işte bir tanesi orada... dedi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Gittik baktık. On altı, on yedi yaşında delikanlı bir dilenci yere yatmış; yüzü, gözleri annem gibi olmuş debeleniyordu. Halk başına birikmiş. Ekmek, para veriyorlardı. Fakat o almıyor, yemiyordu. Biz de öyle olacağız diye korktuk. Kıza sordum:

— Senin adın ne?

— Emine... Benim de anam babam öldü. Sokakta kaldım. Bir, iki defa evlere evladlığa aldılar. Fakat hem doyuncaya kadar yiyecek vermiyorlar, hem de dövüyorlar. Kaçtım...

— Bugün evsaplarımızı satalım.. O para bittikten sonra ne yaparız?

— Dilenirsiniz... Böyle güzel yeni esvapla dilenirseniz para vermezler... Hem sen pek güzel kızsın. Delikanlı zenginler sana çok para verirler. Hiç aç kalmazsın... Öteki kardeşlerini de beslersin.. Çirkin fukaraya acımıyorlar kardeş...

Hikâyesinin bu noktasında Huriye yüzünü iki avucunun içine sakladı. Hıçkıra.. hıçkıra ağladı...

Dinlerken komiserin teessürden rengi uçuyor, önündeki birayı, mezeleri unutuyor, henüz iki nefes çektiği sigarası bütün kül olup yere dökülüyordu. Hüzünle ev sahibine döndü:

— Hasbelmeslek çok fecâyi gördüm. Lâkin bu kadar acıklısını böyle bir masum ağızdan dinlemedim, dedi.

Huriye hıçkırıklarını teskin ile yine başladı:

— Vakit geçtikçe açlığımız artıyor, dayanamaz bir raddeye geliyordu. Evsaplarımızı satmaya razı olduk. Emine bizi, Malta çarşısı diyorlar, oraya götürdü. İçleri konsollar, aynalar, karyolalar, döşemeler, esvaplarla dolu bir dükkâna gittik. Orada kıranta bir adam oturuyordu :

— Salih Efendi bu çocuklar yangından çıkmışlar. Yiyecekleri yok. Evsaplarını satacaklar, dedi.

Salih Efendi bize dikkatle baktıktan sonra:

— Hırsızlık malı değil ya?

Emine — Hırsızlık değil.. Görmüyor musun kendi üstleri. Bunları alacaksın. Daha eskilerini giydireceksin. Üste para vereceksin.

Bizi dükkânın arkasına götürdüler. Çoraplarımıza, potinlerimize varıncaya kadar soydular. Arkamıza eski entariler, pamukları çıkmış mundar hırkalar giydirdiler. Çıplak ayaklarımıza birer delik şıpıdık geçirdiler. Elimize yırtık yırtık, pis pis, sekiz on tane beşlik kâğıt verdiler. Onların iki tanesini de Emine çekti aldı. Salih Efendi'nin gözü Mustafacığın yeni külotuyla kazmir paltosundaydı. Çocuk üşür diye onları satmadık efendim. Nuriye ile ben o kıyafetle tamamiyle birer dilenci çocuğu olduk.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Emine «haydi şimdi gidelim beraber dilenelim.» dedi. Bizim paramız var dilenmeyiz, dedik. Biz o parayı hiç bitmeyecek kadar çok zannediyordu. Halbuki üç dört defa peynir ekmek yedik, bitti efendim. O akşam karanlık oldu. Emine bizi camide kuytu mahzen gibi bir yere götürdü: «Sesinizi çıkarmayınız. Kayyumlar duymasınlar. Sonra bizi kovarlar» dedi. Altımızda kalın halı vardı ama üstümüzde yorganımız yoktu. Birbirimize sokulduk. Oraya sindik. Sabahleyin pek erken kaçtık... Artık paramız kalmamıştı. Dileniyorduk ama pek acemi idik. Yalvara yalvara dilenmesini bilmiyorduk efendim. Yalnız avucumuzu açıp duruyorduk. Kimse yüzümüze bakmıyordu. Geçip gidiyorlardı. Bir gün yaşlıca, temiz pak, kibar hanımın biri önümde durdu. Nazik nazik yüzümü okşaya okşaya yanındaki kadına:

— Baksanıza kardeş. Ne güzel kız. Bir adam evlâdına benziyor. Yüzü kızararak dileniyor zavallıcağız. Daha yırtılmamış. (Bana hitap ederek) Kızım seni yanıma evlâtlık alsam gelir misin? dedi.

Ben de — Gelirim efendim ama iki kardeşim daha var. Onları da beraber alırsanız...

Sonra o hanım yanındakine:

— Ya kardeş... Dilenci bir olsa şekerle beslenir..

Elime bir ellilik kâğıt vererek yürüdüler...

İki akşam sonra kayyum bizi büzüldüğümüz yerde gördü. Elinde saplı süpürge vardı. Üzerimize yürüdü. Biz önünden kaçarken yetiştikçe arkamıza yapıştırıyordu. Mustafacık kaçamadı düştü. İki tokat yedi. Burnu kanadı... Ertesi akşam artık sokakta kalmaya başladık. Dilendiğimiz para bizi beslemiyordu. Kirli kirli ancak beş altı onluk kazanıyorduk. Ekmek peynir pek pahalıydı efendim Emine bize pazarlardan, zerzevatçılardan soğan, havuç, yemiş çalmasını öğretti. Mahalle aralarında kapıları çalıyorduk. Bize verdikleri taş gibi ekmek kırıntılarına çaldığımız şeyleri katık ediyorduk. Mustafacığın urbalarını çoktan sattık efendim. O da yalın ayak, başı kabak, pis bir dilenci çocuğu oldu. Zavallıcık çalarken beceremiyor, tutuluyor, fena halde dayak yiyiyordu. Artık vîrâne kovuklarını ev edindik. Oralarda bizim saklı ağzı kırık destilerimiz, çanaklarımız, paslı tenekeciklerden tepsilerimiz, eski hasır, keçe parçalarından şilteleri-miz vardı. Lâzım olunca onları çıkarırdık. Elimize geçirebildiğimiz kırıntılarla ateş yakarak oğlan, kız karma karışık bu kovuklarda yatıyorduk. Hepimiz anasız, babasız, hepimiz sefil, çıplak, açtık. Hepimiz giderek daha ahlâksız, arsız, hayasız oluyorduk. Çünkü birbirimizden hep fena şeyler... öğreniyorduk.. Dilencilikten kazanamazsak çalıyorduk. Öyle de doymaz-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sak para edebilir nemiz varsa satıyorduk... Evet efendim bir lokma ekmek için her ârı kabul ediyorduk.

Huriye yine yüzünün kızartısını iki avucuyla örterek bir ağlama sağanağı geçirdi. Ağır ağır yine başladı:

— İçimizde öksürmeyen, uyuz olmayan, daha türlü türlü dertlerle hastalanmayan yoktu. Analarımız bizi sokakta doğurmadı efendim. Biz, hep o sefil çocuklar, evlerde dünyaya geldik. Ana koynunda büyüdük. Vücutlarımız o sefalete tahammül etmiyordu. Her gün orada, burada ölen bir iki tanemizi tabutlara koyup götürüyorlardı. Çocukluk.. Her zarurete razıydık, ölmek istemiyorduk. Mustafacık hastalandı. Öksürüyor, öksürüyor, yüzü kızarıyor, gözleri kan çanağı gibi dışarıya uğruyor, boğuluyor, gidiyor gibi oluyordu. Bir dilenci Sıdıka Nine vardı. Mustafacığı ona götürdüm: «Anacığım dedim, küçük kardeşim hastalandı ölüyor, bir ilaç bilmez misin?». Çocuğu muayene etti : «Vah zavallı yavrucak bu daha ana kuzusu, ne de güzel toramancık bir oğlan... Buncağız boğmaca öksürüğü olmuş. Bu hastalık soğukta daha beter olur. Bunu iyi etmek için kapalı bir ev, sıcacık bir oda lâzım. Ah bu yoksuzluk yüzünden kaç tane evlat gömdüm. Yüreğim yufkadır. İçim götürmez. Kibar insanlar bizi böyle soğuğun, çamurun içinde görüp geçerler. Sanırlar ki bizi Allah taştan yaratmış, her cefaya dayanırız. Hastalık bizim için değildir. Biz her gün büyüğümüz, küçüğümüz sokaklarda sürü sürü ölürüz. Bizi arıyan yok. Rabbim insaf versin onlara... Var mı kızım yirmi otuz kuruşun, bu çocuğa ilaç yapalım?» dedi. O akşam yiyecek almak için bile paramız yoktu. Arkamdan dolaşan bir Bekir vardı: «Ben sana otuz kuruş bulurum ama bir şartla» dedi. Huriye bu şartın izahını hıçkırıklarının içine kaynatarak devam etti:

— Kabul ettim. Otuz kuruş aldım. Bir manav Hasan vardı. Sıdıka Nine gitti. Ona yalvardı. Dükkânının altındaki bodrumu bir iki gece için bize verdi. Dört, beş ayak merdivenden inerek dolap kapısı gibi küçük, kırık, çarpık bir kapıdan girdikten sonra burası altı toprak, bir çocuk bile ayakta serbest gezinemeyecek kadar tavanı basık, penceresiz, kapkaranlık bir yerdi. Sıdıka Nine de bir vîrâne kovuğunda yatıyordu. Yangın yerlerinde yarısı yanmış küçük bir ot minder bularak onu kendine döşek yapmıştı. Bu yanık minderi bodruma taşıdık. Büyücek kırık bir çanağımız vardı. İçine kül doldurduk. Kömürcüden on kuruşa bir okka kömür aldık. Tahta parçaları, dal kırıntıları topladık. Ateş yaktık. Sıdıka Nine gitti akdardan ilaç aldı. Mustafacığı ot mindere yatırdık. Bodrumun kapısını kapadık. Sokakta kaldığımızdan beri dört tarafı kapalı bir yerde işte o gece yatıyorduk. Orası bize hamam gibi sıcak ve saray kadar şirin geldi. Sıdıka Nine akdardan aldığı otları teneke maşrabasının içinde kaynattı.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Onu sıcak sıcak Mustafacığa zorla içirdik. Çünkü boğazından gitmiyordu. Kocakları kardeşimin boynuna, göğüsüne siyah bulamaç gibi bir şey sürdü. Hep hırkalarımızı çıkardık, ısınsın diye hastacığın üstüne örttük. Sabah oldu. Lâkin Mustafacık iyi olmadı. Daha çok, daha boğuk boğuk öksürüyordu. Bana, Sıdıka Nine'ye «beni iyi ediniz» diye yalvarıyordu. Mustafacığın ne ilacı vardı, ne yiyeceği. Otuz kuruş bitti. Beş on para toplamak için Sıdıka Nine, ben, Emine dilenmeye çıktık. Nuriye'yi hasta kardeşinin başında bıraktık. Sakın buradan bir yere ayrılma, su isterse çocuğa ver, dedik. Çünkü sudan başka zavallıya verecek bir şeyimiz yoktu efendim. Üç dört saat dilendik. Üçümüz ancak on yedi tane on paralık kâğıt toplayabildik. Nuriye koşa koşa, hem de ağlaya ağlaya yanımıza geliyordu. «Kardeşini niçin yalnız bıraktın?» diye biz ona darılıyorduk. O bize: «Aman koşunuz. Mustafacığa bir şey oldu. Yüzü gözü morardı. Çırpındı çırpındı. Artık kımıldamadı. Yalvardım, yalvardım bana cevap vermedi. Ağız aralık duruyor. Gözlerinin yalnız akıyla bakıyor...» dedi. Ağlaya ağlaya hep bodruma koştuk. Sıdıka Nine Mustafacığın yattığı ot minder parçasını kapının aydınlığına doğru çekti:

— Vah oğulcuk Mustafa.. O gitmiş cennet bahçesine... kavuştu anacığınıza... babacığınıza.. kurtuldu bizim gibi üşümekten, açlıktan, dilenmekten, dedi.

Hemen koynundan kirli mendillini çıkardı. O küçük ölünün yüzüne örttü».

Huriye, Nuriye, Vefa Nüzhet, Melek şimdiye kadar bir facia sahnesindeki figüranlar gibi sessiz duran bu dört çocuk Mustafacığın ölümüne derin derin, göğüs geçire geçire ağlamaya başladılar... Hüzünle dolan masum kalbleri taşıyordu.

Huriye mendilini gözlerine götüre götüre devam etti:

— Sıdıka Nine: «Varayım hükûmete haber vereyim, dilenci ölüsünü belediye kaldırır» dedi. Gitti. Çok sürmeden geldi: «Söyledim kaldıracaklar» dedi. Bir saat bekledik... Üç, dört saat geçti. Akşam oluyordu, kimse gelmedi. Karşımızdaki tütüncü dükkânında duvar saati vardı. Ona bakarak vaktimizi anlıyorduk. Yüzünden mendili açıp açıp Mustafacığı öpüyor, yine kapıyorduk. O bize bakıyor gülümsüyor gibiydi. Bilmem kaç saat geçti. Akşama doğru dört hamalın sırtında kara muşamba kaplı koca bir tabutla iki efendi geldi. Bodrumda eğilerek: «Burada çocuk ölüsü varmış» dediler. İşte burada yatıyor, dedik. O efendilerden biri ot mindere yaklaşarak Mustafacığın yüzünden mendili çekti. Sıdıka Nine'den sordu:

— Bu çocuk neden öldü?

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Boğmaca öksürüğünden... Aslını sorarsan açlıktan, yoksuzluktan...

Elindeki kağıda bir şey yazdıktan sonra :

— Kaldırınız, dedi.

Tabutun ağzını açtılar. İçinde, beyaz kireçlere bulanmış iki çocuk ölüsü daha vardı. Mustafacığı da onların yanına uzattılar. Üzerine daha kireç attılar. Hayatta birbirini tanımaz iken ölümün kardeş ettiği bu üç yavrucak, yurtsuz kaldıkları bu dünyadan koyun koyuna ahretteki evlerine gittiler, efendim. (s. 187-231)

Hakka sığındık, İstanbul 1335/1916

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883 MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

12

SON ARZU'dan

Bu aralık dışarıda hafif bir gacırtı oldu. Kızlar kulak verdiler. Sofanın öbür yanındaki ihtiyar merdiven, üzerine yüklenen adımların sıkleti altında sanki inliyordu. Nuriyezdan telâşla :

— Büyük babam geliyor. Nâmeleri saklayınız.

Bu seri kumanda üzerine nâmeler hemen birer tarafa sokularak yok edildi. Feyzullah Efendi'nin kızlara kıraat tavsiyesinde bulunduğu güzide kitaplarından bir tanesi hemen masanın üzerine açıldı. Bu *Pend-i Attar* şerhi idi. Küçük hanımlar derhal bu şerhin etrafına toplanarak her kelimesini müdekkikâne tefsir ile meşgul görünmek tavrını aldılar.

Gelişigüzel açılan sahifenin başında çıkan beyit şu idi :

Ber tevekkül ger buved fîrûziyet
Hak dehed mânend-i murgân rûziyet

Zişan, şerh metnini okumaya başladı. Diğer iki kız da karienin birer yanına geçerek gözleriyle satırları takip ede ede dalgın dalgın dinliyorlardı. Zişan:

— (Ber bâ-i muvahhidenin fethi ve (ra) ile harf-i istilâ, arabîde (Ala) mânâsına.. (Tevekkül) tefaül vezninde, işte Huda-yı müteâl'e itimat ve inkıyad eylemek mânâsınadır. (Ger) hemzenin hazfıyle (eğer)den muhaffef... Edat... Şart...

Bu esnada büyük baba, kapının rezesini bir iki kurcaladıktan sonra başında arâkıye, sırtında haydariyesiyle odaya girdi. Kızları kitap etrafında meşgul-ı kıraat görmekten mütevellit bir memnuniyet beşaşetiyle:

— Vay güzel hanımcıklar.. Vay anam karılar.. Böyle başbaşa vermiş de fıtır fıtır, çıtır pıtır ne okuyorsunuz bakayım?

Birer derin dalgınlıktan uyanır gibi üç kız ihtiramen ayağa kalktılar. Zişan cevap verdi:

— *Pend-i Attar* efendim...

Merdrâ mîpervered ender kenâr
Mekr u şîve mînumâyed bîşumâr

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Attar ile hem-kafiye bu iki mısraı takti'li bir âhenkle okuduktan sonra Şeyh hakkında ucu gelmez tafsilâta girişti. Hazretin Nişabur'daki tevellüdünden başladı. Bir gün tasavvufa meclubiyetinden Attar dükkânını terk ile o zamanın urefâ-yı meşâyihinden Rükneddin-i Ekâf'ın hânkâhına şitab ettiğinden, yüz bin beyte varan eş'arının tenevvüünden, *Mantıku't-tayr*'ından, *Bülbülnâme*'sinden, *Hallacnâme*'sinden, *Mazharü'l-acaib*'inden pek çok coşkunca bahsede ede nihayet şeyhin yüz bu kadar yaşında iken vuku bulan şehadet-i feciasına geldi. Bir rivayete göre Moğolların Nişabur şehrine istilâları esnasında Şeyh Attar esir düşer.. Bir kâfirin müşarünileyhi katle davrandığı sırada İslâmdan bir zat zuhur ederek: «Bu pîr-i ruşen-zamîri öldürme, sana altın vereyim» der.. Şeyh ise mutasarrıfı olan Moğola: «Ben Müslümanların ulusuyum, beni bundan ziyadeye alırlar.» ihtarında bulunur. Moğol esirini satmaz. İhtiyar şeyhi bir müddet ona buna yüksek kıymetle arzeder. Fakat bir talip çıkmaz. Nihayet birisi bir torba saman mukabilinde şeyhi kendisine satmasını teklif eder. Attar hazretlerinin: «Şimdi tamam pahamı buldum» buyurmaları üzerine Moğol gazaplanarak esirini şehit eder. Diğer rivayete göre: Cengiz'in hurûcunda Şeyh bir Moğolun eline esir düşer. Esirini satması için Moğola hayli mühim mebâliğ teklif olunur. Fakat şeyh hazretleri daima «bu paralar benim değerim değildir» itirazında bulunur. Moğol hep bu fırsatları kaçırır. Nihayet biri «bu ihtiyarı bana ver. Arkamdaki bir çuval samanı sana terkedeyim» deyince Şeyh Attar, sahibine «benim kıymetim işte budur. Beni şimdi sat» der. Moğol hiddetle hazreti şehid eder..

Büyük peder, birbirinden ihtilâfları hemen farkolunmayan böyle sekiz, on rivayet sayıp döker. Kızları sıkıntı basar. İhtiyarların gençler meclisinden mütelezziz oldukları kadar, gençler ihtiyarlardan kaçarlar. Sevgililerinden gelen nâmelerin edebî ve garamî kıymetlerini aralarında münakaşa edecekleri sırada Hazret-i Attar'ın seksen rivayet üzerine kurulan menkıbe-i şehadetini dinlemek küçük hanımların üçünü de sinirlendirir.

Kızlar, ihtiyarı kaçırmanın yolunu bilirlerdi. Büyük babanın bir parça akidesine dokunmak onu odada duramayacak bir hale getirirdi. Feyzullah Efendi'nin bam teline basmayı birer küçük işaretle birbirine anlattıktan sonra Zişan *Pend-i Attar*'ı okumakta devam ederek (ber tevekkül) beytine şerh metni vechile şöyle mânâ vermeye başlar:

— Tevekkül üzerine eğer senin galebe ve zaferin olursa Cenab-ı kibriya kuşlar gibi senin rızkını verir. Tevekküle galebe kemal-i tevekkülden ibarettir.

Vicdan mahçup bir tavır alarak:

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Huzurunuzda böyle mühim şeylere itiraz haddim değil efendi hazretleri, müsaade buyurursanız halletmek istediğim küçük bir müşkülüm var...

Efendi gözlüğünün parlak camlarını Vicdan'a çevirerek:

— Buyurunuz hanım kızım. İhtiyarların vazifeleri daima gençleri irşattır.

Vicdan — Rızk cihetiyle insanların kuşlara teşbihini makul göremedim.

İhtiyar biraz şaşırarak:

— Neden?

— Çünkü kuşlar ufak bir cevelanla rızklarını hemen her tarafta hazır bulurlar. Tabiatın her ciheti onların bağı, bahçesi, bostanı, anbarıdır. Yiyip içmek için kuşlar hiç bir kayıt ve kanuna tâbi değildir. Bulduklarıyle tagaddi ederler. Fakat insanlar için böyle midir? Medeniyet insanlar ile tabiatın arasını çok aşmıştır. İnsan evvela para kazanacak, sonra yiyeceğini pişmiş veya pişmemiş olarak satın alacak. Me'kûlâtımızın çoğu birçok istihzarattan sonra yenecek bir hale geliyor; meselâ en ziyade yediğimiz ekmek, ekmek olabilmek için buğday nasıl yetişiyor ve sonra kaç türlü ameliyat görüyor? Bahçe ve tarlalarımızı yağma eden kargalar, piliçlerimizi kapan çaylaklar, her çöplükte eşinen horozlar, tavuklar gibi rızk toplamak insanlar için kabil olaydı, ortada hiç bir dilenciye tesadüf edilmezdi. Tasavvur buyurunuz. Uçmak mecali oldukça bir serçe için aç kalmak ihtimali var mıdır? Ona gıda olacak taneciği her yerde bulabilir. Binaenaleyh usul-i tagaddi ve taayyüşte aramızda pek büyük farklar bulunan kuşlar gibi Cenab-ı Hak rızkımızı ihsan eder tevekkülüyle beklemek bir fert, bir aile, bir millet için felâkettir. Bu eski zaman hikmetleri şimdiki vaktin hayatına uymuyor. İnsanları çalışmaya, zenginliğe, cidale, rekabete sevk ve teşvik etmeyen sözler kimin tarafından sâdır olursa olsun, insaniyet için hikmet değil, nikbettir.

Pek genç bir zamane kızının Attar hazretlerine bu hücumu vehleten ihtiyarın beynini sarstı. Biraz kafasını bularak vereceği cevabı hazırlamak için enfiye tabakasını açtı. O siyah tozdan birbiri arkasına birkaç tutam burnuna tıkıştırdı. Gözlerini süze süze çekerek beyninin en derin aksâmına göndermeğe uğraştı. Biraz yere, biraz tavana ve muhatabesinin yüzüne ağır bir nazar dolaştırdıktan sonra:

— Hanım kızacağım.. dedi. Siz hep benim torunlarım, yani daha dünkü çocuklarsınız. Mekteplerde birkaç sene lisan, ilim ve fen nâmına öteberi okuyuvermekle nefsinizde Şeyh Attar hazretlerine itiraz kudretini görmek kendinizi bilmemenizden ileri gelir. Sizin itirazınız ile hazret-i şeyh küçülmez. Fakat siz cehlinizi isbat etmiş olursunuz. Ben bu sakalı

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

değirmende ağartmadım. İlm-i ledün ile ben de uğraştım. İstiknah-ı hafâyâya çalıştım.

Vicdan-Müsellem ilim ve fazlınızdan müstefid olmak istiyoruz.

İhtiyar istihzalı bir tebessümle ağzının noksan dişlerini göstererek:

— Benim yetmiş yaşında öğrenemediğimi siz on beşinde hatmetmişsiniz, ben size nasıl ders verebilirim?

Bahsi tevsî ile ihtiyarı sıkıştırmak için Zişan söze karışırak:

— İnsanlar tevekkülde kuşlara imtisalen yaşayabilirler mi? Bunu anlamak istiyoruz...

Nuriyezdan bir ayak evvel dedesini odadan kaçırmak kasdıyle:

— Kuşların tevekkülü ne ile sabit? Onlar da yuva için, bir lokma gıda için birbiriyle mübâriz.. Her tarafa uçuyorlar, arıyorlar, cenkleşiyorlar.

İhtiyar efendi enfiyeden sonra şimdi bir sigara yakarak:

— Kuşlar da, insanlar da, canavarlar da ne kadar koşuşsalar, dövüşseler, sövüşseler, mukadderden başka bir şey yapamazlar; rızk-ı maksûmdan ziyade rızıklanamazlar... Kısmet ne ise o olur. Hiç bir bilgi bu kanunu bozamaz. Siz kadın, hem de genç kadınsınız. Böyle şeylere aklınız ermez, çünkü gençlik demek tecrübesizlik, görgüsüzlük ve cehalet demektir...

Efendinin her sözde gençliği bir sebeb-i mülzemiyet, ihtiyarlığı medar-ı galebe edinmesi kızların sinirlerini bütün bütün bozdu. Zişen biraz hararetlice söze başlayarak:

— Efendim her müşküle karşı çare düşünen milletler ile tevekkülü rehber edinenlerin aralarındaki müdhiş fark gözler önünde duruyor. İşte Buhara.. İşte Amerika. Çünkü mütevekkil, ekinini eker, yağmur bekler. Her ihtimali düşünen çalışkan ekinci, tarlalarına cedveller açar. Kurak senelerde ekinlerini sular.

İhtiyar — Kızım tevekkülün gemisi batmaz..

Vicdan — Efendi hazretleri «tedbirde kusur edip de kadere bühtan eyleme» darb-ı meselini de unutmayalım.

Büyük peder bu üç çocuğun hücumuna söz yetiştirmek için bir daha enfiyeye bulanarak:

— Ah eski kadınlık ah.. Tevekkülün felsefesini değil, mânâsını bile bilmezlerdi.

Zişan — Zaman terakki ettikçe kadınlar hep yine eski halde mi kalsınlar? Bir şey bilmesinler mi efendim?

Efendi — Onlar için iffetin, ismetin mânâsını, kudsiyetini, ulviyetini bilmek kâfidir. Başka ilim istemez..

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Üç kız birbirine bakışarak hafifçe kızardılar. Fakat Vicdan cevapta ötekilerden ziyade cüretkâr çıkarak:

— İffetin mânâsı da ilim ile öğrenilir efendim...

Efendi — Hay hay lâkin analarınız, büyük analarınız, daha büyük analarınız ilmen yükselmediler. Fakat kadınlıkça sözüm ona şimdiki âlim hanımlardan daha fazla kıymeti hâiz idiler, milletimizden büyük şâireler de geldi..

Fıtnat'lar, Leylâ'lar, Şeref'ler.. Bunlar da rindlikte.. hattâ mey ve mahbub-perestlikte rical-i şuarâ ile omuz öpüşürler. Leylâ'nın :

Va'de-i vaslı yalan söyleme söyle gerçek
Olmaya bu dahi evvelki gibi bendene dek
Niyyetin yoğise emdirmeğe la'lin sâki
Yetişir çekmeyelim biz dahi beyhude emek
Mey ü mahbûba yasağ eyleme sofî zîra
Şâire lâzım olan gördüğü şûhu sevmek
Hele bir bûse için ıyde kadar bekleyemem
Şimdi lutf eyle o dem herkes öperler el etek
Pek de nâz eyler ise âşık-ı bî-çârelere
Sen de Leylâ o mehi durma hemen sîneye çek

Geçen asrın şâiresi böyle olursa bu asrın âlimesinden edeben ne beklenilmek lâzım geleceği câ-yı mülâhazadır. Avrupa çığrından çıktı. Erkeğinde, kadınında edeb ve haya kalmadı. Asya da öyle oluyor. Afrika da. Terakki nâmına bu levs dünyaya yayılıyor.

Kızlar itiraza atılırlarken ihtiyar teessürden titreyen eliyle sükût işareti vererek devam etti :

— Siz üç kız, üçünüz de (soy-zâde)siniz, afifsiniz. Fakat iffeti mektepte öğrenmediniz. Bil-verâse ismetlisiniz. Mertlik, cömertlik, kahramanlık, ulüvvi- cenab vesair mezâyâ eslâftan ahlâfa nasıl intikal ederse ismet ve iffet de size ecdadınızdan öyle müntakildir. Fakat kızlarım akıl ve iz'anınızın ölçüsünü bilmeden Şeyh hazretlerinden tenkit ve itiraz için (ber tevekkül) beytini intihab edeceğinize kadınlığa, aile saadetine, namus ve iffete dair parçalar arayınız.. Kalb ve dimağınızı bu suretle tezyin ediniz. İrfanınızı bu yolda tezyide uğraşınız. Dünya erkek feylesof dolu, kadından hakîm olmaz, kadın zevce olur, ana olur. Siz olacağınız şeyi bilmiyorsunuz. Tabiatın size tayin ettiği vazifeyi anlamıyorsunuz. Ben torunumu şâire olsun, ateş-zeban bir edibe kesilsin, İslâmiyetin tevekkülüne itiraz etsin fikriyle mektebe göndermedim...

Zişân, ihtiyarın bu sinir nöbetinin karşısında telâşlanarak :

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Fakat efendi hazretleri lutfediniz. Merhamet buyurunuz.. (Ber tevekkül) beytinin mabadını dinleyiniz..

Büyük baba gayr-i iradî bir hareketle yerinden kalkıp oturur, ellerini bir vaz'-ı şikâyetle semaya kaldırarak :

— Susunuz dinlemem. dinlemem.. dinlemem.. Sözlerinizi havsalam istiab etmiyor.. Eğer dinlesem bugün şeyhe.. yarın peygambere, öbür gün Cenab-ı Hakk'a itiraz edeceksiniz. Maazallah.. maazallah...

İhtiyar Feyzullah Efendi sendeleye sendeleye kalktı, teessüfler içinde telâşlı adımlarla odadan kaçtı...

Zişan geniş bir nefes alarak :

— Kaçırdık ama biz de bittik.. dedi.

Nuriyezdan mahzun bir telâffuzla :

— Zavallı büyük babacığım.. Torununun kalbinde Rıdvan Sabih'in aşkı.. koynunda muhabbetnâmesi olduğunu bilse!..

Vicdan — Bilirse ne olur?

Zişan — Ne olacak bunağın derhal yüreğine iner..

Nuriyezdan — Dedem hakkında öyle hürmetsiz tabir kullanma, gücenirim.

Zişan — Bunak değil de ya nedir? Bu ma'tuhların emirleriyle kalkıp oturuyoruz.. Hissiyatımız da bu bir asır evvel yaratılmış kafaların kumandalarıyle işleyemez ya? Eski ve yeni fikirli ihtiyar, genç artık herkes bilmelidir ki, kızlar erkeklere eş olmak için yaratılmışlardır. Ve her kız kendi eşini gönlünün istediği gibi intihab etmek hakkına tabiaten mâliktir. Bunun zıddına hareket etmek hatadır.

Son arzu, İstanbul 1338/1922, s. 142-155

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

13

TEBESSÜM-İ ELEM'den

ESKİ VE YENİ KAFALAR

Vakit yatsıya yaklaşıyor. Langa'da kafayı tutan sarhoşların oradan buradan bedmestane na'raları, ahlı şarkıları işitiliyor. Bazen tek, bazen kol kola çift, bazen üç dört, Emirhor hamamının köşesinden yola düzeliyorlar. Ekserisi o duvar senin, bu duvar benim, zik zak gidiyor.. Aksaray caddesini bulduktan sonra birer tarafa dağılıyorlar. Birçoğu caddeyi arzânî kat'ederek Valide camii sokağına yürüyor. İçlerinde kolanı gevşemiş semer gibi birer tarafa sarkmış, kira beygirlerinde süvarileri de var. Hayvanın gâh yelesine gâh koskonuna yatıp yatıp yine düzelmeye uğraşarak, ayaklarıyla mütemadiyen üzengileri arayarak sapacağı sokağı merkûbunun dirayet-i intihabına bırakmış olanları, yahut sürücüden soranları da eksik değil... Ağa yokuşunun alt başındaki çeşmenin önünde, bozuk güfte, falso beste ile:

Yandım Allah billah Leyla'sına

gibi ateşli nağmeler salıverdikten sonra midesindeki ispirto yangınını söndürmek hararetiyle ağzını musluğa verenler, abdest bozmak için pantalonu çözerek, yarı kapalı gözleriyle araştırıp da bir yer beğenemeyerek nihayet sokağın ortasını sulayanlar, ezan sesi duyunca ellerini kaldırıp âbidâne bir tavr-ı huşû ile kelime-i şahadet getirenler, bir hasm-i gâibe atıp tutanlar, boyuna söğüp sayanlar, vakit vakit durup birbirine sarılarak te'yîd-i meveddete uğraşanlar ve daha daha sarhoşluk faturasının envâi sokaklarda resm-i geçit yapıyordu.

Yağlıkçı Hasan Efendi pek mühim addettiği bir keyfiyetin tecessüsü için o akşam mahalle camiinde cemaatle edâ-yı salâtı ihmal ederek çiçek bostanı semtindeki hânesinin köşe penceresinde bir mevki'-i tarassud ahzıyla bekliyordu. Karşıki hâneye bozuk kadınlar taşınmış, her akşam içeriye adam alıyorlardı. Hânede erkek nâmına kır sakallı kırk beşlik, ellilik bir adam vardı. Bu herifin elinden tesbih düşmüyor, girip çıkarken tehlil ile daima dudakları kımıldıyor, ekseri onu camide ön safta görüyorlardı. Hasan Efendi bir müddet bu takvâ-yı sûriye aldandı. Fakat

hânedeki genç kadınların taaddüd ve sıkça sıkça tebeddüllerini, bilhassa süs ve tuvaletlerini, açık saçıklıklarını, her gün araba ile, yaya sokağa taşınmalarını, hangi semtten geldiği belli olmayan bir bakkal çırağının, içeri bira vesaire şişeleriyle dolu, omuzunda getirdiği bir tahta sandıkla meşrubât ve mekulât taşımasını efendinin o tavr-ı zâhidânesiyle bir türlü telif edemedi. Daha tuhafı kesretle gelen misafirler hep erkek, genç ve hovarda takımındandı. Zaman-ı misafiretleri de daima geceye müsadifti. Bazı akşamlar, evin arkada bahçe üzerindeki geniş odasından ud, keman, ve ezgili kadın sesleriyle karışık ince bir ahenk işitiliyordu.

Bu tesbihli herif suret-i Haktan görünmeğe uğraşan mazallah bir münafık mıydı? Yoksa ailesi halkına söz geçirebilmekten âciz bir âbid-i miskin miydi? Hasan Efendi bu iki şık arasında uzun tereddütler geçirmekte iken bir akşam dakk-ı bâb eden birkaç hovardaya misafirhaneden rû-yı kabul gösterilmez. Herifler:

— Silsilesini bellediğimin fahişesi aç kapıyı.., narasıyla mahalleyi çınlatmağa başlarlar.. Mahalleli üşüşür. Mütecavizler firar ederler. Tesbihli adam uzun sakalından aşağı tazallum yaşları dökerek sokağa çıkar. Ne belâya uğradığını bilemediğini sûzişle anlatır. İki elini semaya ref' ile mutaarrızları Cenab-ı Rabb-i İzzete, o muntakım-i hakikîye havale ettiğini söyler. Ailesi efrâdından tahkikat-ı lâzıme icrası için içeri girer. Kısa bir müddet sonra tekrar çıkarak netice-i tahkikini yine gözyaşlarıyla şöyle izah eder:

— Bugün bizim evin kapısını çocukların tanımadıkları üç genç kadın çalarak içeri girmişler. Bir lüzum-ı mübrem üzerine geldiklerini, bu civarda hiç tanıdıkları bulunmadığı cihetle lâlettayin bir kapı çaldıklarını, bu ihtiyacın herkesin başına gelmesi muhtemel bir hal olduğunu, binaenaleyh reddedilmemelerini insaniyet namına istirham etmişler. Bizimkiler de tabiî bir kabul-i nâzikânede bulunarak kadınlara aradıkları mahalli göstermişler... Hattâ su, kahve filan da ikram etmişler. Bir hayli müddet oturup görüşmüşler... Bu yabancı kadınların bizim haneye maksad-ı duhulleri beyan ettikleri ihtiyac üzerine değil, peşlerine takılan bir iki edepsiz herifin takiplerinden kurtulmak tasavvuruyla olduğu şimdi anlaşılıyor, çapkınlar bizim haneyi o kadınların meskeni zannederek bu rezalette bulundular...

Bu izahat mahallelinin ezhânını tatmine pek kâfi görülememekle beraber o gece ses çıkarılmaz. Yalnız imam ve muhtarlardan bu kiracıların hangi mahalleden oıaya nakl-i hane ettikleri, kefilleri olup olmadığı ve daha bazı tayin-i hüviyetlerine medâr olacak şeyler hakkında tahkikat yapılır. Bir dereceye kadar def'-i iştibah edecek cevaplar alınır... Fakat iki gece sonra hanenin şangır şungur tekmil camları indirilir. Hu-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

zur-ı mahalleyi ihlâl eden bu tesbihli efendinin haneden ihracı hakkında ahali gıcırtıya başlar. Lâkin imamla muhtarın biri her nevi mesuliyeti üzerlerine alarak tesbihli hakkında hüsn-i şehadette bulunurlar. Mahalleliyi yatıştırırlar.

Yağlıkçı Hasan Efendi bir gün çarşıdaki dükkânında oturmakta iken tanıdığı müşterilerinden alafranga-mizaç ve gayet şık, apiko bir genç gelir... Ufak tefek bir iki alış veriş ve hoş beşten sonra der ki:

— Sizin hane Çiçek bostanı tarafında, filan sokakta değil mi?

— Evet...

— Yakında orayı ziyarete geleceğim...

— Bize mi? Buyurun memnun olurum...

— Size değil canım... Size gelip de ne yapacağım... Karşınızdaki eve...

— Onlar tanıdık mı? Yoksa akraba mı?

— Gayr-ı resmî akraba.. Can ciğer...

— Akrabanın gayr-ı resmîsi olduğunu bilmiyordum...

— Sersemliğin lüzumu yok Hasan Efendi... Ben seni gözü açık bir şey zannederdim. Meşhur uncu Ahmed sizin evin karşısına taşınmış. İşletip duruyor... Her gece ahenk, dernek kıyamet... Uyuyor musunuz yahu!..

Hasan Efendi fena halde bozularak:

— Ha şimdi anladım... Şu tesbihli pezevengi söylemek istiyorsun.

— İşte onu ya... Herif tesbihle galiba bir mahalle halkını efsunlayıp uyutuyor...

— Uyumuyorum beyefendi hepsinin farkındayım... Ev taşlanıyor. Önünde na'ralar atılıyor. Genç kadın sergisi varmış gibi içerisi yosmalarla dolu.. Sandık sandık içkiler geliyor. Ud, keman, şarkı gırla... Kârına kesad, senin gibi zanpara beyler geceleri evi hiç hoş bırakmıyorlar... Bu kadar bedahate karşı mahalleli hâlâ şüphede... Mahalleden bir iki nüfuzlu kimse deyusu tutuyorlar... Fakat ilk işim o olsun bu akşam semte gidince emniyet edebileceğim kimselere hakikati anlatayım. Gizli tertibatta bulunayım. Evi bir âlâ bastırtayım...

— Adam nene lâzım...

— Bu gibi rezalete karşı nene lâzım olur mu?

— Eski kafasın Hasan Efendi eski... Her gece ahenk dinle, eğlen.. Pek o kadar ihtiyar da değilsin, ustalıkla mahremleri olabilirsen, mahalleli bulunduğun için korkularından seni daima bedava kabul ederler, kim bilir ne kadar izaz, ikram da görürsün.. Hiç böyle bir nimet kaçırılır mı?

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Canına yandığımın bizim mahalleye böyle şikârlar düşmüyor ki müstefid olalım. Bu dünya aksinedir. Böyle tali'ler gelir de senin gibi kadrnâ-şinasların ayaklarına dolaşır.

— Haydi beyim haydi işine... Ben eski kafayım. Bu sinden sonra Cenab-ı Hak beni beğendiğin yeniliklerle şeytana uydurmasın...

— Medenî bir memleket için bu gibi hanelerin de lüzumu vardır.

— Lüzumu varsa Beyoğlu'nda çok... Belediyelerin nezareti altında doktorlu, patanteli, imtiyazlı böyle ticarethanelerin kıtlığı mı var? Oraları teşrif ediniz, İstanbul'da bu nev'i hanelerin tekessürüyle olacak medeniyete Allah eriştirmesin. Biz âbanî sarıklı Türkler hep ölelim, sonra siz medeniyeti istediğiniz gibi tefsir ediniz. Çoluğumla çocuğumla oturduğum hanenin karşısında böyle rezaleti, namussuzluğu tecvîzen seyredemem.

— Kuzum Hasan Efendi orada bir eğlenti yapmak üzere önümüzdeki perşembe için sözleştik. O güne kadar dişini sık... Dostluk nâmına senden böyle bir ricada bulunamaz mıyım? Ya ben orada iken böyle bir skandal olursa bana acımaz mısın?

— Sandal vapur değil ya içeride babam olsa yine bastırtacağım...

— Que faire?.. Il est la bétise même... (Ne yapmalı, bu herif belâhat-ı mahza...)

— Tanrıma bin hamd ü senalar olsun. Fransızca anlamam.

— Evet öyle ise adiyö...

— Adiyodan da çakmam.... Benim bildiğim Allahaısmarladıktır.

— İşte mânâsını söylüyorsun ya!.

— Böyle senin gibi tatlı sululardan işite işite öğrendik. «Mancarna» yemek, «muncurna» vakitler hayır olsun, «Olavlava» nereye gidiyorsun? «piyastril» para, «ıpsomu» ekmek...

— Bu söylediklerin benim hiç anlayamadığım bir lisandan, hele bu sonuncusu Rumca...

— Canım Rumcası mumcası ne olacak. Hepsi bir herzenin soyu değil mi? Yağlıkçıyım, işlemeli çevreler, uçkurlar, pullu baş örtüleri, Rodos bezi kırpıntıları daha bilmem neler almak için Yahudi tercümanlarla beraber dükkâna bazen frenkler gelir... Antika diye enayilere ne kadar kırpıntı varsa yutturuyoruz. Frenk aklı bu.. Uçkuru donlarına geçirmeyip duvara asarlarmış.

— Onların çoğu don giymez...

— «Elhaya min-el-iman», donu ne yapacaklar?.. Yoksa onlara uymak için sen de donu çıkardın mı?

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Cevâben beyefendi sırıtır. Yağlıkçı «Lahavle» çeke çeke başını sallayarak:

— Haydi beyefendi seninle biraz daha görüşürsek mutlak döğüşürüz. Rahmetli baban müslüman bir adamdı. Seni böyle donsuz görmedense öldüğü hayırlı olmuş...

— Sen benim donuma pantolonuma ne karışırsın, ticaretine bak...

— Siz böyle üpüryan kızıl frenk olalı ticarette bet bereket kaldı mı? Anam hemşiren ne halde? Onlar da mı soyundu? Vah.. eyvah bize..

— Anladım. Cidden döğüşeceğiz... Ticaretin bu inkırazı, durgunluğu hangi tarafın günahı eseridir. Onu da ben bilirim. Ne alıp sattığınıza dair muntazam bir defter tutmak usulüne bile âşina değilsin. Babanızdan ne görmüş iseniz o girîveden çıkamazsınız. Pek cahil bir âdet-perestsiniz. Dünya esasından değişir, bütün kavâid-i san'at, ticaret tebeddül eder. Sizin o eski kafanız yine odun. İrticaı selâmet zannedersiniz, müslümanlıktan dem vurursunuz. Müşteri aldatmaktan da çekinmezsiniz. Frenklere kırpıntılar yutturduğunuzu şimdi kendin söylüyordun. Alemle beraber bütün dimağlar da değişmelidir.

Ignorance, paresse, fanatisme, superstition, voilà les causes de nos malheurs.

(Cehalet, tenbellik, taassup, efkâr-ı bâtıla, işte felâketlerimizin esbabı...)

— Oğlum karşımda frenkçe sakız çiğneme... Ecdadının dilini neye beğenmiyorsun? Böyle neslini, örfünü, cinsini, âdât-ı milliyetini beğenmemekle iş yürümez. Biz frenkleri birkaç kırpıntı ile aldatıyor isek onların bize soktukları kazıklardan haberin yok mu? Bu bizimkisi aldatmak değil bir nev'i gazâ-yı ticarettir. Beyoğlu'ndaki ticarethaneleri, o yekpare büyük camların arkasında elektrik ziyaları içinde parlayan eşyayı görmüyor musun? Hep onların bu fantazilerini, ziyaretlerini, pahalılıklarını bizim keselerimiz tediye ediyor. Bak benim bu fakirâne dükkânımda ne var? Müşteriyi rahatça oturtacak bir yerim bile yok... Onlar mı bizi aldatıyorlar? Biz mi onları? Bu hakikatlere iyice dikkat et de anla... Frenk, mağazasının ortasına (pirepikis) yani fiat-ı maktu, diye bir levha asar.

— (Pirepikis) değil, dilini düzelt...

— Her ne karın ağrısı ise... Seninle pazarlığa bile tenezzül etmez. O levhayı görünce istediği parayı verip bil-afiye kazığı yiyerek çıkarsın. Burada sekiz kuruşluk bir mal için benimle çekişe çekişe pazarlık edersin. Dikkat et, o mağazaya başka bir frenk girsin, o levhaya asla ehemmiyet vermez. Sıkı sıkıya pazarlık eder. Çünkü o, malın fiyat-ı asliyesini

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

bilir. Dolma yutmaz. Bu fiyat maktudur hilesi senin, benim gibi sühuletle aldanan ahmaklar içindir. Sen bana yaptığın (finfon) cakasıyla orada işini yürütemezsin. Dünya değişiyorsa, değişmiş ise bu hilelere karşı gelecek malumatı, cerbezeyi niçin iktisâb edemiyorsun? Karşıda bazı mağazalar vardır ki burada bizlerden on kuruşa aldıkları bir malı orada yüze satarlar. Evet itiraf ederim onlar satmanın usulünü biliyorlar Fakat bu tefevvuk karşısında ezilen yalnız yerli esnafı değildir. Resmî, gayr-i resmî bütün şuabât-ı mevcudiyetimiz çiğneniyor. Balık baştan kokar. Bizim mahalledeki kibarlar, çocuklarını (cizvit) mekteplerine gönderiyorlar. Sebebi sorulunca bizde o nâma müstahak tesisat-ı tahsiliye olmadığını söylüyorlar. Mektep ismini verdiğimiz memleketteki o irili ufaklı binalar nedir? Ne içindir? Neden millî tahsil yolunda değil? Ve olamıyor. Aklım ermiyor. Frenklerin çocuklarımızı Türklük için terbiye etmeyecekleri pek aşikârdır. Oralardan bir iki fan fan öğrenerek çıkıyosunuz. Milletimize en büyük hasım siz oluyorsunuz. Ben vaktiyle cami dersi gördüm. Muhiddin-i Arabî hazretlerinin felsefesini okudun mu? Efrenc, felsefeyi işte oralardan çalıp metâ'-ı ilm diye bugün size satıyor... Bu buharlar, elektrikler, tayyareler, fonograflar, filanlar kitabımızda birer işaretle hep mestûrdur. Onları bulup çıkaracak âlim-i müslüman yok.

— Şimdi söze benzer birkaç şey söylediniz. İtiraf ederim içinde doğruları da var. Fakat nihayetü'l-emr işte sapıtıyorsunuz. O zamanki esâsât-ı felsefîye ile bugününün ne olduğunu siz bilemezsiniz. Bunda (kompetan) değilsiniz. Buharlar, elektrikler kitapta değil kenz-i tabiatın sahaif-i mechulesinde mesturdur. Onları oradan bulup çıkarmak sizin gördüğünüz cami dersiyle, medrese tahsiliyle mümkün olamaz. Lâf istemem. Bu bahsi geçiniz. Şimdi sinirlenirim...

— Aman sinirlenme beyim... Sen de benim akîdemi rencide edecek tavırlarda bulunma... Frenklik meftûnu bir donsuz ile, eski kafada, şalvarlı bir Türk hiç bir zaman fikren müttehid olamazlar... Fakat sana bir teklifte bulunayım da barışalım...

— Nedir?

— Bu cuma gecesi, heyhat evet öyle bir leyle-i mübarekede Uncu Ahmed'in evine misafirliğe gideceğini söylüyorsun.

— Niyetim öyle...

— Ben orayı bastırtacağım...

— Barbarlık...

— Medenî boynuzlar takınmadansa namuslu barbarlığı tercih ederim..

— Fakat barbarlıkla namusun kâbil-i telif olamadığı çok noktalar vardır. Namus deyince siz bundan sırf ırz mânâsı anlıyorsunuz. Irz nedir?

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Mahalle defterinde mukayyed olarak izdivaç şeklinde bir kadın kendini bir erkeğe verirse...

— Sus... sus... Alimallah ayağım işte par par titriyor...

— Ne diyeceğimi anlamadan...

— Anlamak istemem... Bütün Avrupa felsefesini karşımda hatmetsen evimin önünde cereyan eden bir namussuzluk ticaretini bana tecviz ettiremezsin.

— Susturmakla bu hakikatler değişmez. Medar-ı tavazzuh ancak münakaşadır...

— Ne olursa olsun. Senin bildiğin sende, benimki bende kalsın...

— Peki... Teklifin nedir? Barbarlığa iştirak mi?

— Canım barbarlık lâfını kaldır. Bir şekl-i medenîde icrâ olunan ne barbarlıklar var... Şimdi siz o hânede tabiî daha birkaç zanpara arkadaşla birlikte bulunacaksınız...

— Olabilir...

— Söz birliği edelim. Baskın hususunda siz içeriden bize muavenet ediniz. Mahalleliye hakikati anlatır,sizi alayla karakola gitmek zilletinden kurtarırım...

— (Jamais) hiç bir vakitte böyle bir ahlâksızlığı kabul edemem...

— Ahlâksızlık mı?

— Hem de ne kötüsü...

— Aman Yarabbi! Gençleriyle ihtiyarları ahlâkı böyle iki zıt müntehâdan gören bir millette telif-i efkâr nasıl kabil olur?..

Hasan Efendi kalben bu gence karşı şiddetli bir nefret ve kin ile sarsılır. İntikama karar verir. Ca'lî bir tavr-ı itidal alarak :

— İçeriden bir el olmadıktan sonra baskından pek muvaffakiyet memul değil... Başıma bir belâ çıkmak ihtimali de var... Çünkü Macuncu taraflarındaki böyle kârhânenin müdevviri Rus tâbiyetine girmişti. Kim bilir bu Uncu Ahmed de hangi himâye-i ecnebîyede sanat-ı mekrûhesini icrâ ediyor? Başımı derde sokmak istemem. Allah kahretsin. Elbette bir gün kendi kendine belâsını bulur. Şimdi baskın eskisi gibi kolay değil.. İçlerinden zanpara bulup çıkaramazsak sonra Uncu bizden namus davasına kalkar... O, yine ticaretiyle meşgul kalır. Hapiste biz yatarız.

— Bravo.. Monşer Hasan! Doğru düşünmek işte böyle olur. O adam ırz satıyorsa sermayeyi senden talep etmiyor ya? Ticaret serbesttir. Senin evin ayrı.. kapın ayrı.. civarda münasebât-ı gayr-ı meşrua vukuu bütün komşular için azîm birer vebal ise etraf hanelerde geceleri neler oluyor, haberiniz var mı? Uncu Ahmed nev'-i ticaretinin yaftasını kapı-

sının üzerine asmış demektir. İsteyen kendini oradan sakınsın. Irzı, namusu, istikameti medar-ı iğfal ittihaz eden gizli şerirlerden korkmalıdır.

— Keramet buyurdunuz beyim...

— Demek barıştık.

— Müslümanın müslümana dargınlığı bir tülbent kuruyuncaya kadardır.

— Öyle ise ver elini... Adiyöye kızıyorsun, Allahaısmarladık..

— Safâ-yı hâtırla...

— Fakat sakın ha niyeti değiştirme... Çünkü cuma gecesi mutlak oradayım...

— Keyfine bak...

Bey, dandini bir reftâr ile çekilip gider..

Yağlıkçı çehre-i tahammülünü derhal tebdil ile kendi kendine gayzını etrafına püskürmeğe başlar:

— Seni gidi edepsiz seni... Besmelesiz desem merhum babasının iki defa haccı var... Yabancı katışması ise günahı anasının boynuna... Her halde cinsen bir bozukluğu var... Züppenin adı da Mehmed Kenan... Müslüman ismi... Yediği herzeleri Mösyö Pitraki yemez... Medeniyet diye çapkın bana, bir mahalleliye besbedava pezevenklik ettirecek... Ticaret serbest imiş. Kazanç için her fazîhanın irtikâbı mübah mıdır? Ticaretin şer'e, namusa, ahlâka tevâfuku endişesi ortadan kalktıktan sonra edyânın, mahkemelerin, camilerin, kiliselerin, hocaların, papasların ne lüzumu var? Köpekler gibi birbirimizin ağzındakini kaparak, bî-pervâ ırza, namusa tecavüz ederek yaşayalım. Lugat kitaplarından helâl, haram sözlerini silelim. Medeniyetine ağzımızın sularını akıttığımız Avrupa terakkiye bu yoldan giderek mi erişmiş? Medeniyet diye gılaf-ı ârından tecerrüd eden seni gidi hayasız, donsuz kerata seni... Geçen akşam kahvede söylüyorlardı. Beyoğlu sahnelerinin birinde frenk orospularından bir nâbekâr haşa sümme haşa Hazret-i Havva'yı temsil ediyorum diye ortaya anadan doğma çıplak çıkmış... El şakırtılarına, alkışlara müstağrak olmuş... Ümmü'l-beşer yaprak tutunduydu. Hiç rezalet alkışlanır mı? Setr-i avreti âmir olmayan hangi mezheb vardır? Tarih-i mukaddesten bile ahlâksızlık dersi çıkarıyorlar. Hudûs-ı cihana tabiat diyorlar. Hâlık sözü yok... Görmüyor musunuz? Hayvanât tüyler, yünler, kıllar ile mestur. Ah.. Ah... Şimdiki yeni moda kadınların fistanları, çarşafları mesturiyet değil, birer dar kılıf, vücudlara geçirilmiş birer nev'i eldiven... Etekleri adeta birer köstek, pâ-bend-i şakavet olmuş bu moda üserâsı sekerek yürüyorlar. Bunun adı serbestî-i telebbüs... Şu âhır zamanda her şey müsemma bi'z-zıd oldu. Cühelâya âlim, inkâra fen deniyor. Gazetelerde mânâlarını anlayamadı-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ğımız ne tabirler görüyoruz... Şimdiye kadar hiç bir kitap ve örf âdâtımızda yer bulamamış serbâzâne cüretlere, küstahlıklara teşebbüs-i şahsî, meselâ komşunun ticaretini öldürmek için kanun, ahlâk seni takyîd-i mesuliyet etmiş ise teşebbüs-i şahsî ile bunun içinden çıkabilirsin. Kelimenin yeniliği kâfil-i ma'zerettir. Sen eski kafanla bu yeni kelimenin mânâsını, hayata tatbîkını anlayıncaya kadar okkanın altına gidersin. Havza-i idarîyece mafevk tanımamaya adem-i merkeziyet... daha bilmem (sosyalizm), (kokarizm) gibi dilimin dönmediği cenabet cenabet sözler. Donsuzluk ilâ-yı efkâr mı eder? Şehremaneti Avrupa'ya kaç düzüne çıplak heykel ısmarlamış. Bu cascavlakları şehrin en memerr-i nâs nıkâtına rekzedecekmiş, ahalinin zihni ancak bunları temâşâ ile açılabilirmiş diyorlar. Mehmed Kenan alacağın olsun, seni bir rezalet-i vâlâ ile bastırayım da gör. (s. 18-38)

Birbirini nasıl buldular?

Mülkiye mütekaidlerinden Kâşif Efendi, kerimesi Ragıbe Hanım'ın tahsil ve terbiyesine zamanımızda kızlar için husulü mümkün olduğu mertebede itina ile sinn-i tesettürüne kadar onu frenk mekteplerine göndermiş, sonra mürebbiyeler tutmuş, bu yegâne zürriyetinin tedris ve talimini büyük bir zevk, bir meşgale-i hayat edinmişti. Kızın on yedi on sekiz yaşına vusulünde pederi bir akşam sekte-i kalbden fücceten vefatla ailesini matemler içinde bırakmış fakat fakir terketmemişti. Arâmîl-i maaş vesair akarâttan yedi sekiz bin kuruşluk vâridât-ı şehrîye ile zevce ve kerimesinin maîşetlerini teminen gitmişti.

Muhitimizde mehma-emken tahsil ve terbiye görmüş kızların âkıbetleri ne olur? Bu mesailerinin semerelerinden istifade için önlerinde müsaid fikrî bir tagaddi ve inkişaf zemini bulamazlar. Hiç bir yerde gözüküp parlayamazlar. Nisvâna mahsus medenî cemiyetlerin hemen hepsi mefkud, gaye-i tahsillerinde erebilecekleri netice, cerâid veya resâil-i münteşireye ara sıra makale göndermek, evdeki külliyen boşluktan ibaret olan zamanlarını, hangi efrenc esâtize-i musikîyesinin meşhur parçalarını ne kadar maharetle çalarlar ise çalsınlar, hane halkınca baş ağrısından başka bir ehemmiyet-i terennümiye verilmeyen piyano ile meşgul olmak, birkaç sahife kitap okumak yahut bir el işiyle vakit geçirmekten ibaret kalır. Tekellüm ettikleri elsine-i ecnebîyeyi, ekseriya evdeki erkeklerden kıskandıkları için en ihtiyarlarından intihab olunan dişsiz bir mürebbiye ile lafazanlık etmekten diğer bir suret-i münşerihede istimale imkân bulamazlar. Lisan tahsiline verdikleri emeklerin mükâfât-ı mesaisi bazı mesire-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

lerde, orada, burada tesadüf edebilecekleri frenk kadınlarına hemen bir «bonjur» demek kabilinden mahkûm-ı akamet kalır...

Frenk nisvanının serbestâne maîşetlerini görürler, zavallı «enstrüist» kadınlarımızı bir bedbinîdir alır. Artık muhite, her şeye ta'n ederler, kendi ayarlarında kadın bulamadıkları için kimse ile görüşmez, ülfet edemez, bir şey beğenmez olurlar.

Sonra bütün mefkûreleri, emel-i hayatları bir noktada içtima eder. Her bir ihtiyacât-ı hissîyelerini tatmîn, tatyîb edecek bir zevc bulmak.. O, senelerle süren kuruntularıyla, tahayyüleriyle, arzularıyla zihinlerinde nâdir, ender değil mefkudü'l-vücud öyle bir zevc-i mükemmel yaratırlar ki dünyada değil seyyaratta bile misli bulunmaz. Böyle ekmel bir mahlûkun bir gün çıkagelerek bütün hüsran-ı muhit ü hayattan kendilerini kurtaracağı ümid-i lezîzine rabt-ı kalb ederek beklerler...

Ragıbe de bu hilkatte, bu hulyada, bu ümidde idi. Çar-çeşmle bu halâskârını bekliyordu. Onun nazarında sokakta gördüğü erkeklerin hiç biri insan bile değildi. Boyunbağısının rengini iyi intihab edememiş, veya çocuğunu elinden tutup sokağa çıkarmış, yahut bakkal kasapla hesap görmeğe gitmiş olan erkeklere «vah zavallılar ne süfliyet-i hayat» diye acır, onlarla eğlenirdi.

Tamam gelinlik çağına girdi. Güzelliği, malumatı, terbiyesi, mevrus servetiyle iştihar etmiş olduğu için görücüler, kapılarını aşındırmaya başladılar...

Validesi kendini ilk defa giyinip görücüye çıkması için zorladığı zaman ağlamaya başlayarak:

— Maman, je ne suis pas une bête à vendre[1] şikâyetiyle memleketin bu âdetine karşı izhar-ı nefret etmiş, bîçâre validesi bu frenkçeden bir şey anlayamamıştı. Sonra uzun süren mücadelelerinde, bilmem hangi nezaret ketebesinden oğlu filan bey için çarşafını örtüp ayakkabılarını giyerek kız aramak safvetiyle bilmediği evlerin kapılarını çalan beyinsiz kadınların enzâr-ı tenkid ü intihablarına çıkacak kadar kendini hakîr görmediğini bir belâgat-ı muannide ile anlatmıştı.

Bu acayip ifade karşısında validesi şaşırarak yeisle bağırmıştı :

— Karabaş mı olacaksın ayol?.. Bu memlekette görücüye çıkmaktan başka suretle kocaya varılır mı?

Sonra Ragıbe, teehhülüne talib olacak erkeği, kendi görerek, görüşerek, tanışarak, âmâl, ahlâk ve hissiyâtını tamamiyle anlayarak, anlatarak hattâ sözü de kendi keserek, evet işte ancak bu şerait dahilinde izdivaç edebileceğini anlatmış, zavallı validesi :

---

1 Anne, ben satılık bir hayvan değilim...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Ah kızım adın çıkacak, evlerde kalacaksın.. Baban seni böyle yapasın diye mi terbiye etti? Keşki mahalle mektebinden düzce bir ilm-i hal okuyup da çıkaydın, benim için daha işe yarar bir kız olurdun...

Telehhüfleriyle çırpınarak kederinden bir hafta hasta yatmıştı.

Ragıbe Hanım, uzuna karîb narin, mevzun endamlı, gayet nâzik yapılı, reftarı halâvetli, alımlı, vakarlı bir kızdı. Esmerin en açığı çalık cildinde, henüz el dokunmamış câlib-i iştiha meyvalara mahsus bir turfandalık, bir taravet, ve uzun kirpiklerle hâledar, iri şahane siyah gözlerinde, bakanlara hulya-yı şi'r veren bahar bahçelerindeki sular gibi bir durgunluk, bir derinlik vardı. Gümrah siyah saçlarını gözlerinin aheng-i şi'rini arttıracak surette tanzimi bilir ve renginin solukluğunu tuvalet sularıyla, pudralarıyla tabiilikten çıkmayan bir itina ile tamirde büyük bir maharet gösterirdi. Son moda telebbüse meraklıydı. En meşhurlarına abone olduğu moda gazetelerindeki resimlerin her birinden bir biçim, bir fikir, bir renk, bir zarafet toplar, bunları birleştirerek bir elbise, bir yeldirme, bir çarşaf icad ederdi. Giydiği şeylerin pek tabiî zannolunan her katında, kıvrımında tetebbu'-ı mahsulü bir eser-i sanat gizlidir. Kızlık zamanında, Kızıltoprak'ta otururlardı. Zâde-i tab'ı ve zarafeti olan böyle bir yeldirmeyi giyip ekseri koyu renklerden intihab ettiği bürümcük baş örtüsü, ince şemsiyesi, narin iskapinleriyle dışarı çıktığı vakit bir Türk kızından ziyade zî-ruh bir moda mankenine benzerdi.

Görücülere çıkmaktan ibâ eden Ragıbe Hanım ruhunun tahayyül ettiği genci şimdi Kuşdili, Haydarpaşa çayırlarında arıyor, yanında hıristiyan bir hizmetçi kız ile her gün uzun uzun cevelânlar yapıyordu.

Aman Yarabbi! Arasında dolaştığı halk ne halktı... «Kozmopolit» bir kalabalık... Her cinsten, her diyardan, her kıyafette, her çeşit adam vardı. Efendi midir? Uşak mıdır? Lekeli şapşal «redingot»larının biçimsiz etekleri sarkan, mutfak bezi gibi medîd bir istimal geçirmiş yakalıklarının ölçüleri boyunlarına nâ-muvafık, çarpık kıravatlı, dizleri çıkık pantalonlu, iki parmak tıraşlı, kadife eski yelekleri üzerindeki taklid kalın kösteklerinin verdiği gururla sadrlarını şişirerek, avuçlarını, avurtlarını doldurdukları kestane, sakız leblebisi, şamfıstıklarını birer mermi-i sevdâ gibi rastgeldikleri kadınlara fırlatan böyle birtakım kirli heriflerden, Ragıbe Hanım ne kadar bi-edebâne harf-endâzlıklara, sırnaşıklıklara, yılışıklıklara uğramıştı.

Temiz giyinmiş beyler de vardı. Fakat moda faturalarında görüldüğü vechile bir üslûb-ı telebbüs, o gaye-i zevk u zarafet, o (kaşe) bunların hiç birinde yoktu. Pierre Loti'nin bir romanında bir tenkıd-i zarîfâne ile Beyoğlu'nun Türk şıkları hakkında dediği gibi bunlar asla işte mehma-emken

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yaklaşabilen ve istedikleri şeyi tamamiyle olamayarak daima mukallid kalan, etvâr ve kıyafetçe az çok şaşılıklardan kurtulamayan heveskârândı.

Genç Ragıbe için kıyafet, mütelebbisin mir'at-ı ruhîyesi demektir... Bütün evsaf-ı insanîyeyi, asalet-i terbîyeyi, tekemmül-i fikrîyi orada ararlardı. Kıyafeti «alamod» olanın tahsili, ahlâkı, her şeyi de düzgün olur zannederdi.

Yanında gezdirdiği Uranye isminde güzel bir Rum kızıydı. Küçük hanımın her esrarına vâkıf olan Uranye hizmetçilikten ziyade bir madmazel (de kompayni) vazifesini ifa ederdi. Yanlarında taşıdıkları zarif işlemeli atlas torbanın içinde bir iki kitap ve elişi bulunurdu. Ekseriya çayırın tenha bir köşesine, yahut Acıbadem taraflarında eteklerde, bir ağaç altına çekilerek küçük «pilyan» iskemlelerine otururlar, gâh mütalâa gâh elişiyle meşgul olarak âlemin kıyafetini, etvârını tenkîden eğlenirler, bazen önlerinden levnen, şeklen, hiç bir zevk-ı selîm ve moda ile kabil-i tevfîk olmayan garip biçimlerde yeldirmeler giyinmiş hanımlar geçtikçe gülüşürlerdi...

Bir ilkbaharda idi. Kurbağalıdere'nin bir «Akuarel» gibi saçaklı dalları sulara kadar eğilen sevdâvî açık yeşil bir söğüt ağacının gölgesine çekilmişlerdi. Birkaç ağaç öteye koyu kumral, uçuk penbe renkli, ter bıyıklı, aza-yı vechiyesi mütenasib, sevimli bir delikanlı geldi. Kahveciden iki iskemle istedi. Birinin üzerine pardösüsünü ve hasırlı fesini koydu, diğerine oturdu. Koyu lacivert ceketinde, satrançlı, açık kurşunî keten yeleğinde, yine o renkte ve dizleri üzerinden geçen hat, gayet düzgün duran çizgili pantalonunda biçim ve renkçe bir âhenk, bir tenasüp vardı. Yakalığın irtifâı, kravatın bağlanışı, iğnenin intihab-ı mevkii, koyu hardal rengi «buldok» iskarpinlerin ipek bağlarına varıncaya kadar her şey bu âhenge dâhildi.

Telebbüsün heyet-i mecmuasındaki bu «etüd» Ragıbe'nin nazar-ı dikkatinden kaçmadı.

Türkten ziyade bir Avrupalı kadına benzeyen Ragıbe'ye bu delikanlı bir istigrâb-ı tecessüs ile dik, fakat takdirkâr birkaç nazar fırlattı. Garip bir memnuniyetle Ragıbe'nin yüreği oynadı. Genç kız hayâlâtının bütün safvet-i tezhibâtıyla, bütün bâkir hissiyatıyla gönlünde yaratmış olduğu delikanlı acaba o olabilir miydi? Yoksa bu muydu?

Kahveci geldi. Beyden ne emir buyurduğunu sordu. Bir lokum, dedi. Tepsi içinde bulanıkça bir bardak su ile lokum geldi. Kahveci çekildikten sonra beyefendi şekeri ufak kurşun çatala saplayarak dereye fırlattı. Ragıbe bu nezahet-i tab'a hayran oldu. Çünkü kendisi de aynen böyle yapardı. İlk tesadüf dakikasında tabiatların bu tevâfuku bir fa'l-i hayr idi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bey, pardösüsünün cebinden tirşe kaplı Fransızca bir kitap çıkardı. Mütalaaya koyuldu. Küçükhanım da sarı kaplı frenkçe romanına devam etti.

Ragıbe Hanım haneye avdetinde gece hep o genci düşündü. Bu tesadüften evvelki hayalâtı, esas-ı hututu birer hakikat üzerine ibtina edemeyen müphem bir «eboş» idi. Fakat şimdi model bulunmuş, görülmüş, hayal hakikat olmuştu.

Kadîm tahayyülâtındaki bazı nevâkısı şimdi bu asla tatbikle ikmâl ediyor, bunda evvelden fikr-i bâkirinin erişememiş olduğu birçok faziletler de buluyordu. Ragıbe'nin aradığı «elegan», «komilfo» genç işte bu idi. Bunda bu muhitte umduğundan fazla evsaf bile görüyordu.

Bu ilk yevm-i mesudu takip eden diğer günlerde tesadüfler daha sıklaştı. Artık şık beyle küçükhanım birbirinin mevâki'-i müntehibesini öğrenmişlerdi. Hep oralarda dolaşıyorlar, bakışlar çoğalıyor, hafif tebessümler başlıyordu.

Beyefendi bir gün Ragıbe Hanım'a dere kenarında ince bir geçit başında tesadüf etti. Hemen derin bir «reverans» ve «Madmazel» hitabıyla yolu bu güzel kadına açık bıraktı. Ragıbe hafif bir «reverans» ve «Mösyö» mukabelesiyle geçip gitti.

İlk muhatabaları bu kadar sade ve bu kadar alafranga olmuştu. Kâşif Efendi kerimesi aldığı frenk terbiyesinin bir Türk delikanlısına karşı öyle basit bir kelime ile bu ilk muvaffakiyet-i tatbikinden pek münşerih kaldı. Beyefendi de madmazelin bu terbiye dahilindeki serbestî ve fütursuzluğunu bizim bazı kadınların bir erkeğe tesadüflerinde hemen peçelerini sımsıkı indirerek kendilerine mübrem bir hitapta bulunulsa, bir kütle-i ebkemiyet kesilmeleri, yahut diğer türlü bir münasebetsizlikte bulunmaları gibi halleriyle mukayese ederek kendi kendine: «Evet, instruction» yani yüksek terbiye demişti...

Nihayet bir gün beyefendi, hanımefendiye bir mektup takdimiyle vâdi-i münasebeti açtı.. Fakat bunda asla aşktan, ateşten bahsetmedi. Bu âdeta serâpâ bedbînâne, meyusâne, müessir, müheyyic bir felsefenâme idi. Muhitin cehalet-i kesîfesinden, Türklerin fazail-i medenîyeyi adem-i idraklerinden ve kısm-ı münevverin hiçliğine nazaran beklenilen tekâmülü öyle yakın zamanlarda kâbil-i husul göremediğinden teessürle ümitsizlikler gösterdi. Pek acı şikâyetler etti. Ve neticede: Bahar çemenleri üzerinde, söğüt sâyelerinde İngiliz «mis»lerine reşk-âver-i ciddiyet ve melâhat olacak, ismet-i hakikîye ile mutarrâ ve daima meşgul-i mütalâa bir Türk kızının «portre»sini bütün maharet-i kalemiye vü sanatkârîsiyle tasvire uğraştı. Ve bizde henüz nâ-mevlûd olan rûh-ı aile sizin gibi pîşvâ-yı terak-

ki büyük kadınların sîne-i zafer ve cesaretlerinden doğacaktır. Eski âdât ve meskenetlerinizi kendi dest-i terakkiniz ile yırtınız. Erkeklerden ümidvâr-ı himmet olmayınız. Birkaç asır daha bekleseniz onlar sizi âzâd etmezler. Onlar hürriyet muvazenetini kendi aralarında bile tesis edemediler. Bunu size teşmilden korkarlar. Paslanmış bu kurun-ı vustâ kafaları içinde efkâr-ı medeniye cilâdar-ı inkişaf olamaz. Hürriyet, müsavât kelimelerini memlekette esaret-i nisvânın tamamî-i ibkâsıyla tefsir yollarını ararlar. Bu vadide hiç bir haksızlıktan, garâbet-i mantıkîyeden çekinmezler... Çok zamanlardan beri telâffuzu memnû' olan ve hâlâ meanî-i hakikîyeleri bilinmeyen bu iki kelimenin bidâyet-i inkılâbımızda dimağlar içindeki infilâk-ı âtisini görünce «hürriyet, müsavât anladık. Fakat kadınlar ne olacak?» demişler. Bu iki mübarek sözden tayeran edecek meal ü hükm-i istihlâsı haremlerden içeri sokmamak için kafeslerin üzerine birer de pancur ilâvesini düşünmüşlerdi.

Kadınlarımızın dimağları beyhude sıkletlerden, çocuklarımız kundaklardan âzâd edilmelidir. Avrupa'daki «feminizm» cüretlerini, savletlerini görmüyor musunuz? Bu gün cins-i latîf kütle-i ricale karşı yumruklarını göstererk:

— Biz insaniyetin nısfıyız, hukukta istisna olmaz. Biz de doğduğumuz memleketin hevâ-yı hürriyetini tamamiyle teneffüs hakk-ı tabiîsine mâlikiz. Müsavât ancak bu tatbik-i kâmilî ile tazammun-ı mânâ edebilir. Yoksa boş bir söz olur. Bir milletin nısfı hür, nısfı esir olamaz. Esir analardan hür çocuk doğamaz. Hürriyet inkısama, inhisara uğrayınca muzır olur. Hürriyet-i asliye mütegallibenin hürriyeti demek değildir. Biz artık münhasıran sizin dest-i lutfunuzla yaşamak istemiyoruz. Çekiliniz, menâbi-i maîşet bizim için de açılsın... Biz de avukat, tabîb, müntehib, mebus, nâzır olmak istiyoruz... diyorlar.

Dâvâ-yı insaniyet ediyorlar.. Bizdeki kadınlar niçin kabiliyât-ı beşerîyelerini göstermekten men'edilsin? Rical ve nisvan el ele verelim. Semâ-yı terakkinin güneşlerine doğru koşalım. Yaşamak çalışmak demektir. Mesâisiz hayat ölümün müşekkel-i dünyevîsidir... dedi

Bu mesrudâtını uzun sahifelerle, en rakîk lisan-ı iknâ'ıyla anlattı. Ragıbe gibi ümid-i istikbal-i millet olan yeni terbiyede bir nüve-i kemâle tesadüfünden dolayı kendini, ve meşhûd-ı hârika-i ilm ü irfanı hasebiyle muhatabasını tebriken mektubunu bitirdi.

Ragıbe Hanım bu takdir-nâmeye aynı «pesimism» makamında cevap verdi. Muhtaç oldukları ıslâhât-ı ictimaîyeyi kat'iyen nazar-ı ehemmiyete almayarak, sırf erkeklere yaranmak hulûskârlığıyla esaret-i hâzıralarını takdîs yollu makalât yazan Türk kadınlarından müteneffirâne şikâyet etti.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Terbiye-i hakikîye cesaret-i medenîye ile mütezâhir olanlardır. Aksi takdirde ona tahsil denmez. Bu, müteallimin yalnız sath-ı vicdanını cilâlamış ince bir yaldız demek olur. Böyle ibtal ü ta'kîm-ı hakayıka âlet edilecek ilme cehl müreccahtır, dedi.

Sonra mektuplar birbirini velyetti. Bahis mecrâsını felsefe-i ictimaîyeden yavaş yavaş umman-ı sevdaya çevirdi. Şekl-i mübahese mükâtebeden şifahîye döndü. Karşı karşıya oturmaya, dertleşmeye, sevişmeye, nihayet tenha kırlarda gezinmeye başladılar. Bütün mânâsıyla Avrupa gençleri gibi üç dört ay kadar birbirine kur yaptılar, Kendi tabirlerince birbirinin a'mak-ı ruhîyelerini (sonda) yani iskandil ettikten sonra izdivaca karar verdiler.

Nâçâr bazı nikatta âdet-i beldeye sûrî tebaiyet göstermekte muztar kaldılar. Kenan Bey'in validesi Ragıbe Hanım'a görücü geldi. Fakat âdetşikenlik ederek, kız gündelik kıyafetiyle görücüleri alelade bir misafir gibi merdiven başından istikbal ile salona aldı. Sigara, kahve takdim etti. Uzun uzun görüştü. En çok, en serbest, en teklifsizce lakırdı söyleyen Ragıbe Hanım'dı. Oğlan anası evvela hayretlere, sonra dehşetlere düştü, bu erkek cerbezesindeki (kokona)ya nasıl gelinim diyebilecekti? Fakat çare yoktu. Oğlunun bu kararı kat'i olduğunu biliyordu. Bu kızın sitayiş-i terbiye ve melâhatiyle kulakları dolmuştu. Lâ-ilac bu iş olacaktı.

Ragıbe Hanım bu görücülüğü bir misafiret-i âdîye şeklinde telâkki eylediğinden validesini ve hizmetçi Şirin'i beraber alarak oğlan evine iade-i ziyaret etti... Çünkü namzet-i izdivaç olan bu kız ile oğlan mümkün olabildiği kadar âdet-i memleket-i millîyeyi çiğneyerek zıddına harekete karar vermişlerdi. Etraftan taaccübler, hoşnudsuzluklar, itirazlar yağdıkça memnun oluyorlardı.

Hattâ oğlan evinde iki kaynanayı yeislerinden öldürecek, o ana kadar nâ-meşhud gaye-i cürette bir hareket vuku buldu. Misafirlerin bulunduğu odaya, damat namzedi beyefendi birdenbire girivermişti. Kız anası fevkalâde telâş ederek pencere perdesini başına çekip tesettür etti.

— Çık oğlum dışarı ayıptır, günahtır, itirazları ile haykırmakta iken Ragıbe Hanım odanın ortasına kadar bî-fütur yürüyerek zevc-i müstakbeliyle el ele, «bonjur» yapmışlardı. Kenan bu harekette bu derece telâşı, infiali, feryadı mûcib terbiyesizlik göremiyordu. Çünkü Ragıbe Hanım ile muhakkak izdivaç edecekti. Bir nihal-i nâz gibi böyle narin, hasnâ, müstesnâ genç bir kız ortada durur iken onun ellilik şişman validesine nâ-meşru bir nazar-ı iştiha ile bakmak akıllara gelebilir miydi ki bu kaynana olacak kadın telâşlar içinde feryatlar koparark tesettür için perdelere sarılıyordu?

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Oğlanla kız nasıl bir akılda, bir fikirde, bir cürette iseler, iki valide de geçirdikleri hayatın itiyad rabıtalarıyla sımsıkı bağlı kalmış, itikadça, müttehid zuhur ederek birbirleriyle çarçabuk anlaşmışlardı. Kaynanalar hemen sofaya kaçarak bu alafrangalıkların, bu günahkârlıkların sûziş-nâk derd-i elemiyle birbirine sarılıp ağlaşmaya başladılar ve kız anası :

— Ah, diyordu... Ah. Biz vaktiyle böyle mi kocaya vardıydık? Her âdetimizle ortadan haya da kalkıyor. Ne günlere kaldık?..

Öteki yana yakıla cevap veriyordu:

— Ne olduk demeyelim, ne olacağız diyelim. Acaba torunlarımız ne halde evlenecekler?

Bir köşeden bu hasbihali dinleyen Şirin bu suale karşı şöyle mırıldayarak keşf-i istikbal ediyordu:

— Gebe kaldıktan sonra!..

Bu beyle, hanım karanlık bir kısm-ı cihan addettikleri memleketlerinin fezâ-yı cehaleti içinde ilim ve dânişleriyle parlayan iki muzî cirm-i semavî gibi birbirini his ve cezb ile izdivaç ettiler. (s. 207-224)

Tebessüm-i elem, İstanbul 1339/1923.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

14

EFSUNCU BABA'dan

Kirkor ile Agob

Adına devr-i dilârâ deyip de bugüne kadar hiç bir güler yüzünü görmediğimiz zamandan evvel Fazlıpaşa'daki Binbirdirek'te kazzâz ipek, iplik eğirirlerdi.

Binbirdirek! Sayan yok ya... Bu adette pek mübalâğa olsa gerek... Hakikati anlamak için bu sütunları saymak, saydırmak niyetinde değiliz. Merak edenlerin keyiflerine de karışmayız...

Bu rutubetli tarihî mahzenin loş serinliği içinde iki Ermeni delikanlısı elemgelerini kurmuşlar, iplik eğiriyorlar. Dünyadan ziyade ahiret hayyîzine dahil, yarı karanlık bu geniş çukurun içindeki yeknesak meşguliyetlerinin usancını def' için boğazlarını yırta yırta şarkı söylüyorlar. Fakat ne bestede usul var, ne güftede mânâ...

Agob Kirkor'a karşı musikide tefavvuk iddiasındadır. Kirkor daima:

Zo bana ne oldu ben bilemem
Eski halime hiç göremem

gibi meyhane hayatı âmiyâne şeyler okur. Agob. Dede Efendi, Nikoğos Ağa gibi üstadların ağır şarkılarını taganni merakındadır. Agob'un Artin Ağa isminde bir hanende komşusu vardır. Bu merak kendisine oradan geliyor. Her akşam pencereden komşusunu dinler. İşsiz gecelerini Artin'in taganni meclisinde geçirir. Usulünden, düm tekinden, bazen de mezesinden, birkaç tekinden istifade ederdi. Hanende Artin'in meşkinden avdetinde arkadaşı Kirkor'a taze taze parçalar geçtiği de olurdu.

O sabah iki arkadaş asırlık tonozların altında elemgelerini çevirirlerken her günkü âhenklerine giriştiler. Hayli bağrışıp çağrıştıktan sonra Kirkor :

— Ahbar ağır usta işi kıyak bir şarkın yoktur?

— He vardır.

— Senin içinde olan bir şeyden ben ne zevk duyarım ki. Bırak dışarı çıksın... Keyiflenelim... Haydi oku...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bu teklif karşısında Agob'un gururla göğsü kabardı. Elinde artık parmaklarını yakacak kadar küçülmüş cigara ucunu yutacak gibi son bir iştiha ile sıkı sıkıya birkaç defa daha çektikten sonra:

— Okuyacağım, lâkin bedava olmaz...

— Bu akşam Sandıkburnu'nda altık bir tek düz ikram ederim...

— Kulakların da ikramın kadar büyük olsun..

— Zo, haydi biçimsizlenme, zırlayacaksan zırla...

— Sen babanı zırlat Ahbar...

— İrahmet olsun canına... Babam senin kadar muziki bilmez idi ki...

— Hangi baban? Uzun kulaklı... semerli...

— Be haydi oku ..Bütün geçmişine okurum şimdi...

— Dün akşam bulamaç yedin? Ne yedin? Ağzın çok tatlılaşmış...

— Ağzının tadını veririm şimdi...

— He ağzından bal şeker akoor...

— Dün akşam benim nerede olduğumu bile idin neden bu kadar ballandığımı hıp deyi ağnar idin...

— Nerede idin? Dün gece yine dostuna gittin?

— He.. Lafı işte tastamam üstüne vurdun.

— Bir Ermeninin bir Rum karısına bu kadar kıyak alâka koyması iyi mânâ değildir. Çakarsın Agob?..

— He bulursam çakarım...

— Boş laf etme. Bu işi için sana bin nasihat vermişim.. Bu koca kellen keme sıçanının kafasına benzeyor. Oraya hiç bir laf girmeyor...

— Yine nazik bir söz ettin. Keme sıçanınkini dünyadaki kafaların en sertidir sanırsın?

— Şimdi serti yumuşağı bırak.. Okuyacaksın?

— Altık gönlüm oldu.. Okuyacağım...

— Haydi be oku köpek boku...

Agob dilinin ucuyle dişlerinin arasından tükürdüğünü fıskıye gibi karşıya fırlatır. Sesini açmak için birkaç defa öksürür. Nihayet ağır bir makamla başlar:

Mehyâne mi bu? Bezm-i kerhâne-i Acem mi?
Tulum peyniri mi? Yoksa eski kaşer mi?
Satılmış Libada'da bostanı Cemalin
Eşek çimenistanda hiç hıyar yer mi?

Kirkor bütün istihzasıyle:

— Çüş oğlum Agob, karşımda durmuşsun, ne biçim laflar ediyorsun? Hiç böyle ağır şarkının içinde eşeğin, hıyarın yeri olur? Bunlar edebden

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

dışarı laflardır. Ustan Artin Ağa sana bu şarkıyı böyle merkep ile, hıyar ile geçti?

Agob birden hiddetlenerek:

— He ne söylesen hakkın var. Ben de durmuşum da senin gibi yavan, hışır bir herife ince makamattan beyit okurdum.

— Patlıcan tavası gibi birden parlama öyle... Ayıp değil a ağnamadım... Tulum peyniri, kaşer peyniri, hıyar... Karnın acıktı? Ne oldu? Kerhane, meyhane.. İşin içinde yalnız tarator eksik... Onu da ben koyayım, tam olsun...

— Senin taratorun girmedikten somram zaten lafın tadı gelmez... Bilirim: Baban eski piyazcıdır...

— Beni meraka koydun... Artin Ağa sana bu şarkıyı bu okuduğun biçimde.. tıpkı bu tonada geçti?

— Yok tıpkı böyle değil...

— Meyhaneyi, kerhaneyi, hıyarı, eşeği sen uydurdun?

— He canım dur.. Biraz dinle ki ağnadayım...

— İşte durdum. Lâfına bekleyorum...

— Artin bu şarkıyı bir Türk hanendesinden almış, kendi mecmuasına Ermenice hurufatla yazmış... O ki mecmuasını açıp da bana bu şarkıyı okuduysa bunun(köfte)sinden ne ben bir mefhum ağnadım, ne de Artin kendisi ağnadı... Kendimizi çok zorladık. Mânâ çıkmayor. Düpedüz mefhumsuz bir şeydir... Sonra bu (köfte)yi ben de defterime geçtim. Eve geldim. Sabahacak uğraştım. Beyitleri ancak-be-ancak bu kadar gustosuna koyabildim... İşte nihayet şimdi bir şey ağnaşılıyor. Şuârâlık kazzâzlığa benzemez. Pek zorluklu ince bir iştir. Şöyle edersin lâfın nâfiyesi bozulur. Böyle edersin söz teraziden düşer. Sağa kaçarsın olmaz, sola gidersin uymaz. Elmas işleyen bir kuyumcu dikkatiyle her bir lafı tartarak, kantarlayarak tastamam yerine çivi gibi mıhlamalı. Şimdi bu şarkının aslında meyhane vardır. Kerhane vardır.Eşek, bostan, hıyar, peynir, çemenistan hepsi mevcut... Fakat bu işi ilk eden hımbıl şuârâ hiç bir lafı yerine koymayı bilememiş. Bütün mefhumsuz sözler, çardağından sarkan tohumluk asma kabağı gibi biçimsiz biçimsiz tepe aşağı sallanayor. Yaraşığıyle cümlesinin makamatını bularak birer birer yerlerine oturttum. Şarkıda eşek vardır, ahır yoktur. Gel babana selâm söyle.. Zo bu hayvanı ben nereye sokayım? Bostana koydum, beyit gustosundan düştü. Araya bir de koca bir hıyar yerleştirmiş. Bunu kim yiyecek? Nihayet nâçâr kaldım. Uydu uymadı hıyarı merkebe yedirdim. Laf teraziden düştü. Düşmedi işte bu işi böyle ettim.

— Pek güzel etmişsin...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Hıyara yer bulduk. Şimdi meydanda koca bir eşek kaldı. Bu mert hayvanı zırlatmadan nereye koysak aceb? Meyhaneye götürsem olur?

— Çüş ol Agob.. Eşek meyhanede ne yapacak? Gazel bağıracak? Bırak ki orada eşekten beter zırlayanlar vardır. Fakat sözüm ona sanki onlar işte insandır. Eşekle bir agaz olmak istemezler. Kişizadelikleri bozulur... Sen bu hayvana şimdi münasip bir yer bul...

— Zo buldum. Bu eşek beni zor ile şuârâ yaptı. İşte onu çemenistana koydum...

— Gustosunda bir iş ettim sanaorsun? Bu hayvan bülbüldür? Yahut öten ve şarkı bağıran bir kuş cinsindendir ki çemene koydun?

— Koyunca alacak değilim ya Ahbar? Elbette bir tarafa sığdıracağım.. Ben onu çayıra saldım. Nazik nazik öterek otlasın... Şimdi bakalım şarkıda vezneye tartıya sığmayan başka aykırı laflar vardır?

— Tulum peyniri, kaşer peyniri, bunları kilere, yoksa dolaba koyacağız?

— Onlar kolay, hiç bir yer bulamasam, karnıma kordum. Biraz da ekmek olursa hıyar ile iyi kaçar...

— Agob zevzekliği bırak. Şu şarkıdaki koca eşek mide bozoor. Bu hayvanı ondan bütün bütün çıkarsak olmaz?

— Şarkının kadrosundan dışarı edeceğiz?

— He...

— Bu olamaz Ahbar. Biz bu işi Artin Ağa ile çok düşündük. Artin'e merkebi laftan dışarı atalım dediysem bilirsin bana ne cevap etti?

— Söyle ki bileyim...

— Eski Osmanlı şuârâsının merakıdır. Her şarkıya birkaç eşek bağlarlar... Bunun da birçok meselâsını getirdi. Okuyayım da dinle :

(Eşek) çeşmim hazretinle bangır bangır ağlayor..
Langa'nın bostan dolabı matem ile çağlayor

Sonram efendim:

(Eşek) elemi çekme gönül nâfile şeydir

ve

Hep ah edip zırlarsın gönül eşeğim durmaz.

Ve daha böyle eşekli beyitler bin tane vardır. Hepsini bir araya toplasan koca bir kervan olur. Ahırlar almaz. Zo bu ne meraktır? Ne gustodur? Artin Ağa ile çok düşündük. Şuârâ lâfına hiç akıl erer Ahbar? Herif anzorotu yutmuş. Kafayı tutmuş, fikrine her ne ki geldiyse laftır deyi meydana koymuş. Sen, ben söylesek kimse kulak asmaz. Lafımıza on

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

para veren olmaz. Agob'u, Kirkor'u kim alır? Kim satar? Dinle beni kim biraz edeb olasın.

— İşte dinleyorum. Sen de lafa bir başladın mı kafa patlatırsın. Ne ise devam ol... Dinleyorum...

— Artin Ağa'nın defterini başından dibinecek mütalâa ettik. Eski derin Osmanlı şuârâsının gustolarını aradık. Evvelki zamanın beyitleri hep «dîvâne âşık», «âşüfte kar», «kanbur felek» ve içkilerden arak, bâde, şarab; hayvanlardan eşek, bülbül, âhu, ceylan, yılan; çiçeklerden gül, sünbül, yasemin, lâle ile doludur. Öyle şimdikiler gibi şampanya, gazoz, kuruvazo, şartröz, viski, konyak, bira ve kokulardan kamelye, leylak, çayır, kokusu, atkenson, lüben falan bilmeyorlar.

— Her zamanın şâir şuârâsı lafını vaktin gidişine uyduruyor. İşte asıl kurnazlık da bundadır.

Şimdiki zamanede öyle dipsiz, kıyak, derin şuârâ var imiş ki, seksen kulaç aşağı insen lafın dibi bulunmaz imiş...

— Bu yenilerden fikrine hiç bir şey sındıramadın?

— Bunların dediklerini kendilerinden başka kimse ağnamayor imiş...

— Artin Ağa ile siz bunları deftere çekip gustoya koysanız olmaz?

— He biraz uğraştık. Lâkin bizim hesaba, bizim kantara gelmeyor... Bunların köfteleri bizim havalardan makam tutmayor.. Akordaya uymayor. Yalnız alafranga tonaya geliyor. Bu yeni şair şuârânın içine öyle cakalı söz doğuranlar var imiş ki frenklerin meşhur şuârâsı Kösedir, Musset'dir? Gogodur Hugo'dur? Nedir? İşte bu kıyak herifler makabirlerinden kalkıp da bu beyitleri okuyacak olsalar, haryan kalıp şaşarlar imiş ki aceb bu lafları eden biziz, yoksa Türklerdir? Ayırt edemezler imiş... O kadar engine, derine varmışlar, dibe oturmuşlar...

— Boş laf etme Agob.. Bilirsin maymundan büyük ayı vardır.. Dünyadır bu her aygırdan daha aygırı, her dipsizden daha dipsiz bulunur. Engine çıkıp, derine varıp da ne yapacaklar ki? Torik avlayacaklar?

— Ahbar bu nazik işin içine bir de torik sokar isen eh altık laflar tuzlu lakerdaya döner.

— Toriğe beğenmedin? Ne nev balık istersin?

— Biçimsizlenme zo.. Böyle yüksek laf ederken toriğin, palamutun ne sırası vardır? Söyle bakayım Artin Ağa'dan geçtiğim bu meyhane şarkısı hangi makamattandır?

— Uşak...

— Uşağa beğenmem. Aşağı havadır...

— He ben de bilirim. Makamatın etbâi takımındandır. Bayağı şeydir. Fakat eşekli şarkıya da uşak makamı uyar. Öyle değil?

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Ağır aksar daha yaraşıklı düşmez?

— Sen her eşeği ağır aksar sanırsın? Mısır merkebi vardır ki beygiri ardında bırakır.

— Zo divane olma. Mısır'ın eşeği Mısır'da gider. Sıcak hava ister. Çünkü setresi beyazdır. Buraya gelirse kulakları önüne düşer.. Türkçe bilmez, Arapça, İngilizce ağnar... (s. 3-15).

II

Bir Arabî ayının nihayetinde idiler. Girecek şehr-i arabînin yedisi cumartesine tesadüf etmeyeceğini hesapladıktan sonra on kulaç uzunluğundaki kalın ipi, küçük feneri, buhurdanlığı, gülabdanlığı, kursları, öd ağaçlarını hazırladılar. Muayyen vakti beklediler.

Ayın yedisi bir cuma gecesine rastgeldi.. Bu hüsn-i tesadüfü Enverî büyük bir fâl-i hayr saydı..

— Yatsıdan sonra suret-i beşerden rû-nümûn iki melek ile muttaki, musalli zat Hobyar semtinden Topkapı'ya doğru yola revan oldular. Kime tesadüf etseler başlarını öbür yana çevirdiler. Kendilerine hitap edenlere cevap vermediler. Takyeci mahallesi yolunu tuttular. Tekke civarına yaklaşınca körebe oynamak zamanı gelip gelmediğini biribirinden sordular.. Küçük bir istişareden sonra ceplerinden bu iş için hazırlanmış kocaman kalın yağlıkları çıkardılar. Herkes kendi gözünü kendi bağladı. Kendilerini yedip götürecek velinin teşrifine intirazen mezarlık duvarının önüne sıralandılar.

Mahur kendi anadiliyle melek kardeşine şöyle fısıyordu:

— Zo bu divaneye uyduk. Gözlerimizi kendi elimizle bağladık. Kurbanlık koyun gibi bunda bekleyoruz. Bizi götürüp kuyuya atacaklar? Ne yapacaklar? Gelecek herif belkim bundan daha delidir.

Ebülfazl Enverî melekleri kollarından dürterek :

— Burada dünya kelâmı caiz değildir. Biribirinizle söylemeden konuşunuz...

Lahur-Zo söylemeden konuşulur hiç?

Enverî-Kalb lisaniyle tekellüm ediniz...

Mahur-Kalb lisan bu da hangisidir?

O esnada Enverî'nin eline bir el yapıştı. O da Lahur'un elinden tuttu. Lahur da Mahur'unkinden.. Hoygoyculuğa çıkan torbalı körler gibi birinin ayağına bir taş tesadüfüyle uğradığı sadmeden üçü birden sarsıla sarsıla yürüyorlardı.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Gittiler.. Bu körebe adımlarıyle hayli yol aldılar.. Yedekçileri velinin de mi gözleri görmüyordu? Tümseklere çatıyorlar, çukurlara girip çıkıyorlar, vücut vücuda, kafa kafaya karambol yapıyorlardı.

Mahur'un içini kurt yemeğe başladı. Kendilerini çekip götüren veli ne şekilde bir mahlûktur. Onu görmek için yüreğinden kabaran meraka galebe edemeyecek bir hale geldi.. Gözlerindeki kalın mendili biraz sıyırıp bakabilirdi. Lâkin bakmak cüretine kalkanın derhal kör olacağı haber verilmişti. Bu müdhiş tehdide rağmen Ermeni mendili azıcık gevşetmek için el kaldırdığı esnada parmaklarının üzerine sessiz fakat bir çekiç gibi katı, âdeta cildinin üzerine kan oturtan bir yumruk yedi. Mırıltı nevinden Ermenice bir küfür ile elini çekti. O zaman anladı ki kendilerini yeden veli bir kişi değildir ve hepsi de pehlivan kuvvetinde kimselerdir.

Mahur'un yüreğini ciddi bir korku titretmeğe başladığı esnada nisbeten düzlük bir yerde durdular.. Uzakça bir mesafeden kulaklarına :

— Azad....

sözü geldi.. Bağlarını çözdüler.. Hafif bir mehtap altında mübhem bir kırlık manzarası içinde bulunduklarını gördüler. Etraflarında kendilerinden başka kimse yoktu.

Önlerini iyice seçiyorlardı. Fakat Tılsımnâmenin tarifatına uymak için Enverî küçük feneri yaktı. Garba teveccühle yürüdüler.

Hakikaten çok sürmedi, üç ihtiyar incir ağacı gördüler.. Ağaçların düğümlü, yamru yumru ve kalın gövdeleri gecenin esrarlı zemini üzerinde iyice korkunç şekiller alıyordu.

Bunların aralarını aradılar. Tahta sandığı buldular. Kapağını açtılar. İçinde takır takır üç kaplumbağa geziyordu. Bu mahbusları sandıktan çıkardılar, kıra salıverdiler.

Tıpkı masallarda olduğu gibi tılsımlı kuyuya gidinceye kadar kitabın haber verdiği şeylere aynen tesadüf ediyorlardı. Bir hayli daha yürüdüler. Önlerine bir ağaç çıktı. Tılsımnâmede işaret edilen dut ağacı olacak.. Etrafı araştırırlarken Mahur bir nara attı :

— Ah aman mega.. Yılan işte bundadır. Amma da ne uzun mereddir ölüsü boklu. Belkim de daha tastamam ölmemiştir. Yılan kısmısının kırk canı vardır. Otuz dokuzu çıkıp da biri içeride kalsa yine tekrar dirilir kalkar.

Ermeniler ayaklarının ucuyle yılana vurup kaçarak :

— Zo diridir. Depreşti...

Enverî zenbilde bu iş için getirmiş olduğu iri bir bıçağı çıkararak en kuvvetli itiraz sesiyle :

— Tılsımnâme yalan yazmaz. Ölüdür o... Muayeneye lüzum yok.... Alınız şu bıçağı bu hayvanı yedi parçaya ayırınız...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Lahur sahteliği seçilen bir cesaretle bıçağı eline alıp :

— Tava için kesilen torik gibi şöyle dilim dilim edeyim?

Mahur — He he öyle et... Sonram da saza geçirelim... Bakalım tava ederiz? Yoksam ızgara veya pilâki?

Lahur yılana ilk temasta iki adım geri sekerek :

— Zo diridir, titredi...

Mahur — Titreyen o değil... Senin elin... Zo ölüsünden böyle korkorsan dirisini göreydin ne yapacaktın?

Lahur — Ben dirisini çok görmüşüm...

Mahur — Bilirim canım haydi.. Şunu yedi parça et bir görelim...

Enverî bıçağı Lahur'un elinden çekip alır.. Uzun bir besmele çektikten sonra yılanı mumbar gibi yedi parçaya ayırır... Parçaları zenbile doldurur. Bu defa şimal cihetine dönerek yürürler.

Babanın bu cesaretinden iki melek epeyce mahcup olurlar..

Şimdi şimale ilerlerken adımlar sayılacak, tamam yedi bin hatvelik bir mesafe kat'edildikten sonra cesîm devirde bir kuyu görecekler..

Yürüyorlar. Yine dünya kelâmı yasak.. Hiç ağız açmadan kalb lisanıyle konuşulacak, daha doğrusu adımları saymağa vakf-ı zihn edilecek..

Ermeniler derin birer düşünceye vardılar. Talsımnâmede yazılı şeyler birer birer ve hemen aynen zuhur ediyordu.

Gözler bağlandıktan sonra yedilme keyfiyeti, incir ağaçları altındaki tahta sandıktan salıverilen kaplumbağalara, sonra yılan ölüsü.. artık şimdi de büyük devirde bir kuyuya rastgeleceklerinden hiç şüphe etmiyorlardı.

Fakat hep bu garip şeyler ne demekti? Bunları tertip eden maddî veya manevî eller bulunduğunu inkâr nâ-kabildi.. Şimdi maceranın en mühim tarafına, kuyu keyfiyetine yaklaşıyorlardı. O saate kadar gördükleri acaip şeylerin herhangi bir insan tarafından tertip ve tasnileri mümkündü. Fakat bir kuyu dibinden nihayetsiz çayırlıklar, cennet bahçeleri, altın köşkler, firişteler, periler, elmas kafesler göstermek, bu ancak peygamberlere mahsus akıl almayan mucizelerdendi.. Hep bu agreb şeyler hakikat sahasında ve dünya gözleri önünde nasıl cilvelenecekti? Enverî'nin ve Tılsımnâmenin foyaları meydana çıkmaya çok bir zaman kalmamıştı.

Agop'la Kirkor, iki melek ismi alan bu Ermeni gençleri her halde tabiîliğe, akıl ve muhakemeye uymayan karanlık bir maceraya doğru gittiklerini hissederek, daha yedi bine pek çok sayı varken adım hesaplarını şaşırdılar... Lahur yedi yüz beşte, Mahur dokuz yüz yirmi ikide kalmışlardı. Fakat sayının ucunu kaçırdıklarını belli etmeyerek Enverî'nin adımları üzerine dalgın dalgın yürüyorlardı.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bu işin müşkil olduğu kadar tuhaf ciheti Ermenilere Arapça duayı öğretebilmekte görüldü. Onlara hiç bir meâl söylemeyen ve şivesi telâffuzlarına uymayan bu Arabî ibareyi ezberleyinceye kadar zavallılar çok güçlük çektiler..

Hafızalarına geçen duaya eğer tabir caiz ise aslın bir karikatürü denebilir. Başlarını yararak, gözlerini çıkararak alelacaip bir şeyler telâffuz ediyorlar, fakat bunları herhangi bir lisana nisbet edebilmek mümkün olmuyordu.

İçinde ip falan bulunan zenbili melekler taşıyor, Efsuncu Baba önde fener çekiyordu. Fenerin kuvvetsiz ışığı magribine dönmüş yedi günlük ayın hafif aydınlığına karışıyor, kamer ufka indikçe gölgeleri uzuyor, rüzgârsız bir gecenin hazin sükûtu içinde etrafı dinleyerek ilerliyorlardı.

Enverî yedi bin adımı bitirdi. Lakin önlerine büyük küçük hiç bir kuyu çıkmadı. Hata Tılsımnâmede miydi? Efsuncuda mı?.. Hâşâ, Mahşûrî gibi bir dervişin nâmı karışan bir kitapta yanlışlık olamazdı. Yanılan ancak kendisi olduğuna kat'iyyen hükmetti. Ya ziyade sağa veya sola kaçmış veyahut adımlarını lüzuma nisbeten kısa, uzun atmış olabilirdi..

İstikametten sağa doğru inhirafla yüz elli adım kadar daha yürüdü. Bu defa bi'r-i mübarek önlerine çıktı. Kitabın tavsiyesi vechile Enverî hemen feneri söndürdü.

Enverî önde, iki melek arkada «Eyyühe'l-arzu a'tînî tarîkan...»[1] duasını okuyarak kuyunun etrafında dolap beygiri gibi dönmeğe başladılar. Bu tavaf, dua yedi defa tekrar edilinceye kadar devam etti.

Enverî, ağzından dünya kelâmı çıkmadan işaretle Mahur'u çağırdı. Zenbilden urganı çıkardılar. Bir ucunu Ermeninin beline üç kere doladıktan sonra sıkı sıkıya birbiri üzerine birkaç düğüm vurdular. Öbür ucunu yakında bir incir ağacına doladılar.

Zavallı Mahur'un rengi ne kadar attığını karanlıkta kimse farkedemiyordu. Kuyuya inmeğe evvelce söz vermiş olduğu için ses çıkarmıyor fakat yüreği üç buçuk atıyordu. Eğer bu işte muvaffak olurlarsa milyonlar kazanacaklardı. Mahur her şeyden evvel, Efsuncu Baba'nın hakikaten bir mucize adamı olup olmadığını anlamak merakıyle çatlıyordu. Şimdi birkaç dakika sonra bu hakikate erecekti...

Kuyunun ağzında buhurdanı yaktılar..

Öd ağaçları, kurslar buram buram tütmeye başladı. Efsuncu Baba bu kocaman çukurun siyah ağzına gülsuları serpiyordu.

Mahur ineceği bu müdhiş, meçhul karanlığa eğildi. Dibini görmeğe uğraştı. Göz, geceleri gündüz berraklığında bırakan katranî bir uçuru-

1 Ey yeryüzü bana bir yol göster...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ma kaymaktan başka bir şey seçemiyordu. Bu tüten buhurlar, serpilen gülsuları bîçârenin sinirlerine dokundu. Yapılan bu tuhaf merasimi Ermeni genci, idam edileceklerin son saatlerindeki hazırlıklara benzeterek titriyordu.

«Eyyühe'l-arzu» duasının üç ağızdan birden tekrarıyle kulpuna ip bağlı bir kova gibi Mahur'u kuyuya indirmeğe başladılar. Arkasından gülsüyu serpmekle beraber yılan parçalarını da birer birer atıyorlardı..

Bu korkunç hayvanın soğuk cesedi bazen Mahur'un başına çarptıkça bilâ-ihtiyar haykırdığı gittikçe sesi derinleşerek işitiliyordu.

Üç kulaç ipin takriben sekizi kullanıldıktan sonra Mahur'un dibi bulduğu anlaşıldı. Sekiz on dakika beklediler. Aşağıdan hiç bir ses gelmedi.

Efsuncu Baba duayı dilinden bırakmayarak buhurdanın öd ağaçlarını tazeliyor, gülâbdana muattar sular dolduruyordu.

Lahur, arkadaşı Mahur'un bu karanlık menzilindeki akıbetini anlamak merakına galebe edemeyerek kuyuya Ermenice bir iki söz bağırdı, aşağıdan evvelâ anlaşılmaz mırıltılar duyuldu. Fakat sonra telâffuz düzelerek ayan beyan şu tekdir işitildi:

— Bu mübarek kuyuda Arapça ve Türkçeden başka dil konuşulmaz.. Cezası büyüktür. İnsan çarpılır.

Böyle düzgün şive ile cevap veren Mahur muydu? Ses tanınamadı. Lahur tekdirden ürktü. Kuyu dibindeki arkadaşını çarpılmaktan sıyaneten sustu. Yine beş-on dakika sükûtla geçti. Kuyunun ağzındakiler aşağıdan emir bekliyorlar gibiydi. Nihayet bu emir geldi:

— Duayı kesmeyiniz.. Rabt-ı kalb ile Hakk'a yalvarınız..

Efsuncu ile Lahur mektep çocukları ilahî okur gibi biribirine kaynamaz iki sesle tütsü kokularıyle beraber dualarını yükselttiler...

Zifirî karanlıktan başka bir şey seçilmeyen kuyunun içinden artık hiç bir ses de gelmiyordu. Yukarıdakiler gittikçe artan bir merak ve duaya devamla bekliyorlardı. Nihayet karanlıktan şu ses yükseldi :

— Elhamdüllillah dualarınız kabul olundu. Dil ile tarife gelmez, ucu bucağı görünmez bir bahçedeyim... Burada ilkbahardır, güller açmış, bülbüller ötoor.

Lahur-Zo divane olma. Kuyunun dibinde güller açar, bülbüller öter hiç?

Mahur-Vallahi.. Billâhi Mahur.. Gülhane parkı bunun yanında çöplük gibi kalır..

Lahur Efsuncu'ya:

— Baba bu duyduğun laflara inanorsun?

— Niçin inanmayayım? Mübarek Tılsımnâme yalan mı yazar? İşte hep tebşirât-ı min-tarafirrahman zuhur ediyor...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Tılsımnâme yalan demese de bizim Kirkor söyleyebilir. Çünküm o eski kofticidir.

Efsuncu celâllenerek:

— İstiğfar et.. Ağzından kaçan küfre tövbe et.. İçine, şek getirme..

Agop telâşlı bir hayretle :

— Tövbe edeyim? İçime eşek bırakmayayım? Fakat efendim Kirkor, korkudan aklını kaçırmış olabilir... Ben aklım üzerimde iken kuyunun dibinden güllü, bülbüllü bir park olduğuna inanabilirim hiç?

Aşağıdan Mahur:

— Lahur laflarıma inan ol. Ne üzerine istersen sana yemin edeyim ki, dünya yüzünde görmediğin emsalsiz bir bakçadayım... İnanmayorsan ipi sana göndereyim. İn aşağı gözlerinle gör...

Agop şimdi tereddütle biraz düşündükten sonra:

— İnandım, inandım, Aşağı inmeden burada inanmayı daha kârlı bulurum...

Ebülfazl Enverî kuvvetli itikadını ifade için elini göğsüne koyarak:

— Asıl iman görmeden inanmaktır..

— Görmeden her şeye inanırsan insanı çok kandırırlar...

Aşağıdan Mahur:

— Dua okuyunuz, dünya lâfı etmeyiniz...

Efsuncu Baba ile Lahur yukarıdan kör dilenciler gibi akortsuz bir refakatle okumaya başlarlar...

Aşağıdan:

— Nihayetsiz bir çayırlık.. Güneşler, ayaydın içinde ne ferahlık bir yer... Ah işte aygırı, mefret bir arslan ile kaplan, önde sus pus oturorlar... Karınları açtır aceb? Beni hap ederler? (Duayı okuyarak) Eyyühe'l-arzı a'tînî tarîkan innâ üridu'l-mürûru beyne'l-esedi ve'n-nimir...ilh...[1]

Mahur devam eder:

— Mübarek hayvanatlar... Ortalık yerinizden geçeceğim.. Size yalvar yakar olorum... Altun köşk neredediır? Bana işmar ediniz. Ah mega arslan kaplana baktı... İkisi de, sırıtarak sağ tarafı işmarladılar.. Teşekkür ederim.. teşekkür ederim hayvanatlar.. Ah ne görorum. İşte bu karşıda altın köşk parladı..

Efsuncu duayı okuyarak:

—... Ve beyyin li keyfe ezhebü ilâ köşki'z-zeheb[2]...

Aşağıdan Mahur:

---

1 Ey yeryüzü bana bir yol göster, çünkü ben bir arslan ve kaplan arasından geçmek istiyorum.

2 ...Altın köşke nasıl gidileceğini bana açıkla.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Altun köşkün iki zümrüt kanatları açık... İşte önde iki dişi melek oturmuş... Sırma saçlarını atkuyruğu gibi iki yandan aşağı bırakmışlar... Bilirsin? Ne lâtif karılar.. Fakat bunda yüreğine fenalık getirilmez. Ve boş laf edilmez.. İşte bu matmazellere selâm verdim, selâm ettiler. Vay babasının canına, köşkün tavanı sade pırlantı.. Elmas kafesin içinde beyaz güvercinler dudu gibi çalımla otururlar... (Duayı okuyarak): Feinneni seehizü't-tılsımi min agaki'l-hamamati'l-beyzü'l-lâtifi fi kafesü'l-elmas...»[1].

Mahur devam eder:

— Matmazeller müsadeniz olur ki güvercinlerin boyunlarından tılsımları alayım? Eğerleyim yerin dibinden liraları çıkarır isek bu güzel boyunlarınıza birer pırlantı gerdanlık hediye etmek borcumuz olsun...

Kuyunun dibinde ses kesilir. Efsuncu ile Lahur «Eyyühe'l-arzu» duasını bî-karar tekrarlayarak beklerler. Yirmi dakika, yarım saat geçer, Mahur'un zevzekliği artık duyulmaz olur...

Lahur alenî mülâhaza beyanına cesaret edemeyerek kalbî şöyle düşünür:

— Kirkor'un sesi kısıldı. Kuyunun dibinde boğuldu? Cartayı çekti? Ne oldu? Yerin altında altun köşk, zümrüt kapı, elmas kafes, sırma saçlı matmazeller olur hiç? Bu oğlan delirdi? Ne oldu? Yoksam Efsuncu Baba ona esrar yutturdu? Şimdicik Kirkor bundan sağ çıkmaz ise ben anasına ne haber edeyim? Bu divanenin lâfına kandık. Olmaz martavallara kulak verdik.. Başımıza her ne ki belâ gelse yeridir.

Ermeni kuyuya eğilerek arkadaşına seslenmek ister. Fakat Enverî onu bu hareketinden men ile:

— Çekil... Sus...

— O, dipte sustu. Ben de bunda sus olayım?

— Sus.. Çünkü aşağıda iş oluyor...

— Aşağıda iş olur? Ne işi?

— Mahur tılsımları güvercinlerin boyunlarından çözüyor...

— Ben bunda hiç bir şey görmüyorum. Sen bunları nereden ağnayorsun?

— İhtirak-ı Müşteri, kamer-i maaz-zeneb..

— Ne diyorsun baba?

— Müşteri yandı... Kamere kuyruk takıldı. Arz hazizden geçiyor... Bu alâmetlerden anladım ki tılsımlar çözülüyor...

— Baba büsbütün divane olma. Bunda ne satıcı vardır, ne müşteri... Kamere kuyruğu kim taktı? Göğün üstünde karnaval vardır? Nedir? Hep

1 Çünkü ben elmas kafesteki lâtif beyaz güvercinin ağzındaki tılsımı alacağım.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

bunlar boş laflardır. İşin doğrusu kuyunun dibinde Kirkor nalları dikti... İşte bu... (Ağlayarak) Bîçare oğlu bîçarenin bir sakat anası vardır... Camı kırık pencerenin önünde bekler ki akşama oğlu bir okka ekmek getirsin deyi... Bızdık zamanımızdan beri çişimizi ayrı etmez kardeş büyüdük. Öldüğüne ağlayayım? Vay babasının canına bizi istinlake çekecekler yoksam ona ağlayayım? Keşkem ben de aşağıya inip de beraber gebereydim...

— Kem şuur olma, zihnine fütur getirme... Şimdi görürsün. Kavs-i alâda Süreyya var. Gözlerimiz aydın.. Tılsımnâmeler geliyor...

Hakikaten çok sürmez, aşağıdan Mahur'un sesi duyulur:

— Tılsımnâmeleri aldım, geliyorum. İpi çekiniz.

Lahur birdenbire şaşırarark:

— Baba şimdi kerametine inandım. Boş adam değilsin. Cahillik bizde..

Aşağıdan :

— «Eyyühe'l-arzı» duasını okuyarak ipi çekiniz.

Şimdi yukarıdakiler aşk ile şevk ile duaya başlayarak ipe sarılırlar..

Agop ağzıyle suretâ dua okur fakat kalben büyük hayreti şöyle taşırır:

— Vay babasının canına, vay amcasının, dayısının, halasının, teyzesinin canlarına!... Zo bu ne iştir?.. Kuyunun dibinde hocaların, papasların tarif ettikleri cennet.. Bizim Kirkor sağ iken oraya girdi, çıktı. Bu bir oyundur? Hakikattir? Hayaldir? Şimdi.. Şimdi beş dakkadan ağnaşılacak...

Yine buhurdanın tütsüleri arasından Mahur dünya yüzüne çıkar. Lahur büyük bir merakla karışık sevinçle bir kibrit çakıp arkadaşının yüzüne bakar. Onu pek kızarmış ve terlemiş görerek:

— Zo ağnaşılor ki kuyu dibindeki cennetin havası bu dünya yüzünden çok sıcaktır. Suratın tomatese dönmüş.. Havuza düşmüş köpek gibi de sırıl sıklam terlemişsin.. (Kulağına yaklaşarak) Zo söyle.. Bize bağırdıkların hep sahidir?

Mahur-Yalan diyorum sanorsun? Halam içine iman gelmedi?

Lahur ne düşüneceğini şaşırarak bir dalgınlıkla karanlıkta arkadaşının yüzünden hakikati keşfe uğraşır iken Mahur, etrafına sırma çevrilmiş yeşil atlas bir kese içinde tılsımnâmeyi Efsuncu'ya uzatarak:

— Baba efendi emanetinizi alınız. Melek matmazellerin çok çok selamları vardır. Bu tılsımnâmenin içinde her ne ki yazıyorsa tıpkısı tıpkısına icra olunmasını size söylememi tenbih ettiler...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Enverî keseyi alır. Öpüp başına koyduktan sonra feneri yakar. Uzağa çekilerek tılsımnâme muhteviyatını okumaya uğraşırken, beri yanda hayretten ağzı açık kalan Agop yavaşça arkadaşına:

— Zo söyle bu ne iştir? Hep bu bağırdığın cennet teatorosu kuyunun dibinde oynayor?.. Bu yeşil keseyi sana kim verdi?

Kirkor ağzını Agop'un kulağına yapıştırarak:

— Aman Agop ayağının dibini öpeyim... Şimdicik bana böyle şey sorma... Bir kerek şuradan sağ ve canlı kurtulalım.. Sonram sana hepsini ağnadayım..

— Ne diyorsun? Tehlikedeyiz?..

— Çok büyük...

— Beni evvelkinden daha berbat bir meraka koydun...

— Sus ol.. Sus ol... Her ne ki işittin ise inanmış görün.. Kontro lâf etme.

Mahur Efsuncu'ya seslenerek :

— Efendi bana aşağıdan emir verdiler ki burada çok durmayalım. Hemen eve gidelim diye...

Efsuncu emre muhalif hareketten korkarak henüz tamamiyle okuyamadığı tılsımnâmeyi elleri titreye titreye koynuna, tâ kalbinin üzerine koydu.

Urganı, buhurdanı filanı zenbile yerleştirerek yola düzüldüler...

Baba efendi pek dalgın önden gidiyor, iki Ermeni her adımda aradaki mesafeyi açarak onu takip ediyorlardı.

Agop kulağı dibinde Kirkor'a yalvararak :

— Mahur karnıma öyle bir merak koydun ki gittikçesi büyüyor. Vakti tamamlanmış bir gebe karı gibiyim... Zo söylemezsen çatlayacağım.. Bu dediğin teatro bütün o dekoruyle maan kuyunun dibinde oynadı?

Kirkor büyük bir tevahhuşla etrafına bakınarak :

— Sus ol ahbar.. Zo sen gebermekten korkmuyor isen ben korkarım... Daha canımdan bıkmamışım..

— Ne var ki? Bizim bu laflarımıza şimdik onlar işitiyorlar ki?..

— He.. İşitiyorlar..

— Zo gittikçe merakıma puf edip şişiriyorsun... Yoksam sen de divaneleştin?

— He divaneleştim. Sonram tekrar fikrimi kafama koymağa uğraştım..

— Görorum ki daha fikrin tamamiyle gelmemiş...

— Gelmemişse kabahat bende değildir. Sus ol.. Canımıza kurtardığımıza teşekkür olalım.. Sağ olalım da biraz divane kalalım. Zararı yoktur.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Dökülmüş kaplamaları arasından feci bir manzara ile kaburgaları görünen kulübemsi harap evlerin ,alçak harçsız duvarları yer yer yıkılarak kümeler teşkil etmiş bağçelerin, mezarlıktan farkedilmeyen sessiz, ışıksız, sefil mahallelerin içinde Efsuncu'yu takiben iki Ermeni delikanlısı konuşa konuşa giderlerken, arkalarından bir revolver gümledi.

Kirkor tepesinden topuğuna kadar derhal pür-ra'şe kesilerek arkadaşının kulağına en yavaş ve muhteriz sesiyle:

— Sesini kes alrtık.. İşte bu güm eden irevolver lafı bitirelim deyi bize işarettir. Ayrıca ağna ki eğerleyim laf dinlemez isek bunun ikincisi kafamızda patlayacaktır.. Ne sorsan altık benden cevap alamazsın. İşte elhap ediyorum...

Enverî önden haykırır:

— Çocuklar nerede kaldınız? Ervah-ı habîse ayakta.. Silâh atıyorlar. Yanımdan ayrılmayınız..

Mahur-Habisler, yoksam polisler işte bilmem kimler silâh patlatorlar...

Enverî — Yanımdan ayrılmayınız... Koynumdaki tılsım (paratoner) gibi beni de sizi de be izn-i Huda kazadan muhafaza eder...

Şimdi üçü topluca ve hızlıca yürürler.

Hobyar'ı bulurlar. Eve girerler. Enverî hayırlı geceler temennisiyle hareme çekilir. Lahur'la Mahur da odalarına girerler.

Lahur alelacele kapıyı sürmeledikten sonra:

— Altık söyle, işte şimdicik bunda selâmetteyiz.

Mahur hâlâ titreyerek:

— Hayır değiliz...

— Zo ne vakit karnımdan bu kocaman merakı çıkartacaksın?

Mahur cebinden kapalı bir zarf çıkarıp göstererek:

— Yarın sabah ortalık daha iyice aydın olmadan bu mektubu bunda şu masanın üzerine bırakıp fertiği çekeceğiz... O zaman sana bütün esasları diyeceğim.. Merakını boşatacaksın.

— Bu mektupta ne yazor ki?

— Neme gerek ne yazarsa yazsın.. Bizim canlarımız kurtulsun da..

— Ya bizim için bir fenalık yazorsa?

— Mektubu bunda bırakmayıp da beraber götürürsek, sonram birine okutsak olmaz?..

— Ne alık şaşkın adamsın be? Bu işe darı tanesi kadar hile giremez. Sonram onu canın ile ödersin..

Agop'la Kirkor döşeklerine girdiler. Halecanlı, alaca bir uyku ile zaten çok zaman kalmamış olan sabahı ettiler. Tan yeri ağarmak üzere iken

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

zarfı masanın üzerine bırakarak bahçe kapısından sessizce sokağa fırladılar.

Mahur, arkasından sekiz süvari jandarması kovalayan bir hapishane kaçağı gibi koşuyordu. Lahur arkadaşına yetişebilmekte güçlük çekerek bağırıyordu.

— Zo Mahur dibine zift yağı sürdüler? Ne kaçorsun?

Kirkor — Zo babanın canına sövdürme beni. Bana Mahur deme altık.. O belâlı şeydir. Babamın koyduğu adımı çağır...

— Kirkor yangın söndürmeğe gidiyoruz?

— Laf etme ahbar. Tabanlarını yağla.. Kudurmuş it gibi koş ki şu belâdan kurtulalım.

— Zo senin gibi koşayım?

Kirkor cevap vermez.. Mütezayid bir süratle koşar.. Agop söve saya arkadaşını takip eder. Böyle dört nala semti bulurlar. Çat çat kapı, eve girerler.

O geceyi oğlunun hovardalıkta geçirdiğine zahip olan kocakarının tekdirlerine hiç kulak vermeden yegâne odaya girip içeriden kapıyı sürmelerler.

Kocakarı dışarıdan haykırır :

— A Kirkorum.. Kapıya ne için sürme koydun?

Kirkor — Sen lafımıza işitmeyesin deyi...

Kocakarı — Anadan gizli fenalık bir iş ettin?

— He...

— Söylemezsen ben meraktan mefat olurum...

— Bir şey olmazsın.. Bilirim canın kavîdir.

Kocakarının dırıltısına hiç ehemmiyet vermeden iki delikanlı dokuma örtüsü yamalı kırık sedirin üzerine karşı karşıya otururlar.

Kirkor etrafına ürkek nazarlar gezdirerek:

— Bugün gidip doktora muayene olunacağım...

— Nen var ki?

— Sanorum ki içimde yüreğim sakatlandı.. Korkudan bir damarım patladı...

— Zo ne oldun? Kuyudan bağırdığın şeyleri sahiden hep gördün?

— Divanesin ahbar?.. Yerin dibinde çayırlıklar, altun köşkler, elmas kafesler, sarı saçlı melâik olur hiç?

— Ya ne için görürüm deyi yemin edordun?

— Benim yerimde sen ola idin etmeyecektin aceb?

— Halam bilmecenin (be)sini meydana koymadın..

— Sabır ol, patlama..

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kirkor geçirdiği maceranın dehşetini tahatturla suya düşüp çıkan bir kedi gibi silkindikten sonra :

— Ahbar siz beni iple kuyunun dibine ağır ağır bırakır iken gittikçe etrafım daha ziyade kararor.. karnıma korku dolordu. Kuyu gayetle genişti. Kenara çarpmayayım deyi ellerimle taşları tutordum. Nihayet dibi buldum. İçeride su yoktu. Daha ayaklarımı yere tamamiyle değdirmeden kuvvetli bir vücut bana sımsıkı sarıldı. Kollarımı çenbere aldı. Kabili mümkün değildi ki ellerimi oynatayım... Bağırmak istediysem kalın bir ses kulağıma: «Sus» deyi emir etti... Yine o zamanda şakaklarıma demir parçasına benzer iki soğuk şey dokundu... Yavaşça :

— Bunlar nedir? deyi sorduysam yine o ses cevap etti :

— İki revolver... Eğerleyim sözlerimizden bir nokta aykırıya gidersen ikisi de beyninde patlayacaktır...

Analarına, babalarına, tekmil silsilelerine içimden okkalıyı geçtim, geçtim ama ben altık kapanda bir fareydim.. Dediklerine gitmekten gayrı bir çarem yoktu... Biz ne dersek sen de onu tıpkısı tıpkısına tekrarlayacaksın emrini verdiler. Onlar ne dedilerse mektepte hocanın önüne yeni oturmuş bir çocuk gibi ben de onu bağırdım... Onlar onda birkaç kişi idiler. Yüzlerine asla tanımadığım bu efendiler :

— Nihayetsiz bir çayırlık.. Güneşler, ay aydın içinde ne ferahlık bir yer.. İşte mefret bir arslanla kaplan, ah mübarek hayvanatlar, altun köşk, sarı saçlı melâik...

Filan falan deyi bana boyuna martaval okuyorlarsa «bütün bu lafların aslı yoktur, hepsi de dipsiz koftidir» doğruluğuyla nasıl onlara kontro gideyim? Hep bunları görürüm deyi korkudan sıcak sıcak yemin edoor ve : «Eyyühe'l-arzu a'tînî tarîkan» ı gürül gürül okurdum. Bana bu korkuyu buz gibi içirip yüreğimi bangır bangır titrettikten sonrm sımsıkıya tenbihat verdiler. Dediler ki, eğerleyim bizi bunda gördüğünü ve hep o lafları papağan gibi talimatla söylediğini Efsuncu'ya haber edersen, seni ve arkadaşın Agop Lahur'u gebertiriz. Biz Efsuncu'nun akrabasındanız ve ondan on kat fazla efsuncuyuz. Her nereye kaçarsanız elimizden kurtulamazsınız. Her nerede ve her ne türlü gizli laf konuşsanız biz işitiriz. Bu mektubu al. Yattığınız odadaki masanın üzerine bırak ve sabah karanlığı ikiniz de babanın evinden kaçınız ve bir daha da o taraflarda görünmeyiniz...

Mahur Kirkor cebinden yirmi beş liralık bir kâğıt çıkararak :

— İşte bunu da emeklerimize karşılık olarak hediye ettiler. Allah bereket versin.. Sankim yirmi beş liraya kuyunun dibine inmiş oldum..

— O paranın yarısı benimdir zo.. Aşağıya inmedimse de kuyunun ağzında «eyyühe'l-arzu...» duasını okumaktan dilim kabardı.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Acele etme ahbar. Fikrimde fenalık olsaydı bu parayı sana gösterirdim hiç?

Bu iki Ermeni meleklikten insanlığın en çingene derekesine inerek hayli çekiştikten sonra yirmi beş lirayı aralarında taksim ederler. Birkaç gün çektikleri korku ile yiyip içtikleri de yanlarına kâr kalır...

Efsuncu o gece sabaha karşı hânesine avdetinde odasına kapanır. Bir aralık has bahçesindeki altın köşkün elmas kafesinde tüneyen güvercinlerin boyunlarından alınmış talsımnâmeyi hal ile uğraşır. Hülâsaten şu meali bulur :

«Ey Ebülfazl Enverî! Tılsımın küşadına muvaffakiyetin bir şarta muallaktır. Kerimen Mevlude'yi Nurullah Hasib'e tezvic etmelisin. Bu izdivaç tarafeyn için gayetle mütemeyyin ve mesut olacaktır. Bu şartın hükmünü infazdan sonra defineye vusul için olan esrara ereceksin...»

Efsuncu Baba bu mühim meseleye dair istişare etmek için iki melek hüddamının odalarına iner. Fakat Lahur ile Mahur'u odada bulamaz. Masanın üzerinde bir zarf görür. Mazrufunu açar okur :

«Baba efendi,

Biz gökten geldik. Vazifemiz hitam buldu. Yine oraya çekildik. Şimdi be-gayet mühim bir son vazifemiz kaldı. O da kerimen Mevlude'yi Nurullah Hasib'e vermeyi ihtardır. Bize emir böyledir. Bu izdivaç seni defineye sahip ettikten başka hâneni bereket ve saadetle dolduracaktır. Dünyanın en mesut adamı olacaksın».

O hafta Ebülfazl Enverî'nin hânesinde bütün mumlar, lâmbalar yandı. Şerbetler ezildi, gürül gürül dualar okundu. Nurullah Hasib'in Mevlude ile zifafı icra olunuyordu.

Bu mühim şartın ifasından sonra Enverî define esrarının münkeşif olması için bir ay, iki ay ve daha çok bekledi. Lâkin hiç bir tebliğ zuhur etmedi. O, itikadı tam bir adamdı. Ümidini kesmedi. Bekliyordu ve daima bekleyecekti. (s. 108-140)

Efsuncu Baba, İstanbul 1340/1924

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

15

BEN DELİ MİYİM'den

Üvey Baba

Kırkından sonra azan karılarla uğraşanlara Allah imdad etsin. Vâlidemin koyu koyu düzgünlere, allıklara bulanmasındaki mânâ şimdi anlaşıldı. Meğerse canı koca istiyormuş. Anam kendi yaşına nisbeten genç sayılan bir adama vardı. Eve kırk bir, kırk iki sularında bir baba geldi. Benden ancak on dört yaş farklı bir büyük birader, Hidayet Efendi. Herifin dişlerinde küçük servetimizi son kırıntılarına kadar kemirecek kuvvet görüyorum. Allah için söylemeli, anamın pelteleşmiş badanalı yanakları da büsbütün bedava öpülmez.

Annemin bu son turfanda izdivacındaki mazeretini de ben teşkil ediyorum. Ben yarım akıllı imişim. İşlerimize bakılmıyormuş. İdaremiz berbatlaşmış.. Üstümüze bir baskı lâzımmış. Herif annemin üzerine çullanır çullanmaz, zavallı kadın o geceden sonra işlerin bütün düzeleceği vâhimesine düşmüş..

Hidayet Efendi softa bozuntusu bir şey.. Yalnız sakalı değil, bıyıkların da ondan sekizini kazıtmış. Kalın ensesinin katmerleri arasından loş medreselerin küf kokusunu alıyorum. Fesinin üzerinde bir sarık izi seçiliyor. Gravatında daima çarpılmaya meyyal bir itaatsizlik var.

Geniş mestlerin içinde yabanî büyümüş ayaklarının iri kemikleri potinlerinin şeklini çarığa çeviriyor. Vücudunun mebzul kıllarını tâ burnunun, kulaklarının deliklerinden harice fışkırtacak kadar beşeresinde bir kuvve-i nâmîye vardır. Medresenin kalın, mahrem duvarları arasında çektiği istimnâların süzgünlüklerini gâh gâh gözlerinden sezer gibi oluyorum.

Uzun senelerle kadın yoksulluğu çekmiş ve henüz bu yaş istihalesini tamamiyle geçirmemiş bu kaba adamın annemin üzerinde derin derin şahadet getirdiği anları düşündükçe fi'l-i tenâsülün uğradığı bu su-i istimalden bulantı duyuyorum.

Üvey babam koltuğunun altında terden dalga dalga lekelenmiş şişkin bir servet taşıyor. Zannederim ki içinde mülga Bab-ı meşihattan kalma tezviratı itmam edilememiş evrak var...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Böyle bir müzevvirin ileride başımıza açacağı dertleri tahmin için pek akıllı olmaya lüzum yok.. Şeyhülislam kapısı kapandı. Haksız davaları menfaat icabıyle şeriata uyduran, Türkçe ibareleri tecvid üzere okuyan diplomasız avukatlarını, yalancı şahitlerini ortaya saçtı. Şimdi şaşılacak bir cür'etle her işe saldırıyorlar... Birkaç senet, istida, protesto klişesi ezberlemekten başka şer', kanun ve ilimle münasebetleri olmayan bu adamlar asrî idarenin en yüksek makamlarına gözlerini diktikleri halde karada, denizde yaşayan zü'l-maîşeyn hayvanlar gibi bir irtica vukuunda yine taassubun bayrağını taşımaya, eski devre rücua hazırdırlar. Buradan oraya dönmek için gür sakallarını tekrar bırakmaktan, sarıklarını feslerine dolamaktan başka bir sıkıntıları yoktur...

Softalık herifin damarlarına işlemiş. Evimizde müteaddid musluklar varken yemeklerden sonra Hidayet Efendi yere çömelir, leğen ibrik getirtir, eline su döktürtür. Hırkasının eteklerini bir hamal semeri gibi arkasına topladıktan sonra dirseklerine kadar sıvanıp bir yıkanışı, gürültülü bir sümkürüşü vardır ki, cami şadırvanında abdest alıyor sanırsınız.. Su dökecek kimse bulunmadığı zamanlarda medrese itiyadıyle bir eliyle döküp öbürüyle yıkanıyor. Henüz giyinmemiş ise uçları işlemeli uzun uçkuru yerde sürünüyor. Değişiklik kaba soğan gibi herifin üst zarında... Frenk gömleğinden içerisinde hiç tebeddül yok... Yenilik kalbe nüfûz edememiş.

O geleli yemek listemize tarhana çorbası, pastırmalı yumurta, nohutlu yahni nevinden yemekler ilâve edildi. Her sofrada mutlak bunlardan biri, ikisi bulunacak... Tatlıya bayılıyor. Zerdeye, helvaya, baklavaya, sarığı burmaya can veriyor. Her cuma akşamı imaret usulü soframızda mutlak bir tatlı bulundurulacak. Helvanın yanında turşu da olacak.

Baklavalar rıhtıma blok indirir gibi boğazından aşağı takım gidiyor. Her lokmayı yutuşunda annemin yüzüne baygın baygın bir göz gezdirişi var. Bu nimetlerin hakkını vücudunun bütün kuvveti ve ruhunun feveranıyle ödeyeceğini vaad ediyor...

Bilmem nereden bulup yuvarlak bir saç getirmiş. Aşçıya gözleme tarif etmiş... Serçe parmağını biraz ayırıp diğer dördünü bir araya toplayarak dürüp büktüğü bu hamur işini gövdeye bir atıştırışı var ki... Yemeğe başlarken çektiği uzun besmelelerin, sofradan kalkarken ettiği hamd ü şükürlerin iniltileri arasında kendimi bir cenaze devir hatimi taamında sanarak hüzünlenirim.

Geçenlerde ikimiz bir alafranga sofrada med'uven bulunduk. Üvey pederim taam âdâbından o kadar bî-haber, «couvert» istimalinde o kadar acemi ki, çatal bıçağının altındaki kotlet parçaları karşısındaki zatın suratına fırlamak isyanıyle tepişiyor, «petit pois» garnitürü saçma taneleri

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

gibi etrafa dağılıyor. Tabağının tıkırtısını kesmesi için birkaç defa koluna dokundum. Parmağını tuzluğa batırırken ayağına bastım.

Ben zaten felâketi onun sofraya oturuşundan anladım. Tıraş olmak için bir berber iskemlesine yerleşir gibi peçeteyi boynuna doladı. Gürül gürül besmelesini çekti. Ben bu hazırlıktan fevkalâde ürktüm. Omuzundan yemek tabağı uzatıldığı zaman parçalardan en irisini intihab için hayli müddet düşünüyor, bazen de intihabında yanıldığını anlayarak ilk seçtiğini bırakıp öbürünü alıyor. Birkaç defa yanındakinin suyunu içerek bardak değiştirilmesine sebep oldu. Yemeklerin salçalarını, soslarını iri ekmek lokmalarına, evire çevire içirerek önündeki tabağı âdeta tertemiz cilâlıyor.

Her usulünün câhili olduğu alafranga sofranın yalnız bir âdetine vâkıf :

— Baksanıza yavrum, o kaymaklı baba tatlısından kaldıysa bir daha getiriniz... Rica ederim...

İstirhamıyle beğendiği yemeklerden defaatle istiyor. Üvey babam isimlerini bilmediği tatlılara hep bu nâmı verir... Baba tatlısı...

Merhum babam gibi nazik, terbiyeli, yakışıklı bir zevc gördükten sonra validem bu hatabullah ile nasıl yaşıyor? Yalnız yaşamıyor, memnuniyetinden, mes'udiyetinden kabına sığamıyor.

Kolkola bahçede gezinerek kopardıkları çiçekleri yanak yanağa, dudak dudağa ikisinin birden baygın baygın nasıl kokladıklarını görseniz, biribirine âşık olan ayı ile cadı masalını tahattur edersiniz. Bir balayı değil, hiç kıvamı sulanmayan bir bal senesi yaşıyorlar. Bu herifin erkekliğinde annemin babamdan tadamadığı efsunlu bir lezzet mi var? Bu, nikâhta varlığı söylenilen kerametin eseri mi?

Annemin aşk samimiyeti her vaz' ve tavrından taşıp dökülüyor. Fakat herifin gözlerinde bir tenbellik okuyorum. Her ne ise bu sevişme levhası şimdiye kadar niyetlenmediğim izdivaç hakkında birdenbire bana bir iştiha verdi. Ben de latîf kadın palazı bir kız ile bir çift teşkil ederek bahçede kolkola garîzî hararetlerimizi birbirine karıştırarak gezmek hevesine düştüm. Gözlerimi onun buseye davetkâr gözlerinin içinde bayıltarak elinden çiçek koklamanın pek safalı bir şey olacağını düşünüyorum...

Fakat ben kendi aklımdan emin değilim. İzdivaçta sebat lâzım. Kim bilir nasıl bir kadına düşeceğim? Güzel olsun, yıldızlarımız barışsın, perilerimiz biribirinden hoşlansın.. Çabuk barışan yıldızlar görüyorum ki az vakitte küsüşüyorlar. Biribirinden hemen hoşlaşan periler çok sürmeden dalaşıyorlar. Ne için bu kadar ince düşünüyorum? Herkesten daha akıllı yahut ki daha akılsız olduğum için mi?

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İnsanlar, yularları nasip denilen heyûlânın elinde nereye gittiklerini bilmeyen hayvanlardır. Çok geniş ve hesapsız sandıkları fikir ve arzuları pek mahduttur. Daima nişan alarak peşinden dolaştıkları emelleri zengin olmak, çok yaşamak, iştihar etmek hemen hemen işte bu neviden dört-beş şeye münhasır gibidir.

Evlenmek de bu emellerden bir mühimmini teşkil eder. Nasıl bir kadın almalıyım? Onda hangi hasleti diğerlerine tercih etmeliyim? Güzelliği mi? Zekâsı mı? Serveti mi diğerlerine galip olsun?

Çok güzel olursa bana kurulur, kendini dirhem dirhem satar. Daha akıllı olursa beni dolaba kor... Çok zengin bir kadının kocası daima yarı hizmetkâr bir lutuf-dîde mevkiinde kalır. Halbuki kendilerini akıllı sanan insan sürüleri dilleri dışarı çıkmış av köpekleri gibi daima bu üç âlâyişin arkasından koşarlar...

Evet nasıl bir kadın, ne hilkatte bir mahlûk almalıyım ki, iki mizacın kaynaşmasıyle biribirimizin müsbet, menfî kusurları örtülsün. Ortada tam bir imtizac hâsıl olsun.

Ben aklımdan şübheliyim. Bir akıllı bir deli ile geçinemez. İşte onun için akıllılar delileri aralarından çıkararak tımarhanelere yığıyorlar. İşte orada muvazenesizler hep bir arada, bir curcunadır gidiyor. Belki de dünyanın zevki bundan ibarettir.

Deliler için her şey makul, her şey mübahtır.. Zihin ve fikirlerinin cür'etine hâil tanımazlar. Akıllıların önlerinde irkildikleri gayr-ı mümkünler hep onlar için mümkündür.

Delilik dünyanın en büyük, en haşmetli hükümdarlıklarından yüksek, tantanalı bir şeydir. Nüfûzunun hududu pâyânsızdır. Her şeyi hiçe sayar.. Asar, biçer, keser, mesuliyet bilmez. Çünkü kanun bu gayr-i mes'ulün önünde boyun eğer... Tâcdârları siyaset meydanına sürükleyen adalet, delilere hürmetle onları cezadan muaf tutar..

Çok akıllı câniler delilerin imtiyazlarına mâlikiyet için muvazenesiz görünmeğe uğraşırlar. Lâkin huda-dâd olmadıkça o rif'ate ermek mümkün mü?

Evet, bir kadın arayayım ki, galip meziyeti delişmenlik olsun... Muvazeneliler içinde muvazenesizleri ilk bakışta hangi hususiyetlerinden anlarsınız? Fakat bu suale cevap aramadan evvel kendimden soracağım bir mesele var. Muvazeneli, muvazenesiz ne demektir?

Tabiatın döl fabrikası saniyede milyonlar yeştiren bir süratle işliyor. Dimağları, kemiyeten ve keyfiyeten lâzım gelen nisbette tertip edebilmeğe pek vakti yok. Yahut ki bu hususta kurnaz davranarak kasden eksik yaratıyor. Çünkü ekmel surette imalâtta bulunsa tam muvazeneli insanların

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yaşamak istemeyerek umumî bir hayat girîvine kalkışmaları muhtemeldir.

Yaşamak için ölümden korkmak, titremek lâzımdır. En ürkekler de, en akıllı sandığımız insanlar arasında bulunurlar. Çünkü tam şuursuzların ahiretten pervâları yoktur. Hiç göz kapamadan ateşe, suya, bıçağa, zehre, uçuruma saldırırlar... İşte onların bâriz alâmetlerinden biri de bu şuursuz cesaretleridir.

Fakat ben deli miyim? İkide birde bu sual korkunç bir gecenin siyah vehmi içine kurulmuş bir mahya gibi niçin gözlerimin önüne geliyor? Vakit vakit menfî, müsbet cevaplar, hükümler arasında bocalıyorum. Kendi cinnetine hükümler vermeye uğraşan bir deli.. Tuhaf şey... Deliler ölümden korkmazlar veya korkmayı bilmezlermiş.. Fakat benim onun müdhiş isminden bile ödüm kopar. Bu tedhiş şuurumu isbata kâfi bir haslet midir? Oh.. Lâkin akıllılar izdivaç hakkında böyle benim gibi mi düşünürler?

Sanıyorum ki şuurî ve gayr-i şuurî anlar içinde çırpınan bir dimağa mâlikim... Nihayet galebe hangi tarafta kalacak? Aynı adamın beyninde bu öyle bir cidal ki... Bugün büsbütün çıldırmış bir insan değilsem bile, yarın için buna mahkûm bir namzedim...

Pek garip, fena âdetlerim, hallerim, hastalıklarım vardır. Frenklerin «tar» dedikleri öyle seyyieler ile malûlüm ki, itiraftan sıkıldığım bu şeyleri yapmadan duramam.

Bu ruhî, heyhat devasız fenalıklara, garabetlere nasıl? ne vakit alıştım? bilmiyorum. Ceddaniyetle bu dertlerin tohumlarını taşıyarak doğduğuma kâilim...

Fen ve hakikat nâmına deşilen bazı marazî hallerin mestur kalmalarını işaalarından daha faideli buluyorum..

Haydi Şadan sıkılma.. Cesaret... Küçük cinayetlerinden birkaçını, en hafiflerini itiraf et... (s. 30-41)

Tramvayda

Galata caddesinde, yedi sekiz kişi Beşiktaş tramvayının arkasından, ağızları açık av köpekleri hızıyle koşuyoruz. İlk mevkife yakın, araba yavaşlar yavaşlamaz, ciğere atılan aç kediler gibi hangimiz en evvel demir tutamağı yakalayabilirsek arkadakinin burnuna bir-iki topuk attıktan sonra içeriye sıçrayacağız.

Tıpkı böyle yaptık. Fakat içeriye atlamak ne mümkün.. Saza dizilmiş uskumru balığı bîçareliğiyle tramvayın arkasında bir hevenk olduk. Bir-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kaç dakika da böyle her türlü kaza ve belâya meydan okuyarak sürüklendik. Kuvvetleri kesilenler olmuş dut gibi caddeye döküle döküle ilerliyorduk.

Bu hale en idmanlı canbazlar beş dakikadan ziyade tahammül edemezlerdi. Vâkıa ayaklarımız yerden kesilmişti ama bu biniş işkencesine nazaran yayan gidiş pek büyük bir nimetti. Arabaya girmek mümkün değil, demiri bırakmak intihara niyetleri olmayanlar için o da nâ-kābil.. Çünkü bırakır bırakmaz gözlemeci hamuru gibi yüz üstü şırak demir yoluna uzanacaksınız. Kemikleriniz bu sukūta mukavemet edebilecek kadar kuvvetli olsa bile üzerinizden bir otomobil, birkaç araba, motosiklet geçmeyeceği ne malum..

Bu kadar büyük tehlike ne fırtınalı denizde, ne tayyarede, ne balonda vardır. Halecanlar içinde nefes nefese mevkife geldik. Araba durdu. Oraya toplanmış bir cemm-i gafîr tramvaya dışarıdan hücum etti. Çıkmak isteyenler içeriden harice saldırdılar. Şairin :

Birbirine girdiler dolaplarla âblar

hikmet-i tasviri gözler önünde tamamiyle tecessüm etti. Yankesicilerin faaliyetlerine çok müsait göğüs göğüse bir güreşten sonra birbirine çarparak şahlanan iki akūr dalga gibi, birbirimizin altından geçerek, üstünden aşarak bir takımımız sokağa döküldü. Bir kısmımız içeri devrildi. Hiç bir meşhur kale bu kadar zorluk ve tehlike ile fetholunmamıştır.

Muzaffer olduk. Fakat hepimiz de köpüklemiştik. Ayağımızla on kilometre yol yürüye idik, bu kadar yorulmayacaktık. Gözlerimizi budaktan sakınmayarak hep bu saldırışlar, musaraalar, halecanlar ne içindi? Arabada ilişecek bir kıçlık yer bulmak için değil mi? Heyhat.. İçerisi balık istifi.. Birtakım gözü açık adamlar sabahleyin araba garajdan çıkmazdan evvel mi içine dolmuşlar?

Oturanlar ayakta kalanlara hiç acımaz. Hemen mağrur birer somurtkanlık almışlardı. Nuri kulağıma:

— Akıl akıldan üstündür arşa çıkıncaya kadar. Sen dur, ben şimdi ikimize de yer açtırırım, dedi ve arabanın sahanlığından dışarı uzanarak kahkahalı gür bir sesle:

— Uulan.. Uuulan.. Uuulan hiç görülmemiş şey.. Kadın hamala bakınız. Arkasına iki erkek yüklenmiş götürüyor... Kadın genç, gürbüz, hem de güzel.. Tramvaya binmemiş olaydım, ben de bu hasbaya yüklenirdim.

Bu cümlelerin bazıları birer elektrik sür'atiyle tramvayın içindeki ağızlarda dolaştı. Sırtında iki erkekle giden bu hamal kadını görmek için, oturanlar şimdi hep yerlerinden oynadılar. Kimi pencerelere abandı, kimi sahanlıklara uzandı.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İki kişilik yer açılır açılmaz kalender hemen oturdu, beni de yanına çekti. Arkadaşımın ortaya salıverdiği bu yalan fişengi hemen cisim ve ruh buldu. Hamal kadını gördüklerini söyleyenlerin iddialarını duydukça, hayretten kendimizi alamıyorduk. Ufak-tefek yapılı çiçek bozuğu birisi:

— Gördüm fakat iyi seçemedim. Hemen sokağa sapıverdi.

Efendiden biri ciddiyetle:

— Canım sokak ortasında bir kadın iki erkeği arkasına nasıl bindirir?

Vâkii gördüğünü iddia eden :

— Bu bir su-i niyetle değil ya efendim. Hamallık..

Efendi — Hamallık da olsa kadının erkekleri birer birer taşıması icap etmez mi?

İddiacı — Efendim kadını gördüm. Fakat arzettiğim vechle çarçabuk sokağa saptı. Arkasından sarkan ayaklar dört müydü, iki miydi? Yalan söylemeyeyim, doğrusu pek farkedemedim...

Gözlüklü, köse sakallı bir efendi:

— Allah Allah, İstanbul'dan bet bereket kalktıktan, edeb ve haya hafifledikten sonra şimdi akıl ve mantık da yavaş yavaş göğe çekiliyor. Bu kadar tramvaylar, arabalar, otomobiller varken iki kişinin birden bir hamalın, hem de kadın hamalın sırtına yüklenmelerindeki garabete ne dersiniz? Akl-ı âcizanem bundaki hikmeti kavrayamadı doğrusu...

Yanındakileri mütemadiyen kesif bir cigara dumanına boğan zayıf bir ihtiyar:

— Bu saydığınız vesâit-i nakliye sağlam adamlara mahsustur. Kadın hamala yüklenenlerin hem kötürüm, hem fakir olmaları muhtemeldir.

Bu tarafta bahis ucu bucağı gelmez garip ihtimallerle çatallaşır, öbür yanda kadın hamalı görenler görmeyenleri kandırmaya uğraşırken, karşımıza biri orta yaşlı, öteki genç ve bıçkın yapılı iki kişi dikildi:

Genci — Bu kadın hamal meselesinden en ziyade istifade eden siz olmuşsunuz..

Nuri — Neden?

— Biz bu tuhaf şeyi görmeye kalkar kalkmaz siz hemen yerimize oturmuşsunuz..

Nuri tecahülden gelerek:

— Hangi tuhaf şey birader?

— Canım şu kadın hamal vak'ası..

— Bunda zannettiğiniz kadar bir tuhaflık yok. Kadın hamallık mesleğini ihtiyar ettikten sonra ona Eminönü dolmuşları gibi tahammülünden fazla yüklenirler. Buna niçin bu kadar şaşmalı..

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Efendiler, ben size bir hamal kadının kaç kişi taşıyabileceğini sormuyorum. Yerimize oturmuşsunuz, oradan kalkınız diyorum.

— Hangi yerinize?

— Şimdi oturmakta olduğunuz şu yer bizimdir. Yerimizi bize veriniz...

— Bu sözünüz hamal kadın meslesinden daha tuhaf.. Tramvaylarda, vapurlarda kimseye senet ile, tapu ile yer verilmez. Müşterilerden herhangi birisi nereye otururşa o yer onun olur...

— Peki ama biraz evvel burada biz oturuyorduk.

— Sizden biraz evvel de burada başkaları oturuyorlardı. Onlardan biraz evvel de daha başkaları ve ilh.. Sizden sonra da biz oturduk. Bizden sonra da daha başkaları oturacaklar... Bilet namı verilen üç-dört kuruşluk bir isticar senediyle içine binilip her on beş, yirmi dakikada bir sekenesi değişen bu arabalardaki suret-i ikâmet hakkında daha fazla malumat almaya, bir şehirli olmanız itibariyle muhtaç değilsiniz zannederim...

Orta yaşlı:

— Hey evlat sen hangi mekteb-i guguktan mezunsun? Şıp diye bizim yerimizi zaytetmek için saçıp döktüğün bu malumatı kâfi mi zannedersin?

Nuri — Bu söylediklerim içtimaiyatın elifbasıdır. Benim hangi mekteb-i guguktan mezun olduğumu soruyorsunuz? Benim sözlerimde yine şöyle böyle bir tahsil yaldızı seçiliyor. Ya siz hiç mektep görmemişe benziyorsunuz..

Genç bıçkın:

— Biz de senin kadar cahil değiliz. Min gayri haddin biz de mekteb-i yumruktan çıktık... Şimdi hukuk makamında guguk kullanılıyor. Fakat ikisi de para etmiyor. Artık şan ve şeref ve galebe tamamiyle yumruğundur. Yumruğun karşısında hukuk guguklaşır. Yumruğun kalktığı yerde guguk titreyerek kem küm ediyor. Avukatlık çürüğe çıktı. Şimdi pehlivanlık geçiyor. Eğer atlet değilsen, boksa idmanın yoksa.... ku yedin gitti. (Yumruğunu havaya kaldırarak) şimdi tependen aşağı bir «pandiküler» inerim. Eğer «parad» bilmiyorsan zenberekli şapka gibi beynin avurduna geçer... Kalkınız yerimizden.

Nuri, havaya yükselen yumruğun altında bir yumak gibi küçülmekle beraber, sarhoşluktan bakıyye bir cesaretle:

— Ben hukuk da bilirim, guguk da, yumruk da.

— Demek üçüne de birden idmanlısın...

— Görünüyor ki sen de yalnız üçün birine...

— Sakın kendini..

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bıçkın, yalı kazığına şahmerdan düşer gibi yumruğunu hasmının beynine doğru bir indirir. Fakat Nuri daha tetik davranarak müşteri oturan iki sıranın arasına kaçar ve aynı zamanda düşmanını bacaklarından şiddetle sarsar. Binaenaleyh bu sarsıntı ile şâkulünü kaybeden yumruk ön sırada oturan şişman bir adamın yayla gibi mücellâ kafasının şâhikasına yıldırım şakırtısıyle iner... Derhal gözlerini kan bürüyen kazazede neye uğradığını anlayamayarak hemen ayağa fırlar. Eline ilk geçen masum bir adamın gırtlağına sarılır. Bu dövüş menbaından etrafa taşan vücut vücuda, kafa kafaya karambollardan yine birçok kabahatsiz adamlar zedelenir.

Çok geçmez bütün tramvayı bir yumruk sar'ası alır. Birçok kişi birbiriyle gırtlak gırtlağa gelir. Fakat neden? Ne için? Bu, pek malum değil... (s. 127-136)

Ben Deli miyim, İstanbul 1341/1925

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

16

TUTUŞMUŞ GÖNÜLLER'den

Hacıkadın çıkmazında arkası bostana nâzır üç odalı çarpık bir ev... Yatacağı kadar yatmış, oturacağı kadar oturmuş, temelleri üzerinde elli senelik ikâmetiyle artık istirahatini, muvazenesini bulmuş... Sekenesi iki candan ibaret. Ana oğul.. Emine Hanım köşe yastığı gibi tombalak, yuvar yuvar kırk beşlik bir kadın.. Oğlu Kasım Necati genç irisi, anasının tabirince keman kaşlı, âhu gözlü, sünbül saçlı bir mahalle delikanlısı.. Emine Hanım'ın nazarında dünya Necati'ten ibarettir. Onun için yaşar, onun için düşünür. Ettiği temenniler, kurduğu emeller hep ona, sevgili yavrucuğuna aittir. Onu mini mini bir bebek gibi okşar, kucağında taşıdığı zamanlardaki safvet ve tatlılıkla öper.. Gözünün içine bakar. En ufak bir kederini, infialini derhal keşfeder. Kadın tabirince oğlunun üzerine hayal-i fenerdir. Yemez yedirir, giymez giydirir. Zevk-i hayatı ancak odur: Bir tanecik yavrusu...

Necati anasının bu taşkın muhabbetine karşı bî-his, vefasız, hayırsız bir çocuk değildir. O da onu sever. Akşam sabah kucaklaşırlar. Sokağa çıkıp geldikçe mektep çocuğu gibi anasının elini öper, duasını alır.. Oğlan anasına karşı bu yumuşaklığı, itaati ve muhabbetiyle beraber hilkaten hovarda-meşrebdir. Belleri kamalı, arka cepleri tabancalı arkadaşları ile düşüp kalkmaktan lezzet alır. Tabiaten haşin değildir. Lâkin fesinin kalıbında, gravatının bağlanışında, ceketinin omuzlarından sarkışında, pantalonunun paçalarında, iskarpinlerinin ökçelerinde lâternacılara kaçar bir çalım vardır. Onlar gibi bazen burnunun ucundan gözlerini omuzuna kaydırarak tos vurmaya hazırlanan bir koç tavrıyle yanpiri yürür. Hoşlandığı şeylere süzük bakar. Güzel kadınlara göğüs geçirir, dudak ısırır.. yutkunur.

Tahsili şöyle böyledir. Birkaç mektebin sakfı altında seneler geçirmiş. Ne öğrendiğini kimse sormamış, kendi de bilmez.. Tünelden geçer gibi diğer çocuklarla beraber bu tahsil mahallerine, âdet budur diye girmiş çıkmıştır. Yalan yanlış gazete okur. Kaleminin cevelan sahası bulunduğu kantar idaresinde koçan doldurmaktan pek ileri varamaz. Fakat validesinin nazarında emsalsiz bir allâmedir. Zavallı ümmî kadın saldır saldır gazete sökmeyi tahsilin gayesi sanır... Öyle ya kâğıdın üzerine çi-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

zilen sözün evvelce ne olduğunu bilmeden mânâsını heceleyip çıkarmak her aklın kârı mıdır?... Bu da remmallığın, bakıcılığın diğer türlüsü...

Necati kalbi temiz, gözü pek, nazarını budaktan sakınmaz cesur bir delikanlıdır.. İlim ve irfanca yayalığı nisbetinde malumat-furûşlukta cüretkârdır. Mahalle kahvesinde politikadan bahseder. Gazetelere varakalar, makaleler göndermeğe yeltenir. Gençlik hissiyâtı taştıkça hayâli ma'şukasına muhabbet-nâmeler yazar. Zamanın edebî tezebzüblerinden istifade eder. Çünkü imlâ yok, kâide yok, şive yok. Türkçe huruf-ı münfasıla ile yazıldıktan, Arabî ve Farisî kelimelerin imlâlarını bozmak marifet sayıldıktan sonra, bu hataların kasden mi, yoksa cehlen mi yapıldıkları nasıl anlaşılabilir? Bazen pek gülünç bir raddeye varan şivesizlikler makbul bir teceddüt eseri midir? Yoksa vukuf ve tekellüm sahası dar, zavallı, eçhel bir kafanın abuk sabukları mıdır? Pirincin taşını ayıklamak en müdekkik imtihan mümeyyizleri için bile güçleşti. Kâide ve imlâ hususlarında muhafazakâr olanların ve şivece an'ane-perest kalanların yazıları artık okunmuyor, dinlenmiyor, çekilmiyor. Asabî bir kalemle kâideyi didikleyip sökmeli.. İmlâları bin parça etmeli.. Şivece lisanın kadîm simasındaki bıyık ve sakalı kazıyarak, cildini pudralayarak, bir gözüne «monokl», dudakların arasına bir sigar sıkıştırıp, işte şimdiki Türk ve Türkçe böyle olacaktır iddiasıyle etrafa marifet taslamalı. Fakat emin olunuz, işte o zaman bu iddianın kahramanları içinde hakiki bir genç edible câhil bir kantar kâtibi farkolunamıyor. Çünkü iki münteha birleşiyor...

Emine Hanım koltukçu Mustafa Ağa'nın zevcesidir. Onun vefatında kalan birkaç kırıntı ile evi tamir ettirmiş, oğlunun tahsiline para yetiştirmeye uğraşmış, şükür o boya getirene, Necati artık aylık sahibi olmuştu. Lâkin koca delikanlı maaşından anasına bir para vermez, hâlâ onun elinden giyinip kuşanmaya, yiyip içmeye bakar.

Necati bir akşam eve pek güleryüz ile geldi. Merdivenden sallanarak çıktı. Zevzek zevzek söyleniyor, sağına soluna biraz şaşı bakıyor, içinde büyük bir sıkıntı varmış gibi arada bir pufluyor, hıçkırıyor, midesinde kabaran bir şeyi zapta uğraşır yutkunmalar geçiriyordu. Odaya çıkınca evvelâ kediyi yakaladı. Bacaklarından, kuyruğundan çekerek hayvanı cıyak cıyak bağırttı. İnsafsızca karşıya fırlatıverdi. Sonra anasına hücum etti. Onun şişman vücudunu minderin üzerine yuvarladı. Türlü diller dökerek gıdıklamaya başladı. Sevgili oğlunun bu şakasından, neşesinden memnun olmakla beraber, kadıncağızın içine bir korku geldi. A hiç böyle ettiği yoktu.. Oğlana ne oldu acaba? Bu korkulu taaccübü, oğlunun haşin gıdıkları, kıvrıla kıvrıla gülmesine mâni olmuyordu. Bir aralık şöyle haykırdı:

— Aman Necati sarmısaklı turşu mu yedin? Nedir bu ağzının kokusu?... Offf..

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Necati puflamalar arasında kesik kesik gülerek:

— Yalnız turşu yesem teşekkür et. Daha ne... ler yemedim. Daha neler yemedim anneciğim... Lâkerda, pilâki, pancar, midye, karides, ciğer suçuk, pavurya, istridye.

— A bu kadar şeyi nerene koydun?

— İşte sığdıramadım ya.. Şimdi karnımda «révolution» var. Biribiriyle imtizaç edemiyorlar. İçim karıştı. Rusya ülkesine döndü. Bolşevik, Sovyet, Kızıl ordu hep «sen geber bir ben kalayım» iddiasıyle muharebe ediyorlar.

— Ben ne boş Şefik bilirim, ne subye, ne kızıl kurdu, ne mavi canavarı. Bunları her gün işitiyorum, işitiyorum da ne olduklarına bir türlü aklım ermiyor..

Emine Hanım'ın zevci merhum Mustafa Ağa hacı ve pederi Karadut camiinin kayyumu hâfız-ı kelâm Şerafeddin Efendi nur gibi musallî, muttaki bir zattı. Binaenaleyh o güne kadar evlerine ispirto girmemiş, Emine Hanım'ın burnuna bu menhusun kokusu değmemişti. Oğlunun o akşam bir haltetmiş olduğunu anladı ama rakı içtiğini pek kestiremedi. Ertesi günü bu fevkalâde vak'ayı anlatmak için komşuları Hacer Hanım'ın evine gitti. Kadınla karşı karşıya yalnız kalınca açıldı:

— Ah Hacer'ciğim Benim oğlana dün akşam bir hâl oldu.. Acaip bir suratla geldi. Gözleri çok mahmurlaşmıştı. Beni yakalayınca minder üzerine yatırdı, gıdıkladı, gıdıkladı. Erkek evlat değil mi, babasına çekmiş.. Merhum da gıdıklamayı pek severdi. Nur içinde yatsın.

Hacer Hanım gülerek:

— Bunun ne demek olduğunu anlayamadım mı Emine'ciğim?

— Ne yalan söyleyeyim... Tamam bir mânâ çıkaramadım.

— A ilâhî kardeş ben çabucak anladım gitti..

— Nedir ayaklarını öpeyim... Söyle...

— Oğlun evlenmek istiyor...

— Mürüvvetini görmesini ben de çok arzu ediyorum ama daha eli iyice ekmek tutmadı ki..

— Şimdi para nerede hanım.. Eli ekmek tutmasını beklersen, oğlunu evlendiremezsin. Allah bağışlasın, Necati kaşlı gözlü, ceylan gibi bir delikanlıdır. Onu kibar bir yere içgüveyisi vermelisin. Şimdi evler kız dolu. Erkek yok. Oğlunu kaparlar, öperler de başlarına korlar.

— Anca beraber, kanca beraber, evladımdan ayrılabilir miyim hiç? Ben onu bir yerlere içgüveyisi veremem. Şöyle pakça, ırzına namusuna kavî, dile gelmemiş, söylenmemiş bir kızcağız bulup da çekip yanımıza alıversem, daha iyi olur ama, bu zamanda arkamdaki gömleğe inanım

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yok. Hem bu kıtlık devrinde biz iki can zor geçiniyoruz. Üç canı doyurması daha güç olmaz mı? İnsan niçin evlenir? Döl döş sahibi olmak için değil mi? Allah hazine-i kereminden bir iki çocuk da inayet ederse geçinmemiz daha daralır... Gelin almalı ama onu hakkıyle doyurup giyindirmeli, kuşandırmalı. Yoksa Balmumcuların gelini Hayriye gibi karnında çocuğuyla kapı dışarıyla kovuvermemeli.

— A sen böyle bu kadar ince eleyip sık dokursan oğlunu hiç bir vakit evlendiremezsin... Allah herkesin rızkını verir. Ona tevekkül olmalı... Necati'yi evlendirdiğin vakit zuhur edecek mahzurları söylüyorsun da, ya evlendirmekte geciktiğin zaman başına gelecek fenalıkları neye düşünmüyorsun?

— A üstüme iyilik sağlık ne imiş onlar söyle bakayım...

— Bir oğlan evlenmek istedi mi hemen ne yapıp yaparak onu başgöz edivermeli... Bir kız koca dedi mi onun mırnav mırnav feryadıyle dama çıkmasına meydan bırakmadan bir çaresine bakmalı... Bu nasihati ben kadın ninemden dinledim. O da atalarımızdan işitmiş... Kızı keyfine bırakırsan zurnacıya varır. Oğlanı havasına bırakırsan şimdiki don giymezlerden bir terelelli yellosu alır, başına getirir... Kırk yıllık dostumsun Emine bir işittiğim var da onun için böyle söylüyorum...

Necati'nin annesi entarisinin yakasını ısırarark:

— Ay dostlar başından ırak... Ben öyle eğilip iskarpinin ökçesinden bakınca ta içi görünen kızlara gelinim demeğe arlanırım. İşittiğin ne imiş söyle bakayım...

— Bu gece oğlun merdivenlerden sallana sallana çıktı değil mi?

— A tastamam bildin...

— Sonra efendicağzıma ağzı sarmısaklı buranı yemiş gibi kokuyordu değil mi?

— A karı bakıcı mısın? Tıpkı öyle kokuyordu..

— Ne olduğunu anlayamadın mı?

— Yoooo...

— Oğlun içmiş...

— Ne içmiş turşu suyu mu?

— Aman alık komşu sen de, gazinolardan mahalle kahvelerine varınca birasından votkasına kadar işret satılan bu zamanda, turşu suyu içen kaldı mı? Turşu suyu bizim merhumların içkisiydi. İlaç için, keyif için hep onu içerlerdi... Kışın içlerini kızdırır, yazın serinlik verirdi.

— Oğlumun içtiği nedir? Çabuk söyle...

— Rakı.. rakı.. rakı...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Bizim soyumuzda o zıkkımı ağzına koyan yoktur. İftira etmeyiniz yavruma...

— İftira edenin yarın ahirette dili ensesinden çekilsin... Kerestecilerin Faik, Bıçkıcının Süleyman Dede'nin oğlu Celâl, senin Necati, işte daha bu ayarda birkaç çapkın Yenikapı'da Horozlu'nun meyhanesinde çakıyorlar, çakıyorlarmış... Sonra kol kola o duvar senin bu duvar benim, ala ala hey sokaklarda nara atarak, bazen tokat yumruk dövüşerek bir yapmadıklarını bırakmıyorlarmış... Bu saydığım hovardalar bir yanında saldırma, öbür tarafta revolver taşıyan takımından...

Emine Hanım dövünerek:

— Ah bir evlat, hanım, Rabbim kazasından saklasın... Şimdi çıldıracağım sus...

— Dost ağlatır, düşman güldürürmüş. Neye susacağım... Bitirmedim ki, daha neler var, neler...

Emine Hanım şakaklarını yumruklayarak:

— Dinledikçe baygınlıklar geçiriyorum. Ne olup bittiğini öğrenmek için de meraktan ölüyorum... Söyle komşu söyle..

— Senin oğlan sevdalanmış... Bir paşa kızı mı seviyormuş ne yapıyormuş... Kız onu sevmiyormuş... Bir başkasını seviyormuş... Ben sana hayran, sen cama tırman bir şeyler... Fındıkçı Seher içten içe bu hikâyenin alâsını biliyor. Ondan sorsana... (s. 92-102)

Satıcı kız

Lem'iye Lebib, babasının eliyle sokağa atıldıktan ve Kasım Necati' nin takibinden bin belâ ile kurtulduktan sonra yüzünü ceketinin yakasına gömerek, öyle başı açık tâ Tophane'ye Şaheser'in evine kadar gider. Macerayı kendi lehine bir çok ilâvelerle anlatır. Haline onları acındırır. Lâkin Şaheser'in anası, babası, İstanbul'da çalkanmış bir sergüzeştin kahramanı öyle açık başla gelen bu misafirin kendi nezdlerinde uzun müddet ikâmetini hoş görmezler. Onun huyundan, suyundan kendi kızlarına sirâyet vukuundan korkarlar. Suratı asarlar.

Bu zamanda kimin ki yetişkin kızı var, derdi var. Kocalar ender ve züğürt, ahlâklar terelelli... Delikanlıların hemen hepsi kapağı atacak bir iç güveylik konak, kendilerini besletecek kalantor bir kayınpeder arıyorlar... Yazın sayfiye, kışın şitaiye.. Mükemmel sofra, sıcak oda, temiz pufla döşek, güzel karı.. arıyorlar, tarıyorlar. Bu hulyalarına tevâfuk eden hakikati bulamayınca.. kuruntusuna düştükleri fazla bahtiyarlıklardan birçok tenzilat yapıyorlar.. Fakat yine bulamıyorlar. Çünkü kızlar, kız

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

babaları da aynı hulyada, eve ekmek getirecek bir babayiğitin peşini kolluyorlar...

Parasızlıktan genç genci alamayınca, biliyor musunuz ne oluyor? İhtiyarlar, kıyılarında, bucaklarında biraz kırıntıları olan, kirasız bir dam altında yaşayan ihtiyarlar düdüğü çalıyorlar... Altmışlık bir büyükbaba, bir çorba, bir hırka bahasına kadîd vücudunu ısındırmak için, on sekizindeki ateşli bir bâkiri nikâhla döşeğine çağırıyor. Sarmaş dolaş alâ. Bu sal-hurde kütüğe bir filiz aşılanıyor.. Fakat çok geçmiyor, hâtırasına hürmet edilmeyen merhum ihtiyar bacının âhı çıkıyor. İzdivacın senesinde zürriyet vuku buluyor. Ah ne çabuk! Herkesle beraber ihtiyar kocacağız da buna biraz hayrette.. Dedikodu mu dediniz. Gırla.. Daha sonra neler olmuyor neler.. İkinci çocukta dermansız babacık übüvvetteki müşârikini eliyle mi yakalamıyor? Hâneden esrarengiz birtakım sirkatler mi vuku bulmuyor? En mahrem eşe dosta bile açılmaz ne rahatsızlıklar, genç bünyelerin bile tahammül edemeyeceği ne ıztıraplar, ne hafakanlar.. Taze zevcede nevileri teşhis olunamayan ne tuhaf hastalıklar, nihayet.. nihayet bir gün buyurunuz cenaze namazına diyorlar.. Bu köhne sevdakâr, âlemin dedikodusunu kesmek için gösterdiği fart-ı faaliyetten ölüyor da hâlâ yine halk, çocukların onun sulbüne nisbeti bahsinde tereddütle dudak büküyor.

Lem'iye Lebib müsaferetinin ilk günlerinde evin içinde ağızdan kulağa bazı sözler döndüğünü hissetti. Şaheser'den sordu. Kız şu cevabı verdi :

— Sorma kardeşim sorma başıma gelenleri. Seninle başbaşa tenha bir köşeye çekildiğimiz zaman anlatırım.

Şaheser'in validesi Nusret Hanım iki kızın dertleşmesine hiç aman aralık vermez bir cadalozlukla peşlerinden ayrılmıyor, daima gözlerini, kulaklarını üzerlerinde bulunduruyordu. Hattâ bir gün Lem'iye'nin oradaki müsafereti uzun müddet devam edemeyeceğini ihsas eder bir çatkınlıkla yanlarına gelerek şöyle ağız açtı :

— Biz evvelden vaaz ve nasihat dinlemeğe camilere, şeyhlere giderdik. Şimdi bunun yerine konferanslar kâim oldu. Kadın erkek bir araya toplanıyorlar. Biribirilerinin ağızlarına bakıyorlar. Ahlâklı gittikleri bu salonlardan ahlâksız dönüyorlar.. Çünkü kızım kadın erkeğin, erkek kadının şeytanıdır. Evet iş birdenbire vaazdan konferansa dönerse elbette böyle olur. Camie gidip de binişli, koca sarıklı, nuranî sakallı bir âbidin dindârâne nasihatlarını dinlemek nerede, konferans salonundaki kırpık bıyıklı, pudralı, pomatalı, lavantalı cingöz, içi dışı fısk ü fücur dolu, mânâlı, sanatkâr bakışlarıyle gülümseyerek muttasıl sâmileri içinde ayartılacak genç kız araştıran züppe nerede? Az mı vukuat oldu? Hangisini

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

söyleyeyim? Medeniyet demek mutlaka kadın erkek bir arada hora tepmekse o başka. Delikanlı demiyorlar mı billah tüylerim ürperiyor. Ne kadar bâkir kızcağızların kanlarına girildi.. Bugün yeni baştan gençleşsem, işte size yemin, ihtiyara varırım. İhtiyarın mesleği taayyün, serveti tahakkuk etmiş, ahlâkı durulmuştur. Evciment olur. Karı kıymeti bilir. Hem kendinin, hem ailesinin saadetine çalışır. Artık onun hayatında, ahlâkında tehlikeli hiç bir meçhul yoktur. Günahı, sevabı teressüb etmiştir.

Lem'iye Lebib birkaç defa yutkundu, mutkundu, nihayet yüreğinden kabaran isyana mukavemet edemeyerek :

— Hanımefendimiz on sekiz yaşında körpe kızlar ile izdivaç hiffetine kalkışan altmışlık, yetmişlik pinponların ahlâklarını tekeffülde ne kadar ileri varsanız, bunların iyi adam olduklarına beni ikna edemezsiniz. Kâğıthane çamuru da dibe teressüb etmiştir ama içine düşenleri boğar.. Evvelâ gençle ihtiyar arasında ferracen bir muvazenet olamaz. Sâniyen müsin adam çabuk ölür. Çocuklarını büyütmeğe, terbiyeye vakti kalmaz.. Hem tuhaf söylüyorsunuz. Genç kızlar ihtiyarlara verildikten sonra, delikanlılar kocakarılar ile mi evlenecekler? Sizi böyle, izdivacın altını üstüne getirmeye sevkeden hikmeti anlayamadım.. Doğrusu...

Nusret Hanım sarsılan sinirlerini ince ra'şelerle zabta uğraşarak :

— Anlayamazsın kızım.. Varacağınız mahlûkların yaşları yirmi, cepleri delik, burunları havada olmalı, sizi parklara çağırmalı, mektuplaşmalı, oynaşmalı, zifaftan evvel her şey olup bitmeli...

— Yaşları yirmi olmayıp da elli olacak değil ya efendim.. Sürü içine bir teke salıverilirken iki senelikten ziyade olmamasına dikkat ediliyor. Elbette bunda bir hikmet düşünülüyor.

Nusret Hanım iki avucuyle yüzünü örterek :

— Ah yaradanım neler işitiyorum. Eski zamanda bu söz bir tulumbacının ağzından çıka idi yine küfür sayılırdı. Şimdiki hanım kızlarımız bu küfürleri bir hikmet olarak sarfediyorlar.. Bunlar söz değil muzahrafat...

— Işte iyi ya hanımefendimiz cepte, gönülde, dimağda ve vicdanda taşımadansa muzahrafatı dışarı dökmek evlâ değil mi?

— Kızım ayıp derler bir şey vardır. O şimdiki terbiye düsturlarından büsbütün kalktı mı?

— Hanımefendim. Ayıp kalkmadı. El'an vardır. Lâkin herkesin içinde gizli durur. Riya her şeyde makdûhdur. Böyle terbiye şeklini alınca makbul olur. Meselâ yalancı mısınız? Sordukları zaman inkâr edeceksiniz. Değilim diyeceksiniz. Bu ikinci yalanınız ile insanların hürmetini kazanırsınız. Onların arasında muhterem olmak (için), mutlaka ustalıklı ya-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

lan söylemelisiniz. Çünkü bir adamın namussuz, hırsız, vicdansız olduğunu bilirseniz ondan kendinizi sakınırsınız. İşte bütün insaniyetin menfaati bunu bildirmemektedir.. Bunun adına, ayıp, terbiye, saygı ve ilh. birçok şey derler. Biribirimize karşı bu beşerî komedyayı açık kâğıt ile oynasak nasıl muvaffak olabiliriz? Kimimiz sarığımız ile, kimimiz tesbihimiz ile, kimimiz yazdığımız cilt cilt ahlâk kitaplarıyle, kimimiz kahramanlığımızla aldatacağız ki, el birliğiyle bu koskocaman tezvirat makinesi döndürülsün. Çok aldatanlar prensler gibi yaşasın, aldatamayanların boyunları altında kalsın...

— Kızım çok biliyorsun.. Bu fazla bilişin beni korkutuyor. Bu azgın hikmetlerin evimin köşe bucağına saçıldığını istemem. Çünkü benim de yetişkin kızım var.. Bu kuduz felsefenle kendin bu hale geldin. Şimdi başkalarını da zehirlemeğe uğraşıyorsun..

— O halde efendim evinizi terkedeyim...

— Memnun olurum...

Bu nâzikâne kovuluşla Lem'iye o saatte hâneden çıkar. On gün sonra gizli bir el ile Şaheser'e şu mektubu gönderir :

«Şenâhem,

İlkbahar Türk pazarı ticarethânesine tezgâhtarlığa girdim. Şimdilik haftada on beş lira alıyorum Unkapanı taraflarında bir oda tuttum. Rahatım. Çünkü hürr-i mutlakım. Elzem olan birkaç parça eşya tedarik ettim. Gündüz mağazada yiyorum. Akşamları civar lokantadan iki kap yemek getirtiyorum.

Ana, baba denilen hodbinler, istibdatları altında ezmek için evlat büyütüyorlar. Onların dedikleri yerde oturacaksın, dedikleri yerde kalkacaksın. İstedikleri gibi düşüneceksin, intihap ettikleri herife varacaksın.. Hasılı irade-i külliye vü cüz'iyenden tamamiyle mahrum, onların ellerinde canlı bir oyuncak olup kalacaksın.

Aşktan, sevdadan, erkek denilen mâmertlerden de boyumun ölçüsünü aldım. İzdivaca da lânet olsun. Uzun süren serbest münasebetlere de.. Cins-i rical unvanını takınan bu mahlûklardan biri, kapına aşk dilenmeğe geldi mi, ruhun hoşlanırsa dilediği kevserden bir nebze tattır, tekmele, kov.. Gönlünde bir incizab da peyda olsa hiç bir zamanda hissini ona açma.. Meylini bildirme.. Onun insafına kalacak bir derekeye inmemeğe uğraş... Çünkü insaf onlarca gülünç bir keyfiyettir. Kendilerinden istenirse zerresi bulunmaz. Fakat kendileri ona muhtaç oldukları zaman kelime mukaddesleşir.. İçtimaî hayat öyle kurulmuş ki, her yerde erkekle karşı karşıyasın. Yaşamak için daima onunla cenkleşeceksin. Cihanın nüfûzu, hayatın bütün menbaları onların elinde.. Bunlar sana ya baba, ya büyük kar-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

deş, ya zevc veya sevgili sıfatlarıyle musallat olurlar. Başına kâhya, âmir, belâ kesilirler.

Ticarethanemizin koca karınlı bir müdürü var.. Ferah ferah ellilik.. Katmerli ensesinin üzerindeki başı yayla gibi parlıyor. Lâkin yirmi beşindeki bir delikanlıdan daha son moda, daha itinalı giyinir. Kırpık, boyalı bıyıklarının altında daha iri, daha kart görünen muşmulalaşmış dudaklarını yayarak, altın gözlüğünün parlak, koca adeseleri arkasından bebeklerini kaydırarak süzgün, bitkin bana bir bakışı var.. Beni toy bir kız sanıyor. Ben de haricen somurtuyorum. İçimden gülüyorum.

Selanikli Haşmet Bey mühim banka direktörlüklerinde bulunmuş, umur-dide adam, bütün ticarethane huzur-ı âmiriyetinde titriyor. Tezgâhtarlıkta gösterdiğim faaliyet ve hüsn-i idareden dolayı henüz pek yeni olan bu cüz'i hizmetim esnasında bana iki defa teşekkür etti. Bütün müstahdemînin mahsûdu oldum. Korkarak beni sayıyorlar. Pek yakında haftalığım yirmi beş lira olacak..

Görüyorsun ya dünyanın halini. İffete, istikamete, ciddi çalışmaya metelik veren yok.. Yalnız gençlik, güzellik para ediyor. Haşmet Bey'in niyeti galiba beni şıkca bir apartmana kapatmak.. İnce kulaktan işittiğime göre bu kart herif pek çok körpe kızların kanlarına girmiş. İnşallah ben onların hepsinin intikamını çıkarırım. Bu ihtiyar zendosta ne pek yüz vermeli, ne de ona karşı ümitlerini büsbütün kesecek ağır, muhakkir tavırlar almalı... Ben çok roman okudum. Köhne kalblerin psikolojilerini de tanırım. Bunlar gençlerden ziyade aldanmağa müstaittirler. İyi giyinme, mükemmel tuvalet ve birkaç boyanın muğfil şehadetiyle gençliklerine hemen herkesten evvel kendileri aldanırlar. Ağır ağır ateş alırlar. Fakat bir kere tutuştular mı tekmil ruhlarıyle severler, bütün kalblerini verirler.

Ben direktör Haşmet Bey'in yıllanmış hayat nefesiyle gençliğimin üzerinden bir sam yeli esdirmek niyetinde değilim. Lâkin paraya ihtiyacım var. Herifi oyalayarak birkaç bin lira edinmek niyetindeyim.. Yoksa erkek mi? Kaç defa söyleyeyim. Bin kere lânet olsun. İhtiyarına da, gencine de.

Sana dair bir hayli havadis işittim. Velilerin zamane delikanlılarından korktukları için seni ihtiyar bir iradcıya vermeğe uğraşıyorlarmış.. Validenin ihtiyara varmaktaki faziletleri sayıp dökerek bize okuduğu uzun mavalın hikmetini şimdi anladım.. Aileniz borca müstağrakmış. Seni evden yetiştirilmiş bir hayvan gibi bir ma'tuha satarak deynlerini hafifletecekler. Ana baba şefkati hakkında işte parlak bir misal daha.. Oh.. Güzel kız namuskârane bir şekilde velilerine de iyi bir irad olabiliyor. Ah nasıl kahrolası bir dünya içinde yaşıyoruz. Âciz bir varlık daima kuvvetlilerin esaretine düşüyor.. Âciz olmamalı, her haksızlığa karşı mütemadi-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yen cenkleşmeli.. Evvelâ ana babanla, kardeşinle, kocanla, evlâdınla, sonra bütün kâinatla.. İşte hayat bu..

Sana bir şey söyleyeceğim, şaşacaksın.. Nevhayal de ailesiyle büyük bir patırtı geçirmiş. Mükemmel bir dayak yemiş.. Yara bere içinde geldi, beni buldu. Mah da beraber.. İki akşamdır onları odamda saklıyorum. Hanımına da, hizmetçisine de birer iş bulacağım.

Kızlarını şefkat nâmına, Asyaî kokmuş fikirlerine râm ve kurban etmeğe uğraşan analar babalar artık bu istibadın devam edemeyeceğini anlasınlar.. İhtiyara varman için işkenceye başladıkları zaman durma, kaç. Hepimiz bir araya toplanır başbaşa veririz. Bizim gibi genç kızlara ârız bütün içtimaî felâketlere, musibetlere karşı koymağa uğraşırız...»

İlkbahar Türk Pazarı satış memurelerinden Lem'iye (s. 385-396)

Tutuşmuş gönüller, İstanbul 1926

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

17

BİLLUR KALB'ten

Kâtibe seçimi

Semih Atıf Bey yazıhanesine geldiği zaman medhalde ondan ziyade kadın toplanmış bulunuyordu. Hanımların topuna birden mütebessim bir nezaketle bir selam verdikten sonra Mansur Efendi'yle İzzet Saim'in hürmetkârane istikballeri arasından yürüyerek odasına girdi.

Kadınlar beyninde derhal fısıltı başladı. Biribirine dönerek :

— Gördünüz mü? İşte buranın şefi..

— Genç, güzel adam...

— Evli mi? Bekâr mı acaba?

— Erkek kâtip almayıp da kadın aramaktan maksadı nedir acaba?

— Kaç kâtibe alınacak?

— Bilmiyorum ama hanım galiba bir kâtibe aranıyor..

— A burada bu kadar kadın var. Daha da gelecek.. Hangimize kısmet olacak? A bilinmez ki..

— Kadın çoğaldıkca hepimizin şansımız azalıyor..

— Maaş ne kadarmış?

— Seksen lira diyorlar.. Yüz diyorlar..

Kadınların içinde peyda olan bu uğultu arasında rivayet edilen yüksek maaş çoğunun başlarını döndürdü. Derhal «sak»lardan küçük el aynaları çıktı. Avuç içindeki bu tuvalet âletleri gâh tepeye, gâh yana, gâh çeneye tutularak saçlar, kaşlar düzeltiliyor, boya tazelemeye kalkanlar bile görülüyordu. Çok çehrelerde gözlerin tahvilleri arttı. Yanaklar kızardı. Dudaklar kirazlaştı. Sanki içeride güzellik meşheri açılıyordu. Müsabakaya girecek hanımlar muvaffakiyetlerini her şeyden evvel yüzlerinin cazibesinden bekliyorlar, her kadının gözünde diğerinin güzelliğine karşı bir kıskançlık nefreti yanıyor, çoğu men'i nâ-kabil bir tehalükün ince raşesiyle sarsılıyordu...

Aman Yarabbi bu bir düzine kadından kim kazanacaktı? Hangisi?

*
**

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Semih Atıf'la İzzet Saim kapandıkları odada görüşüyorlardı. Yazıhane sahibi bir cigara tellendirerek geniş maroken koltuğunun arkalığına başını dayadıktan sonra dalyanına balık düşmüş bir tali'li süzgünlüğüyle:

— Me'mulden ziyade av var...

— Ah bu hususta sahib-i dehasınız beyim.

— İçlerinde yürek oynatacaklar var mı?

— Sonradan gelenlerden üçü, dördü zararsız. Ve daha da gelecekler sanırım.

— Böyle alayla genç kadını ne yapacağız? Bunları tasnif etmeliyiz...

— Emrettiğiniz gibi olur...

— Sen eline kâğıt kalem al. Medhale çık.. Hiç birine şüphe getirmeyecek bir ciddiyetle hepsinin isimlerini, adreslerini sor, kaydet.. En güzellerine işaret koy, kâğıdı bana getir.. İcabı vechile ağız kullan..

— Merak etme paşam..

İzzet Saim ahaliye erzak dağıtan bir iaşe memuru çalımıyle bir elde kâğıt, ötekinde kalem kadınların ortasına çıkarak :

— Hanımlar davetimize icabetinizden dolayı beyefendi nâmına cümlenize teşekkür ederim. Fakat affedersiniz mesele biraz naziktir. Bize bir tek kâtibe hanım lâzım. Fakat beyefendimiz kimsenin gönlü kırıldığını istemez. Haksızlığı sevmez. Hepinizin isimlerini, adreslerinizi, kaydedeceğiz.. Muhik bir usul dahilinde kâtibeliğe içinizden biriniz intihap olunacak.. Bu intihaptan sonra şerâitimizi bildirir ve şerâitinizi dinleriz.

Kadınlar beyninde hafif bir uğultu koptu. Bazıları ne olduğunu bilmedikleri bu muhik usulü becâ görüyorlar, bazıları dudak büküyorlardı.

İzzet Saim isim kaydına en güzellerinin önünde durarak başlamakta iken, «serviet»li esmer kadın uzun boyu ile bir kara servi gibi ortaya dikilerek:

— Beyefendi muhik bir iş görecekseniz benden başlamanız lâzım gelir.. Çünkü en evvel ben geldim. Bütün mevcut hanımlara nisbetle kıdem sahibiyim..

Birkaç istigrab gülüşmesi işitildi. Hakkaniyetperver Semih Atıf Bey' in kâtibi bu uzun kadının önüne giderek işi bozmamak için:

— Dalgınlığımı af buyurunuz. İhtarınıza teşekkür ederim.. Söyleyiniz. İsminiz? Şöhretiniz? Adresiniz?

— İsmim Hüsniye Abdülkadir. Biz Şeyh Muslihiddin sülâle-i tâhiresindeniz. Merhum amcam Haremeyn payelülerindendir. Validem kadın olduğu için meşihata iddia-yı veraset edenler çoğaldı. Çarşafı başıma örttüm. Peyâpey dört buçuk sene Bâb-ı fetva ile Evkaf arasında mekik dokudum. Şeyhülislamın huzuruna mı çıkmadım. Rikâba arzuhal mi vermedim. Medine-i münevvereye vekil mi göndermedim. Avukatlığı işte bu saye-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

de tahsil ettim. Nihayet tekke yandı. O fuzulî müddeîler dağıldı. Ben yangın yerinin üzerine petavra tahtalarından bir sakf kodurdum. Çünkü kudretim bu kadar yetiyordu. Dervişlerimi topladım. Zikrullaha devam ettirdim..

İzzet Saim büyük bir metanetle dinlediği bu kuru sıkı lüzumsuz sözlerin arasını kesmek için :

— Semtiniz?

— Şehremini.. Bostan sokağı 29 numara. Ablamın, eniştemin yanlarında oturuyorum. Onların da başlarına gelmedik kalmadı..

— Kâfi hanım..

— Rica ederim. Söyleyeceklerimin en mühimlerini bitirmedim.. Üç sene «coucheur» (kuşör) Doktor Şeref Bey'in yanında «asistan»lık ettim. («Serviet»ini karıştırarak) İşte doktorun tasdiknâmesi burada. Mükemmel kâbileyim.. Muharebe yıllarında matbaalarda muharrir, muhbir kalmadı. Bu hizmetleri iki gazetede şayan-ı takdir ü hayret bir fedakârlık ve kifayetle ifa ettim.. Başınızı ağrıttım. Affedersiniz. Şimdi mükemmel avukat, kâbile, muharrir, muhbir ve emsalsiz bir ev kadınıyım. Hep bunlar esbâb-ı tercihiyeden olduğu için söylüyorum. Söylediğim gibi lutfen hepsini kaydediniz.. İşte vesikalarım burada...

— Kâfi hanım kâfi, ibraza hâcet yok.. Sözlerinizin doğruluğu belli.. Vaktimiz dardır.. Diğer hanımların da hüviyetlerini kaydedeceğim. Sizin kadar heyecanlı tafsilâta girişmemelerini kendilerinden rica ederim.

İzzet, görünüşte bir falso etmemek için mevcut kadınların hüviyetlerini hep birer birer zaptettikten sonra yine beyefendinin yanına girdi :

Bey — Eyi?

İzzet — Bir taraftan hâlâ kadın geliyor..

— Mevcutlar içinde yürek yakacak tatlısı yok mu?

İzzet mevhum bir çiçek kokluyormuş gibi dudaklarını sımsıkı toplayıp göz kaygınlığıyle nefesini derin derin burnundan içeri çekerek :

— Üç tane var, vay anam babam. Benim iliklerimi kestiler. Bilmem size de aynı tesiri yapabilirler mi?

— İsimleri?

— İşte burada (kâğıdı okuyarak) Mürüvvet, Nükhet, Vehbiye...

— Eh ötekileri sav. Bu üçünü kerrat cetveline geçirelim...

— Beyim ötekileri savması kolay bir iş değil.. Hele bir tane tohuma kaçmış acur var. Silsilesini belledığim yedi ceddini, bin bir hünerini anlatmak için yarım saat beni karşısında ayakta tuttu..

— Haydi oğlum haydi sen becerirsin..

— Becermek için uğraşıyorum velinimet..

— Haydi göreyim seni..

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Müsaade buyurulursa bir şey soracağım...

— Söyle...

— Biz bu hanımların adreslerini aldık. Şimdi hepsini savsak da sonra istediklerimizi birer birer davet etsek olmaz mı?

Beyefendi küçük bir mülâhazadan sonra:

— Bu sözün pek müstesnaları hakkında varid olabilir. Şimdi bizim bir kafes pilicimiz var. Hazır kapana girmişleri niçin dağıtalım? Halleri, ahlâkları meşkûk, her davete koşan sözüm ona bu genç kızların peşinden dolaştıkları kim bilir daha ne kadar iş vardır. Bugün bu saatte burada iseler yarın nerede bulunacakları, kimlerin âgûşlarına düşecekleri malum değildir. Fırsat fırsattır. Kaçırmayalım, sen şu üç güzeli birer birer içeri al. Gör. Seyret. Oğlan çapkın, kullanacağım tertibi pek beğeneceksin...

İzzet Saim elindeki esâmi kâğıdıyle kendi tabirince afi kesmek için medhale çıktı. Uzun karı «serviet»ini koltuğunun altına yerleştirerek derhal sallantılı bir eda ile davrandı. Fakat Saim nazar-ı iltifatını hiç etrafa çevirmeyerek:

— Mürüvvet Âbid Hanım, Aksaray...

nidasını salıverdi. Kadınların arasından kına rengi mantolu, siyah kıvırcık saçları, barudî bürüncükle kundaklı, siması solgun fakat gözlerinin içi gülen melekâne, masum bakışlı pek genç bir kızcağız ayağa kalktı. Bütün gözler bu körpe çehreye dikildi.

İzzet — Buyurun küçük hanım içeriye...

Kız yürüdü. Fısıltılar yükseldi. Uzun karı:

— Bu hanım benden çok sonra geldi. Kıdeme riayet olunmuyor.. Her yerde keyfî muamele, eski haksızlık. Biz Türkler adam olur muyuz hiç? homurtularıyle yerine oturdu. Mürüvvet Hanım'ı odaya aldılar. Genç kız sürüden ayrılmış bir kuzu gibi etrafını yadırgayarak, şaşkın, sıkılgan, ürkek bakışlarla, nerede duracağını, ne yapacağını bilmez tereddütlerle kızardı.

Semih Atıf Bey seri bir göz kırpıştırmasıyle avın alâlığını İzzet'e anlattı. Ve sonra kâtibe namzedine bir koltuğu gösterdi. Kızcağız temastan korkar gibi bu geniş şeyin ucuna seçilir bir raşe ile ilişti.

Yiyecek gibi bir iştiha ile kıza baktıkça Semih Bey'in neşesi artıyor ve kendi kendine içinden:

— Fevkalâde müstesna bir hüsün değil.. Solukça, zayıfça, (süspe) bir tip. Lâkin çok genç, çok körpe, daha çocukluk devresinden tamamiyle kadınlığa geçmemiş. Bu mizaçtakiler erkeğe harîs olurlar. Aman sıkmayalım. Biraz kalbine emniyet vererek vahşetini giderelim.

Yazıhane sahibi gözlerini küçülte küçülte cigarasını çekerek:

— Küçük hanım ne biliyorsunuz?

Mürüvvet'in solgun yüzünde bir penbelik dalgalandı. Flüt gibi ince ve ahenkdar bir sesle:

— Beyefendi cüretimi affedersiniz. Çok şey bilmem. Fakat yalandan da hoşlanmam. Tecrübe-i tali nev'inden geldim. (Biraz kekeleyerek) Çünkü buna lüzum vardı.. İlânda vazifenin ağır olmadığını yazmışsınız. Belki.. kim bilir? İktidarsızlığımla mütenasip bir iş bulabilirim, dedim.. Geldim..

Kızacağız nâ-muvafık bir cevap almak korkusuyle hemen hemen ağlayacak gibiydi.

Semih Bey sesinin perdesine tesliyetkâr bir tatlılık vererek:

— Sıkılmayınız küçük hanım. Biz de allâme bir kâtibe aramıyoruz. İşimiz hafiftir. Biraz imlâ, okunacak kadar bir yazı.. A'mal-i erbaa derecesini pek geçmeyen.. bir hesap...

— Efendim bu kadarına söz veririm. İmlâm vardır. Düzgünce bir ifadem olduğunu söylemeye de cesaret edebilirim. Çünkü şimdi nâmını gizlemeğe mecbur olduğum merhum büyük pederim memleketimizin tanınmış üdebâsındandı. Küçük yaşımdan beri hep onun ihtimamıyle dilimi yazmayı öğrendim. Ben bir şehit kızıyım efendim. İki küçük kardeşim daha var... Validem cariyeniz...

Mürüvvet sözünü bitiremedi. Kesildi. Küçük, sık, sarsıcı hıçkırıklarla nazik başı önüne düştü.

Bu samimi, bu masum teessür levhası karşısında Semih'in zihni bulandı. Hafifçe başı döner gibi oldu. İnsan ağırlığını bile bile bir günah işlemeye hazırlandığı zaman zaafına mağlubiyetten bir istikrah duyar. Fakat vicdanını sarsan büyük arzuyu da silkinip üzerinden atamaz.

Yazıhane sahibi bu teessür sağanağının geçmesi için bekledi. Kızın sarsıntısı kesildi. Yüzünden ufacık buruşuk mendili çekti. Şimdi sükûnet bulan bir fırtınadan sonra bulutların ortasından açılan ceyyid bir sema parçası durgunluğuyle kıvırcık, siyah kirpikleri arasından istirhamkâr sâbit bakışlarla sanki:

— Beni kurtarınız.. kurtarınız.. Namus dahilinde size bu çelimsiz vücudumdan me'mul edilmez bir gayretle çalışırım.. mânâsını anlatıyordu. Semih kızın bakışlarındaki bu meâli okuyarak düşündü. Bu dünyada vuku bulacak yahut vukua mahkûm fenalıkları men'etmek kabil midir? Yetim iki küçük kardeşini, hasta anasını beslemek için tehlikeli mâîşet deryasından kısmetini avlamaya çıkan bu genç kız mutlak bir kayaya çarpacaktı. Onu kurtarsa kurtarsa hayırhah bir zevc kurtarabilirdi. Fakat böyle bir koca nerede idi? Şimdiki evlenecekler evvelâ başlarını sokacak bir bucak, sonra bütün bütün himmetlerine muhtaç olmayarak kurulmuş bir sofra, yani masrafın nısfından aşağısına iştirak etmek üzere içgüveylik-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

leri arıyorlar. Büsbütün beleşten geçinecek izdivaç arayanların haddi hesabı yok ya.. Fakat bir aile masrafının umumuna birden omuz uzatacak kocayı, böyle babayiğitleri artık hiç bir yerde aramayınız.. Takımıyle kocalarının sırtına binecek kızların istikballeri karanlık... Böylelerine sevda vesair sâiklerle gayr-i memul talipler zuhur etse de sonra geçinmesi müşkil.. Hır gür, talâk, oh birtakım facialar..

İşte Mürüvvet bu zavallılardandı. O çelimsiz vücudu, tecrübesiz genç kafasıyle ailesini besleyecek bir hizmet aramaya çıkmıştı.. Acaba her müracaat ettiği yerde bu kızın masumiyetine acıyan, şehit babasının vatan toprağına akıttığı sıcak kana hürmet eden olacak mıydı? Oh ne vâhi bir sual.. Bu kızcağızın körpelik kaymağına mutlak hoyrat parmaklar banacağa benziyordu. Çünkü İstanbul kaldırımlarında bu vaziyete düşmüş kızlar hesapsızdı.. Binaenaleyh böyle bir avı diğerlerinin kısmetlerine terketmek bir hamakatti. Ayağına gelen kısmeti tepmemek için böyle bir muhakeme yürüttü. Karnı aç olan hiç bir canavar paralayacağı ava acımaz. Kendi nefsine etrafın hak ve canını kurban eden bir mahluk suret-i beşerde yaratılmış olsa da bir canavardır.

Semih'le İzzet bir kapan kurmak için karşıdan gözgöze anlaştılar. Bu sefer İzzet Saim rolünü ifaya girişti. Bu iki genç erkeğin fıldır fıldır yanan gözlerinde zavallı mevcudiyeti için melül melül şefkat arayan kızcağıza dönerek :

— Küçük hanım hiç bir imtihana lüzum yok. Siz intihap olundunuz. Buyurunuz içeriki odaya, ihtiyar memurumuzun yanında biraz istirahat ediniz. Bize iki kâtibe daha lâzım. Fakat böyle olduğunu dışarıdaki hanımlara söylemiyoruz. Çünkü gürültü kopuyor. Henüz sizi intihap etmemiş gibi davranarak medhalde mevcut hanımlardan ikisini daha seçeceğiz, dedi. Mürüvvet'in önüne düştü. Onu Mansur Efendi'nin odasına oturttuktan sonra beyin yanına dönerek :

— Oh bir tanesi kapana girdi. Diğer ikisini de böyle ustalıkla avlamalıyız.., dedi. Oda kapısından medhale bağırdı :

— Nükhet Feyyaz Hanım, Üsküdar...

Sarışın, baygın gözlü, serbest tavırlı, milliyetini fârik hemen hemen üzerinde hiç bir şey taşımayan bir genç kız bâhir bir memnuniyet tebessümüyle yürüdü.

Kadınlar arasında yine uğultu koput. «Serviyet»li kadın müteharrik bir direk gibi yine ortaya dikilerek infialden gılzet peyda eden bir sesle:

— Yolsuzluk oluyor. Kıdem aranmıyor. Hakka riayet edilmeyen işlerden hayır gelmez...

İzzet Saim biraz sertçe cevap verdi:

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Haksızlık etmiyoruz. Esâmi üzerine piyango çekiyoruz. Kime isabet ederse onu çağırıyoruz..

Acur karı:

— Kıdem dururken piyangoya ne lüzum var efendim?

— Biz saat tutmadık ya.. Kimin erken geldiğini ne bilelim?.. Şimdi onun için de çıkacak gürültüyü dinlemeğe vaktimiz yok..

Nükhet Feyyaz Hanım içeri alınırken uzun karı arkasından bağırıyordu:

— Benim ilk geldiğime bir diyecek yok ya? İçerideki ihtiyar efendi şahittir... Haksızlık oluyor hanımlar..

İzzet Saim biraz daha hiddetlenerek:

— Hanım sabahleyin buraya adımını atar atmaz daha hiç bir emeğin geçmeden ne çabuk hak davasına kalkışıyorsun? Burası bir idarehanedir.. İstediğimiz gibi hareket etmekte hürüz. İşine gelirse bekle, gelmezse buyurun işte kapı açık..

İzzet içeri alınan ikinci kâtibenin üzerine kapıyı kapadı..

Kadın biraz şaşaladı. Fakat kendini mağlup görmedi. Her muhasebede karşısındakinin zayıf tarafını seçmek maharetine mâlikti. Binaenaleyh derin bir infial tebessümüyle :

— Ben bu işte bir guguk görüyorum.. Dikkat ediyor musunuz? En güzeller, en körpeler çağrılıyorlar. Bu tuhaflığın sonunu anlamak için gitmeyeceğim. Bekleyeceğim. Bana Şehreminli Hüsniye derler. «Polemik» için yaratılmış bir kadınım... Bütün gazeteler makalelerimi kapışırlar... Ben bu tuhaflığı tadıyle tuzuyle bir yazayım da görsünler... dedi.

Dedikodu kadınların gıdasıdır. Hepsi birbirine bakışarak kimi güldü, kimi dudak büktü, omuz kaldırdı, fakat yavaş yavaş hepsinin bu vak'a üzerine ağızları açıldı. Türlü tefsirler, hükümler başladı.

Yüzü çilli, çipil, hizmetçi kıyafetli, kılıksızca otuzluk bir kadın dudaklarını büzüp iki kaşını yukarıya kaldıra kaldıra bütün nazarları üzerine celbettikten sonra:

— Dikkat ediyor musunuz? Giden gelmiyor. Bir kâtibe arıyoruz diye ilân ettiler. İki kızı içeri çektiler. Burası bir acaip yer. Kızları içeri çağırıp da nereye tıkıyorlar? Ne yapıyorlar? Ay ırzımdan, namusumdan korkarım doğrusu.. İsmimi okurlarsa yalnız gitmem. Kardeşler birbirimize yardak olalım. Bakınız gidenlerin hiç sesi çıkmıyor..

Bu garip tavsiye ekseriyetin tasvibi, ekalliyetin tenkidiyle karşılandı. Fakat gitgide yakası açılmadık sözler, türlü tuhaf, feci rivayetler bir menbadan kaynar gibi etrafa fışkırıyordu.

Nükhet Feyyaz Hanım'ın içeri alınması üzerinden hemen yarım saate yakın bir zaman geçti. İzzet Saim medhale bir daha başını uzatarak:

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Vehbiye Şevket Hanım Süleymaniye... ismini bağırdı. Kesik kumral saçları bir demet koyu kasımpatı gibi çehresinin etrafını süsleyen beyaz tenli, dolgun göğüslü, kabarık güvercin gerdanlı, vücuduna gayet iyi biçilmiş tarçınî ipek çarşaflı bir kız nazenin bir eda ile yürüdü...

Şehreminli «polemik» Hüsniye'nin sesi yeni büluğa ermiş bir horoz gibi öttü:

— Ben demedim mi size? Bu kız kâtibeye değil çengiye benziyor... A vallahi işlerine yarayacak malı içimizden nasıl seçiyorlar...

Çilli karı gözlerini gidene dikerek:

— A aa korkmadan nasıl gidiyor? Hani ya sözleştikti. Oh şimdiki kızlar, bir şeyden pervaları yok...

Vehbiye hışımla Hüsniye'ye baktı. Ona cevap vermeye tenezzül etmeyerek çilliye döndü:

— Neden korkacakmışım? Burası dağ başı mı? Irzından bu kadar korkuyorsan buraya neye geldin? Erkeklerin karşısına çıkacağını bilmiyor muydun? Onların arasında çalışacağından haberin yok muydu? Sen bana ne karışıyorsun? Kendi hesabına ne istersen yap... Ben seni tanımıyorum. Seninle beraber gelmedim... Göbeklerimiz birlikte kesilmedi. Seni çağıraydılar beni peşine takıp da öyle mi içeri girecektin? Hem burada senin, benim keyfimizle iş olmayacak... Yazıhane sahipleri ne derlerse öyle harekete mecburuz...

Çilli kadın — Haydi.. haydi git.. Yazıhane sahipleri ne emrederlerse peki de...

Hüsniye — A hanımlar bu kadını tanımadınız mı? Bu kaç defa Şehzadebaşı'nda sahneye çıktı...

Vehbiye — Sahneye de çıkarım. Bara da giderim. Oralara siz benden evvel koşacaksınız ama bakılacak suratınız yok...

İzzet Saim sözün daha ziyade parlamasına meydan vermemek için Vehbiye'nin incecik pelerin altında bıngıldayan yumuşacık beyaz omuzundan içeri itti...

Kapı kapandı. Yine yarım saate yakın bir zaman geçti. Giren çıkmıyor, içeride ne esrar dönüyordu? Kadınların merakı kabardıkça kabarıyordu. Yine bir nöbet tuvalet aynaları çıktı. Acaba bu sefer kim çağırılacaktı? Şüphesiz en genç ve güzellerinden biri. Şimdi içeriye davet olunmak iftihara bâis bir tefevvuktu. Gideceğe bütün kadınlar haset edecekler, arkasından türlü dedikodu koparacaklardı. Hanımların hepsi kendilerini mevcudun en güzeli sandığından bütün yürekler çağırılmak ümidiyle çarpıyorken, yine medhalin önünde İzzet Saim'in bu defa çatıkça duran yüzü göründü.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Hep gözler oraya dikildi. Bütün kulaklar, delikanlının ağzından çıkacak ismi işitmek halecanında iken tiyatro darbesi nevinden bir hal vuku buldu. İzzet'in sesi bir bedesten münadisi gibi şöyle çınladı :

— Hanımlar intihap oldu bitti. Başka kâtibeye lüzum kalmadı... dağılınız...

Şimdi ümitler birden hiddete, nefrete döndü. Bütün seslerin fevkinde Şehreminli Hüsniye'nin istikrahı dalgalandı:

— İş olmuş bitmiş... Haydi gidelim hanımlar.. Böyle mesleği, niyeti meşkûk bir idarehaneye kapılanmayanlara ne mutlu... Cenab-ı Hak bizi sıyanet etti..

Diğer sesler:

— Dört saat bizi bu aralıkta beyhude beklettiler...

— Vaktin nakit olduğu daha bu memlekette anlaşılamadı. Bir insanın vaktini zayi ettirmek, parasını çalmaktır...

— Öyle ya hırsızlar...

— Yüzlerini koyuca boyuyanlar kazanırlar...

— Yenicami metaları...

— Yıl uğursuzundur...

Küçük kardeşini elinden tutarak beraber getirmiş olan bir kadın çocuğu medhalin bir köşesine işetmekle biraz teşeffî buldu.

Böyle söylene söylene dağıldılar. Yalnız Şehreminli Hüsniye bir hafiye gibi dış koridorun bir köşesine sindi. Bu «oldu bitti» komedyasının künhüne ermeğe yemin etmişti. (s. 66-86).

Avrupalıların ahlâkı ve istismarcılıkları

Madam Savaro şarkta rumlaşmış bir italyan karısıdır. Bazı işler vardir ki, bilmem neden bunlara ince sanat denir. Nezaketlerine hulûl için hulkî istidat ister. Kaba Türkler bu ince sanatlarda, iktisadî her türlü geriliklerine rağmen hemen daima müşteri mevkiindedirler... Diğer alışverişlerde olduğu gibi bunda da istidatsızlıkları hasebiyle soyulurlar.

Başka memleketlerde her şey mubah, yalnız aç kalmak ayıptır. İşlemeli. Avrupa ahlâkiyunu âtıl durmadan fenalık yapmayı tercih ediyorlar. Fenalık yapmak iki türlüdür. Biri kendi nefsine yapmak, diğeri harice.. Biz Türkler fenalığı daima kendimize yaparız. Çünkü menfaat şeklinde onu harice yapmak bir hünerdir. Bunda da çok behresiziz. Avrupa moralistleri kendi kavimleri nef'ine harice yapılacak fenalıkları, büyük ahlâklılık sayarlar. Erbâbını teşvik, mükâfatlar, nişanlarla taltif ederler.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Fenalıkla iyiliğin hadleri o kadar birbirine karışmıştır ki, çok defa insan nereden gideceğini şaşırır. Bir kedinin bacağını kırmak büyük barbarlıktır. Fakat efradı milyonları aşan masum bir kavmi —bütün mâmelekine konmak için— barutla, ateşle öldürerek, açlıkla kırarak dünya yüzünden yok etmeyi düşünmek siyaset-i âliyedir. Evet muharebe esnasında bu bir emr-i zarurî gibi görünür. Fakat efendim Avrupa diplomatlarının sulh zamanlarında da bundan başka bir düşünceleri yoktur. Aralarında en zayıf hangi memlekettir? İleride bir tasmına getirip onu paylaşıvermek için beyinlerinde gizli ittifaklar, muahedeler akdederler.

Hayat kanunu ne müdhiş bir şey! Biribirini yemek için didişen en küçük iki böcek arasındaki bu mukatale en büyük memleketlerin ufaklarını toplarla sarsan, topraklarını kızıl kanlara bulayan bir muharebe felâketine kadar yükseliyor. Ya paralayıp yiyeceksin, ya paralanıp yeneceksin. İşte hayatın birtakım ahlâk çiçekleriyle örtülen gizli mânâsı...

Hıristiyanlığı dünyanın en ücra, en iptidaî, en vahşi sahalarına kadar neşr için misyonerler gönderen Avrupa hükûmetlerinin kendileri dünyanın ahkâmıyle âmil olmuyorlar. Büyük halâskârın «kendine yapıldığını istemediğin bir fenalığı âhar hakkında reva görme» kabîlinden ahlâkî, insanî emirleri *İncil*'lerde kapalı duruyor. Bu varak-ı mihr ü vefanın hükmüne münkad bir vicdan ruhban arasında bile görülemiyor. Bugünkü misyonerlerin kıyafetlerinden başka fiilen ruhbanî, dinî bir mâhiyetleri yoktur. Bunlar âdeta din kisvesi altında her biri mensup oldukları hükûmetlerin nâm ve hesabına insan kandırmaya çıkmış simsarlardır.

Bazı merasim istisna edilirse, bugün kiliselere, burnu dua kitabının üzerine düşüp uyuklayan kocaklarılardan başka gidenler yoktur. Bazı erkek kadın çift gençler de bu mabedlere gidiyorlar fakat oralara ne yapmak için girdiklerini Maupassant, hikâyelerinde hiç sıkılmadan söylüyor...

Sözde laik, gayr-i ruhanî, niçin daha açık söylemeyeyim, dinsiz hükûmetlerin bütçelerinde kilise masârifi ağır yekûnlar teşkil eder. Bu kadîmden beri dönen ve daima dönmesi dinlinin, dinsizin menfaatleri icabından olan bir dolaptır.

Bazı Avrupa hükûmetleri Hazret-i Mesih'in yüksek moraline zıt yaşayan hıristiyan devletlerdir. Kendi memleketlerinde kanunlarının müsait olmadığı şeyleri bizim memleketimizde yaptırmak için tebaalarından en açık gözlülerini gönderirler. Hep bunların adı gizli «misyoner»dir. Bunların hükûmetler tarafından suret-i hafîyede muvazzafen gönderilenleri, yahut buradaki casusluk tedkikatlarını sonra alâkadar hükûmetlere satmak için kendi hesaplarına işe başlayanları vardır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Birbirinin bu nevi hafî «misyoner»lerine karşı Avrupalı devletler gayetle müteyakkız bulunurlar. Her şeyde olduğu gibi bu hususta da en safı biziz. (s. 154-158)

Eski Erenköy'den bir hayat sahnesi

Erenköy'ün eski istasyon caddesi civarından gidiyoruz. Kaldırımlar bozuk. İki yanda küçücük bakkal, attar, kasap, nalbant, manifaturacı vesaireci dükkânları. Daha doğrusu bu nâmı gasbetmiş barakalar. Umrana doğru mu yürüyoruz, yoksa memleket giderek buharlaşıyor mu?

Erenköy, ismi vechile şehir harici bir köy sayılırsa, bunların daha küçük, daha sermayesiz ve harap birer örneklerini İstanbul'un Fatih'inde, Çarşamba'sında, Topkapı'sında, Samatya'sında da görebiliriz...

Bu küçük alış — veriş kutularının içinde ticaret bir türlü serpilip büyüyemiyor... Çorapsız ayakları dümdüz aşınmış takunyaların içinde kışın soğuğundan moraran, yazın sıcak ve tozundan kabuklaşan bir kız çocuğu bakkal ile bir hayli mücadeleden sonra eline üç soğan veyahut kâğıda konmuş bir tutam şeker alıp gidiyor. Ekseriyeti itibariyle alış-veriş bu mikyasta.

Köşklerin yüzlerinde hiç sayfiye neşesi yok. Bazılarının camları kırık, panjurları, kafesleri, saçakları dökülüyor.Bağlar, bahçeler harap. Tamir liyakati gösterebilen bina sahipleri pek az. Mevsimine göre toz ve çamur, izalesi nâ-kabil bu iki âfet, medeniyetten çok uzak iptidaî bir köy gibi yolları geçilmez bir hale getiriyor.

Memleketimizin Kadıköyü, Vaniköyü, Ortaköyü, Arnavutköyü, Boyacıköyü, Hasköy, Yeniköy gibi birçok semtlerine köy tavsifi izafe edilmiş ve hep bu mahaller caddeler, tramvaylar vesair vesait-nakliye ile şehir çerçevesine sokulmuş oldukları halde, sanki birer beddua gibi üzerlerinde taşıdıkları o nâmın tesirinden kurtulamayarak köy kalmışlar, yani İstanbul böyle semt semt birtakım köylerin tecemmü'ünden kurulmuş bir memleket olmak tecellisinden asırlardan beri silkinememiş...

Pek yağlı bir kapının hizmetkârı olmadığı kıyafetinin düşüklüğünden anlaşılan kır, köse sakallı ihtiyar bir uşak, dokuzar onar yaşında resim gibi güzel iki kız çocuğunun ellerinden tutmuş, caddeden yürüyorlar. Yandan çarpan gündoğusu rüzgârının çılgın sağnakları yerin tozunu, toprağını bir hortum gibi sömürüp kaldırıyor, sarımtrak bir bulut halinde havada döndürüp dolaştırdıktan sonra tekrar yere indiriyor, rastgeldiği şeye sıvıyor. Onun hoyrat eliyle kirli bir pudraya bulanmış ev, duvar, ağaç, insan, hayvan kalmıyor. Bu sıvışık tabakanın altında her şeyin tabiî rengi bozuluyor.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İhtiyar uşağın elindeki kız çocuğunun biri rüzgâra arkasını döndü, ufak, yumuk beyaz elleriyle, ceyyid bir sema rengine benzeyen koyu mavi gözlerini uğuşturarak:

— Lalacığım boğuluyorum.. dedi.

Lala, çocuğun cebinden çıkardığı ufak bir mendil ile onun yüzünü silmeye uğraşarak:

— Firuze Hanım, ben sana: Rüzgâr fena esiyor, toz var, sokağa çıkma, demedim mi?

Firuze — Lalacığım Kasbar'da bir bebek var. Gözleri tıpkı bana benziyor. Onu alacağım.

Lâla — Kaç paran var?

Firuze — On beş kuruş...

Lala — Camekânda kutunun içinde yatan bebek değil mi?

Firuze — İşte o...

Lala — Gâvur onu on beşe vermez...

Firuze — Beş kuruş da Hüsnümelek'in var.

Öteki kız cebini karıştırarak:

— Halil Ağa işte bak benim de beş kuruşum var.

Lala — Bir kere bakalım, fakat o fiatlara alamayız...

Yürüdüler. Haili Ağa kasabın önünde durdu. Bulaşık bezi renkli gömleği içinde kasap tezgâhâ eğilmiş, yağlı defterine bir şeyler kaydediyordu.

Halil Ağa — Kasapbaşı bize yüz dirhem et kes.. dedi. Kasap kanlı, iri gözlerinin ucuyle uşağa baktı. Hiç aldırmadı. Hesabında devam ediyordu. İhtiyar hizmetkâr beş dakika kadar bekledikten sonra aynı sözü tekrar etti. Kasap eliyle sükût işareti verdi. Uşak birkaç dakika daha bekledi.

Nihayet kasap defteri kapayarak hiç bir şey işitmemiş gibi sordu:

— Ne istiyorsun?

Uşak istirhama benzer ince bir tebessümle:

— Yüz dirhem et.. sözünü tekrarlaya tekrarlaya tel dolabına yürüdü. Dolabın içinde dışarıdan ziyade sinek vardı. Hem ne kötü, tehlikeli cinslerinden, leşlere konan yaldızlıları.. Tellerin himayesi altında sessiz, hareketsiz, etlere üşüşmüşler.. Kasap dolabın kapağını açıp sinekliği sallayınca arı kovanı gibi bir uğultu koptu. Fakat iki üç defa tekrar edilen bu sallamadan sonra sineklerin hepsi yine yerli yerine kondu. Kasap çengellerin birinden bozulmuş, el kadar bir yağ parçası çıkardı. Parçanın üzerine yapışmış gibi duran birkaç inatçı sinek yerinden hiç kıpırdamıyorlardı.

Uşak — Bu, çok bayat.. Hem sade yağ..

Kasap — Şimdi yağın okkası etten çok pahalı olduğunu bilmiyor musun?

Uşak — Kuyruk olsa hakkın var. Bu fena yağlardan toplanmış.. Karşıdan kokuyor...

Kasap — Yüz dirhem, elli dirhem et için sana bütün bir koyun mu bozacağım?

Uşak — Canım yenecek gibi bir parça ver de, beş on dirhem fazla olsun.. Zararı yok...

Kasap kalmış diğer bir parça çıkararak terazinin gözüne koydu:

— Yarım okkadan yedi buçuk dirhem eksik..

Uşak bir kâğıt lira uzatarak:

— Ne yapalım öyle olsun.. Al bakalım şunu boz...

Kasap eti kâğıda sarıp verdi. Lirayı da çekmecesine atarak:

— Bereket versin.. dedi. İhtiyar hizmetkâr şaşırarak:

— Ne o? Etin okkası iki yüze mi çıktı?

— Hayır yüze satıyoruz...

— Liranın üstünü neye vermiyorsunuz?

— Borcunuz var.. Hizmetçi kadın geldi yine yarım okka et aldı. Parasını vermeden gitti. Yarın getiririm dedi. İki hafta oldu hâlâ getirecek. Senin verdiğin lira borcunuz ile bugün aldığınız ete tamam geldi..

Sadık hizmetkârın bu hesap karşısında benzi uçtu. Çünkü o lira ile dokuz kubbeli hamam yapacaktı.. Daha pek çok alınacak şeyler vardı. Alınamazsa bu akşam aile aç kalacaktı..

İki kız:

— Haydi Kasbar'a gidelim. Bebeğe bakalım.. ibramıyle ihtiyarı iki yandan çekiştiriyorlardı. Bu yoksul ailenin sadık uşağı Halil Ağa pek çetin anlar geçire geçire Ali'nin külâhını Veli'ye, Veli'nin külâhını Ali'ye darb-ı meselinin sırrına ermişti. O, bu muğlak meselenin bir kısmını zihnen halletmiş olduğuna delâlet eder küçük bir sırıtışla kızlara döndü :

— Peki.. Haydi şimdi Kasbar'a gidelim, dedi. Yürüdüler. Kasbar bu tozlu, güneşli çarşının bonmarşesidir. Dükkânın önünde durdular. Gülter (çocukların bebeğe verdikleri isimdir) güneşin kızgın kargılarına karşı gerilmiş tentenin gölgelendirdiği camekânın içinde gözleri kapalı, kolları iki yanına uzatılmış, dekolte bir kıyafette yatıyordu.

İki kız dudaklarını ısırarak büyük bir meftuniyet ve âdeta masumane bir huşu ile durdular. Camekâne vâlih, hayran bakıyorlardı..

Hüsnümelek — Küçük hanımcığım bak Gülter'e ne güzel uyuyor...

Firuze içini çekerek :

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Ben Gülter'i bu gece rüyamda gördüm, koynuma geldi. «Beni niçin Kasbar'dan almıyorsunuz? Camekânda yata yata içim sıkılıyor. Size gelirsem beraber oynarız» dedi...

Hüsnümelek — Ah bize gelse.. Ah bize gelse ben onun tombul kırmızı yanaklarından öpeceğim..

Firuze — Kasbar darılmazsa ben şimdi öpeceğim..

Hüsnümelek — Ben de.. Olmaz mı küçük hanımcığım..

Dükkâna girdiler. İçeride yaşlıca, temiz-pak bir hanım ibrişim seçiyordu.

Lalanın yanında iki çocuk boyunlar bükük, gözler camekânda sâkit, hemen hareketsiz, bir müddet durdular. İçerideki müşterisiyle meşgul Kasbar bu yeni gelenlere hiç aldırmıyordu.

Nihayet müşteri hanım nazik bir sesle :

— Kasbar Efendi küçük hanımlar ne istiyorlar?

Dükkân sahibi müşterilere yan bir nazar fırlattıktan sonra :

— Efendim onların dertleri şu camekândaki bebekledir.. Hep onun için gelirler, giderler..

Halil Ağa — Haydi bakalım biraz göster..

Kasbar — Nesini göstereyim? Yine pazarlık uymayacağını bilirim.

Müşteri hanım — A öyle lakırdı olur mu? Göster.. Bu küçük küçük güzel müşterini memnun etmemek esnaflığına yaraşır mı senin?

Kasbar asıkça bir suratla kutuyu camekândan çıkardı. Çocukların önüne koydu.

İki kız bebeğe karşı hâlâ derin bir huşu halinde idiler. El uzatmağa değil, bakmaya bile kıyamıyor gibiydiler. Bu esnada müşteri hanım ihtiyar laladan sordu :

— Hanımefendiler iyidirler inşallah?

Halil Ağa tereddütle bu nazik hanımın yüzüne bakarak :

— Elhamdülillâh iyidirler. Fakat affedersiniz hanımefendi zât-ı âlinizi tanıyamadım..

— Biz sizin üst taraftaki köşke yeni taşındık. Bir genç bey yok mu şimdi sizin sokaktan gelip geçiyor..

— Ha evet evet her gün görüyorum. Muhlis Bey diyorlar..

— İşte ben onun validesiyim.. Biz Hasan Bedreddin Paşa merhumun ailesini yani sizin hanımefendileri eskiden beri tanırız. Büyük, asil bir ailedir. Paşa'nın kızı Sema Hanım'ı bu yavrucuklardan daha küçükken bilirim. Şimdi yirmisine girmiş olacak.

— Eh işte o kararlarda..

— Ne haldedirler?

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İhtiyar uşak derin bir göğüs geçirmesini içine sindirerek :

— Eh haller malum.. Paşa'dan kalan servet bir harman gibi savruldu gitti. Çocuklar küçüktüler.. Hanımefendi bu fena günlere gelinceye kadar sıkıntı görmemiş, dünyayı bilmez bir kadın.. Nasıl oldu bilemiyorum. İşte kapanın elinde kaldı. Kala kala şurada iki köşk kaldı. Büyüğünü içine giren ecnebi askerleri yaktılar. Biz de şimdi küçüğüne sığındık oturuyoruz. O da pek harap.. Bizde bir çivi çakmaya takat yok..

— Sen bu aile nezdinde eski bir emekdara benziyorsun?..

— Kırk beş senelik.. Hanımefendi tamam kırk beş senelik. Hepsi elime doğdular..

— Bu küçük hanımlar Paşa merhumun nesi oluyorlar?

Halil Ağa Firuze'yi göstererek :

— Bu küçük hanım Paşa'nın odalıktan olma en küçük kızıdır. Babasının vefatında kırk günlük kaldı. Sonra tifodan anası da merhum oldu. Ablası bunu pek sever.. Terbiyesine, her şeyine çok dikkat eder.. (Eliyle Hüsnümelek'i işaret edip sesini alçaltarak) Bu da besleme.. Ana yok, baba yok.. Şimdiki zamanda herkes kendi öz evladını besleyemiyor. Hanımlar bu kızı da çok severler. Hiç bir hususta Firuze Hanım'dan ayırmazlar.

— Hanımefendilerle görüşmesini çok arzu ediyorum. Fakat evvelâ onların teşriflerini bekliyorum. Âdet öyledir.

— Hanımefendi gelirler. Gelirler ama bizimkiler çok saygılıdırlar.. Daha yeni taşınmış olduğunuz için besbelli yerleşmenizi bekliyorlar.. Rahatsız etmekten korkuyorlar..

— Söyledim ya biz de yabancı değiliz. Mehmed Nakî Paşa ailesiyiz.. Bizim de elimizde avucumuzda bir şey kalmadı. Sizde hiç olmazsa başınızı sıkacak viran bir köşk kalmış. Bizde o da yok. Oğlum muharebeye gitti, yaralandı, geldi..

— Şimdi iyidirler ya..

— İyi baktılar elhamdülillah bir şeyciği kalmadı.

— Arslan gibi maşallah...

— Rabbime bin şükür..

Nakî Paşa'nın hanımı, ihtiyar uşakla böyle konuşurken iki küçük kız bebeğin önünde cezbeleniyorlardı.

Firuze eğildi. Büyük bir sevinçle bebeği kutusundan çıkardı. Ayağa kalkınca Gülter gözlerini a;tı. Ne sevimli bakışı, yumuk yumuk yanakları, yusyuvarlak çenesi, mini minicik penbe ağzı vardı.

Firuze onu, ileride göğsünü dolduracak analık muhabbetinin pişdarı bir şefkatle bağrına bastırdı. Koklaya koklaya yüzünden öptü. Hüsnümelek

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

saf ruhuna heyecanlar veren bu saneme sarılmak için titreyerek nöbetini bekliyordu. Nihayet der-âgûşun uzadığını görerek sabrı tükendi :

— Küçük hanımcığım çabuk ol da ben de öpeyim.. demekten kendini alamadı. İki kız Gülter'i öpmek için aralarında paylaşamıyorlardı.

Nakî Paşa'nın hanımı gülerek sordu :

— Bebeği bu kadar çok mu seviyorsunuz?

Firuze — Evet efendim Gülter'i çok seviyoruz..

Hanım — A hele bak ad da koymuşlar.. Onu niçin bu kadar çok seviyorsunuz?

Firuze — Pek güzel de efendim onun için...

Hanım — Ah yavrucaklarım siz ondan daha güzelsiniz..

Çocuklar kucaklarından Gülter'i bırakıp bir türlü dükkândan çıkamıyorlardı. Şimdi nöbet yine pazarlığa geldi. İhtiyar emektar, kızcağızları büsbütün meyus etmemek için ümitsiz bir ağız ile sordu:

— Eh Kasbar söyle bakalım. İçi saman dolu, boncuk gözlü bir çıplak bebeğe ne istiyorsun?

Kasbar — Halil Ağa ben onun fiatını size kaç defa söyledim...

Halil Ağa — Söyledin ama işte canım biz unuttuk bir daha söyle... Hem de uyacak bir fiat söyle.

Kasbar — Bir buçuk lira.. On para aşağı veremem.

Halil Ağa — Ohoooo.. Bizim oralara paramız çıkışmaz.. İn bakalım. Çok in.

Kasbar — Burası bonmarşedir, pazarlık yok..

Halil Ağa — Bizim yirmi beş kuruşumuz var. İnan ki çocukların hatırı için bunun beş kuruşunu da kendi fakir cebimden ekliyorum.

Kasbar — Veremem Halil Ağa veremem, kabil değil...

Halil Ağa — Eh ne yapalım, sağlık olsun.. Haydi küçük hanım bırakınız bebeği gidelim. Gülter'i bugün bu kadar sevdiğiniz yetişir.. Herkes ekmek parasını düşünüyor. Bir buçuk liraya bebeği kim alacak.. Daima buradan gelip geçtikçe onu camekânından, dışından severek gönlünüzün arzusunu alırsınız vesselâm...

Çocuklar, Gülter'in iki gözünden son defa büyük bir teessür ve tahassürle öptükten sonra kendi gözlerinden de hazin yaşlar aka aka bebeği sahibine teslim ettiler. Lalaları ellerinden tuttu. Yan gözle camekâna baka baka bütün ruhlarının iştiyakını Gülter'in üzerine saçarak dükkândan çıktılar.

Sokakta henüz yirmi adım ilerlememişlerdi. Kasbar dükkânın kapısına çıkıp arkalarından bağırdı:

— Halil Ağa.. Halil Ağa geliniz, geliniz..

Döndüler. Bu davetten çocukların mahzun gönülleri garip bir ümit sevinciyle titredi.

Lala ve çocuklar tekrar girdikleri zaman, Kasbar'ı, bebeğin kutusunu bir kâğıda sarmakla meşgul buldular. Mehmed Nakî Paşa'nın hanımı ince bir memnuniyet tebessümüyle iskemlesinde oturuyordu.

Dükkân sahibi Gülter'in kapalı kutusunu uzatarak:

— Buyurunuz. Paşa'nın sağlığında ben onların çok paralarını aldım. Çocukların bebekte gönülleri kaldığını gördüm. Yavrucukları mahzun etmemek için ben bebeği onlara âcizane hediye ediyorum.

Halil Ağa — Biz hediye kabul etmeyiz. Sonra hanımefendiden tekdir işitirim...

Kasbar — Hediye kabul etmiyorsanız kaç paranız varsa veriniz. Bereket versin diyeceğim...

İki kızacağız nefes almağa korkarak ince bir titreme ile muhaverenin neticesini bekliyorlardı.

Halil Ağa — Yirmi beş dedim. Yirmi beş vereceğim, dedi. On beş kuruş Firuze'den, beş kuruş de Hüsnümelek'ten aldı. Bir beş de kendi cebinden ilâve etti. Paraları verdiler. Kutuyu aldılar.

İhtiyar uşak çocuklara:

— Haydi hanımefendinin eteğini öpünüz... dedi. Kızlar Nakî Paşa'nın hanımını pek masum bir tavır ile etekleidiler. Kadın büyük bir «estağfurullah» ile yerinden fırladı. Ellerinde kutu ile sokağa çıktıkları vakit emektar uşak çocuklara hafif bir tekdir nazarıyle bakarak:

— Gördünüz mü yaptığınız işi? Hiç Kasbar gâvuru adama bedava bebek mi verir.. Bunu size orada oturan hanımefendi hediye etti. Herifin malına hiç bebek görmemiş gibi ağlayarak sarıldınız...

Çocuklar şimdi kollarının üzerinde taşıdıkları sevgili Gülter'in sevincinden bu tekdirin acılığını hiç duymadılar. Yalnız masum kalblerinde hanımefendinin hiç bir şey ile ödenmez bu büyük lutufkârlığına karşı derin ve unutulmaz bir minnet ateşi parladı. (s. 334-350)

Billur Kalb, İstanbul 1926

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

18

MUHABBET TILSIMI'ndan

(Köylü Ali Bekir)

Anası Kartal kazasına muzaf köylerin birindendi. Dokuz çocuğu beslemek için zevciyle beraber tarla, harman işlerine, rençberliğe gidiyordu. Bir gün gündelikçilikte bulunduğu bir tarlada ağrısı tuttu. Yanındakiler onu en yakın bir ahıra naklettiler. Ali Bekir, Hazret-i İsa gibi üç inekle bir merkebin arasında dünyaya geldi. Muzip oğlan anasının istiskaliyle istihza eder gibi yalnız gelmedi, sanki elinden tutarak beraber bir de kızkardeş getirdi. Köylü kadının kederinden sütü kaçtı. Ali Bekir hayatının ilk adımında kıtlığa uğradı.

Ananın kesret-i meşguliyetinden birer ot yastığı gibi oraya, buraya bırakılan çocuklar açlıktan ağlarlar, ağlarlar, nihayet yorularak susarlardı. Kız bu gıdasızlığa, bu bakımsızlığa dayanamadı. Neresi olduğu malum olmayan yine o geldiği yere gitti. Fakat oğlan ölmüyor, hayatın bütün sefaletlerine o yaşta tahammül ediyor, inanılmaz bir inatla yaşıyordu.

Üç dört yaşına geldi. Silsilesinin âbâ en ced çektikleri sıtmaya vâris oldu. Esmer, ince bacakları, şiş karnını taşıyamaz, yalın ayak başı kabak bir halde çirkefli kapıların önünde, fışkı yığınlarının arasında sürünüyor, elinde kemirdiği bir dilim kara ekmeğe hücum eden sineklerden bir lokma dünya rızkına ne kadar ortak üşüştüğünü o yaşta vahşi bir tecrübe ile anlıyordu.

O soluk benzi, zayıf vücuduyle yedi yaşında rençberliğe başladı. Köyde adına mektep denilen süprüntülüğün ortasında harap bir dam vardı. Orada çocuklar birkaç yaprak kâğıdın önünde mırıldanarak sallanırlar, sallanırlar, nihayet bir şey öğrenmeden köyün bu akan, kokan en kasvetli binasından kaçıp kurtulurlardı. Okumak bellemesi o kadar zor, o kadar zordu ki, bunun künhüne hâlâ hoca bile erememişti. Çünkü bir gün şehirden gelen ince yazılı bir mektubu koca sarığıyle kekelemiş kekelemiş, içinde ne olduğunu anlayıp da bir türlü söyleyememişti. Sarıklının sökemediği bir şeyi sarıksızlar nasıl öğrenebilirlerdi? Okumak dünya için değil, âhiret içindi. Binaenaleyh her kula müyesser olan bir devlet değildi. Ezberden namaz sûrelerini öğrenmek kâfiydi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Akşam güneş batar, köyün etrafına kızıl bir sis çöker, müezzin tahta minareden Allah'ın ismini bağırır, etraftan böğürerek davarlar gelir, bütün köylü alınları terli, kafaları kederli, yorgun argın, mukassi, alçak, siyah, harap evlerine dönerler... Bir saat sonra ışıklar söner, sesler kesilir. Zavallı Ali Bekir zanneder ki, her diyarda hayat böyledir. Her memleketin insanları böyle yazın sıcağında, kışın soğuğunda çalışırlar. Bulgur çorbası içip yatarlar. Birkaç günde bir sıtma nöbetiyle titreyip yanarlar... Gıda olmadığı vakitler sızlanınca analarından, babalarından dayak yerler. Evet bahtsız oğlan fakir bir köylünün dokuzuncu çocuğu olarak dünyaya gelmek sefaletini hayatın şekl-i umumîsi zannederdi.

Köyde arada bir birkaç torba tarhana ile İstanbul'u dönüp dolaşarak gelen bir Güllü kadın vardı. İşte o, son gelişinde Adnan Şem'i Paşa'nın konağından dokuz, on yaşında bir oğlan ahretlik istedikleri haberini getirdi. Bu işte kadının hem köyden, hem konaktan kazancı vardı. Kendisine en büyük hediyeyi ikram edenin çocuğunu götürecekti. İstanbul'un beygirsiz yürüyen arabalarını, denizin üzerine kurulmuş kaldırımlı caddelerini, yerin altından işleyen kara vapurlarını, karanlık bir yerde hayalât şeklinde çalgı ile gösterilen alicengiz oyunlarını, eski zamanın ince yaşmaklarını, şimdi baldırlarına tutunan bir karış ökçeli yarı çıplak hanımlarını, oğlan, kız dizkapaklarından yukarılara kadar donsuz gezen yetişkin çocuklarını, kuyumcu çarşısının elmaslarını, giyecek, yiyecek, içilecek malların bolluğunu, alâlığını söyleye söyleye bitiremiyor, payitahtı ancak misli peri masallarında işitilebilen fevkattabia memleketlerin de daha üst tarafına uçuruyordu. Oraya beslemeliğe giden oğlanlar büyük mekteplerde okuyorlar, bey paşa oluyorlar; kızlar vezirlere vararak hanımefendi nâmını alıyorlardı.

Ali Bekir'in annesi ihtimam ettiği her türlü kuyûd-ı tahaffüzîyeye rağmen onuncu çocuğuna gebe kalmıştı. Güllü kadının bu tatlı tariflerini salyalı ağız, nemli gözlerle dinledi, dinledi, karnındaki dünyaya çıkmadan evvel son oğlunu böyle yağlı ballı bir konağa yerleştirerek onun öğreneceği okuma-yazma sayesinde kaderinde varsa âhir ömründe paşa anası olmak emeline düştü. Güllü kadına en büyük ikramiyeyi vermek için gözünü yumdu. Sandığında, sepetinde, zahîreliğinde en iyi nesi varsa kıydı.

Çocuğun değiştirecek üstü başı yoktu. Yırtık mavi şalvarı, kirli alaca mintanı, yağlı fesiyle bu büyük seyahate çıkarken oğlunun gözlerinden öperek:

— Haydi göreyim seni Ali Bekir. Oku, yaz, paşa ol... dedi.

Türkün köylüsünde de, şehirlisinde de bu cinnet vardır. Oğullarını paşa yapmak... Çünkü bu yüksek mertebeye ermek için yâveri-i tali'den

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

başka ilmî vukuflara, faziletlere, cibillî hasletlere pek o kadar lüzum olmadığını herkes bir parça bilir ve bu rütbeye yeltenmekten kendini alamaz.

Ali Bekir Güllü kadınla beraber şimendiferlere, vapurlara bindi. Gözlerinde anasının, babasının ,kardeşlerinin iftiraklarından bakiye birkaç damlalar ile şehre girdi. Türlü kıyafette erkek, kadın karışık o kalabalık ne idi? Kıyamet mi kopmuştu? Burası hocanın köy camiinde vaazda anlattığı mahşer miydi? Köyde Koca Mehmed'in düğününde bile bu kadar halk toplanmamıştı. Küçük köylünün hayretten ağzı açık kaldı. Nasıl yürüyeceğini şaşırıp delilesinin eteklerine sarılarak:

— Güllü ana bura nere ki? Ben korkuyorum...

Bir tatlı su kokanası Ali Bekir'in iki küreği ortasına bir yumruk indirerek:

— Üzerime sürtünme... Yürüsene kirli çocuk... Onda kazık kakmışsın? Köylü budalası... Mikrop yuvası.. Herkes sana bekleyecek bunda?

Ali Bekir'cik ne fırtınaya uğradığını anlamadan sırtı yüklü iri yarı bir hammal koca nalçalarıyle zavallıcığın ayağına bastı. Ali feryadı kopardı:

— İş ana ayağımı köpek kaptı sandım. Üzerimden yürüydi. Topukcuğum çürüdü.

Hammal — Haydi di haydi di kapana sıkışmış fare yavrusu gibi cıyak cıyak bağırma ayağımın altında, sırtımda yüküm olmasa ben sana köpeği iti gösteririm köpoğlu köpek...

Ali Bekir ağlayarak:

— Ben gitmem gayrık.. Güllü ana beni köye dönder.

— Yürü oğlan... Biz neredeyiz köy nerede..

Ali Bekir, yüzünün üç kaynağından sızan koyu, duru mayiler biribirine karışarak küçük şalvarının içinde tepine tepine:

— Güllü ana gitmem diyom sana.. Yüreğime çöktü ayağımın acısı.

— Hiç köylü oğlu acıdan sızıdan ağlar mı? Anan sana şamar çalmaz mıydı?

— Çalardı ama ağrısını duymasın diye ardından ağzıma da bir parmak bal vururdu...

— Haydi yürü.. yürü oğul, sana ben de şimdi şuradan bal alırım. Görürsün şehir balı köyünkünden daha tatlıdır. Daha yürek yakar...

İtile kakıla, çiğnene sıkışa yürüdüler. İleride dükkânların birinden Güllü Hanım kırmızı kâğıtlı bir tablet çukulata aldı. Çocuğun eline verdi.

Ali Bekir — Ana bu ne olacak?

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Yenecek oğlan... Sana şehir balı alacağım demedim mi? İşte bu o... Bir elinle çarşafıma yapış... Biri birimizi yitirirsek artık bir daha bulamayız...

Çocuğun tuhaf bir hali vardı. Eline geçen bir şeyi yenir mi? Yenmez mi? diye o bir kere sorardı. Yenir cevabını alınca taş olsa dişleriyle öğüterek mutlaka yerdi.

Köylü yavrusu bir eliyle Güllü ananın sımsıkı eteğine sarıldı. Ötekiyle çukulata tabletini kırmızı kâğıdıyle beraber ağzına götürdü. Çünkü o tatlı la'l rengini pek içi çekmişti. Dış al kabı ve iç beyaz varağıyle çukulatayı kemirmeğe başladı. Çukulatanın tadına katık ederek kâğıtları da beraber yutuyordu. İstanbul balından hoşlandı. Onu çiğnerken ayağının acısını unutuverdi...

Kabataş'a gitmek için tramvaya bindiler. Araba halkı Ali Bekir'in suratına bakıp bakıp gülüşüyorlardı. Güllü Hanım bu istihzanın mânâsını anlamak için gözlerini dikkatle çocuğun yüzüne dikti. Bilâ-ihtiyar o da bu gülüşmelere iştirakten kendini alamadı. Çünkü Ali Bekir'in çehresi karnaval maskesi gibi yarı yarıya ala boyanmıştı.

Kadın şaşırarak:

— Oğlan dişin mi kanadı?

— Yooo.

— Ya nedir o? Ağzının etrafı şebek gerisine dönmüş...

— Bilmem...

— İstanbul balını ne yaptın?

— Yedim...

— Üstünün kâğıtlarıyle beraber mi?

— Ha!..

— Hayvan kâğıtlar yenir mi?

— Ya sen bana kâğıtları yenmeyecek demedin ki..

— Nasıl yuttun kâğıtları oğlan?..

— Ana o kadar tatlı idi ki bir daha alsan kalıbıyle beraber yine yerim...

— Pisboğaz...

— Pis değil çok tatlı...

Kırmızı boya ile çukulatanın şekeri çocuğa hararet verdi. Kadının çarşafından çekerek:

— Ana...

— Ne var?

— Su...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Nerede bulayım şimdi suyu?

— Çeşme yok mu? Söyle arabacıya dursun da içelim...

— Oğlan buna «trampo» derler. Köyün öküz arabası değil ki istediğin yerde dursun.

Araba Tophane'de durdu. Şıkır şıkır bardak döğe döğe tramvayların etrafında dolaşan suculardan birini çağırarak Güllü Hanım bir bardak suyun yarısını çocuğa içirdi. Nısfıyle de mümkün olduğu kadar yüzünün boyalarını yıkadı...

Çukulata, kırmızı boya, su üçü birleşerek Ali Bekir'in İstanbul havasına yabancı midesinde tesirlerini icraya başladılar.

Çocuk hafif bir ter ve sıkıntılı bir suratla eğilerek biraz mahremâne:

— Ana...

— Ne var?

— Çişim geldi...

— Hangisi?

— İkisi birden...

— Şimdi ineceğiz.. Sabret oğul..

Bir dakikalık tahammülden sonra çocuk renk daha solgun, gözler daha süzgün, ter daha mebzul bir bî-tabî içinde :

— Ana tutamıyom... Bırakacağım...

— Çalarım şimdi tokadı... Ağzını yum, büzüğü sık... kendini tut. Burası köy değil, rastgeldiğin yere sı...lmaz.

Çocuk öyle burunuyordu ki Güllü kadın taht-ı tehdidinde bulundukları tehlikeyi vatmana anlattı. Herif en acı istihzasıyle :

— Ah bu İstanbul halkı.. Her şey için dur... bir de... mak için dedi.

Hep gülüştüler. Yalnız Ali Bekir ağlayarak :

— Ana dermanım tükendi. Oluyor o iş ben istemeden...

Tramvay durdu. Güllü Hanım çocuğun başlamış çift akıntısını itmamına vakit bırakmadan koltuklarından kavradı. En yakın sokak içine koşturdu.

Kabataş sırtında kısa bir yokuş çıktıktan sonra Güllü kadın aşı boyalı, iri kanatlı bir kapının ziline bastı. Elinde meydan süpürgesiyle avluyu süpüren bir ayvaz kanadı açtı. Adnan Şem'i Paşa'nın geniş ikametgâhı ayvazlı, dönme dolaplı eski usulde bir konaktı. Medhali setreden tahta paravanayı geçtikten sonra harem kapısını da çaldılar. Açıldı.

Büyük mermer taşlıkta birkaç hizmetçi geziniyordu. Güllü kadın başlarına gelen kazayı anlattı. Helâ aralığında yirmi dakikalık bir halvet istedi, çocuğu temizledi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Evvela kalfa hanımın huzuruna çıktılar. Bu azadlı kırk beşlik kart çerkes altı yüz lira parasıyle bir hayli cihaz eşyasının verdiği hakk-ı tefavvukla kendinden beş on yaş küçük bir koca bekliyordu. Kendisi hakikatte çoktan kırkını geçmiş, fakat tezkire-i Osmaniye tarihiyle henüz resmen otuzunun içinde idi. Bulunacak zevcin helâl süt emmiş olması meşruttu. Bütün evsaf-ı matlube bu tabirde mündemiçti. Lâkin içilen sütün bu kadar sene sonra nerede bulunacağı ve helâlliğinin derecesi hangi mikyasla ölçüleceği malum değildi. Sütlerin bozukluğundan korkan kalfanın kısmeti uzadıkça huyu titizleşiyor, yüzü buruşuyor, çenesi düşüyordu.

Güllü kadın içeri girer girmez lâkırdı olsun diye tramvayda geçirdikleri kazayı ve kendi dirayeti sayesinde felâketin yarı yarıya önü alınmış olduğunu anlattı. Kalfa hanım birden köpürerek :

— A Güllü buldun buldun da köyden bize bu altı tutmazı mı getirdin?

Köylü kadın ettiği zevzekliğin hatasını tamir için :

— A merak etme kalfa hanımcığım.. Onun altı köy yapısı sağlamdır. Her zaman böyle gevşeklik etmez. Bugün kâğıdıyle beraber çukulata yedi de hazmedemedi...

Güllü Hanım'ın bu cevabına oraya toplanan hizmetçiler, halayıklar hep bir ağızdan gülüştüler. Çocuk alâmet-i tahayyür olarak parmağının ucu dudağının bir köşesinde, birer vesile-i istihza aramak için yüzüne dikkatle bakan çehreleri bön bön süzüyordu.

Kalfa hanım — Çek parmağını ağzından ayıptır. Alık mısın sen?

Çocuk bu tekdir karşısında ağlamalı oldu. Biraz da korktu, şaşırdı, parmağını ağzından çekti, burnuna soktu. Kalfa hanım şimdi asabi bir nefretle :

— Terbiyesiz çek elini burnundan... Ben öyle kaka şey istemem..

Oğlan parmağını burnundan çıkardı. Nereye koyacağını bilemediği iki eliyle şaşkın, ürkek bakıyordu. Bu ne fena kadındı, parmaklarını nereye dokundursa kabahat sayarak darılıyordu. Kalfa hanım gittikçe sinirlenerek :

— Senin adın ne?

Küçük köylü somurtarak en kalın sesiyle cevap verdi :

— Ali Bekir...

— O nasıl ad öyle? Sarı tekir gibi bir şey... Bu ismi değiştirmeli. Ben böyle köy adı istemem.

Ali Bekir babasından öğrenmiş olduğu ağır bir Lâhavle ile başını sağa sola çevirerek ensesini tatlı tatlı kaşıdı. Kalfa hanım şüphelenerek :

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Bu çocukta galiba böcek de var..

Ali Bekir bu haşerenin yalnız bir adını tanırdı. İğrençliğini tahfifen ona izafe edilen bir vasfını bilmezdi. Binaenaleyh kalfa hanımın bu imasından hiç bir şey anlayamadı. O, ikinci kaşınışında, ensesini haşlayan, iğneleyen hasmını bularak iki parmağının cınbızı arasına sıkıştırmıştı. Bu küçük avı getirdi, öteki avucunun ortasına koydu. Yanılmamış olduğunu görmek için bir kere dikkatle baktıktan sonra :

— Pöffff...

diye üfleyerek mahbus odanın ortasına savurdu. Bütün kadınlarda bir ağızdan bir çığlıktır koptu. Kalfa hanım konak tutuşmuş gibi bir telaş ve istimdadla haykırarak :

— Nereye gittiyse onu bulunuz kuzum. Şimdi bayılacağım a dostlar...

Herkes yerlere eğildi. Bu görünmez mahlûku, bu canilerin canisini der-dest için harıl harıl arıyorlardı.. Ali Bekir bir tek bite verilen bu kıymet ve ehemmiyete şaştıkça şaşıyordu. Elini tekrar ensesine attı, bir tane daha yakalayarak :

— Onu aramayınız.. aramayınız.. bende başka çok.. size lâzımsa nah işte bir daha!.. dedi. Bu yeni avı takdim etmek için parmaklarını her kime uzattıysa üzerlerine yılan geliyormuş gibi etrafında camları sarsan birer çırpıntı ile keskin birer feryat boşandı.

Kalfa hanım odanın en uzak köşesine yapışmağa uğraşarak :

— Çek elini bitli musibet.. Şimdi seni pencereden sokağa atarım..

Hayretten hayrete düşen Ali Bekir her hareketinden büyük bir kabahat çıkaran bu huysuz kadının dikkatsizliklerine artık dayanamayarak :

— Ne var ki?.. Kehlesiz adam olur mu? Bizim köyde koca Veli onu uğur sayar...

Acele Ali Bekir'i hamama soktular. Nezafetle pek ülfeti olmayan çocuk sıcak su ve sabunlar ile oğula oğula çamaşır gibi yıkanmaktan hiç hoşlanmadı. Kir en ince mesamatına kadar dolmuştu. Yıkamak ve su dökmekle meşgul iki hizmetçiden biri :

— Bu oğlanı kırk gün kırk gece bogadaya koysan yine temizlenmez. Galiba doğdu doğalı hamam görmemiş, kir iliklerine işlemiş...

— Köylerinden böyle çarığıyle gelen kel, uyuz çocuklar arlanır paklanır, okur, yazar, büyür, adam olur da sonra seni beni beğenmez.. Ömrümüz varsa görürsün. Bir gün gelir bu da öyle olur..

Ali Bekir'in başını tıraş ettirdiler. Orasında burasında başlamış yara mukaddimelerine ilaç sürdüler. Hemen o yaşta bulunan küçük beyin, Ra-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

gıp Şem'i Beyefendi'nin eski elbiselerinden giydirdiler. Oğlanın nuru, piri geldi. Yüzü şirinlendi.

Şimdi paşanın, hanımefendinin huzurlarına çıkarılmazdan evvel hödüklüğünü biraz yontmağa uğraşıyorlardı. Çünkü ismi çağırılınca :

— Ha..

cevabını veriyor, burnunu çekiyor, oraya buraya tükürüyor ve daha suduruna nezafet, edeb ve terbiyenin cevaz vermeyeceği birçok şeyleri itiyat gafletiyle bir tarz-ı masumanede yapıp duruyordu.

Nihayet Ali Bekir bu büyük huzurlara kabul şerefine de nâil oldu. İltifat gördü, ihsan aldı. Onun köylü âdetleri, safvetleri, acemilikleri bir hayli müddet konak halkını güldürdü, durdu. (s. 4-21)

Adnan Şem'i Paşa ve konağı

Adnan Şem'i Paşa Sultan Hamid devri ricalindendi. Mühim makamlarda bulunmuştu. Ferdâ-yı meşrutiyette hükûmet, millet, serbest bir idarenin inkişafında saadet, hayat arayarak ruhlarını yenileştirmeğe uğraşırken Adnan Paşa'nın istibdad ananesine fart-ı merbutiyet endişesiyle kaşları çatılmıştı. Çünkü o sokakta kendine secde eder gibi yerlere kadar eğilerek selam veren halkın bu ihtiramına karşı arabasının parlak camları arkasından hafif bir el işaretiyle mukabele etmeğe alışmıştı. Erbâb-ı vazife istihkaklarını zamanıyle ve tamamiyle alamazken onun resmî evrakın kulaklarına çizdiği iki kelimecikte bir sihir kuvveti vardı. Onun bir «verile» işaretiyle liralar elden ele devrolunurdu.

Zamanın kutb-ı istibdadına özünü, sıdk ü hulusunu doğru tuttuktan sonra her halde emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir. Artık kuldan değil Allah'tan bile korkmağa lüzum görülmezdi.

Meşrutiyetin öyle kuduz bir zamanı oldu ki eski devir müşirleri, vezirleri sokaklarda arabalarından indiriliyor, mahbeslere sürüklendiriliyor, istibdadın o abûs, titretici, müteazzim çehrelerine tükürülüyor, yaptırmış oldukları konaklar, köşkler, yalılar, apartmanlar, iradlar bir bir müntakim halkın muhasebe-i tehevvüründen geçiriliyordu.

Çoğunun eski hiçlikleri, dünkü züğürtlükleri ve o günkü milyonları malum olan bu istibdad kodamanları, avukatlar tutarak gazete sütunları kiralayarak, kitaplar çıkararak, zaman-ı ikballerinde ensesinde boza pişirdikleri milletin nazarında tebriyeye uğraştılar. Bu ne şaşkınlık, ne gaflet, daha doğrusu ne belâhattı.. Mülkü baştan başa boğan cehalet, Türkün kanını uyuşturan sefalet, irtikâp edilen bunca hainlikler, haksızlıklar ve memleketin her taşı toğrağı tarihlere hakikati istiktab eder-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ken kahkahalarıyle gülecek kadar müevvel, insanı nefretten kusturacak kadar müzevvir neşriyatla hak kazanmak isteyişleri his ve vicdanlarının âdiliklerine en bâriz bir mi'yardır.

Halkın bu derece muhakemesizliğinden emin olmak için evvel emirde ne kadar ebleh bulunmak iktiza eder. Rub'-ı asırdan ziyade süren bir su-i idarenin elebaşları halkı aldatmağa o kadar alışmışlardı ki, kanavanın ters yüzü meydana çıktıktan sonra bile hâlâ bu cesaretlerinin kırılmamış olduğunu göstermekten çekinmiyorlardı.

Halk, bu nevi eski devir kodamanlarının arabaları ardından tükrük fırlatırken, Adnan Şem'i Paşa han ve apartmanlarının bir kısmını zevcesine ve daha sâir hısımlarına ferag ederek kapağı Avrupa'ya attı.

Tabiatın her hareketi bir aksülâmele varır. Soğuktan sonra sıcak, gerginlikten sonra gevşeklik, fırtınadan sonra durgunluk, faaliyetten sonra atalet gelir. Paşa bu kaideyi biliyordu. Bekledi, yeni siyasetçiler idarenin büsbütün altını üstüne getirdiler... Nihayet nebbâş-ı evvele rahmet okumak sırrı âşikâr oldu. Evet halk, bu devr-i sâbık müstebitlerinin ölenlerine ganî ganî rahmet okumaya, dirilerini mumla aramağa başladı. Paşa Avrupa'dan Kabataş'taki konağına avdet etti. Vapurdan çıkınca epeyce bir halk tarafından oldukça hararetle istikbal edildi.

Paşa şimdi vaktini ellilik bir hanımefendiyle en yaşlısı otuz beşinde birkaç genç odalığının ortasında geçiriyordu. Vaktiyle devletin en velveleli umûrunu tedvir meşgalesine alışmış, merci-i sıgar ü kibar olmuş bir adam için bu inviza, bu metrukiyet ağır geliyordu. Vâkıa konağı payitahtın en civcivli bir yerinde idi ama pek gelen giden yoktu. Kendi gibi zamanın menkûbiyetiyle yüreği dağdar bazı akrânı gelirdi. Sarmaşırlar, halleşirler, dertleşirler, geçmiş ikbalin yâd-ı şaşaa vü devletinden inşirah ararlardı.

Birkaç yüz ciltlik bir kütüphanesi varsa da hiç elini uzatmazdı. Çünkü ilimden anlamaz, fen bilmez, edebiyattan lezzet almaz, tamam devr-i sâbık padişahına lâyık, zihni sönük bir zattı. Her sabah önüne konan bir yığın yevmî gazetenin siyasiyatı, şuunu, zabıta havadisleri mütalâa ihtiyacını def'e kiyafet edip de artıyordu. İçsıkıntısına çare bulmak için bazen çocuklarla oymacılık yaptığı olurdu.

Gelin, damat, torunlar sahibiydi. Avrupa'ya firarından evvel kendinden beş yüz bin lira istedikleri zaman korkudan konağın idaresini küçültmüş, salonlarının lambalarını söndürmüştü. Hâlâ o havf yüreğinde bâki, hâlâ o ihtiyatla yaşıyor, kendine acındırmak için bazen yana yakıla zaruretinden bile bahsediyordu.

Paşa dünyayı cehaletin, sevda-yı istibdadın büsbütün körleştirdiği bir taassub gözlüğü altından görmek isterdi. Zamanın gidişinden, adab-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sızlığından, saygısızlığından, küstahlığından pek müştekî idi. Fakat çoluğuyla çocuğuyla başa çıkamıyordu. Kendinin müsaade etmediği şeyleri onlar gizli mizli mutlak yapıyorlardı. Onları istediği gibi terbiyeye muvaffak olamadığı birçok noktalarda zamanın icabatına bî-ihtiyar boyun eğmeğe mecbur kalıyordu. Söz geçiremeyeceği hususlarda emrinin dinlenmediğini, nüfuzunun kırıldığını görmemek için sükût ediyordu. Terbiye edeyim derken pek farkında olmaksızın kendi terbiye olunarak yavaş yavaş yontuluyordu.

Konağın idaresince ayvaza varıncaya kadar eski usul, anane ve âdetlerin muhafazasına uğraştığı halde, maîşet-i hâzırasına yine her gün bir türlü yenilik giriyor, bunların bazılarından hemen maal-kerâha bir zaruretle gitgide kendi de hoşlanıyordu.

Paşa, Adapazarı'ndan, Anadolu'nun başka yerlerinden kırkar, ellişer lira bedel ile çerkes kızları, hür esirler getirir, bunların içinden kendine odalıklar seçerdi. Kadîm aile âdetlerinin bu kısmına itiraz edilmedikçe Adnan Paşa konağa giren yeniliklerin çoğunu hazme katlanabilirdi. İnce üzüntülerle yorulmak istidadından muaf olan kalın kafası sayesinde bünyesi, sinirleri pek sağlam kalmıştı. Yaşının yetmişi bulmuş olmasına rağmen, midesi yediğini bir taş değirmen sühuletiyle hazmediyor, sinirleri mukavim gemi halatları metanetiyle her fırtınaya karşı koyuyordu.

Boğazına düşkündü. Her öğünde, kebabıyle, böreğiyle, tatlısıyle özü için hazırlanan bir tabla nefis yemekten tabaklarda az kırıntı kalırdı. Paşadaki bünye salabeti diyabet gibi tasallüb-i şerâyin gibi o sinne ârız hastalıkları kendine yanaştırmıyordu. Enine boyuna genişlemiş bu kaba kütük vücut sanki bütün emrâzı ürkütmüştü. Yedikleri bedenine kuvvet oluyor, kanına gençlik getiriyor, damarlarına hiddet veriyordu. Bu müdahhar kuvveti sarfetmek için paşa odun yarmaz, yük taşımaz, pehlivanlık etmezdi. Ne yapacaktı? O da bütün şiddetini Anadolu'dan para ile getirilen çerkes kızlarından alıyordu.

Hanımefendi çoktan paşanın haşin istimalinden yıpranarak hurdalığa çekilmişti. Mızmız, gırgır, titiz bir kadın olmuştu. Bazen hiç yoktan şeyler tutturup huysuzluğu ayyuka çıkardığı zamanlar zevci ona genç odalıklardan artan neş'esinden bir sadaka-i nevaziş ayırmanın yolunu bulurdu. O zaman kadın kendinde bir bakiye-i cazibe bularak kırım kırım kırıtır. ve birkaç gün için sinirleri yatışırdı.

Mebrure Hanımefendi ömür değirmeninin elli senelik tedevvürü altında bütün adaleleri erimiş, bir deri bir kemik kalmış uzun boylu bir kadındı. Fakat kendi kuradalığını bilmezdi. Şeytan aynada çehresini bütün letafetlerin fevkinde bir şirinlikle cilâlayarak onu aldatır, zavallı kadını genç odalıklarla güzellik müsabakasına çıkışmak gülünçlüğüne dü-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

şürürdü. Çukura kaçmış gözlerini, fırlak elmacık kemiklerini, çil basmış pörsük derisini tamir için badanaların her rengini, sürmelerin en koyusunu istimalden çekinmezdi. Kendinin böyle narin, nermin, nazlı, halâvetli hüsnünü görmeyip de, gözleri kırmızı kor ateşi gibi yanan, yanaklarından kan damlayan tıkız, topuz kızlara meclubiyetinden dolayı paşayı tabiatsızlıkla itham ederdi.

Biri bî-mevsim şehvetiyle, diğeri artık tamir kabul etmeyen çehresinin tuvaletiyle uğraşan ana babanın bu meşguliyetleri arasında tümen tümen yetişen çocukların, torunların aldıkları aile terbiyesi, gördükleri su-i emsal, peyda ettikleri zihniyet tedkikten ziyade ibarete seza idi.. Mesela paşanın büyük oğlu Câzim Bey'in kendi zevcesinden küçük bir üvey validesi vardı. Gülizar Hanım.. Paşanın gözbebeği, saadet-i hayatı, ihtiyarlığının gençlik üzerine olan son zaferi.. Gülizar'a yan bakan hazretin hışmıyle çarpılırdı.

Adapazarı mallarından konakta bir sürü bulundurmak paşanın en büyük zevkiydi. Bunlardan birtakımı odalık, sofalık, kilerlik, mutfaklık, ince iş için, kalın iş için ayrıldıktan sonra yine bir kısmı nâ-muayyen hizmetlerde kulanılmak üzre bir sınıf-ı ihtiyat gibi ortada dolaşırlardı. Pat günün birinde içlerinden birinin karnı üfürür şişerdi. Buna evvela «illet» nâmı verilir. Herkes zavallı şiş karnına acırdı. Evvela nefes ettirilir, sonra hekim getirilir, daha sonra ebe.. Sıra ile takip olunan usul-i tedavi buydu. Ebe, bu şişkinliğin, üfürükçülerin iddiaları gibi ne rîh-ı tayyar, ne havas-ı seyyar, ne de kurşuncu Havva kadının teşhisi vechile kurbağa yumurcağı değil, fakat hal-i tabiîde muntazam bir gebelik olduğunu ilân ettiği saatte konağın içi biri birine girer.. derhal erkekler arasında hamlin fâili aranırdı. Lâkin şer'an ve sinnen bu fiile mücaseretleri görülebilecek büyük babadan toruna kadar rical-i hanenin hepsi kimi yemin-i billah ederken, kimi abdestle Kelâm-ı kadim'e el basarak cinayetten masumiyetlerini iddia ederlerdi.

O zaman biçare hâmil sıkıştırılırdı:

—Söyle kimden?

Suçlu kadın sıhhatinin bu nazik devresinde ağlar, ağlar, inanılmaz bir vefakârlıkla sırdaşını bir türlü ele vermek istemezdi.

Hanımefendi ökçeli terliğini tehdiden elinde ters çevirip de:

— Kız niçin söylemiyorsun fâhişe?.. tahkiriyle üzerine saldırdığı vakit.. kızcağız, hayır kadıncağız bir cevap vermek ıztırarıyle kıvranarak :

— Beni döğe döğe öldürürsünüz diye korkumdan söylemiyorum.. cümle-i mânidarıyle hanımefendiyi büsbütün küplere bindirirdi. Kendi tevlid feyzinden kesilmiş olduğu için meşru, gayr-ı meşru gebe kalana, doğurana pek kızardı.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bütün bu patırtılar, ekseriya kurşuncu kadının pek pahalıya sattığı bir fincan ilacıyle mayna olur, yani ya çocuk düşer, yahut validesiyle birlikte ikisi birden mezara gider, iş biterdi. Bazen kurşuncu kadının halaskâr ilacı bi-tesir kalırsa hâmil, konağın azadlı çıraklarından Kesmekaya'da zenci Ferah kadının evine gönderilirdi. Orası Adnan Şem'i Paşa konağının velâdethânesiydi. Ferah kadın tecrübe geçire geçire bu işin ustası olmuştu. Konaktan gelen gebeler şiş karınlarıyle beraber bu fakir evceğize bereket getirirlerdi. Evinin viladî vak'alarıyle şenlenmediği seneleri Ferah abla uğur saymazdı. (s. 21-31)

Muhabbet tılsımı, İstanbul 1928

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

19

KOKOTLAR MEKTEBİ'nden

Başlamazdan evvel

Nietszche, her feylesoftan ziyade doğru söylemek cesaretini gösterdi. Felsefesini gayr-i ahlâkî buldular. Felsefeden mutlak ahlâk çıkaracaksak, ilk adımda onu takyid etmiş olmuyor muyuz? Doğan güneş dünya yüzünden yalnız kuvve-i nâmiye göstermiyor. Bir taraftan da ısıttıklarını çürütüyor. Tabiatı lehimize tefsire uğraşmakla, onu aleyhimizdeki bazı zulümkârlıklarından çevirmiş olamayız... Her hakikatten insanlara menfaat neticesi çıkmaz. Binaenaleyh nef'imize uymayan şe'niyetlere yan gözle bakar ve bu malûliyetle en bâriz hakikatleri inkâra kalkar, yahut arzularımıza göre tagyire uğraşırız..

Tabiatla iyi geçinmenin eslem tarîki onunla zıtlaşmamaktadır. Her yanlış hareketimizde o, bize lisan-ı hâliyle ihtarlarda bulunur. Aldırmazsak emirlerini şiddetlendirir.. Yine anlamazsak nihayet çarpar.. Çünkü tabiatın kanunları insanlarınkilerden çok mübremdir. Bütün feylesoflar asırlardan beri dırlanmışlar durmuşlar, meslek üzerine meslek çıkarmışlar. Yazdıkça matlub neticeyi iğlâka boğmuşlar. Bunlardan hangilerinin prensipleri medenîlerce muta' olmuştur? En kavî devletlerden en âciz fertlere kadar hangilerimiz, hangi umûrumuzda onlarla müşavere ile iş görmüşüz ve görmekteyiz?

Felsefe derinleştikçe bize dipsiz uçurum gösteren bir ilimdir. Bu, başdöndürücü tehlikelerin üzerlerini bazen gül yapraklarıyle örtmeğe uğraşıyorlar. Neye yarar? O, bazen salonlarda lüks mubaheselere sermaye oluyor... Medeniyetteki en mühim rolü belki de budur.

Hayat fasl olunmaz bir dava.. Daimî bir haşr ü neşr.. Herkes nefsi için bir hak arkasından koşarak diğerlerine haksızlık yapmakla meşgul... Meselenin kat'i hâl ve hükmüne ermek için kıyameti beklemek ne belâhattır.

Sulh, âcizin dilinde gezen mânâsız bir söz. En âdi işlerin bünyelerinde gizli muharebeler var. En ufak menfaatlerin hükmü mukatele.. Her münazaanın ortasında «hak» diye çekiştirilen şeyin sahibini bulmak müş-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kil... Herkes «o benim» feryadıyle çırpınıyor. Belki bazen iki müddeî de mağdur ve haklıdır. O halde ihtilâfı nasıl fasl edelim? Haksız kimdir?

İti tarafın da mazereti yaşamaktır. İnsanın tabiatında yaşamaya rehnümâlık eden iki his vardır: Sevk-i tabiî ve zekâ. İnsiyakta hayvanlarla müşterekiz. Zekâmızı maarifle yükseltmeye uğraşarak behimiyetten ayrılıyoruz.

Ferden insan şahsî bir menfaat kutbudur. Sırf nefsi ve yuvası için fıkırdayan bir potadır. Herkesi aksi hisse davete uğraşanlar acaba salâhın kendi kalb ve vicdanlarında husulünden emin midirler? Millet milletle dalaşırken menfaaten mütecânis cemiyetlerin hedefleri birleşir. Hayvanlarda da böyledir. Sürü ile çapula çıktıkları vakit öldürürler, gıdalanırlar. Hayvanlığın ferdî hırs ve vahşeti tamamiyle sürüde ve beşerî cemiyette müştereken mütebârizdir. Medenî insan diğer insanı doğrudan doğruya yemek için öldürmez. Fakat bu vahşi fiilde dolayısıyle yine bir mide menfaat ve ihtirası vardır.

Affedersiniz. Öldürmek için toplanan insanların da bir kurt sürüsünden hiç farkları olmadığını söylemeyeceğim. Bu vahşete karşı koyabilmek için çalışan zekânın bulabildiği kuvvet nedir? Kanun... Fakat kanun zekâ ile hem-âhenk görünebilirse de, sevk-i tabiî ile şimdiye kadar uyuşamamıştır. Onunla ileride tamamiyle muvâneseti de me'mul değildir.

Aç kalan bir insanı, tıpkı bir hayvan gibi sevk-i tabiîsi çalmaya, çırpmaya, öldürmeye icbar eder ve kanun karşıdan demir pençesini gösterir. İşte beşer bu iki müdhiş kuvvetin arasında daima bir kaçamak yolu takibine uğraşmakla meşguldür.

Hulkiyetine zıt gelen dinî ve medenî kanunlarla insan ne zaman barışacak? Çifte koşulacak öküzlerin kendi kendilerine boyunduruğa başlarını uzatmaları gibi insanlar ne vakit kanuna tamamiyle râm olacaklar? Çünkü bütün kanunların vaz'ında cebir ve şiddet vardır. Çünkü kanuna riayet türlü cezalarla takyid olunur...

Beşerin tıynetinde daima medd ü cezr yapan insiyakla kanun kuvvetleri arasında ne suretle muvazene hâsıl olacak? Kanun mu sevk-i tabiîye yaklaşacak? Yoksa sevk-i tabiî mi nesilden nesle tekâmüle ererek medenileşecek?

İnsanlar temeddüne doğru mu gidiyorlar? Yoksa iki münteha birleşir kâidesince medeniyet son merhalede vahşetle mi kavuşacak?

Bu yolun neresindeyiz? Önümüzde ne var? Selâmet mi? Felâket mi? Her memlekette daima kanun yapılıyor.. Fakat gaye daima «ideal» uzaklığının sisleri içinde kalıyor. İşte bunun için hukuk-şinâslardan biri :

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

«Nous voyons tous les jours la société refaire la loi, on n'a jamais vu la loi refaire la société» (Cemiyetin her gün kanun tanzim ettiğini görüyoruz. Kanunun cemiyeti tanzim ettiği asla görülmedi) diyor.

Şimdiye kadar çaresi bulunamayan bu müşkilin bir gün halline muvaffakiyet hâsıl olacak mı? Yoksa medenîlik iddiasıyle her gün zamanın ihtiyacına göre kanun değiştirmekle meşgul olan cemiyetler bu mesailerinde daima hâsir mi kalacaklar?

Bugün terakki ve teceddüt kasırgaları içinde başları dönen milletler eski itikad, âdet ve an'anelerinden çırıl çıplak soyunuyorlar. Ağır gelen bağları, mâniaları üzerlerinden atıyorlar. Bu fırtına sayısız asırların afyonlarıyle uyuşmuş kavimlere kadar sirâyet etti.

En ağır uykuda sandığımız milletler arasında birer depreşme, birer silkinme hareketi var. Bütün ciğerler saf hürriyet havası arayarak şişip iniyor. Bütün kanunlar devirlerini yaptıktan sonra çürüyüp mantar kesiliyorlar. Yeni yapılan kanunlar milletlerin bünyelerinde muhkem âdet halini alıncaya kadar asırlar geçecek ve bu temessülden sonra da mürûr-ı zamanla fikirler değişecek; âdet âdeti, kanun kanunu taklib edecek, beşeriyet hep bu ebedî oyunla mı ömür sürecek? Bugün ruayalizm, emperyalizm, meşrutiyet, cumhuriyet, sosyalizm, komünizm, «proleterya» velveleleri içindeyiz.. Belki yarın bu kaynaşan hayat ufuklarından yeni doğacak kelimelerin sancakları altına koşuşulacaktır.

Bugün zamanın meh-mâ-emken nezaket ve ihtiyaçlarını kâfil kanunlar tanzimi en müşkil bir iştir. Medeniyetin şimdiye kadar vaz'ında, hal ve faslında muvaffakiyet ilân ettiği kanunların birçokları sırıtkan birer hâldedirler. Bunların bazılarını azıcık kurcalarsak vaktiyle yaranın hafif bir pansumanla kapatılıp sarılmış olduğu görülür.

En ağır araz göstermeğe müstaid bir marazın böyle hafif bir tedaviyle gözönünden kaldırılmaya uğraşılmasındaki sebep nedir? Her mesele, nezdinde münakaşa edilen milletin tekâmülü derecesine göre bir hâl suretine iktiran eder. Kemal-i nisabını bulmamış milletler arasında bazı meselelerden bahsetmenin tehlikelerini saymaya lüzum görmüyorum. İçtimaî yanlış telâkkiyat yüzünden münakaşaları mahzurlu ve hattâ vahîm addolunan meseleler müzminleşerek, bünyelerini kemirdikleri milletleri ağır ağır zaafa düşürürler.

Dünya yüzündeki hemen bütün milletler, gösterdikleri hüsn-i niyetlerine rağmen bu mühlik marazları teşrih masası üzerine çıkararak kat'i bir ameliyeye girişmekten çekiniyorlar... Bu içtimaî hastalıklara açık gözle bakmayı, baktırmayı bile ahlâka mugâyir sanıyorlar. Riya, ahlâkın sırmalı mantosuna bürünerek hakikatin önüne çıkıp yolunu kapıyor. Bütün uyuşuk fikirliler bu kıtâ'-ı tarîke tarafdar.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kanunun bu acziyle karşılaşınca tekrar felsefeye döndüm. Bu, büyük müderrisin kucağında gözlerim karardı. Bu ilmin sahifelerinden topladığım hikmet ve hakikatleri oldukları gibi şimdi ortaya saçamam. Kanunları köstekleyen zincirler benim de kalemime dolandı. Ağızımı dilimi bağladı. Hür yaşadıklarını sanan bilâ-istisna bütün milletlerin düşmüş oldukları fikrî ve an'anevî esaretlere ağladım.

Ben susuyorum. Nietszche de aynı ıztırap içinde... O söylesin.. Büyük nüfuz ve sultasıyle o söylesin... İşte:

«İnsanlar hayır ile şer üzerine şimdiye kadar en az ve en sathî düşünmüşlerdir. İyilik, fenalık.. Oh ürküntü veren tehlikeli kelimeler. Bunlara dair ne gördük? Ne işittik... Bâ-husus insanlık bu âna kadar onların elinden neler çekti? Söyle... Niçin etrafına bakınıyorsun! Söyle... Ha görüyorum. Karşında vicdan denilen zor şahit var. Saf adamların afarozları var. Alnına vurulacak ahlâksızlık damgası var.. Polis var. Cehennem var... Bî-tarafâne söylemeğe müsaade etmiyorlar. Edemezler.. Her tahakkümün önünde olduğu gibi düzme «moral»in huzurunda da tefekkür memnudur. Dimağını döndürecek, dilini kurutacaksın. Oradaki hissen yalnız itaattir. İtaat ve sükût...

«Her şeye ahlâk «etiket»leri yapıştıran moral hükûmetleri kendilerini tenkit olunmaktan münezzeh sayarlar... Ahlâkı, muammayî bir şekilde tutmaya uğraşmak ahlâksızlıkların en büyüğü değil midir?»

Nietszche, Platon'dan kendi zamanına kadar felsefe namına lâkırdı söyleyen feylesofların ahlâkî prensiplerini gönüllerinden söküp suratlarına fırlatarak asıl bundan sonra coşuyor. Fakat eserimde fazlaya yer yok, mecburen bahsi kesiyorum.

Uzaktan uzağa selâmeti nerede seçtim biliyor musunuz? Bütün medeniyet kayıtlarından âzâde-ser yaşayan vahşiler arasında... İcab-ı tabiata uymayan «moral»lerin, kanunların akâmete mahkûmiyetleri bugünlerde en mütebâriz olan hakikatlerdendir. İnsanlara: «Siz meleksiniz, tıpkı onlar gibi yaşayacaksınız» diyorlar... Halbuki onlar bazı hususlarda hayvanlardan daha endişe-âver huylarla malûldürler..

Meselenin içyüzü korkunç... Bu fenalık tabiatı olduğu gibi görüp göstermekle hafifleyebilir. Moralcilerde buna cesaret yok.. İdare-i maslahat için uydurulmuş her çürük, asılsız, binaenaleyh muğfil itikadın üzerine sırmalı bir pûşide atarak onu heybetlendirmeye uğraşmakla meseleyi kapattık sanıyorlar. Halbuki bu foyası çoktan meydana çıkan bir gözbağcılıktır.

Tabiatla beşerî kanunların bu teâruzları ileride ne şekil alacak? bilemiyorum. Fakat tabiattan kuvvetli hangi kanun tasavvur olunabilir ki, ona karşı galebe temin edebilmek ümidini versin?

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İstikbalde herhangi bir memleketin eski çatısından çıkacak bu içtimaî yangın derhal bütün dünyayı saracaktır..

Bilmiyorum ki, bütün dünya havasında gizli bir orkestranın radyosunu andırır ve büsbütün başka bir âlemden esen, sinirlendirici, çıldırtıcı nasıl makamların dalgaları dolaşıyor.. Hassasiyet son derecededir.. Kimsede tekâmülün batî hareketine sabır göstermeğe tahammül yok. Herkes kendi vicdanını veya vicdansızlığını kendine kanun yapmak, hazırdan başka türlü bir adam olmak, özlediği bir merhaleye doğru koşmak istiyor.. Bu cereyanın fırtınaları içinde mutaassıpların an'aneperverlikleri köhne binaların damlarından, saçaklarından kopan kiremitler, tahta parçaları gibi havaya savruluyor. En muttakiler kanunların, dinlerin adem-i cevazlarına karşı hile düşünerek kaçamak yolları arıyorlar.. Hele eski itikadsızlıkların ahlâka ve her şeye karşı çıkardıkları istihza ışıkları ve ortaya saçmak istedikleri ekstra prensipleri dinlemeğe bilmem her kulağın zarı tahammül edebilir mi?

Geçenlerde bir gün bu mübrem meselelerden biri bütün dehşetiyle kendi kendine önüme çıktı. Evvelâ tiksinerek vak'adan kaçmak istedim. Fakat sonradan merak sevkıyle maceraya karışır gibi oldum.

Hadiseyi bana göründüğü şekilde tasvir edeceğim. Beğenen beğenmeyen olabilir. Fakat o, kimsenin tasdik veya reddiyle ortadan kalkar şey değil... O, hangi cepheden el uzatsanız, bir suret-i hâl kabul etmeyen insanlığın ebedî bir yarası.. Ahlâk, kanun bunun türlü şekilde münakaşasını düsturları miyanına sokmuyorlar. Onun hakkında tek bir emir veriyorlar. Böyle olacak diyorlar. Maalesef dedikleri olmuyor.. Emirleri dinlenmiyor. Beşerin hayvaniyeti ahlâkın, kanunun bütün tehditlerine galebe ediyor...

•

Kimseyi herhangi bir fikrin kabulüne davet etmiyorum. Fakat hikâyenin ilk bâblarını okuduktan sonra, kârileri samimi düşündürmek istiyorum.. Bu gâyetle mühim bir «anket»tir. Hakikatin tavazzuhu için, bâtıl fikirlerle kösteklenmemiş dimağların bî-taraf münakaşaları lâzımdır..

Fakat bu çok çetin meselede zihinler hür düşünmek kabiliyetini muhafaza edebilecekler mi?

Yeni felsefelerden yeni dinler çıkarmak isteyen asrî âlimler gözleri ufuklarda.. bekliyorlar... Fakat halk sabırsızlanarak haykırıyor:

«—Âlimler, feylesoflar, tabibler, müderrisler hep bir tarafa durunuz... Gökten bize aşk ile açlığın devâsını getirecek bir resûl inecek mi? İşte beklediğimiz Mesih... (s. 5-13)

Heybeli, 25 Teşrin-i evvel 1927

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

KOKOTLAR MEKTEBİ

Prenses Diçenski, Prenses Bibesoko'nun Şark'a dair «Sekiz cennet» adlı meşhur telifini okumuş, müsteşrikliğe heveslenmiş, Türkçeyi edebiyatıyle ve bazı ham ediblerimizden daha esaslı öğrenmiş. Romanof hânedanının döner kebabı gibi ateşte büryan edildiği esnada, başka bir nâm altında yaşamağa başlamış. Fakat bolşeviklerin ellerinden büsbütün kurtulamamış, zindan zindana dolaştırılmış, işkencelerin türlüsünü görmüş, nihayet masala benzer bir tesadüften hayale sığmaz bir cüretkârlıkla Sibirya hapishânesinden firara muvaffak olmuş. Kapağı Avrupa'ya atmış... Lâkin elinde avucunda servetten habbe kalmamış. Piyano, dans dersleri vererek geçinmenin yolunu bulmağa uğraşmış. Görmüş ki, diyarda asaletle beraber eski terbiye, nezaket, zarafet, hâsılı kibarlığın bütün inceliği, bilgisi, nişâneleri, şeref ve haysiyeti sönüyor. Harbin kanlarla suladığı topraklarda yeni zihniyette kaba saba insanlar türüyor... Bazılarında servet var fakat kibarlığın tetemmâtından olan şeylerden hiç biri yok. Binaenaleyh prenses, paraca zengin lâkin terbiyece züğürt olanlara mahsus bir nevi hüsn-i etvâr, zarafet, nezaket âdâbı yani yeni bir «savoir-vivre» ilmi icat eder. Az vakitte şöhret alır, hayli para kazanır...

Prensesin asıl ihtisası şuhlukdadır. Bazen simaca çok güzel fakat meşrebce hafif, «kültür»ce fakir kadınlar vardır ki, kendilerini satmayı bilememeleri yüzünden çabuk düşerler.. Böylelerini hayvanat mürebbisi tahammülüyle maymun gibi terbiye eder.

Ulviye Melek'le prenses pek sıkı fıkı dostturlar. Bu yeni ilme pek asrî fasıllar ilâve eden Diçenski, metreslik yetiştirileceklerin içinde çabuk imlâya gelecekleri ve hışır kalacakları birkaç fiskede anlar.

Prenses Avrupa «turne»sinden henüz dönmüştü. Yurda yeni gelmiş kızlar vardı. Sene başı «kur»unu açıyordu. «Atölye» dershane olarak tanzim edildi.

«Estrad» gibi bir şey yapılmış, üzerine bir masa konmuştu. Prenses makamına çıktı. Kızlar iskemlelerle karşısına dizildiler.

Bu hezar-fen kadın talebelerinin tuvaletleri, tavırları üzerinde gözleriyle derin bir yoklama yaptıktan sonra başladı :

— Kızlarım, sene ibtidası tedrisine başlıyoruz. Geçen yılki «élève»lerimin içinde tefeyyüz edenler çok oldu. Siz de derslerimi büyük bir dikkatle takip ederseniz, çabuk feyiz alırsınız. Zannedilir ki, kokotluk âdi bir kelimedir. Hayır efendim.. Bu âli, muğlak bir şeydir. Bu tabirde büyük bir fen, bir âlem, bir medeniyet gizlidir. Fakat maalesef şimdiye kadar hiç bir feylesof hurdebînini bunun mefhumu üzerinde lüzumu derecesinde bir dikkatle dolaştırmamıştır. Ruhunda şuhluk fıkırdayan her kadın bir

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

parça «kokot»tur. Cins kadının istidadı şuhluktadır. Şuh olmayan vurdum duymaz, ahmak olur. Kadın ne için giyinir, süslenir, tuvaletini her meşgaleye takdim eder? Beğenilmek için... «Coquetterie» ile kokotluk arasında o kadar yakınlık var ki, bu iki kelime biri birinden doğmuşa benziyor. Kadın dünyayı avucunda tutmak için yaratılmıştır. Tabiat onun kanına o kadar sihirli bir cazibe vermiştir. Fakat cins-i latîf evvelâ kendini, içtimaî mevkiini, aşkda, hayatta oynadığı rolü, kudret ve nüfûzunun menbalarını ve son hadlerini bilmeli.. Sonra erkeği etüd etmeli. Erkekle kadın hayat potasının iki kutbudur. Mânâlarını, varlıklarını biri birinden alırlar. Her çiftte geçim, muvazene temini gayet müşkildir. Her çiftte ve hemen daima gâlip mağlup vardır. Biz kadının gâlip olmasına uğraşacağız. İyi bir «amant»a düşmesi hayırlı bir koca bulmak kadar zordur. Güzel bir kadın, zengin, eli açık, yakışıklı, ahlâklı bir «amant» yakalayabilir. Fakat asıl mesele bu ilk muvaffakiyette değildir.. Yakalanan şeyi sıkı tutabilmektedir. Her temasınızda erkeğin kanındaki ateşi kadınlığınızın tulumbasıyle tufana garkedip söndürmeyiniz. Erkeğin ruhundaki yangını ateşperestlerin mabed ocakları gibi daima feveranda bulundurmayı, daima körüklemeyi bilmelidir. İşte marifet bundadır yavrucuğum. Hilâl kaşların ve uzun kirpiklerle tahrirli gözlerin var. Boyun, bosun, endamın yerinde ama ne yapayım ki, oturup kalkmasını, adım atmasını, etrafına şöyle cazip bir eda ile bakmasını bilmiyorsun. Kızım yürümüyorsun, kurbağa gibi sıçrıyorsun. Oturmuyorsun, tekmil vücudunla bir yere yığılıyorsun. Gülmüyorsun, kıvranıyorsun. Söylemiyorsun, dırlanıyorsun. Dünkü sıcağın hararetiyle o kadar su içtim, ki, karnım kırbaya döndü. Sofrada o kadar ikram ettiler ki, gık deyinceye kadar yedim... Yüzünüze misk ü anberler, bulantım bir türlü geçmiyor. Bu nasıl lisan yavrucuğum? Bu dili kale bedenlerinde mi öğrendiniz? Kadın vücudunun en bedii bir uzvu kırbaya benzetilir mi? Aman Yarabbi langır lungur bir kadın.. Bu saka-vâri teşbihin karşısında hangi sevdalının gönlü su-i hazma uğramaz. Gık deyinceye kadar yedim. Bu fena tabirde iki türlü terbiyesizliğin itirafı var. Birincisi çatlayıncaya kadar tıkınmak oburluğu, ikincisi karnı doyunca bir insan hıçkırık tutmuş öküzler gibi gırıldar mı? Bulantıdan bahsederken muhatabın yüzünü, ona misk ü anberler serpmek suretiyle söze karıştırmak ne müstekreh bir patavatsızlıktır. Bu naneleri yiyen mahalle kadınları çoktur. Kulak dolgunluğu su-i itiyadıyle belki bazen ağzından böyle münasebetsizlikler kaçar... Dikkat ediniz kızlarım. Böyle bir tek sözle bir kadın seviyesi yüksek bir erkeğin nazarından düşebilir.

Şık bir erkeğe metres olduğunuz zaman onun koltuğunda «monden» sosyetelere, yüksek ziyafetlere, çaylara gideceksiniz. Kibar zatlara takdim olunacaksınız. Âhenksiz bir hareket, patavatsız bir söz derhal insanın

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

foyasını meydana kor. Erkek, bir kadını sever de kapatır.. Fakat bu muhabbetin devamı bir izzet-i nefs meselesidir. Metres her yerde zekâsıyle, zarafetiyle, dirayetiyle, malumatıyle «amant»ının göğsüne iftiharlar doldurmalıdır. Evlenmek içtimaî bir âdettir. Metres almak bir aşktır, bir zevktir. Asabî zevcesinin çatgın çehresinden, acı dilinin dırdırlarından, dayanılmaz iz'aclarından sizin âgûşunuza kaçan zavallı bir adamı yumuşak sinenizde uyutmalı, ona dünya yorgunluklarını, aile bedbahtlıklarını unutturmalısınız... Siz karşınıza çıkacak bir heveskârın kucağına atılacak sefalet, sefahat kızları değilsiniz. Vazifeten aile cehennemine düşmüş bir nâ-şâdın dünyasını cennet yapacaksınız.

Oh karı koca... Sekiz, on sene bir döşekte ihtiyarlamaktan temas lezzeti aşınmış, biri birinden yorulmuş, bıkmış iki vücut.. Usançtan zevk-i hayatı sönüyor sanılan bir erkeği siz yeniden gençleştirecek, neşelendirecek, kanına, asabına ferr ü tâb vereceksiniz. Bu adam sizden aldığı inşirahla hayat mücadelesine yeni bir kuvvetle atılacak... Her tutuğu altın olacak... Kızlarım cemiyet içindeki ehemmiyetinizi biliniz. Oynayacağınız rol büyük, vazifeniz mühimdir. Erkek, aşkınızın yüreğine doldurduğu savletle çalışacak, hem insaniyete faideli olacak, hem sayenizde kazanacak ve sizin için servet toplayacak... Siz ticarette, sanayide, siyasette, fende, ilimde, edebiyatta, şiirde, hünerde, marifette, her şeyde müessir olacaksınız. Siz durgunları cesaretlendiren, dimağları parlatan, hayatı neşelendiren bir iksirsiniz...

Bu esnada dışarıdan tık tık oda kapısı vurulur.

Ulviye Melek - Kimdir o?

Kapı arkasından Şebistan:

— Efendim Aram Tefeciyan Efendi geldi.. Sizi görmek istiyor.

— Biz de zaten kendisini bekliyorduk. Buyursun.

Kapı açılır. Esmer, gür kaşlı, ufak tefek, orta yaşlı bir Ermeni, mezürü büyük gelmiş bir kasketin içinde yarı yarıya kaybolmuş başıyle bir reverans yaparak :

— Madamlar... Matmazeller affedersiniz. Sizi «déranger» ettim... Fakat gayetlen mühim bir iş için gelmişim...

Aram Tefeciyan kendi tabirince «patrimoine»ını, «mirasını» tâ dibinecek yemiş bir Ermeni asilzadesidir. Şimdi Beyoğlu'nun «amour» ticareti yapan yüksek evlerine simsarlık etmekle geçinir.. Ve bu işe kâh «aristokratik» hizmet ve kâh nefis sanat nâmını verir.

Ulviye Melek — Mösyö Aram mühim dediğin iş nedir bakalım, anlat.

Aram — Madam Melek bilirsiniz ki ben bayağı bir işin ensesinden adım atmam.

Ulviye Melek — Ne imiş? Söyle..

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Aram — «Extra-ordinaire» bir şey madam..

Ulviye Melek — Ya!..

Aram — Epatant...

Ulviye Melek — Uzatma canım?

Aram — Dünyanın üç uzak köşesinden üç prens geldi.. Biri Amerikalıdır..

Ulviye Melek — Yanılıyorsun Mösyö Aram... Amerika'dan prens çıkmaz.

Aram — Yanılan ben değilim madam sizsiniz... Çünkim kelimenin bir kerek «etimolojik» mefhumunu arayalım. Prens demek kral hazretlerinin mahdumu demektir.. Öyle değil?

— Amerika'da kral ne gezer?

— Ah madam beni taaccübe bırakıyorsunuz. Çünkim kralı en çok olan memleket Amerika'dır... Şimendiferler kralı, çelik kralı, petrol kralı, kralı, kralı, saymakla bitmez... Bunların oğullarına prens, kızlarına prenses denir...

— Resmen öyle denmez.

— Nemize gerek ki resmen laf edelim. Şimdicek dünyanın her tarafında resmen nâmlarına prens denen birtakım serseriler vardır ki, açlıktan nefesleri üf kokar...

— Evet efendim.. Fakat işin ehemmiyeti nerede?

— İşin ehemmiyeti şimdicek hıp deyi kendini gösterir.. Prensin biri Amerika'nın «Etats unis» tarafındandır. Öteki İsveçlidir? Norveçlidir? İşte öyle şimalden gelme bir şeydir. Üçüncüsü Çapondur? Çini Maçun'dur? Rengi sarı esmer, burnu basık, gözleri çekik, hiç de suratına aşk ve alâka konacak bir mahlukat değildir. Ne yapalım ki en zengini de işte bu maymundur.

— Prenslerin zenginliklerinden bize ne?

— Ah Madam Melek bana inat olsun deyi böyle negatif laf edorsun? Prensler bunda para yiyeceklerdir. Bunlar milyonluk çeklerin altına imza koyan kıyak kişilerdir. İstanbul'un bütün kibar tavcıları pusuya oturdular. Kapancalarını kurdular. Sen ben bu anafora avuç açmayıp da ne yapacağız? Öbür akşam büyük bir menfaate Perapalas'ta balo vardır. Prensler de ondadır. En güzel kızlarından birkaçını geyindirir, kuşandırırsın. Muallimleri Prenses Diçenski'den tazeden tazeye tongoculuk dersi alırlar.. baloya giderler.. Prenslerle bir çarlistona kalkarlarsa iş tamamdır. Zo frenk olsun, yank olsun, Çini-Maçun olsun, çapon olsun, heriflerin titreye titreye ısıtmaya uğrayacaklarına hiç şüphe etmem. Onlar paralarına güvenerek hıyızlanmak isterler.. Fakat kim yağma vardır? Hemen centilmen bir kavalye ortaya çıkarak matmazellerin ırz ehlinden birer bü-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yük «noblesse» olduklarını, çok yüksek zâdegânlara nişanlı bulunduklarını söyler... Eğer kim kızlar çok kurnaz çıkıp da prenslerin yürek lağımlarına fitili iyice yerleştirirlerse, milyonların madenini «exploiser» etmiş olurlar.. Madam Melek insan bir günah işlemeli fakat pir işlemeli, kazandığıyle kırk yıl geçinmeli... Şimdi ağnadın lafıma kokotlar anası..

— Anladım aristokrat maskarası...

Tefeciyan yılışık yılışık gülerek:

— Teşekkür ederim, Madam Melek harzetleri.. Aram kullarına arada bir işte böyle iltifat buyururlar...

— Bir şey değil...

— Her iltifatınız benim için büyük bir şeydir efendim..

— Efeciyan efendi şöyle bir tarafa otur da «coquetterie» dersi dinle...

— Aman efendim Efeciyan değil, Tefeciyan...

— Ne olur? Ha öyle.. ha böyle...

— Çok şey olur efendim, efe başka, tefe başka.. Her yiğit babasının lagabıyle anılır...

— Bakalım sen babanın oğlu musun?

— Tastamam onun oğlusuyum efendim.. Zavallı anam böyle «coquetterie» dersi almamış idi ki babamı aldatsın...

— Otur dinle...

— Dinleyorum madam... Ağ dünya tersine döndü. Kavuklu hocalar susdu iseler karılar kürsüye çıktılar. Bakalım neler duyacağız. Bu işe kıyametin bir alâmetidir diyenler vardır.. Kıyamet... Kıyamet bu yuvarlak dünyamıza kuryuklu çarpar ise bu iş olacak diyorlardı. He geçenlerde hemen de hemen çarpıyor idi... Kuryuklunun kuryuğu bütüne bütüne zehirli gaz imiş.. İngilizler çarpsın diye beklemişler... Çünkim bu zehirli gazları muharebelerde kullanmak için Büyük Britanya'ya depo edecekler imiş... Hiç de taaccübe kalmayınız. Şeytanın fikrine gelmeyen İngilizlerin kafasına gelir... Kuryuklu dediysem müsade ediniz kim lafıma tamamlayım... O ki diyeceksem ben dimeyorum. Büyük ulemâların lafıdır. «Astronomi» kitabında okumuşlar... Bundan çok seneler mukaddem yine dünyaya kuryuklu çarpacak deyi ortaya bir patırtı çıkarmışlar... Ağlayanlar, delirenler, mallarını satanlar, helallık isteyenler.. Çok olmuş... Bu kuryukluya «bibala» diyorlar.. Bilmem kaç senede bir kerek gelir dünyamızın yanından caka ederek geçer imiş... Bu defa yine gelmiş, bize uzun saçlarının ucuyle biraz dokanıp geçmiş.. Biz bundan bir şey duymamışız.. Şükür Allah'a İngilizler de hiç bir şey depo edememişler.. O serseri karı böyle zararsız bir cilve ile gelmiş geçmiş... Fakat «astronom»lar bunun peşine düşmeden irahat durabilirler hiç? Ensesinden teleskopları çevirmişler. Bakalım nereye gidecek? Görecekler. Bu sürtük karı keenne güneşe âşık

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

imiş. Ona yaklaştıkça hızlanmış, sonram ne olmuş bilirsiniz.. Ortasından ikiye ayrılmış... Melekler gelmişler saçlarını dibinden kesmişler... Taaccübe kalınacak şey işte budur. O da modaya uymuş... Tekrar dünyamıza yaklaşmak zamanı gelmiş ise de altık bir daha tarafımıza dönmemiştir. Ne olmuş? Ne bitmiştir? Astronom efendiler bunun hesabını yapmakla meşguldürler...

Ulviye Melek — Mösyö Aram hangi dersi dinleyeceğiz?

Tefeci — Pardon madam şüphesiz Prenses Diçenski'ye dinleyeceğiz. İşte ben sus olmuşum. Laf gümüş ise sükût altındır. (s. 181-193)

Mezarlıktan Geçerken

Akşama doğru İstanbul'un mahşerî denmeğe sezâ Beyoğlu'nun türlü çeşit kalabalığı, kaldırımları dolduran tuvaletli madamları, otomobil gürültüleri arasından tramvay yorulmuş gibi arada bir dinlenerek bazen hızlanıp bazen yavaşlayarak gidiyordu. Daha gece olmadan iki taraf mağazalarında küçük güneşler gibi yanan ampuller serptikleri musaffa nurlarla bütün camekânları rengârenk birer eşya meşherine çevirmişlerdi.

Araba altıncı dairenin önünden aşağıya bir kızak gibi kayarken, kırk yaşından yukarı olan yolcular sokağın iki tarafında müteaccib bakışlarla bir şeyler arıyorlardı. Yüksek ihtiyar servilerin gölgeleri altında uyuyan koca kavuklu mezar taşlarını... İstanbul Türklüğünün bu tarihî şâhidlerinden hiç biri yerinde yoktu.. Bütün bu ahiret evleri yeni asrın kazma kürekleriyle süprülmüşlerdi. Kim bilir nereye? Lâzım gelmez miydi ki hep bu kemikler diğer bir mahalle nakledilerek gömülsün ve üzerlerine bir işaret dikilsin...

Biz öldükten sonra cesetlerimizin çabuk çürümeyen aksâmı ahlâfımız tarafından aynı hürmetsizliğe uğrarsa? Bu düşünce belkemiklerimizin üzerinde bir ürperti yapmıyor mu? Kadavralar alel-umum birer cife sayılacaklarsa mezarlıklara, o hesapsız mermer âbidelere ne lüzum vardı? Ölüm herkes için siyyan bir hadise değil midir? İnsaniyeten hürmeti müstelzimse, bazılarının bundan istisnasına cevaz nereden çıkıyor? Böyle ölüyü diriyi mezara vermek âdeti kışlaları, meydanları satan İttihatçılar zamanında başladı. Bilmem ki onlara bu bedduayı kim etti? Kodamanlarından hemen hiç birine Türkiye toprağına gömülmek kısmet olmadı. Bu hâl en imansızları bile düşündürecek, vatanın manevî bir matrudiyetine benzemiyor mu?

Mezarlığın dümdüz edilmiş zemini üzerine şimdi «bar»lar kuruluyor. Ölümün hazin sükûtunu çarlistonun neşeli «ritm»leri dolduruyor. Şehir

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

dahilindeki mevcut ölüm tarlalarının hüzünlerini böyle hayatın neşatına terketmeleri elbette diriler için kârlı bir şey sayılır.

Tramvay Şişhane yokuşunu indi. Köprüyü geçti.. Sirkeci'nin kaynaşan siyah akşam kalabalığı içinden çağıra bağıra süzüldü.. Salkımsöğüt yokuşuna saldırdı.. Fakat bu kadar kısa bir mesafe içinde muhit birden bire değişti. İnsanlar seyreldi. Binalar küçüldü. Sokaklar köyleşir gibi bir kasvet aldı. Artık ampullerin parıltıları altında binbir eşya teşhir eden şık mağazalardan eser kalmadı. Divanyolu çıkıldı. Caddenin sağ tarafında demir parmaklıklı pencerelerden, cesetleri sanki taşlarda temessül etmiş ölüler gelip geçenlere bakıyorlardı. Çemberlitaş geçildi. Hep ölüler.. Yolun sağını bunlar zaptetmişlerdi. Parmaklıkların arkasında birbiri üzerine yığılmış gibi tozlu mezar izdihamı, yüksek çitlenbik ağaçlarının koyu dallarından dökülen loşluklar altında mehib, sessiz uyuyorlardı...

Bayezit'te araba hafifledi. Vezneciler'de biraz hayat var gibiydi. Ampulleri yanan bazı dükkânlarda Beyoğlu'nun âdi bir taklidi seçiliyordu. Şehzade caddesinin sağ cihetinde İstanbul'un ölü sekenesi yine dirilere karışmağa başladı. Taşlarında celî yazılar okunan yüksek mezarlar sokağı seyreder vaz'lar alarak dizilmişlerdi. Beyoğlu'ndan kovulan muhterem ölüler sanki Türklüğün en kesîf merkezî semtlerine hicretle ve artık yerlerinden bir daha tedirgin edilmeyeceklerinden emin, büyük bir huzur içinde, dirilerin arasına yerleşmişlerdi. (s. 278-81)

Kokotlar mektebi, İstanbul 1928

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

20

UTANMAZ ADAM'dan

1

Küçük iken adı Yumurcaktı. Sonra Afacan, sırasıyla Haylaz, Çapkın, Utanmaz oldu.

Bu, onun için son rütbe değildi. Avnüsselâh tahsilde şiire kadar yükseldiği zaman Namık Kemal'in meşhur mısra'ını şöyle tepetaklak etti :

Alçal ki yerin bu yer değildir

Bazı mütehassıs psikologların kavillerine göre insan anasından ahlakça tertemiz doğar, sonradan muhitin tesiratıyla bozulurmuş, diğerleri de bu hükmün zıddını iddia etmektedirler. Ben bu iki rivayetin arasında meyancılık edecek değilim. Allah yaratır. Romancı taklit eder.

Zıt mahiyetlerinin tebarüzüyle hayırhahların kıymetlerini bildirdikleri için dünyada şerirlerin de vücutlarına lüzum gösteriliyor.

2

Cemiyet içinde hikâyeme bir kahraman aradım. Ahlâkın şüpheli izbelerinde dolaşmaya hacet kalmadan, o karışma çıktı. Avnüsselâh.. Ne mübarek isim, ne menfur müsemma... İnsan kendi kültür tarlasının kabul ettiği tohumların inkişafına göre huylanır.

O, mesleksizdi. Ne yapabileceğini düşündü. Evvelâ istidadını yokladı. Tabiat ona hangi kuvvetleri vermişti. İnsan hayatın, ahlâkın namuskâr, müsbet mesaî caddesinin kalabalığı arasında kendine bir maişet yolu açamazsa çirkefli bir sokağın menfiyetini sapıtamaz mı? Hattâ caddede geziniyor görünenlerin üzerlerinde bazan bu gizli yolların kurumuş çamurlarını sezmiyor muyuz?

Melekle şeytanı aramızda hiç gören yoktur. Fakat çok teşbihlerimizde bu iki tabiri kullanırız.

Ruhen insan melekten ziyade şeytana yakındır. Adamı adam etmek için her asırda değişen ahlâk ve terbiye sistemleriyle uğraştılar. Hâlâ uğ-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

raşıyorlar. Ve daha nihayetsiz asırlarla uğraşacaklar. Mahasal ne oldu? Ne oluyor? Ne olacak?

Galiba hiç... İnsan daima insan kalacaktır. Binaenaleyh bunu birbirimizden sormaya hacet var mı? Hayatın gözlerimizin önünde her an çevirdiği cihan sinema şeridinden hakikati görüp durmuyor muyuz? Fenalıklar eksilmiyor, artıyor. Ahlakçılar bu mahzurlarla cenkleşiyor. Fakat başa çıkamayınca fenalığın adını değiştirerek mubahiyetine karar veriyorlar.

3

Avnüsselâh henüz yumurcak iken onu babası döğer, anası severdi. Bu tedip ve nevaziş terbiyesi arasında çocuk bütün bütün arsız oldu. Kabahat işlediği zaman anasının vücudunu kendine siper yaparak ekseriya dayaktan kurtuluyordu.

Bir gün daha evvel yumurtlatmak için tavuğun deliğine koca bir çivi soktu. İçini kurcalaya kurcalaya hayvanı öldürdü. Babası bu cinayeti anlayınca onu eşşek sudan gelinceye kadar patakladı. Yumurcak birkaç saat pestil gibi yerde serili kaldı. Öfkesinin şiddetinden hep kendi kendini didikledi. Yumruklarını ısırdı... Üstünü başını paraladı. Babasına büyük kin bağladı. Gücü yetse boğazına atılarak onu boğacaktı. Lâkin insanın kuvveti yetmediği zamanlarda bir fırsat zuhuruna taliken kinini saklamak lüzumunu daha o vakitten anladı.

Felsefe iki türlüdür. Hayır ve şer felsefesi.. Zıt mânâda görünen bu iki şer bazan birbirine o kadar yaklaşır ve karışır ki şerrin hayırdan hayrın şerden çıktığına insanın tereddüt etmeyeceği gelir. Avnüsselâh daha küçük yaşında iken şer felsefesinin prensiplerini kurmaya başladı.

Her şeyde mükâfatla mücazatı, tatlı ile acıya muvazene ederdi. Meselâ ağaçta koparılması memnu yemişler var. Bu meyveları çalıp da yemek bir lezzet, binaenaleyh bir mükâfattır. Sirkat esnasında yaklanırsa pataklanacak... Şimdi bu dayağın acılığıyla meyvanın tatlılığını zihninde karşılaştırır. Hangi cihet galip gelirse onu ihtiyar eder. Diyelim ki ağaçtan on armut çalacak, görürlerse iki tokat yiyecek... On armudun lezzeti her halde iki tokadın acılığını bastırır.

4

Bu küçük şer filozofu tavuğunu vakitsiz yumurtlatıp sabahleyin kendisine bir alakok ziyafeti çekecekti. Muvaffak olamadı. Yumurta yerine sunturlu bir dayak yedi.. Fakat bu acıyı bir türlü hazmedemiyordu. Baba-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sından öç almak hırsıyla zangır zangır titriyor ve buna gücü yetmeyeceğini düşündükçe sinirleri geriliyor, çıldırıyor, öfkesinden gene kendi kendini ısırıyordu.

Düşündü, taşındı. Oh fakat her şey kuvvetle mi olur? Akıl, kurnazlık çok defa galip gelmez mi? Okuduğu çocuk masallarında şunlar aklında kalmıştı. Ayı insandan çok kuvvetlidir. Fakat insan onu kurnazlıkla karşısında zıp zıp oynatıyor. Kuvvetini tahrike mahal vermeksizin o, babasına bir fenalık edemez miydi? Ederdi. Edebilirdi ve mutlaka edecekti.

Avnüsselâh alacağı intikamın lezzetiyle güldü, güldü. Babasının rakı şişesine idrar akıtmaya karar verdi. Çok değil, yüzdirhemliğe bir kadeh karıştırdı.

Zavallı adam, o akşam :

— Artık rakılar da sidiğe döndü. Renk, tıpkı o, meretten şimdiye kadar hiç tatığımı bilmiyorum ama galiba lezzeti de böyle olmalıdır, şikâyetleriyle bağıra çağıra gıdasını aldı. Kabahati inhisara, fabrikaya, bakkala buldu. Fakat bu beyhude ihtamları dinleyen asıl suçlu bir köşede kıs kıs gülüyordu.

İhtiyar sarhoş o gece çok su içti. Ertesi günü midesi bozuldu. Beri yandan yumurcağın intikamı yerini buldu. Kalbi ferahladı.

5

Hayrullah Efendi Avnüsselâh'tan başka biri on, diğeri sekiz yaşında Necip'le Şükriye isminde iki çocuk daha bırakarak içki sıskalığı neticesi vefat etti. Yumurcak tosunlaştı. Yirmi beş yaşına geldi. Girip çıkmadığı mektep, karışmadığı halt kalmadı. O hiç bir ilimde ihtisas taraftarı değildi. Bu âlemde öğrenilecek çok şey vardır. Bir fende kazık kakmaktansa hepsinden birer parça malumat edinmenin hayırlı olacağı fikrinde idi.

Daldan dala uçarak gittikçe ahlâksızlığını genişleten bu delikanlı anasının başına belâ oldu. Biçare Fevziye Hanım eytam ve eramilden aldığı maaşı yetiştiremiyordu.

Her gün ana oğul arasında dırıltı eksik değildi. Kadıncağız şöyle bağırıyordu:

— Salâh... artık vesayetten kurtuldun. Kazan da ye.. Bundan sonra yetimlerin hakkını sarfedemem...

— Söyle bana nasıl kazanayım?

— Ben bilir miyim onu?

— Söyle diyorum, para nerede var?...

— Arslanın ağzında imiş diyorlar...

— Şaşkın kadın. Hayvan onu çoktan yuttu...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

6

Avnüsselâh bir akşam gayet boş mide ile yatmıştı. Gece alaca bir uyku geçirdikten sonra erkenden kalktı. İçi ezim ezim eziliyordu.

Döşeme tahtalarının araları birkaç parmak açılmış ve her adımda zelzele yapan viran evin sofasından yürdü. Çarpık merdivenden alt kata indi. Aç kedi gibi her tarafı koklaya koklaya ekmek çömleğini karıştırdı. Köseleye dönmüş bir iki kırpıntı buldu. Ağzında ilk lokmayı gevelerken, ötekileri elinde evirip çevirerek:

— Ah mübarek nimet sana evvelden nan-ı aziz derlerdi. Türkçede terkipler rağbetten düşeli sen de izzetini kaybettin. Ah ah, adınla beraber nev'in de o kadar değişti ki doyurmuyorsun, mide şişiriyorsun. Beslemiyorsun, bağırsak ufunetlendiriyorsun..

Mutfakta bir tıkırtı duydu. Besbelli annesi daha evvel kalkmış olacaktı. Seslendi:

— Anne?
— A canım.
— Ekmek yok mu?
— Çömleğe bak..
— Baktım, birkaç kırpıntı var..
— İşte o kadar...
— Onlar da taş gibi...
— Islat da ye..
— Öküz müyüm ben köftün yiyecek?
— Şimdi kardeşlerin kalkarsa onu da bulamazsın.
— İnkıbazdan rahatsızım..

— Ya ben.. ya ben.. Bab-ı meşihatin eski eytam sandıklarına döndüm. İthalât var ihracat yok.

— Anne rumuz, nükte dinleyecek bir halde değilim.. Akşamdan aç yattım. Midem çalışmak için gıda bekliyor.. Gözlerim kararıyor. Bütün uzuvlarım grev yaparak hayat makinemi durduracakları tehdidiyle bağırışıyorlar.

— Ben akşamdan kuzu dolması yemedim ya.. böyle olan yalnız biz değiliz. Komşunun hali de bu.. mahallenin hali de ve hemen bütün İstanbul'un hali de bu... Açlık ve inkıbaz.. Geçen günü kardeşine ilaç yaptırtmak için eczaneye gitmiştim. Birkaç efendi konuşuyorlardı. Doktordan sordular — mahallî hastalıklardan en ziyade müstevlî olanı hangisidir? Mide, cevabı alındı.. sonra eczacı da söze karışarak «Bizim de en ziyade sattığımız müshildir» dedi. Ve efendinin biri lâfa atılarak :

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Şimdiki ekmekler, katıklar insanın karnına betonarme gibi temel atıyor. Halk yediğini çıkarmak için de ayrıca ecza parası veriyor..

— Anne aklıma getirdin. Haydi bu nan-ı gayr-ı azizi tuğla yer gibi geveleyelim. Bir parça katık yok mu?

— Ne katığı yavrum.

— Biraz peynir.. zeytin tanesi canım...

— Yok...

— Hele kıyı bucağı bir karıştır, araştır bakalım...

— Yok...

— Sen istersen bulursun haydi...

Fevziye Hanım'ın kart sesi hiddetten pürüzlenerek :

— Yok.. yok.. yok..

— Elverir, bu kaç yok...

— Ne yapayım bir iki yoktan anlamıyorsun..

— Öteki yumurcaklarına vermek için benden saklıyorsun..

— Yumurcaklarına!. O nasıl lakırdı öyle..

— Yumurcak yakın vakte kadar hakkımda kullanılan bir vasıf değil miydi? Öteki çocuklarına böyle deyince niçin kızıyorsun? İşi lâfa boğma biliyorum zeytin var.. Nerede haydi söyle..

— Söylemem...

— Ha işte itiraf ettin. Zeytin var. Nerede söyle.

— Var ama sana vermeyeceğim işte.. Ne yapacaksın?

— Ne mi yapacağım.. Ben zeytini bulayım da ne yapacağımı görürsün.

— Zeytinleri kâseye doldurdum. Kazana koydum. Üzerlerine tencere kapattım. Fare gibi koklaya koklaya gittin. Buldun.

— Bulurum ya açlık bu...

— Sepete yerleştirdim. Kuyuya sarkıttım. Oradan da çıkarttın yedin.

— Bu sefer nereye sakladın? Eski mücevher mahfazalarına koyup da sandığına mı kilitledin?

— Evet.. evet mücevher mahfazalarına koydum. Bugünkü zeytin eski pırlanta broşlardan daha kıymetlidir. Siyah inci gibi bir sıraya dizip de gerdanıma taksam âleme bir varlık göstermiş olurum.

— Tak. Çok yaraşır tak.. O zaman sana kırmızı turptan bir çift küpe de ben hediye ederim. Başına yarım balkabağından bir taç.. Fakat dikkat et ki gece uykunda aç fareler bu ziynetlerinle beraber etlerini de kemirmesinler...

— Senin gibi hayırsız, züğürt evlât anasına ancak balkabağından taç giydirir..

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Senin gibi öteki çocuklarına yedirip, benden dört zeytin tanesini sakınan anaya lâyık olan da budur.

— Dört zeytin mi? Gözüne dizine dursun diyeceğim ama analık bu.. Dilim varmıyor.. Geçen gün sofranın üzerine bırakmış olduğun çekirdekleri saydım.. Tamam otuz altı tane yemişsin..

— Öf lokmalarımı mı sayıyorsun yahu?..

— Sayarım zahir. Ben kardeşlerine zeytini hesapla veriyorum. Sekizer tane.. Bakkal, yenecek zeytini elli kuruşa satmaya nazlanıyor..

— Onun için kardeşlerimin boyunları zeytin çöpü gibi.

—Başka türlü ne yapabilirim? Baban ne bıraktıysa onunla idareye mecburum. Beğenmiyorsan kazan da bol bulamat bizi besle bakalım.

— Ohh sizi beslemek kolay şey.. birer parça küflenmiş ekmek, sekizer tane çürük zeytin.. birer maşrapa çeşme suyu.

— Eğleniyorsun ama buna da kudretin yetmiyor. Bizi beslemekten vaz geçtim, üzerimize yük olma. Bizim için o da bir kârdır.

— Sekiz zetini böyle, sekiz yüz defa başa kakarsın.

— Elbette... elbette...

— Niçin böyle yapıyorsun?

— Gücüne gitsin de kazanmayı öğrenesin diye.

Vakit, nr. 4252-4256, 12 Teşrin-i sani - 15 Teşrin-i sani 1929.

II

Nedim Bey — Şevkiye Hanım vurgununda şansı elli binden beş yüz liraya düşen Avnüsselâh bu satılık zevce vak'asında birkaç elin tokat ve yumruğundan yorgun vücudunu zor kurtarabilmişti. Böylece mesleğinde daha ziyade pişiyor, insanları daha ziyade anlıyordu. Giriştiği dalaverelerde muvaffak olursa cebine beş on lira giriyor, olamazsa dayak, takibat, muhakeme, hapis... Fakat şimdiye kadar yakasını zabıtaya kaptırmamıştı, çünkü musallat olduğu kimseler, kendinden ziyade mücrim idiler. Adlî takibatta bulunmak işlerine gelmiyordu. Ve gene çünkü Avnüsselâh'ın dolandırıcılık cürmünden ziyade kendi kirli çamaşırlarını ortaya dökmüş olacaklardı.

Avnüsselâh dikkat etti : Vatandaşlarını el altından soyan bu gizli hırsızlar, cemiyet içinde kanunun gözlerine taktıkları koyu gözlükle rüyetini bulandırarak sirkatlerini örtmek hüneriyle yaşıyorlardı.

Bu vadide bir kere alıp yürüdükten sonra da doymak bilmiyorlardı.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Avnüsselâh Bahçekapı taraflarında bir yer kazılırken görerek sormuştu :

— Buraya ne yapılacak?

— Büyük bina.

— Kimin?

— D. Efendi'nin.

Beyoğlu'nda muazzam bir apartıman görerek aynı suali iradında:

— D. Efendi'nin, cevabını almış ve daha birkaç yerde nazar-ı dikkati calib yapılmış ve yapılmakta olan iradların önünde durmuş, sormuş:

— Kimin?

— D. Efendi'nin.

— Kimin?

— D Efendi'nin.

Boğaziçi'nde tamir olunan bir yalının cephesine ve arkadaki cennet misali yeşil korusuna içini çeke çeke bakarak :

— Burası acaba hangi faninin mesut vücuduna ârâmgâh olacak, sualini kendi kendine mırıldanırken kulağına gelen bir ses yine şöyle demişti :

— Bilmiyor musun ey oğul, D Efendi'nin.

Bu cevabın önünde haset damarları tutuşan züğürt dolandırıcı bu defa kendinden şu suali sormuştu : Bir günlük ekmeğini kazanabilmek için kanlı terler döken bu aç halkın maîşet ma'rekesi ortasında bunca servet âbidelerini kuran D. Efendi bu kazanç tılsımını nasıl keşfetmişti?

Bu meraka düşen Avnüsselâh tahkikata girişti. Ho, ho, ho, ho.. neler öğrendi. Gördükleri bir şey değildi. Taşrada çiftlikler, ormanlar... Bankalarda paralar... Tümen tümen... İnsaf, vicdan, hamiyetten başka her şey.

Halbuki D Efendi ilm-i simya âlimi değildi. Ne kimyagerdi, ne de banker... O sultan idaresinde kanunu, müstebidin keyfine uyduran bir efsuncuydu. Sonra İttihatçi tahmiscilerinin hık deyicisi oldu... Her kalıba girer, menfaati icabı her çekiye gelir bir uysaldı. Hahamla yahudi, papa ile katolik, Lenin ile komünist olurdu.

İşte bu yüksek müraîlik, büyük mizaçgirlik bütün muvaffakiyetlerin maymuncuğu hükmünde idi. Cemiyet ahlâkının demir kapılarını açan bu anahtarları hüsn-i istimal etmeği bilenler, berhurdar, bilmeyenler hor ve hakîr olurlar...

Avnüsselâh D Efendi'ye nisbetle cemiyetin umumi servetinden ne çalabilmişti? Zerrenin zerresi.. Hiçten de aşağı.. Fırsat gözeten aç köpek gibi karın doyurmak için arasıra birkaç kırıntı aşırıyor, onu da kimseye

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sezdirmeden acele yutmak için su-i hazma uğruyordu. D Efendi tahkirlerden, takiplerden çok uzak, ağır, kibar yudumlarla sirkatinin lezzetini, zevkini çıkarıyordu, adi bir hırsız için yüz karası sayılan sirkat mahsulleri D Efendi hakkında celb-i hürmete vesile oluyordu...

Ne çare ki, Avnüsselâh bu kap kaç meydanına çalmanın ince âdâbına, medenî prensiplerine ayak uydurabilecek bir vadiden girmemişti.

Avnüsselâh çektiği açlık zaruretlerinden tenebbühle akıllanır soydan değildi. Hilkaten müsrifti. İlerisini düşünmeden eline geçeni hemen yerdi. Nedim Bey'den vurduğu beş yüz lira hesabında Safder'le bir arslan payı yaptıktan sonra bâkisini çarçabuk yemeğe koyulduğu esnada, arkadaşı demişti ki :

— Ne yapıyorsun Selâh, biraz da yarını düşün...

O da gülerek şu cevabı vermişti :

— Yarını düşünsem öbür günü de düşünmem icap eder. Öbür günü düşünsem, daha öbür günü de hesaplamak lâzım gelir... Güneşin mütemadiyen doğup batmasına, ben hâkim olabilir miyim?.. Bu arkası bitip tükenmeyen üzüntüye kendimi niçin kaptırayım? Vurduğum parayı Allah'ın nihayetsiz günlerine taksim etsem, her güne bir para bile isabet etmez. Gene aç gezmek mecburiyetinde kalırım. Onun zevki her ne vurursan doyabildiğin kadar yemektedir.

— Güzel felsefe...

— Güzel de lakırdı mı? Bu felsefe aliyülâlâdır. Herkes benim gibi bu felsefenin ulviyetini müdrik olsa, derhal dünya düzelir. Çünkü kimsenin kasasında mahbus para kalmaz, piyasadan türlü türlü oyunlar, ihtikârlar kalkar. Hiç bir yerde durgunluk olmaz. Ticaret ve her muamele alabildiğine işler...

— Bu müsrifâne felsefe, senin gibi sefillerin harcıdır. Muktesitler paralarını saklıyorlar.

— Saklasınlar aptallar.. Onların bir ayda yediklerini ben bir günde afiyetle yersem, hepsinden tok gözlü ve zengin sayılırım. Bir günün beyliği beyliktir.

— Senenin on bir ayını aç geçiriyor, ancak bir ay doyabiliyorsun. Bunu da kalb gınası mı sayıyorsun?

— Evet.. Ömrünün son gününe kadar fazla fazla kifaye edecek miktarda gıdasını tedarik etmiş bir adamın artık bu dünyada miskin miskin uyuklamaktan başka ne işi kalmıştır? Açlık insanı kazanmak için kamçılar.

— Böyle bizim gibi kazanmak için..

— Hay hay ne zannettin düdüğüm.. Her ne suretle olursa olsun çalışıp da kazanmak helâl, çalışmadan yemek haramdır. Hazır para insanı

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ahlâksız eder. Yavaş yavaş ahmaklaştırır. Birkaç zamandır hazırdan yiyorum. Vücuduma atâlet, zekâma bir durgunluk geldi. Zihnimin dalavere yerleri paslanmaya başladı. Onları yine yağlayıp işletmek lâzım.

— Yağla bakalım.. Yine ne hırsızlıklar yapacağız?

— Hırsızlık.. Of, herkesin yürek çarpıntısı ve ağız dolusu bir telâşla söylediği bu kelimenin doğru mânâsını yüzde birde bir kişi bilmez. Hırsızlık bütün medenî sanatların şâhı, şahbâzıdır. Hırsızlık bu, çalanla çaldıranın arasında geçen bir fiildir. Daha doğrusu bir muameledir.

Bir iştir.. Hırsızlığı kaldır, artık mahzenlere, demir kapılara, kasalara, bankalara, polislere, bekçilere lüzum kalmaz. Medenî faaliyetin mühim bir kısmı şıp diye durur. Hırsızlık mal sahiplerini muhafazada itinaya ve çalanları bu itinalar nisbetinde kurnazlaşmaya sevkeden bir kuvvettir.

Çalan kendinde olmayanı, olandan aşırıyor. Hangisine acıyalım? Hangisini ittiham edelim? Meselâ birkaç bin liralık antika bir halı serildiği yerde veya asıldığı duvarda, zenginin bedîî zevkini, hazzını okşuyor, bunu oradan çalıp da birçok fukaranın karınlarını doyurmakla daha insaniyetkâr hareket etmiş ve mübrem bir ihtiyacı tatmin etmiş sayılmaz mıyız?

— Tuhaf söylüyorsun.. Hırsızlıkla mı âleme intizam vereceğiz?

— En medenî memleketlerden ta Afrika vahşilerine kadar zaten idareler başka türlü dönmüyor ki... Mal sahibinin haberi olmadan aşıran hırsız muhterem kişidir. Onun fenası alenen, cebren, kahren soyandır..

— Selah bu agrep felsefeleri hangi kitaplardan okuyorsun?

— Tabiattan... Asrî bir hırsızlık felsefesi gözüyle bütün dünya muamelelerine dikkat et.. En namuslu sandığın adamların kafalarında adları değiştirilmiş sirkat hevesleri kaynaştığını görürsün. Herkes hırsızdan şiddetle nefret eder. Niçin? Çaldığını teşnikârlarıyla paylaşmadığı için.

Yüz bin lira vurmuş kaçmış.. Bu firarînin arkasından ateş püskürenlerin yürekleri neden böyle şiddetle yandığını tasrihe, teşrihe lüzum var mı? Vicdanımca bu dünyada menfur olan yalnız bir şey vardır : İnsan öldürmek. Bence yalnız, işte bu fiil canavarlıktır. Yaşamak için bundan başka her cüretkârlık mübahtır.

— Senin felsefence çalmak mübah.

— Vızır vızır... Fakat bir şartla :

— Hangisi?

— Aç olmak ve doyduktan sonra yani gıda almak ihtiyacı yokken çalmamak şartıyla..

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Senin bu sirkat mübahiyeti felsefen taammüm ederse, dünyanın hali ne olur? Herkesin meşguliyeti çalmak olur ve sonra çalarak bir şey bulunmaz.

— Dünyanın şimdiki hâli düzgün mü gidiyor? Hırsızlığı bilâ-tevil hırsızlık olarak yapmak, türlü türlü içtimaî sanialar, hilelerle onu namuskârlık kisvesine sokarak, irtikâb etmekten çok ehven bir şer sayılır.

— Peki monşer, dünyada her şeyin leh ve aleyhdarlığa müsait cihetleri vardır. Sana yardak olalı ahlâkın caddesinden çıkmaz sokaklarına sapıttım. Bu da bir tarîkat, eyvallah. Fakat şu sualime cevap ver:

— Söyle...

— Bir yoluna, sırasına girip de namusun çizdiği hudut dahilinde çalışarak kazanmak, hırsızlığa müreccah değil midir?

— Hah şimdi, bam telime bastığını zannedersin. Fakat hayır. Bak dinle.. Seninle ahlâkiyat kitaplarının göz boyayıcı nazariyatı ile konuşmayacağız.. Ahlâkiyat bak laklakiyat veznindedir. İkinci mânâsızlığı ne ise birinci de odur. Seninle üstü açık görüşeceğiz.

Kudsiyetine binaen kimsenin karıştırmaya cesaret edemediği hayat esrarını kurcalayacağız. Bir yoluna, sırasına gelip de namusun çizdiği hudut dahilinde çalışarak kazanmak, hırsızlığa müreccah değil midir diyorsun. Oğlum birçok tabirleri uzun bir ülfet seyyiesiyle kullanırız. Fakat mânâlarının hakikate mutabakatını düşünmeyiz. Namus, hiç bir moral haritası üzerinde hududunu çizmez.

Böyle bir haritaya pusulayı, dümeni uydurup gitmek kabil olsa bile, namus ve istikametin bu kadar kat'iyetle sevk u idaresi altına girmek, kimsenin işine yaramaz... Yollu, sıralı dediğin işlerde hep mültemes insanlar doludur. İltimas kuvvetiyle mevki tutanlarda zekâya, tahsile, liyakate pek lüzum yoktur.. Zeki bir memurun en büyük felâketi ahmak, cahil bir âmirin keyfemayeşa idaresi altına düşmesidir. Cemiyet mikyasında zekâvetimle mütevazin sırama beni geçir, sana iyi iş göreyim.

Yoksa ahmak herifin biri, on bin alırken, ben onun emri altında on kuruşa çalışamam... Böyle intizama çapulculuğu tercih ederim... Beni huyumdan, mesleğimden vaz geçiremezsin.. Sen ıslâh-ı nefse mi karar verdin?

— Bundan sonra kabil mi?

— Niçin kabil olmasın? Cenab-ı Hak orospuların tövbelerini bile kabul ediyor. Kırk yıl günahkâr, bir gün tövbekâr.

— Orospular bizden çok iyidirler.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Hakkın var... Onlar muteber irad sahibidirler.. Kiraya verdikleri akarın yangını yok, zelzelesi yok. Biz de kendimize bir çeki düzen vermeliyiz. Adam aldatmak için kıyafet lâzım. Ne olur ne olmaz, bir yüksek şapka aldım. Ona göre elbise düzdüm. Gösterişli kıravat, baston, eldiven.. Bu hayat komedyasında olur ki milyoner, mirasyedi rollerine çıkmak icap eder. Bende paralar suyunu çekti. Söyle bakalım, hangi mel'anet deryasına olta salacağız?

Vakit, nr. 4329-4332, 27 Kânun-ı sâni 1930 - 30 Kânun-ı sâni 1930.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

21

KADINLAR VÂİZİ

Şeyh küçük efendi... Enseden topuklara kadar cesim, yekpare bir üstüvane dolgunluğunda canlı bir sütuna benzer, kallavî bir zattı. Bu, büyük çapta adama neden küçük efendi deniyordu? Bu âlemde müsemma biz-zıd garabeti yalnız şeyh efendi namındaki bu kalın vâizde görülmüş bir cilve-i tali' olsaydı buna bir sebeb taharrisini düşünürdük.

Fakat dünyadır bu. Nefsinde olmayan vasıflarla müştehir nice zevat var[1]. Sıfatın mevsufla daima mutabakati yalnız kavaid kitaplarına mahsustur. Bu hayat-ı arbedegâhî sarf ve nahiv sahaifi değildir. Hayatın amelî sahalarında pek kaide-perest olmaya gelmez. Akıl ve muhakemeden taşkın pîruzları örtmek için hususî bir mantık icadından başka çare yoktur. İşte insanın bu dünyadaki muvaffakiyeti bu mantığı icattaki kiyasetiyle mütenasiptir.

Fakat şeyh efendiden bahsederken meseleyi büyütmeyelim. Boy kürkünü örten bol yenli cübbesinin içinde şeyh efendi o direk kırması endamı ve salıntılı reftariyle cami kapısından gözüktü mü, kürsünün önüne yayılmış hep kadından ibaret cemaati bir meftuniyet cezbesi kaplar, ihtiyarında, gencinde: «—Ah işte geliyor... İki gözüm... Ne mübarek adamdır... İnsan değil, sanki bir nur...» kabilinden fısıltılar hemen başlar.. Şeyh efendide yaş kırk ile elli arası.. Beniz koyu buğdayî, yanaklar, dudaklar Amasya elması gibi mücellâ kırmızı, gözler siyah, iri, müdevver.. Kaş, bıyık, sakal gür ve kurum siyahlığında..

Bu iri şeyh efendi tabiatın kendine bahşettiği bu renkleri ezdadıyle açma fennine de vâkıftır. Tunus-vâri geniş tahlalı narçiçeği fes üzerine sarılmış taylesanlı tutî yeşili sarık, eflâtun ipekli mintan, turuncu kuzu kürk kapı, açık barudî biniş... Kanarya sarısı çedik papuç...

İşte bu vâiz için ölen, dirilen, ayrılan, bayılan kadının hadd ü hesabı yok.. Fakat efendinin bu çığırtkan renklerine mi? Boyuna mı? Bosuna mı? Çapına mı? Nesine? Bilinemez. Çünkü elfaz-ı tabiiye içinde kadın hâlet-i ruhiyesinden muğlağı yoktur. Bu kadın cemaatin vâize meftuni-

1 Muhitimizdeki şiirsiz şairler, ilimsiz âlimler, diplomasız diplomatlar, Türkçe bilmez edibler gibi...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yeti, cami avlularında, rakibeler arasında saç saça baş başa birkaç defa düellomsu hengâmeler vuku'unu intaç etmişti. Kendilerince müştehir bu vâizlere, mevlidhanlara, hâfızlara hanımlar ne isimler vermemişlerdir. Cennet tubası, gümüş servi, altın direk. (Ah nasıl söyleyim?) Ayva göbek..

Şeyh efendi dudaklarında gezinen tebessümü örtmek için almağa uğraştığı beyhude bir ciddiyet ve temkin tavrıyle kürsüye çıkar. Koynundan göbeğine doğru sarkan bir kitabı çıkarır. Önüne kor. İpekli mendil ile hafif hafif yüzünün terini siler. Cübbesinin kollarını biraz geriye iter. Esmer, tüylü iri bileklerini örten hilâlî gömleğin geniş yenleri görünür. Hep bu el hareketlerinde parmağındaki tek taşlı roza yüzük defaatle pırıldar. Anlatacağı menkıbeleri, mev'ize zeminleri mahduttur. Ekseriya ahlâkıyat, şuunat, hafifçe siyasiyattan bir girizgâhla söze girişir. Bazen coşar.. Azab-ı cehennemle cemaati korkutur. İnsanlarda gördüğü günahkârlıklara cehennem bazen dayanamaz.Ateş zincirlerle bağlı bu ejder bağlarını koparır. Günahkârları yutmağa atılır. O zaman cematte ağlamalar, hıçkırıklar, istiazaler, istiğfarlar, tövbeler işitilir. Sonra Eyüb Aleyhisselâm'ın vücudunu kurtlar yediğini ve üzerinden dökülen bu eklü'llahm böcekleri Nebi-yi sâbirin, tezyid-i ecr için yerden alıp tekrar vücud-ı mübarekine nasıl koyduğunu ber-tafsil anlatır : Yunus aleyhisselâm'ın balığın karnındaki ikâmetini an'anesiyle hikâye eder.

Fakat bu kıssaları bir vaazda itmam etmez. Hep ma'badli bırakır. Meselâ Hazret-i Yusuf'u kardeşleri kuyuya atarlar. Hazret'i kuyudan çıkarmadan vaazı keser. Vaaz Kızıltaş camiinde veriliyorsa ma'badini Taştekneleri'nde tamamlayacağını söyler. O kadar kesîr hatun cemaati haydi hurya şeyhin arkasından Taştekneler'e yollanırlar... Şeyh önde, bunlar arkada sokaklar kadın almaz.

Bazen filân günü, filân camide gayet meraklı olan filân kıssa-i şerîfeyi hikâye edeceğini, binaenaleyh bu keyfiyet-i mühimmeyi duyanların duymayanlara haber vererek bütün konuyu komşuyu işten âgâh kılmaları kabilinden kendine nev-amâ reklamlar yapar.

Vâizin sinirli bir günüydü. Kürsüye çıktı. Kadınların arasında mektebe, düğün evine benzer bir uğultu kesilmiyordu. Eliyle kürsü rahlesine vurdu:

— Susalım... Siz mi söyleyeceksiniz, ben mi? Kim kimi dinleyecek?

Uğultu birden kesildi. Fakat bir iki taraftan kursaklı kamış düdük gevrekliğinde çocuk sesleri, ağlamaları işitildi. Şeyh efendi celâllenerek :

— Buraya kundakta çocuk getirmeyiniz diye size kaç defa tenbih ettim. Burası Allah'ın evidir. Sabîdir bilmez, anasının kucağına yesteh-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ler. Hades bırakır... Bu kadar mü'minâtın ibadeti fâsid olur... Kucaklarında ufak çocukları olanlar dışarı çıksınlar..

Beş — on kadın birden :

— A öyle ya.. Şeyh efendinin hakkı var.. Burası vilâdethâne değil Rabbimin evi.. Çocuklar dışarı çıksınlar.

Söylene söylene çocuklu kadınlardan birkaçı kalkar.. Bir tanesi çocuğunu göğsünde çarşafının altına saklayarak şeyhin emrine aldırmaz. Fakat vâize yaranmak isteyen bir-iki kadın:

— Hanım sen neye kalkmıyorsun?

Kadın göğsünden çarşafının ucunu biraz kaldırır. Ağzında meme, mışıl mışıl uyuyan yavrusunu göstererek:

— İşte bakınız... Benimki uyuyor... Size ne zararı var?

Birkaç kadın birden:

— Şimdi uyanacak değil mi? Vaaz arasında gürültü olmadansa şimdiden çıkınız... Buraya Hak Tealâ'nın evi deniyor...

— Hak Tealâ'nın evi deniyorsa benim kucağımdaki de Rabbimin bir meleği..

Kocakarının biri :

— Sus.. Sus... Günaha girme.. Neden oluyormuş melek? Melekler yemezler, içmezler.. Onlarda erkeklik dişilik olmaz.. Donlarını hiç kirletmezler. Sen hiç ilm-i hâl-i şerif okumadın mı hanım? İnanmazsan şeyh efendiye sor..

Kadının biri yanındaki oğlan çocuğunu göstererek :

— Hanım benimki altısını sürüyor... Rabbim yetiştirir ise bu küçük tövbede yedisine basacak... İşte uslu uslu oturuyor. Bir zararı var mı?

Kadının biri :

— A, şeyh efendinin yerden göğe kadar hakkı var. Bugün camide mevlid var sanmışlar da fazla şeker almak için çocuklarını da getirmişler.. Bin tenbih et... Bu açgözlüler lâkırdı dinlerler mi?

On beş-yirmi dakika böyle geçer. Nihayet vaaz başlar. Şeyh efendi zemmalık ve gıybet aleyhinde nasihata girişerek :

— Üç-dört kadın bir araya geldiniz mi derhal komşunuzu zemmedersiniz.. Bugün Ayşe Hanım'ın evine gider, Fatma Hanım'ı çekiştirirsiniz. Yarın Fatma Hanım'ın evine gider, Ayşe Hanım'ı gıybetlersiniz. Gıybet etmek insan eti çiğnemektir. Günahı büyüktür. Yarın rûz-ı cezada gıybetçilerin, zemmamların, mukallidlerin, meddahların, hanendelerin, tiyatrocuların dilleri neuzübillah zebanilerin kızgın maşalarıyle enselerine çekilecek...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Her taraftan istiğfarlar, tövbeler, ahlar, oflar, inlemeler... Vâiz efendi sözündeki tesirin kuvvetini karşısındaki çehrelerde memnuniyetle temâşâdan sonra devamla:

— Nene lâzım senin âlemin dedisi kodusu? Sen kendini düşün.. Yarın kâbız-ı ervah canını almağa geldiği vakit imanını kurtarabilecek misin? Allah yolunu unuttuk... Hiç bir tarafta bet bereket kalmadı diye şikâyet ediyoruz. Kendi günahımız.. Kendi kusurumuz... Farzı, sünneti terkettik. Rabbimize ibadet... Büyüklerimize itaat kalmadı. Küçük büyük bilinmez oldu... Sen arada bir cami-i şerife şeyh dinlemeğe geliyorsun ama o, kocan olacak herifin secde-i rahmana baş koyduğu var mı? Oğlun tiyatroya gider... Gelinin o dar peştemel gibi çarşafın içinde uzun ökçeli potinlerle Kalpakçılarbaşı'nda fink atar.. Kızın komşusunun oğluyla nâmeleşir. Beslemen manavın çırağıyle cilveleşir.. Daha ne deyip de Rabbimden bet bereket arıyorsun?...

Vâize hiç ehemmiyet vermeksizin üç kadın bir tarafta başbaşa şöyle görüşüyorlardı :

L Hanım — Karı elli yaşına geldi, yüzünden pudrası, kaşından boyası, gözünden sürmesi eksilmedi...

M Hanım — A elbette kendinden yirmi yaş küçük bir delikanlıya vardı... Her gün telli bebek gibi geziyor...

N Hanım — A duymadınız mı? Şimdi daha bir gencini, güzelini bulmuş. Bundan boşanıp ona varacakmış...

L Hanım — Gençler bu kadının nesine bayılıyorlar?...

M Hanım — Beyoğlu'ndaki apartmanına.. Benim de öyle kırk odalı bir iradım olsa bana da bayılırlar...

N Hanım — Aman, onlar böyle ar ve namusu kıt bir aile... Duymadınız mı geçen sene küçük dul hemşiresi çocuk düşürdü...

Bir kaynana, yanındaki kadına, kaynana dırıltısı şeklinde hiç susmayarak :

— Aman hanım bu gelinim!... Uğursuz karı, evimize geldiği günden beri altüst olduk. Ah ne söyleyeyim?.. Ne desem benim adım kaynana, onunki gelin... Büyü ile yalnız oğlumun değil, kaynatasının da ağzını dilini bağladı. Evin içinde hep onun dediği olur, meğersem ne soysuz karı imiş hanım? Kör olasıca şeytan beni yanılttı, bilemedim aldım... Evlerde kalmış, koca ağızlı, kart, kokmuş karıyı gelin diye getirdim. Köşeye oturttum. Allah oğlumun gönlü ne kadar da arsızmış? Hanımcığım, bir görüşte hemen can ü gönülden vuruldu. Şimdi gittikçe daha ziyade çıldırıyor. Vaktiyle biz de karı-koca olduk. Ben böyle şey görmedim. Bir soğukluk büyüsü bilsem yapacağım. Beceremiyorum ki.. Fena hayvanın yağını sür, kocasına domuz gibi görünür dediler. Ta Galata'daki kasaplara

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kadar gittim. Aradım.. Rabbimin bildiğini kuldan ne saklayayım? Caketine, terliğine sürdüm. Hiç tesir etmedi. Eder mi ya?.. Çünkü karının kendi domuz... Her akşam oğlum bütün cepleri yemişlerle tıklım tıklım dolu gelir. Odalarının kapısını sürmeledikten sonra bademleri, üzümleri, fındıkları ince bir âhenkle türkü söyleyerek tıkınırlar.. Bir-iki tanecik de beni çağırıp verseniz ne olursunuz!.. Sanki ben o hayırsız oğlanın anası değilmişim... Doğur, doku, büyüt.. işte sonu böyle... Eşime, dostuma benden nasihatler olsun, kimse oğluna çok bilmiş karı almasın. Allah'ın günü gönülhânenin semaveri ısınır.. Oğlumun avurdu avurduna çöktü. Yüzü verem rengi bağladı. Geberecek.. Hangi birini anlatayım? Hanımcığım...

Öbür kadın :

— Şeriatımız öyle buyurmuş, yıkanmasınlar mı? Başka bir kadın :

— Burası cami-i şerif, hiç burada fena hayvan sözü olur mu?

Üç kadın arasında bu gıybet böyle devam ederken, öte taraftan dördüncü bir kadın pek çapkın bir muaheze ve tel'in tavrıyle söze atılarak :

— Hanımlar kürsüde şeyh efndi insan çekiştirmenin günahından bahsediyor... Siz burada bilmem hangi kadının ayağına ip takmış sürüyüp duruyorsunuz...

L Hanım-Şeyh efendi gıybet aleyhinde vaaz ediyorsa en evvel kendi dilini tutsun... Çünkü o hepimizden ziyade çekiştiriyor. Benim kocam namaz kılmazmış... Gelinim Kalpakçılarbaşı'nda fink atarmış, kızım komşunun oğluna nâme yazarmış... Bilmem hizmetçim manavın çırağını severmiş... Ne vazifesi onun? Kürsüde söylenecek söz mü bunlar?...

Şimdi dört kadın birbirine söz yetiştirmeye kalkarlar. Lâkırdı büyür... Kürsüden vâiz efendi :

— Kadınlar nedir o gürültü orada?...

Muâhiz hanım — Ne olacak şeyh efendiciğim... Üç kadın burada başbaşa vermişler; insan çekiştiriyorlar... Siz orada istediğiniz kadar sarığınızı sallayarak çene yorunuz, hep beyhude...

L Hanım-Hay kemiklerin çekişsin inşallah... Sana ne? Seni bu camie cemaatin üzerine kalfa mı koydular kadın?..

Vâiz efendi :

— İnnallahe maassâbırîn... Allah cümlemizi ıslah eyleye...

Kadınlar hep bir ağızdan :

— Amin... Amin... Amin (s. 3-15)

Fırkacı

Meşîme-i hilkatten kör, topal, zeki, ahmak gelenler var. Afif Necati de fırkacı doğmuştu. Lâkin fırkacılık için evvelâ bir fikir, bir prensip sa-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

hibi olmak ve sonra bu kanaatlerini bir zemin-i idare ve siyasette tatbike uğraşmak iktiza eder. Afif Necati'nin mukarrer bir nazariyesi yoktu. O, fırkacılığı külâh kapmak için bir dalavere meydanı olmaktan başka türlü telâkki edemezdi. O âdeta nâzırlığı kurmuştu. Bu hırs-ı teâli Afif Necati için bir fazilet midir? Nakise midir? Bunu anlamak için, bir milletin sinesinde bu zihniyette adamların kesretle üredikleri buhranlı devirlerin psikolojilerini tedkik etmek lâzım gelir.

Her mesleğin müntesiplerinden istediği bir takım evsaf ve meziyetler vardır. Şüphesiz gaye-i meratip olan nazırlık için bu şerait-i ittisaf çoğalır, ağırlaşır, yükselir. On bin nüfusta bin mümeyyiz yetişebilir. Fakat evsafı hâiz on nâzır çıkmaz.

Afif Necati işte bu heveste mantarlardan biriydi. Bir zamandan beridir muhitin fesat için fışkılanmış toprağını bu arzusunun nemâsına müsait buldu. Maksadının husulüne koyuldu.

Kılık kıyafetçe düşkündü. Arkasında silinme ve ütülenmeden havı dökülmüş, ruganileşmiş siyah bir bonjur, iri sarı düğmeli, kruvaze, devetüyü bir yelek, başında medid bir istimalden çürümüş vişne rengini almış, yağları temizlenmeden kenarları ağarmış tablası enli şılık bir fes... Koltuğunda fersude fakat şişkin bir serviet, her gün onu Babıali caddesinde, Köprü'de, Galata'da, Beyoğlu'nda görürsünüz. Muharebe müddetinden beri üstünü başını aşınmışlığına rağmen oldukça temiz tutabilmesindeki mahareti cidden bir mucizedir. Elbiseleri üzerinden boyacının, lekecinin, ütücünün, örücünün tamirkâr elleri hiç çekilmez. Pençe ve belirsiz yama vurulmadan ayaklarının altında elaman çağıran potinlerinin yar ü ağyara karşı yaralarını kapamak için her gün boyacılara verdiği meblağ pek fakir bütçesine müdhiş bir rahne açar. Zavallı delikanlının ayaklarına yedirdiği para ağzına ettiği masraftan ziyadedir.

Kısa boyu, enli omuzları, sarı esmer rengi, iri çakır gözleriyle diplomat görünmeğe uğraşır. Memuriyeti yoktur. Kesret-i meşguliyetten şikâyet eder. Babıali divanhanlerinin, kitapçı dükkânlarının, matbaaların yılmaz bir müdavimidir. Bildik, bilmedik, birkaç kişiyi konuşur görünce enli omuzlarının ucuyle bu insan kümesini yararak yengeç-vari sokulur, dahil-i musahabe olur. Matbaalara gittikçe herkesi ağzına baktırmak için sahnede büyük sözler fırlatmağa hazırlanan bir aktör tavrıyle ellerini uğuşturup gözlerini açarak :

— Aman monşer kapıyı örtünüz.. İçimizde yabancı yok ya?.. ihtariyle enzar-ı dikkati üzerine celbettikten sonra kabinenin icraatını bütün tehevvürüyle tenkide girişir, söyler, söyler, saçma sapan iddiaları, ithamlarıyle dinleyenleri bıktırır ve nihayet :

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Bu kabineyi düşüremezsek... Mahv muhakkak.. cümlesiyle sözünü mühürler. Onun merakı daima kabine düşürmektir. Her kabine ıskatında gelen nâzırların şerait-i tayin ve intihablarını etüd eder. Nâzırlık namzetliğine, o kademeye ayak atmak için çıldırır.

Tedkikatı neticesinde bu basamağa atlayabilmek için tutunacak iki mesnet keşfetti : Fırkacılık ve gazetecilik.. Bu da pek derin bir zekâya mütevakkıf, mühim bir keşif değildi. İttihad ve Terakki, üç devletten başka bütün dünyaya ilân-ı harb ederek memleketin nasiyesine yukarıdan aşağı silinmez kan sıvamak kuvvetini nereden aldı? Şüphesiz fırkacılıktan... Fırkanın çığırtkanları, mürevvicleri, pohpohcuları, yardakçıları, müdafileri, yalancı şahitleri, hık deyicileri, millete yağlı tuzlu dolma yuttuyucuları kimlerdi? Fırka gazeteleri... Onların rivayetlerine göre dünyada Tal'at'tan büyük diplomat, Enver'den müdhiş cihangir mi vardır? Ellerimizdekileri muhafaza etmek şöyle dursun, üç asırdan beri kaybettiklerimizi bütün geri alıyorduk. Buna iman etmeyen hain sayılıyor, Türkçülük namına davul çalarak parsa toplayanların menâfi'ine göbek atmayanların hamiyetlerinden şüphe ediliyordu. (Tabîr af buyurulsun) İttihad cemiyeti burnumuza hırızmayı taktı. Senelerle koca milleti homurdana homurdana kanlı sopasıyle ayı gibi oynattı. Hep bu mucizeler bir fırkadan çıkmadı mı? Keyfiyet işte böyle bir fırkaya mabud olabilmektedir.

Afif Necati bu iman ve bu aşk ile işe girişti. «Felah ve Saadet» cemiyetinin müessislerine karıştı. Cemiyet altmış maddelik, telli pullu bir program neşretti. Bu program her halde milleti, devleti birkaç kere böyle hatardan kurtarmış tecrübeli dimağların mahsul-i tetebbuu değildi. Çünkü müessislerin içinde kırkını geçmiş kimseler pek azdı. Programa idhal edilecek en mühim madde maalesef unutulmuştu. Birbiriyle hüsn-i imtizac hususu... Birkaç içtimadan sonra çıngar başladı. Bu «Felah ve Saadet» arması altında ne kavgalar ediliyor, ne çekişmeler, ne didişmeler oluyordu. Bir avuç müessislerinin arasında temin-i imtizac u felah edemeyen bu muhteşem unvanın haricdeki halka ne halaskâr tesiri olabilir?

Afif Necati Samimiyet'in[1] sermuharriri bulunduğu iddiasında... Halbuki bu nam altında yazan beş kişi var... Hepsi de müessis, hepsi de matbuatta oldukça müştehir... Halbuki başmuharir hangisi? Bunların hiç birisi öbürünün maiyetinde çalışacak kadar izzet-i nefsini kırabilecek boydan değil..

Nihayet nazik mesele şu suretle halledildi : Birinci başmuharrir, ikinci başmuharrir ve ilh..

---

1 Fırka gazetesinin ismidir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ve sonra hepsi «Felah ve Saadet» terkîb-i musallahının mülhemi olmakla beraber fikren, ictihaden birbirinin zıdd-ı ekberi... Birinin simsiyah dediğine öteki bembeyaz diyor..

Afif Necati tahsili meşkûk gençlerdendi. Onun kendi hakkındaki şahid-i irfanı yine kendi lisanıydı. Kendi rivayetince okumadığı fen, bilmediği nazariye yoktu. Gazeteye arşın boyu makaleler yazardı. İfade açık, cümleler hatasız, fikirleri muğlak değil fakat Allahım yazdığı şeyler o kadar ruhsuz, takatsiz, yavandı ki yarım sütunluk mütalâadan sonra kâri'in beynine bir uyuşukluk, çene kemiklerine esnemeden çatırtı gelirdi. Ne tarih bilirdi, ne ilim, ne fen, ne malumat-ı şettası vardı.. Ne de dahilî, haricî siyasî vukufu... Lâkin yazarken habbeyi kubbe yaparak cehlini indiyatla setretmek isterdi... Daima bir kaşık yoğurta bir kova su katarak matbuat ayranı yapardı. Sözlerinde hiç cevher, öz yoktu. Gazetede onun imzasını görenler hemen sahifeyi çevirirlerdi. Çok dokunaklı mevzular intihab etti. Fakat üslûbunda cazibe, mülâhazatında ilim olmadığından enzar-ı dikkati celbedemedi. Bu zavallının kalemi karıştığı gazetelerin sürüm barometresi derhal düşerdi.

Bu muvaffakiyetsizliği karşısında Afif Necati'nin halka ve hükûmete olan gayzı büyüdü. O, her halde kendini göstermek, kendinden bahsettirmek istiyordu. Bir gün ya herru ya merru dedi: Ya beni tevkif ederler, yahut bu köşe kapmaca oyununda ben de bir mevki kaparım.

Paşa veyahut beyefendi hazretleriyle başlar dahiliye nazırına karşı bir açık mektup kaleme aldı. Vaktin fevkalâde nezaketinden, hükûmetin fart-ı betaetinden bahs ile ateşler püskürdü. Diyordu ki :

«Asırların Türklerin aleyhine yığdığı felâketlerden teşennüc eden yaralarımızın tedavisine âcilen çare bulmaktan âciz iseniz istifa ediniz. Bu emr-i mühimmi sizden daha sür'at ve kiyasetle ifa edecekler vardır. Âtıl geçen dakikaların her biri yuvarlandığımız uçurumu derinleştiriyor. Fiilen isbat-ı liyakat edemeyenler çekilmekle ibraz-ı hamiyet etmiş olurlar...»

Ve bu asırların yığdığı yaraların serian taleb-i işfası mantıksızlığına benzer daha başka saçmalar...

Bu açık mektup ertesi günü matbuat müdüriyetinden gelen üç satırlık bir tevbihnâmeden başka bir tesir yapamadı. Halbuki Afif Necati nazırı makamından koparıp atacak bir bora zuhuruna muntazırdı.

Bu mektubu, bazı devâire isnad edilen bir-iki ihtilâs ve umûr-ı hükûmette su-i istimal makaleleri takip etti. Böyle dedikodular olduğu gün gazete birkaç nüsha fazla satılıyor fakat sonra büsbütün sürümden düşüyordu.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Nihayet (...nâzırından birkaç sual) unvanlı bî-edebâne bir hücum cür'etinde bulundu. Gazete kapandı. İki gün sonra gazeteler Afif Necati'nin (Felah ve Saadet) cemiyetinden istifasını yazdılar. Bir hafta geçmeden (Müsalemet-i umumiye) namıyle yeni bir cemiyetin teessüsü ilân olundu. Afif Necati yine müessislerdendi. Yine uzun bir program, yeni maddeler, halka yeni vaadler, yeni teminat... Hemen bir maddesinin hükmü icra edilmeden bî-hüküm kalan eski programın kabahati ne idi? Bu yenisinin ahkâmına riayet edileceğini mütekeffil ortadan itimada şayan hangi hüccet vardı?

Birkaç ay sonra Afif Necati arkasında hammal kıyafetinde iki adam bir takım emirler vererek Galata rıhtımından geçiyor ve herifler bu evâmiri temennalarla telâkki ediyorlardı.

Biraz ötede iki genç arasında :

— Herif çalıştı... çabaladı... nihayet oldu..

— Ne oldu?

— Balıkhane nâzırı..

— Müdürü desene...

— Orası eskiden beri nezaret namıyle maruftur.

Bizde gittikçe adedleri çoğalarak cür'etleri artan ayak politikacılarına, Afif Necati'lere birer balıkhane nezareti bulunmadıkça kabineler hafif mizacların şiddetli tenkitlerinden kurtulamazlar. (s. 117 - 126)

Kadınlar vaizi, Dersaadet 1336/1920

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

22

KATİL PÛSE'den

İstanbul'un Esareti Günlerinden Bir Hatıra

O müellim anların tahatturu hâlâ vücudumu derin derin ürpertir. Türk kendi memleketinde zavallı bir diyar garîbi, hakîr, her tarafta müsteskal, her davada haksız, medenî, insanî bütün haklarından sâkıt.

Sokaklarda ubuseti vakar zanneden, soğuk, hain bakışlı, gülmez suratlı ingiliz zabıta memurları, (polişinel) şapkalı italyan polisleri.

Müttefiklerin donanmalarına bir talim yeri olan Marmara her tarafa meş'um gümbürtüler saçan top tarakalarıyle inim inim inliyor. Mütareke tarîkiyle Boğaz'dan geçen harp namusuna bigane Yunan zırhlıları, torpitoları müdafaasız sahilleri cayır cayır yakıyorlar. Suları altın iltimalı, mavi kubbeli bu küçük deniz, bu cennet havuzu, bu şiir gölü şimdi bir matemzara dönmüş. Dalgalarının şıkırtılarında birer nevha hüznü var. Yalova, Karamürsel kıyılarında düşman gülleleriyle tutuşan köylerin beyaz dumanları Allah'tan intikam dileyen birer niyaz tütsüsü gibi döne döne göklere yükseliyor. Türkün yurdu, bağrı sessiz, çaresiz yanıyor, Heybeli tepelerinde bu manzaraya karşı yüreğimin sızılarını ellerimle bastırarak ağlardım.. ağlardım...

*
**

Vapurlar İstanbul'a mevaşı ıskarçası izdihamından taşıdıkları rus muhacirlerini kaldırımlara döküp döküp gidiyorlar, yine dolu avdet ediyorlar.

Sükna kolerası yangınlariyle geniş bir viraneye dönen İstanbul'un kendi sekenesi başlarını sokacak bir dam altı bulmakta güçlük çekerken bu ecnebiler nereye yerleştirilecekler?

İmam, muhtar önde, arkada müttefiklerin polisleri, zabitleri kapınızı çalıyorlar. İçeriye kadın erkek beş altı kirli rus muhaciri tıkıştırıp gidiyorlar. Heybeli'de evler, pencerelerinde birçok başlar kaynaşan Karaköy tramvayları gibi doldu. Sokaklarda herkes birbirinden soruyor :

— Sizde kaç tane?

— Dört...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Bizde bir ziyade beş...

— A duymadınız mı? Hacı Muhiddin'in yedi odalı evine yirmi sekiz erkek rus koymuşlar. Dizlerine kadar meşin çizmeli, dört metre mesafeden kızgın teke gibi kokan mundar herifler.

— Bilirim o evin iki helâsı vardır. Bu kadar can nereye gidiyor?

— Düşündüğünüz şeye bakınız, her odanın müşterek bir gaz tenekesi var. Her şey işte onun içinde olup bitiyor.

— Desenize ki ihtilâl aleyhtarı Ruslar burada yalnız bu cihetten «komonist» olmuşlar...

Bu tenekeleri ruslar pencerelerden bahçeye, sokağa destursuz boşaltıverirlerdi. Piyango gelip geçenlerden hangi bedbahtın başına isabet ederse.

Bir gün bitişiğimizdeki evde acı bir çığlıktır koptu. Diğer komşudan soruyorlar :

— Yaşar hanım ne var? Niçin öyle yırtıla yırtıla bağırıyorsun?

— Ah keşke yaşamaz olaydım. Talihsiz başıma bu da geldi. Ruslar başıma .... tılar.. Bir gaz tenekesi pisliği başımdan aşağı giydim. Ah ne terbiyesiz, ne patavatsız insanlar. Mundarlıklarını gülsuyu serper gibi âlemin üzerine döküveriyorlar. Evin içinde su yok, sabun yok, ne yapayım şimdi? Gidip kendimi Değirmenburnu'ndan denize mi atayım? Gavur pisliği bu, yedi deryanın suyu temizlemez...

⁂

Ada'da muhacir oteline dönmedik ancak birkaç hane kaldı. Bizim ev de bu mavakkat masuniyetle bahtiyar kalanlardan... Fakat bir muhacir sürüsünün önünde imamın sarığını, fransız polislerinin formalarını görünce pencerelerin önünde titreşiyoruz. Hatır yok, gönül yok, iltimas yok.. Bir emir veriliyor. Hükmü katiyen icra olunuyor. Dediklerini değiştirmeyi nüfuzlarının kırılması suretinde telâkki ediyorlar.

Bir gün bu kafile bizim eve doğruldu. İmam ile muhtar yok. Önde bir fransız zabitiyle bir polis, bir de rum tercüman var. O saatte evde erkek olarak yalnız ben bulunuyorum. Birdenbire bana muvakkat cinnet gibi bir hal geldi. Alelade zamanlardaki teennilerin, mülâhazaların, muhakemelerin hepsi aklımdan silindi.

Onlar uzun bahçenin demir kapısından girerlerken ben revolveri doldurdum. Kadınların benizleri uçtu. Soruyorlar :

— Ne yapacaksınız?

— Yapacağımı bilmiyorum... Fakat gelen düşmandır. Her halde hazırlıklı bulunmalı..

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

O zaman oturduğumuz kira evi on odalı, bir de uzun koğuş gibi kırk elli yatak alır geniş çatı arası var, tamam onların aradıkları yer... Alt kat pencereleri demir parmaklıklarla mücehhez.. Kapı sağlam...

Zihnimin o teşevvüşü anında aklıma gelen tedbir şu oldu. Kadınlara:

— Alt pencerenin önüne ininiz. Erkeklerimiz evde yoktur. Kapıyı açamayız, deyiniz, dedim.

Ben de onlarla beraber inerek kafesin arkasına gizlendim. Kapının önündeki taş merdivenlere kadar geldiler. Bir sommation şeklinde :

— Kapıyı açınız, emrini verdiler.

Kadınlar kendilerine öğrettiğim surette mukabele ettiler.

Bu cevap üzerine çatıdan bodruma kadar evi nazar-ı teftişten geçirerek aralarında ufak bir müzakerede bulunduktan sonra zabit rum tercümana, her harfi hâlâ kulaklarımda çınlayan şu kısa cümleyi homurddı:

— Dites a cette dame que nous reviendrons demain. (Bu hanıma söyleyiniz, biz yarın yine geleceğiz.)

Sonra defoldular.

⁂

Bir Mülâzim Kare var. Ada'nın hükümdarı. Bütün davalar onun iki dudağı arasından çıkacak tek sözle faslolunuyor. Bu kararların icra memurları zenci neferler... Hayvanlardan daha vahşi mahluklar. Aldıkları emirleri canavarcasına icra ederler...

İskele gazinosu askerî depo ittihaz edildi, içeride çalınmaz, yerinden kalkmaz birtakım hurda, ağır, dökümtü eşya var. Ne haddine ki hariçten geçenlerden biri dalgınlıkla bu deponun cidarına sürtünsün... Derhal nöbetçi zebaniyi karşısında bulur. Kesafeti zifirî bir gecede yanan kırmızı kandiller gibi malgaşın iki kanlı gözü önünüzde parlar. Süngünün sivri ucu göğsünüze dayanır. Şivesi, telaffuzu, terkibi bozuk bir fransızca ile şu tehdide muhatap olursunuz :

— Animal, on ne passe pas d'ici. Va t'en, ou bien je t'assomme. (Hayvan, buradan geçilmez. Defol, yoksa seni gebertirim.)

Mülâzım Kare'den bütün Ada halkı Allah'a sığınıyor. Genç zabitin bir de metresi var. Piyanolu, lüks bir salon arıyor. Haneniz beğenildi mi bir cigara tablasını bile kımıldatmaksızın bütün eşyayı haliyle bırakıp bir aile halkı çoluk çocuk elleriniz böğrünüzde hemen meskeninizi terkedeceksiniz.

⁂

Arka cihetimizde bir bahriye zabitinin evi var... Kaynana gelin, terbiyeli temiz bir aile... Gelin hâmil, vakti yakın...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Sokakta bir gürültü başladı. Biz hemen pencerelere koştuk. Kafeslere yapıştık. Bahriyelinin küçük hanesi önünde bir kalabalık gördük. Fransız mülâzımı, iki zenci nefer, ellerinde bavulları erkek dişi iki Rus, zabit bu muhacirleri eve yerleştirmek istiyor. Fakat içeriden :

— Erkeğimiz burada yok... nakaratıyla kapıyı açmıyorlar.

Dışarıdan mütezayit bir şiddetle tekrar edilen «açınız» emirleri, içeriden büyük bir ısrarla reddedildikçe sesler yükseliyor. Seyirciler çoğalıyor. İş meraklı bir arbede safhasına giriyor, mütecavizler, mutlak içeriye girecekler. Fakat kapıyı mı kıracaklar? Ne yapacaklar? Biriken halk heyecanla facianın neticesine intizarda...

Erkek rus elindeki yükünü kaldırımın üzerine bıraktıktan sonra fıransızca şöyle bir nutka başladı :

— Kapıyı açmamaktaki ısrarınız beyhudedir. Mutlak açacaksınız. Memleketimizde biz de sizin gibi ev bark sahibiydik. Her şeyi bıraktık. Can kaygusuyla kaçtık. Bugün eski kanunlardan hiç birinin hükmü cari değildir. Bu hanenin mutasarrıfları sıfatıyla sizin bize kapıyı kapamanız gülünçtür. Bugün tasarruf hakkı yoktur. Bugün yalnız kuvvet hakkı vardır. Yarın sizin de bizim gibi kurşunlarım, güllelerin önüne düşerek diyar diyar kaçıp can kurtarmaya uğraşmayacağınız ne malum!

Rus, idarelerinden kaçtığı bolşeviklerin nazariyatını başka bir memlekette garip bir talâkatle tatbike uğraşıyordu.

Bir ecnebi lisanda söylenilen bu meş'um cümleler tabiî hanımlara hiç bir mânâ ifade etmedikleri için kapı aynı sebatla kapalı kalıyordu.

Rus burada tekrarından ictinab ettiğim hayli müellim hezeyanlar savurduktan sonra sustu. Şimdi zabit başladı :

— Bir fransız askeri emri geri almaz. Kapıyı açmazsanız, açarız.

Ve sonra zenci neferlere döndü, kendi dilinden şu kumandayı verdi :

— Ki, allons,.. Gobon'un omuzuna sıçra.. Pencereden eve gir. Sokak kapısını bize aç..

Kiki Afrika'da beraber büyüdüğü çevik maymunlar gibi derhal arkadaşının omuzuna atladı. Birinci kata yetişecek bir irtifaı buldu. Pencerenin kafesini sürdü. İçeri saldırdı. Lâhzada kapı açıldı. Evden cenaze çıktığı anlardaki canhıraş vaveylâya benzer çığlıklar boşandı. Bütün mahalle bu feryatların aksiyle inlerken, zabit, Ruslar, nefer hep içeri daldılar. Kapı tekrar kapandı.

Biz kafeslerin arkasında sapsarı kesildik. Ben en hazin sesimle :

— Mösyö Kare, şu kafesin arkasından tarihin gözü sana baktığını bilmiyorsun, dedim.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ve bunu demekle bilmem Allah nasıl garip bir teselli aradım. Tarih, kanun, hak, adalet, insaniyet oh naçar zamanlarımızda imdadlarına sığınmak istediğimiz ne boş sözler...

İnsanlar kanunsuzluğu ne kadar seviyorlar. Zaten pek zorlukla ahkâmına münkat oldukları bu baskı üzerlerinden kalkınca beşerin hayvanî vahşetlerine karşı canavarlıklarını göstermek için bir fırsat.

Harp, bu dahiye, bazı filozofların temennileri üzere bir gün dünyadan kalkacak mı? Hayır... Hayır hiç bir vakitte... Bu, beşerin vücudunda vakit vakit terâküm eden bazı marazî zehirler gibi bütün milletlerin bünyelerinde biriken bir ufûnettir. Vakit gelince mutlak deşilecektir. Ceyyid havalarda saklanan elektrikli müdhiş fırtınalar gibi en medenî, en şefkatli görünen insanların tıynetlerinde mündemictir.

Katîl pûse, İstanbul 1945, s. 88-95.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1

EFENDİ VE HİZMETÇİLER

Beşinci meclis

REFİ EFENDİ, KILAVUZ KADIN, AYŞE KADIN, SELİME, ANİKA

(Kılavuz kadın bölme tarafından, çarşaflı fakat yüzünün peçesini kaldırmış olarak gelir. Odaya girer. Üç hizmetçi de onu takiben girerek ayakta sıralanırlar.)

REFİ EFENDİ — (Hizmetçilere işaretle) Hanımla bizi yalnız bırakınız.

(Hizmetçiler manidar enzar ile birbirine bakışarak çıkarlar. Fakat bölmenin öbür tarafında kapının yanından ayrılmazlar...)

AYŞE KADIN — Ben bu misafirden bir şey anlayamadım. Bu âdeta kılavuz kadına benziyor.

SELİME — Benziyor değil... İşte kılavuzun ta kendisi....

ANİKA — Burada ne işi var?

AYŞE KADIN — Efendiyi evlendirecek...

SELİME — Yağma yok kuzum... Kaç senedir kirini pasını biz temizliyoruz. Efendiyi öyle el karılarına kolay kolay kaptırmayız.

ANİKA — Aman ne kadar kurnaz ihtiyar... deminden beri bizimle eğleniyormuş meğerse...

AYŞE KADIN — Şimdi kuru lakırdının sırası değil. Üçümüz de barışalım. Efendiyi elimizden kaptırmamak için hep birlikte çalışalım. Bir kere şu el karılarını atlatalım. Efendi bize kalsın da sonra aramızda piyango çekeriz. Haydi kulaklarınızı, gözlerinizi dört açınız. Kapıdan dinleyelim. Bir sözlerini kaçırmayalım.

(Üçü birden kulaklarını kapıya yapıştırırlar.)

REFİ EFENDİ — (Temennâ ederek) Safâ geldiniz hanım.

KILAVUZ KADIN — Allah ömürler versin. Safanız artsın efendim.

REFİ EFENDİ — Yusuf Bey'in bendenize tavsiye ettiği hanım siz olacaksınız zannederim...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

KADIN — Ta kendisi, işte oyum efendim.. Yusuf Bey'in zât-ı âlinize fevkalâde muhabbet ve hürmet-i mahsusası vardır. Bilhassa arz-ı tazimât ettiler.

REFİ EFENDİ — Teşekkür ederim.

KADIN — Yusuf Bey hayırlı bir iş için vesâtet-i âcizâneme müracaat etti.

REFİ EFENDİ — Evet öyle tensib buyurdular. Fakat bu sinden sonra teehhül bilmem benim için nasıl olur?

KADIN — Pekâlâ olur efendim. Sinn-i âliniz zan ve tevehhüm buyurulduğu kadar geçkin değil. Nâsiyeniz gösteriyor. Tamam kadın kıymeti bilecek bir çağdasınız... O zibidi gençleri, o sağını solunu bilmeyen delikanlıları koca diye Allah düşmana nasib etmesin. Ne fâcialar oluyor efendim. Size düşecek kadın cidden bahtiyardır.

REFİ EFENDİ — Teşekkür ederim hanım. Teveccüh gösteriyorsunuz..

KADIN — Estağfurullah ne haddime efendim. Yusuf Bey'in dostu olmanız nazar-ı âcizânemde hüsn-i hâlinizi isbat için diğer bir delile lüzum göstermez.

AYŞE KADIN — Aman ne çok bilmiş karı... Adeta bir erkek gibi usturuplu konuşuyor.

ANİKA — Sus.. Sus.. Dinle..

SELİME — Efendi gitti. Elimizden gitti.. Bu karı pek şeytana benziyor. Bu belâyı başımıza kim gönderdi?

REFİ EFENDİ — Yusuf Bey'le dostluğumuz pek kadîmdir. Elan sıkça sıkça birbirimizi görürüz. Buraya beni ziyarete geldiği zaman evin haline bakar da «Refi kardeşim varlık içinde yoksulluk çekiyorsun. Hanımsız ev yaraşmıyor. Çifte çifte hizmetçilerin var ama maîşetin yine sefilâne oluyor» der.

KADIN — Meşhur kelâmdır. Erkek ne kadar becerikli olsa yuvayı yapan dişi kuştur, derler. Bendeniz de Yusuf Bey'i tasdik edeceğim. Maşallah haneniz döşeli dayalı koskoca konak. İşte görünüyor. Her şeyiniz var. Fakat hiç biri yerinde değil. Aşağı katlardan geçerken gördüm. Her taraf alan, taran... O canım eşyanın her biri birer tarafa atılmış. Yazık değil mi? Onların her birine avuç dolusu paralar verilmiş olacak. Bu hali görünce ne yalan söyleyim yüreğim cızladı. Size acıdım. Yol, izân, usul, tertip bilmez hizmetçilerin, hamhalat el kadınlarının ellerine kalmışsınız. Vah vah çok yazık....

AYŞE KADIN — Hay kör olası kaltak hay. Biz el karıları imişiz de sanki kendisi efendinin kırk yıllık akrabası, canı ciğeri imiş gibi söylüyor. Baksanıza şu süpürgeye...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

KADIN — Yek nazarda gösterdiğiniz samimiyet ve hüsn-i niyetinize iğtiraren söylüyorum. Affedersiniz. Hizmetçilerinizi görünce tutumlarını beğenemedim. Çekinmişler, sürünmüşler, takınmışlar, bir nizam, bir süs ki deme gitsin. Evin içinde her biri birer telli bebek gibi geziniyorlar. Keyiflerine karışan yok, görüşen yok, Hanede bir hanım olsa ne hallerine böyle boyalı moyalı, cicili bicili gezebilirler mi? Hem anlaşılan sizi avuçlarının içine almışlar. Kim bilir gönüllerinden ne gülünç ümitler geçirip dururlar. Aşağıdan yukarıya çıkıncaya kadar hallerine iyice dikkat ettim. Evin içinde hepsi birer hanım kesilmiş. Hiç biri hizmetçi değil.. Galiba aralarında hanımlığı bir türlü paylaşamıyorlar. Hırıltı, gürültü, ziddiyet eksik olmayacak.. Bu tuvaletten size bakmaya nasıl vakit bulabiliyorlar?

SELİME — Ay bu karı bakıcı mı? Her şeyi huhusuna nasıl üstüne düşürüyor? Biz kendimizi kurnaz zannederdik. Ama meğerse dünyada ne akıl ebeleri varmış... Şeytan hemen git şu karının gırtlağına sarıl, nefesiyle beraber sözünü de kesiver diyor.

AYŞE KADIN — Ya bizim pinpona baksana. Bu allak karı ne söylerse o da kafa sallayıp tasdik ediyor. Hay helâli hoş olmasın bunca senedir verdiğimiz emekler...

ANİKA — Ah aman bizim efendi ne kurnaz, kılavuz karı kendine ihtiyar demesin diye hiç öksürmüyor bile, dikkat ediyor musunuz?

REFİ EFENDİ — Keşfiniz tamamiyle doğru. Bu hizmetçilerin ellerinden çektiklerimi bir ben bilirim. Hangisi gelse bir müddet sonra işte bunlar gibi oluyor. Dostlarımın hemen cümlesi benim için evlenmek lüzumunu isbata uğraşıp duruyorlar ama bu yaştan sonra teehhülün de bin türlü mahzuru var. Sizinle bugünkü mülâkatımız kendi arzumdan ziyade Yusuf Bey'in ibramı üzerine vuku buldu. Fikrimi açıkça söylediğim için beni affedersiniz.

KADIN — Estağfurullah, demek ki cidden teehhül arzusunda değilsiniz.

REFİ EFENDİ — Hayır...

AYŞE KADIN — Oh... Oh içim bir karış yağ bağladı. Aferim pinponuma... Haydi kaltak al cevabı da çık dışarı.

(Ayşe Kadın'la Selime parmaklarını şakırdatarak oynamağa başlarlar.)

KADIN — O halde zât-ı âlinizi beyhude rahatsız etmiş oldum.

REFİ EFENDİ — Hiç rahatsız olmadım. Bilakis sözlerinizden büyük bir mahzuziyet duyuyorum.

KADIN — Söz lâzım ya efendim. Şu konaktan içeri büyük bir ümitle girmiştim. Elimin altında tali'siz, öksüz bir kız var. Akça pakça, güzel,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

şirin, nermli, akıllı, terbiyeli bir hanım kız... Fakat tâlis'iz.. Cidden tâli' siz... Bahtsızlığı işte geldi, burada da kendini buldu. Eğer tâli'li olaydı zât-ı âlinize kısmet olurdu. Siz de rahat ederdiniz, o zavallı da olurdu. Ne yapalım felek yar olmadıktan sonra elden ne gelir!.. Kısmetten ziyade olmuyor... vesselâm.

REFİ EFENDİ — Kimin kızı?

KADIN — Arzettim ya efendim. Ana, baba yok. Öksüz.. Dayı eline kalmış. Yengesi gayet huysuz, Doğrusunu söylemek lâzım gelirse kızcağız güzellik, huy ve terbiyece âdeta emsalsizdir, diyebilirim. Adeta bir melektir. Bu hilmiyeti, hüsn-i tabiatı sâyesinde her şeye eyvallah diyor çekiyor. Bu kızı çok adam istedi. Efendi hazretleri vakitler acayip...

Şu zamanda, kimsenin arasına girilmiyor ki... Baş göz edeyim derken zavallı tâli'sizin başını nâra mı yakayım? Bendeniz kılavuzlukla geçinir bir kadın değilim efendim. Yani kılavuzluk sanat-ı mahsusam değildir. Hatır için, daha doğrusu o kızın selâmeti için buraya geldim.

REFİ EFENDİ — Demek ki bu hanımı bana pek münasip buluyorsunuz.

KADIN — Pek.. pek... sizin için âdeta biçilmiş kaftan.

AYŞE KADIN — Bu karı bir iş becermeden bugün şu evden çıkmayacak... Efendiye sakız gibi yapıştı...

REFİ EFENDİ — Yaşı filan ne sularda? Aklı başında bir şey mi?

KADIN — Âdeta ihtiyar bir taze efendim.

REFİ EFENDİ — O nasıl şey öyle?...

KADIN — Yaşça körpe... fakat akıl ve izan cihetiyle tecrübe-dide bir zât-ı kâmile benzer efendim. Yanımda bir fotoğrafisi var. Erkekten şöyle kaçar kaçmaz bir zamanında alınmış bir resmi.. Teehhüle kat'iyen karar vermiş bulunaydınız terbiyenize, kemâlinize istinaden bu fotoğrafiyi size gösterecektim. Fakat madem ki o niyette değilmişsiniz, hemen çocuk denecek böyle bir tasvirin gösterilmesinde büyük bir mahzur-tasavvur olunamazsa da... ne lüzumu var... Bu hareketim her halde bir sa'y-i beyhude olur.

REFİ EFENDİ — Niçin bir sa'y-i beyhude olsun?... Ben teehhül etmeyeceksem akrabamdan evlenecek kimseler var. Sahib-i tasvir madem ki henüz çocuk denecek bir çağda imiş, bir kere görmüş bulunursam ne olur? Küçük hanımla bir göz aşinalığı peydâ etmiş sayılırım. Münâsebet düşerse onun bahtiyarlığına hizmette elimden geldiği kadar size muâvenetten geri durmam.

KADIN — Hay hay efendim. Vallahilazim sizin için aklıma zerre kadar şüphe gelmez efendi hazretleri... İşte buyurunuz, bakınız.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

(Yanındaki ufak el çantasını açar. Kart dövizit bir fotoğrafi çıkarır takdim eder.)

REFİ EFENDİ — (Sağ eliyle resmi tutar. Sol elini alnına götürerek kendi kendine) Aman Yarabbi ne görüyorum? Neye uğradım? Bu bir hayal.. Yoksa rüya mı? Dünyada insanlar çift yaratılırmış derlerdi de inanmazdım. Hakikaten bu söz doğruymuş... Ne kadar benziyor. Ağız burun, alın, kaş, göz tıpkı Nezihe... Ölmüş bir kadının otuz sene sonra dünyada böyle bir nazîrine tesadüf etmek... Bu ne garabet!. Ey sâni-i âlem pâmâl-i mevt ettiğin hüsnen müstesna çehreleri ihyâda bir kudret-i diğer-i hilkat göstermek mi istiyorsun? Gençliğimde benden dirîg ettiğin bir saadeti böyle dermânde bir zamanımda bahşeylemekteki hikmet anlaşılmıyor. Bunca tecrübelerinden sonra bu cilve-i imtihan nedir? Son mukavemet-i reculiyemi denemek için mi bu resmi ellerimin arasına gönderdin? Bunda bir maksad-ı hafî-i kader var.. Fakat inanamıyorum. Bu bir hayal olabilir... Hastaydım. Hummalar geçirdim. Acaba yine bir nöbet içinde miyim? (Elleri titreyerek kılavuz kadına hitaben) Hanım bu resmin sahibesi küçük hanımın ber-hayat bulunduğundan emin misiniz?

KADIN — (Fevkalade şaşırarak) Pek garip bir sual?... Daha dün kendisiyle beraberdim. Henüz aradan yirmi dört saat geçmedi.. Kemâl-i âfiyette bıraktım... Niçin böyle söylüyorsunuz? Bendeniz o haneden çıktıktan sonra acaba zavallı kıza bir şey mi oldu?

REFİ EFENDİ — (Ra'şedâr elleriyle resmi gözlerine yaklaştırarak) Hanım ben tekrar hastalandım mı! Yine nöbet mi geçiriyorum?...

KADIN — Bilmem efendi hazretleri... Bir tuhaflığınız var.. Bir hal geçiriyorsunuz ama nöbet mi? Hayalât mı? Hakikat mi? Anlayamadım...

AYŞE KADIN — Haydi içeri girelim. Kılavuz karı efendiye büyü mü yapıyor? Ne yapıyor? Bizim pinpona bir şeyler oluyor... A a insan hali bu!.. Dünyada neler olmaz?... Ne idüğü bellisiz bir kadınla adamcağızı bu kadar müddet yalnız bırakmak olur mu? Bu yabanın kaltağı bildiğimiz değil, gördüğümüz değil.. (Üçü birden odaya girerek efendinin karşısına sıralanırlar.)

KILAVUZ KADIN — (Kendi kendine) Allah.. Allah şimdi bunları da kim çağırdı kuzum? Sebilhâne bardağı gibi sıralandılar. Ne terbiyesiz karılar bunlar!..

REFİ EFENDİ — (Hizmetçilere hitaben) Karşıma ne dizildiniz kaltaklar?. Nezihe ile olacak düğünümü bozmak için mi? Onu gençliğimde alamadımdı. Fakat şimdi alacağım. Siz ne karışıyorsunuz? Haydi defolun oradan!

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

SELİME — Hay Rabbim sen sakla.. Ne çok bilmiş karı? Efendiye ne efsun okudu böyle? Zavallı adamı çarçabuk budala yaptı. Ağzını dilini bağladı. Artık dürüst söz söyleyemiyor.. Abuk sabuğa başladı. Nezihe kim? Düğün ne vakit oluyor? (Ayşe'ye hitaben)

Bende büyü bozan bir tütsü var. Senin efendiye yaptığın büyüleri bozmak için almıştım. Getireyim de zavallıyı tütsüleyelim. Biraz çörek otu üzerlik de karıştıralım. Nazara iyidir. İhtiyarımızı göz ile yiyecekler. Allaha emanet pinponuma... (Selime, Ayşe çıkarlar.) (s. 37-49)

Hazan bülbülü, İstanbul 1332/1916

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883
MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

EBUBEKİR HÂZIM TEPEYRAN

I — ROMAN

1. Küçük Paşa'dan 571

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883
MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1

KÜÇÜK PAŞA'dan

1300 senesi Şubatının son günlerinden biri idi.

Dört aydır şiddetle icrâ-yı ahkâm eden şita bu güne mahsus bir lutf-ı müstesna olmak üzere birkaç saat umulmaz bir rû-yı mülâyemet göstermiş, hava açılıp güneş görünmüştü.

Böyle medîd bir kışı emâkin-i muzlime içinde geçirmekten pek bıkmış olan zükûr ve inâs bütün nüfus ile umum hayvanat sokaklara, kapı önlerine çıkmışlardı.

Köyün önündeki, arkasındaki dağların aylardan beri karla mestur tepelerine küme küme yığılmış beyaz bulutlar, mu'cizat-ı neşv ü nema gibi yalçın kayalar arasında vücuda gelip mevkilerinin takarrüp mümkün olmayan menaatinden dolayı köy baltalarının tasallutundan masûn kalan, ötede beride yükselip yeşillenen birkaç meşe, ardıç ağaçları üzerine ince tüller gibi saçaklar salıvermiş; zevale takarrüp eden güneş bir hararet-i hafîfe ile, köy çeşmesi pîşgâhındaki gübreli çamurlar içinde eşkâl-i mahsusasıyle donmuş hayvan ayağı izlerini rakik ve şeffaf birer tabaka ile setreden buzları çıtır çıtır eritmeğe; karları atılıp süpürülmüş olan damlarla cami önünün yaş toprakları belli belirsiz tebahhur ederek pek hafif bir toprak kokusu, bir ilkbahar eseri hissedilmeğe başlamıştı.

Köyün bütün tavukları, kazları, ördekleri, sürü sürü bunlara iltihak eden aç serçeleri ötede beride müncemid gübre yığınlarının güneş görerek biraz yumuşayan cihetlerine toplanıp biri birini iterek, tehdit ederek, temin-i hayat için insanlar kadar ihtiyar-ı mezâhimle gübreleri didikleyip taharri-i erzaka çalışıyor; kışın ekser eyyâmını ahırda geçirmekten pek usanmış olan hayvanlardan, vücutlarının tüyleri dökülmüş bazı aksâmı yağlı siyah sahtiyan gibi parlayan birkaç manda birer mütevekkil deryâdil istirahat-ı lâkaydânesiyle güneşe karşı yan yatıp vaziyetlerinin delâletine rağmen yine bir şey düşünür gibi görünen gözleriyle etrafı temâşâ ede ede geviş getiriyor; çeşme erafına toplanan inekler, öküzler dilleriyle vücutlarının ötesini berisini yalayıp tüylerini tathir ve tanzim ediyor; letafet-i havadan neşveyâb olan ve «levnüha tesirru'n-nâzirîn»[1] vasf-ı ce-

1 Onun rengi bakanlara sevinç verir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

miline mazhar bakaranın sahîhü'n-neseb torunlarından olduğunu reng-i zerrîniyle isbat eden mini mini buzağılar, ancak lutf-ı tesadüfe kalmış emeller gibi ince, zayıf bacaklar üzerinde sallanıp müteredditdâne adımlarla valideleri etrafında dolaşıyor; karınları, boyunları altındaki tüyler ziyadece uzamış, sağrı tüyleri dökülüp kirli bir deri altında kemikleri pek meydana çıkmış danalar kuyruklarını dikip, ileriye geriye koşuyor; boz, siyah, demirî kır uzun tüylü ve ekseriyetle düşük kulaklı, omuzlarında, sırtlarında yağır yerleri dazlak yahut seyrek beyaz kıllı lâgar merkepler kuyruklarını oynatarak, üst dudaklarını büzüp kaldırarak müncemid gübrelerden bir koku almağa çalışıyor; ekseriyetle turuncu, kırmızı, açık, koyu sincabî, siyah dizlik (önlük)leriyle kapı eşiklerinde çömelen, duvar diplerine dizilen koyu mor, güvez, yeşil kaba yazma yemenilerle yalnız burun ve gözlerini açık bırakmak suretiyle tesettür eden ve yanlarından geçilince ekseriya tütün balığı gibi is kokusu, nadiren kekik yağı, ıtırşâhi râyihaları hissedilen kadınlar, ya pek kaba yün çoraplar örüyor yahut kirmenle ip büküyor; genç kızlardan bazıları damlar üstünde, kınalı parmaklarıyle döndürdükleri kirmenleri tâ sath-ı zemine kadar indirmek suretiyle ibraz-ı maharet eyliyorlardı. Donlu, donsuz, elleri, karınları şişik, benizleri soluk birkaç çocuk cami önünde, aşık ve kartopu oynuyor; bu tarafta yedi sekiz delikanlı iki el ile ikişer, üçer okkalık taşlar atarak kuvvet müsabakası yapıyor, adım atlıyor; genç ihtiyar beş on kişi de bunları temâşâ ediyordu. Etrafı büyük taşlarla ihata edimiş, kenarlarına söğüt, kavak ağaçları dikilmiş olan namazgâhın, daha doğrusu köylülerin yaza mahsus umumî uyku ve musahabe mahallinin mihrab mevkiindeki büyük taş önünde iki ihtiyar konuşuyordu. Gerek insan, gerek hayvan derneklerinin hemen kâffesine, ekseriyetle kuyruğu, kulağı, nadiren yalnız kulağı yahut yalnız kuyruğu kesik, muhtelif renkli, birer ikişer, aç ve sâl ve hal tefrik etmeksizin herkese karşı mutabasbıs köpekler iltihak ediyordu.

Bu derneklerden hiç birine iltihak değil, takarrüp bile etmeyen, kendi başına bir tavr-ı hazin ve mütefekkirâne ile gezinen garibü'l-kıyafet bir mahluk-ı beşerî daha vardı ki her haliyle cümleden ziyade nazar-ı dikkati câlib idi.

Üzerindeki altı üstü birbirine uymayan mütenevvi elbise eskilerine nazaran lâbisin ne olduğuna hükmedilemez; çocuk mu, yaşlı bir cüce mi, hattâ kız mı, oğlan mı derhal kestirilemezdi.

Üstündeki eski setri, bir kolunda kısmen mevcut, diğerinden sökülüp yerleri lacivert çuha üzerinde daha koyu kalmış olan sırma şerit yerlerine nazaran bir mirliva setrîsi idi. Buna bakılırsa ya mütekâid yahut menfî bir asker paşası olduğu zannedilirse de ancak sekiz, dokuz yaşla-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

rında bir çocuk cüssesinde görünen bu mahlûk-ı sefîlin böyle küçük adımlarla tarîk-i terakkide o rütbe-i akseriyeye kadar kat'-ı mesafat edebilmiş olmasına imkân tasavvur olunamazdı.

Alelade bir mirliva setrisinin eskisi küçültülerek giydirilmiş olması ihtimalini de hiç bir yerinde bir buruşukluk, bir bolluk görülmemesi def' ediyordu.

Sarı maden göğüs düğmelerinden en aşağıdakinden maadası ve hattâ arkada, beli üzerindeki iki düğme zorla koparıldığı, yerleri delik deşik olmasından anlaşılan bu setri aynı çağda bir paşazade üzerinde ikmal-i ömr-i aziz ettikten sonra, basübadelmevt kabilinden olarak şimdi de bir köylü çocuğu sırtında ömr-i zelil ile yaşıyor denilebilirdi. Fakat, bu kadarla muamma halledilip bitmiş olmazdı. Setrinin altında koyu yeşil zemin üzerine küçük mor çiçekli, her tarafına büyük sarı lekeler müstevli bir basmadan yapılmış ve ipten uçkur takılmış bir don; başında yine bu lekeli basmadan pek gayr-ı muntazam yırtılmış bir sargı görülünce bunun oğlan mı, kız mı olduğu meşkûk kalır. Ayaklarındaki glase potin eskileri —kaba ve yamalı çoraplarla giyilemediği için— boğazları ve arkaları kesilip bir tahta papuç şekline konulmuş; ve bir elini donun altından göbeği üstüne sokmuş olan bu küçük sefili yakından görmek de o kadar sühûletle hall-i muammaya yardım edemez.

Kulaklarının altına kadar uzayıp uçları güneş tesiriyle solup bozarmış saçlarına, paçaları torba ağzı gibi büzülmüş basma donunun şekil ve rengine nazaran kız, setrisine bakılırsa oğlan olması lâzım gelen bu mahlûkun setri altında kaldığı için rengini muhafazaya muvaffak olan sarı, küçük düğmeli kırmızı çuha yeleğinden maada gerek elbise, gerek sima ve azasınca solmamış, bozulmamış, yıpranmamış bir yer, bir şeyi kalmamıştı.

Açık mai gözlerinin altı morarmış; çürümeğe başlamış gubar-âlûd bir ayva rengi alan simasının ötesi berisi tefellüs etmiş, buruşmuş; mini mini burnunun ucu kızarıp pürüzlenmiş; ince dudaklarının rengi uçmuş çenesi henüz iltiyam bulan bir çıban yerinin morluğu, kırmızılığı ile kan portakalı içine müşabih bir manzara almıştı. Cüssesiyle mütenasip olmayacak kadar büyük görünen elleri üzerinde bürûdet ve âmal-i şâkka tesirâtıyle muhtelifü'l-eşkâl ve içleri kırmızı çatlaklar peyda olarak bunlardan çıkan kanlar etrafına bulaşıp kurşunî renginde kir tabakalarıyle imtizaç etmişti.

Namazgâhın mihrabı önünde musâhabe eden iki adamdan biri: Tellerinden yarısından ziyadesi dökülmüş, asker püsküllü, hiç kalıplanmadığı için kulağının yarısına kadar inen kırmızı eski fesi; bacak arası ile dizlerine beyaz iplikle daha koyu renkli yamalar dikilerek tamir edilmiş pantalonu; ötesinde berisinden bid-defaat söküle dikile garip bir şekil alan

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

çizmeleri; rengi uçmuş turuncu ve siyah kaytanlarından yalnız yakada ve arkada birer mikdarı nasılsa kalmış olan lacivert şayaktan eski ve soluk caketi ile bu kıyafetteki sâillerden biri olmadığı, ancak yanındaki mihrap taşına dayadığı mahut kapaklı tüfenginden anlaşılan şahs-ı sefil, uçları arkasından da görünen bıyığının kabalığına rağmen pek nahif ve rengine rağmen ihtiyar bir zabtıye süvarisiydi.

Beş, altı saatlik merkez-i livadan bu köye iki günde vâsıl olabilmişti; bu geceyi de burada geçirecek, senede en çok yedi, sekiz aylık alabildiği maaş ile bedel-i tayin kendisine, çoluğuna çocuğuna bile kifayet etmediği için arpasının, samanının parasını bizzarure yediği lâgar atını açlıktan öldürmemek ancak böyle kısa seferlerle, böyle meccânen yem, yiyecek veren köylerde temdîd-i ikâmetle mümkün olabilirdi.

Vilayet yahut ordu dahilinde arpa, saman nerede en ucuz ise vilayetin, ordunun bütün mülhakâtında o fiat üzerinden bedel-i tayinât verilen zaptıye hayvanlarının asabında ne kadar kuvvet bulunur? Mümkün olsa hayvanları yormamak, meccânen iaşe etmek için her arpa boyu mesafede bir konak yapmağa gayrette zaptıyeler mazur görülebilirdi.

Bu süvari, hamdolsun, boya tutan bıyığını bir velinimet gibi sever, ona öyle hizmet ederdi. Alay merkezinden arasıra bir zabit geldikçe, biçare ihtiyar zaptıye boyalı bıyığının rengiyle mütenasip bir tavr-ı civanî göstermek için hayli sıkılır, pek çok yorulurdu. Çünkü bir aralık beyaz sakallı, beyaz bıyıklı zabtiyelere yol verileceği söylenmişti. Zavallı zaptiye, —başka suretle günde üç kuruş kazanmağa muktedir olanlardan kimse rağbet etmediği için dermandegân alayı demek olan— zaptiye alayı kumandanının da miralay üniformasının, asker kılıcının sıkletine tahammül edemeyecek kadar ihtiyar olmasından dolayı merhameten mîr-i miran rütbesi verilerek sivil giydirilip yükü tahfif olunduğunu; levn-ı aslîsini iktisap etmesinde artık bir mazhur kalmayan dipleri beyaz, uçları siyaha karib sincabî, ortaları açık koyu kahverengi bıyığının altında kar gibi beyaz bir sakal alabildiğine uzayıp gitmekte olduğunu bilmezdi.

Zaptiyenin yanında oturan köylü, bir zaptiye ile musâhabe şerefine mazhariyetinden de anlaşılacağı üzere karyenin muhtarı idi.

Bu adamın başına geçirdiği ve üzerine mai, güvez iki yazma yemeniyi biri birine dolayarak sardığı keçe külâh, üstüne bindiği kulakların kısm-ı âlisini büküp altına almıştı.

Üst dudağını bütün bütün meydana çıkaracak kadar kısa kesilmiş olan bıyığın ince kuyrukları hemen ağız köşelerinden aşağıya inmekte istical ederek senelerden beri ilişik edilmeyip alabildiğine büyüyen uçları «tirbuşon» ucu gibi kıvrılan beyaz bir sakalın üzerine yatmıştı.

Bu uzun sakal üzerinde kızaran kalın buruna nisbetle pek küçük görünen ve önüne siyah, beyaz kaş telleri gerilen gözlerinin levni anlaşıl-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

mayıp yalnız sık ağaçlar arasında kalmış küçük bir menba gibi arasıra ziya gördükçe parlıyordu.

Mor, ince çizgili iplik alacadan yapılmış mintanı beyaz sakala muvafık bir zemin olduğu gibi, en ziyade omuzları soluk, kırmızı astarlı mai çuha fermene (tabir-i mahalli vechile fermane) dahi mümkün mertebe yakışmak istediği halde, büyük bir kuşak üzerinden silâhlık diye beline bağladığı katmerli kırmızı sahtiyan altında başlayıp beyaz çoraplı ayaklarındaki kırmızı yemeniler üstünde nihayet bulan siyah keçi kılından mensuc bir potur sakalın mehabetini izale ederek pek mudhik bir kıyafet teşkil ediyordu.

Siyah keçi kılından bir rabıta ile bağlı ve beyaz boynuz saplı büyük bir çakıdan maada silâha müteallik içinde bir şey bulunmayan bu katmerli sahtiyan, ihtiyarın her zaman yanında bulunması lâzım gelen her şeyi muhtevîdir. Uzun ağaç sigara ağızlığı, tütün kutusu, kavı, çakmağı hep bunun içinde bulunduğu gibi, evrak-ı mühimmesinin cüzdanı da, kenarı siyah bir kaytan geçirilmiş gibi, kirlenmiş olan külâh ile bunun altındaki daha küçük ikinci külâhın arasıdır.

Hattâ kavâim-i nakdîye tedavül ettiği zamandan kalma mai renkli beş kuruşluk bir kâimeyi de senelerden beri yağlı paçavraya dönmüş olduğu halde el'an orada saklıyordu.

Devr-i sâbıkın evrak-ı muzırrası gibi bulunduğu her yeri mutlaka ızrar etmiş olan bu menhus nakd-i tayyarın iade-i hayat etmesi mümkün olmadığını söyleyenlere (sakla samanı, gelir zamanı) diye cevap verirdi.

Muhtar bir aralık bu bir çift kirli külâhı çıkarıp dizi üzerine koyarak, dudaklarını olanca kabiliyet-i inbisatîyesiyle açıp sırıtarak, aynı ihtiyaç erbabını mutlaka imrendirecek surette, tatlı tatlı başını kaşıdığı, zaptiye çatlak dudağına sigara kâğıdı yapıştırmakla meşgul olmakla beraber, yuvaları içinden bir kedinin harekâtını takip eden fareler gibi, çeşmhâneleri içine çekilmiş olan müdevver gözleriyle, bir köylü çocuk tarafından gezdirilen zayıf beygirinin bi-tâbâne yürüyüşünü temâşâ ettiği bir zamanda, yanlarından geçen bu mirliva setrili, basma donlu mahlûk-ı sefili görünce muhtarın simasında kaşınmaktan mütevellid hattı tersim eden hutut derhal değişip âsâr-ı terahhum zâhir oldu.

Zaptiye sordu :

— Bu, bıldır (geçen sene) İstanbul'dan gelen çocuk değil mi?

— Belî, o şu Keleşlerin Ali'nin oğlu.

— İstanbul'dan yeni geldiği zaman gördümdü. Bizim mutasarrıf paşadan daha kurumlu idi. Şindi n'olmuş? Töyü, tozağı dökülmüş tilki yavrusuna dönmüş. Hey gidi dünya hey.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Belî, öyle oldu. Allalem (Allahu âlem) biraz ahlını (aklını) da bozdu. Oynamaz gülmez, yalnız başına gezer, kendi kendine söylenir yahut üzerinde çınkıllı (çaylak) dolaşan tavuk çülüğü (piliç) gibi bir köşeye büzülür, baykuş gibi sessiz sadasız bel bel etrafa bahar, durur; yediğini, içtiğini gören de yoh. Yiyecek de yoh ya. Güne küsen (kahkaha) çiçeğine döndü; sanki her soluduhca biraz daha sararıyor, biraz daha soluyor; ince hastalığa da (verem) yahalanmış olmalı.

— Yüzüne bah hele, kırağı vurmuş pancar yarpağı gibi, her çeşit boya var. İnce, kalın hastalıklar her türlüsüne tutulmuş gibi gözüküyor.

— Bu bazen geceleri de dolaşır, karanlıkta insanın yanından hayalet gibi geçer, kötü kötü öğsürür.

Şu muhavereye nazaran basma donunun delâletine rağmen kız değil setri eskisinin şehadeti vechile erkek; cüssesine, tavrına rağmen cüce değil, çocuk olduğu anlaşılan bu mahlûk-ı bedbaht yalnız bu köye değil, bütün dünya ve mâfihaya bîgâne, her şeyden ve hatta kendi mevcudiyetinden de müteneffir gibi geziniyordu... (s. 20 - 31)

II

İkinci kış olanca şiddetiyle, sâbıkına kıyasen tasavvur edilebileceği kadar fecayi'iyle hükümran oluyordu.

Kardan, soğuktan dışarıya çıkılmak mümkün olmayan mağmum, mukassi günleri türlü türlü sâlib-i huzur düşünceler, ye's-âver rüyalarla, fasılasız sine-hırâş, müz'iç öksürüklerle uzadıkça uzayan medîd, muzlim geceleri birlikte geçirmek hem Salih'i, hem Hatça'yı pek sıkıyor, her ikisine bir sohbet-i nâ-cins azab-ı mütemadîsi; bir zâlimin mazlum ile, bir mecruhun cerrahla bir yerde mahbusiyeti kadar giran bir sıklet-i tahammülfersa veriyordu.

Zaten bunlar yekdiğeriyle hiç konuşmazdı.

Hatça çocuklarını sever, öper, okşar, onlarla konuşur; Salih'e tevecciihü ancak bir emir vermek için olur; onlar öpüşür, koklaşır, şakalaşır; Salih düşünür, kaşınır ve ancak böyle kimsesiz ve, lehü'l-hamd ve'l-minhü, bir dereceye kadar zekâsı mahdut, hissi uyuşuk bir çocuğun tahammül edebileceği kadar gıbta acıları, her şeye tahammül mecburiyetinin kalbe ait ince sızıları ile muazzeb olduğu halde ağlayamayarak, inlemeyerek, gözyaşlarını sünger kâğıdı gibi pürüzlü, kirli ellerinin tersiyle muhterizâne silerek bir bükâ-yı samût ile bitâb düşerdi.

Bahar, yaz, güz ne kadar süratle gelip geçtiler!.. Bu kış bir türlü geçmiyordu.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Son günü mutlaka bu mücadelât-ı hayata nihayet verecek bir ıyd-ı kıyametin arefesi olacak gibi şiddetine hiç fasıla vermeksizin devam ediyor, şedîd poyrazlar yüksek dağların bütün karlarını dereye yığarak çay mecrasını, şekl-i cereyan ile müncemid şelâlesi ile beraber kapatıyor; köyün çürük meskenleri üstüne, mülevves, muavvec sokakları arasına dolduruyor; sanki bu sefaletgâhı bütün sekene-i sefilesi, küçük paşası, sitemkâr Hatca'sı ile beraber ebediyen gömmek istiyor; mesâkin-i beşerîyeyi herc ü merc eden, zuafâ-yı ebnâ-yı âdemi kırıp geçiren şita gûyâ, afv-ı zünûb için camiin ağaç oluklarına, çalı çırpıdan müteşekkil dam saçaklarına murassa, müşa'şaa buz âvîzeleri takıyordu.

Karların kesretinden, gece gündüz muttasıl uluyan poyrazın şiddetinden dolayı, köy sokaklarında gündüzleri bile nadiren, ancak âcil bir ihtiyaç sevkıyle tek tük bir iki insan sinema fotoğrafı resimleri süratiyle gelip geçiyor, görünüp kaçıyordu; gündüzleri köy etrafında, geceleri sokaklar ve hattâ duvarları yıkık avlularda keskin dişlerini gıcırdatarak sürü sürü aç kurtlar dolaşıyordu.

İki gündür yalnız ailenin bir kaplanla iki yavrusunun değil, iki öküz, bir inekle sarı buzağının su ihtiyaçlarını da Salih'in zayıf kolları, cılız, lerzan bacakları temin ediyor; şu havada bu tahammül-fersa işi o yavrucuk görüyordu.

Çocukların pâk, saf kalbine layenkatı tatlı ümitler yığan, dolduran, alelıtlak bedbaht sefillerin dimağlarında, kalblerinde galeyan eden ye'sin buharı tepelerinden savrulur, tekâsüf ederek gözlerinden fışkırırken bütün mesâmâtından ümitler zerk ile oynayan, dökme su ile değirmen çevirerek eğlenen kuvvet-i meçhule de biraz ihmale başlar gibi oldu.

Küçük paşanın ye'si büyüdü, kabardı, şişti; başından aşmağa, kalbini boğmağa, ruhunu sıkmağa başladı. Avutacak, eğlenecek, ümit ve teselli verecek hulyalar da tükendi, bütün kâinat-ı muhîte, Salih'i tatyîb ve tesliye edecek her şey için ilân-ı acz ü iflas etti.

Fakat Salih yine eski bir sermaye-i hayatından istifade ederek bütün dağları, taşları, bütün ayları, yıldızları donmuş ve güneşi bir (Marifetnâme) deki husuf küsuf kuyusuna yahut mürekkep deryasına bir daha çıkmamak üzere düşmüş, (lâ-halâ ve lâ-melâ) olan fezâ-yı nâmütenahînin melâsı mün'adim olarak yalnız halâsı kalmış gibi bir boşluk, bir hiçlik içinde mühim bir varlık, bir sermaye-i telezzüz ü teselli bulmuştu.

Bütün bu ıztırabata karşı —velev muvakkat olsun— bir mesken-i evca, bir mübtelü'l-hiss-i deva gibi istimal edegeldiği tedbir-i münferide daha ziyade ihtiyaç ile müracaat ediyordu:

Lehü'l-hamd, nasılsa elde bulunup gasbedilememiş olan bu çare, İstanbul hayat-ı mazîyesini mümkün olduğu kadar ziyade teferruatıyle hayalen tekrar yaşamaktan ibaret idi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bu hayat-ı hayalîye, bu arzuya göre müretteb menâm-ı bîdârî lezâizine ne Hatça, ne Mevlut mümanaat edebilir, ne o âlemin İngiliz memâliki kadar mahrus ve mahfuz olan hududuna öyle Mevlut, Güssün gibi haşerat-ı mûzîye tecavüze kudret-yâb olur.

Şubat evâhirinde en soğuk gecelerden birinde Salih bir türlü ısıtamadığı müteaffin yatağı içinde, kirli yorganı altında bütün âlâm-ı cismanîye vü ruhanîye için devâ-yı âmm olan tahayyülat-ı rücuîyesine başlayarak gâh tahattur edebildiği kadar mebde'den müntehâya, gâh ebediyen unutamayacağı, merâret-i muhallidesini zerrat-ı mevcudiyetinden çıkaramayacağı müntehâdan mebde'e doğru küçük paşalık hayat-ı mes'udesini büyük bir lezzetle tekrar yaşamağa başladı. Konağın selâmlık kapısından girdi. Kırmızı çepkenli Abdi Ağa'yı boyalı bıyığı ile meşgul buldu.

Muhteşem mermer merdiven kademelerini bacaklarının evvelki kuvveti, evvelki atikliğiyle ikişer ikişer, sıçraya sıçraya çıktı.

Kıymetdar meşrufat ve tecemmülâtıyle mağbutü'l-emsal olan büyük salonda bir devr-i seri yaptı. Merhum paşa babanın cesamet-i tabiîyede yapılmış tasviri önünde tevakkuf etti. Tasvir kendisine âdeta canlı gibi bir nazar-ı şefkatle bakıyordu. Salih'in hiss-i muhabbeti galeyan etti. Yaldızlı sandalyelerden birini bu resmin yanına yanaştırarak çıkıp dudaklarının yetişebildiği yerlerini mükerreren öptü.

Evet, kendisi de haremdedir. Şimdi onun yanına kadar gidecek, Kartopu'yle şakalaşarak kim bilir ne kadar güldürecekti. Salondan çıkınca limonluğu tahattur etti. Hemen oraya gitti. Santigradın gösterdiği on yedi derece hararet ile ezhar-ı nâdireden intişar eden ruh-nevaz kokulardan cismen, ruhen mahzûz ve mütelezziz oldu. Fakat, çok durmadı. Harem tarafına geçti. Kartopu'nu salonda buldu. Vefâkâr köpek koştu, üzerine atıldı. Evvelki gibi şakalaşmağa başladılar.

Kendi yatak odasına girdi. Matmazel Aleksandrin'in yatağı yanından geçerken onun ıtr-ı müreccahı olan menekşe lavantasının râyihası şammesini tatyib etti. Çini soba çıtır çıtır yanarak beyaz maden kapucuğunun bir çift turna gözü gibi deliğinden kırmızı şu'lerle görünüyordu. Bu latîf koku, bu mu'tedil hararet asabında bir rehavet hâsıl etti.

Sobanın yanındaki uzun sandalye üzerine uzandı. Karşısındaki konsol üstünde latîfü'l-manzar bir şekerleme kutusu gözüne ilişti. Kutunun penbe atlas süsleri, mevcudiyetine dikkatte teahhur edildiğinden münfail gibi buruşup kıvrılıyordu. Salih'in rehavet-i asabı derhal zâil oldu. Anasına doğru koşan bir kuzu gibi iki sıçrayışta kutunun yanında bulundu. Yalnız mazrufatı değil, zarfı da pek şirin olan bu hediye-i behiyyeyi aldı; altını, üstünü muayene ederek yapma bebeği ile oynayan bir kız çocuğu gibi her tarafını okşayarak, koklayarak açtı. Rakîk, narin kâğıt dantelaları

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

arasına, çırağan mozaikleri kadar nazar-rübâ bir intizam ile dizilip yerleştirilmiş olan muhtelifü'l-elvan şekerlemelerin her biri zaten tanıdığı renkleri, lezzetleri, şekilleri, râyihaları ile, hülâsa her türlü lisan-ı halleriyle «beni al, ben daha tatlıyım, ben daha güzelim, ben daha lezîzim» diye kımıldanıyorlar, fısıldıyorlar gibi geldi. Bir çift semavî gözün ikiz yıldızları bu mozaikler üzerinde parladı.

Küçük, beyaz, temiz, tombul bir el, asabî parmakları müteredditdâne taharrük ederek kutu üzerinde dolaştı. Nihayet iki ince parmak penbe renkli bir şekerlemeyi yavaşça tuttu; çekti, çıkardı; kiraz renginde iki dudak açıldı, süt gibi beyaz iki sıra mini mini süt dişleri göründü; gül renkli çene oynadı, iki penbe beyaz yanak bilmünavebe kabardı; simada âlâim-i telezzüz belirdi; ağız durdu, yuttu.

İşte bu esnada sanki şekerleme değil, bir arayıcı fişenk, kestane fişengi yutmuş gibi oldu. Bir öksürük bombardımanı sinesini sarsmağa, ciğerlerini yırtmağa başladı. Ayıldı. Kendine geldi. Asker Ali'nin bir mezar kadar muzlim evinde, mahud mülevves yatak içinde, kirli yorgan altında, yine o akrep yuvasında bulunduğunu anladı.

Böyle tatlı bir hulyadan ayılmak, böyle can-bahş bir rüyadan uyanmak, bile bile ölmek, bile bile mezara gömülmek kadar fena tesir etti.

Fakat böyle biribirine taban tabana zıt iki tarz-ı zindegânînin ân-ı inkılâbında, latîf bir hayalin zâlim, mahûf bir hakîkate terk-i makam ederek zâil olduğu bir zamanda tabiîyyü'l-husul olan teşevvüşat-ı fikrîye her zamanki gibi bu öksürükleri yorgan altında boğarak seslerini çıkartmamak mecburiyetini tahattur edemedi. Bir silsile-i medîde-i suâl, biraz rahatsız olduğu için bu gece pek geç uyumuş olan Güssün'ü, belâların en küçüğünü ikaz etti.

En büyüğü zaten uyuyamamıştı. Can evine «dıhılan kara korhu» ikinci Salih-i manevî uyutmamıştı.

Zaptı, def'i nâ-kabil bir araz-ı maraz olan bu öksürükler Hatça'yı, müslüman mahallesinde sâkin ve vaktin kıymetini pek iyi bilen bir musevîyi sahur topunun, sahur davulunun iğzab ettiği kadar kızdırdı. Hatça âteş-i gazab kesildi. «Patla donuz, kahpe dölü patla; canın çıhsın, uş dene (üç tane, biraz) gözümü de mi yumdurmayacahsın?» diye bağırdı, yerinden fırladı; mahud basma donunu dahi çıkarmayarak yatan Salih'i zulmet içinde ayağı zannederek tuttuğu kolundan sürükledi; kadro haricinde kalmış kabîhü'l-mazi bir memur gibi kapı önüne bıraktıktan, belinin ortasına hain bir katır gibi tepdikten sonra «eşşek sıpası! Burada çıhası canının istediği kadar öğsür, tıhsır, soğna kapıyı cızdırdatmahsızın aç, kapat, sessizce yatana (yatağına) sohul, yat, geber» diyerek içeriye girdi.

Küçük paşanın bu köyde, bu muhit-i zehr-âlûd içinde yaşayabilmesi sahîhan muhayyirü'l-ukûl idi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

En ziyade köyün havası ile yaşıyordu. Fakat bu iklimin havası Salih gibi imtidad-ı hayatı yalnız lutf-ı havaya kalanları sürat-i mümkine ile öldürürdü. Bîçâre çocuk daima muhtazır bir hayat ile, tabir-i aharla, ölmediği için yaşıyordu.

Daha doğrusu cismen geçen senenin kışında ölmüş, reng-i simasındaki delâleti vech ile can tamamen çıkmadan tefessüh etmeğe, çürümeğe başlamıştı.

O, ancak hayat-ı mazîyenin kuvve-i bakîyesiyle müteharrik, onu tekrar yaşamak için müteneffis, yalnız onun hayal-i bî-kararıyle mütehassis; lerzan, meşkûk, mevhum bir varlık.

Döküldüğü yerde tutuşturulup yana yana tükenmiş bir ispirto bulaşığı üzerinde konup kalkan şu'le-i girizan gibi ber-hayat, hayat-ı zâilenin enkâzı üzerinde perran bir ruh-ı muztarib!...

Bir müddettir kuvve-i bakiye-i hayatın şekl-i müzab-ı inkırazı gibi bütün mesâmâtından zerre zerre çıkıp yatağını, yastığını ıslatan soğuk terlere müstağrak olduğu halde süprüntü sepeti gibi kapının önüne bırakılması bu Diyojen yavrusuna mutaddan, me'mulden çok ziyade tesir etti.

Gücü yetse analığını, sevgili tosunu Mevlut, nazlı meleği küççük epelek (kelebek) iyle beraber sürükleyip karlar içine yuvarlayarak kendisini ısırmış, zehirlemiş bir yılan gibi çiğneyip tepeleyerek başını ezmekte hiç teenni etmeyecekti. Fakat efsus! Kendisini bir bâr-ı giran gibi inleyerek, izhar-ı acz ederek sürükleyen asabı iki, üç gündür boş testiyi bile güç kaldırıyordu.

Sâbık küçük paşa'nın dimağında iltihab eden nâr-ı hiddet, karanlık mezarlar içinde çürük mevta kemiklerinde tekevvün eden fosfor şu'leleri kabilinden bir ateş idi; kimseye görünmez, kimseyi yakmaz, kimseyi tehdit edemezdi.

Salih ne kadar öksürse âmâl-ı müselsele-i dünya gibi öksürük silsilesinin ucu bulunmayacağını bildiği gibi, mel'un kapının yalnız Hatça'nın değil, hattâ kendisinin de, sağır olmayan herkesin de sinirine dokunmağa mahsus bir lisan-ı iz'ac gibi garip sadalar çıkarmaması, hele kapatılırken söğeye temas eder etmez (gırr...) diye bağırıp (tıktırak) demeyince yerine yerleşmesi mümkün olmadığını lâyuadd defalar tecrübe etmiş olduğundan bütün bütün haccâcâne mezâlime başlayan Hatça'nın kim bilir ne türlü zuhur edecek diğer bir cezasına dûçar olmamak için mukaddema bir defa daha yine böyle gece yarısında dışarıya bırakılınca gidip hayvanlarla birlikte daha müsterihâne öksürüp uyuduğu imamın ahır sekisini tahattur etti.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İstanbul'daki konakta, menekşe lavantasıyle bir bahar-ı dâim gibi kokan kendi odasında çıtır çıtır yanan beyaz çini sobanın yanında, Tokatlıyan şekerlemesini yerken başlayan bu selâsil-i suali, sinirlerine dokunduğundan şikâyet etmeyen hayvanların yanında rahat rahat boşaltmak için o ahıra gitmekte, o dârü'l-eman-ı bî-imtinâya iltica etmekten başka çare yoktu.

Bu melce-i pür-sükûn uzakta değil, üç ev aşırı idi. Salih kalkmak istedi; mel'un katırın pek fena teptiği belini birdenbire doğrultamadı; biraz emekleyip duvara takarrüp ederek elleriyle tutundu. Bel kemiği ziyadece incinmişti. Hayli ıztırap ile kapıya kadar yürüdü. Köy çocuklarının tecâvüzat-ı bî-rahmanesinden reha-yâb olamayınca akıyor gibi koşa koşa gidip kendini çaya atarak kurtulan mecruh, hûn-âlûd kertenkelenin hayali önünde beyaz karlar üzerinde koştu, sekti, sıçradı, nihayet sırtı üzerine yatıp durdu; öldü. Salih birdenbire (ha!) dedi. Elini kırk parçalı kapıya dayadı; düşündü. Ye's-i bîçâregî istiğrakından birdenbire ayıldı; döndü. Evin ötesi berisi bezirli kâğıtlarıyle bir iskelet başı gibi duran penceresine, salkım salkım pösteki parçalarıyle ayağa kalkmış bir ayı şekli tersim eden kapısına, bir mahkûmun firar edip kurtulduğu zindana son defa tevcih ettiği nazar-ı nefretle baktı, (Oh!) dedi; gâlibâne bir vaz' ile sağ elini yumruk yaparak o tarafa doğru salladı.

Efsus! O kertenkelenin imdadına Hızır gibi yetişen çay, şelâle altında temeyyü' etmiş zümrüt gibi dalgananan mini mini göl şimdi kulaç kulaç karlar, kat kat buzlar altında, Cenab-ı Hızr'ın ab-ı hayatı kadar nâyâb! Efsus! Salih biraz evvelki rüyalar, hulyalardan daha seriü'z-zeval bir neşve-i zaferle gâlibâne bir nefes aldı; ikinci nefesi ye's-i inhizam ile iade etti. Kapıyı açtı; kapı açılırken uzaklardan kulağına bir sada gelir gibi oldu, tedehhüş etti, titredi. O anda merhum Suat Paşa hatırına, hastalık simasıyle hayali gözönünün önüne geldi ve geçti.

Ah paşa baba niçin öldü? Niçin kendisini de öldürüp birlikte götürmedi!

Ya o sağ olsa, ya güzel hanımefendi çirkin kara Hatça gibi fena huylu, merhametsiz olmasa, şimdi böyle gece yarılarında, kar tipileri arasında çıplak ayaklarıyle karlar üzerinde yürüyerek, zedelenmiş beliyle sürünerek, inleyerek, yalnız bir öksürmek için imamın ahırına gideceği yerde, İstanbul konağında, beyaz çini sobası çıtır çıtır yanan yatak odasında, beyaz boyalı, iki başlarında: biri bir çift yumurta üzerinde oturan, diğeri iki yavrusuna kırmızı gagasıyle yem veren iki beyaz güvercin resimleri bulunan, yanları tel kafesli, kar kokusu gibi bir temizlik kokusuyle, bir kokusuzluk râyihasıyle ta'tir-i meşamm eden sıcacık yatağında bulunacak; mışıl mışıl uyumuş olacaktı. Yazık! Yazık!. (s. 271-283)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

III

Aradan yirmi dört saat geçtiği halde müdâvâttan hüsn-i tesir görülmeyerek Naîme'nin ahval-i sıhhîyesi anbean tezyid-i vahamet etmiş, tabibin beyan eylediği sakt ihtimali âdeta muhakkak olmakla beraber bu kadar sancılar da çektiği halde el'an kurtulamamıştı.

Naîme gâh ü bîgâh idare-i lisana kudret-yâb oldukça «kuzum Nazikter, köye telgraf çabuk çekilsin. Salih'i hemen getirsinler» diyor ve daima onu düşünerek:

«Salih, küçük paşa, gel, çabuk gel, rahmetli paşaya da, bana da benzeyen güzel çocuk! Gel, gel» diye sayıklıyordu.

Zarif Bey, Nazikter kalfadan köyün hangi sancak dahilinde bulunduğunu öğrenerek serian ve müreffehen İstanbul'a izâmıyle hareketinden telgrafla malumat itâsı hakkında tanıdıklarından evkaf müdürü Behçet Efendi'ye bir telgraf çekti. Otuz altı saat süren sancılardan ve aralık aralık mutlaka Salih'e müteallik hezeyanlardan sonra hilâf-ı âde gelen yedi aylık ölü bir çocuk âlât-ı mahsusa ile kolları kesilip, başı ezilmek suretiyle alınabildi.

Yegâne emel-i muazzez ve mücessemi böyle parça parça kesilerek, ezilerek çıkarıldığını gören Naîme Hanım'ın gözleri büyüyüp belermiş, simasi tebeddül etmiş olduğu gibi şuuru da bozuldu. Bir tarafa, bir şeye nasb-ı nazar ederek kendinden geçiyor, bir müddet sonra birdenbire işitenlerin mutlaka tüylerini ürpertecek kadar tiz, hayvanat-ı vahşiye ulumaları kadar korkunç sayhalarla bağırıp yerinden sıçrıyor; fitil fitil saçlarını yoluyor, dişleriyle esvabını didikliyor; kollarını kemirip, ellerini, parmaklarını ısırarak al kanlar içinde bırakıyordu.

Arasıra cinnet feveranları bir sükûn-ı muvakkatle tevakkuf ettikçe «Küçük Paşa» diye bağırıyor, yastıkları kucaklıyor, yorgan uçlarını kıvırıp kıvırıp «Salih, mini mini yavru!» diye okşuyor, öpüyordu. Üçüncü günün akşamında Naîme yanındaki kadınlara, hattâ o kadar sevdiği Aleksandrin'e bile saldırmağa başladığı için bir mecnun gömleği giydirilmek zamanı hulul eylediğini tabib, Zarif Bey'e ihtar etmekteyken, Şirin dadının içi kırmızı siyah eliyle beyefendiye uzatılan kırmızı kâğıtlı bir telgrafnâme de müdhiş bir kara haber vermekte isticalinden sıkılmış gibi kızarıyordu.

Behçet imzalı olan bu telgrafnâmenin muhteviyatı şöyle idi:

«C: Merkûm sabî üç gün evvel köy içinde kurtlar tarafından itlâf ve ekledilmiş olduğu ma'ruzdur». (s. 297-299)

Küçük Paşa, İstanbul 1326/1910

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ALİ KEMAL

I — HATIRAT

1. Ömrüm'den 585

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

I. HATIRAT

1

ÖMRÜM'den

EKREM BEY

Ekrem Bey o devr-i edebe göre hakikaten bir üstad idi. Edebiyatı Naci'den daha ziyade bir ihata ile anlıyor, bâ-husus anlatıyor, tedris ediyordu. *Nağme-i seher*'le vâdi-yi kadîmde temeyyüz eylemişti. Fakat *Zemzeme*'leriyle yeni tarzda âdeta parlıyordu. Her hal ü kâliyle bir naziklik, bir fikr-i teceddüt gösteriyordu. *Talim-i edebiyat* huceste bir kitaptı. O nokta-i nazardan edebiyatımıza küşayiş veriyordu. Evet noksanlardan âzâde değildi ve olamazdı. Evet, Süleyman Paşa'nın *Mebaniü'l-inşa*'sından sonra gelmişti, evet, Garba nisbeten pek sade bir telif idi, lâkin bizde emsalsizdi. Açtığı çığır ile, saçtığı fikirlerle, gösterdiği misallerle emsalsizdi.

Üstad Ekrem'in eş'arı gibi tedrisatı, sözleri de güzide idi. Naklettiği fıkralarda daima ufak-tefek bir kudret-i fikrîye vardı :

Bir kere Fuad Paşa merhum erkân-ı memurînden Bâb-ı Âli'de bir encümen teşkil eyler, bir mekteb-i âlinin tesisini bu encümende mevki-i müzakereye koyar. Azadan biri paşaya o mektepten şehadetnâme alanlar ne olacaklardır diye sorar, o da: (nr. 6, 18 Eylül 1335)

— Adam olacaklardır!

Cevabını verir. Herif:

— Evet efendim, adam olacaklardır, belli. Lâkin nereye tayin olunacaklardır, ne olacaklardır?

Diye sualini tekrar eder. Paşa kemal-i mehabetle yine sadece:

— Adam olacaklardır,

der. Bu mehib cevap metin bir sesle üç defa tekerrür edince meclisi bir sükût istilâ eder, bütün aza-yı encümen o iki kelimenin ihtiva eylediği mânâ-yı bülendi takdir eylerler, mektepten maksud sırf hükûmet memuru yetiştirmek olmadığını anlarlar.

Ekrem Bey o nev-şükûfte fikirlere müstesna bir gıda veren böyle fıkraları derslerinde vakur, müessir bir eda ile nakleylerdi. Bizi düşündürürdü. Galiba son *Zemzeme*'nin o beliğ, o mu'ciz mukaddimesinde bu üstad-ı

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

edeb der ki: «En güzel sözler, insanı en çok düşündürenlerdir». Bizce de en mükemmel hoca talebeyi düşünmeğe sevkedenlerdir. Ekrem Bey de o hocaların bir serfirazı idi. Hâmid'in :

Ekrem ki asrımızda üstad-ı muktedâdır
Ders olmasın mı bir söz, ondan olunca sâdır

demekte hakı vardı. Çünkü hakikat öyle idi. Hakikatin öyle olduğuna o sütûde-sîret hocanın o mün'imâne tedrisatından istifade eyleyen biz tilmizler âdilâne şehadet ederiz.

Üstad Ekrem'in fikrinde böyle revnak, fakat o sâika ile üslûbunda, şi'ren ve nesren tarz-ı beyanında başka nezahat vardı. Gerek Naci, gerek Naci tarafdarları o nezahati müdrik değillerdi. O üstadın yalnız arabî ve fârisîdeki ıttıla-ı mahdudunu görüyorlar, tenkide bir vesile sayıyorlardı. Mamafih arapçada, acemcede Naci mertebesine varmasa da Ekrem Bey bu lisanlara türkçeye lüzumu olduğu kadar vâkıftı. Hattâ şiirde ve nesirde elfazca servet ve metanet itibariyle o kudema-perestlerin pişvâlarından bile geri kalmazdı, fakat tarz-ı cedidde onlara küllî tefevvuk ederdi.

Ekrem Bey Namık Kemal'e bir üstad-ı azam nazarıyle bakardı, secde ederdi, Kemal de *Talim-i edebiyat* müellifini ziyadesiyle takdir ederdi, ettiğini bu telif-i ceyyide yazdığı takriz gibi:

Hâlık-ı levh ü kalem sa'yini meşkûr etsin

sitayiş-nâmeler de göstermişti, hattâ Recaîzâde'den hiç bir eser almadığı için Câmi-i *Harabat'ı Tahrib ve Takib*'te muaheze etmişti.

Meclis-i vaslında giryân olduğum ma'zûr tut
Bir tabîattır ki kalmış gam zamânından bana

beyt-i munisinin muhteviyat-ı *Harabat*'tan çoğuna müreccah olduğunu iddia eylemişti.

Hakkü'l-insaf düşünlürse Ekrem Bey'in bu faziletlerini inkâr eylemek Naci için zül idi. Sırf garaz ve haset eseri idi. Zaten ibtidadan beri *Nağme-i Seher*'in o on sekiz yaşındaki nâşid-i nezihi bir yandan Namık Kemal'in mazhar-ı teveccühü, lâkin bir yandan da Arif Hikmet'lere varıncaya kadar şuarâ-yı asrın mahsudu olmuştu. İşte *Şerare* nâzımı da çok geçmeden o zümreye iltihak eyledi, hasbe'l-meslek de öyle icap ederdi. (nr. 7, 25 Eylül 1335)

BİR ESKİ ZAMAN ADAMI

Kırk-elli sene evvel İstanbul başka İstanbul'du, belki daha az mütemeddin, daha az müterakki idi, lâkin Türkler için daha âsûde, daha mü-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

reffeh, daha mesut, hattâ daha muhteşemdi : Meselâ Boğaziçi'nde büyük, lâtif, müdebdeb yalılar vardı. Onlar şimdi ekseriyetle harap oldu, fakat yine ekseriyetle yeniden yapılmadı. Süleymaniye gibi bazı mahallelerde şahane konaklar, sarayları andırır konaklar görünürdü. Onlar da birer birer yıkıldı, yandı, kısmen de ufak tefek hanelere münkalib oldu. Camilerimizin nuru, şevki daha ziyade idi. Sokaklarımız tenha lâkin munisti, en çok bizimle, Türklerle dolardı. Esnafımız, tüccarımız, her türlü efradımız Müslüman olsun, Hıristiyan olsun ekseriyetle Türk, Osmanlı idiler, insana o neşeyi verirlerdi.

Bil-farz Asmaaltı'nda bugün bile bakiye-i perişânını gördüğümüz Balkapanı'na girildiği vakit havalide dağ gibi sırık hammalları, mağazalarda mutantan, mükellef Türk tüccarı bulunurdu. Bu mağazaların büyüklerinden birinde o devrin maruf tüccarından bir Hacı Ahmed Efendi vardı ki elli, altmış yaşında bir zattı. Mumcular kethüdası idi, balmumcu, iki divitli lâkabıyle ma'ruf idi.

Bu Hacı Ahmed Efendi aslen Çankırı'dan, Karapazar nahiyesinden, Hilfet köyündendi. Pek gençken rızkını aramak üzere İstanbul'a gelmiş, çalışmış, çabalamış, yirmi, otuz sene zarfında sırf alnının teriyle haline, menşeine göre fevkalâde bir mevki ihraz etmişti.

Yedikule'de, Galata'da mumhaneler sahibi olmuş, Süleymaniye'de büyük bir konak, Arnavutköyü'nde müteaddid yalılar yaptırmış, şimdi Tünel'e girilen yerde arsalar almış, Balkapanı'nda ise bir iki mağaza, mühimce bir ticaretgâh edinmişti.

O zaman henüz gazyağı dediğimiz petrol madeni memleketimize girmemişti, ekseriyetle ahalimiz mum, hattâ yağmumu yakarlardı. Hacı Ahmed Efendi bu ticareti hemen hemen taht-ı inhisarına almıştı. Bilhassa camilerimizin mumlarını veren o idi.

Bu adam bir faaliyet-i mücesseme idi, her gün güneş doğmadan evvel uykudan kalkardı. Kış, yaz soğuk dökünür, yıkanır, abdestini alır, Süleymaniye camiinde cemaatle namazını eda ederdi. Rivayetine göre o mahallede ikamet ettiği müddetçe yirmi otuz sene mütemadiyen böyle yapmıştı. Pek, pek nadir o vazife-i diniyeyi öylece ifa edebilmekten geri kalmıştı, o derece metin bir sıhhate mâlikti. Camiden çıktıktan sonra konağa döner, çocuklarıyle kuşluk taamını eder, en saf tereyağları, peynirler, hep öyle hileden âzâde yemekler yer, doğruca mağazasına giderdi, tâ akşama kadar orada çalışır, o gûnâgûn işlerini tesviye ederdi.

Akşamüstü evine dönerek yemeğini yedikten sonra geceyi komşularıyle geçirirdi. Bu komşular Sultan Mecid'in başmâbeyincilerinden İzzet Bey, Ferik Tahir Paşa, Salih Zeki Paşa, Uncu Ali Efendi, Feyzi Paşa vesaire idiler... Bu muhitte Hacı Ahmet Efendi'nin mümtaz bir

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

mevki'i vardı, çünkü ticarette vukufuna, servetine, zekâsına herkes itimat ederdi, bütün o beyler, o paşalar alım-satım hususunda ondan rey alırlardı. Hattâ muavenet görürlerdi.

Ahmed Efendi hakikaten idare-i beytîyede dahi harikûlâde idi; odun, kömür, yağ, pirinç, soğan vesaire bütün levâzımı en ucuz, en mükemmel bir surette zamanıyle almağı bilir ve alırdı, bu hizmeti komşuları için de ifa ederdi, inşaatten, her işten anlardı. Çünkü birçok binalar yaptırmıştı; büyük işler görmüştü; hâsılı yalnız mahallesinde değil, İstanbul'da bile bir şöhret kazanmıştı. Mumcular kethüdası, iki divitli, balmumcu Hacı Ahmed Efendi o zamana göre ma'ruf bir adamdı. İlmiyle, irfanıyle değil, çünkü pek az okur yazardı, a'mal-i erbaadan ziyade hesap bilmez, gazeteden başka mütalâaya çıkışamazdı, lâkin dirayetiyle, tecrübesiyle maruftu.

Çankırı'dan, Karapazar'dan İstanbul'da ne kadar ufak-tefek esnaf varsa her işte ona müracaat ederdi. Hattâ hacca, sılaya gidecekleri vakit paralarını, emanetlerini ona bırakırlardı, senetsiz, şâhitsiz bırakırlar, o derece emniyet ederlerdi. O da bu vediaları sahiplerinin isimlerini üzerlerine yazarak birer birer kasasına yerleştirirdi. Hattâ onlardan birine emr-i Hak vâki olursa emanetleri vereseye behemahal îsal eylerdi.

Hacı efendinin esnaf ile alış-verişi yine senetlere müstenit değil, sırf söz üzerine idi. Mağazada medyunların, dâyinlerin isimleri sıra ile gelişigüzel defterlere kaydolunurdu, o kayıtlara göre vakt-i merhunlarında tesviye edilirdi. Bu hayat böyle sade, fakat muntazam devam eyliyordu, sefahattan, zevkten, her türlü eğlenceden âzâde idi, yalnız cuma bazen de pazar günleri efendi mağazaya gitmezdi, çocuklarını giydirir, kuşatır, yanına alır, sırasına göre ya Arnavutköyü'ne, ya Yedikule'ye, ya başka bir yere götürürdü, aynı zamanda o havalideki emlâkine mütellik işleri de faslederdi. Senede bir-iki kere ise, ilkbaharda kayıklar tutarak, yemekler yaptırarak bütün çoluk çocuğuyle beraber Kâğıthane, ya Göksu safasına giderlerdi.

Sabahları mağazasına giderken çocukları en küçükten en büyüğe kadar selâmlık merdiveninin başına dizilirler, safvet ve hürmetle elini öptükten sonra hep bir ağızdan yüksek sesle «Allah işini rast getirsin» diye babalarına dua ederlerdi.

Ahmed Efendi ailesini severdi, memleketini severdi, lâkin dinini en ziyade severdi, faraiz-i dinîyeden asla geri kalmazdı, Haccü'l-haremeyn idi. Hayatında bir müşkile uğradı mı ancak Allah'tan istiane eylerdi. İlmen o sadeliğiyle beraber âyât-ı Kur'aniyeden çoğunu bilirdi, ekseriya mevki'inde vird-i zeban ederdi. Çünkü her sene Ramazan'da muntazaman hatm-i Kur'an eylerdi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Dinine o derece kalbinden merbut idi, öyle hürmet ederdi ki, edyan-ı saire ashabını fena değilse de aşağı bir nazarla görür, mamafih onlarla hususî ve umumî münasebetlerde bulunur, bir Hıristiyana çorbacı, bir Museviye bezirgân diye hitap ederdi. Cemaatleri Müslümanlardan mutlak ayırırdı.

Bu gayret-i dinîye sâikasıyle, padişahına da sâdık, pek hürmetkârdı, bazen çocuklarıyle beraber cuma günleri selâmlığa gider, Sultan Abdülaziz Han'ı uzaktan uzağa görür, lâkin bu temâşâdan derunî bir inşirah duyar, o gün bir ıyd-ı ekber imiş gibi sevinirdi. Bir kere sofrada çocuklarından biri padişah için ihtiramsızca bir eda ile «hünkâr» dediğini işitince fena kızmış, çocuğu şiddetle azarlamıştı. O zamandan beri o ailede küçük büyük herkes nam-ı şâhâneyi bir lisan-ı ihtiramla âdeta korkaraktan ağza alırlardı.

Hacı Ahmed Efendi'nin saltanata bu hürmet ve muhabbeti saf, samimi idi. Çünkü hükûmetle resmî hiç irtibatı yoktu, camilere verdiği mumlardan dolayı evkaftan matlubatını ise alamıyor, o alış-verişlerden zarar görüyordu, hele nâzırları hattâ küçük büyük bütün memurları çok sevmiyordu. O kadar ki Sultan Abdülaziz'in hal'inden cidden müteessir olmuştu, Midhat Paşa'dan itibaren bütün vükelâya inkisar etmişti. (nr. 1, 14 Ağustos 1335).

O esnalarda bir cuma sabahı idi, Hacı Ahmed Efendi salât-ı sabahı eda ettikten sonra konağın üst katında büyük bir pencerenin önüne oturmuştu. Pîrâne, fakat pek müheyyic, pek rakik bir sesle o zaman dillerde alttan alta deveran eden şu şarkıyı Çırağan sarayına doğru meyusâne, mütehassirane bakaraktan taganniye koyulmuştu :

Beni tahttan indirdiler
Beş çifteye bindirdiler
Topkapu'ya gönderdiler
Uyan, Sultan Aziz, uyan
Bütün kan ağlıyor cihan!

Sonra da hüngür hüngür ağlamıştı. Bu manzara o aile halkına pek tesir etmişti. Bu şarkı öyle yanık bestesiyle, o sade acıklı güftesiyle çocukların madamü'l-hayat ruhuna girmişti, işlemişti.

Balmumcu Ahmed Efendi siyasiyatta bu derece hissiyatına tâbi idi, böyle sade düşünürdü. Hükûmetçe, idarece her türlü fenalıkları daima vükelâya atfeyler, padişahı mutlak masum addederdi. Bazen umur-ı devlette seyyiata kani olsa, yalnız «etrafındakilerin, baştakilerin gözü kör olsun» der, yine Zat-ı şahaneyi her muâhezenin fevkinde, her mes'uliyetten berî tutardı.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Böyle olmakla beraber siyasetle hiç meşgul olmazdı. Zaten işinden, gücünden öyle bir meşguliyete vakit bulmazdı. Geceleri içtimalarda komşuların o yolda mübaheselerini yarım kulakla dinlerdi, her halde hürriyete, Kanun-ı Esasî'ye dair o yeni fikirleri hiç beğenmezdi, Ahiren icat eylediğimiz bir tabir-i marufla hakiki bir mürteciydi, fakat memleketinin, milletinin ne derece hâdimi, ne kadar saf, samimi bir Osmanlı idi! Bir Osmanlı ki her devlet için yıkılmaz bir temel teşkil eden o mümtaz efraddan, o pûlâd kadar kavî ahaliden idi.

İşte bu Hacı Ahmed Efendi benim babamdı. (nr. 2, 12 Ağustos 1335)

NACİ VE PEYKLERİ

Ben Mekteb-i Mülkiye'de iken arkadaşlarımın ilk seneden itibaren en müstaidleri yedi-sekiz sene evveli Maliye nezaretinde müsteşarken nâ-be-hengâm vefat eden Reşad Bey merhum ile esbak dahiliye nazırı Reşid Bey idiler. Reşad Bey sınıfımızın birincisi idi, hattâ bu birinciliği son seneye, şehadetnâme alıncaya kadar muhafaza etti. Müdürümüzün, bütün hocalarımızın pek ziyade mazhar-ı teveccühü idi. Ateşîn bir zekâ değildi, lâkin harikulâde bir ıttırad ile çalışır, derslerinden başka bir işle meşgul olmaz, hele oyun, gürültü nedir bilmezdi. Âdeta hepimize bîgâne olarak yaşardı. Şahsen pek yakışıklı, fakat son derece halûk idi. Hüsn-i hal ve hareket sahibi idi. İrfanından, ıttılaından ziyade bu nazarla aramızda o mertebeyi ihraz eyliyordu.

Halbuki Reşid Bey büsbütün başka idi. Cidden zeki idi, daha az çalışır, daha çok öğrenirdi. Riyaziyatta, edebiyatta hep temeyyüz ederdi. Şiirle çok meşgul olurdu. Bu münasebetle benimle pek dosttu. Geceleri dershanede mektep derslerini bir tarafa bırakır, onunla başbaşa verir, *Harabat*'ı okurduk.

Daha o yaşta aramızda edebiyatça ihtilâf-ı efkâr vardı. Zaman geçtikçe bu ihtilâf arttı. Reşid de Naci merhumu sevmeyenlerdendi. Naci'yi beğenmemek, daha o zamandan itibaren bazı gençlerimizce bir süs hükmündeydi. Bu ibtilâ o muhitte gittikçe çoğaldı.

Yine birinci senede hocalarımızdan biri pek ziyade nazar-ı dikkatimizi celbederdi, o da Boyacıyan Efendi idi. Bu zat son derece intizam-perver idi. Ders zamanımız oldu mu, dakika fevtetmeden dershaneye girerdi. Vazifelerimizi muntazaman tashih eyledikten sonra getirir, bize iade ederdi. Hepimize mütesaviyen, kemal-i hakkaniyetle muamele eylerdi. Bir aralık sermubassır olmuştu. Fakat bazı evlâd-ı ekâbire karşı müsamahakârâne davranamadığı için müdürün hoşuna gitmemişti. İstifa etmekte muztar kalmıştı.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Mekteb-i Mülkiye'de daha böyle bir seneden az bir hayat geçirir geçirmez büyük bir inkılâba mazhar oldumdu. Tatil zamanını evimde gece gündüz okumakla, yazmakla geçirirdim. *Tercüman-ı hakikat*'i, *Müntehabat-ı Tercüman-ı hakikat*'i her gün, her hafta âdeta hatmederdim, Ahmed Midhat Efendi'yi çok okurdum, çok beğenirdim. Naci'ye perestiş ederdim, gençlerden Mehmed Celâl'ler, Ali Ulvi'ler gibi Naci peyrevlerine bile, nazar-ı hayretle bakar, gıpta eylerdim. O zaman en büyük emelim onlara benzeyebilmek, *Tercüman*'a öyle gazeller, nazireler göndermekti.

Zavallı Mehmed Celâl hayret-engîz bir sühulet-i tab'a mâlikti. Her gün lâ-akall bir gazel, bir neşide söylerdi. Sânihat-ı Naci'yi günü gününe tanzir, hattâ tahmis eylerdi. O şiirler bügün toplansa birkaç divan teşkil kılar.

Mehmed Celâl bilâhare Ekrem'e, Hâmid'e bile uzun uzadıya nazireler yazdı. Öyle ibzal ile, maatteessüf ibtizal ile şiir söylerdi ki :

Böyle bir herze-gû Celâl olmaz
Başını kesmeyince lâl olmaz

hicvine istihkak kesbeylerdi.

Celâl Bey garip bir gençti.. Şiire değil, fakat nazma, gelişi-güzel nazma o istidadı, şuaramızdan, ihtimaldir, hiç biri hâiz olmamıştır. Herif bir günde bir manzume değil, âdeta *Adada söylediklerim* gibi bir kitab-ı manzum yazardı. Bu nazımlar daima elfaz itibariyle kusurdan âri, hattâ fevkalhad âri idi.

Böyle bir kudret-i beyana hayran olmamak mümkün değildi. İbtidâyı Meşrutiyet'te vatana avdet ettiğim zaman bu bîçareyi pejmürde bir halde buldum.

Yine o sıralarda bir gün *Tercüman-ı hakikat*'te Muallim'in «fevkine» redifiyle bir gazeli neşrolundu, başında Şeyh Vasfi, Alaybeyi-zade Naci, hattâ Mes'ud-ı Harabatî oldukları halde evvelâ peykler, sonra peyrevler bu gazele nazireler yağdırdılar. Saha-i matbuatı bir «fevkine» sadasıdır istilâ eyledi. Bu gazelden :

Belki bast etmiş olurdum sâye-i endîşemi
Nûrdan bir tente çeksen âsümânın fevkine

beytini Naci'nin perestişkârları pek beğeniyorlardı, hele :

Geldi vakt-i rü'yet-i dîdar zanneyler uyûn
Düşse bir pertev cenânımdan cinânın fevkine

beyt-i san'atdârını icaz mertebesine ref eyliyordu.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bence çıkmak iş midir nâsûtiyânın fevkine

mısra-i garibiyle başlayan bu fahriye :

Var iken fevkin tasavvur eylemem bir başka fevk
Kim çıkar, Yarab, bu vicdansûz cânın fevkine
(nr. 3, 28 Ağustos 1335)

tahmidi ile bitiyordu. Hakikat-i edebîye nokta-i nazarından hiç idi. Fakat o sıralarda bu hiçliğe bütün matbuat müntesipleri meftun, mübtelâ idiler.

Müptedilerden biri :

Çıktı tab'ım tab'-ı Mes'ud-ı zamânın

diye naziresini bitirmişti. Naci Efendi bu nazirenin altına şu acib satırları yazmıştı :

Hazret-i Mes'ud, gazelin tahtına baktı da me'mulün fevkinde güldü.

Zaten o sütunlarda medihten, tefahürden geçilmezdi, muallimler, şeyhler, tilmizler evvelâ kendi kendilerini, sonra birbirlerini muttasıl göklere çıkarırlar, yekdiğerine en aşağı : «Hazret!» diye hitap ederlerdi.

Naci merhumun en güzide peyki Şeyh Vasfi Efendi idi. Nasılsa Muallim'e çatmıştı. En çok o sayede yazmağı, şiir söylemeği öğrendi. Farisîye epeyce âşina idi, fakat yazılarını, şiirlerini Naci'ye tashih ettirmeden neşredemezdi. Şeyh'in :

Sanma bîcâ ben harabat içre feryad eylerim
Bir perînin Allah Allah ismini yâd eylerim

matla'ıyle başlayan bir gazelini Muallim pek beğenirdi. Esasen Naci Efendide o kudret-i şâirâneye rağmen hiç zevk-i edeb yoktu. Kendi sünuhatından en çok takdir eylediği mahud Meyhane gazeli, o gazelin de :

Ol kadar çaktım ki tersa-zâdegânın aşkına
Berke döndüm, neşr-i envâr eyledim meyhânede

beyt-i mekruhu idi..

Mualim Naci Şeyh'i o derece sever, öyle sahabet ederdi ki bazen onun namına şiir bile söylerdi : Şeyh Vasfi (Berkî) diye de tahallüs ederdi. Menemenlizade Tahir Bey üstad-ı Ekrem'in en güzide tilmizlerinden olduğu için Naci'ye, hususuyle Şeyh'e pek muarız idi, bir kere :

Gürleme berk gibi kendini bil, ey şâir!
Kendi meddahın olan hâmeni sanma kadir

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

diye bir hicviye yazmıştı. Bu hicve cevaben Naci :

Gürletip berki halkı güldürdün
Ehl-i hikmet revâ görürler mi?
Ses çıkarmaz bizim diyârda berk.
Menemen berki yoksa gürler mi?

kıt'asını söyledi. Şeyh'in namına neşreyledi. O adamcağızı bu derece severdi, matbaada yanından ayırmazdı, nereye gitse beraber götürürdü. Galiba bir parça o yüzden bilahare kayınpederi Ahmed Midhat Efendi'yle bozuştu, çünkü :

Hukuk-ı ülfete Naci riâyet eyle beni
Nasıl fedâ edelim? Âdemiyyet öyle değil

diyor, böyle yârânından ne olursa olsun ayrılmıyordu.

Şeyh Vasfi Efendi birkaç sene evvel vefat eyledi. Meşrutiyet'imizin ilânını müteakiben bir gün beni görmeğe *İkdam*'a gelmişti, kiminle beraber olsa beğenirsiniz, Ahmed Midhat Efendi merhum ile... Ahmed Midhat ki aşağıda göreceğiz, Naci'yi *Tercüman*'dan kovduğu zaman o zavallıya yapmadığını bırakmamıştı. «Şeyh Kefevî-yi demevî tahdid-i hududu tehdid-i hududdan temyiz edemez bir cahil, Naci'nin bakıyetü's-süyuf gazeliyâtını benimseyerek imzasıyla neşretmeğe tenezzül eyler bir âcizdir» bile demişti.

Bîçare Şeyh o derece boş değildi, o zaman *İmdadü'l-midad* mecmua-i mevkutesinde «Yanılıyorsunuz ey edib-i hakîm!» diye Ahmed Midhat'a cevap vermişti, nazmen de :

Feylesofân-ı zamânın maksadı bilmem nedir?
Şâiri tahkir ile zevk-i meyi inkârdan

diye bir serzenişte bulunmuştu.

Muallim'in diğer bir peyki-i mümtazı da Alaybeyi-zâde Naci idi.

Eylerim hep böyle müstesna güzeller intihab
Tab'-ı müstesna-pesendim dilberimden bellidir

beyt-i metini onundur. Bu zat Bâb-ı Âli ser-askerî memurlarındandı. Şimdi mütekaiddir. Naci devri geçtikten sonra bir daha matbuatta görünmedi. Trabzon eşrafından, fuzalâdan bir zattır.

Yine o zümreden bir Ahmed Hamdi Efendi vardı ki cidden vüs'at-i karîhaya mâlikti. Muallim'in hattâ günü gününe tahmis etmedik bir gazelini bırakmazdı. Bu sebebe mebni Hamdi-yi muhammes lâkabını almıştı. Sonraları Naci ona :

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

tevcihinde bulunmuştu. Nâzımü'l-hikem inkılâptan evvel matbuat müdür muaviniydi. Fakat şairliği o da çoktan bir tarafa bırakmıştı. Galiba ahîren vefat eyledi. Tarz-ı kadîmde pek metin söz söylerdi.

Bu kafile-i şuarânın bir rüknü de Veysî Paşazâde Ali Ruhi Bey'di. Ali Ruhi onların hakikaten en muktediri idi. O derecede ki eski vâdide emsalsiz bir şairdi. *Lemeat* unvanıyle bir mecmua-i eş'ar neşreyledi.

Hâr isem de çekme benden dâmen-i ihsânını
Hârdan, ey gül, hazar kıl kim tutar dâmânını

matla'-ı musanna'ı o mecmuanın en güzel sözlerinden biridir. Naci Efendi Ali Ruhi'yi pek ziyade beğenirdi. Sevdiği için bu divançeye şu takriz-i manzumu yazmıştı :

Ey Ruhi-yi ervah-fürûzun lemeâtı!
Yansan da seni hâfızalar saklayacaktır.
Gönlüm gibi âlemde hezaran dil-i rûşen
Her beytini bir lem'a-i hikmet sayacaktır

Ruhi de Muallim'in daima peşinde dolaşırdı, hattâ Beykoz'da düğününde bile hazır bulunarak şu kıt'ayı söylemişti :

Bu kasr-ı dil-pezîrde Naci-yi nüktedân
Olduysa çok mu sâliki isr-i peyamberin?
Olmaktadır arâis-i mânâya cilvegâh
Hey beyti bir düğün evidir ol suhanverin

Biçare Ali Ruhi vak'a-nüvis sıfatıyle Osman Paşa'nın maiyetinde Ertuğrul ile Japonya'ya gitmişti, bu gemi o kaza-yı fecie uğradığı vakit o da ka'r-ı nâ-yâb-ı ademi boyladı...

Yine bu devrin şairlerinden biri de Harputlu Hayri idi.

Eğerçi bâde içer, biz de neşve-yâb oluruz,
Düşünmeyiz ki sonunda bütün harab oluruz

diye şiirler söylerdi. Fakat, rivayete nazaran, kendi de işrete müptelâ idi.

Bir gün Asır kütüphanesinde Halil Edib Bey bana şu iki beyti gösterdi :

Görmeden revnakını geçti bahar-ı ömrüm
Acırım böyle şebâbette harab olduğuma...
Olmasın da nazarım mihr-i ruhundan mehcûr
Kailim tek hedef-i kahr ü itab olduğuma...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bu beyitlerin birincisini Harputlu Hayri, ikincisini de kendi irticalen söylediklerini bir parça mütefâhirâne anlattı. Kalemi elime aldım, onların altına şu üçüncü beyti yazdım :

Kabrime gelmeyerek rûhumu şâd etmezsen
Yanarım âteş-i aşkınla türab olduğuma...

O zaman ben henüz pek gençtim. Onlar bana nisbeten yaşlı idiler. Bu irtical Bâb-ı Âli caddesince şöhret-i şâirâname hizmet eyledi. Var kıyas et!..

Halil Edib şiirde o zamanlar öbürlerinin kâ'bına varamazdı, fakat nesirde onlara fâik, bir parça da edebiyat-ı garbîyeye vâkıf idi. Sonraları bâ-husus hece vezninden mükemmel şiirler yazıyordu. Galiba maarif memurlarındandı. Geçenlerde irtihal eyledi.

İşte Naci'nin en yakın peyklerinden, peyrevlerinden hatırıma gelenleri mücmelen tarif ettim.

Daha sonraları onlara Abdülkerim Sâbit Bey de iltihak etti. Sâbit Bey Menemenlizade Tahir Bey'in akrabasındandı. Hem tarz-ı kadîmde, hem yeni yolda şiir söylerdi. Naci'nin pek meftunu, muhibbi idi. *Sabah-ı inşirah* unvanıyle bir mecmua-i eş'ar neşreylemişti. *Tercüman*'a her gün ya bir nazire, ya bir tahmis gönderirdi. Midhat Efendi Naci'yi o gazeteden çıkardığı sırada bu genci de hırpalamıştı.

Bir gün Vatan kütüphanesinde oturuyordum. Kapıdan içeri Naci Efendi Abdülkerim Sâbit Bey'le girdi. O zaman *Tercüman*'dan çıkmıştı; *İmdadü'l-midad* diye Abdülkerim Bey'le müştereken bir mecmua-i mevkute neşreyliyordu.

Bu mecmuanın ilk nüshasında o tilmiz-i Naci'nin şöyle bir beyti vardı :

Yârimin te'yid-i aşk ü vasl için gönderdiği
Nâmeler heyhât, heyhat bî-meâl olmuş bütün

Nâciyâne bir nazarla bakılınca bu beyitte hata vardı; çünkü ikinci heyhat çekilmiyordu. O zamana kadar Muallim'i tanımıyordum, fakat cür'et ettim, bu ayıbı ona gösterdim. Adamcağız gülümseyerekten Sâbit Bey'e :

— Bak sana itiraz var, fakat Bey de haklıdır. Sen de haklısın. İkinci heyhatı çekmek muhaldir. Çekmemek hoş değil, tarîk-i evvelî böyle bir mevkide iki heyhatı yanyana getirmemektedir» dedi. Fakat eminim ki itirazımdan hoşnud oldu. Elfazda o mertebe müşkülpesent idi. (nr. 4,4 Eylül 1335)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

BEŞİR FUAD

Beşir Fuad bu zümrenin ser-firazı idi. Kimdi? Nereden geliyordu? Ne emel takip eyliyordu? Pek bilinmiyordu. Fakat fransızcayı, almancayı, ingilizceyi âlâ biliyordu, çünkü saha-i matbuata atılır atılmaz bu lisanlarda birer Bedreka-i sarf u nahiv yazdı. *Tercüman*'da ise ulûma, felsefeye, feylesoflara dair neşriyata koyuldu. Bir yandan Voltaire'i, bir yandan Schopenhaure'u Türklere tanıtmağa çalıştı. Ahmed Midhat Efendi tabiî bu bahislere karıştı. Karışmak şöyle dursun, âdeta delâlet eyledi. Ber-mutad her telden çaldı. Her fikre tarafdar çıktı. Bazen Beşir Fuad ile müttehiden son derece fenni, felsefeyi iltizam eyliyor, hattâ ilhadı, mülhidleri öyle gelişi-güzel tahkir ve tel'in etmeğe kadar varıyordu. Bazen de o efraddan tevahhuş eyliyor, yine eski mesleğini tutuyordu.

Beşir Fuad'ın pek bî-perva, pek âzâde-serâne müdafaa ettiği fikirlerden biri de eş'ar-ı Osmanîyenin, hattâ umumiyetle şiirin boşluğu idi. O sıralarda yine o bakıyetü's-süyûf şuarâ bazı Naci-perverler *Saadet*'te çatır-patır şiirler neşreyliyor, o hizb-i münevverin aleyhinde bulunuyor, felsefeye, feylesoflara, Voltaire'lere tecavüz ediyorlardı. Bir kere «bütün» redifiyle hep bu vâdide, bu mealde gazeller yazdılar.

Beşir Fuad türkçe yazı yazmağı bile henüz öğrenmemiş olduğu halde var kuvveti pazuya verdi :

Voltaire'i takdir edenler ehl-i irfandır bütün
Sevmeyenler n'eylesin dehrî-yi nâdândır bütün

matlaıyle onlara bir nazire söyledi. Bu zâde-i tab'ını *Tercüman*'da bastırdı. Sonra da :

— İşte sizin şiir dediğiniz böyle bir mel'abedir ki, cüz'i bir emekle tahsil olunur, halbuki fenni, felsefeyi anlamak, öğrenmek için senelerce mesaî gerektir, dedi.

Tercüman-ı hakikat sütunları bu sayede yine parlak bir renk almıştı. Beşir Fuad'ı müteakiben Hüseyin Rahmi namıyle bir hikâye-nüvis türemişti. *Şık* unvanıyle bir hikâye neşretmeğe başladı. Bu eser o derece latif, öyle şuh idi ki bir üstad, bir usta kaleminden çıkmışa benzetildi. Hüseyin Rahmi bir nam-ı müstear addolundu, hattâ bir aralık biz sandık ki o yazıları yazan bizzat Ahmed Midhat idi. Lâkin ifade o ifade değildi, daha düzgün, daha tıraşîde idi. Sonra anlaşıldı, *Şık* muharriri henüz bir genç, bir mübtedi imiş. Bir genç ki gittikçe daha mükemmel eserler vücuda getirdi, bir hikâye-nüvis-i millîmiz, *Mürebbiye*'lerini, *Tesadüf*'lerini seve seve okuduğumuz Hüseyin Rahmi Bey biraderimiz oldu.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İlk telifini, *Şık* hikâyesini okurken o mazi bana bu âtiyi keşfettirmişti. Ne olursa olsun :

Elde istîdad olunca kâr kendin gösterir

Mekteb-i Mülkiye arkadaşlarımızdan bir Mustafa Refik Bey vardı, Midhat Efendi'nin akrabasından idi. Mektepten şehadetnâme alır almaz, memuriyete heves etmedi, *Tercüman-ı hakikat*'e devam eyledi. Fennî makaleler yazardı, o da o vâdide iştihar etti.

Bu feyz böyle devam eyliyordu. Bu erbab-ı kalem muttariden çalışıyorlardı. Biz bile hariçten bu mesâiye iştirak ediyorduk. Elimizde o derece sermaye yokken usul-i maliye gibi bazı derslerimizden iktitaf edebildiğimiz semerelerle yarım, yanlış makaleler karalayarak *Tercüman*'a gönderiyor ve dercettirebiliyorduk.

Fakat bir sabah gazeteyi açınca ne göreyim : «Beşir Fuad Bey'in intiharı» diye uzun bir bend. Birdenbire bu hadise bana veleh verdi. Daha dün öyle şâd, şâtır yazılar yazan bu genç, bugün intihar etsin! Bu muammaya aklım ermedi. Lâkin hakikat öyle idi. Beşir Fuad, Midhat Efendi'ye son dem-i hayatında uzun uzadıya bir mektup yazıyor, yalnız esbab-ı intiharını değil, tarz-ı intiharını da o mektupta bastediyordu. Sıcak suya, hamama girmişti. Pazularından damarlarını kesmişti. Kanını son damlasına kadar akıta akıta ölmüştü. Fakat ölürken Midhat Efendi'ye hitaben kâffe-i ihtisâsâtını arzettiğimiz gibi yazmıştı. Hattâ kısmen kanıyle yazmıştı. Zehî itidal-i dem! Şevk ile, şetaretle yazmıştı, âdeta gülerekten, âdi bir vak'ayı anlatır gibi o feci dakikalarda, ne duyduğunu söylüyor, hayata bu derece fütursuzlukla veda eyliyordu.

Hiç şüphe yok ki ölümle bu istihzanın bâisi, müşevviki felsefe, hususuyle Schopenhaure idi. Bu feylesof o gencin fikir ve fıtratına bu mertebe tesir etmişti.

Fil-vaki intiharına başlıca sebep olarak Beşir Fuad bazı ahval-i hususîyesini anlatıyor, mahkemelerden şikâyet eyliyor, öteden, beriden bahsediyordu ama, bu esbabın hiç biri ciddi değildi. Öyle irfan ve kemal sahibi bir genç için bu müşkülleri iktiham eylemek kolay idi.

Midhat Efendi o zamanlar Schopenhaure'a, Beşir Fuad'a dair ufak bir eser neşreyledi, hem müntehirin kemalâtını anlattı, hem o intiharın yolsuzluğunu gösterdi. Mamafih bu hadise bize pek tesir eyledi. Hayatı bu derece istihfaf ile telâkki etmek dikkat ve ibretimizi celbetti. Bir pazar günü akşam üstü idi, Süleyman Paşazâde Sâmi, Sadık Beliğ ve ben muhtasar bir cemaatle beraber Beşir Fuad'ın cenazesini Eyüpsultan'a kadar teşyi ettik... Merasim-i tedfin pek sür'at ve ihtisar ile ifa edildi. Zaten vakit geçti, ortalık kararmağa başlamıştı.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

O gece Mektebe dönmedik, Sadık Beliğ'in Vefa'daki taş konağına gittik, sabaha kadar uyumadık. Bu hadiseden bahseyledik. (nr. 12, 30 Teşrin-i evvel 1335).

UKÂZ-I OSMANÎ VE UKÂZ-I ŞÜBBAN

Bu gençlerin biri, Abdülhalim Memduh hem pek zeki idi, hem de garibü'l-etvar idi. Naci'ye derin bir husûmetle, Hâmid'e mecnûnâne bir muhabbetle saha-i matbuata atıldı. Kabına sığmazdı, lisan mektebine, Mekteb-i Hukuk'a devam ederdi. Lâkin Vatan, Asır kütüphanelerinden çıkmazdı. Abdülhak Hâmid Bey'i hemen harfiyen taklide yeltenirdi. Meselâ *Divaneliklerim*'e nazire tarzında *Turrehat* diye bir mecmua-i eş'ar neşreylemişti. Fakat o ne şiirlerdi!

Ey dûr-ı dûr-ı dûrâ
Ey şûr-ı şûr-ı şûra

gibi, mamafih Memduh bu tuhaflıkları herkesi mebhut kılmak için kasden yapardı. Arzu edince makul, muntazam, mevzun söz de söylerdi.

O devirde İzmir bir merkez-i feyz olmuştu; Hâlid Ziya Bey, Tevfik Nevzad, Mehmed Es'ad Efendi o şehirden payitaht matbuatına güzide yazılar yazarlardı, hattâ orada *Hizmet* namıyle bir gazete bile neşrediyorlardı.

Hâlid Ziya fransızcaya vâkıf olduğu için edebiyat-ı garbîyeden feyz alıyor, o sayede müceddidâne bir tarzda kalem yürütüyordu. Bil-farz *Mensur şiirler* diye yeni bir tarz icat eylemişti. *Garptan şarka seyyâle-i edebiye* unvanıyle bir risale çıkarmıştı. Bu yüzden hepimizin magbutumuz idi. Tevfik Nevzad da hem şair, hem nâsir, mükemmel bir gençti. Mehmed Es'ad Efendi memuren İzmir'de bulunduğu için onlara kalemen refakat eyliyordu. Bu sayede *Hizmet* cidden mükemmel bir sahife-i edeb olmuştu.

Hâlid Ziya Bey'in akrabasından Uşşakî-zade Süleyman Bey vardı ki o da muğlak, müphem bir gençti. Zeki idi, fakat hayatı asla ciddi bir tarzda telâkki eylemezdi. Mamafih Süleyman Bey, Memduh, diğer arkadaşlarımız ve ben oldukça müterakki bir muhit teşkil eyledik. Halid Ziya ile, Nevzad ile muhabereye giriştik, hattâ İstanbul gazetelerini bırakarak *Hizmet* ile neşriyata başladık.

Naci Efendi Ukâz-ı Osmanî diye bir zümre-i edeb toplamıştı. Bu zümrenin erkânı müctemi'en aynı redif, aynı kafiye ile *Saadet*'te gazeller neşrederdi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Biz de *Hizmet*'te Ukāz-ı şübbân namıyle o zümreyi tanzire kalkıştık. Ali Ferruh, Memduh, Sâmi, ben, Nevzat, Halid Ziya hep birden aynı suretle manzumeler yazmağa koyulduk. İlk manzumelerimiz «Sevmem» redifiyle idi. İzmir İstanbul'dan da serbest olduğu için bu yazılar âzâde-serâne idi. Meselâ Memduh :

İrâde nâmına kayd-ı esâreti sevmem

demeğe kadar varıyordu. Ben ise :

Ümîd ile olacaktın bahar-ı subh-ı cemal
Sabahatin ne kadar da zebûn-ı derd-i zevâl
Gurûb-gâh-ı televvündedir ümîd-i kemal
Denâet oldu hakîkat, hamiyyet oldu hayâl!
Hayâl-perest olurum da hakîkati sevmem

diye feryad ediyordum. Hattâ :

Nedir himâye-i aşkın bu zulmeti sevmem
Severse kahr ola gönlüm, esâreti sevmem!

bile diyordum. Hatırımda kalmamış, diğer arkadaşlarım yine bu zeminde daha güzel sözler söylüyorlardı. Halid Ziya Bey de o *Mensur şiirler*'iyle bu ukāza iltihak eylemişti.

Ukāz-ı Osmanî erkânını kızdırmak için Muallim Naci'leri, Şeyh Vasfi'leri, Hoca Hayret'leri takliden biz de Muallim Ali Ferruh, Şeyh Mehmed Celâl, Hoca Nevzad gibi lâkablar takındıktı. Fakat o devr-i istibdadda bu inşirah-ı ahrarâne büyük bir cür'et, hattâ bir cinnetti. Matbuat müdüriyeti işin farkına vardı, çok geçmeden o neşriyatı men eyledi. (nr. 12, 30 Teşrin-i evvel 1335).

TEVKİF VE SÜRGÜN

Üç dört ay Bâb-ı Zabtıye'de mevkuf kaldıktı. Beş altı ay da Mehterhâne'de bulunduk. Artık bizi istintak ve isticvap etmek şöyle dursun, soran bile yoktu, âdeta unutulduktu.. Mesmû'âtımıza nazaran hapishane-i umumîye naklolunuşumuz gûyâ firarımıza meydan vermemek içindi. Lâkin bu sefer daha serbest idik. İki günde bir ruhsat alıyor, dışarı çıkıyor, Beyoğlu'na varıncaya kadar her tarafı geziyorduk. Kaçmak tasavvuru muttasıl zihnimizdeydi, hattâ hariçten bizi ziyarete gelen bazı arkadaşlarımızla bu tasavvura dair görüşüyor, en ziyade Bükreş'e gitmeği tasarlıyorduk.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Vaktiyle benimle beraber Paris'e seyahat eden Uşşakî-zade Süleyman Bey de galiba üzerinde bazı evrak-ı muzırra bulunduğu için Avrupa'dan Dersaadet'e gelirken tevkif olunmuştu. O da Mehterhane'de, fakat ayrı bir odada mevkuftu.

O devrin hayat-ı şebabında başka bir samimiyet vardı. Bildiklerimizden küçük, büyük bir genç kalmadı ki ziyaretimize şitap etmiş olmasın. Bir aralık odamız, o girîve-i ducret bir mahfel-i edeb şeklini almıştı. Hele Reşid, Sami, Suad, Sermed, Fehim gibi samimi arkadaşlarımız o mahfilin daimî müdavimlerindendiler. Mektepten imtihanlarını bitirdikten sonra hemen her gün bize uğrarlardı.

Bu içtimalarda edebiyattan, hattâ siyasiyattan bile bî-perva bahsederdik. Belki İstanbul'un en serbest, en metin bir yeri o mecra-ı mahbesti. Zaten biz doluya tutulmuş olduğumuz için yağmurdan korkmuyorduk. Arkadaşlarımız da cesaret gösteriyorlardı.. Bu meclis böyle az-çok bir şetaret içinde devam ediyordu. Zincirlerimiz o derece ağır gelmiyordu.

Temmuz ibtidalarında idi. Bir gün bizi hep birden aldılar, Mabeyn-i hümayun'a götürdüler.

Başkâtip Süreyya Paşa merhumun huzuruna çıkardılar. Paşanın yanında Zaptiye nazırı Kâmil Bey, ikinci mabeynci Ragıb Bey, bir diğer zat daha vardı.

Süreyya Paşa halûk, halîm bir zattı. Bize hayırhâhâne bir eda ile takriben şu sözleri söyledi :

— «Efendiler, şevketmeab efendimiz kemal-i merhametlerinden sizi af buyurdular. Kabahatleriniz büyükse de gençliğinize, zekâlarınıza acıdılar. Artık mütenebbih olunuz, bu meslek-i mezmumdan vazgeçiniz. Ali Kemal Bey, geçen sefer de Ragıb Beyefendi size o kadar nasihat verdi, niçin söz dinlemiyorsunuz? Emin olunuz, bizim gayretimiz, Kâmil Beyefendi'nin şefaatleri olmayaydı, kurtulamayacaktınız.

Kâmil Bey Süreyya Paşa'nın sözünü kesti :

— Aman Paşa hazretleri, ne sizin gayretiniz, ne de bizim şefaatimiz, mahza padişahımızın şefkat ve atıfetleri bu efendileri kurtardı. Artık ömr-i iclâl-i şâhâneye dua etsinler, dedi. Başkâtip paşa bana bilhassa hitap ettiği için arkadaşlarımdan evvel mukabeleten dedim ki :

— Paşa hazretleri, gerek eltaf-ı hümayunun, gerek inayet-i devletinizin minnetdarıyız, fakat emin olunuz ki biz masumuz; hiç bir cürüm işlemedik, nâ-hak yere dokuz aydır hapishane köşelerinde sürüklendik.

Bu mukabeleden paşa memnun olmadı, olmadığını etvarıyle gösterdi. Kâmil Bey'le Ragıb Bey de sözlerimi hoş görmediler, beni susturdular. Ragıb Bey :

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— Bari Ali Kemal Bey sen söyleme. Vaktiyle bu başına gelecekleri sana uzun uzadıya anlatmadım mıydı? Bu defa mazhar-ı af oldun, şevketmeab efendimize dua et. Otur, fazla söz istemez, dedi...

Tam bu sıralarda idi, pek hatırımda kalmamış, Süreyya Paşa mı, ya Ragıb Bey mi, yoksa Kâmil Bey mi idi, padişahın bize şefkatinden bahsederken eşfak-ı şâmiletü'l-âfâk tabirini kullanmıştı. Hemen Abdülhalim Memduh bu fırsatı yakaladı, esasen müdhiş bir oyuncu, bir mudhikeperdaz olduğu için derhal feci, müteessir bir tavır aldı, Süreyya Paşa'ya hitaben gayet müheyyiç bir eda, yine öyle bir müeddâ ile şu ağır sözleri söyledi :

«Paşa hazretleri, şimdiye kadar sustum, fakat artık sabredemeyeceğim. Merhamet buyurunuz, gerek siz, gerek beyefendiler hazeratı deminden beri afdan, atıfetten, eşfak-ı şâmiletü'l-âfâktan bahis buyuruyorsunuz. Af ve atıfet nedir? Ne cinayet işledik ki muhtac-ı af oluyoruz? Hele ne atıfet gördük ve göreceğiz. Her halde o şâmiletü'l-âfâk diye tavsif buyurduğunuz eşfakın Sultanahmet meydanına şümulü yokmuş, çünkü biz, bîcare gençler aylardan beri zindanlarda zillet ve sefaletle nâ-hak yere perişan olduğumuz, canilerle bir tutulduğumuz halde hiç imdadımıza şitap eden olmadı. İstikbalimiz mahvoldu, ümitlerimiz ayak altına atıldı, kuru bir candan maada hayattan bir nasibimiz kalmadı. Hâlâ aftan, atıfetten bahsediyorsunuz. Arkadaşlarımı bilmem, fakat ben kendi hesabıma rica ederim, şevketmeab efendimize arzediniz, mahbese, menfâya hattâ ziyade bir cezaya razıyım. Ölümü böyle zilletle yaşamağa tercih ederim. Hiç bir inayete tâlib değilim..»

Memduh harikulâde bir cerbeze sahibi olduğu için başkâtip paşayı da, öbür zatları da birdenbire mebhut bırakarak bu nutk-ı acîbi sür'atle irad eylemişti. Biz de arkadaşımızın bu tecellüd-i garibine karşı şaşırdık, kaldık.. Bir yandan hırsımıza tevâfuk eylediği için o tecellüdden hoşlandık, fakat bir yandan da affımız bu sâika ile teehhür eder diye korktuk. Korktuğumuz filvaki başımıza geldi.

Bizi yine saraydan aldılar, Mehterhane'ye götürdüler. Yolda Memduh'a söylemediğimizi bırakmadık ama o hiddetler ne para eder, olan oldu. Süreyya Paşa da, Kâmil ve Ragıb Beyler de sözlerinden, tavırlarından, hallerinden anlaşılıyordu, evvelce dediğimiz gibi munsif, hayırhâh adamlardı, hele bize âdeta müteveccih idiler, muavenetimize müheyya idiler, fakat evvel emirde padişahın bendeleri değil miydiler? Mevkilerini düşünmüyorlar mıydı? Elbette bu yolda pek ileri gidemezlerdi. Zaten o zaman gördüklerimize nazaran o devrin ekseriyetle ricali, hususuyle sarayın başlıca erkânı böyle insafperver idiler, mazlumu tervic eden takımdan değildiler, öyle iken, gariptir, Mabeyn'den yine pek zâ-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

limane kararlar, bilhassa daha sonraları çıkmağa başladı. Eşhasın fıtratına, ahlâkına bile muhitin tesirâtı bu derece ziyadedir.

Mehterhane'ye avdetimizden bir iki gün sonraydı. Birer münasib memuriyette istihdam olunmak üzere ayrı ayrı vilâyetlere gönderileceğimiz resmen tebliğ olundu. Hüsameddin Şam'a, Memduh Konya'ya, Süleyman Bağdad'a, Tahir Kenan Yemen'e i'zam olunuyorlardı. Fahri ile ben Haleb'e gidiyorduk. Niçin öyle yaptılar? Bir türlü anlayamadık. Evvela öbürlerini gönderdiler, Memduh ile beni bıraktılar. Bir rivayet çıktı ki, gûyâ bizi afvedeceklerdi. Fakat bu şayia tahakkuk etmedi. Bir hafta sonra bizi de bir Rus vapuruna bindirerek yola çıkardılar. Memduh Mersin'e, ben İskenderun'a çıkacaktık. Valide ile iki ufak hemşirem benimle beraber behemahal gelmek istediler ve geldiler.

Menemenlizade Tahir Bey o esnada Adana Maarif müdüriyetine tayin olunmuştu. Aynı vapurla mahall-i memuriyetine gidiyordu. Yolda bizimle uzun uzadıya görüştü. Hâtıram beni yanıltmıyorsa, galiba o devr-i istibdaddan samimi şikâyet eyledi. *Gayret* gazetesini neşredebilmek için ne tehlikelere uğradığını anlattı.

Tahir Bey ahlâk-ı hamîde sahibi bir gençti. Edebiyatta büyükçe bir behreye mâlikti. Güzel yazı yazardı, hattâ evvelce arzeyledik, şiir de söylerdi. Fakat elfazda şiddetli müsamaha tarafdarı idi. Bir gece vapurun güvertesinde mehtaba karşı oturduk. O, Memduh ve ben edebiyattan, siyasiyattan bahsettik, hâlâ hatırlarım, kemal-i safvetimden Tahir Bey'e o zaman dedim ki :

— Mîrim, beni müteessir eden nedir bilir misiniz? Siz bir tabiat-ı şâirâneye mâliksiniz. Bazen pek mükemmel şiirler söylüyorsunuz. Güzel, yüksek düşünebiliyorsunuz. Fakat emin olunuz, *Takdir-i elhan*'a rağmen arzederim, şiirleriniz ekseriyetle yaşamaz, unutulur, gider, çünkü elfaza hiç dikkat etmiyorsunuz. Bir tilmiz sıfatıyle sizden soruyorum : Bu ictihadınız doğru mudur? Naci merhumun :

Elfâz maâni için âyîne-i şândır
Elfâza bakılmaz mı diyorlar hezeyândır

demesi bir mübalağa mıdır? Bil-farz *Elhan*'ınızı okudum, lâfzen şöyle güzel parçalar :

Bu şeb benimle ey melek,
Zaman-güzar olur musun?
Dil-i hazan-resîdeye
Dem-i bahar olur musun?

derhal hâfızama girdi. Fakat öyle olmayanlar velev mânen bir meziyeti

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

hâiz olsalar da hiç hatırımda kalmadı. Sade bu tecrübe kıymet-i elfazı isbat için kâfi gelmez mi? (nr. 23, 15 Kânun-ı sâni 1336).

Tahir Bey halûk olduğu kadar munsif bir edibdi. Bana şu suretle mukabelede bulundu :

— Azizim, bilseniz, bizde aruz kaydı öyle müdhiş bir belâ ki, insan elfazca şâibeden âri şiir söyleyebilmek için hakikaten vâsi bir cevdet-i karîhaya mâlik olmak gerektir. Bu mevhibeyi ise tabiat hemen hiç bir büyük şairimize bile ihsan etmemiş. Meselâ Koca Nedim :

Niçin sık sık bakarsın böyle mir'ât-i mücellâya
Aceb sen dahi kendi hüsnüne hayran mısın kâfir

gibi kusurlardan tevakki edebiliyor mu? Hâmid gibi bir dehâ-yı edeb ise *Eşber*'de, *Tezer*'de böyle birçok hataları ihtiyar eylemiyor mu?

Biz bu mübaheselerle, müşaerelerle menfaya gitmekte olduğumuzu bile unutuyorduk. Hele bende bî-intiha bir neşe vardı. O muzîka-i mahbusiyetten herçi bâdâbâd kurtulmuş olmak neşatıma bâis oluyordu. Genç lik hakikaten bir hazine-i girânbaha imiş. Vapurun o şenliğini, etrafımda annemi, kardeşlerimi görünce, hem mazinin acılarını, hem istikbalin korkularını unuttum. (nr. 24, 22 Kânun-ı sâni 1336).

GİZLİ BİR EDEBİYAT CEMİYETİ

Ekseriya bizde sık sık toplanırdık. Avrupa'da gördüklerimi tafsilâtıyle onlara anlatırdım. Bir gün Cenevre'deki o muhtelif talebe cemiyetlerinden şevk ile bahsettim. H ,F vesaire gibi. O gençler bu hikâyeleri merakla dinlediler. Nihayet biz de Mekteb-i Mülkiye namına böyle bir cemiyet tesis etmeğe karar verdik ve kararımızı derhal mevki-i icraya koyduk.

Cemiyetimize bir nizamname yaptık, tıpkı Cenevre'de gördüklerimi mevki-i tatbike koymak istedimdi. Biz de nizamnâmemizi ona göre tanzim ettikti. Hattâ bir alâmet-i fârika olmak üzere cemiyetin bütün efradı kırmızı fes, mavi püskül taşıyacaktık. Çünkü İsviçre talebe cemiyetlerinde bu alâmet-i hususî bir kalpaktır. İkinci ve üçüncü içtimalarda bir kısmımız böyle birer fes giymeğe başladıktı.

İlk içtimada ben reis intihab olundumdu. Fehim kâtip olduydu, bir diğeri de sandıkkâr tayin edildi, intihabat her ay tecdid edilecekti.

Müzakerelerimiz pek sürekli idi, bir kere medeniyet-i kadîme ile medeniyet-i cedîde arasında ahlâk nokta-i nazarından bir muvazeneye giriştik, saatlerce mütalaalar basteyledik. Bir defa da ben üstad Ekrem'in *Tefekkür*'ündeki uzun manzumeyi Cenevre müsamerelerinde gördüğüm

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

vechile âdeta bir mümessil evzaı alarak bülend-âvâz ile, renk renk edalarla inşad eyledimdi.

Nihâyet :

«Geldim baba, açın kapıyı...
— Vay, gözüm Nijad
Gel sohbetiyle hâtırı şâdân eden çocuk

beytini müheyyiç bir tavırla, mühtez bir suretle okudumdu, alkışlara mazhar oldumdu.

Bu içtimaların, bu münakaşaların hitabetçe, kitabetçe, her hususça terakkiyatımıza büyük hizmeti oluyordu. Fakat o devr-i istibdadda bu cür'etimiz harikulâde bir hareket idi. Bir hareket ki nasıl dört hafta devam edebildi, nasıl göze çarpmadı, sonradan hakikat-i ahvali güzelce anlayınca, hayret ettik.

Dördüncü hafta, dördüncü içtimamızda idi. Ber-mutad birimiz o hafta zarfında hazırladığımız eserleri okuduk, mübaheselerimiz bitti, yeniden intihabatımız icra olundu. Bu sefer riyaset ya Reşid'e, ya Reşad Bey merhume geçti, keyfiyet-i intihab bir parça ateşli olmuştu. O esnalarda konağın alt katında bir gürültüdür koptu, hemen aşağıya koştum, baktım ki, üstü başı temizce bir zat yukarı çıkmak istiyor, fakat uşağımız Mehmed Ağa şiddetle ona mâni oluyordu. Arkadan üç dört beş kişi daha gelince zavallı uşak korktu, kaçtı. O adamlar da üst kata. (başka bir şey yok)

—Efendiler, cümleniz mevkufsunuz, irade-i seniye bu merkezdedir. Bizi mazur görünüz. Aldığımız emri icra eylemekle mükellefiz, dedi. Sonra birer birer üzerlerimiz aranmağa başlandı. Kitaplarımız, kâğıtlarımız hep toplandı, bazılarımızı bir korkudur, bir düşüncedir aldı. Bazılarımız ise bilâkis şetaretlerini elden bırakmadılar. Bizi böylece tevkif eden o heyet-i zabıtanın başındaki memur Ahmet Celâleddin Paşa idi. O zaman henüz beydi. Bilâhare sevk-i tali ile pek yakından tanıdığımız bu zat hakikaten hüsn-i hulka mâliktir, civanmerddir, daima âleme iyilik etmiştir. Ancak nefsine zulüm eylemiştir. O derece zaruriyet-i hayata bîgânedir, deruhte eylediği o acib hizmeti, o zaman dedikleri gibi ser-hafiyeliği etse etse garip bir tarzda ifa edebilirdi. Çünkü fıtratan nezih idi, bu mahiyetini derhal ilk mülâkatta bize gösterdi, hepimize son derece nâzikâne, müşfikane muamelelerde bulundu, evrakımızı toplatırken, üstümüzü başımızı aratırken :

— Efendiler! Size karşı bu suretle hareketten biz de mahcubuz, fakat ne yapabiliriz, emin olunuz ki masumiyetiniz, şevketmeâb efendimi-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ze sadakatiniz tebeyyün edince yalnız afva değil, atıfetlere de mazhar olursunuz, hiç telâş etmeyiniz, dedi.

Bu sözlere mukabeleten içimizden biri hafif bir sesle :

Gölge etme başka ihsan istemem

mısraını okudu. Diğer arkadaşlarımız gülüştüler, Ahmed Paşa bir parça bozulur gibi oldu, bahsi değiştirmek için pek şetaretle görüşen Fehim'e:

— Fehim Efendi, siz değil misiniz?

diye sordu, o mübarek de âdeta kahkahalarla :

— Vay, efendimiz ne saadet! Görüşmeden tanışmışız!

Cevabını verdi, hepimiz gülmeğe koyulduk. Paşa da güldü, nihayet mabeynden emir geldi, kapının önüne arabalar getirildi, bizi üçer üçer, refakatimizde bir zabıta memuru olduğu halde o arabalara bindirdiler, doğru Beşiktaş karakoluna götürdüler. Büyükçe bir koğuşa doldurdular. Bütün geceyi orada geçirdik. Birer birer hepimizi Hasan Paşa'nın odasına çağırdılar, isticvab ettiler, fikrimizi, maksadımızı anladılar. Ne için o cemiyeti teşkil ettiğimiz, öyle her hafta muntazaman neden toplandığımızı sordular. Bu istintakı icra eden mabeyinci Ragıb Bey idi. O da bize pek ziyade nevazişle muamelede bulundu, hattâ ihtimaldir, Hasan Paşa' dan filân çekinmeyeydi, izhar-ı teveccüh bile edecekti. Sonra cemiyetin maksad-ı ilmîsine, esbab-ı teesssüsüne dair Zat-ı şâhâneye hitaben bana uzun bir arîza, umum namına da Reşid'e bir istintak-nâme yazdırdılar; Ragıb Bey cümlemizi birden yanına celbeyledi, bıyık altından gülerekten nasihatlar verdi. Öyle göklere çıkardığımız Kemal Bey'lerin, Ziya Paşa'ların o derece harikûlâde insanlar olmadıklarını ispat etmek istedi, derken Hasan Paşa bahse karıştı, bilhassa Namık Kemal Bey'e ta'na kalkıştı, biz derhal suratlarımızı ekşittik, hele ben kendimi zabtedemeyerek :

— Padişahın sadık bendeleriyiz, etrafıyle arzeyledik, lâkin böyle olmakla beraber ne söyleseniz Kemal Bey'e muhabbetimiz ezelîdir, çünkü biz birer zerreyiz, o mihr-i dırahşandır.

Diye cevap veriyordum. Ragıb Bey beni susturdu :

— Şuna bak, yine ukalâlık ediyor! Hâlâ mütenebbih olmadın mı?

Çıktılar... Doğru içtima ettiğimiz odaya geldiler, derhal kapıyı kapadılar.

Biz işi hemen anladık, lâkin anlamağa kalmadı, o cemaatin reisi gibi görünen genç, narin, nazik bir bey :

dedi, Hasan Paşa ise :

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— A çocuk, senin baban ne iyi bir adamdı, Haccü'l-Haremeyn idi, sen neye böyle mürted çıktın? diye bana itâb etti. Mürted lâkırdısına hepimiz hemen güldük, hem hayret ettik. Bilâhare anladık ki, müsadere olunan evrakın içinde Jean Jacques Rousseau'ya dair bir parça serbest yazılmış bir bend bulmuşlardı. Hasan Paşa bu bend mülâbesesiyle bana o sıfatı vermişti.

O geceyi o berbat karakolda geçirdik, fakat perişan bir halde geçirdik. Ertesi günü alessabah bizi ceyb-i hümayun dairesine götürdüler, her birimize yirmi beşer mecidiye ihsan verdiler, paraları Sami yüklendi, Mabeynden çıktık, hademe-i şahane kışlasına yine öyle debdebe ile geldik. Süleyman Paşa namında ihtiyar bir ferik bizi istikbal eyledi, orada öğle yemeğini yedik, yine üçer dörder arabalara bindik, Mabeyn ketebesinden bir zatın refakatinde Cağaloğlu'na, Maarif nazırı Münif Paşa'nın konağına geldik. Nazır Paşa cümlemizi huzuruna çıkardı. Mabeynden gelen zat emr-i hümayunu okudu, bu emrin meâli şu idi: Böyle mektep efendilerinin mektep haricinde toplanmaları, derslerini bir tarafa bırakarak Jean Jacques Rousseau'nun âsârı gibi dine ve ahlâka muzır mütalaalarla meşgul olmaları rızâ-yı âliye münafi olduğu için bir daha bu çeşit harekât-ı gayr-ı lâyıkadan tevakki olunmak gerektir. Filâ... Hülâsa bu seferlik padişah bizi affediyordu, fakat mektepçe bir ceza görecektik. (nr. 17, 4 Kânun-ı evvel 1335).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

RECEB VAHYİ

ŞİİRLER

1. Gazel 609
2. Bir asker lisânından 609
3. Gazel 610
4. Çalışalım 611
5. Çiftçi şarkısı 615
6. Kuşcağız 616
7. Kazlar 617

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1

GAZEL

Çeşm-i hikmet-bînin aç bak kudret-i Sübhânı gör
Baktığın her şeyde gâfil, san'at-ı Yezdan'ı gör
Cüst ü cûyun nâ-müfid ey tâlib-i dîdâr-ı dost
Tâlib ü matlûb sensin sendeki mihmânı gör
Bin bedâyi bin sanayî bin havârık mazharı
Nüsha-i kübrâ değil mi sûret-i insânı gör
Nûr-ı Hakk âyîne-i eşyâya kılmış in'ikâs
Âşikâr eder demâdem veche-i cânânı gör
Vech-i dilberden temâşâ kıl cemâl-i Hazret'i
Zerre-i nâçîzden geç mihr-i nûr-efşânı gör
Eyliyor her zerre isbât-ı vücûd-ı Kibriyâ
Hikmet-i îcâdı fikr et hey'et-i ekvânı gör
«Men.....» sırrına Vahyî evvelden âşinâ
Hak bilir her şeyi vicdânındaki irfânı gör

Nilüfer, c. I, nr. 4, 15 Rebiülâhir 1304/
10 Ocak 1887, s. 2

2

BİR ASKER LİSÂNINDAN

Haydarâne heybetim hayret-dih-i ağyâr olur
Safderâne savletim â'dâya dehşet-bâr olur
Askerim; gayret, şecaattir nihâdım tıynetim
İktihâmımdan, sebâtımdan adüvv bîzâr olur
Na'ra-i şîrânemi gûş eyleyen â'dâ-yı dîn
Dehşetinden, haşyetinden lerzeye dûçâr olur
Sînem içre her zaman dürr-i sadâkat gizlidir

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İstikāmet, sıdk ile insan ber-hurdâr olur
Feyz-i silk-i askerînin pek büyük te'sîri var
Sâlikîni hep o yüzden kâmilü'l-etvâr olur
Başkadır askerliğin ulviyyeti, kudsiyyeti
Sâye-i feyzinde asker sâlimü'l-efkâr olur
Askerim, gayretverim, fermân-berim fahreylerim
Fahr ü şânım her zaman şâyeste-i tezkâr olur

Nilüfer, c. I, nr. 7, 1 Cemaziülâhir 1304/
25 Şubat 1887, s. 3

3

GAZEL

Edersen arz-ı malumât aceb kim hod-nümâ derler
Sükûtu ihtiyar etsen hemen cehl-âşinâ derler
Salât u savmı terketsen seni tekfîr ederler hep
Namaz kılsan, oruç tutsan değildir bî-riyâ derler
Belâ-yı aşktan âzâde olsan levm eder herkes
Muhabbetten dem ursan aklı yok bir mübtelâ derler
Güzelden, meyden el çeksen sana ahmak denir mutlak
Mey içsen, hûb sevsen mâil-i zevk ü safâ derler
Ne hikmettir, ne hayrettir, ne hâlettir ki insanlar
Ne yapsan hayr ü şerr takbîh ederler, nâ-be-câ derler
Eşirrânın lisânından halâs olmak ne müşkildir
Velî olsan bile hakkında bin söz mutlaka derler
İlâhi ben de şaştım n'eylesem, bilmem ne yapsam âh
Ne eylersem beğenmezler, ne söylersem hatâ derler

Nilüfer, c. 1, nr. 21, 1 Muharrem 1305/
19 Eylül 1887, s. 4

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

4

ÇALIŞALIM

(Fransızcadan alınmıştır)

Sa'y ü gayret kardeşim insâna eyler iktizâ
Âdemin her şeye zira ihtiyacı bî-gümân
Doğru yoldan bir amel, bir san'at elzemdir sana
Zahirî ya manevî bir işle meşgul ol hemân
Müşkilât çeksen de ikdâm et çalış subh u mesâ
Bulmak istersen saadet durma sa'y et dâimâ
Hakk buyurmuş : «Leyse li'l-insâni illâ mâ se'â».[1].

*
**

Bak çiçekler inkişâfa eyliyor ikdâm-ı tâm
Bak nasıl revnaklı zanbak neşve-i sa'y olmada
Portakal açmış çiçek etmekte ta'tîr-i meşâm
İhtimâmı sâyesinde böyle makbul olmada
Hâsılı boş durmuyor her kābil-i neşv ü nemâ
Bulmak istersen saadet durma sa'y et dâimâ
Hakk buyurmuş: «Leyse li'l-insâni illâ mâ-se'â».

*
**

Bak şu pür-cünbân olan gayretli, şâtır tâire
Geh kenâr-ı âba geh gülzâra doğru bâl açar
Durmayıp eyler tekâpû zannedersin boş yere
Maksadı lâkin bedîhîdir: atâletten kaçar
Nağme-senc olmuş gezer bîhûde mi? Ol hoş-nevâ
Bulmak istersen saadet durma sa'y et dâimâ
Hakk buyurmuş: «Leyse li'l insâni illâ mâ-se'â».

*
**

Yavrucuklar dehre etmek üzredir vaz'-ı kadem
Onları temin için bir lâne ihzar etmede
İşte bir şefkatli mâder kim çeker yüz bin elem
Cehd eder boş durmaz âb u dâne ihzâr etmede
İbret al kuşlar bile ikdâma eyler itinâ
Bulmak istersen saadet durma sa'y et dâimâ
Hakk buyurmuş: «Leyse li'l-insâni illâ mâ-se'â».

---

1 İnsan ancak, emeğinin karşılığını elde eder.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bak şu hayvancık nasıl yüklenmiş olmuş rû-be-râh
Dar, fena yollarda, ormanlarda bin zahmet çeker
Her zaman âmâc-ı tîr-i müşkilât olmakta âh
Çit, diken vardır demez ikdâm eder çiğner geçer.
Çünkü bilmiştir bu yüzdendir ona rızk u nevâ
Bulmak istersen saadet durma sa'y et dâimâ
Hakk buyurmuş : «Leyse li'l-insâni illâ mâ-se'â».

***

Sâhibin hissetti mi sırtında ol esb-i halîm
Gösterir bin şevk u şâdî, bin şetâret vecd ile
Başka günler boş durur hayvan bakarsın pek elîm
Anlamış kim istirahat yoktur illâ cehd ile
İşte bundan neş'et eyler gayret-i râhat-resâ
Bulmak istersen saadet durma sa'y et dâimâ
Hakk buyurmuş : «Leyse li'l-insâni illâ mâ-se'â».

***

Karşıki sahraya bak bir hoş sadâ kıl istimâ'
Gayretinden hep sürüklenmektedir seyret sapan
Bir taraftan mihr-i enver durmaz eyler iltimâ'
Bir taraftan bak koşum hayvanları sa'y-iktirân
Kan tere batmışlar amma sa'ye hâlâ ser fedâ
Bulmak istersen saadet durma sa'y et dâimâ
Hakk buyurmuş : «Leyse li'l-insâni illâ mâ-se'â».

***

Bak şu gayretli, cesâmetli öküzler ân-be-ân
Eyliyorlar durmayıp sarf-ı mesâi zâd için
Baş, göğüs, gerdan, bacaklar muztariptir her zaman
Bunca gayretler niçin? Bir tarlayı âbâd için
İşte bir gayret ki müntiç, hem fevâid-ihtivâ
Bulmak istersen saadet durma sa'y et dâimâ
Hakk buyurmuş : «Leyse li'l-insâni illâ mâ-se'â».

***

Bak şu sâdık kelbi seyret «av av» eyler hem koşar
Durmayıp takip eder erkek, dişi agnâmı hep
Şevk ü şâdîden mi zanneylersin? O her dem koşar
Bir sebep tahtındadır gösterdiği ikdâmı hep
Boş değildir bu tekâpû onda ey sâhib-zekâ
Bulmak istersen saadet durma sa'y et dâimâ
Hakk buyurmuş : «Leyse li'l-insâni illâ mâ-se'â».

***

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Geh döğülmüş geh azarlanmış da olsa neşvedâr
Tık nefes olmuş yine bîçâre durmaz sa'y eder
Kelb de olmaktadır bak hizmetinde can siper
Sâhibi bir nîm-işaret etti mi derhal gider.
Eyliyor îfâ-yı hizmet görse de yüz bin cefâ
Bulmak istersen saadet durma sa'y et dâimâ
Hakk buyurmuş : «Leyse li'l-insâni illâ mâ-se'â».

***

Hiç bir nahl-i amel yoktur ki kalsın bî-semer
Bir vazife var mıdır? Bîhûde vü bî-fâide
Mazhar-ı eltâf olur her kim ki sa'y ü cehd eder
Tâ ezelden böyledir âlemde de'b ü kâide
Eylemez Hak ihtimam ü gayreti mahv ü hebâ
Bulmak istersen saadet durma sa'y et dâimâ
Hakk buyurmuş : «Leyse li'l-insâni illâ mâ-se'â».

(İLÂVE-İ MÜTERCİM)

Etmedikçe sarf-ı ikdâm ü mesâî rûz u şeb
Müsterih olmaz ne mümkün merd-i namuskâr hiç
İktisâb-ı servet ü ikbâle gayrettir sebep
Hep çalışmaktır eden insânı memnun u behiç
En büyük bürhan şu beytim itirazın yok buna
Bulmak istersen saadet durma sa'y et dâimâ
Hakk buyurmuş : «Leyse li'l-insâni illâ mâ-se'â».

***

Nâil-i her-kâm olur dest-âver-i ikdâm olan
Vâsıl-ı âmâl olur erbâb-ı sa'y ü ihtimâm
Hisse-yâb-ı zevk olur gûşiş-nümâ-yı tam olan
Fâikü'l-emsâl olur cehd eyleyen her subh u şam.
Nâdirü'l-âfâk olur gayret-verân-ı bâ-safâ
Bulmak istersen saadet durma sa'y et dâimâ
Hakk buyurmuş : «Leyse li'l-insâni illâ mâ-se'â».

***

Şüphesiz ten-perveri fakr ü sefâlet hâr eder
Bil'akis fahr ü saadet sa'y eden her merd için
Ey birader ehl-i gayret çekmiyor renc ü keder
İnd-i Bârî'den çalışmak farzdır her ferd için
Hâhiş eylersen dü âlem itilâ, feyz-i Hudâ
Bulmak istersen saadet durma sa'y et dâimâ
Hakk buyurmuş : «Leyse li'l-insâni illâ mâ-se'â».

***

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

En küçük gayret bile intac eder feyz-i emel
Nâiliyyet şüphesiz lâkin sebât ister sebât
Bin belâ çeksen de sa'yin bulmasın kat'â halel
Hâsılı gayrettedir ibretle bak her zî-hayat
Böyledir va'd-i ilâhî, böyledir kavl-i Hudâ
Bulmak istersen saadet durma sa'y et dâimâ
Hakk buyurmuş : «Leyse li'l-insâni illâ mâ-se'â».

*
**

Gerçi Mevlâ'dır kefîl-i rızkın ey tenbel fakat
İktisâb-ı rızka sa'y ü cehdi kılmıştır sebep
Başka vâhî fikre sapma kılma îmânın sakat
Kim demiş kim indirir zenbille gökten rızkı Rab
Hiç bu tenbellikle servet mi verir Mevlâ sana
Bulmak istersen saadet durma sa'y et dâimâ
Hakk buyurmuş : «Leyse li'l-insâni illâ mâ-se'â».

*
**

Tâli'inden durmayıp şekvâ edersin dem-be-dem
Ah bilmezsin ne izzet bahşeder insana sa'y
Sen çalış billâhi gayret eylemez celb-i nedem
Ah bilmezsin nasıl bir neş'edir vicdana sa'y
Sa'y edersen hâsılı mes'ud olursun mutlaka
Bulmak istersen saadet durma sa'y et dâimâ
Hakk buyurmuş : «Leyse li'l-insâni illâ mâ-se'â».

*
**

Var mıdır bir ehl-i gayret azm-i ciddî sâhibi
Etmesin tahsil-i servet, iktisâb-ı ma'rifet
Hangi âkıl nimet-i Mevlâ'nın olmaz râgıbı
Eylemişken sa'ye karşı va'd-i izz ü menzilet
İşte bürhan, işte *Kur'an* bunda yok kizb ü hatâ
Bulmak istersen saadet durma sa'y et dâimâ
Hakk buyurmuş : «Leyse li'l-insâni illâ mâ-se'â».

Nilüfer, c. 3, nr. 27, Bedr-i Cemaziyülevvel 1306/15 Ocak 1889, s. 236-238.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

5

ÇİFTÇİ ŞARKISI

(Rusça'dan tercüme-meâlen)

Haydi sürüklen bakalım beygirim
Tarlamızı sa'y edelim sürmeğe
Nemli türab ile ağarsın sapan
Parladı bak gölde letâfetli fecr
Bak şu büyük meşcereden nâgehân
Doğdu güneş oldu münevver cihân
Şimdi aman tarlana hoş bir mekân
Cehd iledir zevk ü sefâ her zaman
Haydi sürüklen bakalım beygirim!

***

Ben sana bizzat refîk ü şefîk
Sahib ü hizmetçi seninçün de ben
Dest-i irâdemde saban hem kotan
Gönlümü etmez mi bu eğlence şen
Tohmu edip toprağa bezl ü nisâr
Harmana artık ederim intizâr
Hâsılı her emr-i nezâret benim
Hınta saman işlerine bî-karâr
Gayretin olmuş bana servet-medâr
Haydi sürüklen bakalım beygirim!

***

Tarlamızı at ile birlikte biz
Vakt-i seher böylece nadas eyleriz
Mehd-i mukaddes denilen toprağa
Taneyi tevdi ederek bekleriz
Nemli olan valide-i hâk-i pâk
Sonra onu tagdiye vü saky eder
Kırda hemen faidesiz ot biter
Sarf-ı mesâi bitirir sîm ü zer
Haydi sürüklen bakalım beygirim!

***

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Başlar iken bulmağa hadd-i kemâl
Etmeğe altınlı libâs iktisâ
Derken orak vakti gelir bir zaman
Toprağımız sem'e verir hoş sadâ
Neşve-fezâdır bana cidden safâ
Otların üstünde demetler de âh
Gıbta verir dillere böyle refâh
Durmayalım sa'y edelim subh-gâh
Hâl-i atâlet bize cürm ü günâh
Haydi sürüklen bakalım beygirim!

***

Saf ve lezîz âbdan işrâb edip
Ben seni it'am ederim rûz u şeb
Hars ederim zer' ederim sıdk ile
Yalvararak gizlice Mevlâ'ya hep
Eylediğim sa'ye mükâfat için
Hakk bana ihsân-ı hubûbât eder
Gayret eden çekmiyor asla keder
Sâhib-i ikdâmı Hudâ pek sever
Haydi sürüklen bakalım beygirim!

Nilüfer, c. 3, nr. 28, Bedr-i Cemaziyülahire 1306/14 Şubat 1889, s. 250-251.

6

KUŞCAĞIZ

(Rusçadan tercüme)

Ettim dün o mahbûs-ı hevâ-yı dili âzâd
Kıldım bir esîr-i kafesi hürrem ü dil-şâd
Kurtuldu o hânende-i raks-âver-i vicdân
Artık ona cennet kesilir bağ u hıyâbân
Ol mürg-i tarab-zâ ki hoş-elhân oluyordu
Gûyâ bana minnetle dua-hân oluyordu
Garkoldu günün mâi şuââtı içinde
Dil kaldı onun şevk-i mülâkatı içinde

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

(İlâve-i mütercim)

İylik unutulmaz bu cihân dâr-ı cezâdır
Her lutfa mukâbil görünen lutf u atâdır
Zannetme unutmuştu bu eltâfı o tâir
Olmuştu şu a'tâf-ı keremkârına şâkir
İlcâ-yı teşekkürle kuş ettikçe taganni
Her bâr onun ikbâlini eylerdi temenni

Nilüfer, c. 3, nr. 29, Bedr-i Receb 1306/ 15 Mart 1889, s. 266-267.

7

KAZLAR

Köylü almış bir uzun değneği bak sevkediyor
Kazları satmak için şehre seri'an gidiyor
Doğruyu söylemeli hâl-i hakikat ne ise
«Haklı hattâ sana bir düşmen-i bîgâne ise :»
İtibar eylemiyordu sürüye köylü baba;
Maksadı neydi? Bu tavr ü hareketten acaba?
Pazarın vaktini fevt etmemek isterdi meğer
Köylüyü ben nasıl itham edeyim halk ne der :
Herkes elbet gözetir menfaatin şüphe mi var
Hükm-i kânun-ı tabiî budur ancak; der-kâr
Kazlar amma buna âsâr-ı hakâret diyerek
Köylünün tavrını bir yolcuya şekvâ ederek
Dediler var mı şu bizden daha bedbaht eyvah
Bu herif etmede tahkîre cesaret bizi âh
Sürüyor şehre esîren; ne felâket ya Râb
Bizi adi avanak bir sürü hayvan gibi hep
Bilmiyor kim bize mecburdur etsin ta'zim
Sen hakem ol da sana eyleyelim şükr-i azim
Bir büyük hizmetimiz gelmededir yâdımıza :
Roma mecbûr-ı teşekkür bizim ecdâdımıza
Onların nâmına ta'zîmen edilmiş hattâ
Bir meserret günü tahsis ki şâyân-ı senâ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Öyle kazlardan iken silsilemiz niçin aceb
Bizi tahkîr ediyor köylü de amma ne sebeb
O zaman yolcu cevâben dedi «lutfeyleyiniz :
Ya sizin hizmetiniz var mı nedir söyleyiniz?
—Dediler cümlesi : «Eslâfımız âh olmuş iken...»
—«Bilirim hepsini gördüm okudum bunları ben...»
—Anlamak isterim amma ki nedir hizmetiniz
Nereden gelmede bilmem eser-i rif'atiniz.
—Bizi takdire şitab etmeli hep halk-ı cihân
Roma'yı kurtaran eslâfımız olmuş; bu ne şân
Öyledir gerçi; fakat bunda sizin fâideniz?
—Yok bizim hizmetimiz orda; biz ancak halefiz
—Şimdi öyleyse ne iylik size isnad edelim
Bırak eslâfınızı hürmet ile yâd edelim
Onlar elbette sezâ-vâr idi istihsâna :
Siz de şâyestesiniz şâna değil büryâna
Muktedirdir bunu hâmem daha izah eyler
Çokça kızdırmayalım kazları lâkin bu yeter

(İlâve-i mütercim)

Denmesin nâmına kaz kesb-i kemâlâta çalış
Sana bir fâide vermez şeref-i ecdâdın
Kardeşim hizmet-i eslâfına mağrur olma
Feyz-i tahsile yeter rehber-i istîdâdın

Nilüfer, c. 5, nr. 51, s. 620.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

NİLÜFER'DEN

1. İstanbul'dan mektuplar 621
2. Ağlar mısın güler misin? 625
3. Dişi arslan 627

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1

İSTANBUL'DAN MEKTUP

....

Her kavim için ruh ıtlâkına sezâ bir kuvve-i muhrike-i maneviye mezhep olup ahlâk u âdât-ı millîye onun iki cenahı mesâbesindedir. O kuvvetin tahrik edeceği kanatlar mevcut bulundukça insan zâhirî, manevî evc-i terakkiye suûd edebilir. Şu iki cenahın bulunmadığı yerlerde meşrepler değişip mezhepler kanatsız kuş gibi sâha-ı pestîde cevelân üzre bulunur.

İşbu kaziyye kadîmü'l-eyyâmdan beri Avrupa'ca bile nazar-ı itibardan uzak tutulmamıştır.

Mezheplere mümkün mertebe dikkat olunmakla beraber ahlâk u âdât-ı millîye gözetilmiştir.

Avrupa'da halkın zihinlerine iyice yerleştirilmesi lâzım gelen ahlâk ve efkâr, hikâyeler vâsıtasıyla neşrolunduğundan, hikâye arasında her millet hissiyât-ı dinîye vü millîyesini tenvir edegelmiştir. Hattâ Fransa'da şu asrın meşhur hikâye-nüvislerinden Jules Verne romanlarını hemen aşk ve sevda bahislerinden tecrîd edip fünûna müteallik tasavvurât ve izâhât ile imlâ eylediği hâlde, yine ahlâk u âdât-ı millîyesinin aralık aralık beyânından vazgeçememiştir.

Biz de Avrupalının şu mesleğini beğendik. Hikâye tarîkıyle îzâh-ı maksat okuyanların şevklerini arttırdığı cihetle bir taraftan o meslekten terakkiye pertâb ediyoruz.

Binâberîn Avrupalının pek çok hikâyeleri Osmanlı lisanına nakl ve neşrolundu.

Lâkin bu tercümelere nazaran Avrupalının o güzel mesleğini tuttuğumuz teslim olunacak mı?

Nasıl tasdik olunur?

Onların mesleği icap eden romanları tebâyi'-i millîye ve vakâyi-i mahallîye nokta-i nazarınca yazıp mehâsin-ı mahallîyeyi ilerletmekti.

Biz de onlara bakıp yalnız öyle bir mesleğin lüzumunu itiraftan sonra, kendi ahvâl-i dâhiliye ve ef'âl-i millîye vü umumîyemiz cihetlerinden hissiyât-ı ahlâkîyeyi arttıracak şeyler yazmağa himmet etsek, o

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

mesleği tutabilmiş olduğumuza şüphe götürmezdi. Ama sade Avrupa âsârının nakl ve neşriyle iktifâ edince, meslek onlarda kalır, bizim başlıca bir meslek tutamamış olmamız tabiîdir.

Bunun sebebi ise milel-i sâirenin ahlâk ve hissiyâtı bize tevâfuk edememesidir.

Bu sebepten dolayı âsâr-ı garbîyedeki mündericâtın cümlesini fezâil nazarıyle ahz ü telâkki etsek, ekser cihette ahlâkımız bozulur. Hayr-ı fezâil ü hissiyat her kavimde birdir.

Sizin iddianız bu mu?

Biz de tatbiki mümkün olamayacağı tarafta bulunuyoruz.

Şu delil ile ki, semâhat her millet arasında ahlâk-ı mergûbedendir, değil mi? Bunun icraatına gelince bir frenk iflâs derecesine gelen komşusunun ıztırapla canına kastetmek istediğini ve fakat kendini kıyıp da bir türlü öldüremediğini görür görmez, kemal-i semâhatle, işte sermâyemi iflastan kurtarmak için tamamen sana terkettim, fedasından ürktüğün bir can değil mi? O da semâhat uğruna kurban olsun diye rovelver ile kendini vurup komşusuna gûyâ semâhat ve cesaret ibraz ettiği misüllü muameleler görülüyor.

Halbuki en merhametli ve en semâhatli bir müslüman ona muavenet-i mümkünden başka bir muamelede bulunmaz; meşruu da budur. Yalnız komşusunu da telef-i nefsten feragat ettirmek için muvâfık ve mülâyim tesellilerle buhranını def'ettikten sonra, nefsine kıyan dinden çıkar diye büsbütün cür'etini giderir.

Farkediyor musunuz ahlâk-ı Osmanîye bir adam kazanmakla beraber fezâil-i ahlakîye de yerini buldu.

Zira kendini öldürendeki hissiyat ekseriya honneur nâmıyla ahlâk-ı akliye ve şahsını tehlikeye komadıktan başka refikini de telef-i nefsden men'eden kimsede bulunan hissiyat ise, esas-ı din üzere ahlâk-ı ilâhîye noktalarından cereyan etmektedir.

Hadi bunu Avrupa semâhatinin derece-i fedakârânesini gösterir etvardan sayalım.

Oralarda akçesi olmayan bir misafir açlıktan can çekişecek olsa kimse halini sormaz.

Bizim köylerde bile misafirler, seyyahlar, hattâ Avrupalı seyyahların fakirleri Müslümanlar tarafından konuklanır. Bu halde semâhatin Avrupa'ya hasrı kâbil olamadığı misüllü her iki kavmin hissiyatını yekdiğere tatbik mümkün olamıyor.

Bir meselede bu derece mübayênet olursa bunca mesail-i ahlâkîyenin telif ve tevfîki mümkün mü?

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bundan Avrupa ahlâkına itiraz anlaşılmasın. Maksad mezhep ve meşrep cihetiyle onlara tatbikat-i millîye kâbil olamayacağını göstermektir ki fen, sanat, ticaret maddeleri de bundan haric kalır. Avrupa'dan telâkki edeceğimiz mevâd bu sonrakilerdir.

Şu çapraşıklıklara nazaran öteden beri hakâyıka âgâh olan üdebâmız Avrupa âsârının tercümesini mücerred ya Avrupa'yı Osmanlılara göstermek, ya onlar miyanında ne makûle entrikalar cereyan edebildiğini öğretmek, yahut fünûn ve sanayi-i fevkalâdelerinden haber vermek garazlarıyla meydana koyup, ahlâkça onlara tebaiyyet etmemeleri iktiza edeceğini zaten halkımız bilir ve bilmek lâzım gelir, derlerdi.

Bu cümleden *Telemak* risalesi — bundan yüz elli sene evvel telif eden Fénélon nâm edibin Osmanlı arasında da şâyi olan sergüzeştine bâdi-i makâl olmakta bulunan o kitabı Fransızca bilmeyenlere irae maksadıyla — tercüme olunmuştu.

Ne dersiniz, muahharen bu risalenin tercümeleri âdâb u ahlâk-ı Osmanîyece lâzımü't-tatbik suretiyle telâkki olunarak bir vakit mekteplerde bile okunmasın mı?

Hâlâ da şübbânımız — ıslâh-ı ahlâk için esaslı bir tarihe müstenid bir hikâyedir — diye aralık aralık onun mütalaa ve telâkkisine çabalıyor. Şimdi düşünülsün, müellif onu kimin için sâha-ı kırtasa çekmişti. Ve mütercimler ne maksatla Türkçeye nakleylemişti. Okuyanlar ne fikir ile okumaktadır.

Eğer tehzîb-i ahlâk ise, herkesin terbiyesi vazife ve mevki noktalarından olacağına göre, bunu ahâd-ı nâsın telâkki ve tatbik için okumaması lâzım gelir ki, ezhân-ı avâmı ifsâd edeceği şüphesizdir. Bu takdirce yalnız prenslere münhasır olması icap ederse de bizce esası nazra-şâyândır ki, hıristiyanlık noktasından da ba'îd bulunan putperestlik zemininde yazılmıştır.

Avrupa'da bile vahdâniyetin tasdîk olunduğu böyle asr-ı medenîde akıl ilâhesi, aşk ilâhesi, deniz ilâhesi ve helümme cerrâ[1] kâffe-i muamelât için birer ilâh ittihaz eden ve bunları gâh Süreyya'dan Süreyya'ya indirip, gâhî şuraya buraya dağıtarak yekdiğeri aleyhinde bürûdet ve gazap ve hiddet misüllü hareketler vukuunu gösteren bir hikâyenin vereceği fezâil dersleri, ihlâl ve ifsadına çabalayacağı akâide mukabele edemez; hususa dev, peri, anka, hüma kabîlinden hikâyeler mâni-i terakkiyat olacak suretle evhâmı kabartmaktan başka cihete yaramaz ki, hattâ onun ıslah-ı ahlâka yardımı olsun.

---

1 Çek beri getir, var kıyas et.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Şu suretle Osmanlıca, bir ders-i ahlâk noktasından tatbik olunamayacağı nümâyândır.

Artık her nasıl bir hikâye olursa olsun, elsine-i ecnebîyeden tercüme edilince onun ahvâl-i ecânibe vukûf peydası maksadından başka bir suretle okunamayacağı âşikâr olmaz mı?

Bu takdirce ahlâkımıza hizmet için eli kalem tutanların başkaca muamelât-ı millîyemize nazaran eserler meydana getirmeleri ve bu yolda âsârı dahi bir taraftan tezyîd etmeleri lâzım gelir. Vâkıâ bir cihetten telif suretiyle romanlar neşrolunuyorsa da Müslüman Osmanlı hissiyâtını tenvir edecek eserler azdır diyebilirim. Zira gönlümün arzusu çoktur. Artık *Telemak*'ın şübbânımız taraflarından tehzîb-ı ahlâka hizmet edeceği veyahut bir meslek-i rast-ı siyasî irâe eyleyeceği zannıyla okunulmasına göre ona mukâbil eser-i cedîd meydana komalı ki, aradıkları iki maksat o cihetten zâhir ve hâsıl olup *Telemak* da ber-vech-i bâlâ beyân ettiğimiz nazarla okunsun.

Nilüfer, nr. 9, 1 Recep 1305/13 Mart 1888, s. 66-67.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2

AĞLAR MISIN, GÜLER MİSİN ?

Henüz bir sabî-i masum idim. Biraderim Bursa civarında Azvat karyesinde tütün memuruydu.

Çocukluk bu ya «ağa beni köye götür» diye vızıldar dururdum. Bostanların kemâle erdiği bu mevsimde «haydi gidelim» dedi. Hayvanlara binip gittik. Akşama yakın köye eriştik. Bir bostan tarlasında akşam taamını edip ay aydınlığında, ellerinde çakılarla gâh ağaç yontup, gâhî toprağa daireler çizerek yekdiğeriyle konuşan köylüler yanında gece yarısına kadar vaktimizi geçirdikten sonra yatacağımız yere geldik. Burası biraderin hem yatacağı, hem de memuriyete bakacağı bir mektep odası olup, yazın çocuklara ders okutulmamasından dolayı kendisine terkolunmuştu. Camiin yanında on beş ayak mikdarı köylü merdiveniyle çıkılır bir sofa ve bir odadan ibaret idi. Ay aydınlığında merdivenden çıkarken irili ufaklı merdiven altına sıralanmış olan tabut ve teneşirler hasbü's-sabâve beni hayli korkutmuştu. Odaya girip mumu yakınca en evvel gözüme köşede üzerine bir seccade konulmuş enlice bir minder ile önündeki pîş-tahta ilişti. Bu pîş-tahta beş arşın arzında olup üzerinde bir hayli defter ve kâğıtlar, cetvel ve kalemler, altı parçadan ibaret bir yazı takımı, şişeler, hep sırçadan olmak üzere yedek olarak bir şişe mürekkep, bir şişe la'l boya, bir şişe mavi boya, suyunun yarısı içilmiş bir bardak, yine sırçadan iki sülüsü su, bir sülüsü zeytinyağı olarak şamandıralı bir kandil ki, pîş-tahta üzerine bunların sebilhâne bardağı gibi sıralanmış olması bir manzara teşkil ediyordu. Birader mahud minderi gündüzlük halinden yatak heyetine çevirmeğe çabaladığı sırada ben ayak üzeri duruyordum, çünkü ondan başka oturacak yer yoktu. Tabutlar tarafından aralıkta âşikâr bir takırtı gelerek birader «işte bu tabutlar sabaha kadar böyle takırdar» dedikçe ben korkumdan titriyordum. Muahharen anladığım üzere bu takırtı o civara bağlanan bir hayvanın ayaklarını yanındaki tahtalara vurmasından ibaretmiş. Biraderim yatağı yaptıktan sonra dedi ki : «Sen duvardan tarafa yat, ben de pîş-tahta cihetine yatayım. Belki uslu yatmazsın da bir kaza olur.»

Böylece ikimiz bir döşeğe yattık. Lâkin tabutlar vire takırdıyordu. Aralıkta kapıyı açıp üstüme abanılacak gibi geliyordu. Kuruntu ile be-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

raber hararetten uyuyamıyordum. Her ne kadar kandil yanıyorsa da yorganın arasından çıkıp su içmeğe cesaret gelmiyordu. Bir hayli muztarip olduktan sonra hele uyumuşum. Uyku arasında bir gürültü ile şangırtı koptu ki tabutların hepsi birden odaya döküldü zannettim. «Ağa ne oldu?» dediğimde «aman sesini çıkarma» dedi. Bir çeyrek mikdarı sesi çıkmadı. Ben bu sırada korkumdan yorgana bürünüp yatağın öbür tarafında oldukça kuytu bir mahalle el yordamıyla sokuldum. Derken «hah buldum» diye çakmasına göre kibrit aradığı anlaşıldı. Kibritin yanması üzerine devrilmiş olan pîş-tahtayı, kırılan kandil ve şişeleri, dökülen üç nevi boyanın elvân-ı garîbesini gördüm. Ben de yorganla ocaklık içine sokulmuşum. Sonradan anlaşıldığına göre meğerse yattığımız odanın karşısında bulunan hânedeki ufak çocuk aralık aralık ağlıyormuş. Birader ise kendisini hânesinde zannedip validesi kalksın da çocuğa meme versin diye uykuda sayıklıyormuş. Çocuk şiddetle ağlamağa başlayınca ibtida koca kafalı karı diye haremine gönlünden söylenip «ninni oğlum ninni.. nazlı yavrum ninni...» diyerek bir güzel ninni çağırdıktan sonra çocuğun şiddetle bağırması üzerine «e e..e..» diye gûyâ yanındaki beşiği sallamak zu'muyla pîş-tahtayı itmiş, o da yuvarlanmış gitmiş.

Nilüfer, nr. 21, 1 Muharrem 1306/ 6 Eylül 1888, s. 168.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

3

DİŞİ ARSLAN

Konağın kahve odasında iki çapkın muhavere ediyordu.

— Yahu menşeiniz neresi oluyor?

— Şehzadebaşı'nın sürücüler ıstablesi.

— Ey nasıl çıktınız?

— Terakki ile; beş sene sürücülük ettikten sonra nihayet başlı başıma arabacı oldum, iki atımla güzel bir faytonum vardı.

— Öyle ise hoşâf alayında ne geziyorsunuz? İki atla bir arabaya mâlik olan az para kazanmaz.

— Ne çare ki felek yıktı. Arabam devrilip hayvanın biri sakatlandı. Çok baytarlara gösterdimse de nihayet sizler bâki...

— Sen sağ ol birader! Ey sonra?..

— Sonra hayvana bir eş bulamadım. Nihayet ölbür hayvanla arabayı sattım. Şimdilik şöyle ufak tefek işlerde bulunuyorum. Belki bir taraftan taş koparırım da yeniden sandalyeme geçerim diye dolaşıyorum... Ey sizin menşeiniz?..

— Bizimki kayıkhâne.. Kayık yarışında şöhretim var. Sanat bende bitiktir. Yosma kayıkçısı Süslü Hasan dedikten sonra bir beni tanımayan hiç bir mal bulunmaz. Hattâ birbirlerine haber verirler. Müşteri gelir beni bulur, ben de öyle kayık var ki âdeta kâğıt, bayağı hava, kanatsız uçar. Her tarafı kadife döşemeli gayet zarif boyalı, bütün gün sabunlu süngerle yıkandıktan sonra levn saçılır. Boyası, tentesi hiç bir kayığa benzemez. Karşıdan farkolunur, sahilde müşterilere bağırmam. Fakat zürefânım mizaçlarına öyle hizmet ederim ki, terbiyelerime hepsi hayran olur. Bir görmeli, kayıkta ettiğim cilveler en meşhur beylerde bulunmaz. Saçlar yağlı, taranmış, her bir teli güneşten gümüş gibi parıl parıl parlar. Sırtımda penbe zar gömlek, ayağımda o gün giyilmiş çorap, sahilden el ense edip kürege yapışarak sair yolcuları geçtikten sonra gûyâ terimi silmek için bir mola verdim mi, hemen yanımda bulunan ütülü keten mendili gayet zarîfâne bir edâ ile müşterilerime doğru açarım. Kayığın içini bir milflor kokusu alır.

İkinci hamlede hele sıcaklar şiddetli olursa insan tabiî terlemez mi? Ben bu yorulma, bu terlemenin derecesiz kibarlığımdan olduğunu andıra-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

cak hallerde bulunurum. Üçüncü hamlede ter ziyadeleşince öyle tatlı ve hemen fark olunmaz şikâyetler gösteririm ki, nezaketle perverde olduktan sonra, böyle kayıkçılığa düşmüş bir beyzâde sanırlar. Artık şık hanımlar o mai gözlerini sakınırlar. Kimisi taayüşçe düşkünlüğümden böyle kayıkçılık ettiğim zannında bulunur, bazıları da mücerred kendileriyle mülâkat emelinden ötürü bu meşakkati ihtiyar eylediğim cihetine sapar. Şu iki suretin hangisi olsa bana lutuftur. İşte benim zevkim başkaca âlemdir. Değme delikanlılarda bulunmaz. Kâğıthane seferlerimin her biri bir hikâye olur.

— Öyle ise bugün sana müşteri olayım.

— Hadi oradan silik! Senin gibiler kolay geçmez, hâlâ mezamortalardan parası çok olanları bile müşterim var diye savarım. İllâ şık hanımlar olmalı. Başkaca keyfime gelmez. Ben dal dingil bir herifim. Nerde akşam orada sabah.

— Öyledir de bu hoşâf alayına sen niye geldin?

— Anam babam kış değil mi ya. İdarem yazdan uydurulmuşsa da böyle taş kopacak yerler bırakılmaz. Hele mirasyedi olunca tirementi gibi sıvışırım. Çünkü şimdi kayık zevki olmuyor. (Uşağa dönüp) Her ne ise kapı yoldaşı beylerin geldiğini haber verdiniz mi?

— Nasıl beyler?

— Vay vay. Adam dünyada kaç beylik var? Hepsi dört beylik değil mi?

— Ey siz ne beyisiniz?

— Maça, orya beyleri diyiver. İstersen kartvizitlerimizi de verelim.

— Anlaşıldı hacet yok. Evvelâ kâhya beye haber vereyim.

— Evet zaten bizi isteyen odur.

Şimdi bunlara çapkın dediğimizin sebebi anlaşıldı mı? Külhanbeylerinin omuzlarını çıkararak başlarını kısıp çalımla yürüyenlerinden hallice demek olur.

Nilüfer, nr. 23, 15 Safer 1306/20 Ekim 1888, s. 190.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ŞEYH VASFİ

1. Gazel 631
2. Gazel 631

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1

GAZEL

Vakf-ı envâr-ı tecelli eyledim çeşmânımı
Şimdi her yüzden temâşâ eylerim cânânımı
Bâde-har oldukça sâkî fikr-i hürriyyet ile
Neşve-i ulviyyet istilâ eder vicdânımı
Nerde berk-endâz olursa pertev-i feyz-i Hudâ
Cezbeder ol sûya nûr-ı dîde-i irfânımı
Ey gönül mihr-i hakîkat her yeri tenvîr eder
Beyt-i ma'mûra değişmem külbe-i ahzânımı
Sözlerim vahy-i mübîn-i Cibrîl-i aşktır hep
Hırz-ı can eyler söz ehli nüsha-i dîvânımı (s. 53-54)

2

GAZEL

Reng-bahş-ı lutf olup feyyâz-ı kudret güllere
Lü'lü-i şebnem ile vermiş letâfet güllere
Ol ne hoş reng-i letâfettir ki erbâb-ı safâ
Münşerih olmaktadır ettikçe dikkat güllere
Mazhar olmuş iltifât-ı hazret-i peygambere
Mün'atıftır dîde-i takdîs-i ümmet güllere
Gülsitâna revnak-ı diger verir her goncası
Dense de şâyestedir ezhâr-ı cennet güllere
İftihâr eyler vücûduyle şehenşâh-ı bahâr
Feyz-i rengîn-i tabîattır tarâvet güllere (s. 55)

Feyzâbâd, İstanbul 1308/1890-1891.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ELHAC İBRAHİM

1. Eskiler ve Yeniler 635

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1

ESKİLER VE YENİLER

Dünyada vesâit-i maîşetin enva'ı olup vesâitin efdal ve eşrefi kitabettir. İşte âlemin her tarafında en ziyade sıyt ve şöhretleri şâyi ve münteşir olanlar mühre-i erbâb-ı kalemdir. Ve her kâtib-i mâhirin kendüye mahsus üslûb-ı ifâdesi olduğundan esâlîb-i kelâm dahi bî-nihâyetdir ki, bir kâtibin tarz-ı ifâdesi ve reviş-i üslûbu diğerlere uymaz. Bundan evvelki münşîler ekser kelâmlarını akmişe-i mülevvene gibi türlü türlü sanayi-i lâfzîye vü manevîye ile tarsî ve tezyin ederlermiş. Lâkin bu misüllu kelâmları fehmeylemek havâsa mahsus olup onların mâdununda olanlar tefehhümden kāsır oldukları için refte refte o tarz üzere olan kitabet nedret bulmuştur.

Hattâ kelâmda ihtiyar-ı tekellüfât eyledikleri için eslâf-ı üdebâya şimdi bazı kimseler pek ziyade zeban-dırâz-ı ta'n ü teşnî' olmaktadırlar. Lâkin nazar-ı insaf ile bakılırsa levm ü teşnîde o kadar ileri gitmek ve eslâfın o gûne esâlîbini bil-külliye ibtal vâcibtir demek haksızlıktır. Eslâf ahyâr-ı kelâmı her zaman masnû' olarak tertib ve telif etmeğe iltizam etmemişlerdir. Onların dahi pek çok kelâmları gâyet üslûb-ı vâzıh üzere idi.

Masnû'-ı kelâm yalnız Osmanlıcaya mahsus olmayıp bu Arabîde ve elsine-i sâirede dahi vardır. Şu kadar var ki, o misüllu kelâmları ol lisanlarla mütekellim olanlar istikbah ve ta'yib eylemeyip meziyyâtını ikrar ederler. Ve o tarzda olan kelâmları fehmedemeyenler kendi kusurlarını itiraf ile emr-i tefehhümü erbâbına havale eylerler.

Üslûb-ı âsâr-ı eslâfı vikāye sadedinde bulunmaklığımız o üslûbu tamîm ve münhasıran onu terviç eylemek emelinden nâşi değildir. Çünkü tarz ve mişvarda ve etvâr ve harekâtta ve zîy ve kıyafette ehl-i asra benzemek nasıl lâzımsa, tekellüm ve tehâtubda ve mükâtebatta dahi hal böyledir. Yeni âdete istikbâhen evâilde arabaya binmek âdet değildi diyü arabaya rükûbdan ictinab etmek alâmât-ı humkdan olduğu gibi mahza eski âdet olduğu için halkı ata binmekten tahzîr eylemek dahi alâmât-ı mezkûredendir. Araba çoğaldı diye ata binmeği terketmemeli, zira sırasına göre ata binmeğe dahi mecburiyet tahakkuk eder.

Meydan-ı sühânın fârisleri olan eslâfın sözlerine asrımızda nice hünerverân tatbik-i makâl etmektedirler. Hele söylenilen ekser şiirler bütün eslâfın gittiği vâdidedir. Gerçi bazılar «şiire de, nesre de suret-i vâzıhada yeni çığırlar açıldı. Meydana yeni edebiyat çıktı» diyü iddialarda bulunurlarsa da bunun aslı yoktur. Sade üslûbta ve kemâ-yelîk[1] derece-i vuzuhta kelâm-ı mensur söylemek bize eslâftan mîras kalmış olduğundan, yeni icat olunmuş şeylerden değildir. İşte Naîma Tarihi meydandadır. Kezâlik eslâf kadar hem tekellüfâttn âzâde hem de gâyet belîgâne olarak kelâm-ı manzum söyleyecek şimdi bir şair yoktur desem irtikâb-ı kizb eylemiş olmam, zira Hamidî'nin *Yusuf u Züleyha*'sı eldedir. *Naîma* gibi, *Yusuf u Züleyha* gibi daha nice âsâr-ı ber güzîde-i eslâf vardır ki, onlar edebiyat-ı cedide diyü parlaklığı iddia olunan eserlerin ekseri zalâm-ı galat u hatada olduğunu isbata kâfidir.

Edebiyat-ı Osmaniye, Dersaadet 1305/1889, s. 8-10

1 Lâyıkı üzere

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

M. NURİ

1. Tezkire 639

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1

TEZKİRE

Efendimiz*,

Geçenlerde İstanbul'dan avdet eden bizim Feyzullah selâm-ı âlinizi tebliğ eyledi. Nihayet derecede memnun oldum. Biraz vakitten beri mektuplarım yine muntazaman irsal kılınamaz oldu. Sebebi : Bir ev yaptırıyorum. İnşaata nezâretle meşgulüm. Hitâma yaklaşmış olan şu hânenin vâki olduğu mevkiin manzarası o kadar güzeldir ki : Bu güzelliği yalnız pek şâirânedir demekle tarif etmek kifâyet eder. İnşallah birkaç gün gezmek için bu yaz İzmir'i teşrif edecek olursanız İzmir körfezini ve İzmir şehriyle iki saat mesafede vâki Birunâbâd ve Karşıyaka kasabalarını ve Göztepe cihetiyle etraftaki dağları kâmilen nezâreti altına alan köşkte rica etmekliğim tabiî bulunan müsafereti lutfen kabul buyurduğunuz halde bizzat dahi müşahede edersiniz.

Feyzullah bana büyük bir beşaret dahi getirdi. O da: Mekteb-i Mülkiye'ye edebiyat muallimi tayin buyurulduğunuzdur. *Mecmua-i Muallim* nazarlara ne büyük bir hakikat gösterdi. Bir zaman eş'ârınızın en güzel bir mısraında mânâ arayıp da bulamadığını garip bir fikir ile gazetelere arzetmekten haya etmeyenler değil, o gibi fikirleri acîb bir suretle tervic etmekten geri durmayanlar âlemin hâline bir kere baksınlar. Şimdi aynen hatırımda olmayan bir beyit ile bir zaman ref'ini temenni ettiğiniz nikâbı bugün rüzgâr kaldırdı. Siz de artık istediğiniz gibi görünmekten geri durmayınız. Doğrusu Feyzullah'ın bu tebşirinden pek memnun kaldım.

Mecmua için biraderimiz izzetli Sâlim Efendi ile muhabere ediyoruz. Bundan dolayı efendimizi tasdî'e lüzum yoktur. Bu iş için mektuplarım daima mumaileyhe gidecektir. Âlem garip olmuş! Avrupa'da bir muharrir ufak bir risale yazıyor, senelerce maişetini temin edecek kadar para kazanıyor. Bizde hâlâ en güzel bir kitabı bedava okumak istiyorlar.. İzmir'in şöhreti Avrupa'dan gelmiş birkaç züğürt frengin iş bilmek sâyesinde terakki ettirdikleri ticarete münhasır gibidir desem hilâf söylememiş olurum.

---

* Muallim Naci

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Nilüfer muharriri Mahmud Kemaleddin bana bir risale göndermiş. Bu zatı bundan üç sene evvel *Tercüman* matbaasında ve efendimizin yanında görmüştüm. Mumaileyhin şu lutuflarını zât-ı âli-i mün'imânelerinin hakk-ı âcizânemde ilelebed bekāsından emin olduğum teveccühât-ı aliyyelerinin sevk-i manevîsindendir diyebilirim. Efendimizin söylediklerini söylemek de bir büyük meziyettir. Doğrusu bu zatın şu lutfundan pek ziyade memnun kalarak kendilerine bir mektup yazdım.

Garip şey! İnsan erbâb-ı iktidarın mazhar-ı teveccühü olmasını istiyor. Lâkin kalemiyle ona mukabele iktiza eden bir mevkide zâhir olan aczinden fena halde mahcub oluyor. Mahmud Kemaleddin'in, Ali Âli'nin eserlerini okuyorum, tarz-ı tasvirine hayran oluyorum. Onlardaki o kemal, o ulviyetle bendeki aciz karşılaşınca kendilerine dilimin döndüğü kadar tabir-i marûfuyla dahi birer teşekkür-nâme yazamayacak hâle geliyorum.

Efendimizin o büyük teveccühlerinin minnetdarı olana yine o büyük teveccühlerinizin müteşekkiri olmak lâzım gelenler tarafından izhar-ı muhâleset ve beyan-ı meveddet olunsa çok mudur? Hukuk-ı kadîmeye inzimam eden teveccühât-ı aliyyelerinin kıymetini takdir ederim. Esbâb-ı mes'udiyetimin en ehemmiyetlilerinden birisi de bu teveccühünüzdür. Onun mütezâyiden bekāsını isterim. Bâki...

M. Nuri

Bir haftalık mektuplarım, Aydın 1306/ 1889-1890, s. 53-56

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

DİZİN

— A —

Abdal Veli *(Hakka Sığındık)* 421
Abdi *(Şehir Mektupları)* 203-205
Abdullah *(Tesadüf)* 323
Abdullah Bey olayı 126
Abdullah, bin Kasım 43
Abdülaziz, Sultan 589
Abdülhalim Efendi *(Ömer'in Çocukluğu)* 67
Abdülhak Hâmid 111, 112, 498, 586, 591
Abdülhalim Memduh 598, 599, 601, 602
Abdülhamid, Sultan 414, 502; devr-i Hamidî 414
Abdülkerim Sâbit Bey 595
Abdürrezzak 193
Abid hanı 232
Abla (Gulyabani) 391
Acem 31, 37, 45, 47, 105, 460; -ce 238; — şalı 50
Acıbadem 454
Adada Söylediklerim (Mehmed Celâl) 591
Adalar 384
Adalya 148
Adana 602
Adapazarı 522, 523
Adersan *(Kara Bibik)* 145
Adnan Şem'î Paşa *(Muhabbet Tılsımı)* 514, 517, 520-522, 524
Afet *(Şehir Mektupları)* 192
Afrika 545, 560; -lılar 97
Afif Necati *(Kadınlar Vâizi)* 552-556
Agavni *(Metres)* 287
Ağa yokuşu 443
«Ağla Hey Gözlerim Ağla» (makale) 113
«Ağlar mısın Güler misin» (makale) 619, 625
Agob *(Efsuncu Baba)* 459-463, 466, 469, 471-474
Agusburg 208
Ahbar *(Efsuncu Baba)* 460, 462
Ahıska tozlukları 50
Ahmed «Köylü Kızların Şarkısı» (şiir) 14
Ahmed Ağa *(Ömer'in Çocukluğu)* 51, 67
Ahmed Bey *(Şehir Mektupları)* 193
Ahmed, Boduroğlu *(Kara Bibik)* 132, 135
Ahmed Celâleddin Paşa 604, 605
Ahmed Hamdi Efendi 593
Ahmed Midhat Efendi 76, 213, 241-243, 591, 593, 596, 597
Ahmed Rasim 183
Ahzabert *(Metres)* 292
Akdam 144, 146, 147
Akdeniz 145
Aksaray 345, 347, 380, 499; — caddesi 443
«Akşam» (Ahmet Haşim) 237
Alâeddin Tekkesi 75
Alamod urba 287
Alaybeyizade Naci 591, 593
Aleksandrin, Matmazel 578
Ali Bey *(Ömer'in Çocukluğu)* 50, 60
Ali Âli 640
Ali Efendi, Hacı *(Ömer'in Çocukluğu)* 66, 67
Ali Ferruh 599
Ali Kemal 583, 600, 601
Ali Ruhi Bey, Veysî Paşazâde 594
Ali Ulvi 591
Allah 81, 117; 504, 514, 520; Kudret-i Hudâ 273; Cenâb-ı Hak 282, 504; Rabbim 490

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Alman 290, 340, 342, 411; -ca 596; -lar 100
Almanya 208, 340
Alp dağları 383
Amasya 305; — elması 548
Amca Bey bkz. Dehri Efendi
Amelya, Matmazel *(Şehir Mektupları)* 191, 192
Amerika 186, 192, 440, 533; -lı 160, 388; cenûbî — 97
Amerikan mektebi 410
Anadolu 126, 405, 522
«Anadolu Hisarı'nda» (şiir) 129, 180
Anderya, Tüccar *(Kara Bibik)* 135, 136, 139, 141-147
Andıraki limanı 140
Andonoğlu, Temreli *(Kara Bibik)* 136, 139, 140, 142
Anjel, Matmazel *(Mürebbiye)* 268, 269, 271-274
Ankara 150, 173, 177; — keçisi 374
«Anlatamam» (şiir) 1, 12
Annik *(Metres)* 292
Antalya 143
Apollon mabedi 142
Apostol *(Şıpsevdi)* 360, 362, 369,
Aram Tefeciyan Efendi *(Kokotlar Mektebi)* 532-535
Arab *(Gulyabani)* 391, 393
Arab 31, 89, 346, 348, 417; -ça 106, 278, 464, 467, 468; -î 278, 294, 297, 298, 487, 635; -lar 106; meşâhir-i şuarâyı — 43
Arakel Efendi *(Şıpsevdi)* 338
Arif *(Şıpsevdi)* 350, 351
Arif Hikmet 586
Aristo 193
Arnavut hanı 156
Arnavutköyü 187, 506, 587, 588
Artin Ağa *(Efsuncu Baba)* 459, 461-463
Asır kütüphanesi 594, 598
Asmaaltı 587
Asya 208, 441; -î 495
Âşık Ömer 305
Ateşpâre 5, 8, 10, 25
Atiye Hanım *(Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç)* 371
Attâr 438, 439
Avni Bey 41
Avnüsselâh *(Utanmaz Adam)* 537-544
Avrupa 31-33, 100, 106, 112, 125, 208, 249, 258, 272, 288, 300, 338, 339, 341, 342, 354, 379, 408, 441, 449, 450, 451, 456, 505, 521, 530, 600, 621, 622, 623, 639; -ca 249; -lı 342, 343, 378, 408, 454, 506, 621, 622; -lılar 32; — lisanları 238
Avustralya 281
Avusturya 340
Ayasofya 69
Ayastefanos (muâhedesi) 125
Aydın 640
Ayşe *(Kara Bibik)* 136, 140, 146
Ayşe *(Şıpsevdi)* 343
Ayşe Hanım *(Gulyabani)* 397
Ayvalık 147
Ayvaz 192
Azvat karyesi 625

— B —

Baba (Kukla kahramanı) 204
Baba Tahir-i Üryan 30
Bâbıâlî 338, 585, 593; — caddesi 553, 595
Bağdat 126, 602
Bahariye 211
Bahçekapı 368, 543
Bâki 40, 42
Balat 281
Balbek 383
Balear adaları 250
Balık pazarı 193, 206, 281, 368
Balkapanı 587
Balmumcular (aile adı) *(Tutuşmuş Gönüller)* 489
Balzac 100, 101
Barba Yani *(Kara Bibik)* 144-147
Barî Dük 285
Bartın 305
Bavyera 208
Bayezıt 192, 302, 368, 383, 536; — cami-i şerifi 302; — hamamı 193; — meydanı 302

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bayzar Vartan *(Metres)* 292
Bebek 187, 410
Bedâyiü'l-inşâ 175
Bedestanlılar *(Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç)* 375, 376
Bedriye Hanım *(Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç)* 370-379
Bedros Ağa *(Şıpsevdi)* 361
Behçet *(Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç)* 372
Behçet Bey *(Ömer'in Çocukluğu)* 52
Behzad *(Hasba)* 161-173, 176, 177
Bekir *(Hakka Sığındık)* 434
Bekri Mustafa 206
Beleriyo, Mösyö *(Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç)* 383
Ben Deli miyim 239, 477, 485
Benlikuyu 144
Beranger 17
Bergos 126
Berlin 186
Bernard, Claude 98
Beşer 91, 96, 98, 99, 111
Beşiktaş 421, 481; — karakolu 605
Beşir Fuad 91, 110, 596, 597
«Beşir Fuad Beyefendi'ye» *(İntikad)* 34
Beyazıt hamamı bkz. Bâyezıt hamamı
Beykoz 594
Beymelek bkz. Burunbeymelek köyü
Beyoğlu 116, 157, 244, 246, 257, 265, 290, 342, 344, 353, 446, 447, 450, 453, 532, 535, 536, 543, 551, 553
Beyrut 161
Bezirgânbaşı bağı 208
Bibesoko, Prenses 530
Bichat, Xavier 98
Billur Kalb 239, 496, 512
Binbirdirek 459
Binnaz Hanım *(Cadı)* 403, 409, 412
«Bir Asker Lisanından» (şiir) 607, 609
Birgivî Risalesi 64
Bir Haftalık Mektuplarım (M. Nuri) 640
Bir Hâtıra (Nâbizâde Nâzım) 176
«Birinci Mahitab» *(Külliyat-ı sa'y ve tahrir'den musahabe)* 209
«Bir küçük çocuğun kabri üzerine muharrerdir» (şiir) 1, 23
«Bir tasvir» (şiir) 129, 181
Birunâbâd 639
Bisütûn 46, 47
Bitpazarı 316
Bizet 353
Boğaz 408, 557; -içi 157, 185, 270, 543, 587
Boğos, usta *(Şıpsevdi)* 362
Bolşevik 488
Bomonti, biracı 186
Bonmarché (mağaza adı) 198, 290, 350
Bordo (içki adı) 353
Bosna 126
Bostan sokağı 498
Bourget, Paul 354
Boyabad 204
Boyacıköyü 506
Boyacıyan Efendi *(Ömrüm)* 590
Bozahane yokuşu 157
Brasserie Morand 356
Buhara 440
Bulgaristan 340
Burgonya (içki adı) 353
Bursa 52, 53, 370, 625
Burunbeymelek köyü 140, 141
Bussy sokağı 118
Buviye, Doktor *(Metres)* 285
Büchner 226
Bükreş 599
Bülbülnâme 438
Büyükada 353
Büyükdere 186, 235, 236; — gazinosunda 187; — karakolu 235
Büyük Müslim (Karagöz'de oyun adı) 206

—C—

Cadı 239, 400, 412
Cafer *(Gulyabanî)* 394
Cağaloğlu 606
Câzim Bey *(Muhabbet Tılsımı)* 523
Celâl *(Tutuşmuş Gönüller)* 490

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Cemal *(Efsuncu Baba)* 460
Cenab-ı Hak bkz. Allah
Cenab-ı Mevlâ bkz. Allah
Cenevre 603
Cengiz *(Son Arzu)* 438
Ceride-i Havâdis 213
Cerrahpaşa cami'i 371
Cervantes 344
Cevri 40, 41
Cevriye *(Ömer'in Çocukluğu)* 58
Ceylan (kedi adı) *(Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç)* 379
Chateaubriand 100
Chopin 353
Cibali 211
Cibrîl 631
Cihangir 169, 217
Corci Piryol (saat markası) 50
Cordes, Madame de *(Soytarı)* 119-121
Cossé, Madame de *(Soytarı)* 119-122
Coislin, Madame de *(Soytarı)* 121

— Ç —

«Çalgıda bir gece» (Musahabe) *(Şehir Mektupları)* 192
Çalışalım» (şiir) 607, 611
Çankırı 587, 588
Çapon bkz. Japon
Çarşamba 325, 371, 506
Çatal Sakal'ın birahanesi 232
Çayağız 144
Çelebi sokağı 48
Çemberlitaş 536
Çengelköyü 199
Çerkes 222
Çeşmifelek kalfa *(Gulyabani)* 390-393, 398
Çetecioğlu bkz. Mustafa, Çetecioğlu
Çırağan sarayı 589
Çırçır 187
Çiçek bostanı 445
«Çiftçi Şarkısı» (şiir) 607, 615
Çince 238; Çini Maçun 533; Çin lisanı 114; Çinli 275; Çin hükûmeti 97
«Çocukluk hatıratına dair» *(Şehir Mektupları'ndan)* 205

— D —

Dadı *(Gulyabani)* 391
Dalyan 144
Dârüşşafaka 211, 213
Darwin 226
Davud, lahn-ı 10
Deccal 345
Dede Efendi 193, 459
Defter-i Aşk 308, 309
Defterzâde İbrahim Paşa 208
Dehri Efendi *(Mürebbiye)* 270-274, 276, 277, 280-283
Değirmenburnu 558
Değirmenci (Şarkılı komedya) 205
Deli Ali *(Kara Bibik)* 132, 135, 148
Deli Corci *(Şık)* 245
D. Efendi *(Utanmaz Adam)* 543, 544
Deli Yusuf *(Kara Bibik)* 135, 136, 148; -gillerin 141
Demdeme 28, 30
Dersaadet bkz. İstanbul
Derviş Mahud *(Fuhş-ı Atik)* 235
Deveoğlu tarafı 425
Dışkalpakçı 200
Diane, Madam bkz. Poitiers
Diçenski, Prens 530, 533
Didar Hanım *(Nimetşinas)* 329-332, 335
Direklerarası 192
«Dişi Arslan» *(Nilüfer'den)* 619, 627
Divaneliklerim 598
Divanyolu 536
Diyarbekir 71
Diyojen 174, 302
Dizdariye 372
Don Kişot 344
Dore (Dükkân adı) 231
Drôle (Köpek adı) 249, 252
Dudu bkz. Meryem Dudu
Durali *(Kara Bibik)* 136, 139, 140, 146
Durmuş Dede Tekkesi 408
Dursun *(Zehra)* 156

— E —

Ebubekir Hazım Tepeyran 569
Ebussuud Efendi 208; — caddesi 212

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ebülfazl Enveri *(Efsuncu Baba)* 464-467, 469, 470, 472, 473, 476
Eda Hanım *(Mürebbiye)* 283
Edebiyat-ı Cedide kütüphanesi 354, 355
Edebiyat-ı Osmaniye 636
Edirnekapısı 72, 258
Efendi *(Cadı)* 409
Eflâtun 281
Efsane Hanım («Hakikat-Efsane») 19
Efsuncu Baba 239
Efsuncu Baba *(Efsuncu Baba)* 459, 467-473, 475, 476
Eftalya *(Kara Bibik)* 143, 144, 150
Ekrem Bey bkz. Recâizâde Ekrem
Eldorado 356
Eleni, Matmazel *(Şehir Mektupları)* 193
Eleni *(Şıpsevdi)* 363
Elhac İbrahim 633
Elhan 28
Emeti Hanım *(Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç)* 371-377, 379
Emine *(Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç)* 370-376
Emine *(Şıpsevdi)* 343
Emine Hanım *(Cadı)* 400-404
Emine Hanım *(Tutuşmuş Gönüller)* 424, 432, 433, 435, 486-490
Eminönü 232, 483
Emirhor hamamı 443
Emsal Kalfa *(Nimetşinas)* 331, 334-337
Endişe-i Hayat 183, 220, 221
Envâr-ı Zekâ 25, 95, 122, 124
Enveri bkz. Ebülfazl Enveri
Enver Paşa 554
Erenköy 353, 359, 361, 364, 506
Ermeni 251, 362, 459, 460, 465, 467, 468, 470, 472, 473, 476, 532; -ce 326, 461, 465, 468; -ler 251, 465, 466
Ertuğrul (Savaş gemisi) 594
Eski İstasyon caddesi 506
«Eskiler ve Yeniler» *(Edebiyat-ı Osmâniye'*den) 633, 635
Eşber 603
Evkaf (Kuruluş) 412
Evliya Çelebi Seyahatnâmesi 353
Eyfel kulesi 298
Eymen, vâdi-yi 8, 28
Eyüb 125, 208, 219, 231
Eyüb Aleyhisselâm 549
Eyüp Sultan 597

— F —

Fahri *(Ömrüm'*den) 602
Faik, Kerestecilerin *(Tutuşmuş Gönüller)* 490
Faiz *(Fuhuş-ı Atik)* 230-232, 235, 236
Fallopie (İtalyan anatomist) 98
Farisî 278, 297, 298, 487
Fatımatü'z-Zehra *(Ömer'in Çocukluğu)* 50
Fatih, Sultan 406-408, 411
Fatih 58, 70, 211, 324, 424, 506; — camii 424, 425
Fatma *(Nimetşinas)* 328-332
Faust operası 252
Fazlı Necib, Selânikli 111
Fazlıpaşa 459
Fehim *(Ömrüm'*den) 600, 605
Felemenk 208
Fénélon 623
Feneryolu 365
Ferah kadın *(Muhabbet Tılsımı)* 524
Ferah vapuru *(Nimetşinas)* 326
Ferhad *(Medrese Hatıraları)* 46, 47
Ferhat Ağa *(Nimetşinas)* 326
Ferhad Efendi, Hacı *(Hakka Sığındık)* 413-417
Ferhad ile Şirin 206
Fevzi Efendi, Hacı *(Şıpsevdi)* 347
Fevziye Hanım *(Utanamaz Adam)* 539, 541
Feyzâbâd 631
Feyzi Paşa 587
Feyziyye Mektebi 58
Feyzullah *(Bir Haftalık Mektuplarım'*dan) 639
Feyzullah Efendi *(Son Arzu)* 437, 438, 442
Fındıkçı Seher *(Tutuşmuş Gönüller)* 490
Fındıklı 166
Fıtnat Hanım 40, 41
Fıtnat *(Son Arzu)* 441
Figaro 290
Fikriye *(Cadı)* 400-404

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Filip (meyhane adı) 232
Fincancılar yokuşu 368
Firdevs *(Meşâkk-ı Hayat)* 216-219
Firuzağa 156, 157, 159
Firuze Hanım *(Metres)* 292, 294, 296, 299, 300
Firuze Hanım *(Billur Kalb)* 506, 508-512
Flora (dükkân adı) 292
Flora, Matmazel *(Şehir Mektupları)* 191
Florian 19
Folie Berger 356
France, Anatole 237
François, Birinci 118
Fransa 35, 100, 270, 271, 285, 621
Fransevî 31, 32, 100, 269, 278
Fransız 294, 295, 298, 340, 344, 411, 558, 560; -ca 82, 238, 268, 272, 294, 295, 326, 341, 352, 355, 360, 362, 364, 404, 446, 455, 560, 596, 623; -lar 106, 246
Frenk 378, 446, 622, 639; -çe 176, 291, 343, 362, 447; -lerin 285, 412, 447, 448; — nisvânı 452
Fuad Paşa 585
Fuhş-ı Atîk 183, 230, 236
Fuzulî 43, 197
Füruzan 10-14

— G —

Galata 50, 217, 218, 228, 231, 232, 242, 281, 551, 553, 556, 587; — burnu 67; — caddesinde 481
Galatasaray hapishanesi 230
Galib Bey *(Hasba)* 161-163, 165-169, 171, 172
Galien, Cladius Calenus 98
Galile 175, 297
Gamsız (Hayvan adı) 204
«Gark-ı nûr gazeli» 28-30
Garptan Şarka Seyyâle-i Edebiyye 598
Gautier, Théophile 100
Gayret 602
Gırnata 85
Glisson 98
Goethe 100
Gondokora 97
Gotha salnâmesi 125
Gounaud 353
Göksu 181, 205, 267, 307, 588; — kasrı 410
«Görün» (Şiir) 12
Göztepe (İstanbul'da bir semt) 365
Göztepe (İzmir'de bir semt) 639
Gözyaşları 91, 109, 110, 113, 117
Graaf, Reinier de 98
Gulyabani 239, 386, 389, 399
Gülhane parkı 468
Gülistan 33, 45
Gülizar Hanım *(Muhabbet Tılsımı)* 523
Güllü Kadın *(Muhabbet Tılsımı)* 514-518
Gülsüm Hanım *(Tesadüf)* 311-316
Gülsün Hatun *(Kara Bibik)* 137
Gülter (Oyuncak bebeğin adı) *(Billur Kalb)* 508-512

— H —

Habeş kız *(Tesadüf)* 323
Habibe Molla *(Şehir Mektupları)* 205
Hacer *(Tesadüf)* 323
Hacer Hanım *(Tutuşmuş Gönüller)* 488
Hacı Ahmed Efendi *(Ömrüm)* 587-589
Hacı Baba *(Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç)* 370, 371
Hacı Efendi *(Şıpsevdi)* 351
Hacıkadın çıkmazı 486
Hacı Kasım *(Şıpsevdi)* bkz. Kasım Efendi
Hacı Reşid *(Şehir Mektupları)* 192
Hafhafhane caddesi 58
Hâfız-ı (Şirâzî) 33, 82; — Dîvânı 32
«Hakikat-Efsane» 18
Hakikat Hanım («Hakikat-Efsane» şiirinden) 18, 19
Hakikiyyûn 101
Hakka Sığındık 239, 413, 436
Hakkı *(Bedâyiü'l-inşâ'dan)* 175
Hâlâ Güzel 176
«Haliç» *(Külliyât-ı sa'y ve tahrir'den)* 210
Haliç 211
Haleb 602
Hâlid Ziya Bey (Uşaklıgil) 598, 599

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Halil Ağa *(Billur Kalb)* 507-512
Halil Efendi *(Ömer'in Çocukluğu)* 58
Halil Edib Bey 594, 595
Halil Hoca *(Kara Bibik)* 137
Halim Giray 40
Halkalı 353
Hallacnâme 438
Haller 98
Halley *(Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç)* 382, 384, 385
Hamdi *(Şehir Mektupları)* 192, 204
Hamid, Sultan bkz. Abdülhamid, Sultan
Hamîdî bkz. Abdülhamîd, Sultan
Hamîdî 636
Hammer 209
Hamdi Efendi *(Ömer'in Çocukluğu)* 66
Hami Bey *(Metres)* 287, 289, 293-300
Hanning, John 97
Harâbât 586, 590
Haremeyn 497; Haccü'l — 588, 606
Hâriciye Nezâret-i Celîlesi 71
Harputlu Hayri 594, 595
Harvard, Henri *(Külliyat-ı sa'y ve tahrir)* 208
Hasan *(Hakka Sığındık)* 434
Hasan *(Kara Bibik)* 135
Hasan Bedreddin Paşa 509
Hasan Efendi *(Cadı)* 402
Hasan Efendi *(Tebessüm-i Elem)* 433, 444-446, 449
Hasan Paşa *(Ömrüm)* 605, 606
Hasanpaşa karakolu 236
Hasan Sabbah 416
Hasba 129, 161-172, 176
Hasene *(Şıpsevdi)* 350, 351
Hasibe Hanım *(Cadı)* 401
Hasköy 506
Hasna *(Nimetşinas)* 327-329, 334
Haşmet Bey, Selânikli *(Tutuşmuş Gönüller)* 494
Havvâ, Hazret-i 450
Hayalhane 193
Hayâlî 40
Hayâlî Kâtip Salih 192
Haydar, merd-i 85
Haydar *(Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç)* 374, 376
Haydarpaşa 193, 364, 366, 453
Hayriye *(Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç)* 330-332, 375, 376
Hayriye *(Tutuşmuş Gönüller)* 489
Hatib *(Kara Bibik)* 132
Hayret Efendi 111, 599
Hayrullah Efendi 539
Hazan Bülbülü 239, 567
Hazret-i Kelimullah bkz. Hazret-i Musa
Hazret-i Mesih 18, 505, 529
Hazret-i Musa 9, 10, 28, 81
Helvâyî Dergâhı 67
Henri Hans *(Şehir Mektupları)* 200
Hercule 122
Hersek 126
Heves Ettim 179,182
Heybeli bkz. Heybeliada
Heybeliada 244, 529, 557, 558
Hızır, Cenab-ı 581
Hicâz 89
Hidâyet Efendi *(Ben Deli miyim)* 477, 478
Hikâyeler 150, 173, 177
Hindî 301
Hindistan 17
Hint okyanusu 97
Hisar 406-408, 410, 411
Hissiyat-ı Bediiye 238
Hizmet 598, 599
Hobyar 464, 473
Hoca Hanım *(Tesadüf)* 323-325
Hoca Hayret bkz. Hayret Efendi
Hoer, Stein 93
Holden 305
Homiros 101
Horhor 353, 424, 429
Horozlu'nun meyhanesi 490
Hoşdem *(Tesadüf)* 317, 321, 323
Hoşkadem 413
Hristiyan 53, 587, 589
Hristo *(Fuhş-ı Atîk)* 231, 232
Hristo *(Şık)* 254
Hubâbnâme 308
Hugo, Victor 24, 31, 34-36, 38, 91, 100, 101, 112, 122, 196, 463
Hunyâd («Nusaybin civarında bir vâdi») 11
Huri *(Kara Bibik)* 134, 136-141, 148, 149

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Huriye *(Hakka Sığındık)* 424-429, 432, 434, 435
Hurşid Ağa *(Cadı)* 406
Husrev 47
Huxley 226
Hüd dağı 347
Hünkâr suyu 187
Hürmüz Hanım *(Cadı)* 404
Hüsameddin 602
Hüseyin *(Kara Bibik)* 148, 149
Hüseyin Rahmi 239, 241-243, 389, 596
Hüseyn, hûn-ı 88; rûh-ı cedd-i — 88; -ler 88
Hüsn *(Zehra)* 153
Hüsniye Abdülkadir *(Billur Kalb)* 497, 502-504
Hüsnümelek *(Billur Kalb)* 507-510, 512

— I —

Istılahat-ı Edebiye 39, 45

— İ —

İbiş 204
İbn-i Melik 48
İbn-i Neccar Şeyh Rıza 39
İbn Sina 33
İbnü'r-Rumî 43
İbrahim Edhem 64, 65
İcapon bkz. Japon
İffet 239, 256, 267
İffet Hanım *(İffet)* 266, 267
İkbal *(Şıpsevdi)* 338
İkdam 327, 593
İlm-i hal 64
İmam *(Fuhş-ı Atîk)* 234
İmamoğlu bkz. Yusuf
İmdadü'l-midad 593, 595
İnce Hasan *(Zehra)* 156-159
İngiliz 96, 97, 141, 160, 161, 185, 186, 187, 340, 342, 411, 455, 557, 578; -ce 238, 404, 464, 596; — karısı 162, 164; -ler 100, 126, 127, 202, 534; — lirası 208
İngiltere 97, 340
İnhal 139
İntikad 38, 91, 104, 108
İran (bülega-yı) 45
İreceb bkz. Receb
İrfan Galib Bey *(Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç)* 373, 374, 379-382
İrfan Kadın *(Cadı)* 406, 408, 412
İsa peygamber 513, İsa tarihinde 285
İshak Efendi, Hâfız *(Hakka Sığındık)* 416, 417, 421
İskele caddesi 219
İskender-i Rûmî 97
İskenderun 602
İslâm 31, 44; âfitâb-ı — 86; — ehl-i beyti 51; — kızlarından 165; ehl-i — 86; seyf-i — 87; terbiye-i — 51
İsmail Hakkı Paşa 415
İspanyol 413; — nezlesi 413
İspir kahvesi 345
İstanbul 5, 8, 10-20, 23, 25, 30, 33, 38, 45, 47, 50, 52, 67, 75, 83, 84, 87, 89, 99, 101, 103, 108, 110-112, 152, 159-163, 165, 166, 175, 179, 180-182, 206, 208, 209, 212, 219, 221, 225, 227, 229, 236, 238, 247, 251, 253, 255, 281, 283, 302, 356, 359, 367, 379, 380, 382, 384, 397, 404, 413, 415, 416, 424, 429, 430, 436, 442, 446, 458, 476, 485, 490, 495, 501, 506, 512, 514, 516, 517, 524, 533, 535, 536, 556, 557, 561, 567, 575, 581, 582, 586, 588, 598-600, 619, 620, 631, 636, 639; -lu 50
«İstanbul'dan Mektuplar» *(Nilüfer'den)* 619, 621
İsveçli 161, 533
İsviçre 209, 603
İtalya 186, 209
İtalyan 557; -lar 106
İttihad ve Terakki 416, 554
İttihatçı 543; -lar 535
İzmir 141, 144, 163, 171, 186, 598, 599, 639
İzmir (gazete) 193
İzzet Bey 587
İzzet Saim *(Billur Kalb)* 496-499, 501-504

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

— J —

Jan, Mösyö *(Metres)* 294-298
Japon 378, 533
Japonya 594
Jön Türk 33
Jüpiter 18, 122

— K —

Kabataş 516, 517, 521
Kablo 407
Kadıköyü 193, 233, 331, 332, 506; — iskelesi 215, 326; — köprüsü 218; — vapuru 218
Kadıkum köyü 136
Kadınlar Vâizi 239, 548, 556
Kadifeli 231
Kafkas (nesli) 151
Kâğıtçılar kaldırımı 192
Kâğıthane 200, 201, 202, 265, 492, 588
«Kalb» (Makale) 91, 93
Kalfa (Gulyabani) 389
Kalfa Hanım *(Nimetşinas)* 335, 336
Kalpakçılarbaşı 551, 552
Kâmil Bey 600, 601
Kanlıkavak 206, 397
Kantarcınınkiler (Aile adı) *(Şehir Mektupları)* 199
Kanun-ı Esasî 590
Karaağaç korusu 208; — yalısı 208
«Kara Annenin Hotozu» *(Şehir Mektupları'ndan)* 201
Kara Bibik 129, 131
Kara Bibik 131-133, 135-150
Karabucak köyü 136, 148
Kara Durmuş *(Kara Bibik)* 131
Karadut camii 488
Karagöz 205, 397
Karakahyaoğlu Ali Çavuş *(Kara Bibik)* 132
Karakaş *(Şehir Mektupları)* 193
Karaköy 217, 557
Karakulak 351
Karamürsel 557
Karantina dairesi 242
Kara Ömer *(Kara Bibik)* 132, 133, 135
Kara pazar 587, 588
«Karîînime» (Makale) 129, 176
Karola, Mis *(Şehir Mektupları)* 192
Karşıyaka 639
Kartal 513
Kasbar *(Billur Kalb)* 507-509, 511, 512
Kasım Efendi *(Şıpsevdi)* 359-368
Kasım Necati *(Tutuşmuş Gönüller)* 486-490
Kaş 147
Kaşıkçılar 368
Kaşıkçılar kâhyası bkz. Kasım Efendi
Kâşif Efendi *(Tebessüm-i Elem)* 451, 455
Katil Büse 239, 557, 561
Kavâid-i Türkiyye 353
Kayışdağı 353
Kazasker efendi *(Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç)* 371
Kâzım'ın kıraathanesi 168
«Kazlar» (Şiir) 607, 617
Keçe 353
Kelebek (oyun kahramanı) 204
Kel Hasan 192, 203
Kelîm bkz. Hazret-i Musa
Kemal Bey bkz. Namık Kemal
Kenan Bey bkz. Mehmed Kenan
Kerbelâ 86
Kerses 148
Kesmekaya 524
Keşan 308
Kıbrıs 222; — sahili 160; — şarabı 147
Kınalıada 227
Kırkçeşme 353
Kızıl Hüseyin *(Kara Bibik)* 134
Kızıl ordu 488
Kızıltaş camii 549
Kıztaşı 48, 49, 59, 68
«Kim Hayrette Değil» (Şiir) 11
Kirkor *(Efsuncu Baba)* 459, 460, 463, 466, 469-475
Kirkor *(Metres)* 303
Kitabe-i gam 183, 228, 229
Kitabullah bkz. Kur'an-ı Kerîm
Klasikler 100, 101
Koca imam *(Kara Bibik)* 134, 148
Koca Mehmed *(Muhabbet Tılsımı)* 515
Koca Osman *(Kara Bibik)* 131
Kokotlar Mektebi 239, 525, 536

Komiser *(Fuhş-ı Atîk)* 231, 235, 236
Konstantaniyye bkz. İstanbul
Konstantin 411
Konya 265, 602
Kordon 186
Kömürcü sokağı 281
Köprü 185, 192, 193, 200, 210-212, 217, 368, 553
Köstem (nehiri) 79
Köşkârlı bkz. Yusuf Ağa
Köyiçi 133
«Köylü Kızların Şarkısı» 13
Kumkapı 383
Kumköyü 134
Kumluk 67
Kur'ân-ı Kerîm 64, 66, 614; âyât-ı Kur'âniye 588; hatm-i — 58; (Kitabullah) 417
Kurbağalıdere 233, 454
Kuruçeşme 185
«Kuşçağız» (Şiir) 607, 616
Kuşdili 453
Kudret-i Hudâ bkz. Allah
Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç 239, 369, 385
«Kuzu» (Şiir) 3, 82
Küçükkum 145
Küçükmustafapaşa 67
Küçük Paşa 569, 571, 582
Külliyât-ı sa'y ve tahrîr 183, 212
Kütahya hokkası 321

— L —

Lahur *(Efsuncu Baba)* 464, 466, 468-471, 473-476
Lâleli 171, 329, 349; — câmi-i şerîfi 168
Lalo 238
Lamartine 23, 100, 112
Langa 281, 443, 462
Laplace, Pierre-Simon 98
Lovoisier, Antoine-Laurent de 98
Lâtince 106
Lebibe *(Şıpsevdi)* 359
Le Bon 339
Leevwenhoek, Antony van 98
Lemeat 594
Lemiye Lebib *(Tutuşmuş Gönüller)* 490-493, 495
Lenin 543
Les Nouvelles 198
Lessing 100
Lonşan 290, 291
Lorenc Vikayl 116
Leylâ *(Tebessüm-i Elem)* 443
Leylâ *(Son Arzu)* 441
Libada 460
Likya hükûmeti 142
Linardi *(Kara Bibik)* 143, 144, 150
«Lisan-ı Fatih'ten» (Şiir) 11
Londra 186
Loti, Pierre 343, 453
Louvre sarayı 118

— M —

Mâbeyn-i hümâyûn 600
Macar 147
Macuncu 449
Maçka 126
Maçula 204
Madam'ın birahanesi 232
Mader (şarap adı) 353
Mahir Bey *(Şıpsevdi)* 363
Mahmud Kemalleddin 640
Mahmutpaşa 189
Mahşurî 467
Mahur *(Efsuncu Baba)* 464-476
Mâil Bey *(Tesadüf)* 320, 321, 323-325
Makbule Hanım *(Ömer'in Çocukluğu)* 56-58
Makrıköyü (Bakırköy) 383
Maksud 232
Malaga 353
Maliye nezareti 590
Malpighi, Marcello 98
Malta çarşısı 432
Malumat 186, 204
Malma 205
Mansur Efendi *(Billur Kalb)* 496, 501
Mantıku't-tayr 438
Mari *(Metres)* 287
Marika *(Şıpsevdi)* 351
Marot *(Soytarı)* 120
Marmara 228, 557

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Marsilyalı *(Şıpsevdi)* 362
Marsovanlı *(Şıpsevdi)* 362
Matırlı tepeleri 131
Mazharü'l-acaib 438
Mebaniü'l-inşa 585
Mebrure *(Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç)* 372-376
Mebrure Hanımefendi *(Muhabbet Tılsımı)* 522
Mecmua-i Muallim 639
Mecnûn, 46, 200
Médecin malgré lui 243
Médecin volant 243
Méditation 198
Medrese Hâtıraları 35, 47
Meftun Bey *(Şıpsevdi)* 243, 344, 345, 352-360, 362-368
Mehmed *(Ömer'in Çocukluğu)* 50, 62
Mehmed Ağa *(Ömrüm)* 604
Mehmed Celâl 591, 599
Mehmed Es'ad Efendi 598
Mehmed Kenan *(Tebessüm-i Elem)* 450, 451, 457
Mehmed Nakî Paşa *(Billur Kalb)* 510-512
Mehmed Selâhî Bey 111
Mehmed Tâhir *(Ömer'in Çocukluğu)* 53, 61
«Mehtab yahut Âlem-i âb» (Şiir) 77
Mehterhâne 599-602
Meis 142, 145
Mekke 64; -i Mükerreme 64
Mekteb-i Hukuk 598
Mekteb-i Mülkiye 226, 341, 590, 591, 597, 603, 639
Mekteb-i Siyasi *(Şıpsevdi)* 341
Mekteb-i Sultanî 226
Mektep Arkadaşım 183, 222, 225
Mektubat 112
Melâhat Hanım *(Mürebbiye)* 272, 274-276
Melaksuzoğlu bkz. Anderya
Melek *(Hakka Sığındık)* 427, 428, 435
Memduh, Kemanî *(Şehir Mektupları)* 192
Memiş *(Şehir Mektupları)* 204
Memo *(Şehir Mektupları)* 193
Menemen 593
Menemenlizâde Tâhir Bey 592, 595, 602, 603
Mensur Şiirler 598, 599
Merkez Efendi hazretleri 70
Mersin 141, 602
Meryem Dudu *(Metres)* 284, 286, 287, 292, 300-310
Mesar burnu 187, 212, 233
Mesih bkz. Hazret-i Mesih
Mesnevî 80; -i şerîf 67
Mestan (Kedi ismi) *(Tesadüf)* 313
Mestinaz *(Nimetşinas)* 326
Mesud-i Harabâtî (bkz. Muallim Naci)
Meşâkk-ı Hayat 183, 215, 219
Meşâyih-i Kadirîye 67
Meşrutiyet 386, 414, 418, 520, 591, 593; ilân-ı — 383
Metres 239, 284, 310
«Mev'ize» (Şiir) 112
Mevlânâ Hazret-i 67
Mevleviler 67
Mevlude *(Efsuncu Baba)* 476
Mısır 383, 464
Mısırçarşısı 368
Michelet 100
Midhat Efendi bkz. Ahmed Midhat Efendi
«Midhat Efendi'yi Nasıl Tanıdım» *(Muharrir, Şâir, Edip'ten)* 213
Midhat Paşa 589
Midilli 144
Milano 186
Minyon Virgini *(Şehir Mektupları)* 191
Mir *(Şık)* 245
Mira dağları 132, 135, 140; — şehri 142; — tepeleri 145
M. Nuri 637, 640
Moğol 438; -lar 438
Molière 243
Mont Blanc 383
Motuş *(Tesadüf)* 321, 325
«Mozaik» *(Külliyat-ı sa'y ve tahrir'den)* 207
Muallim Naci 27, 76, 78-80, 82, 106, 111, 112, 585, 586, 590-595, 597-599, 639
Muhabbet Tılsımı 239, 513, 524
Muhaberat ve Muhaverat 84

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Muhammed, ümmet-i 372
Muhammed bin Hanefiyye 65
Muharrir, Şâir, Edîb 183, 214
Muhiddin-i Arabî 448
Muhlis Bey *(Billur Kalb)* 509
Muhsine *(Gulyabani)* 394, 397, 398
Muhsine *(Hakka Sığındık)* 414
Mumhane sokağı 231
Murtaza Efendi *(Metres)* 297, 298
Musa bin Ebu'l-Gazan 85
Musa bin Ebu'l-Gazan yahut Hamiyet 85, 87
Musevî 589
Musset, Alfred de 18, 33, 100, 463
Musta bkz. Mustafa, Çetecioğlu
Mustafa *(Hakka Sığındık)* 424, 425, 428-431, 433-436
Mustafa, Çetecioğlu *(Kara Bibik)* 132-136
Mustafa Ağa *(Tutuşmuş Gönüller)* 487, 488
Mustafa Refik Bey 597
Mustafa Reşid Bey 110, 113
«Mustafa Reşid'e» *(Bedâyiü'l-inşâ'dan)* 129
Mutasarrıf *(Fuhş-ı Atîk)* 231
«Münacaat» (Şiir) 1, 20
Münif Paşa 606
Münire *(Zehra)* 151, 152
Münire *(Hasba)* 160, 168, 172
Müntehabât-ı Tercümân-ı Hakîkat 591
Mürebbiye 239, 268, 283, 596
Mürebbiye *(Mürebbiye)* 269, 270, 274
Mürüvvet bkz. Mürüvvet Âbid Hanım
Mürüvvet Âbid Hanım 498-501
Müslüman 587, 589, 622, 624
Müşterî 470
Mütercem 16-20, 23, 33

—N—

Nâbî 39, 40, 44, 100
Nâbizâde Nâzım 129
Nâci bkz. Muallim Nâci
Nâci-perverler 596
«Nağme-i Seher» 29, 30, 585, 586
Nâil *(Ömer'in Çocukluğu)* 54
Nâile *(İffet)* 256
Nâilî 46, 47
Naîma Tarihi 636
Namık Kemal 43, 100, 102, 112, 537, 586, 605
Napoli 186
Nasreddin Hoca 409
Naşit Nef'i Efendi *(Cadı)* 400-404, 406, 408, 411
Nat Pinkerton *(Gulyabani)* 387
Nazikter *(Cadı)* 405, 406
Nazikter *(Zehra)* 151
Necati bkz. Kasım Necati
Necip *(Utanmaz Adam)* 539
Nedim 603
Nedim Bey *(Utanmaz Adam)* 542, 544
Nedime *(Metres)* 299, 300
Nef'î 100
Nefise Hanım *(Tesadüf)* 311, 313-325
Nehrü'ş-Şeria vadileri 160
Neptün 108
Neriman *(Nimetşinas)* 329-334
Nesib *(Cadı)* 409
Nevber *(Nimetşinas)* 329, 330
New York 186
Nevhayal *(Tutuşmuş Gönüller)* 495
Nev'î 42
Nezahat Hanım *(Mürebbiye)* 268, 272
Nidâ *(Şehir Mektupları)* 198
Nietszche 525, 528
Nihat Bey *(Nimetşinas)* 332-334
Nijad *(Ömrüm)* 604
Nikoğos Ağa *(Efsuncu Baba)* 459
Nikolayidi *(Metres)* 298
Nil 97
Nilüfer 609, 610, 614, 616-619, 624, 626, 628, 640
Nimetşinas 239, 326, 337
Nişabur 438
Norveçli 533
Nuh *(Şıpsevdi)* 357
Nureddin Dergâhı 48, 74
Nureddin Efendi *(Ömer'in Çocukluğu)* 75
Nuri *(Ben Deli miyim)* 483-485
Nuriye *(Hakka Sığındık)* 424, 425, 428, 430, 432, 435
Nuriye Hanım *(Meşakk-ı Hayat)* 218
Nuriye Hanım *(Nimetşinas)* 330-335

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Nuriyez *(Son Arzu)* 437, 440, 442
Nurullah Hasib *(Efsuncu Baba)* 476
«Nuseybin Civarında Bir Vadi» (Şiir) 1, 8, 82
Nusret Hanım *(Tutuşmuş Gönüller)* 491, 492
Nükhet bkz. Nükhet Feyyaz Hanım
Nükhet Feyyaz Hanım *(Billur Kalb)* 498, 501, 502
Nüzhet Ulvi *(Hakka Sığındık)* 419-423, 428

—O—

Olimpia 356
Olimpos 122
Onnik *(Metres)* 287
«Orman» (Şiir) 237
Ortaköyü 506
Osman Baba Dergâhı 188
Osmanî, lisan-ı 37
Osmaniye ahlâk-ı — 622, 623; durûb-ı emsâl-i — 42; edebiyât-ı — 34, 37; eslâf-ı üdebâ-yı — 37; eş'âr-ı — 596; mutbûât-ı — 34; şü'erâ-yı — 46, 47; üdebâ-yı — 105
Osman Paşa 594
Osmanlı 11, 50, 338, 344, 462, 463, 587, 590, 621, 622, 624;-ca 285, 624, 625; — hanımları 284; — konakları 286; — tiyatrosu 192, 193

—Ö—

Ömer *(Ömer'in Çocukluğu)* 48, 49, 55, 56, 59, 65, 67, 70, 73
Ömer'in Çocukluğu 48, 75
Ömrüm 583, 585

—P—

Pandali *(Fuhş-ı Atîk)* 231
Pangaltı 158, 247
Pangoltıl Hezar *(Metres)* 286
Papazoğlu Ligor *(Kara Bibik)* 142
Paris 162, 186, 251, 252, 271, 274, 287-290, 299, 344, 355-359, 363, 600; -li 358
Pati *(Şehir Mektupları)* 192
Pehlelizade Hanımefendi *(Şıpsevdi)* 346
Penbe (İffet) 256, 257
Pend-i Attar 437, 438
Perapalas 533
Perşembepazarı 281
Phliladelphia 186
Pierre l'Ermite 103
Pirûz *(Şehir Mektupları)* 191
Pirgus kulesi 141
Pisagor 193
Pişkâr *(Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivâç)* 384
Pitraki, Mösyö *(Tebessüm-i Elem)* 450
Piyer *(Metres)* 294
Piyer Jan *(Metres)* 306
Platon 528
Poincaré 339
Poitiers, Diane de *(Soytarı)* 119
Pol *(Metres)* 294
Potiş, Madam *(Şık)* 247-254
Prudhomme, Sully 16, 31, 33

—R—

Rabbim bkz. Allah
Raci *(Şıpsevdi)* 359
Ragıb Bey *(Ömrüm)* 600, 601, 605
Ragıb Paşa 40, 41
Ragıbe Hanım *(Tebessüm-i Elem)* 451-457
Ragıp Şem'i Beyefendi *(Muhabbet Tılsımı)* 519, 520
Râika *(Tesadüf)* 320, 321
Rasime *(Gulyabani)* 394
Raziye Hanım *(İffet)* 265-267
Recâizâde Ekrem 28, 30, 111-115, 117, 585, 586, 591, 592, 603
Receb *(Kara Bibik)* 148
Receb Vahyî 607
Red, Francesco 98
Refika *(Gulyabani)* 394
Reinach *(Şehir Mektupları)* 197
Reşad Bey *(Ömrüm)* 590, 604
Reşid *(Ömrüm)* 600, 604, 605
Reşid Bey *(Ömrüm)* 590
Reşid Bey, Mustafa 114, 117
Revai Bey *(Metres)* 300-302

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Rıdvan Sabih *(Son Arzu)* 442
Rıfkı *(Tesadüf)* 314-316
Ribot 339
Riche 339
Robert Kollej 410; — mektebi 409
Rodos bezi 446; — dağları 162
Roma 186, 618
Romanof hânedanı 530
Romantik 101; -ler 101
Romantizm 100
Rousseau, Jean Jacques 196, 256, 606
Ruhi-yi Bağdad 197
Rum 298, 362, 460, 559; -ca 232, 280, 326, 343, 446; — hizmetkâr 227; — imparatoru 411; -lar 106
Rumeli 126
Rumeli Hisarı 411
Rus 378, 411, 449, 557, 560, 602; -ça 615; -lar 557, 560
Rusçuk 84
Rusya 125, 126, 340, 488
Ruşen *(Gulyabani)* 389-393, 397, 398
Rükneddin-i Ekâf *(Son Arzu)* 438

— S —

Saadet 111, 117, 596, 598
Sabah 190, 327
Sabah-ı İnşirah 595
Sabbeyk *(Tesadüf)* 317, 321, 323, 324
Sabire *(Kara Bibik)* 149
Sâbit 40, 41, 43
Sabri *(İffet)* 259, 262, 263
Saçaklı Raziye *(Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç)* 371
Sadık *(Şıpsevdi)* 349, 351, 352
Sadık Beliği 597, 598
Sâdi 33
Sadri Bey *(Mürebbiye)* 269, 274-278, 282
Safaî *(Tesadüf)* 320, 321, 324
Safder *(Utanmaz Adam)* 544
Safinaz Hanım *(Şıpsevdi)* 347
Safvet Hanım *(Metres)* 284-289, 291-293, 303, 304, 306-310
Sâib *(Muhâberât ve Muhâverat)* 82
Sâibe *(Tesadüf)* 321, 323-325
Saîd Paşa 71, 242
Saint-Germain des Prés 118
Saint-Vallier, De *(Soytarı)* 118, 119
Sakız 78, 163
Salamon *(Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç)* 381
Salıpazarı caddesi 217
Salih *(Zehra)* 157
Salih Ağa *(Ömer'in Çocukluğu)* 59
Salih Efendi *(Hakka Sığındık)* 432
Salih Zeki Paşa 587
Salim *(Gulyabani)* 396, 397
Salim Beyefendi *(Tesadüf)* 314, 315
Salim Efendi *(Tezkire)* 639
Samatya 281, 385, 506
Sand, George 100
Sandıkburnu 460
Saraçhanebaşı 49-51, 58, 69, 70
Sarf 353
Sarı Ali *(Kara Bibik)* 136
Sarıgüzel 324, 424, 429
Sarı İsmail *(Kara Bibik)* 134, 148, 149
Sarı Simyanoğlu *(Kara Bibik)* 142
Sarıyer 187, 199, 230, 232-234
Savaro Madam *(Billur Kalb)* 504
Schiller 20, 100
Schmit Von Luick 95
Schopenhaur 386, 387, 596, 597
Seatik 193
Sefer Efendi *(Hakka Sığındık)* 423-425; -zâde 427, 428
Sefih Tahsildar 192
Selimpaşa yokuşu 422
Sema Hanım *(Billur Kalb)* 509
«Sembolizm» *(Şehir Mektupları)* 200
Semih Âtif Bey *(Billur Kalb)* 496, 497, 499, 500, 501
Serengil, Aziz Behiç 150, 173
Sermed *(Ömrüm)* 600
Shakespeare 100
Sıdıka Nine *(Hakka Sığındık)* 434, 435
Sıdka *(Kara Bibik)* 148
Sıdkı *(Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç)* 370
Sıhhiye dairesi 242
Sırrıcemal *(Zehra)* 151-156
Sibirya 530
Sîna 28
Sirkeci 232, 536

Sofular 48, 75
Sokrat 91, 97, 123
Son Arzu 239, 437, 442
«Sonnet 43» (Şiir) 1, 25
«Sonnet 63» (Şiir) 1, 26
«Sonnet 91» (Şiir) 1, 26
Sovyet 488
Soytarı 91, 118, 122
Sömbeki 144
Spek, Captain 97
Spencer, Herbert 96, 97, 339
Stael, Madame de 100
Suad *(Ömrüm)* 600
Suad Paşa *(Küçük Paşa)* 581
Subhi *(Zehra)* 151-153, 155-159
Sultanahmet Meydanı 601
Sultan Hamîd bkz. Abdülhamîd
Sultan Mecîd 587
Sultan Mehmed-i sani 411
Sultan Selim 211
Sulukule 259
Sulumanastırınkiler (Aile adı) 199
Summer Palas 187
Sûre-i Târık 65
Süleyman, mühr-i 421
Süleyman *(Şıpsevdi)* 347, 360
Süleyman Bey, Uşşakîzâde 598, 600, 602
Süleyman Dede, Bıçkıcının *(Tutuşmuş Gönüller)* 490
Süleyman Efendi *(Ömer'in Çocukluğu)* 67, 68
Süleyman Paşa *(Ömrüm)* 585, 606
Süleyman Paşazâde Sâmi *(Ömrüm)* 597, 599, 600, 606
Süleymaniye 503, 587
Sünbüle 75
Süreyya (Yıldız ismi) 471
Süreyya *(İstanbul'dan Mektuplar)* 623
Süreyya Paşa *(Ömrüm)* 600, 601
Süruri 300
Sütlüce 208

—Ş—

Şaban *(Tesadüf)* 313
Şaban Ağa *(Mürebbiye)* 283
Şadi *(Fuhş-ı Atîk)* 232-235
Şadi Efendi *(Metres)* 291, 292, 300
Şafak *(Şıpsevdi)* 338
Şah (Hayvan adı) *(Gulyabani)* 391-393
Şaheser *(Tutuşmuş Gönüller)* 490, 491, 493
Şahinde *(Hasba)* 162-173, 176, 177
Şakir Efendi *(İffet)* 266
Şam 602
Şâmiyân 89
«Şâm-ı Garîbân» (Şiir) 5, 82
Şark 530
Şarkiyûn, üdebâ-yı 33
Şatırzâde bkz. Şöhret Bey
Şebdiz *(Medrese Hâtıraları)* 47
«Şebnem» (Şiir) 1, 16
Şefika *(Gulyabani)* 394, 396
Şehir Mektupları 183, 185, 206
Şehremaneti 412, 451
Şehremini 498
Şehreminli Hüsniye bkz. Hüsniye Abdülkadir
Şehzadebaşı 503, 627
Şehzade caddesi 536
Şekavet-i Edebiye 183, 237, 238
Şem'î Bey *(Mürebbiye)* 268, 269, 272, 274, 282, 283
Şemsi Efendi *(Şehir Mektupları)* 193
Şerafeddin Efendi *(Tutuşmuş Gönüller)* 488
Şerâre 586
Şeref *(Son Arzu)* 441
Şeref Bey, Doktor *(Billur Kalb)* 498
Şerife Zehra *(Ömer'in Çocukluğu)* 72
Şevkefza Kalfa *(Nimetşinas)* 329, 331, 334, 336
Şevket *(Medrese Hâtıraları)* 47
Şevki *(Gulyabani)* 377, 396
Şevki (Hasba) 160
Şevkiye Hanım *(Utanmaz Hanım)* 542
Şeyh Attar bkz. Attar
Şeyh Galib 39
Şeyh Muslihiddin *(Billur Kalb)* 497
Şeyh Sâdi 45
Şeyhülislâm Bahayî 40
Şeyhülislâm Yahya 39
Şeyh Vasfi Efendi 591-593, 599, 629

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Şeytan (Hayvan adı) *(Gulyabani)* 391-393
Şık 239, 241-243, 255, 596, 597
Şık bkz. Şöhret Bey
Şıpsevdi 239, 338, 368
Şinasi 100
Şinasi Bey *(Hakka Sığındık)* 422
Şirin 46, 47
Şirin *(Tebessüm-i Elem)* 457, 458
Şirket-i Hayriye 409
Şişhane 536
Şişli 257, 265, 353, 415
Şöhret *(İffet)* 256, 257
Şöhret *(Tesadüf)* 323-325
Şöhret Bey, Şatırzâde *(Şık)* 243-254
Şükriye *(Utanmaz Adam)* 539
Şükriye Hanım *(Cadı)* 404, 405

— T —

Taberiye gölü 160
Tahir Bey *(Demdeme)* 28, 29
Tahir Kenan *(Ömrüm)* 602
Tahir Paşa, Ferik 587
Tahrib ve Ta'kib 586
Takdir-i Elhan 111, 115, 602
Taksim 292, 415; — meydanı 157
Takyeci mahallesi 464
Talat *(Nimetşinas)* 330-334
Talat Bey *(Kadınlar Vâizi)* 554
Talim-i Edebiyat 585
Tan 290
Tandırnâme mahkemesi 414
Tarabya 187
Taşçılar 219
Taşkasap 404
Taştekneleri 549
Tatavla 156, 383; — sandığı 158
Tayyar *(Nimetşinas)* 332, 333, 337
Tayyar *(Gulyabani)* 394, 396
Tebessüm-i Elem 239, 443, 458
Tecrübesiz Aşk 183, 226
Tefekkür 603
Tefeyyüz (Kitaphanesi) 338
Tekfurdağı 223
Telemak risalesi 623, 624
Telgrafçılar (Aile adı) *(Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç)* 373
Temre 134, 140-144, 146; — ovası 132, 142, 145; — vâdisi 133
Tepedelenlizâde Kâmil Bey *(Külliyat-ı Sa'y ve Tahrir)* 211
«*Terakki* serlevhalı mecmua-i mevkute için yazılmıştır» (Şiir) 1, 11
Terbiye-i akliyye, ahlâkiyye, bedeniyye 96
Tercüman-ı Hakikat 25-27, 127, 213, 241-243, 327, 591, 593, 595-597
Tercüman matbaası 640
Tesadüf 239, 311, 325, 596
Tevfik Nevzad 598, 599
Tezer 603
Tezkire 637, 639
Thierry, Augustin 100
Tılsımnâme 465-469, 471
Tirel, Mösyö *(Şık)* 252-254
Titien 118
Tiryeste 147
Tiyatrocu Abdi 203
Todoraki'nin meyhanesi 232
Tokatlıyan 581
Tomson, Mösyö *(Şık)* 252
Tophane 167, 217, 218, 490, 517
Topkapı 57, 380, 464, 506, 589
Torquemada 103
Tosya 305
Tour-Landry, da la *(Soytarı)* 118, 119, 121
Trabzon 305, 593
Transilvanya 209
Triboulet *(Soytarı)* 119-122
Tuna (Gazete) 82, 84; — vilâyeti 80
Tunus 548; — fesi 50
Turrehat 598
Turunçlu 353
Tutuşmuş Gönüller 239, 486, 495
Tuvâ, şerîf-i 9
Tünel 210, 587
Türk 31, 238, 250, 295, 338, 342, 408, 411, 448, 453-456, 461, 487, 493, 514, 520, 557, 587; -çe 64, 238, 278, 281, 294, 295, 302, 307, 326, 334, 338, 343, 351, 355, 360, 362, 394, 404, 464, 468, 487, 548; -çülük 554; -i 278; — kızı 383, 405; -ler 412, 446, 463, 499, 504,

555, 586, 587; -lük 238, 353, 354, 448, 536
Türkiye 535

— U —

«Ud» (Şiir) 129, 179
Udî Selim 193
Ukaz-ı Şübbân *(Ömrüm)* 599
Ulviye Melek *(Kokotlar Mektebi)* 530, 531, 533, 534, 535
Unkapanı 211, 493
Uranye *(Tebessüm-i Elem)* 454
Urum bkz. Rum
Urus bkz. Rus
Usulî 40
Utanmaz Adam 239, 537
Uzunköprü 275
Uzun Mehmed *(Kara Bibik)* 134
Uzun Odalar 281

— Ü —

«Üdebâ-yı Zamâne» (Şiir) 1, 14
Ümmiye *(Metres)* 289
Ürani *(Zehra)* 157, 159
Ürgüp 305
Üsküdar 198, 211, 232, 501
Üsküp 305

— V —

Vahip Bey *(Mürebbiye)* 269, 272
Vakit 542, 547
Valide camii sokağı 443
«Valide Ninnisi» (Şiir) 129, 178
Vaniköyü 506
Van kedisi 374
Varna 55, 56, 67, 69, 73, 75, 80, 82-84; -lı 67; -lılar 83
Vâsıf-ı Enderunî 40
Vasil *(Şehir Mektupları)* 192
Vatan kütüphanesi 595, 598
Vatofski, General 126
«Vay Lüfer Vay» *(Şehir Mektupları)* 193
«Vecd» (Şiir) 1, 20
Vefa 598
Vehbiye *(Billur Kalb)* 498; — Şevket Hanım 503
Vefa *(Tesadüf)* 315
Vefa Nüzhet *(Hakka Sığındık)* 427, 428, 435
Veli *(Billur Kalb)* 508
Veli *(Muhabbet Tılsımı)* 519
Venüs 29
Verdi *(Şıpsevdi)* 353
Verne, Jules 621
Verrier, le 108
Verli *(Metres)* 285
Vesile Hanım *(Şıpsevdi)* 350
Veysi 100
Vezneciler 188, 536; — hamamı 192
Vezüv 356
Vicdan *(Son Arzu)* 439-442
Viner Bank Frany 231
Vinyi, Baron de 291
Violet *(Şehir Mektupları)* 191
Virjini *(Şehir Mektupları)* 190
Viyana 186
Vizintal Efendi *(Külliyat-ı Sa'y ve Tahrir)* 208
Voltaire 33, 91, 102, 103, 117, 197, 596
Voyvoda 281

— W —

Washington 186

— Y —

Yâdirgâr-ı Naci 15
Yafa 161, 162, 210
Yahudi 335, 446
Yakomi *(Şehir Mektupları)* 192
Yakup *(Hakka Sığındık)* 421
Yalova 557
Yalova Sefası 206
Yani bkz. Barba Yani
Yanya 242
Yasef, Doktor *(Nimetşinaş)* 332, 333, 335-337
Yedikule 199, 587, 588
Yek Çeşm Marika *(Şıpsevdi)* 351
Yemen 602
Yenikapı 281, 490

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yeniköy 506
Yenimahalle 236
Yenişehir Fener 78, 80
Yosturoğlu *(Kara Bibik)* 131, 135, 148, 149
Yunan 126, 557
Yunaniye, şüarâ-yı 101
Yunus Aleyhisselâm 549
Yûsuf (Peygamber) 45; Hazret-i — 549
Yusuf Ağa *(Kara Bibik)* 134, 148, 149
Yusuf u Züleyhâ 636
Yüksekkaldırım 281

—Z—

Zâtü'n-nâtıkeyn 88, 89
Zavallı Kız 176
Zehra 129, 159
Zehra *(Zehra)* 151-156
Zehra *(Şıpsevdi)* 343, 348
Zemzeme 585
Zenânnâme 308
Zenoniler 281
Zeyneb *(Kara Bibik)* 134
Zincirlikuyu 67
Zişan *(Son Arzu)* 440-442
Ziya *(Mektep Arkadaşım)* 224
Ziya Paşa 100, 605
Zola, Emile 101, 354
Zübeyde Hanım *(Tesadüf)* 315
Zübeyr 88, 89
Zülfikâr Paşa *(Hakka Sığındık)* 429

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

ISBN 975-400-007-7

ISBN 975-400-008-5